

jába l. hiába

jácint¹ 1. *Hyacinthus orientalis* L.; zambilá; Hyazinthe. 1814: A' Felső Virág Házba találtattak ezek a Virágok^a ... Passio Virág 2 Hyácintus Ládába 1 [Szász-vessződ NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt. — Rendkívül gazdag virág-fels.]. 1837: Hyacintust viragoztató üvegek [Szentbenedek SzD; Ks 88. 24]. 1847: a' játzintok elvitelével nem akartam alkalmatlankodni, mert sokatska pak [Kv; Pk 7].

2. jácint-kalapdís (művirág); gáteleál de zambilá (artificială) la pâlărie; Hutschmuck aus Hyazinthe (Kunstblume). 1823: Fejér Pászt (!) kalap, ró'sa szín Hiácintal [LLt Csáky-per 601. L. 1].

jácint² jácintkő; hiacint; Hyazinth. 1622: Egi Jiakzint (!) es egi krisolit tt f. — d. 40. Egi almatizt (!) gyeöröben valo tt f — d. 25 [Kv; RDL I. 119]. 1723: Egy Kerek arany függő melly(ne)k az közepib(en) egy nagy veres szabásu színű Sötét Hiácintus [WassLt Osztózó lev.].

jácintos jácintköves; cu hiacint; mit Hyazinth. 1627: Egy Jakzintos Arani giwrw mendelies (!) nyom Ket Aranyat, Egi ortot, aestim; tt. f. 5 [Kv; RDL I. 132].

jácintszínű kb. vörössesárga (színű); de culoare galbenă-vinie; rőtlichgelb. 1763: Más egy Függő Médály 21 Smaragd 6. Rubint 8. Hyacinth színű kövek rajta [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.].

A jácintkő — CzF szerint — drágakő, vörösbé átmenő sötét sárga színű. Az ÉrtSz is 'vörös v. vöröses színű drága kő' értelmezést ad.

jácintvirág *Hyacinthus orientalis* L.; zambilá; Hyazinthe. 1837: Hyacinth virágoknak valo négy üveg [Szentbenedek SzD; Ks 88. 39].

jäger 1. uradalmi vadász (és vadőr); vînător (și paznic de vînă) moșieresc; herrschaftlicher Jäger (und Jagdhüter). 1712: Az eb születte Jäger es Czigányok kurvannyokban mind(en) kutyaímban is nem kevés kár esett [Farkastelke AF; Told. 4]. 1724: Az az eb Jäger az kopo köljkeket tanicsa lanczra [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1745: Csizsar Andras puskas. Lukan Marton Jäger [M.zsákod U; UszLt III. 35]. 1756: Gotfried Wink nevű Jäger [Kv; Tjk XVI/8. 343]. 1836: Az új Jägerre szükség itt lesz s volna mais, mert a Gornyikok kevéssel érnek többet mint csovák, ezek mellett csak a nem tesz kárt ki nélkülök se tenne [Zsibó Sz; Wlt Kelemen Benjámín lev.]. 1843: egy két csőű stucz-puskát a' Tordai berekben aluvo Jäger nyakából kivett [K; KLev.].

Szk: német ~. 1762: eo Nsága Német Jágere [Branyicska H; JHb XXXV/51. 8].

Szm. 1784: Theresia Jäger [Dés; RkHak 81]. 1797: Jäger Ferentz .. Groff Czegei Wass Sámuel Ur ő Nagysága szolgáló Embere [Cege SzD; WassLt Conscr. 566].

2. (vadászruhás, belső) inas, legény; valet în livrea de vînător; (Jägerkleid tragender Haus-) Diener, Knecht. 1792: Az Inqvartirizans Kapitanj Vr(am) Jágere ... a maga paputsá(na)k a sarkával a fejit ugj el paskolta, hogj az száján is ver jött [Sövényfva KK; TSb 51].

Vagy ide, vagy az 1. jel-hez vonható a köv. szöveg: 1764: Kemény Sigmond Urffi cő Nga ... Jágere Bartha István (Nagysajó BN; Ks. Mich. Detsi (20) jő és G. Csizmadia (19) jő vall.).

jäger-egyver vadászpuska; pușcă de vînătoare; Jagdgewehr/flinte. 1823: Egy két csőű Frantzia Jäger Fegyver [BK Inv.].

jäger-gomb jágerruhára való gomb; nasture pentru haine de vînătoare; Jägerknopf (am Jägerkleid). 1829: Szenkovits Kájétán boltyabol 12 Darab jäger gomb 's 4 kisbe Rf. 4 16 Darab vadász gomb ... Rf. 2 xr. 40 4 Duzet gomb Rf. 2 [Kv; SLt XLI].

jägerhorn vadászkürt; corn de vînătoare; Jagd/Naturhorn. 1732: két réz trombita, két jäger hur (!) és egy Fágot [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 22. — A n. Jägerhorn 'vadászkürt' elirása].

jägeri vadász; de vînător; Jäger-. 1804: Egy Jägeri Kard [Hosszútelke AF; Kath.].

jäger-inas belső inas, legény; valet în livrea de vînător; Hausdiener, Knecht | uradalmi vadász (és vadőr); vînător și paznic de vînă moșieresc; herrschaftlicher Jäger (und Jagdhüter). 1740: Majszin Nikorát es az Jäger inast Posta lovakra ültetem s le küldöttém [A.árpás F; TKI Mohai Mózes gr. Teleki Ádámhoz].

jägerkedő kb. inaskodó; care servește ca valet; diennend. 1729: a Kapitánj Vr(am) mellett tolmatsóskodó Janos nemet Granatios, és a Jägerkedő Német Katona | a Jägerkedő Német mikor meg verte hasonlóképpen orrán száján jött a vér [Sövényfva KK; TSb 51. — Valószínűleg vadászruhás tisztiszolga].

jäger-kés vadászkész; cuțit de vînătoare; Jagdmesser. 1782: Egy Jäger Kés [Nalác H; CsS].

Bethlen Miklóstól már 1710 tájáról szótározza a NySz.

jäger-köntös vadász/vadőrruha; haine de vînător/de paznic de vînătoare; Jäger/Jagdhüterkleid | (belső) inas/legényruha, libéria; livrea; Livree. 1790: Egy rendbéli Jäger köntös [Királyhalmi NK; Ks 67. 46. 24c].

jäger-mester (fejedelmi) vadászmester; maestru de vînătoare (domnesc); (fürstlicher) Jägermeister. 1663: Jággor Mester Fiat Gabor (Utl). 1670: Egy Jäger mester (ne)k 9 Agar hordozoknak, és negy Peczernek f 25 // 80 (Utl). 1677: Heti penzesek ... Egy Jäger Mester(ne)k 40. penzevel tiz Agar hordozok(na)k, és három Peczer (ne)k 30. penzevel, egy Peczer Inas(na)k 15. penzevel ... atta(m) ... ot heti penzeket [Utl].

jágerség uradalmi vadászság (ideje); timpul vînătorii la moşie; Zeit der herrschaftlichen Jägerei. 1775: Én Vas Andras Jägersegemben Sokat vadászván azon erdős helysejben az Jäger társam mutatta mindenik Makkos kosár helyét nekem az vadászatban [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71].

jäger-társ kb. uradalmi vadász-társ; tovarăs moşteresc de vînătoare; herrschaftlicher Waidgeselle. 1775: az Jäger társam mutatta mindenik Makkos kosár helyét nekem az vadászatban [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. — A teljesebb szöve. *jágerség* al.]

jäger-táska vadásztáska; tolbă de vînătoare; Jägertasche. 1743: A mely Aranyak találtattak á Nehaj Csizér Adám Jäger Táskájában ... maradnak Csizér Janos Uramnak [Msz; Ks 15. LXIII. 16] | Egy Jager Táska Ezüst Csattas pikkelyes [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. 1760: Egy Jäger Táska [Mv; TGsz 2]. 1765: Jäger Táska Egy. Borz Börtarisnya [Kóród KK; Ks 19/I. 6-hoz]. Szk: rezes ~ rézveretes vadásztáska. 1763: Rezes Jäger táska 1 [EMLt].

jáhor, jahusz l. jávor

jáhorfa-deszka juharfa-deszka; scîndură de paltin; Ahorbrett. 1819: Cserefa — jáhorfa és fenyőfa Deszkák [Sófa U; DLt].

Az összetétel előtagjának hangalaki változataira nézve l. a *juharos* címszót.

jaj I. sz. I. Testi fájdalom kifejezésére; pentru exteriorizarea durerii fizice: vai; zum Ausdruck des körperlichen Schmerzens: au, au weh, weh(e). 1582: Jgiarto Gjorgi felesége az adgion fekszik walla es nagy ereszen Jaygat vala ... monda ... Jay mint ha az ebeg (!) rag-nag (!) oda be a testemed (!) ... nem tudom michioda wagon az szemerem testembe oly mindha az tizben egné [Kv; TJK IV/1. 59d Fassio Jo(ann)s Linzinger al(ia)s Borbely]. 1592: Nagi Janos vallia Ammikor halala teortent Kotro Mihali fianak, reggel az zeoleobe kapalo vala hogi halla(m) az jajgatást, jaj jaj [Kv; TJK V/1. 215]. 1632: ez az Gjörgi Deak utannunk iött Cziak hal-lam hogi az Azzony megh Siualkodek az hatam meget es monda iaj loncosz kurua mint Csiped az seggemet [Kv; MvLt 290. 95b].

2. Kellemetlenül nagy hideg kifejezésére; exprimă senzația provocată de frig mare/de ger; zum Ausdruck unangenehm großer Kälte: juj; aoleu! ah!; autsch, au (weh). 1843: jaj mind meg fáztam [Dés; DLt 65].

3. Bánat kifejezésére; exprimă mîhnire; zum Ausdruck der Betrübniß: ó, oh; oh/off; ach! XVII. sz.: Siralom forrási jaj mint áradának, Szomoru esztendők reám tódulának [Barabás, SzO 390 rabének]. 1662: minden mi igaz, valóságos örömrünk és vigadozásunk odavagyon, jaj, odavagyon minden dicsőséges és fényes virágzó állapotunk és becsületünk, a bűnért és abban való vakmerő átalakodásért | elment, elköltözött a dicsőség a mi Izraelünkből, megszűnnek és nagy hirtelen elvágó-dék a mi szívünknak s állapotunknak koronája. Jaj, jaj (ir. méltán felvehetjük e szókat, sirathatjuk vele magunkat :) jaj, jaj nekünk mert vétkeztünk! [SKR 688, 697]. 1758: én nekem igen Kedves Férjemtől ... jaj veletlen

váratlan ... megfoszta [MNy XXXVIII, 385]. 1771: egy este idősb Popa Danila ... Tobias Pászkal pálinkázván, látam hogy a két kezét a két szeméire borította' Sirva Zokog vala ... jaj jaj az én lelkennek [Bukuresd H; Ks 114. 61. 143]. — L. még BÖN. 715.

4. Részvét, sajnálkozás kifejezésére; exprimă regret, părăre de rău; zum Ausdruck des Beileids/Bedauerns: ó; vai!; ach! oh! 1597: hallek valami keserwes iaigatast az Kis Imre kamoraiában ... kerde(m) az leankaiat hogi michioda Iaigatas wagon az kamoraba, monda, Iai io zomzed azzony bizony az zeginy giemekeket keoteozte az Apam az Agashoz, immar negied napia hogi ot senywednek zegenyek am zinte megh hálnak [Kv; TJK VI/1. 39—40 Chato Ambrusné Sophia vall.]. 1603: Nagy Demeter vg mongia volt Benedeknek Iay zegeni Atthyam fia Mint vezted Magadat ... chyak Monos-torra zaladhatnek ot talalnek borbelt kywel meg iogihattatnalak [Kv; TJK VI/1. 665 Zeochy Marthon vall.]. 1736: egy két hétig elültének egymásnál, mégis mikor elbúcsúztak, kivált az asszonyok, egymástól, úgy bucsuztanak el sirva: jaj édes nénem asszony, édes öcsém asszony, megbocsásson kegyelmed, még nem is beszélgethénk egymással [MeTr 357]. 1846: Jajj édes Anyám, mind le szidta Imre Mihály Dosánét azért hogy Tehennyet meg kötötték [Kakasd MT; DE 2]. 1847: Jaj be beteg volt kiti Roza ma valamiveljobbatskán van, de még mind félthető [Kv; Pk Pákei Krisztina férjéhez].

5. Csodálkozás kifejezésére; exprimă mirare; zum Ausdruck des Staunens: ó; vai!; ach! oh! 1582: Az haz ablakan lata(m) Katalint, es meg zolitam mondwon: Jay edes Catalinom Nem minde(n) ember azt mongia hog, vramé Nireo Kalmanę az giernek^a [Kv; TJK IV/1. 39. — ^aKatalin gyermeke].

6. Ijedség, megdöbbenés, megütközés kifejezésére; exprimă uluire, consternare; zum Ausdruck der Bestürzung/des Anstoßes: vai!; ach! oh! 1584: Az leankamis meg zolita, Es Monda Jay Ania mely sokan Iarnak itben (!) az hazba(n) en intem hogy keonyeoreogyeon az Istennek [Kv; TJK IV/1. 243]. 1590: mondek te roz azonj hol veotted a' buzat monda, Jaj edes azonjom a' pere-ngernel veom fél egy zeker melleol [Kv; TJK V/1. 6 Lengiel Adamne Barbara vall.]. 1630: hogi az meniem ki mene özue czapa az kezett s monda hogi jaj mely rut dolgot czelekeznek ide ki, s enis latta(m) hogi eözue gomo-liodtak s huztak vontak egj mast [Mv; MvLt 290. 200b]. 1634: en mondek neki; Te leany nem egiedul vagy te; kjre monda az Leany: Jay Istenem mirol ismered hogy nem egiedul vagiok^a [Mv; i.h. 291. 31b. — ^aÉrtsd: terhes vagyok]. 1697: monda Peter Deakne, jaj hová legyek bizony meg őll uram, mert mind aval vere hogy az Pap kúrvája vagyok [Kotormány Cs; CsJk 2]. 1724: láttam egj véres ruhát fel vettem ... láttam, h(ogy) pendely. kérdem pannát a Szolgálot, kijé ez az ruha. É bizony enyim, jaj mitsoda dolog ez, te bizony kebeles vagy [Mezőkirályfa KK; BK. Házi Péterné (25) ns vall.]. 1831: Hallattam a tavaj Nyáran, s láttam is a Fodor Péterné Léányát Sirva borzos hajjal, fővel a piatzan futni, a fersingit hoszan maga után el nyulva vontzolván, azt kiabálta jaj meg ől Székely Farkasné [Torda; TVLt Köz. ig. ir. szltan Kenderesi Joseffné, Kondort Katalin (49) vall.].

7. Könyörgés kifejezésére; însoţeste o implorare; zum Ausdruck der Anflehung/Beschwörung. 1584: ez

Keodme(n) Ianosne igy szitkozodot feleolle, Amely Bestie lelek hires Curwa miath en busulok, meg lattia Azt hogy feiere Iarok, vagy Niere(m) vagy Ne(m) . Monta(m) En Jay Io azzony Ne zolj vg mert tuggiuk hogy zabo Casparne feleól mondod [Kv; Tjk IV/1. 369 Cathalin Jstwan kowachne vall.]. 1585: hiva be az Bwday Georgh hazaba . . . Ierebe (!) az Bestie Parazna eletew hamis hwteü (igy!) Mondek Jay ne mondgiad azt mert maid el sewlliedeunk [Kv; i.h. 398]. 1629: monda az Inas hogy Jay ne banczatok mert ugj megh vagdala az Ura(m) hogy majd meg halok latam azt hogy igen sebes vala [Mv; MvLt 290. 155b].

8. Bosszúság, elkeseredés, harag kifejezésére; exprimä supäre, exasperare, minie; zum Ausdruck der Erbitterung/des Zornes. 1582: latam hog le vonak az zekerreól a lakatosnet wthik es verik vala, Ereossen Zidalmaztak, kialt(is) vala, hog: Jay az keossevnthymet Ne banchatok [Kv; Tjk IV/1. 6 Catherina consors Thomé lakatos vall.]. 1583: monda enneke(m) balas kowachne lay Io Ilona monda(m) az Agebnak^a enneke(m) haggio(n) beket mert en Raytam az haui korsag vagyon es hize(m) kankuchaia (!) vagio(n) az Agebnak Menny el vere(m) Ilona Ke(n)di Paneshoz^a . . . es mongiad Neki hogy vetessen valami Petreselyem levelet eotesse vaiaes vizzel keosse be vele es meg giogiul [Kv; Tjk IV/1. 155. — ^aA férjének. ^aA szeretőjéhez]. 1585: Zayabol hallottam ezeket Im chak Nem Reghen a leantol . . . Amaz teókelletlen Arulo a Poztomető Martonne fia veszte, Egkor esmegh Monda: Jay Io Ersebet Azony a femet^a vgian Read bizom, de . . . vetkeztem en ezekel Vincze Deakal, es Georgy Deakalis . . . Molnar Tamasalis de Az Atkozott a poztometeóne fia tudta leg Jobban [Kv; Tjk IV/1. 504 Ersebet feyer Ianosne vall. — ^aOlv.: *fémet* (fejemet)]. 1597: Cathús kadar Mihaly iegiesse wallya Egizer Margit az veres pal Zolgaloia aki el zeo-keot, ieowe haza nagy sirwa riwa monda hogi Jay nem thudom meggyek^a mert azt mongia Chizar Peterne hogi nehezes wagiok [Kv; Tjk VI/1. 84. — ^aÉrtsd: mit tegyek]. 1632: vst gjarto Istua(n) monda hogi jaj nem tudom, hozasd ki egijk louamat mert en el budosom [Mv; MvLt 290. 62b].

9. Gond, tanácsatlanság kifejezésére; exprimä griji, dezorientare; zum Ausdruck der Sorge/Ratlosigkeit. 1589 k.: Jay mit tegek ele kel Adnom^a, ha enekem megj Agia az ket parnat, derekalt heistol es az kósóntiwt egj abroz [Szu; UszT. — ^aA pénzti]. 1638: jaj Ur Isten Biszony Feltem az Görőgh penszet hogy El lopiak [Mv; MvLt 291. 151a].

10. Öröm kifejezésére; exprimä o bucurie; zum Ausdruck der Freude: aj; ahl; Ach! 1826: ha hozátok mehetnénk jaj Istenem mijen rrengetegul (!) örvendenék [Héderfája KK; IB VIII. 26 gr. Kornis Mihályné árva Bethlen Kata bátyjához].

11. Vidám, tréfás táncurjantásban; in strigături ve-sele, glumeje la joc; als fröhlicher, scherzhafter Jauchzer beim Tanz: ju; vai; juchhe! XIX. sz. m. f.: Édes kincsem gyöngyalak jaj be rég nem láttalak [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. táncszó].

12. áll-ként; ca predicat; als Prädikat: nagyon keser-ves (sors) (soarte) foarte trist(ă); sehr sauer(es)/bitter(es) (Schicksal). Sz. 1619: ez világon közönséges mon-dás, hogy: Jaj annak az országnak, kinek gyermek ura vagyon [BTN^a 265. — ^aÉzsaiás prófétából vett mon-

dás, amelyet Báthory István mint kormányzási irányel-vet mondott ki kiskorú Zsigmond öccse uralomra kerü-lésekor].

III. fn 1. jalkiáltás; vaiet; Wehruf. 1704: Jaj mely nagy felelem rettenegs tetenek, Im minden Utokon a' sok jaj hallatek [EM XXV, 275 gyászének].

2. keserűség; amărăciune; Bitterkeit. 1599: (Báthori András) testet fejerwarra hozak, ott Mihaly vajda te-mettete el . . . mely temetes nekeonk sok jajt hagia [Kv; TanJk I/1. 347].

3. keserves sors; soartă tristă; saueres/jammerliches Schicksal. 1662: azt a keserves jajt, hogy a népek valósa-gos igaz örömknek és becsületeknek, fundamentoma el-forfulván, megszűnik minden örömk s csúfságra és gyalázatra kelnek, a bűn hozza [SKR 700].

4. gyötrellem, szenvedés; chin, tortură, suferință. Qual, Pein. 1662: Jaj már nekünk, mert vétkeztünk: mintha mondaná, minden jajunknak oka az, hogy vétkeztünk [SKR 697].

jajdul a scoate un tipăt; jammern, janken (einmalig), aufschreien. 1570: Zeoch Gërgh . . . vallya hogy az kezkeoneol fogwa Mely az Agy feleth volt fely keoth-tye akar fely kely ferdeos kelemen az Agyba, Nagiot Jaydwlt, Es valamyt patthanastis hallot [Kv; Tjk III/2. 186]. 1778: a' Biro utánna indulván, ugy főbe ute hogy mindjárt le bukék fövel a' patakba, ott el nyult, még nem is jajdult [Egerbegy TA; JF. Juditha Antal Francisci quondam Fülel rel. vid. (56) vall.].

jajdulás jajszó; vaiet; Wehwort. 1584: Azonba Jaydu-last hallék, oda futek, es hat Jstwa(n) deaknak el zakat a' keze, Az eocheis ige(n) Sebes [Kv; Tjk IV/1. 312 Andras Lakatos Mathias Zolgaia vall.]. 1593: Kadas Jstwan vallya, Estwe kesen ez Napokban Jajdulast hallek . . . hat ez Baniay azzony a' seotetbe chak egyedwl . . . Mit Jaigacz felele . . . Im Minde(n) penzemet 40 vagy 35 fo-rintomat el loptak [Kv; Tjk V/1. 430]. 1630: halla(m) az Jajdulastis hogi kialt vala, vojlot (!) az olah de en nem latta(m) hogi üteőtte volna [Mv; MvLt 290. 200a]. 1634: en ne(m) tudom melliktól eset az vagas, de az jajdulastis hallam, hogy monda jaj el vezetek [Mv; i.h. 291. 19b].

jajgat 1. jajong; a boci, a plinge cu vaiete; jammern, wehklagen. 1570: Latta hogy ez Kowach Kalara otth wl volt veztegh es Jgen Jaygat volt, Latta aztis hogy az La-ba chontya vgian ky Tolta volt az Bereth [Kv; Tjk III/2. 57 Julia Thèmeswary Gergelne vall.]. 1582: Jgiarto giorgi felesége az adgion fekszik walla es nagy eres-en Jaygat wala [Kv; Tjk IV/1. 59d]. 1592: Nagi Janos vallya reggel az zeoleobe kapalog vala hogi halla(m) az jajgatast, jaj jaj vgymond, de nem tudom ha az fia jaiga-totte vagi o maga Mihaly [Kv; Tjk V/1. 215]. 1598: Hal-lam hogy ige(n) sinak rinak iaigatnak [UszT 13/28]. 1630: be vit engemett az az en Uram az pinczeben s mezi-telen vetkezett s adigh el kintozt hogi ugjan megh hal-ta(m), hogi en soha nemis erzettem oza(n) mikor el ha-giott, ugj ment el rola(m). Megh az meztelen szabliatis az fejem ala tette hogi mindgiart fejemet veszi s azert nem mertem jajgatni [Mv; MvLt 290. 221a]. 1716: az szája be nem állat, csak jajgatot, fetrenget es kénlodatt [Nagyida K; Told. 22]. 1794: nyegett, jajgatott és még Orvos Asszonyt is hivatott Maksárol^a és magát orvosol-

tatta [Eresztevény Hsz; HSzjP Demeter Bátsné Oláh Anna (27) . Benyón lakó^a vall. — ^aHSzj. 1808: az vram mikor Véllem közösült En nekem a közösülés nem esvén jól Sziszegetem, és Jajgattam, azt mondotta az vram, hogy miért Sziszezs, és Miért jajgatz, mert Tiria (!) nem Sziszeget, s nem jajgatott [Radnotfája MT; Born. G. XI. 19. Petrásze Györgyiczane Butnar Maria (25) vall.].

2. jajveszékel; a se tingu; wehklagen. 1568: Ezt latam hogy az zabo balint aytayan ki tolyak az leant, es Jaygat vala hogy, hogy^a meg zektek a labat de azt en ne(m) lattam [Kv; TJK III/1. 200 Elena St(ep)h(a)ni Kalmar vall. — ^aIgy, kétszer]. 1583: Ezen keozbe hallek pufogast es Sirny laigatny kezdte a' Zilagi Janos felesége hog le taglanak [Tv; TJK IV/1.194 Kowach Ianos vall.]. 1632: az Szekeli Jstua(n) leania az Sy Marto(n) hazatol ki jöue, es erőssen jajgat uala hog' Jaj le tóre az karomat [Mv; MvLt 290. 103a]. 1641: el sem vonhatják volt Márton, amaz Sipos Márton az asszonról, még ugyan jajgatott ez az Simonfi Márton, hogy nem gyözte várni az dolgot [Mv; i.h. 291. 288a átírásban].

E jel-re l. ÉrtSz jajveszékel 2. al.

3. ts sirat; a plinge (pe cineva); beweinen/klagen. 1574: az meg holt legyenek ferenchnek Annyatwl hallotta Jaygatia volt fiat hogi Myrige vagion es Meg hal, az leanyais ky Nalla zolgal azonkeppen veszekelt hogy Mirige vagion Meg hal esmet Jajgatny kezdy az Annya hogy meg eolte (!) vertek az eo fiat abba holt meg [Kv; TJK III/3. 386 Nehay Eottwes palne vall.].

jajgatás 1. jajongás; bocealá; Jammern. 1584: Angalit Razman Palne wallia kezdte Naponkent mind kezem es labom, ereiben meg fogiatkozny, es most Immar annyera lutottam hogy Nagy minden Jajgatassal es faldalommal helyhezitetem heliere az Izeket [Kv; TJK IV/1. 217]. 1597: Chato Ambrúse Sophia wallia Egizer ... hallek valami keserwes iaigatást az Kis Imre kamoraiaiban [Kv; TJK VI/1 39—40. — A teljesebb szö. vaj I. 4 al.].

2. jajveszékelés; väicárealá; Wehklage. 1568: latak az zoch Mate fiat hogy egy nagy kowel az kertbe hagiot, vg talalta penig az kőuel a feyet az korcholas fíanak hogy az chyattanasat hallottak es nag Siualkodassal es Jajgatatal ment el onat [Kv; TJK III/1. 193]. 1586: Margit Bereczk Matene chak az Jller Ianos felesége Iaigatassal hallotta, latta hogy Jller Ianos Meztelen Zabliawal fut vala Ala [Kv; TJK IV/1. 540]. 1600: A mikor wertek Zinte(n) a helen ne(m) woltam ... de hallotta(m) iaigatassat [UszT 15/121 Iiona, Palffy Ferencz leania vall.]. 1638: Egy olykor cziak nagy jajgatást hallek, aszomban ki Futamodom, s hallam hogy az Kupasne igen jajgat [Mv; MvLt 291. 151a]. 1640: En az varbol megiek vala ala hallek kialtást iaigatást hamargatást ... latam hogy az Katonak ki niorgalanak [Szilágycseh; GyK. Anna Fazakas cons. prov. Steph. Fazakas jb (40) vall.]. 1703: ragada Kovacs Janos egy botot ... mingjárt hallam a huppogast, jajgatást [Szemerja Hsz; BLt]. 1763: kecség kívül garázdalkodott, mert hogy bé ment csak hamar nagy lármát hallok ben a házban, s jajgatásokat [Nagyida K; Told. 9]. 1794: Szolga Biro Vram oda érkezvén Hajdút Feleségestől és Gyermekestől meg-verte hallottam jajgatásokat [Ne; DobLev. IV/728. 3a

Patkán Lutzine Pitzi Ilonka (26) zs vall.]. — L. még RettE 187; SKr 362—3.

A két jel-re l. ÉrtSz jajong 1. és jajveszékel 1. al.

jajgató ' ' Hn. 1864: Jajgató ... erős kőszirtos magos hegy Csucskokkal, és meg járhatatlan részekkel [Csomafva Cs; GyHn 28].

A címszó nyilvánvalóan a jajgar ige származéka, de a hn keletkezésekor közrejátszott szemlélet nem világos.

jajgó ? jajgató; care se vaită; Jammernde(r). Hn. 1738: Jajgoban [Ketesd K; KHn 62]. 1754: Jajgoban (sző, gyű) [Bh; KHn 17]. 1792: A Jajgó Szélyben (sz) [Bh; KHn 20].

A hn keletkezése szemléleti alapjának kételyes voltára nézve l. jajgató al. a jegyzetet.

jajos 1. kb. keserves; amarnic; bitterlich, sauer. 1677: (Szegény gyermekemet) September 8. Hajnalban szolítá ki I(ste)n sok jajos betegsegi utan [PatN 13b].

2. 1662: Bethlen István ... teste felett való prédikálásban mint jövendőltetett volt meg a szegény hazára jövendő romlás aki akarja, megláthatja Medgyesi Pál harmadik jajos prédikációjában [SKr 285. — Bethlen Gábor öccse (mh 1648), 1630-ban két hónapig maga is választott fejedelem, de aztán lemondott I. Rákóczi György javára].

Az idézet Medgyesi Pál fej-i udvari prédikátornak I. Rákóczi György, Rákóczi Zsigmond és Bethlen István felett tartott három gyászbeszéde kötetére (Erdély s egész Magyar nép egymás után csak hamar érkezett Hármas jaja. Sárospatak, 1653) utal.

jajszó vaiet; Wehwort/ruf. 1644: Jwue oda mellem Matthias Deakne, Nagi Jay zoual monda hogy mint vezette Marto(n) Deak az kariat [Mv; MvLt 291. 429b]. 1704: Hegy Vögy Erdő Mező hat jaj szoval zendül Sionnak Leanya Fekete gyazban üly [EM XXXV, 276]. 1784: én is jelen voltam Jakob Pálnit a kérdésben meg nevezet időben ... mikor Csáki György onnan Jakob Pálnul haza indul a loszánba én is Jakob Pálnéval le menék a Föld hidhoz holot hallék a Széjes Péter kapuja fele egy jajsztot 's mi is arra felé menénk, s hát Széjes Josef fut elé egy vasvillával [Béta U; IB. Agilis Kiszeb Széjes Istvánné Gál Anna (30) vall.].

jajszó-kiáltás jajkiáltás; strigät de durere; Wehruf. 1779: jajszo kiáltásra az Exp(one)ns Ur eo Nsga Udvari bírāja is elő járulván ... ki miként aggradiálta s döfölte ötet ...? [Fejér m.; Mk Szilvá 5/3 vk].

jakabfalvi I. a Jakabfalva (Cs) tn -i képzős szárm; derivatul cu sufixul -i al toponimului Jakabfalva/Iacoben; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Jakabfalva. 1. Jakabfalván levő; care se află în Jakabfalva/Iacoben; in Jakabfalva befindlich. 1656: annak az tanoroknak egy reszet ... mű tőlünk ualta megh Czutak Geörgy miuel mi nullunk zalago(n) uala ... az Jakabfalvi ioszagotis eő bira [Kászoniimpérva; BCs].

2. Jakabfalván lakó v. odaváló illetőségű; din Jakabfalva/Iacoben, care locuiește/stă la Jakabfalva/Iacoben; in Jakabfalva wohnend/zuständig | jakabfalvi származásra utaló jelző - v. utőjelzőként; ca atribut ce arată proveniența; auf die Abstammung von Jakabfalva hinweisendes Attribut od. Beifügung: din Jakabfalva/Iaco-

beni; Jakabfalvaer, von Jakabfalva. 1599: Gergely Pal Veres darabantok Xdesse Jakabfalui Kazonban [Kv; TJK VI/1. 340]. 1602: Jakab falui mihaly kouacz Nobilis. Jakab falui Nagi Barttalius [BCs]. 1614: Szasz Janos Jakabfaluy [Farkaslaka U; BethU 138]. 1619: Marto(n) Pal Jakab falui [Jakabfva Cs; EHA]. 1669: Jakabfalui Sylvester Peter [BCs].

II. a Jakabfalva (NK) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Jakabfalva/Iacobenii; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Jakabfalva: Jakabfalván termett; produs la Jakabfalva/Iacobenii; in Jakabfalva erzeugt. 1675: Jakabfalvi Dezma Borok [Fog.; Utl].

jakabházi Szn. 1628/1676: Jakabházi György [Sárd KK; Pf]. 1673: Jakabházi Györgyne [A.szovát K; SLt R. 31]. 1840: Jakobháziné [Dés; DLt 456]. 1856: Jakabházi Mihályné Szasz Lina [Kv; RKAk 440].

Csak Vas m-ből ismerünk Jakabháza nevű helységet Abaúj-Tornából ily nevű és Torontálból Jakabháza major néven nyilvántartott tanyaflét.

jakonika l. japonika

jákótelki a Jákótelke (K) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Jákótelke/Horlacea; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des On Jákótelke: Jákótelkén lakó v. odaváló illetőségű; locuitor in Jákótelke/Horlacea; in Jákótelke wohnend/zuständig. 1581: Neminemeo okokert fogta wolt megh Kemeny Janosné Azzonyom az eo Jakotelk Jobagiat Markos Imrehet [Gyerómonostor; KP]. 1836: Jákótelki Néhái Péter Márton Leánya [Damos K; RAK 110]. 1844: Jákótelki 'Sebe Máténé Vas Kata [uo.; RAK 119].

jaktúra 1. feláldozás; sacrificare; Aufopferung. 1722: folytathassam . a Ns Vár(me)gye dolgait maga rendiben, ne kellessék eddig Conservat kevés becületem(ne)k jacturajaval Szolgálnom a Ns Vár(me)gjét [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.].

2. kb. kár; pagubá; Schaden. 1811: Arra szorgalmatoson vigyazzon . . . a Geometra . . . hogy a Communa terrenumok quantitassát és qualitassát jól meg vizsgálván, úgy arányozzuk a dolgot, hogy a leg kisebb Birtokos is, az maga rata portiojában Notabilis jacturat ne szenvedjen [M.zsombor K; Somb. II].

jaktus ? 1765: ezt mű nem tudjuk a miatt esette' hogy mű az eo kegyelme jactusonként való számlálásához nem értettünk, vagy az eo kegyelme számlálása hibázott, nemis mérjük mondani, mert meg perlene, ha mondottuk többnek lenni el hazuttolt s szidott bennünket' [Marosszitimre AF; Eszt-Mk Vall. 215. — "Jobbágy-nyil.] | sokaktól hallottunk a féle panaszt, hogy károsodtak volna az Regius Perceptor Uram jactusonként való pénz számlálása miatt, és ha valamit szállottak eo kegyelmének, meg pirongatta volna őket mondván, hogy eo kegyelme jobban tud hozzá mint a parasztok [Sárd AF; i.h. 35].

jakup vmilyen öltözkéddarab; un fel de îmbrăcămintă; Art Kleidungsstück. 1628: Egy feier Jakupp tarka vy . . . Ket viselt közönséges verez Jakupp. Harom Futa [Gyalu K/Kv; JHBK XII/44. 9—10]. 1629/1676: az sze-

gény Attyok 50 Tallért kért vala töllem Lippá(n), edgy Jakupot vett vala rajta, egy bokor Ge(m) haját [Somkerék SzD/Sv; WassLt]. 1688: Két új Jakub [Born. II. 18 Mikola László inv.].

jámbor I. mn 1. Szokványos jelzőszerűen is; ca și un atribut obișnuit; auch als gewöhnliches Attribut: kb. derék; de treabă, cinstit; brav. 1542: Dychertessek az Isten belole merth mynd azonyom az ew jo gywmolchewel es ew hoza tharthozokwal, jambor zolgaywal eggethembe egessegbe wagon, wadnak [Fog.; LevT I, 16 Petrus Orozy lev.]. 1546: mind kethen walazaak keeth Jambor zolgayokath, ez dologra, Banffy Bernald Eskesse meg, az Erdely farkas zolgayath, farkas", Eskesse meg, az Banffy Bernald zolgayath hogy Ez dologban ygazan yarnak, Es zolgalnak nekykh (!) [Radnót KK; JHBK XXXVIII/19. — "Csak így!]. 1556: nekenk egy zolganak vala zekel bertalom, kinek halala tertenek kinek morhaia, az k. varossaba volt kit tud az iambor czizar (?) istuan [Folt H; BesztLt 8 Hamvaj Gewrgy es erdely Kathalin a beszt-i bíróhoz]. 1579: az w Regi Jambor szolgaianak . . . ada egy Berket Uduarfalván [BálLt 54. — "MT]. 1590: hal-lam Eotweos Balint kialtasat, mondwan. Im a' roz zekeres legenjek mith mjwlelek a' Jambor Lenart Vramnak [Kv; TJK V/1. 2]. 1600: a battiais ream ieótt Zanomra nagy ruddal, . . . famat le akarta rola wetni, mas Jambor attiamfia hagiatta el wele hogy ne chelekeggie [UstZ 15/75]. 1644: Jambor ez es Ember Borsos Thamas, Mert cziak ket zouolis Jo tanaczot tud Anny [Mv; MvLt 291. 428a]. 1735: ha a' jámbor Mara Péter Ur(am) magara fel nem vallalta volna, én magom defectus nélkül eddig mindeneket p(ro)curaltam [Lozsád H; Ks 99 Győrffi Jó-zsef lev.].

2. Szokványos jelzőként; ca atribut obișnuit; als gewöhnliches Attribut: a. kb. jó, jóságos; bun, plin de bunătațe; gut, gutmütig. 1555/1566: Jgen kertem, vgian keremis Czaky Mihál vramath eo felsegenek tar hazanak hyseges feo Embereth tütornak, az en Jambor hazas tarsomnak, Bogathy Chatanak [Zsuk (melyik?) K; SLt A. 33]. 1602: En Hesdati Ersebeth ky az Elseo megh holt Jambor vramrol Kemeny Lazlonenak neweztetem . . . teszkek ilyen testamentomot' [Kv; RDL I. 73. — "Köv. a végr. szöve]. 1616: adtam eörőkeős Jobagiul magamat az vitezlo Suki Benedek Vramnak es az w kegielme Jambor Hwtősinek Kozaruarj Borbara Azzonjnak [Melegföldvár SzD; SLt EF. 3]. 1647: az ur I(ste)n beolczy tetcziessebeől az eo iambor urát Rodner Janost, ez árniek uilágbol ki solította volna . . . [Kv; RDL I. 134]. 1653: eszt az en keues ioszagoczkamat meliet nekem az en istenben el niügüt iambor uram nekem hagiót es kótót uolt . . . holtom utan hagiom fiamnak mikola Sigmondnak [JHBK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsana végr.]. 1662: Nehai övdösvölt Temesvari Meszaros Geörginek relictaia talalvan megh . . . az B: Tanaczot mivel I(ste)n jambor Urat ki szolितvan asz árniek vilagbol Uranak közelebb valo Atiafiainak ki akarvan reszeket mutatni Uratol maradot javaiból . . . mindene- ket ekképpen vettük irasb(an)' [Kv; RDL I. 147. — "Köv. a rész]. — b. kb. derék; onorabil; brav. 1622: 10 Augusti. Hala meg az jámbor tisztviselő Csanádi János, kin elsőbben kezdeték az pestis | 1 Septembris. Hala meg az jámbor polgár Radnóthi Miklós [Kv; KvE 154 SB]. 1649/1687 u.: A' Praedikator széna rétimek ā harmadá-

hoz a mesternek semmi közü nintse(n), hanem a jámbor falu ha kedveskedni akar a falujéból kedveskedgyék [Mezősámsond MT; MMatr. 382]. 1670: kapitány Uram ő kegyelme leveleiben azt írja, hogy az jámbor varossal ne' izetlenkedgyem, az marhajokot adgyam meg [Kvh; HSzjP]. 1781: Deliberátum: a becsületes falu végezése az deliberátum szerént ment végbe. Mely supernumerárius emberek találtnak az jámbor faluban, rend szerént mind tartoznak az határpásztorsággal [Jenőfa Cs; RSzF 150—1.] — L. még RSzF 218.

3. tisztességes, becsületes; cinstit, onest; ehrlich | igaz; drept; wahrhaftig. 1564: az kyt az falu hozza választott egy jámbor paraszt embert tahát azon vötte meg^a [SzO II, 179. — ^aA pénzt]. 1571: Gywmeolch olto Bodogazony nappara . mynidenik fel két kétt zemelth fogianak Jamborokath es azok eleybe aggyák az dolgoakat [Mv; BálLt 79]. 1585: Zolgaltam en Mintler Jstwanak mind Atthiat Annjat, semmy gonoz hirt feleolleok Nem hallottam, hane(m) Jambor hirewwek Neweowek üöltak [Kv; Tjk IV/1. 417 Lucia Kapun Allo Laiosne vall.]. 1592: szidott engemet gyalazatos szitockall hamis hyteő beste lelek kurua fyanak, ky en ne(m) vagiok az en allapoto(m) szent Jambornak tudo(m) magamott soha en hamissan meg ne(m) eskwtte(m) [UszT]. 1639: bizon nem jámbor Ember ez az en sogorom hogy ennie sok lator tart az hazához tizta orgazda [Mv; MvLt 291. 201a]. 1669: Az kik . Jámbor emberekre támadná(na)k, azokat meg vernek, sebhethnek az ollyan malefactorok meg fogattassanak [Dés; Jk]. 1731: jámbor, jó szófogado Jobbágyi lésznek az Mlgs Ur, és Mlgs Aszszony . földéről . semmi szín, és praetextus alatt el nem idegenednek el nem bujdosnak [Ne; Told. 2]. 1820: mi jámbor tere hordozok lévén, minden parantolatot kész engedelmisséggel teljesítettünk [Usz; UszLt VIII. 6/68].

Szk: ha ~ . 1573: Mond az azzonianak . ha Jambor leottel volna meg ne(m) Merted volna^a de hamis vagy es hamis zingel Mers [Kv; Tjk III/3. 267a Balint Eotthues Balas fia vall. — ^aA gyoicsot]. 1583: Kwlde el . . . Az vram keotelweroo Tamas ez Varga Simonhoz hog meg mongiam Neky . olly dolgot latot volna Mustiahoz hogy még Az Demasoknak(is) (!) meg Ielenetene panazlana De varga Simon azt Izene vramnak, ha jámbor vgmond megh mongia az Dezmasoknak, ha penig czigan, hat Ne(m) mongia meg [Kv; Tjk IV/1. 130 Georg Mostan Kadar Gergel zolgaia vall.].

4. tiszta erkölcsű, tisztességes; cu moravuri bune, cinstit; sittsam, anständig. 1568: aztis monda, hogy az lean, lator nem jámbor, es niluan valo or [Kv; Tjk III/1. 207]. 1573: kelemen Zydia volt gergelnet, kwrwa vagi te Neste lelek meg byzonitom hogi Az vagy, Az azon mond Ne Mond az te chywkas Kelemen Mert en jámbor vagiok [Kv; Tjk III/3. 281 Berkezy Ianos vall.]. 1583: Balas kowachne eg kamaraba Reytezet Balossy Gergelliel, hon Ne(m) volt penigh Akkor Balas kowach, ky jámbor Azzonyhoz. Nem Illenek [Kv; Tjk IV/1. 149 Petrus Gruz vall.]. 1591: Az felesaged Jambor volna te nek, de te magad kuruas lator vagi [UszT]. 1592: az mywel Jambor azzon szokta tyztseget teorweny szerent megh oltalmazni Enis kezh wagyok oltalmaznom [i.h.]. 1602: Zonga Mathe vallia hogy ez fogoly legenth Farkas Mihalt regen esmerete egygywt forgot velle, de Jambor eletnel egyebet nem latot hozzaya [Kv; Tjk VI/1. 615].

1631: Beoruey Istua(n)ne nem Jambor Aszszony . neőtelen koromba(n) magamis keőzősölttem uelle [Mv; MvLt 290. 46a]. 1711: engemet igaz es jámbor személyt kurvazott, safarinázott [Dés; Jk]. 1797: a Férfi káromkodásra, szitkozódásra puzdor (!) indulatait szelid, jámbor és keresztyén indulatokkal váltasa fel [Szilágycseh; IB. Dombi János prédikátor kezével].

Szk: ha ~ 1568: az Bekenne fogtassa meg immar, ha jámbor azzony az oruos Annat [Kv; Tjk III/2. 120 Clara Rlta Luce Nagy vall.]. 1574: Mond Zeoch Deme-ter Nem En dolgom valaky keoltette Ream^a, Mond eo esmet neky, Io Sogorom En sem hyzem hogy vgy legien, De azon kerlek hogy ha jámbor vagy hat Leh Nem fek-szel alatta, hanem ky tyztitod magadat beleole [Kv; Tjk III/3. 309 Katalin Nehai feoszeo giarto Andrasne vall. — ^aA szodomitaságot]. * ha ~ az anyad! 1570: Mykor eo Bornemyzzane hazanal az Boron Jnnk, Szokszor hallotta hogi az kayantay legen Zyttha Illen Zowal chiuka Lazlot ws hane(m) (!) Bestie kwrwa Az anyad, Lazlo azt Monta neky Nem (!) Zygh es Neh kery Barotom Mert en ne(m) vthlek, Esmet annal Jnkab Zytta, azon zowal Hallotta hogi Caspar az Mezeo paztoris Monta Lazlonak wsd ha Jambor az anyad lam eo maga kere, Lwkachis azt Monta hogi Jambor az Anyad hogi wthed [kv; Tjk III/2. 74b]. 1573: Im Ez Kerestwry pet: Megh akarya hazwnkat kisbeibiteny ha Jambor Az anyat-ok oltalmazatok az vratok hazat kisbeibegtl [Kv; Tjk III/3. 69 Zylassy Myhal Es Beke Gergely vall.].

5. ~ születés törvényes származás; origine legitimă; legale/gesetzmäßige Abstammung/Herkunft. 1587: ennek Vtanna senky az Varos keonywebe be Ne Irattassek, méglen az be Irandonak Newe, Zemelie, allapattia, az eo jámbor zwletese es az Vtan Valo teokelletes magha Viselese Az tanach eleott . . . Nylvan Nemleszen es megh nem esmertetik [Kv; KvLt Vegyes III/65—6]. 1589/XVII. sz. eleje: Az Jnas megh bizonituan az eo Jambor Nemzetseget es zwletését . . . eot esztendeot teolczion az farago mesternel aprod Esztendeowl [Kv; KómCART. 4].

6. ~ nemzetség kb. tisztességes származás; origine onorabilă; ehrenhafte Herkunft. 1583: mindeneknek eleotte mind az masünnet Jeot Mester s mind penig az keoztunk tanult es Mesterre leyendeo legeni tartozzek Jambor nemzetsesegerul es iamborul ualo eleterul, hazaia-rol leuelbely megh hihendeo bizonsagot hozni, hogy mindenkeppen az my giulekezetunk tiztasagaban elhes-sen [Kv; MészCLev.]. 1589/XVII. sz. eleje: Ha teörtene-nek az Varosra valamely farago, vagy Rako Legennek iöuese, . . . az illien Jöueueny Legeny köüsse az Ceh Articulusit, vgimint: Jambor Nemzetsesegeröl . . . bizonios el hihetendő bizonsagot hozzon [Kv; Kóm-CART. 10—1].

7. kb. lelkiismeretes; constiincios; gewissenhaft. 1542: Zombaton zent Myklos naph elot valon^a Foga-rasba 1542 Ngod jámbor zolgay Olah Balas es Mottnoky Layos [Fog.; LevT I, 20. — ^aDec. 2]. 1578: Eo Nagysaga nem akar el felettkezny az kegyelmetek hywsegerewl es Jambor zolgalattyarol [SzO IV, 60 Michael Racz Capitaneus Arcis Varhegy Petrus Hersely brassai főbíróhoz]. 1587: Kezdettenek az keomiesek az keoszepek kapu padimontomoszasahoz Eot egész nap dolgoztak raita . . . fizetem f. 5/15. Leorinchnek es Balint Mesternek Jambor zolgalattiokert Jobbitottam meg -

[40 [Kv; Szám. 3/XXX, 27]. 1621/1681: Haczogon lako Valyai Miklosnak szabadosunk(na)k megh tekéntvén jámbor szolgaltatytat ... mind magat mind penigh az mostani Fiat Valyai Istvant Hunyadi Várunkhoz hogy Szabadosok legyenek ... nekik megh engedték, ugy hogy mikor kivantatik Hunyadhoz Lovok hatan Szolgaltatyanak [VhU 308 Károlyi Zsuzsánna ad. lev.]. 1661: Moldvaj Janos cigany vayda ... ada magat örökös Jobbadgysagra ... ha alhatatos leszen az igaz jámbor szolgaltatba(n) jövendő beli jo akarattio katis eő kegmek meg nem vonszak tölle [Sófva BN; Ks 42. G]. 1682: megh tekintvén az én feleségemnek Harina Tsap Angalit aszszonyinak hozzám valo jámbor, teokéletes, igaz, hűséges magaviselését ... nem akartam gondviseletlenül io dispositio nélkül hadni [Kv; RDL I. 160]. 1710: igaz iambor jügyekező (!) szorgalmatos szolgálja voltam Uram kegyélmeknek [Somlyó Cs; ApLt 2 Farkas István Apor Péterhez]. — L. még BTN² 419.

8. jó; bun; gut. 1582: Jamborb ferfiyat Nem lattam egyet Igyarto georgnel amynt feleségeul bant mert zememmel lattam hogy feleséget eőleben ueőtte az ember es ugy uytté ky aztys zememmel lattam hogy az azony meg rultola magat az ember zarazt haytogatot alaya az azonnak, fizeset sem Zanta Jgyartho geörg az feleségének Jauara myndent be hoszt [Kv; Tjk IV/1. 58c fylep Janosne magdalena aszon vall.]. 1592: my ygaz Chehek vagiunk, azt kywanniuik hogy ha Chehet tart eoys ygazan ellien, hogy az Eotweseghnek ygaz es iambor hyrek newek meg ne gyalasztassek [Kv; ÖCLev.]. 1598/1635: mikor nemű nemű modnelkul ualo dolgairól megh intettem volna rugdosással es halallal fenyegetett, ki jámbor fiuhoz ne(m) illet volna [Mv; Apol. I. 68]. 1677: Nyilván lehet . kigl(te)knél micsodas nagy meg mocskoltatasa lön jámbor keresztény Fejedelmünk eő Nga előtt Nationknak, nemely nyughatatlan hamis hir költő és az Unioval^a nem gondolo Emberek által [Maksa Hsz; PatN 67b—8a Hsz rendinek nyil. — "A három nemzet uniójával]. 1813: Nemes Háromszéki Kőrösi Csoma Sándor tanítványunk ... egy volt mindenkor a' leg jobbak közül. Hozzá járul ehez szelid és jámbor természete, becsülletes maga viselete [Ne; Nyírk XII, 137].

9. kb. szelid; blind, blajin; mild, zahm. 1653: Ilyen szerencsétlenül járt a jámbor Cardinalis [ETA I, 53 NSz]. 1657: az atyám igen jámbor, tökéletes, de barátságos és vig természetű nyájas ember vala [KemÖn. 15]. 1681: ugy latom igen jámbor Papista legenj [Körtvélyfája MT; BálLt I]. 1702: ennel az Istvannal keresztényeb fiu nem lehet De az felesége igen versenyés maga sem bir vele ... mert ő igen jámbor ember [Tarcsafva U; Pf]. 1724: job, hogy jámbornak mondgyanak, mint huzo vononak [Nyujtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1785: nagy ügyekezett szorgalmatos jámbor, csendes Asszony volt [Mv; DLev. 4. XXXVI]. — L. még RettE 179.

Szm. 1578: Jambor pal [Diösád Sz; WLt]. 1602: Jambor Miklós (szabados) [Lisznyó Hsz; SzO V, 203].

10. kezes, szelid; blind; zahm. 1736: (Temetėskor) egy jámbor lovat öltöztettek fel földig tiszta fekete bakacsiban [MetTr 407].

Án. 1805: Második Pár ökor ... A Tsáko Tsábéli, a Jámbor Hajszbéli [Buza SzD; LLt 124. L. 31 Csáky-per]. 1823: virág és Jámbor 2 eszt. Szőke Tulkok [Me-

zóméhes TA; HG Mara lev.] 1849: Jámbor (ménlő) [Bilak BN; LLt]. 1851: két ökor: Jámbor, és Rendes [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

Sz. 1734: alkalmas az lo és janbor mint az bárány [Gyeke K; Ks 99 Biró János lev.].

II. fn 1. tisztességes/becsületes személy; persoană cinstită/onestă, om cinstit; anständige/ehrenhafte Person, Fromme(r). 1555: nekemis kiraly ew felsege adot valami sot desen venne el k az adossagerth ... ha pegik (!) k azth nem miueli ottam (!) zerzek valami iamborth hoza ky penze teny k meg agya [Gyalu K; BesztLt 5]. 1556: az zegen ffolti fflarkasnak wolt egh zolgaya Bertalom, kynek marhaya Bezterchen wolt egh Jambornal [BesztLt 6 Ant. Kendj a beszt-i bírőhoz és hites polgáraihoz]. 1570: Moreh Ambrws Meg engedych feleségének az Jdeigh valo vethket kyt Lopasawal mywelt Es azvtan tyztessel Jamborwl tharca Mynt Jambort Jlyk ... Az vrat Thyztesselge Tharcya es Thakaros legien Mellete Az eo keresetyben [Kv; Tjk III/2. 148]. 1582: az mint az teorweny talalta akkeppen sok Jambor eleot kezembe twzet wowen, ewembe zekerczet hatamra kapath wowen meg kereoltem az en coreoksegemet [Zsákfa Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1590: Egy Jambornak leaniat el hitette es el hitta [UszT]. 1632: vgi ezerem el hogy az Feiedelmett s az orzagott zolgalia az töb iamborokkal edjütt [Cszs; BLt 3 Valentinus Leörincz de Kozmas dux pixedariorum (70) vall.]. 1710: az én és más jámborok félelmünk, és némelyeknek hízlekedések arra vivé ezt a dolgot, hogy . felnevelék azt a Rabutin discretioját huszonötezer forintig [BethlenÖné. 34—5]. — L. még AC 11.

2. tiszta erkölcsű/tisztességes (személy); persoană cu moravuri bune; Ehrliche(r), Anständige(r). 1577: Az eyely laras felol, es Nappaly zankazas feleol eo kegmek egyez warosul wegeztek hogy az lamborat ky utat aggya az harangszo vtan se haborichyak megh vtaba [Kv; TanJk V/3. 141—2]. 1590: az leant onnet elhozta(m) vgy mint Jambor es Jambort hozta(m) atia fiay zerzették ennekem ... en vgy tarto(m) mint Jambort mert engemet Jamborul zolgalt az mint vra(m) mo(n)dgia Nem paraznalkodo(m) velle Merit en Jambor vagiok mind az en kegelmes vra(m) vduraba(n) s mind masswt [UszT]. 1592: zabo Balint ... ereossen kezde mondani Gergeli Kouachnenak, zalle^a vgmind esse kurua, mert ne(m) uagi melto hagi jámborok keozot egi zekerbe whes [Kv; Tjk V/1. 204. — "Olv.: szállj le]. 1597: Ezert hitam az alperes aszont teoruenyhesz hogy kouetem az ktek szekjt sidot zidalmazot kur-uazot melyben en artatlan uetetlen uagiok de en nem felek sem teole sem mastul sem kurua nem uagiok ualamyuel zokta Jambor az eő tiztasagat meg oltalmaznj enjs ahoz kez uagiok [UszT 12/25]. 1605: ilyen kemelletlenwl bányk velünk minden rend mind Nemes Nemtelen, Seot chak az Gywlewesz haydusagis (: tiztessegh adassek az Jamboranak :) [Kv; TanJk I/1. 504]. 1663: Georgifi Georgi ... az vnitaris Esperest Papolci Georgi elöt magat fel szabaditvan hazassagra megh hazasult mint Jambor [Iszla MT; BLt]. 1736: talám olyan ritka most az jámbor, az mely ritka volt abban az időben az kurva [MetTr 345—6]. — L. még i.h. 400.

3. tisztességes/becsületes személy; persoană cinstită/onestă, om cinstit; Anständige(r), Ehrliche(r) | er foggott/közbirő; judecător/arbitru sollicitat; Ersuchrichter.

1562: ha mi perewnk az vtan nekewnk lezen vagy tewrwenyel vagy Jamborok által El vegezthettywk (?), vgy vegezwk el [Zsombor (K) körny.; MNy XL, 138]. 1568: az mynemw Kqtest Kuty Antal közqth es Zekel Jmrene közqth az Jamborok kqtttek volt tudny illik tiz f(orin)tot, azt az tyz f(orin)tot my wittwk meg [Kv; Tjk III/1. 194 Vrsula c(on)sors laur(entii) aztalos, Elizabet c(on)sors Tome Komys vall.]. 1592: en vgj tudom hogy Minden keppen Enneke(m) vegezesem volt te veled Jamborok keozottunk Mindeneket Jo Moddal el vegeztek [UszT]. 1598: Illyen toruent ton az Chyaky Sygmondne Krakaj tyztartoia Sabo myhaly tob Jamborokkal Egyut [BfN]. 1610: volt ennekem eo velle vegezesem, kit az teórekeodeo Jamborok mi keoztwnk el vegeztek volt [UszT 4/6a]. 1633: Felej Gasparne es Koczis Jonasne keözöt köest vetettek vala az sok jamborok [Mv; MvLt 290. 141b].

Szk: ~okat fog. 1547: wala My nekwnk ... három Pwztha Tho helywnk ... My Ezewn nem thwdwnk wala megy Alkodny My fogank Jamborokath ... Ezwk eloth My Illyen Chiereth thewenk^a [Sv; MNy XXXVI, 53. — ^aKöv. a részl.]. 1570: Nagy Janosne kwlte volt eoket az Annyahoz, hogy megh kerdyek Theole ha Megh akarya adny az Eo Rezet atthyatwl Maratthbol Mindenbeol theorwennelkw, Azt felelte az Annyok hogy kes hozza chyak fogyon Jamborokat, eois fogh kes ky adny [Kv; Tjk III/2. 140 Filep Antal es Thakacz Jstwan vall.]. — A szokásjogi háttérre nézve l. MNy LI, 232—3; SzE 127—31 és fogott 8. al. * ~okat hi. 1589 k.: en az te hazadra hatalmasúl Nem mentem sem lada-doth fel nem nittam sem penzedeth kj nem vöttem hanem en vgy mint te akarotodbol mentem hazadhoz Jamborokal teis az kiketh akartal Jamborokath hittal hazadhoz es azok előth Szabad akarotod zerenit nitottad fel ladadotth [Sz; UszT] * ~okat hívat. 1573: Anna nehay Sala Balintne ... vallia hogi ... meg Izeny Neki Telegdy Miklos hogi az vra Eoneky Ezer forintal volt ados Mond hogi Im ertem hogi adosagot kernek rayta De az vrad nekemis ados volt, Azert Im Jamborokat hywatok vesswnk zamot erched mywel volt ados, hywatot eginehan Embert oda Es Regestumabol fl 1200 adossagot zamlalt eleh [Kv; Tjk III/3. 204] * ~okat tesz. 1553: Az mynemy perek volna Az zent martony haz es Egyeb Eorókseg felöl Azt Az dolgoth halaztothak vyz kerest vthan valo vasarnapra^a vásárhelyre ... hogy Az napon nygy <J>amborokat <te>gyenek Es Keozótók Bykesegert zereznek [Kv; BfR VI. 295/1. — ^aJan. 8].

4. jótét lélek; un om din cale afară de bun; ein herzensguter Mensch. 1570: Ment volt Buza venny Talalta volt chereden^a zekely petert hogy egy Aztagot voott volt, kerdy Theole ha vagion valaky Tharsa hozza, Azt Montha hogi senky Ninchen, hane(m) Egy Jambor adot valamj zegithseget, De enys megh Igekeze(m) neky zolgalny [Kv; Tjk III/2. 15 Repas Myhal vall. — ^aAF]. 1578: Erre igirik eo keg. egez warassul magokat hogy ha ebbol az adoszedesből meg nem fizetnek, azoknak az Jamboroknak kiktől keolchyleneznek mind annie adot wetnek mig ne(m) az eowe kinek kinek ky tellyessedik [Kv; TanJk V/3. 168a]. 1588: Azt el vegezen akaranak az lo mellet kotezwe Somborra^a vinni, az sok Jambor addig esedezenek erettem hogy ket forinther zereznek meg hogy ell ne vigenek [Zsákfa Sz; WLT

Luc Barlas jb vall. — ^aK]. 1606: Jsten otalmazza megh teollek, az sok jambor által hogy megh nem előlenek [UszT 20/275]. 1633: kerek Zalay Geörgiteöl ismet 6. szall gerendatt, es adais mingiarast az jambor [Mv; MvLt 290. 117b]. 1759: azóta többet effélél^a nem volt szükség írni, bár ezt is hagyták volna el a jamborok, mert az effélével csak irritáltatik az ellenség [RettE 84. — ^aEllenség gúnyoló verszetet]. — L. még BTN² 60, 190; ETA I, 86, 89.

5. becsm, gúny. 1582: Sara Erdeos Janosne ... vallia ... monda Rengeo Anna, No hazud az ... hires kurwa, az kwrwabol leot jambor, ezen kyweolis eleg zitkat halottam kik ezembe nem Iutnak [Kv; Tjk IV/1. 60].

jámborság 1. becsületesség, tisztesség; cinste, onestitate; Ehrlichkeit, Anstand. 1574: az vargabalin^t (!) hazanál Tartot zallast Istwan Jamborsagnal egebet Nem latot hozza [Kv; Tjk III/3. 381 Ersebet dobos gergine vall.]. 1589/XVII. sz. eleje: ez tanulo Jnas szwksegeskeppen az eo Attianak, Annianak Jamborsagarol ... mindenek(ne)k előtte az Cehet el hitesse meg elegendő bizonsagh által [Kv; KőmCART. 3]. 1592: Zeoch Janostol hallotta, hogi ezt mongia volt, Im be jdezet engem Varga Gaspar hogi Jamborsagat bizonicha vele(m), de akki lator, en velem senki magat meg ne(m) Jamborittia [Kv; Tjk V/1. 291 Margit Daroczi Boldisarne vall.]. 1632: Kórtóueli fai Istua(n)hoz sem tudok egiebet az jamborságnál [Mv; MvLt 290. 89b]. 1705: tekintue(n) a' Legenynek jo maga alkalmaztatásat es jamborságát, azért hatta a' B: Ceh ad f: 1. // 30^a [Kv; ACJk 61. — ^aA büntetést]. 1711: En tűz tevő Szomszedgya vagyok Batonaj (?) Janosnak de en semmit jamborsaganal nem tudok [Szentdomokos Cs; Born. XXXIX/50]. 1761: Mi Jamborságát útrizált Ferentz Lörintznek éppen nem tudgyuk hallattuk azt, hogy az Apjától ... buzát, és egyéb gabanát lopott [Szászsztván KK; BK. Andreas Gubás (40) jb, Joannes Galambasi (35) jb, Joannes Gubás (50) jb vall.]. 1775: nem tapasztaltam az egj Joságnál, Jamborságnál, Jozonságnál ... egebet [Szentkatolna Hsz; HSzJP Nicolaus Czech (33) vall.].

2. becsület; cinste; Ehre. 1811: Be Szegöttette Binder Josef Uram Nagy Bányáról Betsületes Légénkté Lipotzki Josefett olj moddal hogy az közeleb Jövő minden Szentek napi^a Sokadalami tartozik egész hűséggel és Jamborsággal, az Levelért es azután Szép Szabadságáért Szolgálni [Kv; KCJk 104a — ^aNov. 1].

3. tisztességes/becsületes dolog; lucrui cinstit, treabă corectă; anständig/ehrenhafte Sache. 1590: oda menek az zena fibe latak valamj zena hülást az giepinel, latak ualami iffiakot mondek nekiek, legéniek ez nem Jamborsagh kitek hanta ki ezt, mondanak mindnyajan, En sem hantam, en sem hanta(m) [UszT].

4. tisztá erkölcs, tisztesség; moravuri bune, onestitate; reine Sitte, Anstand. 1570: Latta hogy Eottwes Demeter Az azzont fogdossa volt Az azzon Myndenkor Lassan meg Jaydul volt Az ew zalloya Beh Megien az hazba es Mond hogy az zomzed azzonnak Nem adnek egy penzt Jamborzagan ... Az Estallo hean valek onnath Latta(m) ... hogy Kardos Myklos az zomzed azzont Az kert falhoz Thamaztotta vala es otth keozesedek vele [Kv; Tjk III/2. 37 Anaglyt Danchyak Leo-rinchne vall.]. 1582: Semmit Jamborsagnal egiebet Keomywes Georgnehoz Nem hallottam lollehet vala eg

zolgám Gergel Neweo, az Jart oda Keomywes Georgnehez de en Attol sem hallottam semmith [Kv; Tjk IV/1. 62 Teolcheres Janos vall.]. 1590: ez Zabo Jstwan ellen semi gonozt nem tud es esmerete megh annak eleotte a még megh nem haszasult, es tizta Jamborsagnal egiebet eo nem tud [Kv; Tjk V/1. 50 Angial Marton vall.].

5. *becsm, gúny*. 1672: Oda ki való táborunk jámborságáru most nem írhatok egyebet, hanem látván azoknak cselekedeteket, sír az keresztyén lélek. Depententiák még az magok tolvaj társakból álló hadnagyoktól is nincs az talpasságnak [TML VI, 400 Veér Mihály Teleki Mihályhoz].

jambortalanság tisztességtelenség; necinste; Unanständigkeit. 1589/XVII. sz. *eleje*: Senki az Mesterek közwl ne meresszilyen edgi bizonios wdeöre kwlömb embe-
rektől, kwlömb kwlömb heljeken, kwlömb kwlömb miuet fel fogadni, es arra az Gazdakát bisztatni, hogy az Mester Jambortalanságnak neuuel ne uadoltassek [Kv; KómcArt. 17–8].

jámborul 1. tisztességesen, becsülettel; cinstit, cu cinte; anständig, ehrlich. 1552: En gerendy pet(er) valloom ez lewele(m)nek zeriben hogy ez lewel mwtatok zaz Istwan az ew tarsaywal egyetembe Jámborul zolgaltak It Dewan [BesztLt 16]. 1586: engemetis zolgalt, de Iamborwl zolgalt semmy Alnoktságban ellene(m) Nem tapztaltam [Kv; Tjk IV/1. 593 Stam Iános vall.]. 1590: az leant . en vgy tarto(m) mint Jambort mert engem Jámborul zolgalt nem parznalkodo(m) velle [UzTj]. 1629: az aszony azt mondgia vala akkoris hogj eo uisza megien csak ne haborgassa tarcza jámborul [Mv; MvLt 290. 147b]. 1664/1681: kocsissom vita duran(te) tartozzék engemet mostani fizetésért jámborul szolgálni [Vh; VhU 219]. 1859: Begidsán Kristof . . . az ő inasi apro esztendeijt Jámborul, és betsületesen ki töltötte [Szúv; KovCLEv.]. — L. még UF II, 504.

2. tisztességben; cinstit; in Anstand, anständig. 1570: Az Mygh az Trombitas az ew hazanal Thartot zallast Jámborwl lakoth [Kv; Tjk III/2. 37 Orsolya Harangozo Kristofne vall.]. 1585: Negy eztendeigh zolgalt oth, es Jámborul tartottak eomagokis tiztessegbeljek voltanak [Kv; Tjk IV/1. 417]. 1591: Jeoue ki Santa Jstuanne . . . monda, te kurua felesegw Tot Jstuan. Jeoue ki Tot Jstuanis, monda, ezt halliatok ezt ne(m) mondhatnad neke(m), mert ha az voltis ki veotte(m) beleolle, en Jámborul eltem az vtan velle [Kv; Tjk V/1. 153]. 1600: Gyeörggyfi Balintnak vtolzori felesige Ilona jámborul elt az vtrawl . en semmi gonoz hyrt nem hallottam felölje [UzTj 15/38 Lukach Gyeörgyne, Ilona, eözwegg aszony vall.]. 1629: az molnar legenye es fogoli Aszonj . . . annak modgia szerent kellyenek coszue, ellyenek Jámborul es Istenesen ennek vtanna [Kv; Tjk VII/3. 138]. 1761: mi hasznom nekem bennetek, ha tñ nem verekedtek, nem loptok és jámborul éltek? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk].

3. kb. békésen; pagnic; friedlich, friedsam. 1614: (Rákóczi Zsigmond) jámborul birja vala az országot, csak hogy azmi kincse az országnak kezébe akadhat vala, azt Barna Istvántól, az komornikától igen kiküldözi vala Magyarországba [BTN² 56]. 1798: Exp(onen)s a Görbe hátut ki . . . az Ablak mellett állott jámborul, Pofon kapta szidalmazván s huntzfutozván a Legényt, a nélkül hogy ő éppen akkor a maga fel Pofozta-

tására leg kisebb okotis szolgáltatott volna [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

4. kb. igazán; într-adevăr; wahrhaftig/lich. 1597: Mikor Vrunck Pragabol Vizza ieoue ez Varasra Akkor kellett Adno(m) Abroztt kendeot Sahos abroz vala, a' kendeo Galler giolchy kiben volt 5 sing Seliemmel varrot meli Jámborul meg ert Abrozostul f 5 [Kv; Szám. 7/XII. 15 Filstich Lőrinc sp kezével].

5. kb. igaz/tisztességes szándékkal; cu intenție corectă/cinstită; mit wahrer/anständiger Absicht. 1619: (A magyarok) igazán tökéletesen kívánják megtartani az frigyét . . . Az német is igen akarná most, ha vélek is magállana az frigy, de nem igazán s nem jámborul, mert minden dolgokból kitetszik, hogy most azért kívánnák igen az békességnek megállását az hatalmas császárral, hogy ők az ő lator indulatjokban általmehetnének mind az csehekben s mind az magyarokon [BTN² 310. — ^aA törökkel. ^bA kiadványban nyilvánvaló sajtóhibával: megállanak].

jancsár 1. jancsár (török gyalogos katona); ienicer; Janitschar. 1603: Az Teörök es az Tatar . hamar erkeznék Algyukkalis sokkal es Jancharokis sokan portayak Jeonek mellette [Dés; BesztLt 65 Th. Szabó dési bíró G. Frank beszti esküdt polgárhoz]. 1619: Mikó Ferenc uram . riasztá az zolgáit, hogy jancsárt keresenek az utcában, kivel megfoghassuk és az pasának vigyék^a [BTN² 283. — ^aTámadójukat]. 1653: (A) 40 ezer jancsár öket^a jó közel célzra vévén, úgy lötte a mint akarta [ETA I, 49–50 NSz. — ^aA magyarokat]. 1659: (A törökök) immár húszezer jancsárt Drinápolyban ki is szálítottanak . . . nem bátorságos az választételet halogatnunk^a [EOE XII, 213 Barcsay Ákos Lázár Györgyhoz. — ^aA töröknek bizonyos végvárok átadása ügyében]. 1662: az ostrom előtt két ifjú legény: Kozár Boldizsár, Mancsul Mihály kapitány egyik kasamatán kimenvén, egy jancsárt bekaptak, hurcoltak vala | (A törököknek) minden tanácsok azon volt, mint ejthessenek mindent a jancsárok torkába [SKr 613, 624]. 1739: az explo-
ratorokat az fák melől harmincz ezerig valo jancsár puská szokal excipiáltak [Ks 99 Kornis Antal lev.].

Amint a kijegyzésekből megállapítható, a régiségbeli összes adalékokban a címszó *jancsár* és nem a mai irodalmi nyelvi *jancsár* alakban maradt ránk. A SKr 150, 174, 176, 389, 411, 531, 541, 565, 608–9, 613–4, 617–9, 647–8, 656–8 1-ről kijegyzett, de ide be nem iktatott feles számú adalékokban is a szó a címszóban kivetett formájában hagyományozódott reánk, sőt feltűnően az 1448-ból ismert első, helyrajzi rögzítés nélküli adalékban (TESz) is ezzel a rövidült alakkal találkozunk, holott a szerb-horvátban, ahonnan e szó a magyarba kerülhetett, az átvételkor *janičar* ~ *janjčar* (< oszm. tör. *yeniçeri*) alakkal számolhatni [TESz]. A *jancsár* > *jancsár* változás a magyarban, úgy látszik, a toldalékozott, három-négy nyílt szótagos alakokban (*jancsárok*, *jancsárok*ak stb.) a második nyílt szótag rövid magánhangzójának szokványos kivetésével megfelelően korán mehetett végbe. — Az ErtSz ma — irodalmi és köznyelvi szinten — kizárólagos *janičar* alak mellett a rövidült, hangkivetéses formát rég minősítéssel tartja számon.

Szn: 1597: Oras Janchiar az Zabad haidúk hadnaggia [Kv; Szám. 7/XII. 109 Filstich Lőrinc sp kezével].

2. jancsár-katonaság, jancsárság; armata ienicerilor, ienicerime; Janitschar-Soldatentum, Janitscharen. 1662: az vezér is hadait azonnal átszállítván, jancsárját a szoros toroknak elein való oldalacskába állatta vala | a fővezér Jenőt^a helyben hagyván, azon nagy erejével, jancsárjával, lövészszámmal Várad megszállására jö-
vén, a chám e szörnyű feles hadával a fejedelmet^b fogná
üzni [SKr 411, 449. — ^aBorosjenót, az erdélyi fejedelem-

ség egyik jelentős nyugati végvárát. ^bA Barcsai Ákossal szemben újraválasztott II. Rákóczi Györgyöt].

3. Jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: a jancsárság közül való; dintre ieniceri, din rîndul ienicerilor; aus/von den Janitscharen, zu den Janitscharen gehörig. 1662: Más egy nagy erős hadat is készítenek egyik portai dívános vezér szerdarsága alatt, mellynek jancsárja a jancsár Haszon ágával a császár portai negyvenezer jancsári közül válogattatának volna [SKr 532].

Szk: ~ török. 1662: az új fejedelem^a őrizésére benn az országban néhány ezer lovag és jancsár török hagyatván ... maga^b a derék hadakkal az országból kiment vala [SKr 668]. — ^aKemény János, 1661—1662-ben török pártfogással erdélyi fej. ^bA török szerdár (hadvezér)].

jancsár-aga aga de ieniceri; Janitschar(en)aga. 1665: Senyei Miklós foglya esék a jancsár agának [ETA I, 23 BS]. 1619: jancsár aga más vagyon; az előtt való jancsár agának, azki Perzsiában volt, az anadoli beglerbégiséget adták vala [BTN^a 191]. 1625: Saffar Andras visj ... az az hazanal valo teoreokeokett, vgi mint Jancziar-Agat heted magawal ... Varadigh [Kv; Szám. 16/XXXIV. 213] 1662: a vár árkatól közelebb való sáncból ágyuból nagy lövés esék ..., azonnal futtatván a zálog törökökhöz: miért kellene annak mégis lenni? azok is visszaizenének a jancsár ágára, mindjárt kiizentek volna, utolsó lövések az lőtt vala [SKr 614]. 1691: a törökök közül ... veszett el az fővezér, jancsár aga szerdár és többek [IIAMN 329—30].

jancsár-futa török kelmefajta; un fel de stofă turcească; Art türkischer Stoff. 1620: Egy oka fejer fonaltul f — /5. Egy Janczar Futatul f — / 2 [Kv; KvLt II/69 Vectr 9]. — Az utógat jel-re von. adalékokat l. ott.

jancsár-golyóbis jancsár-puskagolyó; glonte de armă ienicerescă; Janitschar(en)-Gewehrkuigel. 1662: (Kornis Zsigmondon) fegyverderék vagy egyéb fegyver sem léven, nyusztal bélelt meggyiszin bársonymentéjének elejét a jancsár golyóbis nagyon állaltikasztá [SKr 175].

jancsár-kapca jancsár-saru; imineu ieniceresc; Janitschar(en)schuh. 1573: leot oda egy legeny veres Rwhaban es Sarga Ianchar kapchaba [Kv; Tjk III/3. 297]. 1585: Vrünk ö Nagsa Jowe be B. Vram es Tanach Vegezesebol Attam Aiandokot mint kowetkezik Josa Deaknak az Kolcharnak Atta(m) l 3/4 szing scarlatot f 3 d. 15. Az ket kolczar Zolganak egy egy Janczar kapzat d. 48 [Kv; Szám. 3/XVII. 28b].

Szk: karmazsin ~. 1628: Egy kek karmazin Jancziar kapcza hozzw szarw Egy ros z Jancziar kapcza [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 10] * paraszt ~. 1620: Egi Soliatul f — /3. Egy Papuczul f — /3. Egy Szaras Karmasin cziszmatul f — /4. Egy paraszt Janczar kapczatul f — /1. Egy Karmasin kapczatul f — /11/2 [Kv; KvLt II/69 Vectr 3].

jancsár-kard sábie ienicerescă; Janitschar(en)-schwert. 1726: Groff Haller János Uramnak holtom után hagyom ... azon kis Jancsar Kardot, az ki Brasso-ba vagyon [ApLt 3 Apor Péter végr.].

jancsár-kés csujt ieniceresc; Janitschar(en)messer. 1771: ugy emlékezem két^a lantsar késekkel ezen Láda egészen dugva volt (így!) [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske vall. — ^aE szó — szőrendi cserével — a láda jelzője]. 1774: egy régi toldozott Jantsár Kés Kuplijával együtt [Hosszútelke AF; Kath.].

jancsár-papucs papuc ieniceresc; Janitschar(en)pan-toffel. 1687 k.: Egy Jancsár papucstol f — /03^a [MvRK-Lev. Vect. — ^aA fizetendő harmincad (vám)].

jancsár-patolyat török gyolcsfajta; un fel de stofă turcească; Art türkischer Stoff. 1620: Gjolcz es Vazontul Egy vegh keöz patiolattul keskenj f — /10. Egy vegh paraszt fele Janczar patiolattul f — /12. Egy uegh io fele fejer uegü, Aranas szelu patiolattul f — /25. Egy uegh eöreghe fele fű Janczar Aranas patiolattul f — /25 [KvLt II/69 Vectr 10. — ^aA fizetendő harmincad]. 1630: Bolgár Janos. Hozot Teöreok Orszagbol ... 4 vegh keoz Jantsár pattiolatot | Huszár Peterne viszen Nagy Baniára l. vegh keoz Jantsár pattiolatot tt f — d 12. l. vegh Eöreghe Jantsar pattiolatot tt f — d 25 [Kv; Szám. 18b/IV. 33—4, 82]. 1671: Czompo Christoph viszen Leng(yel) orszaghra Köz Jantsar Patyolatat negyven vegh(e)t [Törzs]. 1746: a K(ö)z(önsé)g(e)s piazon sokadalmai alkalmatossággal lévő Sátorát késő estve gonosz <embe>rek fel vevén feles végből álló jantsár patyolatját elvitték [Torda; TjkT III. 100—1].

jancsár-puska pusca ienicerescă; Janitschar(en)ge-wehr/flinte. 1662: Az Aranyas-bástya^a törésén pedig a rájuk csatázástól hol nyilakkal, s hol jancsár puskákkal való belövéstől nem szűnnek vala [SKr 612. — ^aA váradi vár egyik bástyája]. 1699: Hoszsú jancsár puska nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

jancsárpuska-palack jancsár-puskaportartó; pungă ienicerescă pentru praf de pușcă; Janitschar(en)-Pulverbüchse. 1628: Egy Jancziar Puska palacz [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4].

A különböző alakú puskapor tartó leírását és több egyszerűbb-díszesebb fajtájának fölös számú képét l. RMFgyv. 229.

jancsárság jancsár-katonaság/népség; armată ienicerescă, ienicerime; Janitschar(en)volk. 1619: bátorsággal mondják azt, hogy szultán Szulimán idejéig az jancsárság nem volt több 27 ezernél, most 50 ezert is sokkal meghaladott | (Ott volt) Az jancsár aga maga személye szerént szörnyön cifrán felöltözött jancsársággal [BTN^a 222, 268]. 1662: Az jancsárság az bástyáknak felhánytatásokat készen várván^a, azon bástyák törésein ... rettetes sivalkodással ... sűrű Alláh, Alláh kiáltásokkal ostromnak rohanának | a sok szép jancsárság váltig lövének rájuk^b be a bástyára [SKr 606, 668. — ^aVárad várának ostromakor. ^bFogaras várának védőire]. 1774: Ezen békességn^a a jancsárság nem annuált, hanem nagy dühösséggel mindazokra, akik benne voltak, reárohánván kegyetlenül levágták [RettE 337. — ^aA törököknek az orrossal kötött lealázó békéjére von.]. — L. még BTN^a 377—8; SKr 175, 377—8, 411—3, 430—1, 502—3, 545—6, 606, 616—7, 624.

jancsár-vászon török vászonfajta; un fel de pinză turcească; Art türkische Leinwand. 1620: Egy Baal janczar vazontul f 2^a [KvLt II/69 VectTr 11. — ^aitt és alább: a fizetendő harmincad]. 1688: Egy Bál fodor Vászontol f 4//50. Egy Bál Török Vászontol f 4//50. Egy Bál Erdelyi Vászontol f —//90 Egy Bál Jancsár Vászontol f 3 [MvRKLev. Vect.].

? **jancsig** 1673: Egy Teczin Angliaira csinált Jancsigh. Tizenegy veres Csujtarok [Fog.; Utl].

jándékoz l. ajándékoz

janicsár l. jancsár

janitor ajtónálló; usier; Türsteher/hüter. 1762: egy janitor is legyen, aki által mint egy szolgabíróval a causák proclamáltathassanak [RettE 142]. 1765: En Gillyén István az Nemes Fejér vármegyei Also Járásbeli Táblán ... Janitor voltam a Tábla mellett [Alvinc AF; Eszt-Mk Vall. 149]. 1809: el küldöttem Székünk Janitorát Boda Lajost hogy Nagyságodnak^a a Stuttzok aránt ki adott ezen parantsolattyát publicálja [Füle U; UszLt ComGub. 1753. — ^aBr. Henter Antal usz-i főkirálybírónak]. 1840: Nemes Déés várossa Tanátsa Janitorának fia Czéhgényi Pista [Dés; DLt 770].

janitor-ház ajtónálló-lakás; locuință pentru usier; Türsteher-Haus. 1797: A Janitor ház mellett lévő Sütő, vagyis konyha házba egy fogas [Szu; UszLt XII. 87].

janitori ajtónálló-, ajtónállói; de usier; Türsteher-. 1797: A Janitori házban két fogas [Szu; UszLt XII. 87].

janitorné az ajtónálló felesége; soția usierului; Frau des Türstehers. 1771: Láttam a Janitornét hogy az Uczára a szemetét ki hordatta [Dés; DLt 321. 41b Dan Anucza cons. Libertini Marosan Gligor (50) vall.].

jánketli, jánkerli (csukott nyakú) ujjas mellény; vestă/jiletcă cu mîneci; Weste mit Ärmeln (geschlossenem Halsteil). 1795: visel egy rongyos kék színű apro fehér gombos kurta Jánkerlit [DLt nyomt. kl]. 1805: Az Ujj Legénynek égy Jánketli [Kv; CsS]. 1813 k.: A' Kotsisnak egy Jánkellit sejjemmel juk kőtovel együt 2 Rf [Kv; Rk 6].

jánketli-bélés cáptuseală pentru jánketli/hăinuță; Janketli/Jäckchenfutter. 1811: Janketli béllésnek egy Sing, egy fertáj kanavaszony [Kv; Hodor lev.].

jánketli-csinálás confecționarea vestei/jileteii cu mîneci; Verfertigung von Janketli. 1811: Egy Lazur Színű Frakbol Jánketli csinálás [Kv; Hodor lev.].

jánosfalvi a Jánosfalva (U) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Jánosfalva/Ioaniș; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Jánosfalva: din Jánosfalva/Ioaniș; Jánosfalvaer. 1599: Jánosfalui Zeochy Pal [UszT 14/42]. 1602: Janosfaluy leorincz Andras [i.h. 16/57]. 1671: Levén bizonyos dolog végett Controversia Daroczi, Köhalomszéki és Jánosfalvi; Udvarhely Széki lakosok között, melyek dirimá-

lására kívánván bizonyos Commissariusokat, rendeltük a' Vármegyéről Horváth Kozma, Székelységről Nemes János Atyánkfiat, a' Szászágrol állyon Szebeni Király-Bíró Atyánkfia autoritássaban kit odarendelni [CC 51].

Szn. 1614: Janosfaluy Georgy [Malomfva U; BethU 140]. 1702: Janosfalvi János [UszLt IX. 77. 47 gub.].

János király tallér Szapolyai János v. János Zsigmond tallér-érméje; Taler-Münze von János Szapolyai od. János Zsigmond. 1584: Bakj pal ... Illie(n) ewzt marhakat Newez vala ... wgy mint Serlegeket, Mosdot, poharokat Janos kiralj tallert es egi eoregh maiczos parta eowet [Kv; TJK IV/1. 197]. 1611: Egi Janos kiralj taller, egi mas Rendbelj tallerel egiwt nio(m) p. 14 f. 2. d. 62 [Kv; RDL 1. 88].

janot ', ' 1768: Egy Zöld hatvanos poszto Mente Janottal [Pf]. 1806: (Vásárolt) 2 Janotatt 6- 2 Lot Sellyem 2- Mancsestert 1,07 [Mv; Ks 34. VII].

janot-bélés vmilyen bélés; un fel de căptuseală; Art Futter. 1860: Egy kurta kabát janot belléssel fl. 1 [Kv; Újf. 1].

januáriu január; ianuarie; Januar. 1582: az wy ezten-deo aiandekakor az az Januariusnak 23 Napien weot-twnk volt ... Neg' zonyeket ... f 20 [Kv; Szám. 3/VIII. 30]. 1587: Meg Januariusban (!) veottem vala az varos vendeg fogado hazahoz egi asztalt [Kv; i.h. 3/XXX. 32]. 1662: Januariusnak azért elein, Erdélyben harmadszor is Kemény János fejedelem beindulván, a fejedelem-asszony Bányán belől egy mérfölddel Dombravica nevű faluig kísérte vala [SKr 670]. 1668: (Az országgyűlés) napját ... az nem sokára közelítő 1669 esztendő(en) Januarius(na)k 25 napján lenni rendeltük [UszLt VIII. 70 fej.]. 1700: Ianuariusrais Leven restantiaja fl 1//91 melyet Levaltunk [Ms; MbK 94]. 1802: 1802dik Eszt-(endő) Januariusnak utolsó napj(án) [Torockó; TLev. 5/7]. 1851: ha te bé jönél az innepre jó lenne Januáriu vagy Februáriu derekán ugys haza kel menni [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

januáriusi januári; de ianuarie; von Januar. 1800: Januariusi Holnapnak ... 3dikán | Januariusi Holnapnak 16dikán [Torockó; TLev. 5].

jápon kb. (férfi) kimonó; kimono bárbátesc; Kimono (für Männer). 1756: Voltanak valami Tarka Flanelkis véggel, mellyből való ez Sándor Ur Japonna, és az őtsem Aszszonyom Also Szoknyája [TSb 21 Clara Vitéz Sigismundi Biro consors (25) vall.].

japóniai japán; japonez; japanisch. 1816: Hat pár Japóniai findzsia két úbrík, egy Nád Mész tarto, és egy kis tázza 35 Rft 40 xr [Kv; Born. IV/41]. 1823—1830: legelőbb elmentünk az ugynevezett japóniai palotába (: Japanische(s) palaisba :) [FogE 182. — ^aDrezda leírásában]. 1837: Négy Japóniai Csokoládés aranyos virágu Findzsia tájjaival | Japóniai Findzsia Fedeles, hozzá égy retzés tál nagy retzés festéssel [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 8].

japon-forma kimonó/pongyolaszerű; ca un chimono/capot; kimono/morgenrockartig. 1756: kisdéd Jappon forma Seprő szín Posztóból tiszánt vagy készített béleletlen Menték [Mv/Burjánosbuda K; TSb 21].

japonika kimonó, pongyola; chimono, capot; Kimono, Morgenrock. 1694: Belgiumba indulván... Hamburgumig a postán 9^a Japonyikát (!) vettem 3^b [KvE 225 VBGy. — ^aÉrtsd: magyar forint]. 1717: Egy viseltes Jakonika (!) [TSb 26]. 1719: Egy rongyos Japonika [i.h.]. 1732: Japónikák. Egy hammu szín Viseltes Sellyem Japonika. Más ujab Japonika Eg szín kék Sellyem materia | Egy halo Japonika övezni valo Sellyem övecske ezüst csat rajta [Kv; Ks Kornis Zsigmond lett. 3]. 1736: Hamuszínű Tafota gyapottal töltött, hamuszínű bagaziával bélelt viseltes Japonika [CU]. 1751: Japónikának való tarka Tafota, ahöz Gyapot Karton [Told. 19]. 1763: Egy tarka szőr materiából való Japonika [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1791: Új Japonika^a, veress, sárga, és fekete tsigos (!) szőr materiából olly színű flannell bélessel [DLt nyomt. kl. — ^aA párhuzamos német szövegben: ein ganz neuer Schlafrok]. — L. Éder, Benkő-NyMunk. 162.

japonika-öv kimonó/pongyola-öv; cordon de chimono/capot; Kimono/Morgenrockgürtel. 1732: Két Japonika övek edgyik kék uy majcz, másik Viola szín viseltes [Kv; Ks Kornis Zsigmond lett. 8].

jár 1. a umbla; gehen. 1604: Chonka bonka Zam adass, dereka nincsen sem laba, megys Jarni Akar, holot feyetyis Vóttek [Kv; Szám. 10/XV 445 Tothazi Istvan es Keöteluereö Jllies számadásán a számvevő öreges írású megjegyzése]. 1679: Járni tanulo gyermek(ne)k valo ciklos kerekcs lyukas szék nro. 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 12]. 1711: Az agarakat uram en jo szivel ki küldeném ha len(ne) ki által mar jól járnak eresztő szíjún [Kásonújfalú; BCS]. 1725: tegnáp estve felé meg változván az üdö az éjjel ollyan tél lön, hogy majd Szár középig erő hooban jártak [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez]. 1748: Tasnadiné Aszszonyom félén tartya a derekát jobb kezét a' vékonyára vetvén, kerdettem mi az oka hogy úgy jár? s azt felelé: hogy meg verte a koltsár [F.karácsonfva KK; Told. 56]. 1780: (A víz) majd az egész Rétet . olly süppedékessé teszi, hogy a marhának rajta járni sem lehet [Szamosfva K; Born. XXXIX/51 Josintzi Sándor lev.]. 1806: az 3. Sül-dőt láttam, hogy az Ház előtt Sántikálva járnak [Dés; DLt 82/1810].

Szk: falábon ~. 1640: Popa Komsa edgyik labaval benna fa labon iar [Dragus F; UC 14/48. 115] * *mankón* ~. 1614: Libertini debiles. 1 Kiralj Dienes 2. Dosa Peter 3 Haidu Pal ven emberek mankon Jarnak [Szováta MT; BethU 74]. 1629: En minthogi njomorult ember uagjok Manko(n) Jarta(m) [Kv; Tjk VII/3. 100]. 1755: mankón kelletik járnom az meg verettetésem mián [Lyauc H; Ks 112 Vegyes ir.].

Sz: elől ~ a hír a dolognál a hír megelőzi a dolgot. 1749: ne járjon elől az hír a dolognál [Szentdemeter U; Ks 93] * *előtte* ~ *fattya* ? 1573: hallotta paisos Istvan Mongia volt . Ez az fattias mynd az Egez város Twgia ha az zamos keozepbe allana sem Mosna ely az rola, Mert Eleotte Iar fattia [Kv; Tjk III/3. 106 Zemlie siteo

Istwan vall.] * *péladaadással elől* ~. 1762: a Gubernium az eő Felge szolgálatjának Sükeresebben lehető elő mozgattása véget jo példa adással elől járt [Nsz; Ks 18/XCIII. 7 gub.] * *tanácsosabb tovább nem nyújtózni a lepelnél és lassabban* ~ni. 1662: Tanácsosabb volna tovább nem nyújtózni a lepelnél, és lassabban járni, hogy hamarébb eljuthasson [SKr 473. — A fej-mé választott Barcsai Ákos felelete a fejedelemségtől megfosztott II. Rákóczi György vádoló írására] * *úgy kell* ~ni, mint az *mezítlábas ember a töviszek között*. 1678—1683: ez vilagh sok fele vesedelmes törei között ug kel iarni, mint az mezítlábas ember az töviszek között [Ks Kornis Gáspár kezdetleges helyesírásával].

2. lépked; a pási, a merge; einherschreiten. 1666: Kűsfuludi uram penigh az hinto mellet jar vala [HSzj hintó al.]. 1754: az Arokba szakadnak a Sáros Fakadékos eretskék olyan helyt pedig belől az arok partján pástos-forrott helyeken jár az ember [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. 1773: vagy harmad napig ollyan lepcsésen járt, mint ha beteg lett volna [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Katso Mihály jun. (38) ns vall.]. 1794: láttam hogy tantorogva járt, és a feje s szukmánya havas volt [TSb 5]. 1826: Veres Márton Medve lépésű, a' Lábával tappontva jár [DLt 966 nyomt. kl. — L. még FogE 194].

Szk: lábujhegyen ~. 1813: láb ujj hegyen jártak hogy Zakariás Ur eszre ne vegye [Sszgy; HSzjP Szóts Joseff leánya Mária vall.]. 1823—1830: (A pap) igen kényesen tartotta feleségét, úgy hogy mikor reggel felkölt is lábujhegyen járt, hogy a felesége alhassék [FogE 281] * *nyomdokán* ~ *vkinek* nyomdokába lép vkinek. 1646: halalakoris penigh mi adgiuk megh . az ketek utolso tiztesseget, es az utannis mi fogu(n)k az ketek nyomdokán Járni, ha migh Isten bennünket megh tart [Bádok K; JHb III/72] * *szabad akarátán* ~ a maga útját járja, a maga feje után jár. 1596: en nem csak zabad akaratomon iartam, hanem mastol fwggeöttem [Kv; Szám. 6/XXIX. 182 Bachi Tamas sp zárószámadása végén].

3. jár-kel, jön-megy; a umbla de colo pinã colo; hin und her gehen. 1570: egy kor . hogy az zeoleobe Ment volna latot tapodast zellel es hogy Borsay Petert kerdette volna my dologh legen az, Azt Montha hogi Nem twgia byzonnal de gyanakodyk az Jnas^a feleol, Mert gyakor'a hire nelkw Jar [Kv; Tjk III/2. 108 Seuerinus Brozer vall. — ^aA szőlőpásztor mellé fogadott pásztortojtár]. 1580: senky kertek es Mayorok keozt puskawal ne legye(n) se ot ne Iaryion puskawal [Kv; TanJk V/3. 220b]. 1607: Mikor Galfy Istuan vram oztozodik uala Keczetj Gaspar vram(m)al akkor latta(m) vala az keöz-teók fogot embereket hogy az kertekbe(n) es feoldeke(n) larnak vala [UszT 20/54 Joannes Albert de Keczet (45) pp vall.]. 1638: ez az Czaknye be futa az varosba(n) de az migh az az Czakine ide be iara az Uarosba(n), addig megh bekellettek vala az monarral [Mv; MvLt 291. 166b]. 1697: Az Annysa Peter Deaknének, Gergely Miklosné mondotta asztis hallottam, hogy ugyan Kotormanyi Gergely Janosnenak több vetsége vagy(n) mindek felett az eő leanyának gyalazattában mert edgyütt jártak ketten az Angyaval Gergely Jánosnéval [Kotormány Cs; CsJk 3—4 Albert Istvánné Katalin (45) vall.]. 1715: az Kerdőben forgo helyeken mindenüt szabadoson jártam [Szemerja Hsz; LLt]. 1788: egész ejtzaka

sem alusznak ha nem szüntelenül járnak hol mit kaphatnak [Dés: DLT 1791. évi iratok közt]. 1794: eleget jártam, s utoztam véli [Déva; Ks 79. XXVI. 10].

Szk: *mások tanácsa után* ~ mások tanácsához igazodik, mások tanácsát követi. 1680: Édes Jnczedi Ur(am) kegyelmedet mint Uramat kerem alazatosan kegyelmed meg bocsasson, hogy kegyelmed ellen (: masok tanácsa után jarvan :) vetettem [Diód AF; Incz. Baló László lev.] * *nyomában* ~ *vkinek* követ vkit. 1823—1830: Hát látom, hogy a leány egy leány barátnéjával jön felém. Onnan elmentem a gesztenyésekhez, hát oda is jönnek. Mentem valami sűrű sátorok közé, hát ott is ott vagynak ... bámultam, hogy miért járnak nyomomban a leányok [FogE 291—2] * *senki szaván* nem ~ nem ad senki szavára. 1618: (Kamuti Farkas) egyfelől tőlünk kértett voxot, s azonban ugyancsak azt mondotta, hogy ő bizony senki szaván nem jár, mert az ő instrukciójában még csak az is nincsen, hogy: „kegyelmelek”, hanem csak „kegyelmed”; ő az főkövet, ő senkinek nem engedi, hogy társa légyen [BTN² 91].

Sz. 1662: Matthiás rabságban lévén, híre és várakozása nélkül királlyá választott és kiáltott vala, mert aki ország után jár, nem könnyen tévelyedik el [SKr 105—6].

4. járkal; a umbla; herumgehen. 1568: egy estue haza Menenk gergel deakal, es monda a felesége. vra(m) valaky a haz hyan Jar [Kv; Tjk III/1. 237 Emericus Lanthos vall.]. 1579: se Mwes legeny se penig egieb rendbely ember az kinek az zoló keozt dolga ninchy ne laryon [Kv; TanJk V/3. 198a]. 1583: teneked penig lo Ianos vra(m) hithwan twzeleo helied vagio(n), es giorthiaual(is) larsz, ha penig meg zolithnak lo Ianos vra(m) haragzol erette [Kv; Tjk VI/1. 192 Zasz Georgy vall.]. 1587: ha mehetnek penigh bizony en magamis nagy Eoremest el mennek, de tuggia kglmnd szerelmes Eochiem hogy en Igen ritkan Jarok tetova [Nagylak AF; KGy]. 1620: Biro vram . hadgia megv valoban az Barnasiboknak hogi zwntelen az majorok es kertek kezozt Jarjanak, vigiazzanak, kiualltkeppe(n) Eszakanak Djejen [Kv; TanJk II/1. 297]. 1632: bizony banom hogi it az en vduaromon jar; de bizony le vagom az inast ha gjakorta ith jar [Mv; MvLt 290. 60a]. 1740: ki dzmáltatta azon földeket nem tudom mert én a Dézmásokkal nem jártam [Szásznyires SzD; Ks 17/LXXXIV. 13]. 1778: Földes Asz(o)nyunk . mindenkor igen későn költ fel reggel, és meg hadta, hogi a mig fel nem kél, addig a Házban Senki ne járjon [Pósa SzD; Ks 34. VI/1].

Szk: *alá s fel* ~ ide-oda jár, járkal. 1571: Panazolkodnak az vram keozwzl sokan hogi vadnak kyk Eyel fegweres kezzel doroz(n)gokkal Iarnak Ala s fel, chebreket es egyeb vyzhez walo zezamokat Egbe rontnak [Kv; TanJk V/3. 38a]. 1600: Chergeo Matthias itt az zomzed falukba waltigh iart ala s fel hogi penznek tehese zerit [Uszt 15/4 Balas Miklosne Duruttia Betlenfalui vall.]. 1787: a Jobbágyok el adták tobnyre marhájakat a szükség mián, akik(nek) pedig ökrök vagyon mind ala s fel járnak gabonáért [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * *elé s hátra* ~. 1829: otan el is setétem a mind jártam elé s hátra a sotétbe egy tőkén keresztül estem [Told. 7a]. 1843: (Varga Katalin) Itt járt eleget elé s hátra, s szállásolt hol egynél, hol másnál [VKP 107] * *fel s alá* ~. 1662: Mikor udvarhoz való főkapitányi ... tiszteire nézve valamellyik székbe menne^a, s fel s alá járja az or-

szágban, a ... környüle élődo katonaság seregenkint járván véle, mind az szegény százságnak és egész országbéli szegénységnek s minden rendeknek igen nagy terhes injúriájára vala [SKr 148—9. — ^aZólyomi Dávid, a mezei hadak és Hsz főkapitánya] * *fenn* ~. 1725: En ezen becsülletes nyavalyámbol csak nehezen épülhetek, már ugyan fenn járok, meg unván az kinyeztetést de bizony gyakrabban pálcza nélkül nem igen járhatok [Darlac; KK; ApLt gr. Haller János apósához, Apor Péterhez]. 1853: En Istenek hálá jobban vagyok fenn járok ... a hidegem ki maradat [Kv; Pk 6] * *fenn* ~ *va húzza* a betegséget lábom húzza/viseli a betegséget. 1840: a' betegséget fenn járva huztam, volta képpen mai napon le betegedtem a' Forroságba [Bereck Hsz; HSzjP] * *hol* ~? a. hol volt? merre járkált? 1573: Kappa Myhāl ... Bezel Eotthues ferenchel . Mond eo neky hwl lartal tegnap, Mert En hazadnal voltam vachoran [Kv; Tjk III/3. 49—50 Gr. Bonchiday vall.]. 1640: Ez elmúlt napokban Nagy Péterné Gyulai Annók hoza egy véka búzát az malomban őrleni, s kérdém én, hogy no, hogy oljárál te? s mondá, hogy bár Isten ne adta volna, hogy odamehettem volna, úgymond, mert Börveini mentem vala [Mv; MvLt 291. 233a—51a átírásban!]. 1765: kérdém hol járának s azt monda Imreh Jánosné Aszonyomnit [Étfva Hsz; Bogáts 34]. — b. Szemrehányásként: hol volt? hol kódorog? 1568: Kadar Markosne leanyaual haborog vala az Nemetne, es az anya meg Juta azon kőzbe mongya vala az leanya neky; húl Jarz Engem Jgen verenek [Kv; Tjk III/1. 214 St. filius Ambrosi zabo vall.]. 1638: mit keresz te leany es hol jaral, melyre monda cziak Jhon valem [Mv; MvLt 291. 151a]. 1793: ezt mondván gyakran a' Grofné Csernátóni Urnak, hogy hól járt annyi időtől fogva 's miért nem vólt a' Grofnénál, csak korhelkedik 's Dámászní jár [Koronka MT; Told.]. — c. hogy került ide? mi szél hozta ide? 1823—1830: (Öcsém) meg esmervén, mindjárt meg szollított: hát hol jár, Battyám Uram? [FogEK 462] * *igaz járásban* ~. 1619: ez országban az kj hul akar Jarny az mely faluban az vagy városban lakyk leule legyen hogi Jgaz Jarasban Jar [Gyalu K; JHb Halaz Peter magakötelező levele] * *kántálni* ~. 1654: az elmúlt esztendőbeli Nagy Karacsonnak első napyan ... az szokas szerint it az Fogarasi Scholaba(n) tanulo Deak tarsaim(m)al edgiüt, ugy mint Szemerei Pallal, es Czutak Gergelliel nap estigh cantalni jártunk [Fog.; KemLev. David Janos kezével] * *ki s be* ~. a. 1570: Latta hogy az haz aytayan kis-be Jart az Trombitas de eo semmy chelekedyt (!) Nem lattha zabo Janosnewal [Kv; Tjk III/2. 24 Annos Nyreo Ambruzne vall.]. 1573: Kappa Myhalne Esmet hayadon feowel ky leot es vgy kialtota zolgaloiat mind ki s be jart [Kv; Tjk III/3. 53—4]. 1638: Varga Miklosne oda ioue, es ott ijutt Nagi Miklossal es az tobbiucl, es holt reszegh uolt lattan hogi kis (!) be jartak [Mv; MvLt 291. 142a]. — b. 1677: semminémü rendbéli emberek más idegen Országokra, Fejedelmek engedelme, és Salvus Conductusok nélkül ki s' bé ne járjanak [AC 85—6] * *kóborlóban* ~ (el)kóborol. 1782: Todor ... ámbátor kóborlob(an) járt is gyakran, mind azonáltal Jobbágyi nevezetett s, köteleességét ... nem mellőzte [M.fodorháza K; Eszt-Mk] * *lézengőben* ~. 1804: magam is valahányszor a Ménes térítésére jártam mindenkor lézengőben jární láttam a Basa Ur(am) Sertéssait a Sertés Csordán kívül hol égy fele hol más felé [Dés; DLT 82/1810] * *mit ~ itt?* mit

keres itt? 1570: Seotet haynal korba latta volna Zeoch Demetert ott . . . megh Ragattha eo Ezt Montha volna neky Mit Jars It Te Zeoch Demeter [Kv; Tjk III/2. 81 Kyrat Matthe vall.]. 1572: Mykoron az wthon Mennek (!) feyer patakban, találók Az deretey Monostory Es olah Bykaly^a keossegeoth Es . . . Mondanak Ezok Az paratzsagh Mynekwnk mit Jartok yth Job wolna wgimond hogy ha Megh terneteok [Nyárszó K; KP^a Nyarzóyak^b kyk Az hataryarásban woltanak^c vall. — Deréte, Gyerőmonostor, Nyárszó és O.bikal (K) lakosai]. 1586: Estwe kesen az keomalj zeoleobeol leoweok vala az zeoleoben latam ez olah petert, melleie Me-nek es mondek Mit Iarsz te it, Ne(m) volna Noked zeoleod ith [Kv; Tjk IV/1. 567 Zekeris Mihály vall.]. * *szabadon* ~ a. bitangol, cselleng. 1759: (A) Diszno Tyukot, Kakast s egyebet is a' mit kapott megett azon Disznot eokeme soha bé nem rekesztette, hanem szabadon járt [Marosludas TA; TKI Gurutza Ignát (30) j.b. vall.]. — b. szabadlábban van. 1782: Prosequáltatván Wesselényi, hateraz forintig convincáltatott, amellet három esztendei rabságra, de ma is szabadon jár [RettE 421]. * *széjjel* ~ a. (összszევissa) kódorog, kószál. 1584: Az vra Borbely Balint feddi ziggya vala ez lanost a' Borbely legett hogy eiel minde(n) kor zellel Iar [Kv; Tjk IV/1. 355 Daroczy Balint vall.]. 1604: Az medüe vere(m) patakba is szellel jártunk, s birtük valami(n)t akartuk [Uzslt 18/106 Franciscus Kouachj de S. Marto(n) (75) vall.]. 1711: Molnár Judithis szellyel sokat járv(án) magát Ura előtt suspicióban hozta [Dés; Jk 358a]. — b. ? vmi-nek szélén jár. 1593: mikor sar volt mind zellel Jartak kenultek az sart [Uzslt 10/91]. * *szertén-szerte* ~. 1662: egy házánál két hétnél tovább egy végben ritkán lakhatik vala^a, hanem egyik házatul másikhoz szerén-szerte járván, valahol vadászásra alkalmas vadas helyek volnának, azokra valóban rártart vala [SKr 281—2. — ^aI. Rákóczi György]. * *szerteszéjjel* ~. 1756: Lovai (: sokszor négy, öt :) szerte széjjel jártanak az határ(an) tilalmosban és gabonák közt [Galac BN; WLT Kelemen alias Székely István (35) j.b. vall.]. 1823—1830: Meg is írta, hogy nem azért vitetett tanítót a gyermekei mellé, hogy az szerteszéjjel járjon, s a gyermekei pusztán maradjanak | felét az esztendőnek alig ettem az házomnál, mert megunván magamat egyedül, szerteszéjjel jártam [FogE 137, 168—9]. * *szertiben* ~ *szertesztét* járkál. 1775: igazé, hogy Etzakának idején guzsalyosba s akárhová és akárkini el tud menni, tántzolóba tántzol, étzakának idején palon, hidon szertiben jár? [Peselnek Hsz; HSzJP]. * *vki után* ~. a. elmegy vkiért, érte megy vki-nek. 1742: Tudgyae a' Tanu vagy hallottaé hogy a' Gárgyásiak^a valaki Házánál vártak volna az Istalljosokot^b hogy megh békélljenek? jártanake az Istalljosok után? [Asz; Bosla. — ^{a-b}A Gárgyás és az Istalyos nevű bánya társtulajdonosai]. — b. vki után mászkál. 1568: elegeth Jarnak effele Genyetek effele Nyomorult aszony vtan [Kv; Tjk III/1. 237]. 1758: a' Húgom Kotsis Ferenczné azt mondá: Hallodé te szép Asszony, az uram után ne járj utánna ne vesd magadot, melyre azt felelé Csúka Panna . . . Nekem nem kell a' te Urad, mert én meg érem az én Urammal [Betlensztmiklós KK; BK]. 1771: Hallottam . . . Vintze Erskokat a katonák után hogy igen járt és el akart menni a katonákkal [Dés; DLt 321. 43b]. — c. keres vkit. 1568: peyko Mihálhoz oda jöth az gyermek es vra(m) vgyan meg fenyegete, hogy

oda ne Joyyon, azert peyko Mihál kerte vramat, had iar-ion Jo gazda vta(n) [Kv; Tjk III/1. 238 Marta c(on)sors Jacobi Kazy vall.]. 1701: egi Papedsi ember . . . adott hirt az Asszonyok(na)k hogy utánnak járnak az Deakok s lattamis az Asszonyokat . . . hogy mentenek az gyermekeket ölkéb(en) viven az Papedsi erdőn [Keresztény-almás H; Szer. Togyer Mirás (30) j.b. vall.]. 1771: tsudálkozom keden Báltám Ur(am) mit jár Ketek a Csákyai Jobbágjok után, mert nintsen Semmi Iussok p(rae)ten-siojok hozzá, tsak égy köröm feketényiis [Girbó AF; JHb Joh. Szentpáli (57) ns. vall.]. — d. vkinek kedvét/kegyét keresi. 1764: vévén pedig észre Petki István Ur hogy kárában forog a dolog, Tyukkal, Kalácscsal kezdé Szatsvai Uram után jární [Udvarfa MT; Told. 44/26]. 1793: A Szegeény N. Grof szerette a' Grofnét, 's nagyon járt utánna; de olykor a' Grofné csak le pittyesztette az ajkát [Koronka MT; Told.]. 1812: Tapasztaltam annyit, hogy a' Groff szerette volna a Grofnét 's, a' Groffné otsárolta mondván: Menny el ne jár (!) utánnam, ne kaptiláskodj [Héderfája KK; IB. Bordin István (23) j.b. vall.]. — e. vkinek kegyét lesi. 1614: Szinte ekkor választam engem continuus oratorságra Báthori Gábor az Portára . . . De ő magában felfuvalkodván, elhívé magában, hogy az török nemzet öutána jár, és akkor el nem küldé [BTN² 61]. 1619: Erre . . . monda Görcsi Mehmet pasa: . . . régen megmondottuk, hogy soha mi német királytól Jenőt nem kérjük . . . Majd azok mindjárt elhinnék magokat véle, hogy öutának járunk [i.h. 276]. — f. kerülget, ostromol (férfi nőt) | kb. fut (nő férfi v. férfi nő után). 1584: Egy estwe mikoron . . . az leiany a teheneket fey wala . . . oda mene fwrkeor Miklos, es zemmell latam hogy kezebe fogta vala az Eowet^a vgian so-kaig kinala vgy vele, a leiannys giakorta panazolkodot hogy niughatatlan teolle Mind zeoleobe, s mindenwt kezebe fogia az Eowet ugy kinalia s ugy Iar vtanna [Kv; Tjk IV/1. 225 Rosa Ambúrus deakne vall. — ^aA peni-sét]. 1585: Ez leany igen zitta zemewnk eleót az my kowach legeniwnket, De Azert vewéok ezwnkbe hog' igen Iart zemeunk Nem lattara a' legeny vtan [Kv; Tjk IV/1. 387 Vrsula Istwan kowachne vall.]. 1589: Andras Ispanne vtan Jart Matyas deak [Dés; DLt 226]. 1651: Mihál deak azonban fel széokék, monda, megh mondam fattiu bestie lelek kurua fia, hogj menj el ne jarj az matkam utan [BLt 7 Györgi Peter Imperfaluj^a pp 38. — ^aCs]. — g. vkinek nyakára jár, rájár vkire. 1639: egjkor addigh jarek utanna^a hogj jöjön oda s oruosollia megh, hogj el iöue s meg oruosla pemeteuel miuel s megh gjogjula az gyernek ló [Mv; MvLt 291, 189a. — ^aA szomszéd-asszony után]. * *vki/vmi után* ~ a. vkinek/vminek a nyomában jár/sarkában van, követ vkit. 1597: Nagy Istwanne monda Nagy Mathenak, hogy Ne Iarion eleotte mert tudna hogy coneiki ellensege volna, monda neki Nagy Mathe Im latom hogy nem nyughatom teolled de bizony te iarz en vtanna(m) nem en the vtannad [Kv; Tjk V/1. 113 Zekely Andrasne Ersebet vall.]. 1603: latok hogy ahol a farkas meg marta wolt az ő menes lowat, onat felől Egy kutia Jó wala az menesek wtanna Jarnak wala bwzelik wala [Uzslt 17/40 Gaspar Balint nagy Galambfalwj vall.]. 1828: mely Szép ha a' Tyuk 's a' Kakas jár már most a Csirke után; mindazáltal nálom a' Pislennék kell oda jönni a' hol az öreg kotyog [O.szilvás AF; MK Rhédei Ádám leányához]. — b. vki/vmi után futkos/talpal/mászkál. 1619: monda

Mehmet pasa uram: ... ím én izenek az Karakás Mehmet pasa tihájának, hogy kegyelmeddel beszéljen s ha lehet, találjon módot benne, hogy ezt az panaszt csak letegyék. Én mondom: ... én bizony soha egyik után sem járok; ha panasználak, ihon vagyok én [BTN² 233]. 1741: En magam is jártam mások után hogy vegyék meg azonn bányá részt [Torockó; Bosla. Mórítz Andor (43) j b vall.]. 1823: Ma egész nap azután (!) jártam, hogy a' szegény Tehenet menthessem meg azon hunztvutnak körmei közül, de hijába [Ne; DobLev. V/1077 Dobolyi Sándor szüleihez] * *vmi után* ~ a. vmilyen dologban járkál/szaladgál. 1785: a Kohokban és Verőkb(en) midőn futatunk és mivelünk, ha a fuvo veszsző vagy kereszt etc. hertelen el romlik, míg hir tétel után jár addig az olvasztó kementzében a már növésében lévő vas meg hül [Torockó; TLev. 4/11. 1b]. — b. vmiért/vminek megszerzése érdekében járkál. 1744: A Connumeraatio után (: minthogy Ado hajto Commissarius voltam a Székbe :) Jártam vagy két izben Ado után a Falukon ado hajtani [Bölon Hsz; NyIR 33]. 1762: A megirt Gyekei Lakosok közül a praedeclárált gödör ásás előtt kiket hallott a Tanu hogy pénz kereső furu, kapa, áso vagy egyéb eszközök után jártanak volna? [Dob.; Ks 4. VII/12 vk.] a' ki czegeeres vétkeket cselekeszik, maga el menő szándékát nem hirdeti, Passzus után nem jár, hová megjen, azt sem declarállyá, hanem gonoszágának patrocinalni kívánván, szökiik [Torda; TJkT V. 121]. — c. vminek nyomát keresi, vmi után nyomoz. 1788: Nyisztor Lupnak egy piros-pej s. v. Kantzája északának idején a Pajtából el lopottatott Petzér Gyuri ... az fenn irt Károsto! Kaláts pénzt vett, és addig járt a' Kantza után amig ... Szász Szent Iványon réa talált [Teke K; KLev. A tekei városi tanács Species factiója]. — d. utánajár vminek; utána érdeklődik vminek. 1583: gergely kowachnenak se keritese feleol se kwrwasaga feleol nem tudok semmit mert Nem Iartam wtanna [Kv; TJk IV/1. 49—50 Ieremias paxi^a vall. — ^aOlv. Paksj]. 1771: mind addig járok a kend dolga után hogy szélel futatam el a talpát Kemednek [Dés; DLt 321. 40b]. 1775/1781: egy véka után hány véka teremjen nem igen jártunk ugy utánna, hogy bizonyosan tudnok [Cseb H; JHb LXXI/3. 411].

5. járogat, meneget; a merge/umbla adeseori; öfters (herum)wandeln/gehen. 1568: Matias Fabian túgya

hogy oth Jartak fel, de o ne(m) túgya ha zabad Mesgie volt var ne(m) [Kv; TJk III/2. 191]. 1592/1593: mikor oda iartham ... zabadon elthewk ha fwuet kaphatúnk rejtja [Szászníyres SzD; Ks]. 1596: Az Zentegihaz mezejen Ambr(us) Gergelyek kertelték be az eösuent hol az Chehertfaluiak templomhoz iartak [UszT 11/67 St. Miklosfalui de Kadachy pp vall.]. 1605: Az Albert aszalojara is azon az uton jartunk [Kecset U; i.h. 16/11]. 1632: Én ez idén amiolta ott az kapuban vagyok, láttam, hogy jártak fel az várban az az Berkesziné Szöcs Mihálylyal. Néha ugyan későn, az egyik az másik után, de nem tudtam, miért jártak [Mv; MvLt 290. 79b—82b átírásban!]. 1775: Amaz² is kiszabadulván, addig járt guberniumban s öfelségéhez, hogy complanálnia kellett véle 500 forintig [RettE 344. — ^aA megvert, betömlőcsözött korcsmáros]. 1822: (A) Szöllőt ... a miveletlenség által el pusztulni hagyták a Gyep fel vette, s Fü aratni jártak beléje [Kv; Pk 4].

6. járogat vhová/vkihez; a avea obiceiul să meargă unde/pe la cineva; öfters irgendwohin/zu jm gehen. 1558: az ew hazanal lakyk wolth az hegedewzne lattha ho<gy> kathona darabanthok Jarthak az hegedewznehez [Kv; KvLt Diversae I/26 Lanthos Matthyasne vall.]. 1592: Ez az ferenczne giakorta Jar vala az en hazamhoz ... mondam az zwlenek mit Jar ez az ferenczne Ily giakor hozza [Karatna Hsz; HSzjP bodo bernaldne aljas kerekas leorinczne vall.]. 1609: en eléget jartam ide Borzasra Haranglabi Ferenzel Szolgabirosagaban [Borzás KK; Kp III. 46]. 1631: Szalontaj ehez az Baczki Katahoz jart meg az eő Ura meg is ugratta ecczer onnet [Mv; MvLt 290. 237b]. 1697: Mikor kotormanyban laktunk, Pater Sigmond al(ia)s Kaszoni uram igen jart Peter Deakné Aszonyomhoz [CsJk 11 Százaz Ajtai Daud Martonne, Miklosvár széki, mostan All Csik szekben Szent Simonon lakó (28) pp vall. — ^aEz később Csikszentgyörgyre olvadt]. 1748: Boja Lörincz ... én nem tudom hová jár [Somlyó Cs; ApLt 5 Bőjte Lörincz Apor Péterhez]. 1797: soha Királly Judithoz semmi gyanu nem volt, nemis igen jártak hozzá, a ki egyszer oda ment nem kívánkozott többször oda [Sszgy; HSzjP Moritz Gábor Ur Senátor (77) vall.].

Szk: egymáshoz ~nak összejárnak. 1681: egy nehany izben admonitusok voltak mi(n)d ketten, hogy eg máshoz ne járjanak Gyanusagh leven nagy hozzájak [Dés; Jk]. 1731: Fagarasi Sa(m)uel és Kováts Maria Asszany egymáshoz jártak, s házban rekeszkedtek, akkor mit csináltak ott én nem tudom [Sövényfa KK; Born. XXXIX/16 G. Simon (52) j b. vall.]. 1739: Paráznságra nyilván mutató gonosz Conversatiójokért mind két Inctusnak^a serio injungáltatik, hogy ... se titkon, se nyilván, se éjjel, se nappal, és semmi hejen, egy mással ne társalkodjanak, egy máshoz ne járjanak [Dés; Jk 314b. — ^aLiszka Benjamins és Lakatos Máriának] * *mikor vendég* ~t amikor vendéglátás volt. 1750: mongorolni segitettem a frajoknak és mikor vendég járt gyakran hol három, hol négy ágyra valotis tudom, hogy mongorlottunk [Szemerja Hsz; HSzjP Katharina Boldisár pro nunc Ancilla (30) vall.] * *nyakára* ~ vkinek. 1823—1830: Az apám őrizet alatt dolgozott, de maga is bezárkózott, mert sok látogatók jártak a nyakára, úgyhogy gyakran levetette singjét, ollóját, s félbehagyta a szabást [FogE 61] * *sehova nem* ~. 1823—1830: (Borosnyai Lukács Simon) Vásárhelyt pappá lett, ahol igen szegényen élt ... szégyenletibe sehová sem járt, behúzta magát a házba, szorgalmasan kezdett tanulni [FogE 68. — ^aFurcsán esett házassága miatt]. 1853: Lajos Trési jönnek be ... én ... suhuvá nem járok [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] * *vendége* ~. 1757: 27 Febr. Feles Vendégim járván Czitrom lévre, Riskására, Kavéra, Nadmézre Rb f. 17 xr. 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 110a].

Sz. 1762: Még valami rossz ringyós hírt is költöttek volt az úrra. Ilyen ez haszontalan világ, pedig csak hálni jár szegényben a lélek [RettE 137].

7. kb. lából, gázol; a umbla prin ... a călca în ...; waten, treten. 1701 k.: az egész öszön bokaig jartam az sarb(an) meg is bizony nekem semmit nem adott miolta hog az Collegyiomb(an) ben vagjok [BLt 9 Toth István Ne-ről édesanyjához Angyalosra (Hsz)]. 1723: a Dési gát miatt a Nagy Szamos áradásakor, annyira fel tolyta

volt a Kis Szamost, hogy Szárközépig jártam a Sz: Benedeki Malomb(an) a vízben, jól lehet már a' kis Szamos csak jól meg szállott volt [Néma SzD; Ks 25. IV/5].

8. megy; a merge; gehen. 1570: Azok az Mongyak vyzont Neky, hogy Erreh neh Jary Mert Nem enged-ywk, hane(m) ha kertbe akarz Jarny chinal (!) Thwl hatwl Aytot Rea, Jar (!) azon be [Kv; TJK III/2. 120 Keoreh (!) Jakab vall.]. 1687: az Rabokat ... Udvarbíró Ur(am) ... ki viteti ...; Az előtt egy Drabant járt vellek [Szilágycseh; GramTr VIII Kukré János Strása Mester (50) vall.]. 1705: Fő Biro uramnak contumax cselédgyei ... Borbánd felé járván, nem keresték az utat, hanem keresztül kotsul az város vetésein jártak lóval s szekereleis [Ne; Eszt-Mk Vall. 126]. 1734: (A strázsák) nem Csak egy helyen Vigyázzanak, hanem körös környűl járjanak s Vigyázzanak szorgalmatosan, egyik Strása helytől a másik strása helyig tartoznak járni [Dés; Jk 447b]. 1810: (Egy) régi hitván nagy kapu ottan ottan ha ki nyitattik, midőn szekérrel szükség a' kertbe járni [Doboka; Ks 76 Conscr. 21].

Szk: ~j békével! 1640: járj békével bátya, ha ugyan elmegy, én ezzel bocsátam el [Mv; MvLt 291. 212a—15b átírásban!] * csodájára ~ vminek. 1597: (Kis Imreh) egizer az olhozis keoteotte volt az gyermekek aki megholt akkoris mind el kekewlt volt, teobe(n) affele apro gyermekek wgia(n) chodaiara lartak azt túttúk hogi wgia(n) ot mingiarast megh hal az gyermek [Kv; TJK VI/1. 41] * csudára ~. 1755: Fülöp György hoszas rab-sága miat a magyar szoban akadozott Bráhát főzött igen jo edes ital volt, fitzko leányokul oda jártunk tsudára [Illyefia Hsz; HSzJP Törös Istvánné Intze Judith vidua vall.] * egy ajtóról a másikra ~. 1781: Tumus Ádám ... ha okos ember lett volna, meg hazasodott volna, és házat tartott volna, egy ajtóról a' másikra nem járt volna [Vingárt AF; Mk 34 St Gyöngyössi (45) provisor vall.] * faluról-falura ~. 1773: mi helyt a' sütősegből ki esék, s falukról falukra járván ugy élt holtáig [Szár-hegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1823—1830: Fogarasi Szabó Sámuelnek a felesége egy szabótarisnyát a nyakába vetvén, abba hordozta mivszereit, s faluról falura járt dolgozni az urakhoz [FogE 58—9] * házról-házra ~. 1736: az Falu Gonykija az Egyházfival ... házról házra járván mindeneket Cogált ... hogi egibe gyűlenek az egész falusiak [Algyógy H; BK]. 1806: házról házra járnak, szalonájokkal kinálkodnak hitelbe is jo szívvél oda adgyák [UszT ComGub 1753u.] * későn/későre ~ elkésik. 1585: Olaios Georgy Zabo Marton Altal onzol vala az eo hazaúal cherebe, De mikor enis Akaratomat Niütottam (!) volna a' chereheöz hat oda kwdek, es megh hozak hogy kesen lartam volna, Mert Hozzw Martonnal Alkut volna megh [Kv; TJK IV/1. 414 Bachy Thamas vall.]. 1823—1830: egyszer elmegyek 12 óra-kor, hát az ebédnek semmi jele nincsen ... Egy keveset beszélgettünk, de az ebédről egyik sem emlékezik, azzal étlen hazamentem, gondolván, hogy későre jártam [FogE 276] * korcsmáról korcsmára ~. 1597: Ez nyar-onnis mikor Sardy Janos Lippara ment wolt, az felesse-gé tudom hogi korchiomarol korchiomara iart rezeges-keket [Kv; TJK VI/1. 93 Andras kowach vall.]. 1750: Ejel Nappal Korcsomakrol Korcsmákra járt, ivut, ré-szegeskedet [Kál MT; Berz. 2. 38/30] * szekeres-ségre ~. 1781: Inctus ad haec: azt adja okul, hogy szekeres-ségre járván Szebenben deszkával, az inctus Szebenben

az maga szekereivel az piacon elhagyta az actornak fiát, Nagj Józsefet, és a maga condráját ..., s onnan míg visszament az inctus, az condráját ellopták [Taploca Cs; RSzF 123] * végére ~ a dolognak/vminek. 1663/1728: Ha valaki buzab(an), zabbán, parlagon, vagy pedig ka-szálo retben ... szanszandekkel őriszne vagj őrisztetne marhaját egy forinton maradjon ... ha pedig szaladas-kepp(en) mind(en) marhaert egy egy poltura csak hogi ennek jól végére kel jarni [Szentmihály U; Törzs. Jakab János más.]. 1761: miből eredet ezen beszéd, messze lé-vén nem halhattam azutan vegire se kevantom járni [Branyicska H; JHb XXXV/45. 9]. 1831: kértém hogy a Guberniumba járjan végire ennek a dolognak [Kv; Pk 6].

9. kijár vhová; a iesi/merge la ...; (oft) irgendwohin ausgehen. 1550: az Cylla mezőn, diszno barommal es egieb fele barommal sokat Jartak, de wk soha nem tud-giak, hog' az monostoryak^a oda szoltak wolna [MNy XXIV, 291—2 Briccius Andro de gyalw' et Benedictus gcyber de Lona^a jb vall. —^aGyerőmonostor (K) lakosai. K. 'Szász', később M.lóna K]. 1572: Ew pestesen^a La-koth Johal Jart de altal az hegyen az Byrczen menny za-bad Nem volt [Dés; DLT 184. —^aPestes SzD]. 1574: az ket darab erdőt ... en soha nem twdom hogi tekehez byrtak wolna hane(m) Erkedhez twdo(m) hogi wagtak es byrtak mert en sokat Jartam oda az erdőre ... de te-keyektwl soha nem fyltem hanem erkedyektwl [Erked K; LLt Fasc. 29 Weres ghergel orozfay horwat kozma Jobbagya vall.]. 1584: (Ha a csordát) oda haytiakis Ahowa az teobby Iar, senkinek semmy Iniuriaia Nin-che(n) benne [Kv; TanJK V/3. 283]. 1599: az erdey et ne(m) tudom minth birtak, merth en Juhual iarta(m) oda be nyarba, de maknak ideje(n) ne(m) jarta(m) [UszT 14/11]. 1600: Eztendeigh laktam Farkaslakan Demie(n) Mihálnyal, az barom vtan eleget iarta(m) az peóres he-len, de engemet senki megh ne(m) ellenzet rola [UszT 15/108 Chiki Janos Kysfaludi, Zabad Zekely (25) vall.]. 1687: Vár szükségére Tisztitására, szolgáltatták az Ra-bokat, de szőlőb(en) soha ne(m) jártak, hanem Udvar-bíró ur(am) kezdette, hét nyolcz Rabotis szőlő mivelni Tengeri buza kapálni és maga kertét kapálni ki viteti elő kglme [Szilágycseh; GramTr VIII Kukré János Strása Mester (50) vall.]. 1708: ezen az egész télen ... az mar-hák mind mezőre jártak hacsak mi résziben kemény üdő lött volna is, minden marháink megholtak volna [SzZs 498]. 1724: azon Nagy erdore jártunk az vrak szá-mára karo vágni [Gergelyfája AF; JHb XXVII. 2].

10. ki/megjárja magát, jár egyet; a iesi la plimbare, a da o raită; etwas Bewegung machen, eins laufen. 1722: A Puskásokat Ebesfalva felé expedialom, onnat Kükul-lő vár felé had járjanak. talám löhet(ne)k valamit [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

11. kiszáll vhová; a descinde, a se deplasa; eine Be-sichtigung an Ort und Stelle vornehmen. 1761: Nagyon fellármázták magokat a köblösiek^a is, mivel a minap, midőn a templomok elfoglalására jártak a tisztek, a templomjukat elfoglalni ök sem engedték [RettE 124—5. —^aM.köblös (SzD) lakosai].

Szk: adón ~ adószedni jár. 1568: mikor beztercey gorg es Takachy gorg az adon Jarnak volt, akar ez Nagy Andras adoth az kőszegő Andras hazatul az adoba ... f. 6 d. 24 [Kv; TJK III/1. 213]. 1570: Zabo Janos deak ... Aztis Twgia hogi fizetet adot Teole^a Zabo Si-

mon ket vagy három Eztendeigh Mykor az adon Jartak es hon Nem talaltak haragwtanakis rea [Kv; TJK III/2. 117. — ^aÉrtsd: a ház után]. 1583: wacion nag panazol-kodas az zolgakra kik az Adon Iarnak, hogy amikor az haszakat be pechetlik tehagh az zegenseget meg Sacczol-tatwan az pechetnek le vonasatol tiz tiz penzt vesznek raitok [Kv; TanJk V/3. 274b].

12. bejár vhova; a avea acces undeava; irgendwohin öfters gehen. 1756: tudom bizonyosan hogy az midőn vagy Fia vagy Leánya a vagy maga Balogné Asszonyom meg szomiuhozot mindenik szabadoson járt az Uraság pinczéjib(en) és hogy dugva az Honyajjok alat hazais Balog Uram házához vittek italokat [Nagysomkút Szt; TKI Pap Gábor (28) jv vall.]. 1782: nem tsak maga egyedül járt záratlan pinczémbe, hanem ötse, ángya [Illyefva Hsz; HSzjP].

13. megfordul vhol; a umbra undeava; irgendwo verkehren/herumkommen. 1550: wys Jarth otth az Cyllan az kereszt^a kort, es kelecely barnofj latot oth [MNY XXIV, 359 „Joan. Waysyn de Bocz”^b jv vall. — ^aToll-ban maradt utána a *had* szó? ^bEltűnt település Szucság (K) táján]. 1574: mykor ot Jartwnk az wyn emberekwel az was kwtnal mondottak ezt nekem ... ^a[Erked K; LLt FF. 29. „Swch Andras Jday” Harynay Janos Jobbagya” vall. — ^aKöv. a nyil. Nagyidáról (K) való.]. 1582: Azt(is) hallottam Rengeo Anna zaiabol, Mondwan Im Zaz czedulat iratok . benne Vagion az Igiartho Georgy Latorsaga valameli varosba es faluba Iarok minden Eb farkara eggett eggett keoteok benne hog nil-wan legien mindeneknel dolga [Kv; TJK IV/1. 71]. 1606: Jartam az Veres Patak neüy helyben mybe valo fat uagh-tam ott [Uoszt 20/72]. 1626: en iartam ott az hol Lorinczj Balint az Gátott fel dugta(n), akkor szabad vtt uala, senkj nem haborított mikor rea iartam [Cszs; BLt 3 De-meter Janos szent Symonj (60) ns vall.]. 1730: á mikor á kereszt el veszett, vagj veszett neve költ járté abban az ertzában az Aszszony Josika Anna Aszszony ... vagy nem? [Torda; MvRKLev.]. 1760: azt hazudták, hogi pestises helyben jártam [Mv; Told. 15/44]. 1770: a miol-ta ezen Királyfalvi malmat tsinálták, az után az Adámo-si malomban nem jártom [Királyfva KK; JHb LXVII/96].

Szk: csatára ~. 1662: mindennap mind lovakon s gyalog csatára járnának, s ottan-ottan hirtelen és véletlen kiütvén hol együtt, s hol másutt a mieink táborára, néhánykor károkat is ejtenének [SKr 327] * *harcon* ~. 1762: Az ellenségnek pedig, úgy mondják, hogy csak olyan népe, amely még harcon nem járt, hanem a hada-kozás kezdetitől fogva szüntelen az exercitiumot tanulta, vagyon hetven ezer [RettE 145].

14. vmilyen dologban jár; a urmări ceva; einer Sache nachgehen. 1568: eo felsege erossen paranczol hogy mindenwe Banyazokerth Jarywnk, es az eo felsege Banyaiat zorgalmatoson Myelthesswk [Almás (Melyik?); BesztL 67]. 1629: Hogy az Ura megh ure ezt az And-rast latta(m) egi kis palczaval mert igen sokaigh jart az Borert [Mv; MvLt 290. 156a]. 1653: Kérdé^a ... hogy miben járok. S mondám: hogy „Kegyelmes uram! a város küldte el tőlem azokat a szekeret, amelyeket ő fel-sége parancsolt!” [ETA I, 125—6 NSz. — ^a1621-ben a fej.]. 1761: az aranyosra járt vízért [Torda; TJKt V. 45]. 1843: Egykor találkozáván Pojényben Varga Katalinnal,

kérdé tőlem, hogy mibe járok. Mire én: urbáriális taxát szedek, azt felelém. [VKp 82].

Szk: jó dologban ~ jó járatban van. 1781: (Ha) a' ló-vak mellett lesz és ismészik jó dologban jární, nem pe-dig imit amot utfélen házak s ablakak alatt tzelleng ... lámpás nélkül el botsáthattyák [Torockó; TLev. 2/5 strázsák ut.] * *nem jóban* ~ rosszban sántikál. 1823—1830: hazamentem a szállásra későn, de az úrfi sokkal későbbben. Ekkor már gyanúba jöttem, hogy az úrfi nem jóban járt [FogE 172—3]. 1850: Mutus ... impertinens gonosz fattyu ... az egész család és cselédség összeállva sem bir vele, petzkelődik, ugrál, s nem jár soha jóba [Kv; Pk 7] * *nem egy nyomban* ~ *beszédében* nem egyfé-leképpen beszél. 1662: Az passa látván mind fundamen-tum nélkül való járását, s mind beszédében való tétová-zását a választ kiadta vala: No, úgymond, pap! te nem egy nyomban jársz beszédedben, követnek monda-tad magadat, azonban semmi követség szádban nem ta-lálatott; békességet, mondom, hogy szerzeni jöttél, de annak is semmi módját, jelenségit nem mutatod [SKr 674].

15. vmilyen öltözetet visel; a purta anumite haine; ir-gendeine Kleidung tragen. 1573: Biro vram Meg kyal-tassa hogy senky Sem Eysel sem Nappal farsangos Ruha-ba es Alorchaba Ne Iarianak Ne Mwlassanak Mert eo kegelmek Ereossen meg Bwnety (igy!) azokat [Kv; TanJk V/3. 71b]. 1583: Balas kowachne Kurwa modra Iar, es ug teszi fel az konthiat(is) [Kv; TJK IV/1. 151 Sop-hia chaplar Georgné vall.]. 1602: Zal Borka potyolat ingetis kezde chinaltatnj, zepen kezde iarnj [Kv; TJK VI/1. 636]. 1604: Azt mondotta en nekem Galfy Mihaly, Jm hul edes eóczem, tudod az eleótt Skallatba granatba iarok uala, de im(m)ar a' Zentegiedj iozagh waltsga mia ahoz iutek hogi csak ruham sinch [Uoszt 20/128]. 1671: Etzaka Egy pendeliben lart az Vczan [Kvh; HSzjP]. 1697: ha szeretek, Nemesembereket, Papot, Deakot szeretek, az ki köntösb(en) jár, nem olyan ron-gyoson mint mu járunk [Kotormány Cs; CsJk 5 György Albert (30) pp vall.]. 1702: Medgyesi Márton ... nem hogy ruházta volna feleségét, de ... meztitáb hajado(n) fővel kellett többire jární télnék idejennis [SzJk 338]. 1736: Nyárban penig az öreg urak matéria köntösben jártanak^a, az vagy bibor vagy kanavász vagy kamuka volt, mert bárszonyban az egy fejedelmen kívül másnak jární szabad nem volt [MetTr 352. — ^aA fejedelemkor-ban]. 1748: miolta Ferenczi Uramhoz ment férjhez, az olta maga szebbetskén jár, mint az előtt [Torda; Borb.]. 1765: sok huzási, vonási miatt nagyon el gazdagodott, már posztó köntösbe jár [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 282]. 1782: Groff Toroczkaí Sigmund Tisztye Praefectus Desi Sigmund ur ő kglme nem áttalya azzal fenyegetődni^a, hogy meg mutattya azt; hogy Torotzko várossa koldus leszsz, hogy a Torotzkaí Aszszonyok mind Botskorban járjanak, hogy a férjfiak gyékényből vagy Szalmából font köntösben . járjanak [Torockó; Thor. XX/4. — ^aJobbágsors ellen lázadó, igazukat törvényes úton kereső torockóiakra von.].

Sz: úgy ~, mint egy fárol szakadt úgy jár, mint valami ágról szakadt. 1799: A Bán György ő kegyelme fiáról Sámuelről is tudom azt ... , hogy ... úgy járt mint egy fárol szakadt, a' nyáron is mind meztitáb járt ... a' lába mind össze volt hasadozva [Mv; MvLev. Vall. 1].

16. *ts* bejár; a cutreiera; durch/abwandern. 1599: Az heteseznek, kiknek continue kellett iarniok az fertallyokat, mint illye(n) hadas időben . . . költöttünk f 18 d 72 [Kv; Szám. 8/VII. 7]. 1602: az ket natiobol^a fogadgyanak negy legent kik zorgalmatoson mind zeontelen az piaczokat es vchakat Jarjak es minden ondoksagot ki tiztittassanak Jeoweweny küldusokat ky igazittchyanak [Kv; TanJk I/1. 424. — ^aA magyarból és a szászból]. 1697: Járta(m) az fávást^a [AIN 153. — ^aBécsben]. 1726: Tudom hogj Nagj András sokszor puskával járta az vr Tilalmas Erdejét, vigjazat is réája [Dombó KK; JHbK XLIII/17]. 1756: szabad embereket felettetem meg kis nagyobbára harminc Negyven esztendőtol fogva plajási hivatalokban járták azon említett havasomot [Szárhegy Cs; LLt Arva Boer Soffia aláírásával]. 1757: ez előtt tizen hét Esztendővel Plajás lévén jártam ezen helységeket . . . Csak arra vigyáztam, hogy a' két ország között való határt kötelességem szerént őrizhessem [Gyszem; DE 3 Fr. Balás (43) pp. vall.]. 1801: ezeket a helyeket . . . gyermekségetől fogva szüntelen járom [Kökös Hsz; Kp IV Nagy István (84) gy. kat. vall.].

Szk: keresztül-kasul ~. 1757: az Madarasi^a széna Fővet egész étzákán keresztül kasul járta keresvén ökröit [Pagocsa MT; Ks 8. XXI. 13. — ^aA tőszomszédos Mezőmadarason lévő]. 1785: a Homorodiak^a a Nsgtok szőlő körül a kertit és a szőlő karot mind egy szegig elhordottak, keresztül kasul járnak rajta [Szászváros; BK. Bara Ferenc lev. — ^aHomoród (H) lakosai] * szerén-szerite ~ keresztül-kasul jár. 1759: az görögök vakmerő bátorsággal meg nem elégedvén az nekik adatott letévő helyekkel, ez országot szerént szerite járlák [Torda; EOE III, 143].

17. *ts* (vmennyi utat) megtesz; a parcurge/strábate (un drum oarecare); (einen bestimmten Weg) zurücklegen. 1591: Az lowas legeny Horwat Gyeorgy . . . az Egy kerwleoben Jart 5 Mylfeoldt attam d 62 1/2 [Kv; Szám. 5/X. 26]. 1752: az en Lovaim mindenfelé postalkodtak mést Birák Sok hoszu méh földeket jártak vélek [Kv; i.h. 69/XXVII. 9].

18. *ts* (rendre/sorra) végigjár; a vizita/inspecta rind pe rind; nach und nach/(der Reihe nach) abschreiten. 1592: 20 Jan Az waros Towaba megh busultak vala az halak 10 Embert uittem reaya hog' uek eket vagianak raita Veöttem 3 zöwendeket hog' az uekeket iartak eiel d 24 [Kv; Szám. 5/XIV. 125 Eppel Péter sp kezével]. 1593: die 18 septembris az Owari fertalt hogj Jartak tothazy mihaly wram es Hooz Lorinczy wraim nem Jwtenek be az teob wraimhoz enny [Kv; i.h. 5/XXI. 30]. 1695: ujjabb Comendans jöven ide, az Basttjákat járván aszt kíványa hogj mind vár es Czet haz kolcsait kezihez adjom [Fog. BK]. 1793: a Groffenak uj Praefectussa van, a ki járja a jóságokat [Drassó AF; GyLMiss].

Szk: kalangya ~ ni. 1749: Kalongja jární menénk az mezőre [Tarcasfa U; Pf] * renddel/rendre ~ a. végigjár; a trece rind pe rind pe la toji (cei vizaji); begehen. 1598: Mikoron az hazat megh veottak(m) wala . . . mind rendel iartuk az atiafiakat azt montak hogj ne(m) ellenzik az megh wetelt [Kv; TJK V/1. 168 Stephen Schorser vall.]. 1736: urfiak, elévaló fő és nemes emberek, húsvét másod napján az az vizben vető hétfűn rendre járták az falut, erősen öntözték egymást, az leányokat hányták az vízben [MetTr 359]. — b. végigmegy; a merge; abschreiten. 1662: (A várbeli prédikátorok) nagy szor-

galmatossággal és istenesen forgódván tisztékben mind az öt bástyákon, kapitány szállásán s az vár kapuja között . . . renddel járván előbb-előbb, egyik a másik után a bástyákon mindennap mindenütt háromszor-háromszor tesznek vala buzgóságos könyörgést^a [SKr 582. — ^aVárad várának 1660-beli, töröktől való ostromakor, közvetlenül a vár feladása előtt] * rendről-rendre ~ végigjár; a da o raită (rind pe rind); abschreiten. 1662: vajai Ibrányi Mihály, ki éjszakákon is rendre gyakrabban nagy serénységgel rendről-rendre járván a bástyákat, kasamátákat, nagy emberséggel inti vala az vitézlő népet tisztékben híven való eljárásra^a [SKr 609. — ^a1660-ban közvetlenül Várad várának feladása előtt].

19. ritkán *ts* is kb. közlekedik; a umbra/circula; verkehren. 1568: Tudom azt hogy, az Mesgen Jartak, de mindeltig zoltak erette, es haborogtak felole [Kv; TJK III/2. 192 Andreas Hagio vall.]. 1584: chak kullagtak az vthonnis, batorsagoson Ne(m) Jartak az vto(n) hallotta(m) hogy effele dologert felnek [Kv; TJK IV/1. 350 Deak Adam vall.]. 1667: Comanai Rationistasagom jdeitül fogvan, az miolta ott hajo szokot jarni, ennek az Uy hajonak czinaltatasaigh, fele proventussa mind Petki Uram samara jart [H; Ks 67. 46. 24a Petrus Literati, alias Rethe de Fogaras vall.]. 1674: az Rakosi hataron az Letai Istua(n) 12. forintos tilalmas földének egy resin az szekerekkel otis szentat hozvan járta(na)k [Asz; Borb. I Rakoson lako Vargyas Gyorgy (50) ns. vall.].

1717: a pulyka is keczer ment volt ell, mivel sok hintők és lovasok járnak az uton, csalogatták [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1736: Mikor penig utnak indultanak feleségestől, az böcsületes nemességnek állapotjához képest kis bőrös^a kocsija volt; mikor közel ment, két lovon járt, mikor távolabb ment, négy lovat fogatott be [MetTr 363. — ^aBőrfedele]. 1743: a' Küközlőnek exundatioja miá mind azon ország uttja a' Sövényfalvi berekkel edgjüt meg iszopoltatatt hogj ottan sem egyszer sem mászszor éppen lehetetlen jární szekérel [Dombó KK; JHbK XXVIII/9]. 1759: a Patak árja vagy azon helynek meredeksége miatt egy darabig úgy bé szakadozott az Ut hogj nem lehetne jární igazítás nélkül [Alparét SzD; JHbK XL/8]. 1785: Négy hitván götsőre Lovon és egy hitván Szekéren járt [Kvh; HSz]P Mathias Pongrátz (52) vall.].

Szk: egy hintóban ~ nak. 1614: Lattam Dengeleghi-neuel elege zerelmeskedett, czykoltak eölegettek egymast, es ketten egy hintobannis iartanak^a [Nsz; VLT 53/5267 P. Hegedws (20) udv. muzs. vall. — ^aBáthory Gábor a kedvesével] * egy szekéren ~ vkivel. 1570: Katalin Balogh Jakabne, Latta hogy egy zekeren Jartak, es az azonnak Zowat fogatta zolgaht neký^a [Kv; TJK III/2. 148. — ^aMore Ambrus Rac Balintnének]. 1632: En eletet jártam egy szekéren veleik, de én semmi gonoszságakat nem láttam [Mv; MvLT 290. 94b—98b átírásban!] * csónakon ~. 1723: edgy néhányszor hol az Maros(na)k ki útése hol az Buni patak(na)k aradasa úgy el töltette az egész Folti mezőt, hogy az szőlök alatt vala uti csolnakokon jártunk [Folt H; BK ad nro 144] * hajón ~. 1662: a parasztság is azon őszön a vizeknek tisztásin hajókon járnak és kereskednek vala a lápokon csákyálakkal, vasvillákkal, s úgy keresik vala ki az aranyos-ezüstös öltözetű odaholt fő-fő lovakat s török testeket^a [SKr 178. — ^aI. Rákóczi György hadainak 1634 táján a török feletti győzelme alkalmával elesett, ill. ingoványba, lép-

ba fült török katonákat] * *hintóban/hintóval* ~. 1731: itten a Nagy Úrnak Lova elég volt, és az huva tettett azokon ment és járt eo Nga, akár Lo hátan, akár Hintóban [Kendilóna SzD; TKI Mich. Borbély (46) nob., servus aulicus és Páskuly Mihok (48) jöb vall.]. 1823—1830: már ma Sándor Mihály derék lovakkal, hintóval jár, úri módra él, azt mondják, gazdag jövedelme vagyon [FogE 126] * *lova hátán/lóháton* ~. 1653: én a Mezőségen jártam lovam hátán [ETA I, 100 NSz]. 1831: Az utrizált két Lovak el lopását meg előzőtt késő estve, jartake Lohátan | Gellérd Abel . szemébe mondotta legyen . . . , hogy az utrizált éjtzaka látta légyen jarni Lo hátan [Dés; DLt 6, 9] * *lóval* ~. 1750: Szólga nélkül nem járhatok, s ha élek, bizonyosan tudom az hivatallyis ugi haza magával . . . loval kel Járnom [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.] * *szánnal/szánon* ~. 1626: az eörökké szabad utt uolt, ualaky ott akart iarnj mind szekkerrel szanual [BLt 3 Marthon Peter Kozmassy^a (60) vall. — ^aCsikozmási]. 1645: szanomom jarvan ugi utottem volna kett lovat, hagi fel döltenek volna [HSzj szán al.]. 1780: ki két szánnal, ki hárommal jár az erdőben erdőlni [Árkos Hsz; RSzF 108] * *szekéren/szekérral* ~. 1585: Anna Istua(n) deak Lukachne vallja Azt lattam hogy Nagy Gergely egy louo szekkerrel ot lart de a' leany hazokhoz en lattomra Nem Menth [Kv; TJk IV/1. 505.]. 1606: Az Reczenjediek meges zolitottak rúlla hagi ott ne jarjunk zekere(n), hane(m) gyalog [UszT 20/232 Georgius Marko de Olaztelek^a nunc in S. Marton⁶ commorans (40) pp vall. — ^aU. ^bKésőbb: Homoródsztrmárton U]. 1626: az mikor en ott iartam szekeren szabadon iartam, szabad útt uala [Cszs; BLt 3 Daruas Janos szent Marthonj (60) ns vall.]. 1780: a' szakadások, oldalok, és seppedékek mián szekérral sem lehet járnai [Nagyercse MT; Told. 79].

20. ts tapod; a cälca; treten. 1570: Byro vramat Azon keryk hogy wisellien gondot eo K Rea, legien Tyalma az varos piachath es vchayt Neh larya zabadon az Barom Mindenfele kywal keppen az Dyzno [Kv; TanJk V/3. 9b]. 1587: az tarlot zabadichak megh, Arattassak a' keosseggel feokeppen Az lomb Alath Wreswilicon a' tarlo, hogy az luh az mostany zantast Boronast Ne laria [Kv; i.h. I/1. 55]. 1593: mikoron az had be jwue, az Caspar deak hituan kertin valo aiotot le teorek az zallok, es lattam hagi mind az ket vczabeli barom zabadon jarta, mert semmie sem vala jo, hanem roz, es kertys puzta [Kv; TJk V/1. 435 Kornis Tamas vall.]. 1605: Akkor vetes ideje(n) ne(m) jártúk az Palfálui Istua(n) feldere meneó Vtat, hane(m) niomasba zabad volth [UszT 19/42 Paulus Balassi de Hoggia (25) lib. vall.]. 1809: Sok rendbe meg tettem a magam jelentese met hogy az Utakat meg tsinaltasak de anak Semi házna s foganatja nem volt holot ere Posta ut (így!) s a katonasag minden oraba járja nemely hejeken ugy el veszét hogy ketelenítettnek a vetesen jarni [F.boldogasszonyfva U; UszLt ComGub. 1657].

21. ts táncol, táncot lejt; a dansa/juca; tanzen. a. ts igealak hozzáértett tárggyal; tranzitiv cu complement subinjeles; transitiv mit inbegriffenem Objekt. 1736: Asztalról felkelvén táncolni kezdettek, nem ugrándoztak kecskemódon, mint most, hanem szép halkal járták [MetTr 331]. — b. ts igealak kifejezett tárggyal; tranzitiv cu complemente; transitiv mit angegebene Objekt. *cigánytáncot* ~. 1760: Most lengyel-, stájer-, né-

met-, minuett; oláh és cigánytáncokat nagy hebe-hurgyáson járnak [RetTE 100—1] * *hajdútáncot* ~. 1591: Ki Iuta Kis Mihál az korczoma hazitól es czakaniat kezd forgatni, haiudu (!) tanczotes Jarni [Kv; TJk V/1. 149] * *kapriolt* ~. 1729: Isten s jó Emberek előtt kedves szép Fiat kívánok, de mikor Isten meg adja örömben ugi tánczollyon mint David, de Minuett s Capriolt ne járjon a Keresztelőben mert az Szent Sacramentum [Légen K; TL. Szilvási Boldisár gr. Teleki Pálhoz] * *landerist* ~. 1813: tsudálatoson esik nékem, hogy én az igyekezetemér tsak ezt hallom, hogy ne járjak landerist: ez a Szokatlan tántz, nem az en Characteremhez valo [Percsen Sz; IB. Botos Peter gr. Korda Annához] * *lengyel táncot* ~ → *cigánytáncot* ~ * *menüettet* ~ → *kapriolt* ~ * *négyes magyart* ~. 1835: egy ora tájatt, benn a Luszterek alatt egy Farkas nevezetű magyar tántz tanító négy tanítványával négyes magyart járt igen szépen [Kv; JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Leóhoz] * *német táncot* ~ → *cigány táncot* ~ * *oláh táncot* ~ → *cigány táncot* ~ * *prádét* ~ ? . XIX. sz. m. f.: Azér ettem korélábét Hogy a lábam járjan prádét^a [Asz; EKKt Egyes versek gyűjt. — ^aTáncszó] * *siklódi táncot* ~. 1823—1830: Most vén korában is időt töltöt ember^a, ugrik, siklódi táncot jár [FogE 154. — ^aAlbisi Bod Sámuel bonyhai ref. pap] * *stájer táncot* ~ → *cigány táncot* ~ * *táncot* ~. 1736: az vőfély után is egynehány pár táncolt, az vőfély után penig mindjárt volt az nyoszolyóasszony, az kis-nyoszolyó-kisasszony kezit fogván, még három pár táncot jártanak [MetTr 387—8]. 1771: Sok izben hallottam Musika szót és Tántzat a Milgos Grof Haller Péter Ur ö Nga fogadójáb(an) de kik járták ben a Tánczat nem láttam nem tudom [Dés; DLt 321. 11b. Al. Kis (53) ns vall.].

Rettegi György (sz. 1718) a maga fiatal korában járt táncokról ezt írja: A táncolásban tudom az én értemre, hogy mikor hozzáfogtak elsőben szótól vagyis lassú táncokat húztak, annak utána szaporább magyar táncot, emellett bundás-, tőkés-, siket-, tolvaj-, borbély-, tapsi-, egeres-, reveren- tiás-táncokat nagy mulatsággal jártunk [RetTE 100].

Sz. 1822: Szarvadi Farkas Ur mérgibe kezdett engem fenyegetni, azt mondván, megmutatom én, hogy ti Feleségestől azt járjátok, a' mit én fuvok, vagy az Ör-dög el-viszen [K; KLev. Gergelyfi Bénéiamin (28) kibédi^a ns vall. — ^aMT].

22. (A föld) vmire rüg; (despre pămînt) se întinde pînă la; (Feldstück) (hin)ausreichen/sich ausstrecken. 1624: Az Kupan njomasaban az Eke utra jar labbal (sz) [Lisznyó Hsz; EHA.]. 1688: Istok sűrűjere jár veggel (sz) [Makfva MT; EHA.]. 1740: A' Pusztá Szőlőre jár veggel (sz) [Szamosfva K; EHA.]. | a' Sövényes kutra jár veggel (k) [Gyerővásárhely K; EHA.]. 1754: A' motsárra jár veggel (sz) [Radnótfája MT; EHA.]. 1759: a' Malom utra jár veggel (sz) [Jedd MT; EHA.]. 1810: egy iratvány szántó föld . . . az földők bűtűji reája járnak [uo.; EHA.]. 1836: a' Tserére jár veggel egy Fetske farku parlag [Makfva MT; DLev. 2. IXB. 1]. 1850: A kerekért . . . veggel jár a' Küküllőre [Balavásár KK; EHA.].

23. (idő) múlik; (timpul) trece; (die Zeit) vergeht. Szk: egy idő ~ va idő múltával; cu trecerea timpului; mit der Zeit. 1694: anak utana Egy idő jarva latam hogy Egy nagy téréh fat viszen ki az szolejib(en) [Jobbágyfva MT; BálLt 50].

24. vmi vhány esztendőben ~ vhányadik éve lesz vmi-nek; a fi al . . . lea an; in dem . . . (s)ten Jahr einer Sache

sein. 1628: Illien zónk vagyon Rettegen^a mulatozo^b Fűz(i) Gáborhoz, hagi negj eztendeje vagion, most eötben jár hagi miolta edgiutt velle vagiok ... eö kegmenek en ream semmi gondgia nem volt [SzJk 19 valóperes asszony panasza. — ^aSzD. ^bElötte a lakozó szó kihúzával]. 1640: Nemethi Olah Janos ... leanianak Matkaiatol valo elszakadast kuan mely ifiü legeni hagi el hatta legszet matkaiat haro(m) eztendoben iar [i.h. 52]. 1641: Puztakamarason^a lako Tot ferenczne Szekely Martha el futot hitötlén vrat immar öt esztenddöben iar miolta varia [i.h. 55–6. — ^aK]. 1675: 1672 esztendöben adtam János deák fiamat az Kendi János itilömester uram udvarába ... három esztendöben járván, az mig Kendi uramnál lakott [Kv; KvE 193 LJ].

25. vki *vhány esztendöben* ~ vki *vhány éves, vhányadik évében jár*; a merge pe ... ani; einige Jahre alt. 1562: a János király fia^a immár tizenkét esztendöben jár vala [ETA I, 15 BS. — ^aJános Zsigmond a királyi-fejedelmi utód]. 1623: Judit most kilenczj Eztendeöben Jar, es mathiko ... 6 Esztendeöben Jar [Kv; RDL I. 121]. 1653: én akkor-tájban 14 esztendöben jártam, s igen jól emlékezem reá [ETA I, 43 NSz]. 1765: en nem járhatok időmöt el töltöttem, a nyolcván egy esztendőt nyolcván kettőbe jarok [Csobotfva Cs; Ks I Csikcsobfalvi Bartalis János lev.]. 1858: A Lutza most 6-ik Esztendöben jár [HSzj 179 Luca al.] — L. még ETA I, 36.

26. (vmely időpont v. időszak) *közeledik*; se apropie (un termen sau o perioadă); (ein bestimmter Zeitpunkt od. eine gewisse Periode) naht sich heran. Szk: *holdtöltésre* ~ *az idő se apropie/vine luna plină*; es geht auf Vollmond. 1662: az idő holdtöltésre járván, a fejedelem mind nehezeden-nehezeden kezdte; úgy hogy a bekötözés alatt is egynehányszor elájulna^a [SKr 556. — ^aA százfenesi csatából (1660) halálos sebbel Váradra menekülő II. Rákóczi György] * *őszre* ~ *az idő se apropie/vine toamna*; die Zeit neigt sich dem Herbst zu. 1662: De hogy már az idő hideg őszre járna, Erdélyben s mindenütt az hegyeken, s itt kinn is nagy sűrű esők kezdenek leszakadni, és az vizek mindenütt megnevekedni | már őszre járván az üdö ..., nagyon akarák azt az alkalmatosságot^a | már az üdö szüret felé s hideg őszre járván ... a nagy éhség miatt is vánszorodtak s elkénszeredtek lévén ... ottan tractára ereszkedének [SKr 184, 328, 330. — ^aA homályos fogalmazásból nem tudni, mire von.] * *nyárra* ~ *az idő se apropie vara*; es geht auf Sommer. 1662: Már az üdö nyárra s a gabona is szintén megérésre járván ... a Nyitra vize mellé érkezett vala^a [SKr 254. — ^aAz erdélyi sereg] * *vmire/vmennyre* ~ *az óra vmennyre jár az idő/óra*; se apropie timpul ..., se face ora ...; die Uhr geht schon auf eine bestimmte Zeit. 1572: Lakatos Balint le feksyk, Az azzony penig Zathmary Balassal mind lakozot thancholt annyera hogy Immar 12 Jar (igy!) az ora [Kv; Tjk III/3. 30c Orsolia Nehai Brassay gergelne vall.].

27. *áprilist* ~ *bolondjában/hasztalan jár*; a umbla degeaba; umsonst gehen. 1671: Hogy kd áprilist járt, bánom [TML V, 566. — A levél kelte: júl. 8].

^a A szólas eredetéről, jelentéséről l. Bernáth Béla: Ethn. LXXXIX, 105–9; O. Nagy Gábor, Mi fán terem? 19–20; a szerk-től: NNy 37–45 és az ott id. irodalmat. — L. még a *járta* címszó al. jegyzetben a rokon szólasváltózatok kapcs-ban mondottakat.

28. Időjárásra von. szk-ban; in constructii privitoare la mersul vremii; in Wortkonstruktionen auf das Wetter bezüglic: *amint az idő* ~ *ahogy az idő(járás) fordul*, amilyen az időjárás; cum va fi/este vremea; wie das Wetter ist/wird. 1775/1781: Len, Kender, a mint az idő jár hol több, hol kevesebb terem [Balsa H; JHb LXXI/3. 403] * *eső* ~ *stă să plouă*; Regenwetter kommen/herrschen. 1653: Végtere oly sok esők kezdenek jární, hogy az eső éjjel nappal esett lassuságában 40 napig [ETA I, 51 NSz]. 1717: itt eső nem jart ezen az Tavaszon [Gyeke K; Ks 96 Bíró János lev.]. 1768: A sarjuhoz tsak vékony remenség vagyon, mert esső nem jár [Esztyén SzD; Told. 5a]. 1796: Itt körül sok és igen nagy esők jár(na)k [Banica K; IB. Gombos István lev.] * *felette esős esztendök* ~ *nak sint ani foarte ploioși*; es gibt sehr regnerische Jahre. 1748: egy nagy darab kaszálo rétség ... Midőn felette esős esztendök járnak kivált a felső részit ritkán kaszálhattyák meg a Viz mián [Harasztke-rék MT; EHA] * *hideg szelek* ~ *nak bat vinturi reci*; es wehen kalte Winde. 1825: tavasszal ... a' kemény tél után rend kívül valo kemény hideg szelek járván a gyenge gabonákat ki sodorta ki szározottta, s' mintegy el-égette [Kercesóra F; IB. Rátz Joseff mp. Ns Fogaras vidéke hűtősse] * *az idő károsan* ~ *este vreme rea*; es gibt schädliches Wetter. 1823–1830: Árva Wass Krisztina Kemény Miklósné Ír, hogy az idő károsan jár, egy-néhány naptól fogva mind és az eső, még az emberek be nem hordották a gabonát, fél, hogy nagy romlás lesz [FogE 219]. * *az idő neki* ~ *az időjárás neki kedvez*; vremea este favorabilă pentru el/ea; das Wetter ist einer Sache günstig. 1711: Tavasz vetest né(m) vetéthetém többet 31 kőből Zabnál, és edgy véka Arpánál, a zabot egy szémig parlagba vettük, gondolhatya az Ur eö kglme micsodas leszen ha az idő neki nem jár [Vacsárcsi Cs; BCs] * *jégeső* ~ *va fi/vine grindină*; es gibt Hagelwetter. 1735: Az mult heten imitt amott jég esső járt az miatt fogott ez az hives vad idő támadni [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből] * *(jó) ideje* ~ *vminek e vreme bună pentru* ...; es gibt gutes Wetter für ... 1732: Mikor ideje jár s a földet jól mivelik, gabonát jót terem [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1771: Midőn ezen Malomnak jo ideje járt egy Holnap alatt 80ván 90ven, száz s még több Véka Gabona is gyült Vámba belőle [Ádamos KK; JHb XX/26. 11] * *kövére idő* ~ *bőségesen esős az időjárás*; a fi vreme foarte bogată în ploi; es gibt ein regenreiches Wetter. 1736: Mikor kövére idő jár akkor terméketlenebb határa, leg szárazabb Időb(en) Termékenyebb [A.idecs MT; CU XIII/1. 55] * *szárazság* ~ *e secetă*; es gibt Dürre/Trockenheit. 1662: nagy szárazság járván ... az élsházból is, az héjjazatja leve-résére nézve mindenféka Gabonának szerén-szerte kellett vala igen nagy munkával költöztetni [SKr 601–2]. 1724/1779: Az Kertész az meleg Ágyakat, és Veres hagymát, az palántot öntözze mivel hogy szároztság jár [Gerend TA; KS. Bethlen Ágnes lev.] * *vmilyen derek* ~ *nak a bruma* ...; cade brumă; es gibt Rauheif. 1662: mindazáltal az Üristen már olyan hideg ősszel, október utolján (: noha azelőtt: szárazokban, minden éjszakákon nagy erős derek járnának :) úgy mértéklené az időt, hogy mint szintén egy nyár közepében nem nagy sanyarúsággal szenvedhetné a vitéző nép^a [SKr 188. — ^aAz éj-jel-nappal szakadó esőt]. 1755: oljan keménj Zuzmarás

Derek járnak régtől fogva hogj az föld is az hidegség mián nagjakat hasadat [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond t. lev.]. 1778: Februarius feltetszésével oly száraz derek jártak hogj a Szamos által fagyott [RettE 384—5] * *vmilyen esőzés* ~ e vreme de ploaie; es gíbt irgendein Regenwetter. 1748: Mikor szer felet valo nagy essőzés nem jár mindenütt meg kaszálhattyák [Harasztkerék MT; EHA] * *vmilyen hideg(ek)* ~ (nak) e frig .; es gíbt irgendwelche Kálte. 1595: 18. January .. attam korczolyas Istüannak az Toonak gondgya viseleseert es veek vagasaert: Miert hogj illyen természet ellen valo hideg iar vala, Tartot 45 Veeket mellyeket mindennap fel kellett vagni ... Attam f. 2 ... , hogj az hall el ne hallyon [Kv; Szám. 6/XVIIa. 115 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1658: igen nagy hidegek járának [ETA I, 166 NSz]. 1755: A Szőlőt ki karoztatt(am) de még nem hjattatt(am) ki mivel igen keménj hidegek járnak ere ki [Szentmargita SzD; Ks 18. CII] * *vmilyen idő(k)* ~ (nak) sint vremuri .; es gíbt irgendwelche Zeiten. 1653: Igen szeles gonosz idő járának [ETA I, 103 NSz]. 1685: Igen jó hordó idő járt Isten áldásából [Torda; SzZs 266—7]. 1726: Mikor értem azt a Tot igen nádos Saros hely volt Senki Sem kaszált .. mikor szárazság vagyon Sáté terem rajta de mikor esős üdö jár, tsak fedni valo Nád [A.detrehem TA; Born. IX. 5 Tonya Péter (60) bj. vall.]. 1735: Az Mlgs Aszszony ö Excellentiája is magára vigyázzon ha illyen egészségtelen idő jár [JHb Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. 1739: it még eddig jo vető üdök jártak [Abosfva KK; Ks 99 Török Zsigmond lev.]. 1770: Gyönyörűséges szép őszi idő jártak még eddig. Nem tudom, majd március, áprilisben hog fog az idő járni [RettE 247]. 1807: Mikor jo üdö jár 10 Székér Széna meg terem [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 14 Menyhárt István (94) vall.]. 1847: Itt nagyon kedvetlen, hol szeles, hol hideg idő járnak [Kv; Pk 7] * *vmilyen nyár* ~ e o vară .; es gíbt irgendeinen Sommer. 1631: Felette száraz nyár jára, úgyhogj sok helyeken semmi búza nem lött [Kv; KvE 163 SB] * *vminek/vmire vmilyen idő* ~ e vreme ... pentru ceva; es kommt auf eine Sache irgendwelche Zeit. 1684: Ebben az holnapban^a jó üdö jár a buzának. az buzának vékája felhagott másfél forintra [Torda; SzZs 265]. — ^aJún-ban]. 1733: van két darab Szőlő 60. veder meg terem rajtok mikor az Szőlőnek jo ideje jár [Kincses KK; SLt Fasc. 8 Sub K Nro 5]. 1791: az Tavasz munkára ottan igen jo idő járt [Sztrezakercesora F; TL. Wessenyi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. 1818: A méheknek rossz idejek jár [Somkerék SzD; Berz. 11. 75].

Sz: *olyan idő* ~ *nak*, *hogj a jó kutyát is vétek volna kihajtani*. 1827: Ittis olyan üdök járnak hogj még a jo kutyátis vétek volna a' házbol ki hajtani [Kv; Pk 7] * *vkinek kedve az idő után* ~ 1841: a Rosi kedve — mind a Barometrum az idő után jár — hol jobb — hol rosszabb — néha jo kedvel beszélget — néha bajjal lehet edgy szot ki vájni belőlle [Veresegyháza AF; DobLev. V/12].

29. *ts* (vkinek/vminek/vmihez való földterület határát) kijárja/körülhatárolja; a márgini/a delimita hotarul unui pámint aparținător cuiva/a ceva; die Grenze eines zu jm gehöri gen Feldstückes für jn/etw. umgrenzen. 1632/1664: egy kis darabot az vásárhelyi földekhez járának [Sásvári préd. MT; EHA]. 1715/XIX. sz. eleje: min-

ket erős hittel meg esketvén hűtünk után jártuk azon darab resz Szánto Földet Nemes Kováts Péter és Ferentz Uraiméknak [Mezőbánd MT; MbK 118]. 1717: mikor a Falu Bánd sokadalamnak valo helyet jára Fogarasi uram(na)k akkor még a Sataraknak va(ló) helyeketis ki Járok még kapával mind meg j(egyz)ék hogj hol legjenek a Satarak [uo.; Berz. XV/21]. 1781: az Exponensek földéhez . Farkas Pál fölgye felöl egy kiráji ölnel valamivel többet jártanak s harom gödrökkel meg gödrözvén az Exponensekhez [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76]. 1821: (A föld) ki jártatását akarván, kikkel és kiknek meg egy(gy)ezésekkel, s jelen léteken jártattatta ki? s ekkoris kinek járták azon Helyet a' Falu Öregei? [K; RLt O. 2].

Szk: *határ* ~ *ni*. 1588: Az War megye Ispanok Masod úttal hogj határ Jarny Jottenek volt voltanak en nallam estwere [Kv; Szám. 4/III. 27—8]. 1606: egizer határ jarni hoztak uala Edenfi Lazlot, Vduarhelj Zombat falua ellen, az viz feleöl azt monda az mester . hogj az viz hatart hasit eggik fel halaszon eggik feleöl masik fel mas feleöl [UszT 20/147 Petrus Leorinchj de Zombatfalua pp vall.]. 1665: Mind azon altal a mint eo Nga paranczolt vala hogj határjárni ell kell menne(m), attol talam megh menekedhetem [Feketehalom Br; Ks 101 Petki Istvan lev.]. 1755: mas nap ki jüttek Határ jární [Bálintfva MT; Sár.]. — L. még TT 1889. 265 * *határt* ~ 1574: ez el mwlt zenth ghal napyan hywattak wala az tekeyek wrwnk w nagsagha parancholattával tekebe^a hog erked es teke közöt hatart Jarnank [Erked K; LLt Fasc. 29 Koppany Andras orozfay Apaffy ferencz vr(am) Jobbgya vall. — ^aTeke tőzomszédos Mezőrökkel. ^bWesselenyi Miklos ítélőmester]. 1597: mykor az hatart iaryúk wala, akkoris lattam az hatarba az elebby kereztezett fakat [Szinye SzD; Ks]. 1625: vegiezetre megj alkunak Egi massal az ket falu hatart Jaranak es halmat hanianak Agiagjfalua es musnay hata(r) keozöt [Agyagfva U; UszT 156b]. 1754: midőn járták volna az igaz határt az reámbulatorok . . . Stoltja Miklos égi kardal s pálczájával Roska Ilje egy vas villával előnken állának . . . meg tartoztatának, akadáljozának [Mezőmadas MT; Berz. 18].

A kard v. más eszköz felemelésével a határjárás jogosult voltát kétségbe vonó tiltakozás a régiségben szélőben gyakorolt szokásjogi mozzanat volt.

30. *ts* is rájár vmire; a umbla undeva/la ceva pentru a obține/a se folosi de ceva; etw. (ständig) benutzen/gebrauchen. 1573: (A mezőpásztoroknak) semy vigazasok Ninchen sem Bwzara zena fwre Mind feierdiek kayantayak^a zabadon Iartakiak (!) hogi Ingen semmy Nem Marad benne [Kv; TanJk V/3. 83b. — ^aA várossal tőzomszédos Fejérd és Kajántó lakosai]. 1586: ez peter . . . ez varos zeoleyet Iarta lopla zanzandekkel koborlotta [Kv; TJk IV/1. 568]. 1662: lön illy nehézség, hogj a löleségnek szük volta miatt a tónak nádját metélvén le a vitézlo rend, addig-addig járták, hogj mind a magyar, tatárság egynéhány általjárókat találtak, kire is kellett vigyázásunknak lenni, hogj a magyarság ne szöjkék, mint az első éjszakán . . . mentek el is valamennyien, se pedig a tatárság be ne jöhetne [SKr 379—380]. 1780: En az udvarban járos nem lévén nem lattam ki járt, s nyult az eo Nga belső értékeire, s ki viselt jobb jobb fel kelhető javaira gondot . . . , hanem Cserei Uram lévén eo Nagysága mellett a belsőbb és hitelesebb Cseléd, eo kegyelmé-

nek kellett járni, s banni azokkal, nem másnak [Bethlen SzD; BK. Maria Ersek (18) j^b vall.].

Sz. 1775: Bánfi György^a Wesselényi Farkasnéval^b egybenschürte a levét testvérei . . . nem hogy megszólították volna, hanem titkolták és kerítők voltak inkább. Mindaddig járván a szegény Bánfi György a pap sajtjára, míg valaki valamit sugott a feleségének [RettE 357. — "Br. Bánfi György alezredes, majd Doboka és Kraszna megye adminisztrátora. ^aA kiadásban így!].

31. nyúl vmihez/vmibe; a umbla la ceva, a se atinge de ceva, a-și băga mîna în ceva; in/zu etw. greifen. 1820: Nekem tudnom kellene kik jártak a Leveles Ládába a' Báro halála után tőlt héten [Aranyosrákos TA; JHb 48 Bárdutz Moses (31) ns vall.].

32. matat; a pipái, a umbla la . . . ; nesteln | kotorász; a scotoci/cotrobái; herumstöbern/suchen. 1629: az tűz eleőt az karszeben ülnék vala s az fel laba vargj^a Mihálynenak az katonanak az cöleben vala, az job keze penigh az katonanak az aszonnak az laba keözeöt jár vala [Mv; MvLt 290. 152a. — "Tollvétség Varga h.]. 1642: (Az asszony) megreszegedett, szidta az leányát, hogy kurva — úgymond — nem azért szeretem én a férfiat, hogy vele háljak, hanem az mit elvonhatok rajta, kurva, te is azt cselekedd, hogyha egyik kezéd az nyakán vagon, az másik kezéd az zsebben járjon [Mv; i.h. 291. 318a átirásban!].

33. ^{ts} is fel-felkeres; a trece din cînd în cînd pe la cineva; ab und zu auf/besuchen. 1770: tudom; hogy sok vraságok jötenek látogatására leg gyakrabban Groff Kun István Ur eő Nsga . . . és fia Groff Kun Sigmond ur Házas tarsával . . . edgyütt járták és látogatták [Algyógy H; BK 1017 Joan. Nagy (40) pastor eccl. ref. vall.]. 1840: Ungvári György Ur Ferenczi Károly Urhoz jár minden Nap egyszer kétszer mint Peres Társomhoz — a' ki halálos ellenségem [Dés; DLt 277 Baglough László foly.].

Szk: ~ja vki házat vki házában gyakori vendég; a frecventa casa cuiva; js Haus (öfters) besuchen. 1633: az Ifiu legenek ualtig jartak az Falabu Janos hazat [Mv; MvLt 290. 136b]. 1684: nem giakorta jartam hazokat [Torockó; Pk 7]. 1761: jartaé az Kováts György házat vagy nem én nem tudom [Tordátfva U; Pf]. 1775: nemis láttam hogy erőssen gyakorolná, járná az ökelme házat, hanem Temetéskor, kalákájának . . . alkalmatosságával [Peselnek Hsz; HSzjp conjunx Mathiae Opra Mar-garetha Afra (40) j^b vall.]. 1819: Sylvester Uram házunkat az elegen tul is nagyon járta asztat tapasztaltam [Kv; Pk 2]. 1845: Déesen Lako Fazakas Madarasi Adámnét esmeredé? járadé azon házat magad avagy gyermekeid? [Dés; DLt 502. 1 vk] * ~rá/vkire a. nyakára jár vkinek; a veni pe capul cuiva; jm über den Hals kommen. 1634: Szabo Jakabne mondotta, hogy eo arra az eletre ne(m) attá volna magat, de addigh jart raja Szabo Peterne, hogy mindenekben eo haytotta es eo keritet-te [Mv; MvLt 291. 14b]. 1761: Tudgyaé a' Tanu hogy Dnalis Birája egy Nagy Aranyasi leányra Bukésten majd eroszakoson járván aztot meg szeplosi-tette volna . . . ? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk]. 1782: elég ba-jom is volt Veress Mártonnal, mert mindunta járt réám, hogy azon Kákovai Jobbágyokat adnok által mig producalhat [Torda; KW Vall. 16]. — b. rájön/tör vkire; a veni asupra cuiva; jn belästigen/überfallen. 1771: Most ött Esztendeje léssen hog Betegségembe Ats Jánosné ál-

momba rám járt és holmi Burjánakat hozot ennem mely mián majd egy hétig voltam Beteg, és az én Uram nem álhaván hozzája mene Ats Jánosnéhoz és azt mondá hogy ne járjon kend Ats Jánosné Aszszonyom a Feleségemhez többször [Dés; DLt 321. 40b]. — c. rátamad/tör vkire; a se napusti asupra cuiva; über jn herfallen. 1619: (A lengyel követ^a) In mappa mutatá is az kozákoknak minden útokat, lakóhelyeket . . . ; azt is, mely utakon járnak az tatárok reájok [BTN^c 259. — "Konstantinápolyban] * ~ vkit nyakára jár vkinek; a veni pe capul cuiva; jm über den Hals kommen. 1614: Ugyanezen esztendőben fordula ki Báthori Gábor Magyarországra, hogy megtorolja az rajta tött gyalázatot, de az sok jámborok addig járák-futák, hogy békességre hozák az dolgot [BTN^c 60]. 1719/1724: mind untalan járta akkor Pesti Mihályne Szilágyi Sophia Aszszonj Bánháziné Aszszonjomat, hogy alkdügjék meg velle az iránt az Szindi, Indalyi, Bölyi portiók iránt mivel meg unta az sok járást és az sok kölcséget^a [Torda; JHb XIV/6. 58—9. — "Mindhárom TA-ban. ^bPeres költséget]. 1791: Hallottam néhai Csipkés Borbára Aszszonytól hogy mind örökké panaszkodott a veje néhai Csongvai András ki nek fizette, mellyért az Aranyas széki Tiszteletes sokszor azon pénzekért járta és instálta [Várfva TA; Borb. II Georgius Pető (64) ns vall.].

34. kb. portyázik; a face incursiuni; austreifen. 1564: felit az lw feieknek w felsige hadaba külte es feluul az zeginy nip között iart es hodoltatot es maganak louanak elest zedet [Cszs; SzO II, 180 a cssz-i közszékelység panasza a fej-hez a királyi emberek törvénytelenégei és zsarolásai miatt]. 1668: Az hódoltságban ha török jár tartozzék a falus bíró falus feleivel a közelebbik végbéli tiszteknek minden késedelem nélkül hírré adni [EOE XIV, 320 törvénytörv.]. 1704: melléje vevén generális Thorockai István uram az hadakat, kezdettk Szebent portázní, de kívált az Kaszás Pál hada csak oldalt járván sok százsz kastélyokat vertek és praedáltak fel [SzZs 316].

35. (a barom) legelve jár valahol; a umbla pe undeva pascînd; irgendwo grasend herumgehen. 1546: (A ménest) Ez yewe Nyaron, el ne walazak Egy masthol, hanem Eezyg^a Egyth yaryanak [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19. — "Olv.: öszig]. 1550: kecel^a barmot latot oth hog Jarth [Mny XXIV, 359. — "Kececel K]. 1591: mikor az erdo (!) mak lessen az Tamas vramnak disnaynak szabad legien ot Jarmy [Msz; BálLt 89]. 1625: az falunak tilalmas helyie volt, hollott az falu Marhajnak sem szabad volt akkor ott Jarmy [UszT 142b]. 1672: Bardos Tilalmas Erdetek vagyon az Urak(na)k Nagy Szegh felé . . . mikor Makkot terem szabadon jár raita disznajok [Újfalu (Dabjon-) Sz; Born. 6/24]. 1714/1836: láttam, hogy a Barothi, Kőpeczi és Bodosi Marha elegyesleg járt [Százazajta Hsz; HSzjp Gecse Péter (48) ppix vall.]. 1746: A' szántó ökrök járiának a Kenderesben, a honnatis a ménés és tulok tsorda tiltassék ki [Torda; TJkT III. 37]. 1757: a marhájok ide le jött a' mű marháinkal elegyesleg jártak Szabadoson [Gyszyn; DE 3 St. Barabás (50) pp vall.]. 1807: azon egész darab hely, majd haszon vehetetlen szabad, pusztá hely volt mellyen az előtt a Falu Ludjai, sertéssei, és bornyai jártanak [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.].

Szk: makkon ~. 1681: vago(n) egi nagi Erdő . . . Ha mikor ez Makkot terem, az oda hajtot disznokat Tize-

dolni szoktak, valtoja 4 pinz ... Disznajokból, ha a makko(n) hízik onnan Tizedelnek; ha penigh makko(n) nem jár a pasitrol is megh tizedlik [Hátszeg H; VhU 150].

36. *ts is* (betegség) rájön vkire, erőt vesz vkín; (despre boală) a ataca pe cineva; befallen (Krankheit). 1816 u.: 1816-dik Esztendőbe nagj njavalja jar vala az Embereken Veresseg az neve Sokan holtak meg benne [Torockó; MNy IV, 234]. 1817: az Gyomor görts agya Isten hogy ne járjan, s igyekezzél okot nem adni reá, s ha ugyan elő venne, abból fundamentaliter igyekezzél ki gyógyítani magadat, s azt ne practicald, hogy mikor Eczaka réád jön magadba kinlogyál, hanem fel kötvén a legent orvost hívatni, s segitetni rajtad [Kv; Ks 100 Kornis Imre fiához, Lajoshoz]. 1821: (A nepráznyik) a' gutta ütéshez hasanlo, mert mikor el éri Szókkik edgyet egy keveset reszket 's mingyárt megdöglök, szokta pedig a' jo kövéreket^a jární [Gyalu K; LLt. — ^aTi. juhokat]. 1830: a' nyalya törés gyakran járja [DLt 108 nyomt. kl.].

37. *ts is* gyakran v. rendszeresen jár/megy vhová/vmire; a merge deseori sau regulat pe undeva; oft od. regel-mäßig irgendwohin/auf etw. gehen | látogat vmit; a frecventa/vizita ceva; etw. besuchen. Szak: ~ja a céhgyűléseket eljár a céhgyűlésekre. 1813: nem igen járom a Czéhgyűléseket [Dés; DLt 56/1814] * ~ az istenházába eljár a templomba. 1759: A két Aszszony ember ... nem Tisztességes híru nevű személyek ... az egygyik közülök ... Márkodi Susa nevű ... Fattyat vetett ez mind az időtől fogva Ecclesia követetlen Templom nélkül van, az Isten házáat nem járja, a másik Márkodi Boritz, a mint látszik férje nem lévén a hasa meg nőtt, ez sem jár az Isten házában miolta meg esett [Szentlászló MT; Sár.] * akadémiára/akadémiát ~ akadémiái előadásokat látogat. 1772: (Gr. Székely Ádám) Eleget tanult, akadémiákra Velencében, Párisban, Angliában is járt [RettE 270]. 1774: gr. Teleki Ádám ... elég jó ember, tanult, ismert akadémiákon is járt [i.h. 322]. 1761: tudgyuk hogy az alább Specificalando Falukból Ide járnak az Interesséért dologra ... Aratásra [Szászvessződ NK; JHb XXIII/31] 1823—1830: (Debrecenben) esmerkedtünk meg egy Domokos nevű úriemberrel, aki ifjúkorában akadémiákat is járt [FogE 164]. * bálba ~. 1823—1830: Kasselen sokszor voltunk időtölteni,^a mert mivel Göttingában az egy koncerten kívül egyéb mulatsági közönséges gyűlés nem engedtetik meg ..., annálfogva a deákok Kassellebe szoktak jární bállokba és komédiákba [FogE 247. — ^a1796—1797-ben] * dolog-ra/munkára ~. 1577: Az kocza kartya Jaczas felol eo kegmek vegeztek hog affele lezegeo leoweweny legent ky korchyoma(n) iazyk es dologra ne(m) Iar azt az kalitkaba wytesse be eo kegm Byro vram [Kv; TanJk V/3. 154a]. 1586: Boegler Mihaly Nem emlekezik ez dologra; mert Munkara Jarth [Kv; TJk IV/1. 533]. 1814: gyakran jártom dologra ide Déésre [Dés; DLt 174] * ebédre ~ vkihez. 1823—1830: Sombori hívutt engemet, hogy . ha nekem tetszik, járjak hozzá ebédre, jó szívet lát [FogE 276] * erdőlni ~. 1756: kiket tapasztalt a Tanu, hogy azon Erdőben ... titkon, vagy potentia mediante erdőlték ... kivált ha csoportoson jártak erdőlni? [Bácsi H; BK vk.]. 1771: Mű a télen tavaszal most leg közölebb eleget jártunk Barbocz Simonnal erdőlni [Mezőmadaras MT; BK. Jakab Josi (38) jb vall.] * guzsalysba ~. 1653: (Damokos Vramhoz) az Cziki

Vrajm keozul még czyak latogatasara sem mehet senki ely eő kegyelmenek kit le ne(m) szidogat, s aual ne(m) szid hogy czyak gusalyosban jarnak eő kegyelméhez [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához Petki Istvánhoz] * gyomlálni ~ → tehén fejni ~ * gyóntatni ~. 1779: egy Griem nevű consiliarius pap, de igen jeles, szép ifjú . magyarországi, felelmagyar német fi addig járt oda^a gyóntatni, hogy a kisasszony^b impraegnálta [RettE 406. — ^aA szebeni apácázárdába. ^bGr. Nemes János leányát] * gyümölcs szedni ~. 1782: oda jár gyümölcs szedni [Buza SzD; LLt Csáky-per 187. L. 9]. * iskolába/iskolát ~. 1629: gyermek koromban együt jartam Keomies Pallal az oskolaban [Kv; TJk VII/3. 32]. 1653: Scholába jártam én akkor és voltam 14 esztendő gyermek [ETA I, 46 NSz]. 1768: (Ha) valamely Leánynak bizonyág levele nem lészen arol, hogy az Iskolát rendesen járta és ottan idejéhez képest, vallását meg-tanulta, az Ur-asztalához nem botsáttatik [Kv; SRE 226] * kéregetni ~. 1823—1830: Ez a Nagy András beszélette, hogy egy debreceni deák Erdélyben járván kéregetni, az ötlet reábeszélette, s elment vele Debrecenbe, ott tanult [FogE 149] * kisdédovoba ~. 1852: Miklos már egy het óta kisdédovoba jár [Kv; Pk 7] * kollégiumba ~. 1799: A' tanittatásáról ... Sámuelnek ennyit tudok: Én ... kérdeztem tőlle, hogy jár é a Collégiumba, melyre nekem ezt felelt: Igen egyszer máttzort [Mv; MvLev. Balog Ádám civis (51) vall.] * kurválkodni ~. 1591: Halla(m) monda Karacho(n) Mihaly az zolgainak beste lelek kúruak nem aszert tartlak hogy kuruálkodni Jariatok [UszT 13/70 Joannes Demeter de Thelekfalua jb vall.] * legátus ~ vhová. 1864: más fél év óta M. Bikali ev. ref. Egyházunkba legatus jár [M. bikali K; RAK 252] * misére ~. 1632: (Férje) Papista leven aztis kivanta, hogy vallasat el hagyia . . . az misere jarjon [SzJk 174 Váloperes ref. asszony rk férjével kapcsolatos panasza] * munkára ~ → dologra ~ * nap-számra ~. 1752: mely mester Legény az Városunkban rendelt Jdeig bé nem szegődik, avagy Nap száma járna, annak pőenája flor 2 [Kv; KCJk 176b]. 1842: napszámra járok mikor hinak [Dés; DLt 1528] * özvegyisert ~ kb. özvegyként úrdolgára megy/jár. 1652: Kis Janosne . . . fiaí aprok. maga Eozuegy szert jar [Szászfenes K; GyU 121] * perelni/perre ~. 1590 k.: Vgj tudom hogi keszbe kerte Vala Bodo Janos az Matthias Kouaczj es Balas Marto(n) dolgokot hogi megh nem Alkotta eőket vgj kezdenek esmet az perre Iarni [UszT]. 1592: Capitany vram megh fogattat volt Kénosi Vas Martont birot mielhogi Kornis Farkashoz Jart perre [i.h.]. 1783: Három öreg Melj földniről jártak Szent Ivánba perelni [Szentiván Hsz; HSzjp] * prédikálni ~. 1683 k.: az Bogdandi dözma az Hadadi mestere volt, mivel az Predikallani járt közikben [Hada Sz; SzVJk 140]. 1823—1830: új deák koromban sokat jártam prédikálni falukra [FogE 98] * sokadalomba/sokadalomra ~ nagy/országos vásárra jár. 1570: Margit Kalmar Albertne, Latta hogy More Ambrus Ratz Balintnewal Alkadalomba Jart, Eottek Jttak egygyt es vigattak [Kv; TJk III/2. 148]. 1631: Szilagi Uarga Ianos mondja vala azt Zabo Peternenek, hogi te nylua(n) valo beste lilek kurua . . . az sokadalombanis azirt jarsz hogi baszatod magad [Mv; MvLt 290. 258a] * szolgálatba/szolgálat-ra/szolgálni ~. 1637: Algye Popa. Ez Jasi faluba(n) jar szolgálatra, de Boer öröksege itt leue(n) itt lakik [Sze-

vesztrén F; UC 107]. 1753: Bányikabeli rész portióbeli Jobbagjok többire a Pusztá Szent Mihályi akkori praedium határára jártak szolgálni [JHb XXX/9 Johannes Simon Comitatum Colosiensis et Dobocensis Jura(s)essor (64) vall.]. 1804: jártak szolgálatba, nevezetesen pedig a' Vad kertbe [Szilágyosmlyó; EHA] * *táncolni* ~. 1573: Orsolia Trombitas Leorinchne vallia . mykor haza Mennek találkozik Egy zemelyre Mond neky Byzon vigan laknak az kadar Markosne hazanal, Mond az zemely vigan lakhatnak Mert zep azzony leowe ky onnat, Byzon kar hogy oda Iar Thanczollny, Az vitan zolt volt eo Eotthues Boldisarnenak hagi Ne(m) fedditek meg az Angiotokat Ne Iarna tancolny Mindenwa [Kv; TJK III/3. 154] * *tehen fejni* ~. 1740: Király István s mind az Felesége, az Király István Leánya is jártak gyomláni, Tehen fejni [Szemerja HSzjP] * *templomba* ~. 1726: kovács lévén mint mester embernek az városon dolgoznom szabad nem volt, az czezhba bé nem vöttek az városon pedig senki csak egy darabocská kenyeret sem adott majd éhel holtam meg, ugy kezdettem járnai az Lutheranus templomban [Ne; Ks 90]. 1765: Kotsis István . . sem templomba nem jár, sem Ur vatsorájával nem él [HSzjP]. 1798/1800: én el-tartalak tégedet, Éttel itallal, tsak a Templomb(a) járj, és imátkozzá [Harasztkerék MT; Told. 30.]. * *a templomat* ~ja. 1771: Tudom a Reformatia Religion valok közzül Kőteles Istvánt Dénes András Váralyai Mihályt hogy a Templommat nem járák. a Cathalicusok közzül kik nem gyakorolják azt nem tudom [Dés; DLt 321] * *vadászni* ~ vadászgat. 1736: senki abban az időben vadászni járván, vadhoz nem lőtt seréttel, csak madarakhoz [MetTr 372]. 1765: Gr. Bethlen Imre Vadászni járván a csizma egy kisség a lábát feltörte, egy mellette lévő tógás deák kötözgette holmival [RettE 180] * *zsákmányra* ~. 1662: Kemény János generális-sága alá vagy tizenötezer embert adván . . olly tanúsággal, ha Kassa alól oda által kezdenének kapdosni s zsákmányra járnai, éléseket elfogván, kapdosnák, fosztogatnák őket mindenütt [SKR 228].

38. elmegy/utazik vhová; a merge/pleca undeva; ir-gendwohin gehen/fahren. 1567: ha az Biro es Tanach az waros dologban iar gyülesben auagy . . az howa az Waros züksege mutatja, hat az waros <köl>chege n iaryon az dolognak uolta zerent, es az utnak uo<Ita> zeren t alkalmas kölchege n iarianak [Vizakna; TT 1881. 191]. 1606: Az mikor Vadadra jartunk akkor tudom hogy az oda valo vtra az eokret el vettek vala [UstT 20/10 Tomas Horuat zs vall.]. 1610: kerdeok hül jart, monda Brassoba iarek^a [i.h. 4. 9d — ^aÉrtsd: megjártam Brassót]. 1644: az migh oda Segesuarra jartam, az szemamat mind el hordottak Racz Peterni [Mv; MvLt 291. 402b]. 1656: Mikor molduaba jara Csiszer Ferencz, akkor az malo(m) heyal alla [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Péter János (50) pp vall.]. 1723: mig sádra jartam, ő nekem edgy gyöngy vért lőtt [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez Kaksztmártonból (Szt)]. 1753: hallottam hogy Orbán Miklos Bétsbe jart, és hogi eo sziszegette azon hirt hogi eo Flge a régi szabadsagot meg igrte volna [Márkosfva Hsz; WLt 12 Sam. Gelei (36) pp vall.]. 1834: Szebenbe a Barak el adásáért Jartam költtettem el 3 Rf [Hosszuaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter ti kezével].

39. (el)jár vmiben/vmilyen dologban/ügyben; a pro-ceda intr-o problemă oarecare; in irgendeiner Sache/

Angelegenheit vorgehen. 1546: Erdely Farkas Es-kesse meg az Banffy Bernald zolgayath hogy Ez dolog-ban ygazan yarnak, Es zolgálnak nekyekh (!) [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1590: Wegheztenek volt eo kgmek varosul mint Jarion a' Gywlesben^a de az Or-zagh keoziben Ne menne . . Mert . . ne(m) illendeo Coloswary Bironak hywatla(n) orzagh keozibe Mennj [Kv; TanJk 1/1. 141. — ^aAz egy-ben]. 1726: En ezen Egyhaz fiui hivatalban hazasok között törtérendő haborusagban T. Ministeriumtól mind két részről előm-ben adando parancsolat szerént jarok, tüzet nem gyűj-tok; Sem magam fejtitul valaszt nem adok [Kv; SRE 154].

Szk: *faluképében* ~. 1740: Mi Nemes Torda Vár Me-gyéb(en) Gyertyánosb(an) lakó Providus Személyek Pa-putza Gabor Falusi Biro, Kratsun Péter Falu Pólgára, Paskuj Gábor, Czigan Ilia kikis mind ketten ez dolog-b(an) Falu képében járunk a' Falunak Persona-lissi adunk Torotzkon lakó Bartok Andrásnak egy da-rabb erdőt nyöltz Sing vasért és két kasza vasért [Bosla] * *hivatalában* ~. 1677: Arenda szedők hittel mire köteleszetnek; hivatalyokban mint járjanak sub poena flo. 100 [AC 251] * *törvény szerint* ~. 1570: Zekel Gergel vallyia, hogy Negied Nap az vtan zerzeottek megh az vrok de azkor Jelen Nem voltak az azzonyok Sem penigh egyeb zerzeodesre valo hatalmot Nem hallot hogy az azzonyok az vrokna atthak volna ennel egebet hane(m) hogy theorwen zarent Jaryanak [Kv; TJK III/2. 168] * *vkinek/vmilyen testületnek dolgá-ban* ~. 1585: Jöwe az Jteleo Mester Borsolo ket deaky kyk Feyerdre vrok dologban Jaranak [Kv; Szám. 3/XXII. 17]. 1677: ingyen valo gazdálkodásra senkit ne kényszeritsenek Ki-vévén azt, ha kéremés szerint ma-gok jo akarattyokbol, nem rajtok elődni akaro, hanem uttyokat jámborul continualu embereknek, valami em-berséggel akarnak lenni; kíváltképpen ha comperiálta-tik, hogy a' Haza, vagy Fejedelmek dolgaiban járnak [AC 222]. 1727: Ha valaki az Birot hütösöket vagy zá-laglokat mikor Falu dolgában járnak illetlen szoval ille-tne fl. 1 poenastatik [Szotyry Hsz; SzékFt 35]. 1780: Azoknak fizetésekéről, kik Város közönseges dolgáb(an) járnak Diurniumak nyolcz poltra lészen, egy napra [Torockó; TLev. 9b] * *vkinek parancsolatával* ~. 1785 k.: Hóra követeket küldött hozzájuk alattomban, hogy a Szent Katalin napi vására Bánfi Hunyadra el fog jönni sokad magával, esküdjének az ő hivségére, mert a császár parancsolatjával jár [Prodan, Räschoria 181, 2. — A Hóra-felkelés rövid leírása ismeretlen szerzőtől].

40. a-i umbla ceva prin cap; etw. sinnen, an etw. den-ken. Szk: *házasságon* ~ az esze házasságon töri a fejét. 1770: (Inczédi) György nem igyekezett egyebet tanulni, hanem a házasságon járt az esze [RettE 230] * *hol* ~ *elméje*. 1619: Látom imjár mind az nagyság-tok szívét s elméjét hol jár [BTN² 204] *vhol* ~ *az elméje*. * 1618: Azmi az Startzer urammal való beszélgeté-sünket nézi, magának is itt jár az elméje [i.h. 137]. 1619: Én félek, azhol ezeknek elméjük jár most. Csak ne in-citáltatnának Nagyságod ellen azzal is, mert bizony, ha ezek nem tanultak filosofiat Párisban s Páduában, Hejderbergába, de tudnak okoskodni, azt látom [i.h. 191] * *vmín* ~ *az esze*. 1806: nevetem bámulták, hogy min jár a' Gyermekeknek az esze [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII].

41. ~ a szája a-i umbla gura; sich verschwatzen, das Maul nicht halten können. 1775: monda Potsa Uram meny kurvanyádba hát miért járt szájad annyit a faluba [Kanta Hsz; HSzJP Joannes Kajtár (48) lib. vall.]. 1846: még azt mondám Gyermekimnek, halgassatok ne járjon szátok [Kakasd MT; DE 2].

42. forgolódik, tevékenykedik; a activa, a se învîrți; um etw. geschäftig tun. 1677: A' Kik peng a' Harminczadhoz tartozo személyekre (: tiszték hivatalylok szerint valo igaz utyokban járván :) támadnának, affélék, pro qualitate delicti büntetődgyenek Forumjokon [AC 57]. 1810: a látó mesterek szorgalmasan járjanak és a legényeket hibás munkájokért büntessék [Dés; DFaz. 35].

Szk: *állevéllel* ~. 1610: azt a' parantsolat adgia el(ő) ..., mert ha elő nem adha<tia> s okan nem hiuata, azt mondom al leueller iart [UzT 52-höz] * *ellene* ~. 1561: hog' ha ok egez Cehwl Ez meg mondot irt wegeznek (!) vag' rezzerent wagy myndenestwl ellene Jarnanak. Awag valamit ellene vegeznenek ... tiz gira ezwtson maraddianak [Kv; ŐCART.]. 1782: Tsak jártok az Uratok ellen a' Táblára ... addig nem nyughattak: el veszem az erdöket az határról hogy kérve kértek tölem [Torockó; Thor. XX/4] * *gonoszságban* ~. 1781: ha valami gonoszságban, tolvajságban vagy egyéb roszbán járnál találtat valaki a' mi Jobbágyaink között, az illyen abban az Udvarban hová tartozik ki vitéssék, hogy ott törvényesen büntetődjék [uo.; TLev. 2/5] * *hamissággal* ~. 1773: A kapitány mindjárt állallatta, hogy hamissággal jár azon katona [RettE 305—6] * *követségben/követségben* ~ követésben fáradozik/forgolódik. 1579: az chüket (!) peter wyza. Ioüe o Nagtol feyrvarol az mynemo követségben lart wolt budan az bűdai basatol hozot (így!) azt az fejedelemnek be monta [Kv; Szám. 1/XVIII. 12]. 1619: mikor az német követ bérjő, nem úgy jő mint német még köntösének is öltözetivel, hanem úgy mint magyar öltözetbe. Azért hogy ő magyarokért jár ide követésbe [BTN² 289] * *rosszbán* ~ → *gonoszságban* ~ * *tolvajságban* ~ → *gonoszságban* ~ * *verekedésben* ~. 1781: (Ha) valahól tsoporotva ifiúságot tanálván s leselkedve, még lámpással elfogják, ha tapasztalják hogy verekedésben vagy egyéb roszbán járnak [Torockó; TLev. 2/5 strázsák ut.] * *vkinek szolgálatában* ~. 1782/1799: Praefectus Uram vándolja az ő Nagysága Tisztartóját Varga Gergelyt, 's másokatis, hogy nem igazán járnak ő Nagysága szolgálatyában, tsak korhelkednek [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 389].

43. kb. igyekezik, törekedik; a se strădui, a-și da silința/a rivni la ...; sich bestreben/befleißigen. Szk: *békességet* ~ békére/békességre igyekezik/törekedik, békesség dolgában jár; a lucra pentru pace, a căuta pacea; nach dem Frieden streben. 1653: ide jöve Báthori Gábor és felmené Görgénybe, és brassai postáká menének utánna. Akkor a békességet járták [ETA I, 112 NSz. — ¹1613-ban]. 1697: én törekedni kezdék Peter Deak uram(na)k az Pater neuével hogy bekelyek meg ne Perelyenek, az Pater(ne)k pediglen hireuel volt hogy én járom az bekességet [Kotormány Cs; CsJk 10—1]. 1763: kerülőleg elé hozza Bodoninak Causáját ... s jovalja szegénynek minden képpen a' békességet, s addig disponálja, de okoson Bodonit, hogy jól tartya ..., nehány márijással meg is ajándékozta, tsak járjon békességet

[Mv; Told. 33/26] * *bosszújára/bosszúságára* ~ *vkinek* bosszantani igyekszik, bosszant vkít; a căuta să necăjească/supără pe cineva; în argum. 1598/1635: az en kisebbik fiam Koteles Jstuan, eleitol foghua hozzam idegensegett mutatot, bozumra jart [Mv; APol. I. 68]. 1606: soha semmi dolgaban Beldi Vram ellen nem törekedem es bozujara nem iarak [Uzon Hsz; BLt]. 1662: azt is nagyon exprobalta szemekre hanyta volna: mennyi sok bosszúságára járt volna abbul a helybül^a Rákóczi utolban, halálához közelítő állapotjában is hatalmas, győzhetetlen császár híveinek . bosszújokra abban a várban^b akarván magának oltalmat keresni! [SKr 572. — ^{a-b} Nagyvárad várára való hivatkozás] * *kedvében* ~ *vkinek* kedvét keresi vkinek; a face cuiva pe plac/voie; jm zu gefallen suchen. 1818: az háziaknak Edes Apamék helyet . kedvekbe járak [Pk 3 kv-i leány lev. Ádámosról (KK)].

44. kb. fáradozik/talpal vkiért/vmiért; a se osteni pentru cineva/ceva; sich um jn/etw. bemühen. 1570: Anna Azzon Borbely Janosne . Megen az Byrohoz zoly neky hogy ha Bantasara Nem volna es ha byztatna hogy heaba Nem Jarna, Az Thanach eleybe be Menneh Theob azzonyokkal egetembe hogy kénergenek Eretthe^a [Kv; Tjk III/2. 100. — ^aA kiverésre ítélt Rengoe Annaért]. 1584: Eszez kabala^a soha ez penz Ne(m) kerwlt volna kezedehez, ha En Nem forgota(m) volna melletted es ne(m) iarta(m) volna erette [Kv; Tjk IV/1. 358 Ersebet Aztalos Imrehne vall. — ^aA férj a feleségének mondja]. 1719/1724: Nemes Szilágyi Sophia Aszszony . kérte, es onszolta Tekintetes Nemzetes Babonji Ersebeth Aszszonyt ... midőn Törvényben es perben voltanak az . Szindi, Indalji, és Bölyi^a portiók véget ... , hogj velle alkodgjék meg es ne perlekedjenek mivel ő meg unta járnai s költeni es tovább nem jár, sem nem költ [Torda; JHb XIV/6. 56 — ^aIndal, Mezőbő és Szind TA]. 1751: mikoron fogva volt Kolosvárat . remenkedik vala a' feleségének hogy járjanak az él Szabadittásáb(an) [Gyeke K; Ks].

Szk: *abban* ~ (,hogj ...) 1570: Jeo eleykbe Balinht Thywadar azt kezdy Mondani Janos keneznek, hogy Mind Te dolgod ez hogy Dezmat vegenek, Mert The Montad beh, Janos kenez penigh Menthly volt magath hogi ne(m) eo dolga mert Mostanis azba Jarna es azert Terekednek [Kv; Tjk III/2. 9 Zwgoryan Kozta, Gerg Myklos vall.]. 1717: (A kezesnek) edgjik ökrét el vőtte a szolga biro . abba is jár hogy az en kezembőlis ki vegyé^a hogy magának selleré vagy jobbágya legyén [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmund János vall. — ^aFarkas Pétert]. 1804: nem érkezett abba járnai, hanem igazította dél utánra, hogy akkor jöjjen [Dés; DLt 198/1807] * *ám ~jon!* tölem csináljon/tegyen, amit akar! 1570: azt vallya Magdalna Thakach gerg Zolgalo leania, hogy egykor . Mongia volt az gazdayok, gereb balas leanyanak es az vranak, hogi Nem vywetek veghez az pert. Arra azt felelte, de myt perlunk ha az mynt Mongyak Megh my vagywnk adosok, Am Jarion vele my ne(m) perlunk [Kv; TanJk III/2. 96a]. 1585: Hannagy Mihaly nemes zemely Dalnakon Kizdy zekbe(n) lako vallia ... Mondek Balogh Imrehnek, Eregy perelj a' feleséged mellet mert Curwaia Akariak tenny, Monda, en Ne(m) perlek Mert en Magamis Az Banfiakba(n) egyget a' hasa(n) kapek, Es chak Nem Megis Werenek hogy zolek erette, De am Iarion, chak Akor legie(n) wres mikor kel

enneke(m) [Kv; Tjk IV/1. 425]. 1630: halgas az Istenert, mert hallode mint szid Borsos Tamas Ura(m) pelengerezet kuruanak monda az paztorneis hogi am jarjek, tudom ennekem nem mondjga mert engem nem pellen-gereztek ki [Mv; MvLt 290. 226b] * *hadd ~jon* tolem csináljon/tegyen amit akar. 1568: Ezt hallam hogy monda feyerwary Imre, Jm a bestye Egy Ruhanak valo kamokan atta el az gyermeket de hadyaryon chyak [Kv; Tjk III/1. 217 Fr. Kalachswtó vall.]. 1573: ky leo hegedws Ianosne Megh kerdy az Anniokat My dolog volna Mond az hogi am teged Zolnak az trombitas felesegestwl, Mond hegedwsne Had Iarion az eb, twgiak eo ki-choda mind felesegestwl [Kv; Tjk III/3. 74 Sophia Mesaros Martonne vall.]. * *mint/mivel ~t* milyen eredménnyel járt. 1674/1676: kérdettem, No mint jára Kegyelmed? adánaké valamit? [JHbK XX/21]. 1796: tegnap tegnap előtt nem mehettm Bölkénybe az Léány dolgaban hanem reggel indulok es amivel járok azonnal tudositani fogom Ngdat [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

45. (vmilyen utat) követ; a urma (un drum oarecare), a merge pe un drum oarecare; (auf irgendeinem Weg) wandeln, jn/etw. verfolgen. Szk: *aligha igaz úton ~ aligha követ igaz utat*. 1849: a boltosnak mondtam, hogy azon fejrénep a bankjegy értékét — melyet a vásárlott portékáért adott, nem esmeri, s aligha igaz utat jár [Kv; Végr. Vall. 85] * *három úton ~ három utat követ*. 1736: ez hazáb(an) hallatlan hogy de Una eademq(ue) Causa törvénykezvén valaki, egy más ellen három uton járjon, t.i. admonitioval, Citatioval és certificatioval [Dés; Jk 359a] * *két úton ~ (feleletében) kétféleképpen felel, kétféle feleletet ad*. 1648: latua(n) széleombé(n) eset sok karomot . . . az veszzeőt hozza illetwk az szeoleomben es hozza illet kerdué(n) teőlle hogy hol ueotte, ket uton járt feleletib(en) egyszer azt monta hogy az Annia szé-leőjebeől hozta, masodszor azt mondta, hogy az maga szeoleojebeol metelte [Kv; Tjk VIII/4. 292]. 1711: az A. Szaniszo Borbára Aszszony, actiojába(n) a nemes Varos Constitutioját forgatta az elmult szeken es abban specifiált poenát, mostan penig a mellől el álván a nemes Ország Decretumába(n) specifiált poenat forgattya két uton járván [Dés; Jk 365a] * *nem ~ a lineán* nem mindig követi a rendes utat. 1758: (Feleségemnek) csak nagy volt hozzám való hívsége, úgyhogy nyolc esztendőnek s nyolc hónapnak alatta soha csak egyszer sem vizsálykodott ellenem, pedig megvallom, hogy nem mindenkor jártam a lineán [RettE 71] * *nem a törvény rendes útján ~ nem a törvény rendes/szokott útját követi*. 1847: ezen asszony^a nem jár a törvény rendes útján s nyomorúságba ejti az embereket [VKp 195. — "Varga Katalin] * *nem törvényes úton ~ 'ua.'* 1847: (Varga Katalin) csak ámtásokkal s nem törvényes úton jár [VKp 196] * *szíve gondolatjában ~ szíve tanácsát követi*, a szívére hallgat. 1662: ne legyen tiközöttetek férfú avagy asszonyállat, aki, mikor hallandja ez átoknak igéit, magát mindazonáltal bolondítsa az ő szívében, ezt mondván: békességem lesz nekem, ha szintén az én szívemnek gondolatjában járok is [SKr 711] * *tanácsán ~ vkinek* vki tanácsát követi, vkinek tanácsához tartja magát. 1781: Igen válogatott asztallal tartotta az egész várme-gyét, még pedig kit-kit a maga statusa és gradusához ké-pest classificáltatott s úgy ültek asztalhoz is; nem úgy mint Teleki Ádám, aki csak a Keczei Sándor születlen ta-

nátsán jár [RettE 416]. 1794: Muntyán Gligor . . . Há-zsártos Felesége tanátsán járván, hogy azzal is kedvét kereshesse Feleségének, ottan ottan belé akad egyben is Másban is [Déva; Ks] * *törvénnel ~ a törvény útját követi*, törvényes utat követ. 1573: Mond Kis Antal Hennignek, hogi venned ely te az en Marhamat Ereowel hatalommal ha en Ne(m) akarom adny, Erre tudoma(n)t teot henig Ezt Mondwan En ne(m) hatalomal ha-ne(m) teorwenyel Iarok [Kv; Tjk III/3. 188] * *törvény útján kívül ~ törvénytelen utat követ, törvénytelen úton jár*. 1657: az Nolczad nap Elő jöven mi jelen leven, most sem iót Elő, sem nem Tudositot . . . mi miat nem iohet az Törvényre . . . azért meltán kevanok Törvent illjent . . . Diunkon külön külön El maradgjon mivel hogy az Törvény es az Artikulusnak uttian kívül járt nem jart az 1619: Esztendőbeli Articulusnak Continen-tiaja szerint [Lozsád H; BK Misc. 1143]

46. vhogyan esik dolga; a i se întâmpla cuiva/ceva; sich zutragen/ereignen. 1568: hyzem hogy meg mondot-ta Thoroczky gergel mynt Jartunk az Czyghan teor-wynye Bethlenben, Thorozky gergelyen akaryak wala megh wenny Dyat annak az czygannak kyt Banka tar-toztatot wolt Melleye [Bongárt BN; BesztLt 63 Lucas Pysthaky de Bongarth a beszt-i bíróhoz]. 1590: halla(m) Sardi zawat mondwan, ne patinkoskogyal velem, mert meg ma vgy Iarz mint Janossal [kv; Tjk V/1. 10 Seres Marton vall.]. 1599: Im mi(n)t iartam Kerestely Alber-tal, az mely Menes louat wemhestol neke(m) igitte wolt, wgy erte(m) hogy az chitkaiat immar nem akarna megh adni [UszT 14/18 Gyergyai Antal Jenlaki^a Zabab Zekely vall. — "Énlakáról (U) való]. 1629: Az haborusagh uta(n) masnap Bandi Ferencze . . . kezde beszelle-ni az haborusagott hogi mint jart Meszaros Istuannal [Mv; MvLt 290. 185b]. 1758: Most nem régiben szintén úgy jártam vele, midőn Simon Jánostól Újfaluban egy Ébeni-házhelyet ki akartam volna váltani. Megtudván, alattomban azt írta neki, hogy ki ne bocsássa nekem [RettE 69]. 1820: Ugyan járek a Bárónéval én néki pénzt vittem fel, s, hogy mind fel nem vittem a' mennyt kívánt, szorossan fogott még Vaskalánt vett a' kezébe s inasot-tol edgyütt meg akart verni, a restantiáért Bundamatis el vettette, leis kurvázott [Várfva TA; JHb 48 Dregánné Kováts Máris nyil. Budai Péter (42) fogadós vall-ban].

Szk: *csúfosan ~*. 1760: Jósika Imre csúfoson járt, mert majd midőn már minden jószágát elkockázta, a gu-bernium commissionáliter parancsolt minden commu-nitásoknak, hogy senki jószágot töle ne vehessen, se köl-csön néki ne adjon, ha pénzt el nem akarja veszteni [RettE 104] * *eből ~*. 1660: Izend meg Lysztes Ferencz-nek, hogy mentest húsz köből árpát szállítsion Váradra . . . mert eből jár [TML I, 491 Teleki Mihály Pekri Sófia-hoz] * *gonoszul ~*. 1570: en azt Mondna(m) hogy Mind athia Annya es feleségei ky Jeone . . . Es vram-nak kenergenének erte Mert byzon gonozwol Jar [Kv; Tjk III/2. 164—5 Orsola Bor Janosné vall.]. 1572: Mond Aztalos Jacob No Iol ertem essez hogy Nem Jo Jaratba vagi de byzon gonozwl Jars [Kv; Tjk III/3. 5—6 Sophia Grwz Tamasne vall.]. 1589: Ereossen megh zido-gatta hogi ha mith nem nize gonozul jarna vg bannek velle [Dés; DLt 226] * *győzelemmel ~*. 1614: Bocskai István az hajdúkkal . . . nagy csodálatos győze-lemmel jára, és mind addig, hogy ugyan kirázogatá azért Erdélyből s Magyarországból az németeket [BTN

52—3] * *haszonnal* ~ → *szerencsével* ~ * *így s így* ~. 1639: az Miklos felesége mondotta hogi eo etette megh az Uramat, de ha megh nem giogettia így s így jár ugi mond [Mv; MvLt 291. 190b] * *így/úgy* ~. 1584: Eotweos Miklosnak ... vala egy tehene, es el vesze Az teye s el kelletek Adny, Azonkeppen vgmint Masfel het Mulwa Az en wneomis vgy Iara, es el kelletek Adnom, es ez Zabo Catora volt gianosagunk [Kv; TJK IV/1. 219 Catalin Zeoch Ambrusne vall.]. 1596: vgy Jar mint az zegenj vram Jart, ha kegd megh busit [Radnótfája MT; BálLt I]. 1612/1613: Nagy Orsolia ... egykor ... az labat igen failallia vala, mondek en igi iar affele fertelmes aszszoni allat az ki maganak zabad akarattia zerent niavaliat niomorusagot szerez [Százszombor SzD; KJ]. 1716: az orrom hasicsak fel, ha ket esztendőre ugy nem jár mint az Anya [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez] * *jól* ~. 1614: [A konstantinápolyi fogadtatásnak] bizony mi is igen örülünk vala azt tudván, vagy gondolván, hogy igen jól jártunk, de ... csak szemfényvesztés volt az mi akkori tisztességünk^a [BTN² 69. — ^aAz emlékiró (-)ben megjegyzi: NB. Török praktikai]. 1758: mikor ott szolgált Szekej Mari beszélte néki hogy az ki ötött el vészi jól jár mert néki vagyon negyven forintja [Aranyosrákos JA; Borb. II Tötöri Ferencz (36) ns vall. — ^aAjtani András]. 1807: már én részemről mindent el követek, és a ki véllem edgyet ért jól jár [Kv; Incz. XII. 4a br. Joscinci József lev.] * *mint* ~ *t* hogyan járt, mi történt vele. 1572: Caspar ... zabliayawal ... az kerekesnet vty megh, Azon mynd fely Indwiltatnak es az ki hozza ter volt veryk vonzak vegre ky zalad az hazbol ... az teoby vanna ky cegerrel ky keowel kergetyk volt az Monostor kapw fele otth Nem Twgia Mint Jart [Kv; TJK III/3. 25 Balint Lakatos Peter fia vall.]. 1697: egykor Pater Janosfi uramot holmi szoba keverte Peter Deakne Aszszonyom, éy Nene mint járek [Szentgyörgy Cs; CsJk 7 Szeben Györgyné Katalin (40) pp vall.] * *nem jól* ~. 1570: Borbara Zekeres Gergneh, Ezt vallya Eleott ke letgen Megen volt, Es ezt Bezellyk volt egymasnak Tars az mynt hallom Megh fogtak az egyk Tharsunkat az Jakabot, En az koris Monda(m) hogy Nem Joly Jarunk azert hogy az ew Marhayok es Bestercey Georgh Marhaya Mellet az ket Jnast leh Taglak [Kv; TJK III/2. 73]. 1596: monda hogy kouach Janosne akarja vala megh zedetni egy fa keörtuelyeth, de ha megh zették volna ne(m) Jartak volna Jol [UszT 11/7]. 1644: Lakatos Janos ... kezde zjtkozodni mondua(n) Te czifra beste kuruak be rutitottatok az haza(m) elejt, de bizoni Nem Jol iartok [Mv; MvLt 291. 434a]. 1747: Ugyan jól tudgyan futni, mert nem jár jól [Kük; LLt 47/2] * *nyereséggel* ~. 1662: Az mieink nagy nyereséggel, sok jó lovak és egyéb préda-nyeréssel jártak vala | nem kevés nyereséggel járnának | (Az erdélyi csapatok) némellykor jó nyereséggel is jártak [SKr 216, 367, 452] * *poklul* ~ *t* megesett | megfattyazott, fattyat/zabigyereket szült. 1673/1782: Agilis Georgius Kelemen (70) fatetur ... Ersok Csiki Mihálytot poklul járt vala [A.csernaton Hsz; HSzjP]. 1682: mikor ennek az Durko Peter(ne)k Nagy Annja poklul iart^a uala Csutak Ura(m) foga partyat [Impérfa Cs; Born. XL/94 Tobi Tamasne Margit (46) vall. — ^aMás valló szerint „fattyazás”-ért fogták el]. 1713: Vala edgj Aszszonyi állat Vikarios Péter házánál ... ez poklul jára, lenek két fiai [Kö-

rőspatak Hsz; HSzjP Petrus Szabo (70) zs vall.] * *pórlul* ~ *t*. 1774: Bogdán Dénes ... maga mellé vévén Pásztait ... három vagy négy széki embernek a házára reámenvén, kegyetlenképpen megverte őket, noha egy Szabó György nevűvel pórlul járt volt Szabó György ... maga mondotta, soha marhát sem vert oly kegyetlenül meg mint Pásztait [RettE 325]. 1820: Kotsis Péter szinte porul jára, mert a' Cancellisták meg akarták veretni [Várfva TA; JHb 48 Bontz Mária Szakmári Sámuelné (37) vall.] * *rosszul* ~. *a*. csúnyán megjárta. 1618: csaknem rosszul jára Boldizsár deák, alig óhattam, meg, maga semmi vétke nem vala [BTN 80]. 1724: a Leány monda, bezzeg én többször Pekrihez ne(m) megyek, mert ha a Szolgája az ajtóra nem jó vala, talám rosszul is jártam volna, ha ugyan nem erőlkedtem volna epen meg ejtett volna [Királyfa KK; BK. Hét Falusi Istvánné (50) nb vall.]. 1760: azon a Török meg haragudván késit ki rántotta ugi döföt hozzá hogi ha ki nem ugrot volna előle rosszul járt volna [Mezőrűcs TA; Ks]. 1811: mindnyajon rosszszol járunk [KLev.]. — *b*. megesik/terhesedik. 1776: az Görög akitől rosszul járt volt, gjakor izben foszlánt, tsismát küldött az gyermeknek [Besenyő Hsz; HSzjP consors quondam Johannis Györgjakab Susanna Böjte vall.] * *rútul/rútábban* ~ *t* csúnyán megjárta. 1598: zilagy Jstwan monda, de io hogy eleb ezemben nem veottem, mert megh rwttaba(n) Jartwnk volna egy mas miatt [Kv; TJK V/1. 232 Markos Casparne Jloná Azzonj vall.] | ha eleb ertette(m) volna az dolgot, talam megh ruttabbol Jartunk volna [Kv; i.h. Fodor Janosne orsolia Azzonj vall.]. 1775: Egy Márk István nevű székelyföldi, kolozsvári tógásdeákkal is rútlul járt volt özvegykorában, aki is, nem tudom micso-da gondolatból, elhitette volt magával, hogy a grófné bizon ötöt szereti [RettE 353] * *szépen* ~ *t* szépen felsült. 1773: A hitvány Jábrodski Gáborné Torma Kata járt szépen Szamosújvárt, ki is nem tudott otthon ülni ... hanem elment Szamosújvárra, mikor öfelsége is ott volt. Némétesen lévén felöltözve, azt kérdezte, ha tud-é némétül. Azt felelte, hogy nem tud. Melyre azt mondotta a császár, miért visel német köntöst Be jólesett [RettE 304] * *szerencsésen/szerencsével* ~. 1614: Alig végződheték el az menyegző, mindjárt meg kelle indulni Szinán pasa ellen Havaselföldébe^a akkor jó szerencsésen jára, mert Szinán pasát átalriaszta az Dunán és Havaselföldét töle megszabadítá [BTN² 43. — ^aAz újházás Báthori Zsigmondnak]. 1619: Az kapitán pasa haszonnal-szerencsével járt vala, és ő addig sarcoltatta az szegény Insulabélieket, hogy ... négy vagy öt hajóját az szélvész az kősziklához verte [BTN² 191]. 1739: ottis a mieink szerencsésen jártanak, mert eruptiot csinálvan hat ágyujokat el nyerték [Nalác H; Ks 99 Kornis Antal lev.] * *szerencsétlenül* ~ *t*. 1653: Báthory András Csikba méne ... a havasra ... némely gonosz székelyek megüték őket, és mind fejedelmestől fejeket szedék ... Ilyen szerencsétlenül járt a jámbor Cardinális^a [ETA I. 53 Nsz. — ^a1599-re von. visszaemlékezés]. 1722: Az kgd Pej Gyermeke Lova szerencsétlenül járt ..., á mint réa ülték volna valahogy ugy szökött hogi az első Lapczkája meg romlot [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 47. vmire jut/megy vkivel; a ajunge ta ...; mit jm zu etw. kommen/gelangen. 1570: Zgyarto Jsaias vallya hallotta az Trombitastwl ... hogy eoremest zamot vethne Zabo Janossal hogy ely Menneh Theole

Mert gyanakodék hozzaya, De Nem akarya ely Bochatany, Azwtan eo Nem Thwgya Mint Iartanak egmassal [Kv; Tjk III/2. 34] | (A) zydalomert Kwthy Antal perbe fogta volt, es az keozbe valamyt Iartanak egy Massal es valamí keotes leot keoztek, De azt Thwgyak hogy Rengeo Margit eo Teolek kwideot Kwthy Antalnak fl 3 d 33 hogi az vtan neh pereliene [Kv; i.h. 102b Erzebet Keomyes Thamasne, Orsolya Aztalos Lérinchne vall.].

48. (az út vhová) vezet/visz; (drumul) duce undeva; (der Weg) führen. 1732: a derék ország-uttya melyt ut a fenn valo magass barazdán fellyül jár [M.zsombor K; EHA]. 1764—1766: Nyárad Hidgyán tul lévő Délelő helyly ezen Dellőről jár egy ut a Nyárad marton . ugyan ezen Dellőn keresztül jár még egy ut [Nyáradkarcsonfva MT; Told. 76].

49. kb. megy; trece/se intinde peste . . . ; gehen, führen. XVIII. sz. közepe: A Samsandi útnál az után keresz-tül jár égj föld [Mezőbánd MT; EHA]. 1782: azon viz régi árka hol ide, hol tova járván, fatsarogván, s egyenes uttya nem lévén az gát fel kötése mián legkissebb iszopot le nem moshat [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1821: A' Mod-rán alol a' Szamosnak régi árka, a' mint a' Béla hegy felé járt vala, annak televényne Köz föld lenne természetesen [Dés; DLt]. 1835: (A telek) felső vége horgasan jár [Kaskad MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

50. (pénz) érvényben/forgalomban van; (o monedá) a fi in circulatie; (Geld) in Geltung sein. 1640: mikoron amaz le teot garas jár vala . . . akkor az varmegienek edgik szolga biraija valem [Ks 42. C. 27 Joannes Pap de Tzályzeg^a nyil. — ^aSz]. 1706: Az Ármáda bé jövelete al-kalmatosságával Generalis Erbeville valamí rosz pléh pénzt parancsolt hogi el vegjünk a városon, melyet mi ugjan el vöttünk, és maig is itt circualodik a városon. Akkor ő Excellentiája aszt mondotta, hogi mindenütt el kell venni az országban, de már láttuk hogi sohult egjebütt ne(m) jár, hanem éppen csak itt most G(ene)ral és Commendans Vrk eo Ngok, dobolt-tatva ki kiáltatták ezen pénzt hogi járjon, de még is Con-fusio vagion iránta [Kv; KvLt I/193 Kv panasza a gu-bernátorhoz]. 1745: Taller pénzem, annyim vagion hogi fel nem rakadhatnám egj Lora, csak hogi attol tartot-tam, hogi az Taller pénz mostonában nem jár [Válye-brád H; Ks 111 Vegyes ir.].

51. (a pénz) vmint/vmenniben/vmennyin ~ (a pénz) vmilyen értékben/értékkel forog/forgalomban van; (moneda) este in circulatie cu o valoare oarecare; (Geld) in irgendeinem Wert kursieren. 1591: Nagi Balas . . . va-lami araniakat mond vala hogi nem akarna azon el ven-ni Pal vram az mint Iarna, kit mys megh Itilenk hogi meg eri azt [Kv; Tjk V/1. 79 Theleki Jstuan vall.]. 1618: 10 die Decembris . . . kiáltatá meg császár^a, hogi az arany 120 eszporán járjon s az taller 80 eszporán, de azért sen-ki nem tartja meg [BTN^a 175. — ^aA török szultán]. 1653: 1604 esztendőben . . . Nagy drágaság vala felette

Akkor pedig igen jó pénz jár vala: amaz szép ó dutka 9 pénzbe járt és az apró pénz amaz szép Ferdinan-dus pénze jár vala, a kivel maig is élnék Molduvában és Havasalföldében . . . gyermekkoromban pedig ugymint 1590-k esztendő tájat a sárig arany másfél forintba lát-tam hogi járt, a taller pedig 80, 90 pénzbe [ETA I, 92 NSz]. 1711: Meltóságos Generalis Commendans Uram tetzése is levén . . . az Oroszlános Taller f: 2; Oláh Zloth f: 1: denr. 20 járjon, melyet is e szerint publicalunk, ez

országban mindenüt [KvLt I/201 gub. rend. Nsz-ből]. 1754: Az belső Jóságomott . . . váltottam meg . . . 20 Id est husz Magiar izlotokkal melly Izlotok azon üdöben kilencz kilencz Sustákban jártanak [Szentegyházasoláh-falu U; OfLev.]. 1769: Méltotzatot Felséges Aszszonyunk az arany moneták(na)k Valorat augealni, ugy hogi ennek utánna az körmöczi es Venecziai aranyak érnek Rflor. 4 x 18 az császári es ezekhez hasonlo Ba-variai es Salisburgensis Aranyak járnak 4 Rforintokban es 16 xrajczárokb. Az másfél aranyak folynak Rf. 6 x 20. Az Hollandiai aranyak Rf 4 x 14 [UszLt XIII. 97a gub.].

52. eladódik/kel/megy vmennyin, adják-veszik vmennyin; se vinde-cumpără cu un preț oarecare; zu ir-gendeinem Preis kaufen-verkaufen. 1563: jó száraz nyár lön es száraz ősz; búzának es ócsu gabonának bővsége nagy lön, úgy hogi a búzának a szépinek öregköble járt huszonkét pénzen, azaz négy köből egy forinton . . . az árpának köble tizenkét pénzen, a zabnak pedig jár nyolcz pénzen [ETA I, 20 BS]. 1570: Erzebet Nagy vagy zekel Barlabasne vallya . . . Zekely peter . . . Menth volt zabertis es hozot . . . Es az kor egy forinton Jart keoble [Kv; Tjk III/2. 13—4]. 1589: Bora . . . ebben az ezteendeoben iart eytele, ket penzen, harman es mas fe-lennis [Kv; KvLt Inv. I/2. 47]. 1625: akkor az buszanak keoble 3 forinton Jar vala [UszT 140b]. 1736: emléke-zem rá, gyermekkoromban . . . nyolcz forinton jár vala egy köből buza, mégis oly bőv vala az kenyér, hogi bő-vebbet nem kívánhattál volna [MetTr 414—5]. 1793: ugy tartozik ezután fizetni a' mint a' Bor jár avagy kél [Lompért Sz; SzVJk 179—80]. 1806: a' mustnak nállunk vedre most az őszszel őt márjason járt [M.sáros KK; DLv. 4. XXXVIII].

Szk: az alábbvalója alább ~jon a hitványabbját adják olcsóbban. 1620: Az Bochkor Beornek az Jova D 8. Az alab valoya alab Jaryon [HSzj bocskor-bór al.].

53. vmi vkit illet; a i se cuvine cuiva ceva; etw. jn be-treffen. 1561: Az ceh mestereknek . . . az bochwbel mwnkaikert ket ket penzek iarion mynden forintbol [Kv; ÓCart.]. 1566: harom Ozpora alafaja iar egj napra [KJ]. 1584: hogha Jari Az varostul fizetisek az so vagoknak awagh nem [Torda; DLt 212]. 1621/1681: Hunyadon lako Olah Ecclesianak Esperestye(ne)k Janos Poopnak mivel . . . az Olahoktul fizetése ne(m) jár, hogi mind magat mind haza népet taplalhassa, az maga Szőlejében termet bort . . . Hunyadon az maga hazanal ki kortsomaroltatni kegylmese(n) neki megh engedték [VhU 397—8 Károlyi Zsuzsánna ad. lev.]. 1632: Ez ha-taron harom malom vagion . . . az ketteibeől semmi sem iar az varhoz, hane(m) az harmadikbol adnak Tizedett esztendeőnkint [Nagyberivoj F; UC 14/38. 33]. 1681: valaki a' havaso(n) vadász, es vadat fog . . . annak ne-ged resze a' várban jár [Jhb XXXII/57]. 1742: Nekünk^a az előtt fánkis járt, de ezek soha sem adtak, hanem ezeri-be égyyszer [Kv; AggmLt C. 12. — ^aMéra (K) lakosai-nak]. 1760: Falunkbán a Sessiok, es azok(na)k mindén Apertinentiai Vér szirint járnak, excipiálván a' Léány ágat [Hesdát TA; BLt]. — L. még: AC 9—10, 75, 261; CsVh 101; FogE 306; MetTr 432; SKr 95.

Szk: vmi vmi után ~. 1796: Ezen ket utolsó rötetske a Falu közönséges réttyéből jár a házok után [Szentgot-hárd SzD; WassLt]. 1820: Háza után jární szokot haram rud kaszalo nyil [Dés; DLt].

54. (adó) fizetetik; (despre impozit) se plătește; (Steuer) gezahlt/entrichtet werden. 1672: Hanyisanak⁴ Adaya edgyüt Iar Goroşlokkal⁵ [Bom. 6/24. — ^aHanisa, eltűnt település Kisgoroszló táján. ^bKis- és Nagygoroszló Sz]. 1677: Rováson lévőök maradéki után, mint jár az ado [AC 261]. 1695: kérték az Urtul hogy engedgye hogy arrul az Fundusrul adgyak az Paraszt (!) közzé az Adott de az Ur nem engedte . . . azolta adó nem járt, arrul az Pusztáru⁶ Parasztok közzé nem adozott [Kővárhosszúfalú Szt; TKhf Feth Gliga (60) vall. — ^aÉrtsd; pusztá telekről].

55. (törvény) érvényben van; (despre o lege) este în vigoare; (Gesetz) in Geltung sein | (szokás) divik; (de un obicei) se practică; (Gewohnheit) im Schwange sein. 1609: az mint penig halál vyttasson hy, itt az a törvény nem iar, sött megh a Szekelsegh közti cziak vsusok voltak azok, vgj mint halál vyttas, tetem emeles, föl bucziuas ott sem örök törvény volt ez [Hídvég Hsz; HSzJP].

56. egysz 3. sz-ben; la pers. a 3-a sg; Ez. 3. Ps.: köröztetik; a fi urmărit prin circulară; herumlaufen/umgehen lassen. 1658: És így két fejedelem vala az országban^a, és mind a kettő hadat gyűjt vala és levele jár vala és parancsol vala [ETA I, 166 NSz. — ^aA szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadakozás után lemondott II. Rákóczi György és az újonnan választott Rhédei Ferenc]. 1791: A Migos K. Guberniumnak járván egy parantsolatja melynek főveb meg tartando Otodik punctuma ezt tartya^a [UzslT X. 80. — ^aKöv. a részl.]. 1800: Tavaly foga járn olyan Guber(nialis) Commissio, hogy a' Halottakat 48 ora előtt el-ne temessük [Márkod MT; IB. Gombási István lev.].

Szk: *cédula* ~. 1600: az mostany sok Nyawaliak, es keoleomb keoleomb fele sok zeoksegek kewannjak azt hogy mikor az varosson az chedula az be gyeolesnek okayert Jar, hogy feyenkent ez hazban valasztott vram indifferent be Ieoienek [Kv; TanJk I/1. 356] * *tábla* ~. 1575: Megh Ertwen eo K . . . hagi az vonasnak Igazgatasara valasztananak arra valo vramait Minekokaert eo k. tabla Iarwan valasztotak^a [Kv; TanJk V/3. 108a. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1672: Mikor a' Táblát a' Czéh Mester elbocsáttya . . . a' mennyi penz birsaggal jár a' Tábla a' szrint kiki rendel elkülge es a' Tablat senki ne kesedelmettesse [Dés; Jk]. XVIII. sz.: Az halottas házhoz, ha tábla jár és oda nem megyen az órára az mely praefigaltatott, elmarad érette táblajáráson sz. dénár 33 [Dés; DFaz. 32].

A gyűlésekre, temetésre a tanács-, ill. céhtagokat a híradó táblának házról-házra való átadásával hívták meg. Az ilyen híradó-vívó táblák képét, leírását és a táblajártatással kapcsolatos szokásokra von. felvilágosítást I. K. Kovács László, A kolozsvári hóstátiak temetkezése. Kv. 1944, 85 kk.

57. Csak egysz és tbsz 3. szem-ben; numai la pers. a 3-a sg, si pl.; nur Ez. und Mz. 3. Ps.; átv. kb. folyik, folytatódik; a (se) continua; fortgesetzt werden, seinen Fortgang haben. 1542: azonymom el bochatthna az foglyokoth, az thob dolgok had yaryanak [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Ianoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához].

Szk: *titkosan* ~ a dolog titokban foly/megy a dolog. 1619: maga az vezér referála, így monda: . . . igen titkosan jár az dolog, de igen szorgalmatosan járnak az magyarországi Erdélybe és az erdélyi Magyarországba, kire igen kívántatnék az Portától is az vigyázás [BTN² 295—6] * *törvénye* ~ *vhol* pere folyik vhol. 1591

k.: Thudom hogy ezen dologert perlik vala az fogarassi olahok az derek zeken jar vala az teorwenie [Uzst].

58. *ts* kb. átjár; a pátrunde; durchdringen | ér; a fi la (aer); (Luft) bekommen. 1796: 4 premnek valo nyest léven azt a Ládából ki vettem és a Szellőre az hol aer járja ki akasztottam [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

59. folyik; a curge; fließen. 1597: lattam hogh az wisz az zena fwen Jarth [Uzst 12/75]. 1607: regen az kertt . . . az hol akkor az viz iar uala annak az partyaba(n) uala [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. 1625: vagio(n) 32 ezteje miolta azon arokban az uiz iar [Uzst 22b]. 1651/1653: az mely arokba(n) az Tatrangh most iar, soha abba(n) az arokba(n) az Tatrangh ne(m) jart [Bodola Hsz; EHA]. 1689: az darék maros erre járt [Disznajó MT; Told. 1a]. 1739: akkor az patak idéb járt, és az hol most Jele van az mostani szantasnak, az patak ott fojt [Hidegviz NK; JHb XXIII/49. 11]. 1826: a' viz ha kerengőleg, nem pedig a' maga esete után jár, egyebet nem teszen, hanem tölt [Msz; GyL].

60. kb. (szél) fúj; (vintul) bate; wehen. 1618: hogy afele mély helyre az szél bemeheessen és benne járjon, hogy meg ne rekkenjen az ember az mély gödörbe; mint egy tengeri vitorlát vontak fel az mélységes gödör felibe és abban szelet fogván úgy fogták alá az szelet az nagy mélységes verembe és mindjárt kiűti az dohot belőle az új szél, és jó árj megyen belé [BTN² 147]. 1620 k.: az tengeri szelek annyira járák az nagy térség miatt Egiptust, hogy az fellegek ettől sem állhatnak meg, az kik esőt generálnának [i.h. 414]. 1724: Retenetes hideg volt ednihány nap, mind unta (!) szél jár [Altoria Hsz; ApL 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez].

61. *ts* eláraszt/borít/önt; a inunda; überschwemmen. 1723: A' Berek elejét most ne(m) járja annyira az árviz [Királyfva KK; MbK 162]. 1744: az Aj szeren a Közben a Patak járja, a mely mian nem lehet ottan járn [Vaja MT; EHA]. 1770: azon helyet ezen gátnak fel állítása előtt is ezen patak árviznek idejen járta iszopolta s tót hajgot rajta [Berekeresztúr MT; BetL 7].

62. (járvány) terjedezik; (despre epidemie) a se răspîndi/extinde; (Seuche) um sich greifen. 1764: A kis Boriska nyolcadik hétben meghala, hogy az hurut, mely most veszedelmesen jár, mindenütt elfogta [RetE 163].

63. (vér) el/megered, megindul; (despre sînge) a porni/incepe să curgă; anfangen zu bluten. Szk: *orravére* ~. 1568: lattam hogy az lukach leanianak orra vere Jar vala, es azt monda az Annyanak hogy szondy balint verte arcul [Kv; Tjk III/1. 239 Priska Deak balintne vall.] * *vére* ~. 1585: Ember Ianos vram vallia . . . el Meczek Az vdwaron a' gyermek keoldeoket de akor vere nem Jara Es mikor Immar hoznak a' gyermeket . . . az zoba Ayto eleot Ahol a leani Annia lakot . . . megh Erede Az gyermek keoldeoken az Vér | Anna Nyreó Martonne vallia az ver foliast Amint Ember Ianos Vram, Seot a' Toronyba eleibe viwek Az gyermeket Ersebetnek, es ottis Iara a' gyermek vereh [Kv; Tjk IV/1. 453]. 1606: Az a Bizonicza azt meg hagi az ő ökre nem tilalmasban wolt az Zolgaiait penig wgi wtöttek hagi were Jart [Uzst 20/298].

64. vmi együttjár vmivel; a fi legat de ceva, a comporta ceva; mit etw. verbunden sein. 1772: bizony a pénz kérés, most tiz anyi üdő töltéssel fáratsággal ortzátlansággal jár mind ennek előtte [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz]. 1780 k./1805: a pénz kérés, szerzés sok

bajjal, ortzátlansággal jár, és Kezesség igen nagy dolog [Kv; Slt XLVI. 7. 53 Ferentzi György lev.]. 1836: a Tekintetes Ur a Tartsafalvi sz. Ecclesia Curátorává Valasztott, de ezen szép Hivatalt nem akarja fel venni s miért? talám azért hogy ezt tsekelységnek nézi, vagy azért: hogy egy kis nyughatatlansággal jár [Bözöd U; Pf Árkosi Mihály un. esp. lev.].

65. vmihez használtatik; a se folosi, a merge impreunā; zu et was gebraucht werden. 1836: küldekis mind a Hárámféléből egy egy kezkenőt hogy az Abrasznak is a formáit s bordűrjét épen úgy szője mind ezek vannak, mind hogy ezek a kezkenők fognak a fenirt Abraszak-haz jární [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

66. vmi vmihez tartozik; a jine de ..., a face parte din ...; zu etw. gehören. 1676/1681: Az malmok vamiát ighasán szedgye bé, ravasokat tartvan rolla ... ā Derzetis be vegye, mert azis szám adásban jár [Vh; VhU 658].

67. vmibe vág; a se jine de ..., a privi pe ...; in etw. schlagen/fallen, sich um etw. handeln. 1618: Ez az dolog az Nagyságod fejedelemségének, személyének s országának megmaradásába jár [BTN² 108]. 1662: Várad veszedelmének s megmaradásának állapotában járván a dolog mind a fejedelemnek, s mind az országnak illendő levelek irattak vala [SKr 507–8].

Szk: *becsületében* ~ *becsületébe* vág. 1650: Az kik pedig ilyen Tisztessesges Collatiokor absentallyak magokat, miuelhogy affele állapotis az Cehnek becsületiben jár, adgianak büntetésben ... egy egy nehezék Ezüsteot [Kv; ŐCJk]. 1687: mentést véteess az falukon husz lovat de ne legyenek aprók ... hanem szálasok vegjenek ugyan jokot mert mind bécsületemben jár s, nagy kárombannis [ApLt 2 Kálnoki Sámuel feleségéhez] * *bőrében* ~ ? (eleven) húsába vág, bőrére megy. 1619: bizony talám jól volna az ország Státusinak is érteni az dolgot, minthogy mindennek bőrébe jár [BTN² 230] * *életében* ~ 1582: Jlona Leany ki az eleot Sos Janos zolgaloia volt ... vallia Kowach Ianosne engemet kert ereossen Adomaniawal Intet hogy en azt valliam az en Gazdamra Sos Ianosra hogy eo ez Kowach Ianosnet teokelletlen Neste lelek kwrwanak zitta volna ... De mywel hogy mostan az vallas enneke(m) hwteombe es etelembe jar es meg kel eskenne(m) azt tudom es vallom^a [Kv; Tjk IV/1. 24. — ^aKöv. a nyil.] * *hitben* ~ *a dolog*. 1658: mostannis rotunde minden kedvezés nélkül mivel hitben s jo lelki esmeretben jár a dolog, így declaralom magam^a [CartTr II. 101. — ^aKöv. Colomanus Igaz, kv-i pap és generális notárius nyil. a bihari Nagykerékiből] * *hitében* ~ *életében* ~ * *jó lelkiismeretben* ~ *a dolog* ~ *hitben* ~ *a dolog* * *kárában* ~ *becsületében* ~ * *konzscienciájában* ~. 1619: (Az a dolog) öneki conscientiájában jár, és ő Ferdinandusnak köteles, nem másnak; ő conscientiája ellen nem cselekedhetik [BTN² 384] * *kötelességében* ~ *kötelességébe* vág, *kötelességében* áll; vkinek kötelessége vmi. 1750 k.: krajnik uramnak kötelességében jár hetenkint az erdőpásztoroktól és puskásoktól számot kérni [Déva; Erdő II, 118] * *lelke kárhozatában* ~. 1620: Ferdinandus soha az hatalmas császárral igaz frigyét-békességet nem köt Nemetország képién, mert az önéki lelke kárhozatjába járna [BTN² 388–9] * *nagy dologban* ~. 1628: az borbélyság felette nagy dologban jár és gyakorta sok tudatlan borbély mesterek miá sokaknak halálok is történik

[Mv; SzO VI, 82] * *tisztességében* ~ vki becsületébe vág vmi. 1555: Ha valakit kurva fiának, áruelonak, hitetlennek mondanak ... ha a más fél meg bizonyítja, hogy ő hozzája büntetlen mondotta, eleven díján, az az tizenharmad fél forinton marad: mert tisztességében jár [Szu; SzO II, 121]. 1586: Immar masfel forjntot adot nagj balas az Zolgaloiaert penze nalla(m) vagion Tyztessesge(m) nem agja hogy el allassak melleolle Mert az procuratornak Gond viselese Tyztessesgebe(n) Jar [Kv; Tjk IV/1. 615–6].

68. belejár; a intra; hineinpassen. 1656: vagion ezen hidon egy be erezteő gomb, melinek agasaban jár egy eoregh fejes vas szegh [Fog.; UF II, 144]. 1694: ajtocskaja vas sarkos pantos retez retezfeő rajta fa szeg jár beleje [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1756: (Egy) almárium, mely asztal Almáriumnakis nevezetetik, melybe bé járó Ládácskák járnak ött számbol állók [Déva; Ks 92. I. 32]. 1846: adjon két egy forma Divánt négy párnával, melybe jár két karikás ágy fa is [Kv; Végr.].

69. forog; a merge, a se invirti; sich drehen. 1585: Veottem egy Torozka] vasat egy Serpenyenek az kiben az korong Jar p(ro) f — d. 25 [Kv; Szám. 3/XXI. 3]. 1590: (A malom) egi egez holnapigh nem iarth az vtan esmet egi falkaigh chak az eggik kerek iarth [Kv; i.h. 4/XIX. 1]. 1647: ugi vetetek fel az gatiokot kj mian az en molnol az holt vizben iar [Kvh; HSzjP]. 1698: eszemben sem vettem volna micsodás buza légyn, hanc(m) vöm eszemb(e) hogi roszzsul jár az kö [Vízszilvás SzD; Ks St. Kádár (56) jb molnármester vall.]. 1743: az olta miolta a' Sövényfalvi Malom epittet mikor kistsind a' viz még akkor is holt vizben járnak a' kerek [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. 1772: (A malomkerekek) oly discsiretesen jártak, hogy itt nagj darab helyt párjak nem volt [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 3/7]. 1843: Eresztő vagyis német-csapakat meg kell visgálni, mikor vétetnek, hogy ne szeleljenek ... pipájokat pedig, mindenütt hól a csapban járnak fagygyuval meg mázolni mert a fagygyuval meg-nem-mázolt pipák mindég csepegnek [KCsl 13 Kemény Dénes nyil.].

70. mozog; a se misca; sich bewegen. 1597: Acz Gergely es lwkacz Mester chinaltak megh az Monostor wca kapwnak az Emelczw az kiben iar ket felol az walwiat wionnan (igy!) ... f 1/50 [Kv; Szám. 7/XIV. 105 Th Masass sp kezével]. 1846: a Fűrész Malom ... A fűrészszelő gépely egy olyan négy gerendákmal alakított szekeren működik, amely 8 hengereket magába foglaló ágyon jár ... A gépely jáрма, a most irt szekeren, és annak ágyán fel-s alá jár fenyő fábol alakított egy járom [Bács K; KmULEv. 2].

71. (malom) forog, működik, öröl; (despre moară) a merge, a funcționa, a măcina; (Mühle) im Gang sein, mahlen. 1590: az Viz el zakadoth vala, es kilencz egez hetigh egi cheppeth sem iarth (a malom) [Kv; Szám. 4/XIX. 1]. 1600: Tudom hogy az mustra vtan iart az malom, corlettemis benne maga(m) zamara [Lengyelva U; UszT 15/266 Michael Damakos ns vall.] | Az Boerok el me(n)te vtan, tudom hogy forgoth az peörs malom(m) hallottam az varosbeliektol hogy eök ereztettek megh es eő Zamokra iar [i.h. II/2F. 266 Palfi Thamas Farczadi zabad zekelly vall.]. 1615: Zent Simono(n) az Farkas molnaert, szaz tallert ada, eő czinaltata molnot rayta ket kőre, migh ele Becz Imreh nekj iara [BLt 3 Z. Martoni^a Dóbróczi Balas, drabant (70) vall. — ^aCs]. 1739: Csű-

törtőkön, Penteken Szombatan az Ur Vass Daniel Ur(am) számára járt a Malam szeredán estvétül fogva [Cege SzD; WassLt Kocsis Janos (36) szolga vall.]. 1855: A' Nagy Laki^a határban van egy két kövü patak malom Ezen malom csak essős időkben és hó menés-kor szokott jární [Maroskoppánd AF; DobLev. 1393 Dobolyi Bálint kérv. — ^aAF].

72. *is* öröl; a mácina; mahlen. 1765: az mig az Koltsár Nyisztor két vékányi gabonáját járta az Malom bé érkezék a Malomba . . . ő Nga idevalo Jobbágy Udvar birájais [Záh TA; Mk V. VII/17 Ginga Pásk (54) jb vall.]. 1771: tartván attolis ne talám a Molnár a követ igen Le szállította volna, az malom házba bé mentünk, de az kő még égen nagyra járta a Lisztet [Kük.; JHb LXVII/27].

73. dolgozik, működik; a merge, a funciona; gehen, im Gang sein. 1681: Mikor az hámor jár az vas futató kemenczékre szorgalmatos vigyázása legyen [Szu; CsVh 107] | Mikor a Bányák hetetzaka egi Susztra járnak; egi Bányára a fő es vice Safarok nem tartoznak többet adni száz hús tereh szénél [VhU 62—3]. 1715: mivel hogi késő őszi időn csinálá azon ősön járt az ványolo, az után mindgiárt esze' veszet [Kovácsna Hsz; HSzjp]. 1732: mikor a dürczkelő jár, akkor halgat a kása törő, mikor megint jár a kása törő, akkor halgat az dürczke-lőis [Kóród KK; Ks 12. I]. 1756 k.: a Stompak nem járnak [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1761: vagyon egy Stompjak melly mikor jár . . . kapnak noltz kilentz, s tiz forintokotis esztendő alatt [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 63].

74. fordul; a se invitri; sich drehen. 1629: Az kapu-ajtó vas sarkakon jár [Szu; SzO VI, 91 Székelytámadt vár lelt.] | az Kamara szek aytáia festekes berlet, uas sorkokon iar retez rajta [Szentdemeter U; LLt]. 1677: Vagyon ezen vas verő házban egy kis deszka rekeszis, ajtaja fa sarkon jár [Madaras Cs; CsVh 50]. 1813: vagyon egy Pitvar . . . az ajtajával . . . két hitván vas sarkotskán jár [Koronka MT; Told. 18].

75. nyílik és záródik; se deschide și se închide; öffnen und schließen. 1743: a kapu . . . jobbkez felől való csere-lábra szegezett, eleütő fazárral, vagis gerezdes kolcsal jár [Erdősztygörgy MT; ETF 108. 14—5].

76. *féderen* ~ rugós; cu arc; gefedert. 1823—1830: A kariol kétkerekű kocsi, féderen jár [FogE 251].

77. *sróffal/srófon* ~ csavaros, srófos; cu șurub; mit Schraube. 1739: Vagyon két Simma Kredentia az Lábai sorófon járnak [Szászkered K; LLt Fasc. 96]. 1798/1821: Egy kisdé gyertya Tarto melly Sroffal jár, és ugy Szorittya özsze a gyertyát [Kv; Pk 5].

78. *ekéje* ~ vhány ekéje szánt, vhány ekéje van használatban; un număr oarecare de pluguri sint în funcțiune; Pflüge js sind in Betrieb. 1633: Nagy Thamas Vr(amna)k ket Ekeje jart, es kualtkeppen aual majorkodot, Jol lehet Clacaua eokis segitetek, aual szantassal es Aratással egieb dologhalis keremes szerint [A.venice F; Szád. Bukur Grekul (35) judex vall.].

79. *is* (barmot/ekét/szekeret) járat, használ; a utiliza/folosi (vita, plugul, căruța); (Vieh, Pflug, Wagen) benutzen/gebrauchen. 1595: Ha valamint lehetne, szerit tehetné, két ökröt vennél és ne járnád a két nagyobb ökröt [SzO V, 160 Fejes Mihály alsócsernátoni (Hsz) ember feleségéhez a havaselvi hadakozásból]. 1683/1751: jo szolgám volt Szász János a buta ökröt társával

mellyet elől jár néki hagyom [Süketfva MT; DobLev. 1/95a]. 1702: A le vagni vött Marhakat ne legyen szabad el adni annál inkább Jaromban jarni sub poena Flor. 12 [Dés; Jk]. 1748: Úgy emlékezem maradtott 10. vagy 12 ökre, két szekere, de tsak edgyet járt [Torda; Borb.]. 1764: Tavalyi Béresse Pap Márton egy Tulkát egyenetlenül nem maga Társával, hanem erősebbel járta de hogy eppen azon egyenetlen járás mia esett volna baja kétséges [Torda; TJKt V. 224—5]. 1807 k.: Szekér Eke Borona . . . épség(en) meg nem maradhattanak olly Sok üdötöl fogva mivel mind Szüntelen járták viseltek [Sinfva TA; Borb. II Fülep Mihály (49) ns vall.].

Szk: ~ni való barom jármozni/járomba való, jármos marha. 1559: az zegen Embernek Jarny es zanthany walo Barmoth, mynd yth walonak mynd kywel walonak szabad legyen wenni, de Mezarlasra ne legyen zabad, se Thewsernek [Kv; TanJk V/1. 58] * *hában* ~ni befogni. 1762: a menkö Ütete kancza helyet mást fogatam a Ménésből az melyet meg az Groffné ki mustrált volt hámban jární [Gyeke K; Ks Miss I, Biró János lev.] * *hatosban* ~. 1846: Én rendelést tettem hogy Budatelkéről^a a 18 ökrökből 4 tulkokot ide hoz(z)anak a' héten, mivel itt a hegyekért hatosba kell jární [Csán TA; Born. F. Id. — ^aK].

80. (vmi) rendre jár; a îndeplini (pe rînd) o funcție; (ein Amt) der Reihe nach bekleiden. 1569: Ez hannag-sag es Birossag Series zerint Jaart minden Zekeken [SzO II, 282]. 1724: Az Biroság Polgárság ugy járjon hogy valakit rend szerint talál senki magáról semmi szin alatt ne vethesse [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 31]. 1760: Az Faluban az Biroság viselése miképpen jár? [K; BLt].

Szk: *renddel/rendre* ~ sorba/szerre jár. 1652: (A korcsmárlás) mindenkor Uy Esztendeotwl fogvan rendel jart keszteők, most 4-dik esztendeje hogy csak egy Ember arullya, mellyet az egez falu igen difficultal. Miuel csak egy Ember romol el vele teljességgel [Szászfenes K; GyU 122]. 1716/1793: Az zálaglász rendel járjon a ki el nem menne vagy zálagot nem adna flor l maradjon [SzékFt 25]. 1722: járjan rendre az edgy Postálkodás köztők a Faluban [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1760: az Falusiak között rendre jár az kortsmárlás [Novoly K; BLt]. 1794: A' Fő Dézmásság rendre jár [Teke K; Borb. II]. — L. még ETA I, 127 * *szerbe/szerre/szerrel* ~ ami rendre/sorba jár. 1647: Szerbe jar raitok az korczomal-las Eztendeo által [Vajdakut KK; BK 48. 16]. 1652: az kortsomarlas penig szerrel jar rajtok^a [Asszonyfva K; GyU 142. — ^aA jb-okon]. 1727: Az bika hozász szerre jár minden esztendőben három emberen [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 37]. 1781: Tudjuk hogy ez előtt 8. 9. esztendőkkal a Biroság Szerre járt, és ezen részre 12 esztendőbe Szokott jöni [CU] * *váltólag* ~. 1670: va(gyo)n egi Ret . . . Meli Ret váltólag jar esztendőnkent az megh irt Exponens Atia fiak közot most-az also reszit Mahul (!) Ur(am) kaszallia . . . Az Tiz hold ueghib(en) ugiar egi darab Ret . . . ezis változik esztendőnkent most az also reszit Mahuli (!) Ur(am) kaszallia [Mészko TA; Borb. II].

81. *járton-jár* gyakran/mindegyre jár; a umbra mereu; öfters/wiederholt gehen. 1662: Az csaták a Tóco mellől járton-járnak vala, de valamelyfelé fordulnának, mindenütt hol hiába járanak, hol megveretnek vala [SKr 445].

82. Nemi von. nyil-ban; în declarații privitoare la relații sexuale; in sexueller Äußerung. 1633: hallottam aztis Lazar Martontol, hogi azt mondotta falabu Kathanak, hogi aha essez kuruanak az leania anni hurka jart immar te benned, hogi inset (: tudni illik a Nagi Szeócz Istvan Vra(m) hazatol :) az piaczig el erna | az legeniek azt kiáltottak falabu Kathanak, hogi eszes kuruanak az leania, ha anni hurka(m) uolna az meni jmmar te benned jart, eztendeigh megh erna(m) uelle [Mv; MvLt 290. 137b]. 1716: én el mérem mondani, hogj az Lorincz kukukja járt az Aszszonya Czárínájában [Nagyida K; Told. 22 Petru Beres alias Furullyas (50) vall.]

◇ Szk: azzal ~, hogj . . azt hieszteli, hogj . . ; azt terjeszti, hogj . . ; a rászpíndi zvonul cá . . ; einer verbreitet das Gerücht, daß . . 1644: Monar Giorgj . . szitta az feleséget ezzel hogi esze lelek leania azzal járnak hogj immar ket feleségemet előtem megh, de immar te lesz az harmadik [Mv; MvLt 291. 420b] * a bíróságviselés fizetéssel ~ a bíróság fizetése; funcția de primar se retribuie; das Schulzenamt mit Zahlungsleistung verbunden sein. 1756: A Biroság Viselés közöttünk fizetéssel jár úgy hogy a ki érdemesebb annak Viselésére az Falu közönségessen egy másra fel vetvén fizet a Bironak fih. 12 [Szirb H; JHb LXX/2. 76] * fejére ~ vkinek: vkinek fejét kívánja (a törvény előtt); a cere capul cuiva (în fața justitiei); (vor Gericht) js Kopf verlangen. 1584: ez Keodmen Ianosne . . így zitkozodot feleolte, Amely Bestie lelek hires Curwa miath en busulok, megh lattia Azt hogj feiere Iarok, vagy Niere(m) vagy Ne(m) [Kv; TjK IV/1. 369 Cathalin Istwan kowachne vall.] * feletle ~ vminek felülmül vmit; a întrece/depăși ceva; etw. übertreffen/steigen. 1718/1781: az atyafiságos és szép meg egyezés feletle jár minden Törvényeknek [H; JHb LXXI/3. 483] * kezében/kezén ~ vmi kezén fordul meg vmi; a trece ceva prin mîna/ mînilile cuiva; etw. durch die Hand gehen. 1559: Az Tanach az Negyven emberel egyetembe walazanak keth polg(art)h, kyk kezében Jarion minden Jewedelem Ezek az Negyven ember es az thanach elewth aggyanak zamoth mykor annak Ideye leszen [Vizakna AF; TT 1881. 189]. 1592: effele dolgoknak gondúseletet nem az zaz vaimra, hanem az Safar polgarokra zoktak biznj mierihogi az varos pinzeis eo kezekbe jar [Kv; TanJk I/1. 190]. 1758: Szekej Bol-disár ur(am) tisztességes köntőssel háziasította ki az Léá-nnyit mivel kezeken jart az kolts [Asz; Borb. II St. Tótóri (70) vall.] * kézről-kézre ~ kézről-kézre kerül; a trece din mîna în mîna; von Hand zu Hand (gehen). 1791: eddig ezen Buzamezei Joszág kézről kézre járt . . sem a' Határ Metáit, sem pedig az Erdőket nem curálták [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 10] * miként az ekenapszám ~ ahogy az ekenapszámot fizetik; cum se plătește ziua de plug, cum se plătește pe zi munca cu plugul; wie man den Pflug-Taglohn bezahlt. 1765: minden külön kenyéren lévő gazda a maga ekebeli márhájával kiálljon szántani vonakodás esetében vagy ki nem állás következtében megbüntetődjék úgy, miként az eke nap-szám jár [M.bikal K; Rak 256] * nagyon ~ a vad kb. nagyon kerülgeti a vad, nagyon jó puska végére a vad; vinatul îi dă tircoale/vine către el/apare des în fața jvii pustii; (Wildtier) sich um etw. herumdrücken, aufs Korn genommen werden. 1857: A Hertzeget nagyon járta a' vad, mind-ösze 17 darabott lőtt [Dés; Újf 2 id. Pataki Dániel lev.] * nem jó helyen ~ kb. nem jó helyen keres-

kedik; a nimeri într-un loc nepotrivit; am unrechten Ort sein. 1662: Nadányi Mihály ítélőmesternek a Minnye vajdához való követéség kelepcebé kerülésére s veszedelmére következett vala, mert midőn eszébe vette volna a vajda elméjét, és hogy nem jó helyen járna, noha csakhamar mindenét eladván, hogy szabadulást vehetne, nagyon igyekezővén, de vigyázás lévén reá, szaladó útjában megfogott és Fogaras várába fogva kiküldetett vala [SKr 512] * perrel ~ vki ellen pert folytat vki ellen, perel vkivel; a purta proces cu cineva; gegen jn Prozeß führen. 1803: Szép dolog volna az, hogy a menedékhez tartozó Levelet, a Fel peresnek Attya, avagy magais, kezeknél tartoztatnák és mégis perrel járnának ellene [Hsz; BLv.] * prezidiumot ~ elnöki tiszet (tisztiséget) tölt be; a împlini funcția de președinte; Amt des Präsidenten führen/bekleiden. 1823—1830: Szoktak volt pedig praeseket tenni zsidó, görög, deák nyelvekben, geometriában, metafizikában, teológiában . . A praesidiumot mindenkor csak a filológusok járták [FogE 139. — "A XVIII. sz. v-én a mv-i ref. kollégiumban] * processziót ~ körmenetben vesz részt; a participa la o procesiune; an der Prozession teilnehmen. 1736: Gyertyaszentelő Boldogasszony napján is jártunk egy kis processziót, de csak ben az templom kis udvarán | Űr napján sem vala szabad ben Kolosvártat az városban processziót járnunk [MetTr 434]. 1805: Dél előtt 9 utánig Processiót jártunk [Dés; Ks KMN 80. — "Máj. 22-én] * táblához/táblára ~ ? szavaz; a vota; abstimmen. 1575: eo K. varosswl Tablara Iarwan valasztottak eo keget Swrdok Symont az zas^a vram keozwl Az Espotal Mestersegre [Kv; TanJk V/3. 112a. — "Olv.: szász]. 1578: eo kegmeke egez warasul tablara Iarwan, walasztottak az ket Molomnak gondwisselessere Az Magiar Vraim keozwl Kowachj Balast Az zaz vram keozwl Gallus Mant [Kv; i.h. 160a]. 1580: eo kegmeke az Regy Zokas Zerent tablahoz Iarwan zamweoweket valasztottak^a [Kv; i.h. 232a. — "Köv. a fels.]. 1601: Forgott eo kegmeke eleott az harminczadosagnak Tiztire valo valasztas, eo kegmeke azert tablara Jarwan valasztottanak az tanachbol harminczadosokat Eotwes Andrast es Hannes Langot [Kv; i.h. 377] * tiszteben ~ tisztséget visel; a îndeplini o funcție; Amt bekleden/führen. 1617: mikor az Attjam Lazar Istuan tiztibten Jar uala, akkor az Jakab faluj Kayczia Marton, Leorinczj Ferenczj, Pal Gergelj Lazar Istuan es Lazar Andrast szolgalliak uala [Ksz; BLt 3 Dominicus Peter de Kazon felseő falu nb (50) vall.] * végére ~ vkinek végez vkivel; a omori pe cineva; mit jm fertig werden. 1662: (A lázadó személyek) a vajda udvarára is ütvén, magának is ugyanakkor, ha tanálhatják, végére járnak vala. De a vajda, hogy a támadást eszébe vivé, míg a városban való öldöklés tartá, addig úgy elrejteznék, hogy akkorra nem találhatván, azután is kezeiket nehezen távozathatá és kerülheté vala [SKr 334—5] * vkinek szavával ~ vki szavára/vkire hivatkozik; a se referi la cuvintele cuiva; sich auf jn berufen. 1629: mondgia megh hogj ha hallottac hogj eo azt mondotta volna hogj ha neki iol fizetne utaba igazjtana az louanak, de mi eleöttünk akkor azt monda hogj az eo szavaval ne jarjon senki mert eo eleotte nem mondotta [Mv; MvLt 290. 163b] * vkinek elméje nem jó helyen ~ vki nem jóban tőri a fejét; cuiva îi umblă gînduri rele în cap; etwas Böses vorhaben. 1662: Nadányi Mihály ítélőmester midőn eszébe vette volna a vajda elméjét, és hogy nem jó helyen járna, noha

... hogy szabadulást vegyen nagyon igyekeznék, de szaladó útjában megfogatott és Fogaras várába fogva kiküldetett vala [SKr 512] * *vkinek vhol ~ szíve*. 1667: Az passa ha ott áll s jár szíve, az mit tart írása ebből jót reméllek, de ebben teljes reménséget egy barátom sem helyheztesse [TML IV, 73 Bánfi Dénes Teleki Mihályhoz] * *vmivel a vége felé ~ a vége felé tart; a fi pe sűrítse; zu Ende/zur Neige gehen*. 1852: a' meszeléssel vége felé járunk, 's már költözgetünk helyre [Kv; Pk 7].

◇ Sz: 1670: urunk ő nagysága a kajmekámnak ő nagyságának ajándékot küldjen úgy leszen nagyobb tekintet az ő nagyságok dolgaira is, mivel úgy látom Uram, hogy ez az török világ csak adommal jár [TML V, 97 Bojér Sigmond portai követ Teleki Mihályhoz Tessalonikából].

Ha. 1756: jártanak [Szökefva KK; Ks 15. LXXVII. 17]. 1769: jártanak [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1771: jártom [Msz; BálLt 87]. 1842: jártom volna [K; KLev.]. 1847: (ők) jártok [K; i.h.].

Járai az Alsójára tn (TA) -i képzős alakja; derivatul cu sufixul -i al toponimului Alsójára/lara de jos; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Alsójára: din Alsójára/lara de Jos; Alsójára. 1589: Chynaltanak 2 kemenczet Az ket zobaban, Attúnk az Jaray fazakasoknak f. 3 d. 25. veottem az Kysseyk haaznak kemenczejehez 2 kozep vassat p(ro) f.—d. 28 Hogy Meg Chinaltak Jaraban, es az Mas kemenczebenes meg Igazította(m) az vassat fiztettem Az kowachnak f—d. 29. Adot az fazakas Az Nagi haaz bely kemenczehez, Myert hogy Az kahliaban, Sok el torott volt 29 kahlyat f—d. 58 [Kv; Szám. 4/XII. 18].

Szk: ~ *fazék*. 1670—1680: Járai Fazakakat vöttem pro — 24 [Ne körny.; Ethn. LXXII.606]. 1730: Rusch Ur(am) konyhájára Járai fazékért Den. 14 [KvL; Szám. 56/XIX. 18]. 1736: Volt penig az színben^a . . . segesvári viazos új kupákból küssebb-nagyobból álló pohárszék, volt járai fazékból, hólyagos csuporból, almási csuporból is álló pohárszék [MetTr 383. — ^aAhol a népes lakodalmat ülték]. 1808: Két járai fazékba kilenc kupa olvasztott hájsír [Gyula K; Szentk.] * ~ *hólyagos csupor*. 1736: nem vala akkor hire az tekél glaz^a . . . , hanem vagy almási veres csuporból, vagy járai hólyagos csuporból, vagy segesvári fől ejteles, vagy kisebb szép új viazos kupából Rendszerint mikor az második fogást elhozták . . . akkor . . . kezdetten innya . . . almási veres csuporból, vagy járai hólyagos csuporból [MetTr 325-6. — ^bIgy, de nyilván tollvétségéből glaznak h. ^cTollban maradt v. a kiadásból az átírás, ill. a sajtó alá rendezés során kifejejtődhetett az *ittak* szó].

A járai fazekaskészítményekre nézve l. még Herepei János: Ethn. LXXII. 606. — Járából Kv-ra került fazakakkal már 1595-ben ifj. Heltai Gáspár sáfárpolgári számadáskönyvének következő bejegyzésében is találkozunk: 9. July: Biro W. hoztat az Bronkaj (!) Instructioiara nezüe 28. örög föld fazakat, Radnothj Istuan(n)al Jarabol, mondua czjnalatta (igy!) l p(er) d 20 . . . Vagyon meg hazamnal 17. benne Varos zamara. Az többit oda attam az Nemeteknek: melyet szemem(m) latara, nem örömet az tűzben rontanak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 198].

járandó I. mn 1. menendő; care urmează să meargă; besuchend, gehend. 1677: (A fejedelem) a' Portára járandó követeket-is az előbbi dicsiretes Fejedelmeknek szokások és rend tartások szerint expediallya [AC 31].

2. vkit/vki tisztségét megillető, vkinek járó; cuvenit cuiva; gebührend. 1668: A Fogarasi fő kapitánság után

járandó jövedelmek^a [UF II, 441. — ^aKöv. a fels.]. 1673/1681: (Haczogi Vilaglatan Petert) Nyomorult Vilagta(n) voltara nézve semmi számomra jarando es p(rae)cise eő szemellyet illető adozasra az Varos biraja ne erőltesse életeig [Vh; VhU Thököly Imre vál.]. 1675: az Szegegyek számára jarando Sonak kivagatasáért . . . f 22 [Kv; Szám. 35/I. 31]. 1684: Tophaeus Mihaly Uramnak Conventioja szerint jarando Zabjaért attam(m) f. 30 // — [Uti]. 1693: a Kopárnak a vegib(en) vago(n) egy darab rét a Papnak jarando melyet a Megye meg kaszál [Marossztyörgy MT; MMatr. 310]. 1701: Hogy a Fiscus proventussából jarando fizetés Ecclesiáktól abrogalodot, ennek oka eo kgme^a [Born. XXXIX/6. — ^aA kurátor]. 1730: (A malommesternek) az után penig az Malombul provenialando nekie jarando gabona leszen fizetése egyeb nem [Dés; Jk 499]. 1814: a' Kortsomárasnak jarando fizetés [Pusztakamarás K; CU].

3. fizetendő, járó; de plátit; zu zahlend. 1746: A' besulletes Csizmadia Czéh piaczon erigalt arulo Szinétől jarando Taxa^a . . . Czako János és Vinczi Bálint Vra(m)ek igirének önként egy aranyot annuatim [Torda; TJKt III. 107]. 1756: (A) céhmesterségbeli szolgál(a)tért céhmester uraiméknak . . . ítültünk az Céh közönséges proventussá(ból) annoatim (!) jarandó sallariumot [Dés; DFaz. 15]. 1759: Mi is azért jarandó obtingensünket lévalván . . . köteleességünk szerint elmentünk az megirt helyre [Dés; DFaz. 21].

4. vkire szállandó; care urmează să revină cuiva; jm. zukommend/gebührend. 1578: abbol az Eoreoksegebol vittek egy leant Chykba, es arra A leanra Jarando ez az Eoreokseg [Amadéfa Cs; Eszt—Mk]. 1591: Kouaczy Pal Janosnak sem fia se(m) leania nem volt teob az en aniamnal Katalin azzonnal Az en ania(m) abban leani fiw volt . . . marat en rea(m) az en ania(m)ra jara(n)do Jozagh Kovaczy Pal Ianose en rea(m) felperesre [UszT]. 1623: sohult magara iarando eórokseget es iozagot czyak egi talpalatnitis nem tudok [Csicsó Cs; BálLt 60]. 1643/1687 k: Vagyon Barothba(n) . . . A' Bérczen Jakab fiakra jarando 2 hold föld [Szentimre MT; MMatr. 235]. 1656: Jakabfaluaba(n) azmely iozagot birt az az felesegire iarando uala Csutak Georgynek, mind az malo(m)mal es az malom helyeuel eggiüt [Kássonimpérfa; BCs]. 1670: Karda Andras Annyara jarando föld [Tarcasfa U; Pt].

Szk: *vki gyökerére ~ föld*. 1641: Részeg Bálint gyűkerekere jarando föld [Szentdemeter Cs; EHA].

5. vmihez tartozó; apartinind a ceva; (an)gehörig. 1600: wadnak megh az felliel megh irt hazhoz Jarando cőreöksigeek mas es teob faluknakis hataraiba(n) [UszT 15/93]. 1604: (A) meg irt Nemes wles helynek, eoreksegeek, es ahoz iarando igassaginnak, kik vadnak So Varadgian es annak hataraba(n) Marosszekben, birodalmban, vrasagaba(n) Janos deakot bele vyveok, es aldomasat iuok io Serrel, es kezeben hagiok [Sóvárád; MT; Berz. 15. XXXIX/3]. 1624: az porgolat az vtan iarando volt mindeltig [Borsa K; Mk III. XXXVIII. 994]. 1625: uagion . . . egi feold hat hold, mely feold az lorinczi pal eőreoksegehez iarando feold, azt peneg mi biriuk uerekis uagiunk hozzaja [UszT 28a]. 1674: Az Kűpüt s az Gyepüt — ahoz az Eoroksegehez jarandot . . . Tamasi Andras magana(n)k hagyja es marasztja [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1698: Czeke Mattias jaroszagara jarando föld [Csatószeg Cs; CsÁlt F. 27]. 1770:

a Berei határban(an) amely porongyos bokros hely vagyon
Bere Jóságok után járandó osztatlan hely [Bereke-
resztúr MT; BetLt 7].

Szk: ház után ~. 1734: Az Somkut felé való Fordulo
hatarunk .. fel osztassék, tudni illik a Nemes Házak
után járandó Város földjei [Dés; Jk 446b]. * *jobbágy-
örökség után* ~. 1712: adván egy jobbágy előrkesség
után járandó szőlőstét is [Szentdemeter U; LLt 312.B].

6. kb. illő, tartozó, corespunzator; angemessen, ge-
bührend. 1823: elsőben az fen meg nevezett Betsüeket
keményen meg hiteltük, annak utánna mi iránt lett oda
hivattatásokat meg magyaráztuk, s a szerint kinek kinek
a maga Mestersége után járandó mive szerint, a szom-
szedolt Telken találtat Épületeket meg mutagattuk
[Ne; DobLev. V/1081. 1a].

7. vmivel együttjáró; care ține de ceva; zusammenge-
hörend. 1812: (A) Malom .. hátra maradás vagy fo-
gyatkozás nélküli Jár .. nagy az vele járandó
Tereh a' Gubernator Ur ... tartya Arendába,
és minden a' Malommal járandó teréht maga hordozza
(így!) [Szászfenek K; Ks 76 Conscr. 262].

8. vonatkozó, illető; referitor; bezüglich/treffend.
1691: Uőtt kezhez Maros Varadgyay al(ia)s Kaszony
Janos Deak Uram Czútak Peter Ur(am) Jozsagara ja-
randó leveleket melyek így következ(ne)k a' mint a mas
levelb(en) Specificaltattak ... [Ksz; BCs].

9. jártatandó, küldendő; de trimis; besuchend, geh-
hend. 1862: komoly felelősség terhe alatt hagyatik meg a
Czé előljárásnak .. a ... vasárnapi iskolában járandó
szegény sorsu inasok számára ... a szükségelt köny-
veket és író eszközöket, a czé költségén mulhatatlan
ul bévásárlani [Kv; ACLev.].

II. *fn-i* jelű haszn-ban; cu valoare substantivală; in
substantivartigem Gebrauch; tartozék; accesoriu; Zu-
behör. 1845: adá T. Kádár Lajos Ur T. Kováts Sándor
Urnak azon jussát Bözödön, mely is részbe jutott
osztály szerént azon Jóság utánna járandóival Erdeivel
mezejével vízével páskumával — szántóival Kaszáloival
's minden utánna járandó helyeivel [Bözödújfalú U;
Borb. II].

Járás 1. mers, umblet; Gehen. 1662: Rákóczi Zsig-
mond a köszvény miatt járásától megfosztatott lévén
... elbúcsúzáva fejedelemségétől, kiment vala [SKr 87].
— A kortársak sánta fej-ként emlegették. 1758: Jára-
som nem lassú, kivált ifjabb koromban, és ahhoz képest
a vadászatot igen szerettem [RettE 78]. 1783: ereje tsak
nem gyült úgy annyira hogy még mais járásra erőtelen
[Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76]. 1788: job Labán
kapot Plezura mian egy kevesse sántikál járásában [Dés;
DLt].

Szk: *semmi ~ a nincs* nem tud rendesen lépni; nu poa-
te pași cumsecade; er/sie kann nicht ordentlich gehen/
keinen ordentlichen Schritt tun. 1718: emez régib Ménj
Lo ... de semmi járása, Lépése nincse(n), mint a Szá-
szok Lova ugj lépik lassu ügetéssel [KJ. Rétyi Péter lev.
Fog-ból].

2. járásmód; modul de a umbla; Gangart. 1779: (Pap
Lupujt) sok beszedeért veszekedéseért horgasón való já-
rásáért Horobának nevezték az emberek [Girolt SzD;
KGy. Kővarán Grigor (95) jb. vall.] | horgasón való já-
rásáért it hitták Horobának [uo.; KGy. Kólcza Lukács
(62) ns. vall.]. 1821: A' kantza ... hátulso lábán lévő

körme balog, nagyon tsikozo; járása örményes [DLt
nyomt. kl].

3. *lőháton/lovon való* ~ lovaglás; cālărie; Reiten.
1592: Pal Doctor Egi nehanizor megis Inte hogi egi
keues Ideigh el ne menne, ammegh az seb jol be nem gio-
giulna, mert az louon való jarasba megh sebeswlne [Kv;
TJK V/1, 194 Segeswari Leorincz vall.]. 1670 k.: bizony
alkalmatlan ember vagyok az lovon való Jarashoz ros
niavolyam mia [Kv; ACJk 13a]. 1806: a' lovaglással
4dik izben rontottam fel meg gyogyult beteg farkomat,
és én meg ijedtem már a' lo háton való járástól [Mv; Ks
101 Thuroczy Károly lev.].

4. ? utazgatás; cālătorii frecvente; Herumreisen.
1627: Jmmar az ket leaninak, vgy mint Wicej Margit
Aszszonnak es Wicej Anna Aszszonnak ki hazasítására,
Es az firiu Gyermekeknek Orszagonkint ualo Járások-
ra, Es tanusagokra Adgianak EGINEK, EGINEK, masfel
száz Arany forintot [Kv; RDL I. 132].

5. közlekedés; circulație (rutieră); Verkehr. 1597: ket
priuilegiumot w kegelmek Tanaczwl kwitek oda fel
az Romay Csaszarhoz w felsigihez az wton iaroknak Bi-
kesiges iarasok felol az wamokon [Kv; Szám. 7/XIV. 50
Th.Masass sp kezével]. 1677: háboruságos időkben
arra ... rendeltetet Tisztviselőknak Salvus Conductu-
sok nélkül való járás irogatás, vagy küldözés, semmi-
képpen nem szabados [AC 87]. 1765: Edgy gyalog pal-
lított tart eő kegyelme materiaval a Borbándi vizen
hogy meg engedi eő kegyelme a rajta való járást minden
embernek egy nap pallo vámban dolgozni kel eő kegyel-
me számára minden Esztendőben [Borbánd AF; Eszt-
Mk Vall. 177]. 1782: a Falubol ki járo közönséges Ut a
Sepedék miatt alkalmatlan ... a járásra [BfN Kőbölkü-
ti cs.]. 1789: az töltött utakból, az porond, és fővény ki
vásott, tsak az nagy kövek maradtak melyek miatt az jár-
ás igen bajos [UszLt XIII. 97]. 1806: (A hidasocskán)
csupán a' gyalog való járás engedtetik meg [Radnódfája
MT; Born. XVI Csavasi Mihály (34) ns vall.].

Szk: *szabad* ~. 1574: az rokonaye volt az zeolew ...
Twgia hogi az aliaban való Mesgien zabad Iarasok volt
az Zeolen twl való zeoles Embereknek senky Nem ellen-
zette rolla [Kv; TJK III/3. 361 Geres pitter Hertelne
vall.]. 1583: a' peres Ayton zabad be Iaras volt es soha
senki nem ellenzette ... es Kadar Gergelnekis azon Za-
bad Iarasa volt [Kv; TJK IV/1. 180 Hozzw Iacab vall.].
1607: Kws Soljmosi Koncz mihalj zabaditata magat az
miklos Jstuané haza hele Tanorokanak birodalmaba za-
bad Jarasaba az maga Életin, Ferencz mihalj Tilalma el-
len [UszT 20/244]. 1625: egy kek zeörü kanczia louam
Eset egj verembe es vgian ot megj holt ... miert az Ver-
met tudua ot tartotta az hol mind embernek es marha-
nak Zabad Jarasa volt ot az Verem kurul Sem be nem
kertelte sem be nem czinalta az en marhámnak az ar-
raual megj tartozik [UszT 58a] * *szabad ~ t enged*.
1826: Szotyori Mihály Uramnak Bokor vágni szabad
járást engedett [Lisznó Hsz; HSzJP Rádully Iosef (30)
vall.].

6. út; drum făcut/parcurs (de cineva); zurückgelegter
Weg. 1567: Meg Emlekezhetyk ty K. volt Ennek eleotte
valo Jarasbannes My dolog tertenth vala az kegielmetek
Jozaban (!) az Latrok kergetesebe [Szászmaté SzD;
BesztLt 14 Nic. Thomory Beszt. városához. — ^aTollvét-
ség Jozagaban h.]. 1597: azon darab erdő felol Jartuk
immar kett wttalis az hatartht megh ahol mays megh

iarok, es hogy mwtogettakk akkorys azon kereztes hatar fakat ammeltyeket az may iarasombba [Szinye SzD; Ks]. 1617: szent Görgy napjara az regy szokas szerent Balint-faluara^a az kiket az koz biro huiat tartozzek fell mennj hanem ha oly elmulhatatlan uidekb(en) ualo jarasa lenne, de aztis (!) az köz biro hiriucl legien [Törzs. — ^aMT]. 1733: fizettünk Szacsvai Mihaly Uramni Szebenben valo jarasara florenos hungaricales 8 [HSzjP]. 1760: sok igyes bajos dolgaim között kétszeri oda való Járásommal . az ott lévő Leveleket meg hoztam [Mv; Told. 15/44]. 1769: hogy eddigis nem udvarolhattam az én Sok felé való járásim miatt mint olj szegeny edgies Legény áki is sok bajoskodással éli világát arról alázatosan bocsánatot kérek [A.ilosva SzD; Ks 94 Miss.]. 1771: erre felé sokszor vagyon járásam [Redulesty H; Ks 93. XIX. 6]. — L. még BTN^a 434; CC 44; RSzF 299; SKr 360—1, 565—6; VKp 221.

Szk: *semmi ~ a nincs vhol* semmi keresnivalója/dolga nincs valahol. 1585: lattam hogy be Iart Dabo Mihalhoz ez leany, mikor Mihaly fogoly vala, Eg'kor megh Zolitam hogy Ne Iarion oda, Meeh az Edes Anniais kert hogy ky veyem onnat, semmy Iarasa ot Ne(m) volt hane(m) ezt montak hogy Dobo Mihalhoz Akarna Mennye [Kv; TJK IV/1. 507 Catalin Theoreok Kelemen-ne vall.] * *urát adja ~ ának*. 1574: ha valamely Idegen Esmeretlen Ember az kapura leowend Meg kerdezzek honnet Ieo es ky Embere, Az ky meg esmertetik valamely leszeánatot lenny es vrat Iarasanak nem twgia adny Be se bochassak [Kv; TanJk V/3. 103a] * *vhány ~ ban* vhány úttal; 1558: Mind az Notariusnak es az Egieb deakoknak attam harmincz Nyolch Jarasban f. 4 [Kv; Szám. 1/V. 182].

7. kb. térség, teres hely; întindere, spațiu larg; Fläche, Platz. 1571: vegeztek azt eo k. varosswl hogy az Eottuesek Thornyatwl fogwa, Az Smelcher Istwan ker-teiglen az Appro kerteket megh lassak, es ely Thizt-tassak onnath hogy zabad Iaras legen az varos Mellet [Kv; TanJk V/3. 38a]. 1585: Deak Mathe Az eo Mayora eleot Valo vtat Az zekeres Iacob vra(m) Maiora Seowene mellett valo zep tizta Jarast, vgy Annyera el vezette Sarositotta volna, hogy, el veszne az Vth [Kv; i.h. I/1. 12—3].

A városfal mellett közvetlenül szabad térséget hagytak a vásárok számára és abból a célból, hogy az ellenség ne közelíthesse meg észrevétel nélkül a várost. A Kv körüli ezen a szabad térségen a városfallal párhuzamosan egy kisebb falszerű védőmű (Köktér) is húzódott [L. erre nézve KvTel. 32. 1. utáni térképábrázolat].

8. ? fordulórész, *táj járó*; parte de hotar/asolament; Gewendeteil. 1622: Vagion más Jarasban az ut mellett egy nagi hold földl [Szépkönyverüsztmárton SzD; SzJk 2]. 1775: A Nyir alatt a felső járásban [Daróc K; EHA].

A tájnyelvi értelmezésre l. Ds határának a Tulaviz részén az Alsó-Felsőjáró határrész-elnevezést az országút két felén [ETF 101. 12, 27].

9. kb. menet; marş; Marsch. 1662: az fejedelem^a ... maga is Váradá kívánczik, és csak lassú járással, amint sebei szenvedhetnék, Váradá hozatott [SKr 554. — ^a1660-ban a törökkel való szászfenesi csatában halálos sebet szenvedett II. Rákóczi Györgyöt].

10. ?? 1794: A Jozságbeli Okrösök pedig az ki adott rendelés Szerént most ezt dolgozzak A Blidár járásából 4. Szeker veszszt, két Szeker Karot egy szeker pedig

Kertbeli Sasokat hord Támasz helyett. A Lupuj Jarasabol a Varszai három Szekérre öl fát vettettem ki is hozták betsulettel [Szilágycséh; IB. Fogarasi István lev.].

11. kb. menetűtem; viteză/tempo de marş; Marsch-tempo. 1642: Hogy nagyságodat itt benn való állapotok felől későn tudósíthatom, arról nagyságod kegyelmesen meg bocsásson, nem az magam restsége, és gondviseletlensége, hanem a vajda ő nagysága kállérésának (: lovas postának :) szokott járása volt obstaculum [TMAO III, 170 Rác István a fej-hez Konstantinápolyból]. 1798: Illy böltsen eligazítván a levelek lassu járását; szállók már a dologra [MNY XLVI, 154 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhez Göttingából].

12. járás-kelés, jövés-menés; du-te-vino; Kommen und Gehen. 1573: mykor puskar be leot volt Latta az felesegenek gengiesen Aranyason valo Iarasat, de ne(m) tygia hwl veotte [Kv; TJK III/3. 168 Anna Beke gergelne vall.]. 1644: Rác Ádám ... valahová zászlónként ez útjában rendelni fogja szállásokra az hadakat szállásokat békességesen engedje . ellenek ne támadjon, és őket sohol járásokban meg háborítani ne merészeje hűségtek [Örményes K; TMAO III, 260—1 feji-menedéklev.].

Szk: *alá s fel való ~ ide s tova való* járás-kelés. 1570: ew Nala zolgalt az lean es lattha Rezegesseget es idestowa valo hewereset, es alasfel walo Jarasat [Kv; TJK III/2. 87 Borbel Demeterne Ilona vall.] | az lean ketzteris tartot zallast hazanal, Megis akarta fogadny ... De hogy latta Alasfel walo Jarasat, es hallot sok fele Soot (!) hozzaya Nem akarta elyTartany hanem ely Bochat hazatwl [Kv; i.h. Zeoch Benedekne Katalin vall. — ^aOlv.: szót]. 1690: attol felünk hogy az Esztendőnek szük termése ... és a hadak(na)k ennyi sok alá, s fel járása miatt vegben nem vihettyük [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel feji-ut.]. 1745: az M. Sz: Királyi köteles hálón alá 's fel való járásokb(an) annuatim vámot töllek nem vesz(ne)k [Marossztkirály AF; Told. 18. — ^aA jb-otól] * *ide (s) tova való ~*. 1763: esztendeig levén a negyednap hiideg, megijedtem volt . Sok dolgaim s ide s tova való járásim lévén pedig úgy gondolkoztam, hogy ha magamon hagyom, sem dolgaimat, sem útaimat nem folytathatom [RettE 158]. 1769: (A) Pestisnek ezen Hazába ki terjedése ellen kívántato vigyázásra nézve szükséges a Militianak ide tova való járása [UszT XIII. 9 gub.] * *imide-amoda való ~*. 1765: a munkában nem igen izzadtak 's izzadtak, többire imide amoda való járással töltik életüket [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.] * *ki s be való ~* 1676: az mikor penig derekán szükség, es szekereknek ki s be valo jarasa nem kívánja, olynkor csak a huszar vár kis Ajtjait tarcsák nyitva [VhU 665] * *szabados ~ra bocsát* szabadon bocsát, szabadlábra enged. 1809: nekem ... fejemet be rontotta öszve Rontot Vërbe kevert ugy az feleségemetis öszve Rontotta . Instálom azért Tektes Dullo urat hogy szabados járásra Ne bocsássa mert töstént meg öl Mert mostis azt beszelli hogy ha meg szabadulhat meg öl [Rava U; UszLt ComGub. 1602 Nagy Ketskés miháj kér.].

13. invaziune; Invasion. 1689: Aprilisben Karoffa Ur(am) eő Nga járásával veszett el Beres ökör nro 5 [Törzs].

Szk: *Ali basa ~ a*. XVIII. sz. eleje: Ali basa járástól fogva kettzernél többször nem vették bé^a [Pf. — ^aÉrtsd: vetették be a földet]. — L. még az *Ali basa járása* cím-

szót * *Básta* ~ *a*. 1641: az male föld Basta Iarasa előtt akadott volt Cziko Pal keszeben, es mind addigh bekessegen birta, pensze utan [Árpástó SzD; Born. V/10]. 1760: Solyomkón lévén, az ott lévő pusztatemplomba bementem (: mely templom igen régen, id est a Básta járáskor . pusztult volt el :) [RettE 106]. — L. még a *Básta járása* címszót * *pogány* ~ *a* a tatárjárás. 1775/1802: az említett Slám nevezetű hely iránt Ugy referáltatván a velünk lévő Emberek által hogy a régi Pogány Járásakor ezen helyben a Pogányok egy embert ölvén meg oda temettetett volna el, és amint az Olahoknál Szokásban vagyon hogy az hol Erdős helyen holt Ember temetése vagyon, a temető helyre (így!) az uton járok agokkal bé szokták hányni, s az olyan Sir halmat nevezik az Oláhok Slámnak . . . az hová ki jöttünk . . . nem határ Halom, hanem Sirhalom [BSz; JHb LXVII/3. 84—5 Bezdéd és Nagykristolc (SzD) közötti vitás erdőterület határjárásakor végzett vall.] * *rác* ~. 1606: az Racz Jaraskor [UstZ 20/73 Jac. Hannagy de Farkaslaka (60) pp vall.] * *rácok* ~ *a*. 1605: az farkaslaki juhót [Veres Patakiban tartok . . . az Raczok Jarasakor Giergyo mihalynak mind eökreit es marhaiat az Raczok el veuek [i.h. 19/71 Giergio István Beözdöd vall.] * *sáskák* ~ *a* sáskajárás. 1609: Eodem anno. Brassó Fogaras és Szeben tájékán sáskák járása [Kv; KvE 141 SB] * *tatár(ok)* ~ *a*. 1687: Dienes Ambrus nevű ös örökös Jobbágy . . . az első Tatár járáskor ment volt el [WH]. 1694: Vagyon itt egy Nobilitar(ia) Curia, melljet az nehai üdösbik Bpataki János Ur(am), az első Tatárok járása után két jobbaj sessiókból fogott völt fel [Kisenedy AF; Bfr néhai ifj. Bálpataki János urb.].

14. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: *Thökölj* ~ *a(kor)* a kuruc korban/világban; in vremea curujilor; in der Kurutzenzeit. 1695: Tudok egy üdőtínt idegen marhát hogy itt vagyon Fenesi Mihály-nal az mely az Tökölj jarasakor akatt oda [Kökös Hsz; MvRK Lev.]. 1724: Hallottam hogy Nehai Dobolyi Lakatos Bálint perlette volna . . . az Gonos István Feleségét de a' Tökölji járása, és Enjed Várossá(na)k tűz miatt való romlása szakasztatta felben a' per foljását [Ne; DobLev. I/106. 11b Joannes Szabó de Szathmár (48) ns vall.].

15. *a hajó* ~ *ánál* a révnél, révhelynél; la radá; an der Fähre/Überfahrt. 1782: a Maros vizen tul, a Hajo járásánál [Nagylak AF; EHA].

16. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *amint az idő* ~ *a* *vagyon* amint az idő jár, amilyen az időjárás; cum e timpul; wie die Wetterlage ist. 1823: (A sőfőzők sója) az emeletbe vagy hujuba tökéletesen kiszáradván, elébb vagy későbbre, amint az idő járása vagy viszik, amerre szükséges [FogE 191. — "Hálában (Halle in Sachsen) a „sőfőző házbán”] * *az esős idő* ~ *át* az esőzés elkezdődik; încep ploile; es beginnt die Regenzeit. 1723: az esős üdö esmét el kezdette vala járását, annyira, hogy már az kalandgyák zöldülni kezdettek vala [Darlac KK; ApL 1 gr. Haller János lev.] * *esztendőnek* ~ *a* cursul anului; Jahreslauf/gang. 1765: Már ezen 1765. esztendőre többet nem írok, hanem ezen esztendőnek járását megírván, concludálom. Ami illeti ezért ezen esztendőt, a tavalyi lágy és sáros tél miá igen alkalmatlan idők voltak . . . A törökbúza sok helyeken vékonyon termett [RettE 194]. 1827: terméketlenség, hosszas szárazság, rendkívül tarto

essőzés, vizek ki áradása, felleg szakadás, jégverés; ho harmat, vagy igen kemény és száraz dér, Sásák pusztítása, egy szóval az esztendőnek a' termésre nézve akár mi féle ártalmas járása miatt eshető káaira nézve relaxatiot az Arendator nem várhat [Ne; DobLev. V/1128. 1b].

17. változás; schimbare; Wechsel. Szk: *hold* ~ *a* holdjárás/változás. 1625: Seres oras Janosnak Adtam ket vasat . . . hogy az Torda Vcha feleol valo, ora Tablaian, az melj vas az hold Jarasat viselj azt chinaltassa megh [Kv; Szám. 16/XXX. 16] * *idő(k)* ~ *a* a. az idők változása. 1588: Az Mezarosok keoneorgeset megh engettek varosul hogy Matol foghwa(n)t az hust punkeostigh egy fontiawal Aggiak . . . ez engedelmet eo kgmek varosul, az eo tulajdon Authoritasokban io Akarattiokba(n) hatalmokban tarthiak, az Wdeonek változasa Iarasa zerent Moderalliak az engedelmet [Kv; TanJk I/1. 88]. 1765: Uramisten! . . . igazgassad továbbra is az idöket és azoknak járásait, hogy a te szegény népednek ne legyen szüksége se lelki, se testi jók iránt [RettE 195]. — b. időjárás ↔ időváltozás. 1757: Déva Várossán esztendőben esendő három rendbéli Sokadalmaknak (: ha tsak az időnek viszontagos járási nem impedialyak :) Szabados folytatási usus szerént terminaltattak^a [Déva; Ks 101. — ^aKöv. a sokadalmak időpontjának fels.].

18. *vmi* ~ *ában* vmire járóban/menőben; mergind in drum spre . . . ; nach/in die Richtung von etw. gehend. Hn. 1775: A Sos Kut járásában (sz.) A Kerek erdő járásában (sz.) A Pap utya járásában (sz.) [Daróc K; EHA]. 1813: A' Kis Köz Járásáb(an) (sz) [uo.; KHn 249].

19. kb. fekvés; pozíció; Lage. 1608/1687. k.: A' fel járó földön melyet a Görgényiek az ő határok járása szerint alá járó(na)k hívnak [Vaja MT; MMatr. 108].

20. plásá; Bezirk. 1668: it Fogaras földén az felső Jarasban valo falukra ki mennenk, es . . . az fugitivus jobbagyok felől inquiraltatnak [UF II, 398]. 1677: Jenő Váranak építésére rendeltet és szakasztatott Zaránd Vármegyének also járása [AC 249]. 1689: Vettem es percipialta(m) ura(m) ő kegyelme szamara Fejer Vár megyenek also Járásabul az ő Felsege Vitezi szamokra fel vetett szena arrát [Sv; Törzs]. 1710: fa felől tettük (!) dispositiokat Torda vármegye Aso (!) járásából Currus 225 Colos varmegye felső járásából Currus 225; Doboka vármegye felső járásából Currus 50 [KvLt I/199b a gub. Nsz.-ből]. 1746: D(o)b(o)ka V(á)r(me)gie Also Járása Partialis Sedriajára Citaltatta volt Törvényre [Szentgyed SzD; WassLt]. 1826: ezen Járás Szbiraját Kasza Urat Arbitralta mind két fél [Nagycsán TA; TLt Közig. ir. 1528].

21. vmelyik járás férfi-lakossága; bárbații unei plase oarecare; Männer eines Bezirkes. 1762: Tegnap jöve a főispán úrnak levele, hogy ad 4-tum Septembris ezen Doboka vármegye felső-járása Borgón legyen s a passusson levő alsó-jarást, aki is ott strázsán vagyon, felváltsa [RettE 144].

22. menés; mers; Gehen. 1592: Janos kiraly lewele . . . , hogy Monostor es Bachy keözeot, a' Monostoriak vtat tartozzanak adny a Coloswariaknak az Erdeön valo Jarasra [Kv; DiósyInd. 31]. 1621: Az Temető kertre meneő vtra legie(n) olj gonduisse, hogy menteöl Jobban czjnaltsassek megh, mert az Temető kertbe(n) valo Jaras, kjvaltkeppen escos wdeöbe(n) akadalios [Kv; TanJk II/1. 320].

23. menetel; mers; Gehen. 1580: (Pallérnak) ollia(n) zemelt valazzon ky sokodalomra Iarassatul megh ne tartoztassék hogy eletetöl meg fogyatkozzék [Kv; TanJk V/3. 209b]. 1587: Miert hogyi pwspeok vramnak vrunk paranchiolta volt, hogyi meg czirkalna az papokat oda valo Jarasokra miert hogyi keonieorgesekel meg letek eo kegmeket: Tanachiwl adatanak eo kegmek —/12 [Kv; Szám. 3/XXX. 24]. 1653: A ki erről többet akar érteni, forogjan többet benne, és talál könyvet rolla. Ezt is csak a portára való járásomnak alkalmatossága hozá, hogy írjam [ETA I, 121 NSz. — ^aA törökországi egyházi ügyekről.]. 1675: Udvarbiro Ur(am) segitven Tall. 2. es lovat ala(m) adva(n) . . . o kglme jo akarattyabol confialta(m) ez gyűlesb(wn) valo jarasomat [PatN 12a]. 1816: (A) cserélgetésekkel . . . Groff Haller Antal kedves Bátyám Uramnak egy darabotska Rettye olyan helyre szorítottott bé, hogy az ahoz való Járás alkalmatlan lett volna [Szászfenes K; Ks 92]. 1823: egy malmot építvén . . . Fosztó Sámuel Ur, — a' malomra folyó víz árkanak ki ásásával edgy olyan utat zárt el, melly . . . engemet . . . Malomhoz való járástól rekesztett el. [Nagylak AF; DobLev. V/1054].

24. járkálás; umblat; Herumgehen | legelés, legeltetés; pášunat, pášunat; Weiden. 1575: Az gabona kezot valo Lowak Iarassat es zekerral fw hordast eo K. Neh. Engedie [Kv; TanJk V/3. 120b]. 1584: Az Juhok Iarasa feleol . . . az kosarokath mindenewnnat Az Negy valasztot vram el vonathwan, Ez koloswary luhos emberekek mostan ez esztendeoben teob feöldet nem Adnak [Kv; i.h. 283a]. 1745: A' Tulok tsorda járására engedtetett a Borzos [Torda; TJkT II. 35]. 1785: határunkon a ketskék(ne)k vagy egyebbfele Marhák(na)k szabados járási miatt az ujj jövések meg évődtek [Torockó; TLev. 4/11. 1b].

25. makkra való ~ makkolás; ingrášare cu ghindă; Eichelmast. 1849: A rideg sertés' makkra való járásáért félbér 1 forint [Somb. II].

26. legelő(hely); pášune; Viehweide. Hn. 1754: A' Csorda járásán (sz) [Radnótfája MT; EHA]. 1783: Az ökrök járásában (k) [Szamosfva K; EHA].

27. járkálás; umblat; Herumgehen. 1570: Az Beke-segh zerzeo Emberekis zoltak Ambrusnak hogy ely legen az Rachnewal valo Jarastwl Bekesegnek okaerth [Kv; TJk III/2. 149]. 1577: Az eyely Iaras felol eo kegmek egez warosul wegeztek hogy a Iamborat . . . ky utat aggya az harangozo vta(n) se haborchyák megh vtaba [Kv; TanJk V/3. 142a]. 1597: Az kertet latta(m) hogyi megh rokkant, de ne(m) chak az A Jarasok miatt, mert az I hazahoz vagio(n) az eősuényi altal raita [UszT 12/38 Thomas Sima de S. Kiraly lib. vall.]. 1618: én annak az szolgámnak szolgálatja nélkül el akartam lenni, el is lettem . . . jó volna interdicálni mind járását s mind beszédét [BTN² 174—5]. 1678: Sebestyen Anna . . . mirigyes löt volna, de háza(n) kívül lattak járását [SzJk 135]. 1810: a menyí lovam mind el állott a Doctor s' orvosság után valo járásban [Buza SzD; JHb Jósika János lev.]. — L. még AC 135—6; BTN² 434; EM XLVIII, 488; ETA I, 111; RettE 158.

Szk: *utána való* ~ utánjárás. 1675: En is Czegeb(en) sok Uta(n) valo Iarasommal eszküvem viszsza egy Ökremet . . . V(as) György Uramek Czegei Gondviselőek-től [Szabad MT; WassLt Nicolaus Major (60) jb vall.]. 1677: Nagy Sebestyén Andras . . . sokkal levén ados

Kováts István Uramnak ugy adta ő kegyelmének^a, mellyet sok kéréssele es utanna valo járassal vihetet végebe, nem usoráért [Mezőbánd MT; MbK. — ^aA telket]. 1765: sok utánna valo járásom után már valaha Hunyadi János Uramék ígérték az Inquisitionnak meg írását [Torda; Borb. II Also Lajos lev.].

28. utánajárás; insistentja, stürünjja; Bemühung, Nachforschung. 1606: Ezek felett egy jaro molnot zam-talan sok jarasom(m)al keöltesem(m)el Atiam fiaj seget-segeüel, teóruenjel hozek megh az felere, melj Parajdo(n) vagio(n) az Kis Keőkeőleő vizén, Ennekis az felet keuanom [UszT 20/154].

29. járnivaló, elintéznivaló; de umblat, de rezolvati; zu verrichtend. 1590 k.: Egikor Balas Marton az fel peres hazamhoz Jeőue s monda Nem Alkotat megh Matthias Kouachal, Mondek Nem Alkotat megh ighen syetel velle, Monda esmet En neke(m) Jarasom gondom vagio(n), esmet kezembe hagiom zollj az Peres-sel [UszT].

30. járat; treabă, lucrul; Vorhaben, Sache. Szk: *igaz ~ ban jár* igaz dologban jár; a umbla in treburi juste/bu-ne; er/sie geht in einer rechten Sache herum. 1619: ez orzagban az kj hul akar Jarny az mely faluban az vagy varosban lakyk leuele legyen hogy Jgaz Jarasban Jar [Gyalu K; JHb] * *mi ~ ban vagon* ce face?, ce caută?, ce treabă are?; was führt einen her? was hat einer vor? 1570: mikor be mentenek volna Symontelkerek^a az peres Jozagban hatt ott wl egy legyn es hogy be menynek, kerde my Jarasba wagywnk es megj mondok neky hogy Az Jozagott foglallywk feyerwary Ghyörnek es az legyn fel kele es repulsyott Ten [Erked K; JHbK XIII. 23. — ^aBN]. 1584: Eiel ejfelykor hallek zot, es hat Zabo Cato: Meg riazta(m) hogy my Iarasba volna, es azt monda hogy leania zeokeot volna es azt keresne [Kv; TJk IV/1. 218 Orsolia Rudolph georgne vall.]. 1754: az E Asz-szony ő Nga . . . Sellére Lévén . . . bé szállott Társaival edgyütt de hogy eszre vette Szász János Udvari Biroval Boldorral együtt mi Járásban Légyenek imediate in Captiválni^a es arestálni ügyekeztek [Káptalan AF; TL. — ^aA latin szavak igy].

31. járogatás; mers frecvent; Herumgehen. 1583: János Kowach Jsthan kowach Zolgaia vallia Leg Elseoben . . . lakek ez Jloná leany vramnal Gergel kowach-nal. De Iarny kezde Balas kowachhozis, kit hogy Azzoniom ezeben veon Gergel kowachne, Ereössen meg kwr-waza hogy eo Ne(m) Zerethne az eo ketfele valo Iarassat [Kv; TJk IV/1. 158]. 1585: Bakos Caspar . . . vallia . . . elegh zót hallotta(m) feleol^a es elegh emberek Iarassatis latta(m) oda, de semmy gonozt Nem latta(m) [Kv; TJk IV/1. 492. — ^aMezaros Martonne felől]. 1656: Májusban és juniusbán ő nagyságához lengyel, svéczia és kozák követek igen solemnis legatioval jöttek, és egész karcsonig continuáltatik a sok követek járása [ETA I, 161 NSz]. 1731: mihent megholt a Felesége . . . illetlen helyekre való járásra adta magát [Szentlélek Hsz; HSzJP]. 1754: Minthogy már én koros ember vagyok a falu gyűlésib(e) való járást a' fiamra bízam [Gálíva KK; Ks 66. 44. 17a]. 1867: (A férj) fogadja, hogy ha az aszszony viszsza megy hozzá s az anyjáhozi gyakori járást ritkítja, örömet viszsza veszi [M.bikal K; RAK 262].

32. vkire való ~ kb. zaklatás; incomedare; Belästigung. 1597: Feirwarat . . . B. wramat es Kiraly B. wramat egy Nihanszor talaltak megh wrunk w felsige oro-

sz. el wnuan w kegelmek az sok reaiok walo iarast Ad-tanak w kegelmek 2. Tallert [Kv; Szám. 7/XIV. 31 Th. Masass sp kezével]. 1709: nagj vexaltatassal s ednehany izb(en) valo reajok s meg reajok valo küldes jaras után ednehany forint Sum(m)at extorquealtanak rajtok^a [Fog.; KJ Fogarasi János lev. — ^aA jb-okon].

33. kötélén való ~ kötéláncos-mutatvány; dans pe fringhie; Seiltanz. 1694: Láttam kötélén való járásokat [Kv; KvE 234 VBGy].

34. bejárás/menettel; acces; Zugang, Eintritt. 1816: (A) cserélgetésekkel, és Udvarház hely fel fogásával Groff Haller Antal kedves Bátyám Uramnak egy darabotska Rette olyan helyre szorítottatt bē, hogy az ahoz valo Járás alkalmatlan lett volna [Szászfenek K; Ks 92].

35. (szabad) át/bejárás, bejáró út; drum de acces; Durch-/Eingang. 1573: kery volt eotet Hennig hogi Be-laro viat engedne az eo kertenek vegen az Hennig kerte-be Mert az eleot ely Zoritotta volt viecey Antal az eo Iara-sat, Ezt eo Twttara atta volt Kakasnak, de azt Monta hogi ne(m) Engedy semykeppen hogi az eo kerte feleol larasa legen [Kv; TJK III/3. 186 Kis Antal vall.].

36. bejárogatás; intrare frequentā, frequentare; Be-such, wiederholtes Hingehen. 1820: Én 15. Esztendő s-koromba kezdettem az Udvarba való járásomat an-nál fogva tudom, hogy a' Báro ha tsak fekvő beteg nem volt, Aszszonyos volt, engemetis mástis meg lapogatott [Aranyosrákos TA; JHb 48 Vitán Józsefné Pantzi Juci (32) zs vall.]. 1854: Minthogy Dalhau József a' Czehun-akat meg kívánta tsalni és rontani függesztődjön fel a' to-kábi legény kaptatástól és a Czehbai járástól [Kv; ACProt. 34.].

37. purtarea unei haine; Tragen einer bestimmten Kleidung. Szék: *dlorácában való* ~. 1589: Az All orczaba valo Jaras Setalasbol myerthogy sok Isten ellen valo dol-gok keowetkeznek, Azert telliességgel le tetetessék ereős bwnetes Alath [Kv; TanJk I/1. 95]. 1597: az zan-erős kazas, allorczaba walo Jaras az elebi wegezesek zerint tilalmas legen [Kv; i.h. 306] * *kalapban való* ~. 1823—1830: a jurátusok . magyar beszéd, rövid men-tébe és akasztatlan kalapba való járás iránt szüntelen leskelődtek utánunk De mi is vigyáztunk magunkra, mert toga nélkül a kollégiumból ki nem mentünk [FogE 107] * *kaputban való* ~. 1823—1830: (A domidoctus papoknak) kaputban való járások is igen későre jött be [i.h. 213] * *rövid mentében való* ~ ⇨ *kalapban való* ~ * *ruházatban való* ~. 1603: Az Sum(m)anak fel zedesse felől . . . vegeztek v kmk Varossúl, Az mely Azzony allatok és Leányok, bizonynos embereknel zegődúe lak-nanak, Azokatis magok visselesse és ruhazattyokban valo Jarassokból, Ezekenis az ő érdemek szertent vegye-nek^a [Kv; TanJk II/1. 454—5. — ^aA fog. ilyen zavaros!].

38. (vhol való) megfordulás; trecerea undeva, vizita-rea (a ceva) cuiva; (irgendwo) Herumkommen. 1593: fe-lesegem . . en hozam gianakodnek hogi enis az en elete-meth ne(m) tiztan wiseltem volna Lengiel orzagban Ja-rasomba(n) [UszT]. 1662: (A kán) Szebenből Fejérvárra fordult vala, hogy azt tudná . . . fejedelmek lakóhelyé-nek . . lenni, hogy azon emlékezetre ottvaló járásának derekas hírét hagyni kellene, a pogány fene fejedelem tréfa- és csúfolóképpen állítja vala [SKr 438]. 1814: a' Menyemet midőn kérdőre vontam volna azt mondotta: hogy ő az Annyánál volt, az Annyát a' dolog iránt meg tudakoztam, de semmit sem tudot oda haza való járásá-

ból a' Leányának [Banyica K; BfR 117/1]. 1847: (Varga Katalin) Bécsbe járása után a felséges királyi kormány-tól érkezett hozzánk Bucumba két parancsolat [VKp 275 Dávid Juon Dinu (54) fiskális jb. vall.].

39. ittléte, itt tartózkodása; şedere/statul aici; Hier-sein. 1632: Kayczia Mihali ugj szolgalta mind Lazar Ist-uane azzonjomott s mind Beldi Kellement mint egj iobagj az Commissariusok iarasa vttan, s mind az előt [BLt 3 Joannes Giorgj de Z. Simon^a (50) ns vall. — ^aSzentsimon Cs]. 1636: Benkeo Georgy Beogozben^a lako Nemes Ember . . igy vall: Az Commissariusok iarasakor igen perle Markosfalui Vram Balo Palt es Balo Georgyeot Balo Georgj megh zabadula, de Balo Pal az Jobbagysagba(n) marada [KaLt Apor István ir. — ^aU]. 1688: Veres Nimetek Jarasakor ketelensigből hozattam 36 penz ara bort [Kv; Uti].

40. határjárás; delimitarea hotarului; Flurbegehung. 1572: (Fornassy Byrthalan) Jeleon wolth Az elseo hatar Jarasban . . Ezt walla, hogi kerde Engometh wgymond az Jteleo Mesteor hogi ha Az Elseo Jarasban ott woltam volna [Damos K; KP]. 1592: bizoni meg lelloik Capitany Vramot belöle, mert ig' az mi jarasunkat oztasun-akat ne(m) hattak helin | Capitani Vra(m) torvinie helin nem hagta az kisebbi (!^a) eskottek Iarasat [UszT, — ^aÉrtsd: későbbi]. 1827: meg érkezvén a . földnek Nap Keleti végibe — ott a Co(m)metaneusokat . meg es-keztük s, minekutána a járáshoz kezdenének az el-lenkező fél Szó Szolloja . . . teve illyen verbalis protesta-tiot: ez előtt még ki is járván^a Törvényesen eddig a gödör-ig ahol most állunk, Tkts Dobolloyi Urnak jártak . . . te-hát most el járni nem engedjük — 's, bē sem botsáttjuk azon gödrön innét melyet az előbbi járás nekünk ki mu-tatott [Mezőbánd MT; DobLev. V/1118. 1b. — ^aA peres földet].

41. ellenőrző szemle; muştră, inspectie; Musterung. 1593: az fertaliok Jarasabol meg Jütünk [Kv; Szám. 5/XXI. 28]. 1603: Vgyan ezen Circalasba(n) ha hol felelmes tüzelő helyre találnak Jo itiletből el ronczak Ezen Jarasba(n), lassak meg ő kk az Apro Sütő kemen-zeketis [Kv; TanJk I/1. 449]. 1617: Első Jarason min-denik falubeli kert jaro biro, kiki faluabon hadgia meg az reses embereknek hogi megh csinallja kertitt, elsőben megh ne büntessek Masodik jaras minden res kett, kett pénz [Msz; Törzs]. 1677: (Ha) a' Commissarius járástól fogva absoluta potentia mediante töttenek Jobbágyokat, akarkik-is Zászlo alol foglaltanak szaba-doson . . . Lofő és Veres Darabant embereket, azon Tisztviselő hveink igen igazán fel-keresvén Zászlo alá írják [AC 152—3].

42. folyás; curs; Lauf. 1717: 3dik Berek . . az előtt tul lévén a Vizen de most a viz járását változtatván innét esét a vizen [Polyán TA; JHb XVI/14]. 1774: az ré-gi járása helylén az Aranyasnak [Aranyosgerend TA; EHA]. 1791: a' Szamos régi járásának el-hagyott Al-veussának Tós helye [Büzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 4]. 1801: ezen gátot . . egyenlő akarralt köttették fol-doztatták . . . fellyebb fellyebb, mind addig mig a' mos-tani viz járásáig jutot [A.jára BLt 12]. 1826: a praescrip-tiot a' törvény a' vizek járására soholt sem terjesztette ki [Msz; GyL].

43. ágy/meder; albie; Flußbett. 1680: vagyon egy da-rab sziget . . vicinussa ennek nap kellet felől, s, Dél fe-lől valo részéről kerülőleg az olnak régi füzes rakattjás

bokras járása [Szkorei F; CU 70]. 1724: Tudgiaé ā Tanu, hogi az Kis Küküllőnek régi járása és folyása, mely az Küküllőnek két felén lévő Faluk határit edgimástól el hasította, hol volt? [Kük.; Ks 12/III]. 1746: a' Kis küküllőből ki szakadtott ér viz azon Küküllőnek régi járását ell mosván, és más felé ásván az árkát, igaz . . . határat én meg nem mondhatom [Dombó K; JHb XIX/6]. 1767: ezen hely az hol most vagyok és állok Szamos járása volt [TKhf 21/19 Szilágyiirei vall.]. 1810: (A) Malom meg vagyon — használható lenne még, de a' viz a' régi járását el hagyván, el távozott a' Molomtól 60 ölnyre, és ennél fogva ma a' Malom egészen szárazon vagyon [Rákos Sz; Ks 77. 20 Conscr. 64].

Hn. 1775: A Szilóság járásában (sz) [Daróc K; EHA].

44. orra vére ~ orrvérzés; curgerea singelui din nas; Nasenbluten. 1668: Egy orra vere jarastol valo Gyűrű [Mk Kapi György inv. 13].

45. mozgás; mişcare; Bewegung. 1810: Az Aérnek a' Hegyek fekvése és Erdők által eső frís járása és tisztasága [Doboka; Ks 76 Conscr. 197].

46. szava ~ a kb. vkinek beszéde/szavai; cuvintele cuiva; js Redensart. 1598: Hallam hogi Imreh deak Palastos Jstwan kette(n) eoawe zolalkozanak, de minthogi éenneke(m) akkor mas dolgom vala az zawok Jarasarol semmit ne(m) emlekezem [Kv; Tjk V/1. 199 Moldway Georgi vall.]. 1618: ha . . . mégis eszkebe veszik teljességgel, hogy az ő reménységek meg kezd ott hűlni, úgy vegye eszébe szavok járását és vigyázásokat, hogy még az perzsiai dolgot is lassabban kezdik hadni Jenőért és hátra nem hadják | az kajmekám . . . azmint ismerem szava járásából, valóba egybebeszéllett emberek Görcsi Mehmet pasával és az többivel is [BTN² 125, 133].

47. működés, üzemelés; functionare; in Betrieb/Gang(sein). 1692: Én Böldög Falvj Janos . . . in Anno 1691 Tavaszkori és őszi Járásain az Bányák(na)k Praefectus Uraimék(na)k eo kk(ne)k járandó minden héten két két fertály vasakat ki ne(m) adhattam volt [Vh; Incz. VII. 1a].

48. kb. hordás; bătaia (unei arme de foc); Tragweite. 1835: A Puskámat . . . melynek járása olyan is, hogy Száz két csőű fegyver közül páriát nem lehet találni . . . által adom a Tekintetes Urnak [F.tők SzD; BetLt 4 Szilágyi Sámuel lev.].

49. forgalom, forgás; circulatie; Inumlaufsein, Kursieren. 1702: Az Olah Zlotnakis materiaja felett valo valorb(an) Járassa nagy kárával leven az Hazanak igazitást kíván [UszLt IX. 77. 55 gub.]. 1807: Migős Torotzkai Sándor Ur azt kezdette hirdetni Torotzko Sz: Györgyen, hogy a tizenkét Krautzáros akkori Monetáknak járása meg Szünnik ezen okból akinek aféle pénze volna valóton fel [Torockó; TLt Bir. ir. Torockói jb-ok perei földesuraikkal].

50. amint ~ a volt amint/amennyin akkoriban járt/adták-vették; la preţul de pe atunci; zum damaligen Preis, wie man damals gekauft und verkauft hat. 1595: Az borokat a' mint iarassa volt el attam [Kv; Szám. 6/XV. 38].

51. kb. igazás, jármozás; injugare; Ins-Joch-Spannen. 1764: Tavalyi Béresse Pap Márton egy Tulkát egyenetlenül nem maga Társával, hanem erősebbel járta . . . de hogy éppen azon egyenetlen járás mia esett volna baja kétséges [Torda; TjkT V. 224—5].

52. szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktionen: délig ~ délig felszántható (föld); (despre pământ) care se poate ara pînă la amiază; bis zum Mittag pflugbar(es Feldstück). 1687 k.: Széles Orotványnál egy délig járása dézmaja Templ(om)e [Rigmány MT; MMatr. 166. — ^aFöld] * *vhány eke* ~ (a) v. *vhány eke* ~ *ára* való *vhány* ekével egy nap alatt felszántható; care se poate ara într-o zi cu . . . pluguri; mit einigen Pflügen in einem Tag pflugbar. 1579/1687 k.: Thamas Csereje megett egy föld . . . 2 eke járása . . . A' Bükk fön 4 eke járásra való föld [Nyárádmagyarós MT; i.h. 227]. 1618/1687 k.: A' Verőféltben két szél föld az edgyik Nagy Balásék földök mellett négy eke járás. A' másik . . . egy Szél föld, négy eke járás [Berekeresztúr MT; i.h. 224]. 1656: Aus utjara iöuo nagy föld, 25 eke iarasa | 1 föld csomortan fele az uetes kapunküül eot eke iarasa | Hugyo uapaban 1 eke iarasa [Csobotfva Cs; CsAlt F. 28. 1/1] * *vhány napi* ~ *vhány napi* szántás; arat de citeva zile; Ackerbestellung für einige Tage. 1592: (A tiltással) semmit nem gondolan az ellen meg zantotta foldemeth wghmint eot Napy Jaras Aüüagy eot ho<ld> Aüüagy meg tob Annal | az feoldet hiak Keortwelj hattianak, melj vagio(n) tiz napi Jaras [UszT]. 1609: ket ket napi iaras feoldet forgatasual ugarlas (!) megh zanczjon az attjanak [Deményháza MT; Berz. 15. XXVIII/9]. 1693: Réthi Ferencznek adott az Falu ugyan ott Két napi Járás Szántó Földet, az Gyontato Szék csinálásért [Gyszm; CsAlt Gyszm 1/1]. 1802: az Orotványban 3rom napi járás szántó föld [Bac-kamadaras MT; CsS].

járásbeli I. *mm* 1. vmilyen járatban levő; care umblă în anumite treburi; jd, der etw. vorhat. 1586: Velmen Mihaly vallia . . . chak be leowe hozza(m), es le teowe Dar-dayat es melle(m) wle, Mondek Neky, It nem Maracz mert clegh vendeghim vadnak azt sem tudom Honnat leotell . . . ezen keozben ky tazitok Az Ayton, Az vchan oztan megh fogtak, En Nem tudom My Iarabsely volt, es minth es honnat leowe be hazamba [Kv; Tjk IV/1. 564]. 1809: kérdőre vettem hogy hová való Volna s mitsoda járásbeli erre a Mejjét Vervén s integetvén egyet sem szollott [UszLt ComGub. 1751].

Szk: igaz ~ ember. 1602: en igaz Jarasbely Ember voltam, Kapytan vramhoz megyek vala, keonyeorgeni zwkseges dolgaimba, wttamatt meg állotta hatalmasul; az feoldre le Eytett, az vtt allasnak terhen vagion [UszT 17/19]. 1609: Paporicz Istvan nevű beczülletes ifju le-geny immar hazajáb(a) viszza fordult . . . kívána teöllem, adnám az uti levelemet néki, kinek abéli kíván-ságára io akarattal valo tekintetem lévén; Kérek (!) minden rendbéli io akaro vramat baratimat igaz járásbéli embernek ismerjek, boczássák és boczáttassák mindenüt békével [Kv; RLt 1]. 1677: kiki jól meg-lássá, hogy valamely igaz járásbéli embert, kiváltképpen Nemes embert meg ne arestallyon, ha kárát es buvát nem akarja vallani [AC 216]. 1754: (A tolvajokat) Szász János hiva bé ilyen formálag Jertek bé ha igaz járásbéli emberek vadtok [Káptalan AF; TL. Georg. Vég (33) ns vall.].

2. járkálással járó; care cere multă umblătură; mit Umhergehen verbunden. 1808: meg holt Fia . . . két rendbéli el szökéseivel rész szerez a kolosvári Porkolábat, rész szerént Valamey Kolos-Vármegyei Budai Nemes Ember Strásákat bajba, nyomoruságba, s sok után-na kellett járásbéli fáradtságba ejtvén . . . Minnyájon

a károsok az ő el Maradott Javaiból ki elégítetéseket sollicitálják [Torda; Ks 65. 44. 11].

3. vmely járási; de plasá; irgendeinen Bezirk betrefend. 1662: Edelenyi Mihály, vármegye^a azon járásbéli szolgabírája [SKr 558—9. — Bihar]. 1696: ezen Also járásbéli béczületes Fő B Bíró Szász Czegőj Balog János [Dob.; WassLt]. 1761: Kakutsi György vr(am) az Also Járásbéli Vice Ispány [Mv; Ks CII. 20]. 1786: Tekentetes Kis Harsanyi Harsányi Ferentz akkori Processualis Ns Aranyos szeki Felső járás-beli Dulója [Barla]. 1793: az Borokat küldöm, az Erkedí járásbéli és Szééri Emberektől duduzwa, petsételve és tzedulázva [„Dodo hegy”^a Sz; JF 36 LevK 255a. — „Hol van?”. 1817: járásbéli szolga Biro Tek. Lázár Antal Ur [Torda; DobLev. IV/913. 2]. 1837: Küldöm alázatos Tisztelettel ide mellékelve a Pántzél csehi Járásbéli Jégverés és Iszaplás aránt véghez vitt Kinyomozást [Páncélcseh SzD; RLt ifj. Szénási József kezével]. 1845: a Járásbéli sz: Biro T. Benkő Elek Ur ki jön a nyomozásra [Nagylak AF; DobLev. V/1251].

4. kb. raj/kerületbéli; din sector; aus dem Bezirk. 1662: (A) bástyanak^a gondviselése köröstarcsai Weér Györgyre bízott vala. Mellette Péntekhely utcai hadnagyság- avagy járásbéli nemesség és egyéb lakos rendek. és az Olasz utcai hadnagy, Molnár János az ő járásabéli minden rendekkel / Szilágyi Péter, Szentmikiós utcai, Hegyessy János Viz utcai járásokbéli hadnagyok [SKr 583—4, 584. — „A váradi várbeli].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: ? rajbéli; cel din sector; Leute aus dem Bezirk. 1662: az Péntekhely utcabéli első járásbéli hadnagy, Gyarmati János az ő járásbéliekkel s bihari Egri János néhány ott lakos, beszorult fizetett katonákkal [SKr 584].

járásbíróság judecatorie de ocol; Bezirksamtsgericht. 1855: maradtam a Tisztelt Cs. Kir. Járás Bírósnak alázatos szolgálja Dobolyi Bálint M Koppáni^a Birtokos [DobLev. V/1396. — „Így! Koppándi h.].

járáshivatal szolgabírói hivatal; pretură; Stuhlamt. 1855: tisztelettel kérem a Múltóságos Cs. K. Járás hivatal méltotasson kérésemet. felterjeszteni [Koppánd AF; DobLev. V/1393 Dobolyi Bálint lev.].

járási de plasá; Bezirks-. Szk: ~ *duló* (székelységi) szolgabíró; pretor (din Secuime); Stuhlrichter (im Szeklerland). 1844: a Járasi Dullok által. . . bővebb Segedelmet gyűjtessen | Kerületi Király Bíró atyánkfia a Járasi Dulloval, és a Mernökkel, a kérélemben ki jelelt helyen kívántató Uj Ut vonalt nyitassák ki [UszLt XI. 85/1. 6, 87] * ~ *erdős* silvicultor/brigadier silvic de plasá; Bezirkswaldaufseher. 1860: A Járasi Erdős Ur. gyűlést tartand az erdő Szervezés és fa szükségletek aránt [Pálffy U; Pf Illyés Péter falusbíró lev.]. * ~ *hivatal* szolgabírói hivatal; pretură; Stuhlrichteramt. 1861: Olunitz (?) Juon. . . a frekki Járasi hivatalnál szolgált mint Cancellista [Msz; Tsb 38].

járáskelés ide-oda járkálás, jövés-menés; du-te-vino; Hinundher-Gehen. 1662: Az fejedelem, noha népe. . . az éjjeli-nappali sok strázsálás, járás-kelés, szüntelen nyargalódás, nyughatatlankodás miatt nem kevésé

megtikkadtt volna^a, mindazáltal egy derék erősséget. . . megszállván és meg is vevén, abban. . . Gaudi Andrást német generálját hagyta vala [SKr 370. — „II. Rákóczi György 1657. évi, szerencsétlen kimenetű lengyelországi hadakozása rendjén]. 1677: Görögöknek Örményeknek, Ráczoknak, Bolgároknak, Dalmatáknak, mitsoda Conditiokkal engettetik-meg, a Kereskedés járás keles [AC 257]. 1755: Bartos Kelemen az eleib(en) adatott Formula szerint, előre kötelezte magát, hogy az Hazába viszzá jő, és úti járásáról, keléséről, Tanulásáról a Mlgos Curátor Urak(na)k számot, és specimen ad [Ne; BLev.]. 1771: az egész várost környül keltvén venni tövises kertekkel hogy mindenek(ne)k mindenütt szabados járáások kellések ne lehetne, a Lakosok között a reájok esett kerteget kik nem álitották volt fel? [Dés; DLt 321. 2b]. — L. még RettE 64, 93; SKr 657—8.

járásnyi 1. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: *vhány óra* ~ drum de un număr oarecare de mers; ein paar Stunden Wegstrecke. 1812: Kolosvár. . . egy ora Járásni Distantiára vagy on tölle [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 257].

2. *ebédig* ~ föld ebédig felszántható; pámint care poate fi arat pină la amiază; bis zum Mittagessen pflugbares Ackerfeld. 1688/1782: adott volt Karátsón Balás egy jó ebédig járásni földet [Szentgerice MT; CsS].

járáskori szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: *a rác* ~ a ráczok/szerbek járása kori; in timpul in cursiunii a sîrbilor; zur Zeit des Einfalls der Raizen/Serben. 1606: Farchady Veres Balasne. . . kereste Teóruin zerint Hoggiban lako Bedeő Mihály uramot ugimint Alperest, az el múlt wdeókben az Racz íaráskori marhája el uitelert (!) [UszT 20/11].

járásu vmilyen léptű; cu un umblet oarecare; mit einer bestimmten Gangart. 1801: Popa Alexandru mint-egy 30. esztendő. . . sunnyogo járásu, és beszédű [DLt nyomt. kl]. 1812: Misztrai Alexa. . . törpe köptözös testű, parasztos rengetős járásu [DLt 506 ua.]. 1819: Albisi Bod Aron sunnyogo járásu, alattomos tekintetű [DLt 390 ua.]. 1821: Lindner Filep (17) lödörgő járásu [DLt 631]. 1848: egy kevésé libegő teste felső részével előre hajlott járásu [DLt kv-i nyomt.]. 1852: lova nyereg alatt íram járásu volt [Dés; DLt 1066].

járat ige 1. jártat vhová vkit; a face/pune să meargă cineva undeva; jn irgendwohin gehen lassen. 1823—1830: (A) classisbéli praeceptorokkal megegyeztünk, hogy közöltségen csináltassunk egy rézdobot; evégre Szebenben is járatunk, ha vagy egy levett katonadobot lehetne tanálni [FogE 121].

2. *vkít* ~ *magához* a face ca cineva să meargă frecvent la el; jn öfters zu sich kommen lassen. 1814: jól ismertem néhai Szabo Elek ő kegyelmét. . . az Udvarhelyi Gimnasiunból Deákat járatott magához a mig élte ezt a szigoru világot [Dálnok Hsz; HszJP Tusa Ioseph (68) vall.].

3. *fűven* ~ *fűvel*; a duce la iarbă; weiden lassen. 1595: nem is találtunk volna az varosson Zabos loat, mellyet lob modgyaual el vehettünk volna, mint hogy minden Ember az ő loat ekkorban fűen Jarattyá, és erőtlének [Kv; Szám. 6/XVIIa. 145 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

4. legeltet; a paște; weiden lassen. 1828: tsak a járm-as, s postálkodo és dolgozo marhákat szokták járatni [Erdősztyörgy MT; CsS].

5. tábort ~ letáboroztat, tábort üttet; a pune să se așeze tabăra; Lager aufschlagen lassen. 1662: Ibrányi Mihály bizonyosan meg értvén, hogy Szalonta városa állíthatatnék égetéstől féltendőnek, a megírt vármegyékkel, hajdúsággal, marosszékiekkel Szalonta mellett, Madarász nevű faluhoz tábort járatott vala | Az marschalk maga is derék hadaival kiérkezvén és Munkácsnál olly helyen járatott tábort, hol lövéssel a várul hadainak ne árthassanak [SKr 172, 359].

6. ügyiben ~ vkit csinosan/szépen öltöztetve járat vkit; a îmbrăca frumos pe cineva; jn schön bekleidet gehen lassen. 1797: Úgyibe járatta bizony ő azt, tisztességesen [Sszgy; HSzJP Botos Ferentzné Annis (46) vall.].

járat *fn* 1. menet-jövet, vkinek vhová jártában; cu prijelul călătoriei cuiva undeva; gelegentlich js Hinundhergehens/Herumgehens. 1585: Beztercere Jarat keolte-tünk my magunkra es lowonkra mindenesutl f 1 — d. 47 [Kv; Szám. 3/XIX. 43].

2. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *mjmicsoda ~ ban vagon ce caută? ce treabă are?; in welcher Sache? 1570: Feyerwary Jmreh vallya ... Akar Beh Menny az zobaba latya hogy Az Trombitas otth vonta megh Magath ... De eo nem Thugya my Jaratba volt otth [Kv; TJK III/2. 31]. 1571: eo K Byro vram Minden Thyzedesnek hagia megh Ereossen, hogy valaky es valamenye vagy drabant vagy katona zalland, Azonnal megh Ertekezwen ky legen es My Jaratban vagon Byro vramnak hyrre tegie [Kv; TanJk V/3. 40a]. 1632: Én ez idén amiolta ott az kapuban vagyok, láttam, hogy jártak fel az várban az az Berkesziné Szöcs Mihállyal de nem tudtam, miért jártak. Osztan egykor az társaim jelenték meg, hogy micsoda járatban vagnak [Mv; MvLt 290. 79b—82b átírásban!] * *nem jó ~ ban vagon nem tőri jóban a fejét; a nu avea intenții bune; er/sie fuhr nicht Gutes im Schild. 1572: aztalos Jacob, talalya az haz Eleot wlwe Istwan vayda fyat kerdy Myt wlne otth Mond hogy keomyes Gergne hvt vala vacorara (!), Im az Eszek ky kergetenek onnath Mond Aztatlos Jacob No Jol erterm essez hogy Nem Jo Jaratba vagi de byzon gonozwl Jarz [Kv; TJK III/3. 5—6 Sophia Grwz Tamasne vall.].**

3. kb. forgalom; căutare; Umlauf. 1776: Most 8. Esztendeje ... 380. véka gabonát bé attam egy esztendő alatt Molnár részen kívül, Mivel akkor jobb járatnya volt a' Malomnak, más malmok közel nem lévén, mint most [Székelyszállás U; LLt Vall. 166].

járatás trimitere în călătorie; Reisenlassen. 1662: (Bethlen Gábor) Udvart nagy méltóságost és utoljára szinte királyi pompával valót tart vala, melyben az régi nagy urak s fő emberek gyermekit schólákból való kike-lések után imide-amoda való fő követek mellett s egyébként is külső országokra való járatásokban gyako-rolja vala [SKr 125—6].

járatbeli persoană care umblă cu anumite intenții; der/die etw. Vorhabende. 1585: Eyel Ciralünk vala Therenk Magyar vczara, hat Nemety Sigmond hatod magaval kyn all ... mezitelen Zabliaual valanak kerde-

nek minket My Iarok volna(n)k Meg mondok hogy Iambor hiteos zolgak es Eorizeok volnank, Monda Ne-metj sigmond Azt tudom hogy egiebb Iaratbeljek vattok [Kv; TJK IV/1. 480 Markos Benedek, Hendrich Georgy, Balogh Georgy hyd vczay hwteos Drabantok vall.].

Szk: igaz ~. 1600: emez ket fogoly legeny ereossen kezde zidalmazny bochkay hadabely bestie lelkeknek ebeknek mondwan egy nehanj vttal Amaz darabantok egy nehanjzor mondak hogy . . . eok nem affelek hanem mostanis Moldovabol leowenek igaz Jaratbelyek [Kv; TJK VI/1. 454 Molnar Janosne Kis Sophia azzony vall.]. 1677: Esméretlen, Uratlan, ez Országban bujdoso és léz-zengő emberek senkitől semmi uti hiteles, avagy biz-onyosság levelek nem lévén, gyanóság lehet nem igaz já-ratbéli voltokrol, affélék meg-fogattassanak . . . és ha magokat igaz járatbélieknek lenni el-hitethetik, békével bocsáttassanak minden kár nélkül [AC 216]. 1731: meg kellenék aszt a Legint fogni mert nem hiszi hogy igaz já-ratbéli legén volna [Császári SzD; WassLt]. — L. még SKr 485.

járatik kb. használtatik; a fi folosit; benützt werden. 1748: (A) Jedd felé menő ut abusive járatik, nem le-hetne it utat tartani [Koronka MT; EHA].

járatlan 1. nem járt, el/felhagyott; neumblat, părăsit; unbetreten/gangen. 1639/1727: az mint azon járatlan ut dirigalna, és az bizonyágokis hordoznának azon völgynek Ormozattjára jüttünk . . . ott az ormoza-ton . . . egy halmot hanyattunk [Zágor és Kisszölös (KK) között; Ks]. 1662: félbehagyák ebédjeket és a rettenetes hegyek-völgyek között és nagy járatlan uta-kon . . . a fejedelemasszonyt Váraddá hozták vala [SKr 364—5].

Sz. 1569: az meg tanolt, vegzet tudományodat Mas ember zouara elne hagiad, Mint az Jart vtat az Jaratlan-ert, Mert karat vallo [Nsz; MKsz 1896. 355].

2. járhatatlan; de neumblat, impracticabil; unweg-sam/gangbar. 1749: mutaták ki Az Aszszony Korda Marija (!) Aszszony ő Naga Szombat Völgi Erdejének Határát . . . also részin . . . Nap kelet Fele, az Jaratlan Vermes ut [Fejérd K; Szentk. Salat Mihaly (50) jb vall.]. 1848: A' Tökös To Hidnál járatlan hely sülyedt forrásos helynek be töltésin dolgozo Cziganak adtam 1 f. 18 xr [Dés; DLt].

3. bejáratatlan; nefolosit; nicht eingelaufen/fahren. 1591: miert hogy az Kapw Chigaia Iaratlan wolt, Az Achyok az Keotelet kymillettek feltettek meg zakadas-tol, Az hidat ala s fel vontak az keotellel, megis Zaka-doth [Kv; Szám. 5/X. 81].

járatos 1. bejáratos vhová; a avea acces undeva, cu acces; Zutritt habend. 1783: nem lévén járatos az ő Nsga Udvarában, se jót, se rosszast nem tudok a Nsga felől mondani [Perecsen Sz; IB. St. Gergely (47) jb vall.]. 1788: Tudom hogy járatasok voltak Balogék az Sebes-tyén Márton házához edgyütt ittak nyalakodtak [Dés; DLt]. 1789: az ő keme Házához járatos volt [Dés; DLt]. 1819: Sylvester Uram . . . oda járatos volt [Kv; Pk 2].

2. vhová járogató (személy); (persoană) care obiș-nuește să meargă într-un anumit loc/pe undeva; irgend-wohin öfters gehend (Person). 1799: Bordelly házakkaz sem volt járatas [Dés; DLt]. 1807: őis járatas volt azon

olá fátához [Burjánosóbuda K; KLev.]. 1840: jártosok ... még gyakor izben a' Ferentzi Ur házához az érintet Személyek [Dés; DLt 277 Balogh László foly.].

járatat járat; a pune să ...; etw. tun lassen. 1586: Biro vramhoz találkozot vala egi eszes Bolond az ki haidw Tanchiot Jarattat vala lovauval [Kv; Szám. 3/XXIV. 41].

járatatlik 1. kb. használtatik; a fi folosit/utilizat; be-nűtzt werden. 1756: A Maroson által járo hidas, mely hogi ha rendre a Mlgs Possessor Uraktol fog járatatni ... Hid vám jóvedelmet ha mi kevesetis lehet remelleni [Branyicska H; JHb LXX/2. 43]. 1806: a' ... Cserére [F. rákos U; Falujk].

2. kb. vmely föld vki birtokának kijáratatlik (a birtok határa megállapítottatik); a fi parcurs un teren în vederea atribuirii/tercerii în proprietatea cuiva (a fi stabilita hotarele proprietății); irgendein Feldstück als js Besitz abgeschritten werden (die Grenze des Feldstückes festgestellt werden). 1821: a Tekintetes Exponens Ur ... a' processualis Szolga Biro Ur jelen létében a Falusi Öregebb Embereket a Hely szinire ki vitette, és ki jártot-ta ... és azon le kaszált fű az Exponens Urnak iteltetett és járatatott aminthogy azt felis tsináltotta és ... bé hozatta a maga Udvarába [Apahida K; RLt O. 2 Tyikos Vaszilika (70) vall.].

3. küldöztetik; a fi trimis; geschickt werden. 1662: Boros János nevű ifjú legény^a ... noha minden tudomány nélkül való ... volna, de hogy különben szerény forgolódó, jó lovakhhoz értő, jó lóhátú legény volna, portára s imide-amoda lovak vételére járatatván ... olly igen nagy kedvességet tanált vala a fejedelemlnél magának, hogy majd meghitjebb szolgája annál alig vala [SKr 322—3. — ^aKésőbb II. Rákóczi György portai követe és az erdélyi hadjáraton egyik vezére].

4. legeltetik; a fi trimis la păscut; geweidet werden. 1766: Tehen csorda maga szokott helyén járattassik [Torda; TJKT V. 337].

járda gyalogjáró; trotuar; Gehsteig. 1845: Nagy örömmel láttyuk, hogy ezen ns Városban is a szükséges helyeken az Utak es Járdák csináltotnak [Dés; DLt 650]. 1848: Kapa a járdához [Dés; DLt].

járdaló forduló, menő; care se întinde; biegend, fűhrend. 1750: Nyomáth felé járdalo határban Nyomáti Tanorok nevezetű helyben [Nyárádsztlászló MT; EHA].

járdán szőlőfajta; un soi de viță de vie; Traubensorte. 1582: Az eg Theo Iardant, kewannya volt Az Aztalosne Rigo Georteo [Kv; TJK IV/1. 21 Michael Kadar seu Girtler vall.].

A járdvány szőlő alakváltozata? — Vö. a járdován címszóval.

járdán-szőlőtő faj-szőlőtő; butuc de viță de soi; Weinstockart. 1582: egy Iardan zeoleo theo vala az eg Rendben áki eg Kichinne fellyeb All vala [Kv; TJK IV/1. 21 Petrus Aztalos vall.].

járdogál 1. járkál; a tot umbra, a umbra mereu; herumgehen. 1584: (Az asszony) A hold vilagon ky leowe

hazabol, es az kapunal innet leweo hid ala Mene, onnet ky leowe, Esmegh Az eo Aytai(n) be Mene, vizontagh A hid ala Mene, es esmeg ky leowe, de Ne(m) tudom mit Iardogalt vgy [Kv; TJK IV/1. 274 Chieob Georgy vall.]. 1592/1593: megh keoteottik az Lonak az fekiuel az lo terdit, ot iardogalt az lo, de be nem hajtottak [Szásznyires SzD; Ks 35. V/12]. 1785 k.: Papot kérnék^a, mert nagy asszonyságban Járdogálnék kamuka ruhában [EM XX, 500 Balás kódex. — ^aA vénleány]. 1849: Kelemen Béni ... onnan vévén észre főkép hogy a nő alattomoson Szobájába járdogált mivel egy Skatujába melybe egy fehér kalap volt ... helyette egy otska Szines kalapot talált [Kv; Végr. Vall. 50].

2. ts jármozgat (igásállatként használgat); a pune la jug, a înjuga; öfters ins Joch spannen. 1748: kijetek az ókróktól csak nékem ajándékozá énis bizony járdogalom [Somlyó Cs; ApLt 5 Bőjte Lőrinc Apor Péterhez].

A köz- és irodalmi nyelvi -dogál igeképzőnek a székely nyi-okban -dogal alakja van, tehát a fenti kijegyzésben is járdogál ejtéssel számolhatni.

3. eső ~ eső eseget; plouă încet; langsam regnen. 1729: itt a rettenetes szárazság uralkodik vala, hanem tegnapi es ma járdogal vala valami pázmás eső [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János Apor Péterhez].

járdován szőlőfajta; un soi de viță de vie; Traubensorte. 1847: Ezek igen böcses sajátságok, melyek az Altalom eddig annyira méltatott Járdovánban es annak fajában a Gyöngyszőlőben hiányoznak [KCsI 13]. — Vö. a járdán címszóval.

Hn. 1739: Az Járdován kut felet (sz) [Bágyon TA; EHA]. 1783/1834: Járdaványkut [Bágyon (!) TA; Komjászezi lev.].

járdován-szőlő un soi de viță de vie; Traubensorte. 1732: vagjon edj láb homlokos 's vápás szőlő ... Járdován, kövér és boros szőlővel épült [Szentjakab SzD; Told. 11/67]. 1841: kövér es járdován szőlő [Km/Kajántó K; KmULev. 3].

Szk: fekete ~. 1795: A' fekete járdován szőlőt meg kell szemeltetni ...^a [Bősháza Sz; IB. Batori Gábor lev. — ^aBor színezésére való recept kezdete].

járest ismét; iarăși; wieder, von neuem. 1811: más Posesorok az Nyertzei^a Szabad Erdőket járest el foglaltak [Somb. II Középlaki^b Jakab Ádám ns kezével. — ^aNyertze (K) határbeli. ^bKözéplak az előbbivel tőszomszédos település].

jargal i. nyargal

járhat 1. ts is a putea umbra; gehen können. 1584: Az gyermeket Rettenetesen kezdte az betegsegh leiny vegre Anyyeba luta az Zegeny gyermek hogy Im Niolcz eztendeos, de sem zol sem wihet se(m) Iarhat [Kv; TJK IV/1. 255—6 Egy ferencz felesége vall.]. 1602: egy niomorú szegeny eozuegy asszony allat, ki niomorú benna labatlan ember, nem iarhat [Csejd MT; BethU 29]. 1750: ugy elis nyomorotanak az ... ókrók hogy már alig járhatnak [Kál MT; Berz. 12. 92/61]. 1765: en nem járhatok időmöt el töltöttem, a nyolczván egy esztendőit nyolczvan kettőbe járok [Csobotfva Cs; Ks Miss. I

Csíkcsobottfvi Bartalis János nyil.). 1783: alig járhat erőtelensége mián [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. 1806: a Kotzának edgyik hátulso lába még volt martzangva, de nem ugy, hogy abból veszedelme következhetett volna mivel sántikálva járhatott [Dés; DLt 82/1810].

Szk: *alig ~ a lábán*. 1783: maga az ex(pone)ns is azon betegség(en)^a fekvő ágyban esett es sokáig sindett, ugy annyira hogj mais alig járhat a' lábán [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76. — ^aMint meghalt édesanyja]. * *lábán nem ~*. 1662: a fejedelmet Ecsedbe magához hitta vala . . . Noha már a méltóságos gróf úr^a a köszvény miatt lábán nem járhatván, csak székben hordoztatnék [SKr 283. — ^aAz 1630-ban alig két hónapig fejedelemséget viselt, de aztán I. Rákóczi György javára lemondott I. Bethlen István, Bethlen Gábor öccse]. 1759: Szikra Juczi sánta személy . . . az Hoher által ki kísértetvén Szekeren, lábán nem járhatván [Kv; Tjk XVI/8. 362]. 1778: Etzken Andras Uram meg vakult volt az Felesege Labán nem járhatott beteges állapottya mián [Albis Hsz; BLev.].

2. lépegethet, lépkedhet; a putea pási; treten können. 1736: húsvét másod napján az az vizben vető hétfűn . . . Reggel az udvariak csebrekkel, kártyákkal reá mentek a leányokra, ottan olyan öntözés volt, hogy bokáig járhattál volna vízben [MetTr 359].

3. haladhat; a putea inainta/avansa; vorwärts kommen können. 1619: azt monda . . . , hogy ő együtt jött az követtel Konjáig s ott hadta el, és igen lassan járhat, mert igen terehheil vagyon és oly igen nagy szörnyű hó lőtt volt ez télen Ázsiába, kire semmi ember nem emlékezik [BTN² 241]. 1620 k.: soha semmi időben az Nap úgy nem járhat, hogy Egiptusnak valami részén által nem kell menni [i.h. 413]. 1662: a hadak . . . eszekbe veszik a nagyságod elmenő-szándékát, felüinek és mindnyájan utánad vonódnak sietve . . . miattok nem járhat sz annyi ezerekkel, az ellenség pedig nyomodba akadván s rajtad lévén, mind velők együtt vessz^a [SKr 375. — ^aOlvasati v. sajtóhiba véssz (értsd: elveszel) h.].

4. járhat-kelhet, jöhet-mehet; a se putea umbra; herumgehen können. 1586: En el Nem valhatom a' tarsasatul. Egyedwl sem larhatok [Kv; Tjk IV/1. 602 Botha Istwan Coloswary hiteos Capitan vall]. 1608: az oda ualo erdölöknek utat semmi lőtt okon el nem fogiak, hanem szabadon iarhassanak [Csicsó Cs; BálLt 60]. 1613: Eo felsege^a az Haidusagott le ciendesiczie, es az orzagbul ki igaziczia, minden hellickeol az dulo fozto es orzagunk puztito Latrokott amoucellia, hogi minden rend iarhasson bekesegetsen utaba, es lakhassek minden iambor iozagaban s hazaban [KJ. — ^aBáthory Gábor]. 1626: az mikor en ott iartam szekeren szabadon iartam, szabad út uala, mastis az kj ott akart iarnj szabadon(n) iarhatott [BLt 3 Daruas Janos szent Marthonj^a ns (60) vall. — ^aCs]. 1737: Egy Onodi Mihály nevű nemes ember mostis fenjegetődzik hogy mig egyből kettőből szalon(n)át nem tsinál, addig ki nem menjen Hunyadrol és így bátorságosan nemis járhattunk miatta [Vh; Ks 83]. 1750: Szólga nélkült nem járhatok [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1757: Viz és nagy Sár mián Udvarban alig járhatni [Déva; Ks 92. I. 23]. 1814: akadály nélkült járhattak [Dés; DLt 611].

Szk: *alá s fel ~*. 1681: Fejér Bátya . . . Ezen közepő Contigna(t)iból a' forgo garadiczra nyílo ajto (: melj

forgo garadiczon ala s fel járhattak mind a' bastya felső reszeigh :) [Vh; VhU 548] * *lőháton/lovon ~*. 1619: Az nagy erős kőpádimentom utcákat úgy elmosta, szaggattá az rettenetes víz . . . hogy egynéhány napig, azmeg az utcákat meg nem tölték, lovon nem mindenütt járhatott az ember az utcákon [BTN² 285—6]. 1703: én lő haton nem iárhatok, mivel igen öreg, Sérvéses, beteges ember vagyok [Káson; KaLt Apor István ir. Kászoni Imreh diák Apor Istvánhoz]. 1721: az Ngod men loan nem járhatok mivel meg benult nagyon botlik [Ks 96 Bíró György lev.].

5. *is is* közlekedhetik; a putea circula; verkehren können. 1597: Az keozepseo Zamoson valo palohoz vonatek az legeniekkal ket kozorofat es ra tetetem, hogy . . . bizuasban iarhassanak raita [Kv; Szám. 7/XII. 16]. 1605: Zemere Mihálj mint hogy hatalmas vala, el foglala az zentegihaz fiuet, az vtat el foga rulla, még Palfaly Istua(n)tis el foga rulla hogy ne(m) járhatott ott az eo maga feöldehezi, hane(m) az eo maga tanorokaban zertzett vala vtat hosza (!) [UszT 19/44]. 1643: (Az) porgolat kert uolt az kiuel tilalmast tartottak, mihelt azt be kertelték azon senkj sem járhatot, hanem gyalog ember [Tamasfva K/Páncélceh SzD; RLt O. 5 Tamasfaluj Jmreh (65) ns vall.]. 1665: ugy el veszet vala az ut hogy akkoris el nem járhattak ot s most sem járhatnak annyira el vesztegette az malom arkabol ki foljo viz [Jobbágyfa MT; BálLt 50]. 1717: A Sövényfalvi Gáton es Malmon allol levő . . . Fundusokra hova valo Gátt dagaszsa tolyla fel a vizet. Ugyan ott az Ország Uttyat is mi miat nem járhatni? [Kük.; MbK 127 vk]. 1723: az Harangláb mellett le menő Ország uttyán . . . nagy ár Viz idején . . . nem járhattak, mig az ár Viz el nem Takarodott [Sövényfa KK; MbK 150]. 1792: A Marhák, Szekerek, hogy azon Zugon ne járhasanak igazé hogy telt keresztül valo fákat, Czövekjeibe vésett Gerendákat [K; LLt Csáky-per 224 L. 25 vk. — ^aA molnár. Szászkereden K]. 1829: a' nagy hajo a' zaj miat nem járhatván egy 2 lovas szekerek valo inkább csolnakba mind hajoba nagy bajjal által hoztak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. — L. még FogE 178.

6. utazhatik; a putea călători; reisen können. 1786: a Kocsiban nagy contentumom vagyon, nem igaz hogy olyan mint a' Noé bárkája, mint Pápai hirdette, mert egy olyan gála kocsi, hogy akarki járhat velle [M.régen MT; DobLev. III/6. 15. 1b Szántó Sándor lev.].

7. *is* végigjárhat; a putea parcurge; eine Strecke abschreiten können. 1662: (A vadkert) kerítése hol és mennyit tarthatott az erdő között, nem engedte az idő, hogy járhasuk. De el kell hinni, aki megjárhatta volna mindazokat az vadkertes erdőket sok gyönyörűségre való dolgokat találhatott volna benne [SKr 265 Lichtenstein hercegnek a morvaországi Ainsgronban lévő kastélya díszkertjére von. leírásából].

8. mehet; a putea umbra/merge; gehen können. 1568: Jm Bochatta(m) az en jambor Szolgamat Eosy Myklost walamy Jeleos dolgomert Mara Marosba(n), Azert ke-reom Azon .K. Mynt Baratomat, hogy az hawasson .K. kesertesse el embeorywel, hogy Jarhasso(n) Bekessegel [Gyf; BesztLt 99 Bornemyzza Farkas Az Kapolnay a beszt-i polgármesterhez]. 1702: Balintith Sigmondne Aszszonyom hidat csinálata oda hogy az eo keglme malmara járhasanak [Bergeny/Mezőbánd MT; MbK 98].

9. ts kb. bejárhat; a putea cutreiera; durchwandern können. 1589/XVII. sz. eleje: az Legeny rend ez Varosbol el mehet iobbadon valo tanulasnak okaert idegen mesterekhez, orszagokat iarhat az tudomany kedueert [Kv; KómcArt. 7—8].

10. járkálhat; a putea umbra; (herum)gehen können. 1623: az palank es istallo egy colny tagassagu legyen, azertt, hogy zuksegnek jdejn puskas legenyek . . . bátorságosan járhasanak [BGU 124]. 1732: én eő Kglmét Sem a' Tömlöczben, sem olljan különös helljen nem tartottam hogj elő ne alhatot volna mivel vélem édgjüt lakat, és még az udvaron is nappal szabadosan járhatot [Kv; MvRKLev.]. 1763: maga az A doceallya, hogj az Haz hija lakattal volt acudalva, minden naturaléji ott lévén, ergo idegen cselédek ott nem járhattak [Torda; TJkT V. 156]. 1801: szeme világát is el vesztette utollyára, s külömben nem járhatott, hanem ha vezették [Torda; KvAkKt Mss 363]. 1836: A Gyermek . . . bajoson szokhatnak a Házban üléshez, a mostani hideg szeles, nedves üdőbe kü(ññ) nem járhatván [Zsibó Sz; WLT Nagy Lázár lev.].

Szk: fenn ~ fennen járkálhat, fennhézázhat. 1662: hogy az ország adója, hogy annnyival is inkább a szegény országnak szarva alább szállíttathatnék, s a fejedelmi annyira fenn ne járhatnának, negyven ezer aranyra s esztendőnként akképpen portára beszoigáltatni parancsoltaték [SKr 454] * ide s tova ~. 1768: most dolog üdő vagyon ide s tova nem járhat az ember [Szentlélek Cs; BLt 7] * ki s be ~. 1683: itiltük hogy sok helyeken szabadon ki s be járhattak az marhák [Radnót KK; Ut]. vmi után ~ vki. 1719: elég kesőre kulthettem a Czitrom levét s fa olajat mert az egességtelenség ném engtétté hogy az uta(n) járhasak eddig [O.csesztve AF; Ks 96 Ágoston György lev.]. 1839: (Az eladóvá tett) két jó szágak a' leg jobb keze ügyibe lesznek; tsak arra kérem, hogy ne késleltessen betses találkaszásával . . . hogy járhasak mások utánn is [A.sztmihályva TA; Bosla.B. Miske Ferentz Bosla Ferenchez].

11. vmilyen öltözetben járhat; a putea purta o piesă de îmbrăcămintă; in einer Bekleidung gehen/tragen können. 1841: Atya és Két Bejáró mesterek hét köznep Gatyá Szárba járhatnak tisztességes tiszta Surtzal [ZFaz.].

12. legelhet; a putea paște; weiden können. 1590: Mikor az megh irt Tott vram diznay előzőr rayta Jarnak az megh irtt Zemilyeknek diznaiokis az utan rayta iarhasanak [Jobbágyfa MT; BálLt 89]. 1598: minden fele marhaiok az Kws Ilosuay^a hataron szabadon Jarhasanak az erdőn valo fwven [Kiskájon SzD; i.h. 81. — SzD]. 1620 k.: megárad az Nyilus vize, és az országot széllél folyja, hogy az barom sem járhat az mezőn az víztől [BTN^a 411]. 1677: Az kis kerekű Földes urak marhájok . . . a patakon innét ne járhasson [Csanád AF; JHb XXVI/42]. 1820: az egész helység Marhái a nyomáson 's az után az Ökör tilalmason is mindenütt együt nyaralodnak és az uraság erdeiben is járhatnak [Jegenye K; KmULev. 2]. 1842: a dőlő fák miatt szarvas- és juh-marhák legeltetés üdein bátron nem járhatnak [Taploca Cs; RSzF 115—6].

13. legeltethet; a putea paște/duce la păscut; weiden lassen können. 1584: Ez koloswary . . . Iuhos embereknek mostan ez esztendeoben teob feoldet nem Adnak hanem minden az kayanto veolgybe chak az ket Lab

feoldre mennienek es keolteozenek (!) és a' ket lab feoldteol fogwa a' hatarigh Jarhasanak [Kv; TanJk V/3. 283a].

14. végére ~ a putea afla ceva; einer Sache gründlich nachgehen/dahinterkommen können. 1798: azon itallokhoz^a nyult é valaki és ki? ennekis hogy végére járhasunk kértük a végre Tamási Urat, hogy annak bizonyítására állitson Tanukat előnkbe [TVLT Köz. ir. 708. — ^aMarosludason (TA)].

15. rendszeresen mehet vhoza; a putea merge regulat undeva/frecventa ceva; irgendwohin regelmäsig gehen können. Szk: iskolába ~ 1803: Hány Gyermek^a vagyon . . . akik az oskolába járhatnának? [M.bikal K; RAK 35. — ^aÉrtsd: fiú] * templomba ~. 1699: Sebesi János(na)k meg izentessék hogj ha a' városba bé jöne is, a' Templomba ne járhasson mind addig mig magát nem justificallya [Kv; SRE 60].

16. rámehet/csaphat vkire; a se putea năpusti asupra cuiva; jn überfallen können. 1677: A' holdoltságan lévő faluk, kikre a' Török ottan szabadon járhat, a' meg-irt modok szerint valo latrok fogására ne kényszeritessenek [AC 125].

17. eljárhat vmiben; a putea proceda; tätig sein/erledigen können. 1588: Myert hogy sok panasza leő erreolis hogy sokan eoreokegeoket Seowenyeket gypwyeket killieb vetik az varos feoldere es az vtakat zorossokat zorittiak, Azert Az vt chinalo vram es az hatarra vigyazo valasztot Negy vram bizonios Wdeokban ez Niaüaliatis el Igazichak telies hatalommal Jarhasanak, es karos foglalo Seowenieket gypwket le vonhasanak [Kv; TanJk 1/1. 66]. 1619: Az németek azért kívánják annak^a fennmaradását, csak hogy most az hajdúság öreájok fel ne keljen érette, hogy ók bátrabban járhasanak dolgokban [BTN^a 310. — ^aHajdúság palánkjinak]. 1730: Mása Mesterné Asz(szonyo)m kérte kezességen ki Grabaricsné Asz(szonyo)m-tol Radics Borbárát, hogy járhasson dolgában [Torda; MvRKLev.]. 1739: Kivánjuk mi-is szivesen, hogy Isten ő Kglket éltesse és Mennyei kegyelemmel ruházza-fel, hogy velünk együtt ő Kglmek egyben-vetett vállakkal e' nehéz időkben az Ur(na)k dolgaiban hiven járhasa(na)k és szolgálhasanak [Kv; SRE 173]. 1843: A pénz-egybegyűjtéssel az a cél, hogy Varga Katalin és Kriznyik Todor járhasanak a faluk peres dolga igazításában [VKp 75].

18. kb. vhozan eshetik/fordulhat dolga/sorsa; a putea avea o soartă oarecare; js Los irgendwie wenden können. 1675: Az vajda is az bojérokkaal együtt elfutott az erdőre . . . Todorasko Viszternik és Salamon uramék is mint járhatnak, nem tudom [Futásfa Hsz; TMÁO V, 354 Bardocz István Béli Pálhoz].

19. (föld vmeddig) rúghat; (despre pământ) a se putea întinde; (Feldstück) sich erstrecken können. 1763: mig a Szamos vize magát szakasztás által más valura nem vette, ott folyt a' hol ezen Rétnek Nap Nyugati része határosodik, és akkor a Lább Föld a Partig járhatott [Széplak Sz; Ks 92].

20. foroghat, működhetik; a putea funcționa; sich drehen/in Betrieb sein können. 1732: Minthogj a dürrückelöt és kása töröt egy kerék hajtja, azért egjszersmind, mindenik nem járhat, azért mikor dürrückelöt jár, akkor halgat a kása törő, mikor megint jár a kása törő, akkor halgat az dürrückelöis [Kóród KK; Ks 12. I]. 1768: (Az ajtoni^a malomnak) az árvíz miatt Gáttya el

szakadván, sokáig nem járhatott [DobLev. II/390. 8a. — ^aK].

21. *ts* jármozhat; a putea pune la jug, a putea înjuga; ins Joch spannen können. 1766: egyik ökrünk az hid alá bé esett s meg bēnult, ugy hogy ma Se járhatyuk [Alparét SzD; JHbB A. 32].

22. *vk*it vmi illet; a-i putea reveni cuiva; jm gehören können. 1635: Kiraly Janosnak nem tudom semmi vérséget igassagat hozza, Diosi hataron se szanto feöldheöz, se Erdeöheöz; hazhelielis Dioson nem tudom a ki vtan Nyl fwve jarhatna [Diós K; JHbK XXIII/1].

23. (a szél) átjárhat vmit; (vintul) a putea să treacă prin ceva; (der Wind) etw. durchdringen können. *Szk:* a szél nem ~ vmit a szél nem járhat át vmit; a nu se putea aerisi; der Wind nicht durchdringen können. 1772: Torok buza nevezetesen bovon termett volt, de az Iffiu Aszony nyersen a' filegoria hijjára fell töltetvén, mint-hogy a szél nem járhatta meg filtesedett [Hidvég Hsz; HSzJP Jacobus Oláh (30) jb vall.].

Ha. 1840: járhattam [Dés; DLt 985].

járhatás járás; umblat, umblare; Herumgehen. 1836: azon ki mutatott helyet ... meg vizsgálván ... házak körül valo Jarhatassal fel mértük [Dés; DLt 556]. 1846: (A hidban) a közbülső feszített gerendák pedig két Schroff által a folyo gerendakhoz felszorittatván, az egész egy fel szorított testületé váland, és ezutánni járhatásra alkalmassá tétetődik [Dés; DLt 858/1847].

Szk: *békességes* ~ háborítatlan járás. 1662: Bethlen István Lippáról Jenőre s Belényesre, onnan a rettenetes hegyekre, a szörnyű hegyek között Szilágyon által ... nagy sietve ment vala Ecsedbe, noha ... békességes járhatásáru! fejedelemtül úti levele is küldetett volna [SKr 191].

járhatatlan impracticabil; unweksam/gangbar. 1792: (A) Nagy Meszesen lévő Utakat ... kellenek ujra tsináltatnunk, annyira hogy ha ezeket, külömben is, igen sok terhekkell küszködő Városunk szorgalmason nem tsinálna, minden felé járhatatlanok lennének az innen ki menő Utak [Zilah; Borb. II hiv.]. 1806: a Küküllő vize ... aradásával a' régi országos utot mindenütt ugy el szaggatta, hogy üdövel járhatatlanná lett [Erdősztgyörgy MT; WH]. 1816: a Falunak takarodo, és erdői uttyait, a viz járhatatlanna tette [Sóvárád MT; EHA]. 1841: Az Ut jobbulsára (: melly eddig nállunk járhatatlan volt :) vártam [Veresegyháza AF; DobLev. V/1236].

járhatatlanság impracticabilitate; Unbefahrbarkeit/gangbarkeit. 1826: (A) Gyalakuti^a határ közt a' Csulokáj völgyéből lefolyó zápor és nagy esső vize ... minémü tetemes kárt és az Ország utjába való járhatatlanságot okozon, annak mű, kik határainkon ezet tapasztaljuk keserves tanui lehetünk [GyL. — ^aMT]. 1841: Somkuti forduloba a Deberke pataka az ország utnakis alája már kezdett mosni, és aztat ottan — járhatatlanságra juttattya [Dés; DLt].

járható 1. practicabil, pe unde se poate umbla; befahr/gangbar. 1784: Most Innepre kívántom volna holmi konyhára valoval udvarolni, de a Maroson által, éppen nem lehet jární hogy lovas ember jöhessen, mihelyt pe-

dig bé száll (így!) s járható lészen azonnal fel inditok Nsgtokhoz [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1789: Ezen egész Etédi Processusban ... az egyik Faluból a másikba menő utak és Hidak a' mennyiben a helynek igen Hegyes, omlásos, sippédékes, vizes, és egyszersmind köves volta engedi, alkalmatos és járható állapotban vagynak [UsszLt XIII. 97]. 1842: A' határ szélénél elkezdett kövecselésre nézve az a megjegyzésem, hogy a' leg durvább kovacsot ... be lehet azután szinelni ... aprobe kövecsel, jogy járható és tartós legyen [Mv; Mv-Lev.].

Szk: ~ *vá tétettethetik*. 1825: (A) motsáros Helly ugy tétettethetik járhatóvá, ha két felől a Telkek kerteyi mellett az uttza szélein Sántzok ásattatnak [Dés; EHA].

2. megjárható/tehető; care se poate face/parcure; (eine Strecke) zurücklegbar. 1820: Thorda harmadfel postányi Kolosváron tul rakott uttal járható [Bács K; KmULev.] | Kolosvár várossa ... ide két postányi járo helyi jo időben meg lehető uttal járható [Bogártelke K; i.h.].

3. iskolába ~ gyermek beiskolázható gyermek; copil școlarizabil; einschulbares Kind. 1838: Pontosán ki kell jelelni hogy az Ekklesiában hány fiu és léány oskolába járható gyermekek vannak [Nagykapus K; RAK 15].

járkál 1. jár-kel; a umbla de colo pină colo; hin und her/herumgehen. 1779: ott járkálván a más részen a tarka házban találták különöősen ugyan Székely Ferentzel öszve ölelkezve s tsokolodva a szegény Kemény Sigmondne aszszont [KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druziánna (61) vall.]. 1823: gyakran láttam Csernátoni Uramot ottan járkálni [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez Sütő Parasztyiva (40) vall.]. 1831: Loháton járkálni hol látta a' Tanu Drogan Vontzot | le se szenderedhettem, mivel valami Lovas Emberek a Guja körül járkáltak [Dés; DLt 332. 1, 14].

Szk: *alá s fel* ~. 1842: egy versen a' Szeméért lett megzalogoltatása alkalmával az Aszszony Amberboi Josefne szitkozodva boszonkodva járkált alá 's fel a' Házba [Dés; DLt 1452 a bé panaszoltatottnál szolgálatba lévő száraz dajka Déési Eperjesi Jánosné Orbán Rákhel vall.].

2. ide-oda jár; a merge de colo pină colo; hin und her gehen. 1778: nappal nem mért járkálni [K; KLev.]. 1799: ha kik ... a fellyebb le irt mod szerént^a feredezni, és járkálni találtotnak ... érdemlett büntetés alá vonatassanak [Kv; EM XLVIII, 488 gub. — ^aMeztelenül]. 1844: kijöve egy puskával Szakmári Ferentz eskütt kegyetlenül, hogy ma Cseresnyés Danielnét keresztül lövi; sokáig járkált, vártta hogy ha Cseresnyés Danielné ki jöne, hogy meg löje [A.sófa U; DLt 1441].

3. járogat; a merge undeva deseori; öfters hingehen können. 1780: mi Aszszonyokul eo Nagyságához bé járosok nem voltunk, s nem is volt szabad oda járkálnunk [Bethlen SzD; BK. Anna Lakatos conj. St. Ersek (39) vall.]. 1817: én nem érkeztem másokhoz járkálni [Tor-da; KvAkKt Mss 363]. 1819: az udvarba nem sokat járkáltam [Kv; Pk 2]. 1821: joszágn járkálván által a kert letapodása mián kártis vallott [Étfva Hsz; HSzJP]. 1852: Anyám ... járkál magátolis holmihez fogodzva 's paltázához támaszkodva [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

4. *ts* (végig)jár; a umbla prin; durch/herumgehen. 1811: Aluszik, nem viritt a' Ró'sának fája, Föld alatt

buvkál a' Liliom czirája, A' virág házat-is hijába járkálom, Ott-is egyiket-is mert fel-nem találom [ArÉ 198].

Ha. 1842: járkáltom [K; KLev.].

járkálás 1. ? lábnyom; urmá (de picior); Spur. 1754: csak azon Czigánj njoma verdődese járkálása láczot több nem [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/11].

2. mászkálás; hoinárealá; Umherstreifen. 1831: szer-te szellel valo jarkalasaid miatt talan fizetessedet se kaphattad ki mert a Guját oda hagyván kárt okoztal szerte szellel valo jarkalasoddal! [Dés; DLt 332].

járkáló ide-oda járó; care umblă de colo pină colo; herumgehend. 1799: nyári üdőben a Város mellett lefolyó Szamos árkában feredeznek a víz mellett alá s fel járkáló személyek között anya szült mezitelen a vízben felemelkedni, de még szerte széjjelis sétálni is nem szégyellik [Kv; EM XLVIII, 488 gub.].

jár-kel 1. a umbla; hin und her gehen. 1652: Cegeben^a lako Magyar Mihaly ... hütötlennül töle el szököt felesget Szolga Margithot elege kereste; egész Debrecenig járt költ [Szjk 69. — ^aSzD]. 1655: Hogy kereste^a arról sem producal semmi levelet hol járt költ [i.h. 76. — ^aAz asszony elszökött férjét]. 1727: Nemeth Katonakkal nyilván paráználkodott, Csokolodott, ölelgetőzött, titkos helyeken járt, költ [Dés; Jk]. 1758: Rhédei Pál ifjú legény lévén, nem igen lakott otthon, hanem szüntelen nagyurak között járt-költ [RettE 64].

2. jön-megy; a umbla de colo pină colo; kommen und gehen. 1847: azután is, ahova csak kellett, mindenüvé ügyökben jártam-keltem [VKp 165–6].

jármatlan jármozatlan; care nu a fost pus la jug; nicht eingespant. 1767: azan ökör tilalmasban nevezetesen kik jártatták hány Tulkait, lavait s kantzáit? hány jármos volt közöttök s hány Jármatlan? [K; JHbK LVI/5 vk]. 1804: Minden meddű csordába tartozó Meddű teheneket, kétesztendő ökör- és ünőborjukat ... és a jármatlan tulkokat ... köteleztetik minden falusi gazda és lakos a meddű csorda közé adni [Kisbacon U; RSzF 194].

jármol járomba fog, jármoz; a pune la jug, a înjuga; ins Joch spannen. XVIII. sz. köz.: a két Bihal Tulkot ... nappal jármalták éttzaka járomba koplaltatták [Kercsesora F; TKI]. 1770: (A jobbágyok) ökreiket el adgyák s, azok helyet Kantza Lovakot s, teheneket szerznek s, azokat jármollyák, hámollyák, szántnak vetnek [T; JHb II/1.]. 1773: nemellyek a Teheneketis jármollyák [M.léta TA; JHb II/3. 1795: az ökrömet az Hava-son által hirem és akaratom nélkül jármalták, mely erőltetés miatt meg szakadt, és mindjárt harmad nappal megis dögölt [Msz; MbK 104].

jármoltatik járomba fogatik, jármoztatik; a fi pus la jug; ins Joch gespannt werden. 1773: Nállunk a Tehén s Lo potollya mindennapi szükségünket, mivel feles Tehe-nek jármoltatnak [M.léta TA; JHb II/3].

jármos I. mn 1. igás, igavonó; de jug/povará; Joch tragend/ziehend. Szk: ~ barom. 1730: Jármas Barom nro 20 [Tatrag Br; BrÁlt Acte neinreg. II/115. — Binder

Pál kijegyzése] * ~ bivaly. 1674: percipialtam. Jármas Bialt nro. 3 [Utl]. 1679: Jármos öregh Bivaly nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 120]. 1752: 4 jármás bial [Backamadaras MT; Told. 37/4]. 1756: Bihal Bika nro 1. Jármos Bival Nro 2. Fejös Bival Nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 23. XXII/b]. 1802: Két fejös tehén bihalok. Két jármás Bihalak [Ne; DobLev. IV/858. 10a]. - L. még Benkő, MszIs. 11 * ~ marha. 1739: dögölt meg a Bodoki Jobagyok közül ezeknek Vono Marhajok t.i. Kato Ferencznek egy, Gyurka Radulynak ket vonoja, Hoszszu Ferencznek egy vonoja ... ezek mind jármás Marhák [Bodok Hsz; Ks 22. XXIb]. 1767: Pünkösdt tajakán tiltott Titt. Horvát Ur(am), két Penzel hogy az jármás marhákon kívül Semmiféle heverő Marhákot ne Jártassanak, az ökör tilalmassába [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/5. 23]. 1828: Jármas és Fejös szarvas Marháinkat kezdik meg nyuzagatni [Torockó; TLev. 13/3. — L. még RSzF 114 * ~ ökör. 1586: az Ingo marhatt. Negy Harmad ffw es Negyedfw Twlkokat, het Iarmas Eökröket ... hatt Reszre osztották [Lesnek H; IB VI. 225/16]. 1652: Vagyon Jarmas Eokör Nro 9 [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése]. 1682: 4 esztendő ökör bial nr 7. 3 esztendő ökör bial nr 2. Eöreg jármos okor bial nr 2 [Utl] 1763: bizanyas ide valo embereknek vono jármás ökreit a' széna buglyák között találván mindeniken seorsim egy egy sustákt huzott; és vont [Gálfa KK; Mk V VII/1. 24 Kotsis György (44) jb vall.]. 1799: Az heverő ökröket fizettem 34 kr. az Iarmos okrokert adtam 1 Rf 8 xr [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. — L. még CsVh 52; * ~ ökörmarha. 1732: In Anno 1729 es 1730dikban Bátsfaluban dögolt Iarmas okor marha nro 190 [BrLt Acte neinreg. II/115. — Binder Pál kijegyzése. — ^aBr]. * ~ tehén. 1747: Egi alkatmatossággal velem együtt Szántot a Papnak ugj meg ütő főben egj jármás tehenit a Gazdájának hogj mingjárt fel dőle [Szöke-fva KK; Ks 17/LXXXI. 14]. 1772: Vargyasi Ferencz meghalázóék marada egj jármás ökör és egj jármás tehen [Hszj jármos-ökor al.] * ~ tulok. 1729: Mohában^a maradot Jármas Tulók nro 2 [TKI Petki Nagy család szám. 86a — ^aNK]. 1797: Négy Nagy ökör, és két jármos Tulok [M.igen AF; DobLev. IV/19].

2. disznójármos; cu jujeu; mit Schweineklotz. 1812: az maga rosz kertyin mentek bé a' Jármas sertesek [Petrilla H; JF 36 Prot. 3]. — A jel-re I. járom 3. al. a jegyzetet.

3. iga-, igás; de jug; ins Joch gespannt. Szk: ~ szer iga/igás úrdolga-napszám. 1820: A Robotta Jármas és gyalog szerbe 2964. napszám [Jegenye K; KmULev. 2].

4. ~ hid cölöp/járomhid; pod de capre; Jochbrücke. 1833: Sukon^a edgy a' Szamos Vízére Ujjonnan építendő Jármos Hidhoz meg kívántatnak 32 Darab Hidlabok [Slt Vegyes perir. Enyedi Sándor In'sener kezével. — ^aF.zsuk K. Folyt. a fels.].

II. fn igavonó barom; animal de povară/jug; Zugvieh. 1606: Az melj eökreket eleözzer az A. adott vala az Jnek en tartam, teöllem wsze el ... En valtig mo(n)dam hogj kart vallek hogj vgy wszi el, s mo(n)da az A, hogj Job Jarmasokat wsz oda annal [Uzst 20/240].

Ha. 1734/1735: Jármas [Mezősztjakab TA; JHb XI/9]. 1747: jármos [Marossztygyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1749: Jármas [Kiskend KK; Ks 70. 51 szám.]. 1761: Jármas [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 23]. 1772:

Jármas [Drág K; TSb 21]. 1774: Jarmas [Mocs K; KS Conscr. 21] | Jármos [Szépkényerüsztmárton SzD; i.h. 104–5]. 1784: jármás [HSzj *lógó-marha* al.] | jármás [Msz; Told. 20]. 1794: Jármas [Nagyfalu Sz; CU].

Jármoz jármol, járomba fog; a pune la jug, a înjugă; ins Joch spannen. 1763: vagon vagy 6 szép borja^a né-mellyiket jármazzák [Udvarfva MT; Told. 44/15. — ^aA tehénnek]. 1797: az utrizalt ökrét Fodor Sigmond Uram egy néhány napokon jármozta és hordatt velle [Sinfva TA; Borb.]. 1815: nem átalván az utánn is mind ez mái napig is jármazni, és jármaztatni, akkor . meg kérte az Exponens, hogy Bihál Tehenit tovább ne jármoztassa [Mv; Born. XXXIX. 44].

Jármozás kb. teherhúzás; tragerea poverii; Insjoch-spannen, Lastziehen. 1777: a' Bornyukat Tulkokat és nem vágás hanem jármazás végett tartott 's tartandó Marhakat kiválogassák [Kv; TJK XVIII/6. 76]. 1795: (Az ökörnek) nem egész világos hogy az jármazás-bol esett volna eldölgése [Msz; MbK XII. 104].

Jármoztat jármoltat, járomba fogat; a pune la jug, a înjugă; ins Joch spannen lassen. 1792: az Uradalom . Két ökreit magánáll tartoztatta azokat minden Nap maga számára mais jármaztattya [Déva; Ks 73. 74. VII. 98]. — L. még *jármoz* al.

járó 1. mn 1. care umblă/merge; gehend. Szk: ~ *ereje* *sincs* jártányi ereje sincs. 1837: a köhögés annyira meg gyengített, hogy járo erejek sint (!) [Nagykede U; NkF] * *jó ~ ló jó járású ló; 1619:* ez az herélt ló csodálatos szép morha, közép ló s igen jó magavisező s jó járó ló [BTN² 253]. 1631: be hozá Bako Istua(n) az lovat megh arulának 40 forintba(n) az lora . . . dicsírte hogy jo jaro s jo futo semmi niávaliaja ninczen [Mv; MvLt 290. 58a]. 1653: oly igen mentek^a, hogy délután egy óra tájárt értem el, maga igen jó járó lovam volt [ETA I, 134 NSz. — ^aA szultán és kísérete] * *kötelen ~ kötéltáncos. 1673:* Az kötelen járo Törökök Bolondgya(na)k s szolgálja(na)k attam f 2 [Uti].

2. vki mellett/vkivel ~ vkit kísérő; care însoțește pe cineva; jn begleitend. 1614: Jutottunk bé Konstantinápolyba die 22 Maji . . . Ő maga az csasz pasa is és az mellett az császár mellett járo seregnek két fő ágája jöttek ki előnkbe sok csaszokkal [BTN² 69]. 1735: az executor Nimettel járo Hollomezei Nemes ember [Csicsogyörgyfa SzD; TKI].

3. járható; practicabil, de umblat; befahrbar/gehbar. 1751: mihelt az ut annyib(an) rectificáltak hogy járo légyen mingyárt it való Tisztartó Boér Uram maga kisírvén promoviallya [Abosfva KK; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

4. ~ út/utca kb. közút; drum public; Straße, öffentlicher Weg. 1555/XIX. sz. eleje: ahol a Székelyeknek szabad járo utok volna . . . azt is eltították eő töllök [HSzj *csóva* al.]. 1757: a' Faluk ujjabban bé kerteltesse(ne)k s kapuk álltassanak, s a' járo uttzakon Strasa a' Kalibak mellett, s Passus nélkül absoluta Senkitt is el ne botsásának a Strásák [Szk; Borb. II Pavaj Sandor vkb rend.]. 1800: Tudom aztis, hogy jó járo Út völt le a' Szamos szorossán [Kelence Sz; BFR II. 58/21 Mertse Togyer (56) ns vall. Vervölgyi Bányai János keze írásában]. * *alá s*

fel ~ sikátor. 1750/1797: Bizonyoson tudok nállunk Vervölgyön valami két rudnyi Teleket, . . szomszédja a' falu közönséges alá s fel járó sikátora [Vervölgy Sz; Borb. II Kun István (54) vall.].

5. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: vhány órányi ~ föld vhány órajárás/órajárásnyi föld; pámint la citeva ceasuri de mers; Feldstück von einigen Gehstunden. 1823–1830: Másnap Artz-cal együtt első-táltunk Hettstädtbe vagy Heckstädtbe, mely Eisleben-hez háromórányi járóföld [FogE 207–8] * *vhány napi ~ föld vhány napnyi járás föld; pámind la citeva zile de mers; Feldstück von einigen Tagereisen. 1614:* az derék út innet Drénápoly felé Jambolira megyen, onnat jobb kézre hadja egy napi földdel Drénápolyt [BTN² 68]. 1820: Vagyon három emporiumunk, u.m. Kolozsvár, Torda, és Vásárhely, mindenik egy egy napi járo föld nyárban; itten szoktuk minden naturáléinkat pénzre tenni [Báld K; BLt 6].

6. előtte ~ a. előjáró; conducător, șef; Vorgesetz-te(r)/steher. 1571: eo K. Byro vramat . . varoswl eo k. Megh Beochwlletek es valasztottak Biraioka es Eleotek Iaroya (!) [Kv; TanJk V/3. 39a]. 1578: az Mely birot es feot az vriste(n) eleinkbe Rendel, azt bechylwlettel hall-gassak mint varason feitt es előtte larot [Kv; i.h. 169b]. 1635/1650: egy Legenys azokon az megh nevezet Gazdakon, es előtteok járokon kóvul abban ne Inge-rallia magat hogy miuet kerien [Kv; ÖCJk]. 1670: maga oferalta magat hogy nekem hűségessen akar szolgálj uti kölczegre valo penzt is veven fel töllem el menven pen-iglen propria sua autoritate maganak vendicalta mint ha eöttet alattom volna az többnek előtteők jarojanak [Born. XL/184 procurator Petrus Bessenyej alias Eött-veos de Des nyil.]. — **b. felettes; superior; Vorgesetz-te(r). 1604:** Az mostany es leowendeo nyawaliaknak vi-giazasara es ez varoson leweo Capitanok es hadnagiok-nak eleottek Jarowanak (!) valasztottak feo Capita-nioknak az Vnyo Zerent Kadar Mihalt es Roger Mar-ton [Kv; TanJk I/1. 488]. 1671: Ha mikor a' Puskások Fejedelmek szükségére vadászni kényszeritetnek menni, bor sohult-is nékiek, se Posta ló ne adattassék, kire-is az előttők jároknak légyen szorgalmatos gondgya [CC 32]. 1673: Egy sing Zöld Granátott vett ismet az Draganyok előtte jarojok posztjához [Uti]. — **c. fölébe rendelt; supraordonat; übergeordnet. 1666:** az idő az mit mutat dologhna ideien az mit foghna poroncsolni előttők járo Tisztei, tartozzanak Continualni, hogy az Urnak eő kglmenek kára ne következze [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1677: a' szégyenséget ne sanczoltassák a' méz gyűjtők, vagy egyéb arra rendeltetett emberek; melyet ha cselekednének . . praefectus vagy más elő-tők járo Tisztek előtt, kiktől dependentiájok vagyon, azon mód szerint prosequaltassanak, es convincaltassanak [AC 230]. d. 1597: Ersebet igy felele En Globicz Mi-halihoz magamat ne(m) keotelezte(m) sem magamat ne-ki nem igitte(m) sem gyewreiet ennekem nem atta, ne-ke(m) sem testemnek sem lelkemnek nem kel . . . hanem az en Jstene(m) az en ziwemet Vrbeget Balinchoz vezet-lette es nekem azt mutatta eleotte(m) iaronak en azt ked-welem es kegielmetek akarattialból ahoz megiek [Kv; TJK VI/1. 63 Andreas Benche vall.].

7. lépkedő; care pășește; tretend, gehend. 1620 k.: (Arabia Petreában) terem az dromedarius teve; még az is oly csudás állat es oly sebesen járo marha tevéféle-

ben, hogy valamennyi földet lóháton öt nap elmehet ember, de az dromedarius egy nap megyen annyit [BTN² 416]. 1807: Báts Vonuly . előre hajolva mintegy gatsossan járo [DLt 4 nyomt.ki.] | Fekete Miklos, mint egy 35. Esztendő merőn járo [DLt 616 ua.].

8. haladó; care inantează/merge; Fortschreiten-de(r). 1662: a tökéletességnek útában járo szolgál énnem [SKr 696. — ^aIsteni nyil.].

Szk: lassú lábón ~. 1798: Elég kár, hogy a mi leveleink olly ritkán váltogatják fel egymást. De ennek látom az Erdélyi igen lassu lábónjáró dolgok fojása az oka; holott, mihellyt valami be érkezik; akarmelly sebesen nyargalt is az előtt; mindjárt illendő méltosággal mérséklett lassu taktussal kezd lépegetni [MNy XLVI, 153 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

9. ~ hidas komp; bac, pod umblátor; Fähre. 1610 k.: (A Szamos) ott Desen giakrabba(n) aradasba(n) vaggio(n) hidat rayta ne(m) tarthatu(n)k hane(m) eoregh hayokat kel yaro hydasokat tartanu(n)k [Dés; DLt 325].

10. kb. közlekedő; care circula; verkehrend. 1619: az barbariai tolvajoknak elunták sok, szántalan kártételeket az tengeren járo hajókon [BTN² 242]. 1667: Tudodé az Komanai^a reven jaro haionak allappatia mi formaban volt: ki számára járt proventussa [Fejér m.; Ks 67. 46. 24a vk. — ^aF]. 1753: Mentünk a Maroson keresztül jaro Hidasonn által a Maroson a Kotz nevű Erdőnek allyára [Marosbogat TA].

11. ~ buda kb. szobai árnyékszék; closet de camerá; Zimmerklosett. 1801: A járo Buda [F.zsuk K; SLt 17].

12. folyó; care curge; fließend. 1681: az kisebbik hámor, avagy kovácsoló házra és az vas forrasztó kohra és verőre, az vas futató kemenczére szolgáló s járo víznek gáttýából más felől szintén úgy szolgál az víz, mintha ezeknek egy gáttýok volna [CsVh 96]. 1752: ujj Gát Vétessel az erre Járo Viz fojását mostan szűk Viz idejin úgy el fogták, dugták, hogy a közönséges Szentegyház ágará járo Viz tellyességgel elfogyott, száradot [HSzj gát-vetés al.]. 1830: a sziksákosan (!) Kanyarodolag járo Patak Árka [Kajántó K; KmULev. 2]. 1843: ezen ványolóra járo azon víz mely a Groff Beldi Ventzelné ványolóját vitetett elegendő nem volt [Bodola Hsz; BLt].

13. el/lefolyó; care curge; vorbeifließend. 1770: miolta az Adamosi Malomnak a gáttýát, jo moddal meg kötötték, azon parondat az silipen járo viz onnan el mosta a viznek az ereje tobynire a gáton menvén el, a Silipen járo vizet alol meg akadályozta mivel eleibe tsapatt [Sövényfva KK; JHb LXVII, 111, 115].

14. kóborló; vagabond, hoinar; herumstreifend/schweifend. 1619: Azt soha ne gondoljátok, hogy az én uram^a őrizze várakat, mert az bizony soha nem lészen, mert az én uram nem kötheti lábához mind az széles pusztán járo latrokat [BTN² 232—3. — ^aA fej. A Portán lévő emlékirónak egyik portai csaszhoz intézett haragos szavai].

15. járo-kelő; care umblă de colo pină colo; herum/umhergehend. 1710: (A pestis) Kolosváratt ... Elannyéra grassál hogy uccán járo ember fel dől s megha(!) [Illyefva Hsz; ApLt 2 Ghidoffalvi Gábor lev.].

16. jövő-menő; care umblă/circulă; hin und her gehend. 1600: az városnak ollyan kegyetlen fejedelemnek Idejében magat vezedelemteol megh kellett oltalmazny, es olyan feo dolgaiban Jaro postaiat minde(n) Adoma-

nyaival megh kellett chendesiteny [Kv; TJK VI/1. 445]. 1738: minden uttzák(na)k fejekre szorgalmatos Vigyázó Strásák állittassanak, kiknek Gazdájok légyen Boér László atyánkfia o kegyelme és a Passusok ó kglme által olvastassanak meg, és ha ó kglme, vagj akár mellyik Gazda, valamely suspectus Passusra talál; vagj Passus nélkül járo emberre, Hadnagi atyánkfiához vitessék [Dés; Jk 495]. 1770: szoktunk volt vámolni mind terhes soos szekerektől, mind másféle magok dolgokban járo terhes szekerektől egy egy pénzt [Szúv; JHbK XL/8].

Szk: úton ~ jövő-menő/úton levő. 1690: az uton magunk es hiveink Szolgait, sőt magokat az utozo Nemes és egyeb Rendeket hurittak becstelenitik . . és az falukbol ki verik [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel feji instr.]. 1755: régentén egy szegény uton járo szász meg szálván azon forásnál, valami gonosz emberek reá találván erősen egyben rontatták [Nagygyeke K; Ks K. 80]. 1798: betsületes uton járo embert mint hegyi Tolvajok ne támadgyanak meg, ne verjenek, és ne foszszanak meg [Ks 76. VIIIc. 191]

17. kb. jövő, jövőgető, jődögélő; care vine încet; kommand, langsam (heran)kommand. 1619: így beszél le a vezér: Jó lőtt volna^a az hatalmas császár Portáját láthatóképpen tudósítani, de csak magatok postái által és imitt-amott járo levelekkel akarjátok az hatalmas császár Portáját bétölteni, azkivel bizony meg nem lehet [BTN² 347—8. — ^aA fej-nek].

18. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *vhányad fűre/fűvén* ~ *vhányad esztendőben/évben járo/levő*; merge pe ani, este de ani; ein bestimmtes Jahr alt. 1677: 4(ed) fűre járo herelt gyermek lo no. 1 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1691: Fogarasbann . . Ménes Számok: 5d fűre járo Kancza lo nro. 5. 4d fűre menő Kancza lo nro. 4. | 3d fűre járo Kancza lo nro 6. 5d fűre menő Gyermekek lo nro 4. 4d fűre menő Gyermekek lo nro: 8. 3d fűre menő Gyermekek lo nro. 2. [Útl]. 1758: fel fogván egy kik szörű harmad fűvén járo bitang Marhat [Szentháromság MT; Berz. 1. 10/36] * *vhány esztendőben* ~ 'ua.; idem' 1627: Wicej Antal ki mostan Tizen három Esztendeobe Járo [Kv; RDL I. 132]. 1629: Thasnadj Fazakas Pal vram házas társat Kerey Marta Aszszont az vr Jsten ez Arnyek világbol ki veotte volna es maradtanak teolle ket Aruaj. Az nagioobbik Kata mostan nioicz Esztendeobe iáro Az kisebbik Jiko ki mostan Eöt Esztendeobe Járo [Kv; i.h. 146]. 1771: Az Asszony volt akkor^a 15 esztendőben járo [RettE 258. — ^aMikor 1739-ben férjhez ment]. 1815: Sárga szeg 4. Esztendőbe járo Paripa Csitkját Kegyelmed Szamas Ujvára küldötte [Dés; DLt].

19. bejáró; care intră, care merge/umblă in; hineingehend. 1600: Margitnak, a pincébe járo Leannak czinaltattam eg' fodor Iglér szokniat es firist f 4 d 95 [Kv; Szám. 9/XII. 62 Igyarto Simon isp. m. kezével]. 1717: Molduvába járo s hir tudakozo embereink szüntelen bé járasokban Continuuskodván, azokra valo költésit egyk, edgyik része székünk(ne)k négyven negyven Rhénensisekkel fel ne(m) érte [Cszs; INyR].

Szk: házba ~ inas belső inas. 1619: volt Felségednek házába járo inasa, azki még Báthori fejedelemnek is bejárója volt . . . Azmely inas minden actáit, leveleit Báthori fejedelemnek s Felségednek is in paribus kiküldte [BTN² 326].

20. járkáló, járogató; care merge/umblă; herumgehend. 1803: a nemes communitas is pásztorbért igére: ... A hámos, hátos- és előttű járó kisebbnemű lőfűnek bérek mindenről egy véka búza, egy kenyér és 6 krajcár [M. hermány U; RSzF 193].

Szk: alá s fel ~. 1691: hogy inkább megh marasztasam^a a' sok ala s fel jaro huzo vonoktul [Dés; Jk. — ^aA szénát] * elé s hátra ~. 1805: az égyik földemet hosszan az ut szomszédossítja, s az ottan elé s hátra járo Lovak Csitkok és marhák az utbol ki csapongván gabonámat az ut melljékin el tapottják és el károsittják [Kv; Pk 2] * ide s tova ~. 1807: három szekér, egy egész vágás hordo, s más erdőllő, harmadik ide s tova járo ló szekér [HSzj egész-vágás-szekér al.]. 1818: oda mentem szolgálatra és akkoronn volt ... ide s tova járo két paripája [Szentkatolna Hsz; HSzjP Kanabéj Joseff (26) szab. vall.].

21. kb. legelésző, legelő; care paște; grasend, weidend. 1570: Valaztottak eo K. Ez meg Neuezet vraitat Az tarcha hazan^a Iaro Mezarserek valo Barmoknak, hozza Latasához [Kv; TanJk V/3. 12a. — ^aTanyaféle és hozzátartozó terület a város határában]. 1759: A Lovak járo Rétye (sz) [Sáromberke MT].

Hn. 1797/1800: A' Hugyo Dombonn, melyben a' Csorda járo a' közepénn bé mégyen [Mezőmadaras MT].

22. vmiben eljáró; care umblă într-o problemă; sich für eine Sache einsetzend. 1662: a gróf igen modestus minden dologban nagy okossággal, móddal járo, okos, elmés, tanácsos ifjú ember vala [SKr 148].

23. kb. forgolódó; care umblă să ...; um etw. geschäftig tuend. 1754: (A) detentust ... Farago Elek ő kigyelme Allegalván maga Jobbágyának lenni maga Expeditiojában járonak Lováival és Fegyverével eliberalta [Káptalan AF; TL]. 1765: En Várja Györgynek Semmi rossz Szokását Sem edgyszer, Sem mászor nem tapasztaltam, hanem mindenkor igaz, jámbor, Emberséges, Senkinek nem vétő, mások ellen nem járo Embernek ismértem lenni [Szépkényerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 14].

Szk: kedvére ~ önféjű. 1795: igen kedvére járo gyermek volt ... tsak nem mindenkoron erőszakoson lehetett ötlet fel öltöztetnünk; de mihelyt minket valahová el lehetett; azonnal Betyároskodni kezdett, s gyakorta egész napestig-is fel öltöztetni nem tudták [Mv; Told. 47] * maga akaratan ~ 'ua.' 1717: Haller Janos Ur(am)is az Frajokat nem igen dicsiri, kivált Persi igen merget, es maga akarattyan járo [ApL 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1823—1830: (Gr. Bethlen) Elek maga akaratan járo volt [FogE 216].

24. vki tanácsán ~ vkin elinduló, vki tanácsát követő; care urmează sfatul cuiva; js Rat befolgend. 1665: az mi kevés pusztá jószágom van azt is abalienálta s vesztette megholt vóm Keöpeczi János és időtlen elmével s rossz emberek tanácsán járo tékozló fiam [SzO VI, 303].

25. vhoval rendszeresen eljáró; care merge regulat undeva; irgendwohin regelmäÙig (hin)gehend, etw. regelmäÙig besuchend. Szk: iskolába ~ iskolás. 1584: Vrsula Theolcheres Janosne vallia hogy ez Ifhu Istwan deak gyermek vala oskolaba Iaro [Kv; Tjk IV/1. 323]. 1653: 1589-n ... Scholaba járo gyermek voltam [ETA I, 40 NSz]. 1784: Joannes Gédert ennek két Iskolába járo Fiatskája [Szelindek SzB; Mk IV/35. 17 Lau-

rentius Zivert (56) vall.]. 1794: oskolába járo gyermek koromban feredni fel menénk a tora [Angyalos Hsz; HSzjP]. 1871: Az oskolába járo gyermekeknek exámenjek volt május 7-én [Burjánosóbuda K; RAK 117].

26. care poartă un anumit fel de îmbrăcăminte; in irgendeinem Kleid/Anzug (herum)gehend. 1697: mon-dotta azon Aszszony neki miért hējiasz olyan fen, szetne kegyelmed köztünk valo embereket, arra aszt mondotta Peter Deákne Aszszonyom, nem én bizony zekéb(en) járo Paraszt embereket, ha szeretek, Nemesembereket, Papot, Deakot szeretek, az ki köntösben jár [Kotormány Cs; CsJk 5 György Albert (30) pp vall.]. 1679: Sívágó István Baltos nevű ... olah ruhába járo ember [UszLt XIII. 97a]. 1775: csak labravaloban járo gyermek volt [Tarcsafva U; Pf].

27. adón ~ adóhajtó/szedő; care încasează impozitele; Steuer einnehmend/erhebend. 1571: Mynden Tyzedes az eo Tyzede alat valo nepnek hirre tegye hogy ky my adowal tartozik harmad vasarnapigh zeret tegie es megh adya, Mert Negedyken az adon Iaro polgar vrait Megh fogyak es vgis megh veszyk | Az adon Jaro Vrait Igen Resten chelekeznek az ado Beh zedeseben [Kv; TanJk V/3. 36a, 43b]. 1585: Az Adon Jaro Zolgaknak futasokert hogy a' Sellereknek fel kereseseben Zorgalmatosok voltanak, Attanak f. 10/40 [Kv; Szám. 3/XXIII. 8]. 1588: Az Adon Jaro futoso zolgaknak ez eztendő altal Attanak ital penzt egyszeri maszoris f. 11/55 [Kv; i.h. 4/II. 8].

28. levő; care este/se află; befindlich. 1694: (A) ket Lancz az Kapu felet jaro ket fel vono Gemek(ne)k az ket Vegekre van kötözve [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1717: Az Arannyi határban járo Révre ... ki küldött fegyveres kézzel reá [H; JHb XXXI/43 vk]. 1817: A Szent Ivány fölől járo Hid a patakra épittetve áll 4 Czövekeken [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMűz. 9].

29. való; care jine de/este pentru; irgendwohin gehörend/gehörig. 1592: Tarotzkoy Sing wosbol Chynaltatom Eött kawatt, Melyel Az vyzbe Jaro gerendakott^a Le kapcholytak [Kv; Szám. 5/XIV. 261 Eppel Péter sp kezével. — ^aHidgerendákat]. 1724: vagyon egy leptikában járo uj kerék vas nélkül [Koronka MT; Told. 29/12]. 1732: egj ... kicsiny négi-szegeletű ónbán foglalt üveg ablakos óra Tok, az meljbenis járo óra ... az ... Páter házában vagion [Kóród KK; Ks 12. I]. 1736: Lo után járo de el bontott Tár Szekér [Mikefva KK; CU XIII/1. 171]. 1793: egy uti service u.m. 4 kerek tál, 2 leveses tál és ezekbe járo 16 ón tangyer | egy réz fazék uti budaba járo [TL Conscr.]. 1849: Egy Kotsira járo kufer [WassLt].

30. vezető, vivő; care duce; führend. 1573: az kertbe Iaro vtat ely fogta volt Hennig Iacabnak [Kv; Tjk III/3. 184 Borbel Ianos vall.]. 1586: az zeoleokre Iaro hidak es paloknak megh Epitessse feleollis talalianak olj modot, hogy az zeoleomywkort epwletlenssegh miat fogiatkozas Ne legien [Kv; Tan Jk I/1. 25]. 1602: az wizre Jaro wtat eoswent regen az botos andras eoreoksegebeol zakasztak wolt ki [UszT 17/20 Kedey Demeter Drabant medeseri (75) vall.]. 1681: Vajda Hunyad vára ... á deszkas folyosorol ezen haz ajtajara jaro garadiczka fabul eppet-tett [Vh; VhU 3. 502, 551]. 1731: Veres Gáspár revire járo ut [Hilib Hsz; BCs]. 1773: a Békény vizére járo Síkátör [Gyszm].

31. hágó; care duce la, de la; emporführend. 1817: a' Hijaba járo Lajtorja [Csókfvá MT; UnVjk 380].

32. vmivel együttjáró; care este legat de; mit etw. verknüpf/bunden. 1765: Tisz. Esperest Soos Ferentz vram, mind nehezéni kezdett idejére, mind Curatori és Esperesti Hivatalával járo sok rendbéli foglalatosságira nézve [DobLev. IV/214]. 1809: Értésére esett a Királyi Guberniumnak, hogy némely más vagyonnyán kapok, és erőszakos Hazafiak a mostani Insurrectio^a, és azzal járo Törvény Szűnés^b törvénytelen tetteiknek meg büntetése ellen menedeknek képzelvén, olly bal hiedellel vagynak, hogy meg nem büntetethetnek [UpszL ComGub. 1558. — ^a—^bIgy, Insurrectiot és Szűnést h.]. 1814: Bátyám Varga Márton nem arra valo hogy az örökséggel járo terheket vihesse hordozhassa a korhelkedés részeskedés miatt, már mindeneből ki pusztulván [M.gyerőmonostor K; GyL. Varga Pál dominális bíró lev.]. 1853: ifb Wida György ... a ... kertemben lévő Szőlőmnnek most a' kinyitástól kezdve egészen az el temetésével járo mindenemű művét köteles legyen becsületesen és kívánta módon meg tenni [Kv; RLt O. 4 Retgei Imre sk].

33. vmibe vágó, vmit illető; care se referă la ...; etw. betreffend, in etw. (ein)schlagend. Szk: halálban ~ *dolog*. 1677: Jóság, eörökség és halálban járo causakon kívül az hámososoknak minden egymás között való törvényes controverziojok az hámosi tiszt előtt szokot agitalodni [CsVh 57] * *lelküismeretben* ~ *dolog*. 1778: Az egésség dólga <le>lki esmértebe járo dolog [MvÁLt Mátyus, ConsSan. gub. — L. Szini Karola kijegyzése] * *megbántódásban* ~ *dolog*. 1677: oly dolog praetendáltak, melyben adózó és egyéb terheket viselő Faluknak károkbán, s' több hasonló közönséges megbántódásban-is járo dolog forogván ... a Törvényeknek hosszas végét el-szenvedhetetlen kárral várható nehézségek intervenialnának [AC 113].

34. (munkájáért) vkinek ~ munkájáért vkinek kijáró/vkit megillető; ceea ce i se cuvine cuiva după munca sa; js Arbeit gebührend, jm zukommend. 1679/1681: Az Urbanium szerent hetenkent jaro vasat igaza(n) futathassak es vehessek ki az ahoz lato mesterek [Vh; VhU 672]. 1681: az eő munkajokert jaro vasat, már mostan az Safar el szokta adni, es az arrat öis osztja közikbe [Vh; VhU 67].

35. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: kézen ~ használatban levő; in uz/folesintá; in Gebrauch befindlich. 1640: Szekerhező valo vass szerszámokból, vgimint lanczokból, kezen iaro czikotiukból, kapakból, feiszekből iut az Aruak(na)k f. 3 d. 50 [Kv; RDL I. 123] * *kinn/kívül* ~ 'ua; idem' 1586: Ez Niolcz Zar, tizenegy forint Nioalczwa(n) ket penz ... Igyarto Simonnak, Es Veisz Tamasnak Egyházfiaknak eppen kezeknel Maradoth Nem tudwan eheöz, az Casulakat Es kywe (!) jaro Ezwst Zermamokat es Egieib Inuentariumot Zwnieget es effelet [Kv; Szám. 3/XXIX. 17. 1589: Maradott wolt nallok^a keoz penzewl ... ide Nem Tudwan az kewul Jaro ezust Marhakat zwniekett kassulakat in Sum(m)a f. 835/63 (Kv; i.h. 4/VIII. 1—2. — ^a—^bAz egyházfiaknál]. 1597: mely summa minden tempulum eolteozetek es kewn (!) iaro ezewst zermamok es marhak kiwül theot mindenesteöl ... f 1812/58 [Kv; i.h. 7/X. 20 Joh. Jacobinus sp kezével]. 1599: az ezeost, es egieb keón iaro marhak kewoeol marad kez penzeol az egyházfiaknak heoseges kezeknel ... fl 1580/20 [Kv; i.h. 8/XV. 23].

36. ~ *pohár*? bujdosó pohár (kb. az ivók között kézzel kézre adott, talpatlan pohár); pahar care trece din mină in mină; kreisender Becher. 1673: Egy Csiga Pohar Egy járo Pohár [Fog.; Uti].

E szk-ot CzF így értelmezi: „sorba járo lakomapohárról: bujdosó pohár”. Megvilágító idézetként hivatkozik a maga korában divatozó ének kezdősorára: „Ez a pohár bujdosik, éljen a barátság!”

37. működő; care funcționează; in Betrieb seiend/befindlich, funktionierend. 1583: Ez el mult eztendeobe egi Jaro molnomat Kizdj zekbe, Nagj Kazon wizen ... el foglala [Hsz; BálLt. 80]. 1667: az Ket Tok ... Edgyiken jo jaro Molo(m) vagyon [A.szovát K; EHA]. 1767: A' Vizes és Tsóvel járo bányák(an), semmi munka tétel az egy Viz Vonással való Nap szám szaporitáson kívül meg nem engedtetik [Torockó; TLev. 7/1].

Szk: csigán ~ *kút*. 1777: vagyon az Udvar közöpin egy Csigány Jaro kutt Sendely fedél alatt [Medgyesfva MT; LLt 28/531].

38. forgó, működő; care merge; sich drehend, in Betrieb seiend. 1632: Vagion egy malom egy kerekre, az megh irt^a két Boérok szamara iaro [Kercsisora F; UC 14/38. 159. — ^aKomsa Ztreza és Ona Ztreza]. 1797: Négy kerekreke épült járo örlő malom [Mezőköbölkút K; CU].

39. forduló; care se învîrtește; sich drehend. 1676: (Az almáriumnak) vagyon vas sarkoczkának jaro czapo zaros ajtaja kolczával edgyütt [Fog.; UF II, 712]. 1677: Vagyon az udvar kerítettésin ... fa sarkon járo egy felszer deszkás kapu [CsVh 53]. 1692: Nyilik a ... konyha felől-való házra vas sarkokon, pántokon járo fűrészes deszkából való paraszt jó aító [Mezőbozdon TA; BK 5]. 1743: egi vas Sarkakon járo ajto nyilik az szükség helyre [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. 1775: (A) Fogado ... udvarára két közönséges tölgy Fa Kapulábak között alol fa sarkokon forgo, fejlül ugyan fa káva között járo Tölgy fa deszkátskákból való Leveles Kapu nyilik [Borszó SzD; CU]. 1820 k.: a Gabonás, kétfelé nyilló, Vas Sarkokon járo jól el készült záros kapuval [Dés; RLt].

40. kb. vmihez tartozó; care aparține ...; zu etw. gehörend/gehörig. 1637: (Felosztották) az also Fordulora jaro Nylas Földeket [Mv; MvHn]. 1760: Az Borso szerre járo kutnál [Körtvélyfája MT]. 1757: Kertbirosagomba ... meg tsinálttattam az jóságra jaro vetés kertet [Dálya U; Hr 1].

41. vhová/vmire rúgó; care se întinde; irgendwohin (aus)reichend. 1649: Az Kis Eszken az Roka Retere jaro földek [Mv; MvHn]. 1671: Az Ernje fele Jaro Szily Borozdák(an) [Erdőszengyel MT]. 1673/1682: az Falka alatt való tó gát, és onnét felől az Gyermek erdő végere járo él tartya az Botházi határt [Keszű K; SLt Q. 12 Nagy Balás (55) jb vall.]. 1687 k.: Malom szeg(en) vagyon egy darab rétescke Benedekfi György házára jaro az hasznáért ad a Templomnak d 25 [Seprőd MT; MMatr. 238]. 1703: Az Száraz patakra Jaro kender föld [Ádámos KK]. 1722: a' Tökös Tonal az holt Szamosra járo halaványotska [Dés; Ks 90]. 1775: a' Tormásra járo föld (sz) [Komjátszeg TA]. 1807: a Borso szerbe a nagy Nadhoz veggel járo föld [Felőr SzD]. — L. még BfHn 169—70; SzékFt 23.

42. vmire nyíló/vivő; care dă în ...; auf etw. gehend/führend. 1621: Lakatos Benedek ... Az orgonához iaro aytoraish egi retezt retezt fwsteol [Kv; Szám. 15b/IV. 11.

— ^aTollban maradt: csinált]. 1724: egy árnyék székre járo ajton vagyon két vas sark. Ugyan innen a veteményes kertben járo ajtón két vas Sark [Koronka MT; Told. 29/12]. 1730: Ezen udvarháznak . . . a nagy palotára járo porticusan álló fa grádicz ell romlott [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4. 4]. 1735: a Csűrös kertben járo sövény kapu, emellet egj kis sövény ajto Cserefa felekben guson forognak [Mezősztyakab TA; JHb XI/9]. 1807: A kertbe járo Ajtonok szemöldöke Fedele volt most nints [Dés; DLt 44/1809].

Szk: kulccsal ~ kulccsal nyiló-záródó ajtó. 1632: Második ház Vagion raita egj felszer vas pantos uas kolczal iaro ayto N. I [Fog.; UF I, 179]. 1676: (A) pin-czének külső gatorára nyilik az Vár piaczáról vas sarkos, pantos, retezes, retezfős, lakatyával kolcsával járo fa rostélyos ablakas ajto | Béczi zaros utközös forditos vas fogantós, kolczal jaro ajto [uo.; UF II, 715, 718]. — L. még i.h. 600.

43. felnyúló; care se întinde în sus; sich der Länge nach erstreckend. 1687: Az Köves Patak fön . . . szomszédgya . . . alol az Köves patakból jaro földek végei [Bádok K; BHn 23]. 1793: a Bértzi ut mellett kerülőleg járo rész [Erdőszengyel MT; Tsb 51]. XIX sz. köz.: a bértzen járo ördögóra nevű helyen le a Szélig [Bádok K; BHn 33]. 1864: Hargos hoszszu hargason járo földek [Ócfva U; Pesty, MgHnt LVII. 257b].

Hn. 1614: a holt vizre járob(an) (sz) [Szilágynagyfalu]. 1617/1687 k.: A' Porgolátra jároba(n) (sz) [Kövesd MT; MMatr. 396]. 1641: Az czynnyos Geodeöre jaroban (sz) [Kakasd MT]. 1648: Az Revre jaroban [Bh; KHn 6]. 1687: A Ketskés szőlő tetőre jaroban (sz) [Désfva KK]. 1693: Az holt vizre jaroban [Ne; DobLev. I/38. 5a]. 1699: Gjertyanosra jarob(an) (sz) [Búzásbesenyő KK]. 1702: Az köves utra jaroban (sz) [Nyárádtó MT]. 1726: A Tora jarob(an) | Az Laposra jaroban (sz). Luczra jaroban. A Szamos Patakra véggel jarob(an) (sz) [Vajdasztivány MT]. 1736: Néma uttyára jaroban (sz). A Szőlőbe jaroba (sz) [Nagyercse MT] | A Satéra jaroban (sz). Az Porondra jarob(an) (sz) [Sárpatak MT]. 1737: A rakatyara jarob(an) (sz) [Kalotasztkirály K; KHn 52] | Az Also Gyepure jaroban (sz) [Széplak KK] | a' két utra jaroban (sz) [Tancs K] | A Cserére jaroban (sz) [Várhegy MT]. 1740: a vizre Jaro nevű helyben a Nyárad vize kerülétiben [Lőrincfva MT]. 1748: a Gyepüre Jaroban (sz) [Galambod MT]. 1750: A kintsesre jaroban (sz). a Kapusra jaroban [Mezőbánd MT; Hr 214]. XVIII. sz. köz.: Szőlőre jarob(an) (k.) Székre járo nevű helyen. Tora jaroban [Gyalakuta MT]. 1754: a' Rétre jarob(an) (sz.) A' Felső jarob(an) (sz) [Gernyeszeg MT] | A Horgas patakra jaroban (sz). A' Jésus kutra jaroban (sz). Kis Retre jaroban (sz). Köves hágóra jaroban (sz). Pap retire jaroban (sz) A Pap Cserére jaroban (sz) [Sárpatak MT] | A' Gyepüre jarobann (sz). A' Szász patakra jarobann (sz) [Nagyernye MT] | A' Kis porgolát jarob(an) (sz). A' Porgolátra jarók közt (sz). A' Rétre jarobánn (sz). A' vár utra jaroban (sz) [Radnótfája MT]. 1759: A Kaznai járonál (k) [Alvinc AF]. a Szénás Mezőb(en) a Kis Mező Kertire jaroban (sz). A Tóó Martra jarob(an) (sz) [Lázárfa Cs] | A' Réth nevű Hellyben a' Ló Kötőre jaroban (sz) [Nagyernye MT]. 1765: A' Tora jaroban (k) [M.szo-vát K]. 1767: az Uj malamra jaroban (sz) [Nyárádtó MT] | A Balára jaroban (sz). A Nagy Rétre jaroba (sz). Tora jaroban (sz) [Toldalag MT]. 1768: a lo mezőre já-

ronál [Gyalu K]. 1773: A Tetves Kutra jaroban (sz) [Vasláb Cs]. 1794: Bir egy Buza földet . . . a' Porgolatz kapura jarót [Marossztkirály MT]. 1795: A Gálfalvi Jároba (sz) [Nyárádsztlászló MT]. 1805: Az hot Nyárádra járo nevű helyben (sz) [Süketfva MT]. 1826: A' Vásáros utra jaroba [Beresztelke MT].

44. ? menő, vezető; care duce/conduce; gehend, führend. 1757: Mikor a' Bányafelé járo Posta erigáltatott volt, akkor Nms Kolosvármegyében Nemes Sukon a' mi jóságunkbólis excindáltatott volt egy Posta Mesternek valo Ház hely, ugy lo tarto rét 's egyéb appertinentiák [SLt D. 34]. 1768: ezen mindenütt Bérczen járo határ ütön . . . keresztül vágo út [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17]. 1796: Az Agyag Verem bértzen járo út [Póka MT]. 1817: A' Követcs Utta fele járo Napkeleti Soron az ó Temetővel szembe [Mv; MvHn]. 1836: Felső Szegben egy lefelé járo Föld [Makfva MT].

45. déli/délig ~ föld délig felszántható föld; pământ care se poate ara pînă la amiază; bis zum Mittag pflügbares Feldstück. 1677: Szele Kopaczanal harmo délig Jaro szanto feold [Gyalakuta MT]. 1687 k.: Kápolna főben vagyon egy kis hold föld egy eke járásra valo vagy egy délig járo föld [Márkod MT; MMatr. 229]. 1692 e.: a felső fordulob(an) az ut kelöben adott egy délig járo szánto földet [Koronka MT: i.h. 315]. 1727: Fel délig járo Török buza föld [Bordos U; Pf]. 1760: az . . . Láb földből jo darabot el foglaltak ugy mit (!) két deli jarót [Szentrontás MT; Sár]. 1775: Az Holloványb(an) egy délig jaro Suhor (!) [Karácsonyfa U].

46. vány napi ~ föld vány nap alatt felszántható föld; pământ care se poate ara în citeva zile; in etlichen Tagen pflügbares Feldstück. 1615/1687 k.: Kőkenyesben vagyon két napi járo föld [Kibéd MT; MMatr. 200]. 1641 e./1687 k.: Mihályos földb(en) vagyon Praedikátor számára három napi járo föld. Bordiczábannis vagyon egy hold két napi járás [Tompá MT; i.h. 257]. 1693: Poczoson két napi járo föld [Korond U]. 1816: Istvánd Pataka mellett lévő két kűs napi járo Föld [Csikfva MT].

47. igavonó, igás; de ham/tracțiune; Zug-, Arbeit-, Szk: ~ barom vită de ham, animal de tracțiune; Zug/Arbeitsstier. 1569: Byrowal kellene kyerny ky az lo-wath talan ky Aggya hogy Jaro barom [Szentgyörgy (melyik ?); BesztLt 77]. 1594: Olah Jstwan egi fiaual ninch iaro barma [Kraszna Sz; UC 113/5. 19] * ~ ló hátas ló; cal de călărie; Reitpferd. 1792: edgy járo lo hozza valo nyereg számszámmal [Recsenyéd U; Pf] * ~ marha igavonó/jármos marha; vită de muncă/de jug; Zugvieh. 1588/1593: Mikoron az Deesi hataron walo Rithi Malomhoz walo zigaretbeól . . . az co kegmé . . . saiat chiordajat, laro marhajbat be hajtani mentem volna . . . hatalmasul az barmokat eleollem el veottik [Dés; Ks 35. V. 12]. 1594: Chintalan Jstuan kett fiaual ninch iaro marhaia [Kárásztelek Sz; UC 113/5. 81]. 1606: az Thelekfaluiak wetes kerteknek Jdeienis azt az helyet Jaro marhaioknak tartottak vetes kert Jdeien marhaiokat Jaromban vitték oda [Uszt 19/30 Vallentinus Karachion de Patakfalu pp. vall.]. 1727: Szent György Naptol fogva Szent Mihály napig a tanorok kapun belől az járo marhán kívül semmi marhát nem szabad legeltetni [Szotyor Hsz; SzékFt 36]. * ~ ökör jármos ökör; bou de jug; Zugochse. 1551: eg vasas Thar zeker, eg koczy, Ewth zekeres lo Jaro Ewkor neg Twlok [Mezőszengyel TA; Bfr 304/108 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és

gyermekai osztozólev. — A teljesebb szöveg. MNy LVIII. 492]. 1652: adának két járó ökröt az magok minden napi munka tévő haszon vévő béres ökrök közül [Kelemenelte MT; Ks 13. XVII. 5]. 1737: már huszonhat járó ökreinknél több nintsen, annakis njolcza a Sok postakodásban elromolván nem alkalmas a befogásra [Várfva TA; Ks 99 Dácz Péter lev.].

48. *vhány marhát* ~ *ember vhány marhát* (rendszeresen) jármozó ember, vhány igás marhát tartó ember; om care ține un număr de vite de jug; (regelmäßig) einige Zugtiere haltender Mensch. 1744: Udvarhelyi Széken hat marhát Járo Ember nem ad annyit, mint két marhát Járo Ember [Százajta Hsz; INyR 52 Nagy György (40) vall.].

49. *vmivel* ~ *vmit működtető*; care pune în funcțiune/in mișcare; eine Sache durch etw. in Betrieb setzend. 1808: ittén Árpáston Podár vagyis Hidassal járo Revész lévén a' Szamos Vízén [SzD; BetLt 6 Andreás Balás (51) col. vall.].

50. *vmire szolgáló*; care duce la; zu etw. dienend/gehend. 1604: Eoreoksegemnek az keozepin molnara Jaro arokat asata hatalmasul es az vizet azon viue el [UszT 18/13]. 1681: Az malomra járo viz fogo gátyát is renoválni kellene [Vh; VhU 577]. 1723: egy nagy kő lábokon álló házotkára járo le omlásra hajlando Tornác [Bolgfvá H; Born. I. 16.F]. 1796: Két pár szántó Vasa, egyik Mezőre járo, a' Másik a Vészen [Szárhegy Cs; Llt].

51. *egybe* ~ *a. egymásba járó/rakható*; care intră unul într-altul; ineinander gehend/setzbar. 1573: megh Nythia Eomaga az Twrba lakatiat rak ky beleole két egybe Iaro ezwt pohart [Kv; Tjk III/3. 93]. 1694/1767: négy egyben járo pohárait igire [Hr 8/16]. — L. még *egybejáró* 1. al. — b. összecsuható; pliable; zusammenklappbar. 1748: Egybe járo, s egy formájú tábori bőrszék [Ks XXVIII. 5]. — L. még *egybejáró* 2. al.

52. *egymásba* ~ *a. egymásba rakható*; care intră unul în altul; ineinander legbar. 1686: Tizenket edgi masb(a) járo Ezüst pohar kívül belől aranyas; czapas edgi fedel rajta [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1745: Nagy kandér egymásba járo [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1763: Három egy másba járo metzet pohár Floh 3 [Hsz; Ks 23. XXIb]. 1781: Három egymásba járo aranyos Sellegek [Kv; KvRLt IV. 17]. 1847: Egy másba járo hospotvágo [MkG Conscr.]. — b. egymásba nyíló; care comunică între ele; anstoßend, in Verbindung stehend. 1816: vagyon két egymásba járo jo lakható Ház [Kv; Born IV/14].

53. *egymásra* ~ *kaszten* ? 1835: Egy két egy másra járo, sötét színű ocska Kaszten 9 Schildel — 3 hibáz [F. zsuk K; SLt Vegyes perir.].

A 'pohárszék' jel-számolható.

54. kb. *belejáró/menő*; care intră; hineingehend/passend. 1680: vadnak az molnar kezbe(en) az kása Törő kuluib(e) járo negy nyilak vegiben valo apro vas karizák no. 4 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 35]. 1732: az nagy kapu ... zárodik reteszfőbe járo káva retesszel [Kv; Ks 4c. Varia XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.]. egy kitsin élés kamra fényő deszka ajtaja vas retesz főb(en) járo vas retesszel [Nagyida K; Told. 11/70]. 1842: A' papiros malom ... a keverő kádba van egy keverő gereblye négy szegű fogakkal ... felső végén van

egy korong ... forgattyá ezen keverőt egy hoszszu fényő gerenda mely fogakkal ellátva van, melyek a keverő korongjába járók [Km; KmUlev. 2].

55. *le-fel járó*; care urcă și coboară; auf und ab gehend. 1685 e.: vagyon labakon álló sindely fedél alatt kőből rakott kerekes kut, mellyen jo vasas, lanczon járo veder vagyon Nro 1 [Borberek AF; MvRK Lev. Urb. 18]. 1794: Egy csigás kut, ennek minden fábol megkívántato szerszámai megvagnak, egy Lántzal járo vasas vederrel együtt [HSz csigás-kút al.].

56. kb. *nyitódó-záródó*; care se deschide și se închide; sich öffnend und sich schließend. 1736: Az Úr Házab(an) Boros Hordoban valo Vas Csap koltsal járo 2 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100]. 1781: Élés Ház Melybe járnak ... egy hitvány vas Sarkokon forgo, vas retesszel járo ajton [Pálos KK; Hr]. 1798: egy Lakattal járo, zöld tojokás Ládatka [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. 1810: ujj tyuk ketretz nyoltz kicsin vas sorku retesszel járo létből csinált ajtotskákka [Doboka; Ks 76 Conscr. 34].

57. *srófon* ~ *a. csavarmenetes, srófos*; cu file; mit Schraubengang. 1781: a Malomnak Víz eresztő Táblái nintsenek lántzakkal begi eresztve, de helyei gerendái, Strofon járo fái meg vannak Makán Ursztól téve [Mihálcfa AF; Eszt-Mk]. 1798: Egy Négy kúpűű Srofon járo Gjertja tarto [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. — b. ? 1821: Két szép langerozott Tisza Fa Srofon járo Zöld sellyem Parnás Agy [Mezőmehes TA; HG Mara lev.].

58. *vkít/vmit illető*; care i se cuvine cuiva/a ceva; jn/eine Sache betreffend. 1578: annak az malo(m)nak hasonló (!) fele, azon felső Toryai Pal mate Lazloie (!) Anna Azzonj-ra Jaro es tartozando vala [Hsz; BálLt I]. 1592: Coloswarat nem volt zabad, hagi az masnak Jaro es adatot dezma bort, ide be hozhassa es le tehesse [Kv; DiósyInd. 57]. 1603: Janos diak feleségere Jaro örökség [UszT 17/3]. 1607: Az hul azt mo(n)dja hogy az en Atiam attá nekiek en azt mondo(m) ne(m) adhatta azt az en Atia(m) mert az ne(m) eő rah jaro eőreksigh, hane(m) az Anyamra Jaro, nem adhatott attá ha attais [i.h. 20/62]. 1670: Karda Andras Annarya jarando föld | Anyaj föld | Ann yokra Jaro föld [Tarcsafva U; Pf]. 1855: Kérem a' Cs: Kir: J. hivatalt meltoztatt a' valósággal fizetett részen felyül járo összeget nékem a késedelmi kamattal együtt begi fizetni [Fejér m.; Dob-Lev. V/1388 Horváth Kata Vizi Farkasné keresete Dobolyi Bálint ellen].

Szk: nemzetségében ~ *föld vkít nemzetségi jusson* illető föld. 1673: (A felperesnek) ab Ano 1612. Nemzetsegek(b)en járo feöld leve(n) Iob Attyaé, Job Attyáról Attyaé [Kv; Tjk VIII/11. 291] * *ökörre* ~ *föld ökörle-gelő*. 1754: az ökörre járo földek alsó végiben [Görgény-sztimre MT].

59. *vmire/vmi után* ~ *vmilyen tisztséget betöltőt* illető (föld); (pámi)nt care i se cuvine celui care îndeplinește o anumită funcțiune; einer irgendein Amt bekleidenden Person gebührend(es Feldstück). 1600 k.: az Seresbelj feöld ket rezbe uala egyk falubelj ualo rez uolt Az másik rezet penigh az melj Lofeoseghre Jaro uala egybe zantota Biro Balint [Homoródsztimárton U; UszT 15/95 Felzegi Janos (63) vall.]. 1608: zalagos Retemnek az eszak feleől ualo hatarat hasittia az Desy polgarsagh utan iaro szena fw [Szentbenedek SzD; Ks 26. VII. 4]. 1629: Az

Notariara jaro reth alatt [Mv; MvHn]. 1646: Az Koronkai határ szelben levő kötel vonora jaro földnek vegeben [Mv; MvHn]. 1717: a Szamos parton vagyon egy darab Hadnagyság uta(n) jaro föld [Dés; DLt 504]. 1792: A' Mester¹ részére jaro ... mégyen bütüivel a' Pap földjére [Szeredasztanna MT; MMatr. 246. — "Értsd: iskolamester (tanító)].

Hn. 1649: Az Birosagra jaro Ret [Mv; MvHn]. 1650: Az Birosagra jaro feold mellett [Mv; i.h.]. 1799: A Tisztre járó Táblák [Mv; i.h.]. 1803: a Tisztre Járo [Mv; i.h.]. 1818: a' Tisztre járobeli Földek [Mv].

60. vmihez/vmire/vmi után ~ vmihez járuló/tartozó; care apartine ...; zu etw. gehörend/gehörig. 1577: Wgi Inteztwk hogi az hazak wtha(n) walló Jaro feoldeket, egy arant ozzak [Vajdasztván MT; BfN 71/19]. 1591: azon nagy balas haza vtan iaro feoldemreol az nirre hagoban az en egy kalongia zabiat (!) mind dezmostol en hirem es akaratomnel kwl el witte [UszT]. 1642: kiretek en uelem Suki Pal es suki Ferencz Vrammektul ... az eo kgmekre² cedalando rezeket mind ben es keon ualokat Vduarhazhelieket ... az Utan jaro nemes feoldeket, reketet Erdeokket Thokat Thobelieket es minden hazon uiueó (!) heljeket [SLt T. 25. — "M. és O.frátán [K]]. 1670: (Hivatott minket) az mezkoi nemzetes nehái Paíor Demeter Udvarhazához valo es az uta(n) jaro szanto földek(nek), Rétek(nek), Erdők(nek) es Berkek(nek) exquiralasara perlustralasara [Asz; Borb. I]. 1690: Malaton (!) "nevű helyen a' Dioszegi Istvan vram eo kglme szölője alat levő magam hazam utan járo Nyilas föld [Dés. — "Helyesen: Malató; ma a város egyik település-része]. 1794: Tudjaé a Tanu ... hogy ... Kis János Szántó Földje szomszédságában lévő szántó Föld valaha ... régi nyilas Ház helyi után járo külső apertinentia lett volna [Kük.; JHB XX/9. 2 vk.]. 1841: Második Colonizáción ület ... Ezen ület utánjáró szántó földek a' szárhegyi felső forduló határban [Szárhegy Cs; LLt].

61. befolyó/jövő; care intră/se încasează; einkommend. 1676/1681: Udvarbiro Vr(am) keze alatt lévő Urbariumot ... magának le pariallya avagi hiteles ember által le parialtassa, hogi a' szerint percipialhassa a' Joszabgul jaro jovedelmeket [Vh; VhÜ 656].

62. kb. esedékes; scadent; fällig. 1875: Vevő Tamás Ferencz köteles ugy az ezen vásártól esett kincstári illetéket ... sajátjából fizetni valamint, a mái naptól járo köz adót községi, s egyébb terheket hordozni [Madéfa Cs; Mt].

◇ **Szk:** sóra ~ szán sószállító szán; sanie cu care se transportă sarea; Schlitten zur Salzbeförderung. 1806: Három derék szán, két erdőöl és egy sóra járo [HSzj erdőöl-szán al.] * vadászni ~ ostar vadászostor; bici de vinător; Jagdpeitsche. 1779: Egy vadászni járo új Ostar 30 xr [HSzj vadász-ostor al.].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivischem Gebrauch: 1. vhová menő személy; persoană care merge/umblă undeva; Gehende(r). 1592/1593: mindenkor zabad volt az porond vetis Az corleo barom rea iarth, mikor few volt rajta, nem volt tilalma sem Zent Benedekieknek, sem az Deesi Malomba Jaroknak [Mikeháza SzD; Ks 35. V. 12]. 1650: mindenféle fegyver hordozást megtiltottunk ... expiciálván szabadosokat, bírákat, pakulárokat, sós szekerekkel járokat, molnárokat, puskásokat, és az kik urokat fegyverrel

szolgálják [EOE XI, 72]. 1677: Fejedelmek Salvus Conductusa nélkül járok, a' bé nem vágatot utakon-is el ne bocsátassanak, se ne menyenek, azokrol irot poena alat [AC 110—1]. 1770: én Csomák Antalnak szolgálja voltam, azért mindenekben a' szerént tudom mind a szamosujvári, mind a németi Vámon jároknak taxáltatásokat [Szúv; JHBK XL/8]. 1838: a' tséplők fel tehető dugatsbeli, 's az ováron keresztül kasul járok pipázásaitól is minden pillanatban lehet tartani [Dés; DLt 538].

2. utas(ember); călător; Reisende(r). 1784: az Biro, és Számado Polgárok akkár mely kelőknek, jároknak ... simpliciter Semmit ne adgyanak, hanem ha vagy kész pénzel ki fizetik vagy qvietállják, különben számvételkor nem fog acceptaltatni [Torockó; TLev. 2/6. 2a].

3. úton ~ utas(ember); călător; Reisende(r) | úton levő/jövő-menő; persoană care e mereu pe drum/care umblă de colo pină colo; Hin- und Hergehende(r). 1589 k.: az kertek csak azért czinalta hogi oltalmazhassa gabonaiat s fwett az uton Jaroktul [Szu; UszT]. 1595: az kalongyat az szeel igen el hanta vala: és sok uton Iaro igen hordgya volt [Kv; Szám. 6/XVIIa ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1677: Az ingyen valo gazdálkodás dolgában, uton járok, kelők és szállók miat, a' szeginy községnek nagy bántodási vadnak | Az O Tordai Város, a' régi háborúságos időkbén igen el-pusztulván ... végzetet, hogy ... se posta lo és szekér adással, az ingyen Valo gazdálkodással ne tartozzanak ...; mindazonáltal illendő szállás rendeléssel³ pénzekért valo gazdálkodással tartozzanak [AC 103, 245. — "A város bírāja]. 1723/1799: égy Tanorok ... Többetskétis termene; de az uton járok vesztegetik [Vámosgálfva KK; CU]. 1780: a Falun végig Borzás felé menő ország uttya némelly helyen olly sáros sephedékes lévén, hogy sáros időben ... kéntelenítettnek az uton járok a kertek megett a Falut meg kerülni [Ádamos KK; Pk 7]. 1836: egy kitsiny részetskéjét mostis lehetne használni, ha az uton járok meg nem étetnék [Makfva MT].

4. határjáró (személy); persoană care delimitează hotarul; Grenzbegeher, Flurgänger. 1794: Réz Borbára Aszszony ... Néhái Ferjét illető M: Bándi Határon lévő Szántó, kaszáló, erdő, Szölő helyeieit ... ahöz értő és tudo jo híru nevű emberekkel akarna ki jártatni ... azon kérésinek engedelmeskedvén a' melly ahöz értő, és tudo járokat előnkbe állítottatt, Mi azokkal kezdetűk a Reámbulatiot [Mezőbánd MT; MbK XII. 102]. 1800 k.: Hár mikor ezen vizsgongásban lévő kaszálót ... a Kis Illyei⁴ ahöz értő Emberekkel ... törvényesen ki akarta határozatni, ki állott ellent és a Járokat a fellyebb meg szomszédosított helyre nem botsatotta ...? [LLt. — "Kisillyéről (MT) való].

5. semmi ~ ja nincs vhol semmi keresnivalója vhol; a nu avea ce căuta undeva; er/sie hat irgendwo nichts zu suchen. 1573: Virag leorinch, Zemliesyeto Marton Zebeny azt valliak hogi eok voltanak az estwe Az Zemlyesuteo Istwan hazanal ... Ideo vtan volt eiel Ieo az ablakra Paisos Ianos Mond hogy Nisd meg az aytot gazdazzon Bochas Be, Eok az Zot halwan Mondanak Ne bochiasd mert Nincsen It semy Iaroya [Kv; TJK III/13. 137]. 1586: Kepelies Ianos vallia Lattam Nagy sokzor mikor eiel vagy seotet hajnalokort Lowaimhoz Mentem Az Mezeore, hogy ez peter a' lowak keozot volt, ot lap-

pangot . . . ot fekwat vala le, semmy Jaroia ot Nem lewen [Kv; Tjk IV/1. 566]. 1630: en monda(m) neki hogj ne men(n)ie(n) ki mert semmi jaroja ninczen eő neki ot s nem mene [Mv; MvLt 290. 194b]. 1633: kerdem mit keres elsőbe azt mo(n)da saluo honore sic dictu(m), hogi fel fele valo dolgara ment volt az Malom ala, en feddem rea hogj ott ne jario(n), mert nincz nekj ott semmi jaroia [Mv; i.h. 115b].

6. ⁷ Hn. 1718/XVIII. sz.: A' Bodó jarojoknal [Monó Sz]. 1767: a' Tsörgos Kut Járójába (sz) [Radnót KK]. 1846: A' felső Járón (sz). A közép Járón [Gernyeszeg MT].

◇ Szk.: farsangos köntösben ~ álruhás farsangoló/farsangos, táj farsangi maszkurás; persoană care poartă mască de carnaval; verummter Faschingsnarr. 1736: abban az időben láttattak ottan ottan bolond farsangos köntösben járók [MetTr 354] * *jövő (s) ~ járókelő, jövő-menő (személy); trecător; Hin- und Hergehender(r)*. 1646: Ket görgeni darabontok-is erkezenek s teő effe sok iőueős iarokra, kikre ualo keöltsegh teszen zab szena varose leven teszen az költsegh fl. 28/16 [Mv; MvLt AAIL 6]. 1690: Hadnagy vram azon idegen Bort Varos szamara vonatassa ell; jövők járok Gazdálkodásokra jo lesz [Dés; Jk] * *mi ~ vagy? ki-mi vagy? mi járaban vagy?; cine ești?, ce cauți aici? wer/was bist du? was suchst du?* 1585: Eyel Circalünk vala Therenk Magiar vczara, hat Nemety Sigmond hatod maguual kyn all . . . , mezitelen zabliaual valanak kerdenek minket My Iarok volna(n)k Meg mondok hogy lambor hiteos zolgak es Eorizeok [Kv; Tjk IV/1. 180] * *sóra ~ sóért menő ember; om care merge după sare; um Salz gehender Mensch*. 1597: Palfalúiak feleől ieott szo be hogy az sora iaroknak^a az ky ereztett helyekreől marhaiokot be haitiak holott az eleott Regennis ki ereztő helyek voltak olyan helyekreől sem kyiseoknek sem pedigh az Korondiaknak marhaiokot ne haitogassak [UszT 12/97. — ^aPálfván keresztül a Sóvidékre menőnek] * *törvény útja kívül ~ törvénytelenül eljáró/cselekvő (személy); persoană care procedează ilegal; gesetzwidrig Verfahrender(r)*. 1748: néki mint törvény uttya kívüli járó(na)k nem lesz vala szabad azért engemet rutul verni tépni mutkos illeten szokkal besteleniteni, és erőszakoson más ember udvárara hurczolni [BSz; JHb LXVII/3. 202].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

járodík 1. a se bātātōri; begchen. 1733: A Falusiak-(na)k vala egy helyen a porgolaton által hago ősvények, mellyis a Porgolat mellet felfeje Csaptatva jarodot es ne(m) által keresztül a földeken [Vasassztiván SzD; WassLt].

2. hozzájáratik/járatódik; (despre pămînt) care a fost trecut la vecin cu prilejul stabilirii hotarului; begangen werden. 1808: azon helyen, melly Tavally a' határ ki jártatás alkalmatosságával a' Gyergyo Széki (igyl), és Oláh Toplitz között lévő Havas Toplitz Határjához járodatt [Toplica MT/Mv; Born. XVd].

járodöld 1. járó 5.

járogat 1. járkál; a umbla; öfters/wiederholt gehen. 1751/1753: a' más ősvényen is nem az egész Falu, hanem az ott lévő szeg vég járogatott [Koronka MT; Told. 78].

1755: Az udvaron járogatván, látám hogy azon házbol hozának valami asztalkeskenyőket és abroszokat ki [Gernyeszeg MT; TGsz 51]. 1796: Gyermek koromban Kispál Uraiméktől is őrizkettünk mikor a Marhákkal ottan járogattunk [Uzon Hsz; Kp IV 288 Andreas Béres (30) zs vall.]. 1843: (Varga Katalin) járogatott minden kerületbeli templomoknál, s gyűjtögetett pénzt, s azal járt Bécsbe vagy kétszer, Kolozsvárra s Enyedre több versen [VKp 107].

Szk: *fenn ~*. 1842: miolta Farkas Sándor^a meg holt szegény Josi is nagyon beteg — ott meg hült a' temetésen, megbusult érette, nagy fájdalmai vadnak örökös hiideglelése, kedvetlen . . . még fen járagat, Barra orvasolja nagyon rosszul néz ki [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez. — ^aBölöni Farkas Sándor, az író]. 1851: nap estig fen járagat dél előtt (igyl), del után hever . . . Lelkem Anyám [Kv; i.h. ua. ua-hoz] * *vmi után ~*. 1783: Jobbágyképpen Szolgált Thodor is az oltától fogva hogy házra verekedett mind addig míg . . . az Fattyuságnak Szine alatt szabadsága után kezde járogatni [M.fodorháza K; Esz-Mk].

2. el-eljár/megy vkihez/vhova; a se duce din cînd în cînd la cineva/unde; va jm/etw. wiederholt gehen. 1761: hallattam közönségesen beszélni . . . , hogy az ifjabb Molnár János Feleségéhez, Véber Catharinához, rosz végre járogatott volna [Szászsztván KK; BK. Laurentius Kólcár (68) jb vall.]. 1776: Tapasztaltam aztott, hogy Lazár János Urff ő Nga ezen M. Uri Házhöz járogatott nem annyiban egyébert, mint a' Mlgs Groff Kornis Anna Kis Aszszony ő Nga Szeretetiért [Kóród KK; GyL.Mart. Dénes famul. (30) vall.]. 1845: a járogatott hozzánk palinka innya [Dés; DLt 478, 502. 3]. 1849: Hogyha azt tudám vala hogy Kelemen a' menyetskének latra, midon hazomhoz járogatott a' Kereszt leányához, kereszt leányával együtt Seprő bűtövel vertem volna ki házamtól [Kv; Végr. Vall. 62].

3. meneget; a se duce; langsam/einhergehen. 1823—1830: Már unalmas volt Bertalannak öregségében az újonnan épült karba járogatni s a nagy orgonának erős hangját hallgatni [FogE 74]. 1829: miolta . . . ő Nsga Malmába járogatok örölni, mindig ezen a helyen járogattam bé gyalog [Csókfvá MT; Tsb 24].

4. jön-megy; a umbla; kommen und gehen. 1843: (Varga Katalin) a három faluk egyezéséből járogat úrbéri peres dolgok igazításában [VKp 81].

5. a purta îmbrăcămintă de un anumit fel; in irgendeinem Gewand wiederholt gehen. 1793: Josef nevű fia igen alá való köntösbe, tzondrába járogatott, és imit, amot a' Jobbágyok között elődött, és keringet [Bodok Hsz; Mk].

járóka jární kezdő kisgyermek; copil mic care începe să umble; das Gehen beginnendes Kindchen | jároszék/szekér (kisgyermeket járásra szoktató alkalmatosság; jarc; Lauf/Gehwagen. 1838—1843: járóka 1. jární kezdett gyerkőc; 2. kereken járó gépkosár (igyl) melybe ide-tova mozgattással tanol a gyermek jární [MNYTK 107. 23].

Az 1. jel-t a Tsz, mindkét jel-t a MTsz is szótározza. — Az eszköz történetére, elterjedésére, táji névváltozataira l. NrLex. II, 662—3 (két vázlat).

járok-kelő 1. (jövő-)menő; care vine și pleacă; (kom-mend) gehend. 1677: Intra limites regni, et partium an-

nexarium^a, hogy edgyik helyből másuvá járo kelő és kereskedő semminémű rendektől Harminczad ne vétessék ... végeztek [AC 54—5. — ^aÉrtsd: Erdélyben és a Partiumban].

2. utas; cālātor; Reisende(r). 1591 k.: az orzag vta Mellyen mind az vrunk^a Sawat naponkint zallithatnak mind penigh Jaro keleo emberek Commealhatnanak az hegyek Rea zakadozwn el vezet [Dés; DLt 233. — ^aA fej.]. 1806: A Falus biro hire 's engedelmé nélkül senki is a' járo kelő embereknek szállást ne adgyon [Oltszem Hsz; Mk II. 4/115].

járókelő 1. utas ember; cālātor; Reisende(r). 1592/1593: (A) porondot az viz keornywl follja vala, és minden Iaro keleónak zabad orzaght vttia vala [Désce SzD; Ks Dés és Szentbenedek határperében való vall.]. 1594: Az Estallois ... fenyw deszkabol eppitetet, es minden Jaro keleo belé kezdet zallanj, semmj Jo Gondviseleo penigh az haznal ninchien [Kv; TanJk I/1. 231]. 1602: Myuelhogy az Jaro keleok zena nekewl nem lehetnek zokasok penegh az hogy akar mely iambornak zena-yat mindgyarast el kapiak [Kv; i.h. 420]. 1677: ezek a' helyek^a a' Szászságnak szélín-is vadnak, kiket szüntelen talál a' jövő járo kelő és Postálkodo [AC 28—9. — ^aAz előzőekben felsorolt négy település: Fületelke, Kisszölös, Szénaverős, Zágór KK-ben].

2. trecător; Vorübergehender(r). 1593: Anna azzoni Merai Tamasne vallia lattam hogi Niari Martonne ki nezegete, ket fele neze, ha valaki jaro keleo volna, az Lwkach hata meget al vala: Es hogi nem latanak senkit, ki vete magát, es el mene [Kv; TJK V/1. 331].

járolag vmibe bejáróan/találóan; intrind in ceva; in etw. hineingehend. 1656: Ezen coregh kapun vagyon egy tölgyfaból faragott, coregh vas sarkos panthos forgo ayto, az közbeolső coregh vas pánth vege, retezfőben járólág vagyon, kinek lakattia kolcza megh vagyon [Fog.; UF II, 94].

járom 1. jug; Joch. 1585: Kedden is Mind ot vartuk en eokreim ot Az Zenaual a' Iaromba(n) keüergeottek Az zenaufwe(n) Ne(m) Mertem ky fognys [Kv; TJK IV/1. 516 Kiraly Barlabas ombozy^a jb vall. — ^aOmbozról (SzD) való]. 1600: Mihályfi Benedek akarattiból es adomaniabol birta az Jofeöldi kertinek haznat Gegeő Lukach, aratoth, kazalt, iarmoth chenalt haznaert [UzT 15/36 Wargyas Istha(n), Sikey^a pp vall. — ^aSüköből (U) való]. 1610: harom eókreónk tesolastul Jarmastul czikottiustul [i.h. 4. 8]. 1653: Egi Eke mind(en) szerzamal Taliga Thezla, Jarommal, hat ökör uta(n) [Ilencfva MT; DLev. 1. IIB. 12]. 1697: az Teslátat viszsza adák de az jármam Mais oda vagjon [Szamosfva K; Ks 90]. 1700: Egy közös járom [Csicsó Cs; Bállt 71]. 1748: Járomba valo vono Sziju nro 2 juo.; Ks 65. 44. 13]. 1790: Egy járom alfa nélkül [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 4]. 1798: az Apjának jármából egy ökre ki döglött [Kál MT; MvLev. Msz-i anyag 8].

Szk: ~ba fog jármoz. 1739: jobba(n) fél tanálhattya Excelltok Ngtk miképpen lehessen ezen v(á)r(me)gyét könnyebiteni, mert annyira jutott hogy jo Falu a ki volt ez előtt, egy szekeret^a fél ném állíthat, a nyavalyás emberek teheneit fogják a járamban^b [H; Ks 99. — ^aÉrtsd: ló-v. ökörszekeret. ^bRégen csak ökröt jármoztak, teheneit

nem]. 1759: a' Groff Vrnak egyik ökre ugy el romlott, hogy azután járomban nem fogták, hanem megnyúzták [Marosludas TA; TKI Gorutza Ignát (30) jb vall.]. 1840: a Marhák járomba fogva nagyon el eheztek [Dés; DLt 930] * ~ba fogat jármoztat. 1768: hat ökröt ki válagatván hajtata az maga künn szánto ekeihez a mezőre, holott maga ekeiből ökreit ki bocsátotta, amazokat fogatván helyettek járomb(a) [Melegföldvár SzD; Born. VI/6 Burján Márton (46) jb vall.]. * ~ba fogatik jármoztatik. 1811: még a' Tulok-is milyen vad otromba, Mikor leg-elsőbben fogatik járomba [ArÉ 48] * ~ba fogható jármozható. 1684: Birság(ban) vet járomb(a) fogható Tulok no 2 [Porumbák F; Utl] * ~ból kifog lejármoz. 1803: két Remetei Ember réam jött, az Ökreimet a járomból kifogták, 's . . . Remetebé^a behajtották [Toplica MT; Born. XVe/1. 108. — ^aA tőzsomszédos Remete] * ~ba való ökör. 1778: szörnyű szük a pénz, úgy hogy egy járombavaló ökröt láttam venni öt forint, egy bornyús tehenet haton [RettE 393]. * ~ra való bivaly. 1823: vásároltam . . . hitelbe . . . egy pár járomra való bihaj tulkakat 60—Hatvan Rh forint válto czédulá forintokban [Nagylak AF; DobLev. V/1072 Horváth Elek kezével].

Sz: megszárazstja vki jármát 1722: Talám Jsten nyakára fordittya némellyek(ne)k, á kik Glorialodtanak a mi rajtunk történt bestelen investigation mint az jo sogor Váradis; Ha meg emésztheti őis á menyí jármat meg száraztatt Fogaras földin és aklot meg üresített szerencsés ember lesz [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1764: ha én ökör Pásztorra nem lézsek Oltszemeffalván tudgya meg hogy sok embernek szárazstom meg a jármát [Oltszem Hsz; Mk II. 2/65] * üresen hagyja vki jármát. 1748: az mi földünkön ha vét az ember á Loponak, bár jól vigyázzon^a, mert magát gyalog a' jármát pedig üresen hadgyák [Nsz; Ks 27. XVIIb St. Budai gub. janitor nyil. — ^aA fog. ilyen zavaros!].

2. átv. iga; jug, muncá grea; Joch | teher; povará; Last. 1761: Hunyad vármegyében a főispánnak Balog László úrnak expresse így írtak az oláhok: Nem győzünk eleget csudálkozni rajta, mi az oka, hogy bennünket ti magyarokul ennyire opprimáltak s az jobbágy-ságnak jármát is nyakunkba vetették [RettE 117]. 1785: már ha boldagtalán eleink engedetlenségeként mint Urburát p(rae)stalni tartozó Jobbágyok meg bűntettek, és az Szolgálatra reducáltattakis, ugyan tsak ebből örökös Jobbágy-ságba valo kényszerített ki nem hozhattak volna^a, hogy annak titulussa alatt, a' magok tettésektől függő Szolgálatnak Jármával terheltesse-nek, ezen Városnak Bányász Lakossi, mint ma vagyon [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 21b—22a. — ^aA birtokos Thoroczka család tagjai].

Sz: jármot vesz nyakára. 1759: Bánffi Dienes is tanulja meg a Barcsai Gergelyné jármát nyakára venni s azt cselekedni, amit nem maga, hanem az asszony akar [RettE 95] * jármot vet vki nyakába. 1662: Az vezér, császár s porta nevével a fajárom helyett ilyen elviselhetetlen vasigát és jármot vetvén a szegény ország nyakába, Lugasba, Karánsebesbe is irata a bán, hogy feladnák És így . . . Szörin vármegye . . . tőlök benyeleték [SKR 455] * ~ba veti vki nyakát. 1662: (Isten Nabukodonozor) jármában a bűnért az ő bölcs tetszése szerint vette vala nyakukat^a [SKR 72. — ^aA zsidóknak] * vkinek járm-a szakad nyakába. 1667: idegen Nemzetnek jarma szá-

kadot nyakunkban, kinekis terhe mia inkább el nyomorodvan szegény városunk nepe, annyival tovább haladot Ecclesiaink jóvairak restitualasa^a [Kv; RDL I. 179. — ^aA töröknek járó adó- és sarcfizetés céljából a ref. és az ún. egyháztól kölcsönzött összegek megtérítésére von.].

3. disznójárom; jujeu; Schweinejoch. 1812: Pántyilia Puska meg zálogolta 7 véka Csős Török buzáért, ámbár a Sertések az ő kertin rés lévén Járommal is bémehettek [Valja Dirse H; JF 36 Prot. 4]. 1819: a Sertések pedig Járommal és orrakba való karikákkal voltak. Az allperes meg esméri, hogy a sertések Járommal voltak [H; i.h. 8].

Szk: jármot tesz. 1821: Purcu Gotsa a Gruja Gotsa^a Sertéseit több rendbe is kárt tenni tanálván . . . atyafiságosan kérte hogy tegyen jármot, Gruja Gotsa sertéseire . . . 's jármot sem tett Itélet. Minthogy azan Sertések el kapott Sertések . . . tehát Gruja Gotsanak jármot kellett volna tenni rájuk, határozatott annál fogva hogy azan betsült kárt Gruja a Pásztossal osszak fel, es felit fizesse Gruja felit a Pásztor [H; JF 36. Prot. 26. — "Két testvér].

A MNépr² 132 disznóhízalásra is von. elnagyolt fejezete a disznó jármozását meg sem említi, ellenben a NrLex. I. 589 szerint a disznójárom vagyis „három v. négyszögű fakereket, amelyet az őrzetlenül legelő sertés nyakába tesznek” a magyar néprajzi csoportok közül az erdélyi Gyimes csángóinál és — szörványosan — az erdélyi románoknál ismeretes. Használatuk azonban Európában másutt is; a rokon népek közül például a finnek és az észtek [l. erre vmivel részletesebben i.h.].

4. hid, palló v. malomzúgó tartószerkezete; constructie de susținere a podului, podetului sau stăvilărilor morii; Laufsteg od. Trag/Haltevorrichtung der Mühlen/schleuse. 1591: Az Jspytally Molna mellett valo palorah . . . Keet Torozkoy wassbol Chinaltato(m) kapsot (!) kywel az Jarmot az Czewekhoz zorytottak [Kv; Szám. 5/1. 35]. 1592: 25. Mar(tius). Az zent Geörgi hegie alatt valo paloyat el uitté a Jegh, Vitettem ket Bokor czeóveknak valo fat, Jaromis ki teölt beleölle f 2 d 40 [Kv; i.h. 5/XIV. 139 Eppel Péter sp kezével]. 1621: Földoztatua(n) az Nadas felseo hidgiat veottunk hozzá Egy hozzá vekonj teolgi fat f — /25 melibeol czinaltunk ket Jarmot es ket czeóveket [Kv; i.h. 15b/VIII. 13]. 1677: Ez az víz láda szolgál az eöreg vas verőt hajtó lapátos kerékre; az víz láda jó tölgyfa lábakon áll. tizenkét jármokban, végében való jó szekrényivel és víz eresztőjével egygyütt [CsVh 53]. 1726: (Behozták) az Palónak valo gerendákot, Czóvekeket, és járomnak való fát Kis Fenesről [Kv; Ks 15. LIII/4]. 1816: Az ujjonnan Fából fel állitando Kardosfalvi^a Hidnak . . . 9 vagy 10 Czolos Vastagságu Tölgy Fa: 16 Czóvekeknek valo kivántatik a két közbülső és a két szélső Jármakhoz [KmULev. 2. — ^aMa Kv egyik szélső városrésze].

5. kb. sajtó v. zsilip kerete; rama presci sau a ecluzei; Presse- od. Schleusenrahmen. 1680: Vagyon eö Ngoknak Fűsz Malmok . . . Silipje tölgy fabol csinalt az Patakon által bocsatott ket jármokon jar [A.porumbák F; KvLt Inv. 38]. 1682: Az Malomba(n) fogiatkozások az kiket építeni kellene . . . az silipjet feliebb kellene vennj az ala jó jármokat kellene csináltatni [Mánya SzD; Ks 9. XXXI. 3]. 1772: a silip Jármának régi helyit; a mellyen tudni illik ezen Malomnak alsó silipje régen feküdt; meg kerestük [Ádamos KKL JHB LXVII. 290]. 1838: A sajtó . . . sarka, ágassa, kádja, jáрма, és talpfája meg vagynak [Balázstelke KK; DLev. 2. XIA. 21].

6. keretfűrész rámája; jugul gaterului/joagărului; Rahmen der Gattersäge. 1846: A gépely^a jáрма, a most irt szekerem, es annak ágyán fel s alá jár fenyő fábol alakított egy járom [Bács K; KmULev. 2. — ^aA „fűrészelő gépely” vagyis keretfűrész]. — Vö. a járom-oldalfa címszóval.

7. mérlegrész; piesă/parte a balanței/cintarului; Waagenteil. 1843: Mérő Compona 1 két réz Serpenyővel vas rudal, és járom(m)al [Km; KmULev. 2. papiros-malom lelt.].

8. jármos csűr fedélszék-része; parte a acoperișului șurii cu girbe; Teil des Dachwerks der Scheune mit jochförmigem Dach. 1809: Vagyon egy fiokos Csűr, melynek egyik jáрма el törött, a falai haszonvetetősök [Kissáros KK; DLev. 2. XIA/9].

A csűrfaíja leírását szerkezeti vázlatokkal l. NrLex. II. 661—

Ha. 1774: Jármakkal [Keszű K; KS Conscri.].

járom-aldeszka járomalfa, járomalj; polița jugului; das untere Holzstück am Joch. 1679: Járom al deszkának valo fa No 4 [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv.].

járomcsináló járomkészítő; persoană care confecționează juguri; Jochmacher. 1673: László István válu s járom csináló [Dánfva Cs; CsVh 45]. 1677: Az ki bányákhoz való tekerő csigákat és tekenőket szoktak csinálni az járom csinálók [i.h. 61]. 1761: Jakab Gyorgi . . . Járom tsináló [Homoródsztépér U; JHBK LXVIII/1. 108—9].

járomester céhtisztviség; funcție la breaslă; Zunftamt/würde. 1807: Kováts Márton volt céhmester. — Látó-mester: Getse János és Fodor Sámuel. — Atyamester: Makk László. — Járomesterek: Szilágyi István és Hantz István [Dés; DFaz. 42—3].

járomfa 1. ? ajtó-szemöldökfa; buiandrug; Sturzbalcken/riegel. 1597: Eotúes Balas kerti melleol vonattam el egy eoreog talpfat az aito meliek ala es ket labfara Jaromfat chinaltam beleole [Kv; Szám. 7/XII. 25].

2. kb. hidjárom; jug/grindă la pod; Joch (an der Brücke). 1823: Az Eszaki 2k Ládának orát el bontván ez helyet is tartozik egészen ujjat építeni s a' felett azon Lada Eszaki Czóvekeire Uj Járom fát is tenni [Dés; DLt]. 1846: Az Ó hid függő alkotmányának elbonthatása, és feszítő fel allithatása véget . . . minden közre három rendbeli Czóvekelés fog kelleni 2 1/4 öl távolságra egymástól, a' Czóvekekre Járomfák, és ezekre folyogrendák helyezendők [Dés; DLt 858].

CzF szerint: Keresztgerendák a hidakon, melyekre a padlódeszkákat fektetik.

3. szekérrész; parte a căruței; Wagenteil. 1779: Tsináltom A Járom fára egy pléhet Uiat, és Tengeire ket otska kekerő^a (!) Pántot [Szászváros H; BK. — ^aElírás tekerő h.]. 1780 k.: Tsináltam egy járomfát az kis társzekerhez x. 4 [uo.; BK].

Egy hovatarozására nézve bizonytalan, szóföldrajzi szempontból rögzítetlen adalék: 1744: Járomfa uj Nro 2 [LLt 181. B].

járomgerenda hid-keresztgerenda; grindă principală a podului; Joch (an der Brücke). 1833: Sukon^a edgy a'

Szamos Vizére Ujjonnan építendő Jármos Hidhoz ... meg kívántatnak 35 Darab Hidlabok ... 7 Darab Hid Gerendák 5 5 Darab egyben foglaló járom gerendák [SLt Vegyes perir. Enyedi Sándor In'sener kezével. — ^aF.zsuk K]. — A jel. I. járomfa 2. al. a jegyzetet.

járomhely kb. zsilipjárom-fészek; reazemul grinzii principale de jug de la ecluză; Schleusenloch-Lager. 1772: a' silip Jármának régi helyit; a' mellyen tudni illik ezen Malomnak alsó silipje feküdt; meg kerestük (: melly Járom helyet en magam Kozma Pável vág-tam volt :) [Adámos KK; JHb XX/27. 15].

járomhúzás igavonás; traciunea poverii; Jochziehen/tragen. 1756: látta é a Tanu hogy az Vlád Muntyán-nak Czimborája, mind magokra az maga Ökrei nélkül, mind pedig különösen az maga Ökreivel járomban fogta, és az terhes ekét vélek húzatta, az honnan is következtet hogy az Vlád Muntyán ökre nem bírván az Cimbara Társa Ökrének erejével az járom húzásb(an) meg szakat, melly miá meg döglött [Bácsi H; Bk vk].

járom-oldalfa keretfűrész ráájának oldalfája; lem-nul lateral al jugului ferăstrăului cu cadru; Seitenholz der Rahmensäge. 1677: egy fűrész malom, melynek ... fűrész járma, járom oldalfája meg vagynak [CsVh 54]. — Vö. *járom* 6. jel-sel.

járompálca járomszeg; resteu; Jochnagel. 1630: el esek kukura Tamas annak utanna fel uonak a' feöldreol, es Lanczal az eles szekerekhez keotek ... az Ket kezene fogua, egy iarom palczauul ugy hatra tekerek az ket kari-at, hogy Veris ki deot az karyabol [Ceged TA; Wass-Lt.]. 1727: Mint hogy in fatie (!) löczi Csunkán Júón meg bizónyta két öreg emberek hogy a Cóntróver-siáb(an) lévő rét magáje ... Azért azok az két öreg emberek nyomják ki az rétnak határát 's egy járom pälczával bal kézel az rét határa szeliből az menyre el hajthatnak az réthez tartázó hely lygyen [Benedik AF; WH].

Sz. 1633: az partat tegie le bator ... mert eö neki csak ugi illik az parta, mint az komának az bitokos járom pal-cza [Mv; MvLt 290. 136a].

járompálca-fűrő burghiu pentru gaura resteului; Jochnagelloch-Bohrer. 1685 e.: Járom palcza furu Nro I [Borberek AF; MvRK Lev. Urb. 6]. 1741: Jarom pátsa (!) furu I [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10]. — Az értelmezésre von. fenntartásra nézve I. *járomszeg-fűrő* al. a jegyzetet.

? **járompating** ? 1803: Todor fiamnak ... 2 járom patingját a' Gyitrai^a Communitas el vette az erdőlésért [Toplica MT; Born. XVc. 1. 122. — ^aDitrói (Cs.)].

járomszáraztató szittk '. 1814: a' Felperest rút káromkodások és Teremtettéződések között le-Tolvajozta, Huntzfutazta Járomszáraztónak kiáltotta [Dés; DLt 37].

Vö. az ugyancsak értelmezhetetlen szőlásszerű szitkozódásnak minősülő adalékkal *járom* 1. Sz. al.

járomszeg járompálca; resteu; Jochnagel. 1843: van ezen szekérhez hat pengő karika; vagyon jo Tezsza vas Sikoityujával — két járom ... a Járom szegek fából valok [Dés; DLt 622]. 1846: két Béres szekér ... két járom tarto lánczokkal és egy vas járom szeggel [Szászserked K; LLt].

? **járomszeg-fűrő** burghiu pentru gaura resteului; Jochnagelloch-Bohrer. 1742: egy járom Szeg furu [Zsombor K; Somb.]. 1816: Két Járom szeg Furu [Var-solc Sz; Born. IV/41].

A fenti, szó szerinti értelmezést a szerk. azzal a megjegyzéssel iktatja be, hogy a címszó tulajdonképpen nem a járompálca, hanem ennek helyét az al- és a nyakfán kifűrő eszköze vonatkozhatik.

? **járomszegfűrő-fűrő** burghiu pentru gaura resteului; Jochnagelloch-Bohrer. 1750: Egy Járom szegh fűrő furu [Gyeke K; Ks 82].

járomtartó-lánc ' 1846: két Béres szekér ... 10 pengő karikákkal két tengely szegekkel, két derék — két járom tarto lánczokkal [Szászserked K; LLt].

járomvonó igavonó; de ham, de povară; Zug-, Arbeits-(Tier). 1635: Sasz Ianos, Zamosvyuary Gyalogink Hadnagia által hozatunk zebenay városunkban, leoueo szerzamokat Hadgiuk azert es paranczioliukis ... Varmegiewl, varosul, es faluul Kagielmetek, az előb előb valo hozatasra, adgio(n) és rendellyen elegendeo jarom vono Marhakat, Louakat [PLPr 1/3 1612—1615].

járos bejáratos vhová/vkihez; a avea acces undeva/la cineva, a putea intra undeva/la cineva; irgendwohin/bei jm (freien) Zutritt habend. 1574: Katalin feozes Ianosne Azt vallya hagi Eo sem Iaros Nem volt partas katalin hazahoz, sem az leanyal Borbarawal esmercos Nem volt [Kv; TJK III/3. 362]. 1582: Noha Iarós volta(m) Kalman vram hazahoz, de semmit hozza Nem lattam [Kv; TJK IV/1. 39 Daly Marton vall.]. 1633: az uta(n) mint eppitettek en nem tudom, miuel en jaros oda ne(m) voltam [Mv; MvLt 290. 133b]. 1677: hogy penig olyan szo forgott volna valaha hogy usoranak alkalmatosságával vette volna el^a Kovats Istwan Uram olyan szot nem hallottam noha enis jaros voltam ő kegyelmehez [Mezőbánd MT; MbK. — ^aA telket]. 1684: En nem tudom adta e ki penzet neme mert oda igie(n) jaros nem voltam [Torockó; Pk 7]. 1756: más alkalmatossággal is járos volt é ezen személy a' prementionált Bóltba ... ? [Kv; Mk IX. Vall. 28 vk]. 1780: Mint Aszszony ember az Udvarba járos nem voltam [Bethlen SzD; BK. Sigmond Eva Bod Antal mester felesége (38) vall.]. 1789: igen járos volt az Sebestyén Márton Uramék házához [Dés; DLt].

járos-kelős bejáratos vhová/vkihez; a avea acces undeva/la cineva, a putea intra undeva/la cineva; irgendwo/bei jm oft verkehrend. 1756: Némethi István Uram ... igen járos kelős volt azon Uri Házhoz | Némethi István Uram, mindenkor járos kelős volt azon Uri Házhoz, és az Úrfival társalkodott [Kv; Mk IX. Vall. 30, 35]. 1767: tudom jaros kelős volt a Leányhoz Barna Pista [Ditró Cs; LLt Fasc. 149].

járovány, járvány járványos; epidemic, contagious; epidemisch, seuchenartig. 1731: Kovats Maria Asszony özevegy koráb(an) meg betegedet vala egykor . . . , de nem igen fekűt, Járovány nyavalyája volt a Szél, tudom hogy sokszor a hol el érte mingyárt le esset [Mezőszenyvel TA; Born. XXXIX/16]. 1804: En nem mozdulhatok egyfelé is a' lábomra a' napokba valami pokol kelés esvén a' hidegre nem merek menni vele, . . . itten közöttünk járovány nyavalyává lett az efféle kelevény igen sokak(na)k volt és van baja mostis a kelevényekkel [Palotkai^a; DLev. 1. II. 24. — ^aM. palatka K]. 1831: Török Márton 65 Eszt. Holt meg Járovány Nyavalyj(ában) Forro Hidegbe Takács István 61 Eszt. Holt meg Járovány forro Nyavalyába [Nagykapus K; RAK 6]. 1835: a Barmokon valamely járovány nyavalyja Uralkodott [Zsibó Sz; WLT].

járvó-vonó; igavonó; (vitá) de jug/ham; Zug-, Arbeits-(Vieh). 1652: Bako Suska jelenté mi előttünk hogy ő Buzabol . . . igen megh szűkült, es vono barom nélkül is volnanak . . . adnának két járo vono minden napi haszon vévő ökrököt es buzatis nékiek [Kelemenfelke MT; Ks 13. XVII/5].

járt 1. umblat, bātātorit; betreten. Szk: ~ út. 1727: Bortsa János edgy nihány Szekerekkel a K. Galomfalvi^a járt és vert utra fogott bé . . . az hol eddig eleis jártat volt [EMLt. — ^aU].

Sz. 1569: te Cemmentes ky uagy, hogy az meg tanolt, es regzet tudományodat Mas ember zouara elne hagiad, Mint az Jart vtat az Jaratlanert, Mert karat vallo [Nsz; MKsz 1896. 355].

2. ment; dus, plecat; gegangen. 1780: Az Abrudbanyarol Zalatra járt követnek adtam fel kaza vásat (!) — 48 [Torockó; TLev. 5/3].

3. megfordult; trecut (pe unde); verkehrte. 1620 k.: Bizonyoson azt mondják az oda járt és lakott emberek, hogy mikor az Nap onnat az Indiáról az mi nyarunknak idején ide mifelénk jó közelb három egész hónapig soha sem éjél, sem nappal az rettenetes esőnek szüneti nincsen^a [BTN² 413. — ^aEgyiptomtól délre]. 1752: azon nála járt ember ugy mondotta, hogy ő Juhos Gábor nevű ember Kecskéhazi^a [Désháza Sz; Ks 101. — ^aU]. Egy, de nyilván elírás *Kecskéhati* (SzD) h.j. 1823—1830: Azt kérdi az esmeretlen tölem, honnan tudom, hogy messze vagon Hosszúfalva? Mondom . . . az ott járt deákok beszélék, hogy 18 mértföld [FogE 170—1].

Sz.: *ebek harmincadján* ~ *ember*? fondorlatos, hitvány ember. 1779: Bíró János, vette Füredről, Heves vármegyéből sok ebek harmincadján járt, Kolozsvárra származott embernek a leányát [RetTE 404].

4. járó; care umblă; gehend. 1694: Vagion határonkon egy erdejek . . . mikor makk terem rajta, az ott járt és hizott sertesekből, a' földes Ur(na)k meg adgiak a' dézmat rolla [Láz AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1763: (Elfogatott) Burdonyicza Nyéda, egy más, katonák után járt, és azokkal fertelmeskedett személyel [Torda; TJKT V. 146]. 1800: Ezen Személyek alatt járt lovak Nap számjai téznek 27. nap számát. A' meg irt 27. lobér napszámmért fizettunk . . . 8/10 [Torockó; TLev. 5]. 1802: a' közötték járt Szárnyas Majorságnak [Szászkered K; LLt 60/1681]. 1803: A felelőkért két rendben

compussoriummal (!)^a járt embernek 3 20 [Bodos Hsz; RSZF 298. — ^aA compussorium alakváltozata].

5. *akadémiákat* ~ kb. külföldi főiskolákon tanult; cu studii la instituțiile de învățămînt superior din străinătate; an ausländischen Hochschulen studiert. 1823—1830: (Dósa Gergely) akadémiákat járt s nagyon tanult ember [FogE 129].

6. vkinek kijáró, vkit illető; care îi revine cuiva; jm zukommend/gebühend. 1711: Notarius Böszörményi András atyánkfia, búcsúzáva maga Notáriusi Hivatalától, keveselven fizetését, Concludált a' Nms Communitás arra, hogy . . . ezen terhes időben terhes Hivatallya mellett . . . lészen fizetése: Flor. Hung. 30 Búza, Metr. nro 30 az eddig ordinarie járt accessoriumával [Dés; Jk 545a]. 1753: az Mgsz Testans Ur . . . mind Fő Tisztsege után járt jövedelmét, mind jóságának fructussából be jött pénzt, megh gyűjthette 's az kinek tettett disponálhatta [Harasztos TA; Ks 14. XLIIIb].

járta 1. vkinek vhoza menetele; mersul unde/a al cui-va; js Gehen/Gang irgendwohin. 1582: Az Keth Espannak . . . Zamadaszok . . . Amit az faluknak kweomb kweomb fele zwkseges keoltsegire, varmegiere Jartokra, Malom Epwletire es egieb haznos dolgokra keoltotennek tezen f. 36/45 [Kv; Szám. 3/VI. 14 Diósy Gergely not. kezével].

Szk: *úton* ~ *ban* útközben. 1632: hallottam, hogy úton jártunkban az mint az szájából kifért úgy megszüdoggata az asszony ezt az György deákot, de bélessel mindaddig édesgette, hogy ismég megbékéltt vele [Mv; MvLt 290. 94—98 átírásban].

2. járta-kelte; umblet, umbtare; js Gehen und Wandern. 1595: Ez Iden az wy Jozagbany laktwnkba(n), Jartwnkba(n) Igazgatasunkbany . . . egyzeris masodszoris (!) keoltotunk, f. 4 d 73 [Kv; Szám. 6/XV. 101]. 1699: Gomba után jártunkban az Anyam a Henczel Tetőn meg álván, esztis . . . monda^a [BN; JHb II/14. — ^aKöv. a nyil.]. 1792: mikor Néhai Sz. Ersébeti Szabo Mihály élt, egkor itt M. Sákodon jártában . . . ezen jóságára bé mene . . . egy tarisnya vatzkor szedni [Usz; Borb. II Olésza Tamás lib. in M.Sákod residens vall.]. 1796: Gyermekeköröm(an) az ökrökkel valo jartomban a mint Czimboralgattunk Szántáskor Kosa Mihály O Kegyelmevel egykor azt mondja énnékem^a [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Rebeka Tana cons. Davidis Kuti (29) vall. — ^aKöv. a nyil.]. 1844: tsak a hijjánt láttam ott az erdőnél jártomba most a Télen azt sem tudom hogy mit ért volna, vagyis mit érjen meg, valamig meg nem becsülődik [Selye MT; DE 4].

3. ~ *ban*/~ *kor* vkinek vhol megfordultakor; la trecerea cuiva unde/a; bei js Herumkommen irgendwo. 1739: Groff Harach . . . Neápolisban jártomban oda valo Vice király volt [M.csesztve AF; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1746: Grof Tököllyi itt jártakor Kolosvárott tanoltam [HSzJP Josephus Dimeny de Sz. Katolna (76) vall.]. 1757/1758: Láttam penig itt jártamban hogy szakasztott csinálván Jonás Pál Ur(am), a vizet le szakasztatta [Abrudbánya; Szer. Henczel György (34) vall.]. 1777: sokszor itt jártomb(an) tél tul valo hallomást mondhatnék, de minthogy bizonyost nem tudok, csak el halgotom [Körtvélyes SzD; JHbK LVIII/28]. 1786: Pap Todor én hozzám bé jöve itt jártában és égy Fertály Bort

kére én töllem [Hídvég MT; GyL. Jarolin János (52) fogadós vall.]. 1792: Szászvároson jártomb(an) Debrezennit holmi fogyotkozásaiért nyomosan meg dorgaltam [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1807: a szolgáló Legény ökömivel jártában a kutját megütvén a kutja sohol sem tanáltotik [Dés; DFazLev.].

4. *oda(ki) ~ ban* vkinek odamenelete, otléte és visszatérte alkalmával/idején; cu prilejul/in timpul merului, șederii acolo, și a întoarcerii cuiva; zur Gelegenheit js Hingehens, Dortseins und Zurückkommens. 1582: Baratt Peter vramwal mentem feierwarra az Gywlesre^a oda Jartunkba keoltototwnk f. 2 d. 87 [Kv; Szám. 3/VIII. 41. — ^aÉrtsd: egy-re]. 1598: Ezekén kiwly oda iartokban keoltotdek w kegelmek . . f 4 d 56 [Kv; i.h. 7/XVIII. 35 Th. Masass sp kezével]. 1609: Die 8 Ianu (!) Ment Tordara az zekben az prokatorral koeltoet oda Jartaban d 60 [Kv; i.h. 126/IV. 90]. 1621: Oda iartaban koeltot az mester [Kv; i.h. 15b/V. 12 Voghner Mihály mb szám.]. 1704: amely marhákat a generál odaki jártában el hajtott volt . . azok az úr és több ittvaló főrendek jobbágjai marhai voltanak [WIN I, 276].

5. *vkinek vhol ~ alkalmával* vkinek vhol megfordultakor/jártakor; cu prilejul trecerii cuiva pe undeva; bei js Herumkommen irgendwo. 1847: Varga Katalin . . azt mondotta az embereknek nálunk járta alkalmával, hogy hibáznak a tiszt urak, miért nem veszik számba a falu pénzét a falusi bíráktól [VKp 274]. 1867: Mult vásarnap T. Pálfi Lajos bátyám nállam vala, hogy még az előtt itt járta alkalmával tett Szavának áljon [Bözdűjfalu U; Pf Kovács Sándor Nagy Károlyhoz].

6. *szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: (a pogányság) benn ~ ban* a tatárjárásokról, a tatárjárás alkalmával; in timpul năvălirii tătarilor; in der Zeit des Tatarensturms. 1671: Jozzagainkat a Pogánság ben jártában igen el pusztította volt [Bacsa SzD; RLt O. 5]. * *vkinek alál/benn ~ kor* vkinek vhol megfordultakor; cu prilejul trecerii cuiva pe undeva; bei js Herumkommen irgendwo. 1768: Mosoni Gondviselő Szilágyi György Ur(am) Kolosvárat kétszeri ben jártakor Lovaira erog(áltam) Metr. 06 [DobLev. II/390. 7a]. 1792: most utallyára Titt. Praefectus Ur ide alá jártakor meg porontsolta, terminust adván a Papnak hogy ezen dolognak el igazítása végett a Laszói korcsmban jöjön [F.lapugy H; Ks XLVIII/7c All Torjai Kiss Lukács Dobra vidéki krájinik nyil.].

7. *idő ~ ban* idő múltával/teltével; cu trecerea timpului; mit der Zeit. 1606: talam még valami ydeő jártában ember kelletik [Uoszt 20/72 Valentinus Kowacz de Sofal-ua (50) lib. vall.]. 1608: ha valamikor Ideo lartaban valaki . . akar mj modon keresne es haborgatna [Dés; DLt 300]. 1642/XIX. sz. eleje: (Ha) azt az darab helyet két akármí idő jártában Sarosi Janos Uram vagy Maradéki meg akarnák tserelni a szti Laszlaiak is tartozának más állandó helyét adni [Nyárádsztlászló MT; EHA]. 1655: Lazar Istuan Uramat mint lobbagy szolgálta Kalmar alias Szabo Balint Swteőnek be vittek uala az Uduarban mind az altal egy wdeő iartaban el Ugrék [Gyszmb; LLt Joannes L(ite)ratus Ambrus de Szent Miklos nob. (44) vice judex regius sic. Gyergyó vall.]. 1795: (Nem jött) az ki semmi bizonyítással, s sem okoskodással, hogy az Antiqua Sessioi sorába . . köz osztályra való föld maradhatott volna, és idő jártában(n)

az Eccla azt fogta volna fel [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 1b].

8. *idő ~ ra/~ val 'ua.; idem'* 1583: wdó Jartara valamikor ez Gallaczy Annazon, vagy az eo maradeka . . azth az feollwl meg' newezeth Negven foryntoth horwath Kozma vramnak vagi az eo maradekanak meg adnak . . tahatth Horwath Kozma vramys vagy az eo maradeka Mynden ok vetetlen leg ottan Thartozanak fel venny [Oroszfája K; WLt]. 1786: ennekutánna-is ezen Just fenn hagyom és tartom, hogy ne legyen késő, idő jártával . . meg mutatnom nékem . . hogy azon bizonyos ől számokra szorítottatott helynél nagyobb extensioju legyen azon Curia [Nagylak AF; DobLev. III/607. 11].

9. *vkinek vhány esztendőben ~ ban* vkinek vhány esztendőre menendő korában; cineva mergind spre anumiți ani; in js soundsovielttem folgendem/kommendem Lebensalter. 1657: az fejedelem engemet is azon gyermeki, többire, mint ifjúi állapotomban, tizennyolc esztendőben jártomban, fő innyaadová teve [Kemőn. 58].

10. 1614: aratás előtt Kolozsváratt egy kolozsvári köből buzát adtak negyven magyar forinton, Vásárhelyt is egy maros-köble búza sokáig jártába eljárt huszonhat magyar forinton [BTN 51—2, BTN 54].

11. hajtott, hasznalta; care a fost minat/folosit; gefahren, benützt. 1851: A' bivalyos Kurta János járta szekér becsültetett harminczöt rf [Erdősztyörgy MT: TSb 34].

◇ *Szk: Maros ~ hely* Maros öntötte/öntéses hely; loc/teren inundat de Mureș; vom Fluß Maros überschwemmtes Gebiet. 1788: A Török buzák jól biztatnak, kivált a Maros járta helyen ahol másszor leg gyengébb volt, most ott leg derekasabb [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

jártas 1. járatos; versat, priceput; in einer Sache bewandert. 1662: Tinnus kozák generál a földnek minden állapotját tudó jártas kalauzok vezérlésekkel élven, a mieinket elkerülvén egyenesen Szucsua és vajdáné segítségére mentenek vala [SKR 326].

2. (be)járatos; a avea acces/trecere (unde); (irgendwo) wiederholt verkehrend. 1724: Hallottam e néhány napokban, h(ogy) a vak Nemetné jártas Pekri Uramhoz [M.királyfva KK; BK. Húszár Péterné (23) jb. vall.]. 1777: Irina igen világi és Szép Aszszony Ember lévén . . abban az idő tájb(an) az melyben Vasziáti kapta volt igen jártos volt bé az Udvarban éjjel nappal [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28].

3. át- tájékozott; orientat, informat; bewandert, orientiert. 1800: minthogy a' dologban jártos, Molnár Ur leg jobb Instantiát készíthetné, de ha Horvátovits vagy Vinkler Károly Urat a Fiscalis Peocuratort Kolosvárott meg kaphatták, ezek is a' Jobbagyok és Szegények Védelmére vadnak rendeltetve [TLv. 17/5 Kőpcti Nagy Josef lev. Nsz-ből. — ^aA királyhoz]. 1811: Jártas volt a' Pogány Filozofiába, De nagy Doctor volt a' Theologiába [ARé 178. — ^aJános evangélista].

jártas-költés járatos, jártas, tájékozott; versat, priceput, cunoscător; bewandert, orientiert. 1772: Ebéd után sok külön-különbféle dolgokról discurláltunk, mivel az asszony tanult s a deáki tudományban jártas-költés asszonyság [RettE 273].

jártasság tájékozottság; orientare; Bewandertsein, Kundigkeit. 1855: három heti tanítás után szent vallásunk hit ágazatai 's erkölcsi alaptudományában jártasságok iránt közönséges helyen megvizsgáltattak e' következők [Bádok K; RAK 258. — "Köv. a nevek fels.].

jártat 1. (gyermeket) járat, jární tanít; a invāja (copiul) sã umble; (Kind) gehen lehren. 1790: A' gyermeket gyakran jártattuk, de jártató kötővel éppen nem tartom jonak hogy jártassuk, mert lehetetlen meg tartoztatni hogy egészen a' kötőre ne ereszsze a' mellét, de hiszem, ha szinte kesetskén is kezd lábra indulni, semmi se mert sok gyermek két esztendő korában kezd jární [Kv; TL. Bodoki József rektor-prof. lev.].

2. (lovat) megjártat; a plimba (calul); (Pferd) herumgehen lassen/führen. 1687: Gjunktur nehezen tudnám vissza küldeni az ket gjermekloval, azokat igen jól tartasd es minden nap bar jartassák [ApL 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébethhez Beszt-ről], 1731: az Mën lovakat is gyakran jártassák annak rendi szerént, vizre küldvén le őket gázóltatni, nikor nagy sár nem lesz [JF lovászmesteri ut.]. 1768: Paripa jártatni valo kantár szebeni zabolával [Mezőstgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

3. járat; a trimite; gehen lassen, schicken. 1768: A' Cantoroknak ... ha kiknek tetszik az aprobb Gyermeketek hozzájuk jártatni, olvasást-is tanítsanak | a Cántorokhoz-e? vagy pedig az illyen Asszony Emberekhez akarják Gyermeküket jártatni? adig mig Gyermekük az olvasást meg tanulják [Kv; SRE 224—5].

Szk: iskolába ~ 1570: (Lackót) András uram az Scholaba Jartatta, es mikor az oskolaba nem ment megh werthe Andras vram de nem feletteb, hane(m) konyeden [Kv; TJK III/2. 41 Martha, R(elict)a Antony pathikarius nunc (v)erjo Consors Alberti Kadass vall.]. 1584: ez Iffiu Istwan deak giermek vala oskolaba laro ... de megh az Etele sem volt megh, vegre chak otta(n) kalach-szteo ferencz veowe kezehez, es eowis Iartata A scolaba [Kv; TJK IV/1. 323 Vrsula Theolcheres Janosne vall.]. 1652: (Barla Miklos Borbeli Samuelt) Telbe az Scholaba(n) jartatta nyárba az Eökrej utan [Borb. I Rakoson^a lako Biro Gergeli Veres Drabant (45) vall. — "TA]. 1789: a Papis a predikáló székből is hirdesse ki az Atyák(na)k hogy fiokat Iskolába jártassák [Kénos U; UszLX XIII. 79].

4. (lovat) idomít, iskoláz, szoktat; a deprinde (un cal) la cãlărit; (Pferd) bereiten, dressieren, schulen. 1731: (A gyermeklovat) neis bocsássák el az nyakától az tanult Lonak az jártatásb(an) hanem csak akkor, mikor már nem fél(ne)k tölle, hogy meg hannya az embert ... de az utanis az mindenkor tanult Lovon menne(ne)k előtte az Lonak mikor jártatták kin az mezőn vagy az udvaron, mind addig míg egész batorságot nem veszen az Gyermek Lo az járásb(an) [JF lovászmesteri ut.]. 1761: vagyon egy hitvány pej Lo, melyel az Gyermek Lovakat jártatták [Kéménd H; JHb XXXV/39. 30]. 1763: a két Gyermek lavat én szivesen meg tanítottam volna De it olyan Lo nem maradt a ki mellet lehetet volna jártatni [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József lev.].

5. kb. (lovat) jártatással bemutat; a prezenta (un cal) prin scoatere la plimbare; (Pferd) auf- und abführend vorstellen. 1770: Másnap mentünk Gorbóra gr. Haller

János úrfihoz önnagyságához. Igen jó szívvel látott, ebédig sok szép paripákat jártatott, ebédén jól ett, ivott, akinek gusztusa volt hozzá, de (én) igen rosszul voltam [RettE 227].

6. kb. cirkáltat; a pune sã patruleze; patrouillieren lassen. 1662: a veszedelem nagy véletlenül jött vala (senkinek arra, hogy időben az havasokon levő szoros utakon vigyázásnak lenni kellett volna, semmi gondja nem lévén, nem hogy még odabenn is szakadatlanól a tisztviselők kémeket jártattak volna) ... elsőben feldúlván a város^a, egynehány helyen nekigyújtván, porrá, hamuvá tétetett vala [SKr 359. — "Munkács].

Szk: utat ~. 1692: Az Molduui utat Kgld szorgalmatosan jártatni meg ne szűnyék, hogy ha valamit az Tatárokról érthetne Kgld; és azokról engemet tudósítani [ApL 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez].

7. vki után ~ kerestet vkit; a pune sã caute pe cineva; jn suchen lassen. 1749: Urszuly magát észére vevén, hogy utánna is jártat Teleki Pál Úr, jobbnak alította elebb állani [Vajdaszeg TA; TKI]. 1761: egy Dumbráva nevű Attyokfia ... Kékesre^a szökött és őis a' többivel edgyütt akar el pártolni gondolván hogy a' Groffné nem tudna utánnak jártatni [Gyeke K; Ks 5. XII. 22. — "SzD]. | én Látja Isten Nemes ember után jártattam kiis egyenesebb(en) vihesse ... az Levelet de mivel it közel hozzám olyas Lovas ember nintsen, ... azért batorkodtam Postára tenni [Pata K; IB. Nábrádj István lev.].

8. járat, meneszt; a trimite; schicken, gehen lassen. 1662: (A fejedelem) Klobusiczky András — kit maga taníttatván a fejedelem, szép tudományú, experienciájú, már próbált jó politikus, becsületes ifjú ember lévén, mind császárhoz s országgyűléseire jártatni szokta [SKr 230]. 1748: a' Darabantokat, 's Cseplőköt oda jártattatna fá vágni, ganéj hánni, lohoz látni [Marossztkirály AF; Told. 56]. 1784: Nagyságod parantsolatjara minden felé jártattam Cseresznye Csemetéért [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1816: hogy kétszer kell jártatnom Nagylakra^a, azt az én háttamaradásammal telesszem tsupán a' Sogor Urhoz fenn tartando tsendes és egyenes indulatból [Kv; DobLev. V/993. 1a N.Sz. Szigethi György lev. — "AF].

Szk: koldulni ~ koldulni járat/küld. 1782/1799: Simon Andorné, a' Groff Urnak Jobbágy Asszonya, szegény Asszony lévén, két Gyermeket koldulni járat, mégis Udvart szolgáltatnak velle [Torockó; TLv. 5/16 Transm. 344] * vki ellen való dologban ~ (vkivel). 1663: Hidgyék el ő nagyságok lelkem üdvösségére írom, ellenek való dologban nem jártatok, mint hogy bizony eddig sem cselekedtem [TML II, 442; Teleki Mihály Bornemisza Anna fejedelemasszonyhoz] | édes Asszonyom anyám ... az Isten bár meg ne áldjon, ha ő nagyságok ellen való dologban vele jártatok [i.h. 444 u. anyjához, Teleki Jánosnéhoz].

9. küldöz, küldözget; a trimite mereu, a tot trimite; herumschicken. 1588: feleségem ket tehenemet attá ell annak az arrat eggiknek annak fizette az ky en hozzam iart hadadba^a foksago(m)ba Az másik arrath Jsmege annak attá az kyt az fiamhoz iartatoth [Zsákfva Sz; WLt. Luc. Barlas jb vall. — "Sz]. 1716: Mentem Segésvár-ra, Polgár Mester vramot ... még kéllet várom ... , dél után őt oráig jártam és ő kgme is jártatot, hogy más alkotmatosb szálást találhassunk [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1758: Hallodé te szép Asszony, az

uram után ne járj, útánna ne jártass [Betlensztmiklós KK; BK]. 1763: én az Hargak után igen Sakat jártattam Harvát Pálhaz mast aszt tanoltam tölle ki hogi a Sz: Margitai^a Kartsamárásnál Volnának [Kóród KK; Ks CII. 19. — ^aSzD].

10. járton ~ gyakran/sűrűn járat/küldözget; a trimite adesea; häufig/wiederholt schicken. 1662: egyik fél is, másik is követit járton-járatván egymáshoz, s mind pedig a gróf ifjú Bethlen István s Zólyomi jöven-menvén atyjokhoz, végre az erdélyi evangélicus orthodoxus püspök, keserűi Dajka János és Gellei István így egyezteték meg őket^a [SKr 134—5. — ^aKöv. a megállapodás részl.].

11. 1710: Bánffy Dénes régóta practicalódik ő vágy az erdélyi fejedelemségre, azért is jártatja alattomban a német császár udvarát, hogy a portától elszakassza Erdélyt, és a német directiója alá ejtven, magát tegyék fejedelemnek^a [CsH 110. — ^a1674-re von. feljegyzés].

12. végére ~ végére járat; a se interesa temeinic de ceva; dahinterkommen, einer Sache gründlich nachgehen. 1819: minek útánna jobban végire jártattam, és bizonyossá tettem, hogy a' Jozság erőtlensége miatt Bérest, Béres Inast, Birót s más szükségos Cselédekkel kell tartani, meg unatkoztam [Dombó KK; Pk 5]. 1847: Varga Katalin nálunk az embereknek azt mondotta, hogy . meg kell kérni a felséges királyi kormányt, hogy jártasson végire, vajon igazságosan veti-e ki a tekintetes szolgabíró úr a népre az adó után jártat szokott éleli rovatokat [VKp 249].

13. kb. vkihez/vhova/magához járat; a face să umble/ a pune cineva să umble cu regularitate undeva/la cineva; zu jm/sich, irgendwohin kommen lassen. 1570: Latta Zabo Janosnet az Thoronba, latta hogy onneth Jeot ala zoltis az Trombitasnak rolla hogy oda neh Jartatna az Masember feleseget [Kv; TJK III/2. 24 Nyreo Andras vall.]. 1585: Kochis lukach . . . lakat Alat tartotta ez fogoly Azzont, es ez Markos Mihalt oda Iartatta, nekj keritette [Kv; TJK IV/1. 448 Catalin Varga Antalne vall.]. 1597: Mondották nekj, ne jartasd ide az rút kúriát mert azt mondgyák hogy Nehezes egyült ő rea foggyak [Kv; TJK V/1. 136 Hegedüs István Monostor kapúba(n) valo szolga vall.]. 1600: Monda nekem Biro vram eregi hosza az emberhöz es mond megh neky hogy az melj borbelj legent borbelj marton rendelt giogyitassara Jartassa azt hozza [Kv; TJK VI/1. 498a Teleky Jstwan vall.]. 1635: az ki emberseges tokelletes Azzonyallat uolna nem jartatna az kurvát hazához, az kathonához [Mv; MvLt 291. 56b]. 1687: láttam hogy Udvarbíró Vr(am)hoz s tudo(m) is, hogi sok Labancz járt, ott ittak tánczoltak, melyet Hadnagy Vr(am) nem engedett volna, ellenzetteis, affelettis esett az veszekedés, miért jartatya magához az Labanczokat [Szilágycseh; GrammTr VIII Somogyi István (50) a csehi lovas sereg zászlóartója vall.]. 1688: egy Seres Gyurka nevű Jnas mente(n) házamhoz jöven . . . házamhoz jártotta^a, őtt ijutt vendégéskedett; házamba(n) hálatta [Szék SzD; SzJk 229. — ^aÉrtsd hozzá: a feleségem]. 1762: Azon tolvajságban magát gyakorlo Kannas Susannát házához jártotta [Torda; TJKT V. 90]. — L. még CC 7.

14. köröztet; a face/da să circule; herumgehen lassen. Szk: *cedulát* ~. 1588: Amy Nezy az Eottweos Andras dolgat Abbanis obserualliak az Vrunk eo Nga paran-

cholattiat es tecczeset, Vegheztek azért varosul hogy ma Biro vram Cedulát Jartasson, Eottweos Andrasnakis Cedulát kwlgieon, hogy leeoón be, es tisztesseges helie megh leszen [Kv; TanJk I/1. 81]. 1678: Hogy pediglen Beldj Pal(na)k botot, Zaszlót hozot volna a Török . . arról való cedulát jártatot volna Lázár István vram, én soha eo kglmetol nem hallottam [Újfalú Cs; LLt Fasc. 120] * *tablát* ~. a. gyülekezőre értesítést köröztet. 1610: Szabó Ferencz uram szolgája jártatott tablát Adott d. 25 [Mv; EM XVIII, 399]. 1702: Ceh Tabláját jártatván az Apánk Ur(am) eo kegyelme hogy minden B: Mester emberek az orára egy forint büntetes alatt légyenek jelen eszt az Apánk Ur(am) Tablahoz valo hivatallyát azért Regeni Ur(am) semmiben hajtotta be nem jött és be sem jzent az Cehnek rendi szerént [Kv; ACJk]. 1727: Ha valaki haragjától vagy más boszszusággal viseltetvén e szép rendből kiáll hogy ha halottya esik addig se ne harangozzanak, se tablát ne jartassanak, mig edgy forintot le nem tézen [Zilah; Borb. II]. — b. gyűlésbe hívó értesítést köröztet. 1702: jártatott Tablát az B: Céh jelen létében az Apánk Ur(am) eo kegye az Koonya Janos Mester be állása alkalmatosságával adott is be gyűjtés pénzt d 24 [Kv; ACJk 51].

15. (csordába, legeltetni) hajtat; a dispune să fie minat (în cireada, la păscut); (in die Herde, zum Weiden) treiben lassen. 1741: ha kik pedig lovokat Külön akar-nak jártatni, azoknak Lovokat-is az Ménes közzé jártatni cogálhassák, és béreket Hadnagy atyánkfia assistentiaja által meg-vehessék^a [Dés; Jk 553b. — ^aA városi ménes két szegődött pásztora]. 1817: a' teheneit a mezőre jártotta [K; KLev].

Szk: *csordába* ~ csordába ad/hajtat. 1727: (Ha) fogadott pásztorunk . . . elszökött olyankor azon csordát szerre őriztük, oly formán . . . az ki azon csordában marháját jártatni és legeltetni akarja, az őrzéssel szerin mindenik rendbéli ember tartozik [Szemerja Hsz; HSzJP]. 1790: az idő tájban . . . sertesse . . . Maladzo lévén, azért nem jártatta Csordába [Dés; DLT]. 1814: Látam, hogy a' Csordába jártatták az Eskettezők Sertéseiket [Aranyosrákos TA; Borb.].

16. terel; a mîna; (weiter)treiben | legeltet; a paște/pășuna; (ab)weiden. 1573: eo k. varoswl valastottanak 12 zemelt . . . kyk lassak meg az hatart, Melliet az Iwhoknak Ez eleot zakasztottak wolt, ha eleg nekyk Maradion azba, ha Ne(m) eleg es leszen honnat teobot zakassanak hozza, Annak wtanna kyaltassa meg eo k. Byro vra(m) hogi senky azon kywl Jwhat Ne Iartassa [Kv; TanJk V/3. 90b-1a]. 1618/1729: az Göcsi Marhának . . . szabad légyen az Küküllőre az Balavásári határban be Járni innya, és ott is . . . mint egy Oraig Delletni; annak útánna az oldaba ki hajtani és ott addig őrizni, Jartatni . . . meddig akarják [Balavásár KK; Ks 13. XV]. 1623: az vereofelbwkbe az Bogathy Menyhart Johait Jartattuk miuel en eo Páztoru uoltam [JHb rtlen Johannes Kardos alias Durka (60) jb, Kismeod^a — ^aKüsmöd U].

Szk: *csordát* ~. 1770: (A pásztor) hétfün . . . járt a csordával Salamásba, azután az egész héten mind Barna hágó fele járt és jártatta a csordát [M.hermány U; RszF 210-1].

17. legeltet; a paște/pășuna; (ab)weiden. 1572: eo k. viselien gondot Az Jwhokrais hogy ne Iartassak Az chorda Barom eleot lelesben vagion panazolkodas az

Monostor vcay fertalbeliektwl, hogy semmyt Nem kap-
hat Barmok az Jwhok myat [Kv; TanJk V/3. 61b]. 1591:
ket boriat zabodon Jartatta az mi kerteonkbe(n), tehe-
neitis azonkeppen(n) [Szu; UszT]. 1600: tudo(m) hogy
mind eltig kert nélkül ualo zena fw volth ... Az lokodj
Demie(n) Janosis zolt az zent Martoniának hogy Men-
nes Louokat had Jartassuk oda [UszT 15/100 Felzegj Ja-
nos zent Martonj vall.]. 1605: minden ember labas mar-
haynak paztort tarchion senky az kertek kezeot zabo-
don ne Jartassa, mert valaky ott talalya meg leohessek
[Kv; TanJk I/1. 325]. 1674: Mezei Andras Uram ...
monda ... mint Jartattyatok az Uram szenafüveb(en)
az Barmokat, es monda azon Botos Leginy mü kétele-
nek vagunk velle mert minköt az Ur Haller Pál ö Nga az-
zal fenyegett hogy halakra verett bennünk ha ide nem
hajtyuk [Pulyon SzD; WassLt Apaczai Janos Deak (46)
kis vall.]. 1732: a csegiat a Faluberkibol irtottak ki
közönségesen ... es a borjukott jartottuk benne közön-
ségesen Borju szigetnek is hivtuk [Bálintfva MT; Sár.].
1743: N. Nehái Simon Péter Vram á Kökösi^a határon
... hány marháját regeltette, s' mennyire völt hatalma
hogy ottan jártassa [Kp I. 148 vk. — ^aHsz.]. 1798: a' Kö-
nyörgök ... az erdök(ne)k pusztulására törekednek,
midőn a' le vágott és sarjuzni kezdett tilalmas erdőkben
Csordájokat, az apróbb és fiatal fákból, s bokrokból al-
ló Cserékben pedig, az erdök(ne)k leg nagyobb ellensé-
gét, a' Ketskéket jártatni kívánn(ák) [Déva; Ks 76.
VIIc. 183. — L. még AC 215—6, 259, 266; RSzF 158,
171, 188, 192; SzékFt 33—4.

Szk: csordát ~. 1767: mind az egész falu Csordáját
ezen Irtásban jartották [Mócs K; JHBK XLVIII/1.
16] * jóság ~ni. 1737: ha penig valaki bé mégyen jó-
szág jártatni az eő kegy(e)lme jóságára de ot bizony-
meg kötetli [Petek U; Hr 1/46]. * karlangójában/karlan-
goul ~ ? állatot (tilalmasban) kóboroltat, kóborolva le-
geltet. 1826: Barta Imre egy lovát karlangójául jártat-
ván ... [Székely Ferentz borját karlangoul jártatván
...] Solyom András Sertésseit karlangójában jártatván
[Lukafva MT; CsS. — A vallatólelvélben még többször
igyl].

18. **határt** ~ határt kijarat/megállapított; a pune pe
cineva să stabilească hotarele unei proprietăți/moșii;
(Dorfmark) begehen lassen. 1598: Veres Balassal hatart
iartata [UszT 13/14 Dorothea relicta quondam prouidi
Andreae Barchaj vall.]. 1600: mikor Kendi Ferencz
Ethed^a keőzeoth Jenlaka^b es Atthia^c keőzeoth hatarth
iartatoth, az Atthiay es Jenlaki Vraim azth mondottak,
hogy ne alkosson minket senki, megh alkozunk mi egy-
massal, Tudom aztis hogy azt a helet keőzeöl birta az
kett falu [i.h. 15/271 Bako Isthwan, Ethedien(sis) (45) pp
vall. — ^aU]. 1633: Jartatta Az Saly^a határt üdvözült
edes Atyánk Haller János ur(am) ő Naga, ezek járták ki
az ház helyeket és határt [WassLt. — ^aMezősályi TA].
1772: midőn ... az Exponens Ur Határt jártatott,
akkor ... az öreg Emberek p(rae)sentiájokban az Utri-
zált és bé Sántázoltatott kaszálo ... az Exponens Ur eő
Kegyelme részére assignáltatott [Káptalan AF; Dob-
Lev. II/439. 6a].

19. **határt** járat; a pune pe cineva să inspecteze hota-
rele unei moșii; Dorfmark/Flur begehen lassen. 1673/
1682: Mikor Czerenyi Farkas jártattya vala az Szovati^a
Ombozi rész erdőt, Czerenyi Farkas vr(am) kezdte
kérdezkedni az Gyermek erdőre jövő élen belől az

Bothazi^b határ felől [Csehtelke K; SLt Q. 12 Sajtos De-
meter (80) jb vall. — ^{a-b}K]. 1736: a Litigans Felek ...
Kaptalant is hozta(n)k ezen Controversias helynek di-
rimálására ennek előtte Circiter 40 esztendőekkel, annak
utánna ismét ket betsülletes Regiusok által is Inquisitio-
naliter jártattak [K; SLt F. 40]. 1827: azt a betsüt meg
nem fizetem, mert te engemet soha betsü mellé nem hiv-
tál, de mikor jártattál akkor nem is betsülttetél hanem
azután hírem nélkül [Mezőbánd MT; DobLev. V/1120
mell.].

20. 1751: Jóságait Törvényesen Cancellista Deákok
által ki jártatván, akkor azokról a' Földekről egy szóval
sem emlékezett, magának nem praetendálta, maga Föl-
dei közé sem jártatta [Koronka MT; Told. 14/46].

21. vkit vhogyan/vmiben járat; a purta pe cineva
(imbrăcat) în ceva; jn irgendwie/in etw. (herum)gehen
lassen. 1672: (Barlabást) tisztesseges ruhába jartassak,
ne czufoljanak azzalis hogi paraztul jartatyák eőtöt
[CsÁlt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihajl nyitrai pléb. lev.
haza, Csikszgyörgyre]. 1716: gyermekkorában rongyos
Brassai poszto ruhában jartotta [Nagyercse MT; Told.
52]. 1780: Hallottam Csereitől magától kérkedve beszél-
leni, hogy nekie elég pénze vagyon, s fel tizfrázhattya a
Feleségít ... mondván ... vont aranyba járatom, mert
vagyon modom benne [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersek-
ujvari conj. St. Butzi (24) vall.]. 1793: tisztesseges kön-
tőbe jártatta, u.m. Mentébe és piros tsizmába [Oltszem
Hsz; MK]. 1799: A Bán György Léányát Juliskát Sánta
Urék alá valo modon jártatták [Mv; MvLev. György
Rebeka Bajnotzi Györgyné (50) vall.].

Szk: leány képeben ~ (megesett leányt) hajadonként
jarat. 1779: (A leány) minekutána egy Szilágyi nevű
huncfut korhellyel elszökvén három hónapig odaboga-
razott, a szegény anyja ... hazahozatta s ismét leány ké-
peben jártatta s tavaly bényei Harsányi Benedeknek adá
férjhez [RettE 403—4].

22. kb. készlet/ősztokél; a îndemna/îmboldi; antrei-
ben/spornen. 1614: Báthori Zsigmond is addig jártatá
az székelyeket, hogy hozzája hajlának, és megadá az szá-
badságot, az mely szabadságban mostis vadnak [BTN^a
48]. 1686: most is kalugerek által jártatja az rácságot,
hogy a némethez tartsák a húséget [EOE XVIII,
575—6].

23. bolondít, hiteget; a purta/duce de nas (pe cineva);
betören, zum besten haben. 1607: Az en Adossagomat
zegin Katona Mihalo(n) eltebe(n) Megh Ne(m) tuda(m)
Venni, hane(m) holta vta(n) az feleseget hiva(m) teór-
uenheöz, Addigh Jartata hogi f 16 Vegeze(m) el Vele,
Negy keobeol buzat Ada erte [Mv; MvLt 291. 439b].

24. **száját** ~ja a-si bate gura; sein/ihr Mundwerk ge-
hen lassen. 1853: tegye meg a' mit meg gondol ne jártas-
sa a száját pusztán [Nagyak AF; DobLev. V/1359 Bar-
tók Ferenc Dobolyi Bálinthoz].

25. ide-oda jártat/mozgat; a mișca încoace și încolo;
hin und her gehen lassen/bewegen. 1838—1843: A pseu-
doorvos egy sarlot vagy kést vévén elő, a kelés körül és
felett jártatja, mintha éppen aratna, mialatt e beszédét
szavalja el^a [MNYTK 107. — ^aKöv. a mondóka].

26. (malmot) járat; a pune în funcțiune (o moară);
(Mühle) gehen/arbeiten lassen. 1600: Molnar ... a ki
Waros zamara iartatta az molnot, a Nemet Molnar wala
[UszT 15/266 Michael Damakos (Lengyelfalva) vall.] |
Az Boerok el me(n)t thetan, tudom hogy iarth az malom

halott<am> aztis hogy az nemet molnar waras zamara iartatta [i.h. Bogdan Janos Farczadi^a; Zabad Zekely vall. — ^aU]. 1770: (A malmot) el kell hadni, s nem kell jártotni míg az also Királyfalvi ujj malomnak dolga el nem igazittodik [Királyfalvi KK; JHb LXVII/109]. 1774: a Ványolót Malommal edgyüt az Uraság két Jobbágy Molnára birja ..., a' Malmot jártatták, azért a Vámtot ell veszik [Szentdemeter U; LLt Vall. 44].

27. hajót ~ kompot járat; a lăsă să circule/umbla bacul/podul plutitor; Fährre fahren/gehen lassen. 1717: Gyulai István Atyánkfia kára (: az Ur Baro Jósika Imreh Atyánkfia nem régen az Marosra eresztett rév Hajoja miatt :) . constalván; amonéaltatik Báro Jósika Imreh Atyánkfia hogy hajóját az említett Gróff Ur Atyánkfia p(rae)judiciumara ott ne jártossa [H; JHb XXXI/44].

28. üzemeltet; a face să se continue exploatarea; in Betrieb sein lassen. 1681: fel susztrais (: az Innepek hetében :) jártatták a Bányát ilyenkor a Dnus Terrestris számára ad(mini)stráltak vasat, fel Susztot, id est Cen. 6 Lapos vasat nro. 1. [VhU 62].

29. kb. (vizet) folytat; a lăsă să curgă (apa); (Wasser) laufen/fließen lassen. 1757: Virágos nevezetű Bányász Czimborák banyajokbéli vizeket Istallyakon kárunk nélkül nem akarják hordozni s jártotni | Mű mostanis egyebet az l(nctusoko)n nem p(rae)tendálunk hanem azt, hogy Bányajokbéli Vizeket magok Istallyokon jártassák, Mű reánk Semmi modon ne botsássák, hanem rollunk el fogják | magok Banyajokbéli vizet magok Istallyakon jártatták az mi Kárunk nélkül [Torockó; Bosla].

30. (aranyat) hevít; a încălzi (aurul); (Gold) heiß machen. 1576: Mykor Immar az p(ro)bat esmeg betewők az kemechebe esmeg Jartatok 18 orayg es kiueuők, Meg latvan az gradussat, lón meg az ő gradussa^a vgy mint karat 23 1/2 | eben az Impozitio aranyaban töttem vala be m(arcas) 62, p(esetas) 26 es Jartatam vgy Mint 20 orayg ..., Meg latuan az gradussat, Mee alab zallot vala In-kabb hogynem Mint fellieb Ment volna, Mert az zayat Meg foytottak volt [Nsz; MKsz 1896. 368 az aranycementálás/finomítás leírása. — ^aFinomsági foka. A cementálás kemence tűzelő nyílását].

31. igavonásra járat/használ; a folosi la jug; einjochen lassen, als Zugtier gebrauchen. 1756: Néhai Bátsi István . Batizi Vlád Muntyánnál Cimboralt olly kötés es Conditioi alatt, hogy Néhai Bátsi István az Vlád Muntyán Ökreit semmiképpen különösön ne fogja, ne tseréllye, es egy más mellett jártassa^a [Bácsi H; BK. Joannes Onadi de eadem (53) ns vall. — ^aFolyt. hatban jártat al.).

Szk: ekét ~ ekével szolgál. 1640: Seruitia ut supra. ketten egy szekeret, s-egy Eket iartatnak [Daróc K; GyU 51] * hatban ~ ökröket hatosba fogva dolgoztat. 1756: (Az ökröket) egy ideig hatban jártatván egy más mellett, azután Szemem láttára őket meg különböztette egy mástól, külön járómban fogván dolgoztata őket^a [Bácsi H; BK. — ^aKezdetét l. előbb].

32. kb. szolgáltat; a pune să slujească; beistellen, entrichten. 1652: Barla Miklos Borbeli Samuelt tartotta minde(n) eőreokseget Samuel(ne)k Barla miklos birta . magát penig az houa kellett küldöötté eokrē utan jartatta Ekējē melletts jartatta [Asz; Borb. I Rakoson^a lako Biro Gergeli veres Drabant Felesege Nagi Annasz-

szoni (40) vall. — ^aTA] | Tudom enis aszt hogi Barla Miklos Borbeli Samuelt eőkrei utānnis Ekeje melletts Jartatta [Asz. i.h. Rakoson^a lako Teőrök Mihali Nemes szemeli (62) vall. — ^aTA]. 1671: Hadi Expeditiokban Soldos Gyalogját ki ki a' Zászló alatt jártassa, imide amoda ne distrahállya [CC 258]. 1677: Soldos gyalogját, senki maga, vagy tár szekerei mellé, a' hadakozásnak idején ne vegye, hanem a' Vármegye Zászlója alatt jártassa [AC 96].

33. kb. járat/forgalmaz; a pune în circulație; umsetzen. 1761: A rézpénz aligha bejöhet, mivel bizonyosan beszélik, hogy a prussus és török kész ezüstpénzben beváltották s magok országokban feljebb jártatják [RettE 127].

34. prima aprilist ~ áprilist/bolondot járat vkivel; a face cuiva o farsă (la întâi aprilie); jn in den April schicken. 1669: Az nyereg dolgából talám prima aprilist jártat kend [TML IV, 458]. 1678: Ktek talám tsak tréfára akarja venni a dolgot, s prima aprilist akar velünk jártatni [EOE XVI, 259].

Az áprilijáratásra l. Ethn. LXXXIX, 105–8. — NNy 37–45.

35. '. 1687: Egy szkofium aranyal töltet patyolat fő kötöt. Egy Bulya vaszon fő kötöt aranyos ezüst fonallal töltve és fekete selyemmel jartatva [Déva, Szer.]

◇ Szk: békességet ~ v. vkivel/vki által ~ ja a békességet. a. azon van/arra törekedik, hogy megbékéljenek; a face/depune eforturi pentru împăcare; bestrebt sein, sich zu versöhnen. 1697: Peter Sandorral jártatta az bekeséget, az ura neuéuel, az uranak pedig hire sem uolt benne [Szentgyörgy Cs; CsJk 8]. — b. vkivel/vki által megbékélésre törekszik; a se strădui să se impace cu cineva; durch jn nach Versöhnung streben. 1697: egy szoval azt tudom hogy Peter Deakne Aszszonyom jártatta az bekeséget hogy meg szidta volt az Pater kurvanak, nem az Pater [Kotormány Cs; CsJk 7–8 Szeben Györgyné Katalin (40) vall.]. 1756: tudom hogi Gál Ferenczel a békességet jártatta hogi ne hireségik és ne gyalázodgik [Karatna Hsz; HSzjP Michael Erdő de Karatna (37) ns vall.]. 1775: (Sofalvi Katát) kegyelmed magais el is vette volna, ha a kegyelmed Annja nem ellenzette volna, Söt . Hogy Annjától hozzá nem férhetett kegyelmed hogy el végye, ket emberséges Ember által jártatta, s próbálta a' békességet [Usz; Borb. II hiv.] * gráciát ~ kegyelemszerzésre igyekszik; a se strădui să obțină îndurare/iertare; nach Gnaden trachten. 1755: Dávid azon gyilkosságért valo félelem miatt el szokván, a Mlgs Aszszony nem akarta azután patialni, jol lehet sokat jártotta a' Gratziat [Bún H; BK ad. nr. 1126] * Isten időt ~ Isten jó időt ad; Dumnezeul dă vreme bună; Gott gibt gutes Wetter. 1742: ha az Isten eo Szent Felsege üdőt jártat fedtfőn az árpához fogottatok [Szemerja Hsz; ApLt 4 Gazda Mihály Apor Péternéhez] * kötélén ~ kötélén táncoltat, kötél-táncot járat; a pune să danseze pe sîrmă/îrînghie; auf dem Seil tanzen lassen. 1671: Annota(t)i-o Raritatum Ultrajecti visarum) . . . Láttam macska és Ember majmot, mellyel fél öltöztetvén meg tánczoltattak, kötélén jártattak [PatN 50a] * red ~ nyakára járat/küld vkinek, ráküld vkire; a trimite (pe cineva) pe capul cuiva; jmf auf den Hals schicken. 1853: Bodo Kláritol az ingeimet keritsd haza s ted el jártas reá gyakran [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez Ádámosra] * táborát ~ ja seregét letáboroztatja; a

dispune ostirii să așeze tabăra; sein Heer lagern lassen. 1662: Pocsaj és Székelyhid között, Léta nevű faluhoz táborát jártatni az nap . parancsolta vala, ahol mihelyt megszállana s vele levőkkel szemben lett vala, s nagyon szemekre hányja: magoknak tulajdonitanák vármegyéjük romlását, hogy előbb hozzája nem siettenek [SKr 544] * *tábor* ~ ? letáboroz, táborút; a așeza o tabără; ein Lager aufschlagen. 1662: (A fejedelem) Nagyszombatot bal kézre hagyván a Fehérhegy alatt Szomolyán vára alatt jártatván táborát, ott egynehány nap alatt táborát megnyugtatta vala | Ez helyéből más nap reggel indítatván táborát, Palocsnál jártatott vala táborát [SKr 255, 340] * *vkinek vérét* ~ *ja* vérét ontja; a face cuiva să-i curgă singele; sein/ihr Blut vergießen. 1590: (Szolgái és jobbágjai) Egizersmind reánk rohanua(n) fegiueres keszel dardakkal Zabliakkal raitúnk valanak Engemet Fozto Imrehet vice kiralibiro leten veremet iartatak, süegemetis ki útuon fejemből [UstT].

jártatás 1. kb. sétáltatás; plimbare; Spazierenführen. 1826: A' mi pedig ökemét, a' Csitko Uramat illeti most nem küldöm el, mivel a' mult kedden el esvén jártatás közben, térdecskeit meg puffintotta, 's égy kicsiddég meg dagadtott [Kv; Pk 7].

2. (idomító/iskoláztató) járatás; deprindere a calului la călărit; (Pferd) Bereiten. 1731: Az Gyermek Lovak(na)k meg hátasításának modgyát pedig eszserént akarom, hogy legyen ... ^alejtőre ne mennyenek velle egy darabig és neis bocsássák el az nyakától az tanult Lonak az jártatásb(an), hanem csak akkor, mikor már nem fél(ne)k tőlle, hogy meg hannya az embert [JF lovászmesterei ut. — ^aAz itt köv. részletes ut-ból csak az idevonható részt iktattuk ide be].

3. kb. járatás, küldözgetés, menesztgetés; trimiteri repetate; Hinundherschicken. 1701: eő kglmek(ne)k mint Condivisionalis Attiafiak(na)k kevés jóságok imitt amott lévén majd semmi hasznát sem véhetik, csak az sok utánna valo haszontalan jártatasok s költsékek vagyony [Cege SzD; WassLt].

4. *iskolába (való)* ~ iskolába járatás; trimitere la școală; In-die-Schule-Schicken. 1768: valamimodon az Atyák kényszeritessenek, Gyermekieknek Iskolába valo jártatasokra [Kv; SRE 226]. 1871: A tanköteles gyermekeknek oskolába jártatása a törvényes büntetés terhe alatt tudtul adatott a szüléknek, megtartás végett [Burjánosóbuda K; RAK 113].

5. határjárás/járatás; parcurgera (pentru verificare a) hotarelor unei proprietăți; Flurbegehen/abwandern. 1793: a Tanu Jelen volt é? a' mikor Kováts Ferentz ur özvegye ... a' Hideg völgy Torka nevezetű helyben lévő Negy Láb Földnek also borozdáját kijártatta volna . azon Jártatását ki ellen tette [Msz; MBK XII. 94 vk]. 1803: a fenn meg nevezett Erdőnek színére az kívánt jártatás és jegyeztetés végett magam mellé fel vett, jo hírvü nevü n(eme)s és nemtelen Ádamosi Commetaneusokkal^a ki mentem, és ottan a ki menetelnek, cseljät meg magyarázván . a ki jártatást próbáltam, de Báro Josika Miklos Ur Ádamosi Tisztye a Commetaneusok eleibe álván meg álltta [Ádamos KK; JHb XIX/65. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1809: a Mlgos Horváth urak ... Tisztyei ... p(ro)tes-

tálván, a jártatás ellen resistálnak, és azt itt sem engedik meg [Kük.; SLt évr.]. 1847: hogy . maga tisztába legyen a' tollünk vásárolt jószággal, kívánata szerint le megyek Nagylakra — csak hogy maga az előtt bizonyíttassa 8ad napra jártatásra — és akkor meg tesszük egészzs ünnepéllyel a jártatást a' Járásbeli Tkts Szolgabiro Ur által [Csapó KK; DobLev. V/1264 Víz Lajos Dobolyi Bálinthoz].

6. 1697: Fekete Selyemmel, jártatással varrott vastag gyolcs orca törölő nro l [Szentmargita SzD; KGy].

jártatás-levél határjáró-levél; act de delimitare a hotarului (unui teren); Flurbegehungsschreiben. 1818: Egy föld . Ezen Jartatas Levél Szerint vincussa M Vásárhely felől Zóltay rész [Kakas MT; DLev. 2. XVB/8].

járat-futtat szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *ja* ~ *ja* *dolga*t kb. járat-futtat a maga ügye érdekében; a pune pe cineva să meargă în stînga și-n dreapta pentru a-i rezolva problemele; im Interesse seiner/ihrer Angelegenheit herumrennen lassen. 1662: Bethlen István . a vezér törekedése és lábaihoz jövőmenő levelek által, nagy szorgalmatossággal jártatjafuttatja vala dolgát [SKr 165—6].

jártathat 1. járathat, küldhet, meneszthet; a avea voie să trimită; schicken können. 1620: az szászságnak minden időben arra libertása és autoritása legyen, hogy ők valamikor akarnak, de mind az két cásászár Portájára akármikor követeket jártathassanak [BTN^a 393].

2. *iskolába* ~ iskolába járathat; a avea posibilitatea să trimită la școală; in die/zur Schule schicken können. 1703: az szegény árva ocseim mind szellyel hintetöttek . az kis Sandorkot had hozathatnam el, it had jartathatna(m) az itvalo Scholaban [Székelykocsárd TA; ApLt 5 Korda Borbara Korda Zsigmondhoz].

3. járathat, működtethet; a putea face să funcționeze; betätigen können. 1694: Ebben a Tornaczb(an) vagyony egy Űtő ora, mind(en) szerszamaval, de most(an) meg bomlot nem jartathattiak [Kővár Szt; JHb inv.]. 1724: Boldor Todor es Boldor Gavrilă jartathassak malmat két hetig ezzen vízzel [Vormága H; JHb XXXIII/34].

4. tereltethet; a putea paște (vitele), a putea duce la păscut; treiben lassen können | legeltethet; a putea duce la păscut; weiden können. 1641/XVIII. sz. *eleje*: az Szermeriajak mikor fel akarják szabadítani, járo marhajok(na)k^a ket hettel az Killyeniek ellen fel szabadithassak, és ott jártathassák | az két hét el telvén, az megh szabadítás után, az Killyeniek az meg nevezett határis, marhajokat ott jartathassak [Szermerja Hsz; LLt B/1117. — ^aA Szigeth nevű határt]. 1673: En az jődsbik Meltosagos Rakoczi Georgi Fejedelem idejeben major biro voltam, Bötlen (!) Gábor Fejedelem idejebeli dolgokatis alkalmasent tudom, de arra soha nem emlekezem hagi az Fogaras földi donatariusok valaha az magok falujok hataran az makkos erdőkön sertes marhajokat gostina nélkül szabadosan nem jartathattak volna [UF II, 569—70 Algia Taplan assessor boer de Modra^a vall. — ^aF]. 1807: az esztenás Bátsok mindenkor Puszták el fogása nélkül is a Nyáját a bikkos heljen jartathatyak [A.csernáton Hsz; HSzjP].

jártatik 1. járattatik; a fi îmbrăcat în (in bestimmter Kleidung) herumgehen/laufen lassen. 1662: A vadász, jó madarász, ebeken kapó nyúlász embereket nagyon kedvelli vala^a, jószágiban ... mind egyszínű-forma zöld ruhában járattanak vala [SKr 282. — ^aA szenvedélyes vadász I. Rákóczi György].

2. tereltetik; a fi minat; getrieben werden | legeltette-tik; a fi dus la păscut; geweidet werden. 1745: Az Tulok tsorda pedig jártassék a Csere padgyán Az Tehen tsorda tudgya a maga járását [Torda; TJKT II. 7].

jártató 1. *mn* 1. járató; care trimite; schickend. XVII. sz. v.: Concludataltott, hogy az Schola mesterek es az gyermekeket Scholab(a) jártatho szülek között ne orialtassek semmi veszekedés az Didactium Felett [Zilah; SzVjk 29].

2. hajtató; care mină; treibend. 1740: az olyan marhájokat, Csordákba nem jártató Emberek^a, a' rend szerint való pásztorok(na)k egészsz béréket tartozn(a)k meg fizetni, marhájoktól [Dés; Jk 539a. — ^aÉrtsd: akik a határban maguk külön legeltetik marháikat].

3. 1801: A Palinka Házba találattik egy nagy Kártya egy Brahas Hordo Három palinka jártato edény [Héderfája KK; IB]. 1816: Két jártato tölgy fa Dézsa edgyik 3 vas abrantsal, a' másik fa abrantsokkal [Friss BN; BáilT 66]. 1835: Két pálinka jártato fa edény [Fzsuk K; SLT Vegyes perir.].

II. *fn* "j" 1776: Gus Matyás réttye jártatoja [Nagyercse MT; EHA].

jártató-kötő kb. gyermekjárató-kengyel/szalag; cordon de suspinut un copil care învătă să meargă; Kinderlaufband. 1790: A' gyermeket gyakran jártattuk, de jártató kötővel éppen nem tartom jónak hogy jártassuk, mert lehetetlen meg tartoztatni hogy egészszén a' kötőre ne eressze a' melljét [Kv; TL. Bodoki József rektor-prof. lev.].

jártató-levél határjáró-levél; act de delimitare a hotarului (unui teren); Flurbegabungsschreiben. 1813: ezenn helyet az Mlgs Udvar jelen léteiben ki jártotta volt az Exponens Urnak Néhai ... édes attya ...; tessék azért kegyelmednek azonn jártato Levél értelmét, melyet most fel olvasunk meg hallani, és az Exponens Ur helyéhez számat nem tartani | intra l5nam Méltotasson az Jártato Levél értelme szerént azonn Házat melyb(en) ked lakik Exponens Urnak mint tulajdonát ki botsáttani [Nagylak AF; DobLev. V/955, 957]. 1823—1830: az apám amint egy ... jártató levélből látom, a nagy hegyben az anyám jussán kapott egy fertály hold pusztá szőlőt jártat ki [FogE 72]. 1830: Folyfalvi Imrehfi Ferentz Assessor, és Somosdi Rátz Sigmond nevek alatt költ Jártató-Levél, a' Somosdi Égető nevű Erdőn [Msz; Told. 19].

jártatótalp ? csúszató talp; patină; Gleitkufe. 1851: Egy czökeuerő vj bikfa kos ... két oldal szorito hosszu vassal, jártato talpjaival, 's azokra állitandó minden készületeivel [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

jártatott 1. legeltetett; pascut; geweidet. 1767: G. Toldalagi Pál tettzéséből tilalmasban jártatott marhák gazolták el a ... lentsét [Koronka MT; Told. 19/30].

2. 1687: Ket vaszon lepedőt, az egyik elegyes fejővel, a másik fejéres kék fejővel jártatot ... Eött vankos hajban valot, az ötödik kék fejővel jártatot [Déva; Szer.]. 1695/1770 k.: Vagyon egy fekete selyemmel jártatott töltéses kised patyolat Keszkenő [Ördögösfüzes SzD; SzConscr. 190].

3. "j" 1627: Kalmar Marha ... iutot ... Het leuel Jártatot Almadin [Kv; RDL I. 132]. 1629: Kalmar Marha iutot Vicej Antalnak Jartatot Almadin Het leuelle [Kv; i.h.].

jártattat 1. iskolába ~ iskolába járat; a da la școală; zur Schule gehen lassen. 1739: Csetre György Ur(am) Sebestyen György Uramat^a ... úgy tartotta mint maga gyermeket ... a az Scholábanis jártottatta [Mezőbánd MT; MbK VI. 6. — ^aA mostohafiát].

2. határt kijárat; a pune pe cineva să parcurgă (pentru verificare) hotarele (unui cîmp); Feldmark begehen lassen. 1827: Admonáltam Blos Pintyét azért hogy ad 8um a die hodierno a controverias foldnek ki jártatására légyen készen ezekre azt felelte Blos Pintye: Azon föld ki van jártattatva törvényesen tehát most nem tudom mit akar jártattani Rátkövi Uram [Mezőbánd MT; DobLev. V/1120 mell.].

jártattatik 1. ? kb. vki tulajdonának járattatik/jelentik ki; a fi dat în proprietatea a cuiva; zu js Eigentum erklärt werden. 1821: azon le kaszált Fű az Exp(onen)s Urnak ítéltetett, és jártattatott, a' minthogy azt felis tsináltatta, és jo darab Idő mulva mint magáét szabadosan fényes nappal bé hozatta a' maga Udvarában [Apahida K; RLt Q. 2 Pásku Nyikuláj (70) vall.].

2. kiküldetik/menesztetik; a fi trimis (undeva); ausgeschickt werden. 1662: Az ármádnak azonban egész harcra valói is egynehányszor felülttetvén, s minden nap rész szerint való csaták jártattatván, szintén Szerencsig eljönnek vala [SKr 252].

járt-kelt szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: sokat ~ sok földet bejárt; umblat, care a colindat prin multe locuri; in vielen Ländern herumgekommen. 1775: egy Török Ferenc nevű sokat járt költ és alkalmasatos experientiájú, jó emberséges ember, aki Európán kívül Ázsiában és Egyiptomban is járt [RettE 360].

jártó 1. gyártó

járul 1. odalép vkihez; a veni lângă cineva; vor jn/ju jm treten. 1607: Az vta(n) az Bencedj Balassj Mihalyss mellem Jarula ... , monda En kednek illjen tudomant tezek hogy az Galambfaluj reszbe ne szalj, mert azt az Atiafiak ne(m) hadgyak [ÚszT 20/64].

2. ? elé/odaáll vki elé; a se înfățișa în fața cuiva; sich vor jn (hin)stellen. 1592: eo Naga poronchiola my nekink hogy mennek Kobatfaluaban es iarulnank az Nemes Kadachy Kathalin azzony e(le) Kachio Jakabne elen, es eo teolle ozlast kernen [ÚszT]. 1780: Ide járul Csikvárdotfalvában commoráló Boga Józsefné Bartos Anna, ki is mind a két pretendensnek édesanyja, protestál^a [Taploca Cs; RSzF 228. — ^aKöv. a tiltakozás].

3. vki elé ~ vki színe elé lép; a se prezenta în fața cuiva; vor js Augen treten. 1654: Varallyan^a lako László Kata kíván separaltatni Uratul ... Del(iberatum) Ecc-

l(esiae) . . ha el akar valni töb s terhe seb okokkal járul lyon bar előnkbe [SzJk 73. — ^aBálványosváralján (SzD)]. 1737: Balogh Erőbeth alázatos Instántiájával járulván a T. N. Tanáts eleibe [Dés; Jk 257b—8a].

4. vall. 1564: a hitetlen ember akár mennyiszer járul jon a Kristus vacsorájához is, de ugyan nem vészi a Kris tus urunk testét [ETA I, 21 BS].

5. vkihez fordul; a se adresa cuiva; sich an jn wenden. 1807: azon kérésel járulok a' Felséges Királyi Guber niumhoz, hogy az én ellenem porontsolt Köz kereset el halasztodgyek [Ks 73. 55 gr. Kornis Gáspár kér.]. 1813: Timár Ujjvári Sámuelné Foglár Klára . . . á színben valo árulo helyéről . . . Instantiával járulván a' Nemes Magistratusba, kérvén helyének viszsza adattatá sát [Dés; DLt 56]. 1843: ha valami megterhelte se vagy igazságos követelése van, járuljon mind a kamarai, mind a közigazgatási hatóságokhoz illedelemmel és bi zodalommal [VKp 119].

6. vmi hozzájárul (még) vmihez; a se adăuga la ceva; zu einer Sache hinzukommen/treten. 1584: Accedal eheőz Az Takach Ieremias vallasa minemeokeppen az gyermekek laba talpa fel fordulwa(n) es ky tekered we(n), ez Azony hiuatla(n) oda me(n)t, es eordeoghy ha talmawal illien veszet Niaualiat vgy hozot chak harmad napra heliere hogy semmit a' gyermeken tizta epp testnel Ne(m) esmertek . . . Towabba Jarulnak az on eottesbeol valo bew Baiossagha [Kv; TJK IV/1. 259]. 1657: borital közt valo mulatságot én is igen szerettem elein, igen is gyakorlottam, járulván az természethez az én időmbeli akkori affélékből való abusis is [KemÖn. 15—6]. 1677: Vice Ispánokat . . . arra alkalmas, 's azon Vármegye béli zálogos embereket, a' Fő Ispánok denominallya nak, és a' Vármegyében az ideig usu roboraltatott mód szerint válaszzanak; járulván ahoz a' Vármegyének Consensusa-is [AC 116]. 1700: Járul éhez . . . Az egerek (ne)k mind sokasága, mind penig annak a' fereg(ne)k rendkívül valo nagysága [UiszLt IX. 77. 11 gub.]. 1811: egy Kolósvári Kántor . . . naturabéli Fizetése . . . mellé járulván . . . a' Dézmákon való Notáriuskodás jövedel me-is [Kv; REKt Főkonz. lt. ad 32].

Szk: gráciája ~ vkihez a. vkit kegyesen elfogad, vki személyébe kegyesen beleegyezik; a accepta cu bunăvoință pe cineva; jn gütig annehmen. 1662: az fejede voință azt is forgatná, hogy a várakbéli hitek formájá ban illy cikkely is irattatott volna: hogy ha szintén Rá kóczy György fejedelemez a porta gráciája járulna, de még úgyis a várbélieknek nem magoktul, hanem az egész országgal együtt kellene a fejedelem hívségére megtérni [SKr 402. — ^aII. Rákóczy György]. — b. ke gyet gyakorol vkivel szemben; a manifesta bunăvoință față de cineva; jn Gunst gewähren. 1737: Balogh Erő beth alázatos Instántiájával járulván a T. N. Tanáts eleibe . . . a T. N. Tanátsn(a)k és Univeritásn(a)k, annyi atyai Gráciája járult az Instans Asz(sz)onyhoz, hogy mind ez cselekedeteit luállya Cum flor. Hung. 33 Har mintz három et Den 33 [Dés; Jk 257b—8a] * javallása ~ vmihez vkinek a helyeslésevel találkozik vmi; a-și da consimțământul/aprobarea pentru ceva; bei jn Anempfehlung/Befürwortung finden. 1768: (E) Controversia nak örökös sopiálásara járulván a mi jovallásunkis edgyezének meg ő Nagok egy más között e' szerént [Cege SzD; WassLt] * kegyelmessége ~ vkihez kegyel

mében részeltet vkit; a beneficia de bunăvoința cuiva; jn Gnade zuteil werden lassen. XVII. sz. m. f.: Ngod Szakács Inassinak alázatos supplicatiojak közönséges sen Ngodhoz . . . kglmes Aszszonyunk a Tél el jöven ruhá talanok vagjunk ugj annyira hogy ha az Ngod kegyel messége hozzánk nem járul az hideg is meg veszen ben nünket [Ut]. * konszenzusa ~ vmihez beleegyezését ad ja/hozzájárul vmihez; a-și da consimțământul la ceva; seine/ihre Bewilligung zu einer Sache geben. 1671: ő Naga Kegyelemességéből conferalta vólt ő kegyelmének Gyalu várát . . . járulván ehez a' mi consensusunk-is egész Országul [CC 72—3]. 1677: Vice Ispánokat a' Fő Ispanok denominallyanak, . . . járulván ahoz a' Vár megyének Consensusa-is [AC 116] | tolvaj modon ragadván-el feleségeket, azoknak, és azok attyoknak consenusok nélkül halállal büntetessenek; Consensusok ha járult, dijokon változnak a' földes Urto, ki ellen a' hatalmat tötték [AC 265] * tetszése ~ vmi mellé vmi vki tetszésével találkozik; a fi în asentimentul cuiva; bei jn Beifall finden. 1662: (A hajdúk) is a hazafiúi békesség nek és egyességnek szeretői, akik nem saját méltóságuk kal és szabad akaratjuk szerint, hanem Rudolfus impe ratornak kegyelmes tetszéséből és adományából, melléje járulván a török császár tetszése is, a Tisztántul való pusztá helyeket kezdtették élni, falukat és városokat újonnan építeni [SKr 111].

7. anyagi segítséget nyújt vmihez, hozzájárul; a da un ajutor material la ceva; zu einer Sache materielle Hilfe beitragen/steuern. 1843: Úgy hallottam, hogy Varga Katalinnak . . . olyan egyezése volna, hogy ha kifolytat ja s megnyeri a fiscus ellen indított úrbéri perőket, min den háztól kapjon egy forintot fáradsága jutalmául mindazonáltal, hogy . . . a kerpenyesiek valami ilyes költséghez járultak volna, nem hallottam [VKp 89 Szi mine Vasziie abrudfvi közlakos (68) gkel. vall.].

8. vmi jár/tartozik vmihez; a aparține de ceva; zu einer Sache gehören. 1837: Egy tokba 12 pár kés és villa . . . ehez járul 11. Sima, és egy rovázatos kalány [Szent benedek SzD; Ks 88 Oszt. 19].

9. ide járul ez/az, hogy . . . ide tartozik ez/az, hogy . . . ehhez jó még hozzá; la aceasta se adăuga faptul că . . . ; dazu kommt noch hinzu, daß 1777: Ide járul ez is, hogy minden ember vagy gazda tartozik, ha két ökre vagon, egyikre harangot, ha négy, kettőre kötni [Zalán Hsz; RSzF 190]. 1847: Ki számítása Az Gótyi öszves napszám tartozás(na)k . . . Ökrös szolgál 624 . . . Tenyeres szolgál 312 . . . Ide járul még az, hogy e' jelen Év ben a' Falusi Biró az Udvarból lévő adva, a' Helység at tól fog szolgálni minden Háztól egy gyalog napot [Góc SzD; WassLt].

10. hozzáfér/jut vmihez; a reuși să pună mina pe ce va; zu einer Sache kommen. 1773: a nevezett palinkaja hoz mi modon jarult s abbol mások(na)k is miképpen gazdalkodott ? [Msz; BetLt 7 vk].

Járulandó 1. járuló; care se adăuga; hinzukommend. 1667: több ezekhez^a járulandó megbántódásunkról ezen becsületes szolgálmtól szóval is izentem [TML IV, 13 Árva Bethlen Druziánna Teleki Mihályhoz. — ^aA lev. előbbi részében előadottakhoz]. 1780: (A kölcsön biztosítékaként kiválasztott birtokrész) exequallhassák és birhassák is bekecségesen . . . mind addig mig az ötszáz Mforint és ahoz járulando költségek meg nem

fordítottatnak ki bótátani ne tartozzanak [Ne; DobLev. III/545. 1b–2a]. 1797: az kedves Atyankfiainak^a adunk teljes erőt hogy azzal élhessenek mind az mű nagy érdemű Procuratorainkal Szükséges tractakban, mind egyéb, Úgyünkert Concernalo dolgokban, s ahoz Szükségesképpen járulando következesekben [Torockó; TLev. 5/13. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1802: Bikák tellettéséért s ahoz járulando egyebb szűkegekre hitelesen erogálnak 39 Mforintat [uo.; i.h. 5].

2. vmiért járó; care revine pentru ceva; mit etw. verbunden, zukommend. 1847: (A két mag-marhát zaláni . Szilágyi József és absitos katona Tóth József magokra vállalák — egymás után követő tíz esztendőknél lefolyásáig —, oly móddal, hogy mind Gyepüs Bértzin mind Nyíresen bika után járulandó kaszálóhelyeket ... tetszése(k) szerént használják [Zalán Hsz; RSzF 181].

3. 1806: Ezek felett a pásztoroknak kötelességeikhez járulandók ezek is^a [F.rákos U; RSzF 196. — ^aKöv. a részl.].

járulhat 1. vmi hozzáadódhatik vmihez, még jöhet hozzá vmi; s-ar (mai) putea adăuga ceva; was (noch) hinzukommen kann. 1662: melyhez járulhatott ez is: a vezér azért szorgalmatoskodhatott ... az egész török nemzetől régen kívánt nagy dolgot hogj elkaphtná [SKr 615. — A fog. rendkívül zavaros volta miatt nem tudhatni, hogy ez mire von.].

2. kb. juthat; a(-i) putea reveni; zufallen/kommen können. 1795: a mi még ezen Számadásokból a Felosztandókhoz járulhatna azis két részre oszollyon [Ádámos KK; JHb XIX/47].

járulhatatlan 1. járhatatlan; impracticabil; ungebar/gangbar. 1832: érkezvén edgy járhatatlan meredekséggel, melység, és ki dőledezett fákkal teljes, hozzája járulhatatlan helyhez [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb].

2. magához ~ hozzáférhetetlen; inaccessible; unzugänglich. 1710 k.: Tudd meg azt, nem ok nélkül írta Pál I. Tim.^a 6:16 hogy magához járulhatatlan világosságban lakik az Isten [BÖn. 456. — ^aPál apostol a Timoteushoz írt első levélben].

járulható kb. esetleg vhoval/vmihez járuló/tartozó; care eventual aparține de ceva; möglicherweise zu etw. gehörend. 1776: Dobai Klára Aszszony ... Gyermekei ... Kezeknek bé adásával arbitrálnak minket, nem tsak az el maradt Jok(na)k ... meg osztására, hanem egyszersmind ... egyéb akármi ide járulható Circumstantiákra nézve Arbitr Biráknak, hogy a' Felek között interviniálható Difficultások felett ... deliberativa Decisiót tennénk [M.köblös SzD; RLt O. 1. 1–2].

járuló 1. (együtt)járó; care atrage după sine; mit etw. verbunden. 1807: az Apahidi Jóság nem volt elégséges arra, hogy olyan nagy költséggel járuló Malmakat conserválhassanak [Borsa K; RLt Q. 2 br. Josintzi Mihály (40) vall.].

2. (vmi után) járó; care se cuvine (pentru ceva); zu einer Sache gehörend, mit etw. verbunden. 1836: Passualis Levelet kértek kiadattatni ... az írt Passualis ... az azután járuló szokott Díjj lefizetése mellett, ki adattni meg határozottatott [Kv; KLev].

járult 1. járuló; care se adaugă; dazukommend. 1677: Nem szabados senkinek a' Fejedelmek engedelme, és ahoz járult Ország Consensusa kívül, Só Aknát nyitni, azt colalni [AC 89].

2. 1721: tapasztalván méltgs Erdélyi Gubernator vr(am) ... eő Excellajának, eddig diversis vicibus járult szép Gra(ti)ait, remélvén jövendőreis ügyes s bajos dolgaimban való hasonló atyafiságos szép Patrociniumat, és assistentiait gjümölsős, és veteményes kertemet ... adom es transferálom in perpetuum ... Mltgs Gubernatos vr(na)k eő Excellajanak [Kv; Ks 67. 46. 24b]. 1764: Megismérem én belsőképpen mind az hozzám járult különös kegyelemnek, mind pedig az reám ruházott kötelességnek nagy voltát [RetE 174].

jáspis jáspiskő; jasp; Jaspis. 1587: Vagyon Egy Arany gyvrw, Egy Aranj fel ort benne es Egy kichin Iaspis [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 6]. 1589: Arany Gywreok ... Negyedik gywreo feyer Jaspis benne Niom 2. Araniat: 3. ortot f. 5 [Kv; KvLt Inv. 1/2. 32]. 1635: Egy petsietes Arany gywreo ueres Jaspis benne nyom Araniat ketteöt es egy ortot f. 5 d. 75 | Arany gywreo petsiet njomo szeold Jaspis benne niom Araniat masfelet — f. 3 d. 75 [Kv; RDL I. 107].

jáspis-gomb nasture de jasp; Jaspisknopf. 1805: Egy veress fenyőfa pácza, Erdélyi fako Jáspis gombal [Mv; TGsz 52].

jáspiskő jasp; Jaspis. 1705: Edgy szeles Török szerzám Jáspis kő az szugyelőjén az ket pofajan Türkese orrodzoja [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettégi György kezével].

jáspiskőves jáspisos; cu jasp; mit Jaspis. 1754: B. Bánfi Ersébet Kis Aszszony ó Nsga ... Tobák tartoi Ezüst, belől aronyos Pixis Flor. hung. 10 Jáspis kőves és Tombákos Flor. hung. 3 D 66 [Nsz; Told. 19 Osz. 17]. 1763: Két Petsét nyomo arany Gyűrű edjik Jaspis Kőves [Nsz; Szer. öz. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.].

jáspisos jáspiskőves; cu jasp; mit Jaspis. 1629: Egy Sima Jaspisos Arani giwrw nyom Egy Araniat harom Ortot. aestimaltuk tt f. 4 d. 50 [Kv; RDL I. 132]. 1637/1639: Egj Jaspisos Arany gyűrű, nyom Aran(yat) 4. ort(ot) 1 f. 8 [Kv; i.h. 111]. 1681: szeles arannyal vertt Jaspisos Rubintos s türkises szeles fek agy szügylőstül [UTl].

jáspis-pohár pahar din jasp; Jaspisglas. 1754: B. Bánfi Mária B. Radák Lörintzne Aszszony ó Nsga . Tubak tartoi ... Jáspis Pohár Flor. Hung. 20 [Nsz; Told. 19 Osz. 17].

jaszakcsia (török) rendőr; poliijst (turc); (türkischer) Polizist. 1619: látuk, hogy az lator törököt senki nem segiti, és az legények is belékaptak vala, azmég az jaszakcsiát elhozzák az több legények [BTN^a 284]. - A jel-re 1. i.h. 483.

jászlas cu iesle; mit Futterkrippe. 1732: vagion egi rend istálló három részbe szakasztva ... , edgyik rakó fa

jászlos, az más sövény jászlos [Kóród KK; Ks 12. I]. 1736: van egy avatag tizenégy ágosokon álló szalma fedéllel fedett Sövény Jászlyos Pajta [A. idecs MT; CU XIII/1. 43].

jászói a Jászó (Abaúj-Torna m) tn -i képzős szárm.; derivat cu sufixul -i al numelui de localitate Jászó; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Jászó. 1597: az Jaszay Pwspok zekery eleyben kwldot w kegyelme B: wram Lowakat [Kv; Szám. 7/XIV. 74 Th. Masass sp kezével].

Szn. 1688: Jászai Antal [Dés; Jk].

jászol 1. ieszle; Futterkrippe. 1613: Czereny Caspar vram egi azzonnia egi iaszolba fektűt [Görgénysztimre MT; KJ. Joh. Csanalosy ass. kezével]. 1647: vagion egy rend Istallo szalmas, Elseobe el fér 12. Lo, Jaszla boronabol rott [Drassó AF; BK 48. F. 16]. 1680: vagyon boronakból fel rova ket rendbeli Istalo . . . mindenikben sasokban rakot boronakból valo Iaszlok [A. porumbák F; KvLt Inv. 26]. 1699: (Az) Istalok elot az rideg marháknak egy rosz sövényből font Jászlok [Szentdemeter U; LLt Inv. 31]. 1714: io istálló . . . két felől valo io jászlya [Kásonzfelsőfal; LLt Fasc. 85]. 1772: Ezen hoszszasság szerént végig az Istállóban fenyőfa deszkából vállu formara épült Jászolly vagyon, mely felett kis sorogja egy más végtiben végig vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1776: (Az istálló) fenyő deszkából valo jászjai | romladozott jászja fenyőfából valo [Mezőmés TA; WassLt]. 1810: (Az ökörpajta egyik kis ajtaján) az marhák jászjába szokták be tenni az életet [Doboka; Ks 76 Consr. 54]. 1852: az utolsó tehén bé eset a' jászolyba és többet lábra nem állat aztis most szombaton ki nyúzták [Kv; Pk 6]. 1857: istalo jászajara használatotfel (!)^a [Mezőbergenye MT; MRLt.—Tomai László kijegyzése. —^a A faanyag]. — L. még U.F I, 180, 413, 937, II, 166, 740.

Szk: jászlon tart. 1620 k.: Egiptus csodálatos bő föld . . . az Nyilus vize az országot széllel folyja, hogy az barom sem járhat az mezőn az víztől, Hanem minj nálunk télben, jászlon kell tartani marhájokat [BTN² 411] * **jászlon van.** 1656: Vagyon jarmas Eőkör jászlon Nro. 6 [Mv; MRLt. — Tomai László kijegyzése] * ~ban csinált. 1734: az Dna I engemet . . . rut motskos szokkal illetett, diffamalt, fattúnak, jobbágnak, hamis hitűnek, jászolyban csinálnak mondott [Torda; TJkT I. 41] * ~ra behajódiók. 1831: (A gubát) hat Forinton, várakozás fejibe vettem . . . Chirurgus Vajna Urnál kotsiskadt Sukán Ilia nevű Sogoramtól . . . azzal biztoltam hogy mig a Guja be hajtodik Jászollyra lenne várakozással [Dés; DLt 333. 23–4] * ~ra bereked/szorul. 1769: A Pakulárokis ugy vigyázzanak hogy Szent Jakab naptol^a fogva egészen mig a Szarvas Marha a jászolyra bé nem szorul nem leszen szabad a juhoknak a Lokságot jární vagy Széna füvek Szelyeit gazolni [Zetelaka U; UszLt XII. 89. —^a Júl. 25] 1814: A csorda berekedvén jászolyra, a falu hasznára kiadott magló ismét visszamegyen irt gazdájához [F. rákos U; RSzF 179]. * ~ra köt. 1600: az barmok zamara kiket az Jazolra kettwnk húzzal (!) Jstrangot d. 60 [Kv; Szám. 9/XIII. 14 Damakos Máté isp. m. kezével] * **abrakoló** ~. 1844: vagyon ezen Istalóban: . . . egy két oszlopokon álló, és felette két fa horgokkal fenn tartoztatott saroglyával el látott

abrakoló jászoly, vagyis vállu fenyő deszkából [Km; KmUlev. 2].

Sz.: 1816: a' Jo Gazda a' Jászolt nem akkor tsinálja mikor bé akarják kötni a Marhákat [Kv; IB gr. Korda Mária lev.].

2. jászolgát; dig de nuiele; Damm aus Flechtwerk. 1723: ha a Viz Partyán a Silipen fellől az Kis Mihály Házáig . . . Jászlot csinálnának Senkinek Háza s ház helye körül semmi Kára nem lenne [Sövényfva KK; MbK]. 1804: (A kertet) mindenik ember a maga Reszin, kívül a Patakfelől a kert tövítől egy Singnre törpe Czövekrekre font Jaszollyal erősítse meg [Zágon Hsz; Szentk.].

◇ **Hn.** 1798: Jászol mege nevezetű helyben (k) [Malomfva U; EHA]. 1801: jászoly Lábja nevezetű helyben [uo.; EHA]. 1866: Jászoly oldalan (sz) [uo.; EHA].

jászolcsinálás jászolkészítés; fácutul ieszle; Krippen-machen. 1600: Karacson hauanak 27dik Napia(n) mikor az barmokat az Mezeóreól be kelletek fognunk Jazol czinalasert fizettem az dolgosnak es vezzeoert d 73 [Kv; Szám. 9/XIII. 14 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1857: Jaszolj Csinalasert [Mezőbergenye MT; MvRt. — Tomai László kijegyzése].

jászolfa ? jászolállvány/váz; druga ieszle; Krippengerüst/raufe. 1789: Cserefa lábokon álló Jászolly fa keresztül valo Saroglyával edgyütt [Mv; ConsrAp. 2]. 1842: az udvaron lévő jászoly Fához rendelte a' Lovat általam köttetni [Dés; DLt 662].

jászolformájú jászolalakú/szerű; în formă de ieszle; krippenartig. 1864: Héjaszo keskeny kiterjedésben nyulik keletre gyenge oldalassága miána Zaporas essők keskeny Jászolj formájú sűrű árkokot mostak azért neveztetet héjaszonak [Öcfva U; Pesty, MgHnt LVII, 274a].

jászolgát (partvédő) vesszőgát; dig de nuiele (pentru apărare a malului); (Damm aus) Flechtwerk. 1594: vettem . . . tizen kett száll fatt az allso nadas palloiahoz vallamj Jaszoll gattnak apro czöueknek . . . vöttem. Ezen Jaszoll gathoz . . . Egi szeker ttöüszet | Ezen maradiak fakkoll czinalttunk az ku Hid ottallmajrt Jasoll gattott [Kv; Szám. 5/XXIV. 10, 17]. 1634: veottem Huszár Peter uramtól az felseő yasol gáthoz No 84 eoregh támasokat [Kv; i.h. 19/XIII. 345]. 1690: meg engettük, hogj . . . ha mikor az szükség kívánnya az derek marosbul, jászol gatok között, azon malomra folyo Agara az marosnak több vizetis bocsáttathasson [BálLt 52]. XVIII. sz. eleje: a' nagy maros Vízén erőszakot bizony nehezen Vésznek, hogi abból az árokból a ki mélyeb, s az Víznek is ereje ott vagion abból csak Jászoly gáttal ki végjék és ebben az Kús Maros árkában csaptassák [Mv; Berz. 13. I. 16]. 1726: a régi gáton altallyában jászolgát csináltassék, az egész ns város ágat, tövisset, gazt horgyon [Dés; Jk]. | nyolcz nap számosnak; kik a vizen által lévő régi Jászoly gáttól el rontották [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1770: cő kigyelme azon Czövekeket vagy is jászoly gáttot, melyet az maga kertylenek meg erősítésére epitettni Szándékozik oly formán és moddal epitese, hogy in futuro . . . azzal valami károkat ne okozzon [Dés; Ks 38. VII. 6]. 1816: a nagyon meg romlott Palinka főzőt, Istálot mikor az Almas Vize annyira ostromlotta hogy, ha sietve Kemény Tölgyfa Czövekekkel erős já-

szoly Gátat nem tsináltattam volna, most sem Háznak, Sem a Pálinka Főzőnek, sem Gabonasnak, Sem pedig vegibe lévő Istalonak helyet sem lehetne meg találni mind el mosta volna a Viz [Hidalmás K; IB. Tanko Josef tt Korda Annához]. 1851: tartozom a' Malom és zsilip elejét jászoly gátokkal 's más szükséges töltésekkel ... úgy ellátni, megerosíteni, hogy annak elmulasztása által a' malomba zsilipbe és a' gátba leg kisebb kár ne történhessen [Sáromberke MT; TSb 31].

A jel-re nézve l. *jászolkert* al. a jegyzetet. — Megjegyzendő azonban, hogy fennebb az 1726. évbéli második adalék tanúsága szerint nemcsak a partvédő vesszőgátat illeték a címszóval, hanem valamilyen a „vizen által lévő” gátfelet is (L. még az 1851-béli adalékot is). Vö. azt még a *jászolkert* al. a jegyzettel.

jászolkert ' . 1778: a mely Jászoly Kertett, és az Nyárad Vízének árkot ásttak harmad nap alatt onnit amovalyák, az Jászolly kertett pedig el vonnyák [Msz; BetLt 7]. 1806: a Küküllő Vize ... ő Nagysága Majorja fele téven a szagatást; Gát kötéssel, es Jaszolly kertekkel oltalmaztatván a' romlástól a Küküllő partya felől [Erdősztygyörgy MT; WH]. 1856: tartozzam egy kemény és állandó jászolykertet csinálni [Mocs K; HG-Beth.].

Mivel a *jászolkert* tulajdonképpeni jel-e 'jászolkerítés', az olyanféle sövénygát lehetett, amelyet *jászolkötés* al. CzF így értelmez: 'töltés élébe csinált vesszőgát, a víz ártalmasságának akadályozására'.

Hn. 1830 k.: A' Jászoy kertnél [Hídvég Hsz; EHA]. 1851: Jaszoly Kert (sz) [uo.; EHA].

jászolkötés jászolgát-készítés; construirea unui dig de nuiele; Flechtwerkmachen. 1806: a' Küküllő vize ... az ő Nagysága Majorjában több romlástis tsinált volna, de Gát, és Jászolly kötéssel igazítottatott [Erdősztygyörgy MT; WH].

jászol-parterősítés jászolgát; dig de nuiele; (Damm)-Flechtwerk. 1811: szükség leszen ... a' partotis jászoly part-erősítéssel tsak a' lotsogtatástól bátorságba helyeztetni [Dés; DLt 19].

jászvasári a Jászvásár/Iási tn -i képzős szárm.; derivat cu sufixul -i al numelui de localitate Jászvásár/Iási; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Jászvásár. 1746: az edgyik ládában magam kezeimmel raktam bé ... edgi virágos Gyászvasári merő Nyerget [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150].

játék 1. joc, joacă; Spiel. 1854: Lapta, czigle vagy más gyermeki játékban nem vett részt^a [UjFé 100. — Diákorában Kőrösi Csoma Sándor].

2. játszás; joc, joacă; Spielen. 1584: Vrsula Theolcheres Janosne vallia ez Ifiw Istwan deak ... giermek vala ... kalachswtoe ferencz veowe kezeheöz ... semmit Rea Ne(m) biztak, mert nem arra valo volt hane(m) Jatekra es goliobis chapni [Kv; Tjk IV/1. 323]. 1758: egy jádzo karikaja ott maradat vala ... a karikat fel ragada Játék közben [Csejd MT; VK]. 1804: Delután a Rektor Letzkét hagyott volt a Grammatikából, de játék mián el felejtettem [Dés; KMN 37]. 1806: Vásárnap volt az egész nap játékkal sétálással tölt el [Dés; KMN 314]. 1823—1830: a pápisták örökké haragudtak azért, hogy ők szent végre járnak zászlóikkal, a kálvinisták pedig játéokra [FogE 123. — ^aA református kollégisták].

Szk: ~on kap játékon ér. 1710: Fogarasban az én inasommal egy hétig mind a vár mellett való vadkertenb jártunk jáccodni, az atyám azt tudta, schölában járunk ... utánunk cirkáltatott, s a játékon kapván bennünket, visszavittek, keményen megplágálnak, de keményebben az inasomat, mivel az nálamnál nagyobb vala [CsH 129].

3. átv kb. játszma; joc; Spiel. 1662: Csak a személyek változván, ugyanazon játékot gyakorlotta többnyire ez ideig, és mostan is gyakorolja a sátn e jó hírrel-névvél régen virágzott Magyarországnban, hogy egyik tikmony más tikmonyhoz alig lehessen hasonlóbb, mint Magyarország és Acháb király országa^a [SKr 100. — ^aAz öszövetségi Acháb király megdondolatlan tetteivel és hadakozásaival veszedelembbe sodorta országát]. 1691: Rosz Játékát kezdett az ki a törököt elsőbben ebben a hazában bé hivta s azzal az ő felsége ármádáját utánna vonta^a [IIAMN 327. — ^aA bádeni ögróf szájából származó mondás].

4. ~ban tréfából; in/din glumă; aus Scherz. 1662: Gyulai Ferenc^a megtudakozván: ki Rákóczi^b fejedelem, s ki Barcsai^c neve alatt levő hadban vitézkedett volna? Azki a Rákóczi fejedelem neve alatt való találtatott, békével bocsáttatá, de akik a másik alatt valóban fogattak volna meg, noha játékbán, de keményen megcsapatta vala [SKr 630. — ^aVárad várának kapitánya. ^b—A két ellenfejedelem: II. Rákóczi György és Barcsay Ákos].

5. ~ból a. időtöltésből, szórakozásból; spre amuzament; aus/zum Zeitvertreib. 1759: Hát azt tudja, avagy láttáé a' Tanu, Hogy ő kegyelme babot vetett ... közönséges tréfából, játékból, vagy pedig nyilvánosság és valóságos boszorkányságból és kuruzslásból? [Kovácsna Hsz; HSzj bab-vetés al.]. 1787: a Gyermekeim szokta(na)k affelét jatekból tsinálni [Nagysebes K; KLev. Buza Von (28) vall.]. 1807: egy tosmo szöszötis fel gyujtotam a boltba játékból, de nem igen pirongattak meg érette [Dés; KMN 263]. 1819: mikor a' pitzerét (!) el végeztek az Dán Helts Testvérét játékból el rablották [H; JF 36 Prot. 7]. — b. tréfából; in/din glumă; aus Scherz. 1665/1754: Ha ki meg haragszik az érdemes büntetésért, embertelenül szoll, vagy az asztalt meg üti, vagy a' pénzt tsak le veti, büntetése egi heti bér. Az muláság közt játékból esett asztal ütésnek büntetése egy kupa bor [Kv; ACart. 14]. 1688: egi alkalmatossággal mulatvan vélek az szalloimmal mas nap a' jo akaratért eget borral kinaltam, jatekból meg fogam hogi igjék, s magat meg ranta, s az dolmannya meg hasadot es csak azért őt Tallért orozslányosokat vont rajtam [Kv; UtI].

6. játékszer; jucărie; Spielzeug. 1757: Kis Ádám^kó játékjára xr. 17 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 148a].

7. társasjáték; joc de societate; Gesellschaftsspiel. 1594: Mikoron az legienie es Eottues Inasok en nallam mulatnanak regeleo hetfeon, valami talneros iatekot inditanak keozteok [Kv; Tjk V/1. 457]. 1736: némelykor mind az convictorok, mind az seminaristák laptáztanak is az magok udvarokon. Mikor peng esső idő volt, akkor az convictoroknak más játékok volt, mikor nem tanoltanak, ugymint ostábla, lud, prágány s az többi [Met-Tr 430].

Szk: ~ot indít. 1574: Egy arant valliak^a hogy Ez ely mwlt Napokba mykor egy vasarnap Iaczany ki Mentenek volna Leoweo helyre, Es otth valamy Jatekot Inditotak volna, Azomba haygalas leszen Reaiok egi zeoles

kertbeol keowel [Kv; TJK III/3. 350—1. — ^aÖt név szerint felsorolt szolgál * *nyerekedő* ~. 1819: a Legények között minden féle nyerekedő játékok különösen a Kártya, kugli s több a félek szorosan meg tiltassanak [Kv; MészCLev.] * *olasz* ~ billiárd. 1594: Olasz jateknak ualo poztos hozzu aztal No. 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7/32].

8. szerencsejáték; joc de noroc; Glücksspiel. 1614: Annakfelette it Colosúaratis asztalt tartatot ottis eleget költtet, és egyeb Jatekrais [Kv; RDL I. 8]. 1793: fekete kerek jatekhoz valo Fisches Scatulya, 2 tattzaval [Kv; TL Conscr.].

Szk: *kockás* ~ kockajáték. 1805: Bethleni Leopold nevezetű kotzkás sido városunkon vásárok, és más alkalmatosságokkalis kotzkás Játékával kiket tsalt légyen meg nyomoztassék ki [Dés; DLT].

9. játékkészlet; júcárie; Spielzeug/vorrat. 1711: 1 Cziffra ostábla 12/—1 Tokban valo Iatek 2 [ApLt 5. Apor Péter inv.].

10. *vhány* ~ *kártya* *vhány* csomag kártya; cíteva pachete de cărți (de joc); einige Päckchen Spielkarten. 1798: 7 játék fainab kártya Xr 42 [Déva; Ks 73. 74. VII. 137 1/4]. 1800: 2 Játék magyar kártya | 4 Játék megint francia kártya [Mv; Told. 74]. 1801: 4 játék frantzi (!) kártya 40 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. 1808: 1 Játék magyar kártya . . . 2 Játék Francia Kártya [Mv; Told. 22].

11. játszma; partidá (de joc); Partie, Spiel. 1756: A' minap egy játék közbe mondotta Németi Uram; Még így ki nem fogytam a' pénzből, de muszi meg kell lenni, hogy hamar pénzem légyen [Kv; Mk IX. Vall. 57].

12. *vitéz* ~ lovagtorna, vitézi játék; turnir; Ritter/Turnierspiel. 1653: Segesvár alatt igen szép vitéz játékok esnek vala minden nap, semmit sem tartnak vala a várbeliek senkitől [ETA I, 99 NSz].

13. kb. ingerkedés; tachinare, tachinäre; Neckerei, Stichelei. 1662: Mondják, az urak midőn Kassáról Bornemisza Jánossal aláindultak, sokak . . . játékképpen megmondották volna: úgy menjete, úgymond, sógor, által a Tiszán, egy-egy csolnakot is vigyete szablya-tarsolyotokban. Melly tréfa és játék jövedölés gyanánt esett volt [SKr 141].

14. szindarab/mű; piesá (de teatru); Schauspiel. 1823—1830: A bécsi szabad sereg kedvéért játszottak az udvari teátrumon^a egy játékot ilyen név alatt: Die Freiwilligen [FogE 259. — ^aBécsben]. 1829: Az olyan Director csak az olyan Játékokba gyönyörködik, melyek az erkölczstelenségtől, durva paraszt kitételektől . . . meg tisztitva levén, se vallást, se erkölcsöt ne sértsenek [Kv; KvSzLt].

15. (színházi) előadás, színelőadás; spectacol de teatru, reprezentatie teatrală; Theatervorstellung. 1681: Aszszony Háza . . . Játékhoz valo áll orca (: Misko mestersegehez valo :) Nro 2 [Vh; VhU 540]. 1823—1830: Ezen 1792-ben az közönséges examen^a végződésével június 29-ik napján délután 4 órakor kezdve 8 óráig folyt az első komédia . . . a játék végével két persona tányerókkal a kollégium kapujába állottak, s a nézők sok pénzt hánytak [FogE 105. — ^aA mv-i ref. kollégiumban]. 1829: A' Magyar Théátrálisták egy estvéli Játékból adtak 278 Rf. 55 xr [BLt kv-i dologház nyomt. szám.]. 1829 k.: Ezen Pensionis Cassa^a fundussa lehetne egy felől minden esztendőben egy vagy két Abonament Suspendával adott játék jövedelme [Kv; KvSzLt. — ^aA tervezett színesi nyugdíjalap].

játékhely színpad; scéná; Bühne. 1823—1830: A teátrum volt építve a kollégium udvarán . . . felül fedél helyett az örményektől kért sátorvászonnal volt behúzá, alatta a földtől egy ölnyi magasságra a játékhely [FogE 106].

játéki szindarab-; dramatic; Schauspiel- | színházi, rég játékszini; scenic, de teatru; Theater-. 1823—1830: azon időben a komédiafordítás és -játszás erősen módi-ba jött volt, irtam volt neki, hogy küldene nekem vagy egyet Bécsből, szépet . . . Küldött is válaszoló levelét megtartottam legalább azért, hogy ezután midőn olvas-sa valaki, láthassa meg az akkori időbeli játéki gusztust [FogE 127].

játékképpen játékosan, tréfásan; in glumă; spielerisch/haft, scherzhaft. 1662: Mondják sokak . . . játékképpen megmondották volna úgy menjete, úgymond, sógor, által a Tiszán, egy-egy csolnakot is vigyete szablya-tarsolyotokban. Melly tréfa és játék jövedölés gyanánt esett volt [SKr 141].

játékneve játékfajta; (un fel de) joc; Spielart. 1838—1845: Beadó, beadósi, játékneve laptával a beállósdi-nak egyik rokona | Cigle, ciglősi, azon játékneve, két végén hegyezett fácskával mit másutt cigére, pi, pige névvel hívnak [MNyTK 107].

játékos I. *mn* 1. júcáus; spielerisch. 1851: a' kitsi Titi most már hála istennek helyre állott, vig, játékos, és igen kedves Motyo, szopni valoja is van [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

2. játszi; glumej; spielerisch, scherzhaft. 1765: azonn Legények le fele jöven a Gerendi Utzán úgy Puskáztak . . . kik híresztették úgy . . . hogy ezenn játékos lövöldözést arra magyarázták, mintha bizonyos Uri Aszszonyt kívántak volna által löni [F. gerend TA; Ks vk] | mikor a' lövések éstének eő Nga contravertálta azonn játékos lo-voldozést hogy miért telekszik akkor mikor Utra indul az Aszszony [uo.; Ks].

3. mókás; ságalnic, hazliu; ulkig, spašig. 1657: Seré-di István . . . igen udvari, játékos és beszédes ember vala [KemÖn. 192—3]. 1736: az tréfában igen gyönyörködtek asztalnál, azért az hol tréfás, játékos fő- vagy nemesembereket tudtanak, azt magokhoz hitták, asztalnál jól tartották, mentől nagyobb tréfát tanáltak fel, abban mulatták magokat [MetTr 362].

4. ~ *könyv* játékkönyv; carte cu jocuri distractive; Spielbuch. 1658: Nemet Jatekos köny (!) f — d 15 Nemet Jmadsagos köny f — d 25 [Kv; KJ].

II. *fn* júcátor; Spieler. 1854: Lapta, cigle vagy más gyermeki játékban nem vett részt^a de az ügyesebb játékost nagyon helyeslé [ÚjFé 100. — ^aA nagyenyedi diák Kőrösi Csoma Sándor].

játékpénz ' ' 1791: Jádek penz egy néhány versen 6 — [WLt Cserei Heléna jk 36b].

játékrend formátje de joc/joacă; Spielordnung. 1838—1842: Cice . . . Hármán, ötön vagy haton szokták játszani; első esetben egy pár kiáll a térre, eleibe a harmadik . . . az úgy nevezett málé, néhutt macska . . . Ötös- s hatosban is az a játékrend, csakhogy itt két pár fut cicét [MNyTK 107. 15].

játékszín színház; teatru; Schauspielhaus. 1829 k.: Ezen Director^a . nem fogja a nemzeti Játékszínt bé pizskolni azzal, hogy serházba illő árnyék játékokat játszadtasson a kolo'svári diszes Publicum előtt ., mint az most legközelebből a nemzeti Játékszínnek mostani árendátora rendelésére meg történt [Kv; KvSzLt. — ^aAz igazi színigazgató].

játéktábla .'. 1637: az házban . . . egy kws hituan szekecsyke; egy lábón allo játék tabla^a [Fog.; I, 409. — ^aFels-ből kiszakítva].

játéktartó-hely ? játszóhely; loc pentru joacă; Spielplatz. 1702—1764: Ell költ az öröm nints helye musikának — Jatek tarto heljek Gyaszbá borulnak [Torockó; MNy IV, 233].

játszadózás 1. szerelmi játék, szerelmeskedés; joc de-a amorul, flirt; Liebesspiel. 1700: (Látta az asszonynak) maga szolgáljával a' czinteremben a' borza bokorba(n) edgyütt fekvéseket és sokszori jáczdodozasokat, csokolodásokat szemtelen paráznságra mutato egy más testének fogdosását tapogatását [SzJk 329—30].

2. ingerkedés; tachinare; Neckerei. 1724: Semmi mordáltságot, gyűlölséget, vissza vonást, haragtartást az Utrumban specifiált két személyek között nem tudok; edgyütt létünkben a' kettő közt valo Tréfálódást jáczdodozást hallottam [Mihályfa NK; BK sub nro. 984 Lad. Tordaj (35) ns vall.].

játszadozásképpen játékból; ín/din joacă; aus/zum Spiel. 1697: lehet, hogy talan a gyermekek gyermeki jáczdodozas keppen vetettek lanczra [Dés; Jk].

játszadozik 1. a se juca; herumspielen. 1743: Mészáros Gligor és az Nyisztor luon gyermekei jáczdodozván és ott egy mással végtére mint gyermekek össze veszvén egy másnak szemire hanyák . . . Anyád a boszorkánokot az mi Anyánkra küldötté volt, s az Apánkra [Szásznýires SzD; Ks]. 1799: a Leánkát p(e)d(i)g sokszor láttam az udvaran kún jáczdodozni [Mv; MvLev. idősbb Erzsényes Márton vall.]. 1807: a Bongorba^a voltam, ott ettem, jáczdodoztam [Dés; KMN 367. — ^aErdő-rész tisztással]. 1838: Tekintetes Dobolyi Bálint Urat kistsiny gyermek korától fogva esmérem, mivel jo rendin edgyütt gyermekeskedtünk . . . , mint gyermekek edgyütt sokot jáczdodoztunk [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221. 4a nemt(elen) Hatzegán Gavrilla (30) vall.].

2. kb. ficzkándozik; a se zbate/zvircoli; zappeln. 1672: az to helyen volt egy kut, soha téiben sem fagyott bé a To, tizbenis ugy jáczdodoztanak az halak benne mert az vize megleh volt [Méra K; EHA].

3. kb. felelőtlenkedik; a privi lucrurile cu usuringă, a fi iresponsabil; sich verantwortungslos benehmen. 1798/1799: ezen nyilvánosság^a ellen még-is Iuramentumat offeralni, éppen annyit téssen, mint a' Iuramentummal jáczdodozni [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 425. — ^aErdst: nyilvánvaló tények].

4. ingerkedik; a tachina; necken, tändeln. 1614: Dengeleghinet Czykologatta öolegette Bathori Gabor, Egyeczer penigh teőbbi keözött hogy Jaczodoznak vala az kezebennis talalta vala wtini az kést az Azonnak az feyedelem [Nsz; VLT 53/5267 P. Hegedws (20) udv. muzs.

vall.]. 1724: Nalácz László és Pasko Sigmond vramék egy más között tréfálkodv(n) s jáczdodozv(n) az kardjával meg találta sérteni Pasko Sigmond ur(amt) [Mihályfa NK; BK 984 St. Eperjess de Ivánfalva (43) vall.] | így tréfálodván s jáczdodozván egy mással, Nalácz László ur kargyát kivoná, Pasko Sigmond ur(amt) az Pálczájával hador vala, Nalácz László ur(amt) penig az kardal Pasko Sigmond ur(amt)hoz lédyinte . . . s ugj Sértette meg Paskó Sigmond Uram(na)k az fejitt [uo.; i.h. Matthias Kovács (36) ns vall.]. 1731: Kováts Maria Asszony az mostoha Attjával Fagarasi Samuellel együt nyájoskodtak Jáczodoztak, de még akkor nem láttam fájtalan cselekedeteket [Sövényfa KK; Born. XXXIX/16 G. Simon (52) jb vall.].

5. szerelmi játékot folytat, szerelmeskedik; a se drăgosti; sich liebosen. 1584: Lattam hog kachontottak egy mashoz es Jaczodoztak Az zeoleóban [Kv; TJK IV/1. 227 Catalin Gyeongieosy Casparne vall.]. 1597: ölegette és czokolgatta Janos az Daikat valtig oda jöt az Daika es ot jatodoszot, dölönkezet az haz nepj elöt az Borbely Legennyel az Agyra [Kv; TJK V/1. 135 Borbely Mihály vall.]. 1617: Aztis lattam hogy ketten Barcza Gergelineuel rekezkettenek be az hazba(n) Aztis latta(m) hogy egymással jaczodoztanak [Mv; MvLt 290. 28a]. 1625: Lattam hogy Incze Istuanne megh fogdosta oklandj Mihalnak az cziomia között, vgy Jacziodozott velle [Bözöd U; UszT 89a]. 1696: Szolga Annok . . . Ifju leginyekkel jadzodozot csokolodatt [SzJk 298]. 1723: Láddé Sofia az en vr(amt) Timofi Máriával illyén formában jáczdodozik szemém láttara, hogy Mariát, még ragadgya, s az lába közé vészi, ugy jáczdodozik velle [Szásznýires SzD; Ks 27/XVI]. 1785: Tudom hogy a szolgáljával Dési Josival társalkodot játszodoztak Cspdesték és kotorázták egymást [M.zsombor K; KLev. Dolán Toma (66) ns vall.].

játszás 1. játék; joc, joacă; Spiel. 1638: estue fele Te ket Jaczanak az uduaron Daroczi Andras el hagia az Jaczast, s mene hatra az en czüredömbe(n), mert ott voltanak az lovai [Mv; MvLt 291. 139b].

2. ? kijátszás; pácáilire; Umgehung/spielung. 1662: az dühös ellenség^a . . . a tornyokbéli minden harangokat, az Isten népének s keresztényiségnek nagyon való jáczására s csúfoltatására, rettenetesen megvonván . . . az egész . . . külső-belső várost porrá és hamuvá tevék [SKr 438—9. — ^a1658-ban — II. Rákóczi György szerencsétlen lengyelországi hadakozása után — a Gyf-ra zúduló tatár sereg].

3. szerelmi játék, szerelmeskedés; drăgostire; Liebele, Liebesspiel. 1586: Zememmel latta(m) hogy egy keomiwes legheny chechezy vala ez orsoliat de Nagib vetket Ne(m) latta(m) ez kis Jaczasnal, hizem hogy zerebbeol volt [Kv; TJK IV/1. 570 Vajda Georgy vall.].

4. színelőadás; spectacol de teatru; Theatervorstellung. 1823—1830: egy komédia és egy tragédia játszódtatott a kollégiumba . . . a tragédiának direktora is volt . . . az utolsó játszást addig halasztottam, míg az urak elmentek, s engem magukkal ki nem vihettek [FogE 115. — ^a1793 táján a mv-i ref. kollégiumban].

játszodogál szerepelget; a juca (teatru) din cînd în cînd; wiederholt auftreten. 1836: uj színészek, jáczdogaálnak . . . a' színház mindig dugva [Kv; Pk 7].

játszhatik kártyázhatik; a putea juca cãrți; Karten spielen können. 1573: ott addeg Isznak hogi kartia la-czsnak elegetek, hogi ely Nerte (!) volt penzet ker volt keolcen penzt de senky Nem adot, Mond oztan ... vagon Neke(m) keolcegem Annye hogi Iachatom veled [Kv; Tjk III/3. 282].

játszi 1. glumet; spielerisch. 1823—1830: Egy játszi régi mondás juta eszembe ...; Budát Pesttől csak a Du-na választja el, mégis hatvanhat mértföld. E betű szerint képtelenség ..., hanem ez a magyarázata: ... vagon egy Hatvan nevű város, és már ez a Hatvan Pesthez hat mértföldre vagon [FogE 168].

2. játékos kedvű; hazliu, şăgalnic; spielerhaft. 1657: Volt Csákinak^a egy Császkai György nevű szolgálja, jádзи ember is jó katona is, és nála igen hiteles kedves ember [KemÖn. 148. — ^aCsáki László gr.-nak Bethlen Gábor alatt és után jelentős közéleti szerepet játszó erdélyi főúrnak]. 1710: Nagyszegi Gábor a német világban a gubernátor mellett többire mint egy bolondos jádзи ember, úgy tartott [CsH 398]. 1770: Tréfás játszi ember^a volt s kivált ifjúkorában az asszonyokat tudta vezálni [RettE 226. — ^aWesselényi Ferenc].

3. ~ bolond udvari bolond; bufonul curții; Hofnarr. 1657: Voltak gyűrőkkélesek és quintának. Végtere concludálta az mulatságot az fejedelem bolondja, Mihály bíró, ki igen fő mester, jádзи ember, de természetben is merő csűf ábrázatú, kelevészt tőre az akkori főlovászmesternek Balási Ferencnek jádзи bolondjával, Cserkesz nevűvel [KemÖn. 63].

játszik 1. *is is a (se) juca; spielen.* 1573: Bor Ianosne Orsolia Azt vallia hogy ... Ez Nyarba az Kydey papne volt zalasson es egy Kidey Nemes Ember geremekewel ky Nala tart zalast estwe Jachottak fwtostak az eo hazanal es haza eleot [Kv; Tjk III/3. 116 Bor Ianosne Orsolia vall.]. 1582: wleok wala ez Nagy Antalnak Seowenyen, mikor az Iesuitak Iaconak vala [Kv; Tjk IV/1. 58 Lazlo mikor az Iesuitak Iaconak vala]. 1667: Jankóra is, az mint lehet, vigyázok, Caspar vall.]. 1667: Jankóra is, az mint lehet, vigyázok, de napestig mind künn játszik [TML IV, 95 Veér Judit de férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1736: (A) Farkas-utca felé az említett kert ... végiben volt egy szép nyáriház, abban volt zöld táblajáték, az kit most pilliárdnak hínak ...; azon az páterek és mesterek játszottak, néha az urfiak és nemesember gyermekei is [MetTr 430]. 1802: a' Szásznak semmi baja betegsége nintsen, az Innepeken ... láttam az uttánis, az Ifjúsággal vagon jádзott a Tser kabalan [Oltsem Hsz; HSzjp]. 1823—1830: Ide szokott volt a kollégium szerdán-szombaton délután zászlókkal dobokkal recreatióra kijárni és ... labdázni s egyebet is játszani, különösen láncszemezni [FogE 105].

Szk: *sinkót ~ sinkók.* 1838: Én vasárnap délután Biblingerhez mentem Papp Miháljal és a kertbe sinkót játszottunk [Kv; HSzjp] * *szász kótyát ~.* 1718: itt a hago alatt többekkel együtt Szász kotját Jádszunk vala [Szentimre Cs; Hr 3/30] * *tekét ~ tekéz.* 1570: Tegnap esthwe, Zeoch Marton hazanal volt az korchoman, Es otth egy feyerbely Jnas Teket Jaczyk volt [Kv; Tjk III/2. 63 Segeswary Gaspar Varadon Lako vall.]. 1638: estue fele Teket Jaczanak az uduaron [Mv; MvLt 291. 139b].

Sz. 1702—1764: Az ven Baba mikor jádзik Gyönyörketti a Halált [MNY IV, 234].

2. (vmilyen) nyereszkesdő játékot játszik; a juca joc de noroc; auf Gewinn spielen. 1577: Az koczka kartya Jaczas felol eo kegmeke vegeztek hog affele lezegeo Ieowenyen legent ky korchyoma(n) iazyk es dologra nem lar azt az kalitkaba wytesse be eo kegme Byro vram [Kv; TanJk V/3. 154a]. 1756: Németi István Uram ... a' Hadi Tisztekkel eleget jádзott a' Nagy Várdán | eleget jádзott a' Militaris Tisztekkel, s másokkal [Kv; Mk IX Vall. 114—5].

Szk: *aláért ~.* 1838: Vasárnap délután ... egy üstgyarto legényel aláért jádзottunk [Kv; HSzjp Jubillatus Strázsámester Szöcs Dániel Ur (42) vall.] * *kártyát ~ kártyázik.* 1573: Olaios Mihal hazanal kartyat Iachanak volt, egy penz myat haborodot Eozwe zeoch gergy fekete Matewal [Kv; Tjk III/3. 289 Barat ferench vall.]. 1592: Saswari Lukach, egy aztalnal eot, Iut Niari Martonneul Gaspar Katussal ... kartiatiss Jaccot az Azzoni Niarine Lukachal [Kv; Tjk V/1. 197 Borbara Karoli Istuan zolgaloia vall.] * *kockában/kockát ~.* 1583: Menenk Calmar Ianoshoz hog meg lassuk betegsebe(n) Hat ot vagon Semmy Iacab, es kockhában Iaczanak eg Massal [Kv; Tjk IV/1. 169]. 1593: Albert Marton kartiat koczkat jacczot korchomakon, es eleg pinze volt, seot azt montak nekem hogi az minemw dtkakat el veztettem, nalla lattak [Kv; Tjk V/1. 421 Aztalos Lukach vall.] * *munkót ~.* 1599: eolenk egy aztalhoz valamy kartya Jatzasnak okaert ... Jatzanak Munkott [Kv; Tjk VI/1. 287 Zabo Janos al(ia)s Luch vall.].

3. ingerkedik, cicázik; a tachina; necken. 1558: mykor ewrzew wolth latta hogi Annos harom darabanthal Jacchyk wolth ... Annak wthanna az ewrzeketh oda hyttha hogi lassak Az dolgoth, Ees mykor oda menthek wolna az wra hon ne(m) letebe le fekwttthek wolth ees gyergyayok megh alwth wolth [Kv; Tjk tör. Nagy Janos vall.]. 1583: Lattam hog Jachot es kapot a' legeniekhez es tusakodot vellek^a de egiebet Nem tudok semmit sem lattam hozza [Kv; Tjk IV/1. 187 Sophia Boregeteo Catus Zolgalo leania vall. — ^aRengeo Anna]. 1633: az Iffiu legenek ualtig jartak az Falabu Janos hazat, es elegetis jadcztottak ott az leaniaual, de en se(m)mi gonossagat az leannak, sem tudo(m), sem latta(m) [Mv; MvLt 290. 136b]. 1713: Kis Janos az Dobos ellen be adot Relatoriaja jó Ersok(na)k be hozza hogi Kis János velle enjelget, jádзott, egy házbanis hált de hogi edgiütt edgi agiban látták volna nem importallják az Tanuk [Kv; Tjk XV/1. 103].

4. szerelmi játékot folytat; a se drăgosti; lieben, sich liebken. 1585: Miko Miklos Jaczot Az Azzonnial, kezet zorongatta, tapogatta, Neha felis keolt az Azzony eollelo, de semmi vetket Nem latta(m) [Kv; Tjk IV/1. 492 Farkas Pall vall.]. 1589: kerde az Thöth leant mit csinal az Ew Azzonia mond az Thot leany am vgi mond Matyas deakkal Jagczig az agyba [Dés; DLt 226]. 1592: zemetbyro Miklos egikor Moldouas Mateneual Iaccik vala de en ne(m) vehettem ezembe iol mit chelekettek, mert zegenlettemis raiok neznj [Kv; Tjk V/1. Anna, Fodor Janos leania vall.]. 1629: az Aszonnial Bocz Miklosneval jaczik volt, s megh az Aginak akarta haniatta niomni, s ugi rohantak oza(n) be Szy Istua(n)-ra [Mv; MvLt 290. 185a]. 1697: akkor Peter Deakne Aszszonyo(m) hajadon Leany uolt, aszt tudom s lattam hogi az ifjú legenieket igen szerette, uelek jádзott, nya-

kokon csüggött, s csokolta őket [Szezsimon Cs; CsJk 10]. 1739: sokszor, sok hejeken egymással csokolódtan(a)k, jádztottanak, vendégeskettenek [Dés; Jk]. 1766: (Az asszony) nevezetesen egy iffiúval nem etzer, kétzer láttatott különös helyen éjjelis, nappalis ölegetődzeni, jádzani, tsokolodni [GörgJk 207].

5. kb. komédiázik, mókázik; a glumi; Spaß machen. 1589: (Eotweos Balasne-t) megh ragada kezde zoron-gatni az fal fele a Padra kezde tamaztani, Mith Czyna-lz Matias vram vgi mond Nem tudom ha Jahczoszy Vagi mit akarz ? . Ennekem hagi bikit [Dés; DLT 226]. 1660: az Kegyelmed természeti változó, talán csak játszik Kegyelmed velem [TML II, 525 Veér Mihály Teleki Mihályhoz].

6. szindarabot játszik, színi előadást tart; a juca o pie-sá; Theater spielen. 1823–1830: Ezután úgy szokásba jött volt^a a komédiajátszás, hogy esztendőben három-szor-négyszer is játszottak [FogE 105. — ^aA mv-i ref. kollégiumban az 1792 táján].

7. ts (színjátékot) előad; a juca (o piesá de teatru); (Schaustück) vorstellen/führen. 1823–1830: estve a Nemzeti Teátrumba mentem^a s néztem egy olasz operát, neve Spiegel von Arkadien, ezt Bécsben is láttam volt, és ott bizonyosan szebben is játszották, mint itt [FogE 176. — ^aPrágában 1796-ban].

Szk: komédiát ~. 1823–1830: Komédiákat játszo-tak régen a kollégiumbeliek, én is gyermekkoromban^a emlékezem egyre midőn a praeceptorom, Szigethi Mihály zsidónak volt öltözve [FogE 104. — ^aFogarasi 1778-tól kezdve tanult a mv-i ref. kollégiumban].

8. alakít; a interpreta; darstellen. 1820: Pergő Czélesztin Ur minden tekintetre nézve jól jádzott [Kv; KvSzL Pk II. 41]. 1823–1830: én mindenkor fehérsépi főszemélyt játszottam^a [FogE 105. — ^aAz 1780-as években].

9. packázik vkivel; a se juca cu cineva, a trata cu des-considerare pe cineva; mit jm umspringen. 1618: ne játsszanak az hatalmas császárral, ne fenyegetések se némettel, se mással [BTN^a 109]. 1662: Veszti, úgy látom, eszébe, kivel jádzott, sőt „ex vitio alieno sapiens, emendo meum” [SKr 473]. 1759: (A tisztartó) szájából hallottam . . . hogy eo úgy Jádzik Telekivel^a, mint az Aszszony mikor téstát dagaszt a^a téstával [Marosludas TA; TKI Gabugján Gligor (70) jb vall. — ^aA gazdájával, gr. Teleki Ádámmal].

10. játékszamba vesz vmit; a lua ceva drept jucărie; als Spiel ansehen/nehmen. 1639: mondá, hogy ez mer-kuriom, s én az kezemet összecsapám s mondek: jaj, az hatalmas Istenért, miért tartasz olyant, mert nem jó avval játszani [Mv; MvLt 291. 195b–8b átírásban! Varjai Erzsébet vall.].

11. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: életével ~ életét kockáztatja/teszi kockára; a-şi pune capul/viaţa în joc, a se juca cu viaţa; sein/ihr Leben riskieren/aufs Spiel setzen. 1667: Im az mi kegyelmes urunk ő nagysága Szilvási uramat rabul oda^a küldötte Kegyelmed azért Komám uram úgy cselekedjék, hogy szabadulást ő kegyelme ne vehessen, egyébaránt Kegyelmetek mindnyájan életével játszik [TML IV, 84–5 Teleki Mihály Katona Mihályhoz. — ^aKővárba] A vice tisztnek is úgy parancsoljon kegyelmed, bizony éle-tekkel játszanak, ha elszalad [i.h. 87 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1766: eő Nagysága Szabó Pétert ilyen szokkal fenyegeté: te Péter életeddel jádzol, s akasztó fát keresz

magadnak [Szentlélek Hsz; HSzJP Szondák Mátyás lib. (42) vall.] * fejével ~ 1676/1681: fejével jadtzik a ki megh proballya ez edictu(m) ellen valo dolgot [Vh; VhU 662]. 1756: őKegyelminek . . . Szebenbe is nagy baja volt a lopás miatt, úgy hogy fejével jádztott [Kv; Mk IX. Vall. 44].

játsszóság játékoság; joacă; Spielerhaftigkeit, Spiele-rei. 1811: E' féle képzelődései hogy ne légyenek néhány-kor az Ifju Legényeknek, azt senki nem kívánhatja . . . de a' képzelődés még nem valóság, s ide-is tsak jádzzásá-ból irattatott (ÁrÉ 13). 1841: láttam hogy a kantza tsi-
kot a Butsi ur lova jádzzáságból meg kergeti [Dés; DLT 1541. 2b].

játsszó I. mn 1. játék-; de/pentru joacă; Spiel-. 1772: Kis jádzo tányer [Egeres K; Ks]. 1786: Egy Gyernek jádzo szekér [Nagyalmás K; JHbK X V 36]. 1848: A' Biliárdnak posztója, jádzo és piramidlú gojoi 40 rft [Gör-génysztimre MT; Born. G. XXIVd].

2. de/pentru joacă; spielend, Spiel-. Hn. 1783: Locus internus allodialis Jádzo Domb nuncupatus propter ma-jorem Fundi Curialis [Dombó KK; EHA].

3. ~ módon játékosan; ca un comediant; spielerhaft. 1755: Ezen esztendőben(en) esett Husvéthi Innep napon szokásunk szer(ént) mulatván Falunkbéli Ifjaink Falunkban el járo utasokkal is jádzo módon szoktak bänni, hogy valami kevés ajándékokskát nyerjenek [Bal-sa H; GyK].

4. társasjátékos; pentru joc de societate; Gesell-schaftsspiel-. 1714: Egj kötetetke Geographiai jádzo mappat magab(a) foglalván [AH 11]. 1788: Egy viseltes ostábla kotzka nélkül . . . Egy kised játzo fekete Láda [Mv; TSb 47]. 1792: Fekete Játzo iskutulya [TL Conscr.].

5. színjátsszó; de teatru; Schauspiel-, Theater-. 1792: ezen Erkölcsös Magyar Jádzo Társaság . . . Steinpach Ferentz ő Kegyelmenek eddig készített és készítettő asztalosmunkának árában még tartozik . . . Negyven Rforintokig [Kv; EM XLVIII, 282]. 1829 k.: A' Játsszó Tagoknak . . . bizonyos meg hátaozott fizetések le-gyen, s hogy abba hiányosság, a hiányosság miatt pedig a társaságnak el bomlása ne történhessen [Kv; KvSzL].

6. ~ személy szereplő; interpret, actor; darstellend; auftretend. 1823–1830: Itt^a Komédiát is jádztotak, a Theatrom is Tsászári . . . Jádzo Személyek egy Férjfi Feleségével, s valami 14. esztendő leánykával voltak [FogEK 266–7. — ^aBécsben].

7. kb. villódzó; scilpitor; flimmernd, blinkend. 1815: Jakab josef (!) . . . fekete hosszú bajuszu, 's néha jádzo szemű [DLt 505. nyomt. kl].

8. alakító; care interpretează (un rol); darstellend. 1823–1830: Ifjú deák koromban^a a kollégiumban ko-médiát játszdván engemet is mint kisasszonyt jádsszó személyt öltöztettek volt olyan válbá [FogE 66. — ^aFo-garasi 1778-tól kezdve tanult a mv-i ref kollégiumban].

II. fn 1. játékos; jucător; Spieler. 1838–1845: Papik . . . félgömbre kiesztergált erős fagöcs, mit rézsutosan álló körül vastag kurta botokkal ütnek ki a benlevő ját-szók [MNyTK 107].

2. ~ ostábla dame; Würfel/Damebrett. 1757: Kadar Czhe Inventarioma 1757 . . . Van egy jádsszó ostábla [Kv; KCJk 124a].

játsszóasztal játékasztal; masă de joc; Spieltisch. 1756: Az Ur házában ... tanálattik Magyarófa deszkából való négy szegeletű kisdéd Jádzo asztal három | az háló, vagy Aszszony házában négy szegeletű cseré deszkából való kisdéd Jádzo asztal egy [Déva; Ks 92. I. 32]. 1779: Kanape előtt való Jaczo cserefa asztal 2 [Szű; UszLt XII. 87]. 1782: Egi Bik fa Harom lábokra Török magyarofából három szegeletekre készített és ki rakot jádzo asztal [Mv; NkF]. 1802: Egy Diofa négy szegű kotzkás jádzo kis asztal négy Lábakon [Ne; DobLev. IV/858. 4b]. 1805: Ket Mahoni-fa jádzo Asztal, ösze hajló; belől zöld posztóval borított [Mv; TGsz 52]. 1837: fekete jattzo asztal [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 27].

játsszó-dántes játékpénz, fis, zseton; jeton, fisă; Spielgeld/marke. 1807: Egy régi Zatskoba régi Jádzo Dántesek [Körtvélyfája MT; LLt].

játsszodhatik a putea juca; spielen können. 1807: gátat kellett tehát minékünk vetni az ily atyafiságtalanságnak, és ne szenvedgyük el, hogy egy pár atyafi a mi Jusunkalis Szabad rollét jáczaadhasson [Kv; Incz. XII/4a br. Josinczi József lev.].

játsszodik 1. ts is játszik; a (se) juca; spielen. 1618: Egyébképpen itt^a, Kegyelmes uram, igen nagy csendességben élnek az emberek ... Esznek, isznak, játsszodnak itt az emberek [BTN^a 117. — ^aKonstantinápolyban]. 1714/1836: innep napokon együtt jáczodtunk, hevertünk az oda való Pásztor Legényekkel [Szárázajta Hsz; HSzJP Abod János (58) pp vall.]. 1762: az utrizalt jászgon gyermek koromban eleget jáczodtam [Zabola Hsz; i.h. Sándor Gergelyné Birtalan Annok (59) jb vall.]. 1804: a Matskával játsszodtam és rutul ösze körmölte a kezem fejét [Dés; KMN 26]. 1819: Dehogy nem szereti a patvarba, hiszem bizon ha nem szeretné nem is játsszodna véle éppen olyan édesen [Kv; Pk 2].

Szk: gyűrűsdit ~. 1806: játsszodtunk gyűrűsdit, egy tsokot is kaptam egy Léánytól [Dés; KMN 185. — A „Megy a gyűrű, hol a gyűrű” néven ismert zálogos-kiváltós társasjátékot a szerk. gyermekkorában még játsszották Désen a fiatalok] * **kártyát** ~. 1806: játsszodtunk kártyát, szembekötösdit [Dés; KMN 190] * **kártyával** ~ kártyázik. 1736: Innepekben, de kivált sátoros innepekben ... kártyával is szabad volt játsszodni^a, de másszor nem [MetTr 432. — ^aA kv-i jezsuita szemináriumban], * **katonásdit** ~. 1805: delután egy néhány városi gyermekkel a palotán katonásdit játsszodtunk nagy lármával [Dés; KMN] * **szembekötösdit** ~ → **kártyát** ~.

2. szerencsejátékot játszik; a juca joc de noroc; Glücks/Hasardspiel spielen. 1756: Henter István a Tisztekhez menvén, egy este a Nagy Várdára, s ottan jácztodni kezdvén, vissza izent Szántónak, hogy vigyen pénzt utánna [Kv; Mk IX. Vall. 118]. 1823—1830: Akik nem tanulnak, játsszodnak, korhelykednek a városban^a és annak környékeiben meg ne szenvedtessék^a [FogE 233. — ^aGöttingában; az itt idézett szö. az egyetem 1736. évi német nyelvű alapító levelének egyik pontjából való ford. ^bÉrtsd hozzá: a jelenlétük].

3. kártyázik; a juca cărți; Karten spielen. 1756: Tit. Némethi István Uramat kártyázás közbe találtam ... és

midőn jácztodnának, ki vón a maga Sebiből tiz, vagy tizenkét aranyat [Kv; Mk IX. Vall. 3].

4. enyeleg, ingerkedik; a cocheta, a flirta; mit jm schäkern/tändeln. 1573: az kis gaspar leania az Bor Ianosne három leania Tyz orakor Eyel az Kerites Meget lachodnak vala egi legennyel az chiak egi Ingbe gatiaba vala [Kv; TJK III/3. 116 Anna Zas Imrehne leania vall.].

5. szerelmi játékot folytat, szerelmeskedik; a se drăgosti; liebeln, sich liebkoosen. 1629: az katona az eöleben veszi aniamat ... s az agyra viszi s ugj jácztodnak egi massal czezit miet megh szopta, teiet markaba fejte s megh ita az katona [Mv; MvLt 290. 152b. — Az asszony kislányának elbeszélése]. 1689: látta(m) szememmel hogy egy mást ölegették Csokolgatták, es az öleben tartotta Desányi Radul az Aszszonyát, azon kívül is az padra ágyra csak le nyomta es ugj jácztodtak, az kamaráb(a) is bé mentek es ott mulattak egy ideig, ott mit Csiáltak én nem tudom [Kopácsel F; BK. Vlád Muntján Léánya Alixa (18) zs vall.]. 1736: látá az utrumb(an) forgo személt^a, Eltető Ferencz Uramal jácztodnni [Szenteged SzD; TKI Máthé Istvánné Kis Anna (50) zs vall. — ^aOlyan asszonyt, akinek a szerelmi játékból gyermeke született] | ezenn szolgálóval az ember^a titkon, suttogotte jácztodatte Csokolodotté [Doboka; TKI. — ^aLiber-tinus Éltető Ferencz]. 1752: az miolta Tisztarto Uram ide ki ... kozzinkbe jött mindétig it az udvarban majornéskodom, de én soha is sem edgyszer sem másszor eö kglmét a meg irt Koltsárnéval nem láttam sem jácztodni sem penig enyelegni [Gardánlaka Sz; BK]. 1761: etzer tsak azzal adtak volt bé hógy az Árpástoi Bironéval jácztodtam egi kitsitt, azért is meg vere [Kiskájon SzD; BK. Boka Vonul (30) jb vall.]. 1776: látám eszze kerülénék Vajna László Uram és Szöcs Péterné Aszszonyom együtt jácztodnak vala [Kovászna Hsz; HSzJP Kádár András (24) vall.]. 1819: látám Rákosi Boldisár Urat a maga kertvébe a már el vett feleségével meg jelleni, es ugyan ő kemeket együt számtalanszor is enyelegni és jácztodozni ... éterc ... mondám ... nézze Csak mely jo izüen jácztodoznak ... hiszem bizon ha nem szeretné nem is játsszodna véle éppen olyan édesen [Kv; Pk 2].

6. kénye-kedve szerint bánik vkivel; a avea pe cineva la chere mul sau; jn nach Belieben behandeln. 1759: Hal-lottam magának Hajkulnak a' szájából, hogy ... Groff Uram eo Nga ötet facaltalta arra, hogy a' mint néki tettik a' Jobbágyokkal ugj jácztodgyék [Marosludas TA; TKI Moga Petre (30) jb vall.]. 1805: így jácztodni, és a' Perest jácztodatni nem szabad és nem is illik [Mv; DobLev. IV/893. 2a tábl.].

7. komédiát ~ színelőadást tart; a pine spectacol de teatru; Theater-vorstellung geben. 1823—1830: Ifjú deák koromban^a a kollégiumban komédiát jácztodván, engemet is mint kisasszonyt játsszó személyt öltöztettek volt olyan válba^b | Komédiákat játsszottak régen a kollégumbeliek Játsszodták ekkor benn a kollégiumba, de amint hallottam, már régebben a cigánymezőn, hol most a német város vagy on [FogE 66, 104. — ^a1778 táján került Fogarasi a mv-i ref. kollégiumba. ^bUn. pozsonyi válba].

8. szerepel; a interpreta/juca un rol; auftreten. 1823—1830: Ez^a engemet a kollégiumba^b komédiában jácztodni látott, azután nagy pártfogom volt [FogE 214. — ^aKónya Ferenc ref. pap. ^bA mv-i ref. kollégiumban].

játszodtat 1. ugrat; a tachina; foppen, hänseln. 1672: ha . . . edgyik az masikot jaczottatná boszszantana és becstelenséggel illetve . . . tehát Calummian maradgyanak [Mezősámsond MT; Berz. 5. 41. 5. 16].

2. szerelmi játékba kezd vkivel; a iniția joc de-a amorul; mit jm Liebesspiel beginnen. 1823—1830: két szobát beterítették szalmával, s midőn a leánya lepedőket teríteni akarna, egy s más deák csipdesni, játszodtatni kezdette. A leány kiszaladott az házból, s elfutott hazul, úgy hogy többé nem láthattuk [FogE 251].

3. játékosan v. ingerkedve udvarol vkinek; a curta pe cineva în joacă/glumă; jn spielerisch necken. 1823—1830: A boltosok, a dolgozató úrfiak s ifjú urak, kik nélkül az apám nem élhetett, játszodtatták anyámat, s enyelegtek vele. Ezt az apám nem jó szemekkel nézte, de a mestersége folytatásáért kénytelen volt szenvedni [i.h. 81].

4. bolondít vkit; a amăgi pe cineva; betören. 1679: Causa Tsitso Kereszturiensis^a Szakáts Samuel Koborló mátkájátul llonatul el válást kiua(n) . . . Merit tsak játszodtattyia [SzJk 138. —^aSzD]. 1805: így játszodni, és a' Perest játszodtatni nem szabad és nem is illik [Mv; DobLev. IV/893. 2a tábl.].

5. előadat, játszat; a permite/lăsa să prezinte; auf/vorführen lassen. 1829 k.: Ezen Director nem fogja a nemzeti Játékszínt bé piszkolni azzal, hogy serházba illő árnyék játékokat játszadtasson a kolosvári díszes Publicum előtt [Kv; KvSzLt].

játszodtatás 1. becsapás; amăgire, păcălire; Übertölpelung. 1763: Procuratora el menven Varasunkrol az Novizáns Inak ki Cau(sajana)k defensiojat magára vállalta vala, hogj attol esett meg tsalottatasa, s' reménségében conducat Procuratoratol lett jaczodtatása consideratioban vétessék, illendo [Torda; TJKT V. 145].

2. csalárdság; perfidie; Falschheit. 1766: ki tetszik nyilvános játszodtatása az Anak, melyel kívánnya az Magistratualis végezéseket eludalni, peres társat költeni, hurczalni [uo.; i.h. 338].

játszodtató csalárd; amăgitor, iluzoriu; falsch, arglistig. 1663 u.: Megtartásra igen szükséges, az erdélyi játszodtató tündérvilág miá [SzO VI, 284 hátfeljegyzet Bánfi Dienesnek egy 1663-i oklevelén].

játszóhely 1. játéktér; loc pentru joacă; Spielplatz. 1774: az Exponens Aszszony ő Excellentiája Udvarház helje előtt melly darab hely volt, a' mi értünkre Ifiak jádzo helyinek tartatott [Ádámos KK; JHb XIX/17].

Hn. 1857: a collegium játszó helye mellett (Mv; MvHn).

2. kb. árterület; teren inundabil, luncă; Überschwemmungsgebiet. 1763: az említett Gátnak . . . a' tulso vége a' hova köttetett volt a Falu közönséges Földének és a' Patak jádzo helyének tartatik [Szecsel Szb; JHb].

játszókárka cerc pentru joacă; Spielreifen. 1758: egy jádzo korikaja ott maradat vala [Csejd MT; VK].

játszókártya játékkártya; cărți de joc; Spielkarte. 1657: vettem egy ladzo kartiat p(er) fl — //18 [Borberek AF; WassLt Perc. 29]. 1801: egy Pár jádzo Magyar kártya [Vargyas U; CsS].

jauzbőr-mente jávorszarvasbőr-mente; dolman din piele de elan; Mantel/Dolman aus Elchpelz. 1656: hagiom Petki István Uram(na)k, Veres Scarlat Csiaus mentemett, nust labbal berletett, es az Jausz bőr mentemett [Ádámos KK; Bállt 93].

java l. jó

javacska 1. kb. vagyontárgy; bun(uri); Besitztstück. 1614: az negy vtolzorj Árúaknak penigh iouachkait Sopia Azzonnak vgj mint Edes Anioknak conduiselle-sébe(n) biztúk [Kv; RDL I. 96a Andreas Júnck kezé-vel]. 1640: Ez megh irt jouaczkakak penigh az giermekkel, edgieőt, az Atiafiak akarattiabol, hagiok . . . Vigh Laszlional, vgj mint edes Apiok kezenel [Kv; i.h. 123]. 1655: (Feleségem) Nem regen hon nem letemben titkon . . . hazamtul el ment, hazamot jovaczkaimot praedára hagyván [SzJk 74]. 1670: oly iavaczkaia maradt melliet szvksegtől kenszeritetven el kellet az relictanak adni [Kv; RDL I. 152]. 1710: akarja . . . Isten kegelmeből gongyat viselni mind maganak, mind kicsin javacskaiknak [Vadad MT; VK]. 1738: Váradi Mihály Atyánkfian(a)k . . . minden Javacskaia 's Haza elégett [Dés; Jk]. 1774: Ha ollyas Jobbágy holt meg, kinek gyermeke Nem maradt, bé hoszták 'a mi jovatskaja volt az Udvarban [Szentdemeter U; LLt Vall. 104]. 1817: Az Eccla régi Jovatskairól való Conscriptioik [Csók-fva MT; UnVJk 381]. 1844: a' mi kevés jovatskaik vagjan azokra műis gondat tudunk viselni [Várfa TA; Borb. — Alább: a' mi kevés javatskánk vagjon]. — L. még FogE 342; SKr 624; SzO VI, 266; WIN I, 558].

2. vagyonka; avere modestă; kleine Habe, Sächelchen. 1623: Az giermeketis kiczin Jouaczkaiaual egguit adtuk es biztuk az éo kegme Tutelaja Ala [Kv; RDL I. 121]. 1627: (Öreg Kanta Mihályne) vgj viselhesen gondot Jouaczkaioakra, hogj Jstenteol Aldast es az Embe-rectol Jo hirt n(eue)t vehessen [Kv; i.h. 134]. 1629: (Az árváknak) Az Anyai harmadot Excidalnok, Es Inuentariumba(n) Czinalnok, hogy ieouendeoben eokis tudnak az eo keues Jouaczkaiokat mi volna [Kv; i.h. 146]. 1687: Telegdi Benjamin Sogor vr(am) árvaságra maradó kedves házas társomnak, s édes gyermek(i)mnek . . . javacskaik takargatásában, s gyermekim neveltetésekben . . . szeretetit és igaz affectiojat meg bizonyittya [Alpestes H; Incz. VI. 19a]. 1727: kevés javacskaikból rájok nézendő portiojokot ki akarván mutatattni . . . [Kv; Pk 6]. 1758: nekik, hozzájuk illendőképpen mint Gazda embereknek vagyon kevés javatskájok [Betlensztmiklós KK; BK].

3. vminek jobbik/jobbacska fele/része; partea mai bună din/a ceva; (das) Beste einer Sache. 1752: az Szarvas marhák közül a jovatskáját, kit Tíz forint, kit kilentz forintokra [Torda; CsS]. 1792: Makfalván^a feletőbb sok roszt földet vagynak a' jovatskaik mind rontya a' Küküllő vize [Mv; DLev. 2. XXA. —^aMT]. 1843: a' Dereszté körül, a' Deresztés számára, a' Helynek Jovatskaja felszántatott, 's a' Deresztésnek termett az Árok körül a' Jovatskáján egy egy kevés szénájais [Bodola Hsz; BLt 12].

Ha. 1662: jovacskaimot [Mv; SzO VI, 266]. 1664: jovacskaiknak [Kv; RLt I Diosi János kezével].

javadalom venituri (dintr-o slujbă bisericească); Pfründe. 1850: a Lelkészek, Cántorok és egyházi szolgák, egyházi javadalmak szabályzásai, a köz és községi terhek alól fel mentetnek [Nagykapus K; RAK 5 hiv. kl kiv.].

javaféle jóféle; de soi bun; von guter Art. 1785: Ezen mostani Felesége Anának hivattya Magát ... mások mondják hogy nem a jova féle [M.zsombor K; KLev. Podár Kosztán (50) jb vall.].

javall 1. jónak talál/tart vmit; a gási/considera de/drept/bun; (an)empfehlen, etw. für gut halten. 1571: kwitenek eo kegmek Egy Iecczest ala mellyet meg olwaztatak Es lowoltak [Kv; TanJk V/3. 39b]. 1588: Elseoben eo kgmek varosul megh ertettek Minemeo Instructiot chinaltanak volna az valasztot vram Az ket malomnak Allapotiarol es Tartasarol. Es az Malombirak Molnarak es Taligas Rendireol, Mellyet eo kgmek minden Cikeleben lowaltanak varosul es helien hadtanak [Kv; i.h. 1/1. 65]. 1621: illjen forman componalvan egjmassal megh bekellenek Melj bekellödest es alkuvast mind ket felöl jovalla(na)k es megh njugovanak rajta [Asz; Borb. I.j. 1669: Barczay Akos aperte nem ioualatta Török Csaszar akarattya ellen ualo menetelit^a [KJ. — "II. Rákóczi Györgynek]. 1707: Azon közben az Német Armada által költözék . az Szamoson^a a mikoris jovallyuk vala minyajjan, hogy ne varnok közeleb, hanem lötesunk hozzáok [WassLt Irsaj István volt szív-i ub vall. — "Szűv ostromára készülve]. 1710 k.: Kolosvárott a hid-utca szegeletén akarának a miénk egy templomot építeni, melyet én, látván, hogy belésülnek, nem jավallottam [BÖn. 888]. 1770: az héten az ugarlásnak fogtak Lekenczésis ha az Vr jovalanán meg szántatnám a garat végénél valo nagy Dinye földet [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.].

2. javasol, tanácsol; a propune/sfătu; vorschlagen, raten. 1575: Mindenkeppen Akaryak es lowalliak, kerakis Azon eo kegket hogi keoweszek az egyeszeget es Bekeseget Minden Ideoben [Kv; TanJk V/3. 119a]. 1585: Amint itilik es lowalliak epitesset az gatnak chinaltassa megh eo kgme [Kv; i.h. 1/1. 13]. 1638: Vadnak emberek ... kik megh az Igassagos dolgotis neha Hamisson referalliak, ehez kepest Inkab jouallom, hogi kgtek hirre tegie eo Ng(na)k [Somkerék SzD; BeszLt 5 St. Erdely a beszti-bíróhoz]. 1697: (A páter) eo kegyelmeis javallotta az bekeseget [Kotormány Cs; CsJk 11 Péter Sándor (55) pp vall.]. 1710: en uram jovalanam ha Kegd(ne)k is ugi teczik hogi az szena ne vesztegetőgiek mindenik heljben, hanem had hozsam ide azokat is Kaszonba (Kászonújfalú); BCs]. 1725: az oda valo tonak meg halásztatásatis eo kgilme Nságod(na)k jovally [Vajdasztván MT; Ks 95 Földvári Ferenc lev.]. 1782: azt kívántuk hogy Immunitásba vagy adozás nélkült valo emberek légyünk, eztet Procuratorunk Pápai István Uram jավallotta [Torda; KW Vall. 8]. 1856: (A birtokot) bérbe csak ugy adom ha a bérli azon özveg kamatjával fel erő bért fizet mint Galfi Sándor etsém jovállá [Gagy U; Pf].

3. ajánl; a recomanda; empfehlen. 1619: Erre mondam az pasának: Hízsem nagyságtok nem tart abba elent, ha én magamtól azfélélt beszéllek nekik. Arra mond Görcsi Mehmet pasa: Sőt, illendő, hogy te magadtól

mint keresztyén keresztyénnel beszélgetek, én igen javallom [BTN² 276]. 1654: (Az) oruossagos keouet ... az Menyem ... ha szinten megh ferednékis melliet en ne(m) jovollok, le ne tegye [Gyf; BeszLt Kallai Susanna (Kemény Jánosné) nem sk lev. fiához]. 1717: En javallanam hogy Kglmed vagy fél napra bé rugaszkodnek hogy ore tenus beszélhetnének [ApLt 2 gr. Mikes Mihály Apór Péterhez]. 1752: Jovallom pedig Imetsnének, hogy a gaz mocskos nyelvét meg fogja, s a Feleségemet ne nyelvellye, ne mocskoljya, mert nem egy bordáb(an) szöttek vele [Torja Hsz; ApLt 5 Apór István Apór Józsefhez]. 1755: Vegezetre néhai Atyánk elméjében jobbanis meg fogyatkozván, rá veszik holmi kárunkat nagyon munkalodni kíváno Emberek hogy Házasodnék meg, es jovalanak néki egy meg eset személyt, kiis fatyat vetet [Albis Hsz; BLev.]. 1789: jավallottam néki hogy békéljék meg velle [Dés; DLT].

4. indítványoz; a propune; in Vorschlag bringen. 1594: Az wasarbirakis tiszteoket az varosnak le tewn, varosul eo kgmek egienleo consensusbol lowallottak hogy ez esztendeobenis tizteokban maradjanak ez ket vram: Paul Wildner, es Chiszar Ferencz [Kv; TanJk 1/1. 229].

5. megkíván; a necesita ceva; etw. verlangen, erwünschen. 1734: Innen ha Feleségem egészenek állapottya ugy foghja jovalani holnap vagy holnap után Görgényben igyekezőnk [Abafája MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.].

Ha. 1619: jավallja, jավallottuk [BTN² 292, 334]. 1625/1752: jավallo [Cszs; LLt]. 1657: jovalyuk [UF II, 183 Lorántfi Zsuzsanna nyil.]. 1664: jավallom [TML III, 31 Teleki Mihály Lónyai Annához | jovalja [i.h. 144 Kapi György Teleki Mihályhoz]. 1667: jավallom [TML IV, 207 Bánfi Dénes Teleki Mihályhoz]. 1672: jավallán [Dés; Jk] | jավallom [TML VI, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1675: jավallja [TML VII, 108 Wesselényi Pál ua-hoz]. 1694: jավallja [II AMN 333]. 1699: jավallotta [Rücs TA; KvAkKt Mss 344]. 1707: jավallotta [Dés; DLT 488]. 1710: jավallja-e [CsH 179]. 1763 k.: jovalnam [Esztyén SzD; Told. 29]. 1764: jավallotta [Nyárádszt-lászló MT; Sár.]. | jավallom. jավallotta [RettE 161, 163, 177]. 1771: jավallják [i.h. 254]. 1777: jավallotta. jավallom [i.h. 374, 380]. 1804: jավallom [Ádámos KK; Pk 5].

javallás 1. jóváhagyás, helyeslés; aprobare, consimțământ, incuviințare; Genehmigung, Billigung. 1662: Mikes Mihály cancellarius is a titkos követségben vett válasszal megérkezett vala, azhonnán nem egyebet, hanem a fejedelem minden martialis tanácsának olyan igaz ügyében mindenképpen való javallását ... és segítség felöl nagy jó reménységnyújtást hozott vala [SKr 492].

2. tanács; sfat, povajá; Ratschlag. 1656: Attjam Ura(mna)k eo Naganak jouallasabol s Attjam fajnák teczesekbeol jegjezen el magamnak jeouendeobeli haszassagra Nemzetes Bethlen Borbarat Lakodal munk(na)k napjat rendeltük ez keozeleb jeoueo Februariusnak 15 napjan Kis Bunon lenni [Fejéregyháza NK; JHb Paulus Haller lakodalmi meghívója]. 1686: (A cse-csemót) elis temettettem az Annya mellé sokak javallásából csak Predikatio nélkül az ellenseg az vár alatt volt többire, s indulását nem tudhattuk [PatN 47b]. 1737: helyeseb(ne)k itültük, mások javollasokbólis, hogi ezen

szőlőn fekvő adósság a' Szőlőről le szálljon ..., hogi Tennénk Cserét a szőlőb(en), a' mint hogi Tettünk is [Ne; DobLev. I/168a]. 1752: Ketelenitettem egy hold földet ... el adni az Atyafiak jovalasok szerint [Hsz; BLev.]. 1772: a Feleségem meg viselősödvén szülő álapattyában mások javallásokból hivatta el Bábájának akkori Győrfinét [Dés; DLt 321. 74]. 1776: Ki javallására irta M. Groff Kornis Anna Kis Aszszony az utumba Specificált értelmű Levelet, azt úgy gondolom az Etsém B. Henter Antal leg jobban tudhatná [Szentdemeter U; GyL St. Henter (37) vall.].

3. javaslat; propunere; Vorschlag. 1648: az egész falut elő gyűjtöttük és bizonyos személyeket a falu közönséges javallásából erős hittel meg esketvén a meg nevezett veteményes kerteknek igaz határát vélek ki járattuk [Sóvárád MT; MMatr. 210]. 1800: fizettünk ... Asztalas Jánosnak az Atyáinkfiai javallásokból egy kupa bort [Torockó TLev. 5]. 1841: műis Közbirákok a felek javallásokból vetének kozikbe 5 az az öt m. forint vinkulomot [Bözd U; Borb. II].

4. javaslat; prezentarea unei propuneri; Antragstellung. 1782: azt nem hallottam, hogy az egész Torockzai Lakosok előtt fel olvastatott volna az Instantantia előttem sem, noha a' jovalasbann énis jelen voltam [Torockó; Thor. XX/4 Mich. Csupor (40) jb vall.].

5. kb. ajánlás; recomandăre, comandare; Empfehlung. 1683: En ... Borberekb(en)^a lako Gillyen Janos ... az megh irt Nemes Fejervarmegye jovalasabol es Fő s vicze Arendator Uramek eo kglmek jo akarattya-bol, Szabad akaratom szerént vallaltam fel az Arenda Perceptorsag(na)k hivatallyat [Fog.; UtI. — ^aAF]. 1814: Mai napon a Meltsgos Gorgenyi N. Dominium jovalasara orvasi kötölességem szerint meg tekintven es be kötöztem ... Dominalis Hajtás Fola Ilianak testi meg verettetett sebeit [Görgény MT; Born. G. IX. 6 Lad. Szekely chirurgus kezével].

javallásképpen tanácsképpen; ca/drept sfat; als Ratschlag. 1752: kik mi képpen Consultálodtak ezen pinczenek fel verése, és bornak el hordása iránt ..., és ezen dolgot másak kik tudták a falusiak, akár az Vd-varb(an) lako emberek közüli, a kik Consentialtak ezen malitiáb(an), modot és alkalmatosságot, ha Csak jovalásképpen is Suppeditálván rea [Algyógy H; BK vk].

javallat 1. tanács; sfat, povatj; Ratschlag. 1702: Jöve ide Kolozsvárra a dániai király követe ..., akit a császár öfelsége javallatából a dániai király küld Muszkarszágba [Kv; KvE 276 SzF].

2. javaslat; propunere; Vorschlag. 1842: A' határszélénél elkezdett kövecslésre nézve az a megjegyzésem, hogy alapnak igen apró kövecset hordanak az a' javallatom, hogy arasznyi vastagságban a' leg durvább kovacsot kell ho(rdan)i ... s ezt lehet azután színelni a'probb kövecsléssel, hogy járható és tartós legyen [Mv; MvLev. 2].

javallhat 1. jónak találhat; a putea considera bun; (an)raten können. 1590: Az vendegh fogado hazrol, minemeo forman akarná vrúnk a' privilegiumot ky Adnj, ertettek varosul, mellyet eo kglmek nem Iowalhatnak [Kv; TanJk I/1. 145].

2. ajánlatosnak/tanácsosnak találhat; a putea găsi recomandabil; etw. für empfehlenswert/ratsam halten können. 1718: nem jovalhatom, hogy klmd el aljon az Contractus mellől, hanem ha az Ur Haller Laszlo ur(am) sponte az maga resziről az első Contractustol el állana [Ks 96 Apor Péter lev.].

3. ajánlhat, javasolhat; a putea recomanda; empfehlen können. 1676: ha most ittletében Kegyelmed gonoszakarói úgy akarnak banni Kegyelmeddel, hát ha el-megyen, mit csinálnak? Bizony nem jovalhatom [TML VII, 130 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1729: hogy pedig eretnek lépjen hazomba, az I(ste)n soha se adgya ... mind azonn által ha Istendől lenne, s meg térését remelhetném nem tudom az Aszszony is kit jovalhatná inkább Erdélybe [ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]. 1811: a' Mőlduvai Lótól sem várhatom Hogy egy Generális alá jovalhatom; Hanem hámba fogni őt igen jó leszén, Arra termett 's hasznos szolgálatot téssen [ÁRÉ 45-6].

javallott 1. javasolt; prevázut; vorgeschlagen. 1842: a' Plebania földje táján javallott hid máig sincs meg [Mv; MvHn].

2. ajánlott; recomandat; empfohlen. 1735: ha szorulás következne Excellentiád(na)k és az tegnapi levelemb(en) jovallatt ezek közek által ne solvalódhatnék, élhet Excellentiád néha az végre azokkal az Pilulákkal az mellyeket a Mlgs Aszszony ő Excellentiája maga számá-ra kivitt [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből].

javalltathatik javasoltathatik; a putea fi propus; vorgeschlagen werden können | tanácsoltathatik; a putea fi sfătuit; angeraten werden können. 1662: a fővezér választétele mellyben megiratnak a fejedelem ellen porta haragjának okai, s hit alatt a fejedelem hivattatik. Micsoda okokkal javalltathatott volna elmeneteli [SKr 423].

javalltatik 1. jónak/helyénvalónak találhatik; a fi considerat bun; für gut/richtig gehalten werden. 1662: Az fejedelem pedig hogy igen tanácsosan cselekedett volna népének megtartásában, dolgainak nagy haszonnal való előremenetelivel, minden értelmeseiktől ... nagyon jovaltatott vala | Ezek az országtul nem mindenképpen jovaltatnának, hogy azzal a portát nem engesztelődni, hanem inkább felgerjeszteni látnák [SKr 237—8, 408].

2. ajánltatik; a se recomanda, a fi propus; empfohlen werden. 1662: De ez tovább nem vizsgáltván, csak abbahagyaték, hanem csakugyan a kiszállás jovaltaték, és hogy Bihar, Kraszna, Közép-Szolnok vármegyék is ... ottan magokat ahhoz alkalmaztatni el ne mulatnák, nekik Rákóczi fejedelemtől is megparancsoltatott vala [SKr 535].

javára 1. jó

javaslás 1. ? javaslat, kezdeményezés; propunere, ini-tiativă; Vorschlag, Anlaß. 1755: némellykor igen Sok Falusi Embereket, és Asszonyokat, s Leányokat gyűt-tet, s hivattatott eo Nsga az Udvarba edgy Szántó Ferencz nevű Praefectussának Jovaslásából, s Tánctot Csinálván minden Ember tékozolta a' bort [Gernyeszeg

MT; TGsz 35]. 1782/1799: a' Mészárszéketis töllük el vették és árendáb(a) adták, az Urak ő Nagyságok Praefectus Uram javasolásából [Torockó; TLev. 16. Transm. 351—2]. 1823—1830: Augusztus végén az udvari templomban^a, mely egy bástyában volt, amelyből gabonást csináltak volt, de a praefectus Veres Mózes javaslására esmét templomnak kikészítettén, orgona is tétetett belé [FogE 153. —^aBonyhán (KK), gr. Bethlen Pál generális udvarában].

2. tanács; sfat, povatj; Ratschlag. 1761: Ki javaslásából biztatásból indultanak el ide az maga (!) lako helyekből mi arról szollani nem tudunk [Kebele MT; Ks 19/I. 6-hoz]. 1776: Ki javaslására irt ... Kornis Anna Kis Aszszony ő Ngi Mlgs Praepost Urnak ... levelet ... [Nsz; GyL vk]. 1795: az egész két familiáb(an) ... Jo Atyámfiai és az édes Atyám tetszéséből 's jovasásokból felette szükségesnek 's elkerülhetetlennek tartják a' Házasságotat [Mv; BfR ifj. gr. I. Bethlen Sámuel anyjához]. 1807 e.: Gróf Haller Gabor Ur javaslásából ... Jóságaimot Árendába adtam [Ks 73. 55 gr. Kornis Gáspár lev.]. 1817: jovasolásomnak engedvén, töllem elis Méne [Ks Vegyes 92].

javaslat 1. proponere; Vorschlag. Szk.: ~ba hoz javasol; a propune; vorschlagen. 1876: Gondnok javaslatba hozza az erdő takarítást, miből meglehetősen összeg gyűlne be [M.bikal K; RAK 331].

2. tanács; sfat; Ratschlag. 1847: Varga Katának az említett három helységekben tartózkodása ideje alatt két versen vitetett esketés véghez, de mi végre és ki javaslatából, azt nem tudom Varga Katalin ... azt mondotta ... hogy sérelmünk megorvoslásáért folyamodjunk a felséges királyi kormányzékhoz, s javaslata következtésül meg is tettük folyamodásunkat [VKp 215, 274]. — I. még VKp 156.

javasol 1. care propune/recomandă; empfehlend. 1795: Tessék mind Malmakat mind pedig annak Gattyát, az ahoz jól értő Mester Emberek javaslo Tanácsok szerint jóvalis alább szállítottni [Ádamos KK; JHb XIX/48].

2. ajánló; care propune; empfehlend | javalló; care sfătuiește; anratend. 1826: Doktor Ferentzi Ur a' Gyermai hideg víz feredőt jvosolta mint olyan vizet, a' melyet a' jvoslo Doktor Ur esmér [Zilah; Ks 94 Vegyes lev.].

javasol 1. tanácsol; a sfătuie; (an)raten. 1733: Fazakas Mihály a' Mesterhez ment, s ő jvasolta a' Mester-nek hogy vegyék le a' kis harang kötelét [Hévíz NK; JHbT]. 1769: Gróf Teleki Sámuel szollatt, hogy mátkásithassa el gyűrű váltással, Gróf Bethlen Susánna Kedves Leányomat, mint hogy az atyafiai és más tanácsos nagy Emberekis mind azt jvasolták [TSb 18 árva gr. Keresztés Borbára lev.]. 1770: jvasolták; hogy a' néhai ur vitettesse által magat Gyógyra fekünni [Bencenc H; BK sub nro 1017 Nic. Szászvárosi (23) lib. vall.]. 1782: Procurátor Papai István Uram jvasolta azon dolgot, mert különben Productioa az Immunitast meg nem kaphattak volna [Torda; KW Vall. 11]. 1800: eő Nsága nékie az elszökést nem jvasolta volna [Décse SzD; Ks Vegyes 92]. 1811: Jvasolnók, hogy egj Béres Szolgát fogadj [ÁrÉ 204].

2. tanácsosnak tart vmit; a gási cu cale ceva; für ratsam halten. 1847: A helységek felkerestetik két ember által a méltóságos püspökhelytartó urat, kik által azt izeni az közönségeknek, hogy Vízkereszt napjokon az izbitai templomba jő, és jelenjenek meg mindenfelől, és jelenjek meg én is. De a népnek egy része nem jvasolta az én jelenésemet [VKp 156 Varga Katalin sk].

3. ajánl; a recomanda; empfehlen. 1633 u.: a mi eleink és atyáink ... jvasolták, hogy bizonyos czéhot tartsanak [Mv; EM XVIII, 449—50]. 1788: látom irod hogy nem jvaslod hogy a Szilagy felé menjek, de az egész világ arra megyen valamint edig, ugy mostan is, néked is azt jvaslom gyere arra kifele, mert minden képpen tágosabb hely van arra [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez]. 1790: Endrédi Josef ő Kgylme vallásunkra bé fogadtatik, atyafiságoson jvasolván Lekki Tanitoinknak hogy ő kgylmét Valásunk, minden Jussaival, és a' szokott szentségeknek valo élésre is bé bocsássák [Kv; SRE 267]. 1804: azt én is jvaslom, mert különben a Dolog jól nem mehet [Ádamos KK; Pk 5].

Ha. 1812: jvasolván [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

javasoltat ajánl; a recomanda/sfătuie; empfehlen. 1849: Krizsán Mária ... azt valja mikép Kelemen Béni enzolásabol kellett reformaltatadni magát arra azt mondja Kelemen, hogy Krizsán Mária panasolt volna mikép a' sok bőtölést mejje ki nem állja, s ezért jvasoltatta volna a' reformaltatást [Kv; Végr. Vall. 75].

javit 1. jobbá tesz, jobbít; a îmbunătăți; aufbessern. 1586: Iffiú Giulay Janos vallia Igy zolot pesty lanos En vgmnda senky hitwa(n) ewzstít Ne(m) Iowitom az en lo ewzsteommel hane(m) ollianbol mywelek Amine-meot Adnak [Kv; Tjk IV/I. 614].

2. tataroz; a repara/renova; ausbessern, renovieren. 1821: (Az) Istállois meg volt ... ezis magam renováltattam, es Jovitottam [Celná AF; Ks 79. 11]. 1832: Bizony roppant környülnieken (!) kenék segiteni, és jövitan, hogy minden currensben, és jol mehessen — de csak mi tudjuk, hogy mennyi bajokkal küzködünk [Torda; BfR Demény János udv. tiszt lev.].

3. ~ja magát megjavul; a se îndrepta, a deveni mai bun; besser werden. 1843: ha életem anyi rozst tettem után a' gondviseléstől meg tartattnék, magamat lelkileg jovitánám s meg térnék [Bágyon TA; KLev. Kis János (23) vall.].

javitandó care trebuie reparat; auszubessern. 1849: A' Nagy Udvari Lak a fedélnék Eszaki része javítando, ugyszintén az két torony fedelzetttyeis | ezen ajtois fenyő détzka, de helyen helyen javitando [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1854: Egy Istáló Deszka fedele jovitando és a hija padlásolando [Kv; KmULev. 4 Körmötzi József ács nyíl.].

javitás 1. tatarozás; renovare; Ausbesserung, Erneuerung | talajjavítás, termősítés; ameliorarea solului; Bodenverbesserung. 1797: Ezenn Portioban sem Szerzeménnyének vagy Investiturájának, sem valami ollyas Építményének vagy valami különös Javitásának ... özvegységének ideje alatt ki-tetszhető nyoma nem

találtatik [Szentegyed SzD; WassLt Conscri. 151]. 1799: esetté szembe tűnő javítás vagy deterioratio a' Lörintzi György keze alatt? [Aranyosrákos TA; Pk 7]. 1804: Az Jozságon találtott minden épületek, és Jovitások [Radnótfája MT; Born. G. IVa. 5]. 1814: (A) Jozságbán ... Iktári Groff Bethlen Sámuel Úr ő Nagysága, minémű építések, jovitásokat, avagy Károkat, pusztítottakat tett akár mi névvel nevezendőkben? [K; BfR 117 vk]. 1832: (A zálogsummát) az Exponens Urak a' lehető javítások árrával a Deterioratioknak le vonások mellett készek le fizetni [Fejér m.; DobLev. V/1183]. 1854: egy darab használhatatlan Sövény Kert és 5. Láb Deszka. Ket Cserefasások Jovitás alá valok [Sárd KK; WassLt].

2. termősítés; ameliorarea solului; Bodenverbesserung. 1796: nagy költségű jovitásaimot ámbár hasznosnak ismértem, de ... a sántok és gödrök szüntelen vízzel tele lévén, 's amián a' Földis el lágyulván, a sántokot a' marhák minden esztendőbe bé nyomták [Kv; KvLt Prot. oec.-pol. III/3. 359 Sikó István kér.]. 1797: Irtásokat, javításokat az özveggy Méltóságos Groffné tétetté? [Dob.; WassLt]. 1821: Künn a Mezőn szántó földekbe, kaszálókba, Erdőbe és Tokba semmi javításait nem tudom [Sorostély AF; Ks 79. 73]. 1827: Ezen szőlőre jovitást tétetvén homlítás által térszen az egész szőlőben levő homlítás 144 Rf [Mocs K; Told. 39].

3. reparatie; Ausbesserung. 1844: a Nagy erdői Utvonalon kellett jovitás [UszLt XI. 85/1. 46].

4. gyógyítás; vindecare; Heilung. 1776: (Ha a kanca) meg nem gyavul, és a querulans gyavítására költeni fog, azon költségetis ... tartozzék Igna Ursz ki fizetni, hogy ha pedig ily moddal valo gyavításban kételkedik Igna Ursz szabadságában) ál, hogy a' Kanczát végye maga procuratioja alá, és ha meg gyógyíthatya, adgya visza a querulansnak s egyébbel nem tartozik [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

Ha. 1817: jovitások [K; KLev.]. 1821: jovitásait [Sorostély AF; Ks 79. 73]. 1836: jovitás [Ajton K; CU].

javítási 1. tatározási; de renovare; Ausbesserungs-, Renovierungs-. 1850: Szabad léssen haszonbérli ... Sebossi Ádámnak, a nevezett köházos Telken, a leg el kerülhetlenebb tzel szerű építési, és javítási munkákat meg tétetni az árenda summából fizetvén azokat [Ne; DobLev. V/1298].

2. tatározási; de renovare; Ausbesserungs- | talajjavítási; de ameliorarea solului; Bodenverbesserungs-. 1824: az mikor az Nállam Zálagban lévő Jozság ki váltodnék, és meg eresztetnék, akkor ... tartozom ... az el adott M. Bodoni Jozságot ... az fennebb említett Zálog summa, és Jovitási árrak le tétele mellett, által és viszá adni [Mezőbodon TA; Ks 89].

jávor¹ 1. jávorszarvas; elan; Elch. 1672 k.: Jahusz^a, Javor: Alce (!) [PPGI. — ^a?].

2. jávorszarvas-prém/szőrme; piele/blană de elan; Elchpelz. 1750: Karmasin Szin kurta Mente, egy rend paszamántal, és szép elegyes Aranyal és Ezüstel készült kötés az kerületin Szkofium Gombokkal. Bélése Jávor, préme Nyust [WassLt Wass Dánielné portékái].

Szk: vad ~. 1710: Háromszéken az esztelneki mezőre Erdélyben soha azelőtt nem láttott vad Jáhor jöve a

mezőn legelő barmok köziben, s Donát Józsefnek hírvél esvén, ő vágta le, s bőrit máig is tartják pro memoria, mert Erdélynek semmi havasaiban, erdeiben soha olyan állat nem szokott teremni [CsH 322. — ^a1702-re von. feljegyzés].

jávor² 1. juhar

jávorbőr jávorszarvas-prém/szőrme; piele/blană de elan; Elchpelz. 1705: A másik ládában találtott egy kevés angliai posztó, egy darab jávorbőr [WIN I. 561].

jávorköröm jávorszarvas-köröm; copită de elan; Elchklaue. 1655: egy bokor kéz elő jáhor köröm bele foglalua njo(m) Ar: 9 1/2 [Kv; RDL I. 29].

jávorszarv jávorszarvas-szarv; coarne de elan; Elchgeweih. 1737: Két skatulya holmi van bennék egy jávorszarv [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

jávorszíj jávorszarvasbőr-szíj; curea din piele de elan; Riemen aus Elchleder. 1673: egy fel ranto Uj szíj. Ket lora valo ham istrangal egygyütt. Egi darab Javor Szíj, ezüst czatt a veghin [WassLt Borsai István hagy.].

javul 1. jobbá válik; a se îmbunătăți; sich verbessern. 1757: (Ama vénákat) inkább prosequállyuk mellyek sub cespitate meddők és későbbre kezdenek apránként javulni [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. 1776: Mig az idő es az ut meg igazodik addig indulni nem mérek ha pedig az idő fel áll s az ut nem javul tehát azon Szandekozom hogy minél leghamarabb (így!) Karatsonfalvan lehessek [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.]. 1802: Mihellyt az ut javul ki indulnak Visitálni [M.bikal K; RAK 34]. 1806: a' mustat én haza hoztam Sárosra és bé tettem a' Kamarámba a' többi mellé, hogy ha javul valamitskét az Ut fel vigyem [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1844: bár valamit javulna az ut [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. 1847: Cikmántoron^a kevesebbet javult dér óta a szőlő [KCsl 13 Kemény Dénes kezével. — ^aKK].

Szk.: ~ erkölcsében erkölcsileg megjavul/jobbul. 1662: Boros János^a nevű ifjú legény ... a boldog emlékeztű Kornis Zsigmond udvarában néhány esztendő alatt exoládódott, javult vala erkölcsében [SKR 322—3. — ^aEz később II. Rákóczi György portai követe és hadának fővezére].

2. fejlődik; a se desvolta; sich entwickeln, gedeihen. 1693: (A hízó disznók) a' Relicta Gondviselése alatis javultanak [Ne; DobLev. I/38. 5b].

Ha. 1852: javul [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

javulás gyógyulás; vindecare; Heilung, Genesung. 1776: a' Kancza lába kerek közis akadván a' szeker által annyiba eszve rontatott, hogy gyavulásához reménység nincsen [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1821: irjam meg a Tkts urnak súlyos nyavalláját ... gyovulása is és annak terminussa kétséges [Mv; Pk 2].

javulhat gyógyulhat; a se putea vindeca/insănătoși; genesen können. 1763: Semi reménység életéhez nincsen. mert Semiképpen nem gyavulhatt (!) [Nagyida K; Told. 9].

jáz zúda-árok; iaz; Stampfgraben. 1757/1758: (A stomphoz) mind szakasztott csináltatott az jázat tisztította, az Jerugátis alab szalította a Nms Szék Deliberatuma szerént ... Jonas Pal Ur(am) [Abrudbánya; Szer. Mesztáku Danila (58) vall.]. | Láttam itt jártamban, hogy Jonás Pál Ur(am), a vizet le szakasztatta, és a jázatis tisztította [uo.; i.h. Henczel György (34) vall.] | az jázatis tisztította sz(e)r(e)nt a Nms Szék Deliberatuma sz(e)r(e)nt Satisfaciolt Jonás Pal Ur(am) mind a szakasztó csinálásb(an) mind a Jáz tisztításb(an), mind a Jerugának aláb való szállításb(an) [uo.; i.h. St. Kovács (48) vall.].

jázmín iasomie; Jasmin. 1742: Jónesster, Kláris, Jézumin, pomagranat [Pókafva AF; JHb XXV/58 — Tomai László kijegyzése]. 1796: Cserep Edényekben Korellen 8 Darab Jesumin 3 Darab (Déva; Ks 76. IX. 26).

jed i. jed

jedikula átv kb. gyeheenna, győtrelem; cazná, torturá; Gehenna, Qual. Sz. 1734: hallottam gjakran szegény Idvezült Urtol naturalek be szállítása alkalmatosságával hogj panaszolkodatt, micsoda kárával esik az itt való konyha tartás, élvén többi között ilyen szoval hogj elig várnám hogj ettől a Jediculatol meg szabadulhatnék [Kv; TKI St. Enyedi (41) ns vall.].

A Jedikula (Hétorony), konstantinápolyi börtön; a hódoltság korában sok erdélyi győtrelemes rabságának helye.

Jég 1. gheajá: Fis. 1562: a tél igen lágy vala, kin semmi hó és jég nem lett vala [ETA I, 17 BS]. 1657: az hadak ... úgy nekirohanának, hogy le kell vala szakadni a palónak, mert az jég igen roskadólág vala [KemÖn. 196]. 1734: minden Emberséges Ember azon Jeg ki tisztítására ... egi egi Embert adni tartozik [Dés; JK]. 1774: én töllem köldött 1768ban egy Malom követ Egerbegyig^a hogy vigyem, amellyis : hogy Szán se Székér ut nem volt :) a nagy Csányi völgyben el szakadván az Jég az Sárban maradt, mellyetis 10 Okörrel ki nem vontathunk onnat [Keszű K; KS Conscr. Barta János (40) jb vall. — ^{a-b}TA]. 1790: A mult napokb(an) fel indított Jantso wr Guraszadáról^a három ürmös átalag és holmi konyhára valokat ..., a sok jég és alkmatlan ut mián Foltná^b tovább ökörrrel nem jöhettek, ott egy hétig mulattak ... nagy bajjal eddig el jöttek, és én által vévém, mind eddig itt tartoztattam én is, várván hogy a jég siksága valamij rontsodoljék [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — ^{a-b}H].

2. jégkéreg; coajá de gheajá; Eisirinde/kruste. 1580: Megh ertettek Az Jegnek torlása myat valo fogyatkozast, Azert wegeztek eo kegmek egez varassul hogy Biro vram az Malom mesternek keowetsegere, ha tyzed allya kel azt Aggyon, ha teob kelis adasson eo kegmek teobert hogy Az Molnok ne allyanak megh [Kv; TanJk V/3. 211b]. 1662: És egy nagy ármádát még a Tisza jegén Tokajnál Rakomazhoz általszállítván ... a hadakat egyszer is, másszor is nagyon szaporítják s oda gyűjtik vala [SKr 138]. 1746: tavasszal midőn a' jég megjen az ... Groff ur Malma Gáttya annyéra ki tolya a' vizet hogj a' Dombaiak^a széna füvet ell lepi [Discósztmárton; JHb XIX/8. — ^aKüküllődombó (KK) lakosai]. 1768: a viz magának a jég alatt szabad folyamatot tanálhat [Abafá-

ja MT; Told. 17a Huszár lev.]. 1772: itt régebben Derék Télbenis a Viz; sebessége miatt bé nem fogyvan; a Rétzék mikor másunban a Jég miatt ki szorultak; ide jöttek [Désfva KK; JHb XX/27. 21]. 1779: (A) közös Tonak falu Felől valo also végén Ujj Jégen vékeket vaktunk az halászatra [Záh TA; Mk V. VII/12. Punze Gyorgyitza (62) jb vall.]. 1834: az ökrösök Nádat vágtak és hordoztak de nem vághattak most mert nem bírja meg a jég [F.zsuk K; SLt évr. Déák Ferenc P. Horváth Ferenchez].

Szk. ~ gel átáll befagy (a folyóvíz). 1662: (A) több vizek között való erősségeknék megvételiben nagy reménységet láttatik vala szolgáltatni az igen kemény tél, hogy mind Tisza, mind Szamos kemény jéggel állottak volna által, hogy akármely nagy faltörő álgyúk is akárhol fogvást vitethetnének által s meg által [SKr 208] * ~ háta. 1838: szürkületet tájt ... a jég hátán hol a leg jobb vert ut volt által jöttünk [Dés; DLt 1138]. * a viz felveszi a jeget kb. a folyóvíz felduzzasztja a jégkerget. 1812: Kotsárdnál^a az Maroson valo által jövetel veszedelmes volt két szélín az viz nagyon felvette az jeget egy örmény előttem által menvén, ennek az nyomán ropogások között által jövék Szerentsésen [Marosújvár AF; Ks 89. — ^aSzékelykocsárd TA].

Sz: ~ hátán csinálja házát homokra építi házát. 1636: Te Pap Simo(n) miért hozod ide azt az fát ... bizony job uolná, hogy az jég hátán csinálnál házát [Mv; MvLt 291. 65a]. * ~ hátra épített ház homokra épített ház. 1711: En Déési Sigmond, a Nagy Enyedi Collegium(na)k akkori Seniora ... praemonealok minden ismert és ismételten jo akaro Uraitat, hogy az én mostoha Atya(m) adosságaért se egy, se más az én maga(m) és Bátyá(m) Dési Szabó György Ur(am) örökös jóságához ne nyullyon, hogy valami modon jég határa építette háza jövedőb(en) ne coruállyon [Dés; Jk 357-8a] * ~ hátra nem telepedhetik. 1723: hogy mennyek én arra lakni holot az mas rész, jég hátára nem telepedhetem, mert ki tudgya jövedőben elűznek rolla [Kálatasztkirály K; BfN Kszegi csomó] * ha Mátyás jeget ront ha Mátyás jeget tör ..., ha Mátyás napjára meglágyul az idő 1717: félek ha Mátyás jeget ront nem Szánam (!) hanem más alkmatosságon kell az Ur udvarlására indulnunk [Darlac KK; ApLt 2 Haller János Apor Péterhez].

3. jégzajlás; pornirea/spargerea sloiurilor de gheajá; Eistreiben. 1574: my helien az Jeg^a ely Indwl Meg Iariak az vyz foliast Es hwl valamynemw Bantast Esmernek lenny Az vyznek foliasaba Meg zabadichak [Kv; TanJk V/3. 99b]. 1578: Az Göröffy Gaspar gattia(n) az zay ismeg meg torlot es Immar vgyan iol fel allot Az Jegh [Kv; i.h. 177a]. 1585: 30. Ja: Az owar Kis Aytoianal walo palonak Eggik Choweket ky wonta wala az Jeg [Kv; Szám. 3/XVIII. 19a Gellien Imre sp kezével]. 1592: ez Eztendeoben az nag' Jegnek myatta az Alprei Malmanal nag' karok esstenek 25. Mar. Az zent Georgi hegi alat valo paloyat^a el uitte a' Jegh [Kv; i.h. 5/XIV. 55. 139. — ^aTi. a városét]. 1716: az Arok gátját kevésb(en) maradt hogy el nem vitte az jég [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1731: Sok és nagy kölcséget tétetvén az Nemes Város az Jég és szertelen Arviz miatt meg romlott Gátunkon ... föld hordani menet gaszt vinni senkiis el ne mulassa [Dés; Jk 415a]. 1805: (A gát) Télbe ... a Jég és Zaj tojláskor Annál Nagyobb kárt okozhat

a Nsgod gáttától Szabadoson Nem mehetvén a Jég [Görgénysztimre MT; Born. G. XI. 12].

4. (hűtés céljára való) jégdarab; bucată de gheață (pentru cinere la rece); Eisstück (zur Kühlehaltung). 1582: 29 January ... fiz(et)tem az korcholyasnak az Jegnek meg wagasatol es bérakasatol az tanachy hazhoz negyed magawal két ket napzamot d. 12 Az Jegnek haza hozasatol az zekeresnek f 2/60. Az zent lelek kertebeol^a ket zán zalmatol az Jegnek be rakasahoz d. 14 [Kv; Szám. 3/V. 7 Lederer Mihály sp kezével. — ^aA Szent Lélek ispotályából]. 1585: 14 Janua: Az varos Jeg vermet töltette(m) meg Jeggel három Zekeres horta [Kv; i.h. 3/XXII. 1]. 1591: Az Jeeg hordassatol az zekerehsseknek, fiztettem f 3 [Kv; i.h. 5/I.13]. 1636: Ezen tul az kertnek másik ueghseő szegeletiben egy Jegh uerem tele Jeggel [Siménfva U; JHb Inv.]. 1732: edgj földből ásott tsüposon szarvazott; Szalmával fedett Jég-verem teli jeggel [Szentjakab SzD; Told. 11/67]. 1824: Mig Sülemeden voltam három szép hartsákot fogatván, azokat egy ferschlogba jég közze jól bétsinálván, 's meg sozván ... küldjük [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev. — ^aSz].

5. jégeső; grindină; Hagel. 1724: a mi napi nagj szélvészben azt beszelle Rofaj István Uram a Bibarcz falvi erdőn olyan Jegek hullottak le mind egy egy kenyér [Illyefva Hsz; ApLt 2 Kálnoki Borbála férjéhez, Apor Péterhez]. 1765: Mint hogy a Bab mag el Vesztegettetett volt a jég miatt hoc Anno ne(m) Vétetett(em) hanem a Rideg Sertesek számára hányattat s magva szakadt Cub Ol M. 3 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52]. 1774: (A) Török Buzának ... vékája három három Máriáson úgy meg drágodat volt a' Jég mian [Mocs K; KS]. 1806: délután nagy Menyörgés villámás volt, Menyköis esett le, Szivárvány volt, eső esett jeggel elegy [Dés; KMN 336].

Szk.: ~ esik. 1761: 16-ta Novembris igen nagy dörgeš-villámlás lön, ... emellett nagy jég is esett [RettE 126]. 1772: 6-ta szörnyű nagy jég kezdődött a Szilágy-ságban esni, mely a vajdaházi, fodorházi, újfalusi, gyulai, macskási^a határokat porig verte, úgy a kolozsvári szénafünek egy részét is [i.h. 280. — ^aE települések mind K-beliek] * el/megrontja a ~. 1751: Az Madarasi szőlő ... néha jobbakcsán néha pedig szűkebb(en) termett hol a Jég hol az hideg el rontotta [Backamadaras MT; Told. 29/51. 1752: a' jég meg rontotta határunkot [Holtmaros MT; i.h. 37/44. 1774: A miolta itten vagyok ujra Sendellyeszték az Udvarban lévő egyik házat, mellynek fedelit az jég el rontotta volt [Mocs K; KS Conscr. 311 Jos. Osváth de Zetelaka cantor r.cat. lev.]. 1790: Kobortol fogva^a ... határunkot egészen el rontota az ég (!) ugj anyra, hogy Semijek nem moradatt [Királyhalma NK; Ks 99. — ^aKöv. a faluk fels.]. — L. még RettE 142 * el/megveri a ~. 1752: a' jég egy esztendőb(en) meg verte volt határunkot [Told. 37/44]. 1757: Borso ... Az idén el vetett 2 köből mag után jöllehet szalmájában jo volt ... a jég erősen elverte és az után ... a midőn ... virágzajában volt volna, az rogya találván éppen teleységgel semmivé lett [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.]. 1774: 1771dikben az Jég el verving az Határt elegendő Mag nem volt [Mocs K; KS. Conscr. 80]. | a' Jég Határunkot ell verte vólt [Pipe U; LLt Vall. 207]. 1851: Szöllőnk mi után a' jég oly erősen elverte, elpusztult [Kv; Pk 7].

jégbarlang pešteră (în ghețari); Eishöhle. 1879: Vajon te! nem vagyok én egy antidiluvialis masztodon, akit

most ástak ki egy csodás jégbarlangból? [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

jegel jeget vág (álló- v. folyóvizen); a face copcă (intr-o apă stătătoare sau curgătoare); Eis hacken (im stehenden od. fließenden Wasser). 1592: 4 febr. ... az korcholiának fizette(m) hog' az varos Towara iart es jegelt a tot, mint hog' ereős vdeo is volt f 4 d 0 Veottem egy keödment neki f 1 [Kv; Szám. 5/XIV. 128 Eppel Péter sp kezével]. 1675: Az Vár arkais az falnak erossége leuen, arrais szuntelen es jo vigyazasa legyen abban se nyarban se telben senki ne hajokazzek, ne jarjon, hanem mikor jegelik [Fog.; UF II, 676 Bornemisza Anna ut.].

jegelő I. mn 1. jégmunkához való; pentru/de gheață; Eis-. Szk.: ~ (vas)csáklya. 1725: adtam ... valami jegelő csáklya jég és fővény vonni valo vas lapát csinálásáért ... fl; hg: 1: d 20 [Kv; Ks 15. LIII.4]. 1750: bé menvén az Malom ajtaján ... Vagion egy Nagy vas Tsákány ... három kisebb kö vago Tsákány ... egy jegelő vas csáklya, és más horgas csáklya [Szamosfva K; JHb LVIII.7]. 1768: Jegelő Csáklya, egyik Laposs, a másik hegyes [Kv; AggmLt C. 36 malomleírás]. 1816: Találtat tak a Malomba 4. Lapos Csákányok. 1 Hegyes Csákány ... 1. Jegelő vas Csáklya [Radnótfája MT; Born. G. IV. 17] | Vas horog No 1. Jegelő Csáklya Nem találatott^a [Sóakna MT; i.h. IX. 5. — ^aA lisztelő malomban].

2. jégvágó; pentru/de tăiat gheață; Eishack-. Szk.: ~ vas. 1726: jegelő Vas 1 [Szárhegy Cs; LLt]. 1795: A Malmokhoz tsináltatott jegelő Vasakra [Déva; Ks 95]. 1829: a Malomba ... találatnak különbféle Requisiteumok ... Réz vatyiko égy Jegelő vas kettő [Km; KmULev.].

II. fn jégvágó szerszám; uneltă pentru tăierea gheții; Eishackwerkzeug. 1829: Egy uj vas Jegelő és vas horog [Km; i.h.]. 1840: A Kolos Monostori Pappiros Malomnak Inventariuma vas verő 1 Jegelő 2 [Km; i.h. 2].

jegenye jegenyefa; plop; Pappel. Szn: 1505: Valentinum Yeghenye [MNY X, 371].

Hn. 1687/1778: Az Retsenyédi Jegenye szegben (sz) [Homoródsztpál U; EHA]. XVIII. sz. eleje: Jegenye hajogajann (sz) [Tordátfva U; EHA]. 1761: Jegenye lok nevű helyben (sz,k) [Etéd U; EHA]. 1775: A Jegenye Szég nevű helyben (k) [Recsenyéd U; EHA] | A Jegenyében (sz, k) [Lokod U; EHA]. 1815/1817: A Jegenyében (k) [Miklósfva U; EHA].

jegenyefa plop; Pappelbaum. 1735: (Az) Udvarház nakis, Delre vagion egy hitván, két felé nyilo Sövény Kapuja, két hitvány Jegenye fákbal álló, karo forma felekben, madzaggokon forgo [Mezősztyakab TA; JHb XI/9. 3]. 1773: volt a' Marasan tul ... a' Holt Maras avagy vulgo Keresztési Berke szomszédságában a' Borberekiek(ne)k egy Füz, Jegenye, Nyárfából, gyűrű. és maggyaro vesszőkből álló sűrű nagy szövvényes Erdeje [Szászújfalú/Marossztykirály AF; DobLev. II/447. 17]. 1777: A Malom Berke meljbe jo vastag és meszszerű el láttzo jo hoszszu Szál Jegenye fak vadnak [Meggyesfva MT; EHA]. 1823: Vagyon ... egy alkalmas Nagyságú sziget, melly ... jegenye, Füz, juhör, szil ... Fákbal bő-

völködik [Marossztkirály AF; EHA]. 1844: A' sétáló ösvények a kert és gyepek mellett sok ákátz, Jegenyé, füz és egybád vad, 's gyümöls termő fákis lévén, azokat 's azoknak jövéseiket az arendátornak ki vagdaltatni szabad nem lészen [Mv; TSb 37].

Hn. 1700/XVIII. sz.: Az Jegenyé fán alol (sz) [M.felek U; EHA]. XVIII. sz. eleje: Az Jegenje fáknál (sz) [Dés; EHA]. 1755: A Jegenyé Fáknál (sz) [Középlak K; KHN 296] | A' jegénye fak allya nevezetű helyben (k) [Kilyén Hsz; EHA].

Jegenyefa-hajó kb. jegenyefából készült ponton; ponton de plop; Ponton aus Pappelholz. 1727: vadnak a Ne(m)es Városnak hidas alá valo három öreg jegenyefa hajoi edgik vas eszkábás [Dés; DLt Liber Inventationis].

Jegényei I. mn Jegenyé (K) tn -i képzős származéka; derivatul cu sufixul -i al toponimului Jegenyé/Leghea; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Jegenyé: din Jegenyé/Leghea; Jegenyee. 1764: Jegényei Fábán Martontól nem regiben hallottam ... a Jegényei határ ott ment volna el régenten [Gyerővásárhely K; KHN 151 Süket Paskuj (70) vall.]. 1807: Ugy tudom, hogy a Pányikiak, Oláh-Nádasiak és Bedetsiek harapoztanak bé a régi Meták szerint a' Jegényei Határban [Körösfő K; KmÜlev. 3].

II. /n Jegényére való személy; persoană din Jegenyé/Leghea; Jegenyee (Person). 1590: It ez hataron vágio(n) teob zanto feoldis ... azt Bachiak zantiak ... be is vgya(n) azok takariak Bogartelkyekkel es Jegényiekkel egyetemben vgya(n) az kaianthaj kertben [Kajántó K; GyU 17. — "A kiadványban így!].

Jegényés jegenyefás; cu plop; mit Pappel(n) (be-wachsen).

Hn. 1440: Jegenes [Kv; Csánki V, 316]. 1671: az jegenyés retb(en) [Imecsfa Hsz; EHA]. 1744: a Jegenesben (r) [Köröd KK; EHA]. 1857 k.: Jegényés [Miklósfva U; EHA].

Jeges I. inghetat, ghejos; eisig, vereist. 1589: Mizaros Mihálnet az Kapuhoz tamasztotta vala ereossen banik vala velle, ... Es hogi Jeges volt oth az feold az Papucza nem Igen al vala megh, Az kessel czinaltak helt neki hogi megh allasson [Dés; DLt 226]. 1606: igen roz es Jeges vt uala az Erdore nem mehetenek [Kv; Szám. 12a/l. 29]. 1662: a meredeken az utaknak jeges, sikos voltak miatt a társzekereket s lövészszármakokat ... fel nem vihetné [SKr 353]. 1722: emiat az rettenetes, és veszedelmes sik és jeges Ut miatt semmit meg nem indíthatok, félek hogy az Urban veszedelmezik el az marha [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1813: a nagy Palotán Grantzki, ő Nságát meg taszigálta, annak utánna ugyan Mlgs Aszszony unszolásból, Grantzki a Kerek Grádsrol le is taszitotta ... egészen a kemény fagyos Jeges földre [Kük.; IB instr.].

2. ~ víz jégdarabokkal elegyes víz; apă cu bucăți de gheajă; mit Eisstücken gemischtes Wasser. 1637/1639: Egi Jeges viznek ualo fogontos csecses on korso [Kv; RDL I. 111]. 1679: Jeges viznek valo mázos szélke nro l [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 29]. 1738: ezen Servicz polturáért oly kemény executiot Szenvedünk, hogi ... Zágóban a falu hűtös polgárat gomolyaban

köttetvén, és jeges vízzel meg öntöztetvén az hideg aerre ki vitette az hol is az nagy hidegben annyira meg badgjadott, hogy fél holtan lévén tandem ugj bocsáttatta eil [Hsz; Ks 99]. 1746: A Palotán Kis pad székecske jeges vizet tarto l [Marossztkirály AF; Told. 19].

3. ~ pince jégverem; ghejári; Eisgrube/keller. 1716: Ácsnak Jeges Pincze fát vágván az Erdoken Sajt libr. no 1/2 [Küküllővár KK; UtL].

Hn. 1760 k.: a közep mál és Jeges mál sikátorai [Torda; KW]. 1762: a Nagy Jeges nevű szénafüvib(en) [Torda; TJkt V. 100].

Jegesalma almafajta; un soi de măr; Art Apfel. **Szk:** piros ~. 1802: A' Szatsway Sándornál találtato oltovánok(na)k Specificatioja 1o Paris alma. Hoszszu száru kurta száru, es tsokros. 2o Masántzker alma. 3o Szebeni Tangyer, Fekete Tangyer. 4o Piros jeges alma [Kv; IB. — "Valószínűleg azonos az Erdélyben törökbálint-alma néven ismert almafajtaival; ennek húsa ugyanis karacsony tájára megjegesedik] * sarga ~. 1802: 5o Sarga jeges alma. 6o Pap alma. 7o Fontos alma. 9o Bors alma 10o Tafota alma. 11o Szeretsen alma. 12o Selyem alma [Kv; IB. — A kiegészítő szöveg fentebb piros ~ al.].

Jégeső grindină; Hagel. 1677: A takaradasson Kglmes Asszonyom, az menyire lehatt rajta vagjunk; de majd minden nap, ártalmas Zaporok s jég essökis származnak [Balázsfva; UtL]. 1687: rettenetes szélvész, eső, zuhatar támada ... jégeső is lön [SzZs 514]. 1696: az ide valo majorság szőlő igen pusztá, ritkás ... az Jég esső is sok kárt tet benne [Marosillye H; BK. Bethlen Gergely lev.]. 1741: a sok jégesők is sok károkat tőnek [Gysz; SzO VII,412]. 1789: a ho harmat és Jég esső által a Török buzába kárt vallott a mlgs Groff Arendátor Ur másokkal edgyütt [Désfva KK; GyL]. 1815: a' Szabados tetzésű Menyei Ur ... irtoztato Jég essőt küldő mű körünkbe, a melly egész határunkat ... porrá tevő [Berekeresztúr MT; Berz. 11. 75]. 1829: hol a' ho harmat, hol a' Csere bogár, hol a' Jég esső, hol a' Szárazság miatt a' termésben sok kár volt, és olykor 100 veder bor se termett [Ne; DobLev. V/1155. 8a].

Szk: a ~ egyberonja az ablakokat a jégverés be/összetőri az ablakokat. 1822: az üveg Házhöz tartozó üvegablakokat ... a jég esső mind egybe rontotta [Szászvevsszód NK; Told. 6] * a ~ el/megront vmit a jégverés tönkretesz vmit. 1733: az nagy Jég esső ... az Tavasz határunkat annyira el rontotta volt hogy Semmiféle vetesünk(ne)k hasznát ne (!) vehettük [Kilyén Hsz; MvRK Lev.]. 1774: ezen Motsi Tarmás felől valo Forduloban levő Gabonat ugy meg rontotta a Jég Eső, hogy alig maradt meg Negyed része [Mocs K; KS Consr. 15]. 1790: a Törökbuzat a' hó harmat is érte azután a' jég essős rontotta, megis ki épült, hogy alkalmas Török buzák vannak [Sztrézakercsesora F; TL] * a ~ elver vmit. 1580: Ez esztendőben veré el a jégeső búzánk nagyobb részét és szőlőket [ETA I, 35 BS]. 1592: Myert hogy Gabonaioakat az felekieknek az Jég esseo el verte volt, azert az Zamweweo vram akarattiókból engettenek megh Adaiookban f. 12/50 [Kv; Szám. 5/XI. 8]. 1677: küldettem dnyetis tizen hetet ... az jég esső igen el vervén az szarat, idő előtt el szárad, az gyümölcszei erővel és nem joként erik [UtL]. 1722: A szörnyű Jég eső el vert itt is Némelj határokat [KJ. Rétyi Péter

lev. Fog-ból] * ~ *verte búzaföld*. 1593: Myerthogy az legh esseo verte buza földet Nemely Attianfiay fel Akariak zantanj, es tilalomba tartanj. Azert Az ket quartas vrain melle valasztottak Lenart Vramath^a es Zabo Georgyeot, megh latnj itilnj ha Meltoe ez dolognak megh engettetnj vagy ne(m) [Kv; TanJk 1/1. 218. — ^aCsak így!] * *az Úristen ~ vel elveszi a határt*. 1593: Myert hogy az Vristen eo felsege Bywneynkert hatarúnkat Sanyaru Izonyw es halhatatlan Jeg Eswel ely Veue Buza es Bor Dezma Nem leon [Kv; Szám. 5/XVIII. 25]. Ha. 1677: jég h esső [Balázsfva; UtI]. 1789: Jég esső [Abosfva KK; GyL]. 1796: jeg esső [Baca SzD; TSb 24]. 1806: Jégesső [F.rákos U; Falujk 15 Sebe János papnot. kezével].

jegesverem jégverem; ghejãrie; Eisgrube/keller. 1637: az jeges vernek körwl ualami fedeles tamaszos satoros seöueny . . . Azon beleöl kett jegh verem jegel tele, szalmaual perellyekre fedet megh poznalt annak moggya szerint [Fog.; UF I, 413].

jeges 1. jeget vág; a táia gheajã; Eis hacken. 1591: Fyzettem harom Legenyeknek ket Nap heyen harom hettre, kyk Jegeztennek egy hettre egyknek egy forintot f 8 d 70 [Kv; Szám. 5/V. 9]. 1595: 16 February . . . hagi harom nap Jegeztenek az zemetbironak attam) f — d 36 [Kv; i.h. 6/XV. 53]. 1598: 22 die de(cem)ber (!) fogatunk Jegzyny ember (!) ot hetig attunk neky f 5. [Kv; i.h. 7/XVI. 117].

2. ? 1592: 20 februáry hogy Az Jeg meg Jndúla, eyere fogattam 3 embert Jegzyny fizetem nekyek Borra valotis f — d 44 [Kv; i.h. 5/XIV. 47 Eppel Péter sp kezével].

jegező jégvágó(munkás); táietor de gheajã; Eishacker. 1585: az malom zwksegere . . . fizettem 3 Jegezeonek p(ro) f — d 30 [Kv; Szám. 3/XXI. 3]. 1593: 20. Január(y) Az Jegezeoket megh fogattwv egj Holnapra [Kv; i.h. 5/XX. 151].

jég-felszakadás jégindulás/törés; pornirea sloiurilor de gheajã; Eisgang. 1795: (A) Malmoknak s azoknak Gáttynak az időknek szkaszaibann nevezetesenn a jég felsz<a>kadások bomlások és változások történések alkalmatosságával minemű oknelkült A<dmo>nitiot praemittaltatott vala . . . azonn readmonitiobol meg tettzik [Ádamos KK; JHb XIX/48].

jéghasító I. *mn* jégtörő; de/pentru spargerea ghejii; Eisbrech-. Szk: ~ *cövek*. 1838: 18 darab Jéghasító Czövek . . . Rf 30 . . . 12 darab Jég hasító kötés . . . Rf 12 [F.zsuk K; SLT Vegyes perir.] * ~ *kötés* ? 1838: 12 darab Jég hasító kötés . . . Rf 12 [uo.; i.h.].

II. *fn* jégtörő, sarkantyú; sparghet; Eisbaum/bär. 1771: fejlül Boronákkal állitandó kemény Jég hasítókkal fortificálni^a [Dés; DLt. — ^aA hidat]. 1817: Dolgoztanak a gyalog szeresek réám nézve az első, és második hateken (!) a Malomnál, és tsináltonak egy Jég hasított a Hid eleibe, úgy a' Hidnak a' Fogado felől valo veginél, egy jo kemény erősséget nyoltz Tzévekekkel, 's fejlül a' végeit bé huzva gerendákkal [Héderfája KK; IB. Veress István tt nyil.]. 1838: Az első Hid-lábnak az orrat a Jég-hasítóval édjútt a víz el vitte [Dés; DLt 794]. 1841: Rad-

notfaja^a . . . Gyalagassai előre követ gyűjtöttek volt a Jéghasítóhoz [Born. G. XXIVb. — ^aMT]. 1851: A' Küküllőn lévő Vámos hid . . . a' czövekekhez készítet jég hasítója uj [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

jéghasító jégtörős, sarkantyús; cu sparghet (apărătoare de gheajã); mit Eisbaum (versehen). 1732: vagion az Küküllőn egj által járo, jég hasító, cserefa Czöveken, jó erős gerendákra cserefa deszkával padolt, két felől káros, egj ölnji szélességű jó erős palló [Kóród KK; Ks 12.1].

jégkár pagubã pricinuitã de grindinã; Hagelschaden. 1856: A Jozsãg bérlet iránt ezenel biztositom hogy még ez égy 1856k évben kezín hagyom s gondjaira bizom Ötszáz Vãlto Magyar forintba számítva az évi bért — ebből . . . le hagyva a mit Adora — a birtokot illető rovatalokba fizet — a termésbeli jég és tüzkárokat oda nem értve [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

jégmart a folyó jégpáncéljának széle; marginea ghejii din albia riului; Eisrand (auf dem zugefrorenen Fluß). 1752: megis indultam . . . az Borbándi^a vizen, és Gãldon^b Szerentsésen általis költesztem, de az Töviseben egésze(n) az szánom az Jég mortról ugy döztöne, hogy magom a közöpibe(n) béle estem, el lépet az viz az szánt dölve vivék ki az lovaim, az mi véle(m) vala . . . mind meg vizüle [Mocs K; Ks 83 Brebãndi Szabó György lev. — ^cAF].

jégmenés jégzajlás; pornirea/scurgerea sloiurilor de gheajã; Eistreiben. 1632: Seruitia Colouor(um) Fogariasien(sium) legh Rakassal, ho haniassal, hid oltalmazással tartoznak legh meneskor [Fog.; UC 14/38. 109]. 1723: jégmenéskor meg tolyulván a Deési gátón a jég ugj nyomja fel a vizet [Désakna SzD; Ks 25.IV.5]. 1732: Hídnk az elmúlt Teli nagy Jégmenes mia nagj ruináb(an) léven Concludaltuk meg építettünk [Dés; Jk 426a]. 1789: egy Telen Jég menés alkalmatosságával el szakasztotta a gátot az ár víz [Abosfva KK; GyL]. 1790: a Maroson valo által járásis igen bajos, mert hol jég menés vagyon, hol zajos, hol meg feneklik a hajo [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1795: az Nagyságtok Gáttya a felettébb valo fel emelés miatt állandó sem léven, hanem a sok károk okozások mellett felettébb magos léven a szörnyű ostromló vastag Jég Menések belé útkezési 's viz arja ujlásai miatt . . . annak el kellett mosottatni [Ádamos KK; JHb XIX/48].

jégpince jégverem; ghejãrie; Eisgrube/keller. 1705: a küfalon kívül levő nagy faépületek . . . jégpince [WIN I. 644]. 1717: Vasas Rakoknak, az Csürben csipelvén, és Jég Pincze földit ásván erogalodat . . . Szalóna libr. 1/2 . . . Jozsãgbeli Acsnak Jég Pincze fãit vágvá(n) az erdőkén Szallona libr. nõ 1/2 [Küküllővár KK; UtI].

jégrakás grãmadã de gheajã; Eishaufen. 1614/1617: Mikor penig Jeghet rakattam, hogy az Jegh vermet meg töltettek jeggel és szepen be czjnaltek, ugyan az Jegh veremtől az Aknara hittam az Birakat, és az Jegh rakasert esztendõnkent rendelt szaz kő soot ki olvastattam nekik és el vittek^a [Kv; RDL I. 100 Mich. Kapussi de Zeek ns nyil. — ^aA kolozsiak] | Az Uj Biro poharara, Jegh rakas-

ra Esztendőnkent rendelt szaz szaz soo, eleitől fogva meg Jartr, és meg adatot [Kv; i.h.]. 1632: Seruitia Colouor(um) Fogarasiensium) Iegh Rakassal, ho haniassal, hid oltalmazással tartoznak legh meneskor [Fog.; UC 14/38. 109]. 1654: die 22 Martii Nagy Szabó Ferencz uram hogy temetesen nem volt és ez jégrakásban is az ő kglme szolgálja miatt megtréfálódott, adott ő kglme kezünkbe d. 27 [Mv; EM XVIII, 405].

jégrontó jégtörő; de/pentru spargerea gheții, Eisbrech-. Szk: ~ *bak* (hid)sarkantyú, jégtörő. 1823: Tartozik ... két régi Hid Lábok első orát ... ujjonnan fel emelni, hogy azok Jég ronto Bakkok helyett szolgállyanak [Dés; DLt]. 1825: Tartozik a' külső Hid eleiben 7. ujj Jég ronto Bakokat építeni [Dés; DLt 86] * ~ *csáklya*. 1621: Az Var alat valo malom Jnuentariuma ... Jegi (!) ro(n)to cziaklia Nro. 3 ... vas horogh nro 1 [Kv; Szám. 15b/VI] * ~ *vas jégtörő* vasszerszám. 1822: Egy nagy Furész és egy Jég ronto vas [Nyáradszereda MT; MvLev. 8].

jégsíkos jeges; acoperit cu gheață, ghețos; eisig, verest. 1843: sáros és jégsíkos időben felmenni csaknem lehetetlen [Dés; DLt 424].

jégszakadás jégeső; grindină; Hagel. 1840: Tiroli jég, és Felleg-szakadás által károsultak ... A Lombárd-velencei áradás által károsult lakosok számára ... alalmazna szedés parancsoltatik [Nagykapus K; Rak 17].

jégtartó jégtörő; sparghet Eisbaum/bär. 1690: Vagyon ezen Malom Haz Kentelki^a Hataron az Sajo Vize mellet oldalaval Delre, Jegh tartojaval Gattyaval jól el keszítve [BK Kentelki inv. 19. — ^aSzD].

jégtorulás jégtorlódás; banc de gheață; Eisbank/barre. 1807: Kolosvár Varosa ... a Monostori Malmokrol lefolylo viznek a maga határan nevezetesen a Hóstátságán minden esztendőből alkalmatlanságaival, sött gyakran nagy kárával lévő árkot nevezetesen télnék, és jég torulásnak idején, a két víz közti Fertálynak veszedelmivel konserválva eleitől fogva [Kv; KmU-Lev. 3]. 1836: a Déési északi Nagy Hidban egy rendkívül valo jég torulás által okozott romlások [Dés; DLt 829].

jégtorlás jégtorlódás; banc de gheață; Eisbank/barre. 1591: 25 die februari B. vram Tanachyaual Menttenek az Jeog (!) Torlasa Lattogotny, adtak Az Darabantoknak hogy el Ereztetek^a f — d. 10 [Kv; Szám. 5/I. 18. — ^aA feltorladt jeget].

jégtörő 1. de/pentru spargerea gheții; Eisbrech-. Szk: ~ *cövek*. 1836: az új jég törő cövekek végei [Dés; DLt 829] * ~ *fa* sarkantyú. 1836: Az érdeklett Déési külső hid ... lábnak onraban a jég törő fa meg maradván [Dés; i.h.] * ~ *gerenda*. 1823: Tartozik ... Hidunk Ládaínak hijjanosságát is ki potolni, s arra egy Jégtörő Uj Gerendát alkalmaztatni, hogy azok Jég ronto Bakok helyett szolgállyanak [Dés; DLt]. 1832: Jégtörő gerendák tétettek fel [Dés; DLt 983].

2. ~ *Mátyás* Mátyás apostol napja: febr. 24 v. 25; ziaa apostolului Matias: 24 sau 25 februarie; Tag des Apostels Matthias: der 24. od. 25. Februar. 1803: A Té-

len Jég törő Mátyáskor Muntyán Lázártól négy Ludat lopott [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

jegumen ház/kolostorfőnök; egumen; Prior. 1757: a' Gyergyó romlása után a tatárok előtt az Hangiak ide ki futottak vala Gyergyóba, s a Jegumen is ki jött volt ugy hallottam Gaz Rezit s Kaprát Lázár Ferenc úrnak adta a' Jegumen nem tudom mi formán, az után a' Jegumen viszá ment Hangba [Gyszm; DE 3 Csokán Vaszília (70) jb vall.] | a' Hangi Monostéria Jegumenne ... ki jött vala, s Gaz rez (!) és Káprát az a' Jegumen adta volt Lázár Ferentz Urnak [Gyszm; i.h. Andreas Pópa (44) zs vall.].

A havaslevi és a moldvai vajdák levelezéséből idezhető jóval korábbi adalékok: 1585: talala meg bennünk Moldovicya monostorbéli jegoman miert hogj ket ciganyok zoekot volna ki innet az kegyelmek orzagaba Azert keryuk kegyelmeket, hogy kegyelmek alya meg ezeket a ciganokat az jegomannak [Hurm. XV/I. 696 Peter moldvai vajda lev. las,iből Beszt.-hez]. 1606: Kegyelmed azutan egy levelet irt az Pobratay legumennek, hogy megh fizessék az embernek az lo arat ..., de az legumen az egiz kalugerrekel megh eskwt, hog ez az ember igaz penzen ueotte eg cozeugh Azziontol [BesztLl 14. — Onnan némi átirással és sajtóhibával: Hurm. XV/II. 829 Ieremias Mogilla moldvai vajda Beszt.-hez]. 1638: En, Vladika Agalton, es jegumen az egesz giulekezet az Szent kalostrombol Moldoviczarol irunk egesseget es bekessget az besztiercezi bironak beöcsületes tanachaval egyetemben En jegomen Tofan az menyen vagiunk giulekezet Putna nevü kalastromban irunk az Besztiercezi bironak eo kegyelmek [i.h. 1049—50]. 1658: Mi az napkeleti templomtól függő lelki tanítók, Havasalföldének püspöki, igumeni és papjai, az elesett és romlott országunk megmaradt minden bojárival szüntelen való könnyhullatásunkat, sirásunkat és fohászzkodásunkat jelentjük nagyságodnak [RákDipló 610—3. A fentiek II. Rákóczi Györgyhöz Bukarestből].

jégvágás táierea gheții; Eishauen/hacken. 1574: Bothos Thamas Azt vallia hogy Hydwhaba Ittak volt egy Ember hazanal mykor Az Jeg vagasbol haza Indwítak volna ... hallotta hogy Adam zol volt arrol hogi a Jeg vagasba kyk Nem voltak azokon zedet penzt Ittak meg | Illes Balint, Segeswary Kristoph azt valliak hogi Eok az Agoston tyzedebe vadnak, De Eonekik hirre sem teotte hogi harmad magawal az Borra ment és az keoz penzt ky az Jeg wagason gywlt meg Ittak [Kv; TJK III/3. 344, 345a].

A műjégvártás általánossá válása előtt — Erdélyben még nemrégiben is — a folyók és állóvizek jégét darabokra vágva jégvermekben tárolták.

jégvágó táietor de gheață; Eishauer/hacker. 1585: Az jeg vagoknak fyzzette(m) az kyk az varos toat vagtak, merth az tel hozzu leön tanaczhy akarattyabol fyzzet(m) f. 3 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 73].

jégverem ghețarie; Eisgrube/keller. 1582: 29 January ... az Jégveremnek meg titiztasatol az korczyolasnak harmad magawal delig fiz(et)tem d. 18 [Kv; Szám. 3/V. 7 Lederer Mihály sp kezével]. 1590: Chinalta meg Lucachy mester az jeg veremnek heyzatyat fyzzette(m) f. — d. 50 [Kv; i.h. 4/XXI. 16 Kis István sp kezével]. 1630: fekete Janos az belit hordozza vala á diznonak s az jegh ueremben vete be [MvLtt 290. 222a]. 1675: Vagyo(n) ... Egy Jégv vérém egy kértnek hatulyan [Dés; Borb. II]. 1681: Jégv verem Az Vár mellett levő Lugas vagi vetenykes kert mellet vagyon [Vh; VhU 573]. 1697: vagion az Nagj vetenykes Kertre nyilo reteszes lakatos ajto Ebb(en) vagion az Jeg verem Az jeg veremre reteszes ajto [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 7]. 1732: ezen csüres kertben vagion edgj az földbe ásott, rako fával ki rakott s szarvazatt Szalmával fedett jég verem [Kóród KK; Ks 12. I]. 1840: Görgény^a Marhássai Jeget hordtak

a Jég verembe — Gyalagassai Jeget vágtak [Born. G. XXIVb. — ^aMT]. — L. még UF I, 413, II, 169, 180, 607.

Hn. 1668: Az Jég Veremnél valo első láb föld [Bonyha KK]. 1719: Jég veremb(en) (szó) [Bh; KHn 10]. 1723: Az Jégveremnél (sz) [Nagykeda U]. 1735/1806: A' Jég verem uttyánál (sz) [Szentbenedek AF]. 1736: Az Jég Veremnél (sz) [Sárpatak MT]. 1757: A Jég Veremre járo Zab föld [Abafája MT]. 1760: a' Jég verem mellet (sz.) [Balázstelke KK]. 1764: a' Jégverem oldalában (sz) [Szóvata MT]. 1803: A Jég verem megett (sz) [Nagyercse MT]. 1810: A Jégveremnél [Bibarcfva U]. 1815/1817: A Jég Verembe (sz) [Dobó U]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

jégverem-csinálás construirea/facerea ghejăriei; Eisgrubenmachen. 1659: 11 Junii Nagy Szabó Ferenczné asszonyom hozott mi kezünkbe az jégverem csinálásban az b. céh végzése szerint f. 1 [Mv; EM XVIII, 405].

jégverem-örzö jégveremör; paznic la ghejărie; Eisgrubenwächter/hüter. 1660: gazdálkodnunk kellett az jégverem örzöknek délebedre Sajtot hagymát vöttünk d. 7 [Mv; EM XXI, 537].

jégverés jégeső; grindină; Hagel. 1797 k.: Ollyan reménységgel voltam hog, tsak marad gyümöls a Jeg veres után, de mind el hull látom Majd mi sem marad [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1818/1820: Felleg szakadás, Jég verés és hóharmat, vagy igen kemény száraz dér [Kv; Pk 4]. 1842: Jégverés, víz árodás, sem egyéb időbeli viszontóság tekintetben nem vétetvén mindenkör a kétszáz forintokat Esztendőnkét (!) fizettyük [Sárd KK; WassLt]. 1843: a' Haszonbérbe adattakért évenként 35 az az ezüst Rforint (igy!) egyszerre September 8dik napjáig kifizetessék — a' Szöllő termésnek Jég verés által lehető egészszteni meg csonkulása esetiben azon Évre az öt pengő Rforint kárpotlásul a Haszonbér-lőnek maradván [Nagyak AF; DobLev. V/1288].

jégvermes szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: ~ kert grădină cu ghejărie; Garten mit Eisgruben. 1656: Az jég vermes kerte nyilik be job kezre ... deszka ajto, Ezen kertben vagyon jég verem szalma fedel alatt, teli jeggel, Ezen jég vermes kert, keőrös környül tamaszos leszas ... kertel vagyon be keritve [Fog.; UF II, 180]. 1675: Madarason levő Zalagos udvar haz ... az haz be kerittetven vagion mind udvaraval Csűrös kertivel vetemenies kertivel szilvas kertivel jégi vermes kertivel mihes kértivel mind ezek be vettettetven körniül leszas kert sövenniel [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1692: az Görgény vize felől vagyon a jeg verem, mely jeg vermes kerte nyilik egy fa csapokon forgo szeles kapu [Görgényszümrte MT; JHb Inv.] * ~ kertecske. 1676: vagyon ... egy jég vermes kertecske ... vagion itt jo temerdeks szalma fedél alatt három eőregh jég verem teli jeggel [Fog.; UF II, 745—6] * ~ pince jégverem; ghejărie; Eisgruben. 1679: Jég vermes Pincze Vagyon itt, Aloí, fellyül, oldalul fenyő deszkával burított, negi szegű kis pincze nro 1. Ennek kívül az negi oldala mellett kerekdeden Jég verem vagyo(n); Szalmával fedett Jég vermes Pincze ... vagyon az Pinczejeb(en): hus tarto Sztrű fa nro 1. [Udzisztépér K; TL. Bajomi János inv. 140—1].

jégverte jégverés érte; bătut de grindină; vom Hagel geschlagen. 1597: B. wram w kegilme Adatot ... az Jegy werte bwszabwl 7 koboly bwszat [Kv; Szám. 7/XIV. 41 Th. Massass sp kezével]. 1747: jég verte árpa szem nélkül Cur 4 [Borsa K; Told. 24]. 1757: Len Mag ... Az idei Majorság béli jég verte, rogyás, és igen apro 6. kalon: Lennek ... lett szeme el tsépleles után [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.]. 1788: a Jég verte búzát meg kaszáltatván lőtt rajta öt búglátska [Esztény SzD; Told. 6]. 1807: Majorság kender ... jég verte, nem derék 12 Kalangya [Dédács H; Ks 98]. 1816: Viszen Blága Mihály 4 vég vásznót, egy ezek Közűl szála, más négy nyűstös, 2 pedig szősz együtt 202 Sing, a Kender tavaj Jég verte lévén [Somkerék SzD; Berz. 11. Fasc. 75].

jégvonó szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ vashorog jégfogó csáklya; cange pentru prinderea ghejii; Eisfanhaken. 1765: Vagyon egy 4 kövő Malom Jeg vono vas horog 1 [Kóród KK; Ks 181. CI. 5].

jégzés jégvágás; tăierea ghejii; Eishauen/hacken. 1585: Amikor a városnak Apro keozseonsegess zewksegere vg mint Gatra, Ieghesre, es Eyelj wagy Nappaly Eorizesre hirdethy a' tizedes az eo tizede alath valo keossegeth, Es vakmereosegebeól nemely ember el nem menne, tehagh azon az Engedetlen Zemellien tizenket penzt vehessen az Tyzedes^a, Az Eorizesben penigh zorgalmatos legien [Kv; KvLt Vegyes III/15. — ^aL. erre jégvágás al. az adalékokat].

jégző jégvágó munkás; tăietor de gheață; Eishauer/hacker. 1598: 23 Decembris fogattam Jegzeott egy hetre es attam neki f. 1 ... 21 January fogattam esmet Jegzeott egy hetre attam f. 1 [Kv; Szám. 7/XVI. 106].

jegy 1. ismertetőjegy/jel; semn distinctiv; Kennzeichen. A. öltözetben és kelmén; pe îmbrăcăminte și pe stofă; an der Kleidung und dem Stoff. 1783: Korda István posztója is elveszett az nagy malomból, melynek is a jegye volt veres posztóval jegyezve, egyik vége Bárán gyapjosval az bé volt szegve ... ez Imre Péternél megtaláltatott Az jegyit úgy vallja maga Imre Péter: veres posztó lett volna rajta, de rostos volt a vége Minthogy az Imre Péternél való posztónak az jegye találja az Korda István jegyit, Korda István tegye le az hitet, hogy az ő posztója [Jenőfva Cs; RSzF 286—7]. 1811: Midőn Másodsor Viszsza mentek azon Pokrotzot Sohult azon Jeggyel meg Nem kapták [Görgény MT; Ks G. XVI. 2]. 1814: elveszvé a' papnak vagy 500 Rforintya ... elmentünk osztán a' pap rendeléséből a' Boszorkány Aszszonyhoz Hidasra ... Kinek is a' gyanú alatt lévő Köntösseiből Küldött Jegyeket elé adván, azokkal minékutána tsinált babonázott volna a Boszorkány valamit, azt mondotta Péternek, hogy Parasztyiva az Asztalos Ilia Felesége lopta el a pénzt [Banyica K; BfR 117/1 Rusz Juon alias Majer (30) col. vall. — ^aTA?].

B. állaton; pe animal; an Tieren. 1629: latam akkor azt az Czikotis ot ... es monda(m) Fazakos Martonnak hogi ot vagion az eő czitkaia is, kerdemis tölle, hogi ha vagione jégi rajta, s monda vagion egy kis holdoczkaja, enis szinte ugi lata(m) hogi vagion egy kis fejer holdoczkaja az homloka(n) [Mv; MvLt 290. 165a]. XVIII. sz. eleje: leg job volna hogy a Ménlonak homlokan vagy

sikláján semmi jegy nem lenne [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1759: egy alkalmatossággal . . . Fekete Kőrösi emberekkel találkozáson azon bitangban fel fogott lovakat nékiek notificáltam, describálván az lovak(na)k szőrit és jegyeit [Bulzest H; Ks 101]. 1768: Szemleltük ugyan azon bé hajtatót Nagy Szürke kantzát hogy az Isaké lett volna . . . és Semmi jegyet nem tapasztaltunk volt rajta rá eskünni nem bátorokdunk [Páké Hsz; SzentkGy J. Szörtsi mp]. 1805: Egy kised barna pej Kantza minden jegy nélkül [DLt nyomt. kl.]. 1843: A szegény öreg Cróck egy év és három napra, egy szép piros peji kanca csikót ellett Persiváltól — semmi egyéb jegy nincsen benne, csak a' homlokán néhány fejr szőr elegyedés [Zsibó; WLt Nagy Lázár lev.]. — L. még HSzj *csukaszürke és sötéteje* al.

Szk: ismertető ~. 1812: Sipos Sándor vasárolt . . . egy Szürke szőrű fel alio szarvu ökröt . . . ; mely ökörnek egjeb esmertető Jegyei felett nevezetesebb Jegye az volt, hogy mind a' két vékonnyan keselly volt [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1840: nyolcz esztendő barna-ló az utó-lábain a' Köröm balogos bégjeje vagy más esmertető jegyei észre nem vették [DLt 860 nyomt. kl.].

2. tulajdonjegy; semn de apartenentja; Eigentumszeichen | bélyeg; semn distinctiv; Zeichen, Merkmal. 1758: Udvar Istvánné meg találván egy jegyes Pipejét a' Kotsis Ferenczné Pipéi között ki fogta közüllök mint magáét, mell(ne)k bizonyására minket Birácul magához híván . . . mi magunk hitess társammal edgyütt az ő több Pipeivel edgyűve tévénk, és mindenek(en) a' több Pipek(ne)k jegyekkel meg edgyeztetők, és a' jegy(ne)k meghegyezéséből Udvar Istvánnéjának lenni találók, mely alkalmatossággal mindgyárt le tévé nekünk a' két pénzt, hogy mennyünk Kotsis Ferencznéhez, s' nezzük meg hogy az ő Pipei(ne)k minémű jegyek vagyon, mely kéreésére el mentünk, meg néztük . . . , de semmiféle jegyet nem esmerhetünk azokon [Betlensztmiklós KK; BK. St. Szőlősi (28) zs vall.]. | marha bélyegző Uraság jegye Nro 1 [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1781: egy Borbély Fegyenc nem vallja magáénak azon elkárosodott bört, vilárgoson kihozza a füljegye, valamint az kesely üdöninónak valóságos jegye vagyon, úgy a bőrön is hasonló jegye vagyon Azért Borbély Ferenc marhájának az bőre, amely marhát, vagyis ökörtinót Borbély Ferenc magáénak mond, annak az jegye nem találja a Borbély Ferenc marhája jegyit [Jenőfa Cs; RSzF 214]. 1820: Városvizi Juon Praeda panaszsza felvétetik Hátszegi Mihály Bojer ellen egy Ketske keresetéb(en) mely Nalla meg találattott, és a több Ketskékel Confrontáltatván mindenekb(en) az Jegye a' többekkel egyenlőnek találattott mely még Nállok meg volt [H; JF 36. 4]. 1823: azon Jegyről meg üsmérik . . . Berszán Gyurka is tudta és üsmerte azon Juhát [F.rákos U; Falujk. 126 Solyomi István not. kezével].

Szk: moldovai ~. 1819: egy vén, herélt fako Ló bal temporáján moldovai jegy vagyon [DLt 731 nyomt. kl.].

3. határjel; semn de hotar; Grenzmarke/zeichen. 1642/1722 k.: vagyon az Eklesianak edgy darabocska igen szép Szálas erdeje . . . jegye a mező felől edgy nagy Nyárfá Török [Beresztelke MT; GörgJk]. 1717: ahol egy fejr kő vagyon azok az mi hatarunknak az jegyei [Celná AF; EHA]. 1733: minyáján a kik ott voltak a hatar járásb(an) . . . azon egjezték meg hogj csinályonak

valami jegyeket, azon Controversias hely(ne)k, hogy ne veszekegenek anyit feletté [Héviz NK; JHbT]. 1741: A

Kis Gyekei^a és Légeni^b Határok között, érté, latotté vagj hallotté a Tanu olyan bizonyos régi jegyet, Határkövet, vagy halmot, az mely az ket Határt egj másutl meg különbesztette és azon jegyek holl voltanak [Ks K. 73 vk. — ^{a-b}K]. 1769/1802: A mutatott keresztés fák határt distingváló jegyeknek nem tartathatnak:

privatus Emberektől vágottanak fenn egy Ember magassagnyira, nem pedig az fa tövében [Torda, TjKT III. 38]. 1781: ő Nga a közönségesből, a maga Alloodialis szölője mellet fel fogta a Malaistyat Jegyekkel elis métaztá . . . egy részit megis szántattatta [F.nádasd H; JHb XXXII/32]. 1800: ezen . . . nagy árkot tartottuk . . . a' Kodi^a és Kelentzei^b Határokat egymástól meg választó leg bizonyosabb jegynek [Benedekfva Sz; BfR II. 58/29 Morár Maftyé (75) vall. Vervölgyi János keze írásában. — ^{a-b}Két szomszédos település]. 1803: Vagyon a' Tisztelt Exponenseknek egy Nyil Erdejek . . . régi Bórózdáit igyekeznek . . . ki jártatni ahoz értő falusi Lakóssokkal akik hitek le tétele után ki mutatván esmerhető jegyekkel a' Tisztelt Expónenseknek rész nyil erdeit el választzák [Ádámos KK; JHb XIX/63].

Szk: ~et hány/vet (fába) határjelet ró. 1751: Az Remeteiek olyan fákra és Csutakokra is vetettek magok jegyekét melyeket en magam aszaltam s az fajatis én vittem el ollyan Szaraz fákra és Csutakokra hántak jegyeket, melyeket az Várhegy alatt valo, oláhok el aszaltak volt [Remete Cs; LLt 150] * ~et tesz 'ua.' 1751: az Remeteiek az Controversias helyén az mű aszalt fainkra jegyeket tették [i.h.]. 1755: Néhai Togye Sztán tett volna azon írtás helyben jegyeket, holmi fákat tsonkázván szokásunk szerint, melyel maga(na)k ő foglalta volna el-sőben hogj azt a helyet meg irtsa [Balsa H; GyK]. 1756 k.: Hasonlo itélet alatt lésznek azokis a' kik a' határban más helyen csak vakarítást annál inkább jegyet tenének, sub praetextu hogy mast onnet praevie excludállanak [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. * *metalis* ~. 1782: Mivel régi ide valo lakos ember vagyok tudom nyilván és bizonyosan, hogy az Füzesi és Dragi^a határokat külömbesztetik meg illyen valóságos és metalis helyek és Jegyek [Füzes SzD; EHA. — ^aTöszomszédos az elsővel, de Kolozs m-ben].

4. vízállásjelzés; semn al nivelului/cotei apej; Wasser-marke. 1741/1758: Jonás Pálnak Stompat építeni, és csináltatni meg engedünk (!) . . . ugy mind azon által, hogy a felső szomszédok Stompjainak . . . ne ártson hanem azok(na)k kerekín alol lévő Sebességét meg hadgya az hidőcskan mingyárt fellyel tött jegyig [Abrudbánya; Szer.]. 1743: mikor az említett sóvényfalvi Malom(na)k a' gáttját meg kötötték volna . . . a Malmon alol jeget töttek, más nap mikor meg földelték ujabbán fel jött a' jegyek Círcalására és éppen egj singni fel tojlulása volt a' viznek [Dombó KK; JHbK XXVIII/9].

5. kézjegy; parafa; Handzeichen. 1730: Melly dologrul adom ezen reversalisomat szokot Peczetemmel kezem irasaval vagy egjeb kezemmel tött jegyekkel roborálván az alább Coramizalo bites Ne(m)es személyek előtt Futuro pro Testimonio [Dés; Jk 400a].

6. név-kezdőbetű; monogram; Monogramm. 1805: Nagy fejr 'Sebbéli Keszkenyöket Hollandiai batisz való hasanló' jeggyel (igy!) [DLt nyomt. kl. — ^aB és F betűs].

7. (vmiről áruklódó) nyom; urmă (care trădează); (verräterische) Spur. 1750: talám á mig élis megláttzik az helye és jegye az hol be törte volt á fejit [Veresegyháza AF; Told. 43]. 1841: nem tudom hol tört el a lába a Mike Ur tsitkojának, azt keresém, ha nyomát, jegyit láthatnám | egy jukat mutattak a pásztorok és amelybe ök mondások szerint — törött volna el a tsiko lába, — körülette mindenüt ugyan szemesen vizgáltuk, mi jelét, jegyét vehetnök észre, a lába eltörésének, vért, szórt, vagy egybe ollyas jegyét [Dés; DLt 1541 9a, 10a].

8. kb. jelkép; simbol; Sinnbild, Symbol. 1736: az vőfély az kardját kivonta, és a karddal az menyasszony fejéről a koszorút lementszette (: az azért volt, hogy emlékezzék meg az menyasszony, hogy mivel szüzességének jegyét az koszorút karddal veszik le, úgy viselje magát az szent házasságban, hogy ha azt megmocsolja, kard lézen a fején :) [MetTr 388].

9. csillagkép; constellatie; Sternbild. 1662: A következendő 1657-béli veszedelmes állapotokru 1598-ban prognostikált volt akkori debreceni scholamester korában, közönséges kalendáriumban nyomtatattván, néhai Újfalvi Imre, ... kinek prognostigálása ekképpen vagyon; „Ezerhatszázötvenhétben, Mikor, ember, jutsz ennyiben, Rezzen világ minden részben, Mert a nagy év percen ebben. Avagy jegy kezd ködben lenni, Vagy az Halys visszafolyni, Az nagy Taurus elolvadni, Kis Halcyon adattatni.” [SKr 349—50]. 1758: Ami ... e ... világra születésemet nézi, az volt ezen tizennyolcadik saeculumnak tizenennyolcadik esztendejében, id est anno 1718 die 31-ma Martii, hétfő nap éjszaka 11 óra-kor, midőn a hold a kos-jegyben volt [RettE 54]. 1760: adott Isten egy fiacskát holdfogya és újság között a bikajegy alatt reggeli 8 és 9 óra között [i.h. 107].

10. jegyesség; situatia de logodnică; Brautstand. Szk: ~ben van. 1570: Anna Bartha Esthwanne ... vallia hogi az ew leanya Jeghbe volt Molnar Jakabual [Kv; TJK III/2. 107]. 1573: Orsolya Leorinch deakne ... vallya, hogy eo my koro(n) Jegybe volt volna Lörinch deaknal, az Margit azzontol kwld Nely az teob Ayandek keozot egy partha Eowet [Kv; TJK III/3. 253]. 1624: Zekj Soldos Leorincz Leaniat ki Jegiben volt Matkajanal Nagi Geörginel massal el szeokven es el hagyva(n) hiteotlenöl, az Eccl(es)ia teölle fel szabadtította [SzJk 16] * ~et visszavesz. 1702: Léven mátkasága N: Pongracz András Uram(na)k, Nem: Torma Susánna Asszonnyal azt ő kglme ... csak hamar meg-bánta annyira meg hülemédett tőle hogy semmiképpen arra nem inducaltathatik hogy az matrimoniumot consunálhassa (!) véle; a' Leányzo penigh ... a' jegyetis absque ulla contradictione vissza vőtte [i.h. 338].

11. jegygyűrű; verighetå, inel de logodnă; Verlobungsring. 1708: tanálkozott valami rosz nyelvű Asszony ki azt mondotta neki: bajod ne(m) volt lézen, ha azt a leánt el veszed ha ne(m) fizettel az Birak(na)k fizecz ezután mert igen nyelves, erre nezve meg unatkozott tőle es ajandekat leányom(na)k vissza adta s jegyetis [i.h. 854].

12. jegyajándék; dar de logodnă; Verlobungsgeschenk. 1628: nekem igerte Gellien Janos az leaniat Jegiet is adot nekem, enis attam nek, es sokszor napöl töt mikor adgia megh az Leant [SzJk 18]. 1682: Varallyan lako idösbik Osvat Istua(n), fia ifjabb Osuat (így!) kep(en) szöhitattytia Szekely Borkat ilyen okokert. 1.

Mert gyűrűjét es penzet hazassag véget el vőtte az utan szauat revocalta az matkasagba(n) meg jatzdottatta. Azert jegyét visza kívánnyia egy szersmind absolutiotis keres [i.h. 179]. 1772: adott ... az Méltóságos Ifiu Aszszony ő Ngának ... Uri familiájokhoz illendő Uri Jegyet, mellynek némelly része állott Meny Aszszonyi öltöző köntösből [Drág K; TSB 21]. 1796: Dosa Ádám ur Bernád Ersébethet el mátkásította volna matkosághoz illendő jegyekkel [Ilencfva MT; TLev. 4. XL. A]. Szk: ~be adjándékoz. 1598: Kis Peterne Martha azzonj ... vallja ... eleottemis Zabo Georginek az Anya vewe be kezet Borbely Ferencznenek, Annak vthanna vgy Jeowenek oda Balassy Ambrus Zabo Georgiel es zentevl zembe vgy kerek megh az leant, és vgy Ada egy gyemanthos gyeoreott neki Jegyben s vgy fogdossanak kezét mind az leannyal, es mind Anniaual [Kv; TJK V/1. 238]. 1655: gyűrője nem leven, egy tallert adot jegybe, mellyet szolga biro által tülem vissza keret, s enis viszsza attam neki, mellyel maga oldotta el hazassagbeli kötelu(n)köt [SzJk 75]. 1710: Csontos Györgj Ur(am) Felesége(ne)k Kovács Katha Asszony(na)k Jegybe) adott egy maga építette kis Szőlőt, Egy Zöld selyem övet és egy ezüst kalánt [Küküllővár KK; DobLev. I/67]. 1840: Léven Albert András Uramnak ... egy háza vagy is Telke ezen Telken épített ujji Háznak a' közönséges uttza felöl való részét Feleségére menendő választottya Máté Annának Jegybenn (: Dosban :) ... ajándékozta [Kv; Vég.] * ~be való keszke-ny jegykendő. 1763: 3. fehér bibor jegyb(en) való keszkenő [Nsz; Szer.] 1766: Szép buja vászon az két végin igen gazdagon négy nagy arany Szkofiommal meg varrot jegybe való keszkenyő [Lesnek H; i.h. Harsányi Éva inv.] * ~be visz. 1625: Wagon megis egy parta eo mellyet elebbi meg holt vra jegyben wit wolt [Kv; RDL I. 126]. 1674: Vagon egy karmasin szin Dufla arany virágu kanavác, szaknya, mellyet az Apám vit volt Jegyben az Mostoha anyam után [Beszt.; WassLt 72/6].

13. bemeneti ~ belépőjegy; билет de intrare; Eintrittskarte. 1861: a köztemető javára adott táncvigalom, bemeneti 2. darab jegy meg váltása árában 2. f. [Kv; FésCjk 105].

jegyajándék dar de logodnă; Braut/Verlobungsgeschenk. 1637/1639: Keouetkezek az Jegy aiandek, az kiket eleoben megh attunk az aszonnak^a [Kv; RDL I. 111. — ^aAz özvegynek].

jegybéli jegyességbeli, mátkasági, mátkaságbeli; logo-dit; verlobt. Szk: ~ állapot jegyesség, mátkaság. 1657: Negyedik hugomat, Petronellat, Apafi Mihály nagy főember jedzette vala el, de jegybéli állapotjában meghala [KemÖn. 18].

jegyecske 1. ismertető jelecske; un mic semn distinctiv; (kleines Kennzeichen. 1747: Pap Mihály ... falumbéli ismërem, ábrázattyaiban fejérszeg, Szőke Sárja barjusza vagyon az állán pedig egyik felöl forradás forma jegyecske vagyon [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVIII].

2. (tulajdon)jegyecske; mic semn de apartenență; (kleines Eigentumszeichen. 1803: (Az abrosz) egyik szélyin veres fejtővel varrott jegyecske láttzik, egyik színéről egy kús keresztszékét, az ellenben való p(e)d(ig) O forma Betűt mutató [Désfva KK; UnVjk].

3. foltocska; patá micá; (kleines) Mal. *XVIII. sz. v.*: egy Nyári pej tsikotskával melynek a homlokán kis jegyeske [Pfm IV].

jegyes 1. mn 1. jellel ellátott/megjelölt; ínsemnat, care poartă un semn distinctiv; mit Zeichen versehen. 1636: azt kerdette az Incta jegiese az te tangerod [HSzj *tányér* al.]. 1637: Mondak aztis hogi, hiszem jegyes aszonom az te kosarod ugimond, monda Czegledine hogi iegjüs fonalal keőteőtte által s latok hogi az megh holt mehen vagjon az keőtes [Mv; MvLt 291. 82a]. 1758: Udvar Istvánné meg találván egy jegyes Pipejét, a' Kotsis Ferenczné Pipéi között, a' fogta közüllök mint magát [Betlensztmiklós KK; BK. St. Szőlősi (28) zs. vall.]. 1819: két szekér veszsző el veszvén a' falu erdejéből, Dán Mihutzonnynál találatott a féle jegyes veszsző [H; JF 36. Prot. 5].

2. határjeles/jelzéses; cu semn de hotar; mit Grenzzeichen versehen. 1717: hol mitsoda nevű helyen kezdődik az Czelnai határ és hol mitsoda Jegyes helyeken megien el az Magiar Igeni s Igen pataki határ szomszéd-ságában egész az piatra Surbuiaig [Celna AF; EHA]. 1762: mitsoda jegyes, és nevezetes Helly választya meg a' Kortvéfáji^a Határt, a' V Sz. Iványi^b Határtól [BálLt 87. —^{a-b}MT].

Szk: ~ fa. 1616: egy Wt megyen fel az Hegyre, az hol hatar jart jegyes fa wagon [Pókafva AF; JHb XXV/25]. 1775/1802: azolta nem járván ezen Erdőben sem egyszer sem mászszor 56 Esztendeje . . . , nem praesummálhatni iránta hogy az praetendált Határ Jegyeket ezen Erdőben ki tudta volna igazán mutatni, aminthogy observaltottis titubatioja a jegyes fagnak ki mutatasában | a Bezdédi Meltóságos Possessor Urak ductussak szerént oculaltattott jegyes fák, törvényes határ Jegyeknek, és metáknak nem ítéltethetvén, azok szerént a Bezdédi^a Határ a Nagy Kristolczy^b Határtól nemis Separaltathatik [BSz; JHb LXVII/3. 141—2. —^{a-b}SzD]. 1776: Első, Tábla . . . egy Jegyes Gyertyan fátol kezdvén más jegyes fák árránnyáb(an) le fele a nagy patakban rug véggel [Szalonna SzD; JHbK XLII/9] * ~ kő határkő. 1754: egy jedzés köig bé mindenüt a Mlgos Lázár familia erdeiből posztul^a a patakig által, a jegyes kő iránt [Alfalu Cs; LLt Csáky-per 537. L. 3. —^aAz erdő].

3. ismertető jeles; cu semn distinctiv/de recunoastere; mit Kennzeichen versehen. 1747: Pap Mihály . . . ábrázattyában szöke . . . jegyes állú ember vala [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII].

4. ~ gyűrű jegygyűrű; verighetă, inel de logodnă; Verlobungsring. 1736: Az kézfogás után az leányt megint bevítették apja vagy anyja házában, s ott megállott, azután az legény két atyafiától az jegyes-gyűrűt béküldötte, azt az leány elvette, akkor az leánynak valamelyik asszony atyafia egy gazdag skófummal varrott keszkenőre, mentől tisztességesebb gyűrűt akasztván, a leánynek ugyanazoktól, kik az leány gyűrűt bevítették volt kiküldötte [MetTr 376—7].

5. ~ mátká gyűrűs menyasszony; mireasă cu verighetă; Braut mit Verlobungsring. 1642: Ennek előtte valo ideokban en iambor emberek által megh kerettem volt Jövendő hazassagra Kis Balint Cathat igerte is vala magát es ajandekatis el vöttem, en ugi tartottam mint köteles iegies matkamat, es mikoro(n) haza kerettem volna nem adak, hanem megh tartak [SzJk 59]. 1694:

Causa Nemethiensis^a Petki András jegyes matkajat Darna Sárát kívánnya maga melle [i.h. 281. —^aSzamosújvárnémeti].

II. fn 1. mátka; mireasă; Braut. 1633: Hallottam az falabu Kathatul hogi beszelli uala jm az en jegiese(m), az io ifju legini azt mondgiak hogi el akar hadni [Mv; MvLt 290. 138]. 1797: Cathus Kadar Mihaly iegiesse [Kv; TJK VI/1. 84]. 1816: Ifju Legeny Ketesdi Czondi Andris, és M. Bikali kis Sára az elsőnek Jegyese [M.bikal K; Rak 139]. 1864: Molnár Jancsi és jegyesse Vincze Márisko [Szamosfva K; Rak 5].

2. megjegyzett személy; persoană înfierată; angemerkte/mit Merkmal versehene Person. 1831: (A gulyás) kínálkozik Kotsisnak de nem fogadom meg mert tolvaj, a' Néhai Sigmond testvéremnek ládájából régebben pénzt lopot ki s ezzel magát előttem jegyesnek tévén nem fogadhatom meg [Dés; DLt 332].

jegyetlen megkülönböztető jel nélküli; fără semn distinctiv/de recunoastere; ohne Unterscheidungsmerkmal. 1849: Fehér szürke ló jegyetlen | Megy pej ló jegyetlen | Világos pej ló jegyetlen [Kvh; CsZ].

jegyez 1. megjelöl; a ínsemna; bezeichnen, (an)merken. 1783: Korda István posztója is elveszett az nagy malomból, melynek is a jegye veres posztóval jegyezve [Jenőfva Cs; RSzF 286]. 1824: Kigyo lábakan álló két ezüst poharatska B.B.R. betűkkel jegyezve [Fugad AF; HG]. 1839: Tángyértörő jegyezve [Kv; Ks 73. 55]. 1849: Egy garnitur leg fainabb kamuka Abrosz tizenket hozzavaló asztalkeskenyővel egy grofi Koronával Jegyezve és alatta W.A. [Széplak KK; SLt 17].

Szk: pecsétel ~. *XVIII. sz. eleje:* Az hattadik Articulus minden fele posztót Erdéli modjára csinálhatnak és zölden festjék meg, addig pedig meg az láto Mester az raman meg nem láta, és az Város es Cze pecsétel nem jegyeszte csak egy singet is benne el ne adjon [Kv; PosztCart.].

2. határjelet tesz; a pune semn de hotar; Grenzzeichen machen. 1733: miolta a Varmegye Tisztei a rétet kijárták, határt jegyeztek néki [Hévíz NK; JHbT]. 1839: a' ki nyilazat borozadt törvénytelenül vagy felyebb felyebb vagy bennebb bennebb jegyezki [Zágor KK; PF].

3. lejegyez/ír; a nota/scrie; nach/abschreiben. 1823—1830: Amiket pedig ide irtam, keveset kivéve mind szemimmel láttam Sokszor félen fordulva pugillarisomba jegyzettem, mert nyilvánosságosan jegyezgetni idegennek kivált hadakozás idején nem lett volna bátorságos [FogE 188].

4. beírat/jegyzetelt/jelent; a pune să se înscrie/să se înregistreze, a anunja; einschreiben lassen. 1571: Az haladek wta(n) hallom hogy jelenti wolph hogy Terehnel kwl prokatort akar hyny, ha jeczeteys az haladek wtan jeczette az prokator hywast [BálLt 79].

5. jegyzékbe vesz; a trece în listă; in ein Verzeichniss aufnehmen. 1803: Valamint az el-tsépeteltett s ki-szorától Gabona, ugy szintén a' le-vert Török buza is a' Regius előtt mérettesen fel, külön jegyezven mindenkor a' Gabonának elejét, az ugy nevezett szakasztástól [Kv; AggmLt A. 117]. 1841: ha valaki Capitalist fizet bé, avagy Interest ad meg azokat külön positiok alá jegyez-zék [Kv; ACLv.].

6. jelent; a ínsemna, a avea un anumit înjeles; bezeichnen. 1615/1616: az Universittis (!) vocabulúm oly

közseges szo, mely neha az magistratust, neha az hütös esküt embereket, neha pedig az közseget jedzj. Ittis constal az keresethez kepest, hogy az Magistratusb(n) leüő személyeket illetj csak [Kv; RDL I. 100]. 1662: jegyez ez szivnek öröme belső, valóságos, gyükeres, fundámentomos és fő örömet | a korona . királyi méltóságnak tündöklő cimere, jegyzi azért a legnagyobb, dicsőségesb, becsületes, tisztességes és méltóságos állapotot s annak virágzó, tündöklő, fényes voltát [SKr 667—8].

7. eljegyez; a logodi; verloben. 1669: Rettegen lako Nemzetes Alvinczi Istvan U(r)am Inassa Jantsi jegyzette volt jövődöbélj hazassagnak okaert Jakab Katat [SzJk 105].

8. fel/megjegyez, megbélyegez; a nota/insemna; aufzeichnen. 1659: örömet ki mennék, valamint lehet. . . , csakhogy iszonyan tilalmazzá, ijjesztenek is, kiváltképpen azzal, hogy most is jegyezve vannak törökök előtt neveink [TML I, 388 Rhedey Ferenc Teleki Mihályhoz].

jegyzetlen, jegyzetlen megjegyzetlen; fārā semn; ungezeichnet. 1804: mikor a' Sertéseket ki hajtották azt fenn hadták magoknak a' Pásztorok hogy senki is jegyzetlen Marhát ne hajtson [F. rákos U; Falujk II—III]. 1810: hármán Vettünk egy Jegyzetlen Fát 4 Német Forinton [Sóakna MT; Born. G. IX. 4 Zuga Matyjé (50) vall.] | Szóts Pétre mondá No én még vettem egy Fát 4. Rh forinton . . . el is mentünk a fát meg nézni s hát a fa jegyzetlen, Én mondám, ez a fa Nints meg jegyezve Melyre Péter azt felelé, Legyen a hogy Lesz tsak fogjunk hozzá [uo.; i. h. Oltyán Szimion (20) vall.].

jegyzet 1. határjellel megjegyez; a insemna/marca cu un semn de hotar; mit Grenzzeichen versehen/bezeichnen, markieren. 1751: a hol a Remeteiek fákot jedzettek hogy határt tegyenek meg azon felyül aszaltak bük fát fenyőfát az Várhegy alatt Commoralo Olahok | az Remeteiek ki jöttek volt a Contraversias helyre fakot jedzeteini [Remete Cs; LLt Fasc. 150]. 1763: a'hol a'n-nak a Borzafának gyökere láttzik . mind a' Nehai Popa Opra örökségéhez tartozott, és abból szakadt el . . . még magok az örögek mente(ne)k elől és a' helyet jegyzgették, a' Déákok pedig kísérték, mely helyet annak utánna Czövekekkelis ki métázta(na)k [Szecsel Szb; JHb Lazar Morárr (35) molnár lib. vall.].

2. jegyzetet készít; a nota, a lua note; Notizen machen, notieren. 1823—1830: Sokszor félen fordulva pugillarismba jegyzettem, mert nyilvánosságosan jegyzetelni idegennek, kivált hadakozás idején, nem lett volna bátorságos [FogE 188.]. 1843: Varga Katalin plajbásszal jegyzetgett [VKp 110].

jegyzetés írogatás; notare; Schreiben. 1753: félen híván engemet valami levelekből jedzeteésekből tön ilyen declaratiot^a [Marossztkirály AF; Told. 25. — ^aKöv. a nyil.]. 1808: Veres plajbász . . . a jegyzetésre lévén nállam azonnal kevés papirossat is lelénk | azzalatt míg én azokat jegyzetném bé estveledik Setétedik, s ugy a Jegyzetést félben hagytam [Déva; Ks 119b].

jegyzetű-könyv jegyzetkönyv; carnet de notițe, bloc-notes; Notizbuch. 1782: a' Veres név alatt találtunk még, egy Vereset a Jegyzeto Könyvben, melyrol ismét

ilyen Irás vagyon: Joannes Veres l. N. de Csegez Vir moritur die 13 Aug hor. 9. 1753 [Torda; KW].

A régiségben — az újabkori ügyviteli eljárások meghonosodása előtt — a közületek, mondhatni, mindenes jegyzetkönyvbe jegyeztek mindenféle a közület életében előforduló életjelenséget, ügyet.

jegyzetetik határjellel kijelöltetik; a fi marcat prin semn de hotar; mit Grenzzeichen bezeichnen/markiert werden. 1835: az elfoglalando Erdőnek, mely egy Triangulumat formál, Határjait az irt Cometaneusoktól ki kérdezve fell adásokhoz keppest jegyzetett Délről az Irtóvány patakja [Magyaró MT; EHA].

jegygyűrű verighetä, inel de logodnă; Verlobungsring. 1573: Kalmar Istwan azt vallia egy hwgat Sofiat kyt akkor az zwz apachak keozet tart volt egy Nenje Neky zerzette, es hoga kez fogasok meg leot volt . . . az Jegh gywreotis Meg Mwtatya [Kv; TJK III/3. 170—1]. 1635: ezt az gyurut negied felorinton uotte uolt, az matkajanak jegy gyűrűnek [Mv; MvLt 291. 442]. 1645: Aranj Gyűrűket is lattam asszoniomnal . . . az tobbay között egy Meczetlen kek Safeljos köüü uala immar arrais nem emlekezem . . . hoga ha azt mondáe az aszonj, hoga eo kegielme adta iegbe az Vrnak, auagi az Vr eo kegielminek de azt mondja vala hoga Jegy Gyűrű az [LLt Fasc. 120]. 1657: Engemet Pusztai Mihaly haro(m) uttal talaltat meg, de magamat nem igertem neki, s nem kötesztem, hanem negyed uttal . . . erővel akaratom ellen vötenek es hajtottanak rea —, s' ugy kötelesztem magamot de azon nap meg banvan a dolgot harmad nappal az utan vissza küldöttem az jegy gyűrűt [SzJk 81 Juditha Szekely de Pusztá Kamaras' vall. — ^aK]. 1776: Hogy tellyes igyekezettel volt, miképpen a B Henter Antal Urffi Mátkaságáról lemondhassanak, az abbol tudom, hogy a Tisztelendő Egrestöi Plebanos ur is le hivattatott volt Kórodra olly Szándékkal, hogy ő Atyasága és más Regius által a Jegy gyűrű vissza adattathassék [Kórod KK; GyL. Gabr. Mártonfi (31) káplán vall.].

Szk: **gyémántos** ~. 1769: Két gyémántos jegy gyűrűt mely(ne)k edgyiket Néhai Groff Kornis Ferentz Sogor adott volt jegybe az Néném(ne)k kiben is edgy Nagy tábla gyémánt vagyon [Marossztygörgy MT; Ks 19/VII. 11].

jegykeszenő jegykendő; batistă de logodnă; Braut-tuch. 1675: die 5 Juny hogy itt volt Barcsai Akos V(ram) az melly jegy keszenőt tiszta aran(n)yal varratam adtam erette 99 penszt [Beszt.; Törzs].

jegymarha jegyajándék (jegyajándékba adott érték-tárgy); dar/cadou de logodnă; Verlobungs/Brautgeschenk. 1575/1576: hozak my nekewnk az Nagysagod paranchyolaththy hogy el menyewnk Frathay Janoshoz es az eo feleségehez Swki Borbara Azzonyhoz, es

meg kerneok eo teolleok az megh holt Gheoregh Demeter marhayath, Twdnia illik penzet Ezwst myweth es minden Jegy marhayat valam eo teolle az eo kezekben maradot volna [Fráta K; SLt S.17].

jegyruha hozomány, rég jegyajándék; dotă, zestre; Mitgift, Aussteuer. 1507: En az Jeg rwhat az Angyanak fizettem terycen meg hat foryntot Benne <az E>ⁿ aruaymnak es Agyanak Neky Neg Negyedffu <...?> [Nyírk VI, 187 Cheh István végr.]. 1508: Ezt my Emle-

az Várhegy alatt való oláhok elaszaltak volt es elis hordottak a kerteken keresztül jedzegették ki jötték vala a Remeteiek határát foglalni, de mán annak előtte azon helyet az varhegy allyay olahok elaszalták volt [Remete Cs; LLt Fasc. 150].

jegyezetés jegyezgetés, följegyzés; insemnare; Aufzeichnen, Notieren. 1605: pentekre gywtesse be biro Vram az Varost es Adgya eo kgme ozton az varos eleyen be az kgmek Tetceset Instructiorol valo Ietczegetese ket [Kv; TanJk I/1. 512].

jegyezető szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ könyv jegyzőkönyv; proces-verbal; Protokoll | jegyzetfüzet; caiet de note; Notizheft. 1782: találtunk meg egy Veresset a' Jegyezgető Könyvben [Torda; KW].

jegyeztetett jegyezgettet; a pune să însemne/să noteze; aufzeichnen/notieren lassen. 1605: biro vram az Tanach melle gywtessen be az Jdes vrainban es Ietczegettesenek eo kgmek Instructiot [Kv; TanJk I/1. 512].

jegyeztetetés följegyzés; insemnare, notare; Aufzeichnung. 1606: mw nekünk az menemy dolgunk oztozasra keotel alatt uala, melj dologrol ieczeggettesünkis uala eggik keoztünk ualo ember kezenel, meljbeol peczet alatt ualo leuelet akartam jratnj [Uoszt 20/183].

jegyzék 1. lajstrom; listă; Liste, Verzeichnis. 1807: Jegyzéke Azon eszközök(ne)k mellyek ... a Császári Csik felé menő utnak meg tsinálására s igazítására készítették⁴ [Uoszt ComGub. — ⁴Köv. a fels.]. 1849: a' t. Rendőrséghez bé adott jegyzékben foglaltakat is mint miket maga Kelemen Beni önféjűleg tartoztatott le, mint sajátaimat kiadatni kérem [Kv; Végr. Vall. 56—7] | Az Esketésből ki nem tűnven n Cseh Joseff Urnak Marháiból . sok egyéb portékái. mikis az özvegy Jegyzékébe fel vagyon téve (így!) . ezekről a' Falusi közönségtől származó kéretni meg kívánnya az özvegy [Héjjas-fva NK; CsZ]. 1865: A' mi az említett jegyzékbe nem volna be foglalva, osszák fel egyenlő mértékben gyermekeim [Kv; Végr. 4].

2. bolti ~ számla; factură; Rechnung. 1849: Kelemen Béni a' bolti jegyzéket is kérte tőlem, de arra nézt Kelemen Mártonfihoz^a utosítottam [Kv; Végr. Vall. 65. — ^aA kereskedő].

jegyzés 1. feljegyzés; insemnare; Aufzeichnung. 1584: Az Wasar Vamrol ualo ieczes ... Mikor wekath wagy egieb merketek pechetal, Tehat akor keth pinzt wehessen [Kv; KvLt Vegyes III/10]. 1585: Ferenczy Antal vram es Volffard vram valliak hogy megis Montuk hogy minde(n)t Irassanak a' Notariussal, mert az Jegszes inkab meg tartana az keozteok valo disceptatioknak emlékeztet [Kv; Tjk IV/1. 413]. 1593: Az kiraly biro vrain az en Jobbagiomot teorwenj modgia zerint megh zabaditottak benne, kit megh bizositok az kiraly biro vrain Regestrom(m)al Jegyzesewel [Uoszt]. 1681: Jozságcscáim allapottyárol ualo jedzésék szűksegnek itiltem hogy a' mi keues Jozsagocscáim uadnak ... azoknak allapottyokrol ualami tanusagot hadgyak nekik [Bállt I. Bálintith Sigmond kezével]. 1820: egyéb aránt pedig ezen Szánto Mihály két Fiai neveket ... még a Bi-

roság vagy Hitesség viselése Jegyzéseibőlis ... gyakran ki lehet nyomozni [Mv; Borb. II]. 1828: Usorások és Gazdasághoz tartozó elegyes Jegyzések 1828k esztendőre [M.köblös SzD; BetLt 3]. 1850: Minden T. Pap az általa véghez vitt papi actusokat írja bé mindjárt a véghez vitel után az anya-könyvbe, nem pedig más könnyen el tévelyedhető Jegyzésbe [Nagykapus K; RAK 5].

Szk: ~ re méltó. 1823—1830: Semmi manuscriptumokat nevezetést nem mutatott a bibliotecarius, úgy egyéb jegyzésre méltót sem mondott [FogE 183] * ~ tétetik/tétetődik. 1807 k.: Ezen Testamentum tételkor formalis Level nem iratodhatot mert késő estve volt hanem csak jedzés tétetet [Sinfva TA; Borb. II Székely Péter (39) ns vall.] | Én voltam edgyik köz Biro és formalis Testamentumrol valo Level nem iratodhatot akkor, mivel estve volt hanem tsak jedzes tétetődöt, és ezen jedzést melly akkor tétetet esmértem akkor előttünk vegb(en) mentnek lenni [uo.; i.h. Fülep Menyhárt vall.].

2. írás, rég levél; inscrip, scrisoare; Schreiben, Brief. 1571: My Wdwarhel Zeky keosseg mynden falwbol ... mynden eztendőben három hettygh zolgalwnk az wdwarhely warnak epetesere Kynek byzonssagara atthwk az my peöchetes jedzeswnket hogy Banffy Wram Wronknak ew Nadsaganak bemwtassa [Sz; SzO III. 340—1]. 1595: Az feöld en neke(m) Illyen bekessegesen marada akkor Jamborok előtt, vgy úagio(n) hogy leuelet kerek vala rolla eo magatol de azt monda hogy az eo zoúa Job a' leüelnel Arrül Jechest akar vala venny Sofalúi Janos, monda Daudid Deak, ne(m) kel Arrül leüel, hizelem elég sok Jambor hallja [Uoszt 10/53—4]. 1606: ha ezeket tagadnad hogy nem Igj volna, kj teczik az tennen feleletedbwl mind az Emmissarius atta Jeczesbwl hogi te Annakelőtte azokat az Jobagiokoth nem birtad [i.h. 20/162].

Szk: ~ be/~ t ad. 1562: Az ozlas, Es vegezes, Es Eözze valo Jgenessytes Jgy Leőnek kynek Byzonssagara, Erössegere, Es Emlekezetyre Attwk Ez Jegyzesth Mynd az keth felnek kezekbe [K; KP]. 1570: Zegedy Georgh eskwt polgar wallya hogy ew Irta az Dobo peterne compositio Leweleth, Es az mykeppen Jeczesbe attha eo kezebe fodor Esthwan ... az zarent Irta az Jeczesbeol mellyet az Byro adot kezekhez [Kv; Tjk III/2. 173]. 1643: Dobokan lako Keczyetsziluasi Sziluasi András ura(m) . es az eo kegie házastársa adának ennekem kezembe egy Jedzest hogy el mennek Dobokán lako Eördeogh Susanna aszonyhoz es eo kegi et azon Jedzesnek tenora szerent, ide alab declarálándo modok szerent Am(m)oneálnám [JHb III/46] * ~ be vesz. 1639: Becski Andrast mi iktattuk az Eörmenszeke-si portioba Bakocsi Janos Ur(amna)l ... az kik my eleönkben jöttek, azokat en Jedzesb(e) vöttem, es az lk-tastatis nekik meg mondtam [Kiskerek AF; JHb XXVI/16] * ~ t tesz. 1575: Ianos deaknak az Zebenyek p(ro)curatoranak kérdese ... hogi mykor Az Tanach az protocollumba az vagi Az Conzeruatoriumba Jeczeszt Irast tesnek (így!) Akor my dolog feleol pecetnelkwl Es valaki eo K. Jeczesewel elny Akar az mykor zwkseg kewannya eo kegek Elneke vele Es vagione Erye eo kegek keozat az fele Jeczes [Kv; TanJk V/3. 258a] * számadó ~. 1616: attunk ... Egy Zam ado jegjzest kibben Barat Sebestienne Viczei Annaazzon, meli most Kassai Istuanne, zamot adot [Kv; RDL I. 65].

3. jegyzet; notá; Anmerkung. 1863: bé kell vallani mindent, s' hátul a' jegyzésekbe meg kell említeni azokat, a' mik ado mentesek [Gyalu K; RAK 78].

4. jegyzék; listá; Verzeichnis. 1635: Elseoben Szabo Istuan Vram az ladat Lakatossal megh nittatua(n), talaltat az Ladaban egy Jedzes, Miko Ferencz vram eo Naga arrol az mit azon ladaban be teott volt [Kv; RDL I. 166]. 1659: az is jusszon eszeben Kegyelmednek, hogy az Kegyelmed inasai vitt egyet-mást el innét; én leiratam vala, Kegyelmed nem tudom arról való jegyzést hova tötte [TML I, 398 Bornemisza Anna fejedelem-asszony Teleki Mihályhoz]. 1837: az egész Jozságot, külső, és belső hozzá tartozandoival, általláson hites Megyei Személyek, és birtokosok előtt inventarium, és pontos jegyzés mellet, vézi által Székler Leopold [Dés; BetLt 5]. 1843: Ezen Jegyzésből ki világlik hogy azan positiok mellyek veressel meg vonva nintsenek az én 1843béli számadásunkból ki maradtak [Born. F. VIA].

5. számla; facturá; Rechnung. 1586: fazakas peter-teol hordottak volt paraszt kaljhakat Jllien Jegzest kwldeot ream hogi ez zarent veszi meg raita(m), zegas kaljhak ket ket penszesek 45 teszen — /90 formás kaljhak, haro(m) penszes 38 tezen f 1 /14 egj kwrteo teszen — / 32 [Kv; Szám. 3/XXIV 72]. 1861: Jegyzés N. Ujfaludi (!) Vr számára kováts munkáról ... Kett uj Rud szárnyát be kötöttem 1 f 34 x [Kv; Újf. I].

6. megjelölés; ínsemnare; An/Bezeichnung. 1725: A' Sakok(na)k Olai festekkel valo jegyzesiert d. 68 [Kv; Szám. 54/II. 9].

Jegyzéskő határkő, határjelző kő; piatră de hotar; Grenzstein. 1754: egy jedzés köig bé mindenüt a Mlgos Lázár familia erdeiből posztul^a [Alfalu Cs; LLt Csáky-per 537. L. 3. — ^aAz erdő].

Jegyzet megjegyzés; observatie; Anmerkung. 1842: az

[Km; KmULev. 2]. 1861: írják fel a' Tabellába, külön jegyzetbe azt is, hogy egy féle nyelvet beszil é az Egyház község, s minőt, ha vegyes nyelvű, mitsoda nyelvek divatoznak ? [Gyalu K; RAK 59].

Jegyzett 1. határjeles; cu semn de hotar; markiert, mit Grennzeichen versehen. 1585: Az Juhok penigh Adegh Jartassak oth Ahol az felekiek tartattiak az legzet es ky Mert hatarban, ha penig Azon kiweol tallalliak egieb feoldeon mindenwt haychak es birsagolliak [Kv; TanJk I/1. 14]. 1725: nap Kelet felöl való szeleinn ezen erdőnek Metalis gödrei, és meg keresztzett s jedzett fái vadnak [Ménés MT; BK].

2. (vmilyen betűvel v. számmal) megjelölt; ínsemnat (cu o literă sau cu un număr); (mit irgendeinem Buchstaben oder irgendeiner Nummer) bezeichnet. 1782: Egy uj a Sár futojánál^a két Numerussal jegyzett rezes monderu flinta [Mv; Nkf. — ^a??]. 1820: Egy nagy Ovalis Figurájú, nagy lábakon álló, rostellyos szélli (!), és a közepébe F. T. betűkkel jegyzett egészszzen ezüst Tatza [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Thereszia kel.]. 1833: Fakó szörű ... a' jobb szarva hátulso részén rovázattal jegyzett m e, 4 esztendő [DLt 556 nyomt. kl]. 1858: A' porondon fekvő — 557 számmal jegyzett házas telek [Csekelaka AF; EHA].

3. vmilyen betű v. szám alatti; sub o literă sau un număr; unter irgendeinem Buchstaben od. irgendeiner Nummer befindlich. **Szk:** *P betűvel* ~ a P betű alatti, a P betű alatt csatolt. 1834: a P Betűvel jegyzett Bizonyittásról szollo Tudositás szerént. Szabadságában állván a' Felperes Résznek akár minémű Ujj Bizonyittásokat a' perbe beadni, s az Alpereseknek aziránt tett ellenvetése a' Törvényen leg kevesebbé sem gyökereződven [Asz; Borb. I] * *1 számmal* ~ 1 szám alatti, 1 szám alatt csatolt. 1843: Az 1. számmal jegyzett és ezen jegyzőkönyvhez mellélt capitulare transumptumba foglalt privilegialis leveleknél fogva a három közönség adott évenként 300 pizéta aranyat [VKp 126—7].

4. feltüntetett; indicat; angegeben/führt. 1755: A mentionalt kérdésben jedzett Emberek ... nem is igen voltak helyly tarto Gazdák Falunkban Balsán^a, h(ane)m tsak afféle Falu nyomoruságát kerülő, hol itt, hol másutt loppango Vándor emberek voltak [GyK. — ^aH].

Szk: *felül* ~ felül jelzett; susmenționat; oben bezeichnend/angeführt. 1631: illien conditionaual hagyom az fellül jedzet ioszaghimot, hogi az szegenséghez ne haborgassak, se semmi praetextus alat mas vallasra ne kenszeritsek [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 7].

Jegyző 1. *mn* 1. jelölő; care indică/arată; an/bezeichnend. 1733/1770 k.: Méltóságos Grof Bethlen József Ur, es az ő Nga kedves hites társa Méltóságos Grof Kemény Christina Aszszony conferaltak az Apa-Nagy falvi^a Rfta Eklésia számára . . . Egy Ur Vatsorájához való ezüst aranyos pohárt, mellyen az ő Ngok nevével illyen Betűk mutatják G.B.J. és G.K.C . . . Két szép ön Tányérokat . . . ugyan azon Neveket jegyző nagy betűkkel [SzConscr. 74. — ^aApanagyfalusi SzD]. 1737: Varga Órás János^a ő kglmével . . . Orank renovatioja iránt, és két mánusok(na)k 's a Torony oldalánn lejendő orát jedző számok(na)k renovatioja 's reparatioja iránt Conienciáltunk^b [Dés; Jk 496b. — ^aAlább: Órás Janos. — ^bKöv. a járandóság fels.].

2. kb. bélyegző; de ștampilă; Stempel-. 1736: D.M. betűkőn jedző bélyegző vas Nro 1. [Várhegy MT; CU XIII/1. 101].

II. *fn* 1. notar; Notar. 1855: Ujj Falusi János Czéh jegyzője [Kv; FésCJk 101]. 1862: békéretik az Egyházak véleménye arról, hogy a' Jegyzőknek, esperességre követezése töröltessék [Gyalu K; RAK 69—70].

Szk: *falusi* ~. 1846: egy akkoron jelen volt Falusi Jegyző [Dés; DLt 275] * *fertály ~je* egy városnegyed notáriusa. 1836: Az ugy nevezett két Viz közötti Fertályban 1831-ben Fertály Előlljárói, ugy mint Bagaméri Mihály Fertály Kapitánnya, Ketskeméti Márton Fertály Jegyzője és Akeszmann (!) János Hűtősbíró [Kv; Pk 3] * *kerületi* ~ egy kerület notáriusa. 1850: a' Kerületi Jegyző Úr a 3ad napra leendő Executio ki hozatala^a iránt hirt tett vala hogy ő is Réz György Urnak tégye hírre [DobLev. V/1286. — ^aEgerszegre (MT)] * *községi* ~ falusi notárius. 1872: Mái napon . . . telyes község gyűlésében meg szavaztatott egy hangulag az, hogy Pálfalva községből egy negyedik bizotmányi tagnak választassék meg Illyés Mihály községi Jegyző [Pálfa U; Pf] * *vizsgálati* ~. 1851: Láta és meg vizsgálta 12 febr 851 Domján János msk Vizgálati Jegyző [M.gyerőmonostor K; RAK 30].

2. notar comunal; Dorfnotar. 1833: Fogarasi Huszti István Nemes Szemelj Falu hites Jegyzője [Sinfva TA; Borb. I]. 1843: nem mulatta vala el Exponens Tolvaj Ferentz T. Sala Mihály akkori Helység Jegyzője által az Exponensnek jutott bé várandó adosságokra nézve az illető Adossokot ... figyelmeztetni [Mv; Tolvaly lev. Haraji Fejer György hites assz. kezével]. 1844: ifjabb Fazakas Péter Makfalva^a falu Jedzője jelen [TSb 57. — ^aMT].

jegyzőasztal-tábla rajzasztal-lap; planșă pentru masă de desen; Zeichentischplatte. 1664: Vagyon egy mas lada kül vagyon az zárja Vagyon egy jedzeo asztal tábla [Kv; SzCLev.].

jegyzőkönyv 1. proces-verbal; Protokoll. 1807: Nemes F. Fejér Vármegye Leveles Tár Házában le tett F. Gezési Határ osztály Jegyző Könyve [F.gezés NK; Told. 30]. 1833: A Fels. Kir. fő Kormányzók a' ki hirdetések-ről való jegyző könyvek készítését s annak pontos vivését rendeli [Vaja MT; HbEk]. 1844: a Nemes Szék Rendei Jegyző Könyvbe iktatandólag nyilvánítani el nem mulaszthatják [UszLt XI. 85/1. 2]. 1873: Presbiterialis gyűlés jegyző könyve [Búrjánosóbudá K; RAK 18].

Szk: ~ be iktat jegyzőkönyvbe vesz. 1850: Bencsik János . remekje eddig elé . . hol egy hol más segédjei által készültek annak el harintása okáért, a' még hátra lévő kevés munkáját czéh béli Társunk Lakatos Beniaminnál be végezni rendeltetett(tt) . ezen rendeltenség el harintása tekintetéből . . . jegyző könyvbe igatni rendeltetett [Kv; ACProt. 30]. * ~ et viz jegyzőkönyvet vezet. 1809: a' puska por arulo arra szorossan köteleztetvén hogy mind a puska pornak mind a golyobis selét vagy Önnak . mennyiségéről pontos jegyzőkönyvet vigyen . . . és midőn . . . minden 15 nap a meg vizsgálásra Biztosok ki küldetnek a jegyzőkönyvet elő adgya [UszLt ComGub. 1697]. 1863: A' körlevelekről Jegyző könyvet kell vinni, mit a vizsgálószék meg fog vizsgálni [Gyalu K; RAK 81] * (köz)zsinati ~. 1862: A' sinati Jegyzőkönyv és Név-tár taxáit pontosan bé kell fizetni [uo. RAK 66]. 1869: közleni kell vele az 1868 ki közsinati jegyző könyvet és a tárgyalási sorrendet [M.bikal K; RAK 175] * vizsgálati ~ egyházvizsgálati/vizitációs jegyzőkönyv. 1861: a' vizsgálati Jegyző könyvek . . . bé kéretnek [Gyalu K; RAK 61 esp. kl.]. 1862: A' mely Egyház vidékből a' Vizsgálati Jegyző könyv még bé nem küldődött, bé kell küldeni [uo.; RAK 75].

2. gazdasági ~ gazdasági számadáskönyv; registru de socoteli al gospodăriei; Wirtschaftsrechnungsbuch. 1835: emberei . . . napszámjaik a' gazdasági Jegyzőkönyvekbe a' Hajduk és Uradalmi Vajdak előtt feljegyeztettek [Zsibó; WLt].

3. jegyzetkönyv; condică/registru de însemnări; Notizbuch. 1598: Az presidiumra Rendelt pinzt w kegelmek wiuek feirwarra . . . Melyrwl el feletkesztém wolt zaamadasomban Mert Registromban be nem irtam wolt hanem zaamadasom wtan lettem Megh Jegyző könywben [Kv; Szám. 7/XVIII. 2 Th. Masass sp kezével]. 1793/1795: A keregető Levélét és Jegyző könyvét Paginák szer(int) Numerizálva mind az Esperes mind a' Curator Urak subscribalván és meg petsetelvén ugy meg indulyon követje^a [M.bikal K; RAK 12. — ^aAz egyházközségnek építésre gyűjteni].

4. egyházközségi v. egyházmegyei ügyigazgatás (mindenes) jegyzőkönyve, táj, rég matrikula; registru administrativ (general)/condică (generală) al/a enoziei sau al/a eparhiei; (allgemeines) Gemeinde- od. Kirchen-distriktsprotokoll. 1850: Minden egyháznak legyen bé kötött, lapozott, tiszta olvasható betűkkel, minden Vakarás nélküli Jegyzőkönyve (: matriculája :) az évenként tartani szokott Canonica Visitatio által láttamozva [Nagykapus K; RAK 5 esp. kl.].

jegyzőkönyvecske registru mic/condicuță de însemnări; Protokollbüchlein. 1735: Ez jegyzőkönyvecske^t ecclesia számára, Két nyujto padokat halottak számára, Templom pitvarában mindnyájunk hasznára, Kovásznai András az iskola rectora . . . Csinálta mind ingyen januariusban [Martonfva Hsz; HSzjP].

jegyzőkönyvileg (a vallomást) jegyzőkönyvre véve; trecînd (depoziția) într-un proces-verbal; protokol-larisch. 1852: töstént Jegyző könyvileg halgasa ki [Dés; DLt 1886].

jegyző tábla feketetábla; tablă neagră; schwarze Tafel. 1591: Egy iedzeő fekete tabla fa [Kv; AggmLt A. 53]. XVIII. sz. eleje: egy fekete jedző tábla [Kv; LLt Fasc. 71]. 1757: Kadár Czhe Inventarioma 1757 Van egy jeccő Tabla fekete [Kv; KCJk 124a]. 1789: Egy fenyő Deszka feketén festett jedző Tábla Rf — xr 10 [Mv; ConscrAp. 42].

jel 1. nyom; urmă, semn; Spur. 1591: Doma András vallia lattam hog az eo giepwiem volt jele az barmok be menetelnek mert az eo giepwiem teordeltek saroztak vala az barmok ahul be mentenek [Kv; TJk V/1. 168]. 1599: mingiarast hoyszam kezde verny Jgenis vere, melynek Jeley raytam is voltak [UszT 14/32]. 1602: Todheory Jstwan heoteos zolga vallia, En fogtam az legent megh nagy batran viselte magat es semmi felt nem esmertem benne hogy valtozot volna zine [Kv; TJk VI/1. 616]. 1756: Grohoti Petrucz János Exponállya, hogy . . . Grohoton lévő házamat felvervén bé Zárt Hajlékmbol hét türedék vászنامot ellopták Ad haec Grohot ut Falu : Reponállya: . . . a' practendens Káros . . . minket Grohoton öszve gyűttött, de felettébb szárazság lévén, Semmi nyomot, jelt, noha in circa Kerestünk, puhatolódtunk, nem találtunk [Grohot H; Ks 62/6]. 1825: a' meg döglött ökröt meg nézegettük, a' melynek jele horpatzánál egy nagy szurás [Kálnok Hsz; HSzjP Kálnoki Berde Joseff (31) gy. kat. vall.]. 1841: egy Juhat mutattak a pásztorok . . . melybe ök mondások szerént — törött volna el a tsiko lába, — korülette mindenüt ugyan szemesen meg vizsgáltuk, mi jelét, jegyét vehetnők észre, a lába eltörésének, vért, szórt, vagy egyéb ollyas jegyét [Dés; DLt 1541. 10a].

Szk: ~ t vehet nyomra bukkannhat. 1595: Az zegenj legennek halala vtan . . . kerenek hogy men(n)enk be latnok megh az fat mikeppen teórett ki es michoda modo(n) lett az halal, be menenk, mondek az Tarsomnak . . . Allj megh neszúk megh ha fa wtte hogy valahol valamj jele volna elege nezók, de mj sem abba hogy a' ytte volna megh, sem abba hogy ember előlte volna megh egy chep jelt sem vehetenk [UszT 10/58].

2. maradvány; rāmāṣijā, rest; Rest. 1759: (Értük) az Rado dombját is ahol a régi Rado Udvarháznak jele lát-

tatik [M.gyerőmonostor K; KHn 79]. 1760: Tudgyaé a Tanu ... Hogy . . . Zaránd Vármegyében Váka' nevezetű Falujának Határa a' Vallebrádi határ felé meddig extendálódott régenten . . . azon Meták és Signumok mostan láthatok é vagy nem, ha nem miként deleálódott, ha tsak jelei is hol mitsoda formában láthatók é mostan [TL vk. — ^aH]. 1764: azon sertések(ne)k Nyomat üzven, az magatok szénátok körül a Tordai határban az sertéseknek jeleit meg kapták hajai^a veseivel el dugva a szenab(an) [Torda; TJkT V. 199. — ^aOlv.: hájait].

3. tünet; semn, symptom; Erscheinung, Merkmal. 1662: Christianus doctor a fejedelem jobblábán eret vágatván, annak állapotjából ottan eszébe vevén, a tudós ember is titkon a belső embereknek meg is jelenté: olyan gonosz jelt még a fejedelem környül soha nem tapasztalt volna, mert bizonyára nem messze volna életének végső határa [SKr 289—90]. 1718: Választassék edgi értelmes Borbély a betegek látogatására, ki is tudja a Pestisnek mi voltát discerálni más féle nyavalyáktól, és mihent történnek valakin az Pestisnek jele, az olly Borbély exponáltassék, más nem Infectus Emberek Consortiumából és az által légien Curálással az olyanoknak [Kv; KvLt I/225 gub.]. 1762: az vastagság és szeplősség mason is történhet, és nem mindenkor jele a viselősségnek [Torda; TJkT V. 97]. 1771: Tudgyaé a Tanu ... hogi azon el döglöt Bivalon mind betegségekben mind meg Nyuzásakor, mitsoda jelek láttattak ...? [Msz; BetLt 7 vk.]. 1797: parantsoltatik, Hogy a Halottakat nem leszsz szabad el temetni ketszer 24 ora előtt hanem ha meg szagosodnak vagy szájakon orrokon meg indulnak mellyek bizonyos jelei hogy valósággal meg holtak [M.bikal K; RAK 23 esp. ki kiv.]. 1819: Folyo Septemberi Holnap 1 napjan dél előtti 11 orakor szülvén Rakosi Boldisarné egy fiat, az rendes idejére született é, az az meg volt érve, s a' meg érésnek minden jele meg voltanak é rajta vagy nem? Ha meg voltak a' meg érésnek tökéletes minden jelei ... számlálá elő a' Tanu mint a' szüléskor jelen volt Bába Aszszon? vagy ellenben ... Az éretlenségnek ha mi jeleit tapasztalta azokat is számlálá elő [Kv; Pk 2].

4. mesterjegy; semn de meşter; Meisterzeichen. 1561: Ha ualamily mester valaminemw ezwtet meg oluazt es azt o tolle plikben el akaia vinni az kie az mester azt meg proballya ha az proban igazat tart az ew ielet az ki meg frisseli Rea wsse ha penig' az probat meg nem allya tehat se ielet ne wsse rea se meg ne feieritche [Kv; ÓArt.]. 1591/XVII. sz. eleje: Edgi Legennek se legien szabad addigh meg hazasulni, Seót az Jelt es az Vacziarat se engedgiek, uegiek be addigh, valamig az w tudomanianak Mester remeket igaz itilettek szerent elegendo keppen saiat Mestersege altal meg nem czinallia es mutatitia [Kv; KőmCart. 8]. 1665/1754: az ujj Tars legény tsi-náltasson egy ötven pénzt erő ezüstből álo Siltet vagy Czimert, melyre a' Papjától vett jelit mettsesse fel nevelé együtt, melyet az Vilcumnak fedelére emlékezetre fel-függeszsenek [Kv; ACart. 22—3]. 1671: mivel Boytos mihaly Ur(am) a Cehnek teorvenye ellen ulyan derekas mwvekre jelit fel ne(m) wteotte az articularis poenanis convincaltatott eo Kege [Kv; ÓCJk].

Szk: ~t vesz fel. 1665/1754: Az nevemet én^a Táro-pohár adással Kolosváratt változtattam el ... Azon fellyül jelt vöttem fel, mely áll egy héti béremben vagy

valamivel többen [Kv; ACLev. 26. 1. — ^aAz ifjú mesterlegény] * mesteri ~. 1589/XVII. sz. eleje: Minek utánna az Heti Beres szolgál. . . Mestersegit megh bizonyitia; Mind az egész két fele Cehbeli mestereket edgi tisztesseges Uacziorauat meg vendegellie mellyet el költuen, az mesterek mindgiarast, ugian ottan, Mesteri Jelt adgiának neki, es az Tarsok keözibe számlálják | Valamely Iffiu az wdeos mester helliet foglalna, huszon eöt penzel bwntessek. Ezen bwntetes alat legien az is, az ki eő Mesteri jelét az Cehben fel nem tudná Jegizenni saiat kezéuel es elmeiebeöl [Kv; KőmCart. 10, 25].

5. átvételi bárca/jegy, rég cinkus; dovadä de primire; Empfangsschein, Argot Zinke. 1573: Nyreo Janos Azt vallia hogy . . . Im egbe gwytém az Ides Mestereket, ha Eok Mongiak megh lezen az k. Marhaia, Mert ezzel el-twnk Regy Ideotwl fogwa ha ky Jelet el vezette Azomba Iwt oda Nyreo Andras . . . Mond eo hogy Im az poztot keryk kinek lele ely vezet mond Andras arrah Azonnal, vgian Beslak (!) kwrwaffy legek ha ki aggyak annal kyleomben Miglen az Jelet meg hozzak vagi Imig vagy Amwgy, Mert azzal el-twnk | Nyreo Janos Azt vallia hogy . . . Megien volt . . . Thompa Istwan . . . vtana kezd kyalany az zolgaya Modwan vra(m) . . . Ihol vagion az Nyreo zollion K. vele Mert Nem aggyak megh Az poztot hogi az lele ely vezet [Kv; TJk III/3. 77]. — E jel-re l. a cinkus 6. al. az adalékot.

Szk: ~t ad. 1573: Nyreo Ambrws es Nyreo Bertalan Azt valliak hogy Az my Ideotwl fogwa Eok Nyreo Mywet Mywelnek . . . Illien Modon veottek Be poztot Mindentwl hogi Jelt attak neky, Megh vgy attak ky az poztot mykor az Ielt ky Be hozta, hwl penig az Ielt valaky ely vezette es poztotiat ky kerte, Megh Nem attak neky | Azt vallia Eottwes Andras hogi . . . Mikor az azzony ky akarna Menny . . . varadda adot volt eoneky aranyat egy pechetes gwyreot chinalny, es Jelt adot volt hogi ky az (!) Mwtatia Annak ky adya eo az zarent chelekedet, es annak atta ky az Jelt es az valcagat neky meg hozta [Kv; TJk III/3. 77, 173].

6. jelzés; semn, semnal; Zeichen. 1584: Chyeóteórtéókeónis penigh se ith walo se pedigh idegen Nieresegre ne vehessen semmith Niolcz oraig, Niolcz ora vtan penigh minden vehessen indifferent mintent, Az zazlo penigh kewn legien Jelewl [Kv; PolgK 5]. 1767: Ha hol a' bányák(na)k a' szomszéd bányákkal aemulatioiok vagion, ilyen helyen a' bányászok reggel az arra szabott és egy más Consensusából tett bizonyos Jel által kezdjék és Végezzék munkájokat [Torockó; TLev. 7/1].

7. határjel; semn de hotar; Grenzmarke. 1674: Az falunak egész határát, nap keletről az Szurátai határ, . . . északrúl penigh az Also Porumbachi határnak jelei határozak meg [A.porumbák F; UF II, 628]. 1791: hogy ez után a két Mlgos Átyafiak Tisztei között a Széna fűben bizonyos jel esmértetnék s a' viszongás is el távoztathatnék ezen . . . részek különböztetésére nagy borozdáló ekével Borozda huzattattassék [Szentlászló TA; JHbK XXVI/10]. 1808: Ezen Török-buza Földet . . . a' mellyen mostan a' Tanu áll . . . ez ideig Ki birta? . . . micsoda rész Földel Conterminálódott, és ezt, attól mi féle Határ jegy különböztette meg s ennek a régi Határ Borozdának jelét mondja meg és mutassa-ki a' Tanu? | azon meredek Határ borozdának jele még most is kiteczhetőleg látczik [Felőr SzD; BetLt 6]. 1813: Groff Korda Anna Vr Aszszony fogattatott fel . . . egy jo darab fiata-

los Erdőt úgy hallottam hogy az akkori Udvari Tiszt az eő Nga emberei által fogattatta fel már régecskén . . . imitt amott a régi fogásnak jelei és valóságos kereszt-jegei a Fákon találtatnak [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Fluera vagy Mikás Vonucz (40) col. vall.].

8. kb. birtokfoglaló csőva; semn pus pentru a indica luarea în posesiune a unui teren; Besitzergreifungs-docke. 1818: ezen summában a' fenn assignalt Széna Rétet a' Commetaneusokkal ki jártatván és mutattatván el foglalta, és jelül a rétnék edgyik reszire egy fán álló csóvát tétetett 's . . . Nagy Sándor Uramot benne introducalván birtokába által adá [Ne; DobLev. V/102].

9. jelvény; simbol; Abzeichen. 1597: Myerthogy lattyak ew kegmek^a varosul az vasarbirak vrainnak gondviseletlen voltokat most is kewannyak ew kegmek hofi ez mostani vasarbirakis az reghieknék nyomdokat keowessek. Hofi penigh nem chiak ez varossi ember, hanem az kewleo nepis megi esmerhesse ewket az ew tisteknek ielet az botochkat az elebi vasarbirak mogya zerint az vasaron mindenkoron kezekben hordozzak [Kv; TanJk I/1. 295]. XVI. sz. v.: Az kinél megmarad a ferula avagy az deákságnak a jele reggelig, azon hármát üssen reggel minden ember [Hsz; Barabás, SzO 350 a kézdisztléleki (Hsz) iskola rendszabálya]. 1656: az pecsétet az fővezérségnek jelvéül egy egriboji Mehemed pasának küldötték Samban, kit mi Damascusnak hivunk [RákDipló 364 Jac. Harsányi a fej-hez Konstantinápolyból]. 1772: Almási Mihály a' Torotzko Varossa Biroja jelével . . . examináltak [Asz; Bosla]. 1780/1804: Familia petsétje 's Biro Jele miként adhibealtatik. Mint-hogy mindenféle Causak a' Torotzkai forum valamedig akármelly, Causa Torotzkoi Birák előtt foly minden processusokba, mellyek Bányákról, Kohokról vagy Verőkről lesznek a' familia és ordinare a Torotzkai Biró petsétje jelével élylen a Peres [Torockó, TLev. 40—1].

10. ismertető jel; semn distinctiv; Erkennungszeichen. 1573: eo k. megi Ertettek Biro vram es Kyrál Byro vram Bezedebéol, Az Apaffy Gergel vama dolgat Es az eo kewansagat, hofi lele lenne az Coloswary Embernek az jele penig az legien hofi Biro vram cedwlat aggyon nekyk pechet alat kin megi legen az Embernek Newe [Kv; TanJk V/3. 83a]. 1751: Mert születet uj Királyt . . . Ez lészen néktek a jele Vagyon alázatos helye A barmok Istálojában Bé kötötzetet polában Helyeztetett az jászolyban Nem aranyas palotában [Hétfa-lu Br; EM LI, 123 betl. játék].

Szk: megismertető ~. 1752: ő Kglmek a' Kristus Jézusnak igaz Tanítványi, ki, mint Bölts Tanító-Mester, minden ő igaz Tanítványinak a' Szeretetet hagyta meg-esmértető jelül és tizerül Testamentumban; ez okokra . . . nézve meg-egyezett akarattal reá hajlánek ő Kglmek a' Békességre [Kv; SRE 187—8].

11. ismertető jegy; semn characteristic/particular; Erkennungsma/zeichen. 1662: Weér András Gyulán . . . olly bizonyos jeleket is mellyeket inasorában Weér Andrásal^a együtt laktában experiált volna, a keseredett Atyának mondani s mutogatni^b . . . másutt is kezdi hintgetni, hogy ő volna a Weér András. A szegény atya . . . noha tapasztalhatott volna olly jeleket rajta, mellyekből nem az ő fiának lenni ha nem hirtelenkedett volna, nyilván megtapasztalhatja vala, úgymint: hogy amannak szemei feketék, ennek pedig nem olyanok volnának, amaz jó- és szépíró s a litteratúrában, deákságban a

grammaticáig jó talentummal volt, ez pedig egy vakarítás írást nem tudna és egy betűt meg nem ismerne^c [SKR 518. — Értsd: Köröstarcsi Weér András. Tollban maradtatott kezdette. "Végül is — hihetetlen — az atya, Weér György mégis elismerte fiának ezt a gyulai Weér Andrást]. 1691: (Az ökörne) valami oly bizonyos jelet nem nevezi avagy nem bizonygattya [Dés; Jk].

12. jeladás; semnalizare, semn; Zeichengeben. 1632: Héja György, Koncz János inasa . . . fassus est . . . Néha estve későn sétáltunk, s önekik jelek volt; Miklós megköhintette magát s az aszszony kijűtt s ott beszélgettek [Mv; MvLt 290. 79b—82b átírásban!]. 1653: Bejövénék azért mind török, tatár és magyar, és az apámnak hagyák, hogy egy keszenőt kössön a fejére jelenek, mert a jel a vala, és az hogy „Sigmond” [ETA I, 64 NSz]. 1806: meg is támadták annyára, hogy kételenítettett jelt is kívánni [Kövend TA; Borb.]. 1847: Bécsből Prága felé . . . reggeli 6 órakor indulék el gözszekeren^a a jelszóra mindenkinek sietnie kellett helyére. Jel : csengettyűszóra indulnak a' gözszekerek, s senki után nem várnak [Méhés I.].

Szk: ~t ad. 1662: Melly hír lehetetlennek, hogy császár ármádiája csak mintegy öt vagy hat német mérőföldön volna, nem állíttathatván, s hasznosnak is ítéltetvén fenn és készen találatni . . . ottan a fejedelem parancsolatjából az ország dobjaival felülésre való jelt kezdenék adni [SKR 256—7]. 1773: aszt hallották hogy valakik egy masnak fűtyerlés által egy másnak jelt adtanak a Strásknak ot valo léteért [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

13. jelszó; parolá; Kennwort. 1678/1681: Hofi penig szükség es rendkívül, kelletlenül etzaka(n)ak ideje(n) minden ember a vártako(n), s masuttis, az hol dolga nincze(n) ne járjon; szükséges hofi az Strázsak(na)k vagi Cirkalok(na)k minden estve jel adattassek ki; mely jel ez it létemb(en) töllem, absentiamb(an) penig a várbeli Capitanyomtól végyen ki a várbeli Porkoláb, hofi azo(n) jel mellet jobban vigiazhassa(na)k az Strázsák, es ha kit jel nélkül ot jarni találnak, aszt megi foghják, es reggelig a vártá alatt tarcsák [Vh; VhU 661—2].

14. előjel; prevestire, semn prevestitor; Vorzeichen. 1619: Irhatom Nagyságodnak bizonyoson, hogy oda hátra ezek^a semmi hadat nem hadtak, az is nagy jele békességnek [BTN^a 241. — ^aA törökök]. 1653: Mikor a várat vínák, egykor látták az egen török ország felé mintha valami tűz lobbanás lőtt volna, melyet úgy magyaráztanak, hogy egy csuda volna az egen, és hogy az győzedelmnek a jele volna [ETA I, 48 NSz]. 1733: Új hírekről tudositanom az Urat nem látom szükségesnek, mert itt is azok circualodnak, mellyeket az Vr is szokott a novellakból olvasni, elég az hogy minden jelek oda fel hadakozásra mutatnak csak az I(ste)n munkóit itt marasztana a pokol szomszedságtól békével [ApLt 1 gr. Haller János lev. Nsz-ből]. 1769: Porontsoltatik igen keményen . . . hogy minden emberre vigyázzanak, ha az el szökre való Jeleket, úgy mint ha Javokat adogatták, Jóságokat miveletlen hadgyák mingyárt a Tisztek(ne)k

hírré tegyék [UszLt XIII. 97]. 1777: Mostan . . . elszökösek előtt akiknek Földeiket Feliben, és Czimborában általadták, azon emberek tudtáke azon emberek elszökő szándékokat? . . . Ha tudták, vetteé észre a Tanu ezen Czimborásoknak amazok el szökő szándékoknak észre vételét (igy!) és mitsoda jelekből? [BSz; KS vk]. 1787: ha . . . valakinek emigráló szándéka bizonyos je-

lekből kivilágosodnék azt egyenesen az off(icio)latushoz bé kísértetni. szoros köteleességeknek ismerjék [Torockó; TLev. 3/2. 3b]. 1823—1830: A szolgálónak beszédéből általláttam, hogy engemet ottan várnak, s jó jelnek tartottam [FogE 299]. — L. még RettE 134, 398.

Szk: *Isten vmi ~ t mutat.* 1762: A pénz kivétele előtt (: ha igaz hogy pénzt tanáltak :) valo estve kétszer jött hozzám Lupsor Vonuly fia Juon hogy adjam oda a pénz kereső furut de én nem tudtam hol van. Kérdettem mit akar velle aszt felelte hogy a sogora Toma kertiben mutatott az Isten valami jelt azt akarják meg visgálni [Gyeke K; Ks 4. VII. 12] * *rossz ~.* 1710: Két roszt jelt observaltanak, akik ott jelen voltak az instellációban^a, egyiket mikor megeskütteték, pápista mód szerint gyertyákat gyújtván meg, a gyertya hirtelen magától elalut, mikor pedig . lóra akart ülni, a süvege fejéből kiesett, ki is esék csakhamar a fejedelemségből [CsH 383. — ^aII. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelmé váló 1707-i beiktatásán].

15. kb. körülmény; circumstanță; Umstand. 1662: Ki előtt a boldogtalan állapot eléggé titkoltnék, de a kedvetlen jelekből nagyon észbe vévén, s hihető, a portai állapotokat is értvén s tudván, a fejedelemmel elment sok szép hadak, a sok urak s ország népei hová lettek volna? nagyon tudakozza vala [SKr 383—4]. 1770: Keczei Sándor átkozódással menté magát^a, hogy még gondolója sem volt. El is kell hinem, mert a jelek Bogdán Dénésre mutatnak [RettE 242. — ^aHogy ti. nem ő juttatott el feljelentést a gub-hoz az emlékiró ellen (l. erre i.h. 241)].

16. kb. bizonyság; dovadă, mărturie; Beweis. 1560: ez Jelről meg esmered. Mykor az comment pornak Ereye elmulth, Midőn a 24 hora elközelgeth es latod, hogy a kemencheben egy sarga Vekony kód kezd fen labny az zayan ky Jöny, az a Jele, hogy Immar az cemmenth pornak az ereye elkölth es tovab az aranyban semmit Nem chelekőzik [Nsz; MKsz 1896. 350—1]. 1606: Ezert hituk az al perest hogi kjarlj uayda Janosnak uala egy Istuan new fya meljet Kouachy antal őhoza hit uolt az hadakozasnak Jdeyen hogi hadakoznek helie(n) es minden Jozagaba harmadaba bele fogadna beleis fogata anak Jele az hogy arol hadakozot es ugjan odays maradot ebest (!) az faluana(l) [UszT 20/181]. 1625: monda Nagy laky Thamas azt hallo(m) Inczie Istwanne hogy terhes vagy Oklady Mihaltol, monda Inczie Istwanne, en nem vagiok Jelletis mutathato(m), megis mutata Jelenseget hogy nem terhes [Bözöd U; i.h. 89a]. 1689: az A Székely Istva(n) nevű szolgálja(na)k alkalmatosságával (így!) házassagnak tisztaságát meg nem tartotta, azzal edgyütt feküdt a szekerben, s a laba között az Anak térden alva dőföldött; a' mellyis jele a' tisztátalanság(na)k [SzJk 232]. 1717: Bölöni János Mester kévänná Az Betsületes Céhtől hogy az Remekért való esztendei szolgáltya engedtetnék meg . mélyl kévanságának jelitis kész penzül leis téve ugy mint fl 1 [Kv; ACJk 97]. 1787: A Torotzkai Verős Kovatsi Communitas szoros vizsgálásra vévén maga el nyomorodott sorsa(na)k okait midőn tsalhatatlan jelekből által latta volna hogy a rendtelenség ennek nagyon okozója, jó rend tartás által akarván ennek eleit venni, gondolkodott mind maga, mind a több Contribuensek fel segettesekre egy közönséges Vas valto házat fel allítani [Torockó; TLev. 9/25]. — L. még FogE 338.

17. kb. megnyilvánulás; manifestare; Offenbarung, Äußerung. 1629: (Az asszony) ozton ugy mene el velle kontyban palastban, gonosz vegre nem ment nemis aranzottam olyan jelt benne [Kv; TJK VII/3. 114]. 1643: miképp(en) tuz <hul>van az Egbwl Templomunkra, ki miat hirtelensigel Tornyunkis mind<en ezkeoz>eokkal Templomunk Mestersiges Boltozasokkal remintelenwl csak nem egi Ora alat mikipp puztulanak el meliet Nagod^a előtt szomoruan említwnk mi(n)t az Istennek igaz itelletinek ellenwnk valo haragi<an>ak latvan jelinek lennie [Dés; DLt 408. — ^aI. Rákóczi György]. 1752: láttam Riza Nyikulát ott leselkedni Kolyéc Marinkánál és roszt jelt tapasztaltam felől-le, de én utánnak nem vigyáztam [Abrudbánya/Abrud-fekva AF; Ks]. 1776: az eleitől fogva való szomorúságnak, komor kedvnek jelet mindenkor láttam, mind a Groffnéban, s mind a Kis Aszszonban [Kóród KK; GyL. G. Martonffi (31) rk káplán vall.]. 1811: Itt vedd jól eszedbe Isten' bölcsességét, . Hogy szolgáltat módot a' felsőbb Rendeknek, Hogy jelit mutassák jó tétemennyeknek [ÁrÉ 19]. 1823—1830: Ami pedig hazajövetelünk kora való jutalmaztatás ígérété nézi, abban legkisebbet sem bíztam, mert fősvénységének már jobb jelét tapasztaltam [FogE 155]. — L. még BTN^a 403; FogE 154—5; RettE 267, 285, 399, 404.

Szk: *~ét adja vminek.* 1807: majd tsak nevendék fitzko volt még is már sok jelét adta vérengző természeteknek [M.fenes K; KLev.] * *külső ~.* 1534: Erdely Istvan Ur(amna)k . eo kegyemehez való belseo szwbeli affectusomnak kwlseo jelet akaruan declaralni, hatam eo kegemnek az en kis Hebenum fabol chinalt, Romabol hozott Reliquiaimat [WassLt 73/1 Vass János végr.].

18. égi jelenség/tünemény; fenomen cereesc; Himmelserscheinung. 1610: 17. Decembris. Az égen észak felől nagy tüzes hadi seregek, jelek láttattanak estvétől fogva éjjelig úgy, hogy még az földön is mind tűzvilág széne volt [Kv; KvE 141—2 SB].

Szk: *égi ~.* 1763: Nagy égi jelek, úgymint verességek látszottak az égen észak felé novemberben, melyet gyermekségmentől fogva nem láttam. Akkor pedig neveztek volt aurora borealisnak [RettE 157] * *(az Úr) ~t mutat.* 1823—1830: egy Dósa nevű nemesember . Egszer Csúcs^a létibe meglát felfelé egy szivárványt, felmegyen Kutyfalvára, kérdi az odavaló papot, hogy neki az Úr az égen egy jelt mutatott, s oda hívja [FogE 116—7. — ^aAF].

19. bíró pecsége ~e bíró pecsétje (bírói idézőcédula); stampila primarului (citația primarului); Stempel des Richters (Vorladungszettel des Richters). 1747 u.: Mint-hogy eddig is a' Bánya, Verő, koho dolgab(an) az Torotzkai Forumrol masuva apellalni nem volt szabad, hanem Birák előll Köz emberek székire, onnan az Familia eleiben, tehát ezután is Var(me)gyere ne legyen szabad apellalni, sem effele Causaba(n) Fő Biro ura(m) pecttyével élni, hanem az Familia, és ordinarie az Torotzkoi Biro pecttyé jelével [Torockó; TLev. 2/1].

20. ?" 1550: Kellenek ffely az leginek es menek a bi-rohoz Kwchar balinthez az volt az varosnak biraia kernek ielt az birotwl hog az w marhaiokat ki soren Meg valtozt melleie bochatanaia Az vag ez iellel az w adosokat ellő hinaia mellire ille(n) sowl illette wkot hog meg rwtolta es meg sidogatta (!) wkot sem ielt ne(m)

adot sem torwint ne(m) töt semi igazal ne(m) bocata wket [Nagymon Sz; BesztL].

jeladás 1. semnalizare; Zeichengebung. 1662: Az pas-sa ... ottan hivatja a kapitányt, ki néhányad magával hozzá menvén ... megmondá ... csak vigyázzanak az jeladásra, indulniok jó reggel kellene [SKr 623-4]. 1779: a' falu akkoris a' Polgár lármával tett jeladására ki ment oltani [Egerpatak Hsz; HSzJP Ambarus Ferenc (21) Csik Gyergyoi születésű gy. kat. vall.]. 1780/1804: (A) rendes munkatételben reggel a' Bányászok az arra szabott és egymás consensusából tett bizonyos Jeladásra kezdjék és végezzék munkájukat [Torockó; TLev. 7].

2. rég táblajárás (gyűlésre hívó jelhordozás); purtarea semnelor de chemare la adunări; Herumtragen des Sitzungseinberufungszeichens. 1841: Az öklmek^a jeladások vagyis jeljárások ládájoknak kulcsok^b légyen és aki az órát elvált vagy elmulatja, a nemes céh táblajárásának fejével tartozik [Dés; DFaz. 39. — ^aA céhbéli sírásó ifjak. ^bAz egybehívó jel, úgy látszik, az ifjak társasága ládájának kulcsa lehetett].

jeladó persoană/ceal care dă semnale; Zeichengeber. 1633: Zetelaj Molnár Giörgy Gal Peter Vram szolgálai leue(n), teob megh olly(a)n baratual mint maga, Kenosi Gál Peter vramnak pinczejet fel vertek es Borat el tekozlotak volna, Ezis az roz Gernek ugy mint Cziky al(ia)s Simon Ianos tars leue(n) hozza ugy mint vigiazo es jel adó [Kénos U; LLt].

jel vmi vkinek a határát jelöli/képezi; a marca/indica; markieren. 1852: a' malamhaz tartozó veteményes kertet a' körülötte meg lehetos sűrűségben ültetett fűzfák jelelik, egyébb kerítése nintsen [K; KmULev. 2].

jelölő-pásztor '9' 1728: Roman Mihály ... monda. — valami jó Barátaim jötenek ide ... edgyik ... Berethalomban lako Jelölő Pásztor [Betlensztmiklós KK; BK].

jelelt jelölt; marcat; bezeichnet, markiert. 1831: (A határ) a' Mappán a' 11dik számmal jelelt nagy kő alatt ... le menve, bé nyulik éppen a' Maros teréik [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb].

jelen I. hsz 1. itt, ott/azon/ezen a helyen (van); (existent) aici/acolo; hier/dort (befindlich). 1637: Igaz muskoter Jelen n. 39 Kanotos puska Jelen n 15 ... Fa palazk szyastol jelen n 9 ... Lodng sziaistoll Jelen n 8 [Utl]. 1677: Ania Mihék vannak Jelen no 11 [Utl]. 1686: Szemen szedet buza jelen Sax. Cub. 16 Mosott Buza jelen Sax. Cub. 37 ... Közöséges Buza jelen kezünk alatt Sax. Cub. 168 [Fog.; Utl]. 1689: Vannak jelen dőgel el holt, Berbéc juh és notin bőrek [A.porumbák F; Utl]. — L. még SKr 555; UF II, 187.

Szék: ~ maradott itt (meg)maradt. 1686: Az mi Kglmes Urunk s Aszsz(onyun)k elő ngők Fagarasi Pinczejekb(en), Pohárnok Inas Torday Joseph Ur(am) keze alatt Jelen maradot borokrul valo Regestrum [Utl] * ~ nincs(en). a. nincs meg. 1628: egy gyureocyke p. f. 3/50. es egyeb valami aprolek egyben computaluan teszen az mi az Arua ezüst marhajabol Jelen ninchyen f 37/60 [Kv; RDL I. 123]. 1684: A Die 1 Apr(ilis) kezdődven a korcsmállás, Pénzbeli Proventus jelen nincsen [Gyf;

Utl]. 1692: ezen egyik ablak(na)k két felől való mellyékit két kis Almarium formára csinált vak ablakok (igy!) ... az egyike (!) nincsen jelen [Mezőbodon TA; BK Inv. 9]. — b. nem jelent meg. 1570: Az Ides wryam jelen Ninchenek es sokan Betegek sokan honnys Ninchenek benne [Kv; TanJk V/3. 6b]. 1665/1754: Az butsu vételben pedig, akármí — rendbeliben-is, ha hirtétlen jelen nintsen, ... büntetése egy héti bér [Kv; ACart. 16]. 1784: a Verőb(en) az futatas, vagy tsinalas rendre mégyen kinek kinek bizonyos orája ki léven határozva, ki ha maga rendelt orajan jelen nints ... Ezen rendet örökösén el vesztí [Torockó; TLev. 4/9. 14b] * ~ találattik itt találattik/van. 1633: Niari saitok találattak jelen No 89 [Ebesfva; Utl]. 1679: Fogarasi Ma; jorban jelen találattott ő ngók Ménese Regestralasa [Utl. — ^aKöv. a fels.]. 1732: Minden bonumok találattak a szerint jelen a mint urbanizáltattak volt a mult visitation [Szemerja Hsz; SVJk] * ~ vagyon/van a. vmi (itt/ott) megvan. 1572: ados lewele Ihon Ielen vagion [Kv; TJk II/3. 35]. 1643: Az mely marhakat az Tutor szeorin eleo adott, azokat az Aruanak Szebeni Borbara Azonnak ... mingyart kezebenis attuk az mely marhak penigh Jelen ne(m) voltanak vgj mint az szeoleo arrabol f. 2 d. 66 ... az tutor ados [Kv; RDL I. 131]. 1679: Az 1678. esztendőbeli 27. Decembris inventáltattott földeknek és szénafűeknek laistromát el olvasván az tutor előtt, most is jelen vadnak [Zágon Hsz; Barabás, SzO 382]. 1689: Ez idej Viragos kender van jelen gell. No 9 [Almakerék NK; Utl]. — b. vki itt/ott (a helyszínen) van. 1560: az my Anyank testamentom tetele koronnis Jelen wolt benedek vram az testamentom tetelt Jol halotta es sem akkor sem az vtan ellene nem zolt [Kv; SLT ST. 6]. 1591 k.: Jellón nem woltam az temetes kor [UstT]. 1606: Eggik felől az vitezleo Swekeósd Miklos vram ... Masik feleol ... Sebastian Janos es Sebest: Balint köpecziek ... Jelenontuen es kerue(n), hogy eo keglmek egjmas közöt az mynemw közbe vetesők volna, annak Jsten zerent valo eggieswlesebe lenne(n)k ieleon, es azt az my hwtwnk szerent megh iratnok [Köpec Hsz; Ks 90]. 1733: Levén hivatalasak ... Dobolyi Istvan úramtól és Felesegetől ... az magak Varczasag Uttzai also Szegelet lako hazak haz ... midőn jelen vólnán(a)k, jelen vala ugjan ott Idősbik Bocskai Samuel Uram is [Ne; DobLev. I/154]. — c. részt vesz/közreműködik vmiben. 1561: Myuel hog' mynd az tiztesseges okosság mynd penig, es fewkeppen az istenhes (!) es atiankfiahoz ualo zeret az mutattya hog' az hallottaknak wtoso (!) es wegsew zolgalattyokbaes ielen legw(n)k ... Annak okaert illyk hogy az mesterek feienkent az halottaknak temetesre valo kesereseben ielen leg'enek [Kv; ÓCart.]. 1614: Ez dologba(n) volt jelen Emre pap vra(m) plebanosunk az Mesterrel egüjűt Marton deaknal [Szentisimon Cs; BLt 3]. 1709: A fen irt nyoltz Izlotok(na)k leválasab(an) edgyikünk ugy mint keresedi Istva(n) jelen volt [Kisenyed/Ne; DobLev. I/64]. 1809: ámbár Gábor Istok a' Kaszoni erdőn el vált is több tolvaj társaitól; mind azon által a' Lo lopásba őis jelen volt [UstLT ComGub. 1668]. — d. megjelenik, jelentkezik. 1584: minden reggel penigh az Chiaplarok az vasarbirak előtt ielen legienek tiz, tiz pinz bewntetes alatt [Kv; PolgK 17]. — e. bekövetkezik, itt van. 1586: Vrunk eo Nga Int hogy Ne elegiedgywnk az deogeos helyreol leoweo emberekkel Ne bochatanank be olyan Infectusokat, ...

Myert hogy penigh az Sokadalo(m) napia Immar Jelen leszén Biro vram ... megh hirdettesse prohibealtas, hogy Senky ide Ne kezwllyón se Venny se Adny, Mert az hatarba Nem eresztik [Kv; TanJk I/1. 33]. 1676: az ado be szolgáltatásának ideje ... jelen vagon [UszLt IX. 76. 2 fej.]. 1705: A közönséges három holnap Város korcsomájá(na)k is ideje jelen lévén . ezen 1705. esztendőbeli három holnap városunk korcsomáját adtuk ... M. Fő Ispán Urunk(na)k^a eo Nsagá(na)k árendába(n) pro f 200/ ~ két száz magyar forintért [Dés; Jk 346b–7a. — ^aGr. Mikes Mihálynak]. 1805: minthogy Sz. István napi Periodus jelen vagon B Bornemisza Jozsefet utomb(an) ezen pénzből meg kínáltatom [Dés; Ks Thuróczy Károly lev.]. — f. érvényesül. 1677: Jobbágyok, kik ante Annum 1599. aufgiáltak ... keresessenek, Repetitorium mellet igasság is jelen legyen [AC 260]. — g. vall 1782: Mert tudom egyébre nem tanítja^a, hanem higye el, hogy . . . hét sacramentom vagon, az Úr vacsorájában egy szín alatt is veheti, abban a Krisztus valóságosan jelen vagon s több efféle haszontalanságokat [RetE 417. — ^aA rk pap az áttérőt].

2. jelenleg; in prezent; gegenwärtig, zur Zeit. 1850: téglából készített oszlop 15 ezek ugyan jelen mind fenn állnak — de meg bomlott omladozó félben vagynak a rombolások mián [Gyéressztkirály RA; DE 5].

II. mn 1. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen; ~ év ez/folyó év; anul acesta/curent; dieses/laufendes Jahr. 1843: A jelen év május 6-án, mikor a helybeli erdőgondnok Bucsumban egy bizonyos helyet erdőmaggal bé akart vettetni, ez alkalommal jelentéké ott meg más olyan emberek is, akik odarendelve nem voltak ? [VKp 70]. 1855: Jelen hanyatló évvünk a történetnek dűz tömegével lebegett azt fölöttünk [ÚjFE 239] * ~ hó e/folyó hó; luna această/curentă; dieser/laufender Monat. 1847: Jelen hó 3rői jegyzett levelét vettem [Csapó KK; DobLev. V/1264]. 1848: A Tekintetes Ur jo reménsegi fel szollítására fel jövek Pottzágara jelen Ho 28-dikán [Podsága TA; TLt Praes. ir. 536 Kontz Ádám Pápai Lajos szb-hoz]. 1861: az erdő osztalj Feletti előké-születék Sessio rendezése jelenho 14-ére határozatott [Körspatak U; Pf Péterfi Sándor kezével] * ~ korban (a mi) korunkban; in era noastră; in dieser Zeit(periode). 1860: soha job idő szakba nem láthatat volna Vi-lágot az az öszveszedet munka, mind a jelen korban [M.köblös SzD; BetLt Vajda Ágnes Hodor Károlyhoz] * ~ tavaszon e tavaszon, ezen a tavaszon, az idén tavasszal; in primăvara aceasta; im Frühling dieses Jahres. 1860: Ezen erdőben a' derekán egy darab helyen jelen tavaszon az alja gyulás következtében legett [M.zsákd U; EHA] * ez(en) ~ esztendőre/esztendőben erre az évre, ez évre, ez évben; in/pentru anul acesta; in diesem/für dieses Jahr. 1596: ezen Jelen 1596 Esztendeoben Zent Katalin azzony nap^a tauatt [UszT 11/21. — ^aNov. 25]. 1618: Ez Jelen ezthendeore zegoodeot zolga-ya volt es elhagyoth oknelkül [HSzj szegődött szolga al.].

2. e, ez; acest/această; dieser/diese/dies(es). 1843: Koltsár Anna öz. Nagy Sándorné kérelme — melybe mint elbetegesedett azt kéri, hogy a' piatzra állított Taxás kolészájára . . . edj záros ajtot tsináltathasson. Válasz . . . nem lévén, egy kolészában áruinak is szabad, meg vájogolt, állando, hanem csakis hordozható kolészát állítani, ez okbol kérelmes jelen keresinek hely nem

adattathatik [Torda; TLt 1173]. 1846: Egyébaránt talám nem szükséges említeni, hogy a cél elérése jelen rendelesem titokban tartását kívánja [Zalatna; VKp 140]. 1857: Azon esetre pedig ha egyik vagy másik fél jelen alkutól 14 napok alatt el állana, az el álo a' más félnek negy ezüst R forintokat fizessen banat penzül [Szo-váta MT; Bereczki József lev. (Mt)].

3. a szóban forgó; in chestiune; vorliegend, genannt. 1662: Ali basa még a felső esztendőnek utolján Nándor-fejérvárra olly parancsolattal kijött vala, hogy e mostani zürzavarnak alkalmatosságával szállaná meg és foglalná el Váradot is, hogy arra régen ollyan alkalmatosság, mint az jelen és kezekben lévő nem szolgálta-tott volna [SKr 532]. 1841/1847: ajánlatik Fő Hadnagy aanak Darvas Jánost mint birtoktalant rögtön bé fogatni, és szeliden a' jelen körülményre^a ki kérdeztetni [Dés; DLt 530. — ^aA levélhamisításra von.]. 1849: A Kolozsvári tekintetes Rendőrgazgatóság által, Krizsán Máriának Kelemen Bénivel fennforgó egymás elleni követelések tárgyában . . . a jelen ügyet tisztába hozni nem lehet szoljan . . . a' nő igazat és valja meg lelki esméreatesen a' jelen dolog hogy történt ? [Kv; Végr. Vall. 30].

4. folyamatban lévő; in curs; im Gange befindlich. 1840: hibásnak találom a' panaszlo Károst, hogy miért késett jelen keresetével és miért nem indította meg azt mingyárt, mihent kára meg valosult [Dés; DLt 370]. 1847: Tovább folytatott jelen szelid vállalat a fenn irt év Martiusa 19-én [VKp 170]. 1849: Krizsán Mária csak annyit felele mikép a' jelen kinyomozás rendin az is kivi-láglík [Kv; Végr. Vall. 76].

III. fn 1. prezent; Gegenwart. 1854: Balsorsunk sebire irt a jövőre biztatást nem nyujt a búskomor jelen [ÚjFE 3].

2. ~ig máig, mostanig; pină azi/in prezent; bis heute/auf den heutigen Tag. 1571: eo k. mynd Restanciawal Egetembe zedyk fely Ez Jelenigh valo adokat [Kv; TanJk V/3. 37b]. 1581: Kegielmes Wram nekem felseged meg Bochassa myert felsegedet Jlien gongyiban kel enny Jrassommal meg bantanom, mert tudhattia Kegielmes Wram felseged hogy En mind Enny Jelenig Sem Bantottam felsegedet semmy Jrasommal [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez].

3. ~ben jelenleg, mostan; in prezent, acum; gegenwärtig, jetzt. 1856: a Cserepadján lévő jelenben parlag földcském [Csekelaka AF; EHA]. 1870: Molnar Ignázt . . . szülei koránt el halálózván . . . Nagy anya gondozta ki jelenbe tizedünkbe Krizbai utza 250. számú háznál lakos [Kv; ACLev.].

Ha. 1584: Jeleon leuén [Dés; DLt 213]. 1592: Jeleon Vagion [Kv; Szám. 5/XII.2]. 1600: Jeleon volnanak [UszLt 15/16 Fosztó Jmre Fwlej (50) vall.]. 1606: jelen voltak [UszT 20/43–4]. 1689: Van jelen [Almakerék NK; UtI]. 1762: volt . . . jellen [Branyicska H; JHb XXXV/51. 81]. 1796: jelen lettem volna [Fűzkút K; BfR Gombos István ns vall.]. 1827: jelen vala [Msz; Tsb 39].

jelenbeli jelenlegi; (din) prezent, de acum; gegenwärtig, derzeitig. 1847: Szükségesnek láttatik azon rendetlenség korlátolása is mi szerint több csak Ön jelenbeni hasznokat nező személyek, a közönség kárára Constitu-tionk meg tapodására ugy is igen kicsi határunkba több rendbeli foglalatokat tettek [Torockó; TLev. 10/9].

jelenet kb. eset; situáție, caz; Fall. 1854: A komoly tanítvány egész professiot csinált most tanítója rebenczéségeit újabb meg újabb jelenetekben neveltségessé tenni s az által lelki betegségéből kigyógyítani [ÚjFE 67].

jeleni 1. jelenlegi; prezent, de acum; derzeitig. 1840: A folyó Ev jelenni Holnap 28-án Éfele utánni 2 orakor . ki Rendel tem mind patro Führernek (így!) [Bereck Hsz; HSzjP].

2. *a ~ télen* az idén télen; în iarna aceasta; im Winter dieses Jahres. 1844: Lattam Forrai Jánost hogy egy szán állat vágot le onnét, s elvitte, Tavaj vaj annak előtte, — de most a jeleni Télen láttam ismét tsak ugyan Forai Jánost, hogy egy rakofakora (!)^a fiatal hegyet le vágottatt vitt el onnét [Selye MT; DE 4. — ^aOlv.: rakófa-kora 'rakófaszerű'].

3. idei, idén; din anul acesta; diesjährig. 1854: Mint hogy az Ekla erdeje völgyében lévő ugar föld gyengétske arra vigyen Trágyát ez az nyáron a' jeleni Tragájából [Egerszeg MT/Mv; DobLev. V/1373].

jelenik feltűnik; a apărea; erscheinen, sichtbar werden. 1751: Uram Király mit aluszol Mély álmadba szunyodozol Imé új Király születék Bölcsek(ne)k csilaga jelenék [Hétfalu Br; EM LI, 124 betl. játék].

jelenleg most, a jelenben; în prezent, acum; gegenwärtig, jetzt. 1842: az fazekasak — úgy annyira el gebbesztették ásásaikkal az helyet — hogy tsupa tós helyé vált, s jelenlegis olly mély sok helyen — hogy szarvas marhák bele fulhatnak örökre [Dés; DLt 368]. 1844: Minden Bizonságok ki egy, ki más Tetemes Törvenytelenségekkel Káromkodásokkal, mocskolodásokkal vádolnak; a' mellyek aránt jelenleg magát nem is mentesíti [Sófva U; DLt 1441]. 1849: egy magyarnak Csizmaját le húzták lábarol — a mási(kat) meg verték hogy jelenleg halálos beteg a kínzás miatt [Nagyak AF; DobLev. V/1277 Koréh György Dobolyi Bálintoz].

jelenlegi mostani; (din) prezent, de acum; derzeitig. 1840: Kereskedő Amberboj Josefne Alexander Mária a város jelenlegi Fő Hadnagyát Tkts Vajda Pál Urat ... Város Bikájának, Huzo Vononak szidta nevezte [Dés; DLt 1452]. 1849: Éppen Krizsán Máriától tudom, hogy férje Szamosujvárt lakott a múlt években ... jelenlegi lakását pedig nem tudom [Kv; Végr. Vall. 6—7]. 1850: en látván a jelenlegi üdö s ut alkalmatlan voltát, úgy egyezék vele^a hogy ha a' követ míg az ut alkalmasab nem lesz el nem hozhatyuk is ne adja el [Kadács U; Pf Pálffy Dávid lev. — ^aA malomkő-faragóval].

jelenlét jelenzár; Anwesenheit. 1564: Ekesítessek az my lakodalmunk az ty ktek Jelen letewel [Illye^a; BesztL 41 Lad(is)laus Dyenessy comes co(m)itat(us) Zarand a besztzercei bíróhoz, tanácsához, polgáraihoz. — ^aMaros-illye H.] 1587: Biro vram(e) eo kme hiüssan minden Arossy es kalmay Rendeket, Neweket be Irattassa, Es illie(n) feó Vraimnak, Tudny illik Pulacher Istua(n) es Kalmar Ianos Vraimnak Catalogusba Aggyak Ez zamlalaskort penigh az megh Newezet ket vraimnak Ielen lete is ne(m) leze(n) haszontala(n) [Kv; TanJk I/1. 43]. 1607: Azt penigh mindeneknek felette czuudalluik, hogy kgmetekkel ualaki feguierrel es haddal ualo mene-

swnkett ell hitette es hogy az haza zabadsaga ellen (: kinek fel allatasaban az mi kegi(el)mes wduewzlt Vrruk mellet ualo jelen letwnkkel mw zolgtaltunk legh teobben ...:) az az Orszagh romlasara mw inditottunk uolna es uinnénk innét nagy hadat [Lompért Sz; Törzs. Petrus P. Aluinczi, Paulus Eórwindj, Simon Pechy lev.]. 1654: az mi ielen litünkben twnek . ilyen uigesist, keotist es ceret [Dés; Hr 2/15]. 1763: minden Jóságaim iránt valo Radialis Levelek Kolosvári Házomnál le pecsételve lévén azokhoz Mlgs Attyafiaik meg edgyezett akarratyak vagy is jelen létele nélkül nem nyulhatok [Kapjon SzD; K 96 Haller János lev.]. 1782: A Jóság Conscriptiojának még az én jelen létem alatt vége volt [Szu; Ks Miss. I 7. Ferenczi György lev.]. 1847: (Az) ellenőri erdő Biztosok . Ep Fát, vagy haszonvehető gyümölcs fát tűzre el adni fel nem hatalmaztatnak csupán a szél vagy más Viharok által letörettetek, a mellyeknek árrok fel kérésig tökéül a Birák kezén hagyattik pontos Számadást tévén rolla a Biztosság jelenléte vagy hitelesítése mellett esztendő bé töltével [Torockó; TLev. 10/9].

Szk: személyes ~. 1812: hivatábeli kötelességünk e tárgyban személyes jelenlétünköt nem engedi mp [K; KmULev. 3]. 1830: Ezen fennebb specificált, és Conscriptált Vagyonokat . nem tsak Conscriptáltuk, hanem egyszersmind az irt Commetanéusok Személyes jelenlétekben Sequestráltuk is [Nagyiklánd TA; TLt 1748] * *vkinek a ~ében a*. vkinek a személyes ottlétekor. 1568: Hogy az harang wteo meg teoreot volt Torozkora vitet-tetuk ismegh hogi meg chinaltak, Bonciday Gergely Vram ielen leteben fizetünk Minden vezelyel Mihaly kouachnak f 15 [Kv; Szám. 7/XVI. 44]. 1608: Választák egész országostól fejedelemnek Báthory Gábort jelen nem létében [Kv; KvE 138 SB]. 1789: Titt. Benedek Ferentz Vr(na)k . . . jelen nem létemben éjtszakának idején házamban valo be rontása es erőszakkal valo törvénytelen bé költözése esmératesbb a Tkts Officiolatus előtt, mintsem én annak hoszas le írásával terhellyem [Ne; DobLev. III/653. 1a Árva Szánto Drusiána foly.]. b. vkinek az ott tartózkodása alatt. 1603: biro vram azert Tanachyawal izennye meg az varos vegezest az nemeth Hadnagyok(na)k hogy az nemeteket az kapukrol el vigyek es az vthan oda ne mennienek az eorizetre mint-hogy Basta vram eo maga Ielen letebenis ezen zabadsagunkban meg nem haboritot [Kv; TanJk I/1. 442]. 1767: Ezen hely eránt Nemes Közép Szolnok Varmergye, es Kóvár vidéki Exmissus Tisztvei jelen Léteben tötteneké valami determinatiot ? [TKhf 21/19 vk]. 1829: nem gyült több h(ane)m tsak 25 Rfrint, de abból az én költségem ki nem telik a mellyet költtettem a pestises hir alkalmatosságával a D Commissarius Ur(am) itten jelenlétben [Mezőkölpény MT; TSb 48]. c. vmilyen hivatalos szerv előtt. 1656/1687 k.: Három emberséges eoreg emberek(ne)k hittal valo vallás tétele szerint az egész megye jelen létib(en) testálának arról, hogy a' melly erdeje a Sz. egyháznak vagyon az egyház ája nevű helyben annak az erdőnek . . . vegiben vot Sz. Király falvának egy darab falu erdeje [Marossztkirály MT; MMatr. 323]. 1803: Mely fizetés ki adatott az egész Eklésiai Tanátsnak jelen léteben [Szarmaság Sz; SzVJk 182]. 1824: (A) tul meg irt Kontrektust irtam meg a' Falunak^a jelen léteben igaz hitem szerint kezem aláírásával Szokot pészétemmel meg is erősítve [Szentimre MT; BalLev. — ^aBevezető formulában felsorolva a falusbíró és a hitesek].

Ha. 1618: Jelle(n) lettekben [Kv; RDL I. 104 And. Junek kezével]. 1671: jelen litunket [Kv; RLt I]. 1821: jelenlétibe [Nagylak AF; DobLev. V/1043].

jelenlélet jelenlét; prezență; Anwesenheit. 1730: az nálunk való Jnas Török Antalkával haza jövének, s mondák, hogy az meg nevezett jószágom az Szebeni György Fiával edgyütt pénzt találtak volt en is oda menék látám hogy Mihálcz István Uram jelenlétele nélkül Szakács Mátyás, Tala István áskálnak vala [Altörja Hsz; Borb. I].

jelenlevő I. mn I. jelenleg (meg)levő; existent; gegenwärtig vorhanden. 1662: a kaput nem sok lövésekkel rájok rontván, az árktot csak az ott levágot jelen levő palánkokkal is a sok nép hamar általtölthetvén, azonnal ostrommal rájok mehetnének [SKr 234–5]. 1683: A 1683 Die 26 9br(is) A Balásfalvi kastélyhoz es a Kutfalvi Házhoz tartozando s mostan jelen levő mindenfele bonumokrol valo Eösz Generalis Extractus^a [Utl. — ^aKöv. a fels.]. 1685: Almakereken jellen levő, Major-sagh, Szent Marton adaja, Dezma, Kilenczed sajt ára és vágo barom árában töltöt borok(na)k revid le írása [Almakerék NK; Utl]. 1731: most minden fele szennek valo le vágot fájok Oculatiójára exmittáltatnak . . . Atyánkfiái elő kgl(me)k, es ammi fabeli kárteteleket látták elő kglmek, aszt reportállyák az Tktes Tanácsnak és az jelen levő fájok hordattassék Város Usussára [Dés; Jk 412a — ^aKöv. a nevek fels.]. 1805: ezen jelen levő munkákat fel jegyeztük [A.jára TA; BLt 9].

2. a helyszínen tartózkodó; prezent la fajta locului; an Ort und Stelle befindlich. 1607: az Nagos Alia Farkasne azzoniomat Banffy Margit azzont . . . Niolczad napra ok adasra az Nagd tablaiaara, Nagd eleyben Euocalok es meg mondok hogy vagy lezen elő Jelen, vagy nem lezen, de az jelen leweő felnek Nagd teörvynt szolgáltat [Kisfalud MT; Ks NN. 25]. 1642: mikor Eottueos Benedekne Azzoniom ad secundas nuptias ment, es gyermekjnek az varos teoruenei szerent elseoben hvtty deponaluan, rata portioiakat kj mutatta, s kj atta, megh mondotta, es be iratta, akkori ielen leueo Beczulletes Diuisor vraink is inuentariumban be irattak [Kv; RDL I. 128]. 1736: az kik az fejedelem asztalanál le nem ültenek, az hopmes-terhez mentek ebédre, az több jelenlevő urak, főemberek, térdet hajtván az fejedelemnek s fejedelemasszony-nak, szállásokra mentenek [MetTr 355]. 1860: Elnök . . . felszólítja a jelenlevő tagokat uj consistorok választására [M.bikal K; RAK 272].

3. ittlévő/látható; de față; hier befindlich/sichtbar. 1611: kinek nagjób bizonsagára pro futura cantela es ereősegere adjuk ez mostanj ielen leuő leuelwnket kezwnk irasaua es zokot peczietwnk alat [Fejér m; Szád.]. 1762: Meg valván az I. hogj ő lopta legjen el, az jelen levő ezüst gombokot az károstol [Torda; TJkT V. 131].

4. jelenleg érvényben levő; (care este) în vigoare; gegenwärtig geltend. 1787: Minden Verős Kovács . . . midőn pedig a rend szerint ualo vasakan kívül nagyobb vasakbol valo mivek kivantatnak eo facto tartozzék obedialni s maga jelen levő rendin a parantsolat szerint valot készíteni [Torockó; TLev. 9/25].

5. mostani; de acum; jetzig. 1717: ez jelen levő 1717dik esztendőben Szent György Havának hatodik napján [Bencenc H; JHb LXXI/3. 476].

6. mai, máj; de azi; heutig. 1806: Kűs Csere nevezetu helyly még mind ez jelen levő napig a' Falu közönsegés (!) helyly [F.rákos U; EHA].

7. kb. jelenleg megállapítható; care poate fi stabilit (în prezent); gegenwärtig feststellbar. 1738: Nemes Várasunk Malma gáttján(a)k immineáló ruinaijat, magok kötelességek szerint proponálván Malombirák atyánk fiaí ő kglmek, minthogy mostan semmi emolumentum nincsen a Malombol, mellyel azon imminealo 's jelenis levő ruina reparáltathatnek Concludáltuk^a [Dés; Jk 508b. — ^aKöv. a hat.].

8. folyamatban levő; în curs de desfășurare; im Gang/Fluß befindlich. 1831: ezenn jelen levő Fiscalis Esketést . . . Magistratualis Assessor Idősb Szanislo Sigmund és Honorarius Scriba Viski Sámuel Urak Régiusságaik alatt . . . Authenticaltuk a következőkéleg [Torda; TLt Közig. ir. sztlan].

II. fn a helyszínen levő személy; persoană prezentă/de față; Anwesende(r). 1677: Mustrakrol . . . Ha penig a' jelen levők-is értékek és állapottyokhoz illendő készülettel jelen nem lennének, előzőri Mustrán meg-intettesse-nek, és szorgalmatoson observaltassanak, ha másodszo-ri Mustrán-is fogatkozással fognak mustrálni, eo facto a' köz Nemes ember tizenkét forintal; Fő rendű Nemes ember huszon négy forintal büntetődgyék [AC 97]. 1819: a Décan . . . a Temetėskor Cathalogust olvasson, a jelen nem levőket Szorgalmatoson jegyezze fel [Kv; MészCLEv.]. 1829: Hogy a' N. Mlgs Groff Sz. Teleki László ur eo nsga Mlgs örökőseinek Alamori^a udvar Bi-rajok Nagy Ferentz ur(am) . . . el adott az én jelen lé-temben 150 Kőből szemes Törőkbuzát Köblit 2 Rf. 48 xrokon mint magam személyemben jelen levő ugy bizonyítottam [TL. Sebestyén János udvari regius nyil. — ^aAlamoron (AF) lévő]. 1832: némely idegen Birtoktalan Demagogusok, itten meg jelennek, és ököllel kívánnák a jelenlevők fejekbe a rozsz principiumakat be verni [Ne; KCsl 6].

jelenség I. jel; semn; Zeichen. 1619: itt az Portán, mint járt ő^a Vác alatt, igen titkolt, noha azért megtudták volt, de ezek is titkolják; kinek ilyen jelensége vagyon, hogy így haladoz az Balassi uram szembenlétele [BTN^a 381. — ^aKarakás Mehmed pasa. Balassi Ferenc, Usz főkapitánya, Bethlen Gábor főlovászmestere diplomá-ciai küldetésben portai követsége idején, 1621-ben halt meg]. 1662: nagyon csodálván, hogy Jenő^a . . . megszá-lott vár lévén, s még is lövéssel való ronttatásnak sem-mi jelensége, csak egy álgylövés sem hallatnék [SKr 431. — ^aBorosjenő, Erdély délnyugati végvára].

2. határjelzés/jelölés; marcarea hotarelor; Grenz-markierung. 1565: Ez fogot nyolch zemelyeknek eleyk-be twggyak adny, ha lewelek nynchen egyky felnek is, az hatarnak ielenseregereol, ha penig valamellyk felnek lewe-le vagyon ellyen lewelewl [Kv; BesztLt 42].

3. nyom; urmă, semn; Spur. 1629: en nem lattam hogy safar Andrasne verte vagy úteotte volna Balogh annat, jelenseget sem lattam raita veresnek vagy útesnek [Kv; TJk VII/3. 102].

4. maradvány; rəmășiță, rest; Rest. 1694: az Arok szeliben levő szép Filegoria, mulato helynekis csak az Je-lensege [Kővár Szt; JHb Inv.].

5. jelkép; simbol; Sinnbild. 1662: Egy igen nagy mo-zsárt mellyet a fejedelem Rákóczi György csak mostaná-

ban maga címerére öntetett ... győzelmének jelenségére portára bevittette vala | A fejeket hadakozása alatt mind meggyűjtven, azokat azután a porta számára küldéné, és azokban az ő hűséges szolgálatjának jelenségét az ő hatalmas császáranak bemutatthassa [SKr 455, 541].

6. ? 1585: Kis Kozma Thamas^a soha semmy Ielen-seget Nem latta(m) az en legeniemeheoz Iacabhoz, seot Az Molnot soha Embernelkwl Nem hatta(m) [Kv; TJK IV/1. 507. — ^aTollban maradt: vallia].

jelent 1. tudat, tudtul ad; a face cunoscut, a comunica; bekanntgeben, zur Kenntnis bringen. 1550: En Kemeny Ferencz yelentem Az en lewele(m)nek zeryben Az kyk-nek illik Mydeneknek hogy Ez jambor Nemes vraynk es Baratykn elewth^a ... theonk es zerzenk yllyen zer-zest es uegezest^b [Berend K; BfN VI. 28/2. — L. MNy LVIII 490 Kemény Ferenc bizonyoságlev. — ^aKöv. a ne-vek fels. ^bKöv. a részl.]. 1576: örökke valo hywseges Zolgalatwnknak Ayanlása wtan Jelentywk [Jobbágyfva MT; Bállt 78]. 1583: Sombory Lazlo által Ielentette volna eo felsege Lengiel kiraly, hog ... Intentioia volna, az eg nehany zamw lfiaknak be iktatasa es hozasa ez varosba epitet collegiumba az Iesuitak keozibe tanitasa-nak okaert [Kv; TanJk V/3. 271b]. 1612: Mi hiuunk az uitezleo Uzoni Beldj Kelemen ada ertesunkre ielentu-en, hogi egi Cziki Szentgeorgy Jmreh Peter neuu iobbagia mi teollunk, nem tudank miczioda szin alat Primipila-tust extrahalt uolna [BLt 3 fej.]. 1650: Akarok kegielme-teknek Ielőnteni hogi hozza mnyknv az Vice Kiralj Biro Vram peczietit ... Vduarhely Varosaban Lako Töltserös Mihaljne Erseböt azon nemes szemel^a [Uoszt 8/64. 57a. — ^aKöv. a pecsét tartalmának előadása]. 1758: Mű ide aláb meg irt személyek jelentyük minde-nek(ne)k az kik(ne)k illik ... ^a[Asz; Borb. II. — ^aKöv. az osztóbírák jel.]. 1777: Az Albisi Tiszteletes Pap Barthos Kelemen ő kigyelme jelenté hogi a Bellicus Tiszt Vrak el árulták^a volna ő Kegyelmet^a [Hsz; BLev. — ^aÉrtsd: beárulták, feljelentették].

Szk: *szándékát* ~i. 1665/1754: Ha más Városról ide Legény jó, avagy innét mégyen ... Művet akarván azért kerestetni, elsőben-is keresse fel az Atya Mestert, jelentse szándékát, kérje szolgálattját [Kv; ACart. 17—8]. 1675: Jelentvén Radnoton laktomb(an) Kgimes Asz(onyomna)k^a hazasságbéli szándékomat, bocsáttat-ta(m) el ő Ngtol tisztesseges apparatussal, Somlyora^b annak el követésére [PatN 46a. — ^aBornemisza Anna fe-jedelemasszonyinak. ^bSzilágysomlyóra]. 1803: egy ide valo Ispanlaki Jozságotkska meg alkutt árának potolásá-ra áruba botsátván a Nagylaki Határ szélben lévő Hulai erdőmet ... jelentette iránta meg venni való szándékát Tkts Kőkösi Dobai Sigmond Ur [Ispanlaka AF; Dob-Lev. IV/896 Kővesdi Boér Sándor kezével].

2. (feljebbvalónak, hatóságának hivatalosan) tudomására hoz; a comunica (oficial superiorului, autorită-ții); (dem Vorgesetzten, der Behörde) zur Kenntnis Bringen. 1577: Alázatosan ielentiwk Naginak [Mv; Bállt 79]. 1579: Az 14 Júly Jóue eg Nemet Jacob Nayhoff ... lengel orzagbol lengel kiraltol Jelente hog walamy Tye-kos (t)^a levelet hozot volna ő Nagnak [Kv; Szám. 1/XVIIII 24. — ^aTollvétség *Tytkos* h. ?]. 1593: oth Jelen-teöttem dolgomoth es neminemw keresetem volna en-nekem [Uoszt 9/47]. 1605: Imreffy Vram ielente az Varos eleot hog semmith egyebet Nem vezen ezeben

deliberationkbol hanem chyak az haladekot [Kv; TanJk I/1. 516]. 1661: Nemzetes Deesi Batsi Ianos es Szükere-ken^a Iako Vitezöl Radak Laszlo ... huiatanak minket ... hogi az ide alab megh irt dologba(n) Lennenk köz birak Jelentven előttünk Radak Laszlo Ura(m) minemű sok karokat ... vallottak volna [Dés; RLt 0. 5. — ^aSzD]. 1777: Tekintetes Continua Tábla ... Sérelemel jelentyük Rátánk(an) jutot Jozságunkb(an) valo nagy meg háborításunkat [Hsz; BLev.]. 1782: azon adóssag haeressei a mint jelentők az Asz(sz)ony contractussaval nem contentalodnak, s azt nem acceptalyák [BetL 7 Gyf-i káptalan jel.].

3. jelentést tesz; a raporta; melden, Meldung erstat-ten. 1584: Az varos procuratori Ielentettek hogi sok gon-zosagh volna az varosson es Eyel Iaro es parazna Az-zony Allatok megis elegen volnanak [Kv; TanJk V/3. 286a]. 1618: Jelentek hogi ez el mult napokban, It Vaidaszent Juanon Regi Teoruinwnk szerint huianak ki bennwnket Az felseo szeoleó hegwknnek, giewie-nnek megh latogatasara, meli huiasoknak, engedelmek-lewen mentwnk uolt ki^a [Vajdasztiván MT; RDL 1. 12. — ^aKöv. a részl.]. 1671: Jelentik azt-is ő kegyelmek hogi szokatlan exactiokkal, czédula pénzeknek exigálásával terhelik az ott való szegénységet [CC 44]. 1684: Kgims-Urunk meltosagos Fejedelmünk alázatosan ielentyük nagod(na)k mint Kgims Urunknak^a [Szentmiklós Cs; Borb. II. — ^aKöv. a jelentés]. 1774: Tisztarto Uramék elő kigyelmeknek az elfoglalt Földeknek mások által valo el foglaltatassát, és annak Recuperatioját jelente-tem, mellyre is felelenek ő kigyelmek^a [Mocs K; KS Conscr. 33. — ^aKöv. a felelet]. 1804: Alázatos szolgál-atunkot aialván Jelentyük, a Tekintetes Törvényes szék-nek hogi ... el mentunk Szent Ersébetre^a ... egy né-hány számból álló Vallok Vallomásának le írására [Borb. II. — ^aU].

4. közöl; a comunica; mitteilen | mond; a spune; sa-gen. 1570: Ambrosius falk. Azt vallya ... hogi eo Irta wolt az lewelet Alcz Antalnak Melyben Torockay Za-bad Zeolet vallot volt Antalnak De akkor Ne(m) Jelen-tette hogi az eleot Masnakis keoteotte volt ely azon zeo-leot [Kv; TJK III/2. 84g]. 1585: Menek En az En Anyam-mal ... Szabo gergelnehez ... ielente ezt Zabo gergel-ne, Jo Chatus azzon, kirlek az Jstenirtt hogi ez gyerme-kett Laczkott vyd el, merit in semi képpen nem tartha-tom vramtol [Kv; TJK IV/1. 487a]. 1592: Nyreo Kele-men ... vallia Mikor az Barbeli Vincze Inassa hozzam Ieoue Jelente hogi az vra megh ieltette eotet, es felteben ietot hozzam [Kv; TJK V/1. 199]. 1600: Az vargiasiak azt ieleontek hogi regulere volt ahoua mynkött hittak vala, elis mentwnk volt [Uoszt 15/17 Boda Janos Fwlej (U) vall.]. 1646: Ez dologt vra(m) cziak en tudo(m), megh az felesegem(ne)k sem jelentettem, legyen halgatasban ne terjedgyen mesze [Bádok K; JHb III/72]. 1780: Alázato-son jelentem edes Aszszony Anyámnak hogi a több gondolatim között egy gondolatam érkezett [Kp 203 Új-falvi Sámuel édesanyjához]. 1807: a kettőtől tíz tíz Fo-rintat lévaltam volt, de Szekelly Mártan az Eskettető mint hogi kevés üdőre adta volt, nem sok üdő mulva je-lentette nékem hogi ha modam volna adnam bé az ő kime reszit [Sinfva TA; Borb. II.].

5. kijelent/nyilatkoztat; a declara; äußern, erklären. 1568: a mint kegelmetek is jelentette vala az zerzeskor hog keg:tek az embernek adnaya az penzt a mybe az zer-

zes lot wala [Erked K; BeszLt 38]. 1592/1594: ez Moldowaj Geörgi . . . jelenti hog az melli hazban en lakom mostan, az eo attia haza ki volt eowe volna [Kv; RDL I. 63]. 1606: Jelente Kerezturnfalwj görff Lazlone martazonj hogy Ez előttis wegezesleuelek Tartasa zerint ketzer kinalta meg, martonossj Peternet Katazonz hogy kez volna ki ereszteny az kötes zerint wolo wegezest . . . az notarius Kouacz Janos előtt [UszT 20/241]. 1683: jelente Gedo Janos hogy eo maghtalan ember leue(n) hadakozasra eleghtelen [Karácsonfva U; BLT 11]. 1724: ezt mondván Nehai Nemzetes Brüllay György ur(am) édes Zalányi Samúel ur(am) és Üveges László ur(am) akaram kigjelmeteknek jelenteni; minthogy az Ember halando, s az időis változo maradékimnak kárt nem tehetek [Ne; DobLev. I/122]. 1777: Nehai Budai István Uram Özvegye Székely Borbára Aszony Jelenté mi előttünk, hogy Mivel már Öregsége miatt el erőtlenedet volna . . . nem kíváná tovább Joszágát keze köztöt tartani . . . hanem . . . Gyermekeinek osztályra kíváná bocsátani [Vajdasztiván MT; MbK IX. 48]. 1801: Árgya Evais jelentette hogy hozája is ne bizék, és közt ne tartson mert mikent ki telik Esztendeje mingyárt ki mégén az házából, és többé soha sem szolgállya [Erdősztyörgy MT; WH. Tanti György (40) cig. vall.].

6. bejelent; a anunja; anmelden/kündigen. 1600: melj dologbol Bizonasgra bochatotta volt az vargiasiakot kegték mind az Almasiakkal; melibeol bizonios napottis kelleottis az Bardoch zek eleott Jeleonteottek volt az Almasiak (igy!) [Vargyas U; UszT 15/15]. 1710: Mi kézen fogott köz Birák : Adgyuk emlekezetekre mostaniaknak es jóvendőbélieknek . . . lévén mi előttünk egy rész (!) . . . Dobolyi Mihály Ur(am), más részről pedig Egri Szöcs Gáspár Ur(am): kik is jelentek ilylen egy más között megegyezéseket örökös alkalmokat [Ne; DobLev. I/69. — "Köv. a nevek fels. Köv. az egyesség részl.]. 1865: a' pályázni akarok mártius 15éig szándékokat az illető T. Esperes urnak jelentésék, hogy Aprillisban a' pap választas megtörténhessék, hogy [Gyalu K; Rák 98 esp. kl.]. 1871: Elnök jelenti, hogy Kozma János számadó gondnok számadását az 1870ik évről beadja megvizsgálás végett [M.bikal K; Rák 287].

Szk: idővétséget ~ időmúlást/elévülést jelent be. 1607: Peter Ferenczne tisztasagot adott volt az A. ellen akkor a mikor az pert kezdetek volt Semjen Miklos vram eggik vice kiraly biro eleott. Abbul az A. ydeovetseget jelentett és izentetett az J. aszon(n)ak [UszT 17/7] * kridát ~ csődöt/vagyonbukást jelent be. 1831: Dávid Antal Cridat jelent . . . A melly adosságát jelenti hogy több Creditoroktol is levált, azon Debiti Summával Kolozon az Aposával traficálván Földeket és réteket vett [A.jára TA; TLt Közig. ir. 403 Dávid Jakab örmény kereskedő vall.]. * novumot ~ perújítást jelent be. 1829: Az Alperes Novumot jelent. A Felperes Contendát és protestál minden további terheltetésről [Mv; DobLev. V/152] * novumról való lemondást ~ perújításról való lemondást jelent be. 1830: (Az) Exequutor Ur Fel olvastatta velem a' . . . Vice Szék(ne)k . . . azon Itéletét; melybe Alperes Ratzkevi István a' Novumáról való le mondást jelentett és Itéletesenis el fogadtatott [Mv; DobLev. V/1158. 1b] * panaszt ~ 1821: Panaszt jelentvén . . . Boér Györgyi Jáрка az aránt, hogy . . . 10 buglyába rakott szénait el lopták [Bereck Hsz; HszjP] * prokatorhivást ~ ? ügyvédvallást jelent be. 1571: Ebben

kerdeoth kezdenek venny, az fel peresek, az alperes azt monda hogy nem vehetnek kerdeoth, mert prokator hywast jelentettek, es prokatorokath megh nem hywak [Bállt 79] * reportációt ~ ? terhek átviteli igényét jelenti be. 1807: Minekutánna a' nyilak e' szerint ki huza-tohtak a' F. Peres Bodo Miklos Uram és . . . Barabás Dénes ö klme és a' több Ingerensek nevében minden meg terheltetésekre nézve repórtációt Jelentettek [Hsz; Kp 306].

7. kifejez/nyilvánít; a exprima/manifesta; äußern, ausdrücken. 1582: Az my az Doctor dolgat illety, . . . az Doctornak Miert hogy idege(n), hogy az Idegenekhoz kemenseget ne Ielenchywk, vegeztek hogy az Boltot megh aggyak neky, es az haz bert fizessek megh erte [Kv; TanJk V/3. 251b]. 1602: Toteory Istwan vallya hogy ez Zeoch Andrasne kerte azon hogy mennyenek oda mert ezeost myweyt vezette el senkihez semmy ganusaga Ninchen hanem az sellerehez Zakach Istwanhoz oda Menek . . . es az azzony gyanusagat Jelente [Kv; TJK VI/1. 565]. 1653/1655: Csepreghi T. Mihally Uram . . . kézdé beszelleni panaszozkodo szokkal . . . busulásának penigh okát ezen szokkal jelenté^a [Kv; CartTr II. 874. — "Köv. a nyil.]. 1776: Vallyon miolta Groff Lazar János Urffi ö Nga, nevezett Kis Aszszont el mátkásította, az Exponens Kis Aszszony volt, vagy jelentetteé valakihez nagyobb hajlandóságát [Nsz; GyL vk].

8. jelez; a indica/arátá; angeben/zeichnen. 1817: A' stricklázott linea jelenti, hol lehetne a' köz kertel elvinni hogy mindenik fél annyit nyérjen egy helyt, a' mennyit veszt más helyt quadrat ölekbe [Mv; DE 4].

9. előrejelez vmit (vmi vminek előjele); a prevesti ceva; vorzeichnen, andeuten. 1759: 19-ma Novembris volt instellatiója br. Korda György urnak a Kolozs vármegyei főispánságba Szamosfalván amint Zámbo Daniel vitte volna be az egyik zászlót a kapuban megakadtott s kettétört a kopjája, csak azt jelentette hogy in anno 1765 privallaték propudiose a főispánságtól [RettE 96]. 1801: a lábnak dagadása a hidegtől eredet Rheumatismus lehet, melynek az meleg leg jobb orvos-sága, ha pedig Podágra léssen, ez az ifjú embereknek hosszu életet jelent [Berve AF; GyK Miss.].

10. jelképez; a simboliza; versinnbildlichen. 1736: A nyoszolyó-asszony a menyasszonyt levetkeztette, az vőfély pedig a nyoszolyó-kisasszonnyal hármát négyet fordult, azután az kardból az koszorut az földre vetette^a és azt négygyé vágta, jelentvén, hogy már vége vagyon az menyasszony leányságának [MetTr 388. — "Ezt a menyasszonyi koszorút előzőleg a menyasszony fejről karddal maga vette le]. 1773: Egy Sebastian Kupferschmidt nevű jó ismerős száz jóakarómmal . . . a szebeni piacon nézünk a jezsuiták templomára . . . hát az eszterháján meglátok egy nyírfá csemetét s curiosuskodni akarván kérdém: „Ugyan Sebastian uram, hogy nőtt az a nyírfa ottan?” Melyre monda a száz: „Csak hagyjuk el azt, mert a nyírfából seprút csinálnak s azt jelenti, hogy innét még kiséprik őket” [RettE 313].

11. ~i magát a. jelentkezik; a se prezenta; sich melden. 1755: jelente magát be(csü)(e)tes iffú Vig György, hogy ezen mesterségre kedve volna állani [Kv; FésCJk 61]. 1775: jelentettedé magadot a Passuson [H; Ks 114a Vegyes ir. vk]. 1792: a mennyiben még akár mi szín alatt Ujj p(rae)tensiok támadhatnak . . . annyiban jelenti magát az Exp(one)ns Aszszony hogy a meg nevezett

Causat tovább is continualni fogja [Nsz; DobLev. IV/1. 704]. 1826: a' kik . . . bé menni kívannának azok magokat jelentésék [Dés; DLt 231]. b. megjelenik; a apárea; er-scheinen. 1776: Mgs B. Henter Antal Urffi élvén az alkalmatossággal magát jelentette, és ajánlotta mind az Mlgs Groffnénál, mind pedig a' M. Kis Aszszony ö Ngánál [Kóród KK; Gyl. Lad Lenger (20) famulus vall.]. 1787: Ha avagy a' Lakosok, vagy a Marhák között valami ragados nyavalya kezdődne magát jelenteni . . . az elkerülhetetlen büntetés alatt leg kisebb haladék nélkül a' Notarius a Processualis Szolgabironak meg jelenteni köteles legyen [Torockó; TLev. 3/2. 3b]. c. vminek nyil-vánítja magát; a se considera (gata pentru ceva); sich äußern/erklären. 1662: Mellyre palatinus színesen kész-nek jelentvén magát, kíváná hogy fejedelem bizonyos commissariusit Kassára bocsátná [SKr 138].

Ha. 1670: Jelönte [Andrásfva U; Told. 21].

jelentés 1. hivatalos jelentéstétel; raportare oficială; amtliche Berichterstattung | szó- vagy írásbeli beszámoló; raport scris sau oral; mündlicher od. schriftlicher Bericht. 1582: Ertyk eo kegmek Byro vram Jelentesseből az Nagy chintalansagot es fesletseget mind ifywsag közt mind peng Neos Emberek közt [Kv; TanJk V/3. 249b]. 1596: Megh ertettek ew kgmek Varosul Byro vram eo kgme beoseges ielenteseseből az sok kewleomb kewleomb fele zewksegnek nagy woltat [Kv; i.h. I/1. 275]. 1801: Az ezen Nemes Vármegye Gyrás Községes Gyűlése előtt tett Jelentesek szerent sok rendbéli pana-szok forogván fenn a' némelly Helységek béli fordulo Határookban, egy s más Birtokosoknak fel fogások és föld Mivelések által a' Községeknek okoztatni szo-kott nevezetes Károk iránt . . . a Nemes Vármegye Ren-dei . . . azt végeztek . . . [TLev. 12/1. — a'Köv. a végzés]. 1819: Sz Lászlói Járásbeli Szolga Biro Kasza Josef Urnak hozzam tett, és Záratékjával együtt ide zárt Je-lenteséből, egy ujjabb kedvetlenséget kéntelenittetem a' Tktis Tisztseg eleibe terjeszteni [TLt Közig. ir. 1435. — a'TA]. 1824: A' Kús városban lévő orvosok eléggé aján-lják a' Lakosoknak az illendő vigyázatot — de kevesen fogadnak szót — mellyeknek tisztelettel valo hivatalos jelentés mellett vagyok Tekéntetes Magistratusnak alá-zatos szolgálja Dr Soos Márton mpiria Physicus [Dés; DLt 893].

Szk: ~t tesz a. vmilyen ügyet jelent. 1561: mind mas-taniaknak mind iquendeknek tudasara akariwk nvtatny^a Hog' az Wrnak ide ala meg irot eztendeieben bizonyos napon az my Thanach hazunkban egez Ta-nachul wlnen Ez bñch es tizeletes ferfiak qtwqş ger-gely fylstich peter iouenek my elñkbe Es mynt az egesz tob qtwsemsterek kepeben ilyen ielentest tñnek mynekwñk [Kv; ÖCART. — a'Tollvétségből így, de egy 1627-beli másolatban: mutatni. ^bKöv. a jel.]. 1668: Mi Joo Janos Stenczel Andras, es Lutsh Mihaly, Colosvarat lako Nemes szemellyek, Adgiuk emlekezetre . . . hogy mideon in Anno 1668. die 1 novembr(is) varusul az fel-seo Tanachhazban egyben gülvén leotttñnk volna, nem-zetes Anner Gabor vr(am) az Vnitar(ia) Ecclesia Cura-torinak kepeken az nemes varos eleott teon illjen jelen-test [Kv; KvLt I/180]. 1769: valamelly helységben a Marha dögi ki ütné magát . . . tartoznak az Birák és Es-kütték az ilyenekre kirendelt Commissariusnak . . . jelen-tést tenni [UszLt XIII. 97]. 1818: Méltóztassék . . .

Hollaki István Feő Ispány Urhoz egy olyan jelentést tenni, hogy innen amovealtassék Fodor Notarius [Vá-lyebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. b. nyilatkozatot tesz. 1608: Egi feleol Bandon lako Szép János szabad szekely es mas feleoll Berec Marton, Marosszekbe Galfaluan lako nemes zemely . . . teonek my eleottwnk ilyen ielen-test [Mezőbánd MT; MbK]. 1681/1695: jöve mi elñnk-ben egy Lengyel János nevű iffiu legény Petriyevits Horvath Miklos ur(amna)k szolgája ki mi elñttñnk maga élő nyelvél, tñn ilyen jelentést [Széplak KK; SLt AM. 10]. c. tudósít. 1744: az utolszori porontso-lattyára a Mlgs Vrfinak . . . jelentést teszek [Sáros KK; SLt XL Kőrmőzti József Suki Jánoshoz]. 1816: Atyafi Babos Ur itten járván, minthogy kedve vala a kotsárdi Részetskénket kivenni, tehát az általís adtuk árendába, és ugy egyeztñnk, hogy ez iránt Személjesen jelentést té-gyen Sogor Vrnak [Kv; DobLev. V/1000]. * szóbeli ~. 1847: mivel a nevezett nñszemély az alispánnak szóbeli jelentése szerent magát nemes Köhalomszék halmágyi születésűnek adta ki, méltóztasson excellenciád ezen kö-rülmény kipuhatólása, s lehető javainak birói zár alá té-tele iránt . . . rendelkezni [VKp 151] * véleményes ~. 1844: Tanátsnak, és piatzi Tanátsi biztos Mezei István aty(á)nk fiának ajánltatik . . . a' kérelmes által ki-muta-tando kolésza helylet megnézvén, annak nyilvánítsa után, hogy oda minő kolészát kívanná állítani, vélemé-nyes jelentésit tégye [TLt 318].

2. tudósítás; înştiinţare; Mitteilung, Benachrichti-gung. 1791: Reménlem hogy a most közelebről Postán küldött aláztos jelentésemből alkalmasint által lathatta Nogod Mostoni foglatatosságainkat mind ez ideig foly-tatott szorgalmatosságainkat [Bencenc H; BK. Bara Fe-renc lev.]. 1793: jötte nek bé némelly emberek olyan je-lentéssel, hogy az all peres kendert, és fonálatt Árulgat, de ezeket akkor hol egy, hogy (!) más fogásokkal magá-rol el kívánta Harittani [Déva; Ks 114 Vegyes ir. 356]. 1796: A mellyekn(e)k is alazatos jelentese után Maga-mat alazatosan Kegyes Gratiájában Ajánlott maradtam . . . Gombos István m. pria [Banyica K; IB]. 1810: ezek-(ne)k alázatos jelentések után vagyok Nagyságodnak aláztos szolgálja Veress István [Héderfája KK; IB. Ver-ess István tt lev.].

Szk: előre tett ~ előzetes tudósítás/értésítés. 1807: Sombori Farkas Ur előre tett jelentése nélkül a Tktis Commissarius Urakot a' Levelek által vételére el hozta [F.esküllő K; Somb. 11].

3. értesítés; aviz, înştiinţare; Mitteilung, Verständi-gung | figyelmeztetés; avertizare; Mahnung, Warnung. 1650: Az giepű kerteket is kinek kinek tartozzik a' Biro megh mondani hogy meghczinallia, ha élseő jeléntesire mégh nem Czinallia, 16 pinzre büntetődik az giepűs em-bér, 3szor pedig 24 pinzre [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXIV/16]. 1803: ha ezen pásztörök megmásolnák foga-dásokat, a megálló fél a meg nem álló félén 25 magyar forintokat minden törvény nélkül egy jelentés melletl megvehessen [M.hermány U; RSzf 191]. 1805: hogy pe-dig poroncsolotom szerint a Birák a Kovatsok közül va-lakit küldtettenek volna kötve vagy csak edgy szo Jelen-tes mellett hozzam edgyet se [Torockó; TLev. 9/41].

4. följelentés; reclamaţie; Anzeige. 1629: Teon az A. jelentest hogy nem regen weszet volt el egy arany gyű-reoje gonoszul, meliben egy rubintocza vagyon [Kv; TJK VII/3. 137]. 1824: ha az otton levő több zsellereink-

nek ezen ember odatelepedése valami elszenvetlenné kárára lenne és szolgálja, tehát azon ember köteles legyen 8-ad napok alatt a nemes community-nak megjelentetni sérelmét; mert ha későbbre hagyja, erőtlenné lesz jelentése [Jenőfva Cs; RSzF 111]. 1837: (Az) árendátor, huszár katoná Kasza Istvánnak a jelentése nem helytelen, mert valamint a community gyűlésében felfedezte a hibákat megvizsgálásunk után aszerint találtatnak [uo.; i.h. 119].

5. nyilatkozat, kijelentés; declaratie; Äußerung, Erklärung. 1809: en alazatosan jelentem s Instálom is hogy ezen jelentese Protocollaltassek, ide hatrabra Nekem parba ki adatasek [F. boldogasszonyfva U; USzLt Com-Gub. 1657]. 1825: az 1825ik eszt(endőre) jövő arendát is ha meg küldeni Bányám Uram nagyon hasznos és szükséges lenne, Azt tehát illő szívességgel kérem, oly jelentés mellett hogy ha legalább a restantiat meg nem kaphatnám, a Jóságot a Bányám Urammal tett edgyezés mellett accuratusobb fizetőnek által adni van határozza [Szentbenedek AF; DobLev. V/1097 Mohai Lőrincz Dobollyi Sigmundhoz].

jelentet tudomására hozat; a face să fie adus la cunoştinţă; jm zur Kenntnis bringen lassen. 1569: Az Keomiu Mihalyt is en az nyaron nem úgy tartottam hogy eo el menyen es az en vram haza myuet félbe hagian^a ennekem azert ewis semmit nem jelentete, hogy akarna el meny [Nagysajó BN; BesztLt 56 Horwatt Lukach Nagy Sajoy tizt tarto Domby Gergely beszti-bíróhoz. — ^aErre sayo igealakra l. NyM 182 kk].

jelentetik 1. hírv hírl adatik, tudomásra hozatik; a fi adus la cunoştinţă; zur Kenntnis gebracht werden. 1662: Jelenetett vala odafel a havasalföldi boérnak, Heriza Vorniknek elfogattatása és Fejérvárat való tartása [SKr 368]. 1677: Beszterczen fellyül az hol a' Dorna Vize a' Besztercze Vizeben szakad, mely az Erdelyi és Moldovai határt separallya, melyben valamely részt hogy elfoglaltak volna a' Moldovai Oláhok, jelentetik [AC 169]. 1803: Hivatalosan jelentetik . . . hogy az élő erdőbéli Métélis differentiának el igazítására és az erdőnek fel osztására az executio Törvényesen harmad nap . . . Burjános O. Budán a' erdőnél tentáltatni fog [JHb LXVII/4. 23. — ^aK].

2. hírv közöltetik; a fi comunicat; mitgeteilt werden. 1785: A' K. Lonai Ref. Ekleziában Fungens Papnak Tiszt. Incze Samuelnek adattassék Hivatal, ugy mindazonáltal hogy elsőbe, ezen egész Dolog a' Mlgo Fő Consistoriumnak jelentessék [Kv; SRE 242]. 1793: ezen Tisztseghoz az enyésző honap 7kén^a botsátott tudositására válaszul jelentetik^b [Torda; DobLev IV/714. — ^aAz irat dec. 31-én kelt. — ^bKöv. a közlés].

3. jeleztetik, megmondatik; a fi spus; angesagt werden. 1662: Kornis Zsigmond . . . Bethlen fejedelem^a idejében is az öreg Rhédei Ferenc^b halála után, mint odafel^c is jelentetik, ország generálisságát viselte [SKr 170. — ^aBethlen Gábor. Bethlen 1619—1621-beli morvaországi hadakozása idején az erdélyi hadak fővezére (mh. 1648). SKr 127—8]. 1841: egy úró Tino s. v. az őszön fososnak jelentetett [Bács K; KmUlev. 3].

4. kinyilatkoztatik; a fi declarat; geäußert/offenbart werden. 1662: Mindennek rövid summája a 72. zsoltár-

ban adatik ki, aholott a jelentetik, hogy Isten az ítélet és az ő igazságát adván a királynak, hogy ítélje az ő népét igazságban, és az ő szegényit ítéltben [SKr 694—5].

jelentett 1. bejelentett; anunjat; angemeldet. 1827: az edgyik Mlgs Osztazo Fél által jelentett Apellatio uttyán felsőbbi ellátás végett ezen osztályos Úgy, a Szokszor tisztelt Törvényes Derék Szék eleiben fel hatván [Erdősztygyörgy MT; TSb 51].

2. fölterjesztett; inaintat; unterbreitet, vorgelegt. 1794 k.: az ide jelentett Recursusnak helyt nem adott a Királyi Gubernium [Somb.I].

3. jelzett; semnalat; angezeichnet. 1782: serio parantsoltatik hogy a jelentett Insolentiát se magok az Instánsok^a ne próbálják, se a Community [Torockó; TLev. 4/6. — ^aA torockói jb-ok].

4. mutatott, tanúsított; dovedit, manifestat; bewiesen, erzielt. 1782: Mű modon azokatt a hívséges Tiszteit, és Embereit a Mlgs Groff Ur(na)k, kik(ne)k is eddig gyakorlott, és udvarhaz jelentett hívséges szolgálattak mind az Udvar s mind Vármegye Tiszteik előtt és per consequens (így!) egész városunk előtt nyilván vadnak azokatt mind szemben ottan dehonestálja, s szidalmazza, s fenyegeti [uo. Thor. XX/4].

jelentet 1. gyak 1. a raporta în repetate rânduri; wiederholt melden. 1784: masokis jelengettek ő osagának a Hattzegán Angyel Jobbágysága doltgát [Fejér m.; BK ad nr. 465].

2. kb. elmondogat; a relata/povesti; berichten, mitteilen. 1717: egj a' toronjban vagy fogházban keserves rabságot szenvedő Váradí Márton nevű ember meg irt Mgos Ur(na)k^a elő kg(ne)k eleibe késértetvén magát jelentgeté keserves rabság(án)ak okát [Kv; Ks 89. — ^aIdősb Szentkereszti András].

jelenthet 1. tudathat; a putea comunica; mitteilen können. 1584: az thawaly eztendqben . . . ys yelenthethem wala few okath oda menisemnek [Kömlód K; Wlt].

2. hírv adhat; a putea da de ştire; bekanntmachen/geben können. 1784: én szüntelen való vigyázattal vagyok minden állapotokban, hogy mindeneket volkaképpen jelenthessek [Krakkó AF; Halmágyi Nlr. 670 Komáromi József szb jel.].

jelentő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ kérdés '?' 1812: Én legottan elmentem a' Nagy Aszszonyhoz, és feladván a Groff jelentő kérését instálam, hogy mindjárt irt lekötélelés szerént engedjen meg a Groffnak [Héderfaja KK; IB] * ~ levél a. értesítés, tudósítás; încunoştinţare, înştiinţare; Mitteilung, Verständigung. 1797: a jelentő Levelet kesőre vehette ugy annyéra, hogy későre . . . eshetett osztán a meg érkezése [Mv; i.h. 42/1]. b. kb. (ogy-i) követi megbízólevél/utasítás; scrisoare de acreditare; Akkreditiv des Abgeordneten. 1790: a nevezett követeinket közönséges meg edgyezett akaratunkbol ki választottuk, ki Rendeltük, megbiztuk, és ezen Biztos Levelünknek erejével meg bíráltuk arra, hogy . . . kérésünket magában bővebben foglaló Jelenő Levelünket . . . a mi Képeinkben es Nevünkben bé nyujtsák [Mv; Told. 20a].

jelenvaló I. mn 1. e, ez; acest, această; dieser, diese, dies(es). 1546: Ez fellyl meg yrth dolgokath my, yg wegezthyk, az meg yrth kethel, alath, kynek byzonsagara, athwk, mynd az keeth felnek, Ez my jelen walo Lewelywnketh, kyth meg Eressythetthunk, az my pechetynek [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1552: mi attuk ez Jelen valo leuelet, mynd az keth feel Byzonsagara es otalmara [Mezőszengyel TA; BfR]. 1600: Melly dolognak Ereossigire es bizonsaga (!) Attuk Az mi Ielen valo leueleönket peczyeteönkel megh Ereosytuen [M.köblös SzD; Ks 90]. 1606: Aggiük Emlékozetre es tudasara myndeneknek kiknek illik es ez my ieleön úalo leueliünköt lattiak [Köpec Hsz; Ks 80]. 1611: Az dolognak penjg nagiob bizonsagara . adgiuk ez ielen valo Jnventariumot zokot peczetunkel meg Confirmalua(n) [Kv; RDL I. 90]. 1671: attuk ezmw ielőnualo Pöczetos leuelvünköt, möllet irtunk az mw igaz hitu(n)(k) szerint [Szentábrahám U; Told. 21]. 1702: A zab és széna quantumab(an) pedig ugi értse kegjelmek, hogy ez jelen valo Octoberi holnapi subintelligatitak, hogy erreis a mi fog dispontaltatni p(rac)stallya kegjelték [UszLt IX. 77. 55 gub.].

2. az/ez idej; din anul acesta; diesjährig. 1744: Léven kglmeket(nek) . egy darab már jo darabb időktől fogva Pusztán hagiot, Bongorrá vált pusztá szőlő földe, azért kglték sine mora leg közelebb ez jelen valo Tavaszon azon káros Bokrokot, fákat irtsa ki [Koronka MT; Told. 11a. 14/10].

3. ez/ezen ~ esztendő ez évben, e folyó év; anul acesta/curent; dieses/laufendes Jahr. 1584: ez Jelen walo ezeoreotzaz niolczwan négy eztendeoben [Dés; DLT 211]. 1590: ezen Jelen valo 1590 eztendőben nagj Bodogh azzon nap^a tajban nem tudom mire valo gondolatjaban kellett kedwenek az Incusnak (igy!) az hol Akarta azt mondotta hogi en Ghalambfaluj Peter az feier aghar farka Alatt tartom hitemet [UszT. — Aug. 15]. 1599: Mind ez el mult eztendeobely, s mind penjg ez ielen valo eztendeoben valo praesidiumra kyt reank vetetek volt orzagul fiztetnek az mustra mesternek Gereoffj Janosnak fl 600 [Kv; Szám. 8/XV.9 Dica-Jegyzék]. 1658: En Marus Vasarhely Eőregebik Szabo Ferencz . Istennek szent akarattyabol, szamos Esztendőket eltem, mert ez jelen valo Esztendőm hetven nyolczadik Esztendőben megyen [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1824: vásároltam . . . Egy Lo Szekeret . . . oly magam lekötelezésem mellett, hogy ezen Summa Pénzt az jelen valo Esztendő Junius holdnapjának végéig egy szerre egészen meg odgyam [Ne; DobLev. V/1093].

4. meglevő; existent; vorhanden. 1662: Azonban a státusok azon gyűlésben csak hirtelen való zélussal a gubernátornak^a érdemességét, sok szolgálatját, hogy igaz hazafia volna . . . és hogy a jelenvaló alkalmatosságot is nem kellene másutt keresni . . . csakhamar fejedelemsnek választaték^a és felkiáltaték [SKr 131—2. — ^aI. Bethlen István, bátyja, Bethlen Gábor hadviselése idején Erdély kormányzója. Alig két hónapi fejedelemség után lemondott I. Rákóczi György javára]. 1690: Fogar(a)sban Sárkányban^a Szombatvalván^a a Majorkodásbul és más helyekről Percipiált s mostan jelen való mindenféle Bonumokrul írott Generalis Extractus [UtI. — ^aF]. 1720/1811: Minden Házai Fejér némű jelen valo portékát három felé osztatának eő kegyelmek között [Sztotyor Hsz; Borb. II]. 1818: már most én is nem hagyom el a bi-

zontalanért; a jelenvaló bizonyost [Kv; GyL. Székely István lev.].

5. a helyszínen/itt lévő, jelenlevő; de față, prezent; anwesend. 1591: Megh értettük az mi pereseonknek eleneonk ualo valas tetelet Es az vy Jtelet mellet ualo okadast, aztis mondgia eo akkor sem jelen valo prokatora se(m) eo maga eleo nem tutta vala dolgat adni [UszT]. 1645: Uj Thordaban lako Dali Peter mint A. talalua(n) megh it az menes cziordaban egy szeoke eokret ha az A, az jelen valo marhara rea eskeszik kezeben adatik [Kv; Tjk VIII/4. 32]. 1671: Hogy az Országult végeztett és helyben hagyatott Unionak conditioit minden cikkelyivel fogyatkozás nélkül megtartya^a, melyre hogy minden jelen való Rendek mostani gyűlésünkben hogy meg- esküdgyenek [CC 6. — ^aA fej.]. 1745: két fatense Mólnár Tódor(na)k is subinferallya; hogy ők ez jelen valo fejszét és nem mást látták Mólnár Tódor által zálogban adni [Torda; TjkT II. 50]. 1787: Ezen . . . földet . . . én irtottam volt ki a Tövisből, edig szántottam amint most mindjárt ki barázdolyak a jelen valo ekével az ország útján alol, a To Szeliben pedig kapával ki gödörzük [O.solymos KK; LLT Csáky-per 213, L. 14]. 1802: A midőn a Szattlernét verte Delucio akkor az ott jelen valo Dragonyos Káplár riogatta le Deluciot, hogy az nem Emberseges Mester Emberhez illik egy Fejér Népet megverni [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

6. jelenlegi; din prezent, de acum; gegenwärtig. 1579: Ertyk . . . az Jelen walo es leovendeo Karvallast az wyznek torlassa Myat . . . fogaggianak embert ky eyel napal Rea wygyazzanak hogy az torlas teobbe enyere ne hatalmaskoggyek [Kv; TanJk V/3. 182a]. 1749: ki indulhatna fel a Szegény Ember(ne)k szánakodására, és segéltesére maga jelen valo nagy kárával [ApLt Apor Péter aláírásával].

7. mostani; de acum, actual; jetzig. 1578: az menybeol ez Jelen valo Statutio Illetneye az kysfaludj hataron lewő zantho feolddeketh . . . myndeneknek Ellene monda [Jobbágyfa MT; BálLt 79]. 1662: Istennek hála, a jelen való békeséges idő nem kívánná oly nagy bandériumok tartását [SKr 149]. 1721: adgia az Ur I(s)te)n hogy ez jelen valo Husveti ünnepe napokat szerencsessen érhesse Ntok [Ks 96 Bernemissa Imre lev. Nszből]. 1739: ez Jelen valo maga Sz. patronusa napját írhesse sok szamosokkal egyetemben [Csesztve AF; Ks 99 gr. Eszterházi Kata aláírásával].

8. folyó, folyamatban lévő; in curs; im Gang/Fluß befindlich; 1802: Tessék azért az Urnak, e jelen valo Határ osztályt az Exponens Urral, és több Condivisionalis Attyokfiaival ugy acceleraltatni, hogy mentől hamarább, a' Törvény és 'a Citált Itélet szerint való végét el érhessek [M.zsombor K; Somb. II].

9. szóban forgó; in chestiune; vorliegend, genannt. 1578: (A) Contradictio kath és ellene mondasokath, mikor my megh ertetteonk (!) volna, leg ottan . . . az Nagod tablayara es Zekyre . . . Inteok eoketh okadasra, hogy az Jelen valo rezbely Contradictionak adnayok bizonyos okath [Jobbágyfa MT; BálLt 79].

II. *fn tbsz* a jelenlegi dolgok/tények; faptele/cele de față; die gegenwärtigen Angelegenheiten. 1653/1687 k.: számot vévén . . . az . . . Sz. egyház fiait^a az Templom közönséges jövedelmiről, mind a jelen walokat s mind a jövendőbelieket Személly szerint mindenik falukra oszták fel [MMatr. 175. — ^aA gegesiéktől (MT)]. XVIII.

sz. köz.: a jelen valokot Conservaln j ügyekezze [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. 1772: Bizony akár emlegessük mi a kurucvilágot, akár nem, az Istennek előtte az elmúltak, a jelenvalók, úgy a következő dolgok egyaránt tudva vannak [RettE 275]. 1847: elmégyek az örökkévalónak trónusához, és övéle beszélek, emlékezetemmel az ezeltől ezer esztendőkké történt dolgokat jelenvalókká téstem [VKp 163 Varga Katalin kezével].

jelenvolt I. mn ott (a helyszínen) levő; prezent, de fájá; anwesend. 1802: ekkor minthogy veszekedtek az ott jelen volt Dragonyos Káplár mondotta nékiek, mit veszekedtek [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1814: Eszt látván Molnárom, más ott jelen volt két Emberekkel, a vizen le felé igyekező Tutajos gazda után indultanak [Hadrév TA; TLt Közig. ir. 1527 Miksa Imre nyil.]. 1834: a Néhai volt Oberster Mlgs Kristoff Simon Úr Massája részére leendő assignatiojokra a mái napon ki szállottam Gombásra, s ottan ... jelen volt ... Apahidi Cometa-neusokot magam eleibe hivatván minden Jokot assignaltam [Gombás AF; TSB 5]. 1863: ezen végrendeletünk az általunk felkért, s együtt jelen volt tanuk által is íratva, egyik példány a városi törvény székhez letételt [Kv; Végr.]. — L. még VKp 76, 80, 83, 190.

II. fn-i haszn-ban csak tbsz-ban; cu valoare de substantiv numai la pl.: substantivisch nur in Mz.: A helyszínen jelenlevő személyek; personele prezente/de fájá; die Anwesenden. 1843: Hogy a bucum-poijényi lakosok nagy számmal kimenvén, a királyi erdőgondnok urat egy bizonyos helynek erdőmaggali bevetésiben megakadályozták hallottam én is, de ezt a jelenvoltak jobban fogják tudni | Addig nem kíván egyebet^a, csak annyit, hogy élelmi és költségi szükségait fedezhesse, melyre adakoztak is a jelenvoltak kicsi mértékben, ki 1, ki 1/2 ezüsthúszast [VKp 96, 113. — ^aVarga Katalin addig, amíg lefolytatja és megnyeri a parasztság érdekében kezdendő pert].

jelenvolta vkinek itt/ottléte; prezența cuiva aici/acolo; js Hier/Dortsein. 1615/1616: monda az Kamora Jspan menyen el Kgmed az Birohoz es mondgya meg nekj talam nem tudgyak az Fejedelem ielen voltat Colosuaret [Kv; RDL I. 100. — ^aJuhos János a kolozsi sókamara ispánja].

jeles 1. kiváló; distins, eminent, ilustru; ausgezeichnet, hervorragend. 1561: Miért hogy ezt nem chak ieles embereknek peldaiból es mondasiból lattiwk tiztessegesnek es haznosnak lenni hanem meg^a az istennek parancholottya is mwattya hog^a mynden tarsasagba Merketles es io rendtartással valo elet oriztesseg^a (!) meg [Kv; ÓCART.]. 1662: Ily kivált képen valo jeles czelekedetiért hűségéért mind maiglan, Eöstül maradt örökös Jobbagyi Erdőhatsagon Leleszen^a Iako Vojt Mihalyt az örökös Jobbagysagbul mind magat Feleseget es ket agon lévő maradékem eximaltuk [Vh; VhU 333 Zolyomi Miklós ad. lev.]. 1735: Balint Miklos meg holt ... egy fia Ferencz (13) Banff Hunyadon a Harminczodas Inassa, igen jeles Ifiunak mondgyak [Born. X. 9]. 1823: Genealogiája a Négy ágra szakadtott Tordai Familiának ... több jeles Uri familiákkal egybe köttetésbe, melyek közül a Kolosvárival van egybe kötve a Trauzner familiás [Ne; Dob.Lev. V/1061 reg.]. 1847: Kovachich Sán-

dor ügyes pennájú, zongorán jeles művész [DLt 1246 nyomt. kl]. — L. még RettE 58, 139, 149, 221, 309, 324—5, 330—1, 338, 381, 388.

2. előkelő; distins, ales; vornehm. 1552: Ez előt valo időbbe egy ieles menyeközébe aleg láttál két selem ruhát: De most minden tölchergyártoné selem ruhába mórál [HeltDial. G. 8b]. 1662: Valának a fejedelemnek^a inauvalaskor ... három fia: György, Zsigmond és Ferenc^a; a két elsőket már a deák tudományra tanittatja vala, Herczeg Pál becsületes jeles fő embert inspectioja, gondviselése és Keresztúri Pál becsületes református tudós praeceptorok edulasa alatt [SKr 145. — ^aI. Rákóczi Györgynek. ^bMindhárom később hosszabb-rövidebb ideig erdélyi fejedelm].

3. fontos; important, insemnat; wichtig. 1557: Miért hog az Bekesege Bathory Christoff wram nélkül Jeles dolgokból Nem lehetne wegezthonk Jlyen zerest^a [Somlyó Sz; WLt. — ^aKöv. a rész.]. 1559: Mykor az warasnak walamy Jeles dolga thewrtieny, azokath az Negywen emberth az Thanach be hywassa, es ew welck wegezenek [Vizakna AF; TT 1884. 189]. 1566: dobokaj Jmreh Jeles zewkseges dolgainak el tawoztatasaert, vethe my Elottunk zalogon, fwkwthj, zentmi-haltelkj es septej^a rezeit [Gyf; JHb VI/14. — ^aMindhárom: K]. 1568: Jm Bochatta(m) az en Jambor Szolgomat Eossy Miklost walamy Jeles dolgomert Mara Marosba(n) [Gyf; BeszL 99 Bornemyzza Farkas Az Kapolnay a beszt-i polgármesterhez.]. 1662: a jeles erősségben^a is kétségesek lévén magok megmaradhatások felől, ki akarván belőle menni, a tisztviselők a segítség jöveteli biztosításával őket nagy nehezen marasztalhatták vala [SKr 668. — ^aFogarás várában].

4. tekintélyes; cu prestigiu/vază; angesehen. 1753/1781: Vadnak még ezenn Faluban jeles Gazda emberek Abrugyan vezeték neven az kik nem ide valo őss lakosak, hanem Jövővények [Nagyalmás H; JHbK LII. 4. 74].

5. 1845: Felső Szilvási Nopcsa Elek Erdélyi Udvari korlátnok Ur eő Nagy Méltosága Saját kérelmére korlátnoki hivatalától felmentetvén, hiv szolgálati meg esmerésűl Léopoldi Császár jeles Rendje Nagy Keresztvével^a meg ajándékozottat [Usz; UszL XI. 85. — ^aA Habsburg uralkodók adományozta egyik legnagyobb kitüntetés: a Lipót-rend nagykeresztje].

6. nagyon szép; foarte frumos, superb; sehr schön, herrlich. 1662: Apafi Mihály ó nagysága fejedelemmé választatván a marosvásárhelyi mezőn az szerdár Ali passától is fiának fogadtatott, szép fejedelmi sátorokkal, drága öltözzettel ékesítettett, jeles fő lóval, kaptánnal megajándékozottatott vala [SKr 665]. 1703 u.: Hat jeles Abroszok, reczések, varrottak Sakosok [Somlyó Sz; SzVJk 64]. 1716: In Vizitatione K Sz Mikolosiini celebrata hozaték előnkben Grof Bethlen Ksatha aszszony ó Nga Néhai Grof Bethle(n) Samuel ó Ngok gyermekének jeles ajándéka egy jeles ezüst tányér [Fintaháza MT; MMatr. 67]. 1751: Több jeles Portékái közül a kikkre emlékezem ezek^a [Kézdiztlélek Hsz; HSz]P Anna Orbán Providi Josephi Szabó Relicta vidua (50) vall. — ^aKöv. a fels.].

7. becsm gyönyörű, szép; frumos; sauber, schön. 1775: Jeles dolgot beszélnek egy ifjú úriember felől most, akinek szép ifjú és nagy familiából való felesége, nem éri meg véle, hanem valahol alkalmatosságot kaphat, nem mulatja el [RettE 354].

8. kb. szellemes; spiritual, nostim, plin de haz; geistreich. 1774: Most is tartom Olaszországból ... küldött levélét^a, amely teljes szép és jeles tréfákkal [i.h. 322. — ^aRadák Istvánnak]. 1777: Vida szolgabíró ... aktáit, jeles tréfás mondásit, ha voltak, ha nem, versekbe szedvén Kolumbán^a kinyomtattatta Károlyban [i.h. 381—2. — ^aVida facetiáit Kolumbán János birtokos nemes vasos humorú történetekben dolgozta fel és jelentette meg 1759-ben. E munka egykori kedveltségéről még négy XVIII. századi kiadás tanúskodik].

9. ünnepi; de sárbaőare, festiv; festlich. 1587: Az nagi Jeles Eoreom leoweskor hozatot volt Biro vram Giwto pornak egy font port attam erte —/24 [Kv; Szám. 3/XXX. 43 Seres István sp kezével].

Szk: ~ nap (nevezetes) ünnepnap. 1585: Zemet Adam es Warady Imreh chaplarok valliak ... Menenk ky vosarnap io reggel Harsongartba ... Talalok oth Vuch Istwant, es hat ot az Zeleo Elewen gypwyet ereössen vagia monda(n)k Neky Bizony Jeles Napot talaltal neky hogy illyen Aldothe Napon chelekeded ezt [Kv; Tjk IV/1 391]. 1625: megh hirdete az pap mint hogy az vasarnap Nagy Jeles nap reggel nem indul hanem praedikatiot tezen [UstZ 79].

jelesen kivált(képpen); indeosebi, mai ales; besonders, hauptsächlich. 1573: Berekzasy Mate Azt vallia hogi ... az tehenes myklos Zeleo Eoreksegének pwzta zéuentelen^a volta myat szok karok estenek Mind mas ember barma myat Jelesen az tehenes myklose myat [Kv; Tjk III/3. 148. — ^aOlv. sövénytelen, értsd: sövény nélküli].

jelesen 1. nevezetesen; anume; nämlich. 1508: Ezt my Emlekezettre adywk vg mynth, fogoth Byrak, vytezew es Nemesseg ielessen Zekel gergel eleut Cheh Istwan eleut, Was Janos Eleut, Lazar ferench elewt, az zwky Isthwan az ew hwkaynal egetembe, az Ew Mustoha Anokot, az Bathory Annat ... meg elegytette [Kv; EM XXIX, 261 Suky István bizonyág[al].]. 1843: itt tűnik ki, hogy ők valoba nem csak dögök; de értetlenek is — jelesen kazalozás, kalonygálás- és asztag rakási mester-<se>geket nem értenek [Fzszuk K; SLt évr. Szigethy Csiky Zsigmond P. Horváth Ferenchez]. 1846: Ökörtilalmas ... az Also határban van ki szakasztva jelesen a' patak alja Szászok réte, Csikos kert és a' Rétre járo között [Gernyeszeg MT; EHA]. 1850: NENyedi Kora Juonal és Szelesán Viduval léptem vala oly egyezményre miszerént ... 2 belső telkemet ... át adtam nekik használatul, oly fel tétellel hogy a' külsőket miveljék résziben jelesen a' törökbuzát ... harmadába, egyebeket felibe [Ne; DobLev. V/1327 Dobolyi Bálint a városi tanács-hoz].

2. fő/kivált(képpen); mai ales/cu seamă; hauptsächlich, vorzüglich. 1847: Vádoltatik valló, miként 1843-ban a három közönség egy esketést vitetvén véghez, s mind annak kiváltására, mind jelesen a maga számára nagy summa pénzt gyűjtetett össze a tanúknak lehetetlen legyen kikerülni, ha valamit akár Varga Katáról tudnak ... akár pedig azokról, kik nékie befogadói, bűntársai, segítői, jelesen több versen elpróbált elfogattatásának akadályozói voltak [VKp 173, 295].

3. (nagyon) szépen; (foarte) frumos; (sehr) schön. 1754: (A) parochiális fundusnak mintegy a közepébenn

vagyon ezenn ecclesiának fából jelesen épült temploma [Türe K; ETF 107. 18]. 1756: Az Sajtó szinben ... vagjon egy igen jelesen épített vastag Cserefaból való Sajtó [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 28].

jeletlen ismertető/tulajdonjegy nélküli; fără semn de recunoaştere/proprietate; ohne Kennzeichen/Merkmal. 1834: a Jeletlen beres ökör az Balkátsi Sokadalomba elado(do)tt [Hosszúaszo KK; Born. F. Ia Bod Péter tt nyil.].

jelfa birtokrész-jelző cölöp; ţăruş pentru marcarea proprietăţii; Gutsteil-Anzeige/Markpfahl. 1862: Nyilatkozat a katonai határ^a felmérése és tagodítása tárgyában ... a szükséges jelfák és czövekeléshez kívántató zsendelyről ... az illető Birtokosság gondoskodand [Kv; Ks 92. — ^aKatona (K) határa].

jeljárás rég táblajárás (gyűlésre hívó jelhordozás); purtarea semnelor pentru anunţarea adunărilor; Zeichentragen zur Sitzungseinberufung. 1841: Az öklmek jeladások vagyis jeljárások ládájoknak kultsok legyen és aki az órát elvétí vagy elmulatja, a nemes céh táblajárásinak felével tartozik [Dés; DFaz. 39].

jelszó jelzés; semnal; Zeichen, Signal. 1847: Bécsből Prága felé május végén reggeli 6 órakor indulék el gőzszekerem ... a' jelszóra mindenkinek sietni kellett helyére [Méhés 1].

jeltelen (meg)jegyzetlen; nemarcat; nicht/unmarkiert. 1605: Valakynék gyp auagy parlag földé vago(n) az vetes közet kit maga számara meg akar szantanj be vetnj, vagy Ekeieuel brazdolya (!) el vagy kapauat az kett vegit Jegyezze meg valamy Assással, mertt az uta(n) ha az Ekes Ember Jeltefe(n) földet talal szabado(n) meg zanthassa, és Gazdaianak csak az föld Berjuel tartozek: Az zantast penig töle el ne vehessek [Kv; TanJk I/1. 502].

jeltétel jeladás; semnalizare; Zeichengebung. 1662: Ezelőtt negyed nappal történt vala, hogy Nagyar Benedek, a prédikátor ... Kállai Andrással kocsiba fogatván, Barcsai Ákos látogatására és köszöntésére mennek az prédikátorok vagy az jeltételre nem vigyázzván, ... az Barcsai udvarátul hátramaradtak vala | odaelő az erdőkben bizonyos feles katonaság leselkedésben volna: híre hozatván, azonnal nagy hamar lóra kapván^a s népének is derekát csak „pakolj” által való jeltétellel felvévén rájuk kiment vala [SKr 567, 625. — ^aA vezér].

jelzálog amanet, gaj, zálog; Pfand. 1849: A podgyász ... nékem jelzálogul szolgált részint a már kifizetettért, részint az érette elváltolt kezességért (Kv; Végr. Vall. 8].

jelzászló fejedelmi kopjalobogó; steag princiar fixat pe lance; fürstliche Speerfahne. 1657: szegény fejedelem maga kezeivel szegezé fel az kopjára az jelzászlót^a, s adá kezéhez megszerencseltetvén. Az zászló veres kamukára, négyszögüre, aranyas cimerével vala készítve, rojtjai és lefüggő öreg gombos boncsokja veres selyemmel elegy aranyfonalból varratva | Én is azért a fejedelemnek

jelzástólját hordozván mondék: Kegyelmes uram, ha el nem viszem becsülettel felséged jelzástólját, valahová kívántatik, de egyik kezemmel azt, másikkal fékelőt viselven, oltalmazására elégségem nincsen: azért maga méltóságában járván, rendeljen az jelzástólra vigyázókatis [KemÖn. 65, 70. — ^aBethlen Gábor az 1626–1627-i Bécs elleni hadjáratra indulóban].

jelzástólhordozás fejedelmi lobogótartás; purtatul/ducerea steagului principiar; fürstliches Fahnentragen/halten. 1657: Az jelzástólhordozásra fizetésemet többbitvén^a, lovat aranyos szerszámmal, párducbőrrel ada [KemÖn. 65. — ^aBethlen Gábor 1626 táján].

jelzástól-hordozó fejedelmi zászlótartó; stegar/portdrapel principiar; fürstlicher Fahnenträger. 1657: én lévén jelzástól-hordozója, elsőbben is én ültem lóra, a fejedelem is felülvén, az hadak is felülének [KemÖn. 68. — ^aBethlen Gábor 1626-ban a Bécs elleni hadjárat alkalmával].

jenecebarsony bársonyfajta; un fel de catifea; Art Samt. 1630: Czianadj Antal vram Hozatot Béczből ... ket fel vehg Jennezer fekete barsont tt f 2 d — Egy vehg modonezer barsont tt f 2 d — 10 font [Kv; Szám. 18b/IV. 42].

Az összetétel előtagja talán az ozm.-török *jeniceri* közvetlen leszármazottja lehet az ozm.-törökből szerb-horvát közvetítéssel hozzánk került [TESz] *janicsár* ~ *jancsár* alakváltozattal szemben. Az ez utóbbi alakváltozattal alakult kelmevekre nézve l. fennebb a *jancsár*-előtaggal formálódott összetételeket.

jenőfalvi a Jenőfalva (Cs) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Jenőfalva/Ineu; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Jenőfalva: din Jenőfalva; Janőfalvaer. 1772: Deliberatum. Karcfalvi Korda Mártonnak contraversiója lévén jenőfalvi Gyenge András és Istvánnal egy darab falu erdeiből felfogott particula iránt Producaljanak a Gyengék bizonságot, vagyis juramentumokat, hogy az contraversios hely oly örökségek, mint a mellette való [Jenőfalva Cs; RSzF 134]. 1781: Deliberatum. Jenőfalvi Ferencz Mátyásnak contraversiája lévén az jenőfalvi inspector Mihály Istvánnal valami zab elkárosodása miatt. Azt kívánja Ferencz Mátyás, hogy fizesse meg az inspector Mihály István [uo.; i.h. 178].

Szm. 1665: Jenőffalvi Gyeörgy Peter [Szárhegy Cs; BálL 61].

jenői, jenei A. a Jenő (Borosjenő, Arad m.) erdélyi végvár nevének -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al numelui cetății de frontieră Jenő/Ineu; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form der siebenbürgischen Grenzbürgfestung Jenő. I. mn 1. Jenőben tartózkodó; care stă la Jenő/Ineu; sich in Jenő aufhaltend. 1595: Ezek az zekeresek vitték az 2 fogoly Beket Lippait és Jeneit Vywarba [Kv; Szám. 6/XVI. 142]. 1619: váradi, jenei és ott az több kastélyokból való katonák [BTN² 252]. 1650: küldé el enge(m) . Keresztesi Ferencz Ur(am), az Nemzetes és Vitézlő Gyulay Ferencz Uramhoz Jenei fő kapitánhoz [H; JHb XXXVI/6]. 1659: Az fővezér, budai vezér és jenei pasa emberei itt lévén nálunk, sokáig nem késleltethetjük, Várad állapítja felől voltaképpen kell tudósítanunk őket [EOE

XII, 213 Barcsay Ákos Lázár Györgyhöz]. 1666: Volt nálam a tömösvári és jenei pasa embere [AMN 92]. — L. még EM XVIII, 452.

2. Jenőhöz tartozó; care aparține localității Jenő/Ineu; zu Jenő gehörig. 1677: Gabonabéli dözma adással ne tartozzanak a' Jenei határon, de a' bor dözmat megadgyák^a [AC 144. — ^aHivatkozással az 1617-i ogy-i végzésre].

3. Jenőben levő; care se află în Jenő/Ineu; in Jenő befindlich. 1655: Meg parantsoltuk vala ennek előtteis, Betlen Ősi jóságodat úgy szolgáltatnad, hogy az Török uraknakis sokszori panaszszával a Jenei Végházunk éppítéseben valo hatra maradással is ne pusztulna el, s Radnoton megh is parantsoltuk vala magunk melle jőne (igy!) mostani expeditiora, de azt elmulatád, és az alatt rend kívül valo szolgálattal és adoval addig satztzoltatád, hogy már tellyesseggel pusztán hagyatád, s mi busitattunk miatta az Török szomszédoktól [IB X. Fasc. 2 II. Rákóczi György I. Bethlen Domokoshoz]. 1677: Ertvén azért a' Jenei Vég-Házban-is, némely dolgokban, a' külömb külömb rendből lakosoknak nem egyenlő voltak miat, ottan ottan egyenlenségeket történni ... szükségesnek itiltetett ez aláb meg-irt Articulusokat, Boros Jenei Vég Házban lakos minden Tisztviselőknék, mind Nemes és Szolgáló rendeknek pro perpetuo Statuto elejekben adni és rendelni^a [AC 223. — ^aKöv. az artikulusok].

4. Jenőre vonatkozó; referitor la Jenő/Ineu; sich auf Jenő beziehend. 1619: Azmi pedig annak előtte való utait nézi, azmég az jenői dolog agitátatott, én úgy halálíg most is azt mondom, hogy Felségednek török barátságban igaz tökéletes jóakarója volt, azután ha fílen kötötte az csépit, semmiben azt nem tudom [BTN² 383].

II. *fn* jenei (illetőségű) személy; persoană cu domiciliu în Jenő/Ineu; Jenőer, Person aus Jenő. 1619: Most érkezett Habil effendinek, az fejevári muftinak levele, azkiben azt írja, hogy az jeneiek 300 lóval mentek Boros megyére, és azt az várost épen mind feleségestül, marhástul felrakták, elvitték valahova oda bé Erdélybe | hogy ha értik az jeneiek, hogy nem tarthatnák meg Jenőt, azért vötték fel az falut s vitték el [BTN² 244]. 1662: az lippaiak a portán szokásuk szerint olly panaszt tévén, hogy maguk jószágukban tolvajul cselekedték volna rajtuk a jeneiek abbéli nagy kárt, az fejedelemnek az urakal nem kevés búslásuk lett vala miatta [SKr 155–6].

B. a Jenő (Kis- v. Szamosjenő SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Jenő/Fundătură; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Jenő. 1. Jenőben levő; care se află în Kis- sau Szamosjenő/Fundătură; in (Kis- od. Szamos)jenő befindlich. 1630: Jenei portio^a [TGsz 51. — ^aItt 'részjóság' jel-ben]. 1646: Az Jenei Uy haz [Bádok K; JHb III/72]. 1650: az Iklodi hatarb(an) az Jenei határ közt ... három köre Liszteleő malmot épitettem [Jenő SzD; THn 30]. 1688: Jenei határ. Jenei Malom [TGsz 51]. 1762: A' Jenei Fogadó mellett [Kendilőna SzD; DHn 30]. 1831: fizettem ... az Jenei fogadoba 6 portio szénáért 36 xr [Dés; DLt 61]. 1832: Papp Joseff Jenei Parochus [Jenő SzD; TGsz 51].

2. Jenőhöz tartozó; aparținător localității Jenő/Fundătură; zu Jenő gehörig. 1638: Az Jenei határ [BfN Vegyes]. 1642: az Jenei hátár [Kisjenő SzD; JHb III/3]. 1727/1754: A Jenei ut mellett. a Jenői és Losárdi hátár szélben [Lozsárd SzD; EHA]. 1737: a Jenői határ

[Nagyiklód SzD; EHA]. 1754: a' Jenei ut [Kisjenő SzD; THn 31]. 1762: A' Jenei patak mellett [Kendilóna SzD; DHn 30]. 1801: A' Jenei Erdőnél [uo.; EHA]. 1825: A Jenei ország ut mellett. A Jenői Utba [Válaszút K; EHA]. 1844: Jenői határ. Jenői patak [Kisjenő SzD; EHA].

◇ **Szn.** 1600: Jenei Istvan [Kv; TJK VI/1. 478]. 1602: Jenei Mihály szab. [Bereck Hsz; SzO V, 184]. 1621: Jenei Istvan [Kv; Szám. 15b/X. 12] | Jenei Istvan [Dés; DLT 343, 345]. 1676: Jenei Miklós né Fabian Sophi [Gyf; JHb XXXI/5]. 1685: Paulus Jenei, Nobilis d. M. Bárd [MbK]. 1693: Néhaj Jenei Borbély János [Ne; DobLev. 1/37]. 1714: Jenei István [Dés; DLT 496]. 1739: Jenei Mihály Ur(am) [Ne; Incz. IX. 9b]. 1805: Jenei János [Dés; DFaz. 42]. 1824: Jenei János [Nagykapus K; RAK 17]. 1829: Jenei József [Asszonyéne AF; DobLev. V/1184]. 1844: Jenei Minya [Bágyon TA; KLev.]. 1873: Jenei Juli [Dés; RKAK II. 155].

jérce növendék tyúk; puicá, gáiná tinára; Henne. 1679: ezen Fas udvaro(n) ... Öreg Tyúk nro 59. Ez idei Jercze nro 105 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János lelt. 97]. 1819: Kakas nro 2 Tyuk nro 10 Jértze 10 [Baca SzD; Tsb 6].

jércesirke nőtény csirke; puicuja; Henne. 1679: Ez nyári Kakas nro 3. Ez nyári Kappa(n) nro 41 Ez nyári Jercze Csirke nro 61. [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János lelt. 114].

jércepulyka nőtény pulyka; curcá; Welschhuhn. 1679: Öreg Kakas pujka nro 14. Öreg Jercze pujka nro 67 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János lelt. 114]. 1717/ XVIII. sz.: Vagion Jércze Pujka négi és egi Kakas [Sülemed Sz; Berz. 7. 68/1. 68].

jércetyúk növendék-tyúk; puicá, gáiná tinára; Hühnchen. 1697: Ezen Udvaron vad(na)k szárnyas majsorsag(na)k valo olacsakák és szin. Ebben vagion szárnyas majsorság ez szerint Koppan nro 8. Kakas nro 6. Eőreg tyuk nro 26. Ertze (!) tyuk nro 16 [Borberek AF; Mk. Álvinczi Péter lelt. 6].

jerke 1. fiatal nőtény juh; mioará, oai tinára; junge Zibbe. 1631: Taulaly Neő stin (!) Barany 23 Egi Jerke [Hsz; LLt].

2. fiatal, nőtény kecske; căprija, capră tinára; junge Geiß. 1828: Inventaltatik Korondon^a egy nagy Ketske, három Jerke Tavalaly czáp nyoltz, Nyöstén is nyoltz [Told. 41. — ^aU].

jerkebárány nőtény bárány; mieluşă, mială; Mutterlamm. 1672: Nyari kos barany Nr. 76. Jerke barany Nr. 84 [Udvarhely Sz; Born. V/24]. 1679: Ez idei Jerke bárány nro 485 ... Tavalaly Jerke bárány nro 286 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János lelt. 122—3]. 1749: Fekete jerke bárány No 1 Fekete berbécsbárány Nro 1 [Told. 51].

Szk: morvai ~. 1679: Tavalaly Morvai Jerke bárány nro 5. Tavalaly Morvai Kos bárány nro 2. [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János lelt. 122—3].

jerke-kecskeolló nőtény gida/gödölye; iadă; Kitzze, Zicke. 1662: Tavalaly Kos nro 9. Tavalaly Millyora nro

33. Fejős kecske nro 6. Tavalaly jerke keczke ollo nro 2. Eőrégh Czáp nro 3. [Uti]. 1738: Fekete kos Bárány 18. ... Baksa keczke ollo 7 Jerke keczke ollo 2. ebol el adott a Pastor Hasi bőrt 9 [LLt].

jertecsuna bocsánat; iertăciune, iertare; Verzeihung. 1810: Blós Mihailának egy fia éppen abban időben halálán lévén, egy keső estvefelé hazul izenetet vévén, el kéredzett Udvar biro Cseh János urtol, hogy egy kevéssé forduljon haza, mivel a fia halo félben vagyon, a' fiátol kérjen jertetsunát [M.bölkény MT; Born. G. XIV/1. if. Menyhárt János (46) vall.].

jeruga 1. vízárok (bányában); ierugă (la mină); Wasergraben (im Bergwerk). 1756 k.: A Jerugával kolált Bányának fenekét, vagy vatrját senkinékis a' Possessorok közzül, kiknek határában az afféle Bánya volna, ugy azok(na)k arendássit is el hajtani nem szabad 8. forint büntetés alatt, melyet ha ki tselekednék a kártis meg fizetni tartozzék a' Jeruga Gazdájának | Porond Bányájának és ortyának a' ki Jerugát vívén másnak Jerugájában akarja ragasztani, conventionlyan [Born. XXXVIII/8. az abrudbányai bányászok törv.].

2. hámor/verőárok (a stomp árka); ierugă la conca-sor; Wassergraben des Hammerwerks, Stampfgraben. 1757/1758: Hát azt hallotta a Tanu, hogy Ionás Pál Ur(am) ... szakasztott csináltatott, az árkot minden esztendőben) tisztította, és az maga Stompjának jerugáját valami két araszszal alá szálította | ezen Stompnak az Valuja a mint lăczik a Jerugăb(a) szolgál, és mikor mosnak rajta meg tojitya a vizet, a Vălun alol pedig a mint lăczik micsođa Sebesen foly a viz a Jonás Pál Ur(am) Stompjára [Abrudbánya; Szer. Botár Jancsi (67) vall.].

A r. *ieruga* 'malomárok' átvétele.

jeruzsálembeli jeruzsálemi lakos; locuitor din Ierusalim; Einwohner von Jerusalem. 1662: Jeremiásra^a is ráfogták vala a jeruzsálembéliek, hogy Nabukodonozor népe, a káldeusok közé akarna menni, az okon megfogták vala ... becsületes, hazájok szerető és istenfélő jámborokra akarják kenni a hazán történt nagy romlásoknak s a szép végházaknak török nemzet kezébe való esésének okát [SKr 73—4. — ^aAz özösvetségi Jeremiás (szül. i.e. 650 k.) próféciáiban figyelmeztette népét a fenyegető veszedelmekre, s Egyiptommal szemben Nabukodonozor, Babilon királya mellett foglalt állást; ezért honfitársai meghurcolták és megkínózták].

Jézus-kiáltás strigarea numelui lui Isus; Jesus-Ruf. 1653: Hajnalban a piaczon „Jézust” kiáltának s úgy rohanának osztán a prédálásra ... Én is midőn puskaropogást és Jézus-kiáltást hallottam volna, nagy nehezen álmomból felverekedvén, felugram, de a nadrágomat nem vonhatám fel, hanem a dolmánt és a mentémet felvém s futék a házba fegyverért [ETA I, 69—70 NSz].

jezsuita I. mn 1. Jézus-társasági, jezsuita-rend/szerzetbeli; care face parte din ordinul iezuiilor; jesuitisch, Jesuiten-. **Szk: ~ kollégium.** 1603. Zakach János város hwtheos zolga vallia mikor az Iesuitak collegiumat felverek akkor mys Ielen voltunk ott [Kv; TJK VI/1. 706a]. 1662: Bethlen fejedelemnek több régi szolgálai között vala

a zabolai Mikes Zsigmond is Kinek négy fia lévén, hogy katolikus ember volna, azok közül főképpen az öregbiket bécsi jesuiták collégiumokban taníttatta vala [Skr 159] * ~ *mester* jezsuitaszerzetbeli tanító/tanár. 1717: az jesuvita Mester mint lát hozzájuk [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbára levele férjéhez]. * ~ *pap*. 1582: Anna Zakach Janosne vallia, Ez Kis Mihaly felesége hywt Az my Jesuita papaynk (!) eleybe [Kv; TjK IV/1. 435]. 1589: Pyroska Janos vitte az Jesouitta Papokat 2 loual Tasnadra attam f. 2 d. 50 [Kv; Szám. 4/VI. 95 Stenzely András sp kezével] * ~ *páter*. 1634: a' Romaban chinalt Eoreg Oltarj Reliquiaimat, azokat chak ide a Monostori Templomhoz applicallyak, az ott lako Jesuita Paterék [WassLt 73/1 Cegi Vass János test.]. 1668: Beszpremi Judith Asszony Kolosvarban lévő Romano Catholica Jesuita Paterék eo kglk Academiajok Rectorat, vagi Superiorat, Tiszteletes ... Görgje Imre uramat ... certifiáltatya [Kv; JHbK XLIII/36] * ~ *patika*. 1657: Édes Öcsém uram, Kegyelmedet kérem szeretettel, hogy hozzön Kegyelmed nekem olyan füvet, mint kivel Bocskai uram él; Posonban a jesuita patikában találni [TML I, 309 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz] * ~ *praktika*. 1674: az két nagy ördög megcsinálta az praktikát, az mint elveszesen minket. Nézzé Kegyelmed, az lengyen^a s Kászoni egyszersmind, ez jezsovita paraktika mind az két részről [TML VI, 584 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz. — ^a Lengyel] * ~ *szerzet* Jézus-társasági rend. 1634: nem az helyhez voltam, s vagiok-is addictus, hanem az Jesuita szerzethez, es abban valo personakhoz [WassLt Cegi Vass János test.]. 1677: Jesuita Szerzetben lévő Papot tartani ne(m) szabad [AC 259]. 1722: Léven a ... Rf Ecclesiának belső Farkas utzában egy sütő haza; a Jesuita Szerzet ... ottan akarvan magok convictussakat amplialni ezen Sütő hazat sokszori keresekre ... kentelenítettven a T. Eccla által adni [Kv; SRE 146].

2. jesuita iskolai/iskolás; care urmeazá sçoala ieziuilor; aus der Jesuitenschule. 1588: 26. Juny Zabo Myhalj vitte az feiedele(m) keonywet, melliel volt Tyz Jesuita deak [29. 7br(is) Varga benedek vitt harom Jesuita deakott gyalwigh attam neky d. 37. Nagy Fabiann is vitt (!) Negy lowan ezen Jesuita deakokat gyalwig attam(m) d. 50 [Kv; Szám. 4/I. 9, 11].

3. jesuiták használta; folosit de ieziuij; von Jesuiten gebraucht, Jesuiten- | jesuitákról elnevezett; (de)numit după ieziuij; nach den Jesuiten benannt, Jesuiten-. SzK: ~ *matéria*. 1811: 1 1/2 Jesuita mater(ia) [Mv; DE 3]. 1818: Jezuita moteria [Kv; HG Ádamosi Végh lev. Temetési számla] * ~ *rázsa*. 1821/1839: 9 Sing Jesuita rása [Körtvélyfája MT; LLt]. 1848: 9 Sing Jesuita rása [Szászrégen; LLt] * ~ *süveg*. 1732: Egy fekete bársony Jesuvita Süveg [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9].

II. fn Jézus-társasági rendtag; ieziuit, membru al ordinului ieziuitilor; Jesuit. 1580: eo Nga is Assecurált hogy regy Zabadsagunkba megh maradunk, es az Iesuitak myat ne(m) leze(n) abbol bantasunk [Kv; TanJk V/3. 129a]. 1589: 7 Januáry Gachya Istwan elo Jaro volt Az Iesouitaknak. vitte azt Por Mathe vasarhelyly 2 Loual ... Czibere Peter vitte az Jesouitakat 4 Loual vasarhelyly | 17 Juny Ment Byro vram es Kiraly Byro vramal Egyeot Feyerwara. Mykor az Jesuitak Berzenkednek valla Ide be vallo Czeremoniaual, Temetkezny [Kv;

Szám. 4/VI. 95—6, 105. Stenzely András sp kezével]. 1591: Az Joswittak egy haz fywak attam Zegre hogy Chynalya az graditchy Aytayatt f — d 5 [Kv; i.h. 5/1. 22]. 1602: az vitezleo Baad az vagy vayda Istua(n) Doboka varmegheben Pancelchyehehen lako kenzerittettwen az eo sok kwlomb kwlomb fele zvksgehi vete zaloghban, egezzen Keotelendbwe Rez jozaghaz Mindennemw haznayval egyetemben az Kolosvary Pater Iesuitaknak hatua(n) forintban [Kv; RLt O.5]. 1634: Az mi az keonyueimet illeti, ki vgian szep pinzt er ... ha à Paterék be nem jerhetnek, itt az Monostoron lako Pater Jesuitak kezében legyenek mind egywt [WassLt Wass János test.]. 1678—1683: boldogh emlekezteti edes Atia(m) Ura(m) ... azo(n) csaldar világ kiáltotta Jesuvitanok [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1724: az Jesuitaknal tegnap szep Comedia volt, bizony csudára méltó, edgy negy esztendő kis gyermek, miket nem vitt véghez, ugy hogy az ki nem latta, nem hiszem el hitethesse magával [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1731: Hosz Todor Jobbágya Vass Daniel Uram(na)k ... lakik ... Kolos Monostoron, tisztelendő Pater Jesuiták^a földin [M.újfalu K; DobLev. 1/143 Nemes Todor (50) sz vall. — ^aUo. még többször így]. 1753: Orbán Mihály felment volna egy Jesavitaval, és egy Csiki emberrel [Márkosfva Hsz; Törzs. Paulus Orbán (40) pp vall.]. 1776: Limitatoria vettetvén a volt Jesuiták fikartz Joszága, Városokba lévő fundussai, házai, azon Uj haz is Vásárhelyen el adová tétetik [Mv; JHbB. Fasc. VIII. sub C]. — L. még CsH 179; ETA I, 40, 90; MetTr 424, 431, 436, 440; RettE 302; WIN I, 218, 297, 467.

Szk: ~ *k forma sapka*. 1732: Egy fekete Viseltes Jesuiták forma Sapka [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9].

Ha. 1590: Jesouitát [Kv; Szám. 4/XXI. 31, 85]. 1772: Jesuviták [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

jesuitai Jézus társasági, jezsuita; ieziuitic, care apartine ieziuiilor; Jesuiten-, jesuitisch. 1677: A' Jesuitai szerzet ennekelötte sok időktül fogva ez hazából in perpetuum excludaltott és proscibaltattott | A' Jesavita szerzetnek ki rekesztésének módgyáról és okáról Jesuitai szerzetbéli ki-menetelek felől az ammonitio volt die 22. Jan. An. 1652 [AC 8, 221]. 1773: Kolozsvárt meghagytak ötöt^a, de nem jezsuitai nevezet alatt, hogy tanítsanak míg más rendű és conditiójú mesterek jönnek bé [RettE 312. — ^aA pápai bullával eltörölt jezsuita rend tagjai közül]. — L. még AC 6—7.

jó I. mn I. átv is bun; gut. A. az emberre, emberi viszonylatokra von.; referitor la oameni/relajii între oameni; in bezug auf den Menschen/menschliche Verhältnisse. 1551: Twdom azt hog Ty kegyelmeteknek es Twttara vagyon, mynemw vigezist Töt ez orzag hog az Nemes vram feleisgit Es germekyt marhayokat varostokba Be fogaggyatok, azyrt kyrem Tw ke mynt vramat Es Jo zomzydimat, hogy Tw ke zerezzen egy hazad (!) az En Emberemnek es germekimnek mynd marhastul [Marosludas TA; BeszLt 70 Gr. Apaffy de Apanagfalwa^a Vincencius Zwcy beszti-bíróhoz. — ^aSzD]. 1557: Kwzwnetemet es magam Ayanlassat mynth Jo Zomzed Wramnak az egez Tanachyal egyetembe mynth Tyztelendw wraymnak es Attyamffyaynak (!) [Nagyfalu^a; BeszLt 70 Apaffy Lazlo a beszti-bíróhoz. — ^aApanagfalu SzD]. 1610: Baratos kezde lenni Kun Peterrel es jo

barattianak tartia vala [Dés; DLt 321]. 1625: az két fél megh alkuuanak mint io Attjafiak [Kv; RDL I. 127 Andr. Junck kezével]. 1736: bort nem ivutt Teleki Mihály nagy barátság volt, mikor vagy egyszer bort ivutt s meg részegült; részeg korában jobb, csendesebb ember nem volt nálánál [MetTr 327]. 1775: Biró Mózes ... Nekem jó emberem volt confidens voltam vele [RettE 349]. 1806: dél előtt nem a leg jobb voltam, délután jobbatska [Dés; KMN 207].

Szk: ~ lélek jótét lélek. 1761: Ím igaz lelkem esméreti szerint megírtam a dolgot, itéld meg Isten s minden jólélek, ha én vagyok-e oka? [RettE 130]. 1776: Hogj pedig a Szegénység terhe nem hogj könnyebbülne hanem inkább nekedik azt akár melj jo lélek sajnálhattja [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.]. * ~ szívvel szívesen, örömet. 1602: valamiben, es valamikor kewanatit az zolgalat semmiben eo kgnék ne vonogassak magokat, hanem io zyuel zeretettel zolgalianak [Kv; TanJk I/1. 411]. 1749: jo szível adok [Bözödújfal U; Pf] * ~ szívvel van vkihez. 1610: io ziucl-is volt hozam [Dés; DLt 320]. 1697: jöue ismét hozzám Peter Deákné Aszszonyo(m) s monda hiszem edes Aszszonyo(m) az az Pater Kaszoni olyan jó szíuel vagyon hozza(m) [Kotormány Cs; CsJk I] * ~ szívből. 1821: Özvegy Kádár György

Markos Susánnával ... önként jo szívből kívánnak öszve párosodni [Gyalu K; Rak 34] * ~ vkihez. 1702: ennel az Istvannal keresztyeneb fiu nem lehet mert en hozzam jo panaszm nincz rea [Tarcasafa U; Pf]. 1775: (Gyerőffi Kata) Szörnyű durva nyelvű, szókimondó asszony vala, de különben sokakban, sokakhoz jó is volt [RettE 352].

Sz: ~ atyafi a kas búza. 1764: Mi vitte légyen Bátyám Uramat Hátár osztásra, de maga tudhatja leg jobban Bátyám Uram ... de mint hogy régi mondás: Jo atyafi a Kas Búza, Senki nem gondolhatja olyan nagy gazda Urrol, hogy egy ilyen atyafiáért ... ne sajnálat volna annyi költséget tétetni [Középlak K; BR] * az asszony igen megverve ~. 1680: Causa Devetseriensis^a Ezek elen az A igy menti magát^b Vertekek, mert meg erdemletted. Az Asszony ige(n) megh verve jo [SzJk 150. — ^aSzD. ^bSzilágyi András a választ kérő feleség vádjaira].

B. Az istenségre von.; referitor la divinitate; in bezug auf die Gottheit. 1653: De még mi vagyon hátra, azt csak a jó Isten ő szent felsége tudhatja jobban [ETA I, 28—9 NSz]. 1734: Io Istenünk segedelméből ... holnap ... a Gát köttetéséhez fogatunk [Dés; Jk 451a]. 1746: az én jo Istenem idvezítő Szerelmet ... fordítson minyajokra [Nagyajta Hsz; Told. 18 Cserei Mihály nyil.].

C. Az állatokra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere. 1561: tudom hogy Jo diznok [Ráton Sz; Bált 78]. 1572: Horga Iános felely Az Iwhnak kettye agh volt es chorba Az Eote Jok voltak [Kv; TJK III/3. 47]. 1584: Egy jo tyukot adgyanak per d 5 Alab walot d 4 Egy io kappant d 7 ... Egy io lúdat d 10. hitwanbat d 8 Egy io nywlat d 12. hitwanbat d 10 ... Egy io keower malaczot d 12. Alab walot d 10 ... fogoly madarat yot d 7 hitwanbat d 5 [Kv; PolgK 13]. 1610: az eő eőkrey hituanok uoltak az tomor Balas io marhaihoz kepeöst [UszT 4. 9b]. 1642: egy szankaba fogtak két louat, egyk ... az Urunk gyermek loúa, kinel 18 keozeott iob nem volt [Gyalu K; GyU 82].

Szk: ~ húsbán (levő). 1843: A nemes Város Tizenkét Ökrei jo erőbe, jo husba használható állapotba lévő ép

ökrök [Dés; DLt 622] * ~ ra menő jónak ígérkező. 1757: Egi szömők jora menő 1: esztendős (bika) [Pusztaszatmiklós K Torda; Berz. 3. 1/9].

D. Ételre, itálra von.; referitor la mincare, băutură; in bezug auf das Essen/Getränk. 1573: az Mezaros vrain Jo huzt vagianak Meg ne fogiatkoznak az varos hwsnel kwl [Kv; TanJk V/3. 79a]. 1577: senky ket fele bort egy czezer alat egymás vta(n) ne merezzellie(n) ky korchiomalny awagy az Jo vta(n) hitwa(n)t merny az bornak veztesse Alat [Kv; i.h. 144a]. 1736: A kapornya volt minden éteknek jó ízt adó szerszáma [MetTr 322]. 1811: ma Szonbot Levén jo rák Levest készítetem és jo orosz rátotát [Konkolyfva SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

Szk: ~ konyhát tart. 1855: az úrnő ... zsiros, jó konyhát tart, vendéget s cselédet bőven ellát mindennel [ÚjFE 181].

E. Ruházatra, öltözködésre von.; referitor la îmbrăcăminte; in bezug auf die Kleidung. 1758: valami jo giapotra is volna szükségem, minthogj lenem az idén kevés lett [Zsibó Sz; Wlt Árva Daniel Polixéna lev.]. 1780: a' Szabó soha jó köntöst nem tsinál, ha jól szabni 's varni nem tud [Torockó; TLev. 4b]. 1792: kérem ne sajnállyon nekem egy vég jó egyenes Szálu tömör Lintzi Gyóltst venni [Vajdasztván MT; DE 4]. 1823: a' Tolvaj ... elhordott ... Csizma szárákat 3 partis jokat párja ért Rflor 1 xr 18 [Firtosvárálja U; Borb. II].

F. Anyagokra, folyadékokra, eszközökre von.; referitor la materiale, lichide, unelte; in bezug auf Materialien, Flüssigkeiten, Werkzeuge. 1558 k.: Minyomoth chinald Ily modon ...^a Es talaz Jo Minyomoth [Nsz; MKsz 1896. 282. — ^aKöv. a részl.]. 1561: hewteos Chemesterek legien kettheo, es minden holnap(on) az Eottweseket megh proballia ha io ezewstbeol mywelnek [Kv; ÖCLev.]. 1632: Beczybeol az minemw marhakat ... Kecskemethi Peter hozott ... 3 Ball pappiros-satt iot [Kv; KvLt II/69 VectTr]. 1755: jó Ujj Lipsiai Hegedűr xr. 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 25a].

G. Építkezésre, földre és terményekre von.; referitor la construcții, pământ și recoltă; in bezug auf Hausbau, Felder und Naturalien. 1569: (A földet) az harmol falw, attá vala bernald balasnak ... a mykor Jo fw wolt rayta, akkor meg kazaltatta, a mykor Jo fw ne(m) volt, az zegheny Nepnek attá [Mezőbánd MT; VLT 7/692 Marcus Bandi de Band vall.]. 1633: en az buszat lattam ... olj io busza uala nagj feiű fen allo hogj en Istenteol iob buszat en annal nem keuannek [Mv; MvLt 290. 133b]. 1730: Kender lőt tiz kalongya igen jo, ki Csinálva [Noszoly SzD; ApLt 4 So János deák Apor Péternéhez]. 1772: Ez elegyes föld, néha jobb, néha alabb való Gabonát terem [Szászfenes K; IB Mikes conscr.]. 1796: a Néhai Groff Ur Eő Nagysága ... építettett egy jo Fogadot azon helyre [Szentgothárd SzD; WassLt]. 1803: nállunk trágyázás nélkült jo földet képzelni sem lehet [Márkod MT; BetLt 5 Joanes Márton (44) lib. vall.]. 1838: szürkületet tájt ... a jég hátán, hol a leg jobb vert ut volt által jöttünk [Dés; DLt 1135].

Szk: jobb-jobb föld jobbacska föld. 1742: a jobb jobb földeket a Tanácsbeliek, és Ispányok ... birván, mind azok egy szál búza dézmát nem adnak [Kv; AggmLt C. 12].

H. Időre, időjárásra von.; referitor la timp/vreme; in bezug auf die Zeit/das Wetter. 1625: az Jo szanto Wdó-

nek en Töllem heaba valo el mulasat, Marham(n)ak sok chezeset ... <nem> artam (!) uolna huzon eot forintert [UszT 109a]. 1680: az Papsagh Ispitaly es Egyhaz földét penteken es szombaton ha jo idő lesz Dezmallyak megh [Dés; Jk]. 1773: Ha az Isten csak egy-két jó esőt adna lenne jó őszibuza [RettE 297]. 1812: én oda fogok menni és értekezünk majd ha jab idők lesznek [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.].

Szn: 1668: Üdös Jó üdö György [Mezőbánd MT; MbK]. 1675: jo üdö görgi uram. nemes ioüdü görgi üdösbik [uo.; MbK]. 1694: Öregbik Joidó György [uo.; MMatr. 367]. 1754: Joidó Sára [Kv; REkL 13].

Szk: ~ ideje jár vminek. 1771: Midőn ezen Malomnak jo ideje járt egy Holnap alatt 80ván 90ven, száz s még több Véka Gabona is gyült Vamba belőle [Ádamos KK; JHb XX/26. 11] * ~ ra fordul (az idő). 1796: Az több 1794beli Borokat is le huzzuk a Sepreiről tsak az idő jobbra forduljan [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

I. Elvont fogalomra, jelenségre v. cselekvésre von.; referitor la nojuni abstracte, fenomene, acțiuni; in bezug auf abstrakte Begriffe, Erscheinungen oder Tätigkeiten. 1590: minde(n) Jo Igiekezetwnket faradsagunkat hyw-sagba hozak [Kv; TanJk I/1. 142]. 1640: az Gyulay Ferencz Deak vram maga kj oztogatot, be varando Ados-sagokbol az mit ez Ideig io Igeretj szerez Kecsseti Gergely Deak be uehetet^a [Kv; RDL I. 116. — ^aKöv. a részl.]. 1700: Ezentül barattsagossa(n) es mint keres-tye(n) emberhez illik egy massal jo szomszedcsagban el-nek eo kmeK [Dés; Jk]. 1769: mely jo reménységemnek minemü örvedetes előjáró postáit vettem, méltoztatik ... Levelemből meg látni [Sáromberke MT; TSb gr. Teleki Sámuel leendő apósa-hoz]. 1819: mint hogy mind két feleknek a' Feleségeik háborán éltek és veszekedtek mindenik az ezutáni szomszedsági jo életre ajánlván magát az edig valo hibájok el engedetett [H; JF 36 Prot. 26].

Szk: ~ emlékezetben. 1619: Rimai uram fölöl itt jó emlékezetben vadnak [BTN^c 352]. 1662: De hogy a fejedelem a hazán eshetendő, következő pusztulást s maga személye és szerelmi jóvendőbeli állapotjokat is szeme előtt viselvén ... magát annyira megalázta volna, igen dicséretesen cselekedte volna, s hire-neve érette örökös jó emlékezetben is maradandó volna [SKr 395]. 1811: Nem-is vágyakozom többre ez életben, Tsak maradjon nevem jó emlékezetben [ÁRÉ 85] * ~ hir-név. 1574: Ersebet oswald kowachne azt vallia ... hogy Mytwt fogwa eo Margitot esmerte Io hirben Newben volt [Kv; Tjk III/3. 382]. 1635/1650: legyen valami disciplina kezootteok ... Hogy így mind az Beczwlettes Cehnek, tisztessege es jo hire neue megh maradjon. Es mind az Eottues Legenieknéki az eo io hírek nevek es engedelmisség meg' maradjon [Kv; ÖCJk]. 1779: az Alamisnálkodásban es gazdálkodásb(an) tellyességgel alkalmatlanokká lettünk, es régi jo hírlunket nevünkét, mint az előtt volt, tellyességgel el vesztettük [Torockó; Thor. 21/20] * ~ pennájú. 1762: Bölöni László ... jó pennájú s tudományú nevezetes ember volt [RettE 138–9] * ~ szemmel néz vkit/vmit. 1718: az ördöget bizony job szemmel néznek hogy Sem engém [Mezőbodon MT; KJ. Fogarasi János lev.]. 1843: az Suszter garrent kivalasztattuk amennyire tsak lehet de az kereskedő bizony nem jo Szemmel nézte [Kv; IB. Konetzni Ignátz takács lev.] * ~ szerencse a. haszon. 1573: Margit

Molnar Iosane Katalin Zent paly Matene, Azt valliak hogi lattak hogi vachora felet egy Araniat adot aian-dekon az Erzen larto legennek Io zerenche feibe [Kv; Tjk III/3. 283]. 1586: Im az kertet ... az frton Attam el Zep Martonnak, ha penig fellieb beochwllik az eo Io zerencheie legyen [Kv; Tjk IV/1. 581]. — b. jó sors. 1604/1681: megh tekintvén, az mi jambor szolgank(na)k Szemere Geörgynek hüseges szolgallatytat, ki minket gyermeksegetül fogvan, mind jo es gonosz szerencseinkb(en) jamborul, igazan, es hiven szolgált ... azt mi ... az mi falunkat Kalant ... attuk neki [VhU 243]. 1662: Isten s az ő szent szava ellen magunkat felemelni ne merészeljük, jó szerencsénkel magunkat el ne hidjük [SKr 718].

Sz: a ~ szél is elfújja. 1719: Isten ő Felséghe meg kegelmezvén, maligna Febrisemet el oszlatta, mindazáltal ige(n) debilitalodtam á szörnyű sok hányás miatt ... á bizonyos annyira debilitalodta(m), majd á jo szélis el funa [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfalváról] * ebnél jobb ember. 1772: Kutya Pitsájából esett, ebnél jobb ember, ebnél ruhásabb, Budakon nints mint ennie, ide jött hogy az emberemet meg egye [K; CsV].

J. Tanulmányra, tanulmányi v. mesterségbeli előmenetelre von.; referitor la studii, progrese făcute în studii sau în însușirea unei meserii; in bezug auf das Studium, die Studien- und handwerklichen Fortschritte. 1801: égy Major Ferentz Ifiű Remek Esztendeit el töltvén a' Remek rajzra botsáttatott, a' mely rajzát el készítvén, de hogy igen hibásnak találta a' czéh visz(sz)á adta, hogy job(b)at készítettene [Kv; ACLev.]. 1824: Confirmaltattak jo examentek adása után Gombár Anna, Musika Anna 15 Esztendősök [Burjánosboda K; Rak 34].

Szk: ~ ra menendő kiválónak ígérkező. 1760: Temetett a szegény Varsányi Benedek úr Actor volt Beregszászi Mózes úr az esperest ... orator Deáki Pál kolozsvári tógás-deák, jóramenendő ifjú [RettE 112]. 1788: Levelemet meg ado ifju, az itt lévő olá Popának Sogora, ittis nevedekett nálla, jora menendő ifju [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

K. Köszönésben, köszöntésben, üdvözlésben; in salut, salutare; in Gruß/Begrüßung. 1764: Murvai Iános ... ezen szokkal köszent, Jó napot vitézek [Torda; TjkT V. 237–8]. 1810: jo reggelt Hugam [KLev.].

Szk: ~ éjet/éjszakát vesz vkitől. 1584: Bekken Thamas ... vallia ... Czeklas Mihaly's haza Megie(n) vala ... , hogy ky Menenek Czeklas Mihaly Io Eyet veon theolleók | Christina Cheob Iosane, Nem verte Tamast Az Zengeo B(ene)dek hanc(m) ... zep tiztessege Io Eyt veon B(ene)dek Tamastol [Kv; Tjk IV/1. 373, 377]. 1736: az vőfély jó éjszaktól vett az uj házasktól, és az lakadalmos helyre visszament [MetTr 388] * ~ reggelt mond vkinek. 1787: Dragamér István is azonnal bé jöve s jó regvelt monda nekem s kérdé hogy nyugottam az éjtszaka [Martonfva Hsz; HSzJP Popa Juon Toma Graeci ritus in Kanta residents (40) vall.].

Hn. 1787: A Jo Kutnál [Kisasküllő K; BHn 73]. 1864: Jo aszo környék [Szentmihály U; Pesty, MgHnt LVII. 324b].

2. jóakaró/indulatú; binevoitor, bine intenționat; gutmütig, wohlgesinnt. 1589: A meszarosok feleol Regteol foghwant veghezten wegheštenek varosul eo kmeK, Mind io Intesekel, mind Birsagholással, s harag-

gal megh probaltak eoketh [Kv; TanJk I/1. 106]. 1600: Enneke(m) Kecheti Menihar es Jsak io vrain voltak [UszT 15/10 Hegy Lukach Zentleleki Lofeő ember (70) vall.]. 1644: monda Nagy Demeter Enneke(m), Hallad Erigy az Zekerheőz az borhoz las hozza megh latod Jo Vrad lesznek [Mv; MvLt 291. 423a]. 1697: Miltoságos Erdelyi Gyenerális nekem jo Uram [Szilágycseh; BK. Kúmvész Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1756: Méltoságos és Nagyságos született Gróf Betlen Kata Aszszony-nak az I(ste)n Háza nagy Dajkájának nekem jo Patrona Aszszonyom(na)k, a' Méltoságos Gróf Aszszony(na)k ő Nga(na)k alázatosan [Ne; TL. Ajtai A. Mihály prof. lev.]. 1852: Lám jo az Istenis nem hágy el [Kv; Pk 7].

3. jófajta/féle; de calitate bună; von guter Art/Sorte. 1570 k.: Ezt is végeztük és engedték úneik, hogy az mesterré leendő ... tartozzék egy veder borral, az minél jobbat az üdőben az korcsomán találunk [Dés; DFaz. 6—7]. 1588: Ha ky Bort kezd, Iot, es vagy vyborral Elegyti megh, vagy zegeny bort kezd vtanna, ez illien zemeliekre eo kgmek a' Vasarbirak Altal vigyaztassanak [Kv; TanJk I/1. 67]. 1618: tudja Nagyságod, itt mely kedves az erdélyi jó sajt, és az brassai szép öreg mézes pogácsa [BTN² 122]. 1653: Igen jó vizű kút vala az-előtt, mostan immár rosszabb [ETA I, 112 NSz]. 1814: a' Köz Kert mellett valami jo Megy fák voltanak [Dés; Ks 79. 29. 795]. 1823—1830: pipázzék, ha jó dohánya vagyon [FogE 146]. 1847: 2800 Sing Erdélyi jo vászson [Szűv; KLev.].

Sz: megkapja a ~ galuskákat. 1807: Ma itten Somai-val nagy Vetélkedésünk volt a melyre Csikét is el hozta magával, hogy mi módon tsalhassanak meg, de nem érték el töljokot ... Csike mintha tulajdonosa let volna a loszagnak, anyira belé ereszkedet mig a jo galuskakot meg kapván el halgatot [M.fodorháza K; RLt O. 1 Also Ferenc lev.] * nem ~ pokrócot csináltak neki. 1618: Az szolgálmannk pedig tudását Nagyságod úgy értse, hogy azmit ő ott mondott, az itt immár az Portán ugyan tritum; vagy ki szépíti, vagy ki nem, nem jó pokrócot csináltak volt neki itt, igen ki kezdett az farka tetszeni [BTN² 161].

4. jobb jobbik, jobbacská; mai bun; etwas besser. 1592: Jakab Andras monda hogy az mely marhakot feleseggeddel egyetemben hattatok, Apad ne(m) Agya megh, monda Balas Janos en Apamnak az ket iob eőkret hattam, Az teőbby ha kel Gal Balas Apameknak ne hadgyak [UszT]. 1606: kette mereők az eőrekseget ... Zabaddé hagia vala Kouachy Antal hogy Az melljk felét zereti vegie azt, Matę az melljk felét valazta, azo(n) egj kis hitua(n) haz esek, Antal vra(m) reszere juta az job haz az melj reszen vala [i.h. 20/191]. 1666/1793: Ha valakit a Falu tilalmas Erdeiben kaphatnak az Erdő őrzők ha ... az marha magajé leszen, az jobb őkre meg ütessék [A.csernátion Hsz; SzékFt 18]. 1697: el menven ... Pakots Marton meg irt Mihalcz Miklos Ura(m) jobb hazahoz kitis othon talalvan eő altalla Mihalcz Miklos Uramot Citala(m) ki [A.volál Hsz; Borb. I].

Szk: vminek a jobb-jobb fele vminek a jobbacská fele. 1596: onnan az major haztol vjnek el. 12 veder ordat, egy keritto (?) sajtot, ket teőmlöt kettj mehettek, az iob iob felet el viűek [UszT 11/107 Olah Radul az Amadefaluj vall.].

5. derék; de treabă; brav | jőraivaló; cumsecade; anständig, redlich. 1568: vagiok ollyan ember mynt, the s

meg Jobbis [Kv; Tjk III/1. 219 Petrus Zeoch vall.]. 1598: kezkenemet le tazita hajamot megh foga teőb Io Azzoniok hallottak megh sok ektelen zitkait vereséget Azok vettek megh teőlle [UszT 13/27]. 1660: Varadot^a Racz Janos, Stefan, mas jo heőseők egy nehányan el vesztek [KJ. — ^aEz régies -t hat.ragos alak!]. 1684: Jambor jó szo fogado szo hallo szolgalo jobagyok leszen eő kgkk [Erdősztygyörgy MT; Told. 22]. 1721: én itt(en) fél oráig sem tartoztattam a Leveleket hanem egy szakaturai jo barbát Legénytől mingyarást küttem [Kendilóna SzD; TL. Szenás Miklos tt gr. Teleki Pálhoz]. 1736: Méltoságos Aszszony Ngod a mint parancsolta volt hogy az Simon Andras joszágára valo épületeket meg fedetném és arra valo Embereket fogadván bé szegőgyem ... becsülletes jó Embereket fogadtam [Nagykászson; ApLt 2 Kádár András Apor Péterhez]. 1829: egy Pekriért — olyan jo embert mind Daniel nem kéne meg bántani [Kv; Pk 6].

Szk: ~ fizető. 1823—1830: Ekkor aki esztendőre egy aranyat adott, igen jó fizető volt^a; adtak különben hat, hét, kilenc márást 14 kr-ral számlálva [FogE 120. — ^a1794—1795-ben a nv-i ref. kollégiumban] * vkinek jobb-jobb embere. 1782/1799: Ki az a' fenyegetődző a' ki így beszél; meg mutattya hogy Méltoságos Groff Torotzkai Sigmund Ur jobb jobb Emberei közölis Kilentz vagy tiz Nyakas Embereket a' földel egyenlővé tészen [Asz; TLev. 5/16 Transm. 325]. 1865: Bizodalommal kérem gyermekeimet, részletessék felkelhetőimből jobb jobb embereimet emlébbe [Kv; Végr. 4].

6. becsm, gúny hitvány; ticălos, infam, mîrşav; elend, gemein. 1746: Az Migos Ur Sz. Demeterről Károly vár-rá küldett Almájának is a' mint hallám hirit jo Gondviselok miá meg vallottam a gyalázattyát mivel mig Csesztvére érkezeti meg ázot az Sákja az alma leve miá [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1765: Szaboszalai Uram azt mondgya Varga Györgynek: Kurványad Hunczfut Nyakas Embere, jó tanács adó vagy [Szépenyerű-sztrmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 30].

Sz: ~ sült? jó pipa. 1572: hallotta Zeoch Benedekne parta Zeowé katalint hata Mege (!) Bestie kwrwanak zytta Io Swltneki Monta [Kv; Tjk III/3. 19]. 1662: arról tractáltak volna ugyanazon becsületes pilisi papok, hadnagyokkal, a megnevezett Pázmány Péterrel, magához hasonló jó sülteket pártjára vonván, az országától szakadást tévén, elválék, és a jobb s értelmesb résszel nyilván ellenkezni nem állallá [SKR 107].

7. becsületes, tisztességes; cinstit, onest; ehrlich, ehrenhaft. 1602: Toth Jstwanne Agota Azzony vallja gyermekeségeol fogwa esmerte, ez farkas Mihalt de soha az io etneln egyebet nem hallot hozzaya [Kv; Tjk VI/1. 615]. 1633: mikor Kerekes Zabo Istuanne az leaniatt Zabo Jacobnet dorgaltas, es feddette volna, nemelj féslet erkeőlczerőll, azt mo(n)dotta az Annianak. De halgas Ania, mert teis ne(m) votal job en nallamall [Mv; MvLt 290. 125b]. 1755: Az Articulus, és Informatio fel olvasásatis szépen el halgatván mindenekre magát ajánlál s jo maga viseletire szorosan köteleze [Kv; FésCJk 61]. 1796: noha mind a' Papunk mind a' Mesterünk a magok jo Viseleteknek idejében kedvesek voltak előttük (!), de már most tovább Tetteikben palástolni öggykt nem kíványuk [Récs Sz; KCs]. 1801: én jobb vagyok mint te, mert én nem tsalom az Uramat, mint Te [Bács K; RKA].

Szk: (*nem*) ~ *életbeli/életű*. 1583: Ersebet Kochis Georgine vallia ... hallottam Mastol hogy ez leany Maskeppenys Nem Io életbelj volt [Kv; TJK IV/1. 126]. 1584: Lakatos Balint Nem tuggya mi keppen lakot az hazba Giarfas pap ... tuggya hogy Nem Jo etlw ember wolt [Kv; i.h. 328]. 1776: Popa György ... egy darab ideig jo életű Ember volt, igaz keresményivel élt, de egy darabb időtől fogva kártékony Ember kezdet lenni [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] * (*nem*) ~ *erkölcsű*. 1574: Zalay Istwanne azt vallota hogi EoNalla zolgalt az leany ... Eo meg Monta volt hogi Nem Io Erkwleo, mert Igen fondor Nyalank hazwg [Kv; TJK III/3. 392c]. 1758: (Csúka Pannát) jo erkölcsű betsülletes Aszszony embernek ismértük lenni [Betlensztrmikiós KK; BK]. 1768: Drágus Márkulljolt miolta ismerem mindenkor jámbor jo Erkölcsű Ember(ne)k tudom [Mezőmadaras MT; BK]. 1834: Jo, igaz Szelid természetű Jo Erkölcsű Feleségem ... Házam Ekessége [Nagylak AF; DobLev. V/1094].

Sz. XVIII. sz. eleje: A Vas deres lovak ... nagyobára fortelyosok, ezekről mondgyák: Margit Aszszony s deres jó, ritkán valik abból jó, a ki valik ugyan jó [JHb 17/10 lótarási ut.].

8. kb. megbízható; de *incredere*; *zuverlässig*. 1548: (A jb-ok) Mostan es fogwan vadnak ... ew Jrettek^a Jo kezessig vethuin Az fogsagbw! Meg zabadwlhatnanak [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Thamas Zwchy Vince besz-ti bíróhoz. — ^aA jb-okért]. 1573: Balint Thywadar azt Mongia, hallotta eojs mykor Kalmar Lazlo-nak Ezt Mongiak volt hogi Miért Byzta volna abramra az Iwhokat Mond kalmar lazlo, No Io kezessm vagion lanos kenez eleg Marhaia vagion [Kv; TJK III/3. 219]. 1641: Errejs rea köte magát Benkeő Gaspar, hogy ha jo Euictor ne(m) lehetne, arról az megh Irt Zalagos szena füről, az derek summaig ... akar mi neucl neuclzet Jouajbol, Igazat vehessen, Rethy Istua(n) Vra(m) Eő kgme [Altörja Hsz; Borb. I]. 1727: maga melle jo Tarsot keressem ménes pásztornak [Dés; Jk]. 1746: Minthogy most de p(rac)senti az Inctus az repulsio meg fizetere elegtelen ... a Széknek fel kelésig jo Kezest állittson [Torda; TJKt III. 60].

9. helyes; just, correct; richtig. 1561: mynden tarsasga Mertekletes es jo rendtartassal valo elet oriztesegⁱ (!) meg [Kv; ÖCART.]. 1573: Molnar gaspar Azt valya hogi ... zinte azkor Mongia volt Tamasnak Zas Balint Neh Mond azt tamas vra(m) Mert Nem Io dolgot Bezelles [Kv; TJK III/3. 243]. 1679: ezeket^a job volna rudon tartani, mint sem imit amot az porban hevertetven az molljal étetni [Uzdizsptér K; TL. Bajomi János lelt. 11. — ^aA juhöröket]. 1761: azt mondja nékie, elő vévén az éget boros edényt; Kristofl ebből ha iszolis meg bánd, ha nem iszol is meg bánd, de jobb hogy igyál 's ugy bánd meg [Koronka MT; Told. 26]. 1841: amind leg jobb aszerént igazittsa vellek [Torockó; Bosla. Bosla Ferenc lev.].

Szk: ~ *indulatokra hoz*. 1819: Én az Isten neville kérek édes Fiam! ... Vedd magad mellé el ebbedett ötsédet, hozzád ötöt jobb indulatokra [M. régen MT; Pf] * ~ *ítélet*. 1586: Legh elseoben Biro vram eo kgme lathwan az Wdeonek Alkolmatassagat az zam weweo Vrainknak valasztasa, Adta eo kgmek eleybe, Jo itilete visgalasra, Meltonak itilwen eo kgme Biro vram tana-chawal egie(te)mbe, hogy Negyen lennenek Az Zamwe-weo Vraim [Kv; TanJk I/1. 37]. 1603: Ha kinek ... va-

lamj panazolkodassa ... vagy(n) akkorj hadakozas miat, tehát az Iőüendő gyűlésre az ollyant súpplicatio forman adgya be ő kk eleiben varossúl és magyarazza meg faidalmty; Ő Kk varossúl io itülett hozza szolua(n), amj Ioual lehetnek, supplicatioiara meg irattyak [Kv; i.h. 451]. 1635: Miuelhogy mikor elseoben, az varasban, az Czismasia mesterseg es czismasiak be szarmoztanak, ez Varosnak Biray Tanaczi es eleol jaroj, jo itilettel az Varga Czehben rendelték eoket [Kv; KvLt Céhir. I. 15 tanácsi hat.] * ~ *okát adhatja helyesen/jól* indokolhatja. 1595: Erte(m) myüel Adgia okat tilalmanak, Azt mondom ne(m) elegh ok adas, ... myert sem(m)i Jo okat ne(m) adhattya tilalmanak, Azt mo(n)gyúk patuaro(n) vagy(n) [UstZ 10/84]. 1625: ha io okat nem adhattia, az be haitasert az nagi hatalomnak terhe(n) vagy(n) erette [i.h. 109a] * ~ *okkal-móddal*. 1792: Ami a kortsomárlás dolgát nézi Vintzen senki más kortsomát nem tarthat a Püspök eő Excellentiáján kívül, tsak Intzedi urak, B. Bánfi Ferentz ur és a fekete németek: hanem ha jo okkal móddal a Püspök engedelmevel nyerhet szabadságot [Bencenc H; KB. Bara Ferenc lev.] * ~ *okkal/rációval helyes* indokból, indokoltan. 1561: Az ceh mestereknek azokat az kyk io okkal el keredeőnek zabadsagok leg'en el bochatany^a [Kv; ÖCART. — ^aA gyűlésből]. 1591: az en Uram Simo Istvan Es az en fiamnak Janosnak mint Edesattya Erezteotte uolt azt a keues eorekseget, Jlyen Jo okkalⁱ [UstZ. — ⁱKöv. az okfejtés]. 1730: Kovászai Bács, Fejős és Meddű pásztorkor semmi helyes mentséggel és jo ratiokkal magokat ... nem mentegethetik [HSzj fejsz-pásztor al.] * ~ *ok nélkül* indokolatlanul, jogtalanul. 1625: en ram zegeni niomerek aruara potentiose ream ieot es minden io ok nélkül minden iouajmat, akar mj neucl neuclzetet legienek el uitte takarittata az maga hazahoz [UstZ 8a] * ~ *úton/úton-módon* jogosan, törvényesen. 1677: Azt kévanno(m) azért a jure hogi ha az Dnus I az fellyeb megh irt ház helyek(ne)k admonitiomra valo nem rémittálásának helyes okát nem adhattya, es jo uton valo birodalmát ne(m) comprobálhattya vgi mint Fiscalitás aloi non bono modo abalienaltat hazhelyeket es just kezembe(n) kevanom [Szád. Joh. Sarosi nyil.]. 1737: az A ... ha akarja jo uton módon el kezdheti causaját [Torda; TJKt I. 138]. 1783: két bizonyosság világosan importálja ..., hogy az inctus maga szája vallása, megkérkedett véle, hogy 13 spárta tubákja vagyon, melyet nem jo úton-módon szerzett [Árkos Hsz; RSzF 160] * ~ *nak lát a. helyesnek ítéli/vél*. 1759: számokot^a ide hátréb kevesíteni jobnak látom, mint sem szaporítani [Déva; Ks 94. 24. 2. — ^aA táplálékra igényes veres disznók számát]. 1763: Jonak látnám kegyelmes aszonyom, ha Excellentiád ezen dolgot harittaná Mlgos Haller urakra [Ks Baló Antal lev. Nsz-ből]. 1868: A' legelésre nézve, ha jonak látják szaporíthatják a' marha számot csakhogy a' belbirtokosoké is csak annyival szaporodjék, mint a' külbirtokosoké [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.]. — b. alkalmasnak tart. 1817: Én plenipotentariusnak jónak látnám idevalo Baxai Dobalyi János Urat [Dés; Berz. 11. Fasc. 75] * ~ *nak vél*. 1857: jónak vélnök ha Boér Istvánt kifizetné a' Mlgos Udvar [Márkosfva Hsz; BetLt 4].

10. vmihez jól értő, ügyes; priceput, iscusit, abil; -kundig, -verständig, geschickt. 1566: Szulimán császár ... elvalogata negyen ezer jó tatárt, hogy a felföldre rabolni mennének [ETA I, 24—5 BS]. 1578: Az kertekre

feő gongia legyen, feőkeppen kys faludon, hogy yol hozzaik lathasson(n), kerteszth ha talal, yoot tarchon [OL M. Kamara Instr. E—136. 34/104—6 V. Kovachoczy ut. Math. Niary gondv-höz]. 1681: Görög Miklos Ura(m) Szerzet egj Szolgat igen jót, vgy latom igen jambor Papista legen [Körtvélyfája MT; BálLt I]. 1737: az juhokkal nem tudom mit csináljak az pakularem el akar hadni s jo pakulárt nem kaphatni [Noszolyi SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. 1778: jó gazda Embernek ismertem ideiben Etzken Andras Uramot szaporította az Magaét [Albis Hsz; BLev.]. 1794: Most pedig ezen az Héten egész erővel azon romlott Pintzenek fel allítására allítottom a jobb Mester Embereket [Szi-lágycsh; IB. Fogarasi István lev.]. 1832: hogy beszédjében kiket érdekelt légyen Demagogsoknak maga lehet a leg jobb meg magyarázoja [Balázsfa; KCsl 6]. 1853: Foris János jo organista volt [Damos K; RAk 184]. — L. még RettE 70, 127.

Szk: ~ kezű ügyes kezű. **Szn.** 1627: jo kezű Balas col. [Korond U; UszLt IV/50].

Sz. 1816: a' Jó Gazda a' Jászolt nem akkor tsinálja mikor bé akarják kötni a Marhákat [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

II. gondos, körültekintő; precaut, prudent, grijuliu; sorgfältig, umsichtig. 1575: az Tizedekbeol kesztessek Az varosnak oltalmara zaz gialog De Io gondwiselessel [Kv; TanJk V/3. 123a]. 1578: Az Jwhokat Kys falwdon tarcha, Mayort es pakulart tarchon hozzaik, kikhez yo hozza latas legyen [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E—136 Inreg. 34/104—6]. 1708: hajtattam bé Szebenb(e) . Köver Sertéseket . meg parancsoltam nekik jo gondviseles alatt lassaczka(n) hajcsak bé [Fog. KJ. Fogarasi János lev.]. 1764: Az Nagyiána Ca(us)a jo vigyázat mellet a Tablán maradhat [Borb. II Nic. Kendeffi lev.]. 1803: Az ökör-, tinő- és ménaspásztorok a kezek alatt lévő nyáját igen jó vigyázással minden megeshető veszélyektől őrizni tartoznak [M.hermány U; RSzF 192].

Szk: ~ apparátussal/készülettel a. jól felkészülve. 1595: Hagya Biro Wram hogy jo közülettel legyek, miért hogy anyne nep volna most feierwarat, nehez lenne az kostnak es elesnek zeret tennj [Kv; Szám. 6/XVIIa. 140 ifj. Heltai Gáspár sz kezével]. 1707: ezen Ca(us)a haladgyon ad Quindenam, vgy mind azon áltál hogy akkorra az Ak jo apparátussal Compareallyanak előnkben [Dés; Jk 323a]. 1784: a Király Biro vris tartoztatott biztatván hogy feles vadat vár tsak legyek jo készülettel hogy el küldhessem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — b. jól el/felkészítve. 1770: Deszkás szán jo készülettel [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIB]. — c. gondos kivitelben. 1759: most vagy tengeri görény-, vagy nyest-, vagy egyéb festett-, vagy báránybőr igen jó készülettel való süvegeket viselnek tében [RettE 89] * ~ *gondviselésébe ad.* 1622: Az my penigh az be irt iokat illetj . azokat Tiburcy Anna Azzonak mostani Boncidaj Gergeline Azzonion(na)k jo gonduisseleseben es Tutorsagaban attuk [Kv; RDL I. 119].

12. Megszólításban (A), utalásban (B) szokványos jelzőként; in formulá de adresare, in referiri (ca atribut uzual); in Anrede, Hinweis als gewöhnliches/usuelles Attribut: kb. kedves; drag(ă); lieb. A. 1544: Istrigi Symon ezth montha, twdod azth Jo hwgom hogy az my tegedeth Illeteth wona az Jozagból, En tegedeth myn-

denbeol meg elegithelek [Szászssombor SzD; MNy XXXVI, 52]. 1570: azt Monta^a nekj kerlek Jo komam, vary megh egy kewes Jdeglen (!) | Erre azt felely vay Nem eskwt Jo annazzon Te Read az en vra(m)^b azon hogy Teced Bwnbe latot volna, Megh Bochias Jo fya(m) Anna [Kv; TJK III/2. 15, 101—2, 142. — ^aSzabó Vince Szabó Péternek. ^bKuti Antalné Rengő Annára]. 1589 k.: Ihol io Vraim, ha az en keolciegemet mu(n)kamat le tezik ennekem en ki erezttem kezembul^a [Szu; UszT. — ^aA földet]. 1600: Jo fiam im a mit adhatok adok [i.h. 15/3]. 1635: az feleségem egy test es ver vala Colosi Boldisarneval, en oda menek Colosi Boldisarhoz es mondek, jo Sogor lassad ha megh uezed az szolót mert el adgia az feleségem [Mv; MvLt 291. 38a]. 1781: Catharina Mátéfi consors quondam Andreas Szabo libertini . . . fatetur . . . szolla nekem az Aszony, edes jo Embere mondja meg kend nekem, mint és mivel mocsokolt engemet az a cigány fajfok, kulduis [A.csernáton Hsz; HSzjP]. 1818: Tekintetes Fiscális Ur, különös tiszteletű Jó Uram! [Sülelmed Sz; Bfr Medgyes Lajos lev.].

B. 1542: Dychertessek az Isten belole merth mynd azonynom az ew jo gywmolchewel es ew hozza thartozokwal . egessegbe wagon, wadnak [Fog.; LevT I, 16 P. Orozy lev.]. 1552: Az Jo wram Lazar ferencz Eddigis eleget Bozzonkodoth az Jozagert [Berekeresztúr MT; KvAkKt Mss 344]. 1651: Nem Jól tselekede az io Barla Miklos, mert el adá az áruának az házát [Borb. I Várfalua(n)^a lako Szekeres Jacobne kék drabant Fele(se)ge (50) vall. — ^aTA]. 1738: Executorokis demandáltak volt . . . az én jo Uraimék elis mentek volt [Torda; TJKT I. 171]. 1816: Az edes jo Apám 4dikén ezen hónapnak le betegedett, más nap el is aludt a jó lélek [Héderfája KK; IB. Molnár Sámuel lev.]. 1867: ha egykor eszem veszítve . . . meg hazasodnám, mint a mi jo Albertünkről éppen hírlík, akkor meg bännám tselekedetem [Uzon Hsz; Kp V. 413 Kispál Károly Kispál Lajosnéhoz].

Szk: ~ emlékeztető. 1584: Ez esztendeónék eleyen Baloghj farkas az io emlekezetew megh holt Vincze Rompal egietembe Attanak el az Varos Erdyeben egy darabot [Kv; Szám. 3/XII. 15]. 1760: Néhai jó emlékeztető edes Atyánk decessussán mi fiak maradván testamentum nélkül hogy azon Bonumok subvidiáltassanak alázatosan meg kívánnjuk [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1768: azon Major helyly . Vass György Uram relatioja szerint is Néhai jó emlékeztető Köblös János Ur(am) által acquiraltatott [Ne; Dob.Lev. II/402]. — L. még RettE 332.

13. *becsm, gúny* kb. drágálátos; netrebnic, nemernic, ticălos; allerliebst, wert. 1572: Kwts Jacobne Marta, Azt halotta Bekenetwl mykor az torombol ky kertek volna, hagi Im az Io azzon azert fogatot megh hagi Borzorkannak Montad volna [Kv; TJK III/3. 43]. 1642: Azt jól tudja az jó Tolvaj Mihály hogy ő hordozta szekerén széjjel sokadalomból sokadalomban, s ő tudja, hogy micsodás volt ez az asszony [Mv; MvLt 291. 318a átírásban!]. 1700: azert ha ebbe(n) valami maga ellen valo kissebeget gondolt lenni tavoztatta volna el magát a' csúr oldalához nyomattatni a' legennyel ne engedte volna, es így immár ha mi kissebeget lát benne a' jo leány sibi imputat [Dés; Jk 316a]. 1785: Jo Leányom, engemet holtá tévén, és el szökvén, az én keresményemben nem részesülhet . . . mindenből ki tagadom [Nagylak AF; Dob.Lev. III/600 Dobolyi József kezével]. 1847: valamely

brassai kötélverő mesterembereknek hitelbe egynehány-száz forintot érő kendert adtam, amely százakat én is kölcsönkértem volt a kereskedés végett, de a jó adósaim egykor nem akartak fizetni [VKp 153].

Sz: ~ *mag átv* kb. jó pipa. 1772: Köszönhettem^a ennek a jó mug (?) ángyomnak, Rettégi Zsigmondné Nábrádi Zsuzsánna asszonynak [RettE 278. — ^aA bajokat]. 1840: hát jo mag Kolosvárt miért nem jötél hozzám hogy a^a Portékáidot ki fizessem [Dés; DLt 1073].

14. szíves; amabil; lieb, liebenswürdig. 1621: Hogy Zent Ersebetre^a érkezem . . . Az gazda azzonjnak io forgolodasaert . . . /24 [Kv; Szám, 15b/IX. 192. — ^aU]. 1788: Nsgtok egy jo szava, néki holtig használhat [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1830: lád' . . . Anyád milyen jo volt nékem iratát, s holmit küldet [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1851: lenne oly jo, és szerezne egy el nem romlott jo léánykát előre, 's azt hozná is el magával [Kv; Pk 7].

Szk: ~ *szolgálat*. 1570: Kathalin zolgalo Thamasne Azt vallya hogy hallotta Ada(m) kadarnetwl azt Mongia volt neky hogy az Adam kadarne fl. 20 hagiolt volna neky testamentomaba Jo zolgalatyaert [Kv; Tjk III/2. 198]. 1614: 1608 esztendőben . . . hozák bé az hajdúk tanácsa és némely urak Báthori Gábort az fejedelemségre. Kiknek némelyiknek — mint Kornis Boldizsár — meg is fizete jó szolgálatjáért, mert azután kevés jüdövel elütteté az fejét az kolozsvári perengér alatt [BTN^a 57] * ~ *szót ad*. 1604: haytotak wolt be az Erdő pastzorok . . . az sipos Janos diznayt . . . hiwa el wele Sipos Janos hogy meg kernök az diznokot Töllek Elegye kerök Töllek hogy meg adanak, semj Jo zot nem adnak [UstT 18/129 Sipos Balas Nagi Soljmosj lofw vall.]. 1737: az J. ő kglme nem hogj valami Consolatiót nyujtott volna; de még tsak jó szótis nem adott [Dés; Jk 253 b].

15. előkelő; distins, ales; vornehm. 1736: Erdélyben urnak azt tartották az kinek háromszáz, jó fő embernek, az kinek Száz ház jobbágya [MetTr 356]. 1759: Henter Jánosné Gyerőffi Kata, kiben amaz híres, jó Gyerőffi familia deficitált, holt meg 73 esztendő korában [RettE 87]. 1797: az ilyen történetek meg szoktak esni tsak ilyen szegény Nemes emberen, mint Én vagyok, hanem jobbakban, jobbakban másokanis [Gogánváralja KK; Ks 94 Vegyes ir.]. — L. még RettE 75.

Szk: ~ *rendbéli*. 1618: jó rendbéli emberektől kérdeztem [BTN^a 125].

16. élvezetes, kellemes; pläcut, bun; genußreich, angenehm. 1597: Lakatos Mihali . . . vallia egizer Chizar Peterne bezelle . . . Igi wagon vgimond az Veres Pal dolga hogi ameli bünna mustoha leania wagon azt le nyomta wolt aminap az labomat egiem (!) ket fele nyoma, en ne(m) thúdom michioda vereset duga belem, kerde(m) ha io wolte monda, hogi en ne(m) thúdom io wolte wagi ne(m) twggia eördeögh [Kv; Tjk VI/1. 70]. 1632: az zolgámnak zagolva(n) az szajat aztis mondotta hogi az te zadbol igen io illatt Jó k, de az en Urame ollia(n) budos saluo honore mint a zár (!) [SzJk 36]. 1768: Székellyt ha ottan vagyon tisztelem s jo distractiot kíván(ok) [Szilvás (melyik?); TKhf Alvintzi Gábor lev.]. 1873: jo időtöltést kívánva a kedvelt tudományokkal mindnyájatokat üdvözöl barátod Henter Károly [Szombatfva U; Pj]. — L. még FogE 217.

Szk: ~ *szagú*. XVIII. sz.v.: Ha az Isopot Vere hagy-ma közzé veted, job szagu [Ks Kerti Oeconomia].

17. előnyös, hasznos; avantajos, util; vorteilhaft, nützlich. 1561: Hogy ides^a few nepek leg'enek kyk az mellettek ualo iffiakat okossagokkal es io thanachokkal segitsek [Kv; ÓCART. — ^aOlv.: idés, értsd: idős]. 1588 k.: Az azony embernek orchayath Meg ffeieriteny auagy Nekie zinth adny aqua valde Mirabilis Rp^a . . . felette Jo [Nsz; MKsz 1896. 283. — ^aKöv. a recept]. 1600: Georgius Teolchieres . . . fassus est az Byro azt montha eorizzetek ne hadgiatok el menny ha penigh el megien iob tynettek kergesettek [Kv; Tjk VI/1. 412]. 1644: Jambor ezes Ember Borsos Thamas, Mert cziak ket zouolis Jo tanaczot tud Anny [Mv; MvLt 291. 428a].

Sz: *jobb, hogy jámbornak mondjanak* 1724: job, hogy jámbornak mondgyanak, mint huzo vononak [Nyujtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez] * *jobb nem élni, mint rosszul élni*. 1831: job nem élni, mind (!) rosszul élni [Kv; Pk 6] * *jobb a kólikás segg a fecsegő szájnál*. 1715 k.: Jobb a Kolyikás segg a fetsegő szájnál, Mert a' ritkán poszog, e' szaporán dajnál [Rosnyai, HorTurc. 160] * *jobb tyúkkal, kaláccsal forgolódni* 1703: job kg(dne)k tyúkal, kaláccsal forgolódni, ne bestelenkednék tovább [Kv; Eszt. Serédi Zsófia Serédi Gáspárhoz] * *a kész főtt éték mindenkor ~ a háznál*. 1676/1681: régi de igaz pelda beszéd: a Lovat nem akkor kell hizlalni mikor a hadb(a) mennek; es hogi a' kész főtt éték mindenkor jó a haznal [Vh; VhU 666].

18. ajánlatos; recomandabil; empfehlenswert. 1619: Jó lött volna Kassán megülni, vagy még onnat is hátrébb szállani [BTN^a 347]. 1746: Igen jo let volna addig vigyázatni Ns Haromszéken, . . . mig az Marhák el nem döglöttek [ApLt 1 gr. Kálnoki Ferenc lev. Somlyóról (Sz.).]. 1813: jobb volna Barátosi Joseff Uramnak, hogy a mit költ efféle Semmiségekre, inkább azt adná adosságába [Dés; DLt 56. 20—1].

19. értékes; valoros; wertvoll. 1570: Kolb Myklos es, fazekas gal . . . vallyak, hogy . . . ezt Mongya volt chynek gergelne palochy Janosnak Byzon Jo Erekeget Attham en Kegnek [Kv; Tjk III/2. 167]. 1656: miuel az Czutak Mathé eöröksege nagio es iob leuen az Czutak Peter Vramenal az mint Concambialanak, Czutak Peter Vramis . . . vgy tölte ki az eötuen haro(m) forintra, az ő kglmitől adatot eöröksegh mellet, Czutak Mathenak [Impérfa Cs; BCs]. 1729: az Tizenhat forint(na)k felét tegje le, felét peng ez jelen valo Esztendob(en) Husvet napjára tegje le, addig az fele reszire jo zallogot ezüst vagi arany márhat adgo(n) [Kv; ACJk 142]. 1777: más s több kő épületek építették uraság kezére menvén, jobbakra s czifrábbakra vágyott [Dés; Ks 79 Dési ház pere 233]. 1812: Az Asztalnéműbölis a mi jobb és drágább volt mind el vitte a tisztelt Groffné edj néhány hitványokon kívül [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.].

Szk: ~ *pénzen drágán*. 1774: négy meg nehezült ökrökök meg hizlalva attanak el jó pénzen [Szentdemeter U; LLt Vall. 18] * ~ *pénzzé tétet drágán értékesít*. 1679/1681: ha szükség felett léssen méz a vár(ban) azt eő kglme^a tétesse jo pinze [Vh; VhU 675. — ^aAz ub] * *jobb-jobb levelek az értékesebb iratok*. 1750: Groff Kornis Sigmund Ur nem haraghatik es haszantalan moveal Processust Ngod ellen ha movealis mert a jobb jobb Levelek Ngna! meg Vannak [Szökefva KK; Ks 94] * *vkinek jobb-jobb (felkelhető) javai vkinek értékesebb, jobb ingóságai*. 1676: az Város rendtartása szerént minde(n)

jobb job javait elő adgya, s az utá(n) allyassát, melyekből Arvát excontentallya [Kv; RDL I. 155a]. 1780: Az eő Nagysága belső értékeire, vagyonyaira, pénzire, és egyéb drágább, s jobb jobb felkelhető Javaira portékaira maga a Néhai Grof Ur eő Nagysága viselt gondot [BK. Joannes Kőrösi de Rettig (22) ns vall.]. 1791: Ngod minden jobb jobb fel kelhető Javait, a tisztelt néhai Nagy Aszszonynak szekerekre rakatván bé vitette Kolosvárra [JHb XLIV/5].

20. módos, tehető; instárit, cu stare; wohlhabend, vermögend. 1670: ezek jo Ertekes gazdag jobbajok valanak , az vta(n) Daniel Istva(n) Vram modnel-kült való szolgáltatasa mia el szegenyodenek [Szentpéter U; Ks T. 33]. 1703: a kuruczság már annyira bé hatot ebben az Hazában, hogy annak leg job s tehetőseb részét, az adózásra tellyességgel alkalmatlanná tőtte [ApLt 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez Nsz-ből]. 1745: Peter Ferencz hat ökrű Jo maga biro ember [Atyha U; UszLt III. 35]. 1792: nagy birodalmu jo Gazda volt [Telekfva U; Pf]. 1847: Kerpenyesen^a ... a leg-jobb gazdák egy-egy ezüstforintot fizettek, az alábbvaló gazdák két ezüsthuzsokat [VKp 246. — ^aAbrudkerpenyesen (AF)].

21. ép; intreg, bun; ganz, gut. 1559: Az keg-med leweleth ennekem megh attak, kybul ertem az keg:med jo egesegeth lenny ... mys Istennek kegielmessegebul mynd gyermekymmel egyetembe jo egese'be wagjunk [Gyf; LevT I, 304]. 1599: More istua(n), Bamfy Janos tiztartaia ... ezt valla. En egiebett ez dologba ne(m) tudok hane(m) ezt hogy egik keze egik laba bamfy giorgy vramnak, nem io [Bh; BLt I]. 1729: kívánom ez levelecském tanálhassa az Asz(szo)nt örvendetes friss jo egességbe [ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]. 1792: küldtettem ezen embertől Özöt ... kívánom költhesse Nsgtok jo egességgel [Bencenc H; KB. Bara Ferenc lev.].

Szk: ~ *elméjén/eszén van ép eszén van, épeszű*. 1659: En Mihalcz Mihalyne Rethi Anna ... jollehet testemben ... sullivan betegseben vagiok mind azon altal io eszemen es elmemen leuén ... Teszek Testamentomot [Altörja Hsz; Borb. I]. 1784: ép és Csenedés Meg nyugutt elmvel (!), jó eszén elméjén leven [Szentimre Cs; Hr 6/20] * ~ *szin egészséges szín*. 1823—1830: A város^a pedig nagyon bűdös, melyet okoz a közsén gőze, mivel itt azzal tüzelnek. Nem is igen látni itt jó színben lévő embereket [FogE 191. — ^aA németországi Hála/Hallé]. 1855: A Grof Ur ... holta után nagyon csuf színbe volt képe rutul nézett ki, felis volt puffadva a fel bontás után a puffadása elmúlt, és az abrázatya kinézéseis jobb szint váltott [Marosgezse AF; DE 5] * *alig van ~ elevenységben alig van benne élet*; XVII. sz. m. f.: hadnagy(n)k akarattya-ból meg szállván százsz hermánban, csak egy kevés fűért, éngemet úgy meg vesztegetnek vagdalanak az hermáni százszok, hogy en az uta(n) alig vagyok jo eleven-ségben, hanem felszegségben töltöm üdömt [Barót Hsz; UtI] * *most sem/nem ~ belé most sincs jól*. 1714: Nyisztor Miklost is ugi meg verette volt Bajori Uram Kapitánságában, hogi meg most sem jo belé [Berekszó H; Szer. Kanisa Iuan (20) jb vall.]. 1722: Pap Vónka vr(am) egy Palagya nevű szegény Aszonyt Clakáb(an) híván, hogi ne(m) mehetett meg Tamadta s ugi meg ütötte az oldala Csonthtyát hogi most Sem jo belé [Kecsed SzD; TL. Magoczán Peter (48) ns, egyházi vall.]. 1823:

Csernátóni Samuel Uram ... hirtelen kezeimet hátra kotsolta, és egybe fogta azon tisztáson, s le vert a földre s annyira el küsködött velem hogy már nem voltam jo bele [Radnótfája KK; TLt Praes. ir. 65/827 Csorvási Györgyné Benedek Klára (26) ns vall.]. * *nem vala ~ elméjén/eszén nem vala ép eszén, nem vala épeszű*. 1671: Tudom aszt hogy nehai Bartok Andrasne Kelemen Ilo-na nem vala jo Eszin, Elmein, mert füves vala, mikor rea jutot el futot imit amot úgy járt az falun [Kvh; HSzJP Thomas Szalany de Sz.Katolna (55) ns vall.].

Sz. *nem csinál ~ vért nem szül jó vért*. 1774: az ilyen Dolog éppen nem Atyafiság nem is tsinál jó vért [Mv; Told. 5a].

22. vmire alkalmas/használható; utilizabil, bun (pen-tru ...); brauchbar, zu etw. tauglich/fähig. 1551: Emle-kezhetygh (!) the k: Rolla, hogh my nemw fakat Az wr ott wagatott wala, ... Abban Eggys Jo Nynch [BeszLt 49]. 1592/1593: Vrünk Jobbagy^a ... ezt vallak ... hogy az az porond zyget ... soha az Tilalmas nem volt ... Io delleo hely vala^b [Bálványosváralja SzD; Ks. — ^aElőtte a nevek fels. ^bDés és Szentbenedek határán a peres sziget]. 1643: eddiglen valo io akarataknak keoztünk megh maradasara, ennel iob eszkeozt fel nem talaltam [Gyalakuta MT; BálLt I]. XVIII. sz. eleje: Szepe ugyan Paripanak á Szürke lő de Mén lonak nem jó [JHb 17/10 lőtartási ut.]. 1801: a lábnak dagadása a hidegtől eredet Rheumatismus lehet melynek az meleg legjobb orvossága [Berve AF; GyKMiss]. 1826: erre ... más jobb helyet nem látott a Co(mi)ssio, mint ... a' melyre a' pataknak természetes hajlandósága is van [Msz; GyL].

Szk: *jobb-jobb* inkább jó. 1730: A Lovakat penig ... rekeszben etczakakon ne Tarcásák^a, sőt az hol jobb, jobb, ott jartassak a Menest [Dés; Jk 395a. — ^aA ménespásztorok].

Sz. 1573: Borbel Myklos Azt vallia panazolkodot az azzony az vranak hogy az Irmes Bortwl vagion Neky Nawaliaia, Azt Monta Borbel Balint vgian sem Jo dyz-nonak gember por [Kv; TJK III/3. 113].

23. kedvező; favorabil; günstig, vorteilhaft. 1542: Thowabba az my kegyelmes vrwkn felew az my yo hyrth hallwnk, hyzewk azth hogy az my kegyelmes azo-nyunk the k: meg irtha [Fog; LevT I, 19 Daczo Mathe es Olah Balas Maylath Gaborhoz, Fog. vára urához]. 1555: k^a io valaszt varok [Gyalu K; BeszLt 5. — ^aOlv.: kegyelmedtől]. 1589: cziak lassuk eleozor ha lezene Jo valazonk [Szu; SztT]. 1683: Ugy Lattyuk hogy Felelmünk naponkent nevedkten nevededik, kihez kepest a' Hid kapura rendeltük migh I(ste)n job alkalmatossagod (!) ádd Hiripi Mihaly Vr(ama)t [Dés; Jk 20a]. 1703: ne(m) akarvan ... a' jo alkalmatossagot el mulatni [Kv; ACJK 56]. 1775/1778: jobb élő idő léven akkor mint most, minthogy könnyen kapták a pénzt, könnyen meg fizették^a [Nagyoklos H; JHb LXXI/8. 426. — ^aA taksát a jb-ok]. 1794: (A sokadalom) a midőn leg jobb akkoron 182, még 190. forintis bėjőn [Szépkényerüsztmárton SzD; Ks Consr. 102—4]. 1820: Várj azért Miklos jobb környülállásokra, ne siess ha nintsen modod benne [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez]. — L. még FogE 81; RettE 317; VKp 153.

Szk: ~ *napot lát*. 1714: az en fiam ... az martinest Togyar Sztancseszkuly fia ugi meg verte hogy az nap-sagtul fogva jo napat nem latat az mig meg holt [Kisdenk H; BK. Grozavely Csilye (50) vall.] * ~ *órán*.

1711: Kivánom I(sten)től az írásom tanálja Ur(am) kmd(e)t örvendetes jo orában [Madéfvá Cs; Born. XXXIX. 50 Gergely Deák Kászoni János főkirálybíróhoz].

24. jókora; considerabil; beträchtlich. 1558 k.: boric Mas fazakath felíwl az fazekra . . . es chinaly az vtan egy kis twzet alaya; az utan agy Job twzeth Nely fel napeeg az utan had meg hidegwly [Nsz; MKsz 1896. 282]. 1570: Kegtek kett drabantia . . . eg' Jobagio-math meg fogtak, kezett kett helyen keoteottek hattra, Jo falka feoldigh wg wyttek [Nagysajó BN; BesztLt Christ. Hag'mas de Beregszó a besz-i bíróhoz]. 1632: mondotta vala ha io valcsagot adna tehat meg adna neki az vassat [Mv; MvLt 290. 90a]. 1715: Adá itt Magyar Köblösön lévő Nemes Házhelyét . . . Annectál-ván ehez az Házhelyhez . . . egy jo darab veteményes kertetis [M.köblös SzD; RLt]. 1780: Pálfi Ferenz Ur . . . dészka kertiből meg rakodtak, és jo tűzet tettek belőlle [Tarcsafva U; Pf]. 1789: Maga á férfi Lovas Legénykedvén jo fizetése járt [Dés; DLt].

Szk: ~ kelete van vminek. 1774: Közönségesen vgy tudjuk, hogy itt Járában a Fárságon, és az Bárány nyuzáson Husvét után, pünköst után egy vagy két hétig vagon a Kortsmanak legg jobb kellete [A.jára TA; BLt 12] * ~ része vminek java/jókora része vminek. 1558: Az Mynt akkoron hattam wala hogy walamy Marhamat el aggyak es azzal az zalagokat ky walczyak s Azert en az zalagoknak yob Rezet ky waltottam [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. 1600: Az vayda magyar lowas hadanakys io reze hozzank iw [Torda; DLt 263]. 1820: a Szilva fák(na)k jobb részsze ki vágatott el posztittatott [Martonos U; Pf] * ~ rész szerint jórészt, jószerivel. 1585: Catalin Kochis Albertne vallia Somogy Sara . . . le Nioma Az feoldre, es ottis tartta adegh Amegh a' buzat Io Réz zert ky Merek [Kv; TJK IV/1. 484] * ~ száma jócskán. 1610: Tudom hogi az melj helj vegett vezekednek enis azaltam meg io száma abban az helben [UszT 14d] * jobb rendére jobbára. 1774: Engemet csak akkor tétenek Udvari Birónak az midőn Tavalj jobb rendire bé hordották volt a' gabonát [Szentdemeter U; LLt Vall. 102] * jobb részint/rész(é)re jobbászt, jórészt, jobbára. 1572: Job rezere gierneksegemtől fogwa, itt neotem fel fratan [SLt S 37. — "M.fráta K.]. 1597: Georgius Schmelczer fasús est . . . en oztottam fel keozotteok mind penzeket ezewsteoket es minde(n) marhaiokat, immar iob rezent az diúisio meghis leot wala erkezek oda Jakab deak [Kv; TJK V/1. 115]. 1724: ez az város jobb részint jövevényekből áll [Ne; Ks 83 A városi hadnagy és társai gr. Kornis István főispánhoz]. 1751: En is itten időmött el töltöttem vgy gondolom jobb részere [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 11].

25. érvényes, forgalomban lévő; valabil, in circulatie; gültig, gängig. 1568: Christina c(on)sors Ambrosi More fassus c(st) . . . mondanak az azon nepek, hogy aly penz, es Sos Matthe ky tolte, s latok hogy io penz [Kv; TJK III/1. 188]. 1580: kewannyak eztis hogy io pinzt vegienek mienteol Mert hytwan pinzt senky zamba teolek be nem weze(n) [Kv; TanJk V/3. 205b]. 1631: el teluen az meg irt tizen negy extendo, es az uta(n) az meg irt 25 Eot (igy!) forintot kez penzül igaz io mone-tuul (!) le teuen Tartozzek Apor Lazar wramis es eo kegi(elme)nek Succesor per es patuár nélkül kezekből

az meg irt feoldeket ki bocziatani [Cszs; IB]. 1701: tartozunk jo es usuális Monetával eő Ngagokot (!) s eő Ngok Succesorait . . . contentálni [Gyf; JHb XLVIII]. 1743: a' meg irt nyoltzvan forintokot jo foljjo pénzüll paratis e(t) numeratis leválak [Torockó; Bosla]. 1811: a' midőn veres Banko, vagy más jo arany, vagy ezüst pénz békövetkezik . . . , jo pénzbe fogja a' 200 Rhf arendát lefizetni [Km; KmULev. 3]. 1840: a Dullo Ur, . . . az Köntös-Tartomba . . . egy jo ezüst huszast is kapott [Homoródsztrmárton U; KLev, Szász István (30) szabad székely vall.]. — L. még BTN² 377; FogE 91, 127, 208, 210, 305.

26. hiteles; autentic; beglaubigt, authentisch. 1592: Mathias kiraly Jo lewele, hogy senki ideghen bort ez varosba be ne hozhasson, ezen lewel a' Conuent Transuntuma alath meg vagon [Kv; DiósyInd. 25]. 1600: Wra(m) en Sandornak hat Forinttal wagiok ados az eőreoksigh araba(n), ha kegd io lewelet adna hogy enge(m) senki nem bantana erette, en kegmednek adnam [UszT 15/139 Nagy Antal kenossy, Zabad Zekely vall.]. 1625: Batori sigmond feiedelmvñk Veres Darabantsagot adot uolt neki² kiről Jo leuele volt akori Batori sigmond (!) feiedelmwnktol [i.h. 93a. — "Antal Bálintnak]. 1733: en azt kevānom mint hogi kegjelmed suljos gianoval keresi az örökséget, hozzon kegjelmed vagi jo lewelet, vagi jo bizonjagot (!), avagi jo fegivert, az ki meg alhato legjen [Torockó; Bosla]. 1782: Procuratorunk azt mondotta, hogy a' Levelek jok . . . de ha a' Portio fizetestől meg akarunk menekedni, egyéb is kívántatik még hozzá [Torda; KW Vall. 18]. 1843: A templom előtt mondotta Varga Katalin hogy nekünk jó leveleink vagynak [VKp 105].

Szk: ~ ligájú. 1705: Az pénznek pedig folyásab(an) hogy confusio ne essék, székségesnek itültük ki írni mint determinaltatott volt az pénznek állapattya az elmut eszendőben . . . egy jo ligájú és pondusu arany (: ki vévén tsak az réghi Török aranyakott, és nem az mostaniakott, mellyek jo ligajuak es pondusuak :) hat magyar forintban; Egy Imperialis vagy akármely jo ligaju es pondusu Taller . . . két magyar forintban nyolczvan pénzben [Nsz; KvLt I/192] * ~ mértékű. 1662/XVIII. sz. köz.: Mi Szalárdi János, es Enyedi Samuel Moedicinae Doctor, ez előtt Bihar V(ár)(me)gyéb(en) Varadon lakok, vgyan Váradi Cáptolonok adott vala mi előttünk az Váradi Cáptolomban ezer jo mértékű vertt aranyokot [Nagybánya; Ks 18/LXXXIX. 1, 4] * ~ pondusú. 1636/1676: fogadom eő kglmének azt az kilencz száz uert Aranyakat, és két száz Tallérokat, igaz io pondusu monétuul, ez jüvő közelbik karacson napjára meg adni [Kv; JHbK XX/3]. — L. még ~ ligájú al.

27. névszói áll-ként v. igei-névszói áll-ban; ca nune predicativ in predicat nominal; als Nomen-Prädikat od. in verbo-nominale Prädikat: a. rendben van; e in ordine; es ist in Ordnung. 1571: az ket meg lato Mestertis Teorwenre hiak, es ha Teorwen zerint Menthetyk Magokat Io, hwl nem teorweniel Bwnhedienek [Kv; TanJk V/3. 51a]. 1592: Banffi Farkas Jdeieben vala . . . hogy mikor feiedelem Jobba(gia) akart elladni (!) feoldet meg kinalta eleoezor az feyedelem Jobbagiat erette vele ha meg veotte yo s ha penigh nem tehat zabad volt elladni nemes Embernekis [UszT]. 1684: Ha történnék, hogy valamelly mester ember egyik az másikat tolvajnak, gyilkosnak, lopónak, paráznának, káromkodónak

vagy hamis hűtűnek szidná vagy kiáltaná, ha az ilyen dologban az céh előtt megbékélhetnek, jó s <m>ondja vissza hogy nem jól mondott, az <mit> mondott [Dés; DFaz. 13]. 1744: Bartha János mondta Jó: mert Isten Sz: Háromság vgy Segillyen ennekutánna Soha Senki-nek Forspontot nem adunk [Bölon Hsz; INyR]. 1853: a' Bogdánból^a kitsi lábat kel vagni hogy nagy szalanna legyen belőlle ha ugy marad is jo lesz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez. — ^aDisznó neve]. — b. kb. elcsúszik/megy, megjár; ar fi bine; an/mitgehen, durchkommen. 1573: Caspar Tamas Azt vallia hogi Eo megh kerwly az zeolet Es Mond Benedeknek, Ez Ninchen három fertal Io ha fely hold volnais [Kv; TJK III/3. 80]. 1722: Az Csitkoknak egyéb gonjok nincse(n) hane(m) nem atta(n)k jo szénát el este(ne)k, Jo ha fele megmarad [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

28. 1614: Azt penigh nyulan^a iel tudom^a hogy az feidelem elegett zerelmeskedet egyel nappal Dengeleghineuel Hallottam azt monta volna Bathori Gabor hogy soha iob testw emberrel ne(m) keözleötte volna dolgot mint Dengelegine Azzioniommal | Harfas Janostol hallottam, Bathori Gabornak az Zayabol hallotta . hogy soha iob izw testw embert Dengeleghinenel ne(m) Ismerte(m)^b [Nsz; VLT 53/5267. — ^aJ. Harfas (28) fej. muzsikuss vall. ^bCyprianus Seyler (21) fej. muzsikuss vall.].

◇ Szn. 1520: Michaelis yo [Dés; DLT 111 a „jurati civ-es” közt]. 1582: Jo Istwan [Kv; Szám. 3/V. 40 Lederer Mihály sp kezével] | Jo lukachi [Dés; DLT 209]. 1590: Jo Imreh jö [Km; GyU 11] | Jo Janos jö [Kajántó K; GyU 15]. 1592: Jo Antal^a [Dés; DLT 235. — ^aMalommester]. 1602: Jó Dénes [Szemerja Hsz; SzO V, 207]. 1605: Joannes Jo de Betlenfalva inq. [Uszt 19/37]. 1614: Jo Peter Makaj sz [Panit MT; BethU 34] | Jo Leorincz pp. Jo Gergely, Nema pp. Jo Janosne pp [Bágy U; i.h. 112—3] | Jo Geörgy jö [Szentiván Hsz; i.h. 241]. 1629: Jo Anna [Mv; MvLT 290. 36b]. 1641: Jo Suska [Keszű K; SzLk 53]. 1652: Jo Mihaly Deak [Km; GyU 131]. 1670: Jo Andras [Décs SzD; SzLk 112]. 1729: Jo Andras [Árapatak Hsz; EHA]. 1768: Joo alias Pap Istvan [Tordátfva U; Pf]. 1772: Jóó Dénes [Kv; ÖCJk]. 1847: Jobb Simon [Dés; DLT 849]. 1859: Jóó János [Dés; RHAK 103]

◇ Hn. 1835: A' Jó Simon vápáján (sz) [Árapatak Hsz; EHA].

◇ Szk: ~ állapotban in stare bunä; in gutem Zustand. 1813: A' Malom jo állapottyába vagon [Veregyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. 1814: A' Szálos nevezetű helyen lévő Erdő ... igen szép növesben vagon, és a legjobb állapotban [Körtvélyfája MT; EHA] * ~ állapotja van jó karban van; a fi in stare bunä; gut im Stande sein. 1772: Ezen Malom ... Esztendő alatt mikor jo allapattya vagon, és nem hever, bé hajt minde-nestől edgyüt elegy Gabonát Cub. circ. 70. vago 80 [Tasnád Sz; BethKt Mikes conscr.] * ~ állapotú a. módos, tehetős; in stare; wohlhabend, vermögend. 1775/1781: arra is emlékezem, hogy akkor ezen Joszág-hoz szolgáló emberek jó állapotuak voltanak [Algyógy H; JHb LXXI/3. 351—2]. — b. jó karban levő; (care se află) in stare bunä; in gutem Zustand befindlich. 1822: egy jó allopottu sénélezett fedelő Mész Szinetske [Szentdemeter U; Told. 18]. 1840: A Damo Réttye ... hajdan meg lehetős jo allapatu szálas erdő volt [Udvarfva MT, EHA] * ~ erejebeli ereje teljében levő; care se află in

plinä putere; (mitten) in seiner Vollkraft (befindlich). 1740: Vannak Njölcz Béres Ökrök, mind épek és jőreje-beliék [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 11] * ~ erőben ereje teljében; in plinä putere; in seiner Vollkraft. 1767: (Aranka György) autoritativus, hospitalis, generosus, vigkedvű, egészséges, jó erőben levő ember vala szegény [RettE 210] * ~ fakultású módos, tehetős; instárit, cu stare; wohlhabend, vermögend. 1735: Szilai (!) János nevű Jobbágyom ... jo facultasú ember, és vagon három fia marhás, szőlős, jo maga tehetős emberek [Vajdakamarás K; WassLt Bethlen József aláírásával] * ~ félben kapatos/pityókós állapotban; in stare de bejie uşoarä, cherchelit, pilit; in benebeltem/angetrunkemem Zustand. 1820: Minapába Dragán János ... mint hogy jo félbe lenni láttatt mondám ked Komám Uram pálinkára volt [Aranyosrákos TA; JHb 48 Szekeres Judit Rosos Mozes felesége (33) vall.]. 1843: én ... magam számára egy fertálybort kértém 's ott iddogalva Bakoneval beszélgettem, e' közbe Czegényi Iosef ki hívja Pekarikot az ivo házbol az hátulso házba, kiis tsak hamar mint már jo félbe levő ember vissza jöven, egyszer tsak azt veszem észre ... hogy Pekarik Gazdammal együtt a' földre kerültek [Dés; DLT 586. 19] * ~ idős öreg, koros; virstnic, inaintat in virstä; bejahrt, alt. 1799: jo idős, száraz szikatt, himlőhelyes Aszszony [DLT nyomt. kl] * ~ igazsága volt vmihez jussa volt vmihez; a avut dreptul la ceva; (er, sie) hatte Recht auf etw. 1640: ha ... varas teoruenje szerezte kerte uolna megh adatot uolna nekj, az mint Ennek eleotteis mind ez jdeig megh attuk mindenek(ne)k, az kiknek io igazsagok uolt hozza [Kv; RDL I. 117b] * ~ igazsággal vagon vmiben jogosan van vminek birtokában; a poseda ceva pe drept; etw. rechtmäßig besitzen/in Besitz haben. 1564: (Szent paly Ersebeth) Jlyen Walaszt teon En ez penzt feol nem vezem, ha nem teorwenteol warok, Merth En Berendben abbaly Reszben Jó Jgassagal vagjok [Zutor K; Ks 42. B. 25]. 1591: Nem akarom az verteöl el Jdegenittenj ez okon kerteltem wolt be ezen felljel meg Jrt eöreöksegett, meljben Illjen jo Jgassagal woltam [Uszt] * ~ karba állít vmit kb. rendbe hoz vmit; a rîndui/îndrepta ceva; etw. in Ordnung bringen. 1780 k.: Mely bizodolmat Vett maganok a szegénység, a kegyelmetek mostani ide jövetelivel, hogy a közöttünk lévő hibakat kegyelmetek jomodal igazításba vészik, és a' dolgot jókarba alittyak [Torockó; TLev. 15/5]. 1787: a Joszágnak adminisztratioját jo karban állitanok [Bac-kamadaras MT; CsS] * ~ karba állítás a. rendbehozás, rendbehozatal; punere în ordine; Herrichtung, Erneuerung. 1871: Templom és torony levakoltatása és meszelése, szoval jobb karba állítása ... határozottatott [Burjánosbuda K; RAK 114]. 1872: A harangláb jó karban állítása megrendeltetik [Ardó Sz; ETF 107. 25]. — b. elrendezés, rendbehozás; aranjare, punere la punct; Ordnung. 1664/1667: A Bor és buza adosságbeli dolgát, vagy annak jo karban való állítását és igazítását rejciáltuk Madarason lako Szent Peteri Gergely Deák, Bikkfalvi Ferencz Deak vramek és Szász Miklos eleikben, ugy hogy az mit véghez vihetnek benne, jo, ha hol miben igaztást nem tehetnének, azt előnkbe) hozzák [Szentgeri-c MT; Ks NN 25] * ~ karban áll jo állapotban/karban van; a fi in stare bunä; in gutem Zustand sein. 1679: elmenvén az lakó fundussára, megvigyáztunk mindene- ket házakot, istállót, sütőt és egy disznó öllat, az csűr jó

karban állván [Zágon Hsz; Barabás, SzO 280—1] * ~ *korbeli/koros* javakorabeli; in floarea virstei; in den besten Jahren (stehend). 1774: mitsoda nevezetű Jobbágyok Hazás (!), Tüzes Gazdák vadnak jo karbeliek vagy öregek [T; CU]. 1840: Azon taxára kibocsátott Sellérek esztendőnként tegyenek nékem öszvesenn 12 ~ tizenkét heti tenyeres munkát . . . jo koros emberek és aszszonyok jelenvén meg á dologra, s nem gyermekek [Torockó; Bosla] * ~ *lélekkel* ír tiszta lelkiismerettel ír/tudat vmit; a scrie/a comunica ceva su sufletul împăcat; etw. mit reinem Gewissen schreiben/mitteilen. 1618: a kormit csmáról hordatott rovásra bort^a . . . kinek — tiszta jó lélekkel írom — hogy felét sem hordották az asztalára, hanem az maga szolgálai tékozlották el [BTN² 101. — "Kamuthi Farkas, Erdély portai követel. 1760: a' Joszágtól jo lélekkel írom 40. ezer forintokért meg nem vál-nám [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírásával; a lev. más kézzel] * ~ *lélekkel* kiad igaz hittel átad; a preda cu bună-credință; guten Sinnes übergeben. 1795: A Mlgos özvegy Grofné Ö Nagysága minden Avitcalis Ezürett (!), Arany s köves Portékát, nem különben Gyöngyett a mi Néhai Kedves Férje Halálával meg volt, a két Mlgos Testvérek ö Nagyságoknak jo Lélekkel ki adgya [Kv; JHb 1/36] * ~ *lélekkel* vallhatja igaz hittel vallhatja; poate mărturisi cu conștiință curată; mit gutem Gewissen gestehen können. 1806: jo Lélekkel vallhatya é a Tanu hogy a Sertések közül valamelyik-(ne)k nem a kutya martzongás . . . hanem bizonyosan a Verés miatt kellett el dögleni? [Dés; DLt 82/1810] * ~ *mód alatt* illő módon, illőképpen; in modul cuvenit, cum se cuvine; in gehöriger/geziemender Weise. 1642: Behel Janos . . . az egész Czehot illetlen dologgal, es illetlen szokkal illetven, Esztendeig es harom napig ne meszarolhasson hanem ha io mód alatt az B. Czehnak kedvet keresne [Kv; MészCLev.]. 1653: Bástia . . . enged az uraknak jó mód alatt, mely ez volt^a [ETA I, 55 NSz. — "Köv. a kikötés] * ~ *móddal* a. jól; bine; wohl. 1581: keryk eo kegmt birow vramat hogy talalna megh vrunkat keonyorgessewel az varaskeppebe amint Jo móddal tuggia eo kegmt, es kerie(n) segitsegat Az varas falanak epwletyre [Kv; TanJk V/3. 234a]. 1692: Ezen nyári Ház gyalult fűrészes Deszkakbol vagyon jó móddal csinálva [Mezőbodon TA; BK Inv. 12]. 1788: Jantso vramot a kert és szőlő karok készítettéb(en) találom foglalatoskodni, egy jo ügyibe valo Aszszontis kapott oda gazdaszszonyanak, Maga Jantso Vram látom jo móddal viszi a dolgot [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — b. lelkiismeretesen; constiincios; gewissenhaft. 1571: myndenik fel két két zemelt fogianak Jamborokath es azok eleybe aggyak az dolgokat, ha azok el wegezhetik keozteok az dolgoth jo modal el wegeznek, ha hol penig el nem wegezhetik, tehát . . . Ide az eo felsege zekyre Jwhessenek wele [BálLt 79]. 1596: Az Thordayvám dolga feleől megh thalaltatwa(n) az Thordayakat, mennel lobb móddal tuggya eo kegmt tractallyon vellek feleolle [Kv; TanJk I/1. 275]. 1796: javaslom hogy küldgye ide Nagyságod a maga Udvari Tisztyét had végjen számot jo móddal mindenekről [IB. Szent Gerlitzei Nagy Sigmund mezőújlaki ref. pap lev.]. — c. illő/kellőképpen; cum se cuvine; gebührend/ziemend. 1568: kere(m) keg:teket . . . hog keg:tek ez mostony szwgseges dolgaimat meg teky(n)tw(en) ez mostany fizetesnek Napyat halasza keg:tek mas napra wg mint chak eg hol-

napra es akorra keg:teknek . . . ^a io modaly [Erked K; BeszLt 38. — "Javitgatás és mázolás miatt olvashatatlan szó; értelem szerint: megfizetek]. 1810: a' mester emberek mind meg vagynak alkuvá munkájokat jo modal meg kell fizetni az ide valo Török buza árrából [Héderfája KK; IB gr. Bethlen Sámuel lev.]. — d. módosan; instárit, cu stare; wohlhabend, vermögend. 1680: (Jakab János) egy földet is adott Cserei János uramnak, hogj jobb móddal kiálhasson [Göröcsfva Cs; CsVh 83]. 1776: (A menyecskének) sok szép köntöse, fejer egyet-mása jó móddal volt [RettE 370] * ~ *módjával* a. gondosan; ingrijit, (fäcut) cu grijă; sorgfältig/sam. 1578: Az kisalwdy haznal, Dorombarinal, Galdynal, a minemeö bwza aztagok, es egiebfle maiorsagok wadnak azokora olly gongya legyen, hogj a minek megh kell tartatny, az kar nelkeöl allyon. A my pedig el kelny walo, azis yo modgyawal kellyen [Kisfalud AF; OL. M. Kamara Instr. E—136 Inreg. 34/104—6 V. Kovachocz ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1622: Hogj ha penigh Istokra valamit keöld (!) arol io modgyauval regestromot tarczion [Kv; RDL I. 119]. 1746: vagyan egy jo modgyával készült Cserefa Sajtó egész készületivel [Ádamos KK; Ks 23. XXIIb]. — b. jól; bine; gut, wohl. 1595: vöttem fü szerzamat . . . igr az gonduiselő embernel szaporabban meg marad, es job modgyauval szükseget az varosnak taplalhatya [Kv; Szám. 6/XVIIa. 14 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1600: Palasthos Jstwan senior . . . vallya azt lattam hogy io modgyawal volt az enek szerezwe, kit enys chydaltam [Kv; TJK VI/1. 471]. 1702: magok közül valaszszanak Czéh Mestert, és Dékányt, kik az Czéhet és annak rendit jo modgyaval tudhassák Gubernalni [Dés; Jk] * ~ *módon* a. lelkiismeretesen; constiincios; gewissenhaft. 1581: A kapuknak őrzessere eo kegmt vyssltesse(n) io modo(n) gondot hogy örög emberek ne gyermekek oryzenek az varassy nep keozzwl [Kv; TanJk V/3. 242a]. — b. jól; bine; gut, wohl. 1579: Effele dolgat Az Nemessegnek, mellyek vannak varassunknak zabadsaga ellen . . . io modo(n) megh magiarazwa(n) [Kv; TanJk V/3. 200b]. 1592: az prokattor hiwatal melletth wilagosban Job modo(n) akarok zolnj [UstZT]. 1697: Az kérdésben én is azt hallottam Peter Deaknenak maga szajából, másnak kerkedett véle, hogj olyan gonosz ember az az Páter Kászoni, hogy csak le nyom az Padra engem s ott jó modon meg tézi nékem, tudni illik elé von s meg gyak erőssen [Kotormány Cs; CsJk 2—3 Peter Janos (37) vall.]. — c. jogosan, törvényesen; pe drept, legal; rechtmäßig. 1552: az felíwl megh mo(n)dath Thot . . . az Kelemen pap, taual voltaerth Semmikepen Nem Byrhatna . . . Mely Thot, meeg az eleott valo oltar mesterekys, Nem birhattanak Jo modan [Mezőszengyel TA; BfR]. 1600: Az nehai Benczedi Leörinczi Antalne fiaival eggieött citalta wolt Kapita(n) Vram eleibe Nagy Gyeörgyet wgia(n) Benczedit ez oko(n), hogy az nehay Nagy Peter arwai feőldet megh borozdoltatta wolna e contra Nagy Gyeörgy, Nagy Peter arwai kepebe(n) igr replicala, hogy en io modo(n) bele mehette(m) mert Vrunck eo Naga az zabadsagot megh atta, ki elle(n) te sem zolhacz [UstZT]. — d. bőven; din belşug, cu prisosință; im Überfluß, in Fülle/Menge. 1573: Paisos Illes es az felesége azt valliak hogj Twgiak elteben Kalmar Imrehnek haza zeoleye, kalmar arwya Negy Iowa vasas zekere hazkeozbely Marhaia io modon volt hazanal, hogj meg holt, vagot

faiais eleg volt hazanal [Kv; TJK III/3. 195] * ~ *néven* vesz a lua (ceva) de bine; etw. gerne sehen/gut aufnehmen. 1551: Aztys hagyja megh k: hogh ... ha miben swksygek Esky Az fa le zaleytasban ... the k: ne hagyassa hanem segettesse kyt En k. Zolgalyak Megh thowabyara Wramys vegyen lo newen k. twi [BesztLt 49]. 1585: Jo neue(n) weszem hogy hozzam ieottel [UszT]. 1600: kegteől igen io newen veottwk, hogy az orszagh mellet kezek fel tamadni [Torda; DLt 264] * ~ *ra fordítja magát* megjavul; a se indrepta; sich bessern. 1663: intem Kegyelmedet, jobbra fordítsa magát, én is dicsekedhessem az magaviselésével [TML II, 440 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz] | Int kegyelmesen Nagyságod, jobbra fordítsam magamat hogy dicsekedhessék magaviselésével ... Isten sok jót adjon Nagyságodnak kegyelmes intéséért ... mint lehetne jobbra is magamat fordítanom [i.h. 453 Teleki Mihály Bornemisza Annához] * ~ *ra fordul a jó útra tér vki*; 'ua; idem' 1785: Jo Leányom, engemet holtá tévén, és el szökvén, az én keresményembe nem részesülhet, mind magaméból mindenből ki tagadom, és semmi keresetemb(en) felkelhetőimb(en) részt ne várjan, hanem ha jobbra fordulván, azután adok, és szakasztak, tettzésemb(en) fog állani [Nagyalak AF; DobLev. III/600. 1b Dobolyi József kezével]. — b. jóra változik, megjavul; a se schimba în bine; sich zum Guten wenden/ändern. 1823—1830: Az 1795-ik esztendő réam nézve nyomorultul lépék be, de csakhamar jobbra fordult és szerensteltetett [FogE 133]. 1844: most ujba fekszem, iszom az orvasságot, kennek talám tsak adja az Isten jobbra fordul a betegségem [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina lev.] * ~ *rendre* alkalmasint; probabil; gelegentlich. 1774: Jó rendire teremhetett minden esztendőben közép termés idejin az egész Szt Demeteri Jóságban széna sarjuval edgyütt 300. szekér [Szentdemeter U; LLt Vall. 63]. — A jel-re l. a MTsz értelmezését és hsz-i adalékait * ~ *státus/státusban* jó állapotban; in stare bună; in gutem Zustand. 1758: (A szegeletház) kolcsos jó státusban lévő aajtja [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1768: ezen Szöllő ... az Tavaszig minden részeiben jó status volt [Backamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 75] * ~ *tehetős* módos; instárit, cu stare; wohlhabend, vermögend. 1774: helyekben más jó tehétű szelléreket fogadhassan [Mv; Berz. 8. Fasc. 72] * ~ *tehetségű* módos, tehetős; instárit, cu stare; vermögend. 1745: Szabo Jánosné, jo tehetségű marhas Asz(ony) [Siménfva U; UszLt III. 35]. 1779: ezen föld ... azon ház után jutott volna Loga Tyim Jobbágy is jo tehetségű ember léven tsak ugy Kaparitotta a maga földihez [Fejér m.; DobLev. III/524. 1a] * ~ *vá csinál* megjavít; a repara, a drege; ausbessern. 1789: ezen rongyos mal-matis, ha jól utánna állának jóvá lehetne tsinálni (Désfva KK; GyL) * ~ *vá lesz a* feljavul; a se îmbunătăți/ameliora; besser werden. 1570: Az zantas dolga felewł eo kegek, Azt Mongiak hogy keozenseges lora neztenek azban hogi az feoldek gyeppel Neh vallyanak, hane(m) az gyakortab valo zantassal loba legyenek (!) [Kv; TanJk V/3. 5a. — ^aOlv.: gyeppé]. 1799: ezen Föld pedig nem az indusztria által lett jóvá, hanem magában jóvölt a Föld, mint hogy Orotvány [Backamadaras MT; CsS]. — b. felépül, meggyógyul; a se însăntoși/întréma; genesen, gesund werden. 1640: marhaiok louok el vitetuén némellieket penighlen megh bennétnak, hogy soha jóvá nem lésznek miatta [Gyf;

DLt 407] * *jobb állapotra hoz/tesz* a aduce (o clădire) într-o stare mai bună; in guten Zustand bringen. 1750: Nehai Ilgos Josika Maria Aszszony azon épületeket reparáltatta és jobb állapotra mint az előtt voltak hozta [Folt H; BK sub nro 144]. 1836: az el pusztított Házat az Alperes ruházta fel, s szorgalmatossága által Esztendőnként tette jobb állapotra [Ne; DobLev. V/1213. 1b] * *jobb igazsága leszen vmihez* több jussa lesz vmihez; a avea drepturi mai multe la ceva; er/sie wird mehr Recht auf etw. haben. 1550: valamellyeknek az fewldhez Job ygassaga lezen, az fewld annak maragyon [Mányik SzD; BfR 192/23. — L. MNy LVIII, 491 Isztrigyi Mihály és Székely Gergely kötéslev.] * *jobb lábra áll* (jogaiban) megerősödik; a-si consolida drepturile; (in seinen Rechten) stärker werden. 1816: Meltotzasson ... mind szolgáknak mind Kováts Czigányok(na)k a' Vas Discretioakat iğerőket meg büntettetni a' következő időkre parantsolni vgy tolam (!) még valaha a Constitutio meg tartasa közönseges fog lenni és lassan lassan jobb lábra fognak a' Verős kovatsok is állani [Torockó; TLv. 9/46].

II. fn 1. jó dolog; lucrú bun; das Gute, etwas Gutes. 1559: masis vala ith fogwa En azt el Bochtattá(m) az w tiztartoia leweleré es az is meg mentette magát, hogh igaz Ember te szemit (!) nem hallotik hossza Jonal egebet (így!) [Retteg SzD; BesztLt 27 Cristophorus arros officialis pertinentiarum castri deserty chichio a beszti tanácshoz]. 1574: orsolia Barat ferenchne Azt vallia hogy lonal egebet Nem latot hozza hane(m) hogi hywen Arwlt zokadalomba mellete [Kv; TJK III/3. 362c]. 1606: it bardoczj <zek>ben giulest hirdetet uolt meljbeol iot nem remenhet <w>nk [UszT 20/17]. 1636: Olvasd meg őket^a az Graduál végén, s ugy tégy itéletet felőlők, és valamig te szépbeket, és jobbakat nem irsz addig soha ne otsárollyad [ÖGr Aj. — ^aAz evangélium summáit]. 1667: lássa ő nagysága, ha jobbat találak az urak, kövessék azt; az én elmém nem messze fut [TML IV, 135 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1751: Adja Isten ma sok jodba Reszünk légyen aranyadba [Hétfalu Br; EM LI, 122 betl. játék]. 1840: Balog László ... Maga feleségével mint a Sátoros tzigányok ugy verekednek ... Mi jot lehet ijen helyt várni? [Dés; DLt 277 id. Ferentzi Károly kezével].

Szk: ~ *ban igyekszik*. 1775: Haszontalan, görbe, sovány kis vénasszony^a, soha jóba nem igyekezett nyavalyás, hanem mind efféle hiábanvalóságokban [RettE 358. — ^aDaniel Gáborné] * ~ *ra igéri magát*. 1618: (A kezlár aga) mindhármunknak igen szép kaftányokat adata s igiré magát minden jóra [BTN² 96]. 1761: Lakatos Sára, panasolván Férjére Dómsódi Josefre, hogy tudni illik Férje tsak iszik, nem dolgozik, ötet kurvának nevezi, és öléssel fenyegeti. Eleget próbálá a' venerabile Consistorium, hogy őket öszvé békéltetné meg egyszer, de a' Ferfiu éppen semmi jora nem akarván magát igérni ... a' Venerabile Consistorium őket egymástól külső veti [Kv; SRE 202] * (nem) ~ *ban jár*. 1763: A költősr Tomával bé mentek edgyik bástyába s ott sokáig mulatván gyantítottam hogy bizony nem joba jár [Betlensztmíklós KK, BKG Foinagy alias Kádár Mihály (64) jö vall.]. 1850: Mutus ... impertinens gonosz fattyu ... az egész család és cselédség összeállva sem bir vele, petzke-lődik, ugrál, s nem jár soha jóba [Kv; Pk 7] * ~ *ra int*. 1573: Eo k. meg Ertettek plebanos vramnak Irassa által

valo Inteset, Eo kegelmetwl Jo Newen veszyk hogy Iora Intyh eo keget varosswl [Kv; TanJk V/3. 71b] * ~ra utasít. 1843: a falut mindég jóra kívántam utasítani [VKp 98] * ~ra vehet helyes magatartásra bírhat. 1746: mind akartam kegel(me)det^a az öcsem maga viseleserül, de maga viselesit pennara sem tudom venni, maga magam is az földig hodoltam meg ugj az egész házam^b is hogy inkab valami jóra vehetnök ... elege volt-nank rajta hogy valami jót csinálhatnank belölle de nincs haszna mentest el fordul [Hsz; BLev. — ^aUtána tollban maradt: tudósítani. ^bÉkezet-cserével; helyesen: házam] * ~ra vihet a. helyes magatartásra bírhat. 1619: az mi kegyelmes urunk után Nagyságodé^a az szegény haza gondviselése, az mi kegyelmes urunkat is Nagyságok viheti jóra [BTN² 229. — ^aI. Bethlen Istvánra a fej. öccsére von.]. — b. jóra fordíthat. 1689: tehetse-günk szerent azon munkalkodtunk ... hogy rossz dolgokat jóra vihessünk [Aranyosrákos (TA) körny.; Borb. I.] * ~t mond vkire/vki után dicsőít, magasztal. 1646: en az Istenertis azon kerem kegtetek, hogy ... tegyen oly io rendelet es igazíást keoztunk, hogy ... lehessünk mys háladok kegtetekhez s mondhasunk Iotis ketek után [Báhdok K; JHb III/72 Kézdi-polyáni Veres István atyjához]. 1751: Jo akaratotod most egyszer mutasd meg Hogy mondjunk jot reád házadot áldjuk meg [Hétfalu Br; EM L, 127 betl. játék] * ~t szerez vkinek. 1869: látod mily nagy jot szerzet nekünk a drága Deák párt [Kv; Pf Pálfi Károly köz katona lev.] * ~t tesz vkivel. 1570: Anna azzon Borbel Janosne ... vallya, hogy ... latta hogy zyrankozyk volt, Alcz Gasparne flistich (!) lérincz Byro vramnak, Es az Byro Megh Bozwl rayta, Es ezt Montha ez vallonak, Menny el Jo azzonyom lam sokal tez lot, zoly Nagy Salane azzonyomnak hogy eo K varya ely Mogiuro esthwant towab az ew adossagaert [Kv; TJK III/2. 175]. 1641/1642: en velem, sem egessegemben sem mostani halalos betegsegemb(en) semminemű Attjamb fíj jött ne(m) tettek [Gyalu K; JHbK XXV/4]. 1835: a' mennyi jót tett s teszen a' Bárd, ő Nga azt egy holnapig sem tudnám le beszélni [Zsibó; WLT] * ~t végez jó hástározatot hoz. 1569: wrasagod ligien kegielmes Jrgalmas az en fyaymnak, merth tudom hogy wetkezthenek mind Isten ellen s mind kthek Ellen, de kmed ne nízze azt kemed mi(n)den iott wegezen ez dologhbol az Egiz tanacczial eoazwe, hogy eo nekik felelmek ne liegyen (!) [BesztL 104 G. Bartor (!) a beszt-i bíróhoz]. 1574: Io vram En Mostan Boros vagiok ... Mostan semmy valazt Nem tehetek, hane(m) Ioietek Mas Ideoben Eore-mest Minden lot vegezek veletek [Kv; TJK III/3. 343] * ~vá fordíthat. 1653: Ez az esztendő háborúságra fordula ... melyet Isten ő szent felsége fordíthat jóvá [ETA I, 155 Nsz] * ~val van vkinek. 1572: az megh holt feyedelemnek tekinteti szok Jowal es Engedelemel volt eo-neky az varas [Kv; TanJk V/3. 63b]. 1614: az hatalmas császár miért légyen valami jóval a tū uratoknak [BTN² 72] * lelki ~ → testi ~ * testi ~. 1610: Isten Eltesse te felesgedeth tarczia megh mind lelky es testy iokal Boldogul [Akosfa MT; Told. I]. 1648: En Felső Cziernatoni^a Nagiobbik Szanislo Miklos testamentomot teszek az en Istenemteol vót testi jovaimrol [BLev. — Hsz]. 1765: Uramisten! ki egyedül vagy a természetnek ura, igazgassad továbbra is az időket és azoknak járásait, hogy a te szegény népednek ne legyen szüksége se lelki se testi jók iránt [RettE 195] * világi ~. 1775: ez az úr al-

kalmas világi boldogságban élő ifjú úriember volt, ha világi jókban kell keresni a világi boldogságot [RettE 359]. 1796: En K. Dobolyi Jó'sef, tészek ilyen végső rendelést világi szerzett jovaim 's keresményim felől^a [Maroskópánd AF; DobLev. IV/760. 1a. — ^aKöv. a végr.]

Sz: ~ért jó legyen. 1583/XVII. sz. eleje: ualami azon az Eökreon Jeöne nieresegul, egy arant oztozzanak uele, hogy az Joertt io legien [Kv; MészCLev.] * futtatja esztét a ~n és a rosszon. 1787: Midőn ... szegény Qvar-tejamra meg érkezém, ... nem tudám örvengyek é vagy szomorkodgyam, midőn már futtatnám eszemet a jon és a rosszan ... Aszszony Anyamnak egy mosajgasabol minden jot hozek ki [Kackó SzD; Kp II. 27 Újfalvi Sámuel Máthéné Újfalvi Krisztinához] * ha ~t mutat is, csaldárdul rosszal fizet. 1673—1683: Azert, ez vilagh al-hototlonsaga minniajunk előt világos, sokat igir keveset ad ... soksor ha iot mutatis csaldárdul rosszal fizet [Ks Kornis Gáspár kezével] * megholtakról vagy ~t, vagy jól szól. XVIII. sz. köz.: az meg holtakról vagy semmit se, vagy jot, vagy jól szoljunk [Nsz; Told. 2] * sem ~t, sem rosszat nem mond/szól. 1783: nem lévén járatos az ő Nsga Udvarában, se jót, se rosszat nem tudok ő Nsga felől mondani [Perecsen Sz; IB. Steph. Gergely (47) jé vall.]. 1797: a kutyákat eléb nagy fel szoval tzuiktattia, erre semis sem jot sem rosszat nem szolván a kertből, azt gondolhatta, hogy a kertbe senki sintens [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

Levélező v. -záró köszöntésben állandósult szólásformák: 1572: Mynden Joot kywanok Jstenteol kdnek [Zsombor K; BesztL 3683 Ladislaus de Sombor ... Gregorio Thymar Iudici primar(io) Ciuit(at)is Bistriciensis]. 1663: Kegeymednek jót kíván Bornemisza Anna mp. [TML II, 461 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz]. 1664: Isten Kegeymedet minden jókkal áldja meg [TML IV, 121 ua. ua-hoz] Jódát kívánó anyád néhai Teleki Jánosné írva Bornemisza Anna mpr. [TML III, 120 Teleki Jánosné fűhöz, Teleki Mihályhoz].

2. vminek nagyobb része/legtöbbje; cea mai mare parte a ceva; der größere Teil einer Sache | vminek java része; cea mai bună parte din ceva; der beste Teil einer Sache. 1589: Egy homlok elee gyeongyeos de a' Geóngynek a' Jowat le zedtek ... f 1/50 [Kv; KvLT Inv. I/2. 34]. 1609: (Báthori Gábor) Szebenbe ... az város népének az jóvát az városból kiűzeté [BTN² 58]. 1774: azon irt darab gabonák, hogy Szegényebbek voltak az Javát körül le aratván az többi oda veszet [Mocs K; KS Conscr.]. 1792: a' java pedig az emberek(ne)k Szavait eo kegyelmének ebben a részben fel Sem vészik (így!) [Szovata MT; Berz. 16. XL/5].

Szk: a dolognak javán a dolog idő nagyobb/java részén. 1774: Tiszt Uraim eo kigyelmek magok Számokra az Dolognak jóvát az Jobbágyokkal dolgoztattanak [Mocs K; KS Conscr.].

3. jó/jobbik része, színe-java vkinek/vminek; elitá, cremă, frunte; das Beste/Feinste (von Personen, einer Sache) | jó/jobbik minőségű része vminek; partea cea mai bună a ceva; der beste Teil einer Sache, Ausbund. 1570: Ertyk eo kegelmek Az hentelerek panazolkodasokat az Barom vetel feleol hogy az Jowat mynd Teoser-zegre zedyk fel [Kv; TanJk V/3. 14a]. 1619: asszonépeknél is alábbvalók vadtok, nem érdemlitek az hatalmas császár kenyerét, mert csak az asszonépeknél is az rossz akar előt venni sirással s panasszal, mint ti, de az jova az asszonépeknél is megverekedik az ő igazságáért, nemcsak panaszol [BTN² 232]. 1683: A szőlő hajtok(na)k es Levelezők(ne)k per djem az allyosanak d.

9.9. az Javanak pedig d. 10.10 [Dés; Jk]. 1711: Tudom hogj ... hajtatának el hét Tehenet a jóvából [Szárhegy Cs; Wlt Blasius Petred (60) jb vall.]. 1869: Válaszszakot jobb oldali követet, hogy csináljanak osztrák katonát az egész magyarországból, hogy valogassák ki a magyar fiuk javát s a maradékot, csonkákat, öregeket hagyják meg honvédeknek [Kv; Pf Pálfi Károly lev.]. — L. még SzO II, 329, VI, 326.

Szk: az idő javában/javán/javára a. kedvező/jó időjárás alkalmával. 1642: Mikor az wdeonek iouat latta akkor takartatott [Daróc K; GyU 77]. 1679/1681: Minden őszi Tavaszi Gabonat ... szép tisztat vetessen ...; azoknak fel takarítását az üdönek javára czelekedgye [Vh; VhU 669]. 1696: tartozunk az időnek iován magunk buzankból harmincz veka búzát el vettetni [Szentimre MT; Berz. I. 10/44]. — b. idejében. 1572: akkor en meg akara(m) eotet fogatnya, De mykor eo meg értette volna hogy az en Zolgalomat terehben eytette volna Jdeonek Jawaba teollem el zeokek [Kv; Tjk III/3. 262e] * *javán-rosszán vminek* jó-rossz időszakában vminek. 1655: az után esendő Sokadalmokra ugj Vigyázzan(a)k eő Kgimek hogj jóvón, rosszán az időnek negyede lészén Balogh Lázlo Urame es az háma az Falue^a [Makfva MT; DLev. 5. — ^aA korcsmároltatási jognak] * *javát (s) rosszát vminek* vminek a jobb és gyengébb részeit egyaránt. 1735/1760: (Egy) láb föld in toto jutat Mlgs Baro Szentkeresztii Andras Vr(na)k és Antos György Vrnak, hogy ketten oszszak in duas aequales nyilanként, jóvát rosszát ki az tetőig [Elekes AF; DobLev. I/164. 2]. 1769: (A földet) mindenűt fel rudolva(n) ... jóvát s rosszát ... mindének Sopialodtanak [Szépkényerűsztmárton SzD; Ks 99. XXIII. 16]. 1851: A tavaszi szántás alá tartozó földeket, javát, rosszát — köteles Máthé György gazdailag jól meg szántani [A.esküllő K; RLt O. 4] * *(a falu) javával-rosszával jelen van kb.* (a falu) aprajával-nagyjával jelen van. 1763: egész Falustol jóvával rosszával Papjával jelen voltunk [Szecscl Szb; JHb].

4. derék/jórávaló ember; om cinstit/cumsecade; Brave(r). 1662: Ez előszámlált dolgokból akárki is, ha esze vagyon, megtapasztalhatja, hogy minálunk a gonoszoknak jól, a jóknak gonoszul vagyon dolguk | a jó magistátusnak tulajdona ez, hogy a jóknak szeretője, becsülője [SKr 116, 692]. 1772: kit-kit aszerént describálom, amint volt s élt. A jókat^a jóból azért, hogy igyekezzenek jól cselekedni s magok után jó hírt-nevet hagyni, a fogytakozottakat és hibásokat azért, hogy azt eltávoztatni igyekezzenek [RettE 268. — ^aA jel. e szóra von.].

5. jó tanuló, elev bun; guter Schüler. 1815: Nemes Háromszéki Körösi Csoma Sándor tanítványunk eleitől fogva ... egy volt a legjobbak közül. Hozzá járól ehhez szelid és jámbor természete, bétülletes magaviselete, és szép erköltsi karaktere [Ne; Nyírk XII, 137]. 1823—1830: A gyengébb tanulók a jobbakköré gyűltek, s úgy környörögtek a segedelemért [FogE 95—6].

6. jó tulajdonság; insüire/calitate bună; gute Eigenschaft. 1758: Én is bizony mind jót, mind rosszat, amit magamban tudok, el nem tagadok, mely szerént a posteritás látván ami jó volt bennem, kövesse, ami kivetendő, távoztassa [RettE 77—8].

7. finomság, ingyencség; delicatessé; Feinheit, Leckerbissen. 1697: Tudom aszt hogy mostan Gergio(b)an, Gytiróban lakó Pater Janosfi urammal igen szerettek

egymást Peter Deakne Aszszonyommal, Kalaczo, s egyeb jót, sokat, uitt és küldözött az Páternek Peter Deakne Aszszonyo(m) [Kotormány Cs; CsJk 5 György Albert (30) pp vall.].

8. finom enni/harapnivaló; mîncare bună/delicioasă; feines Essen. 1841: Pulyka, rétze, lud, hartsa, nyul, fris kolbász, 's még egyébb minden jó mikel tük birtak jól esnek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

9. érték(tárgy), vagyon; obiect de valoare, avere; Vermögen, Kostbarkeit. 1573: Az zamosfalwy pwtzwl Malomba ha myh Jot találnak vegek meg eo k. Az varossebol [Kv; TanJk V/3. 81b]. 1582: az holnapy Napon ... az zam vetelre valasztatol Níolcz zemeliek be Gywllienek Amynemeo Iokat kel eő felsegeteol Lengiel kiraltol ... megh Nyerny, eo kegmek Arrol vegezhesse-nek derek keppen [Kv; i.h. 267a]. 1614: az Haydusag Vduarhazatt es egieib iouaytt, el dulan ... maga paripaiat is el vitték volna [Mv; BálLt 61]. 1647: Az Szegeny Gerendi Marton halala utan az Atyafiak, minden Jouait, keonteosit, ladait ebbe raktak volt [M.királyfva KK; BK]. 1792: noha Városunk ... Lakossai is a Ső árulás ez előtti usussában voltak, Sajnoson kell mind azon által érzénünk, hogy ... tetemes Sérélműnk ezen Jót ... idegen vészi [Zilah; Borb. II]. 1814: a' léven tsak főbb tzélünk, hogy az irt Jokan minden haszon nélkült heverő pénzünk meg fordittassék [Dés; i.h.]. 1849: Ezen Contractusban irt Jovakott s' ugy a Kádár János Urtol cserélit Jokotis Bözödi Vass János vramnak ... által adok [Bözöd U; i.h.].

Szk: *akvirált ~k.* 1721: Mi aláb subscribalt Szemellyek ... Nemes Belső Szolnok Va(rme)gyeben Kecsétben Confluáltunk a Végre Hogi említet Csegezi Ludith Aszszonytul réánk devenialt mobile es immobile örökös es acquiralt Jokat Subdividaltuk [RLt]. 1804: a mi illeti a Szent Imrén fekvő Jokot ki vétetődnek ebből es osztály alá nem jönnek ... Az osztazo felek közül akár mellyik által idegeny es Collateralis Atyafiaktol acquiralt Jók [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 4b]. * *álló ~k* ingatlan. 1694: hazát es minden allo es ingo javait eo neki es az én említet Feleségemnek ... hadta es legalta [Dés; DLt Jk] * *atyai ~k.* 1585: Fekete Leorincz deak vallia Nem tudom pengi hogy per diuisione(m) valamyt veottek volna Az Atiay Jokbol az Daroczy Janos gyermeke [Kv; Tjk IV/1. 393]. 1642: ha az Atianak Berger Istvannak holta teörténik ... Timar Georgyne Berger Margit Azzonyra szállott Atiay jokbol ante omnes alios tizta kesz penzel megh elegicze Berger Margit auagy maraduia [Kv; RDL I. 129]. 1804: a fel kelhető Atyai Jókban Osztályt téven az Atyafiak, Bozintán Kosztánnénak is jutni kellett volna egy Tehenének [Berkszó Sz; BfR 12/7 Drentye Vaszi (60) col. vall.]. * *belső (ingó) ~k* ingóságok. 1607: vet volt negywen forinton egy Lofeo hazat hozza tartozando mind kwlseo es belseo, mezey es falun valo iawaiwal es eoreokseguel egyetemben [Berz. 8. 72/27]. 1688: En mind(en) névél neuezendő kulso bélsó ingo s ingatlan iouajmot kötöm holto(m) utan ... Kaszoni Pal Uramnak [Impér-fva Cs; BCs]. 1794: minthogj annyi belső Jók nem tánaltotnak hogj a' más két Atyafinak is competentiájak ki adattassék, azért ezen őss Ház maradjon a' Két Fiunak [Asz; Borb. I] * *fekvő ~k* ingatlanok. 1794: az Arendának meg nem fizetése vagy fizethetése történetéb(en) batorságul kösse le az Arendáról akárholott találtato min-

den névvel nevezendő fekvő vagy fel kelhető Javait [Kv; SRE 309]. 1840: Bentze Illyésnek sem itt a' Faluba, sem annak Határán semmi Fekvő Jova nintsen [Várhegy MT; TLt Köz. ir. 1042]. 1855: vég akarata hogy neje legyen az ő halála után egyedüli örököse minden nemű fekvő és felkelhető javaikban [Kv; Végr.] * *felkelhető* ~ *k* ingóságok. 1687: Szamosfalván lako Boldisár Mihályt kéretuen fel az Vra két száz forint birság alatt ... Minden fel kelhető javakkal edgiütt add megh [Fog.; SLt Mikola Laszlo aláírásával]. 1780: Kedves Testvér Ötsém Rosnyai Joseff Urom eő kegyelmének ... adom által minden magom különös felkelhető jövaimotis [Vargyas U; MbK X. 56]. 1859: Tamás Zsófia özvegy Czako Jánosné végrendeletében megnevezett felkelhető javai az egyház biztosai által elárvereztetvén ... kezeltessék [Kv; Végr.] * *házbeli/házi* ~ *k*. 1651: Simon Istuane Moricz Anna ... ig val, azt tudom mondanj hogi borbely gergeljenek zep part (!) eouejt ket aranj giurojet, ezust giuroketjs ket zoknjat palastjat ezust kapczioi rajta derekalijt parnjat on kannajt talajt tanjerit egieb minden hazbelj jouajt valamijje (<v>olt, Barla mjklós vit el [Torda; Borb. I]. 1748: Buza, Bor és egyéb házi jó elég maradott [uo.; i.h.]. 1819/1831: Hunyadi Sámuelné Tar Anna Citatioja Hunyadi Borbára és Rosália ellen némely ingo házi Jok iránt [Aranyosrákos TA; i.h. II] * *ingatlan* ~ *k* ingatlanok. 1603/1648: az minemű ingo és ingatlan jauai marattanak holtat után [Kv; ACJk 16a]. 1798: én rajtam vagj Posteritasaman Szabo István Uram Posteritassa vagy Successorá akárhol található ingo és ingatlan jövaimbann magának eleget vehessen vetethessen [Asz; Borb. I]. 1835: nékem az Atyám Semmi Ingo és Ingatlan jökből több részt nem adott egy három Vékás kora földnél [Kissolyos U; Márkos lev.] * *ingo* ~ *k* ingóságok. 1598/1635: En Köteluereo Lörinczy Zekely wasarhelyi az my jouaim ennekem vadnak, ugy mint öröksegem, es egieb ingo jövaim, tezek azokrol testamentumat [Mv; MvLt Apol. I. 68]. 1673: hol mi ingo jok talaltat-hatanak azokatis ő kgyimek előtt harom felé hanyvan kinek kinek rata portiojat ki mutatank es ki szolgaltatok [Kv; RDL I. 154]. 1840: Hát egyéb Ingo Jovai, és Eszközzei mik, és mennyit erök vagynak? [Várhegy MT; TLt Köz. ir. 1042 vk] * *ingo-bingo* ~ *k* ingóságok. 1654: ozzanak fel Minden ingho bingho jokat kik Szegheni vramtol marattanak [Szamosfva K; Ks 90]. 1737: Fiak nélkül, Testamentum nélkül meg-hólt Nms Embernek, minden ingó-bingó Javai a meg-holtnak Feleségére száll (igy!) [Dés; Jk 232a] * *közönséges* ~ *k* közösségi javak. 1584: az poztos sowagok semmi zolgalattrá nem keotelesek sem a Malomhoz sem az gatht keótisre sem egyeb varasi zwksiges zolgalatokra ... Annak okayerth eőneik sem jar semmy iowedelmek az keőzeőnsiges iokbw [Torda; DLt 212] * *magvaszakadt* ~ *k*. 1629: nem tudgya az magua szakatt Joknak devolutiojat, hova devolutattak^a [Kv; TJK VII/3. 56. — ^aTordán] * *mozdulhatatlan* ~ *k* ingatlanok. 1790: Minden felkelhető ingo bingo és Mozdulhatatlan jövaim ... a Feleségemre Incze Máriára száljanak [Barót Hsz; HSzjP] * *ős/ősi/őstől maradt* ~ *k*. 1675: mindenüt levő ingo és ingatlan Eősi jok [Kv; BfN Kv-i csomó]. 1766: Néhai Báro Hugonpotné Gróff Bánfi Susánna ... magzat nélkül meg halálozván, az őstől maradt Joknak negyed részében ... különösön Néhai édes Aszszony

Anyám(na)k kel vala succedálni [Berve AF; CartTr II. 829 gr. Gyulai Ferenc aláírásával]. 1802: eleiről szállatt öss joké vagj szerzemények nem tudom [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1847: Demeny György Ur a' Mai Napon ... e' N: Enyed Varossaban és annak határában kün lévő minden fekvő Ős Javait örök arron el akarja adni [Ne; DobLev. V/1009].

10. jóság; bunátate; Güte. 1585: Catalin Philep ferenczne vallia ... Mikor a' fiaert az Osonnat a' keomiweseknek megh Ada, Akoris mind az zegeny azzony vgia(n) vry modon Ada megh, Borat Atta, czipot kemenczewel swteot, es sok tiukokat ketreczel tartot, ily lowal segitsegel volt a' fianak [Kv; TJK IV/1. 437]. 1712: Ha pedig kgmd, prostitutioját kívánnya, a joért, Czekély személyem(n)e(k); Azt akarja hogi a kenyeretis számbol ki vegyék, ártatlanul, kgmedért, Én oka ne légiek, se Isten, se ember előtt, valamire a Nagy szükség, kénserit, kételen lésezk, arra lépnek [JHb Jósika István Jósika Imréhez].

Szk: ~ *val lesz/van vkihez*. 1601: Kegd(eti) Intiuk es kerywk Zeretettel, latwan illien nagy keőzeőnsiges zwksegwnket, ebből^a ne vonnya ky magat, melliert mys minaiyan orzagul ha miben kiwantatik, kegnek minden iowal lezwk [Gyf; Ks 100. — ^aAz áldozathozatalból]. 1804: A Néhai Nagy Aszszony ... Léányát mindenkor ditsérte, hogy mitsoda sok joval vagyon hozzá [DobLev. IV/875. 8—9 Bögözi Csomortán Márton (74) ref. kántor vall.].

Sz. 1768: sok joval valanak hozzánk, megis meglodap te Tolvaj, a joért gonoszszal fizetél [Medesér Cs; EMLt].

11. ? áldás; binecuvintare; Segen. 1550: Jsten tarcza <meg> the N mynden Javaba [MNy XXIV, 289—90]. 1553: Jsten tarca meg k. mynden Jowauul [BesztLt 38 Pestesy mathe lev.]. 1571: tarcza megh az wristen tw k: mynden Jowauul sok ideigh Bodogul [BesztLt 42 Paulus Banfi lossonchy de mogyoro a beszti tanácsshoz]. 1629: mivel én Vásárhelynek sok jövait vőttem, kívánom, akarom s hagyom is, hogy én gyermekeim holt után is ... az várossal minden egyességet megtartanak [BTN² 421]. 1635/XVIII. sz.: Isten minden üdvéséges javaival álgya meg Nkgat és Kgyket [Iklód SzD; Borb. I]. — L. még LevT I, 96, 304.

Szk: *jávával töltetik vminek* áldását élvezi vminek. 1663: talán könnyebb lött volna nekem is hazámban ülnöm és annak jóvával töltözöm, mintsem azon kívül sok kölcséggel élnem [SzO VI, 283 Bánfi Dénes Béli Pálhoz].

12. kb. igaz ügy; cauzá dreatpá; Recht, rechte Sache. 1761: Inkább hiszem, senki nem áll gr. Lázár úr mellé, mert nem olyan természetűek most az erdélyi urak, hogy a jóban egymás mellé álljanak [RettE 126]. 1782: Mi az Instancia Írásba nem tudunk semmit, hanem minek utánna el készült ... azt mondtuk, hogy az Isten segéllye meg, ha joba indultak meg [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 376]. 1855: Én a jonak örökké akarója vagyok, s látom maga is — e szerint igazította Édes Báлинд (!) úgy-hogy mind kettőnkre nézve legüdvösőbb legyen [Búzásbesenyő KK; DobLev. V/1392]. 1872: ujabban is tudatását meg köszönöm, s barátságába magamat ez utánra is ajálva, maradtam hiv szerető, és minden joba partoloja és barátja ... Balázs János [Csehétfva U; Pf].

13. érdek; interes; Interesse | előny, haszon; avantaj, folos; Vorteil, Nutzen. 1540: Kegyelmes wram, az myth

thy kegyelmethek en thwlem Bathory Andrasnak es Dragffy wrannak yzenthenek wala, myndenth en am az egy dologthol meg waalwa ky tytok, nekyek meg mondek; de az egy dologth ... nekyek nem meerem az thy k: yowaert meg mondany [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1566: az giulisben közönsiges iokrol szokott uigeizs lenny [SzO II, 187]. 1590: az Varos iozagat ti keolteottetek az ti haznotokra nem az zege(ny) niomorult varos haznara es iouara [UszT]. 1619: nyilván megismerték, hogy ez az német nemzetség nekik ez ideig is veszedelmekre volt, nem jövökre [BTN² 340]. 1671: Abrug Bányán civilis fundust biro Nemesség dögábol is végeztetett, hogy ... az közönséges jora nézendő dologban-is tartozzanak egyenlő terhet supportálni az Városi rendel [CC 83]. 1765: Elfelejtkezvén az I. maga emberi tartozásáról, mely szerént maga Idvességét Isteni étellel, ... igaz kézi munkával, jámbor étellel, s minden emberekenk jövökre szolgáló igjeküzettel kel vala keresni ... ördögi practicakat tartott [Torda; TJkT V. 284—5]. 1821: A' köz haszonnal és az adozó köz nép javával keveset gondoló ... Földös Urnak lehet azt tartani, a' ki a maga Embereit ... gyengíteni, és nem erős(i)teni kívánnya [M.zsombor K; Somb. II Sombori Farkas kezével]. — L. még BTN² 373, 401; EOE XII, 207; ETA I, 158; RettE 196, 344; VKp 60.

Szk: java forog vkinek vmiben érdekében áll vkinek vmi. 1693: Edes Batyam Uram abbann az kglmed javais forog, mégis kerem munkalodgyék Szivesenn [Küküllővár KK; Born. I. 10 II. Apafi Mihály Gyerőfi Györgyhöz] * javára szolgál vkinek vmi. 1662: főképpen az uraknak kinek-kinek értéke szerént csak maga jószágából is tíz-húsz fegyveres embert beküldeni valljon mit teszen vala? ... Valljon inkább egész Magyarországnak s a keresztyénségnek is ... annak megoltalmazása nem javára szolgál vale-e? [SKr 620. — "Várad váráé"] * javát akarja vkinek, 1618: ez az követ az uradnak jóvát nem akarta [BTN² 143]. 1724: teís Ersök azt monta Uram, ha jódát akarod, keress leint melléd [Póka MT; BK. Ersök Tollas Gergelyné (32) ns vall.]. 1835: ezek az Urak nekünk jövunkat akarják [Zsibó Sz; WLt] * javát kívánja vkinek. 1619: Hiszem megismered, ha az német kívánja-e javát és ha én igaz barátja vagyok vagy nem [BTN² 179]. 1676: egész házának jóat kívánnya [SzO VI, 357]. 1753/1781: amaz árvákot mint éretlen elméjü ifjakot könnyen el hitethetett (!), és el is hitetett, gondolván hogy az mostoha attyok igen nagy jövöket kívánná [Máda H; JHb LXXI/3. 260—1] * ~ra céloz. 1792: Követeink Városunk részéről — Szorgalmatosan azon igyekezzenek, hogy az fellyebb említett Punctumok Hazánk Törvényne ut mutatása szerént, és a közönséges jora ztelözva határozassanak meg [Zilah; Borb. II követi ut.] * ~ra magyaráz. 1662: A czél pedig a mieink részről nagy jól, hátulról, arccal az ellenségre szolgálni kezdett vala, úgy hogy a generálok annak nagyon örülvén, igen jóra magyarazzák vala [SKr 552].

III. hat-szerű haszn-ban; cu valoare adverbialá; in adverbialem Gebrauch: 1. jól; bine; gut, wohl. 1640: Hallottam azt, hogy Nagy Péterné az jó lakáskor ott hagyta volt Szentgyörgyön az pendelét [Mv; MvLt 291. 233a—251a átírásban! Fekete János vall.]. XVII. sz. v.: Abecedarius gyermekektől Adgyanak d. 25 ... Jo olvaso gyermekektől d. 40 [Zilah; SzVJk 29—30]. 1777: Kemény Simon ur ... derék, értelmes úriember, jó ma-

gabíró [RettE 377]. 1808: szép és jó hágó mag-lovak [DLt 556 nyomt. kl.]. 1815: (A szőlő) Bora elég jó iható egy kevésé Sarapos, Savanyu [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Consr. 902]. 1825: jó keze ügyiben lévén ezen Berek mindenre égszeriben eztet vagdaltatta [Szentdemeter U; Told.].

Szk: jobb kereső jobban kereső. 1745: én ezen Háznál még jobb kereső gazda voltam, mint az J. ő kglme [Torda; TJkT II. 12] * jobb tett embere vkinek nagyobb jötevője vkinek. 1570: Barath Leorinch Azt vallyá Ez (!) hallotta hogy zekel peter gyakorta Swhaytotta azt hogy ew Neky zabo vinche az atthianal is Job Theot Embere volt [Kv; TJk III/2. 17].

2. ~val sokkal; cu mult; mehr als ... 1567: vrunk öfelsege adot vala Nekwnk az almasy banya aranyat, peter deak által ... ezt hogy betewök zent katalin az-zony Napian, első cementbe lön gradussa k(arat) 21 1/2. Masod betetelben volt orank és felleibment vala Joval 23nal [Nsz; MKsz 1896. 355. — "Minden valószínűséggel Nagymásra (H) von.]. 1702: én a sindely szerzesében) Ngöd parancsolattját várom ha Korondi sindely kevantatik e vagy pedig Zetelaki, mert a Korondi sindely joval nagjób, de jovalis dragabb, az Zetelaki aprobbs-olcsobbs [Tarcasfa U; Ks 96 Pálfi Ferenc lev.]. 1753/1781: Kun Gáspár ur nagyobb lévén jóval az öttsinél a Tutoratus alatt igen sokáig nem vólt, hanem az öttssivel (me)g osztozott [Pojána H; JHb LXXI/3. 216]. 1840: Bosla Ferentz Uramnak ... a kibérlett Joszággal valo bibelödése jutalma bérét joval fellyül haladja [A.szentmihályfa TA; Bosla. Kövendi János székbiro kezével]. — L. még BTN 113; FogE 76; RettE 382.

3. ~ként jól; bine; gut, wohl. 1677: küldettem dinyetis tizen hetet ... csak hogy az jegh esső igen el ver-vén az szárát, idő előtt el a szárad, az gyümölcszeis erővel és nem jöként erik. [Utl].

4. ~t/~kat nagyot; strasnic, tare; sehr, tüchtig. 1638: monda az Csiszar Inas hogi io leszen ha enis most jokat Czapok rajtat [Mv; MvLt 291. 122a]. 1749: Adamosi Mihály Uram ... azal nekem rugaszkodek, egyet jot vága réam egi korbátsal [Kóród KK; Ks 15. LXXXVIII. 17]. 1797: (A ló) mind Füvet mind Vizet jot ivut [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1800: Jot csonkult a Dosa Adám vr jövedelme hogy Deák vramék itt a' Tanorokat ki nyerték [Msz; DLev. 3. XXXV. 6]. 1823: az asztalra lekönyökölve jot is aludtunk [FogE 90]. 1828: Kiis' botra kerekedvén Mattyásnak a' karjára jot ütöt [Erdősztygyörgy MT; CsS. — "A szóban forgó személy]. — L. még FogE 237, 251.

5. jócskán, ugyan; foarte; reichlich, tüchtig, redlich. 1570: Wueget lagitany Vegy zaruas vert Echetet, főzd meg benne az Iueget es Jo lágy lezen [Nsz; MKsz 1896. 366]. 1571: egy zantho feold Jo eoreg [Szentgyörgy MT; Bállt 78]. 1629: hatunk mehet ugyan jo tavul egy lecz megh zeordüle [Kv; TJk VII/3. 22]. 1679: Kirem kglmed edes Ura(m) csinalylasson Klméd énnem egy szerdes Csizmat jo bővön mivel az a' ki a' labomon vagy on igen meg szorult [Ajton K; WassLt Ebeni Éva férjéhez]. 1710: Az agar kőlék uram mar jo nagjok [Ujfalú², BCs. — "Kászón-]. 1737: Koma Antalane Aszonjom Labat Egyebel nem orvoslottak hanem ... Apro soval jo vastagon be hintettek Annak utanna ismet Eget borral kimostak az Utan töröt borssal jo vastagon be hintették [Somlyó Cs; ApLt 2 Lestyán János Apor Péterné-

hez]. 1771: a Szőlőt is első kapálását vgjan jó szárazba ejtettem volt meg [Esztény SzD; Told. 5a]. 1807: mikor mért Gabonat rendes elütessel, vagy jó tetezve mért? [Mezőcsán TA; LLt vk]. — L. még FogE 117, 166.

Szk: ~ *éjjel* késő éjjel. 1644: jo ejel Eleb allot onnet [Mv; MvLt 291. 423a] * ~ *elején*. 1586: (A gátat) epichek io eleyen megh, hogy nagjób fizetessel ne kellessek ennek vthanna az varos (igy!) terheleodny [Kv; TanJk I/1. 30] * ~ *eleve*. 1704: Az Arany s Ezust Banyak ... meg fogyatkozván hogy azert jo eleve a Nemes Ország szolgaltatyanban a pénznek fogyatkozasa miatt eshető rövidsegek praescindaltathassanak, akarunk egy Millio Réz pénzt veretetni [UssLt IX. 77. 78 gub.]. 1786: Az Arithmetika szükséges a Polgári Társaságbeli életben: ne mulassa el azért a Mester megismeretni tanítványaival jo eleve a számokat [Csetri, Kőrösi 40 a ref. főkonz. rend.] * ~ *előre*. 1809: viaskadás közben a Gyilkosságra jo előre el készült [Dés; DLt]. 1836: kérem a Takácsnét hogy jo előre adjon hirt hogy hol lehet találni s mi az ára [IB. gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut. — "A fejerítetlen suszterfornalnak"] * ~ *idejekorán*. 1806: Valamikor a' közönség Birája porontsol, akármí idő tájbanis, a' Nyáját legottan kihajtyák, annak idejéb(en) pedig reggelenként jo idejekorán [F. rákos U; Falujk 17a Sebe János pap-not. kezével.] * ~ *idejében/idején/időben*. 1595: Ugyanebben az esztendőben jo idején tavasszal méne Borbély György az erdélyi haddal ujjolag Facsát alá [BTN² 43. — "Később: Facsád Krassó-Szörény m.]. 1701: Arendator Farkas György ur(amnak) ... ezeket kel meg mondani en szommal Az Erdő Hátí varhoz hagjatott három Szelisteken valo füveket le kaszáltatván, jó időb(en) Takarítása var szükségére [Vh; Utl]. 1867: A Révai Dénes ur felkelhető jövai el árverezése folyó november hónapja 17k napjára levén ki tűzve mi aránt kívánságokhoz képest értesíteni kívántam a' Tekintetes vrakot jo idejébe [A.siménfva U; Pf Marosi János lev. Pálfi Lajoshoz].

6. kora, korán; devreme; früh. **Szk:** ~ *hajnalban* kora/korán hajnalban. 1766/1681: elsőbenis a vártakat meg járja" mellyet ejfélkories megh jarván, jo hajnalban hasonló képpen [Vh; VhU 665. — "A porkoláb]. 1745: az malomból jo hajnalb(an) indultam el [Bálványosvár-alja SzD; Ks Pap Gyurka (34) ub lev.]. 1764: az szánto vasakot ... Bandi Josi nevű Czigany Jobbaghaz vittem vala jo hajnalban hogy meg elesitse [Ákosfva MT; Told. 8] * ~ *hajnal előtt* pirkadat előtt, rég sötét hajnalban. 1662: ütnének csak rájok vagy most mindjárt, avagy jó hajnal előtt [SKr 444] * ~ *reggel* kora reggel. 1574: Iffyw Sram Istwan vallia Zeoch Demeter ... Io Regel fely keolt Es az felesgetwl penzt kert [Kv; Tjk III/3. 310]. 1602: minden nap io reggel eot orakor harangoztassanak [Kv; TanJk I/1. 425]. 1747: ki menven jo reggel nap fel jövettele előtt a Szőlőb(en) állanak és nap haladatig becsüllettel dolgoz(na)k [Hagymásbodon MT; Berz. 1 Fasc. 8. 2.] * ~ *tavasszal* kora tavasszal. 1717: az jó Tavasszal nagy bűtben leszen esztendeje hogy kezdé eő kgyime epiteni [Szopor K; Ks 90].

7. egészen; cu totul, in întregime; ganz. 1680: mivel fagyú tanaltatott az keze alat ... ha illendő szovatyost nem adhatna ... Jo tőből file el vagatassek sine misericordia [Dob.; Ks 41. G].

8. *jobb* inkább; mai bine/degrabă; lieber, eher, vielmehr. 1570: Kathalin varga Janosne ... valya hogy Egykor Talalya ... Az kaytar leorinchnet, Mond eo Neky ez vallonak ... Myert Attad ely^a Job az Masykat atthad volna ely, Arra azt Monta ... ahoz kely Nywlnom az my vagion [Kv; Tjk III/2. 203. — "A házat]. 1602: az dolgot ertwen Basta vramat mingyarast találaiak megh, es Aminth Jobban tudgyak oltalmazsak in tempore, es Job megh eleozzek eoket, hogy sem eok minket eleol vegie(ne)k [Kv; TanJk I/1. 416].

◇ **Szk:** ~ *fontolóra* vesz alaposan megfontol; a chibzui bine; gründlich überlegen. 1804: leg alább jo fontolóra kell vala vennie azt: Hogy a' Bűntetés a' Törvénynek világos értelme ellen vagyon [Torockó; TLev. 7/11] * ~ *gondja van vkinek/vmine* jól gondját viseli vkinek/vminek; a avea grijă de cineva/ ceva; für etw. gut/wohl sorgen, sich um etw. kümmern. 1598: azonkipen az kis hugoczkamrais legen io gongia kedgne [BálLt 51 Kowachoczy János lev.] * ~ *gondot visel/gondját viseli vkinek/vminek* "ua.; idem" 1730: megh hadtam jo gondatt viselje(nek) reajak [Abosfva KK; Ks 83 Bako Iosef lev.]. 1767: Mészáros Ersébetnek ő terhet hagyott, hanem akár fiu akár Leány légyen Viseljen jó gondot rea el ne veszesse [Ditró Cs; LLt]. 1782: szidta, pirongatta ... hogy miért nem visel jobb gondott a' Pujka Fijaira [Koronka MT; Told. Fasc. 20]. 1814: Azt száma nélkül hallottam hogy mondotta: No Trési viseld jo gondomot [Sszgy; HSzJP Kőrös pataki Birtalan Ilona (20) vall.] * ~ *helyben hagy* jól rendben hagy; a lása in ordine; in guter Ordnung lassen. 1605: az minemű egyenetlenségek vannak az nemesség, löfejek és szabad székelek között földeknek és örökségeknek birodalma felől ... mindeneket eligazitsanak és jó helyben hagyjanak [SzO VIII, 356 fej.] * ~ *kedves-kereső* vkinek kedvében járó; care caută să fie pe placul cuiva; jm zu gefallen suchen. 1705: mellyik fiam leszen jobb kedvem kereső, ha ennek legálom szabados legyek velle [Altörja HSz; Borb. II] * ~ *rendbe szed* gondosan/jól rendbe rak; a pune in ordine; sorgfältig/gut ordnen/in Ordnung bringen. 1768: Leveleimet is jo rendben szedtem, Fasciculok szerint Regestráltam, tsak a Regestrutot kell nézni, mikor vala mellyik Levél kívántatik, a meg mutattya, mellyik Fasciculusbán, hányadik Numerus alatt legjen [Kp III. 149 Havadtői Máthé Izsák lev.] * ~ *rendbe vesz* jól rendbe szed; a îngriji, a ține in ordine; gut in Ordnung bringen. 1736: Ezen erdőt ha Jó rendbe vennek szoros Tilalom alatt pásztoroltatná, egy Jo rendű Nemes ember Házát fávál belölle alkalmasint eltarthatná [Noszoly SzD; CU XIII/1. 9] * ~ *számot tart* jó gondot visel; a ține (ceva) in bună rânduială; für jn/eine Sache gut sorgen. 1578: Az kislewdy haznal ... mindenről yo zamot tarchon [Kisfalud AF; OL. M. Kamara Instr. E—136 Inreg. 34/104—6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz] * ~ *végbe megy* kedvezően megoldódik; a se rezolva favorabil; sich günstig lösen. 1638: azt látván Vaszilija vajda ő nagysága, hogy ez dolgok semmi jó végben nem mennek ... így Vaszilija vajda ő nagysága ki küldvén Soldány vornik uramat az méltóságos erdélyi fejedelemhez ő nagyságához hogy ő nagysága az erdélyi fejedelem közbenjáró lenne, és békeséget csinálna köztünk [Gyf; TMAO III, 18 Máté és Vaszilija vajdák frigyleve. — Nyilván egykorú fordí-

tás) * ~ végben hagyhat kedvezően megoldhat; a putea sã rezolve favorabil; gũnstig lősen können. 1603: Ezeknek wtanna megis zolnj kezdnek köziek hogj hadnak el az Egienetlenseget, alkonanak kwlőmben, Jmar mas dolgotis wittwnk wala tőrekedes által weghez monda bolgar görgj hogj bizony meg zolgalnam azt kteknak ha ktek Jo wegben hagihatna [UszT 17/64] * ~ végre mehet kedvezően megoldódhatik; a se putea rezolve favorabil; sich gũnstig lősen können. 1604: Az el mult 1603 harom (igy!) eztendeoben az Circalas rendiben hittam volt az Circalas rendibe eleo az vicę kiraly biro vram eleybe Az' Incamattust Almason letwkben, de akkor teorekedesre hattuk volt az dolgot hatra mjert az teorekedes nem lehetet s jo végre nem mehetet vola, vgy kellett az kjraly biro vraymot vyobban meg talalnom [i.h. 18/3].

Ha. 1599: Jowayban [Kv; TJK VI/1. 300]. 1604: iouaba [UszT 18/59]. 1608: Jouokhoz [Kv; RDL I. 85]. 1610: Jouaymat [Balavására KK; Ks 19. III. 22]. 1615: Jokrol. Jokot [Kv; RDL I. 96/b]. 1624: iovaimbol [Kv; i.h. 124]. 1629: Iowaival [Kv; TJK VII/3. 40]. 1632: jo-uaiual [Mv; MvLt 290. 107b]. 1633: Jokot. Jokat [Kv; RDL I. 22]. | jouait [Mv; MvLt 290. 131a/2]. 1642: iouaban [Gyalu K; GyU 81]. 1646: javokbol [Kv; TJK VIII/4. 72]. 1657: jouokkal [Kv; PolgK 127]. 1666: jókot. jouaimot [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1671: javok. javokat [CC 67]. 1676: Jauok(na)k [Marossztyörgy MT; BálLt 55] | jókbóll [Kv; RDL I. 155a]. 1693: jovokot [Ne; DobLev. I/38. 2]. 1695: java-bul [Kv; SRE 36]. 1727: jóvát [Dés; Jk]. 1729: jóvát [A.karácsonyfa MT; Told. 31]. 1731: jóvát. jóvából [Dés; Jk 418a]. 1739: javát [Dés; Jk 514—5]. 1749: jóvát [Buzad AF; Ks 98 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1750: jóvához [Ne; Borb. Kováts József rektor-prof. lev.]. 1762: jóvából [Bögöz U; IB]. 1792: jokot [Dálnok Hsz; Kp IV. 317]. 1814: jokott [Ne; DobLev. V/965]. 1818: jovainkot [M.igen AF; KmULev. 3 Benkő Sámuel nyil.]. 1833: jovaimot [Usz; Borb. II]. 1850: Jokhaz [Dés; DLT 1061]. 1852: javaikot [Asszonynépe AF; DobLev. V/1342].

jóakarát 1. önkéntes/szabad elhatározás/határozat; hotărîre benevolă; freier Entschluß. 1560: bamfi pâl, Engette es attha io Akarattyaua, bamfi menyhartnak az also molnot [Mv; JHbK XII/7]. 1593: latuan orzagunknak niomorult allapattiat, vltro io akarattiockbol kellene offeralni magokat ez tereh viselesre^a [Kv; TanJk I/1. 221. — ^aA rendkívüli adó megfizetésére]. 1606: en chiak Jo Akarato(m)búl Atta(m) Antal vram neúe ala maga(m) [UszT 20/192 St. Barla de Korond zs nyil.]. 1635: Nagy Peter fia Marton, haza Nemes, de ennek előtte valo Esztendőkben jo akarattyabol az Varas közze fizetet valami adot, de most immar ki akar közzülők allanyi es reghi Nemes praerogativajaval elni [Szu; UszLt XIV. 102]. 1713: nem akarván ... háladatlanok lenni, magokban eleve meg edjezett joakarattjokbol adának es ajándékozásnak meg hihatatlanul Josika Imreh Vr(na)k eo Nganak . egj Házhelyet [Torda; JHb XV/10]. 1759: Száz forint mellé ... maga jokorótyból igirt légyen meg Száz forintat [Koslárd AF; BfN Dobozolt anyag XV]. 1791: Tudjae a Tanu ... Hogj ... Moses Janos Uramnak sok földel lévén tsak ugj jo akarattjából minden osztáj kívül adta által hogj éljen ferjével egigjűtt belőlle [Usz; Borb. II].

Szk: ~ szerint a. önként. 1581: En Janko Gaspar Mogioraj Bornemiza^a Jobagio, Attam zabad es Jo akaratom zerent egj kys Retet vrunknak eo nagysagának Losonczj Banfj Boldjssarnak eoreok aron [Magyaró MT; BLt I. — ^aCsak így!]. 1671: Az regi fő Tiszteket is segitettek nehanykor jo akarat szerént [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 125]. 1786: elsőben szabad Joakaratyok szerint minekünk Job kezeket be adák Sub Vinculo Flo: 25 id est huszan öt Forint Vinculum alatt, hogj minden egjezesek(ne)k meg állói lesznek [Asz; Borb. II]. — b. kb. a maga kedvére. 1742: mikor fel fogtuk a' bányát, megh egyeztenek az Jstalljosok és Gárgyásiak 's az Jstalljosok választani hagyák az Gárgyásiakat akár jobb kez felől akar bal kéz felől, akár jó akarat szerént választszak, akar sors vetessel [Torockó; Bosla. Mórén András (31) jb vall.].

2. jóindulat; bunăvoință; Gutmütigkeit, Wohlwollen. 1560: az Minemeo hyty wolt volna harinaj farkas Wramnak, Az ok Leuelek ffeol, az eo Attiafia Petky Katalin Azzon azt my eleottunk neky meg Engede, az eo hozza walo Jo Akarattiaert es teteiert, mert meg Esmer-tük Az Eo ok leuelebeol, hog Nem Jilet leant az Jozagh [Ebesfva; Ks 101]. 1572: meg gondoluan ... Wysseleeny Myklosnak hozzank való Jo akarattiat, hogy mi hoz-zank eleiteol fogua minden dolgunkba yo akarattal min-den segetséggel uolt ... Septerbeli^a Ryezewnknek ... hasonfelet ... megh hihatatlanul attuk [Százszombor SzD; Ks. — ^aSeptéren (K) levő]. 1592: Job akaratomban az en attymfianak gonozatt Nem akarwan istwan-fy istwannak [UszT]. 1632/1634: bizuan azt az Thol-dalaghj Ura(m) jo akarattiaba(n), holot ekkedeghis minden jo akarattal oltalommal es szegecczeggel volt neki [Koronka MT; EMKt VI. E. 2. 257a]. 1695: Kglđ Alumnusi várják Ura(m) Kglđ joakarattyát, Alumnia jók(na)k meg adatása iránt [Kv; BK. Sz. Nemethi Sámuel Bethlen Gergelyhez]. 1713: Az Kglđ gjakor jo akaratyárol tisztí szerent hozzám valo engedelmessegeről nem vagjok feledékeny [Kadács U; Sf Kadatsi Nagjbi Lázár Istán lev.]. 1742: en Mlgs Itilőmester Ur Váradí Intzédi Josef Uram(na)k sok rendbeli Joakarattyával és segedelmivel élven a Felső országokban valo peregrinatio-m, és nevezetesen a Hálai Academian lakasom alatt, a honnatis feles adosságimnak terhe alól nagjobbára az említett Urnak gratiája es maga pinzinek anticipálá-sa által szabadulhattam ki, és vergődhettem vissza a Hazába [Marossztkirály AF; Inc. X. 6a].

Szk: ~ját ígéri vkihez. 1716: igirte vala is az Vr joakarattyát hozzájok [Kiskend KK; Ks 95 Bíró Sámuel lev.]. 1737: ő kegyelmeis ... Igireis mindenekben jo Akarat-jat az mi ő kegyelmitől kitelhető hogy jo Szível Szolgal Nagyságnak [Somlyó Cs; ApLt 2 Léstyan János Apor Péternéhez] * ~ját (meg)mutatja. 1572: (Frathay Gergel) Leg Eleozer few oltalmul hagyja Bekes Caspar Vrunkat ew Nagat Ghermekinek es Azzo-niomnak felessegenek; keonioeregven my altalunk ew Nagnak hogy ew Naga mutatna meg azokhozis Jo Akarattyat mint ew magához mindenkoron meg mutatott volna [Fog.; SLt S. 10]. 1646: Nem azt mondgya hogy az Vrat haragra ingerellye de sembes haragos volt eo hoz-zaja jo akarattyat nem mutatta egy feore valonal teob-et nekie nem veot [Kv; TJK VIII/4. 54]. 1702: Jövének mi előnkben ... itt Déesen az mi jo Akaro Meszáros

Nemes Atyámfiai Czéhartó Emberek Istálának igen alázatosan előttünk hogy ujjolag mutatnok jo akaratunkat hozzájok, és az régi becületes Tanacstul és Várostul ki adatott Leveleket és Törvényes Articulusokat adnok ki [Dés; Jk 366a]. 1751: Jo akaratodot most egyszer mutasd meg Hogy mondjunk jot reád házodot áldjuk meg [Hétfalu Br; EM LI, 127 betl. játék] * *~ját megvonja/vonssza vkitől*. 1619: nagyságtok ne vonja meg az én uramhoz való jóakarátját [BTN² 194]. 1661: Moldvaj Janos czigany vayda . . . ada magat örökös Jobbagsagra . . . ha alhatatos leszen az igaz jámbor szolgatba(n) jövendő beli jo akaratitokis eő kegmek meg nem vonszak tőlle [Sófva BN; Ks 42. Q]. 1685: azért mostan jo akaratunkat meg vonszuk tőlők [Dés; Jk] * *~ját veszi vkinek*. 1672: Jelentven Nemes Peter uram hogy mivel enek előteis igen jo akaroja s regi ismerője volt, s mostanis az. s. Jo akaratyatis vőtē, Szakmari Peter uram(na)k . . . nem Leven fejelekeny s haladatlan a regi sok jokert Nemes Peter vram, hanem maga szabad jo akaratya szerint ada es ajandekaza Szakmari Peter ur(am)(na)k Tohaton levő haz helyeit [Torda; BLt 11 Nemes János kezével] * *~ot szerez vki-nél*. 1662: minekutána mind vezért és utána való minden rendeket méltóságosan és nagy gazdagon megajándékozván, nálók nagy jóakaratot szerzett volna . . . röviden kiterjeszté bátyjának, Bethlen fejedelemnek is az fényes portához való hűségét [SKR 162—3] * *~tal kér*. 1664: Kegyelmedet annak okáért jóakarattal kérjük, al-kalmatossága adatván . . . dolgainkot ne nehezteljen könnyebbíteni és procurálni [TML III, 174 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz] * *~tal lesz/van vkihez*. 1618: Ezek után kérem^a azon is, mégis légyen jó akaratall, segítségel az mi kegyelmes urunk dolgába [BTN² 99. — Görcsi Mehemet, a török nagyvezírt]. 1653: Jobbágyam ha ahoz alkalmaztattyák^a és nem impingálnak az ellen, énis illendő Jo akaratall és kegyes indulattal le-szek, mint Io Asz(sz)onyokk hozzájok [Cege SzD; WassLt — Tollban maradhatott: magokat] * *abutál vkinek a ~ával visszaél vkinek jóindulatával*. 1752: egy Lapustya Vesztü nevű Jobbágy . . . abutala jo akaratamal az Bedetsi fogsagomból étzaka elabalt [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.] * *vkinek a ~ához folyamodik*. 1685: mostani szűk üdeőben folyamodván . . . eő kglme jo akaratyahoz buza adás dolgabol [Dés; Hr 1/27].

3. kb. hajlandóság; bunāvoinjā, amabilitate; Geneigtheit. 1764: Medve uram ígérē jóakarátját, hogy a genealogiát communicálja velem, minthogy nálunk semmi levél nincsen [RettE 173]. — A 'készség' jel-sel is számolhatni.

Szk: *~ja van* hajlandó vmire, kedve tartja, biz kedve szottyan. 1569/1571: Egy olykor mikor eo nagysaganak loakarattya leon Jeowe oda Swkra Jozaga es Maiorsaga latni [Dés/Székelvásárhely; SLt XY. 24]. 1592: eo kegm^a hiuatallia zerent prédikallion, ha io akaratia lezen hozza [Kv; TanJk I/1. 195. — ^aA plébános]. 1596: eőreőmetis zembem leottem volna kegmedel es mostanis zembem lennek ha kegmek io akaratia volna [Radnótfája MT; Bállt I].

4. *~ág* amíg kedve tartja/jónak látja; pinā cind gā-sešte de cuvîntă; solange er/sic dazu Lust hat/es einem gut dünkt. 1598: en attam(m) uala az zegeni leanio(m)nak valami fejeős yneoket io akaratomigh hogy fejesse [UstT 13/4 G. Hoggiai vicejudez regius Vduarhely

vall.]. 1609: Muelhogi Kornis Boldisar uramat, Tana-chunkat, előbbi Tiztibe(n) s Generalissaghaban, az mi io akaratunkihg meg hadtuk. Haggiuk azért es parancholliuk serio kglteknek hogi kistsinteol foghua nagigh teőlle függően es halgasson(n) [Ks NN 5 fej.]. 1679/1681: Haczogi Miklos Takats fizessen . . . Taxat jo akaratomigh, az ot valo mod szerint negy forintot [VhU 475 Thökölyi Imre vál.]. 1681: az földes Úr jo akaratyaigh determinaltott; hogy az Joszag disznajabol Tized. valtoja peng den. 4 légyen [VhU 65].

5. tetszés; bunávoite; Gefallen. 1569: Az haz köz marha Chyerenj Clara Azzonnje, de az haznal hadgyon walamith az Ew Io akaratya zerinth [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1575: Mostan peng Biro vram eo k. ha alkoholatoszagat esmery Emlekezek meg az feyedelemnek, hogy ha eo N. Io akaratia lenne . . . az postaknak Be Bo-chatasara eyel kapw Neh Nitassek [Kv; TanJk V/3. 122a]. 1624: annak az három ablaknak meg Czinaltasat ueghez vizem Cziak kgd arra ualo költséget kvlgiön . . . az mit kgd io akaratiaiból küld en egy fillyerig rea költöm [Mv; Törzs. Tordaj Pal Deak özv. Belleni Sigmondnéhoz]. 1701: az szőnyögök iránt valo Tudositasatt Kglde(ne)k meg szolgálom én ugyan hal-vá(n) Kglde(ne)k el ado szőnyogeit kültem volt edgi szolgálmat (!) meg nízisire, de mivel más Ember Szemire ne-hezen vasarolhat az Ember, mind akarta(m) azoltais be-menni, vagi kgld jo akaratyából, az szőnyögök uta(n) utánna küldeni . . . ne neheztelye kézben adni had lát-hassam meg [Császári SzD; Ks 96 ifj. Czegei Vass György Kemény Katához].

Szk: *vkinek a ~ja/~jában van* vkinek a tetszésétől függ. 1618: Ha nagyságtok^a ir, az az nagyságtok jóaka-ratja, az magam levelével elküldöm; ha nagyságtok nem ir, én meg sem írom [BTN² 132. — ^aGörcsi Mehemet pa-sa]. 1672: a' Szolgalo Mesterseg(ne)k el köszöneseb(en) peng tartozzek az elköszönő ket tal etekkel egy pecse-nyével, egy veder borral, azon kívül a maga jóakarattya a' mire viszi [Dés; Jk]. 1681: a' Praedium birodalma pe-nigh legyen a Patronus jo akaratyáb(an) a mint akarja birhassa [Koronka MT; EHA].

6. kb. (jótetszésből/önként való) adomány; dar, cadou (voluntar); (freiwillige) Gabe. 1711/1792: haszna vételiért az földeknek Moyses Déak Uram Annuatim vászon, és valami Zabolai gyolcsbéli jó-akarattal legyen ő Kegyelmenek [Albis Hsz; BLv. Transs. 32]. 1749: Mikor szamueuo Uraink eo kegmek Apahidan az Jspan-sagha(n) statualtanak volna igerek eo kgi(m)ek az Ma-iornenak valami Ruhazatbol valo jo akaratitokat [Kv; Szám. 26/VI. 482]. 1754: Kedves Drága Pajtásam! Hoz-zá fogvan az Zabvetéshez, látván hogy az Zabbal bé nem érem, tehát az meg ígért jo akaratadért . . . el küldtem két szekeret, s, kérlek kedves Pajtásam adgy jo Zabát hogy meg ne csallyan [Szászmáté SzD; Ks 18. CII Rácz Demeter lev.]. 1780: azon negyedfél ló követ pedig a' Bé-res bányásznak gazdája pénzül akarván ki fizetni a' bé-res két Márjással fizetődjék ki, ha a' maga gazdája nem akarja el venni . . . akkor a' Béres akárkinek szabadon el adhassa, ezen kívül semmi leg kisebb jo akaratatis a' bé-res Bányász ne várjon [Torockó; TLv. 7b]. — A 'ked-vezmény' jel-sel is számolhatni.

◇ Szk: *~ot ad ?* 1700: Holt meg Molnár Istvánne Koporsoért fizettem Flor. 3 . . . Joakaratot attam Dnr. 24 [Kv; Szám. 40/I. 26].

Ha. 1673: jo akarattjok [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 160]. 1681: jo akarattiak szerint [Alvinc; Incz. IV] | jo akaratombul [Vh; VhU Thököly Imre ad. lev.]. 1721: jo akarattjak szerént [Gergelyfája AF; JHb XXVII/7. 1]. 1723: joakarattjokbul [Dob.; WassLt]. 1728: jo akarattjak szerént [Komjászeg TA; KW].

jóakaró I. mn 1. jóakarátú/indulatú; binevoitor; wohlwollend/gesinnt. 1569: wrasagod ligien kegielmes Jrgalmas az en fyaymnak, merth tudom hogy witkezhetnek mind Jsten ellen s mind kthek Ellen, de kmed ne nize azt, ... nincz ky az zegeny niomorodott Eoczeokre L(ca)nyokra gondott wiselnie (!) Ezert lenne feo keppen kmed az wraymwal Egietemben Jo akaro az dologhoz [BesztLt 104 G. Bartor (!) a beszt-i bíróhoz]. 1571: Twggwk ty.k.teket az my kegyelmes vrvnknak Jo akarw barátynak es Jo zomzegynek lenni [Kővár Szt; BesztLt 3528]. 1596: Thouaba Vram Mint hogj Kegd ez eleottis ennekem io akaro Vram Volt Enis nem akarok kegd ellen semmiben faradnom [Radnótfája MT; BálLt 1]. 1598: az en zerelmes vra(m) Batyam kedget io akaro attjafianak, es barátjának tartot [i.h. Kowachocz János lev.]. 1619: legelőször Görcsi Mehmet pasa uramat, mint az mi kegyelmes urunknak igaz jóakaró apját ez dolog felől megtaláltam [BTN² 373].

2. Levélbeli megszólításban, címzésben, hivatalos iratokban, csak bizonyítalanul értelmezhető, szokványos jelzőként; ca attribut cu sens greu de precizat, in formule de adresare in scrisori/acte oficiale; in brieflicher Anrede/amtlichen Schriften als gewöhnliches, nur schwer erklärbares Attribut. a. kb. jóságos; kegyes; bun, binevoitor; gütig, güttevoll, gnädig. 1589: Kerik varosul eo kgmet Biro vramat, hogy ... eo kgme el Jarwan io Akaro Patronusinkat wgiekezzek az zegeny hazanak Jowara [KV; TanJk I/1. 106]. 1620: attam el egy hazat ... az en io akaro Bizodalmas Vramnak Horuat Gieorginek, eoreok arron [KV; RDL I. 110]. 1640: Szolgálok kgk mint jo akaro Ur(am)nak szerelmes batjammak [Barcsa H; GramTr V. 359 Barcsay Zsigmond Bornomizza (!) Pálhoz]. 1651: Nemzetes Bethlen Ferencz Uram szerelmes hazas tarsanak Nemzetes Kemenj Kata Aszonnak Nekem Jo akaro Aszoniom(na)k adaskek [Fog.; BK. Kemény Jánosné Kállai Susánna Bethlen Ferencné Kemény Katához irt lev-ének címzése]. 1689: hala meg ez az én igyenes lelkü, igasságban gyonyörködő jóakaró uram³ [SzZs 709–10. — ³Bánházi uram]. 1736: Io akaro Uraimmal izetlenkedni nem akartam [Ks 99 Kemény Ádám lev.]. — b. jó, kedves; bun, drag; gut, lieb. 1595: Azon el Jndula hat uiszi feleségemet uele ennekem azon egy Jo akaro emberem megy [UszT 10/95]. 1600: Az my kevessem nekem megh marad ... Azokra hagiom Tutornak es gonduisselonek az en io Akaro Sogor vramath Janos Kouaczoth [KV; RDL I. 70]. 1603: Tarcha megh es algiamegh az Vr Jsten Ked(e)t zerelmes gyermekeuel azzonnyommal es io akaro Attyafyayual io Egessege [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési bíró G. Frank beszt-i esküdt polgárhoz]. 1644: En Barta Miklos Aranas szekben Rakoso(n) lako Veres Drabant ... az En io akaro Apam Vramnak maradok adossa kez penzült tizen eöt forintal [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1687: látván szeginj jo Akaro szomszedunk hogj már Jsten az eo Vegsó oráját el hozta. tön ... illjen testámentumot [Ne; Dob.Lev. I/30]. 1714: kértük kedves jó akaro

Urunkot attyankfiat ... [Marossztyörgy MT; LLt Fasc. 140]. — c. kb. odaadó; devotat; hingebungsvoll. 1664: (A) Relatoryamat is irtam az en hitem szerent kegiemetek(ne)k kgimemetek(ne)k minden üdöbelj jo Akaro szolgálja (!) varalj mihalj [H; JHb XXXVI. 8]. 1683: Kglđnek jo akaró komja kész szolgája Lugasi Ferencz [Radnót KK; Kath.]. 1723: Kegjelmetek minden időbeli kész Jo akaro szolgája Botskai Samuel N: N: Enyed Várossa Törvényes székinék edgjik hűtes szolgabírája mpr [Ne; Dob.Lev. I/104].

II. *fn* 1. pártfogó; binefăcător, protector; Gönner, Beschützer. 1584: Mert az menire Jo akaro Vadnak embernek (igy!) szoktak gonoz akaroyz lenni [Somkerék SzD; BesztLt 5/1638 St. Erdely a beszt-i főbíróhoz]. 1614: Báthori Gábornak az keresztyén fejdelmek között sok jóakarója vagyon [BTN² 76]. 1699: Támaszon Kglđ(ne)k olly szives jo akarokat mind nékem volt a Boldog emlékeztül ... Vr^a volt [Karkó AF; Ks 96 Árva Wér Judit Gyerőfi Borbálához. — ^aA levélíró férje, Teleki Mihály kancellár].

Szk: ~t *szerez*. 1669: Kapikia (!) Böer Sigmond magát vgj alkalmaztassa, hogy elsőbbenis az Vezér es Kaimeka(m) kapui előtt jo akarokat szerezzen [Törzs. fej-i ut.].

Sz. 1775: monda ismét Pótsa Mária Aszszony: Híszem a' leptses mindennek jó akarója tsak nékem nem [Szárzapatok Hsz; HSzJP Clara Kerekes Consors D(omini) Thomas Czerjék (33) vall.].

2. kb. híve/jó embere vkinek; cirac, om de încredere al cuiva; Anhänger, Getreue(r). 1603: Algya megh az Kegmes Vr Jsten Kgdt minden kiuansaga zerintt walo sok iokkal azzoniommal es Ked zerelmes gyermeke es io akaroywal egyetembe [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési bíró G. Frank beszt-i hites polgárhoz]. 1643: Vitezleó Jonas Deak Uram azt az summat semmikeppe(n) magatul le ne(m) tehette uolna, hanem eggiütis masut is io akaroitul kenszerittet megh szerzenj [Déva; JHb Fasc. 53p]. 1662: Romai Császárhoz ő Felsegehez expedálva(n) levelekkel Váci Püspök ő Kglme Nemzetes és Vitezleó Makai Mihály Hivünköt; Birodalmunkon kívül levő minde(n) jo akaroinkot Kglse(n) reguirálunk (igy!) Hiveinknek penigh serio poroncsollyuk mind most meneő, es viszsza jövő uttyába(n) bocsásssa bekével [Borb. II fej.]. 1692: Hitesse el kglđ aszt magával edes Sogor vram hogy én bizony Kg(ne)k igaz joakaroja vagyok, s az hol kívántatik s tudok Kg(ne)k szolgálok [Kece MT; ApLt 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez]. 1778: Csanán Urszuly ... sokszor kérte Ugrán Lapadát, mondván Sogor üllý le, s mulas a' te joakaroiddal ne tsinály nékem bajt [Egerbegy TA; JF. Marosán Matyjé (34) zs vall.]. 1803: Fontollya meg Kedves Sogor Uram mennyire vágyodik szivem mig a' világtól végképpen el butszunám látni Atyámfiat, Barátimat, Jo akaromat ... töllek vég butsut venni [M.déllő TA; Dob.Lev. IV/868]. 1812: vagyk a jo akaroja Szalgaj(a) Szilagy Adam mpr [Sárd AF; KmULev. 3 levélzáradék].

Szk: ~jává *tesz vkít*. 1669: Kapikia (!) Böer Sigmond ... Az Keresztien más országbeli ötíbe(n) leuő Oratorokatis, Tarsalkodva(n) vellek, s betsületek megh adásával tegje io akarójuka, kikis, mind eo Kglme(n) jo tanáczival (!) maga jo viselesiért dolgainkb(an) segítik. Kiknek szolgálai mint elebbeni Kapikihák, beczületes egyet értesivel társalkodásával s tisztességek megh adásával

tegie kesz io akarója [Törzs. fej-i ut.]. * ~ *t csinál magának*. 1679/1681: A Nemes Vármegyéhez; es minden szomszédaságbeli emberséges emberekhez magat eo kglme viselni vgi igyekezze, hogy karom távoztathassék el, jo akarom eo kglme maga viselese által szaporodgiának, maganak is eo kglmenek tekinteti a' szomszédaságok előtt nevedkedhessék; mind azo(n) által az e(n) karommal maganak jó akarokat ne csinállyo(n) [Vh; VhU 678—9] * ~ *t kapcsol magához*. 1617: az emberek minden korban ... szoktanak magokhoz erdemes Jo Akarokat kapchylolni [Meggyesfva MT; Bállt 57].

jóatya após; socru; Schwiegerater. 1582: Bodor Pal El alla es ezt monda farkas Mihály kepeben Chyakani Benedeknek, mint Jo Attyanak ... hogy ha az vr ysten elveti ... megh akarya zolgálni Mint Jo attyawa leyendeonek [Lécfva Hsz; HSzP].

jobb 1. mn 1. drept; rechte/r/s. 1597: Borbely Peter wallia ... monda az sebes ember az iob kezeben penigh egi chiakany wala azzal az eochemhez ewte [Kv; Tjk VI/1. 30]. 1631: Tudom asztis hogy Valaszutj Istua(n) deak, Kolos uaratt negy varos cirkalojt ejel megh valgdalta, Mellyert megh is sententiasztak, hogy elseob(en) jobb kezét vegják el, annak utanna fejét vegyék [Abrudbánya; Törzs. Georg Egri (54) jur. civ. vall.]. 1736: Egy szürke Gyermeke lo a job faran belyeges [Pusztakamarás K; Told. 44]. 1759: láttam halva ... Zaharia Gavrilát, és a Gollyobis ment bé a jobb szemén és jött ki a bal Füle táján [F. (szász)újfalú BN; BK]. 1820: (A marha) a jobb oldalán el nyulva dögölve tanáltatott [F. rákos U; Falujk 103 Barabás Aron pap-not. kezével]. 1838: a Feleségem ... ma két hete a jobb hüvelykét kezdette fájtatni [Babuc K; RLt Kuun Károly Rettegi Sámuelhez].

Szk: ~ *kéz felé a. jobbra, jobb felé*. 1766: a Poklostelki^a határ szél felől ... az erdő széle nagy szegeletet tsinál ott jobb kéz felé tszaponolag ki menvén [Mk III. XXX. — "SzD"]. — b. jobboldalt. 1679: Ezen első házbul nyilo job kéz felé valo Ház | Ugya(n) azo(n) Arnyék szék Kamarajabol nyilo Jób kéz felé valo Kis Kamora [Uzdizsptér K; TL. Bajomi János inv. 39, 41]. 1743: a kapu ... jobbkéz felől való cserelábra szegezett, eléütö fazár-ral, vagyis kolcsal jár [Erdősztygyörgy MT; ETF 108. 14—5] * ~ *kéz felől* jobboldalt. 1572: Jwthank oda Ahol az Somkwyth^a határ egybe zakad az pesthesywe^b bal kez feleol es Job kez feleol az Chatany^c hatarral [Dés; DLt 184. — ^{a-b-c} A várossal szomszédos települések]. 1641: iob kéz feleol az garaditson az folyosora fel mennek [Cssh; BLt]. 1828: A Búdós Tohoz mennő Utan job kéz felől (sz) [Alvinc AF; EHA] * ~ *kézre a. jobb felé*. 1652: Az belső Tarháza menven job kézre menven, faragot kú bot hajtásos ajtó [Görgény MT; Törzs.]. 1792: ezen Pitvarbol Jobb kezre nyilik egy ajtó [Aphida K; RLt O. 2]. — b. jobboldalt. 1614: az derék út innet Drénápoly felé Jambolira megyen, onnat jobb kézre hadja egy napi járó földel Drénápolyt és Bábára mégyen [BTN^a 68]. 1750: Ezen Malomban jobb kézre vagion egy kis jó Molnár ház [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 7]. 1807: az also három szobában ... jobb kézre egy szobában ... egy szíjgyárto vagyan szállitva [Kv; WLt Papp Sámuel lev.]. * ~ *kézről* jobboldalt. 1837: Csak otton, hátra menet, jobb kézzől a Wölgyben ... ti-

zenegy bükkfák találtattak levagdalva [Jenőfva Cs; RSzF 120].

Sz. 1787: sirasd meg edig valo bolondságodat, fordulj jobb oldalodra semmi hejelhujásakrol ne gondolkodj [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond tréfálkozó lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez].

2. jobbról/jobbs kézzől való; in/pe partea dreaptă; von rechts, rechterhand. 1797: A' Jobb oldalában a' Veteményes kertnek 8. veteménynek valo tábla vagyon [Ajton K; CU IX. 2. 12—3].

II. fn 1. vminek a jobb oldala; partea dreaptă a unui lucru; die rechte Seite einer Sache. 1767: A Fekete to innetső reszib(en) a száguldo és a sz királyi érre vezető utnak jobba felől ... vagyon 14 holdból álló Rét [Ne; DobLev. II/380. 4a].

2. ~ felé jobb oldalra/oldalt; spre/la dreapta; nach rechts. 1788: (A ló) verhenyös, és jobb felé függő serénye [Kv; DLt].

3. ~ felől jobboldalt, jobbról; pe partea dreaptă; von rechts. 1599: az Nyirő legény be fűta, es hozza kj az Nyirő rudat, és úgy üte Nyakszirten Job felől, hogy első ütésbe(n) terdre essek [Kv; Tjk VI/1. 384]. 1680: az job felől valo veteményes kertre ... nyilik tölgy fabol köteses kis kapu [A. porumbák F; ÁLt Inv. 28]. 1717: Az kapu közt Job felől egy Tömlec [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1747: (A katonának) az jobb felől valo orczáján egy borsó szemni sümölcsöt is observáltam [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIb]. 1809: Előlről Jobb felől a 4dik Sdik és 6dik oldal tsontok első részeinél tszaponolag egy mély Juk [Dés; DLt]. 1851: Egy kő boltozatu jó pincze ... a' fal egy kevésse sorvadni kezdett jobb felől [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

4. ~ ra jobb oldalra/felé; spre/la dreaptă; nach rechts. 1652: Az Ebédől Palotabol más mellette valo Palotaban menven vagyon egy jobra nyilo iratos . . . ajtó [Görgény MT; Törzs.]. 1741: a völgyön félménő ország Uttján félyül jobra a verő fény arányában [M. fráta K; CsS]. 1806: az Ajton belől jobbra egy deszka talas vala [Bodoia Hsz; BLt]. 1824: A most vásárlott nagyobb Bikanak ... az tsőge görbe — jobbra áll nagyon, nem flyathat [Dés; DLt 885].

Szk: ~ *ra vagy balra dtv erre vagy arra*. 1662: (A jó magisztrátus) őrizze a törvénynek minden igéit és a parancsolatokat, fel ne fuvalkodjék ... se el ne hajoljon a parancsolatoktól vagy jobbra vagy balra [SKr 689].

5. ~ ről jobb oldalról, jobbkéz felől; de pe partea dreaptă; von rechts. 1821: a' felső fogai közzül jobrol is balrol is, egy nehány hibázik [DLt 432 nyomt.]. 1849: Kastély Ezen kis Kamara mellett mingyárt jobbról van a' törpe ház [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

jobbacska 1. bunicel, bunişor; etwas besser. 1699: edgyik^a ... jobbatska [O. csesztve AF; LLt Litt. C. — "Bárka]. 1722: a kapu mellett vagyon jobbatska lészájú kert [Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 1]. 1733: Jobbatska abrosz három, edgyik igen kised [Marossztkirály AF; Told. 2.]. 1735: örömmel érttettem az Excellentiad jobbatska appetitussát, reménlem hogj az erejitis lassan lassan recuperalhattya Excellentiád [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. 1741: lehetne pedig jobbacska reménség ... de igen vékony reménség [Told. 74]. 1813: Háram tekenő jotska ... Egy Tekenyőtske ... Kis Asztal egy jobbatska, más haszon

vehetetlen [M.sályi TA; RLt Szikszai Szikszai Elek kezével]. 1817: Egy jobbatska, és egy roszzabb Cserge pokrozt [Mv; MvLev. 2]. 1836: a tolvaj Pujkás János volt . . ha v(ár)mege kezébe adjuk be fogják zárni s ezis elég rövidseget okoz, mert elől hátul most csak ő jobbacska lovaglo [Zsibó Sz; WLt Kemény Benjámín lev.].

Szk: ~ állapotú. 1844: Egy kö Istálló a' Kas felől valo бүтүje бe van fogva veszsözvel . . — a' más oldala jobbatska állapotú [Abafája MT; TSb 11].

2. jobbfajtácska/félecske; mai bunışor/bunicel; von etwas besserer Art. 1698: Csereböl Erdöböl al az hatarunk tobbire es Tövis bokorboll . . az mi benne job-bocska asztis az Possessorok ö kglmek birják [Told. 24]. 1716: az széna fű majd egyenlő, noha ottis jobbacska-nak láttzik valamuel az Flistich rész [Jára MT; i.h. 52]. 1789: azon Földeket . . a melyek jobbatskák Török Buzának szokták hagyni [Szk; USzLt XIII. 77]. 1796: a Szaraz Malomtól hoztanak 160 véka szilvát mivel ott volt jobbatska termés egybeütt most szedetjük [Szilágy-cseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1846: 40 véka ros egy része jobotska egy része gyenge [Csán TA; Born. F. Id].

3. egy kicsivel/vmivel jobb; mai bunışor/bunicel; et-was besser. 1798: egy Fekete Fodor Fátol félveltesnél jobbatska 3 // 6 [Kv; Pk 6 Pázmány Hedviga hagy.]. 1811: Rako fákból épült három Majorság olak melyek-nek ketteje avatag az harmadika jobbacska [M.bogáta SzD; BetLt 5]. 1806: dél előtt nem a leg jobb voltam, dél-után jobbatska [Dés; KMN 207]. 1836: (A búza) már re-ményleni lehet ez is jobbacska árron el kél [TSb 20].

Szk: ~ magaviseletű. 1795: jobbatska magaviseletű Embert formálhatnék belőlle [Mv; Told. 47] * egy szik-rával ~. 1807: dél előtt egy szikrával jobbatska voltam mint ez előtt [Dés; KMN 368] * sokkal ~. 1785 k.: Kata ugyan mégis nem oly hibásacska: Dolgaiban serény, sokkal is jobbacska. Alattomban ő is akaratocska, Titkon lappang, mint az alá néző macska [EM XX, 503 Balás-kódex] * valami kicsinnyel ~. 1807: egész délig majd semmit sem tanultam ros voltam, délután valami kitsinnyel jobbatska voltam [Dés; KMN 351] * valami-vel ~. 1807: dél előtt igen ros voltam kivált magam vi-seletemb(en), a Letzkeis sovány volt, dél után valamivel jobbatska voltam [Dés; KMN 216].

4. jóval jobb/kedvesebb; mult mai bun/dráguj; viel besser/lieber. 1824: Reád haraghatnánk, édes Máriaškó, a feredőn még jobbacska voltál, de Branyitskán^a, Illjén^b felénk sem jöttél [Kv; EM XVII, 173 Csáki Rozália Lá-zár Benedekné Bethlen Máriaához. — ^aH. ^bMarosillyén (H)].

5. nagyjobbacska; mai mărișor; etwas größer. 1831: azon adosságnak jobbatska részit tsipegeve tsupogva per partes 170 ~ száz hetven Rforintokban s 20 Xrokban, kezemhez vettem [Hagymásbodon MT; Pf Pogány Sán-dor lev.].

6. kissé jobb/kedvezőbb/kissé szebbecke; cu puțin mai bun/frumos; ein bißchen besser/schöner. 1683: Job-bacska üdő volt Istennek hálá [Torda; SZs 254]. 1684: Augusztus 12. Ez három nap mind esett az eső. 13. Job-bacska üdő volt Istennek hálá [i.h.].

◇ Szk: ~ tehetségű tehetősebbecke; cu ceva mai înstărit/bogat; ein wenig vermögender/wohlhabender. 1823—1830: Vagynak ezen ispotályokban^a betegre ügyelő cselédek (Krankenwärter), a férfiaknak férfi, a

fejeirnépeknek asszony. Ide még a jobbacska tehetségű városi betegek is bevitetik magukat [FogE 261. — ^aA bé-csiekenben].

Ha. 1744: jobbacska [Marossztkirály MT; Told. 18]. 1750: jobbatska. Földetske^a ház helyetske. Malmotska-Szölötske [Vecsérd NK; Berz. 11. 88/5. — ^aEz ugyanab-ban az iratban ötször]. 1764: jobbatska [Polyána H; JHb XXXII/37]. 1782: jobbatska [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1799: jobbatska [Albis Hsz; BLev.]. 1805: jobbatska [Hodák MT; Born. G. XVI/14].

jobbacsán 1. vmivel jobban; mai binișor, cu ceva mai bine; etwas besser. 1771: Minthog néha jobbatskán, né-ha pedig igen roszzul viselnek a' Bethlen Miklósné Asszonj eo Excellentiája Adamosi Malmára gondot kétség kívül az az oka roszzul forgásának [JHb LXVII/173—4]. 1807: dél előtt . . semmi Letzkét nem mondottam, akkor bé küldött a Rector egy tzedulával Nagy Papához, ot jol le motskolt pirongatott Nagy Papa, sirtam, ki jövőn elmondottam a Letzkémet, irtam exponáltam, jobbatskán mint ez előtt [Dés; KMN 353].

Szk: ~ érzi magát. 1742: Az Orvasság vétel után jo-bacsán érzi magát [BálLt 1 Gyulaffi László lev. Bécs-ből]. 1780: En be vitettem volt magamat Kolosvárra cu-raltatni, a' hunnétsi tegnap délen érkeztem meg, már most Istennek hálá jobbatskán érzem magamat, tsak erőm nintsen [Korpád K; SLt XL Henter János Suki Já-noshoz]. 1851: a' lelkem Anyám . . . jobbatskán érzi magát [Kv; Pk 7] * ~ van/lesz. 1672: Asszonyunk Is-tennek hálá most jobbacsán vagyon [TML VI, 48 Na-lácz István Teleki Mihályhoz]. 1717: I(ste)n(ne)k hálá az Gyermekeim jobbacsán vadnak, . . . igazán meg valloim hogi fejtem ökök [ApLt 2 Kálnoki Borbála férje-hez, Apor Péterhez Szu-ról]. 1722: Gyermekecskénk ugyan jobbacsán vagion, de ig(en) el fogiott gyenge | Ha szinte Felesége(m) el mehetne is jobbacsán lenne gyermeke, de én nem mehetek [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1747: már kevésse jobbatskán van [LLt 135 Litt. C Cserei Farkas lev. Nsz-ből]. 1852: a' Lelkem Anyám egy nap jobbatskán van másnap fekszik [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. vmivel jobb állapotban; in stare ceva mai bună; in einem etwas besseren Zustand. 1731: Sok és nagy kölcsé-get tétetvén az Nemes Város az Jég, és Szertelen Arviz miatt meg romlott s el szakasztott Gátunkon Ugy-annyira hogy már szinte erőleg érnők, ha el esett Marhai között jobbacsán maradt Marhait kiki hár-man, négyen öszve fogván szalmát földet hordana az öszve foglalt Gátnak le nyomtatására [Dés; DLt 415a]. 1777: az oláhok Szőleje maradt jobbacsán [Szászc-sánád AF; BfR II. — ^aA jégverés után].

3. bővebbecken; cu ceva mai îmbelșugat; etwas rei-cher/reichlicher. 1722: Ugy itilem ha más Regentia ne(m) supervenial a sok boros Gazdák miatt kevés lu-crum lesz az korcsmákrol, de ha szorosb Statusban véte-tődik a Proventusis jobbacsán lenne s gyűlne [KJ. Ré-tyi Péter lev. Fog-ból]. 1751: Az Madarasi szőlő . . . né-ha jobbacsán néha pedig szűkebb(en) termett [Backa-madaras MT; Told. 29/51].

4. kb. mentől előnyösebben; mai avantajos; je vor-teilhafter. 1792: bízta vala a' Feleségem képeben Test-vér Bátyámra Dévai Istvánra azt hogy M Bándi kevés minket illető portiotiskánkat ki véven onnan az hol eddig

volt és jobbatskán el adván a' mit abból kaphatunk, tehát ... folyo Caussáinknak le őrlésére forditanok [Kük.; MbK XII, 84].

jobbad jobbacská; mai bunicel/bunişor; etwas besser. 1571: egy jo paripat keoztunk nem találunk, lofeweknek sokaknak es keossegnek is kijet kijet jobbadnak hallottak nyayatul el üzetek [SzO II, 326]. 1627: Egy vekoni len szál lepedeő tt f l d. — Más Duruáb lepedeő tt f. — d. 65. Item, Annal iobbad lepedeő tt f. — d 85 | Egy viselt Kender szál lepedeő aestimaltuk f l más Egy iobbad Kender szál lepedeő ... f l d. 25 Egy szeősz lepedeő aláhalvo d. 32 [Kv; RDL I. 132—3]. 1637: az Gal Mihaly szőleie iobbad lótt volna az Sarosi vramenal [Szentlázló MT; Sár.].

jobbadik jobbacská; bunicel, bunişor; etwas besser. 1633: Chaualt barani bőrök jobbadiknk No. 62. Alab ualo chaualt döggel holt barani bőrök roszak No. 75 [Fog.; UF I, 311].

jobbadka jobbacská; mai bunişor/bunicel; etwas besser. 1694: Majorság-Szölő Ennek két felől fel menő szelei ... igen pusztások, homolittatni kívánok: a közep(n) jobbadka [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

jobbadocsán jobbacskán; mai binişor, cu ceva mai bine; etwas besser. 1747: Samuel Ur(am) ... beteges alapot van, de most Jobbadocsán van [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

jobbadon 1. jobbacskán; mai binişor, cu ceva mai bine; etwas besser. 1586: Eo kegmek varosul, egy bizonios es reowid napra halasztottak, az Instructionnak iobbadon valo megh igazitasat vgy hogy mind az malom birak vram s mind az Molnar Mesterek megh maradhassanak mellette [Kv; TanJk I/1. 28]. 1589/XVII. sz. eleje: az Legeny rend ez Varosbol el mehet iobbadon valo tanulasnak okaert idegen mesterekhez, orszagokat iarhat az tudomany kedueert [Kv; KőmCART. 7—8]. 1590: ebben a' gondviselésben ha eo kgmek az peres tanachbely vram kesedelmet eveznek, Ne a' Io Akaratnak meg vonasának, hane(m) az Igyekezetnek iobbadon(n) valo vegheoz vitelenek tulaydonicchak [Kv; TanJk I/1. 138].

Szk: ~ *vagyon* (vele). 1651: az Labaim kezdettenek vala faini, most I(ste)nnnek hala ismet jobbadon(n) vagiok vele [Fog.; BK. Kemény Jánosné Kállai Susánna lev.]. 1749: ha meg holt is szegény kis Fiam, ha eletb(en) vagyon, ha jobbadon is had tudgyam, mivel meg nem csendesithetem magamot [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

2. alaposabban; mai temeinic; gründlicher. 1587: Valasztottanak ket fő vramat Eotweos Andrast, Benchel Andrast Hog' . az Istennek tizesseget ... eorizek otalmazak, ha mely zemelyheoz Bizonios Sorok (!) ertetodnek, az bwnnek megh chelekedeseben (igy!), Azokat citalliak, seot iobbadon ertekezwen az bwnreol meghis fogtathassak [Kv; TanJk I/1. 48]. 1588: Jobbadon Akarnak Cancellar(ius) vrammal a' Paticar(ius) feleol zollany veghezny es tudakozny [Kv; i.h. 76].

3. bővebbesckén; cu ceva mai îmbelsugat; etwas reicher. 1595: Bogathj W. fő szolgaiis ... panazolkoda-

nak hogy fel nem erttek volna az elessel: Adatot Biro W. Jobbadon [Kv; Szám. 6/XVIIa. 182 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1621: Biro Vram hagia hogi az keözönseges Postaknak iobbadon Gazdalkodgia(na)k [Kv; i.h. 15b/IX. 17]. 1722 k.: Proventus Pastoris A Nemessektől, a kik(ne)k jobbadon vagyon vetesek Buza Gel. 10 [Msz; GörgJk 125].

Szk: ~ *birja magát* tehetősebb, módosabb. 1589: tudom azt hogy az ado dolgaból vgy vegezenek hogy az ki Jobbadon biria magat tehát az teobbet adgion [Szu; UztT].

4. inkább; mai curind; lieber. 1621: Annakokajert hogj Biro vram eo kglme mindenfele iobbadon el erkezhettek . es az reank imponalt subsidionalis penztis zallithassak, vetettek eo kglmek adot egj vonasra f. 1 [Kv; TanJk II/1. 333].

jobbágy 1. iobag; Leibeigene(r), Fronbauer. 1552: az vytezleo Barchay Gyerg', es Kelemen pap Thorday Olarmester, Theonek ilyen vegezesth, es zerseth (!)... Barchay g'ergis ada Kelemen papnak Harom haz Jobbagyoth [Mezőszengyel TA; BfR]. 1560: En Bethlen Gergely Adom emlékezetre Myndeneknek kyknek yllyk ez lewelnek zerybeh hogy en Attam egy yobagyot az wytezlew hozzwetelky ferencz fiamnak, kynek neue wolah Antal mely Zenthmyclosrol az en fewidemrewl el zewkek es valahol meg talalya mynt ewehoz hozzá nywlhasson es elwyhesshe es wgy tarcha mynt jobbagyat [Ketesd K; SLt J. 1]. 1577: galfy'peter fiatalwy boldissar gereb Jobagia (UztT). 1585: Nemes embernek Ne engeggienek sohol a hostatokbolis hatalommal Jobagiot, vagy zolgath hazakbol ki vinny Wagy egieb hatalmot chelekedny [Kv; PolgK 17]. 1659: Mivel az mostani fel haborodot állapotokba(n) az Orszagban leuő közönseges ellensegre, Toroczka Lasklone, Toroczka Janosne es Toroczka Sigmondne Aszszon(yom) jobbagi fel költék, megh engettük hogj se magok személyekb(en) se Fiok se jozzagokrol soldost az mostani hadj expeditiora ne alliczanak se fiok personal(ite)r ne compareallya(na)k [Thor. XIV/7. fej.]. 1711: Sogor Batizi Janos hagy békét az Demeterpataki Jobbágyok(na)k, mert ha valamí bajok leszen miattad, Isten ugy segellyen valahol talállok meg lülek [Demeterpataka AF; JHb XXIX/68]. 1832: A Márkosfalvi Jobbágyoknak szolgálattok nem volt meg allitva eddig elő hanem az Udvarnak a mi gazdaságbéli baja volt vitték, szántottak, vetettek, arattak, kaszáltak, s azt beis takarítottak — a magok kenyereken — egyéb adományokra nem szorítottak [Márkosfva Hsz; BetLt 1].

Szn. 1573: Jobbagy Peter [Kv; TJK III/3. 197]. 1596: Jobbagi Istvan [Kv; Szám. XXIX/6. 72]. 1598: Iobagi Andras [Kv; TJK V/179]. 1779/1785: Jobbágy Andrásné [Torda; DobLev. III/589]. 1785: A' Jobbágy Familia [Pusztacreges TA; BLt 12].

Hn. 1804/1845: A jobbágy erdő (e) [M.szovát K; EHA]. 1810: A' Kisebb Jobbágy Erdő [uo.; EHA].

Szk: *jobbágyá adja magát*. 1586: Getzy Ferencz Vram . . Itleteben Jowenek magiar orszagbol walamy Zegeny fwtot Nepek kik Jobbadgia adtak magokat [Kv; Szám 3/XXVII. 2b] * *jobbágyá köt vkit* jobbágyá tesz vkit. 1639: Béldi Janos uramot ad monealtuk certiffaltuk es euocaltuk, hogj eo kegielme az Nagod Tablaiaara Segesuarra az mostani szekely terminusra ra tartozzek,

es okat adgia Daruas Georgieot merth keotte Jobbagia [BLt 3] * *jobbágyá tesz vkit. 1604:* En az wonakodaskor ot nem woltam czia halottam az wtan hagi azt mondotta georfi pal hagi czia ket Ember czigankodik arulkodik hagi Engem Jobbagie (!) tehessen [UszT 18/130 Benedek marton Gagi lofw Ember vall.] 1614: Soljom Marton reghi veres drabant fia volt de Balogh Janosne Jobbagia aszonnyal gjarloskodott azert teotte Jobbagia [Kölpény MT; BethU 13]. 1635: meddigh Kouacz Matet jobbagia nem tette uala Lazar Istuan Vram, addigh ez eöreöksegen sem kapdosot eö kge [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1677: Ha penig a' Tisztek kiknek tömlöczökben vitetnek a' gonosztévők, és a' büntetés is, hivatallyok szerint incumbalna, magok bocsátatnák-el, Jobbagyocká tennék vagy meg-sanczolatnák, a' Director evocaltassa, és ha méltó okát cselekedeteknek nem adhatták, legitime convinctatván, Tisztektől privaltassanak [AC 130] * *jobbágyá teszi magát* jobbágyásra adja magát. 1614: Fabjan Laszlo. Ez azert leott Job. hagi az A(n)nyát és hugat nyeluen marasztotta, s hagi el ne budossanak azokert Jobbagia teotte magat [Ehed MT; BethU 60]. | Paducz György Ozdi Györgj szolgálóianal vetkezett mert teotte Jobbagia magat [Lőrincfa MT; i. h. 2b] * *~nak adja magát* 'ua.' 1652: Racz Istvan Aduena most atta jobbag(na)k magat harmadhetre atta magat [Türe K; GyU 95]. 1747 k.: A' modo impostum (!) intercaltatik, hogy senki az jövények, és Sellérek közül bányát az Torotzkai jóságban magá(na)k ne kezdessen; hogy ha pedig valamely ollyas személy eddig-is kezdett volna, avagy ezután is kezdeni akarna, tehát magát adgya Jobbagy(na)k; ha pedig annak magát adni nem akarná, Bányájától privaltassék [Torockó; TLev. 2/1] * *~ot csinál.* 1623: Az giules^a vtan valo szállagossok allapattia küleomb mert az giules utam semmi uton(n), es modo(n), szyn es titulus alatt nem volt szabad Zazlo alol jobagiott chenalnj [Csikszereda; Törzs. — ^aA besz-i ogy 1622. okt. 8-án hozott a székely szabad rendre és a jobbágy-ságra nézve határozatot (EOE VIII, 106)] * *~ul ad.* 1636: Zolya Georgy Miklosfalua(n)^a lako Markosfalui Vram Jobbagya . . . így vall: . . . tudom azt bizonyosan hogy Markosfalui Vram soha ferkas Ferencz Vramnak nem atta Balo Georgyeot Jobbagiul [KaLt Apor István ir. — ^aU] * *~ul adattatik.* 1673/1681: A Supplicans . . . Az Nemes Varmegyével edgyút kopiaival hogy szolgállyon, en azt sem ellenzem, mivel személyében valo Nemességében nem kételkedem de az fundus mellyen lakik, nekem az osztozaskor nyilamban jutvan, paraszti szolgálattal szolgáló Jobbagiul adattatot hogy az előbbi Tisztek s Udvarbirak praejudiciomorra es karomra szolgálat nélkül hadtak, kötelességek ellen cselekedtek [VhU 462 Thökölyi Imre vál.] * *~ul adja magát* jobbágyásra köti/kötelezi magát. 1576: kuty peter ky Vrnk feiedelmwnk zamara walo jobagy lewen, atta volt magat Iobagiul Beldi Kelemennekis [Uzon Hsz; Kp I]. 1592: Herczegh Georgynek adta magát Jobbagiul azon Toot Janos fiayűal kik akkor velle voltak [Dés; DLt 235]. 1670: egy Szekely Istva(n) nevű Zilahi ember adta volt ennekem iobagiul magat, melyet most(n) iobagysagbul fel szabadította(m), semmi közömet hozza nem mondom [Zilah; Ks 65. 43. 10]. 1701: Buga Dávid es Buga Gergely ketten egyek léven Moldvából ide Gyergyoba iövenek mind kettas, s magokot adák

. . . Lázár Istvá(n) Ur(am) keze alá Jobbagiul . . . az Ur holta után innet oda ki buidosodanak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69] * *~ul esik* jobbágyásra jut. 1768: nem lehet nékie itt maradása hanem el kell pusztulni vagy jobbágyul esik a' Groffnak [Nyáradkarácsonfva AF; Told. 3a]. 1782: az édes Atyám Gál János . . . Kovásznai szabad ember volt kiis történetből egy kecskét lopott volt, meljéből a' jött ki, hagi Jobbagiul esett miatta a' Mikes familianak [Dombó KK; JHb XIX/22. 25. — ^aHsz] * *~ul kötelezi/köti magát.* 1637/1674: Morosi Pal feje valtsagaert atta volt es kötöte magát . . . eöreökös jobbagiul [Hr 2/3]. 1642: Szeoleo vagion nyolcz hold; de ennek negy holdgyat ereoszakkal veotte uolt el Zikszay: es nemelлык csak az szeoleo keduejert keoteotte uolt magat Jobbagiul [Bh; GyU 73]. 1700: Munyától Molnár al(ia)s Erdelyi Pétertől hallottam eszt hagi mondotta, En azért köteleztem magamat Csonokosi Balint ur(amna)k jobbagiul; hagi reám fogták hagi en vertem volna fel az málambeli szuszeket [Csolnokos H; Szer.- Gabriel Cserna (40) ns vall.]. 1727: Bala István lopta volt el a penzt . . . és fel kellett volna akadni, ha a p(rae)titulált Ur eö Nga meg nem váltotta volna az akasztó fátol . . . ezért kötötte magát ide, az Mgs Udvárhoz örökös Jobbagiul [Hévíz NK; JHbT] * *~ul obligálja magát* jobbágyásra adja/köti magát 1757: Sipos János . . . mitsoda okból obligalta magát Jobbagiul Akasztó fatol váltatatté meg, avagy Tömletzből szabaditatatt meg [Dob.; Ks. 4. VII. 8 vk] * *adott ~?* adományozott jobbágy | ? vkitől vkinek átengedett jobbágy. 1619: Az miolta en elek s Ismerte(m) feneo szegy Galt Becz Pal Jobbagia uala s amigh ele eoue leön, az Régy szabadsagkoris eo Jobbagia uala, ne(m) adot Jobbag hane(m) eös. Gal Peter eö fia^a | Tudom hagi az Zent Jmrehj Gal Peter feneo szegy Gal fia Jsmertem feneo szegy Galtis s az Becz Pal feöldin lakik uala de ne(m) adot Jobbagi uolt czia feöldéon laka^b [BLt 3. — ^aSanta Balint Tusnadj (70) lib. vall. ^bBetegh Andrasne Anna (60) vall.] * *donációs/donált ~* fejedelem adta v. adományozott jobbágy. 1613: Petrus literat(us) Vice Judex Regius de Z Georgy (fassus) E(st) . . . hallotta(m) hagi monta Beldi Kelemen vramis Virag Georginek es <a>z Gabir Peter fianak hogy ne kössek fejekett, mert ugian(!) fejt ueteti Gabi(r) Péternek. Meghis oda keotek fejeket Beldinek. hoc addito Veres Benedeknek kwlön biraja volt hagi sem az Donalt Jobbagioknak [Csz; BLt 3]. 1617: Tudo(m) hagi Boldiszar Peter az Tusnadj az meni Jdeot Emljtek Vgi szolgált mint Jobagy, Nem Volt Donatios Jobagy Az Vtan az fejedelem zazloja ala ada magat, es Vgy kezdé zolgálni [i. h. Petrus L(ite)ratus de szentgeorgy Vice Capi(taens) Sedis siculj(calis) Csik Gergio et Kazon (70) vall.] | Marto(n) Georgy az Tusnadj fiajua! Eggiut Eos Jobagia volt, Becz Palnak, es Becz Palnenak, az Mihaj Vajda Ky Jeouetelejgh, nem Donatios Jobbagy volt [Tusnad Cs; i. h. Nagy Peter (60) jb vall.] * *fejekötött ~.* 1606: A. Zent Paly Kornis ferench Vram. Incti, oklandj Elekes Istua(n), es Karachon-Haluj (!) Salati Balint. A. Comp(ro)bat hogy az Alperesek eö neki eösteöl maratt Jobbagy, Seöt Elekes Istua(n)nak az Attia vgyan feje keötött Jobbagia volt az elejnek J(ncti) Comp(ro)bant hogy eök ne(m) eösteöl maratt Jobbagyi az Anak, Elekes Istua(n)nak az Attia sem keotte fejet az A. elejnek . . . Ha zinte keötöte volnais az Attia de eö ne(m) keötöte, s ne(m) lezen Jobbagia [UszT 20/113]. 1614: Feierdy Georgy ekteleen

paraznasagert feikeoteot Job. [Árvádfva U; UszLt VI. 56. 101]. 1619: Czieh Lazlo wrunk parancziolattiaual kerette uolt meg. Kopacz Miklos neuu Jobagiut Zent katolnait ki w neki lopasaert feje keoteot Jobagia uolt mint hoga akasztó fatol ualtotta uolt meg [Szentkatolna Hsz; Berz. 15/9]. 1732: Ezek ketten feje kötött Jobbagyok edgy héten két napot szolgálának [Szászsztjakab SzD; TSb 51] * *felkért* ~ visszaigényelt jobbágy. 1627: Az eoregh meddw Tehenek keozoet vagio(n) egy fel kett Valazuti Jobbaginak egy szeoke tehene [Mezőrius MT; BLt. — ^aEgykori földesura által] * *fiskális* ~ kincstári jobbágy. 1663: Rettegi Istva(n) Uram(na)k Rettegi Fiscalis Inscriptio iobbagi [Retteg SzD; RLt]. 1731: Ezen vallók minnyájan Károly Fejér (igyl) Vár(me)gi(é)ben Nagy Aranyason lakó házas tüzes residentias Fiscalis Jobbagyok [WassLt]. 1775/1781: minnyájan az örögek ki adták, hogy ide valo Fiscalis Jobbagyok [Szelistye TA; JHbK LII/4. 144] * *fugitivus* ~ szökött jobbágy. 1666: Az fugitius Jobbagiokat Eö kmeek Eggiüt reducaliak, ha pedig eö kmeek keözzül, kmeek mellikis hol mit Es kijt reducalna, keöltesit az masik fel refundallia, resze Szerent [Altörja Hsz; Borb I.]. 1671: A^a fugitivus Jobbagyokról és Reductiojokról irt 1657. esztendőbéli ugyan Besztercei negyedik és Fogarasban 1666-ban augealt Articulusok tartassanak-meg ez után is [CC 58]. 1712: Biro Samuel Uramis ... cserében ada az Falú Nagylak teriben ... egy pusztá fundust, hová mostan Arannys szekről reducalando egy fugitivus Jobbagiát akarná Boér Samuel Ur(am) telepíteni [Nagylak AF; DobLev. I/76]. 1765: (Néhai Foris Mihályt) Anno 1723 ... Vas Miklos Uram fel kértven Ugyan Kobólkúton^a meg is kezesítette volt mint maga haram széki Gelenczei Fugitivus Jobbagiát [BetLt 6. — ^aK] * *gyalogszeres* ~. 1681: Gyalogh szeres jobbgi 8 [VhU 216]. 1706: Vagyon ezen Jozsághoz Szolgáló jobbagy nrő 36. kik közzül a Marhások Nyárb(an) Marhájokon három nap. Telben két nap szolgáltak; Az gyalog szeresek pedig Nyárb(an) ött nap, téb(en) két nap dolgoztak | A jobbagyok tavasztól fogva hetenkén (!) marhajokon haro(m) haro(m) nap, a gyalog szeresek nyarig három nap, nyárban pedig négy nap [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.] * *gyökeres* ~ ősjobbágy. 1722: nincse(n)ek örökös és gyökeres Jobbagjim [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból] * *hetes* ~. 1687: (A) hetes szegény Jobbagyok ... Juhászok mellett szoktanak telet szaka ki vált hetelni [Máramarossziget; Törzs] * *konfiskált* ~ (a fejedelem v. a fiskus számára) foglalt jobbágy. 1614: Chiutak Georgy Vrunk zamara ualo Confiscalt Job(agi) uolt; az uta(n) Nobilaltatta magát [Kovácsna Hsz; UszLt VI/56. 353] * *köteles* ~ fejekötött jobbágy. 1591: Leottenek kezesek Boldisar Sandorertt Benczediertt Boldisar Danel Benczed^a ki Balasi Ferencz hazaba(n) lakik ki ne(m) köteles jobbgi [UszT. — ^aU] * *külső* ~ 1774: panaszkodtak a Jozságbéli külső Jobbagyok, hogy Balint Uram eö kigyelme minden Juhtol egy egy Sustákok vont az ollyan Embereken, á kiknek 10. Számbol állo Juhai nem voltanak [Mocs K; KS Conscr. 49. — ^aPasztorkodó jbnépségre vonatkozhatik] * *marhás* ~ igás robotot teljesítő jobbágy. 1611: Mindenwt val Jo-szagomban Szegeni es Marhas Jobbagiornak szama^a [Somkerék SzD; Ks 73/55. — ^aKöv. a fels.]. 1670: az Dua Axnak uoltanak akkoris elegendeő marhas jobbagyi [Cszs; Eszt-Mk]. 1706: Illyefalván ... az marhás

jobbágy egy héten két nap szolgál, a sellér edgy héten edgy nap [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.] * *örök/örökös* ~ ősjobbágy. 1589: Aggiuk emlekezetre Mindeneknek, az kiknek illik, az mi léueleunknek latoinak hoga ... Nemimemeu Vetsegekert ... Egied Miklos Egied Antal Kemenj Gieornek Eoreokeos iobbagia leze(n) soha az eo feoldereol el nem mennek, hane(m) ugi szolgálialik mint feoldes Vrokat [Gyerőmonostor K; KP]. 1592: Az Arkot Azerth Az eorekes Jobbagi Arokollia az Regi foliasba [Usz; UszT]. 1628: Magyar orszaghi Istuan ... minden maraduany visza maradgianak, Eöreök Jobbagiul Kouaczi Istuannak vagi posteritassinak, mindennemő Ingo bingo, fel keleő marhayal és Jauayual, mindeneket visza adgion Gal Peter, Posteritassi Kouaczi Istvan-nak es posteritassinak [Mezőmadaras MT; Berz. 12. 92/99]. 1635: Pagocziaj Mihaly az Hercéghe Istua(n) Ura(m) szwle attyanak ... eorökös Jobbagia vala [Bala MT; SLt AY. 42 Nicolaus Georgen (35) vall.]. 1797: monda Vantora Balasné, azért nintsen harag édes Zalani Laszloné Aszszonyom, mivel Kegyelmed Mosáne Aszszonyonak nem örökös Jobbagya Tsak sellere [Málnás Hsz; Mk II. 8. 260. Katona Istvánné Kis György Máris (40) vall.] * *örök/örökös* ~ *ul adja (be) magát*. 1580: Ada be magatth Kozarwary gergelnek, racz peter ... fiurül fiura eörevk Jobagül [Melegföldvár SzD; SLt EF. 1.]. 1597: My keöz birak ... Zekely gergely Zaz Somboron^a lako Nemes Zemejly, es Rabochy Janos panchel chehy Nemes zemyly ... Adgiuk emlekezetyre es tud(as)arra Mindeneknek Az kiknek illik Az my leuleönknek rendiben Hogy my eleötteönk, zabad Akarattya zerinth es kezytis bi ada mi Nekéönk, adá eöreök Jobbagyull magát fiurull fiura meg hihatatlantul Keötelenen lakozo Ozuay Istunn, Mely vgian ozuay fiu ... Az vitezleő Baad Istuannak ... panczelseihen lako Nemes zemylnak [Páncélcseh SzD; RLt O. 5. — ^aSzD]. 1616: Egi Kouaczj Tiudar neuo ember zabad akarattia zeorent ada es valla eo magát eoreokeos Jobagiul fiurull fiura Az vitezleo Also Balasfalvi Cziereni Farkas uramnak, Belso zolnok varmegije feo Jspannianak [JHb] * *örök/örökös* ~ *ul köti/kötelezi magát*. 1605: keotek magokat eoreok Jobagiyul ... ugy hogy w kmeis hadakozastol es minden zedestel vedestel meg oltalmazsak es gongyokot visellyek [Vécke U; Bállt 61]. 1637/1674: Marosi Pal feje valtsagaert atta volt es keötte magát eöreökös jobbagiul [Hr 2/3]. 1657: egy Mező Gyeörgy nevű nőtelen ifju legeny kötelezte magát örökös jobbagiyul Nemzetes Vas Janos Uramnak [Cege SzD; WassLt 25] * *ős/örökös* ~. 1638 k.: Keobleosi Thamas falu pasztora eos iobbagy alias gialogh zolgal [Km; GyU 29]. 1655: Bukur Juon ... mindeltigh Bornemisza Boldisar uramot szolgáltá, s ő örökös ősjobbágya volt, annak utanna meg halvá(n) Bornemisza Boldisar szallot az fiara Bornemisza Sigmondra, s ő is megh halvá(n) szallot Kornis Ferencné Aszszonyomra Bornemisza Judith Aszszonyra [TSb 2]. 1681: Betlenös nevű falu Betlen Domokos vrunknak ősjobbágy szolgált iobbagi voltak de Bizonyos időktől fogva nem adozvan eddig valo szofogadatlansagokert adoioik(na)k meg nem adasaierit negy ökret es ket tehenet, es az mennyi penszt nyargalokra az Asz(ony) eö kge^a költet aszt meg adgyak mellyet de praesenti meghis adtak [BLt Thuroczi András közbíró, Désfván^b lakó kezével. — ^aBethlen István tutora Bánfi Zsigmondné Veér

Krisztina. ^bKK]. 1731: ezen elő számlalt emberek és ezeknek Elejek mind ős örökös Jobbagyi voltanak az Vrnak Kemény György Vrnak és Meltošagos Eleinek és ugyis szolgáltak mint örökös Jobbagyok [F.gezés NK; KA. Opra Rusz (80) j b vall.]. 1761: azon ... Sztanisa^a nevű egész Faluban hány ős örökös Jobbagyok vagynak azoknak külön külön hány fiok vagyon, és mind magoknak mind pedig fioknak mind neveket mind pedig idejeiket mondja meg [JHb LXVIII/2. 9—10. — ^aSztanisa H] * szállított ~ telepített jobbágy^a 1656: Keves Joszagoczkanrul teszek illien dispositiott Szallitott, es penzen vót Jobbaginkis vad(na)k maid mindenik joszagoczkanba(n) [Adámos KK; BálLt 93. — ^aAzaz a szóban forgó helyeken nem ősjobbágy]. — Vö. a telepített ~ szk-tal. A jobbágyszállításra I. GyU LXXVII—VIII; SzE 439—41 * székes ~ ⁷? 1774: hány számból álló székes Jobbágy légyen ... Nem tudom. Dézmat Nemis szoktak adni székes Jobbagyok [Szentdemeter U; LLt 17 Vall.] * taksás ~. 1666/1781: Dicseretes Eleimnek (: kik ez Hunyadi varossomat eleitől fogvan idegen és jövevény emberekkel pusztassagbol eppitgetvén szar-nyok alat oltalmazták : nyomdokokat akarván követni, ezen varosomban lako Timar Vlad nevű taxás jobbagyomat, enis esztendőről esztendőre nyolcz forint taxa adozásban es tiz napi szolgálatban magát feleslegét, es utanna következendő maradekit megh tartom, hazatis minden egyeb onussok alol eximalom ezen levelem által [Vh; VhU 229]. 1673: Haczögön^a lako Süveges Zaharia Suplicatiojara valo valasz az szolgalo Jobbagyra nagyob szükségem vagyon mint az Taxasra [VhU 443. — ^aÉrtsd: Hátszegen]. 1706: Szent Léleken^a ... vagyon két Taxas Olah jobbágy, kikis esztendőnkent edgy edgy tömlöt adnak [Törzs. Rákóczi inv. — ^aHsz] * telepített ~. 1650: Losardon Bajkas Gergelly nevű telepített jobbagyom [Kv; JHb III/7]. 1693: Ezen kívül ha' mi acquisitumot <ve>het<e>nek szánto <földek>, retek, Szőlők, örökségek vetemenyes kertek, acquirált és telepített Jobbagjok akarmely portioba(n) ... így számlálá elő^a [Ne; DobLev. 1/37. — ^aKöv. a fels.]. 1699: Medgyes falván lévő telepített Jobbagyok [Meggyesfva MT; BálLt 93]. — Vö. a szállított ~ szk-tal * uratlan ~ (magát még senkinek) le nem kötött jobbágy. 1620: Kis Pal Balintnak ... conferralam ... három buidosso vratlan Jobbagyokat mind(en) neucl neuzeuendeo javackal vgy mint Labas marhaiocall szanto feldeckell ... ezeket az zemelyeket es hazhelyeczet ... engedgye bekessegesen birnyi [Kp I. 27 I. Bethlen István ad.] * zálogos ~ (el)zálogosított jobbágy. 1562: Attak Kemen Janosne Azzonyomnak . Derethen Egy zalogos Jobbagyoth, kynek Neue Kowachy Lwkachy [K; KP]. 1622: miuel hagi az teorujjnek kj meneteli bizonytalan, Czefej Benedek vram magaban zaluan kire ezen Zalanczi Istuan vramat Hogi eo kegmek ne faraztanak czefej Benedek vramat touab teoruenjuel, ez ket megh neuzeu Zalogos iobagiert hanem teorujj nélkül erezenek megh Eo kme(ne)k [Mihályva AF; JHb LXVI/11].

2. ~számban jobbágy módjára, jobbágyként; ca iobag; als Leibeigene(r). 1617: Tudo(m) azt hogy az Kozmasi^a Pap Istua(n), Becz Palne Azoniomot szolgálja Jobagy szamba(n), de nem tudo(m) hogy Donatios loť Volna [BLt 3 Demeter Thamas de Tusnad szeretszeg^b nob. (50) vall. — ^aKozmáson (Cs) lakó. Cs].

3. kb. alattvaló; supus; Untertan. 1558: el mwlt napokba ketzert kwitem vala igartho christophot az w felsege Jobagiat, ky Rettegen fw porgar, az w felsege Zolgalatiara, oda Berterkchere (!), kmetekhez az w felsege varosaba, hogh w felsegeeknek vasarlona [Retteg SzD; BesztLt5 Margay Menharth gr. Thymar beszt-i bírőhoz]. 1588: Nagnak^a zegeny es hiu Jobbagy Deseon lakozok Themesuari Janos deak, es Vas Kelemen desy eskwtt polgarok [DLt 222 Temesvári János kezével. — ^aA fej-nek].

4. kb. alávetett, alantas; subordonat; Unterworfen(e)r, Hörige(r). 1622/1723: Annakfelette gyalázatos szókkal illette Koronka^a a' Bodoniakat^b, mellyel nem tartozott volna, mert Bodon nem Jobbagya Koronkának, hanem megyés társa; Azért minden tisztességgel tartoznak egymásnak [HbEk. — ^aMT. ^bHagymásbodon (MT) lakosait].

Ha. 1589: jobbágyokat [Szenttamás Cs; SzO V, 144]. 1623: jobbágyokat [Retteg; SzD; Rápolti lev.]. 1626: iobagiokat [Szu; Pf]. 1645: jobbágyinkot [Sszgy; SzO IV, 282]. 1665: Jobbagyokat [Vaja MT; VH]. 1666: Jobbagiokat [Imesfva Hsz; LLt]. XVI. sz. v.: Jobagiunkoth [K; BLt]. 1702: Jobbagyomot [Petek U; Hr 1/21]. 1703: jobbágyak [Gysz; LLt]. 1713: Jobbagyak [Mv; MvLev. 9]. 1718: Jobbagjakat [Baca SzD; LLt 2/3]. 1727: Jobbagyokrul [Dés; DLt Inv.]. 1750: Jobbagyakkal [Mocs K; KLev.]. 1751: Jobbagyat [Marossztkirály AF; Told. 29]. 1772: Jobbagiokat [Héderfája KK; Pf]. 1777: Jobbagyakat [Hosszúaszó KK; BLt 9]. 1805: Jobbagyak [M.sülye AF; MúzRadák].

jobbágyarató secerátor iobag; Fronernter. 1750: Pap Mihály kéréllő szóval kérte az jobbágy aratókat, hogy segítsenek vagy két darabotska búzájának felaratásában [Perje Sz; Told. 3.]

jobbágyasszony az előtag birt. szr-os alakban is; primul element al compunerii și cu sufix posesiv; das Vorderglied auch in Form mit Possessivendung; femiele iobag; Fronbäuerin. 1622: tudom hagi Bainz Peternek egy Jobbagia azzont ada Becz Imreh az hol Balas Janos lakjk oda zallitta, s eot zolgaia [Szentmárton Cs; BLt 3 Tomas Rezeg (60) pp vall.]. 1635: egy Gal Orbanne nevű iobagy aszonja ... ha ... el találma meny es budosni ... szabadoszon hoza niulhassanak [Noszoly SzD; Ks 42. F]. 1677: Az 1646 Esztendőbéli Articulus szerint a' lopók, ha kik érdemek szerint exequaltatnak, azoknak javokbol elsöben-is a' károsok contentaltassnak, ha mi abbol marad ... Földes Ura számára hagyattassék, annak szabadságában lévően, ha magának reservallyae, avagy peng a' Jobbágy Asszonyoknak és gyermekinek engedi [AC 130—1]. 1712: En azt bizonyosson hallottam az jobbagyam Asz(ony)tól Béres Istvánnétol hogy eo az iffiu Csegeze Jánossal, és Jakabbal hármán Apával Anyával egy testvérek voltak (így!) [Nagyegrestő KK; BetLt 6 Csomor Mihály (48) nemes kezével]. 1730: most esztendeje jó reggel keresni kezdem az Szántó taligámat, s — az jobbágy Asszso(nyo)mon keménykedem vala ... az jobbágy Asszso(nyo)m mondá hogy, keressük Szakács Mattyásnit, oda menénk az házához s — ott találám meg [CSatószege Cs; Borb. I Mihály Deák Uram de Al Csik Csátó Szeg (39) ns vall.]. 1774: a kenderből minden Esztendőben Szötettek az Jobbágy Asz-

szonyokkal három vég vásznat [Mocs K; KS Conscr. 24]. 1781: mig Jobbágy Asszonya volt magam ottan voltam viz segillen hívutt bé [Komolló Hsz; HSzjP Th. Gáspár (40) jb vall.].

jobbágy-asszonyember jobbágyasszony; femeie iobag; Fronbäuerin. 1774: egy egész nap nyúltz Jobbágy Asszony Ember rostaltanak buzát [Szentdemeter U; LLt Fasc. 69].

jobbágybéres jobbágyrendű béres; rindaş iobag; Fronknecht. 1774: Praefectus Uram négy Tulkot teleltett itten, mellyeknek gondviselésekre különösön egy Jobbágy Bérest tett [Mocs K; KS Conscr. 90] | volt .. az udvarban négy Praemondás Jobbágy Béres [Szentdemeter U; LLt Vall.25].

jobbágybíró birt. szr-osan is; şi cu sufix posesiv; auch mit Possessivendung: jobbágy-udvarbíró; vátaf iobag; Fron-Hofrichter. 1595: Akkor az eyen ... az Zekel Moises vram Jobbágy biraiok az Varga Jstva(n) négy cökret el hoza, be teriti az eonne(n) kapujan az biro az eo maga hazához [UszT 10/104]. 1716: azon ökröket el vöttek hatalmasul ... másnap osztán hozzam jüve ... jobtek hatalmasul [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. 1722: bagy bírja [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. 1722: az Öcsém ... két pénzelt tiltotta az Ur Vass Daniel Uram Rosina Thodor névű Jobbágy Biráját hogj azon helljre Malmot ne épéttene [Balázsháza SzD; WassLt Mera Kiriillya (50) jb vall.]. 1726: ezen házban nem laktak hanem Jobbagyot tartottak benne a Jobbágy Biro bottya alatt valo portiozo ember volt [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 4]. 1752: Toldalagi Mihály Ur Hudokon (!) lako Praecup Jakab névű Jobbágy birot annyira meg verette volt hogj az földről masok huzták fel [Told. 37. 44]. 1839: Angyalosi Székely gyalog Ferentz László (58) felell Donáth Lajos a' mint a' jobbágy Birotol hallottam adot fizetett [Angyalos Hsz; HSzjP].

jobbágycigány cigányjobbágy; tigan iobag; Fronzi-geuner. 1764: Szamos ujvár Örmény Város Jobbágy Cigányat Providus Laczi Jósit, kijs ... a nevezett Város fogházában vagy kalitkájában raboskodik; esmérie a Tanú? [SzúvLt vk]. 1812: kére Nagy Elek Ur Tkts Retegi Mihály Urtól ... Száz Német forintokat, igérvén ezenn Summa pénzért, és per Manus ássignálván örökösön és Nullum Jussal három Jobbágy Cigányait^a [Patka K; RLt O.2. — ^aKöv. a nevek fels.].

Szk: *fugitivus* ~ (el)szökött cigányjobbágy. 1812: *Fugitivus* Jobbágy Cigányok az öreg Mihokának, kiis örökös Jobbágy Cigány volt ezen részen, ma is életben lévő fia i: m. Josi ... Minya Filep Andris fia Pali házaz ... Musikus, és minnyájon Tégla vető Czigányok [Szászfenes K; Ks 76 Conscr.] * *örökös* ~ → *fugitivus* ~ * *transmigrált* ~ áttelepedett/telepített cigányjobbágy. 1772: Mások Jurisdictionja alá Transmigrált Jobbágy Cigányok [Bálványosvára SzD; Ks 101 Conscr. 79] * *vasművelő/vasműves* ~ jobbágycigánykovács. 1754: Nyámczura Juvon névű Vas műves Jobbágy Cigány ... Also Ilosvára költözik és ottan hely tartó és üllő Czigánya léssen [Monostorszeg SzD; SLt 35. AA. 37]. 1774: Ezen Faluban vagyon egy vas művelő Jobbágy Cigány, mellette levő Segítő atyafiyaival, kikis mikor kívántatik vasmivekkel, s egyeb robottávalis szokták

Szolgálni az Udvar, a mikép(p)en a szükség hoz(z)á [Mocs K; KS Conscr. 73].

jobbágye jobbágyi szolgálatot teljesítő ekefogat; atelaj de plug cu care se prestează obligatie de iobag; Frondienst leistendes Pfluggespann. 1774: Ezen Jozság mostis olyan állapotban, és statusb(an) vagyan egyéb képpen mint Néhai Groff Eszterházi Daniel Ur eo Naga idejében volt, hanem éppen az Jobbágy Ekék kevesedte nek meg az üdönek szük volta mián [Mocs K; KS Conscr. 44]. 1821: Lázár József úr ... talán kissebségnek tartván a constitutionális székely törvényt követni — maga jobbágy ekéit beküldvén tisztartójával együtt, egy darab terrenumot barozdálatott maga számára, amelyre három házakat is építhetett volna [Ditró/Szár-hegy Cs; RSzF 140].

jobbágyember iobag; Fronbauer. 1631/1733: löt volna mindenkor az it lako Jobbágy embereknek Szabadságok arra és Authoritasok hogj ... edgyik Ur részén lako paraszt ember, adot és mindenkor adható a maga Szöllőjéből Léányának részt a' mikor más Ur részén lakó Jobbágyinak akár ki jobbágyának házaitotta, és így maga Földes Urától az Szöllőt el idegenithette [Balázstelke KK; JHBK XXXIII/4]. 1632: A falu törvénye penig ez, hogj akar szabad ember akar jobbágy ember házánál a füst megaluszik, harmadnapig vagy legtovább két hétig hogj nem szolgálnak rólla a falu közi, a falura visszamarad azon falu nyila [Udvarfva MT; Barabás, SzO 368]. 1681: Valakit megh fognak és á várbán viszik; ha az Ur eo Nga joszaga beli jobbágy ember leszen, annak Tömlöcz valtsaga (: ha csak egi ejjel halis benne :) valamennyi személy annyi nyolcz pinz [VhU 71]. 1731: Bires István tehetős gazdag Jobbágy ember volt [Papoc Hsz; Szentk. G. Mikola (70) jb vall.]. 1766: A mult visitation meg itültetett volt hogj a Pokai nemesség vagy Patronusi modon fizessen a Papn(a)k vagy köz modon, ne pedig vgy amint ennek előtte ususban ment volt az ott valo némelly nemessek fizetése amelly anyit nem téssen mint egy jobbágy ember fizetése [GörgJk 207]. 1778: bennünket Jobbágy emberektől fel lármázván le jöttünk ... a Falub(a) [Kéménd H; JHB XXXI/51. 70]. 1785: Az Házaz Jobbágy Emberek(ne)k Feleségeivel minden Esztendőben fontatt, és szötet [M.bikal K; KLev.]. — L. még MetTr 345; RSzF 233.

jobbágy-erdőpásztor jobbágy-erdőkerülő; pädurar iobag; Fron-Waldhüter. 1772: Tudgyaé a Tanu ..., hogj ... T. Nemes Kövár vidékin Drága Vilma^a Lakó Providus Dáncs Ignátot ... Groff Széki Teleki Adam Vr eo Nacsága Jobbágy erdő Pasztorát Hirse Vrsz Szamosujvari Communitas Jobbágya s egyszer s mind a' meg Nevezett T(ord) Vilmai Lakosok(na)k hűtes Falus Birája ... meg támotta verte, taglotta Vass vilával a' vagy csakányal Lábát öszve törte hordozta más Complex tarsával együtt [TL vk. — ^aSzD].

jobbágyfalvi a Jobbágyfalva (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i a toponimului Jobbágyfalva/Valea; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Jobbágyfalva I. mn 1. Jobbágyfalvához tartozó; care aparține satului Jobbágyfalva/Valea; zu Jobbágyfalva gehö- rig | Jobbágyfalván levő; care se află in Jobbágyfal-

va/Valea; in Jobbágyfalva befindlich. 1576: enys wgy twdom nylywan hogy az gyortyun pataka az hatara a Jobbágy falvy erdeőnek [Jobbágyfva MT; EHA]. 1577: az giortian erdeie Jobbágy falvy határ [BálLt 79]. 1630: igen Frequentallia uala Thot Mihaly az Thot balas Jobbágyfalui hazat [i. h. 48]. 1699: a' Jobbágyfalvi Csere [Andrásfva MT; EHA]. 1778: (Az) erdők a' Jobbágyfalvi két fordulo Hátároknban a' Nemes Czere nevű erdőn kívül, régi időktől fogva, szabadon voltanak [Jobbágyfva MT; EHA]. 1786: a Jobbágyfalvi alsó Fordulo határ [BálLt 92].

2. Jobbágyfalvára vezető/vívó; care duce la Jobbágyfalva/Valea; năch Jobbágyfalva fűhrend. 1641 e./1687 k.: egy hold föld Jobbágy falvi út mellett [Tompá MT; MMatr. 257].

II. *fi* jobbágyfalvi lakos; locuitor în satul Jobbágyfalva/Valea; Einwohner von Jobbágyfalva, Jobbágyfalvaer. 1577: Nyluan Tudgia hogy a' Jobbágyfalvyak eltek^a a' Toth fiakkal [Jobbágyfva MT; EHA]. — ^aHasználták a földet | meg alkuttanak, vgj hogj nioicz forin-toth ada chykfalua^a a toth fiainak es az toth fiais az Jobbágyfaluiakkal eggiwth zabadba hagiak az chykfaluiakath, hogj vezzeot karot Zabád legien uagnioik, de termeo fat ne legien Zabád keowetetlen az Jobbágyfaluiaktól [BálLt 79. — ^aMT].

jobbágyfasz szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *szal csinált* jobbágyfasmzette; ~ *precreat* de un iobag; von Fronbauern gezeugt. 1684: Atta ... Jobbágy faszszal csinált Beste lelek, kurafia, tudom ki jobbagia vagj, mert Bánfi Farkas Ur(am) jobbagia vagj [MNy XXXVI, 269].

jobbágyfi jobbágyfászarmazék; vlăstar de iobag; Fronabkömmling. 1614: Nagy Lazlo lofeő Jozagba(n) lakik, de Jobbágy fi volt [Bikfva Hsz; BethU 233]. 1637: Papok Pópa Maylatt Ez paraszt hazat es örökseget bir magais Jobbágy fi [Netot F; UC 14/42. 112]. 1688: Pópa Paschul al(ia)s Gyerenicze Jobbágy fi. Az Máros mellett Sz. Kiraly táján Paposkodik [Szaráta F; ÁLt Urb. 19].

jobbágyfickó jobbágylegény; flăcău iobag; Fronbursche. 1729: adá eő Nagysaganak Eresztevenyi Istvan Uram jobbagj ficzkojat ... eőreők eőreőkbe [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP]. 1742: Egy Hamar Farkas nevű Jobbágy fitzkaja az Vr Atyám Vr(am) ő Naga(na)k fogva esett vala ... azért hogy ... ket lovak talatattak a kezén ... melyet azon Jobbágy fitzkó midőn meg fogták és irtozatosan verték feltiben mondott volna, hogy az Attya Hamar János Cserelte lopott lovakkal [ApLt 2 Apór József Hsz rendeihez]. 1749: nehaj Gubernator ur ő Exllyá Szász Nyiresről^a egy Kerekcs Laczko nevű jobbágy ficzkoját be vitette volt az maga Udvaráb(a) és Szakácságra tanitátá [Kóród KK; Ks 17/LXXXIV. 24. — ^aSzD]. 1763: A Mlgos Asz(sz)ony eő Nga keze, és servituma alatt lévő Jobbágy fitzkoz Pap Gyurkát ... ki által vitteté ell az udvartol? [Kük.; Ks 22/XXIa vk].

jobbágyfickóbeli szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *rész* (örökösödési osztálykor/osztózáskor) vmelyik osztózófelet illető jobbágylegényrész; (la succesiune) partea unui flăcău iobag care îi revine unui din cei care fac împărțea; (bei der Erbschaftstei-

lung) einem der Teilungspartner zukommender Fronburschenteil. 1781/1785: Léven két árva Jobbágy fitzko Pusztá Egresi ..., az Atyafiak ezen két Jobbágy fitzko-beli részét Jobbágy Anna Aszszony engedé Atyafiságon Jobbágy Judith, es Klára Aszszonyéknak, Jobbágy Judith Aszszony ismétlen azon Jobbágy fitzkokbéli részt Jobbágy Klára Aszszonynak olyan formálag cedála, hogy ... Mik Von nevű Jobbágy Legényét adá által érette [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 237].

Amint a fenti kijegyzésből látható, az „elosztott” személy egyik osztózófelet jutott „rész”-ét a másik osztózófelet magához válthatta.

jobbágyfiú jobbágyfi/származék; vlăstar de iobag; Fronjunge/abkömmling. 1635/1650: valamely Eotues Mester Inast akar szegőttetni ... Elseoben azt tudakozza megh az Mester szorgalmatosson mikor hozza fogadia, ha nem Jobbágy fue ha nem budoso, es ha jo nemzet [Kv; ÓCjk]. 1641: Thoroczky Borbely Istuant ... az Attja Borbely Gergely ki Galfi Janosnak Borbellya volt, vgj szegőttette penigh mint maganak szabadost, es senkihez nem kötelest miuel mi akkori wdőben Jobbágyfiat sem Inas szamb(an) sem penigh Borbely Mesternek az mi czehünkben be sem vőttünk [Kv; Thor. XV/8]. 1816: az mostani kivilágosodott törvén szerint, aminthogy jobbágyfiútól született leány is megnevesedvén férjhezmenetelivel jószágot nyert, engemet is illet ügy eszerént [Szarhegy Cs; RSzF 243]. 1855: A jobbágy fiukból beszoktatott cseléd haláláig szolgálja földes urat [Újre 181].

jobbágyfogadás jobbágyrendű vendégfogadás; círciumar/hangiu iobag; Frongastwirt. 1783: P. Nyégra Vaszilly Mlg. G. Korda György Ur eő Excellentiája Jobágy Fogadossa (30) [Faragó K; GyL].

jobbágyföld jobbágyhasználatban/tulajdonban levő föld; pámint în folosință iobăgească; Frongut. 1712/1777: mind Vajai, Lörintzfalvi s mind Nyárádtői es Sz. Lászlói s több faluk mind N(eme)s es Jobbágyföldök, rétek, erdők etc. a két rész atyafiak között mérődjének s limitaltassanak ad aequalis partes két felé, melyeknek is két felé mérésére authoraltattak közüllünk: Vajai Harko János, es Harko Ferentz es Szent Geritzei Jakab Miklos [Msz; DobLev I/79]. 1749: a' Tserefalvi útnál két felől^a Jobbágy föld [Koronka MT; EHA. — ^aSzom-szédja].

jobbágyfullajtár jobbágyküldönc; curier iobag; Fronbote. 1736: Orbán Elek ... égj ... Jobbágy fellajtárára ... igen meg neheztelt, őtött meg fogatta, es az Tordai Tömleczebe indittatta [Harasztos TA; Orb.]. 1750: Bencenczi paraszt személyek^a kézek be adással valólanak kezességet magokra ... Olosz Ferencz ur(am) Bencenczi Diuksoran Szimedru nevű Jobbágy Forrejtárért [Bencenc H; BK 1105. — ^aKöv. a fels.].

jobbágyfundus jobbágytelek; sesie iobăgească; Fron-Hausgrund/Hof. 1687: Az melly funduson az Biro Kovács Márton lakik ... kett Jobbágy fundus Bövön ki telik Belölle [Derite K; WH]. 1732: (A) N(e)m(e)s Curia ... allyából Jobbágy ház helyeket excindálták, mostis laknak rajtok es már azok örökös Jobbágy fundusok-

(na)k reputáltat(na)k. [Szászsztyjakab SzD; TSb 51]. — Vö. a *jobbágy-házhely*, *jobbágy-szesszió*, *jobbágy-telek* és *jobbágy-ülés* címszóval.

jobbágygazda gospodar iobag; Fronwirt. 1774: Az Jozzagokhoz tartozó Jobbagyok minden Esztendőben kézi Munkával tészik a Szolgalatott vagy némellyek asztot egyébel Szokták lefizetni, ha igen Taxát adnaké vagy egyeb Naturáléval, ugy mint Borral vagy egyeb- (b)el fizettek, mennyire menyen azon Taxa vagy meg változás különösön minden Jobbágy Gazdájé? [K; KS vk] Igenis adnak Szt Márton borán, és Dézmán kívül az Vármegyebéli Jobbagyok számtartó Uram(na)k minden Jobbágy Gazda 10. 10. ejtel mustot mellyetis pennáticumnak neveznek [Szentdemeter U; LLt Vall.]. 1781 k.: a' már fel nőtt Gyermeknek meg házásodni, meg házásodván marháikat kezekhez venni engedelemmel az Udvarbol ki menni, és rendszerint szolgáló Jobbágy gazdákká lenni légyen Szabadságokban, ugy pediglen hogy ha egyszer ki bocsáttatnak, azontul azokat sem edgyik sem másik Testvér ujra udvari Tselédnek bé ne vehesse [Told. 27].

jobbágy-gazdaember gospodar iobag; Fronwirt. 1752: minden Jobbagj és sellér Gazda ember ád Esztendőnként az Uraság számára 5 /. öt tyukot apostol (: melly Karátson tyukjának mondatik :) [Somkút SzD; JHbB 247]. 1757: Feles számbol álló Jobbágy Gazda emberekis reducaltatott Méltóságos Gróff Bethlen Gergely Ur . . . Foltza . . . némellyeket Thorda Varmegyéből, Sokakat a Fiscale Dominiumokból Cancelisták által nagy költséggel hordattot viszsza elő Nga [BK 144 Joanes Gulya de Déva (43) prov. vall.].

jobbágygondviselő ingrijitor iobag; Fronbetreuer/pfleger. 1773: elő Nga Jobbágy Gondviselője [LLt 69].

jobbágygyermek jobbágyfi/fiú; copil iobag; Fronjunge. 1677: Déaki tudományban Jobbágy gyermekeket meg-akadékozottak ellen valo poena [AC 254]. 1781: Tatrosi Lajos Eötsémnek is vgy mint Condivisionalis Atyánk fiának rátája divisionaliter kiment, és jutott részébe az Morgondai^a Udvarházban Levő Gabonás alatt fekvő Konyha ház egy Jobbágy Gyermeke, és 10 idest tiz vékás föld [Kv; BetLt 6. — ^aMorgondán (KK) levő].

jobbágyház casă de iobag; Fronhaus. 1586: latam hogy ez peres feoldeón Az Agasokott ky astak es zyllel hantak, kerdym mi az oka, Monda Zeold Ambrus Keminy Istwanne Azzoniom hanyatta ky Az Agasokatt Es eo Akar maga zamara Jobagy hazatt Ipetteny [Ugra KK; JHb XX/48]. 1590: Miuel vadnok Az falu hataran keöz erdeók es egieb keöz helyek teóruenj Zerint chak az eo portioiok szerint lehet reszek, mikpepen az Actornakis, minden hazokhoz, az Actornak Vduar hazahoz lofeósegh hazaihoz haz helyeyhez es Jobbagi hazaihoz [Usz; Eszt.]. 1640: Pap. Koman, popa . . . Nincs Bojersaga Jobbagy hazban lakik [Ohába F; UC 14/48. 36]. 1732: 'A Curiának patak fellől valo szé-lyből, edgj Jobbágy-háznak valo hely szakaszatott, melly(en) ragad 'a Marhák Telelő-őkla [Szászsztyjakab SzD; Told. 11/67]. 1767: vagyon egy szalma fedél alatt

levő Sövény oldalú Jobbágy ház forma Cseléd ház [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

jobbágyházacska căsuță de iobag; Fronhäuschen. 1729: egy kis Jobbágy házatskab(an) njomorog [Sövény-fva KK; TSb 51]. 1760: Mósa László Uram . . . épített egy közönséges Jobbágy házatskát, és Sendelly alá, egy kapu fél fát [Árpástó SzD; BK].

jobbágy-házhely jobbágytelek; sesie iobăgească; Fron-Hausgrund/Hof. 1591: ot teneked semmy birodalom nem uolt sem falu széreiben valo Jobbagj haz helyed [UszT]. 1677: Mező Madarosi Zalogos Udvarházul ki Szakasztatot Nemes ház hely három; Jobbágy ház hely negy [Mezőmadaras MT; Borb. II.]. 1700: ada ket haz helyeket . . . Szalagos földekkal edgyütt jobbágy haz helyek után való földeket [Kál MT; Berz. 2. 48/13]. 1714: Tudjuk bizanyasan; hogy Kornis István Vr(amna)k . . . vagyon Gléden(en)^a egy abalienalodat ház helye az mellyen most lakat Marts Illye nevű Iobbágya; az mellyis deficalván . . . abalienalodat a Specificalt Iobbágy ház hely [Ks S. 11. — ^aBN]. 1754: mikor az Nehai vr a maga Jobb(ágy) haz helyei után az földeket fel merette, magam is ott voltam [Ádámos KK; JHb XIX/11].

jobbágyhely jobbágytelek; sesie iobăgească; Fron-Hausgrund. 1620: (A jószág) Jobbagi heliekkal malom es malom helyuel To helyuel es nemes wles helyuel uagion . . . Kezdi szekben Also Toria(n) [Kovácsna Hsz; Borb. I.]. 1627: Sombori Miklos laksaghi Eős jobbagy helyben [Vargyas U; UszLt IV/50. 137]. 1691: Mivel Székely János sem vallását változtatni sem jobbágy helyen nem akar lakni, tehát a' sz: Szék Nagy Ilonát Székely Jánostól separallya mivel hogy ennek elotte mind ezekre kötölezte volt magát de nem praestálta. annak okáért mivel a' Menyecskét defraudalta, ligáb(an) vettetik, a' Leginy [SzJk 250]. 1756: a Tatros vizin tul a Kasza Miklos jobbágy helyinek hivattatik [Szentmihály Cs; EHA]. 1770: Morar Gligor Jozsága Jobbágy hely, nem Darabant [Orsova MT; Born. G XV. 4 Dumbáva György (88) vall.].

jobbágyi de iobag; leibeigen, Fron-. 1657: Az egész Fogarasföldön lévő gramatikok mindenünnen tartozzanak az Fogarasi ola scholaban tanulni bejönni, különben grammatikásból ki vettetnek a jobbágyi állapotr [UF II, 187 Lorántffy Zsuzsánna fejedelemszony rendelete a fogarasi román iskola és fogarasföldi román iskoláztatás ügyében]. 1782: Todor . . . ámbátor kobilob(an) járt is gyakran, mindazonáltal Jobbágyi nevezett s köteleességét nem mellőzte [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

jobbágyinas jobbágyfiú; copil iobag; Fronjunge. 1751: Midőn Mlgs Nagy Berivoj Boér István Ur Kolosvárra menő, s jövő utyát continuálva, Fell őri ket Jobbágy inassi, ugy mint: Szász István és Albert mitt gondolanak el szökvén: incaptivaltatta(na)k, és Tömleczen tétetnek [BetLt 7]. 1752: emlékezem arra is: hogy Fitzko Jobbágy Inasok Szöktének ell egyszer is mátszor is [Gycke K; Ks 5. XI. 9 Joanes Senior Biro (65) jb vall.].

1762: (Ismeri-é) az Exponens Groff Vr nevezett Pap Miska Jobbágy Inassát ? [Kővár vid.; Ks 25. III].

jobbágyképpen jobbágyként, jobbágyul, jobbágszerben; ca iobag; als Fron/Lehnbauer. 1783: (Bocskai Gligor és fiai) leg kissebb viszsza vonás nélkül mindenkor Jobbágy képpen Szolgálták az Iklodi Mlgs Udvar [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

jobbágykérés jobbágyfelkérés/visszaigénylés; cerere de retrocedare/de inapoiere a unui iobag; Fron-Rückforderung. 1671: Mivel in Causis brevi juridico processu adjudicari solitis in arbitrio causantium állott eddig-is hogy ha Táblán, vagy Vármegyén prosequallyák causasokat az edgy Jobbágy kérésén kívül vévén eszünkben abbéli fogatkozásunkat; Végeztük hogy az Jobbágy fel-kérése-is, mint egyéb brevis processusok, légyen az Causansoknak szabadságokban ha Táblánne vagy penig Vármegyén, és azokon szokott processusokon keresék, Ide nem értvén a' Partiumbéli végházakat [CC 56—7]. 1677: A' Mely holdolt helyekre a' Vármegye Tisztei nem mehetnek semmi legitima executio, sőt Földes Uroknak való szolgálattokra-is fel nem jár a' szegénység; a' Jobbágy kérésnek, és reducalásnak modgya nem extendaltathatik azokra [AC 105.— L. még AC 260].

Az elsőkött v. valamiképpen más földesúr keze alá került jö-öt előbbi ura a törvényes formák megtartásával visszaigényelhette.

jobbágykérő jobbágyfelkérő/visszaigénylő; persoană care cere inapoierea/retrocedarea unui iobag; den Fronbauern zurückfordern. 1592: Egy Missilis, Meliben Vrunck resoluata az Articulusnak Sullios értelmet a' Jobbágy kerekok feleol hogy az kerek fel, keresse es mutassa meg, Az Biro zolga adással tartozik [Kv; DiósyInd. 62].

jobbágy-kiadás jobbágyvisszaadás/bocsátás; retrocedarea/inapoierea unui iobag; Fronbauer-Rückgabe. 1590: Az Jobbágy ky Adamsnak Nehéz Articulusat, eo kgme Biro Vra(m) Az fegyede(m) es tanachy eleót Wgiekzezek keonnyebbiteni az orzagh (igy!), mert Az Nemessegh eo maganak ebbeis meg tartia az Articulusul'sagat (!) [Kv; TanJk I/1. 141].

A jel-re l. jobbágykérés al. a jegyzetet.

jobbágy-kivétel jobbágyelvétel/vitel; luarea unui iobag; Fronbauer-Wegnahme. 1592: Lazlo lewele, Hogy valamely Nemes ember ez varosban potentiat: Eoldeoklest, ereoszakal iobbagy, vagy zolga kivittelt czielekedik hat, ha de loco delicti el mehet, Nem az varmegien hanem a' tablan legien teorwenie [Kv; DiósyInd. 27].

jobbágy-kőműves zidar iobag; Fronmaurer. 1765: én is tartozom ... egy jobbágy kőművesemet is ezen Munka mellé adni [Kv; Ks 11/XLVI. 44].

jobbágykötelesség jobbágykötelezettség; obligatie iobăgească; Fronpflicht. 1687: Orosz al(ia)s Tot Marton neuu ifju leghenj miuel eois magha szabadságában leueo személy es senkihez jobbágy kötelességhe nintsen, itt ez hazában pedig vratlanul batorsaghoson sen-

ki el nem elhet, tehát akarná maghát arra kötelezni, hogy migh Isten élteti eotet Petrityevit Horvát Miklos vramnak es eo kgme ket aghon leueo maradekinak neuek alatt es földeken lakik nem sokára meghis házadodik [SLt AQ 20].

jobbágykulcsár clucer iobag; Fronverwalter/schaffner. 1774: Az Udvarban lévő Jobbágy koltsárnak minden Esztendőben egy rendbéli öltözet Czondra Posztobol ... három vagy negy Esztendőkre egy kalap kutsmais de hány Esztendőkre nem tudgyuk [Mocs K; KS Conscr. 26].

jobbágyleány fatá de iobag; Fronmagd/mädchen. 1823—1830: Az ágyosról^a emlékezvén ... Ez volt szászcsávási születésű jobbágyleány, a Szántó nemzet-ségből, és a grófnénak frajja [FogE 147. — ^aA grófi ágyasról].

jobbágylegény flăcău iobag; Fronbursche. 1680: Causa Füzesiensis^a. Birta Kata az Attyát Birta Martont vallja Procuratorá(na)k Sipos Istva(n) ellen. Divortiumot kíván. Deliberatu(m). Birta Marto(n), Leveleiből ha oculat(us) lőt volna Sipos Istvánnak meg tanulhatta volna hogy Jobbágy Legény legye(n), Divortium(m) azért Leányának nem engedtetik [SzJk 146. — ^aÖrdöngösfüzes SzD]. 1728: az ifju Czegze Janos es Jakab ides Apjok(na)k az hűtös felesége it nalunk Seljeben^a özvegie maradá ... egy Balog Janos nevű ide valo jobbágy légenjtől bitangban kapá egy fiat [Msz; BetLt 7 Balogh István senior (79) ns vall. — ^aMT]. 1741: It az Excellenciád Jobbágy Legényi Keménjen Házasodni kezdettenek az régi ususs szerent bort kérnének [Pálos NK; Ks 99 Fogarasi János lev.]. 1752: egy Egyed János nevű Jobbágy legényünk ... Vajna Jánosné szereteje volna [Zágon Hsz; ApLt 3 Imre Josef Apor Péterhez]. 1781: (A legények) az Exp(one)ns Aszszonj ... Kereszturi Jobbágy Legénjeib(e) belé veszték halalos képpen Taszigálták Fogakkal Rágták rajtak vért tettek [Márkod MT; BetLt Marton Mártján (32) ns vall.]. — L. még RSZF 160.

jobbágylegényke flăcăiandru iobag; Fronbürschchen. 1764: Jármas ökrök az irt Jobbágy Legenkéknek vagon nro 2 [Pókafva AF; Kath.].

jobbágymajor jobbágy-számadójuhász; baci iobag; Fron-Schäfermeister. 1734: Tudgyaé az Tanu ... hogy ... Kornis István ... eő Nagának ... Gyekei Greble Pael nevű Jobbágy Majorja (: Báttsa :) mi oita ... eő Nga szolgálattában majaroskadik, hogy valakinek az ur eő Naga nyáj Juhai közül, Juhakot, Berbétseket, kirlánokot, s Bාරányakot el adot vagy cserélt volna ...? [Dob.; Ks vk].

jobbágy-mesterember jobbágyrendű kézműves; mestetugar iobag; Fronhandwerker. XVIII. sz. köz.: mindenféle Jobbágy Mester Ember a kinek marhája lészen nekem oszel is két nap, tavaszalis két nap kalákába Segittsen, akár Pasztor, akár Gyűjtő, akár summás Legyen [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. 1774: A Jozságokban vadnaké Jobbágy Mester Emberek, kik az Uraság költségén tanulták Mesterségeket? [K; KS vk.].

Szk: *faragó* ~ jobbágyács. 1774: Jobbágyi szolgálatban Számtartó Jánosi ur(am) számára az Faragó Jobbágy Mester Emberek egy félvágásu szekeret csináltanak [Szentdemeter U; LLt 101 Vall.].

jobbágmódon jobbágmódra, jobbágyszokás szerint; ca iobagii, dupá obiceiu iobagilor; nach Leibeigenerart/weise. 1764: Rútul összeháborodám ezzel a Keczeli Jánossal azzal akadtak belém, hogy nem voltak úgy megrakva az én szekereim, mint az övék, holott az övék is csak jobbágy-módon egy cseppel sem volt jobban megrakva egyszer is [RettE 170—1].

jobbágné 1. a jobbágy felesége; sojia iobagului; Frau des Fronbauern. 1746: a p(rae)tensioban lévő bonumok az Relictanak kezénél maradgyanak mivel az Actrix Asszonyt mint Jobbágnét sem gyermekit nem illetik, itiltetett [Torda; TJKt III. 6]. 1758: András Josefné Székely Panda Hartzai Tek(ent)etes Gálfalvi Adám vr Jobbágnéja [Csereftva MT; SLt 17. C. 33]. 1767: Hallattam ő Nagysága Bartus Andrásné nevű Jobbágnéjától mondani és beszelleni [Abosfva KK; Ks 4 Christina Bartha cons. Martini Antal (38) vall.]. 1797: Groff Bethlen Farkas ur Andra Péterné Jobbágnéja [Ne; DobLev. IV/784. la].

2. jobbágnő; femeie iobag; Fronbäuerin. 1728: Torockzai Sigmund Ur(na)k Kovács Miklos nevű Jobbágnéja telepedet meg ... Maros Sz: Kiralyra ... vévén ott el magának Feleségül ... Josika Daniel Ur(na)k egy értékes Jobbágnéjat [Nsz; JHb XXIX/11.].

jobbágyocska *dim.* iobag; Fronbäuerchen. 1657: Bojér Simon nevű bortöltő szolgálja mellett instálék, hogy Fogarasföldén Kopacselen valahány jobbágyocskát adna neki^a; kire felel van azonféle jószág Gítás nevű faluban, azt neked adom. Ekképpen ada szegény kéretlen azt az jószágocskát [KemÖn. 97. — ^aBethlen Gábor]. 1662: Kun Gergely vram Algiogon^a és ott közel léuő két három faluban lévő husz ház iobagiocskátot Ngodtol megh kérte volt uolna, mely portiocskát conferalt volt [KJ. — ^aH]. 1715: közöttünk lako némely egyházi rendeknek lévén nemes vármegyében két vagy három jobbágyocskája ... mégis velünk együtt contribuálni nem akarnak [SzO VII, 207 a székely nemzet kiválmái a gub-hoz]. 1756: (Az attestatoriából) ki tetczik hogy tized magamal kell a házamnál a' Sot entnem, s azon kívül kéves Jobbágyatskaimat, s pénzes dolgassaimat etellel kell tartanom [Feldoboly Hsz; DobLev. I/279. 2b].

? **jobbágyocska-zsellér** zsellérecske; *dim.* jeler; Inquilingen. 1747: az Falu nem mind eő Ngaje mert az Szabad emberekből álló derékos Falu, hanem tsak udvarháza van eő Nganak abban az Faluban tiz tizenkét Jobbágyiotska Sellérekkel édygüt hozzá [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

jobbágy-oláhné jobbágyrendű román asszony; románcă iobag; leibeigene Rumänin. 1740: egy véka lisztet adott egy jobbágy olánénak [Mk 18 vall.].

jobbágyos 1. jobbágyot birtokló; stápin de iobag; Fronbauern besitzend. 1663/1728: Ha valaki Falus Bi-

rosagot, esküttseget es kert birosagot erdő es hatar pasztorsagot fel nem akarna venni az ki erde(m)es reaja falu boszujan maradgion masnak advan azt az egy forintot az ki el viseli erette, más esztendőb(en) ugja(n) tartozzek fel venni azon ember excindalva(n) jobbágyos nemes embert [Szentmihály U; Törzs. Jakab János más.]. 1664: Fogarasföldi jobbágyos bojérok capitatim adjanak tall. 2. Egyházi bojérok capitatim tall. 1 [EOE XIII/293 egy-i törvény]. 1722 k.: Edgyhazi Nemes ember Buzat heted-fel kalangyát, edgy kalangya zabot. Jobbágyos Nemes ember Buzat tizenhárom kalangyat, három kalangya zabot^a [Széplak KK; GörgJk 89. — ^aTi. ad a lelkipásztorinak]. 1726: Jobbágyos nemes emberek magok in persona az ecclesiát, a parochialis házakat nem tartoznak építeni [Somlyó Cs; SzO VII, 324] | a Barta Anna Asszony edes ura Bándi István Ur(am) a' Jobbágyos nemes emberek számba(n) tartatik, és nemesi praerogativával élő személy [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 3]. 1747: Nemes Vánka ... Jobbágyos, Selleres s Residentias nemes Ember [Illyésfva Sz; Ks 27. XVIIb]. 1755: nem csak egy hazi hanem Jobbágyos Nemesek voltak [Tordátfva U; Pf].

2. ~ *időben* a jobbágyóság idején, a jobbágykorban; in timpul iobăgiei; in der Zeit der Leibeigenschaft. 1605: Az jobbágyos wdeöbe Marto(n) Janos Jobbágy voltunk, Donalt Jobbágy [UstT 19/17 Vrsula Relicta quondam Georgy Cziki libertinis (40) vall.] | mely megh neüzet hellicket Cornis Farkas Vram az Alperes Attia foglalt vala el az Jobbágyos wdeoben [i. h. 19/51].

Az időmegjelölés nagy valószínűséggel a János Zsigmond alatt 1562-ben, majd a Báthory Zsigmond alatt, 1595—1596-ban újolag felkelt székely közrendnek a felkelést követő jobbágyosságra vetettségének időszakára vonatkozhatik [L. erre Jancsó, ErdT 109—10, 119—20].

jobbágyosít jobbágygá tesz; a face pe cineva iobag; zu Leibeigenen machen. 1749: a' tobbi (embert) Néhai Boer Simon Ur(am) kezdette volna jobbágyosítani | azokat külön Házba rekesztette, s Tömlecczel mivel ijesztette; és illyen formán Jobbágyosított volna sokakat [Msz; KvAkKt Mss 46].

jobbágyoz *becsm* (méltatlanul) jobbágyinak nevez; le-jobbágyoz; a se adresa cuiva (inechitabil) „iobagule”; (ungerecht) Leibeigene nennen. 1740: Az J. ... minémű Isten ellen való káromkodásokkal, Jobbágin(a)k nevezvén, Tolvajnak, Boszorkányn(a)k megkívánnnyuk azért a Jure hogi Jobbágyozott Convincáltassék [Dés; Jk].

jobbágy-ökö jobbágygazda ökre; boul unui gospodar iobag; Fronochse. 1774: egy Jobbágy ökörnek Lába ki tört. ... máig is Kárban vagyon a szegény Contrbuens ember | egy Jobbágy ökörnek Lába ki tört, s vgy tsapatta ki Ngod harmad Nap Mulva azt is [Mezőerked K; LLt].

jobbágy-özvegyasszony jobbágyözvegy; vāduvā de iobag; Fronwitwe. 1736 u.: A szegény atyámnak volt Csíkban Rákoson egy ... özvegyül maradt igen öreg jobbágyasszonya ... Mikes Kelemen recomendálta az atyámnak; az atyám^a Mikes Kelemen tekintetért azt a jobbágy özvegy asszonyt jobbágyi szerben nem szolgáltatta [MetTrCs 481. — ^aA Cserei Mihály atyja].

jobbágy-pópa román jobbágy pap (jobbágyrendű román gk v. gkel. pap); preot/popă román iobag (preot román ortodox sau greco-catholic iobag); rumänischer Fröngestliche(r) (rumänischer griechisch-katholischer od. orthodoxer Geistliche(r) aus dem Leibeigenenstand). 1743: mik is ugy mint: Kortsomar(os) Sítár, Udvarj Biró, két béres, vinczellér, kertész, és egy olá Jobbágy-Pópa Segiltyük Tisztartó Vr(ama)t [Herepe AF; BK Herepei lev. Vaszilie Tóma (42) jb vall.].

jobbágyrend jobbágyság (a jobbági renden levők összessége); iobágamea; Leibeigenschaft, die Leibeigene. 1715: Concludatlatot hogy mikor a Militia Companianként költözik abban s a Portionak el Szállításában a Jobbagy rend is tartozik bé fogni és vecturázni kettő ugy mint egy Szabad ember egyeb militare Servitumot pedig nem tartozik p(rae)stalni Michaél Benko jur. Notar. Sepsí mpria [Kp I. 113].

jobbágyság 1. jobbágynepség; iobágame; die Leibeigene. 1592: Sigmond^a leucle: hogy az Nemessegh tilalma ellen az Jobbagisagh az Varosba minden fele Elest be hozhasson [Kv; DiosyInd. 17. — "Báthori Zsigmond fej.]. 1595: Az Jobbagysagh es Rouás felől sem(m)it ne(m) tudok [Szu; UszT 10/7]. 1681: Az Vaskó es szen hordo Lovakra (: mellyek az Banja szükségere tartat(na)k :) az egész Erdő hati^a Jobbagisagh szokot szenat csinálni [VhU 64. — "Tájegység H-ben]. 1727: Kovaszán lévén Szék Gyűlése hallattam hogy sokan azt agálták volna hogy a derék szék költségit a Jobbágyság fizette meg [Zabola Hsz; ApLt 1 gr. Teleki József lev.]. 1736: Tisztarto Uram az Jobbagyságon nem élödöt Semmit rajtok nem extorquealt [Récse F; JHbT]. 1785: mi-ből álló az Jobbágyságnak, és Selléreknek Földös Urak Számára valo praestatioja, Szolgálatya és kötelessége, a' melly mostonság szokásban vagyon ? [Kv; TLev. 6/1. 2b vk]. 1793: Magais Serbán Péter mig a Jobbágyság fel nem szabadult mindetig ugy mint Jobbagy szolgálta még Tisztarto korában is Néhai Bárot. [Kémer Sz; TKhf 13. 34 St. Dombi (60) zs. vall.].

2. jobbági állapot; starea de iobag; Fronzustand. 1592: az miolta esmerte Tot Mihalt, mindenkor az Molnarsagon lakott, de hogy Aleorj Jobbagysaghba leot volna, vagy pedig az Ozlaskor Herczeg Georgynek Nyilaba Jutot volna abban semmit nem tud [Baca SzD/Dés; DLT 235]. 1625: az my ideore en emlekezeom iobagisagat ne(m) tudom [Hermány U; UszT 171a]. 1656: Toth Andras Jobbagysagáról exhibealva(n) Sarosi Janos Ur(am) emberi bizonygatokat, az latczik inkab ki hogy acquiralt es ne(m) eos Jobbagy [Dicsősztmárton; BálLt 85]. 1663: Szácz Laszlo el ugrek az Nehai <Re>ttegi Istva(n) Ur(am) hazatul Tudom ez haborusagos üdöben hogy viszsza ment ifjabbik Rettégi Istva(n) Ur(am) földere iobbagysaga melle Orosz fajara^a [Retteg SzD; RLt Varga Sigmond (40) vall. — "K]. 1731: Togyer Gidu Onya Gidut az Opra Vlád fiát oda vitte még gyermek korában es ott is hazasította, tudom egy kor ... el akarta onnet mint Jobbagyot hoztatni még én meg pirongettam hogy kivannya az Ottének olyan kárát hogy Jobbagysagat meg akarja jelenteni [F.gezés NK; KA. Juon Sopot (80) jb vall.]. 1747: Lakatosek(na)k Gróff Teleki Adam ur eő Nga ellen tett Diffamatiokrol valo Inquisitor(ia) Relat(oria)

kettő; amelyiknek egyikéből Jobbagyságak elűcescal [Budatelke K; TKI]. 1759: Kit tud ... a' Tanu, mikor az Titulált P. Horvath Urak in Anno 1753 Mense Martyo két betsületes Cancellisták által az Szekujétz alias Kosbukék Jobbágyságok felől Inqviralattant(a)k, vagy adományért, Kolák pénzért vagy boszszuságból hamisan őket Jobbagyoknak vallották volna ? [BSz; SLt 24. 73. vk]. 1844: Trauzner István Esketese Zakarias Andrák Jobbágyságáról 1635 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249 iratjegyzék].

Szk: ~ alá/~ba kel. 1600: En hogy rea emlekezem mindenkor Bartaek eőreöksiginek tutta(m), semmi ne(m) wolt az előtt raita sem haz, sem chwr, hane(m) az vita(n) hogy iobbagysagba(n) kwltünk (!) Barta Gergely io akarattia zerenth el dirinchelte batiamnak Oswat Matthiasnak, minth eo magaeth [UszT 15/89 Jacobus Oswat de Bethlenfalwa (42) vall.]. 1676: Szász Mihály Fiaival edgyüt ... minek előtte oe (!) kegyelmék^a Jobbagytsaga alá költenek volna Samai Peter Uramat szolgaltak. [Mezőbánd MT; MbK. — "Néhai Kovacz Ferencék] * ~ alá redeál jobbágyság alá visszaál. 1650: Azert aszt keuano(m) hagi az Jobbagisagh ala redeallianak, mivel az ... batiam az en karomra ky ne(m) bociathattak volna eostól maratt Jobbagiunkot, ha tagadnak hagi az Atiam connumeratus Jobbagia, az Jobbagiokrol valo vrbariummal megh bizonyttom [UszT 8/64. 74d] * ~ alá vet. 1653: 1596 esztendőben, mikor — a mint feljebb említett — a fejedelem elment volna: a mig oda járna, addig itthon a székely urak, kiknek jobbagyokat Báthori Sigmond felszabadította vala, azok egymásban tanácsot tartának; hadat gyűjtének ... de ez oly titokban volt azoktól a nyavalyás székelyektől, hogy azt ők soha nem tudhaták meg, hogy ő ellenek léssen a had, hogy őket akarják jobbágyság alá vetni az urak [ETA I, 46 NSz] * ~ alól/~ból felszabadul. 1618/1619: Demien Peter .. Bogati Janos jobbagia volt, az Zekely szabadsagigh, akkor osztán őis fel szabadult az jobbágyságból [Marossztkirály MT; BálLt 57]. 1623: Thompa Peter, Jobbagysaga alól Vgron Pal vramnak minden fizetes nelkw fel szabadult [Szu; Törzs]. 1631: (: Feleségem :) mikor az ioszagot kezebeől az Atiafiaknak resignallia akkor az en dispositio(m) szent, kik iobbagiból allo szolgak voltanak, az iobbagisagh alól fel szabadullianak szemeliekben, es ha el akarnak onnat menni szabadon el mehessenek [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 6 Sükösd György végr.]. 1720: husz észendőig ki ne valthassa ezen joszagot se maga sem sem Testver Attyafiai Sofalvi Petertol ... es kétt aghon lévő Posteritassitol az husz esztendő ell téven ugy valthassa ki Szabo Ferencz ha az Jobbagysag alól fel szabadul, mas képpen ne tartozza(na)k ki bocsatani Sofalvi Peter Feleséghe Szabo Annok es Judit es Posteritassi [Tarcsafva U; Borb. II] * ~ át megengedi jobbágyság alól felszabadít. 1645/1681: megh tekintven ... Hunyadi Peternek hűséges jámbor szolgálatját, ő neki, es ő általa maradéknak is az kik ő tüle szarmaznak, minden Jobbagysagat örökösen megh engedtem, es vigore praesen (!) megh engedem es manumittalom, sőt hazatis ... minden szedés, vedés alól eximalom ötet sem magát semminemű paraszti szolgálatlalt, semminemű időkbén ne terheltyek, hanem mind több Nemes személylyek azon szerint tartasanak, es haza is Nemes legyen, valamigh maga es maradéki biriak [Vh; VhU 264a Nic. Zolyomi ad. lev.] *

~ból eliberálhatja magát jobbágyságból felszabadulhat. 1733: az Mlgos Groff Urfi földéről Csucser György el nem szokik bujdosik hanem mind addig az ő Nga földén lakik Valamig szabadságarul fog producalni és Jobbagyságból magakat eliberálhatják [BSz; Ks 27. XV] * ~ból ki/megszabadít jobbágyság alól felszabadít. 1636: Nagy Ferencz Miklosfalua(n)^a lako Veres Darabant ... így vall ... mikor Balo Pal fiaywal egygytt perle Markosfalui Vrammal, akkor Balo Georgy ki zabadula az Jobbagysagbol az Commissariusok teorekedesere sere | Balo Pal Miklosfalua(n) lako Markosfalui Vra(m) Jobbagia . így vall: mikor Markosfalui Vram engemet perle fiaymmal eggiut Akkor Balo Georgy fiam megh zabadult az Commissarius Vrak teorekedesere az Farkas Ferencz Vram tekintetyert, mert az fiam azert zolgalta lowa hatan, hogy az Jobbagysagbol ki zabaducza . . zabadsagban hatta Markosfalui Vra(m) nem Jobbagysagban [KaLt Apor István ir. — ^aU] | Tudom azt hogy mikor perelnek vala Farkas Ferencz Ur(am) es Markosfalui Ur(am) Balo Pal ueget es fiaj ueget Farkas Ferencz Ura(m) mg akaruan szabadittani Markosfalui Ur(am) jobbagsagabol monda Markosfalui Ur(am) . . . Balo Georgynek ez egynek szabad-sagot adok szolgalio(n) szazlo alat de az teobbit jobbagiomnak tartom [Usz; i. h. Gr. Uayda de Bikafalva (35) pp vall.] * ~ból megváltkozik/változik megváltja magát a jobbágyságból. 1630: Tudom hogy elegh értékes ember vala Gal Mihaly megh f 100: változek megh jobbagisagbol [Mv; MvLt 290. 210b]. 1735: Constal az is hogy a jobbágyságból valo meg váltakozásunk sem az öcsém sem az Atyám industriája és költsége által nem lett hanem sok véres veritekkel és fáradsaggal kereset tulajdon aquisitumimból [Torda; TJKT I. 70] * ~ra adja magát. 1623/1687 k.: Szász István Sz. egyház jobbágyságára adta magát Mező Csávás(n) veres Darabant lé-ség(n) fiurol fiura . . . A(nn)o 1623 . . . , kiről testimonia-lis leveleis Maros Széki Senior Batizi János neve alatt ex-tal [Mezőcsávás MT; MMatr. 412]. 1632: hallottam, hogy mondota Kayczia Benedek, Kayczia Mihalinak, Mihali fel kellene teged akasztani hogy iobagisagha at-tad magadot [BLt 3 Csobod Peter Kozmasi^a (50) pp vall. — ^aCs] | sok hadviselő emberek nevekettenek sok helye-ken, azért a hun vadnak szabad helyek, királyi földek, helyet nem akarnak nekik adni, szükségesképpen job-bágyságra kell magakat adni, ha ő nagysága meg nem orvasalya [Udvarfva MT; Barabás, SzO 336—7] * ~ra beesküdtet. 1696: Cserei Mihály Uram hatalmasul meg foga Apankot, és magunk közül Jánost és bé esku-totte jobbagisagra erőszakkal [Rákos Cs; Eszt Mk] * ~ra elad. 1717: azt is hallottuk magának Varro János-(na)k az szájából hogy ötet az eő édes Anyja négy forin-tért adta volna el jobbágyságra . . a mint hogy valamig Varro mivet ne(m) tanult, addig mi Falustul, csak négy forintnak hittuk, melljértit haragutt az emberekre, var-ro-ság tanulásával szerezte magának az Varro János ne-ve[Koronka MT; MK Ugron lev. 1717—1738 Király János (55) ns vall.] * ~ra esik jobbágyságra jut. 1627: Az Bekes hada után . . az mj falunk Jobbagysagra esek [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 151] * ~ra felkér (szökött jób-ot törvényesen) jobbágyságra/jobbagyul visszaigé-nyel. 1763: Kornis Sigmond Vr ő Nagysága Doboka Vár(me)gyei Tottfalusi Kortsomarassáért avagy Ven-degtagadossáért Vjvársi Josefért (: kitis ő Nagyságtól

Cancellista Diákok által Jobbagyságra fel kértenek :) Lőnek kezések^a olly conditioval [Ks 25. VI. — ^aElőbb a kezések nevének fels. Kőv. a feltételek.] — A jel-re l. jobbagykérés al. a jegyzetet * ~ra keres vkit (peres úton) jobbagyként visszaigényel. 1625: Felső Bodogaz-zonyfalui Incze Janos vram felesége Janossi Susannaaz-zony kepeben mint perlekedik Hermani szamos embe-rekkel, kiket Jobbagysagra keres ő kegme [UszT 170a]. 1637: Kriszte Bagy Relictaia Zege(ny) Keme(ny) Boldisarnak az 12 Boyer assessorok nevek alatt Ema-naltatot sente(n)tia leuelnel egiebet ne(m) producal, mel-lib(en) Boyersaga Lugassi Janos elle(n) megh iiltetett, az urak jobbagysagra keresuen [Marzsina F; UC 14/42 81. 2]. 1721: Nehai Istenben el nyugut Mlgs Kornis Gas-pár Uris ezen Makszinnak az Attyát Jobbagysagra ke-reste [Naszód BN; Ks LXXXV/184]. 1759: Horoga Gabrillanak szájából midőn a Fiának mondotta, míg él őrizkedjék Lázár Urtol, ne hogy Jobbagysagra keresse [BSz; GyL]. — A jel-re l. jobbagykérés al. a jegyzetet * ~ra (le)kötelezi/köti magát. 1612: Berkecz Jánosnak a Capitulu(m) a Megyével edgyütt adta a Nyárad tön valo régi Plebaniának háza helyét fiurol fiura ea conditione hogy a templomnak örökös jobbágya legyen, mely job-bágyságra erős hittel . . kötelezé magát fiurol fiura, az egy ház jobbágyságához tartja magát [Nyárádtó MT; MMatr. 6]. 1664: miért koted magadot jobbágyságra [Bodola Hsz; BLt]. 1796: az All Peres Báro Ur Allega-tiojaban azt praetendálja hogy a Fel Peresek^a Elei a' Földes Urak ellen rebellaltanak, és hogy a Nemes Or-szág Gyűlésén Convincaltattanak, 's magokat a' Job-bágyságra is le kötelezték [Mv; TLev. 5/16 Transm. 38. — ^aA torockói bányászok] * ~ra submitálja magát a jobbágyságnak aláveti magát. 1625/1752: az Törvének tettett hogi eő Keglmének submitálni kell magokat^a az Jobbagyságra [Csikszereda; LLt. — ^aA jb-oknak] * örökös ~ örökös jobbágyi állapot. 1592: Toth Mihaly . . . Azmiolta esmertik Deesen tudgiak hogy lakott, Eorbe^a semmi eoreokeos Jobbagysagba ne(m) tudgiak hogy leot volna [A.kosály^a/Pés; DLt. 235. — ^aA város-sal tőzsomszédos Alörben. 'Az előbbivel tőzsomszédos település]. 1796: a' Praetendens Communitas Földes Uraik ellen egy néhány izben nyughatatlankodván és Rebellalvan, midőn a' Földes Urak az ország Gyűlése előtt meg mutatták volna örökkös Jobbagyságokat, ludicialiter is azoknak Iteltettek, sőt azután magokis kemény büntetés alatt magokat az örökös szolgálatra le kötelezték, de magok le kötelezesek ellen is Földes Uraik ellen rugodozni meg nem szüntenek volna, né-melleyek közülök halálra sententiaztattak és a' Corifeu-sok közül egy néhányan felis akasztottak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 15] * örökös ~ alá esik. 1796: az All Peres Ur . . . azt akarja meg bizonyítani, mintha az Torotz-kaik örökkös Jobbagyság alá estenek volna [Mv; i. h. Transm. 11—2 tábl.] * örökös ~ alá vettetik. 1796: Ok nélkül repetaltatik azis hogy a' Turutzkaik a' Rebel-lióért örökkös Jobbagyság alá vettettek, mert azért hogy valaki Jobbagyság alá vettetik, még az alól kiis zabadi-tathatik, mivel hogy valakit valami alá vetni, és azt az alól ismét fel oldozni, sunt correlata et sunt Competibi-lia, sőt éppen abból, hogy a' Turutzkaik az Uraság el-len valo Rebellioért Jobbagyság alá vettettek, egyenesen a' következik, hogy a' Rebellio előtt Jobbagyok nem voltak [Mv; i. h. Transm. 75 ua.] * örök/örökös ~ ra

adja/kötelezi magát. 1628: Debreceni Janos halála való dologba, vgy mint lopasba találtatua(n) sok Jamborok teorekedesére Beldj Keleme(n) vra(m) meg engedi halálát noha arra melto vala illien oko(n), hōgi eoreok Jobbagisagra adná magát [Uzon Hsz; BLt 5]. 1711: Olah Todor adá és kötelezé magát ... Nemz(etes) Mihálcz Mihály Ur(amna)k örökös jobbágiságra Fiuról Fiura mint hōgi Mihálcz Mihály Ur(am) adott volt Olah Todornak ad usum két számú vono örökölt ennek előtte való esztendőben [Borb. I] * *perszonális* ~ személy szerinti/személyes jobbágai állapot. 1796: Héjába reproducalja itten az All Peres Ur azon Leveleit ezen Levelekis az 1791 béli Novellaris Articulus szerint, nem tsak mortificaltattak, hanem egészszen el töröltettek a' Personalis Jobbágyságról szollo minden Hazza Törvényeivel együtt [Mv; TLev. 5/16 Transm. 34 tábl.].

3. jobbágrendszer; sitem iobāgesc; Fronherrschafft. 1797: Elekesen míg a Jobbágyság fenn állott a Gatyá nevezett alatt valok közönségesen az én értemre a Borberekietek szolgálták [DobLev. IV/784. 1b Kordje Melintie Balog Szimion Paraszt felesége (80) vall.]. 1850: míg az Néném élt s az Jobbágyság volt meg volt az emberek adtak Bor Taxat [Nagyik AF; h. V/1296 Dobolyi Bálint lev.].

4. jobbág; iobag; Leibeigene, Fronbauer. 1684: uj parlag Szölöket fel fogtanak uyabban .. ezen Falusi mindenki részről lévő jobbágyságok [Hosszútelke AF; Kath.].

Szk: ~ul szolgál jobbágként teljesít szolgálatot. 1636: Markos falui Ur(am) monda Balo Georginek szabadságot attam engemet jobbágiságra ne szolgáljon ... hanem fizetéseért ha szolgat meg fizetem jamborul [Usz; KaLt Apor István ir. Fr. Alard de Ozfalua (50) vall.]. 1643: Tudom azt hōgi az az Mereo Kezu Gabor Haller Sigmond Vrammat eo Ngat szolgalt Jobbagiságra (igy!) az Fiais Gabor Marton Haller Istva(n) Vrammot azonkeppen szolgalt [Fejéregyháza NK; LLt Karaznay Ferencz (60) ns vall.].

jobbágysági 1. jobbágai; de iobag, iobāgesc; Fron. *Szk:* ~kötelesség jobbágai kötelezettség; obligatie iobāgescā; Fronpflicht. 1763: életeknek moggát szabadon kereshessék, semmi Jobbágysági kötelességet mán tul hozzánk nem tartván [Szentmargita SzD; KGy]. 1783: Fattyu Thodor ... a Mlgs V(ra)ságtól nyert egy Telekre Házot épített, abba lett bé költözésével mindgyarást ő is több Testvér és más idegen Jobbágokkal egyenlőképpen és mellesleg szolgált minden leg kisebb controversia nélkül egész addig míg ez előtt mint egy három esztendővel az Fattyuságnak színe alatt, Jobbágysági kötelessége ellen rugodazni kezdett [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

2. ~ *pretensio* jog jobbágysági (törvényes) kereset; reclamație/pretenție (legálá) iobāgescā; (rechtmāšige) leibeigene Klage. 1745: Nemes Kővárvidéki Kis Berszoi Kifor Iliá és Kifor János ... Jobbágysági p(rae)tensio alatt lévén, repetaltattanak azoktól, a' kik(ne)k hatok mellett voltak, avagi azokat concernalo földön laktanak [Kővár vid.; TL 42].

jobbágyszám numārul iobagilor; Zahl der Leibeigenen. 1637: Ez feliől megh irtt kett Ezer három szaz es

hatuan Eőtt jobbagy szam között uadnak; külbmb külbmb fele huiatalban szolgakok ugy mint: Birak N: 48. Kömiuesek N: 5 Fazakasok N: 1 ... Zakats N: 8 Zkutarak N: 3. Batsok N: 6. Juhasz N: 15. Menes pasztor N: 2. [F; UC 14/42. 161]. 1648: Mivel penigh az Heshati Jobbagyok, szammal nem adaequaliak az Lethai Jobbagiokat, Letarol adnak eo Ngok három Jobbagiokat, hogy supplealodgyek ki az Jobbagy száam ... hazokkal Eoreoksegekkel egygywt [O.fenes K; JHBK XLIX/32].

jobbágyszeker 1. car de iobag; Fronfuhrwerk. 1726: Csizsar Miklos Ur(am) a Sebiben nyulván vón egy oláh izlotot s ... küld utánna egy négy okru jobbagy szekeret, melynek eleibn az oláh izlottal ökreit ki váltván, fogja bé és rakodgyék mindenestől réá és el mulhatatlannul mennyen Borberekbe(e) [Bózes H; BK ad nro 113 Rád Togyer (50) jb vall.]. 1730: Egy Rác alias Kocsis György nevű jobbagyot hozatott ... néhai Boldogfalvi János wram Déváról maga jobbagy szekerin minden egyetmáshival együt [MNY XXXVI, 50]. 1759: az említett Tisztarto a Bágyoni Erdőből mind Jobbagy, mind Bérés szekerekkel hordatott fát és el égette [Marosludas TA; TKI Moga Petre (30) jb vall.]. 1784: előnkbe ki rohantanak a Varadi Moses Ur két Udvari Birája ... mint egy ötvened magokkal, botokkal, vasvillákkal ... és ... eo Nsga egyik Jobbagy szekert potentiose elis veték [Arany H; JHB XXXI/51. 50].

2. vhány jobbágyszekérnyi/szekerre való; de citeva care de iobag; von einigen Fronfuhrwerken. 1717: Vagyon három egész kalongya széna, mely(nek) ketteiben 8/8 jobbagy szekér széna [Dés; DLt 504].

jobbágyszemély iobag; Leibeigene, Fronbauer. 1771: Csiktaplocai Simon Péter az falu helyett felfogadá a strázsálást újesztendő napjáig, hogy minden szabad ember adjon 6 ejtel gabonát s fél szekér fát, egy jobbagy személy 4 ejtel, fél szekér fát [Taploca Cs; RSzF 94—5].

jobbágyszer jobbágyszolgálat; serviciu de iobag; Frondienst. 1677: Látván az szegény jobbagyok(na)k ügye fogyot, alapattyakat, Szegénységeket, kölczön szattam ki nekik hogy el ne bujdossanak buzat Cub sax nő 7. Jobbagy Szeren kívül minden veka buzára egy egy napi kapálást, vagy aratást igittek [Usz; UtI]. 1732: Szolgálatyok a ... Jobbagyok(na)k ez előtt edj héten három nap volt, mikor Czipeltek, ebéd vékát adtanak nekik belőlle, s egyéb dologra az alatt nem kényszerítették ... Mikor Jobbagy szerben voltak a szolgálatra praebendát nem adta(na)k, hanem mikor szük gabona ideje volt Nyári dologra édgyszer másszor [Kisillye MT; TSb 51]. 1761: az Gabona nem résziben, hanem Jobbagy Szerben tsépletetett el minden esztendőben [Déva; Ks 94. 24. 4]. 1774: három Eztendeig csak hét Bérés volt ... az nyoltzadik helyiben minden Heten Jobbagyot hajtottanak Beresi Szolgálatra Jobbagy Szerben [Mocs K; KS Conscr. 27]. 1782: az a szokás jött volt bé hogy ha két hétig nem szolgáltis azt ki nem potoltatták ... de meg parantsaltam a Birónak hogy tsak egy napi Jobbagy szert el ne engedjen hanem mindent a 2 héti szolgálatra ki hajtson [Usz; Ks 94 Vegyes lev.].

Szk: ~ben dolgozik. 1750: Mikola László Ur(am) ... egy Lőrincz Péter nevű Jobbága ... az én édes Apá-

matís innét Magyarokéréről Söldosnak meg fogadván Szamosfalvára^a, és Olá Fenesre^b Jobbágy szerben dolgozni maga helyet egy néhányszor el küldette [Magyarokérék K; JHbK XXXIII/3. — ^{a-b}K]. 1761: Ezen Jobbágyok ... midőn több a' Veszsződi^a Udvarnál a' dolog akkor továbbis tartattnak, ha pedig kevesebb akkor hamarabb haza bótátattnak. Az ... Allodiális Szőlőkötés őök dolgozzák Jobbágy szerb(en) [Martonfva NK; i. h. LXVIII/1. 389. — ^aSzászvevsszödön (NK) lévő]. 1770: én Kálmán János oda való Jobbágy lévén, Jobbágy szerbe dolgoztam azon az irt Malmon [Dombó KK; JHb LXVII/154] * ~ben műveltet jobbágyszolgálatban dolgoztat. 1782/1799: Bánya béli reszeket a' Méltóságos Vraság eddig elé értelmes pénzelt fogadott Bányászokkal Colaltatta, de ma Jobbágyokkal, ugyantsak Torotzkaiakkal Jobbágyszerben műveltetit | (A bányát) Jobbágyokkal Jobbágy szerben míveltetit. Groff Torotzkai Sigmund Ur ő Nagysága, kikis a' Mesterséghez értenek de ... vékony tehetségek vagyon a' munkára [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 337, 354] * ~ben szolgál. 1659: Pallaghi György es Szabo Nagy Imreh magokkal szabad idegen Emberek liue(n) Joakarattyok szerent szállottok, es atták magakat néhaj Putnaki Janos Vr(amna)k, hogy szabadossok liue(n) lovok hátán, es nem jobbágy szerb(en) szolgálták [Kv; SLt AQ. 17 Paulus Erős (70) vall.]. 1679: Kússeb Orosz Peter mindgyárt el mene az Kékesek közü, az mig oda lakékis az Apja itthon az tób fiajval edgyütt Lázár Istvan Vr(a)at szolgált Jobbágy Szerben [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1731: Tudjuk bizonyoson hogi Major Györgi fiaival edgyütt az Urat Kemény György urat jobbágy Szerben szolgáltak, miolta osztzasban eő kegielmenek jutottanak [Istvánháza AF; KA].

jobbágy-szesszió jobbágytelek, rég jobbágy-fundus/üléshely; sesie iobágească; Fronhof. 1714: a Kornis familianak ... Udvarházhellje, jobbágy sessioio ... miképpen abalienalodtak ...? [Ks]. — Vö. a *jobbágy-fundus*, *jobbágytelek* és *jobbágyülés* címszóval.

jobbágyszolga slugă iobag; Fronhausknecht. 1767: En egyebet a' kérdőbe nem tudok, hanem a' Nevezett időbe kére engemet hogy bótátanék vagy két aratot kalákába, 's én ugy küldöttem a' Jobbágy Szolgámat Antal Josit, s a' Szolgámat Budai Julist [Uzon Hsz; Kp IV. 243 Vid(ua) quondam Gabriels Pünkösti Sara Batzoni (34) ns vall.].

jobbágyszolgáltatás jobbágyszolgálat; serviciu de iobag; Frondienst. 1622/1681: Udvari Gyalog Drabantunk Lugosy Mihály ada értésünkre ... azt hogy ... othon Hunyadon Eőtsét Sztojkar Tömlőczőznének, mod nélkül haborgatvan az Udvarbiro, marhajokatis (igy!) el keritvén erőszak alatt Ado fizetésre es Jobbágsagnakis Szolgálatyara ... őtsét kényszeritenetek ... hadgyuk azért Lugosi Mihálnak Eőtsét Sztojkat se személyében, se marhajokba(n) (igy!) Jobbágy szolgáltatásra, ado fizetésre senki közületek ne erőltesse mind addig, az migh az Battya Lugosy Mihály it Udvarunkban Seregünkben lakik [VhU 280. fej.].

jobbágy-szuccesszió jobbágyörökösödés; succesiune iobágească; Fronerbe/erbschaft. 1736: Groff ur(am) eő

Nga földén, a mely szölöt Ungur Gaspar Uram bir; jobbagi successio volna benne verseg utan; mely mind ez ideigh el igazitas nélkül volt [VhU 119].

jobbágytelek jobbágy-házhely; loc de casă iobăgească; Fron-Hausgrund. 1852: az meg vásárláskor is egyébként nem örvendtettem mint az Jobbágy Telkeknek [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint nyil.]. — Vö. a *jobbágy-fundus*, *jobbágy-szesszió* és *jobbágyülés* címszóval.

jobbágytelki a Jobbágytelke (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Jobbágytelke/Simbriași; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Jobbágytelke: din Jobbágytelke/Simbriași; Jobbágytelkeer. Sz. 1603: Thomas Jobbágytelki [Vadasd MT; SzO V, 253]. 1614: Jobbágytelki Ferencz pp [Geges MT; BethU 64]. 1674: Jobbágytelki Péter Deák [Altörja Hsz; BLt].

jobbágy-tisztartó administrator iobag; Fron-Verwalter. 1735: Beczében^a Beczei Szekely János Deák nevű Jobbágy-Tisztartóm ... igen jó maga-biro Ember volt, feles Pénze, Buzája, Bora, minden-nevel nevezendő Háziportekája Szalonai, Hájai vóltanak [Marossztkirály AF; Told. 25. — ^aM. bece AF]. 1757: eő Ngának Gyekei Jobbágy Tisztartója ezen Rétnék a Gyeke felől való részet felszaggattatta s Lent vettetett beléje a Lenit kinyőttette [Gyeke K; Ks 4/VII. 6].

jobbágyülés jobbágytelek; sesie iobăgească; Fronhof. 1701/1720: azon ház Vass részre való Jobbágy Ülésből való volt [WassLt Gr. Géczi alias Pap de kis Czég (50) ns vall.]. 1705: En Kézdi Széki Alsó Torjay Mihály senior Mint hogy az előtt, az én magam házamról, és Bélafalván^a lévő egy jobbágy ülésemről tettem vólt Testamentaria dispositio, azon dispositiót helyben akarom hagyni [Altörja Hsz; Borb II Nic. Marton Scholae Magister pp kezével. — ^aHsz]. — Vö. a *jobbágy-fundus*, *jobbágy-szesszió* és *jobbágytelek* címszóval.

jobbágy-üléshely jobbágytelek; sesie iobăgească; Fronhof. 1694: ifjú Bálpataki János Ur(am) Borberek háza, avagi nobilitar(is) Curiája, vagyon ... egj felől a' Parochialis ház, es más felől, az Hegjesi Istvánne Assz(onyo)m jobbágy ülés helje(ne)k vicinitasib(an) [Borberek AF; BfR]. — Vö. a *jobbágy-fundus*, *jobbágy-szesszió* és *jobbágytelek* címszóval.

? **jobbágyvész** 1669: Lattyuk hogi kirontották az Uramek Jobbágy veszeit, nem tudgiuk, kik es hova valok: Es ha eő Nga czelekettettei vagi ki? [Feketelak SzD; WassLt].

jobbágy-vicebíró kb. (jobbágy)kisbíró; jude mic/vice-jude (iobag); Fron-Gemeindediener/weibel. 1725: Arinár Vaszily az Nehai Mlgos Groff Bethlen Laszlo Ur(am) eő Nsgá(na)k Jobbágy Vice biraja (: krajnikja :) volt es mint Jobbágy ugy Szolgalt [F.borgó BN; BK. Szalazsán Gavrilla (65) jb vall.].

? **jobbágyzsellér** zsellér; jeler; Inquilin. 1717: Onucz Vaszilia nevű ember ugj szolgált az Udvar házhoz mint Jobbágy Sellér egy héten két Napot [Fugad AF; WassLt Demján Juon (28) jb vall.].

jobban 1. mai bine; besser. 1542: Az mynemw dolgoth k. ennekem parancholt wala az wthanes azonywm athal, az mint en joban thwtham, igen thewrekedthem myndenwel [Fog.; LevT I, 16 P. Orozy lev.]. 1573: Peter kannayarto Azt vallia hogy ... az palazkokat ... Es-met uyzza aggyak neky hogi Jobban Mossa [Kv; TJk III/3. 152]. 1580: az wyznek mind a' ket partyat a' hun zwksegh leze(n) chynaltassak megh vagy bastiakkal vagy gatokkal vagy bakokkal a mint Iobba(n) lehet [Kv; TanJk V/3. 231a]. 1652: Rakoson^a Iako Biro Gergeli veres Drabant Felesege Nagi Annaszsoni ... igi vall

aszt hallotta(m) hogi mo(n)dotta Barla miklos hogi megh magamnális jobba(n) arat tsak hogi az kévét nem tudgia ugi kótni mint maga(m) [Borb. I. — ^aAra-nyosrákos (TA)]. 1693: Az Asszonyi allatis kötőlezi magát arra, hogy ennek utánna üis tisztib(en) dolgaban jobban es szorgalmatosabba(n) el jár mint annak előtte [SzJk 274]. 1723: az előtt bizony jobb(an) forgott az Vr Malma [Szásznyíres SzD; Ks 25. IV. 5].

Szk: ~ *dll.* 1762: Sok szép jószági vannak^a az országban szerteszejjel, úgyhogy ma Erdélyben gróf, vagy báró sem áll jobban sem jószág, sem pénz dolgából [RettE 139. — ^aNagy Boldizsárnak] * ~ *csúszik.* 1843: hogy a bor jobban tuszszon egy font hust vettünk [Dés; DLT 586] * ~ *esik a.* jobban izlik. 1823—1830: Engemet is vacsorára hívtak, s nem hiszem, hogy étel valaha nekem annál jobban esett volna [FogE 266]. — **b.** jobb érzés (számára). 1823—1830: Ez jobban esett volna, ha erre a durvaságra^a nem vetemedtem volna, úgyis a gyermek nem sokat tanult, míg az atyja haza nem jött. És akár-hogy-mint, egy anyának sem esik (jól), ha látja vagy hallja, hogy gyermekét valaki veri [FogE 112. — ^aEgy gyermek megfenekelésére]. — **c.** jobban fog vmi. 1823—1830: egy Virág János nevű ember egy marokban ezüstpénzt adott, valami tíz forintot, azt mondván, hogy mikor akadémiákra mentem, akkor nem adott volt semmit, ... és most fizet ki. De jobban is esett nekem ez a véletlen pénzkapás, mint ha felmenet adták volna [FogE 284]. — **d.** kb. jobb a dolga/sorsa. 1736: Hej Apaffi Mihály, Apaffi Mihály, miért nem fogadád szavát jó felséges uradnak s igaz hazafiai tanácsosidnak, bizony nem koppansz vala ki az erdélyi fejedelemségből és talám hazádnak Erdélynek is jobban esik vala! [MetTr 340] * *annál ~.* 1710: Magának imputallya^a ha mi essik rajta, hogy affele kóborlok^a ki tisztítatván annál jobban folyhasson az eő Felsége szolgálattya [Nsz; KvLt I/198 gub. — ^aA kommandáns. Rác katonák]. 1746: Akár vrbarialis Taxát, akár ordinarium Militare Quantumot repartialunk, mindenkor tartoznak az Falut a' Popa háza-hoz convocalni, és in p(rae)sentia Incolar(um) a' Popával specificáltatni mit vetnek fel, s miéért, hogy ez eddig alattomb(an) lótt repartitiok mián volt dissensiok, huzások, vonások annál jobb(an) anteventalódhassanak [Déva/Bulzest H; Ks 62/10] * *mennél ~.* 1578: wegeztek hogy mikor affele zóket Jobbagy ide Jeo vagy varas-ba vagy hostatba es be zal, Az tyzedes tartozzek mingyart capitannyanak meg mondany az Capitan penig Byro vramnak tegie hyrre, hogy Annak vtanna eo kegmé Byro vram tuggio(n) gondot vysselný effelekre menne (!) Jobban eo kegmek tuggya [Kv; TanJk V/3. 175b] * *mentől ~.* 1604: biro vram az Jdes Vraimban minth egy húzigh valot gywtessen be es tractaliak eo kgmek az dolgot s legenye (!) azon hogy menteol iob-

ban complanalhattjak eo Nagokal ez Summat hogy az profontnak Summaya in suspenso ne maradgion [Kv; i. h. I/1. 471]. 1623: Az Aruat Mihokot biztuk az edes An-nia gonduselese Ala, vgi mint edes fiara me(n)teől Job-ba(n) lehet vgi visellien gondott, giermekere [Kv; RDL I. 121]. 1679: Quartalas es Buza takaritasa mentül job-ban lehet vgy légyen [Dés; Jk 39b] * *minél ~.* 1699: Ezen épületeket penigh minel jobban erősebben, szeben, és Tisztessegebben, úgy ügyekezzenek el keszite-ni [Kv; BLt 7]. 1819: minél jobban lehet vgy igazitsad ezen dolgot [M.régen MT; Pf].

2. alaposabban; mai temeinic; gründlicher. 1574: Az Barat Istwan es Nyreo Kalman vra(m) kewansagat Az adossag feleol eo. k. Mas gywlesre halaztatak Joban valo meg Twdakoza(n)ak okaert [Kv; TanJk V/3. 106b]. 1679: Jöuendő partialisunkra differallyuk el igazitasat. az Causanak mivel terhes azonba(n) az ideő alatt keszüllyön jobba(n) hozza^a [SzJk 141. — ^aA válóperhez]. 1752: ami az Pullus Gallicusokat illeti, lehet csufondá-rozni ... ha jobban tanultak volna Deakulis, hogy meg értének Dictionariumbol nem ártana [Kv; Szám. 69/XXVII. 7]. 1765: én jobbanis nézni kezdvén tavulról, meg látám, hogy három husz husz krajtzárosok távu-labb lévén rakva a többi pénztől, két peták vala mellet-tek [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 289].

Szk: ~ *tanult* tanultabb. 1823—1830: Voltanak úgy-nevezett praesések is^a, kiket az absolutus és jobban tanult deakokból tettek [FogE 138. — A mv-i ref. koll-ban].

3. erősebben, nagyobb mértékben; mai tare/mult; starker, in größerem Maße. 1570: Hary Jmreh vallya Mond neky^a feyerdy Balint azt hallom hogy Jgen haragwttal ream valamyert, Arra azt Mongya Me-zaros Myklos haragwta(m) tath (!) megh Jobanis megh haragzom [Kv; TJk III/2. 114. — ^aMészáros Miklós-nak]. 1582: Az vthan hog Jobban be Seotetwle hallam az Azzony kialtasat [Kv; TJk IV/1. 8]. 1681: Vizi Malom ... Migh a keő padgiais jobban el nem romlanak, ad-digh kellene helybe(en) mast készettetni [Hátszeg; VhU 603—4]. 1753: össze szidá az Attyát Rosnyai Ur(am-na)k, azan meg indula Ur(am) és visza hozota vjajalag le vonata az földre es jobban meg verete mind előbször [Marossztygyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1772: Ha a' Mikes Urak Malmátol ... eő Excellentiajáékig tér helljen folj a' Viz, az eő Excellentiajaetől fogva enyimig jobban lejt, kerengői vadnak [Kük.; JHb LXVII/253]. 1800: a' fel-peres ... még jobban nyelvelődött, motskólódott [Dés; DLT]. 1814: jobban meg kellett volna vernem roszsz Aszszonyt, nem tsak vgy a' mint meg vertem [Dés; DLT 56. 19].

Sz: az özvegyet és árvát a szél ~ éri. 1820: köz mondás hogy az özvegyet és árvát a' Szél jobban éri [Várfva TA; JHb Fasc. 48] * *ki közelebb ül a tűzhöz az fűtőzik ~.* XVIII. sz. v.: Köz mondás Szerént, a' Ki Közelebb ül a Tűzhöz a Fűtőzik jobban [Küküllővár KK; Ks 110 Do-náth János lev.].

4. előnyösebben, kedvezőbben; mai avantajos; vor-teilhafter, günstiger. 1581: Az procatort penig eo kegmek tanachywl zerezek megh az procatort (igy!) es fy-zetessel iobbychyak megh a mint iobba(n) zerdőhetik eő kegmek velle [Kv; TanJk V/3. 237a]. 1596: egy ewteo Orat az mint jobban el adhatny el aggya [Kv; RDL I. 65]. 1608: Az hazat penigh Eztendeonkent, mint iob-

ban Lehet Berben adgia [Kv; i. h. 83]. 1610: az Actornak iobban sonal az vallas ... Az Jnek chiak hallomas bizonsagi [UszT 35b. — ^aTollban maradhatott: vadnak]. 1737: hogj pedig dolgunk^a jobb(an) succedálhasson, a Besztertzei betsülletes Birot is Levelünk által requirálni kell [Dés; Jk 484a. — ^aA hidépítés ügye]. 1834: a maga marháját ... remelli hogj vásárban jobban el adhassa [F.zsuk K; SLt évr. Deák Ferenc P. Horváth Ferenchez].

Szk: ~ folyik/van dolga vkinek kedvezőben alakul/áll helyzete. 1762: A bírót illető mulctákat a tisztek osztották, soha a szegény vármegye assessorának egy pénz se ment soha belőle, úgyhogj egy falusi bírónak eskütteivel jobban volt dolgok, mint a vármegye assessorinak, mert ritka törvényt téssnek, hogy magoknak egy forintig való poenalitást ne ítéljenek [RettE 141]. 1774: Most jobban folyt dolga, mint ezelőtt nyolc vagy kilenc esztendővel [i. h. 333] * mentől ~. 1633: Vagion egy hordo Bor ... Ezt menteol Jobban lehet korcziomarolljak ki [Kv; RDL I. 112]. 1841: A marhátot most a Súsanna napi Szász Régeni Sokadalomkor, mentől jobban el adni és mentől oltsobban másokot venni el próballyuk [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev] * minél ~. 1677: egytek maradgyo(n) it lassatok min (!) adhatyatok el minel jobban [Jobbágyfa MT; BálLt 50].

5. pontosabban; mai exact/precis; pünktlicher, genauer | biztosabban; mai sigur; sicherer. 1570: Mond zekel Barlabas, En vagiok egy Byzonsagh, Mert en Thwdom ezt Joban mynt vagion [Kv; TjK III/2. 16a]. 1589: Penzen vottem arpat, melliet a' penznek exitussaba ide hatra ioban megh specificalok Cub. 35 [Kv; Szám. 4/XI. 5]. 1618: (A vezér) kíváná azt, hogy az Nagyságod nekem irott levelét transferáltassam, és aból jobban meg akarja látni s érteni az dolgot [BTN 111]. 1660: Ezek Ura(m) mind Vadnak s mind Erdelynek dolgait jobban nallunknal tudgyak [KJ]. 1776: az Inek hazugsága világosan ki tettzik, melyért, de azért is, hogy a dolog jobban ki világosodjék szenvedet tizenket paltza ütést [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1782: nállomnál nemis tudhattya Senkiis jobban miképpen állatt Háza tája [Mv; DLev. 4. XXXVI].

6. bővebben, kiadósabban; mai ímbelsugat/bogat; reicher, ausgiebiger. 1760: egy Esztendőben jobban, más Esztendőben ... vékonyabban termett a' Gabona [CsS]. 1842: A Ros jobban ereszt, az ad kalangyája három vekát [Görgény MT; Born. F. IXc Csiki Sámuel lev.].

7. inkább; mai degradá/curínd; lieber. 1638 k.: Ez pusztá hazban hogj el ne pusztullion iobban lakik egi ideghen Szeoleo kapas [Km; GyU 30]. 1722: Hallottam Fogarasi Samuel Uram testvér Hugától ..., egy alkalmatossággal Máramarosban bujdosatokban Kováts Maria Aszszonnak egy gyermekét vívén be az Dajka az ajton, s mint gyermek hízelkedvén, s rebdesvén a Dajka kezében, hogy magához Fogarasi Sárához mehessen, s azonon alkalmatossággal azt mondotta volna Kováts Maria Aszszony Fogarasi Sárának hogj ezen gyermek, jobban Attyad fia, mint Kováts Péternek [Kv; BfN X. 2/113 Joh. Szabo alias Kováts (50) vall.]. 1733: az fundusok(na)k rectificalodni kel, mert Bakcsi Gabor <vranna>k töb Resze nincs mint nekünk, mas kepen is jobban javallyuk hogj ne kerteltesse be mert nem hadjuk kegyelmit törvenekül (!) mert ő kegyelme haza tör-

venye ellen vette meg [Albis Hsz; BLev.]. 1796: a' Felesége annya Báttjának Léányaval titkos szövetséget tartot az az Léányt jobban élte, mint a' Feleségit [Bács K; RKA].

Szk: ~-jobban egyre inkább. 1586: Mint menekeődtwnk meg az por Teőreőtlw miert hogj az Vr Nilaj Beowwlnek vala Jobban Jobban [Kv; Szám. 3/XXIV. 27]. 1670: csak iobban iobban üsmertetik maghokat [KJ]. 1785: az időnek teltével a szegény káros puhatolódott, és apránként a dolog jobb(an) jobban világra jöven el fogták mind a ket orvot [EMLt Török Bertalan gyűjt. Vízaknai Kontz József kézírása]. 1819: Ezenn Sűrűnn valo iddogalását a Néhai Urnak az ez előtti Esztendőken ... nem tapasztaltam ... hanem inkább a Tavallyi Esztendő közepe tájékán kezdette magát jobban jobban az itálnak adni [Kv; Pk 2].

Sz. 1678/1681: Az korczomakrais ighen szorgalmatossa(n) vigiazzon^a, soha egi oraghis ... bor nélkül ne legyenek ... Tudhattja magais, hogi a hol szaporabban kél az bor, a penz-is jobban gyűl oda [Vh; VhU 657. — ^aA racionista].

◇ **Szn.** 1614: Jobban Peter zs [Sóváradya MT; BethU 70].

◇ **Szk:** ~ birja magát módosabb, tehetősebb; mai instárit/bogat; reicher, vermögender. 1589 k.: Tudgia az adott hogj vgy vegeztek hogj az kj Jobban biria magatt tehatt az tob adott adgio(n) [Szu; UszT]. 1603: Miert hogj ő kk Varosüll lattyak az felekieknek nyomorúságit, ne(m) akartak bizonyos sum(m)at ő kk reiajok ronj, hane(m) hogj az ky jobban birya magat roúatla(n) és terhe visseles nélkül ne legyen Vegeztek ő kk V(arosul) hogj az felekiek minden egy örkertől (!) es tehentől tiz tiz penzt Egy egy lühtol adgyanak öt öt penzt [Kv; TanJk I/1. 451] * ~ lett/van meggyógyult; s-a vindecat; genesen/heilt. 1717: Eger Patakon vagyon edgy Isák Peter nevű öreg ember: Sepszi szekben az melj gyermekeknek az torka fajt: mind az fogdosta s jobban lettek [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1724/1779: Istené légyen a Ditsősség jobban vagyok, de vgy voltam hogj majd csak nem kegyelmeteknek hatam a világot [Gerend TA; KS. Bethlen Agnes lev.]. 1742: A Sertés ... jobban van [ApLt 4 Apor Anna Apor Péternéhez Brassóból]. 1807: Az kedves Hugom, hogj jobban vagyon, s erősedik szivemből örvendem [F.detre-hem TA; Ks 65. 44. 11].

jobbanya nagyanya; bunică; Großmutter. 1570: az kert, Zygarto Myhálnak es Janos deaknak Job anyae volt, Es hogj megh venhedet, vgy Attha Myhálnak es Janosnak Annyanak (igy!), Az wtan azok atthak Ely Brasas Ambrwznak [Kv; TjK III/2. 49 Korsos Pal vall.]. 1573: Tyztelendő byro vram ezt mongya meg Kalmar Ianos ... hogj mykor az menedek lewelett vettek Az Apaty boldisarne lob Annyatwl es el olwastak előtwtw ha Igazlottake Az lewelett az vagy Nem | Katalin Mezaros Oswaldne Azt vallia hogi az orsolia Leannak az atthia es Kadar Matenak az lob annya egiek voltak [Kv; TjK III/3. 108a, 242]. 1598: az egi neueletlen kis hugoczkamatis ... megh tekintuin az anjatul maradat, es az iob anjatul sok egjet massat v felsige adassa megh [BálLt 51 Kowachoczy Janos nyil.]. 1600: Bornamiza Benedekne Anna azzony vallya Az Attiatul Adam deaktol sokszor hallotta ... hogj az Anna es Varady

Istwannak iob Annja egy test es egy verek voltak [Kv; TJK IV/1. 425]. Ebben az dologba ezt tudom hogy Gegeő Istwannak ez iob annia Jobfeöldi Balint leania volt [UszT II/2. F. 33 Kedey Demeter Medeseri, weres drabant (69) vall.]. 1618: az en masik auagj Job Aniam [Sszgy; UtI]. 1629: Welczér Janos Job annja s az Anyamnak az Annja ugy mint Kerekes Martonne Jobannja egy Testverek voltak [Kv; TJK VII/3. 19]. 1632: korlat Janosnenak az Job annia Jaraba(n) lakik uala [Mv; MvLt 290. 106a]. 1677: al Czík szeki Szent Geörgi al(ia)s Bankffalui Geörgyfi Mihály attyam uram Nemes szemely . . . bizott uolt engemet es nehaj Ferencz Georgj relictáját Szoka Margit aszont vgi mint nekem job Aniamot Ghrisotf Georgy es felesége Thamas Anna aszony tizeseges gondviselek allá [Szentgyörgy Cs; CsÁLT F. 27]. 1755: Mindenkor az job Anyámtólis (: a' ki volt nyoltzvan esztendő mikor meg holt, már pedig vagyon ötven esztendeje halálának :) ezen kutat hallottam szász kuttyának lenni [Nagygyeke K; Ks K. 80]. L. még EM LII,109; MNy XXXIX,240; SzE 287.

Szk: *édes~*. 1615: Kús Annanak mely Annor(um) Nyolcz ezteados . . . az Arvanak edes Job annja Bwrkór (!) Janosne, Durúttja Azzoni [Kv; RDL I. 96b].

L. a címszóra és főként erdélyi fejleményeire Cs. Bogáts: EM LII,109; SzE 285–8.

jobbanyai nagyanyai; de bunică; großmütterlich. 1615: Az mj penigh Vrbeöger Balljnak (!) es Kws Sopikanak Jútót keőuetkeznek rendel egy mas vthan Balinak (!) elseőben mint Attyaj, ket reszreol, Anyaj harmad, es Jobanyaj reszreol | Soffia Javai az Jobanyarol es Édes Anyarol űjai zalot Anyaj harmadbol Jútót Soffikanak feyr Rúhazotak . . . Keőnyuekbeol Jútót nekj Jüb anyaj reszreol Egi regj Biblia Deak [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével].

jobbapa nagyapa; bunic; Großvater. 1570: Syweges gergel, Velmér Matthias, Bernald deak, Ferkel Myklos vallyak hogy Eleosser az fazakas Simon germetek varga balinthne Tartya volt . . . Es Eok kertek az Job apja Akaratyabol hogy Megis Thowab Thartana az gyermetek [Kv; TJK III/2. 201]. 1573: Syweges gergel aztis vallia hagi az haz hoszw georgie volt az Cristanus felesége Iob apyae [Kv; TJK III/3. 108]. 1600: Hallottam apamtol, hogy ez peőres eőreőksiget zalagban wetttte (!) wolt iob apamnak Jobfeöldi Balinth [UszT 15/33 Matthaues Zeōch Semienfalui(en)sis) (56) centurio vall.]. 1668: kölcsőn penszt kert uolt iob Apam [Nagykászón; LLt]. 1674/1676: Hát tudjátoké, hallottátoké hogy ezen Törvénytelen foglalás előtt mind az Job Apám Kamuthi Farkas, mind az édes Apám Kamuthi Miklos, edes Anyámmal Cserényi Eőrséttel birták Eorményest, s nem más? [K; JHbK XX/21 vk]. 1699: Markuly Vonyának . . . az Apja s mégh jobb Apja is, Praecessorim(na)k jobbagyí voltak [Palatka K; SLt AI. 17 Palotkai István P. Horváth Miklóshoz]. 1740: A' Buha Ávrám Sessioja . . . melljet . . . az Buha Ávrám jobb Apja vetett Zalogb(a) [Runk TA; Ks 89 Inv. 54–5]. 1770: Az én Édes Anyám Attyától hallotta s Az Atyám Nékem beszellelte, hogy Koldusi állapotra jutván a jobb Apám egyik háztól fogva a más hazig vezette [Bh; BfN Vegyes ir. 32/23 Paulus Bethlendi (74) vall.]. — Vő. a *jobbata* és a *jobbikata* címszóval.

jobbára jobbadán, jó/nagyrészt, többnyire; in (cea mai) mare parte; größtenteils, zumeist. 1792: A kendert mind meg fontattam, s jobbára megis vagyon szapulva [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1803: (A) Vár Erdő . . . Túzi, és épületre való fák találtnak benne, és jobbára Bük és Cser Fákbold áll [Nagyalmás K; KHN 313].

jobbata 1. nagyatya; bunic; Großvater. 1568: Clemens Takach, Catherina osualdi Mezaros R(elic)ta, Anna St(ep)hani Fenesy R(elic)ta . . . pariformiter fassi sunt hoc modo, Ezt my iol tuguik hogy ez peres haz Ez Menihart Jstuanak fyanak az Job attyae volt, es ennek az Menhart Jstuanak fya, az legen, az ky ver hozza [Kv; TJK III/1. 215]. 1570: az Zeles parlagy foldert Seredy el foglalta vala . . . tudom hogy czuczza andras Jobb attiae Zabo lazloe volt [Magyaró MT; Eszt-Mk]. 1578: hallotta . . . az Job Attyatul [Poklostelke SzD; JHbK XVIII/14]. 1609: az mj iob attianke Georgfi Imrehe uolt, az a peres eőrokseg . . . mi eőto(n) mind Georgyfi Jmreh unokaj uagiunk illien uerek uagiunk hozza [UszT 4/5a]. 1616: Bek Janos Uram az meg holt eőregbik Bek Janosnak Jobattyanaknak hazat . . . hirünk 's akarotunk ellen . . . Bek Peternek atta permittalta [Kv; KvLt Polgárkönyv 141]. 1645: Ebeni Laszlo Uramis . . . tiltja s tiltattja Fabia(n) Istvan Uramat az Jozsagnak el foglalasatul es birasatul . . . mert eő neki jobb Attjatul maratt Jozsagh [Ajton K; Törzs]. 1663: Az jobbattyám neve volt Linczigh János, az kitől származott az édesatyám [Kv; KvE 174 LJ]. 1681: Eoreoksegeket . . . mint Attyoktol, Annoktol nemellyeknek Job Attyoktol, job Annoktol reajok maratt [Tarcsafva U; Pf]. 1722: Tudgyay az Tanu ezen ben Specificalt Szemellyekn(e)k az Édes Attyok Pap Tivadar mig élt Barszon^a az Jobb Attyok utan levő eőroksegen laktanak vadgy az Job An(n)yk után levő eőroksegen [BSz; Ks 25. III. 75 vk. — ^aKis- v. Nagyborszó SzD]. 1730: világositanok meg Baka Aron becsülletes Atyankfiát mi rendbeli szabadsaggal éltek mind édes Attya és Jobb Attyais ? [Polyán Hsz; HszJP]. 1753: ennek az Gergelynek az fia Samuel Árván maradván az job Atyám tartatta mint Attyafiát [Asz; Borb. I]. — L. még CsVh 72—3, 76, 78.

Vő. a *jobbapa* és a *jobbikata* címszóval.

2. dédapa; sträbunic; Urgroßvater. 1793: Esmerié a Tanu . . . Serbán Pétert? . . . Tudgyaé ki volt ennek édes Attya? Nagy Attya, Jobb Attya. . . ? [Szág; TKHF 13/34 vk] | Serbán Pétert régvolta (!) jol esmerem Az édes Atyátis, . . . de különös esmerettségem velle nem volt, Nagy Attyát és Jobb Attyát pedig teljességgel nem esmértem [Récs Sz; i. h. Fr. Utó de Komolo (46) ns vall. — ^aHsz] | Serbán Pétert . . . jol esmerem, . . . édes Attyátis . . . jol esmértem mig életben volt, Nagy Attyát s Jobb Attyát nem esmértem [Kémer Sz; i. h. St. Dombi (60) zs vall.].

E jel-re l. a mai kszegi *bopd* <*jobbapd*> *jobopd* 'dédapa' jel-ét [SzE 285 tk].

Ha. 1638/1647: iob Attya. Job Attjammal [Noszoly SzD; WassLt].

jobbatai nagyatyai; de bunic; großväterlich. 1619: Keőuetkezik mj iutot Zabo Mihaly vram két vnokajnak Borkanak es Orsiknak Job Attjai két reszbe(n) [Kv; RDL I. 107 Andr. Junck kezével].

jobböldi ' ' *Szm. 1600:* Job feöldi Balinth [UszT 15/33 Mattheus Zeoch Semienfalui(en) (sis) (56) centurio vall.].

jobbik ¹ *I. mn 1.* (kettő v. több közül) a jobb; mai bun; der/die/das rechte. 1584: Maglas Tamas Coloswari vallia, Ne(m) tudom my Iutot a' Daroczy Peter kezehez, hane(m) hogy eo lakot az Attia hazanak iobik reszeben Daroczy petert perlette az Actrix az eo reszeiert [Kv; TJK IV/1. 230]. 1603: Dedrady Gergely ... vallia Zabady Istvan az iobik lowat atta Rosas Janos vramnak [Kv; TJK VI/1. 644]. 1646: Az orzagh teorueneis az hogy az atiai iobbik ház az kissebbike [Bádok K; JHb III/72 Kézdi-polyáni Veres István atyjához. — ^aÉrtsd: a kisebbik fiúé]. 1656: Ket tarka viseltes veresses szeőnyeg, Edgik ... rongyos, semmire kelleő, a jobbikott elvittek [Doboka; Mk Inv. 2 néhai Magyarvégygantai Boros János inv.]. 1720: az Ngod matraczát el küldtettem az jobbikat egy hitvan szakadazot maradot meg itten [Ks 96 Bornemisza Imre Haller Jánoshoz Nsz-ből]. 1753: az Incta előbbeni vra Házától ... vévén el két ökröt ... ezekből fia számára a jobbik ökröt ... restitúállyá [Szi-bisel H; WH Prot. dom. 20b]. 1820: Bása György ... a' Báro jobbik Borotvját Csizma Szárába rejtve el vitte [Várfa TA; JHb 48 Bontz Mária Szakmári Sámuelné (37) vall.]. — L. még BTN² 422.

Szk: ~ *rendbeli*. 1646: az Ket Jobbik Rendbeli szőlőt is ... az harmados Atiafiak(na)k adgia [Kv; RDL I. 133].

2. szebbik; mai frumos; der/die/das schönere. 1823—1830: A többek között előhozódik a marosvásárhelyi híres pap, a nagy Borosnyai Siméon. Dicsérni kezdik, én is belevágtatok, s azt mondom, hogy azt a papot occasio-nis filiunak tartják, melyre mondja Domokos, hogy a nemigen nagy dicséret. Ekkor az asztalnál mind elnevetik magokat, én pedig elpirulok, s magyarul kezdem, hogy annak a mondanak én a jobbik értelmét veszem, mely szerént a nagy Borosnyai mindenkor alkalmazosság szerént prédikál [FogE 165].

II. fn 1. (az említettek közül) a jobb dolog; partea cea mai bună (din ceva); (von den erwähten) das Bessere. 1603: megis Esmertem hogy magadnak töbet zantaz hogj sem mint En nekem ... s nem akarom hogj biriad, söt En Jamborokak meg lattatam. es az Jobikot hattam neköd [UszT 17/63].

2. *vminek a ~ a ceea ce este mai bun; das Bessere* (einiger Sachen). 1745: vettünk egy pár ökröt, mellynek a jobbika tsak hamar meg dőglött [Torda; TJKt II. 12]. 1746: édes Atjám ... hat ökröknek a' két jobbikával és a vasas szekérral vásárolta völt a controversiaban forgo Joszágot [uo.; i. h. III. 34].

jobbik ² jobb, jobb oldali; dreptul, din dreapta; der/die/das rechte. XIX. sz. m. f.: Ez a lábam, ez a jobbik Jobban rugja mind a másik^a [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — ^aTáncszó].

jobbik-atyá nagypapa/atyá; bunic; Großvater. 1640: Tudom hogy Kovacz Leörincznek az jobbik Attia Kovacz Mattias az Donat Mattias Hram Attianak eős jobbagia vala [Nagynyújtód Hsz; HSzjP és HSzj jobb-*atyá* al.].

jobbít 1. *átv is* jobbá tesz; a imbunătăți; verbessern. 1614: Az Ecclesiasticus ordo miért hogi iob pelda adas-sal, nem cziak tanitasauul oktattia Jozagos czelekedetekre az halgatókat ... es az Jokatis Jobitani, Es az vet-kes Embereket ... bwnetessel, minden ereikkel haz-nos Jozagos es dicziretes czelekedetekre indiczak [Ks 87 ogy-i végzés]. 1765/1766: ő Nagyságok Compossessorok ... Csekelakán^a, és kívánták magok után lévő Jo-szágokat jobbítani, 's szaparítani [Kv; DobLev. III/574. — AFJ]. 1771: Titt. Márgai Ferentz Vram ... Mint tap-szaltaltott jo Gazda ... az inkább gyümölsözhető Oeconomizálásra a' szükségesebb modokat fel-találja ... 's jobbitsa [Kv; SRE 228]. 1792: Eő Excellen(cia)já-nakis, Nagyságodnakis ... Szabadságokban lévén ki-nek kinek a maga része, 's rata portiojokot bővíteni; jobbittani, 's a lehetőségig hasznosabbá tenni; Erre néz-ve ... Eő Exja a maga hason fele jussara, 's részire egy dűrűczkölőt szándékozik építtetni [Ádamos KK; JHb XIX/34]. 1836: az Özvegy a kezén lévő Ioszágot eleitől fogva jobbitotta és Özvegyiségében Esztendő-nként még nagyobb erővel jobbitotta, a Colonialis Há-zokot Esztendőnként meg ujitotta ... vji Házakat épí-tett; és az özvegyi keze alatt valo Ioszágot naponként meliorálja [Ne; DobLev. V/1213. 4a].

2. (meg)igazít/javít; a repara/drege; ausbessern. 1772: Látsziké ... hogy ... Groff Csáki Kata Aszszony ... Ádamosi Malmának mostani fogyatkazá-sát nem egyéb hanem a Le Süllyedés, és rosszsz gondvise-lés okozza, vgy hogy kevés igazítással kőz és különös kár nélkül is Lehetne jobbittani? [Kük.; JHb LXVII/2. 356 vk]. 1793: Sajtót ... Balás Márton állított volt ... utol-jára Balás István is jobbitotta a' mi hibája volt [Kissáros KK; DLev. 2. XI.A.4]. 1811: (Gr. Bethlen János) Özve hánnya veti ... Melyikben mi a szép, mi a' jó, és hiba, És ugy párosíttya Mag lovát 's Kantzáját, Hogy jobbitsa egyik a' másik hibáját [ÁrÉ 141].

3. (bért/fizetést) javít; a majora/mări (salariul/leafa); (Gehalt, Lohn) verbessern. 1586: Copasz Andrasnak es Aranian Leorinchnek az gond vileselert Jobitottak fisze-teseoket/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 5]. 1612/1723: Annak felette a' Praedikátornak a' Koronkaiak nyóltz köből buzának való földet meg szántsának kétszer, s elis ves-sék a Koronkai határon. Ezzel jobbitsák a' Praedikátor bérít [HbEk]. 1675: Cserei János Fogarasi kapitány Ur(amna)k fizeteket hozzánk mutatot hűségéért rendelt fizetésen kül ez szerint jobbitottak [Uti]. 1683 k.: Bort ad mind(en) ember^a 1. vedret ... a' mellyet jobbitottak ket ejtellet [Panit Sz; SzVJK 75. — ^aA praedikátornak]. 1749: Kabai Faragó Béresnek jobbitottam fizetesi Hf 1. 3 [Kiskend KK; Ks 70. 51 Szám.].

4. helyesbít; a îndrepta/rectifica; berichtigen, richtig-stellen. 1590: Gabor soha minket ne(m) ereoltetet az seoweny tartasra chinaltatasra, hane(m) eó maga tartot-ta, Ezzel Iobittia hogy akkori Seowenybe ben Allot a' fwzfa, de most harom lab Niommalis Kis Mihaly Az Az-zony feoldere vetette a' Seowe(n)t [Kv; TJK V/1. 33 Ca-talin Haller Janosne vall.]. 1592: Kadar Istvan ezent vallia: Ezzel jobbittia, hallotta az Azzoni zaiabol, hogi Tordan haza volt [Kv; i. h. 271]. 1594: Öry Egyed Gas-par ... aszont Vallia minth asz fellieol megh irt Vallo ... chiak euel Jobbittia hogy ... Zabo Fabyanis perlet asz Biro eleoth [Dés; DLT 246]. 1626^a: megh es-

kwuen hiti utan így vall: mint Lukacz fülep minden re-szeyben czjak hogi azual Jobbittja, hogi ... az felliul megh neuezet Hausasokat mind felso sóczhez bírtak [A.szócs SzD; WassLt Lukacz Illies (50) jb vall. — ^aAz évszám *avval III* al. hibás].

5. átv javítgat; a tot indrepta/rectifica; wiederholt verbessern. 1583: mindenkeppen io moddal legien az Instructio ... es eo kgmek varosul megh erthwen, ahol Iobithany kel io itilettel Iobitany akariak, Ahol penig helie(n) kel hadny azt chelekezik [Kv; TanJk V/3. 273b]. 1823—1830: irtam, hogy Planck^a oly híres Ecclesiastica historiát tanít, hogy a tipográfusok 10 000 tallért ígértek nékie, hogy adja nyomtatás alá, de nem akarja kiadni ... hanem életében azt mind jobbítja [FogE 220. — ^aG. J. Planck (1751—1833), göttingai professzor].

6. (ki)pótol; a completa; ersetzen/gänzen. 1714: Barabas Daniel Ur(am) egy forintal jobbítottta az maga atta földett^a [Szgy; LLt. — ^aCsere alkalmával]. 1800: Birtak é többet a Dosa Gergely vr maradéki a' Pokai Jus el nyeretése után mig ezen csonkulást nem jobbították, nem tudom [DLev. 3. XXXV. 6].

7. meggyógyít; a vindeca; heilen. 1661: kgls vram, magamnak is Isten jobbítván lábomat ... az Ngod szolgálatjára menten mennék [Bágyon TA; SzO VI, 256 Csegezi Tamás Asz kapitánya I. Apafi Mihályhoz].

8. ~ja magát jobbá válik; a se indrepta; besser werden. 1662: Azért kérlek így igyeden, Jobbitsd magad életedben, Ne félj semmit, ha Istenben Hited vagyon, ki úr ebben [1662 SKr 350 Újfalvi Imre, debreceni scholamester versezete].

jobbítás 1. javítás, jobbá tétel; îmbunătățire; Aufbesserung. 1784: Mindenkor ilyen állapotba volté ezen portio, vagy változott, jobbítás építés által, vagy romlás, és pusztulás által? [H; JHb XXXI/56. 5 vk]. 1796: E' meg történt változásokat és jobbításokat adák-fel a' Hitesek, a Rétek között^a [Torboszló MT; MMatr. 457 — ^aKöv. a fels.]. 1798: a' mi jobbítás esett a' Szöllők(en) ... azoknak árrok a' hely színére ki vitt öregek által Hitek után meg betsültetvén, ... a' Fell peres Aszszony ... által fizetendő summa pénz ezekben vetetett fel^a [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 26. — ^aUa]. 1805: A Gyümölcsös és Veteményes kertbenis nem hogy jobbítás volna hanem igen nagy pusztulás [Csekelaka AF; KCsl 16]. 1814: Czinege István Urat ... a kezünkél lévő Zalog Summával s lehető inherenciával, és jobbittások árrával megkínálván a Keresett alatt lévő Jozságnak ... kibotsáttására Törvényesen meg intetük [Ne; DobLev. V/965].

2. javítás, tatarozás; reparajie, dres; Ausbesserung. 1672/XVIII. sz.: azon epuletek Jobbítását, es építteset tartozék letenni Benkes Ferencz vagy maradvái [Hr 10/46].

3. igazítás, javítás; reparajie; Ausbesserung. 1694: Ezek(ne)k körös körül lévő kerítési, nagyobb részént, porgolat sovenj kert: mellj jobbittást kéván [Borberek AF; Bfr ifj. Bálpataki János kúria-leírása] | (A malom) Garattja jobbittast kevan [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1817: Az Also, vagyis a Faluhaz közelebb lévő Malmaknak nagy Gáttya jobbittást vár [Ördöngös-füzes SzD; ÖrmMúz. 9].

4. (fizetés/járandóság)javítás; majorare/mărire (de salariu); (Gehalt, Lohn) Besserung. 1699: Sebessi János

Atyánkfia instantiája által meg talalvan fizetise jobbittása felől a' Tiszt, Ecclat, hűséges szolgallattját meg tekintvén tiz forintal jobbittya fizetését [Kv; SRE 57]. 1763: az Havadi Rf. Predikator fizetésének jobbittására állandó fundatiojaul ... Conferalok ... száz magyar forint Capitalis summat [Havad MT; MMatr. 156]. 1786: azon 66. veder Bor ... fordittassek a' Tiszt. Prof. Méhes György ö kegyelme Borbéli fizetésének jobbittására [Kv; SRE 245]. 1795: MVásárhelyi Papi Fizetéseském(ne)k jobbittására tzeozott Pium Legatuma [Mv; Told. 50]. 1868: A kolozsvári kath. leánynevelőnek tanitonéi fizetése jobbittására hagyok ezer forintot [Kv; Végr.].

jobbíthatás kb. alkalmasabbá/készültebbé tétel lehetősége; posibilitate de îmbunătățire; die Möglichkeit des besseren Befähigt/Vorbereiteteins. 1863: az iskola tanítók mikénti jobbíthatása iránt véleményt adjon minden t. pap a visitatioig [Szászlóna/M.bikal K; RAk 142 esp. kl].

jobbíthatatlan javíthatatlan; incorigibil; unverbessert. 1809: jobbíthatatlan, a' részegeskedés, lopás, és adósság tsinálás hibáiba [DLt 380 nyomt. kl].

jobbítóház fogda; închisoare, temniță, Gefängnis, Zuchthaus. 1797: Schneider Mihály ... a' Szebeni Jobbító Házból ... Békóstól el-szokott; 35 éves [EM XLIX, 539]. 1844: Koptyil Vaszinak hívnak és ide való születésű Bágyoni vagyk 20 éves ... a mult évben Május napjaiban tartoztattak le, és azolta Vintzen vagyk a Szék Jobbito házában [Bágyon TA; KLev.].

jobbított javított; corectat, indreptat; verbessert. 1835: Énekes könyvünk ujbolí ki nyomtatását, példányainak egészleni el fogyása tette szükségessé s jobbított ki adását pedig az előhalad^ó nyelv és idő már sürgetve kívánta [Nagykapus K; RAk 11 püsp. kl kiv.].

jobbítottat javítottat; a pune/dispuie să se repare; ausbessern lassen. 1681: Le vagynak írván az inventariumban minden féle hámorhoz és bányához kívántató eszközök, mív szerek, marhák és minden egyéb alkalmatosságok. Ezekre azért viseljen szorgalmatos gondot és ha mellyeket szükség orvosoltassa és jobbittassa, hogy azokban s azok miatt esendő fogyatkozás maga kárára ne forduljon [Szúv; CsVh 106.].

jobbízún mai gustos; schmackhafter, besser schmekkend. 1716 e.: Nem esik a királynak jobbízún a zsemlye mint emennek a málé [BethOnél. 124].

jobbékzt jobboldalt, jobbra; pe/la dreapta; nach rechts. 1817: A Csűrös Kerti Épületek ... Vagyon jobb kézt mindgyárt egy sővény oldalú kerítésis [Ördöngös-füzes SzD; ÖrmMúz. 6]. 1832/1838: Ezen háznak vagynak négy ablakai ... a job kézt valonak egy üveg táblájá hibázik [A.szócs SzD; BetLt 5].

jobbkorabb korábban; mai devreme; früher. 1847: jobbkorabb benn volt a' Ferenczi Iosef Ur béresse [Dés; DLt 792].

jobblet 1. gyógyulás, javulás; însănătoșire, vindecare; Genesung, Heilung. 1768: Örvendezve értetem ide kül-

dött legényedről, Mélt Groffnédnak jobb léit adja az Ursten hogy rövid időn egészen valo helyre állását halhassam ő Nagysága(na)k [Szilvás Sz; TKhf Al-vintzi Gábor lev.].

2. ~re szenderül elhalálozik/huny; a înceta din viață, a deceda; dahin/verscheiden. 1866: Szomoruan Körözteti a' T. H. Esperes ur, hogy szeretve tisztelt Püspök . Bodola Sámuel ... tegnap reggel rövid ideig tarto betegségben jobb létre szenderült [Gyalu K; Rák 111].

jobboldal (grupare de) dreapta; Rechte. 1872: a jobb oldal azon működnek mi szerént egy ujjab választást nyerhetne [Csehétva U; Pf. — A teljesebb szöve. *jobbaldali* al.].

jobbaldali (din grupare) de dreapta; rechtsseitig. 1869: Válaszszatok jobb oldali követet, hogy csinálnak osztrák katonát az egész magyarországból, hogy valogassák ki a magyar fiuk javát s a maradékot, csonkákat, öregeket hagyják meg honvédeknek [Kv; Pf Pálfi Károly lev.]. 1872: a jobb oldal azon működnek mi szerént egy ujjab választást nyerhetne, de bizom azonban ezen mi Előljáro jo Uraimba, hogy ha az jobb oldali Ármányoknak eszék van, — a miéneknek is vagy on és meg tudnak a dolog élén álva felelni [Csehétva U; Pf].

jobbrol-balrol úgy-ahogy; de bine, de rău; recht unol schlecht. 1842: nagy csuda ha nints az ifju Urnak az a' baja is, hogy könnyű szerrel jutván ahoz a' mije vagyon, azt a' maga ideiben meg nem kíméli — s magát azért idő nap előtt szükségbe hozza — az idén már jobbrol balrol a' mit lehet segillyünk rajta — mert külföldben mind békételen leszen [Veresegyháza AF; DobLev. V/1241. 2a Dobolyi Zsigmond Dobolyi Bálinthoz].

jobbság vminek jobb volta; calitatea mai bună a unui lucru; das Bessere einer Sache. 1697: noha ... ezen résznek három szelysző földje rövidebb az Többinel de jobb; az más részre jutott földek pedig hosszabbak de aláb valok; azok(na)k hosszabsága potollya ezek(ne)k jobbságát [Sálfva H; JHbK LI. 6]. 1737: A Széna Rétekis superalyák a Gorbai Széna réteket, de minthogy az Almási rétek többire sásos és alkalmatlanabak(na)k lenni reportaltattak, hagyattak annak Jobbságoknak resarcialására [Kv; JHbK XXVI/1]. 1771: considerálván a' földnek jobbságát, és alávalóságát, ahoképest, a nevezett 10. öles kötéllal ... jutott ... az a' rész, melyet előbbis birtanak ... a' Lugosi Familiának [Fejér m.; DobLev. II/428. 18b].

jobbszárny aripa dreaptă, flancul drept; der rechte Flügel, die rechte Flanke. 1662: a fejedelem az urakkal, udvarával s az udvari sereggel a középhelyt tartván, s a jobbszárnyában a székelység a dandár mellett ... a balszárnyában a dandárhoz közelebb a vármegyék lévén rendeltetve, nagy szépen a sok szép sűrű kopjás selegek menedegének vala | az vezér is hadait azonnal által szállítván ... jobbszárnyában az igazgatás Gyulai Ferencre, balszárnyában pedig Szuhay Mátyásra bízott vala | De végre a mieinknek jobbszárnya, akiben a székel atyafiak volnának, meghanyatlani és nagyon hátat is adni kezdett vala, de azonnal bizonyos segítőseregek

bocsáttatván melléjek, megfordítottának, és a török azon a félen megnyomaték [SKr 267, 411, 553].

jobbúl 1. javul, jobb lesz; a se îmbunătăți; besser werden. 1657: Az falukot meg visgalyák mint veszik az Jsteni Szent Tudománt, mint jobbúlnak [UF II, 183 Lorántffy Zsuzsánna fejedelem asszony ut. a fogarasföldi román papok és egyházi állapotok megvizsgálására]. 1726: csak Isten ő Felsége kglmeből az utt valamennyire jobbúlyn alazatosan be küldeni el nem mulatom [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.]. 1806: a' Tanorok kaszálo a' Küküllő vize miatt vgy el rontatott, hogy éppen haszonvehetetlenné lett ... üdövel jobbúlván eő Nagysága Tanorok kaszalloja égi részére Tempelt Labyrintust épített [Erdősztyörgy MT; WH].

2. jobbra/kezdveözbbre fordul; a se schimba în bine; sich zum Besserenwenden. 1792: Isten jovoltából most az idő láttatik egy kevésse jobbúlni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1797: Tktes Szánto Elek Ur ... midőn majd minden Marha nélkül maradtott vala ... Csupa Atyafiságból oly feltétel alatt hogy Jobbúlván állapotja mind azokat visszaadgya adott vala által az Exponens Ur, Négy Béres Ökröket hogy azzakkal aeconomiaját segélhetné [Ne; DobLev. IV/804. 1a].

3. átv (meg)javul; a se îndrepta; sich verbessern. 1692: Kovács Annok semmi lött képe(n) jobbúlni nem akar, és a' sz: házasság sz: rendi szerint Istenezen nem akar férjével lakni [SzJk 262]. 1775: nem is kéne az embereknek hibáit, vétkes magaviseleseit felírnom, de csak azért cselekszem, hogy a posteritas vesse egybe a mostani dolgokat az ezután következőkkel s lássa meg, ha jobbulté valamit az bűnös emberi nemzet, vagy jobban is elvetemedett [RettE 354]. 1792: Szászvároson jártomb(an) Debrezénit holmi fogyotkozásaiért nyomson meg dorgaltam, vagyon benne jois valami, de inkább az Aszszonyok körül valo pepetslésekbe foglalatoskodik . reménlem hogy ezután az időis jobbúlván^a, maga is jobbul [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — ^aEz a 2. jel. alá illik].

jobbulás 1. javulás, jobbá válás; îmbunătățire; Besserwerden, Verbesserung. 1596: Biro vram kwide ala Apahidara hagi az Jobbagi Jstwan jobbagyt el foglalliam, es bele iktassa(m) az hazbais magamat, es megh bechwltesem . hagi ha az haz keorwl jobbulás lenne, tartoznek Jobbagi Jstwan megh teriteni [Kv; Szám. 6/XXIX. 72 Bachi Tamas sp kezével]. 1841: minekutánna láttam hogy sem nem irsz sem nem jössz, azt gondoltam hogy talám jobb gondolatért — s az Ut jobbulására (: mely eddig nállunk járhatatlan volt :) vártam [Veresegyháza AF; DobLev. V/1236].

2. átv (meg)javulás; indreptare; Verbesserung. 1681: Causa Bontzidaensis^a. Kaplyan Maria Szabo Palne, absolvatni kivan az liga aol, es hogy férjhez mehesen. Deliberatum. Consideratioba(n) véné dolgát, megis halasztyuk, maradgyon ligaba(n), mivel semmi jobbúlasat ne(m) lattiyuk [SzJk 157. — ^aBonchidai (K) per]. 1797: Ifju Székely András háborus házassági Eletet követvén eleitől fogva, néhányzor Consistorialis határozás mellett is minden jobbülés nélkül maradtott [Szilágy-cseh; IB. Dombi János ref. prédikátor kezével]. 1806: Vatsora után fel adták kis Mamának rosszszaságot, korhelségemet, melyet könnyezve halgatott, én is sirtam

igertem jobbulásomat [Dés; KMN 343]. 1809: mint-hogy mind a ketten még Ifiak, fogadgyák magok jobbulását, s reménységis lehet meg jobbulásokhoz [UzslT KomGub. 1668–9].

jóbeli szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: *ingó-bingó* ~ ingóságbeli; de bunuri mobile; von dem beweglichen Gut, Mobiliär-. 1637: minden ingo bingo jokbelj Arany Ezeóst es egieb fele ingo bingo jokbelj rész [Jára MT; Told. 1].

jóború szn-ben bizonytalan jel-sel; in nume de persoane cu sens greu de precizat; in Personennamen von unsicherer Bedeutung. Sz. 1567: Antoniu(m) Jo borw [Kv; Tjk III/1. 69]. 1570: Jo Borw Antal [Kv; Tjk III/2. 64]. 1573: Erzebet Ioboru Antalne [Kv; Tjk III/3. 147]. 1582: Jo boro (!) balint [Kv; Szám. 3/V. 7]. 1591: Joborw Antal. Joboro (!) Antal [Kv; Tjk V/1. 55]. 1642: Joboru Andras [Km; GyU 93].

jőcselekedet jótétemény/tett; binefacere, fapťá buná; Wohltat. 1596: mj aszt az velwn valo Jo chelekedet meg tekintuen ... vgi attűnk leuelet w keglmenek [Szovát K; JHbK XVII/31]. 1649/1681: Bethlen Gabor Fejedelm ... eő Flsgét ... az Jővevényekhez valo jo czelekedetekben ... akarván minden tellyes igyekezetemvel követni meltonak itelem, hogy Haczkok nevű Városomban meg telepedet Jővevény kereskedő Görögöket ... az tőb Texas jővevény Görögim közze be venném [Vh; VhU 311–2. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1670: Ezert az eo kgek velűnk teott Jstenes jo cselekedetiért, keottyük arra magunkat hogy sem eo kgek, sem ... maradekjok ellen, az eo kknel leveo joszagunk felől, soha semmi ut mod es szin alat senkivel nem practikalodunk [Born. V. 30].

jőcselekedő jőtevő személy; binefăcător; Wohltäter/in. Sz. 1662: Mert a fejedelmek nem a jőcselekedőknek, hanem a gonoszoknak vagynak rettentésekre [SKr 693].

jőcska I. *mn* 1. meglehető jő állapotban levő; in stare destul de buná; in einem ziemlich guten Zustand befindlich. 1710: jotska viseltes öreg gombok [Told. 19]. 1750: Egy Jocska lo keffe [Bezdéd SzD; LLt Litt. B]. 1761: Avadag jocska altalag 3 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 22]. 1794: Kapa 19 melyek közül kilentz jotska Rosz haszon vehetetlen kapa Nro 7 [Gyalakuta MT; TSb 17]. 1806: Kotyetz roszzszatska, Kerítés pedig a Telek körül jotska [Nagymon Sz; BálLt 68]. 1829: Egy jotska abrasz [Mv; MvLev. 1e]. 1849: E' Szoba ajtaja veress festékű jotska [Somkerék SzD; Ks 73/55].

2. elég jó (minőségű); (de calitate) destul de buná; (von) genügend gut(er Qualität). A. Földre von.; referitor la pământ/sol; in bezug auf das Land/den Boden. 1732: egy láb föld ... melyet falu földiből fogtanak fel jotska föld [Nagyida K; Told. 11/70]. 1793: A' Felső Vágásban ... ez jotska Erdő [Erdőcsinád MT; TSb 51]. 1803: szánto földgyeitis tudom ... de azok közzül kevesett mondhatok csak jotskánakis, nagyobb része el soványodott majd a haszonvehetelenségig [Márod MT; BetLt 5 Emericus Kováts (53) ns vall.]. 1843: a' ki borzodott Helyről, a' hol jotska volt, hordottuk a' hompot a' Deresztte Árka töltésire [Bodok Hsz; BLt 9].

B. Termésre, terményre, termékre, takarmányra von.; referitor la produse naturale/nutrituri; in bezug auf das Naturerzeugnis/Futter. 1724: Koronkaj fel hegy szőlő sajtolt Bora jocska Ur 29 [Koronka MT; Told. 27]. 1752: az határunk(na)k mi voltához képest Jotska Gabonáink termettek és teremnek [Ludvég K; i. h. 30/30]. 1753: Penna pénzt a Dézmasznak minden Ember ordinarie 4 ejtel mustot szokott adni ha jotska szüret van többetsketis [Cikmántor KK; KCsl 5]. 1780: Sarju is jotska volt rajta [Csehétva U; Pf]. 1796 k.: A Dedradi es Batosi born(a)k vedret aki jotska három Márvás alol nem adják, az Tekei dragabb [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

C. Állatra von.; referitor la animale; in bezug auf das Tier. 1757: Egy pár Csonka kesej a más bingo jotskák 6. es(ten)dösök | Társatlan Czibak nevezetű 5: estendős jotska^a [Mezőpágcsoa TA; Berz. 3. 1/9 — ^aÖkör]. 1820: egy sárga jocska kanta [Born. F. Ig].

D. Időjárásra von.; referitor la vreme/timp; in bezug auf das Wetter. 1807: Délig mindig esett az éso keményen délután nem esett jotska idő volt [Dés; KMN 269].

E. *átv* képességre/magaviseletre von.; referitor la aptitudini/comportament; in bezug auf die Fähigkeit/das Betragen. 1807: délelőt meg lehető Repetiot mondotam, delután is jotska voltam [Dés; KMN 353].

3. jobbacská, derekabacská; (cu ceva) mai brav; ein wenig/etwas besser/braver. 1734: Ujsagul irhatom Ngod(na)k hogy Brassóbol a Nemetek kemeny szőnek által a Török Pártra Molduvába, innét a mi jotska régi katonak voltak ki vittek egynéhány nyomoru ujjakat hoztak helyiben [BK. Bethlen Ferenc anyjához, öz. gr. Bethlen Lászlóné Folthi Máriához].

4. jókorácska, kiadósacská; bunicel/icá; ein bißchen ausgiebig/beträchtlich. 1758: nem ugj vagjon a termés mint másszor ugyan csak itt többecske ad Isten Ngának, jocska lészen [Boroskrakkó AF; TL]. 1781: Tegnap előtt az Isten jocska essőt adott [Mv; TSb 13 Bethlen Zsuzsanna lev.]. 1807: reggel vgyan jotska ho volt de delután olvadni kezdett | Ma' reggelre jotska hoharmat volt [Dés; KMN 356, 363. — ^aMáj. 5.]. 1841: mi előtt haza érkezünk, 's azóta is jocska essők voltak, 's éppen mostis esdegel [Kv; Pk 7].

5. módosacská, tehetősecske; mai instárit; ein bißchen reich/vermögend. 1774: jotska Gazda [Gerend TA; CU].

II. *fn* 1. holmicska, javacská; lucru mai valoros; Krämmchen, Gütchen. 1798: Már ekkor még meg Nem holt volt az Aszszony, s a' mi Jotskája volt, el takarított Kováts István Uram Miko Urfrival minden jo felkelhetőit Csernátónba magához [Szentkatolna Hsz; MK IX/109. 4].

2. ~ *val alább* jóval alábbacská; cu mult mai jos; mehr nach unten. 1739: szomoru és véletlen actusok volt az Nagy Táboron levőknek, vgy mint Mascherozván Orsova fele ala, Landorfejeváron jocskaival alab ... az explorátorokat az fák melől harmincz ezerig valo jancsárpuska szokai excipiáltak [Ks 99 Kornis Antal lev.].

jőcskán 1. binişor, bine; reichlich, tüchtig. 1715: né-mellyek nékem jőcskán adossok [BSz; JHb 1/23]. 1720: jőcskán öszve vesznek [H; UI]. 1736: Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjük hosszú volt, an-

nak nagy hosszú széles galléra, hogy majd a háta közepé érte, az karjának felit, elől is az mellye felől jöcskán lért [MetTr 350]. 1740: Puskaporos és szeretes Zácsko mindenik jöcskán Teli [Novoj K; LLt 47/1216]. 1761: Kantza Csitkok ... egy sárga szőrű a Homloka jöcskán hodoss [Branyicska H; JHb XXXV/39. 16. — Csikó]. 1794: foy vala a' vére a' fejből jöcskán [BfN Dobozolt anyag X]. 1809: Már jötskán zajosok lévén durvábbul tréfáltak Várad Mártonnéval szobolis [Dés; DLt 145]. 1843: akkori gazdám vagy két poffot adott Néké, 's (me)g lehet jöcskán találta [Dés; DLt 586. 19–20].

2. derekasan, derekascskán; bine, binisor; tüchtig, redlich. 1784: Ludesdenis meg fordultam ottis jöcskán trágyáztak [Bencenc H; Bk. Bura Ferenc lev.].

3. jó bővecskén; din belsug; ziemlich reichlich. 1718: Proventust Husvét után küldhetnék jöcskán, csak tudhassam hová [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1742: Török buza ... három esztendőben jöcskán volt [Méra K; AggmLt C. 12]. 1771: most is vagion jöcskán mind buza mind Málé, de nem mérem fel mig többetske nem gyül [Eszény SzD; Told. 5a]. 1774: (Az erdőből) hordott jöcskán Gyertján ágat [Csóka MT; Ks 31. XXIXb]. 1791: ottan^a derék Téli^a vagyon ... és a' Ménes alig győzi szalmával, de szénája is jöcskán lévén bizik hogy takarékoson bánva ki éri a' Kostal [Sztrezakercesora F; TL. Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez. — A. szócson (SzD). Febr. 18-án]. 1847: dinnyénk csak teremget ... szendült szőlőt az enyimből már ettünk, téli gyümöltis jöcskán lesz [Kv; Pk 7].

Szk: csak ~ is csak valamennyire is jól. 1752: itt ritkán szokott csak jöcskán is ereszteti a Gabona [Ludvög K; Told. Fasc. 30].

4. elég jól; destul de bine, binisor; ziemlich gut. 1772: A szegény Salánki Mózes Jó gazda is volt, tudta hogy ő életre való, jöcskán is tanult, tehetős is [RettE 285]. 1804: Déi előtt jöcskán tudtam a Letzkét ... a G. Antikuitásból is meg lehetősön tanultam [Dés; KMN 14].

5. elég/jó sokkal; cu mult, bine, de-a binelea; viel mehr. 1753: jöcskán bellyeb szántottak az igaz határánál [Nyárádszbenedek MT; Told. 28].

jóféle I. mn 1. jófajta; de soi/bună calitate; von guter Sorte/Art. A. Állatra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere. 1584: Susanna varga Georgy felesége ezt vallia ... Eg Jo kedwes tehene vala az Aniamnak, es annak eg Eoreg Boria vala, kit az Ania(m) vgian fel akar vala Newelny hogy Jo fele vala [Kv; TJk IV/1. 278]. 1623: Moldouaboll az Neztet es Prut melleöll, Hauasel-feoldbeöll az Duna melleöll Jgen Jo fele Eoregh zeölke dizonokott vetesze(n) 200. teneztény valokot Tauozall Jo kanokotis vagy 10 [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1681: az Harcsanak d. 4 es egyeb jo fele halnak d. 3 az fejer halnak pedig fontyat d. 2 adgyak [Dés; Jk]. 1811: maga kinalt hogi jo fele sertése vagyon, végyek malatztot magnak [Dés; DLt 147].

B. Növényre és növényi termékekre/terményekre von.; referitor la plante/produse naturale; in bezug auf Pflanzen und Pflanzenfrucht/ernste. 1732: A Kerek hegyben vagyon edgy láb homlokos szőlő ... jo fele szőlővel, ugymind Járdován Kővér és boros szőlővel épült [Szászsztyakab SzD; Tsb 51]. 1736: Jó féle Nyári

Körtővély fa [A. idecs MT; CU]. 1756: óltott czitromfa ... 11 ... óltoványból nevededett jó féle Narancsfa [Ks 92. I. 32 Dévai kúria]. 1793: Egy kötes török fok hagy-ma Négy koszujo jo fele fog hagy-ma [Faragó K; Told. 19]. 1840: Egy jóféle Alma oltovány R. for. 1 [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042 Bentze Illyés lett.].

C. Kelmére, öltözékre von.; referitor la iestaturi/im-brácáminte; in bezug auf die Kleidung. 1620: Egy uegh io fele feier uegü, Aranas szelu patiolattul f -/25 [Kv; KvLt II/69 VectTr 10]. 1732: Egy fekete jo fele bársony majd uy Salavári papucs pegymettel bället [Kv; Ks Kornis Zsigmond lett.]. 1736: Az magyar hintó ... némelyeknek az belső boritékja volt virágokra cifrázott szattyánbörből, némelyeknek gordoványból, némelyeknek karmazsinból, némelyeknek jóféle posztóbol [MetTr 364]. 1829: 2 veres posztóbol készült Minister köntösök^a négy veres Gallérral 's jóféle fél posztománttal [DLt 68 nyomt. kl. — Szoknyák].

D. Fegyverre, lószerszáma von.; referitor la arme/harnaşamente; in bezug auf Waffen/Pferdegeschirr. 1596: Egy Theoreok zablya jofele mint egy deomeoczky chinalatlan [Kv; RDL I. 65]. 1687 k.: Egy jóféle sok Boglárú fék agytul f -/09 Egy köz negy Boglárú fék agytul f -/04 1/2 [MvRkLev. Vect. 13].

E. Háziipari és ipari termékekre von.; referitor la produse din industria casnică/produse industriale; in bezug auf Produkte der Hausindustrie und Industrie. 1681: el vizznek ... Fel kötes Gorgeyi (!) Papirossat 1/2. Ket koncz jo fele papirossat 2 [Uti]. 1701: Az fono Aszszonyok(na)k fizetése edgy font Gyapiuert akár köz, akár jo fele, akár legjobb félé fizetése légyen d. 18// id est tizen nyolcz pénz [Kv; PosztCart. 28]. 1785: ezen házakban vagynak szép kementzék ... Krispán színű jo fele nagy Kályhák [Kv; Born. XXIXb. 20/77]. 1787: (A vétkes verőskovács) a Torotzkai jo fele vasnak híret gyalázatban hozta az Ország előtt [Torockó; TLv. 9/25].

F. Élelmiszerre, fűszerre, gyógyszerre von.; referitor la alimente/condimente/medicamente; in bezug auf Lebensmittel, Gewürze und Arzneimitteln. 1678: hozott Jo fele Safránt libr 1. f 34/- [Uti]. 1683: Mostan hozott új terjeket hat apro ompolnakban fel nyitrat fl. 2 ... Ezeket mondotta az oda valo Patikarius leg job féléknek lenni [Uti]. 1830: külgetekis néki valami frustokra valot, a' mely leg job lesz ha olyan jóféle füstös kolbász lesz a' milyent papirosba takarhat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez. — L. még MetTr 389–91].

G. Pénzre, pénzürmére von.; referitor la bani/mone-de; in bezug auf das Geld/Münzen. 1619: megolvasam az aranyat, s tehát csak 14 arany, amaz jóféle misziri serif aranyak [BTN^a 266]. 1627: Jo fele penz iutot Wiccy Mathenak száz Eötuen forint o penz iutot hatua(n) ket penz ... Jo fele putura Jsmet jut Wiccy Mathenak Eggiet tudua(n) p. d. 4 [Kv; RDL I. 132]. 1677: Az Arany, Ezüst és jo fele Moneták állapottyaól ... mind régi, s mind újab végezési az Országnak voltanak [AC 61]. 1769: Valakik titkon ez országból nagy és jo fele Monetákat idegen országra vinni találatnak, 30 darab monetáknak ki vitelre szabaditnak, de azon felyül kinnél több találatik confiscátatik [Uzslt XIII. 97a].

H. Anyagra, drága- és féldrágakőre von.; referitor la materiale/pietre pretioase şi semipretioase; in bezug auf Materialien, Edel- und Halbedelsteine. 1625: Praefectus

Vr(am) eo kgme hagyására vasaroltattunk képiro Aranyat tizenegy keonyvet, Jo felet eoreget, keonyuet hat forinton [Kv; Szám. XXVII. 5]. 1699: Vagyon ezen Kas-tély joféle köből [Szentdemeter U; LLt]. 1780: Cserei Uram tsináltatott véle jo féle gránátból két fülbe valot [Bethlen SzD; BK. Maria Ersek (18) jöb vall.]. 1797: Egy par arany Gyűrű fejes, egyiknek a Fejibe vagyon őt darab jo féle gyemánt [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. 1820: Vitt el négy sor jó féle nagy szemű Brilanterozott gránát Gyöngyet [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

2. ~ gyöngy drága/igazgyöngy, keletigyöngy; már-gáritar, perla; echte/orientalische Perle. 1628/1635: Az-onj ember öltözethez ualo Arany mieu: Vagjon ket bokor egi forma uelenczebol hozot őregh giongj fulbe ualo, araniba foglalua. Egi bokor io fele giongj fulbe ualo [Bodola Hsz; BLt 5 Beldi Kelemen inv.]. 1674: Me-gint az lo arraval mely volt 18 forint, azo(n) az tizen-nyolcz forinto(n) vöttem jo fele gyöngyot Katonak [Beszt.; Törzs]. 1730: Egy nyak szoritto Tizenkilencz kek, fejer fekte es verhenyes zomanczolasokkal keszült arany remekből valo, melynek tiz remekiben vagyon Tiz szem öreg jofele fejer gyöngy [A.csernátón Hsz; HSzJP]. 1752: Egy jofele gyöngyel rakot koszoru tizen hat arany boglárval, ki rubintas, ki gyemántos benne [Ks Kornis Ferenc lelt.]. 1763: Egy nagy arany függő Medály nagy szemű Rubintokkal meg rakva a' Rubint nro 10 és 3 jó féle gyöngy. Egy pár Fülbe való Rostélyos két két szem jó féle gyöngy és két két Rubintotska rajtok [Nsz; Szer. Özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. 1812: jo féle gyöngyel kirakott Médát két órát, edj eper-forma mas kerek arany órákot, mind ezeket elvitte [Hé-derfája KK; IB. nemes Iánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. Iktári Bethlen Sámuel tisztneje vall.]. — L. még MetTr 341, 347, 387, 397, 398; RettE 72.

3. jóraváló, derék; cumsecade, de treabă; gutmütig, brav. 1759: br. Banfi Mihály, joféle egyenes magyar úr [RettE 87]. 1792: azt hirtelik felöllek hogy vakmerőségre vetettek fejeket s talán valami mozdulás formára készül-nének; azt még se hihetem, hogy azok a joféle jám-borok valakinek kárára igyekeznének [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1798/1800: Jakab György igen rossz életű erköltsű boszszus ember volt; vgy; hogy ha meg haragudott valakire, kész volt el pusztítani a' világról, egy szoval nem jo féle ember volt [Harasztkerék MT; Told. 30]. 1802: midőn a nevezett Triftnék felesége ki né-zett volna, észre vette, hogy nem jo féle emberek, és töst-ént bé zárta az ajtot [Remete TA; TLt Közig. ir. 1029 Papp Ioseff localis ispány kezével]. — L. még FogE 84—5, 150; RettE 118, 150, 210, 341, 400.

Szk: ~ házból való. 1810: Hogy ha minden Ioszágaim birtokomb(an) lévén ugy halok meg válaszzsanak a' ne-mesi renden a' leg szegényebb de jo féle Házból valo hat Léanyt és hat Ifju legényt ... és azok ... kiserjenek a Si-romhoz [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuelné végr.].

4. becsm, gúny diszpéldány, jómag/pipa; poamá bu-ná; gelungener Kerl/Kauz. 1794: Ez a' jó féle menyecske kerék szegre billentő [Gyarmathi, Nyelv. II, 248]. 1795: az ellene készült inquisitoriak meg világossitták bőven az ő Isten Törvénye és Emberek tetzése szerint valo életét, s azt is mely jo féle ember légyen [Elekes AF; BK].

II. fn, becsm, gúny gazfickó, semmirekellő ember; ne-mernic, om de nimic; Nichtsnutz, Taugenichts. 1825: megyek mert ma ez a jo féle meg öli tám azt a Menyets-két [Havad MT; CsS].

jóforma 1. formás, csinos; frumuşel, arátos; wohlge-staltet/formt. A. emberre von.; referitor la oameni; in bezug auf Menschen. 1758: (A leány) időtöltöttöttske volt ugyan, de jóforma dáma lévén, csak elvettem volna [RettE 73]. 1772: Bethlen Rozália Bethlen Miklós úr egyetlenegy leánya, ki is jóforma szép leányzó [i. h. 281]. 1823—1830: a fejeérp ép és jó forma termetű volt [FogE 238]. — L. még RettE 139, 166, 349, 359, 411, 420.

B. építményre, bútorra, tárgyra von.; referitor la construcţii, mobile, obiecte; in bezug auf Bau, Möbel, Gegenstände. 1694: az első ház ... falain Katona Foga-sok, in frustris nro 2: más jobb forma Fogas is nro 1 [Borberek AF; BFR néhai ifj. Bálpataki János kúria-le-írása]. 1763: a kanyhának tsináltattam jo farma kő lábat [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. 1775: azon ... Alodialis Szöllő alatt egy jo forma Sajto Szinetske [Ózd AF; LLt Csáky-per 106. L. 13]. 1772: építettett volt ... egy igen derék jo forma házat pitvarával s ka-marájával együtt, jól bé gerendázva [Hosszúaszó KK; BLt 9].

2. joféle; (de soi) bun; von guter Art. 1619: (A per-zsák) Igen-igen csodálatos jóforma böcsületes öregem-berek valának, csakhogy szakállas nem volt bennek, mert ők az szakállokat elborotváltatják [BTN² 280]. 1733: addig pedig miglen eő vagy más tanálkozik e mos-tani biro jo forma és alkalmas gazdának hallom lenni [Kv; Ks 99 Endes Péter lev.].

3. jófajta; de rasă (bună); von guter Rasse. 1810: ta-vaj hozott edgi jo forma szép páros pej Kantzát [K; KLev.].

4. jóvágású; bine făcut, voinic, viguros; schneidig, stramm. 1758: Legelső praeceptorom volt Éltető And-rás, igen nagy, jóforma, erős ember, primarius deák [RettE 61]. 1806: Déván ki kötött egy Transport Hajosok, és Hajos Mestere egy jo forma barna szeg em-ber ... Bivalos Béréssét Pável Szimiont kegyetlenül el verték [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. 1823—1830: Ez a Vi-rág János szabó mesterember volt. ... Jó forma, terme-tes öregember volt [FogE 284]. — L. még RettE 139, 359.

5. jószabású; bine croit; von gutem Schnitt. 1793: lá-tám Derekán lévő jo forma Nagy Dészüben belé nyula, Márjást vagy valami husz krajtzárost ki vén belőle [An-gyalos Hsz; HSzJP Franciscus Oláh (93) zs vall.].

6. jócska; destul de mare; gehörig, reichlich. 1772: a Tilalmasból egy jo forma szekér fát vittek Zilahi István Vramhoz Hadnagyságába [Dés; DLt 321. 61b]. 1802: Egy konyhára valo nagy Vas kalán, Egy jo forma Vas karo [Ne; DobLev. IV/558. 8b].

7. 1820: én Szemeimmel láttam, hogy az említetttem Nemző Csője a N. Báro Urnak ép és jo forma volt, vala-mint egy Ifju Embernek ... ép volt, és leg kisebb göts, vagy Sümöts avagy egyéb azon nem volt [Várfa TA; JHb 48 Biro Zsigmond (49) hűtes assz. vall.].

jóformában 1. jó móddal; cumsecade; in guter Form, mit Wohlhabenheit. 1748: egy Jó formában el készítte-tt Vendég Fogado [Kisesküllő K; EHA].

2. igazában, valójában; realmente, de fapt; wahrhaftig, wirklich. 1736: Az ön tángyér igen ritka volt, mind inkább fa tángyérrel ettenek. Emlékezem reá, hogy mikor az ön tángyér ugyancsak jó formában bejőve ... Haller János kicsin fa tángyérokot csináltatott, s az ön tángyérnak az közepiben tette, s úgy fa tángyérrel ett [MetTr 323].

3. javában; de-a binelea, cu adevărat; aufs beste. 1770: a nevezett két Gazdák öszve veszték mikor veszedéseket kezdtek ott nem voltam hanem mikor egy mást jó formában üstüklötték már akkor láttam [Velkér TA; Born. VI. 10].

4. istenesen; zdravān, cu putere; gottsjämmerlich. 1751: mikor Vándor Juont az Németség az én Házomhoz kesérték s hozták mint Falus Biro Házához a' mint az Ajtomon jönnek vala <be> Vándor az Németet minden ok nélkül jó formában arczul vágta [Balázstelke KK; IB. Joh. Kis (34) jb vall.].

jóformálag 1. igazában; realmente, de fapt; wahrhaftig. 1751: En úgy Tudam hogy ha valaki^a el ment, el szókött ... soha sem hallattam hogj egjekis jó formálag utána járt volna [Marossztkirály AF; Told. 29. — ^aValamelyek jb.].

2. kb. a maga módján; in mod corespunzător; nach seiner Art und Weise. 1771: én hozzám is jötenek Tanács kérdeni hogj mi tévők légjenek, mivel Szentpáli Ferentz Uram répeltáttattatott valami Jobbágjokat Csákyárol^a, informáltom, hogj Törvénnel keresse ő kgilmeket ... bizonyoson meg njerik ha jó formálog keresik [Girbó AF; JHb P. Boer sen. de Score (66) ns vall. — ^aAF].

3. istenesen; strašnic, zdravān, tare; gottsjämmerlich. 1750: Kabos László Uram ... Bogdány Pétert ... megis verte jó formálog fejét bé törte, vgy hogy folyt le rajta a ver [Veresegyháza AF; Told. 43]. 1758: Esztis hallottam, Kotsis Ferencznének a' maga szájából, hogy az ura Kotsis Ferencz arra kerszergette, 's erőltette öttet, hogy mennyen ki az úttára Udvar Istvánné eleiben mikor a' Templomból ki jő, és ugyan jó formálog nyelvellye le, mert meg nem maradhat tölle, úgy utána velle magát [Betlensztiklós KK; BK]. 1765: Szabaszlai tette magát [Betlensztiklós KK; BK]. 1765: Szabaszlai tette magát [Betlensztiklós KK; BK]. 1765: Szabaszlai tette magát [Betlensztiklós KK; BK]. 1766: az feje kenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13]. 1766: az feje kenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13]. 1766: az feje kenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13].

jóformán 1. jó móddal; cumsecade; in guter Form, mit Wohlhabenheit. 1685 e.: Egy jó formán készült szaru fás Csűr [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 10].

2. jócskán, istenesen, istenigazában; strašnic, zdravān; gottsjämmerlich. 1806: Ma az a hír jött, hogy a Burkus és Anglus jó formán meg verték a Frantiázt [Dés; KMN 202]. 1839: tegnap délbe égések voltak felső szín utszába de Anyám ... égszer sem ijedt meg ugj, hogy görce rá jöjjen, pedig bizony jó formán koloálták a' harangozok [Kv; Pk 7].

jófü ' ' Szn. 1635/XVIII. sz.: ada^a Gyöngyösine Aszszonyom Jófü Anna Aszszonyomnak [Nagyiklód SzD; Borb. I. — ^aBirtokrész].

jog 1. drept; Recht. 1843: Én Varga Katalint jól ismém, mert ... egy vasárnap megtámadott a templom

előtt, lehuncfutozott s meghagyta, hogy többé ne merjem az embereket az erdőkből megzálagolni, nem lévén az uradalomnak, hanem csak a vármegyei tisztségnek joga az erdőben tett károkért az embereket megbüntetni [VKp 78]. 1851: bár mit is a' haszonbérből eltartóztatni joga^a telyességgel nem leszen [Kv; Pk 3. — ^aA bérlőnek]. 1856: e' béli követelésemet Tekintetes Csató János Urra át ruházom cedálom, 's telyes joggal át adom, hogy azt mint sajátját Tektes Kelemen Beniamin urtól felvehesse vétethesse [Kv; Végr.]. 1858: Átadatnak a bérlőnek átalán az erdőben legeltetés, makkoltatás, gubits és pítónka szedetés joga és használata a ... fa eladhatás jog az Uraságnak fentartatik^a [Kendilóna SzD; TKhf 15. — ^aA Kövár-vidéki uradalomra von.].

Szk: bál-tarthatási ~. 1848: állorczás bál tarthatási joggal épült vendég fogadoja [Mv; MvHn] * **bebirtokossági ~** vmely más település területéről bebiró birtokos joga. 1852: Lisznyofalva Uzonfalvával csaknem egytestvér falu lévén, 's határai egybefügvén, ezen okból a' bé birtokossági jogot magunknak fentartjuk [Uzon Hsz; Kp V. 386] * **földesúri ~.** 1847: Varga Katalin a királyi kincstárnak földesúri joga ellen azon bünt követelte el, hogy megengedte az embereknek, hogy szabadon vágjanak fát az erdőkből minden szükségekre [VKp 217] * **haszonélvezeti ~.** 1862: csak az ideiglenes haszonélvezeti jogra nézve teszem e' rendelkezést, önként értetődik, hogy hasznát élvező leányaim arra semmi nemű terüht nem fektethetnek, anyival kevésbé leend joguk abból valamit elidegeníteni [Kv; Végr.]. 1863: Kedves Nöm Konnerth Er'sébeth maradjon és lakjék ... házukban és telkünkben, s azt telyes haszon élvezeti joggal birja és használja [Kv; i. h.] * **korcsmárlási ~.** 1853: Harinak^a Belső Jövedelme az Kortsmárlási Jog miből szép Jövedelem Forrás merül [Nagylak AF; DobLev. V/1365. — ^aAF] * **malomtartási ~.** 1855: <nem>csak régi idők olta élvezett malom tar<t>ási jogom használatása de különösen a község és vidék érdeke igényli hogy ezen malom ujira meg induljon [Kopánd AF; i. h. V/1393] * **örökösödési ~.** 1863: bár melyikünk halála esetében, a Városi municipalis törvény fogná szabályozni a hátramaradott örökösödési jogát [Kv; Végr.] * **sajáti ~ tulajdonjog.** 1852: én az Birtokát osztály levelek ki mutatása^a szerént vettem 's a' szeréntis kívanom birni. Hárítsa el Bánfi Josefnek mint legitimus Impetitornak követelését (!) bizonyítsa bé saját Jógát, adja birtokomba a' ki jelet Joszág Darabokat 's a' Kamatokat azonnal fizetni fogom [Nagylak AF; DobLev. V/1551 Dobolyi Bálint nyil. — ^aÉrtsd: az osztálylevelek körülírta birtokot] * **tulajdoni/tulajdonosi ~** 'ua'. 1859: beösmerte, miszerint a' kezén lévő birtokhoz tulajdonosi joga nincsen [Mv; DLev. 3 hiv.]. 1875: Vevő Tamás Ferencz az el adott kaszáló helyet azonnal tetleges birtokában veszi, minél fogva eladó Tamás Álois belé egyezik abban, hogy a tulajdoni jog, ezen kaszálóra a vevő Tamás Ferencz jóvára Telek könyvileg bé kebeleztessek [Madéfva Cs; Mt György József kezével] * **uradalmi ~ kincstári birtoklasi jog.** 1843: a közönségek^a a határozás alá beadott kérelmeik eldöntését nem várva, az uradalmi jogok gyakorlatának ellene szegülnek [VKp 108. — ^aÉrtsd: a faluközösségek] * **választási ~.** 1852: a' törökbuza vagy Zsákkal fog osztatni, vagy egyenlő két rakásba rakatni, a' választási Jóg a' tulajdonos Úré lévén [A.esküllő K; RLt O. 4 Tusai László jegyző kezével] *

vki ~án pereskedik vkit illető jog alapján folytat pert. 1843: a' Báro nem tsak felesége Jogán, hanem maga részére is nevében is Fel pereskedik [Mv; Ks 94 Vegyes ir.] * *vmi vkinek ~ot ad* vmi vkit feljogosít. 1848: hogya maga olyan jo lesz hogy a 150. V. Rftokat mint ezen évi kamatot . föl küldi . . . nem fogom követelni a 150 V. Rft holnapi kamatját — idéztem kötlevele 4ik pontja szerint mely nékem jogot ad [Csapó KK; DobLev. V/1275 Wily Lajos Dobolyi Bálinthoz] * (*vmilyen*) ~gal élhet vmilyen jogot gyakorolhat. 1849: a szamos-útvári e pontban meg szomszédolt . házomat . el zálogosíthatja, árenda erányába le kötheti, 's elis adhatja a nóm, s e joggal élhet mint addig, a még mint özvegy kivüllem más férjét nem ösmérend [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

Sz. 1854: a jog, kötelesség nélkül épület, melynek alapja nincs [Újfe 18].

2. jogos tulajdon; posesiune de drept; rechtmäßiger Besitz. 1705: Annak felette azon just és jogokat, mellyeket én . Thuri Ferencz Uramtol vettem melyről levél extál. Az harmada . . . az szegény fiamnak cedált [Altörja Hsz; Borb. II]. 1782: Mely jószág vagyon Jenőfalvában minden hozzátartozandókkal . megbecsültetvén, becsű szerént a fenn megirt személyek jogikból . . . Bence Mátyást kifizetni (tartoznak) [Jenőfva Cs; RSzF 233].

Szk: ~aiba introdukál vkit jogaiba helyez vkit. 1846: a' tisztelt Groff Ur elő Nagyságát . . . említett Curialis Telkébe, és a val édygyutt járo minden jogaiba innépelyesen introducalnok [Dés; Ks 68. 48. 37].

3. jogalap/cím; drept; Rechtsgrund/titel. 1897: egy vén fiú^a, aki akkor is ismerte magát, annak joga van, hogy dicsérgesse magát, mikor próbálgatott csak [PLev. 190 Petelei István Gyalui Farkashoz. — ^aA levélíró].

jogaibani vki jogában való; in drepturile cuiva; in js Recht. 1843: Erre én is kérdém tőle, hogy hát néki volna-e felsőbb helyekről írásbeli felhatalmazása az embe-
reket az uradalom jogaibani gázolásra felszabadítani? [VKp 71].

jogász joghallgató; student in drept; Rechtsstudent. 1869: Jelenleg itt 17 önkéntes van . . . A jogászok közül Szentiványi M. Ürmösi M. Gál Jenő, Miko imre s a többi nem ösmérem [Kv; Pf Pálfi Károly lev.].

jogcím titlu de drept; Rechtstitel. 1896: A Társaságot^a vezetni én vállalkoztam. Nem nagyobb vonatkozás nélkül, mert elevenen érzem, hogy milyen kevés jogcím van hozzá a buzgalom, jó törekvésen felül [PLev. 180 Petelei István Tolnai Lajoshoz. — ^aA Kemény Zsigmond Társaságot].

joggyenlőség egalitate in drepturi; Rechtsgleichheit. 1862: ha valamelyik^a férjéhez vissza, avagy vjbol férjéhez menne, ez által elveszti a' ház használatához joggyenlőségit [Kv; Végr. — ^aA házat közösen használó két leány közül].

jogeredvény jogi következmény; consecință juridică; Rechtsfolge. 1852: az 1848-iki esztendő jogi- birtok- és földesuri viszonyokat meg változtatott; . . . az urbéri szolgálatok eltöröltettek; igen természetes tehát hogy az

ezen viszonyokon alapulo jogeredvények és kötések is módosításokat szenvednek [Nagylak AF; DobLev. V/1330].

jogerő vigoare; Rechtskraft. 1878: A tordai kir. törvénszéknek 1878 május 21i 2106 sz. a. kelt végzése. Ar. Gyéresen el halt id. Fogarasi Iosef hagyatéka iránt 1875 october 31i keltt osztály levél alapján el rendelt bé kebelezés teljesítése meg tagadtatik 's mint ilyen e végzés jogerőre váltáig a gyéresi 16 és 15 sz tjk(be) feljegyeztetik [Torda; Tolvaly lev. hiv.].

jogformálás revendicarea unui drept; Rechtsanspruch. 1851: kötelezé magat a' Haszonberlő a' haszonberbe vett Telket, és szanto, s kaszalo helyeket a' kiado Urnak, minden jog formalas, s kötölődés nélkül mint Majorság birtokot viszsza adni [Uzon Hsz; Kp V. 385].

jogi jogra vonatkozó; de drept, juridic; Recht(s)-. 1852: az 1848-iki esztendő jogi birtok- és földesuri viszonyokat meg változtatott [Nagylak AF; DobLev. V/1330. A teljesebb szöve. jogeredvény al.].

jogosít feljogosít; a da dreptul/indreptăți; berechtigen, ermächtigen. 1838—1845: Beadó (és beálló) . . . játéknem, kiméretvén a kör egyet vagy többet abba beállítanak, a künnlevők rendre rájok ütnek laptával; ha érik, az ért jogosítva a künnlevők után hajtani [MNYTK 107]. 1858: sohol és semmi szín alatt fát vágni jogosítva nem leszen [Kendilőna SzD; TKhf 15. — ^aA kövári uradalomra von.]. 1862: Azon esetre, ha nóm halálom után férjhez menne, gyermekeink jogosítva lesznek tőle az egész apai részük kiadatását követelni [Kv; Végr.].

jogprofesszor jogászprofesszor; profesor de drept; Professor der Rechte. 1694: A nagy tudású Huterus jogprofesszor sirba hanyatlott [Kv; KvE 235 VBGy].

jogtalanság nedreptate; Rechtlosigkeit. 1848: mint-hogy még akkor midőn közöttünk a' csere kötés tétetett, a' birtok viszonyoknak ilyen fordulatára^a senki sem számíthatott — reméllem nem fog ötsém uram Jóg és igazságtalansággal vádolni, ha most azon cserebéli kötésünknek fel bontására uram öcsémet atyafiságoson fel szöllitom [Ipp Sz; Végr. Veres József lev. — ^aAz úrbéri törvényre].

jogtudomány stiiința dreptului; Rechtswissenschaft. 1854: A hazai jogtudományokban akkor Mezey marosvásárhelyi ügyvéd volt a leghirlelőbb [Újfe 67.].

jogtudor jogtanár/professor; profesor de drept; Rechtsgelehrte(r), Professor der Rechte | jogi doktor; doctor in stiiința juridice; Doktor der Rechte. 1854: Melyek közlése mellett öröklek a' méltóságos Báro Urnak alázatos szolgálja Dósa Elek^a Jogtudor [Mv; Born. XVd levélzáradék. — ^aJogakadémiai tanár, az Erdélyhoni jogtudomány (Kv, 1861. I—III) szerzője; e művéért 1865-ben az MTA nagydíját nyerte el].

CZF így értelmezi a címszót: 'jogtudós, ki szigorlati vizsgálat után valamely egyetemről oklevelet kapott, okleveles jogtudós'.

jóhiszeműleg cu bună credință; gutgläubig. 1896: Méltóságod mindenesetre láthatja, hogy jóhiszeműleg tettünk, s nem akarunk szántszándékkal kárt tenni a Kisf. Társaságnak [PLev. 184 Petelei István Gyulai Pálhoz].

johó l. juh

jóillatú illatos; bine mirositor, parfümat; duftig, wohlriechend. 1662: És a ti palotáitokat elrontom és a ti városaitokat elpusztítom, szent helyeiteket eltöröm, de nem leszen nekem kedves a ti jóillatú áldozatitok. Titeket pedig a pogányok közibe elhítelek stb^a Ő, mi nyavalyás magyarok! ez esett mirajtunk [SKr 698. — ^aA Mózes V. könyvéből való bibliai idézetnek a magyarságra való alkalmazása].

jóindulat jóakarát/szándék; bunăvoință; Wohlwollen. 1592/1633: az teobbs az io indulatnak nem akaruan reluctalni keozeonsegas akaratbol uegeztek egymas keozeott hogy mostan eoreokeosseon fel oszlassek, mindenwt ualo zanto feold, reth, es scena fw [Gyeke K; Ks 90]. 1660: Itt az fejedelem minden jóindulatot impediált és elbontott, az szegény ország nyög csak és várja a sulykot [TML I, 565 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1662: (Bethlen Gábor) jó indulatjából . három becsületes és . . . nagy híru-névu tudos professorokat: Ioannes Henricus Alstedius, Joannes Henricus Bisterfeldius és Philippus Piscator . . . nem kevés költséggel behozatta [SKr 94]. 1737: Ócsém Uram . . . hogy Méltó. Groff Uramat boldog és örvendetes állapotban találja, éltetvén Isten Hazánk öröme s meg erőssítésére . . . úgy hozzám fel tött jo indulatjának végben vitelére alázatos szível kívánom [Ne; TL. Onadi B. Iosef gr. Teleki Ádámhoz]. 1787: egy absitos káplárságot viselt embert szegődtem feleségestől együtt kik(ne)k jo indulatjokat látom minden dologhoz [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1855: neje . . . iránta viseltető jó indulatjánál fogva is vég akarata hogy neje legyen az ő halála után egyedüli örököse [Kv; Végr.].

Szk: ~*aba ajánl vkinek vkit/magát*. 1776: ügyes bajjaink igazgatását bõlts attentiójában magunkat pedig kégyes jó indulatjában ajálván vagyunk a' Tekentetes Urnak alázatos szegény szolgálai a' Thorotzkai Communitas [Torockó; TLev. 7/5]. 1803: Ezek után midõn Felésegemmel edgyütt — Kedvesseit is tisztelnõk — szives Jo indulatjába ajánlott . . . maradtam igen^a elgyengült Szolgája kedves Sogara K Lutzai Elek mk [M.dellõ TA; DobLev. IV/868. — ^aE szótól végig sk]. — L. még PLev. 188 * ~*ot mutat vki iránt*. 1860: Miután Cs. Királyi Fõ Hadnagy T. Cz. Stark Károly ur Nõje Weszely Mária Aszszony irántam mindég jo indulatot mutatott . . . s engemet egésze feláldozásávalis apolni kívánt halálom utánra hagyom és hagyományozom 7000 ft activ követelésemet [Kv; Végr.] * ~*tal van vkihez*. 1662: lengyel Zsigmond király is . . . nagy jóindulattal volna hozzá, mint igen kedves sógorához [SKr 77—8] * *atyafiságos* ~. 1776: Melj Jozságakat ha remittál Kglđ Atyafiságos jo indulatját s köteleességit tellyesiti [Aranyosrákos TA; Borb.] * *istenes/Istenhez való* ~. 1638/1687 k.: (Egy megjelölt) földnek huszadát I(ste)nes jo indulatyabul . . . Szabo Mihály Ur(am) a Templomhoz conferalta [Nyáradszbenedek MT; MMatr 95]. 1710:

nemely I(ste)nfelõ személyek I(ste)nhez valo jo indulatyokbol conferaltak az Erney^a Ref. Ecclesianak ezeket [i. h. 281. — ^aNagyernyén (MT) levõ. ^bKöv. a fels.]. 1752: Egy veres, kék és fehér gyapjubol Szõtt festékes (!) conferalt Bong Simonné Aszszonyom, istenes jo indulatjából [Erõsd Hsz; SVJk].

jóindulatú binevoitor, amabil; gutmütig, wohlgesinnt. 1823—1830: a' Gazdája pedig olyan jo indulatú volt, hogy két loval kotsival (: így nevezik a' lótses Szekeret is :) el vitt Posonig [FogEK 463].

jóismerő jó ismerős; cunoștință bună; guter Bekannter(r). 1768: minthogi jó ismerõim voltak, elis bocsatanak [Medesér U; Pf].

jóítú iható; potabil, bun de băut; trinkbar. 1756: Vagyon a Kut Földbe bé ásott, köből ki rakott . . . melynek dicshiretes bö jo itu vize vagyon [Branyicska H; JHb LXX/2. 25].

jóízű I. *mn* 1. kellemes ízű, izletes; gustos, cu gust bun; schmackhaft, wohlschmeckend. 1586: (A) kazaltatas . . . Miert hagi Jgen meg vaiwtak valanak keoniorgenek, hagi Io Jzw bort adiwnk nekiek [Kv; Szám. 3/XXIX. 28]. 1662: kinek . . . nem töltettek meg pincéi gyönyörűséges, kedves jóízű borokkal . . . ? [SKr 302]. 1715: jo izü vékony bor . . . vékony izü jo bor . . . vékony-izü jo bor . . . vékony jo izü bor . . . tiszta izü lagyacsa . . . tiszta izü bor . . . Kedves izü jo bor [Ebesfva; Utl]. 1768: 2 esztendõs Dombai jo izü oh Bor Ur. 41 [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XIIb]. 1790: Rövid időn . . . még fogok ismét efféle körtvélyt küldeni, de az idén koránt sem olyan jo izü mint mászor [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1840: Minden jo Gabona vékájától tartozom jo izü egészes tizen kilentz Probás Pálinkát négy kupát bé adni [Kv; Born. G. XXIVb]. 1844 k.: Ürmös. Tiszta-jó-üzü; de kesernyés, anélkül hogy üröm-üzü lenne. Nem elég édes [Csekelaka AF; KCsl 6].

Hn. XIX. sz. eleje: A jo üzü Patakban [Sóvárad MT; EHA].

2. *dtv* is kb. kellemes; plăcut; angenehm. 1847: Vagyon én itt, hogy az Istent . . . dicsőítsem, és midõn a pacirta és fülemüle az õ dicséretét hirdetik, midõn a lili és róza az õ tiszteletére gőzöleg jóízű illatot az ég fele, és csak csuda dolgait hirdessem, magosztoljam [VKp 163 Varga Katalin elmékedése]. 1854: Nézd a magyar házias nõt . . . rendre utasító megnézése lelkeg hat zsimbje jóízű: mind hallgatnád [Újfe 121].

3. ~*t* jóízűen; bine; köstlich, prächtig. 1736: Nem volt akkor annyi superlát, hanem estve jól lakván, a palotában vagy nagy házban . . . be vitték egy falka szalmát, azon feleségivel együtt ki ki egymás végiben viradtig jo izüt aludt [MetTr 359].

II. *fn* izletes étel; mncare bună/gustoasă; schmackhafte/wohlschmeckende Speise. 1772: a So már meg drágodván, se marhát nem tarthatnak, s nem szoporithatnak, sem magok jo izüt nem esznek [Fejérviz H; JHb 36 Balt. Herna ns vall.].

jóízűen 1. izletesen; gustos, cu gust bun; schmackhaft. 1823—1830: (A borjühúst) sültnek is különb-külön módon jóízűen késziták [FogE 230].

2. jóévtágygal; cu poftá; mit gutem Appetit. 1662: (A fogolynak) minekutána a bort jóízűen megitta volna, amint már megparancsoltatott vala azonnal feje véteték [SKR 241]. 1811: Vinum lac senum^a a' melyet, Tudom hogy jobb ízűn iszsza, mint a Tejet [ÁrÉ 83. — ^aLapalji jegyzet: Az az: A vén embernek Bor a teje]. 1830: köszönjük a' küldetteket . . . a' kolbászból ettem énis egyszer Edes Anyám jo ízűn ette [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. — L. még FogE 170, 203—4, 237.

3. ~ nevet jót nevet vkin; a ride cu poftá de cineva; über jn von Herzen lachen. 1823—1830: jóízűn nevettem az én vitéz huszáraim^a, akik még az utca gyermekei elől is futnak [FogE 203. — ^aNémetországi utazás rendjén].

4. kb. kedvesen; cu drágálásenie; lieb(lich), liebevoll. 1848: Miklos piros fersingel, sepen ül már a földön, kosárban — a' pokroztzon henderikázik, és jo ízűn elmatyog, örökké vidám, eleven [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

jókedv 1. emelkedett/jó hangulat; buná dispoziție, voie bună; gute Laune, Lustigkeit. 1570: Agotha Bako Myhalne, Azt vallyia, hogy Ment volt Hunyadra Talakozyk otth hozza Angalyt varga Mathene . . . Montha Neky . . . es az vra egy Jo kedweben Megh Bezellete volt az dolgoth . . . Latta More Ambrust hogy eot Jw^a egywyt Racz Balintnewal [Kv; TJK III/2. 148—9. — ^aOlv.: ött-ivutt]. 1734: a Hásongárdi gjümölcses kertben én is (: mint hogi jo kedvek volt :) Czigány praedicationt mondottam [Kv; TKI]. 1765: hallottuk hogy Pistollyal lövéseket téttenek azonn Legények de hogy valami különös fel tett szándékkal lettenek volna a jo kedvén kívül azt nem tudgyuk hanem tudgyuk közönségesen hogy azon Legények mattzor is és más helyeken is ollykor midőn jo kedvek volt egy két Pistollyal lövéssel magokat mulatták [F. gerend TA; KS]. 1799: az asztalos Legényi Társóság sem egyszer, sem mászor az emlegetet Herberten Rebelliot, és Lázzadást magában foglaló Gyűléseket, Congregatioakat nem tartott . . . hanem az tagatthatatlan, hogy ollykor . . . jó kedv, és éneklés közt mulattanak [Kv; ACLev.]. 1804: Délután nem érdemlettem a Letzkémért ditséretet, a Rectornak nem volt jo kedve, énis egy kisség meg kedvetlenedtem [Dés; KMN 29].

Szk: ~ e ered jókedve kerekedik. 1804: egykor itt léven . . . valamelly mulattságban igen jó kedvek eredett mindnyájoknak [CU Aspremont-vall.] * ~ et vesz jókedvre hangolódik. 1602: Az el múlt Zent Istua(n) napia(n) mentem vala Antal Gyeorgjni, ott vala az Actor, mulatozunk vala, im(m)ar io kedwets wettünk vala [Bikafva U; UszT 16/72 G. Mihály de Bikafalva judex jur. vall.] * ~ vel lesz/van. 1747: Szívem . . . jo kedvel es frissen legyen (!) szomoruan ne tanállyalak [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1823—1830: együtt jártunk, együtt ettünk, ittunk, jókedvvel voltunk [FogE 198—9].

2. jóakarát/indulat; bunāvoință; Wohlwollen. 1588: Biro vram eo kgme tanachau al egie(te)mbe Bornemizának Irion levelet, keozsonnye a' varoshoz valo io kedwet^a [Kv; TanJk I/1. 87. — ^aA város számára ajánlott orvos miatt]. 1620: mentünk az muftihoz és annak is nagy sok bő szóval adtuk eleibe ezen feljül való dolgo-

kat. Az mufti is nagy jókedvvel szóla, hogy: Semmit ne gondolkodjatok, mert a ti dolgotok mind jól lesznek [BRN² 390]. 1662: Gróf Bethlen Istvánnal is nagy jó kedvvel, szeretettel viselék a meglett békesség után egymáshoz magokat [SKR 283. — ^aBethlen Gábor halála után öccse, István követte őt a fej-i székből, de alig két hónapi fejedelemség után lemondott I. Rákóczi György javára; az emlékiró itt erre a békés megegyezésre utal].

3. ~ (é)ből jószántából; de bună voie, benevol; aus eigenem Antriebe. 1589/XVII. sz. eleje: Ha penigh io keduebeol, es Nem tartozáskeppen az Mesterek keozwl edgi vagi két tál etekre, ez illien Uy mester asztalához huiand, senki megh ne birsagolhassa erette [Kv; KőmCART. 12]. 1590: Nyreo Marton, es Stamp Ianos, szabad akaratiok zerent io kedwekbeol fel Weottak a' munkat [Kv; TanJk I/1. 145]. 1643: Az Hatalmas Vr Isten pediglen czelekwdgie megh hogi az Nagod io kedwebwl valo adakozsának hazna áldasal terjen Nagodra [Dés; DLT 408]. 1779: Az Apám beszéllette, hogy Groff Teleki János Ur üldözte volna Székely Ferentzet edgy kor keményen megis veredte volna . . . de azt nem tudom hogy Annakutánna jo kedvéből hatatá el az szolgálatott vagy kételességből [Nagyásjó BN; KS. Farkas János (58) jőb vall.]. — L. még BTN² 351.

4. ~ vel örömet, szívesen; bucuos, cu plăcere; freudig(st). 1594: Plebanos Vram eo kgme amikorok az Vristen megh Aldana az Plebania leowedelmet, Nem gywtene kinchet hane(m) a' varosnak refundalni Akarna io kedwel az zaz ftot [Kv; TanJk I/1. 248]. 1599: monda Kerestelj Albert zereető Ferenczj vram en Azert iedtem, az melj ket eokreót Adtal wala az Eggiket az farkas meg eotte; Azert egi menesem wagion azt kegk Ado(m) mind Czitkostol, ferenczj deak pedig ugis mind Czitkostol nem akaria wala el wenni, de mw addig zolank Bodoiki miklossal kezizike, el ueteteók weleis. Kerestelj Albertis oda Ada^a io kedwel [UszT 14/17 Simophi (!) Mihály Etedi szabad szekelyi vall. — ^aFelje irva az igere szó]. 1693: Az Jarnos Eökreok(ne)k harmat . . . Keczelej Gergelj Deaknak aiandekotzak Ez uegre hogi Restantiaianak le sedeseben annal iob keduel forgolodgyek [Kv; RDL I. 116]. — L. még ETA I, 98; SKR 89.

Szk: ~ vel lát szívesen lát. 1653: Innét a városból^a is apám szép száz lovassal elment vala az ország mellé. Melyet Csiki István és Borbély György látván, az ország képiiben igen becsülett megköszönték, és jo kedvvel látták az apámat Nagy Szabó Jánost és az hadát [ETA I, 55 NSz. — ^aMv-ről].

5. 1771: az ökörnek jo kedve léven meg szőke magát és egy tökében meg ütkezvén el törtet az lába [Mezőmadaras MT; BK. Medve János (44) ns vall.].

jókedvű 1. vidám; vesél; munter. 1573: Marton deak holdwilagy Azt vallia hogi az mely Nap leot az haitas Ianos deakon latta hogy Io kedw (!) es Rezeg zabasw volt [Kv; TJK III/3. 277]. 1584: Grusz Jstwan vallia . . . Ez vargane Anniat hitta(m) vala oda, . . . Es bor miatt Jo kedwew vala . . . Es a' leania meg zolita hogy Ne boldondokodnek [Kv; TJK IV/1. 276]. 1851: Titi még a' tulon tulis eleven, jo kedvű, alig lehet ölben tartani [Kv; Pk 7].

2. jó/víg kedélyű, kedélyes; bine dispus; gutgelaunt. 1758: azt tudgyúk, hogy Udvar Istvánné mint kortosmárosné vidám, jó kedvű szokott lenni, de tisztességén

kívül nem mégyen [Betlensztmiklós KK; BK]. 1765: jól tartatván Károlyi Uramtól mint jó kedvű Ifjak ugrották magokat lohátokon [F. gerend TA; KS. Mart. Szabados (47) j b vall.]. 1772: Volt az az úr személyében igen szép, barna szeg, széles ábrázatú, fekete, rövid kondor hajú, jókedvű, magát minden emberhez alkalmaztató friss ember [RettE 287].

jókor 1. kellő időben, (a maga) idejében; la timp/momentul potrivit; rechtzeitig. 1589: Jókora Jeottel Jde, mert Jgen felek az en vram Jgen betegh megh fogh halni [Márféva U; UszT]. 1593: Borbara Azzoni, Balasfi Gergelne vallia . . . latam . . . egi leginniel bezel Safaritne . . . hallam hoga az legini ezt monda neki, most zinte iokor iwnel [Kv; TJK V/1. 362]. 1615: wdeo vetseget ielentet az J . . . J. dicit per Jo(annem) Imre de Chherd^a: Jókora izenttettem s ereje vagion Magam pedegh zolhatok feleségem kepeben [UszT 20/65—6. — ^aCsehétfa U.]. 1787: A Tolvaj hir nagyon tsendesedett, az Isten áldja meg az előjárókat, kik jó moddal, s jókor vették elejét [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1797: éppen jókor mengyen Eperjesi Ur Marus Vásárhelyre [Kolozs; Told. 42/24]. 1854: Pányul völgyibe ha jókor kaszálódik 4 Szekér Széna [M.köblös SzD; BetLt 3 Betegh József lev.].

2. korán; devreme; früh. 1778: énis már jókor, le fekszem jókor fel kellek mások pedig bőven ettzakáznak [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.]. 1800: Reggel jókor el küldötte Szolga biro Ur, haza Tobías Andrást [Torockó; TLev. 5]. 1819: az Asszony az első szobába hált, az ember pedig a hátulsoba minthogy jó gazda volt a' Cselédek(ne)k kedveket hóg jókor fel zaklathassa cselekedte [Kv; Pk 2]. 1842: reggel jókor a' Laczi Czigány Lován elis akart illantani [K; KLev.]. — L. még FogE 200.

3. ~ra kellő időre; la timp; zur rechten Zeit. 1619: úgy készitem én el az ajándékokat, hogy tudom én, hogy azmég az urad odaérkezik fel hadával, postán elérkezik jókorra az ajándék [BTN² 314].

jókora 1. nagyocská; mărișor, măricel; nicht mehr ganz klein. 1574: Egyed Lőryncz orozfay halabory pal Jobbagya . . . azt wallia hog az gryt^a hadakoron Jokora Inas wolta(m) [Erked K; LLt Fasc. 29. — ^aGritti Lodovico (mh 1534) előbb magas török, majd magyar udvari tisztségre jutott velencei kalandor. Szapolyai János Buda vára védelmében játszott szerepéért Magyarországon kormányzójává nevezte ki. Talán a Buda védelme során való hadbaszállás idejére utal a valló]. 1579: En az Maylad el vitelekor^a Jokora Inas valem [Altörja Hsz; HSzJP Barrabas Barith de Alsóthoria j b vall. — ^aA fejedelmi hatalomra törő Majláth István 1541-ben a Porta Konstantinápolyba vitette és haláláig (1550) a Hétoronyban raboskodtatta]. 1600: Én Győrgyfi Martont, mindenkor Győrgyfi Balint fiamnak tuttam s hallottam, a annia . . . a mikor el wetekezek hazulis az Marton io kora inaska wala [UszT 15/38 Győrgyfi Thamas Ersebet, Zetelaki lib. vall.]. 1617: Jókora leany ualek mikor egy Oros azzonhoz vittek vala gyalakuthara^a [Szövérd MT; BfN Cath. Caspar relicta Ioannis Czibit de Bordos (65) ns vall. — ^aGyalakuta MT].

2. jó nagy; destul de mare; beträchtlich. 1625: attam . . . Olajat egy iokora fazekal [Kv; Szám. 16/XXXV.

73]. 1676: Egi jokora Mosar . . . f. 6 Egi jokora Üst f. 3 Egi kisded üst [Torda; IB VI. 225/20]. 1714: Zöld virágos bársony Dolmánj, . . . a' mellyen jókora 15. s az uyan 16. kisebb skofum gombotskakkal fl. Hung. 70 [AH 7]. 1754: ez^a mind jókora Tölgyfából áll sűrűtskeis noha sokatis ki vagtak imitt amott benne [Uzdizspéter K; CU. — ^aAz erdő]. 1770: az Alpareti^a határon . . . egy jókora hidat tsináltunk, és asztatt procurállyuk [Bujdos SzD; JHbK XL/8. — ^aAlparét tőzsomszédos település]. 1855: orvosam jókora kunbundájával betakargatva, csendességbe hagyott [ÚjFE 155].

jókorácska jócskán nagy; destul de mare; beträchtlich, gut. 1724: egi Gyümölcsös jókorácska [Mezőmadaras MT; Berz. 13. II/36]. 1749: vagy on ezen cinteremben egy fabul épített harangláb, melyben vagy on egy jókorácska harang [Nagyercse MT; ETF 107. 22]. 1750: Vagyon . . . egy alkalmas magasságú fatorony és abban két jókorácska harangocská [M.fülpös MT; i. h. 21]. 1803: égy jó korácska nagysága szép Harang [Nagyteremi MT; UnVjk 204].

jókorbeli javakorabeli; în floarea vîrstei; in den besten Jahren (stehend). 1767/1845: 'S elis érte vala ez az Asszony is a' Püspökneiséget, sőt Igenben lévően egy Generális Synodus, maga is eljőve a' még eleven 's jó korbeli Deákiné az ő egészen ősz Férjével [Hermányi, EDem. 536—7].

? **jókorú** jókora, nagy; destul de mare; beträchtlich, gut. 1578: Egy Jókora^a tallatt penzel Sárja Aranyforinttal Elegy Meg teoltenek Az Attyafiak és neky adak frwsinazzonnak [Torda/Boldoc TA; Thor. V/14. — ^aEz nem tollvétség Jókora h. ?].

jól 1. bine; gut, wohl. A. vki cselekvésére von.; referitor la faptele cuiva; in bezug auf js Tätigkeiten. 1583: Az Aztalosokatis rea kenszeritetek eo kmeke varosul hogy az eo Torniokat meg epichek . . . hogy vgia(n) Iol meg chinaloggiek es epwllyeon varosul tiz forintot igitnek segitsegewl [Kv; TanJk V/3. 275a]. 1679: Oroszfalub(an) Jakab Tivadarnak Balog Ferencz Uram jobbagya(na)k engedett az Falu erdőb(en) szanto földet irtani, melynek árát nem kevannyák mig az föld jól meg épül [GörgJk 102]. 1679/1681: A Banyák megh állasakor a Lovakat ugi tartassa, hoga ne csak jól nyugodgianak meg, de megh-is hizzanak [Vh; VhU 672]. 1740: az Utrumban fel tett Molnar nekünk jól őrlött, miolta . . . mi ott őrlötünk semmi panaszo(m) nincs ellene [Papolc Hsz; SzentkGy Kűs Davidne Anna (34) ns vall.]. 1776: jól hagta ezis az Tehent [Szentlászló TA; Sár.]. 1843: (A) hires mag mén Champion el adová tetetett jól hág, s jól tenyészt [F.zsuk K; SLT Szigethi Cs. Zsigmond P. Horváth Ferenchez].

Szk: ~ tehet vkivel. 1551: Cyak az Vriste(n) tehet Jol velunk [Marosludas TA; BesztLt 70 Gr. Apaffy de apagnagfalwa^a Vincencius Zwcy beszt-i bíróhoz. — ^aSzD] * ~ tesz vkivel. 1570: Marthon varas zolgaya azt vallia . . . zekely peter azth Monta, Ez Jambor zabo vinchenek keozenem hogy velem szoksor Ioly Theot, Ew Taplalt keolchegel [Kv; TJK III/2. 15]. 1694: igen nagy szükségben tót jól ó kegyelmekkel Vizaknai Mihály uram [Nagylak AF; DobLev. I/40]. 1769: (Hincs Mik-

lós) Koronkában Sokakkal sokszor jól tött [Mv; Told. 19/45] * ~ *tett* jötevé. 1645: a fogoly . . . Mivel ilyen keritet varasba(n) eolte szeorný halallal megh jól teott vrat es mint egy apiat maga hazanal . . . negye vagattasak s karoba(n) tetessek [Kv; Tjk VIII/4. 47]. 1688: velem jól tött Vraitat . . . rutul meg bántottam [Dés; Jk].

B. egészségi, testi és lelki állapotra von.; referitor la starea sănătății, fizică și sufletească; in Bezug auf Gesundheits-, körperlichen und seelischen Zustand. 1568: Petrus Bernalt fass(us) est, hogy szemmel latta, Mykor wycey Janos vgy wtötte Janos deakot, Archul, hogy ky eset az swueg az fyeboel es az chyattanasath Jol hallotta [Kv; Tjk III/1. 223]. 1585: Ersebet feyer Ianosne vallia . . . a' leantol Zekelj ferencz leaniatol hallam, Mondüa(n), Nem tudok (így!) mith tegiek mert Nem iol vagiok . . . Amaz tekelletlen Arulo a' Poztometo Martonne fia veszte [Kv; Tjk IV/1. 504]. 1769: én is az jövő héten savanyo vizre menyek, mert nem igen jól érzem magamat [Marossztygyörgy MT; Ks 99 Kornis István lev.]. 1811: (A gyermeknek) az egy kosztat ki véve jol van állapottya [Bűzásbesnyő KK; KCsl 1]. 1816: Istennek hála jól vagyok a' Bor viz helyre hozta az egészségem [Mezőkapus TA; IB].

Szk: ~ *birja magát*. 1807: Báts Vonuly előre halova mintegy gatsossan járo, de jól birja magát [DLt 4 nyomt. kl].

C. az érzékszervek érzékelési képességére/mértékére von.; referitor la capacitatea senzitivă a organelor senzoriale; in Bezug auf Empfindungsfähigkeit/grad der Sinnesorgane. 1560: Toabba miért hogy az my Anyank testamentom tetele koronnis Jelen wolt benedek vram az testamentom tetelt Jol hallotta [Kv; SLt ST 6]. 1597: Lakatos Mihali . . . vallia . . . bizony iol latta Ersek Balint feleségesteol hagi az zeoleobe megh teotte az leannak [Kv; Tjk VI/1. 70]. 1633: Kerdem kj vitte oda az rekezt es az varsat, eök azt mo(n)dak hogy ez eyell vettettek el egy latorral, de iol kj legien nem ismerhettek megh [Mv; MvLt 290. 115b]. 1768: joll látta(m) mikor az utrizált Biro az . . . özvegy Aszszany mellé az Ágyba fel hága [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1849: A Molnár fia fel tört egy ládát — De messzette (!) voltam nem láthatam jól mindent mint vettek ki beltek ki [Héjjasfvá NK; CsZ. Voldorf v. Lombos Nyikuláj vall.].

D. vmilyen képességre, műveletre, tevékenységre von.; referitor la o anumită capacitate/operatie/activitate; in Bezug auf irgendeine Fähigkeit/Operation/Tätigkeit. 1597: B: wram wkegelme megh paranczolta hogy

Gazdalkoggiam w kegelmeknek . . . w Magokis megh kiwantak . . . nem igen Sietnek wala Bwczuszny (!), de Sietnek wala Enni es igen iol Jnnia [Kv; Szám. 7/XIV. 26—7]. 1618: szölt . . . hogy irjam meg Nagyságodnak . . . hogy ne adjon Nagyságod az ország új háborúságára okot az hatalmas császárral, hanem az régi békességről és az mostaninak is az kezdetiről jól megemlékezvén . . . maradjon meg az jó békesség örökösön [BTN² 134]. 1799: egy süket asztalas Legény . . . némely beszédekét jól nem ertvén, gyakran magára és balra magyarázta [Kv; ACLev.]. 1807: Az el-lopott Kantza Lo . . . lépésben nem sebb, de kívált tropba lábait jól szedi [DLt 674 nyomt. kl]. 1833: Újparaszt Vasvilla István . . . klárinétozni . . . jól tud [Dés; DLt 773].

Szk: ~ *megy vmi*. 1789: A Parantsolatok currentatio-j hitelesen jól ment [Szentpál U; UszLt XIII. 97]. 1805:

az expositioba az olvasas nem igen jól ment, a resolutio el tsuzott valahogy [Dés; KMN 49] * ~ *rosszul* úgy ahogy. 1776: Kezemhez vévén a pasquilust mondám: „ . . . most nem felelhetek reá, de holnapra én írok valamit . . . ” magam estve, gyertyánál egy óra alatt így felelék jól, rosszul, amint lehetett s tudtam [RettE 367].

E. értelmi tevékenységre, felfogó képességre von.; referitor la activitatea intelectuală/capacitate de înțelege-re; in Bezug auf geistige Tätigkeit/Auffassungsfähigkeit. 1570: Georgius Zegedy . . . fassus est, hagi Emlekezyk arrol Jol Fodor Istwan Birosagaban perel volt Kolb Miklos Thorozkaywal [Kv; Tjk III/2. 145]. 1573: Fekete Thamas vallia hogy Iol Nem Emlekezyk rea Thwry Ferenche mi keppen valo Rokona volt Hatwany Georg'nek, Mert attiafywsagara gondia nem volt [Kv; Tjk III/3. 127]. 1653: küldött vala^a pénzbeli segítséget is, nem tudom jól mennyi ezer tallért [ETA I, 43 NSz. — ^aRudolf császár Báthori Zsigmondnak].

F. az ismeretek, nyelvek elsajátításának/tudásának mértékére von.; referitor la volumul de cunoștințe/gradul de însușirea/cunoașterea limbilor; in Bezug auf den Aneignungs- und Wissensgrad der Kenntnisse/Sprachen. 1619: azon csausz jól tud vala magyarul is [BTN² 232]. 1771: Azt el mondhatom . . . Peter Anutza felől hogy ő a Bövoláshoz Bajoláshoz Boszorkánysághoz igen jól ert [Dés; DLt 321. 29]. 1813: Gros Julis Katonáné . . . beszél Totul jól, Németül, totoson Magyarul, és tud oláhu-l-is [DLt 63 nyomt. kl]. — L. még RettE 116; VKp 217.

Szk: ~ *tanult* képzett. 1736: (A táncban) ha jól tanolt leány volt, úgy elfárasztotta az legényt, míg minden egyetmása a testitől megizzadt [MetTr 331—2]. 1823—1830: Székely Márton . jól tanult deák volt, s kevés poesisa is volt [FogE 137].

G. vki magatartására/viselkedésére von.; referitor la atitudinea/comportamentul cuiva; in Bezug auf js Benehmen/Verhalten. 1618: Szőlőfikár^a, noha azelőtt félen viselte magát, de most igen jól kezdte magát viselni [BTN 131. — ^aTörök csausz, Erdély portai követeinek állandó tolmácsa.]. 1644: aval az Aszonniál iol banniek, mert megh Isten megh boczattia bűneit [Mv; MvLt 291. 420b]. XVIII. sz. eleje: Némely tudatlan emberek azt allityák, hogy ebben vagy amaz Ménesben fortélyos lovak nehezen tanulok vadnak, de inkább az Mester gombra, minden fortélyra a Tanító tanította a lovat, ha jól nem bának vele [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1813: Látom, hogy édg mással nem jól vadnak az Exponens és Barátosi Joseff eő kigyelmek, de mi légyen fő okok Czivodásoknak azt nem tudam [Dés; DLt 56.5]. 1814: Az Emberekkel jól bának — a' Fejér népekkel nem leg jobban [Banyica K; BfR 117/1 Asztalos Ilia (40) col. vall.].

Szk: ~ *viseli magát a*. erkölcsös életet él. 1633: az mikor el (!) szabo Jacobnal lakta(m) akkor Szabo Jacobne is iol uiselte magát, de hagi en el jöttem tollók az uta(n) elegiedet ebbe(n) az rut eletben [Mv; MvLt 290. 125a]. — b. engedelmes, szófogadó. 1665/1754: Mikor az Inas tanulo esztendőből fel-szabaditatik esztendő előtt meg nem engetetik magát gyalultatni; mindazonáltal ha jól viseli magát, légyen szabadságokba Czéh Mester Vraitéknak; a gazdája engedelmeiből [Kv; ACler. 19]. 1749: Kicsi Gyuri(na)k mond meg ha jól viseli magát vászar fiát viszek [Buzd AF; Ks 98 Mikó Ferenc feleségéhez]. — c. helyes magatartást tanúsít. 1682: Nemzetes

Henter Istva(n) Az miket allegalt ellenem; ... azokat tagadom, azonban(n) ha mi azokba(n) verificálok nekis talam maga adott okot reaja. ha magat jól viselte volna. el tauoztathatott volna sok gonosz [SzJk 168]. 1744: Gecse Istvánt a Száraz Ajtait mondották az Emberek, hogy eo volt által Három Szék Gyűlésibe s Jól viselte magát, mert p(ro)testalt, hogy által ne Jöjjenek a Connumeratiora, mert elő nem allanak, s bé Sem bocsattak a Connumeratiorokot [Barót Hsz; INyR 48 Gál András (50) ns vall.]. 1812: Kádár Gligor ... első Esztendőkbé jól viselte magát de az utolsókba hibákba elegetet [Jára MT; Pf Nagy Lázár lev.]. d. tisztességeesen viselkedik. 1734: Máris David fiának feleségeért Máris Iuancs Dakiczájært Lőnek kezesek ezek^a ... tali Conditione hogi Dokicza ... magát emberül viseli Szo fogado Lészen, ne(m) vizsgálkodik, nem hástároskodik, hasonloképen az Urais magát Iol viselye [Bencenc H; BK ad nro 1105. — ^aKöv. a fels.]. 1807 k.: bizonyosan valhatam azt hoj (!) az Eskettető a Szüleihez jól viselte magát nevezetesen az édes Attya betegségében sokáig Sinlődvén emelgette hordazta tajkalkodat (!) mellette [Sinfva TA; Borb. II]. — e. egészséges, jól van. 1817: (A csirkék) ugyan szépen és jól viselik magokat tsak enni- valo szükön vagyon [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt lev.]. * *ugyan ~ viselled magad becsm, gúny* ugyan derekasan/szépen viselled magad. 1793: No te rosz kurva vgyan jól viselled magadot, mert már mindenedből ki pusztultál [Koronka MT; Told.].

H. vmilyen cselekvés kezdetére, lefolyására von.; referitor la începuterea/desfășurarea unei activități/acțiunii; in bezug auf den Anfang/Ablauf irgendeiner Tat/Tätigkeit. 1558: Az ożue giwtōth aranyat ośd eg(y) Massaban es; Mikor iol meg elegiwt, weg egy p(ro)bat belpille es lasd meg az te tudományod zere<nt>, han garato^a es annak wtanna az gradus zeren ted az addiciot beleie, de az arany iol meg oluadot legien [Nsz; MKsz 1896. 297. — ^aAlább: karato]. 1694: szőlő ... ennek eddig való minde(n) műve, karozasa, hajtasa, kapálása, homolítása meg adatott jól: egjebarant is ezen szőlő szép, épp [Sebesel AF; BFR nhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1761: Ezen Falunak határai ugj termik meg jól a' Gabonát ha jól meg Ganéjozzák a Földeket de külömb(en) nem [Martonfva NK; JHbK LXVIII/1. 393]. 1770: En az Somjaji hegyeken Levő Szüretet elvegeztem ... igen jól meg Ertek volt a szőlők [Somlyó Sz; Borb. II Szathmari János lev.]. 1776: az Istenre kérem ne higye (!) azoknak az hazug híreknek mert bizony tsak próbálják véle hogy látják (!) Isten segedelme által hogy jól indult az dolgunk minden féle álnak mesterségeket ki akarnak gondolni az melyen miképpen ronthatnák [GyL gr. Lázár János lev. Nsz-ből]. 1813: a' Szöllőn kívül lévő Erdő Esztendőś vágott, szépen és jól indult [Udvarfva MT; Told. 42].

Szk: ~ *dől el vmi jóra* fordul vmi. 1831: látom egyik sem jár benne, hogy itt jól dőljen el 's most a' világ fonáluk megyen [Kv; Pk 6].

I. vki anyagi, társadalmi, politikai helyzetére von.; referitor la situația materială/socială/politică a cuiva; in bezug auf js materielle/gesellschaftliche/politische Lage. 1619: Légyen hálá az Úristennek, én úgy tudom, hogy az én uram szinte most itt az Portán jól vagyon [BTN^a 181]. 1782/1799: Mig Praefectus Desi Sigmund Uram ide nem jött, addig régi ususunkba jól voltunk, de hogi ide jött,

azolta mindenünket fel fordította [Torockó; TLev. 5/16. Transm. 368].

Szk: ~ *áll* előnyös anyagi helyzetben van. 1776: Elég az, hogy mind Török, mind Bölöni, Márgai, kik közelebből való szolgálai voltak Bánffi Dénesnek, jól állottak. Nem is csuda, hogy kétszázötvenhatezer forinttal váltotta ki az adósságból Bánffi Dénest a napája, Barcsai Gergelyné [RettE 371] * ~ *birja magát*. 1583: Eothweos Mihaly Nag Baniay vallia ... Tudom hog az en feleségem is veót het gira ezwt marhat Eothweos Orban-tol ... Jol biria vala akkor magat, Igen Iol lakot a' feleségewel az elseőwel [Kv; Tjk IV/1. 118]. 1597: Thamas deak alias Zabo fassűs est. Minthogy az Elek Janos zolagya volta(m) ... tudom hogy iol birta magat, mert vgia(n) eomaga mondotta hogy Jsten eotet megh aldotta mert minde(n) marhaja vgia(n) zeme lattara zaporodik [Kv; Tjk VI/1. 16]. 1630: Ennek az Bezedi Ferencz Annianak idejeben ... iol birják vala magokat [Mv; MvLt 290. 211b].

J. vminek az állapotára von.; referitor la starea unui lucru; in bezug auf den Zustand einer Sache. 1604: mikor peresit matę bele zallita az hazba Kouaczi Miklost akkor iol uala az haz de az uta(n) megh bonlot (!) uolt [UstT 18/79 P. Palfi libertinus de Farczad vall.]. 1664: az Gyermekek louak Istennek hálá iol uadnak [Kozmás Cs; UtI]. 1813: az hordok Nallom jól állanak [Sárd AF; KmULEv. 3 Szilágyi Ádám kezével].

Szk: ~ *mutatja magát* jónak mutatkozik. 1796 k.: Az Ősz Buzák nem igen jól mutatják Magokat [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. * *vminek ~ jár dolga kb. 'ua.'* 1788: a szöllőnekis eddig jól járt dolga, a szeme szépen meg nőtt a fájával együtt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

K. étkezésre, pihenésre von.; referitor la modul de a se hrăni/odihni; in bezug auf (das) Essen/Ruhen. 1584: monda hogy egie(m), de en ... Ne(m) akarek enny, vegre vgia(n) ereowel etete, es ... amit Eóm az Nalla(m) meg marada, Es Jolis alwa(m) vtanna [Kv; Tjk IV/1. 245]. 1724: Laczika ... az ejjelis mind jól alutt fel sem ebredet [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1736: kalács elég volt, az gazdasszonyok megkérdezték mindenkor, hogy ettenek-e az kalácsban, ha mondoták: jól ettenek, azon örvendeztenek [MetTr 391]. 1755: Mlgos Groffné ... az étzaka igen jól nyugutt [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből]. 1777: Popa Juontol hallottam, nekem mondani, hogy ... Popa Peter jól nyugszik, az ő munkájában, De rövid idő alatt, meg mutattya, hogy mas keppen Lészen [Ludvég K; KLev. Belgán Jákob (54) zs vall.]. 1798: igen jól palinkázván az Erdőre ugjan ki érkezünk, de palinkások leven el vesztettük az erdőtt [Ádamos KK; JHb XIX. 58. 25]. 1820: igaz hogy ő jolis ivutt volt [Somkerék SzD; Berz. 11 Fasc. 75].

2. jócskán; binijor; reichlich, ein gutes Stück. 1573: Borbel Istwan Azt vallia hogi ... talalta terem peternet hogi Megien volt fely az zélek fele, Imar Iol ala haladot volt, hogi egi leankaia ... meg zolitia [Kv; Tjk III/3. 292]. 1606: Maknak idejen az Veres Patakban ... zabadon tartottak disznójokot, megh hizott ott jól [UstT 20/75 Emericus Miklos de Cheertfolúa (40) lib. vall.]. 1653: Egy kis vártatván, már hogy jól megvirradott volna, és hát onnan ezer kétszáz kurtán jó [ETA I, 103 NSz]. 1748: láttam azon alkalmazotassággal a' kétt iker Fiaitis és már jól fel-serdült Iffiacsák valának akkor

[Aranyosrákos TA; LLt]. 1764: azon kiserő Legények ... mikor már a most irt Udvarat jól meg halattak ala felé akkor löttenek tsak mulatság kedvéért [Nagysajó BN; KSJ].

Sz. 1662: Ha kik ... jövendöltek is ... e nagy veszedelemről, csak füleinkbe sem tölt, még megcsúfoltuk őket! Elhisszük talám már, mikor jól fazakunkban főtt s fülünk megmerült belé [SKr 716].

3. jóformán, úgyszólván; propriu-zis, de fap; szozsagen, so ziemlich. 1570: Erzebet Kyrál Marthonne vallya ... Eztis hallotta Az Trombitastwl ... Az Zabo Janos leanyanakis azt Montha, Te Bestie lelek Megh sem virradhat Jol azonnal az Torom aytiaanal Talalak Bokretadal, ely vehaz myattatok [Kv; Tjk III/2. 27]. 1572: Marta nehaz Lakatos Bertalanne Azt vallya ... Egi Nap meg Iol meg nem virradot volt, latta hagi lakatos Balint felesége ky ftwt volt az vra eleot az vchara valamin haboroottak volt eoze [Kv; Tjk III/3. 30a]. 1574: Kiral Leorinch azt vallya ... myhelt Az hazbol ky lepnek ... Az tarsi Meg Jol ky szem lephetik az kwseoben hogy egy wtes Rayta essik [Kv; i. h. 390—1]. 1783: Kedden-e vagy szeredán, jól eszembe nem jut [Pecsen Sz; IB]. 1817 k.: még jól le sem szállottam a' Lorol, 's már hármán négyen jöttek a' szállásomra, s tudakozták hogy honnat valo vagyok, 's mit keresek [Héderfája KK; IB. Veres István tt lev.].

4. alaposan; temeinic, bine; gründlich. 1558 k.: az első 3 soth tord meg gienge porra es felíwl os rea az wno teieth es keuerd Jol qzue [Nsz; MKsz 1896. 283—4]. 1593: Minden eo kgmek keozwl erreol iol gondolkogiek [Kv; TanJk I/1. 213]. 1597: Gellien Jmrehne Kalachsewteo Kata azzony ... vallya en mondek: Kegmetek iol meg lass mit chielekeztek [Kv; Tjk VI/1. 59]. 1658: En Kamarás(n) lako Kodori Peternek az edes attyatis Kodori Mihályt jol ismertem [Vajdakamarás K; SLt G. 16 Dombi Andras (75) jb vall.]. 1746: a mostani Birák ezen dologban jól informatosok [Torda; TjkT III. 37]. 1792: instálom Édes Hugom Aszon méltotassék a dolgot jól meg vizsgálni [Bezéd SzD; Bállt I]. 1852: jól számot vét magával [Dés; DLt 866].

5. gondosan; cu grijă, bine; sorgfältig/sam. 1560: Mindenha egy arant kel a twznek egyny es Ne legyen Igen Nagy, hogy az arany Meg ne oluagyon az cement porban ... Igen Jol kel reaya vigyaznod az twz mellet [Nsz; MKsz 1896. 351]. 1594: Kerik varosul Byro vramat hogy kiraly Byro Vrammal egie(te)mbe promouealliak Naponkent az vy ezteendo Ajandekanak meg zereset Es minthogy vy vrak vadnak, iol meg lassak eo kgmek kinek kel Adni, s kinek Ne [Kv; TanJk I/1. 247]. 1729: Bartos Márton Uram ... Szánto földemet jól Szántotta arrol gabonámot jól bétakarította és aszt jól kitsépeltette Gabonás hazamban minden kár nélkül bé hordatta [A.csernátón Hsz; BLv.]. 1737: (A bábák) tartoznak, azonn betegeket, kikhez hivattn(a)k gyermekeikkel egjgítt jól procurálni [Dés; Jk 474a]. 1752: szükséges mostan kegyelmednek jól szemeskedni, és ezen dologot investigáltatni [Ks 78. XIX. 24 gr. Haller János lev. Nsz-ből].

6. bizonyosan, biztosan; sigur, cu siguranță, negreșit; gewiß, sicherlich. 1568: Andreas Kolosy gasparus Colosy fassi sunt, ... Hogy qk Jol tугyak azt a földet hogy toth Mathe birta es eque volt [Kv; Tjk III/1. 212]. 1573: Mond^a hagi ha volna valami oly helietek

hwl fekhethem Ely Mennek Innet Mert ezek engemet ely Rektenek vgia(n) Iol latom [Kv; Tjk III/3. 55. — ^aA sebesült]. 1582: creossen kerte Az felesége Georgy vramat hog Ne keolchieón ol sokat rea, mert vgian Jol Erzi hog meg hal [Kv; Tjk IV/1. 71]. 1639: az teób sok beszedi között mondotta eztis, hagi vaj ki jól tudja Szekely Istua(n) az Feleségének minden dolgatt [Mv; MvLt 291. 176a]. 1784: Tudom jól hogy Balás Deákot Lántzon meg kötve tartották Mátyus Uramnál [Kovácsna Hsz; HSzjP Anna Erdős (65) vall.]. 1853: Méltotasson edes Néni az Újfalvi, Mátéh és Kispál családok genealogiájokról annyit, a' mi eszibe jut leirni s nékem el külden. Üdvözült Bátyám ezeket jól tudta, s valóságos elő kaptnal volt, utánna Néni tudgja legjobban [Kv; Kp II Újfalvi Sándor Kispál Lászlóné Mátéh Klárához].

7. helyesen; corect, bine; richtig. 1561: az mesterek az q ceheknek meg witasara egienlq akarattól q közqők wegeztek uuolna neminmw articulusekat ... Es kereknek mwnket arra hogy mi azokat meg ertenqők meg hannok wetnqk merteklenqk, es az my tiztwkn zerenl rendelnok [Kv; ÖCART.]. 1565: hol kedgy ferenc^a es Zekel Jsthwan azt mongyak hogy En nekyk tyz forynttal wagyok ados, Ne(m) yol mongyak, mert Jnkab En atta(m) tyz foryntharra Eoreokseget nekyk [Kv; BesztLt 5 Konth Janos a lekenceiekhez. — ^aCsak így!]. 1590: eddiglen iolis chelekettek, de mindazonaltal tiztarto hire nelkül es En hirem nelkeöl ... az a' fogoly meg zabadult [UzszT]. 1628: Bizony ne(m) jól czelekedet ketek hagi ez szegeny jambort el tapotattatok [Tövis AF; Told. 1]. 1637: En azt nem tudom Kovacz Ianos mint Uerte meg ezt az boitos Ersokot ... de ... igen iol czelekedte hogy meg verte [Mv; MvLt 291. 36a]. 1731: Jol mongyak közös lonak twros az háta, valamely dologban sokan vadnak ritkán menyen jól véghez [Gyulatelke K; Pf]. 1775: monda Pótsa Dávid Ur Czerjék Tamás Uramnak Bátya nem jól felelél, mellyért ... egybe háborodának [Karatna Hsz; HSzjP Fr. Babós (53) ns vall.].

Szk: ~ teszi. 1655: Ez esztendőn Kovács Ferenc semmit nem építte, hanem egy taraczkot vón 25 forint híján ötszáz forinton Apafi Györgynétől — ezt jól tevő [ETA I, 160 NSz]. 1804: Györgi el ment s jól tette, mert ő nem Sellér, hanem pusztító Ur volt [Ádámos KK; Pk 5]. 1813: Jól tette, hogy le Kurvázza, mert piros Kurva volt, örökkön örökké azis lesz holtig [Dés; DLt 56/1814].

8. könnyen; ușor; leicht. 1597: az oldalon wgyan iol menenk ele egygyt az wetis közöt meg allanak [Girót SzD; Ks]. 1630: Latta(m) hogy egesseseg volt az az Philep Pal lova, mert egiszter ugja(n) Nagj terhet raktunk vala rea de jól el vonta [Mv; MvLt 290. 217a]. 1790: Ugy meg égett a' föld, s olyan jól számlott mindenüt, hogy már jobb szántásokat nem lehet kívánni [Sztrezakercesora F; TL. Wessényi Dániel gr. Teleki Józsefhez].

9. derekasan, erősen, istenesen; strasnic, zdraván; tüchtig. 1584: Daroczy Balint vallya ... meeg az haza oldalatis iol meg deondithe(m) egy keowel meeg sem leowe azert ky [Kv; Tjk IV/1. 335]. 1668: Patko Janos es Turi Giorgi egi mást jól meg szidogatak [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1694: egy hosszú ... pad szek jól meg kopatott [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1763: ebédén jól meg itatott, ebéd után Rosolissal tractált [Mv; Told. 33/25]. 1794: ő kegyelmit-is jól meg tépászták hogy olyan volt a' feje mint egy szénás szekér [Dés; DLt 1799 évi adatok közt]. 1813: Dómsódinének ... az Ura ... jól fel pofoz-

ta az Exponens Aszszonyt [Dés; DLt 162. 7]. 1845: a Báro emberei közül vagy kettőt jól meg lasnyakoltak [Kiskapus K; HG br. Diószegi lev.]. — L. még RettE 228; SKr 510.

10. bőségesen; din belsug/plin; reichlich, ausgiebig. 1567: k. deth kerem mynth byzoth wramath oth az warasban az mely yob barbely volna gyermek bethegsege elen th. k. koldene kj mwkajath (!) penig yol meg fyzetem [Vécs MT; BesztLt 72 Horwath Kozma wecy wdwarbyro lev.]. 1570: Thamas deak valya, hogy Zekel Barlabas hitta volt Eothet Ebedre voltak otth zekel peterne es az theob atthiafiak, Es egetembe keryk volt Eotet azon hogy gongiat viselne az zekel peterne perinek zabo vinche ellen, Es Jol megh fyzetnek Mwnkayat [Kv; TJK III/2. 162]. 1674: egy negyven vedrest⁸ kezdetünk mégh . . . Azoltától fogva töltelekre el ment benne vgyan [Kv; SzCLev. — ⁸Hordót]. 1723: (A fiamat) utravaloalis jól el készitem [Marosoroszfalu MT; VGy. Tamás Demeterné Oroszfalvi Juvána (50) jv vall.]. 1732: az Erdő ritkás, ha jól teremne rajta makk meg hiznék Sertés nro 20 [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1754: ha midőn pedig efféle Kaláka esett, akkor jól meg vendégleték őket [Sárpatak MT; TGSz].

11. kellemesen; plácut; angenehm. 1819: nagyon jól tölti Aszszonyom az üdejít Szilveszter urammal az ablakba [Kv; Pk 2]. 1827: ha jól telik az üdö, ne jöjjön bé Fársáng végéig, mert csak meg banná [Kv; Pk 7]. 1837: Ferentzi Mária aszszony Kolosvárt jól tölti az idejét tsak a bál Komedia és Katona Tisztek visitája, azokkal valo idő töltés sétálás egész kedve [Doboka; BetLt I Páka Dánielné Benkő 'Su'sánna dom. biróné (40) vall.]. 1844: kérének hogy jöj bé utánam, mert irtozam egyedül utozni . . . bár te jöhetnél volna bé, véled bezzeg jól utoztam volna [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: ~ *találja magát*. 1843: Benkőné a Balásfalvi Canonoknál, mind fizetésére, mind Comoditássára nézve olly jól találja magát, hogy onnan nagy ígéretek mellett se lehetne kikapni [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245 Bartok Sigmund öccséhez, Bálinthoz] * ~ *van dolga*. 1843: a' mult esztendőbe is próbáltam de nem jó, mert ott jól vagyon dolga [uo.; i. h. ua. A szöveg a fentiek folytatása] * *nem leszen ~ dolga* nem jól jár. 1573: Mond Mate kerlek Meny dolgodra ha ados vagiok Megh talals Ne zyd (!) Mert Nem leszen Iol dolgod [Kv; TJK III/3. 88]. 1574: Ilona Nehay Zeoch ferenchne Azt vallia hogi . . . Marton az porozlo Inty volt Keower Marton (!) hogi kwldeket ket Embert Teowissy ferenchnehez es Engzeltetne Meg, Mert Ne(m) lezen Iol dolga az myt feleole zolt [Kv; i. h. 366].

12. szívélyesen; cordial, amabil; herzlich, liebenswürdig. 1818: idegen létemre reménségem felett jól fogadtak 's olyan kedvű emberek hogy mingyárt nem lehet ilyeneket látni [Pk 3 kv-i leány lev. Ádámosról (KK)]. 1823—1830: Szóts Albert . . . Ma itélőmester, voltam is Marosvásárhelyt nála, jól fogadott [FogE 285—6].

◇ Szk: ~ *él a. békében/egyetértésben él, jól kijön vkivel; a trái cu cineva in bună înțelegere/pace; mit jm im Frieden/Einverständnis leben/gut auskommen*. 1689: Devai Janos . . . előbbni Feleségévelis soha jól nem élt [SzJk 236]. 1807: az első Férje Olosz Tamás házassági életbe mennyi ideig lakott, bizonyosan nem tudom: mert a' Feleségével nem élvén jól el hagyta [DLev. 4. XL. A]. — b. jól megy sora; a-i merge/a o duce bine; es geht

einem gut. 1763: hallattam közönségesen az Falub(an) az Aszszanyak között beszélni; Bezzeg jól élt Manyika Iuon a' Mezősége . . . ott ő mind fejér kenyeret ett nem szorult volt alá valo gabonára [Gálfa KK; Mk Y. R. VII/1. 34—5 Csizmadia Szávúj (36) jv vall.]. 1773: hallottam a Dajkatol kerkedezett véle hogi igen jól él az Urak mellett Vasarhelyen [Selye/Magyaros Mt; BetLt 7 Joh. Kardos (29) auriga vall.]. — c. jól táplálkozik; a se hráni bine; sich gut ernähren. 1790: (A juhok) éjjel napal a mezőn vagynak, és még ollyon jól élnek, hogy tálam á kövérség mián nagyon el tölték rühvel [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1817: a Tyukok közül egy kotló költött . . . 16. pisleneket . . . ennivalo szükön vgyon már pedig ha jól él ugy nő jól [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt lev.]. * ~ *érti magát* érti a dolgát; a-si cunoaște bine meseria; er/sie versteht seine/ihre Sache. 1734: az segesvári borbélyis el érkezett, melyis amint tapasztalhatam jól érti magát [Moha NK; Ks 99 Kornis Antal lev.]. * ~ *fog a prinde bine; gute Dienste tun*. 1823—1830: (A bunda) a magyarországi szeles pusztákon jól fogott [FogE 161] * ~ *jár vmivel szerencsje van vmivel; a avea noroc cu ceva; mit etw. Glück haben*. 1770: Hallottam, hogy a csépáni jószágát . . . nekie testálta volna, mellyel jól járna, ha úgy lenne [RettE 246]. 1773: Nagysajón a limitanea militia exercirozott. Oda küldetett volt az öcsém Fogarasi István. Ugyan jól jártak véle mert . . . az öcsém activus kis ember lévén, derekasint tudott felelni mindenne [i. h. 300—1] * ~ *lakik a. békében/egyetértésben él; a trái in bună pace/înțelegere; im Frieden/Einverständnis leben*. 1595: Tundo(m) hogy mikor Arpastoj Janos megh hazasodott uala, egy keüsse Jol laknak a' feleségeül, Egiket zjnte derek Arataskor, el hagia a' felesége, Janost [UstZ 10/49]. 1628: Az Z. Eccl(es)ianak . . . illien vezegese vagio(n), mivel semmi el valasra valo ok keozteok nincz: hat egiben bekelljenek es lakianak iol [SzJk 21]. — b. bőségen/jól él; a trái in belsug; im Überfluß leben. 1629: mikor Borbely Ferencz Csiszar Janosnet el ueőue akkor vala ket loua szekere s kalmarkodanak s neha, jolis laktanak de egikor . . . perbe fogak az Aszont az adosagert . . . s addegh perlek, hogi . . . kalmar aruiabolis ki fogia s iuta az Borbelysagra ismet [Mv; MvLt 290. 742]. — Vö. a *jóllakik* címszóval * ~ *néz ki a aráta bine; gut aussehen*. 1850: Farkas oly jól néz ki, hogy soha se ugy, elhizott a' sok heverésben mint egy disznó [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.]. * ~ *szolgál a szerencse vkinek kedvez vkinek a szerencse; a-i suride cuiva norocul; das Glück ist einem günstig/hold*. 1653: elsőben ugyan jól szolgált a szerencse a keresztyéneknek [ETA I, 49 NSz] * ~ *termett jó természetű; bine dezvoltat; wohlgestaltet, von guter Gestalt*. 1830: egy idei barna verhenyös-szörű jól termett Kantza-Tsikója [DLT 668 nyomt. kl] * ~ *van rendben van; a fi in ordine; es ist in Ordnung*. 1710: az Contractus jól vala de az agia furt Emberek nem nyukhotnak [Szentkirály Cs; BCs]. 1782: ő kegyelme azt mondá: e' jól vagyon [Torda; KW Vall. 19]. 1812: Szürkületben megérkezvén a' nagy Aszszony Monda az Groffné: Ugyan bántak az Aszszony Anyám Tisztartójával, Mellyre a Nagy Aszszony: Jól van eligazított [Héderfája KK; IB. Takács Joseff (45) gr. Iktári Bethlen Sámuel tisztje vall.]. * ~ *van vele kb. megvan vele; a o scoate la capăt; sich durchschlagen, auskommen*. 1657: (A kár miatt) nem sokat búsula, . . . Mert mikor mon-

dották, hogy: kegyelmes uram! im elvevék ezt s ezt a vezetékét kezemből — arra csak azt felelte, hogy jól vagyunk véle [ETA I, 163—4 NSz] * *nem áll ~ vmi vkinek* nem illik vmi vkinek; a nu i se potrivu cuiva ceva; etw. paßt zu einem nicht. 1830: néked nem hiszünk mert szüntelen hazudsz e pedig egy szolga-bironak nem illik, egy jo férjnek nem áll jól [Kv; Pk 6] * *nem ~ jár meg-bán/keserül vmit; a o páji pentru ceva; etw. bereuen.* 1570: Borbara Zekeres Gergneh, Ezt vallya Eleotte ket legen Megen volt, Es ezt Bezellyk volt egymásnak Tars az mynt hallom Megh fogtak az egyk Tharsunkat az Jakabot, En az koris Monda(m) hogy Nem Joly Jarunk azert hogy az . . . ket Jnast leh Taglak [Kv; TJK III/2. 73]. 1592: Anna Lukachi Janos zolgaloia . . . vallia . . . egy eiel ez Lukach által hagot az Vram vdvarrara, es az ablak alatt kezdte kialtani engemet . . . megh zolitam hogy mazor ne jeeion oda, mert egivld ne(m) jól jár [Kv; TJK V/1. 201]. 1644: Lakatos Janos . . . kezdte zjtkozodni mondua(n) Te czifra bestie kuruak be rutitottatok az haza(m) elejt, de bizoni Nem Jol iartok [Mv; MvLt 291. 434a].

jólélkü 1. tiszta lelkű, becsületes; cinstit, onest, corect; ehrlich. 1669: io lelkű keresztien aszony [Ne; Pk 7]. 1677: Illyen artalmas sze(n)vedesünk mely keserves légye(n) hadgyuk akarki(ne)kis keresztény hazajat es böcsülletit szerető jo lelkű Emberek itiletire [Maksa Hsz; PatN 68a a hsz-i rendek nyil.]. 1699: az egyik szent egyházfiu mellett legyen egy jó lelkű ember [Zalán Hsz; Barabás, SzO 388]. 1722: A' Megye pénzét minden esztendőben Interestével edgyütt fel vegyék, és ujfolag ujj obligatoriával jo residentias, tehetős, jo lelkű emberek(ne)k adják ki [HbEk]. 1792: mingyárt méltoztassék az Praefectússat ide küldeni és nekic ket albat által adni . . . az nacságod Paefectussa jo lelkű Ember amind En tapasztaltam réa lehet bizni [Szókefva KK; BálLt 1]. — L. még FogE 141; RettE 162, 166, 212.

2. jó, jószágos; inimos, bun; guttmütig, herzensgut. 1765: En Fülep Ersebeth Neh. Sz: kiralyi Samuel özvegye elő nyelvel vallom, hogj Torda Varossáb(an) amely mobiliakot, és Immobiliakot birok, mind azokat a fiam . . . engedelmeiből birom tsak életemig hadta kezemnél, mint jo lelkű fiu, hogj hasznából elhessek [Torda; TJKt V. 286]. 1797: a Fiam oly jó lelkű hogy . . . inkább add (!) 's mint sem végyen [Héderfája KK; IB id. gr. I. Bethlen Sámuel nyil.]. 1810: A Héderfái édes Atyámtól maradott rész Jozságom ha Kedves fiam fel neveltetése előtt történnék halálom, azon kegyes Jo lelkű Atyám fiai dispositioja alatt légyen a' kik gyenge négy Esztendő koráb(an) kedves fiamat kegyes szárnyaik alá vették [uo.; IB gr. I. Bethlen Sámuel nyil.]. 1832: én . . . szabadon minden terű nélkül akartom hagni (!) annak az jo lelkű Dosa Urnak azon szöllőket [Kissáros KK; DLev. 2. XII. A. 2]. 1844: Kedves jo lelkű Grofné Ur Aszany Nagysága . . . tsokalam kezait [Kv; IB. Konetzni Ignázt takácm. lev.]. — L. még FogE 130, 278.

3. jóhiszemű; de buná-credință; gutgläubig. 1799: az Exponens mint jo lelkű ember hitt az Aszszony Szavának [Ne; DobLev. IV/811].

jóleshetik a putea să cadă bine; guttun/behagen können. 1803: ók nélkülűt piromngságot szenvedni; akár kinek is nem eshetik jól [Vályebrád H; Ks 108 Vegyes ir.].

jólesik 1. örömet szerez; a cădea bine/produce/face o bucurie; Freude bereiten, wohltun. 1758: Ideki való jószágira sem magok gondot nem viselnek . . . , sem kezünkbe nem bocsátják, pedig bizonyosan jól esnék, ha bár a macskásit^a bocsátának kezünkbe [RettE 77. — ^aVmelyik Kolozs megyei Macskáson lévő]. 1790: Ngodnak talám jól esik, hogy Posonban lődöznek, nem Budán, mert nem rendül meg az ágyuk miatt a' Ngd Szobája . . . , de vallyon a' Budaianak és Pestieknek jól esik-e? [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.]. 1829: nekem is írjál gyakrabban 's többet ne tsak két 3 rendet mert nekem erősen jól esik ha hoszu levelet küldesz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1835: neked talám jól sem esnék ha nem 'Simbelhetnél [Ádámos KK; Pk 7]. — L. még FogE 276, 290—1; RettE 150, 304.

2. ízlik; a cădea bine, a(-i) plăcea (cuiva ceva); schmecken. 1841: Pulyka, rétze, lud, hartsa, nyul, friss kolbász, 's még egyébb minden jo mikel tük bírtak jól esnek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1853 k.: Ezer-szer tsokolunk az aszszölőborért, olyan jól esett mind törtátaval mártogattya^a [Kv; Pk 6 ua. — ^aA levélirő édesanyja].

jóleső pläcut (care face plăcere); wohltuend, wohlbekömmlich. 1897: Az öcsém . . . mindjárt keresse magát, s köszönje meg a maga jóleső kedvességét [PLev. 192 Petlei István Gyalui Farkashoz].

jóllakás säturare; Satttheit/werden. 1630: az jo lakas uta(n) . . . jöue az ablakra Szanto Martonneis [Mv; MvLt 290. 200]. 1653: Elvégezvén a mulatozást és a jóllakást ott benn, kijöve a városból a fejedelem s mind Nagy András [ETA I, 107 NSz].

jóllakhatik étellel-itallal töltekezhetik; a se putea sătura; satt werden können. 1736: Az 1687. esztendő előtt olyan emberséges ország vala Erdély, hogy egy pénz nélkül keresztül mehettél volna rajta, mégis mind magad mind lovad jól lakhatott volna [MetTr 355].

jóllakik 1. a se sätura; satt werden. 1614: Szinte akkori, ott az Dunába fogott új tokkal, tokikrával igen jólaktam [BTN² 67]. 1619: Estve egy pecsenyével és egy nagy veres palack borral igen jóllaktunk vala [i. h. 283]. 1633: Batiamis Somosdi Mihalt mi hozzánk hittá vala vendegsegben, es mikor iol laktak volna batiamek le fekuenek [Mv; MvLt 290. 134b]. 1767: Telegucza Iuvon . . . midőn jól Lakatt volna a Hegedüs Czigánt meg szidván réais üte két kézt egy bottal [Betlensztmiklós KK; BK]. 1771: a Réten a Kis Sándor kissebbik fia boton ott örözte míg jól lakott a Marhája [Dés; DLt 321. 8a]. 1808: az tegnapi napon a Baktis Lajos Uram szolgálja . . . aszt beszéle nekünk hogy Vidd el a Lovaimat akar hova szolgám tsak hogy jól lakjanak [Hsz; BLev.].

2. dulskál (az ételben); a träi in belsug, a avea mincare din belsug; schwelgen, (Speisen) in Hülle und Fülle haben. 1780: a' tehetősek . . . valójában el veszik a' szegénynek kenyerét, és tizen vagy huszon jól laknak sőt dölseinek [Torockó; TLev. 9/16].

3. torkig van vmivel; a fi sätul pină în gît (de ceva); von etw. genug haben, etw. satt sein. 1777: a' nyáron udvari Bironak tétettétvén Flora Kosztán, mondtottam: No már szomszéd meg látod mi az udvari élet . . . melyly-

re ő monda; hogy ő jól lakott az Udvarral; mivel tsak sos vizes édes lével tartják [Sajóudvarhelyi SzD; KS. Anna Székely quondam Martini Lombárt rel. vid. (40) jöb vall.].

jöllakozás szk-ban; in constructiō; in Wortkonstruktion: *italtal* való ~ bőséges italozás; consumare din belșug a băuturilor; überreiches/reichliches Gesaule/Trinkgelage. 1810: az Aszszonyi Társaságokban az Italtal való Jöl lakozás sem marad el [Bölon Hsz; HSzjP].

jöllehet I. msz meg/ügylehet, megtörténhet; poate că; es kann sein. 1567: Ertem az .k.tek levelet kibe .k. jr az sofálwaj^a pazorok felől kik mith chelekettek Bessenön mentől hamarab lehet ha kezembe vala mellik kerjlehet vgy bwnetem megh hogy .k.tek megh erty hogy masnakis pelda lezen, Jöllehet vagion egy eztendeye annak, hogy ezek vtan jarok hogy ha kezembe kerithesem oketh e nyarba is reayok mentem vola oda sofálwara [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horwath Lwkach Sayoj tyzt tarto lev. — ^aSofálváról (BN) való. BN]. 1591 k.: Jöl lehet Tudomant tezwkn ha az Teorweni Azt mwatna [UstT]. 1779: Amely jöllehet nem igaz, mertők is házasság után szállottak azon Jöszágba [RettE 399]. 1818: jöllehet vgyan hogy a' Siskakat el szedték, de a' pálinka főzőknek két 3om Siska volt és az egész télen tavaszán főzték némelyek^a [Fog.; Konst. — ^aA pálinkát].

II. ksz I. ámbár, habár, noha; desi, cu toate că; obwohl. 1586: Az feoldmerek feleől most hertelen eo kmgk bizonioson Nem erthetnek, Jöllehet egy nehany zemely feleől leót emlekezet [Kv; TanJk I/1. 36]. 1604: demien Ambrus akor sohousa sem apellalt Jöl lehet mondotta hogi ne(m) Jgen tetzenek [UstT 18/137 Csefo Jstuan keresztwrfalwi lib. vall.]. 1718: Suljos Jtleitit bocsátá I(ste)n erre á Vároara Tüz támadván . . . á Bethcsátán Uttában á tűz szökdösvén á házak öszve égvén á Daroczi Házánál meg szakadott jöllehet az is el éget [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1734: En jöllehet Reversalisos szolga sohais nem voltom noha a Cxtus szolgálattjáb(an) időmet el töltöttem annyira hogi ha többet ebb(en) a szolgálatb(an) nem Cselekednemis az Uram a Cxistus nem fogná szememre vetni [Dés; Jk en Uram a Cxistus nem fogná szememre vetni [Dés; Jk en 557b]. 1770: ezelőtt három, négy Esztendővel forgott az also keréks, jól lehet Lassacsán forgott [Ádamos KK; JHb LXVII/131]. 1843: Levelet vettem (: jól lehet ke-sétskén a' Datumra nézve :) [Zentelke K; BetLt 4 Török Zsigmond lev.].

Szk: ~ *de* 1568: Dorotya georgy baka^a fassa est azt monta Kodory Gasparne . . . a minapys a burianboly Jouenek ky, az szöchne Jacabal jól lehet semit ne(m) lattam de Joth ne(m) velhetek Rayta (igy!) [Kv; Tjk III/1. 223. — ^aTollban maradt: consors]. 1699: Hathazi Szabo Janosnenak Nemes Juditnak jöllehet maga nyelve vallasi vadnak hogy faraval tartotta az Urat mely nyilván valo paraznasagra mutat; boszorkanysaggalis dicsekedet; de feje vetelere vagy meg egetesere töb kellene [Dés; Jk 300a]. 1728: En jöllehet akkoris makkos Pásztor voltam mikor á Sertéseket tavaly meg lödözék, de nevezett Szerint kik lötték meg én azt nem tudom [Hídvég Hsz; Mk I Fasc. I Nic. Mihály (71) jöb vall.] * ~ . . . mégis . . . 1693: Leikünk fajdalmával érezük, s egyszermind szégyenlyükis, hogy Kolosvári Unitarius Uraimek, jöllehet velünk edgyut azon egy

nyomoruság(na)k és szorongattatásnak hajójáb(an) eveznek, mégis bennünket ő klmek szomorítani nem altallották [Kv; SRE 14—5]. 1731: jöllehet az Anak semmi dolga nem volt másként ott, mégis az ablak alá ment iteratis vicibus halgatozni [Kv; Tjk XV/9. 12]. 1794: jöllehet egyis közüllök azon Hid nélkül el nem élhet, mégis annak dolga segítségire ki nem hajtathatom [Ádamos KK; JHb XIX/40] * ~ . . . mindazonáltal . . . 1653/1655: Nyilván vagyom kglđnél Csepreghi Uram(na)k velem valo contractusa, hogy An(n) p(rae)-sen(ti) 1653 három terminuson contentalni tartozik, jól lehet még Virágh Vasárnap elő nem jött mind az által kglđdel valo beszélgetesem szerint választ várok mostani alkalmatosságh miatt, mellyel én az elő kglme Contractusát fel nem bontom [Kv; CartTr II. 876 Ozdi Tamás nyil.]. 1748: jöllehet szándékom vala azon Molnárnélval az Kalitkát (: a tömleczbe pedig nem volt . . .) meg ültetni, mind azon által az Mlgs Sogor Vr(am) respectussa előttem forogván az említett detentát el bortsattam [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Kálnoki Ferenc lev.]. 1831: Jöllehet a fennebbi hat Pontokban deducált környul állások, és Cryteriumak Dregán Vonutzra nézve oly terhesek, . . . mind azon által . . . szemmel látott Tanu egy se taláitatik [Dés; DLt 332 b] * ~ *de mégis/sem* . . . 1742: á kenyérunket . . . jól lehet nyomoru modon, de mégis szolgáltaták [Kv; AggmLt C. 12]. 1758: A bátyám Rettégi István uram is, jöllehet már akkor szolgabíró volt, de még sem járt utána [RettE 55—6]. 1853: jöllehet a vigyázatok^a mindennap meg tétetnek, de mégis sok hibák esnek [Pálfa U; Pf Illyés Mihály jegyző kezével. — ^aAz erdőkre].

2. bár, holott, pedig; cu toate acestea, totuși; ob-schon, wenngleich/auch. 1582: Thomas Dobo fassus est Zuchakj Ianos es Almariumhoz Mene Akiben az por All vala es azonban mingiarast fel Lobbana az por, De Nem lattam kanochot Nalla. Jöllehet bizon-nial tudom hog Zuchaki Ianos miat esek az pornak gyu-lasa [Kv; Tjk IV/1. 51]. 1637: Itt akkor derek szek nem lehete, jól lehet az fő uraim meg hirdettek vala [Kovász-na Hsz; HSzjP]. 1742: a Cernatoni Bernáld Jozság tsak edgy Fiu ágon forog, jöllehet némelykor kettő hármán is voltak Fiakul [Kanta Hsz; HSzjP Klara Kőnczei Jonnis Turoczi de Csapo Relicta Vidua (58) ns vall.]. 1749: Ga-bona felesetskén vólna s tavalyi májt mindenik Jozság-ban meg kezdötek vala fergesedni jól lehet eleget száráz-tattam [Gagy U; Ks Péterffy Sándor lev.]. 1760: Hogy azakkal a' mellyeket itten Mosa László Uram vásárlott . . . Groff Bethlen Lajos Ur ő Nga praemptionis meg ki-náltatott volna, soha sem hallattuk jól lehet itten ő Nga, régi originarius Possessor és vicinus [Málom SzD; BK].

3. csakhogy; numai că; daß doch/bloß/nur. 1584: Viczey Caspar vallasa es Barat Peter vallasa ide eleo vagion A masodik foliúmon megh Irwa, jöllehet ky vontá(m)^a [Kv; Tjk IV/1. 290. — ^aValóban, a 286. l-on ki van húzva a két vallomás].

jöllét I. sánátate (deplină); Wohlergehen/sein. 1819: Örömmel értettük minyajoknak Jöl léteket [Ádamos KK; Pk 3]. 1831: a' tik jól létektől füg minden boldog-ságom [Kv; Pk 6.].

2. bunástare; Wohlstand. 1824/1826: kedves Felesé-gem ottan ottan lett gyengékedésemben oly szíve-sen dajkázkodott az én és Házam jól létere, hogy Jo Iste-

nünk szent segedelme által naponként gyarapodván az Házomnak belső, külső terheit szakadatlan fáradozásával az én, és Házom jól létét kieszközlette [Koppánd AF; DobLev. V/1092 Kőkösi Dobolyi István végr.]. 1829: a' Néhai Kedves emlékeztető Férjem maga meg esmeri, hogy házának hanyatlo állapotját én hoztam jó rendbe ... és nem csak Házi jól létét hanem betegeskedéseiben életet is nekem köszöni [Ne; i. h. V/1155]. 1854: A jóllétnek látszó percz csak pihenő pont, de nem nyugalom helye volt. Vértetűkkel állanak azok a történet kinyomott és ki nem nyomhatott lapjain! [ÚjFE 3].

jólnevelt bine crescut/educat; wohlgezogen. 1838: (Dobolyi Bálint) egy jól nevelt betűlletes, jámbor jo maga viseletű 's erkölcsű . . . ifj (!) ember [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221 4b Nemtelen Nyegoza Vaszi-lie (56) vall.].

jóltart étellel-itallal (bőségesen) ellát; a ospăta/trata bine; mit Speise/Getränk (reichlich) (unt)erhalten. 1570: Brozer Thamas . . . vallya Thwgya azt hogy akaryak volt megis vendegleny Varga Thamast hogy megh Jrassa^a, mykor ezebe veotte volna Nem akarta hane(m) azt Monta azert bathor enge(m) Jol Ne Tharciaot mert azt Ne(m) mywelem [Kv; TJK III/2. 126. — ^aA szóban forgó levelet]. 1572: Marta chiuka Menhart-ne Azt vallya, latta hogy Az Damakos Mathias hazához Jart Keomyes gergne es otth lakozot, Egyzer eleol talalya kerdy Myt chelekedet otth, Mond hogy hey byzon Jol laktam Massoris Jol tartyak ott esz Azzont [Kv; TJK III/3. 4]. 1614: Ebeden ott marasztja, hogy jóltartson, de én igen rosszul lakám, mert igen rosszul áll vala az gyomrom [BTN² 65]. 1620 k.: Az Soljmokath . . . az Solymaszok . . . en hozzam hozak . . . megh ne hadgyak ehezj eoketh, Jol tarczyak az uton [MNY XXXV, 262 Bethlen Gábor lev.]. 1736: az páterek kész pénzzel jól megfizetnek az deákoknak, s az mellett étellel is ugyan jóltartották [MetTr 294]. 1755: olyyankor az Ippom jól tartotta Kertser Jánost borral [Szásznadás KK; Ks 17/LXXXI. 12]. 1831: Minekutánna pedig magunk fröstököltünk, és az ökröket is jól tartottuk, ismét vissza mentünk azon Erdőre [Hosszúfalu Szt; TKHf Rűts Vaszalika (68) lib. vall.]. — L. még EM XVIII, 400; RettE 229, 299.

jóltartás étellel-itallal való ellátás; tratare din belșug (cu mîncare și băutură); (mit Speise/Getränk) Unterhaltung, Ernährung. 1596: Masodzor esmet hagi Azzoniunk ide ieot, . . . jo regel el jeoue az koniha mester haborgani kezde Biro vramal es en velem, az elebbi iol tartas feleol [Kv; Szám. 6/XXIX. 143 Bachi Tamas sp kezével].

jóltartat étellel-itallal (bőségesen) elláttat; a dispune să fie bine ospătat/tratat; mit Speise/Getränk (reichlich) versehen lassen. 1595: Sebesi ferentz Cancellarius Wram szolgálai, mely az Jo hirt hoza Szjnan Bassanak el menese felől Biro W egez Tanaczuól jól tarttata [Kv; Szám. 6/XVIIa. 104 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

jóltehetetlen szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: *magával* ~ magatehetetlen; neputincios; hilflos. 1600: holt megh egi magawal iol tehetetlen Az-

zonj [Kv; Szám. 9/IX. 26]. 1752: Vagyon edgy Szegény magával jól tehetetlen ember ezen Ecclesiaban [GörgJK]. 1759: Toma . . . magával jól tehetetlen usy hogy tehetlensége mia és erőtlenségéért minden jogszágotokajátt . . . az sok adosságáért el foglaltak, s már most a Veje mellett elődik a mint lehet [Abrudbánya; Ks 111 Vegyes ir.]. 1764: Néhai Szilágyiné Aszszonyom igen nyomorult állapotra jutott szegény . . . minthogy magával jól tehetetlen volt mindenért valamire szüksége volt, tsak az Ur Geréb Elek Vram házához fojomodatt [Hidalmás K; RLt O. 2 Maria Fodor cons. lib. Ioannis Nagy (30) vall.]. 1809: mind beszédgyében, mind elméjében annyira meg-hibázott, hogy a' gyermeknél ügyetlenebb, és magával jól tehetetlen [Dés; DLt 17]. — Vö. a *jótehetetlen* címszóval.

jóltett szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ *embere vkinek* jótévéje vkinek; binefăcătorul cuiva; js Wohltäter. 1581: Pal deaknak felseged wtan en Jol teótt Embere voltam de felsegedet meg keóvetem hallottam hogy Jo tetelert nem kel Jot varni [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály Báthory Istvánhoz].

jóltevé I. *mn* jótévé; binefăcător; wohl/mildtätig. 1702: Karasznai Szabo mihaly megh sententiaztatot a' Görcsöni Tömlöczbűl Akasztó fatul szabaditatot megh nehai Fodor Janostul, Ezen Gratiával mind azon altal vissza élven, jól tevő Uranak árva Eőzvegye Felesege Nemes Torma Ersebeth Aszony . . . Száz het forintyt el lopta . . . megh Gratiatztataskor, arra kötelezte magát hogy ha jól tevő Vrat, vagy maradekit hiven nem szolgálta, . . . azon sententia maradjon fejen [Dés; JK 320b]. 1758: Hálákat adok azért az én Uramnak és jótévé Istenemnek, hogy engemet keresztény szüléktől ebben az igaz vallásban születetnem engedte [RettE 80]. — L. még VKp 159.

II. *fn* jótévé; binefăcător; Wohltäter. 1794: A' mi . . . fizetését^a illeti . . . 120. M. forint bizonyos Iol tévéknek azon végre el szánt magok ajánlásokból fog adattatni [Kv; SRE 300. — ^aA káplánnak]. 1798: ez a Pohár egy kegyes Joltevének, ere a' szent zélra adott Pohara [M.bikal K; RAK 31]. 1817: ha az Isten, és az Jol tévők nem méltoztatnak rajtunk könyörölni ebben az Szörnyű Szűk időbe^a éhel halhatunk meg [Szászsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev. — ^aE tájt Erdélyben szörnyű éhínség volt]. — L. még RSzf 276.

jóltevéné jótévé nő; binefăcătoare; Wohltäterin. 1820: Nagy köszönettel vettem kedves uradnak tudosítását az új joltevénenk iránt [Kv; EM XVII, 173].

jóltevétség 1. jóság, jótétemény; binefacere, faptă bună; Güte, Wohltat. 1837: Jo Szívű barátságánál fogva küldöm Szekerem az ígért törökbuza után . . . oly jot téssen véllem mint ha ingyen adná, az Istenis jóságáért meg áldja, énis annak árrát betsülletesen meg adom de jól tévéőségét megis szolgálom [Ó-Torda; TLt Praes. ir. 380/1844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.].

2. jótékonyág; binefacere; Wohltätigkeit. 1843: minekutána Kigyelmednek^a Gyermekei a' tiszt. Néhaitol nem maradtak mint Simplex Viduát ámbár törvény szoross értelmében sem(m)i vagyon nem illette az el holt Férje után, hanem minden vagyon szállando let(t) vala

az Exponensre^b, — mindazonáltal az Exponens az asz-(sz)ony özevgyi sorsát tekintve joltévóségból a' lehetősé-
gig osztzni kívánván; — meg égyezet vala abba^c
[T; Tolvaly lev. — ^aBalás Anna Sos Sándornénak.
^bEgerbegyi Iubilatus Szekely Lovag Káplár Nemes Tol-
vaj Ferentz Magistrualis assessorra. ^cKöv. a megegye-
zés szöv.].

jómaga ő/sajátmaga; el însuși, ea însăși; er/sie selbst.
1632: vala ket ezüst pohara Kadar Istuannak az egiket
ugia(n) io maga Czenaltata [Mv; MvLt 290. 64b]. 1778:
Puskás Ilia esküdjék meg jo maga bé vehető szavu Em-
berekkel harmad magával a Bárányra [Nagyida K;
Told. 6].

jónap-mondás jónap-köszöntés; salut cu bună ziua;
Guten-Tag-Gruß. Sz. 1761: Halattam ily szokot eő
Ngtol hogi ide jő s ā kapum előt jár, s innen el megy az
eőtsem, és csak egy jo nap mondasra, sem meltoztatik
be jönni, de valahol lesz meg rakom, becsületre tanitom
[Branyicska H; JHb XXXV/45. 15].

jónatháni kb. testi-lelki; sincer, adevărat; Herzens-
1766: Ez igen jámbor, istenfélő, jó, szolgálatra való, em-
berséges ember vala. Nemcsak sőgorsági kötelességgel
viseltettünk egymáshoz, hanem ugyan jonatháni barát-
sággal is [RettE 204].

jóniai ión (stílusú); ionic; ionisch. 1811: A' Sanctuá-
rium, 'mely régibb, mutattya, Hogy Gotthus formára
van a' bőltozattya; A' Templom^a oszlopa belől Jóniai,
A' Toronyé pedig kívül Dóriai [ÁrE 171. — ^aAz 1803-
ban Árokálján (SzD) a faluval együtt leégett száz temp-
lom].

joppa ujjas; mintean, zeghe; Joppe. 1489/XVIII. sz.:
Mercatores de Moldavia, qui contra libertates et praero-
gativas Sartorum ejusdem Civitatis nostre Joppat et alia
vestimenta ad diversa loco nundinarum ruportarent
[BesztLt. — Kiss András kijegyzése].

jóralavó helyes; cumsecade, de treabă; richtig. 1662:
Mert ugyanazok minden istenes, jóralavó és azon vég-
helynek megmaradására tartozó hasznos dolgokat ...
mind csak gonoszra magyarázván ... azon véghelynek^a
romlását s az országnak pusztulását jövendőlni nem
szünnének [SKr 493—4. — ^aVárad várának; ez Erdély-
nek nyugati végvára volt].

jóreggel-mondás jóreggel-köszöntés; salut cu bună di-
mineaja; Guten-Morgen-Gruß. 1816: én velem így cse-
lekvék egy jó reggel mondásért [Dés; DLt 22/1817].

jóreménységű ígéretes, reményteljes; promijátor; ver-
heißungs/hoffnungsvoll. 1662: Valljon az ország főren-
dej nem virágoznak vala-e feles számú, bokros, jó re-
ményességű, szép csemetékkal? [SKr 73]. 1678—1683:
nogi io remenységű vitz iffiu Giulaj Istvanis Fő Astal-
nokja [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1700: az a Csengeri
Miklos vra(m) ... comprobalta hogo jo remenysegű
leanyat Nemes Csengeri Boriczat az J. ... illeten
böcstelenségekkel diffamalta [Dés; Jk 316b]. 1702: Por-
ka Janos mester ... Molnarokat, kiket igaz Lelkü Es-

meretűek(ne)k es munkara s mestersegre alkalmasok-
nak ismer tarcson, nem reszegeseket, nem embertelene-
ket, hanem jo remensegűeket [Dés; Jk 321a]. 1804: a jo
remenységű fiatalokot mind meg hagyjuk tsak a heverő
fákat gyűjtöttük egybe [Csapó KK; Berz. 17b]. 1822: jo
remenységű Gabonát vetettem még pedig 600. vékat
[Alpestes H; Told. 7].

jörendén 1. rendre-rendre; rind pe rind, încetul cu încetul;
nacheinander, nach und nach. 1751: ő Nga ...
azokból egyszer 's másszor killyebb killyebb kertelvén,
annyira valót el csipett harapott, hogy jo rendin két
annyira nevededett, mint az én mellette lévő örökségem
[WLt]. 1796: Jénába ... a Litteratur Zeitung iroijával is
beszéltem, és jo rendin kitanultam, hogy mitsoda lábon
állanak [ETF 182. 29 Gyarmathi Sámuel felj.]. 1823:
Adattassék tudtára körösi krajnyik atyánkfiának, hogy
költéséges executioval a' Colonosokot ne fárasztza, ha-
nem igyekezzék töllök az vjjabb adosságokot is, azon
Szeliidebb uton fel venni, mellyen a régi adosságokotis
igen ditséretesen már jo rendin incassálta [Déva; Ks 91.
C. 12].

2. jórész, in bună/mare parte; zum großen/guten
Teil. 1699: Edgi eőreg uj Hajo is készülőben vagion ezen
malom ház előtt, melynek feneke, es edjik oldala már jo
rendin meg készült, de edgyik oldalára még nincse(n) ol-
dal fája [Mihálcfa AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1758:
Csak készülünk a finalis divisióra, de Rettégi István
uram, minthogy fél tőle, jörendin eladván a maga részét,
mégis annyit, s még többet bír, mint mi [RettE 65]. 1791:
az Egész Ioszá megvény. Sz. Csehb(en) mert már itt is
jo rendin el készültek a buzák az aratásra [Szilágycseh;
IB. Fogarasi István lev.]. 1797: az tiz Krajtzaros bor-
n(a)k is fele jo rendin el költ [Banyica K; IB. Gombos
István lev.].

3. jó rendben, rendesen; in ordine; in guter Ordnung,
ordentlich. 1762: felette sok kárt tett a szerfelett való sok
esőzés, mivel elvégezvén a szénacsinálást jörendin, úgy
az aratást is, megindultak az esők s igen sok kár esett
mind a búzában, mind a szénákban [RettE 144]. 1775/
1781: Szénát jó rendin gyűjtenek ... minden esztendő-
ben 120. szekérrel [Balsa H; JHb LXXI/3. 403]. 1845: a
malom építésihez meg kívántato materiálék jo rendin
... holnap reggel le küldetnek [Kadács U; Pf Pálfi Dá-
vid lev.].

jörendileg 1. rendre, szerre; pe rind; nacheinander,
einer/eines nach dem anderen. 1832: Az ősi Buza pedig
jo rendileg mind elfog vetődni [Torda; IB. Demény Já-
nos udvari tiszt lev.].

2. jószerével; cu siguranță, zău că; sozusagen, gewis-
sermaßen. 1832: Mind Tava a Törökbuzára — mind az
idén minden gabonabéli Termesztésre nézve szeretset-
len voltam — mert az ellenkező esetben — az irigyek, és
alaton rágolmozok száját jo rendileg bedugtam volna
[uo; IB ua.].

jörendő módos, tehetős; instărit, cu stare; wohlhab-
end, vermögend. 1670: Mivel ... NadUdvarj Janos
Ur(am) es eo kgle Felesege Torma Martha Asszony ...
egikünket, vgy mint Radak Andrast ... az nagy tudat-
lansagból parasztsagból ki veottek eo kgek, es Colosvar-
ra scholaban attak, jartattak, es ott az varosba(n), mint

akar mely jó rendű nemes ember gyermekének szállast asztalt tartottanak fizetésért ... Ezert keottyük arra magunkat hogy^a [Born. V. 30. — ^aKöv. az igéret]. 1736: Ezen erdőt ha Jó rendbe venne szoros Tilalom alatt pásztoroltatná, egy Jó rendű Nemes ember Házát fávál belőlle alkalmasint eltarthatná [Noszoly SzD; CU XIII/1. 9].

jórészín jórészit; in bunā parte; zum großen/guten Teil. 1764: Azután más nap ismét hallottam nékem sirva panaszkodni a' szegény Szilágyiné Aszszonyomat: Semmiért, ugymond egyébert nem haragszik reám Geréb Elek Uram, hanem hogy azt a' rétemet oda nem adom, lád elé semmi becsületelem nintsen előtte, holott jó részín az enyimből uralkodik [Kecset SzD; RLt O. 2 Bogyá Maria (44) ancilla vall.].

jórészint jórészében, jócskán; in bunā/mare parte; reichlich, gehöric, zum großen Teil. 1759: a feyedelmet ... meghel talalny es ... Az zegeny varasnak nagy zwkseget eleibe adny es a Summat vagy in toto uagy ha vgya(n) az ne(m) lehetne io rezent le zallytany [Kv; TanJk V/3. 200a].

jós I. mn ? jósló, jóvendőmondó; ghicitor, prezicátor; wahr/weissagend. Hn. 1712: Az jós Jánosné kuttjánál (sz) [Bh; KHn 9].

II. fn ? Hn. 1829: a Jós nevű helyen (sz) [Szság; BetLt 3].

jóság 1. vminek jó fajtája/minősége; calitate (superiora); Güte, gute Qualität. 1620 k.: Egiptusban ... az föld ... minden földet meg halad jóssággal [BTN 413—4]. 1732: (Az agarak) jósságokat nem tudam, de azt tudam hogy mindenkor Palatán, és kényesen tartották [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1756: ha még egy petakon meg vehetni egy keues papírosat külgyen vagy 12 konczot számomra had vessem ösze az it árult papírosn(a)k jósságával [Nsz; JHBK XXIV/11]. 1791: (Ha) ezen 3. Földek ... mekkorasságakra nézue, nintsenek is eppen pontbann oly Nagyságuk, mint az emlitett Lábak, hanem jósságakra nézue, ugy vélekedtünk, hogy fel érik [Mezősámsond MT; Berz. 15 XX/9]. 1800: az le nyomott buzát az fen alohoz Hasonlíván jósságát, mely is Ketszeres buzának neveztetetik [Dés, DLt].

2. vminek jó volta; bunátate, calitate bunā; Guttheit, Güte. 1768: A Dongoi, és Farkas Mezői határok fel emelt helyen fekvén, azok a' Gabona termésben valo jósságokat és szaporaságokat nem tapasztaltathattyák [K; Ks 74/56 Conscr. 77]. 1775/1781: abban az időben igen nagy haszon ment be azon Bányából, el is híresedtenek volt jósságokra nézve, mert igen gazdagok voltak [Porkura H; JHB LXXI/3. 426].

3. bunátate; Güte; 1686: Az Ur I(ste)n erdeme(m) felett meg áldott volt ez jó Házas Társas ... kinek én josagat, szelidségét, jo erkölcsét ... hozza(m) valo hüseget ki ne(m) tudna(m) mondani [PatN 47]. 1773: Méltóságos Grof Fő Ispány Vr! ... Nagyságodnak minden hiveihez természeti, és Született jóssága, de kívált én hozzám tapasztalt kegyes indulattya mindenkor hálá adó szivemben lévén [Borb. II Motok András lev. Nsz-ből]. XIX. sz. eleje: Nagy Borbála s Férjed kedves kereszt komám, Jósságokt míg élék bőven tapaszt-

talám [Kvh; HSzjP]. 1830: köszönm kedvesem jósságodat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. — L. még RettE 197.

4. jó tulajdonság, erény; bunāvoinjtā; Güte, Guttheit, Tugend. 1662: De ó! nagy tisztességkívánásbul való gonosz indulat, nem valami dicséretes jósság szokott volna akárkiket is illy nagy vakmerőségre hanyathomlok tásztítani [SKr 362]. 1775: nem tapasztaltam az egj Jósságnál, Jámborságnál, Jozonságnál ... egyebet [Szentkatolna Hsz; HSzjP Nic. Cseh (33) vall.].

jóságbeli (jó) minőségbeli/minőségi; calitativ, de calitate; qualitätsmäßig, qualitativ. 1795: Mivel a' borok között tanáztatott jósság béli külömbség, ezenn osztálybann a vedrek számát Sinor mértéküll venni nem engedte, igazságos el intézesünk szerént kitették [Ádámos KK; JHB XIX/50].

jóságos emberséges, jó; bun, (plin) de omenie; gutherzig, menschlich. 1614: Az Ecclesiasticus ordo miért hogi iob pelda adassal, nem cziak tanitasauul oktattia Joza-gos czelekedetekre az halgatoakat giakor visitatiokkal az Pwspekek es Seniorok, ki ki mind az eo zokot vallaszat recepta religioian vallokat mindennwt ez orzagban Zabodon visitalhassak, fogiatkozasokat reformalhassak, es az Jokatis Jobitani, Es az vetkes Embereket erdemek zerint ualo bwntetessel, minden ereiekkel haznos Iozagos es dicziertes czelekedetekre indiczak [Ks 87 egy-i végzés]. 1676/1681: Mivel hogy az mi Méltosagunk(na)k nem kicziny ékessege lévén az josagos czelekedet, melynek része áll az könyörületesség(ne)k s kegyesség-nek, szegenyeken valo szanakodasnak, adakozasnak gyakorlasaban es egy szoval mindenekkel ... valo jótételben ... attam ő kg(ne)k ... egy darab földet [Vh; VhU 262 Em. Thököly ad. lev.]. 1789: ezen josagos tselekedet melyre az Ur Lelke serkentet magadba meg alunni ne enged [Bolya NK; IB]. 1899: Kedves Fiam! Legyen olyan jósságos úr, ne sajnálja a fáradságot s ... járja el azokat a helyeket ... ahol adhatná nek ... dolgot [PLév. 203 Petelei István Gyalui Farkashoz].

jóságú (vmilyen fokban/mértékben) jó; bun (intr-o oarecare măsură); (nach einem bestimmten Grad/Maß) gut. 1736: Az csüres kertből ... középszerű jóságú ajtó szolgál az veteményes kertre [Szászcsanád AF; ETF 108. 8 gr. Bánffy Dénes udvarházának leírása]. 1757: egy Közép réndű jóságú Zább föld [Csobotfva Cs; EHA]. 1767: a hoszzu lábban oldalasatska, de alkalmas jóságú helyen [Dányán KK; LLt Fasc. 129]. 1797: közép jóságú Bor, közép árron, közép-serleg kelve, el két: 6 ~ hat ... Hordo Bor [Cege SzD; WassLt Conscr. 559]. 1837: Egy nagyobb ... lengeteg, egy veres közepű fejr szélű meglehetősen jóságú ... szőnyegek [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 28]. 1851: három jó osztóváta hozá tartozóival — egy nagy fonál vető es egy tekerő levél 10 borda elegyes jóságuk [M.bogáta SzD; BetLt 2].

jósló jóvendőmondó, jós; ghicitor, prezicátor; Weis/Wahrsager. 1787: Hallottam ... aztot is hogy Csia László lopta volna el 50. M forintját, melyet a Ioslo is réá mondott [Cófva Hsz; HSzjP Sig. Nagy (38) vall.].

jósnő jövődömondónő; ghicitoare, prezicătoare; Weis/Wahrsagerin. 1852: halt meg Imre Jánosné Tar Borbára jósnő forro nyavalyában [Dés; RHak 38].

jószabású jóforma/vágású; voinic, zdravăn, binefăcut; schneidig, forsch. 1662: Pápai János . egyik káptalan . . . segestyében^a . . . elrejtett vala. De a fűtésző, prédáló nép^a megsajdítván a segestyét, könnyen ráhágák, s magát, hogy jó szabású, természetes és ifjú ember is volna, rabbá tevék [SKr 439. — ^aGyulafejérvárt a vártemplomban. ^aII. Rákóczi György szerencsétlen 1657-i lengyelországi hadjárata után a török által Erdélyre szabított tatárság].

jóság 1. birtok; proprietate (de pământ cultivabil); Gut. 1545: Egymas akarathiabol vezeze(k) punkesth utan tizen ötöd napoth hogy az koron rea menjenek Es az Jozagot meg oziak [Fiátfva U; MNy XXIV, 216 Ozdy Gergel és gaspar gerebh Fráter Györgyhöz]. 1552/1567: az Jozag nem chyak eoowe hanem batthae es eocheye oztatlanok vagywnk [Pókafva AF; JHb XXVI/33]. 1560: Margit aszszonnak mynt leanyanak meggy Jegy Ruhayatis az my Anyank melly Illette uolna Ewtet az elebbi Vranak Jozagabol Ingen meg Engette volt nekyk [Kv; SLt ST6]. 1588: En az buzawal mindeneoth bekesegesen Jeottem hanem mikor Jwtottam volna az Galponyai feoldre Sombori Lazlo Jozagaba az zekerem kereknek hat beleol hagoth az vagason de azzal senki nek semi kart nem teottem [Zsákfvá Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1607: Tudom aztis hogi ualami birodalma uolt feketes elue(n) Galfi Istuannak zalongon Becz Imreh uramnak atta uala de nem tudom hogi meg ualtottak uolna azt az iozagot Becz Imreh ura(m)tol [Szentsimon Cs; BLt 3 Beke Oremus (60) ns vall.]. 1617: En Cauasy Gergely Desen lako nemes zemely Kerezvry Katazonynak Zent Benedeky Vduarhazanak es Joza ganak feo gongia viseleoey [Ks G. 25]. 1703: az en Anyam nem hogy örökseggel jószággal penzel birna, de megh az mindennapi kenyeret is en adom az szájában en ruházom csizmáját en fodatom [Kv; Pk 6].

Szk: ~ot megereszt zálogos birtokot/jószágot visszabocsát. 1570: walamikor Kapitán Pal vagy gyerme ki, wagy attiafiak Kemenj Istwannak . . . az ő penzet . . . meg' agya, Tartozek azontol Kemeny Istwan az feliwl meg' mondot Jozagot . . . minden ok wetetlen es perpatwarnalkwl Kapitán Palnak wagy az ő maradekjnak Meg' ereztenye [Balázsfva; JHb XX/51]. 1744: (A jószágot) Adamashoz birták . . . mind az Magyar lapadbely^a rezzel Eozwe hetwen hetedfel forintba Ily Conditionwal, hogi mikor Mikola Pal az feliwl megh Irtt sommatt le Thenne, meggy Ereztene Nely az Jozagott . . . Theomeoswari Janosne [Ádamos KK; JHbK XXVIII/25. — ^aAF] * ~ot megkér (vmilyen címen) birtokot (vissza)igényel. 1562/1567: Ez lewel keolt pokafalwan azon Napon Mikor az Jozagot meg kereok Karachyon nap vtan valo Kedden [Pókafva AF; JHb XXVI/1. 33]. 1578: wtet zemely zarent pokaba . . . Meg lelw es Meg kerwk az Jozagot az parachyolat tartasa zarent thodalagy Balastwl de my nekwnk az walazt thewe hogi wneky chyak zalogba wethette Thodalagy Ferencz 57 forynthba ha meg nem othalmazza benne thodalagy ferencz w Nem gondol vele [Póka MT; Thor. VII/2] * anyai ~ anyai ágon öröklődő birtok. 1625: hallottam

hogi Aniai iozag^a uolt de en nem tudom bizonyoson [UszT 42 c. — ^aIngatlanra von.], 1632: az mely öreökse gen most Czutak Mate lakik Jakabfaluaban^a az öreökseghnek hason fele eőteőtt illeti, miuēl Aniaj Jozaghe leuen az Anniarol maradot rea [BCs. — ^aKászónjakabfva Cs]. 1737: Sém Anyai Sém nagy Anyai Sém pedig Szülő Anyai Jozágok(na)k nem hallottam, hanem ő s örökös Szekely Fiu Agon valoknak hallottam, és tudom lenni az nevezett Jozágokott [Illyefva Hsz; LLt Fr. Petko senior (70) vall.] * apai/atyai ~ atyai ágon öröklődő birtok. 1569: hjwanak^a minketh . . . wgy minth Arbitereket, Ezokaerth mjewel hogy Jstrigy Janos kj az Ew Attya Jozagaban Succedalt . . . kj Akarwan az Ew Attyay Jozagabol, az Ew Annyath tenny^a hogi . . . ha my Egyeb Jgyenettlensegek kozteők wolnanakis Ewn (!) közteok Jsten zerinth el Igyenesitenok [Mányik SzD; IB VI. 225/13. — ^aKöv. a nevek fels. Azon a címen, hogy az özvegy férjhez ment s második férje nevét viseli]. 1625: P(ro)testaltam uolt ennek eleőtte hogi miert atiaj Jozagnak montad [UszT 42c]. 1734: Székely Ferencz Uram az Atyai Jozagra maga epitet Pinczet Pájtat es egyebeket is . . . és az Atyai Jozagot egészen hadta az Annyanak es battyanak [Asz; Borb. II Forika Mihaly ns felesége Kováts Anna (25) vall.]. 1806: Ilosvai Györgynének Getse Erősbetnek, az Apai es Anyai Jószágból ha adtak é? ha ki nem adták ki tette kezit rea az Apai, es Anyai Jószágokra, ki adta el, és kinek mennyi áronn? [Dés; DLt 17/1809-hez vk] * bennbíró ~ helybeli birtokosként birtokolt ingatlan. 1741: Abosfalvi Szilagyi Uraimék(na)k itten Szent Benedeken^a haidon ben biro jószágok lőtt volna [Told. 22. — ^aMT] * bíró-ság-alja ~ vmely udvarbíró botja/igazgatása alatt lévő jószág. 1737: Ezen Gjalai Udvarházhoz szolgáló Jószág el osztatik 9 Biroság vagy (igazabb nével) Pallérság allya Jószágokra [Gyaluban . . . két Biroság allya Jószág vágyon a Nagy Biro, Balás György, Kis Biro: Major Illyés, ezen Jószágbéli Jobbágyok [MNy XXXVIII, 368] * boros ~ szőlőgazdálkodást (is) folytató jószág. 1681: Az bor foglalás mindenkor observaltatot közöttök mint egyéb boros Jószágokban is [VhU 71] * együttvaló ~ osztatlan jószág. 1754: Kün ben most is ezen Familia együt valo Jószágot birnak (igy!), szánto földgyők kaszáló Rétyek mindenüt egjüt vagyon, mint más egy Atyafiaknak, és egj Telekről Portioznak [Halmágy H; Ks 101] * fekvő ~ ingatlan. 1827: az Exponens Aszszony . . . fekvő Jószágainak esztendei tiszta Jövedelme hozzá vetőleg megyen mintegy 200: Rhforintokra váltottzédulába [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 13 Boros István (60) jb vall.] * felkelhetetlen ~ 'ua'. 1780: (Míg) folytában és szintén fogytában lévő 1795ik esztendő Karátson Hava 14dik és azt követő Napjaiban Nenyed Varossában lévő fel kelhetetlen Jozagimban az Executio folyt volna . . . beteges de Isten kegyelmességéből ép elmével . . . önként és magam szabad jo akaratomból léptem illy állandó és meg masolhatatlan meg egyezésre^a [Ne; DobLev. III/545. 1b. — ^aKöv. az egyezés szöv.] * fiskális ~ fiskusi/kincstári birtok/jószág. 1666: ugy ertem, Fiscalis jozagit már Nagd más(na)k conferalta . . . sőt penigh talám nem-is lőtt volna adhatója [JHbK XXIV/24. Mikola Zsigmond kérvénye]. 1677: A' Fiscalis jószágokból, Aknákból, és egyéb helyekről, a' Tisztektől repetállják a' Jobbágyot, az Articulusokban specifficalt módok szerint [AC 194]. 1747:

Déva Várossában birván Kglm(e)tek egy darab heljet ... melljeket kívánván az Erdélyi Mlgos Regius Fiscus kglm(e)tektől rhébeálni ... mint világos Fiscalis Jóságok(nek) nem remissiojáért certifikáltattya Kglm(e)teket Nemes Erdély Országi Regium Guberniumnak ... legközelebb celebrando ... confluxusára [JHb 53] * *fiúág* ~ fi-ágon öröklődő birtok/jóság. 1748/1822: edes Atyáinkról és nagy Atyáinkról reánk maradtot keves Portio mind eddig a' Fiu Agtol biratott, praetendalván Fiu Ág Jozágnak lenni, nemelly regi Inquisitoria és per follyta Levelekre nézve [Nagyzsombor K; Kp II. 119] * *ingatlan* ~ ingatlan. 1767: az Ingatlan Jóságok fel sem oszthatván, Nyilakat sem lehet tsinálni, mig a' Jozságok természetbe bizonyossá nem tétetődik [Mv; Ks 20/X]. 1795: Hogy ha Valamellyikünknek ezen Felkelhetőkből, és Naturalékból jutando része azon Ingatlan Jóságokban találtat Felkelhetőkből ki telnek, a mely Jozság résziben jutott, adattassék ott ki az Vecturázásnak el kerülésére nézve [Ádamos KK; JHb XIX/47] * *ingó-bíngó* ~ ingóság. 1697: valami ingo bingo jozsagott teszen le [Dés; Jk] * *inszkripció* ~ (zálogos fejedelmi) adományos birtok. 1649 k.: Inscriptios jozságit, eo keglnek ki váltani, masok számára, nem engedj, valameddigh eo kglme az mi kglmes vrunk kglmesseget megh becziüll, és hüseget praestállia [Ks O. 46] * *jussbéli* ~. 1792: Tudyae, a Tanu nyilván és bizonyosan hallottajta láttajta Hogy Szent Ersebeten enek előtte egy néhány Esztendőkkkel ... ki iratott titkon hamis Testamentom levellet a Móses jusbéli Jozság szánto és kaszálokról és ki mondotta aszt hogy meg vallya hogy hamis Testamentomot irattak velle mert tovább nem viheti a lelkin vadolya a lélek azon tselekedetijert, és meg valya azon titkos Tselekedetit [Szenterzsébet U; Borb. II. Szakáts Ádám nob. assessor vall.] * *keresett* ~ keresmény-jóság, szerzett birtok. 1653: Jde nem ertuen Marko vaidane Azzonio(m)nak maga kereset Jozagat, miuel azt Eörökösönni el hagithattia Eökigme, a' kinek akarja [WassL]. 1717/1781: Bernád János Uram a maga, és több Condisivorok képekben és nevek alatt az acquisitumoknak vagy is nevezetesebben a keresett Jozságoknak az Materno aviticumokkal együtt, hasonló és egyenlő oszlását efflagitálák [Bencenc H; JHb XX/3. 478] * *közös* ~ (közösen birtokolt) osztatlan jóság. 1740/1778: Kacso Mihály Vram hütös társa is Fejervári Ersebet Aszszony, emaritatiojára valo expensaját, praetendalhattya a Szent Ersebethi közös Jozságból [Pókafva AF; JHb XXV/57]. 1799: Szilágyi Mihály a' Néhái Kis Asszony mellett Tiszteskedett a' közös Jozságban [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27] * *külső* ~ a. határbeli birtok. 1692: Az Eccla külső Jozságinak inventálására ... rendeltessék Jenei Mihály Ur(am) [Kv; SRE 3]. 1792: Perceptor Pataki Mihály Uram a' külső Jozságok administraziojáról valo Számadásait is hova hamarább adja bé a revidcáltatás véget [Kv; SRE 285]. — b. (a birtokosnak) más település határában levő birtoka. 1677: A' Városokban lako Nemesesség, ha a' Város közzé magát beadta, kötelezte, és a' Városnak terhet vélek egyiránt viseli, személyében hadban menni ne tartozzék; de ha külső jozságot és örökséget birna, arrol Soldost állatni tartozik [AC 95] * *magvaszakadt* ~ örökös nélkül maradt birtok. 1591: eo ker-te megh Vruunktul eo Nagtul egy eöröksegeonket, melj vagion almasson Vduarhelj zekben ... eo penigh vgj-

mint magwa szakat Jozagot vgy kerte megh, melliet Jk-tatottis [UszT] * *mezei* ~ mezőbeli birtok. 1714: Az Bartalis házokon kül az mezei jozsághoz valo egy giejü [Lengyelvva U; Orb.] * *nyilas* ~ nyilas osztásban való részesedésre jogosult birtok. 1792: a léanjt az Atjai és örökös njilas jozságok ezen Dulo Familiát nem illetik azért azakbol reszt nemis praetendalhatnak [Aranyosrákos TA; Borb. I] * *nyugvó* ~ ingatlan. 1761/1784: Groff Teleki Pál Ur ... minden fel kelhető, nyugovo jozságit Groff Teleki Sámuel Urnak kezéhez vette [Hosszúfalu Szt; TKhf] * *oszló* ~ osztály alá eső birtok. 1751: az utrumb(an) Sp(ecifica)lt Exponensek mind Gazdag Nemzecség és egy oszlo jozságot birnak [Borb. I Somlya Péter de Oláh Vásárhely^a (60) vall. — ^aSzD]. 1759: Vér szerint valo Attyaffia egy Oszlo Jozságot bir [Ne; DobLev. 1/288. 1a] * *osztatlan* ~ (közös) osztatlan birtok. 1717: ez osztazon jozságot is Conservalni és protegalni ugy a többibenis Contribuálni magam segedelmével kész lészek [Nagyrapolt H; JHb XXVII/18] * *ős/örökös* ~ ősi birtok. 1557/1585: mikola Orsolya Azzony Themeswari Janosne ... Mikola palért Mikola ferencz Tutor, mi eleottwnk Az Nehai Adamossi Mikola Lazlonak Jozaggi feleol kiket Orsolya Azzony Mikola Lazlonetül perrel zabaditot meg. Jlyen vegezest twnek, hogy az Eos J(oza)got Mikola Pal Birhassa [Gyf; JHbK XXVIII/29]. 1577: Szekelsegbely Jozsagok feleollis teonek Jlyen vegezest es rendelést my eleottwnk: Hogy a' my Eos Jozsagok vagyon akarmy newen neweztessenek azokatys myndenekth myndenwt ketté osztznak [Uzon Hsz; BLt 7]. 1672: így disponála ő kmeck edes annyok, hogy az más fél száz forinttal Berzenczei Janos válcson Fratan Attyara nezendő ő örökös jozságot ki, és ot fogjon életet magának azzal [Mezősámsond MT; Berz. 5 41. S. 16]. 1700: Filep Boricza aszont az Attyai ős jozsagokkal hazasitczak ki tisztessegesen annak rendi modgya szerent [Aranyosrákos TA; Borb.] * *palárság-alja* ~ → *bírság-alja* ~ * *peres* ~ per alatt levő/perelt birtok/jóság. 1609: ezt az peres Jozagot ... az Reghy Beldi Kelemen es Beldi Janos holtokigh bekessege(n) birtak, es az vtan az fel peres is Zekeli Moses be Jeoueteleigh [Uzon Hsz; BLt]. 1661: Mind az ket reszről valo Atiamfainak egy arant valo oszlasok legien mindenből, mind peres iosza(g)bol ingo bingo marhakbol [Kv; RLt 1]. 1680: az peres jozságotis az felesegere birta [Gyergyóalfalu Cs; LLt] * *porció* ~ részjóság. 1782: mivel Bakó Sámuel ur(am) nem satisfaciált a conditionak, nem tartotta az annyát, per hoc a testamentum annihiláltatik, és hogy azon portio jozság subdividáltassék, megíteltetett [Arkos Hsz; RSzF 233] * *zálogos* ~ zálogosítás jogcímén birtokolt jóság. 1569: paranchyola felesged nekewnk hogy My az ... Kendefy Anna azzont az ew Attya Jozagaban ... be Jk-tatnok ... vgmint zalogos Jozagba ket ezer forintig [Hacog/Gyf; Révai lev.]. 1598: el menteonk Kozaruara^a es ... mindeniket kwleón kwleón ... az pinznek fel nem viteliert es az zallogos iozaghnak megh nem(Jk) ereztisiert fel(se)ged eleyben Euocalok ... okot adnj [Dés; SLt BC. 9 — ^aA város tőzsomszédja]. 1685: Tudyae Kglme(te)k itt Kézdiszékben Alsó Torján ... való darab ioszágoczkát ha Néhay Kálnoki Jánosné Aszsz(o-nyo)m birta volna ...? Kálnoki Jánosné Aszsz(o-nyo)m(na)k zállagos jozságaé vagy örökkös? [Altörja Hsz; Borb. II]. 1791: Azon jozságnak a vicinitassában

birtanak egy darabotska jóságot Zállagára . . ez mint Zállagos jóság a Léány ággalis köz levén a Szabo Mihály Posteritási az után ugj erdöltenek bé [Usz; i. h.].

Sz: bitagnak nincs ~ a. 1839: Angyalosi özvegy nemtelen Gergely Györgyné Bodi Ilonka (70) felell . . ezt mondá alo meny ki innen bitang, mert bitagnak nints Jozága [Angyalos Hsz; HSzjP] * *fejéhez (és ~ához) szól fő- és jóságvesztését kívánja. 1591: fejedhez es Jozagodhoz szollok mert . . Jg chylelekottel [UszT]. 1598: az Alperesek . . egy Jobbagjomoth . . vertek uaghtak ky mia megh holtak (igy!)*, kyert fejekhez zollok kylen kylen, Affielett marhajokhoz es Jozagokhoz [i. h. 13/101] * *fejéig ~dig felel vkiért* fejével és jóságával vállalt felelősséget vkiért. 1573: Teglas Antal es Balint hitek vtan valliak, hogy . . Az vtan az legeniek ky Mentek volt az varosbol ely Reyteztek volt, Kapa Myhal hywatta be eoket leaniawal, azt Montha az lean hogy az vra felel feleolek feyg (!) Jozagaig, ha Mind ely appritottak volnais, Mert Ne(m) akarya hogi az eo haza Bordely legen [Kv; TJK III/3. 62a–3] * *feje ~ával éri meg fő- és jóságvesztéssel fizet. 1571: Ertyk eo k. aztis hogy szokan az varosbely vrain keozawl sokan Idegen Nepekkel Tarsolkottak az kereskedes dolgaba Eo k. Biro vram kialtassa megh hogy Minden Ember Megh tartoztassa Magat aztwl Ne celekediek Varos zabadsaga ellen, Mert feye Jozagawal ery meg [Kv; TanJk V/3. 4/a] * *fején-~án hagy fő és jóságvesztésben marasztal el. 1596: Noha az A az In prima Instantia feoldre eseseert es vere hullasaerth zallasara menesejerth kylen kylen terheket kereset az In: de most holott az erezbül ualo ki esese uta(n) az feolden valo yteseierrth Aúagy uagasaierrth es az zallasara mi(n)t hazara valo meneseiert fejen Jozagan zoll, Az teórúeny az nemes embere(n) valo factumerth fejen Jozagon hadgia az Alperest [UszT 11/55] * *fején-~án keres fő- és jóságvesztésben perel. 1606: J dicit e Contra halia Jakab Andras meniemiw (!) terhes dolgo- kot barta istuan kapitan Vram petki Janos Eo kegelme kepibe zamlal en hozza(m), arrol azt mongiuk ahol eo kegelme azt mongia hogy giulest hirdettwnk uolna azert hiuatuot uolna ele bardocj zikbe meliert eo kegelme feiunkeon iozakunkon keres zeot tizbe lepetsegenis erreol az J illien okot ad, hogy en abba(n) artatlan es uetetlen uagiok hogy en giulest hirdettem uolna [i. h. 20/17] * *fején-~án marad fő- és jóságvesztésben marasztaltatik el. 1592: Janos Balas . . Perbwl Capitany Vra(m) ellen marat volt feie(n) Jozaga(n) [UszT]. 1594: Az ki Vranak fejen ioszagan marad az Vra kegelmeben vagion az Jspannak abbol egy forint jar [Bagos Sz; UC 113/5. 17] * *fején-~án maraszt fő- és jóságvesztésre ítél. 1584: Groß Peter vallia . . Aztalos Mihaly vgy perlet Marta Azony a' felesége kepeben, Az Beszterczeiek az vra hálalraert, hogy feieken Iozagokon marasztotta volt az Bilakat [Kv; TJK IV/1. 339. — ^aAz első urát a beszterceiek fejvesztésre ítélték és kivégezték] * *fején-~án szól fő- és jóságvesztését kívánja. 1595: en magamra ra(m) tamattak fegyüeres kezzel, megh Akarua(n) eólnj, Az Jobbagjomath pedig megh sebesíték, Azerth: En maga(m) kepebe azt mondo(m) hálal Akarasnak tehe(n) vadnak singullatim, Az hazamra meneserth feieken Jozagokon zollok [UszT 10/99] * *fején-~án vagon fő- és jóságvesztést szenved. 1600: oda ieöwe . . az Alperesnek diznaia az en makkomra . . , mikor ki wztem volna az Mathias Birtalan erdeinek az zelebe(n)*******

ream ieöt feizeiwer erőssen wert hozzam, . . hizem hogy megh akart eólni . . azt azt mondo(m) werem-ki omlasaert feien iozaga(n) wago(n), ha az teórweny mutattia [UszT 15/75] * *fejére-~ára parancsol fő- és jóságvesztés terhe alatt ad parancsot. 1580: Az bor egeteoket hywassa be eo kegmek, Biro vram es feyere iozagara paranchiolya megh mindeniknek hogy idege(n) sépröt ne merezzellie(n) venny se az hatarba be hozny [Kv; TanJk V/3. 210] * *fejét-~át amittálja fő- és jóságvesztést szenved. 1742: (Veres Sámuel) Bizonyoson Evocaltatott a' Fiscus által**

Törvényt nem allott, hanem elabálván Per Non venit Feijt Jozagat a'mittálta a' mint hogi Jozagát elis foglaltatta a' Fiscus, de Fejre nem exequaltathatott, bé következtvén az háboruság [Kisened AF; JHb Georg Petrikovits (46) ns vall.] * *fejét-~át elnyeri* vkivel szemben fő- és jóságvesztésre szóló ítéletet nyer. 1605: Tudom hogi Vasarhelt egy Terminuson fejt iozogat Marton Janosnak Sigher Janos el njere [UszT 19/15 Paulus Varallaiy de Kwsmeöd primipilus (40) vall.]. 1736: Ab antiquo praxissa e vólt a Nms Hazának, hogy a Gyilkos in Foro Polytico p(ro)sequáltassék . . hogy az ilyen malitiosa", nem hogy fejt és Jozagat el ne vesztené; de még Paraphernumát is elveszti [Dés; Jk 192b. — ^aÉrtsd: persona] * *fejét-~át köti vmibe. 1609: hallotam hogi Varga Ferencz mehet lopot uolt . . aztis hallota(m) hogi aba kötöte volt feit es Jozagat [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Peter deakne uice kiraljbirone Gal Margit aszoni (40) vall.] * *fejét-~át köti vmire. 1710: az fen még jrt személyek kezességre . . rá Lépenek . . es mint hogi az kezesség sulyos is lón Horváth Uramért, mért (: fejeket jóságokot köték eo kigielméert az kezesek :) Horváth Györgi Ur(am) is obligálá magát, hogi . . az meg jrt kezesek Horvath Györgi Urhoz felesegiehez, és Gyermekihez is, ugi jóságához is szabadoson nyulhassanak [Csikszereda; Borb. II.]. sem feje, sem ~a. 1604: martonossy Imreh czikefalwi polgar wallia . . Ennekem meg hagia az biro hogi megj el onot alol görfi Janossek hagiassabol Jard el az falut hog' az görfi Janos Jozagarol fazakas palt el ne segetshie költeny semit onat el ne hozzon; mert kapitan wram meg poronchiolta . . , hogi ha ky oda megien annak sem feje sem Jozaga [Csekefva U; UszT 77c].**

2. telek; teren, lot de casá; Grundstück. XVII. sz. eleje: Tudom azt, hogi Bogdan Georg Czeresznet, meggi-fat, almafat vagdalt azon az ioszagon, mellien most lakik [HSzj alma-fa al.]. 1617: Az mikeppe(n) ezen czyk zeki z(ent) g(eor)gi attiafiak egimassal wezedeknek uala Nemw nemw ben ualo Eoreokseg veget . . Alkotuk megh eokött illien allapottal, hogi ez felliuul megh irt Eoreoksegert, ez felliuul megh irt attiafiak, czerebe mas iozagert adak Kelemen Janosnak egy akaratbol [Szentgyörgy Cs; IB]. 1624: Tudom azt hogi Becz Jmreh az Daruas Benedek haza mellet ualo Jozagot, mind ez Mihaly vaida kj Jeoueteljgh (!) bira, ket rend Jobbagiotis tartta rayta [BLt 3 Mich. Sas de Chjatozegh^a (50) pp vall. — ^aCs]. 1695: az melly ioszágban . . Csoklja Istvan lakik az az jóság annak előtte kaszáló hely, Tanórok uala, s ugi epittetett vala T.N. nehaj Damokos Thamas Ur(am) házat reá [Szentdomokos Cs; LLt Fasc. 156]. 1750: ezen jóság mindenkor pusztán minden rajta való épület nélkül alván, és mint egy Csak ganaj Domb lévén . . egy Böldi nevű Cziganya . . házát csinált magának

reaja [Borsa K; Mk IV. XXIV. 262]. 1816: mihelyt a' Papi Jóság körül tsinált Kertnek valamely része gyarlovodik, a' Pap tselédje bé hordja tüzre 's elégetik [Iszló MT; UnVjk 173].

Szk: belső ~ belsőség. 1698: Az belső jóságot böcsülöttük pro flor. 120 [Kásonimpérfa; LLt Fasc. 71]. 1718: All-Csikon Sz. Martonon lévén eo Kglmek(ne)k adosságok buza és arpa árra flor. 38 azért én magam foglaltam el Szabo Mihály belső jóságát [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1782/1799: más Jobbagyoknak külső és belső Jóságokot meg vásároltuk, ezt az Uraság nem ellenzette [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 333] * *bennvaló ~ 'ua.* 1679: ada á ben valo jóságbol ... vegigh ki menőlegh hat ölet [Sepsiszkirály Hsz; BLt]. 1748: Tudgja az Tanu . hogy Nehai üdvezült Bonczidai Banfi György Gubernator ur, itten Bözöd vízfalu-ban be birasnak okaert ben valo Joszagot vött volna? [JHb XVIII/20. vk. — ^aU]. 1847: egy kús benn valo jóság a Vasvár Uttzájába a Sipos jus között [Kissolyos U; EHA] * *civilis ~ polgártelek.* 1787: Vagyon egy Civilis Jóság ... rajta az utca felől lévő első nagy házzal, és oldal házzal, pitvarral . és hátul egy pálinka főző házzal . egy szalonnának valo Deszkás Kamarával

s. v. Pervátával egyetembe [Mv; MvLev. Nagy György hagy. I] * *derék ~ kb. törzsökös belsőség.* 1754: ben valo derék jóságai ... voltaké vagy nem, nem tudom [Kovácsna; HSzJP Kora Kata Vidua (60) vall.] * *gyümölcsös ~ gyümölcsöskert.* 1811: Madaras Mihályné Kováts Rákhel aszszonynak és fiának egy darabotska ben valo gyümölcsös Jóságok a' Kovátsok kerte nevezetű helyen [Kibéd MT; EHA] * *kúriális ~ a. udvarház-telek.* 1767: A Bornyu Sziget ... vicinussa egy felől á Maros, más felől pedig ezen rész Curialis jóság [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6]. — b. udvarház és hozzá tartozó földbirtok. 1817: Ifjabb Nagy György Ur ... Grof Lázár Josef Ur ő Nagysága Maros Sz: Annai Curialis Jósága fő Gondviselője [Bözöd U; Borb. II.] * *lakó ~ háztelék.* 1777: Felszegben a Tsernaton felől valo ágban egy lako Nemes jóság [Albis Hsz; EHA]. 1815: lako Helyéhez tartozo utat ... vgy el foglalta volna, hogy tsak ő klméis a maga lako Jóságára fell oldalt suhadhatna bé [Hr 5] * *nemes ~ a. nemesi telek.* 1591: boldog azzoni nap' taút ainek ciendessegeben ... mentek nemes iozgomra es louaimra | En orban ferench azt mondom Im ertem hoki az en nemes iozgomon es molmomon ainek ciendessegeben mint cielettenek, mint tw kemetek eleot niluan ki tecik az krachion mihaly vram feleletibeol [UstT 13/67, 68. — ^aBoldogasszony beavatása: nov. 21; Boldogasszony fogantatása: dec. 8]. — b. nemesi birtok. 1632: nemely nemesek magok nemes iozzagokat el advan, ado fizető helyre szállottak az adot megh nem advan, abbolis az mi ieövedelmwnk kevesedett [UstLT IX. 75. 2 fej.] * *puszta ~ elhagyott v. lakatlan telek.* 1715: Vagyon egy darab pusztá Jóság Vicinussa alol Bakcsi István senior fellyel az falu pusztája [Étfva Hsz; Borb. II]. 1791: az Attját N. Idősb legelső Majzos Jánost eo kglme tortotta dajkála venségiben . ugjan azért leg első Majzos Janos azon pusztá jóságának a felit ... által adta irt Leányán(a)k [Ust; Borb. II]. 1831: midőn az Aranyasról vizet vittem volna ezen a piatzan lévő pusztá Jóságán keresztül ... minden igaz oknelkül parasztazni kezdett [Torda; TLt sztan Mátyás Sára (18) vall. — ^aSzékely Farkasné] *

veteményező ~ veteményes kert. 1795: a' Templom meget valo Szerben egy veteményező Jóság [Vaja MT; EHA].

3. ház; casá; Haus. 1731/1768: Az Hites Társamnak pedig, miglen nevetet tisztességesen viseli esztendőnként adja(na)k . . . Három száz Magyar forintokat maga Jóságába lakják a' Feleségem, mivel aztis En, tulajdon költséggemmel ex integro restauráltam, szaporítottam, építettem és Conserváltam embereivel edgyütt [Ks 14. XLIIIIa Kornis Zsigmond végr.]. 1752: Torda Várassában lakatt Nehai Ns Nagy Gergely Ur(am) Eözvegye Körhényi Anna Aszszany kényszerített, hogy mennék ell . . . Mészköre^a és . . . Tar János Uramat admoneálnám 's kérném azan jóságot, vagyis ház Eörökséget, meljen most Marosán Vonul nevű sellére lakik [Asz; Borb. I. — ^aTA]. 1769: Láttam azt hogy a Kor-da Ur Exclaja marháji mellett a melly pásztorok vadnak . . . tüzeltek a kö Ház nevezetű jóság mellett valo kertből [Nagygalambfva U; IB. Drágán Todor (26) szabad sz vall.]. 1793: Tordán létemben Székely Ferentz sogortol én Magam Számára akartam akartam^a meg venni azon házatt vagyis Jóságott . . . de én igen drágállattam [JF 36 LevK 267 Kornis Elek Kolozs m-i assz. kezével. — ^aIgy kétszer].

4. vmely birtokhoz tartozó jobbágyság/szolgáló nép-ség; iobágimea/servitorimea de pe o mošie/proprietate; zu einem Gut gehöriqe Leibeigenen/Dienerschaft. 1642: hatra maradt az aratas az fejedelem aratasat el hagiatta, es esgez Jozsaggal delteol fogua estig arattatt^a [Gyalu K; GyU 8. — ^aAz ub a maga használta földön]. 1648: Uram az Jozsagh gonosz szo fogadatta(n) kivalt keppen amaz rosz három Taxas falubeliak miatt vallok nagy butt [Alvinc AF; Szád. Caspar Bodo Petrus Zenas de Bulliok-hoz]. 1679: A Jozsagh szolgáltatasa(na)k modgya specificálva lévén az Urbariumban aszt eo kglme á szerint kövesse el; mikor minek ideje lészen aszt vitesse végben vélek [Vh; VhU 673—4]. 1701: holnapra a Csatani jóságot, marhást és Gyalog szerest behajcsan kglld [Dés; DLt 484]. 1791: Most azon darab erdő le vágatván . . . annak Tökeinek és vékonyabb fáinak bé hordásával bajlodott a' Jóság [Strézakercsesőra F; TL. Wessenyei Dániel jóságig. gr. Teleki Józsefhez]. 1815: akkori praefectus . maga mellé vett Jóság erejével . . . Hersánnak iratványán volt épületjeit fel égettette [Hodák MT; Born. G. XV. 13].

5. holmi, portéka; catrafuse, boarfe; Kram, Zeug. 1677: vad(na)k ad minus 25. Vizhez, s egjeb ususra valo üvegek, bor hordani csös kancsóok s egyéb hazbeli aprólékos jóságok, mellyek az házba(n) hagyattak [Kv; RDL I. 155b]. 1729: Csaolcz Ferkó feslett erköltsiért kissebb 's nagjobb Jozzagok(na)k Lopogatasáért . . . gyakorta mint Gyermekek meg penitentiázattott [Kv; Tjk XV/7. 64]. 1734: Sok helyeken kérdkezett lopásával azzal kérdkezett hoki . . . Mészárszékeket fel vert . . . a Déesi Mészárszékekből el lopot jóságokrol kérdkezett [Dés; Jk]. 1806: Robb Kosztánt gyermek-ségétől fogva én jól esmérem, és mind az ólta felőlle semmi fele rosz hirt nem hallottam sem azt nem tudom hogy magát valamelly lopott Jóság dolgában kalátsosnak elegyítette volna [Várca Sz; BfR 130/1 Kis György (50) col. vall.]. 1848: tudnod kellett hogy az lopott, 's nem igaz kamarán került jóság [Érkörös Sz; KLev.].

6. (szarvas)marha; vitá; Vieh. 1737: ha penig vala ki bé mégyen jóság jártatni az eő kegy(e)lme jo szágára de ot bizony meg kötetí [Petek U; Hr 1/46].

Ha. 1636: (az ő) ióság [Kilyén Hsz; BLt]. 1661: jóságokot [Görgénysztimre MT; LLt Fasc. 157]. 1686: jóságokot [MbK]. 1700: jóságokot [Szu; Pf]. 1701: Jóságokhoz [Dés; Hr 8/16]. 1718: Jozsaganok [Gerebenes TA; BLt]. 1730: Jozsagak [Mezőbánd MT; MbK]. 1750: a' magak jozsagak [Aranyosrákos TA; Borb.] | Jozsagat [Mocs K; KLev.] | jóságakat [Etéd U; NkF]. 1754: Jozságnok [Sövényfa KK; MbK]. 1764: Jozságnak [Fejér m.; Josintzy osztózas. — Tomai László kijegyzése]. 1777: Jozságnok. Jozságnak [Cintus AF; KGy]. 1783/1834: Jozságnak [Kövend TA; Komjátszegi]. 1784: Jozságnak(na)k [Kv; JHb 23/1]. 1786: Jozságnak [Backamadaras MT; CsS]. 1792: Jozságnak. Jozságnak. Jozságnak. Jozságnak [Aranyosrákos TA; Borb.] | Jozságnak [Mezőbánd MT; MbK]. 1805: Jozságnok [Kásonjakabfva; BCs]. 1813: Jozságnak [Bencenc H; LLt]. 1821: Jozságnok. Jozságnak [Csitsztiván MT; MvLev. Msz-i anyag 8] | Jozságnak [Cserefa MT; i. h.]. 1824: Jozságnok [Kibéd MT; NkF]. 1832: Jozságnak [Mv; Lok.]. 1835: Jozságnak [Vaja MT; Told. 9].

jóság-átaladás birtok-átadás; predare de proprietate (funciară); Grundstückübergabe. 1795: a mi nézi a Jozságnak által adást, az elég hibáson vagyon [Márkosfva Hsz; BetLt 1 Barabás Sándor Vajna Istvánhoz].

jóságbeli I. az alapszó birt. szr-os alakban is; și cu suffix care indică posesorul; das Grundwort auch mit Possessivendung: 1. vmely birtokbeli, vmely birtokhoz tartozó; care aparține unei proprietăți (funciare); zu irgendeinem Grundstück gehörig. 1621: Az Jozságnak Majorságnak Diznaiból haitattam uolt az Baboczy Erdőre az Makra No 18 [Kv; Szám. 15b/VII. 15]. 1625: Az also Jozságnak Jobbágnok vagtanak az berekben az dinnes kert seouenjehöz Veszőt [Kv; i. h. 16/XXXV. 171]. 1717: Jozságnak Acsnak, Jég Pincze fajt vágva(n) az erdőben Szallona libr. no 1/2 [Küküllővár KK; UtI]. 1767: az Havas alatt lévő Jozságnak Emberek az katonaság mián sokan el széledtek [Rücs MT; Ks 14/1. 8]. 1773: Tisztünk az egész Jozságnak Szekereseket Oláh Fenesi^a Udvarban begyűjtven mind rendre le vonatta meg verette [O.léta TA; JHb II. 3. — ^aK]. 1794: A Jozságnak Ökrösök pedig az ki adott rendelés Szerent most ezt dolgozzak [Szilágyceh; IB. Fogarasi István kezével]. 1827: A Jozságnak szolgálóemberekkel az illendő Subordinatiót meg tartsa ugyan, az Arendator Ur, de rendkívül való, és az exarendatio előtt usuban nem volt törvénytelen szolgálat tételre őket ne szorítsa [Ne; DobLev. V/1128. 1b].

2. vmely birtokból/jóságból befolyó/származó; care provine de la o proprietate (funciară); aus irgendeinem Gut einkommend/stammend. 1676: az jóságbeli négy putina turót, ~ 4 [AUt 246]. 1684: Jozságnak Eles vaj Ur 2/2 szedet no. 30 [Fog.; UtI]. 1761: Nehai Mélgos Ur Attya Jozsaga beli proventus is egy áránt illeten eő Ngokat M Baro Daniel testverével [Branyicska H; JHb XXXV/45. 9]. 1804: A Nehai tisztelt Aszszony mellett mellyik Gyermeke, és veje lakott? Azoknak volté az élet modgyára meg kívántato különös Jozsag beli jövedelmek? [Marossztimre AF; DobLev. IV/875. 2a].

3. vmely birtokból/jóságból vkit illető; care revine cuiva dintr-o proprietate (funciară); von irgendeinem Gut/Grundstück jm gebührend/zukommend. 1668: ualamikor Kaszonj Pál <Dia>k az fen megh irt harmincz eot forintot deponalna, pure tartozik Czutak Peter Ur(am) kulseő es belseő eos eőrk jozságnak belis reszit ki boczátnj pör patuar nélkül [Impérffa Cs; BCs]. 1735: Az Exhibealt Decretalis locusokból is világosan ki jó, mind az hogj Testamentum nélkül és Fiak nélkül meg holt Nemes Ember(ne)k keresett jozságnak akarmi néven nevezessék az Felesegre száll, Nem külömb(en) az Hazassági egijességére az Ura jozságnak belis része a Felesegre méltán szokott szállani [Dés; Jk 167a]. 1742/1760: Szilágyi Jóseff Uram kezdé kérdezni az falusiaktól hová valok ketek?, melyre felelt a Biro mű Pujonból valok vagyunk, hátt hallottáe ketek hogy a Szilágyi familianak azon helységben jozságnak belis Jussok volna [Pujon SzD; WassLt G. Szász Városi (70) zs vall.]. 1764: az Exponens Mlgos Asszony ő Ngá(na)k itten . Also Szóvaton vagyon annyi Jozságnak belis része, hogy ha a Kortsona beli Limitatio szerint arulná(na)k is a Poss(ess)orok, jo darab szakaszon ideje jutna ő Ngá(na)k [A.szóvat K; GyK]. 1778: meg vette vala Malomfalvi Benedek Márton Uram a vágási Piros Győrtől (!) a ben való Jozságnak belis részit [Usz; Ben.].

II. *fn* vmely birtokhoz/jósághoz tartozó (szolgáló ember, jobbágy); slugă/iobag care aparține unei proprietăți (funciare)/moșii; zu irgendeinem Gut gehörig(er Dienstmann, Leibeigener). 1767: Azon falu hány napon hajtotta oda Csordáját, és mind annyiszor az egész falu késérte marháit ki azon Irtásra, vagy talam más külső Jozságnak beliekis ide jövén Uraságnak dolgára adhibealtottanak Segitségül azon irtásnak a marhák által való el predaltatására . . ? [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 6 vk].

jóságbérlet arendare a unei moșii; Gutspacht. 1856: A Jozságnak bérlet iránt beszélgetésünk szerint ezenel biztosítom hogy még ez egy 1856 évben kezín hagyom s gondjaira bizom. Ötszáz Váto Magyar forintba számítva az évi bért [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

jóságbirtokos tbsz-ban; la pl.; in Mz: kb. osztatlan telektulajdonosok; coproprietarii unei proprietăți indivizibile; Besitzer eines ungeteilten Grundstücks. 1818: Vagyon még egy kis nevendék leányka a háznál. Ez ha megéri azon üdőt, hogy férhez menjen, ekkor ezt tartoznak a jóságbirtokosok törvényes perefernummal kiházásítani. Közönségesen itiltetett [Jenőfva Cs; RSZF 244].

jóság-cimborálás 1658: Az mi pedig az Telthoti^a dolgát nézi az jóság szimbórálsból, én nem bánom, mert nem nekem kéred az jóságot, hanem magadnak, ha kezetekben maradhat, de mint hallom, még más tartja az fékemplőjét annak a jósággnak [TML I, 139 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz. — ^aIgy; de e név nem téves olvasat v. sajtóhiba?].

jóságfoglalás luare în posesiune a unui teren; Inbesitznahme eines Guts. 1568: Hoza mynekwnk Kabos gaspar felsegod lewelet Inibycyot (!)^a Hogy my menneny hozwtelky Istwanhoz s tyltanoky az felsegod lewelet tartasa zerynt az Jozagynaky foglalalastwl es reya hyno-

ky el menenky bothazara Zemylye zerynt my ely tyltoky az Jozagy foglyalastwl es reya Intoky az hywatalynaky tyzen otod nyapara [Nádas K; SLt J. 2. — 'Így, Inhibyczyot h.].

jóságigazgató administrator de moşie; Gutsverwalter. 1869: A harangláb fedésének bevégezése elmaradt, mivel a grófi udvar jóságigazgatója az oda kölcsönbe adott 2000 zsindelet nem adta meg [Tancs K; ETF 107. 18].

jóságlevél birtokirat/levél; foaie de posesiune; Gutsbestandsblatt. 1656: Az jóságlevelet . . jó helyen hagyjad; most igen kellenének azok a vallatások [TML 1, 20 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

jóság-megváltási birtok-megváltás fejében járó; care trebuie plătit pentru răscumpărarea unei proprietăţi/moşii; Gutsablösungs-. 1867: Sogor Urék azt kíványák, hogy a mi képp a törvény ki mondotta a szerint a Jóság meg váltási árt fel veszik. itt bételik edes Sogor Ur! az a köz mondatt Ebnek huzzák padra fejt, s' eb huzza pad alá — ne hogy a Sogor ur ezért meg ítéljen, mert csakis atyafi érzetemet kívánom kifejtetni [Bözdődjáfu U; Pf Kovács Sándor lev.].

jóságocska 1. birtokocska; mică proprietate (funciără), moşioară; Güthen. 1592 k.: az Jsten az en Atiamott ell veotte az mi kicsi(n) eoreoksege es Jozagoczykaia s marhai volt minket Jletett volna az en Atiamnak ket fiawal Peterrel es Mihállal [U; UszT]. 1595: az louas legeni Caspar Deak mellette^a legyen, es miert hoga annak az Jozagochkanak gongia viseleseben alkalmas értelme vagion [Kv; TanJk I/1. 253. — 'Az ispánok mellett]. 1621: azon Thorda es Colosz (!) warmegieben leuco kiczin Jozagoczkayakat birhassak [Gyf; LLt Fasc. 155]. 1681: Jóságocskáim alapottýárol ualo jedzések. 1681. Balintith Sigmond mapr. szűkegesnek itiltem . . . hogy a mi keues Jóságocskáim uadnak . . . azoknak allapottýokrol ualami tanusagot hadgyak nekik Feier Varmegyebeli Jóságocskáimrol Vduesztült edes Atyámrol . . . két féle Jóságocskám maradt [BálLt I]. 1741: Méltóságos Első Appaffi Mihály, akkori Erdélyi Legitim(us) Fejedelem Kegjelmes Urunktól Conferáltattott kegjelmesen azon Csatáni Jóságocskája szegény Városunk(a)k [Dés; Jk 547a]. 1757: küsded Jóságocskához tartozo kétt Földetskei [Vacsárcsi Cs; Sándor conscr.]. 1782: edes Annyárol maradtott Jóságocskája, s vagionkája ne pusztuljon el [Torda; KW]. 1838: Nékem itten Ns Hunyad Varmegyében egy Szép kis jóságatskám jött kezemben N. Rápoltan Gr: Haller Jánosné Néném Testamentumánál fogva [Nagyrápolt H; Bosla br. Miske Ferenc lev.].

Szk: fiskális ~ fiskusi/kinestári birtokocska. 1712 k.: most azon Fiscalis jóságocskának birodalmában vagiok [Eszt-Mk Cserei Cserei Mihály kezirása] * **külső** ~ vmely település határábeli birtokocska. 1785: itt Thorotzkon, tsak nem minden Gazdának mint (!) Fundussa rajta lévő Épületével, mind belső és külső Jóságatskája, partim örökös, partim Zallag titulus alatt pénzében áll, mert vagy tulajdan maga, vagy Elei acquirálták, s vásarlatták a' melyből igaz az, hogy nem Meltsóságos Patronus Uraink adamánnyából vagyon Jóságunk

[Torockó; TLev. 6/1. Transm. 19a] * **zálogos** ~. 1792: azon kis Zállagos jóságotska . . minekutánna ki váltattatt, azon szerzemény-jóság árrát el osztották három felé [Borb. II Agillis Andreás Kedei ex M. Sákod^a (97) vall. — 'U].

2. földecske; bucăjiacă de teren (agricol); Feldstückchen. 1652/XVIII. sz. v.: Fel Dobolyb(an)^a az Erdő Szélyb(en) vagyon egy darab Jóságotska vicinussa ab una Szabo János, és Sándor Jóságá, melj Jóságotska ugyan a feljül meg irt Jóságának egyik szelib(en) mégyen [DobLev. I/17. — 'Hsz]. 1685: Tudom hogy . . Gáspár azt az kérdésben megh irt darab jóságoczkának az füvit nekem adta vala, hogy az körül vgyan tegyek edgy darab kertet, én kertelék edgy darabot érette [Altörja Hsz; Borb. II. Andreas Biro (42) pp kezével]. 1791: Léven . . egy Kis Jóságotskája nevezet heljetskéek egy fél Szekér Szenát termő Retetske [Vaja MT; VH]. 1801: Léven . . Szilágyi Borbárának valami Jóságocskája . . Szűkő felé forduloban Rokalik nevezetű helyben Szilágyi parlagának nevezik [Malomfva U; EHA].

3. telkecske; mic teren/lot de casă; Grundstückchen. 1696: ada . . Bifikvalvan all tizben egy kis jóságoczkát . . az templo(m) hidgya előtt [Bikfva Hsz; EHA]. 1721: kelletett maga Jóságocskáját egy ház vlését áruban bocsatani [Koronka MT; Told. 26]. 1779: ezenn Jóságotskának a Patak felől való vége [Szövérd MT; Told. 25]. 1803: azt hallottam Szabo Andrástól, hogy a Nagy Anyának Nagy Moses János mint Leányának adott volt egy kis Jóságotskát, és egy darabotska földet [Szentersébet U; Borb. II Agilis Máté Mihály (78) vall.]. 1805: Bartos Sara Asszony itt az Albisi rész jóságocskáját el adá örökösön . . ötte Uranak 100 ~ száz Magyar forintokert, mely jóságotska vagyon itt Albisban^a Felszegeb(en) [BLev. — 'Hsz].

Szk: belső ~ belsőségbeli telkecske. 1728: A' Leány Testvéreknek ismét Commodityassakban intéztünk el egy darab Belső Kertünket mely hasanlo képpen a' Leányok egy belső Colonialis Jóságok Kertyinec Contiguittassaban vagyon ezen belső Jóságatskám is egy kis Gazda meg férhet ha házat kívannanak reája építeni [Marossztyörgy MT; Pf]. 1806: felső falu Szeriben egy pusztá belső Jóságocskája [Szabéd MT; EHA]. 1829: egy belső Jóságotska [Sóvárad MT; NkF] * **bennvaló** ~ 'ua.' 1763: adott . . egy 4 ölni benn való Jóságotskát [Udvarfva MT; Told. 44. 14]. 1794: léven . . M. Járaban egy darab ben való Jóságatskája [LLt 2/7] * **kolonikális** ~ → **belső** ~ * **ős-örökös** ~ **ős/ösi** telkecske. 1802: léven . . benn a Faluban egy kis benn Valo **ős-örökös** eleiről maradtott Jóságocskája [Lőrincfva MT; SLt 12. V. 18] * **partikula** ~ résztelkecske. 1770: Bodó Páll el árvásodván nem volt modgya, hogy . . Testvér huga szegőtséget a Melgos Udvarnak meg fizethesse kintelenített azon partikula jóságotskát örökös fundusából kiszakasztani [Madéfva Cs; Ks 65. 44. 13] * **puszta** ~ elhagyott v. lakatlan telkecske. 1632: kicziny pusztá Jozagocziakait kezehez kelletet volna venni [LLt 100/9]. 1840: Léven . . egy pusztá Jóságotskájok, mely Jóságot Kitsinsége és közös volta miat . . használni nem tudhatván által adák örök Tserébe Tkts Kispál Károly Urnak [Uzon Hsz; Kp V. 369].

jóságocskabell vmely birtokocskához/jóságocskához tartozó; care apartine unei mici proprietăţi/moşioară

re; zu einem Güthen gehörig. 1581: wagon az Sohoz tartozó hawas alatt egy nagy kazalo mezeó . . . az En Jozagochkambeli zegeny Jobbagimis onnat Eltenek minden fele mwhebe (!) walo fakkal barmokotis ott tarthattak [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fejhez].

Jóságos birtokos; care posedá (teren agricol); Gut besitzend. 1608: ő ez Zekben lako Jozagos Nemes ember [Csikszereda; BálLt 41]. 1609 k.: Monda Zanta (!)^a ki merne engemet megh foktatnj Jozagos nemes ember vagiok en ebben az Varmegyeben [Dés; DLt 311. — ^agy; nyilván Zantai h.]. 1610: mo(n)gia azt hogi ne(m) tartoznak kezessel, myert iozagos Nemes ember [UszT 32b]. 1677: személye helyett a' jóságos Nemes ember egy jó Söldost tartozzék állatni, jóságáról penig, három kapurol egy lovast | Fő és Vice Tisztek a' Decretum tartása szerint azon Vármegyébéli vagy Székekbéli zálagos és jóságos emberek legyenek [AC 95, 116]. 1705: teczczet ad Diem 15tum Decembris Segesvárra közönséges ország Gyűlést promulgálnunk. Parantsollyuk azert autorit(a)te Guberny . . . hogy az Jóságos Nemes Emberek kiki az mikorra érkezhetik engedelmességek(ne)k s hűségek(ne)k be mutatására compareallyanak [Kv; KvLt I/192 gub.]. 1726: A holott jóságos emberek magokat recipiálnák kápolnák mellé, ha jóságot bírnak, magok facultasok szerint contribualni tartoznak [Somlyó Cs; SzO VII, 324]. 1810: néhai atyám Szabo Sigmond Dálnokból ide Zabolára jóságos leánra házasodot, mint fiu leánra Finna Ilonára [Zabola Hsz; HSzJP].

Szk: igen ~ nagybirtokos. 1617: esmertem Lazar Imrehnek az elebi feleséget tudó(m) hogy Clara uala neue mondotnak hogy ige(n) iozagos feó ember giermek [M.zsákod U; BfN Ligeti Mihályné Ilona (65) vall.] * jó ~ módos/tehető birtokos. 1784/1796: jo jóságos Leanyt kapott feleségül Sándor István [Szentlélek U; Pf].

Jóságoszlás birtokosztály; împărțire a unui teren agricol; Gutsaufteilung. 1568: Aggywk Mydeneknek Twdasara kyknek illyk hogy Az wytezlew Tholdalagy Andras eo fel: Assessora egy Rezeol, Mass Rezeol penyg Zekel Janos My eleottewnk zemelyek zerentt Illyen zerest es wegezesth teonek, hogy az Mely pertt ludytott Tholdalagy Andras . . . Az torozkayakal, az Jozagh ozlas feleol ky Magat Zekel Janos Ingeralta, Tholdalagy Andras valamitt az perre Eddyg keolteott. Neky Meg Engedj [Gyf; BfN 54/6]. 1673/1681: Ngd Supplicationmra adot valasz tételébül ertem, hogy Jozagh oszlaskor ezt az en rosz fundusomat paraszti szolgaltat valo fundusnak nyilban adtak [Vh; VhU 463—4].

Jóságoszlás jobbágszolgáltatás; robotá, clacá; Fronabgabe/leistung. 1623: az Jozagh Zolgalatás-b(an) illyen Rendet Tarchion zekerekkel mehet Egy resze mas resze gialog zerben asouall kapauall es az myre zwksegesek Tartany Embert arra fordithattiak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

Jóságtalan 1. birtoktalan, birtok nélküli; fără proprietate/avere; ohne Gut/Grundbesitz. 1677: A' Jóság-

talán Nemes emberek, kiknek Jobbágyok-is nem fizethet, az Egyházi rendeknek való fizetésből magokat ki ne vonnyák, és ha ki nem többet, mint egy parasztember tartozzanak fizetni, sub poena florenorum 12 [AC 235]. 1769: Nem leszen szabad Jobbágyoknak és jóságtalan Embereknek a Falu Erdejeből foglalni foglalásának ell vetele és három forint buntetes alatt [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1817: Bíró Dávid kérésére megtekéntette a becsületes falu azt, hogy jóságtalan szegény legény: visszaadá ismét az ő kegyelme számára mind maga nyiljába^a [Jenőfva Cs; RSzF 139. — ^aAz apóstól a falu által előbb elvett szénafüvet].

2. lakótelek nélküli; fară teren/loc de casă; ohne Grundstück. 1635: az Mihaly Vayda ky jeouetele uttan . . . az kory Fejedele(m) megh parancziolta hogy az ioszagtalan embereknek lako helyett agjanak hogy az szazlo alla szolgalianak rola [BLT 3 Czeydó Péter Szent Georgy^a (50) pp vall. — ^aCs].

Jóságú kellemes illatú, illatos; cu miros plăcut, bine-mirositor, parfumat; wohlriechend, duftend. 1745: én . . . szegény néhai kedves fiam meg hidegedett teteme körül szorgalmatoskodtam, testinek egész béborítására hosszú párnát készítettem . . . mely párnákat töltötték meg ő kegyelmek az következő jóságú kertbéli füvekkel; úgymint: mirhával, asszú rózsával, majorránnával, ispinkinárttal, székfűvel, bisziókkal [Ne; DanielAd. Daniel István lev.]. 1779: ezt mondá Váradi az a beszéd N(a)tságos Aszszonyom hogy Felfalun egy tudományos aszszonnyal kitisnáltotta Ntsgod az Ur képét s. — v. Ember ganéjbol, a Székelly Ferentzt pedig Viaszbol és az az Boszorkány . . . az Ur Képének ezt mondotta . . . illyen lágy légyen s így né árthassan senkinek Ntsgod, s illyen bűdös légyen, a másiknak pedig tudniillik a Székelly Ferentz képének . . . azt mondotta te pedig ollyan kedves, és jó szagu légy mint mint (igy!) amiből vagy csinálva [Ks özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druzsiana (61) vall.].

Jóságú vmilyen jósággal/vagyonnal rendelkező; cu avere; über ein Gut/Vermögen verfügend. 1662: Bethlen Gábor Catharina hozatása^a előtt sokszor nékiek Rákóczi Györgyöt commendálta, minthogy az eszes, okos, méltóságos magyar személy, s minthogy nagy értékű, nagy jóságú s arra legérdemesebb személy volna az egész magyarság közt [SKr 130—1. — ^aBethlen Gábor feleségének, Brandenburgi Katalinnak Erdélybe hozatala].

Jósándék jóindulat; bunăvoință; Gutmütigkeit. 1830: a Maiszter jo szándikból akar adni egy par Csismat [Kv; KovCLEv.].

Szk: ~kal van vkihez jóindulattal van vki iránt. 1598: mutassa minden kegelmessigit hozzaioik minden io zandikal kegelmessiguel uolt hozzaioik [BálLt 51 Kowachoczy János nyil.].

Jósánta 1. vkinek jóakarata/indulata; bunăvoință a cuiva; js Gutmütigkeit/gesinntheit. 1731: kéntelenittek ő kegelme . . . kéri Türi^a Joseph Uramtol . . . ötven Magyar forintotok . . . ő kegelme is ezen jo Szántáért Türi Joseph Uramnak ad három helt quártás szánto földeket [Ne; DobLev. I/147. — ^aOlv.: Türi].

2. ~ból önként; de bună voie, benevol; freiwillig. 1748: a kire gyanu volt az említett el orzott lovak iránt, az ötet mint Sogorát vagy Attya fiát köszöntötte jo Szántából? [Kr; BfR III. 60/9]. 1759: nem hogy jó szántából ment volna Tit. Técsi János Uram az accordára, sőt mikor kezét akartunk tőle venni, busongva ki ment előttünk [Told. 79]. 1793: eztet nem minden kor io szántokból cselekedték [Mihályesd H; Ks 79. XXVI. 8 1/2]. 1820: Tötöriné Ifi Aszszany maga jo szántából adott egy egy pohár pálinkát [Aranyosrákos TA; JHb 48 Gán Juon (40) sz vall.]. 1871: ha mészbe az építkezés alkalmával hiányt szenvednők, jó szántából ígerte Nagy Sándor aa, hogy mészszel ellát [Búrjánosóbuda K; RAK 114].

jőszavú cu darul vorbirii; redefertig/gewandt. 1636: Menének az papok Dicsőszentmártonba püspök választani, és választák püspökké Dániel Bekét, magyar natiön való szép szál embert és jőszavú prédikátort, ki jámbor is volt [Kv; KvE 170 SB].

jőszérével biztosan, pontosan; sigur, (în mod) precis; sicher, genau. 1583: Leorinch, Peter kowach Zolgaia vallia, Zememmel latam hogy Gal kowach ky vgrek es az Santa kowach zolgaiaiat el weowe Nag Nehezen az zekerczet, es hozza chapa Mihaj kowachhoz ket kezbeol, halla(m) az hoppanast de Nem lathata(m) Io zerevel ha az feoldeon eske vagy az Mihai kowach karyan [Kv; TJK IV/1. 132]. 1591: Miklos deakne azzonio(m) vallia. Emlékezem arra hagi engemet Zeoch Balintne hiu vala be hozzaia, Jere be ugimond azzoniom zerezwnk bekeseget, de en azt nem tudom io zereuel kivel akartak zerzeni az bekeseget, es mi dolgok volt [Kv; TJK V/1. 126]. 1593: Bornemizsa Gergeli vram vallia: nem emlékezem Immar ara jo zeremel (!) ha harmaz hetuen f(ori)ntert zerzwe neki az zeoleot, vagi keuesebe [Kv; i. h. 389].

jőszerint jóformán, úgyszólván; ca să zic așa; sozusagen. 1653: Egykorban urunk^a mellé lengyel segítség ki érkezék Szucsáva alá. A Lupuj hada is elérkezvén, csak beállott a sánczba a vár alá a mieink csinálta sánczba, és a várat jó szerént körül vette sánczal [ETA I, 156 NSz. — II. Rákóczy György]. 1815: Tegnapi előtt estve olyan környül allasok között volt a Feleségem hogy tsak egy oráig valo eleteis bizonytalan volt lélegzete meg rövidült, és mint egy magán kívül láttatott lenni sörnyű (!) kínok között, annál fogva jo szerént nemis tudtam hogy vagyok [Asszonynépe AF; DobLev. V/975 Borberekli Iosef Dobolyi Sigmondhoz].

jőszerral 1. ? jó renddel; în ordine; in guter Ordnung. 1600: egy reze kegeteknek io zerral ide iüyon [Dés; DLT 264].

E kijegyzésben a szer 'felszerelés' jel-sel is értelmezhető. A ? erre a fenn-tartásra figyelmeztet.

2. jóformán, úgyszólván; ca să zic așa; sozusagen, so gut wie. 1600: Nyreo Mathe vallya ... ferfy rwhaban nem lattam az chymbalmosnet io zerral nemis esmerem | Andreas Beuchel Regius Judex Ciuitatis Coloswar fassus est az fenessy hegyen valo Zeoleoys penigh mellyk rezre Iutott zeoleo legyen Nem thwdom azt

sem thwdom Io zerral hol vagyon [Kv; TJK VI/1. 394, 434].

jőszivű 1. bun de/la inimă, cu inimă bună; gutherzig, herzensgut. 1794: elég gazdag az, a ki Joszivű Gazdagok drága szívességét bírja Ez az én Capitalisom [MNy XL, 220 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából]. 1823—1830: Talán ha élt volna^a, mikor fiat tanítottam, egy-egy lábosocska ételt adott volna annak fel a kollégyomba, mert igen jőszivű volt [FogE 280. — ^aAz emlékiró húga]. 1859: nagy szükségbe vagyok most is. a' mult fél-honapba egy joszivű vendéglősné szánakodásból ingyen adott kosztot [Mv; DE 2].

Szk: ~ vkihez. 1823—1830: Zejk János soha engemet nem látott volt addig, én sem ötet, mégis hozzám jőszivű volt [FogE 210].

2. nemeslelkű; generos, mährimios; edelherzig/sinnig. 1772: Nem religiositásért, hanem köz igazságért méltán fel indulhat a' jo szivu Biro, hagi inkább a' Novizás A. eő Excellentiája Malma emeltessék fellebb kár nélküli mint sem az én kisded Malmocskám tolláltassék, régi őss Malombeli jussom praejudiciumával, s nevezetes kárammal [Kük.; JHb LXVII/241]. 1780: A' menyti pap itt van, és lészén, légyen mind első, akár ki ... nekem mind egy. Ezt az egyet ohajtom, hogy légyen jo szivű ember és jo pap [Ne; Borb. II Kováts József rektorprof. nyil.]. 1794: bizonyos jo szivű Tagjai Consistoriumunknak Eklesiánkhoz valo buzgosagokból önként igérvén magokat arra, hogy a' Fő és V. Quártási Hivatalokat minden jutalom és fizetés nélkül fogják el viselni [Kv; SRE 300].

3. jóakarátú/szándékú; binevoitor; wohlwollend/ge-sinnt. 1805: Kedves Hugom Asszony! Ezek után is atyafiságos szeretetiben ajánlom magamat s maradok kedves Hugomasszonynak, igaz jőszivű vére: Daniel Elek, mpr [Somogyom KK; DanielAd. 401 Daniel Elek Petrichevich Horváth Ferencné P. Horváth Zsófiához].
◇ Szn: 1700: Joszivű Andras jobbágy [T; EMLt].

jőszivűl szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ lát szívesen lát; a primi cu dragă inimă; jn willkommen heißen. 1749: meny hozzája Bárdoson mert tudom jo szivűl lát [Ms; KvAkKt Mss 46].

jőszivűség bunátate de inimă; Gutherzigkeit, Herzensgüte. 1820: magamat Nagyságod tapasztalt Nagy Jó Szivűségében 's Kegyességében ajánlván [KLev.]. 1829: a T(ekintet)es Sogor Ureknak hozzám örökké meg mutatott jo szivűségeket meg halalni elégtelen vagyok [Asszonynépe AF; DobLev. V/1154 Zabolai Pál Kőkösi Dobolyi Sigmondhoz]. 1861: A' szomszédos szegény Kis Fenesi oláhok szekérrel viszik a' segély gabonát az O.Fenesieknek, 's valyon mi engednők magyarok Reformatusok, hogy az oláhok bennünket nemes joszivűségbe tul szárnyaljanak? [Gyalu K; RAK 65].

jóta kb. egy fikarcnyi/firkantás; (nici) o iotă, deloc; einen Pfifferling, um ein Iota. 1771: a' Lugosiánusok^a egy jótával sem bizonyították, hogy a' Sz. Benedeki há-tárhoz szakasztatott hely, valamellyik nével^b nevezetett volna [Fejér m.; DobLev. II/428. 10a. — ^aA Lugosi örökösök. ^bAz előzőkben említett Vadas vagy Szemere]. 1796: hogy azon Privilegium ... nem Törvényes, ezt az

All Peres olly világosan meg bizonyította, hogy ez elen sem a' . . . Torotzkaiak, sem pedig a Fell Peres egy jótátis szollani nem tud [Mv; TLev. 5/16. Transm. 92 tábl.].

jótáll felel/kezeskedik vkiért/vmiért; a garanta/cheză-sui pentru cineva/ceva; für jn/etw. einstehe/n/gutsagen. 1794: a' melly utolso 120. M.forintoknak maga rendes idejében csálhatatlanul leendő le fizetések iránt Mlgos Fő Insp. Curator B. Kemény Samuel és Grof Teleki Domokos Urak hogy jot állanak magokra méltóztattak vállalni [Kv; SRE 300]. 1810: ha az arendat(or) által a gabanákban . . . és gátokban kár történnék az iránt tartazik jot állani [Km; KmULev. 3]. 1816: (A ház) állandoságáról . . . jot állók [Mv; Told. 16]. 1831: meg győzöt a' Groff hogy semi bajad nem lesz jot ál érte [Kv; Pk 6]. 1849: Krizsán Máriát csak úgy fogadta bé Wendler úr, korcsomárosnének, ha én érette jot állandok, én jot is állottam [Kv; Végr. Vall. 8]. 1864: arra figyelmezt(é)m barátságosan hogy 8 nap alatt az m(i) illetőségünkötis fizesse ki külömb(en) a kedvetlen eshetőségekről jot ne(m) állók [Újszékely U; Pf].

jótállás kezesség; garanjie, chezăsie; Gutsstehung, Bürgschaft. 1846: A tegnapi napon velem közlett írományokat megolvassván . . . mulhatatlanul szükségesnek látom azt is belé tenni, hogy . . . a Zárgondnok B. Bornemisza János Iovain jóságain semmi felelet és tereh, cautio, vagy jot állás nem fenekelhet [Born. F. VIa br. Bornemisza Pál lev.].

jótállhat szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *magának* biztosra vehet vmit; a putea fi sigur de ceva; etw. für gewiß nehmen können. 1833: a' Gabana tudgyuk mely kevés az Országba, nem reménlhettyük, hogy szályon már is sokra hágott árra, inkább úgy láttuk, hogy minden nap hág és jot állhatunk magunknak, hogy mentől tovább megyünk, mind nőtön nő az árra [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

jótehetetlen szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *magával* ~ magatehetetlen; neputincios; hilflos. 1573 k.: Jmar mostan az hatalmas Jsten az w Jo voltabol meg h ostorozot, es Nagy Chapast vetot reyam az ghutta wtesnek myatta, w (!)^a Annira hogy magamal io tehetetlen vagyok [Kv; TJK III/3. 226b. — "Tollvétség wgy h.]. 1597: Balthasar Bidner . . . magaua io tehetetlen eozeug azzon [Kv; Szám. 7/I. 21]. 1605: Az Niomorult magokkal io tehetetlen zegenyeket az ket Ispotaly mester ozzak fel [Kv; TanJk I/1. 531]. 1683: akkor^a nem reménlettem, hogy . . . ilyen magammal jo tehetetle(n) erőtlenségre, venségre jussak [Torockó; Pk 2. — "1675-ben]. 1698: el nem hinne az ki az mi Falunkat nem latna; hogj mi mint el szegenyedtünk, hogj sok közöttünk magával jo tehetetlen csak ugj teng-leng közöttünk [M. becc AF; Told. 24]. 1765: Krisán Thóma vagy két hétig magával jo tehetetlen volt a veretés miatt [Marossztimre AF; Eszt-Mk Vall. 21]. 1821: Györgye Burgya azon verés mián egy heteknek (igy!) el folyásáig nem hogj Marháit pászorolhatta volna, sőt magával is éppen jo tehetetlen volt [Pettrilla H; JF 36 Prot. 5]. — Vö. a *jóltehetetlen* címszóval.

jótekonny binefacător; heilbringend, gesund. 1842: a jótekonny erős természet . . . győzött a nyavalya súlyán, huzamos üdö mulva fellábbadván [Szu; Ben.].

jótekonyság jótétemény; binefacere; Wohltat. 1850: akkor midőn pénzt, és gabonát adtam szükségekbe segitettem, de azok az jótekonyságok felyedékenységre jöttek [Nagylak AF; DobLev. V/1282 Dobolyi Bálint kérv.].

jótermetű szép termetű; bine făcut, zdraván; wohlge-wachsen/gebildet, von schönem Wuchs. 1619: (A persiai követ) Ő maga jótermetű, öszébe elegyedett ember [BTN^a 268].

jótét 1. jótétemény; binefacere, fapťá bunä; Wohltat. 1570: Erzebet Terek Dienesneh, Ezt vallyah hogy ez ely mwlt hetfén Regwel . . . hallot az haztayan zaygast es hallotta az keozbe Thakacz Andrasne zawat hogy ezt Mongia volt, Ennye Jo tetemre ezt kelle en velem chelekednetek, sok Jot chelekettem en veletek [Kv; TJK III/2. 94]. 1610: kotottem eo kegimenek az megh neuzet retett . . . az eo kegme velönk ualo io tetiert [Tövis AF; BálLt 62]. 1653: Bástá . . . mond: Meglássátok azt, hogy jótétemért megtréfálátok; de én is esztendőre adok néktek oly pohárt igen jó teli mértékkel, hogy meg nem ihatjátok [ETA I, 59 NSz]. 1656 k.: Nám Masok is örülnek az Nagod kglmes jo titinek, ne maradgiok énis kglmes Uram csak illyen szomoruvan [Ks 42. C. 9. u. Cseffey László supl.]. 1723: Sok Sima szavaival s informatioival fedezték bé magok insolentiajokat, io Tétünket illyenkel hálálván [Hátszeg; Ks 83 Csulay Imre lev.]. 1745: az I. jámbor Gazda aszszonját haládatlanul jótetiért gonosszal fizetvén, feles edgiemását . . . ellop-ta [Torda; TJKt II. 94]. — L. még ÁrÉ 56; BTN^a 60; ETA I, 85.

2. jóhiszemű cselekedet; fapťá de bunä-credință; auf-richtige/gutgläubige Tat. 1693: A Relicta Repical, es aszt mondgia, hogy en nem tartozom megh fizetni mert en jo tetemből cselekedtem, ä mit cselekedtem [Ne; DobLev. I/38. 13].

jótétel jótétemény; binefacere, fapťá bunä; Wohltat. 1619: Én szómmal ird meg uradnak^a, hogy én az Istenért kérem, emlékezzék meg az hatalmas császárnak véle való sok jótételéről, ne várja reä az hatalmas császár szablyáját, adja meg Jenöt [BTN^a 255. — "Bethlen Gábornak]. 1662: még a vadakat is ember magához szelidítheti jótételével [SKr 461]. 1742: Mind ezen sok rend-beli loakaratt is jótételeit a' Mlgs Itilömester Urnak . . . recognoscálo [Marossztkirály AF; Incz. X. 6b]. 1753/1781: Kuun Miklos . . . a mostoha attyát kérte erőssen, hogy nékie a Császártól gratiat a haza jövetelre nyerne, és intercedalna érette^a, kit is Josika Imre vr végben vitt, vgy hallottam hogy ezen jó tételért adta volna a mint adta, a meg nevezett portioikat által Kun Miklós vr a mostoha attyának [Renget H; JHb LXXI/3. 279 — "Kurucsága miatt]. 1762: ezen jokat tselekedte légien az I. az A. edes Anyyával, nem hogy . . . meg közzenné azon jó tételt annak, hanem . . . tsak éppen azért perel, hogy miért temetdtem el az Anyyát [Torda; TJKt V. 78].

Sz. 1581: Pal deaknak felseged wtan en Jol teott Em-bere voltam de felsegedet meg keowetem hallottam hogy Jo tetelert nem kel Jot varni [Gyf; Törzs. Szentpáli Kor-nis Mihály Báthory Istvánhoz].

jótétemény jócselekedet/tett; binefacere, faptă bună; Gut/Wohltat. 1614: enis igyekezem azon hogy telljes ele-temben, halado szolgálja legiek kegteknek, ezbelj io ti-temjniert [Ks I Kornis Zsigmond lev.]. 1643: Az Hatal-mas Vr Isten pediglen czelekwddie megh hogy az Nagod io kedvebwł valo adakozsának hazna áldással terjen Na-godra, hog<i minde>nkor mindenkől mind(en) io ti-teminniel Nagod bwweolkeodhessik [Dés; DLt 408]. 1699: Tettzett a' T. Consistorium(na)k, hogy a Mélt. Aszszony Hallér Istvánné Aszszonyom kegies jó téteme-nyeről Eoclánkhöz s Collegiumunkhoz emlékezetes írá-sunk legjen [Kv; SRE 62]. 1779: Pdus Muntyan Iliszie meg fontolván sok Jo Téteményeit, melyeket velle a praeti(ulált) Ur Tett, és most is Tészen, meg gondolván azt is hogy az Apjával is sok Jott Tettek, maga is meg akarna Aszszonynépen nyomulni, örökösödni [Asszszonynépe AF; DobLev. III/537. 1a]. 1788: paran-tsoljan Isten a Nsgtok Mlgos vri Hazának kívánatos bé-kességet s állandó egészséget, hogy a földnek sirját Öröm-(m)el költhessék és szokott jo tétemények(ne)k szüneti ne legyen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1823: ed-digis, ettceris máttzoris, igen sok féle színű Atyafiságok-kal, jo téteményeikkel és segítségekkel éltem [Mocsolya Sz; Somb. II].

jóváhagy a aproba; genehmigen, bewilligen. 1561: Az w fellywl meg irt rendeléseket és articulusokat Jowa hat-twk dichirtwk meg erőssítettwk [Kv; ÖCart.]. 1570: Az Eppel Janos Safar polgar keolcegerél azt Mongyak eo k. hogy az zam veoweo vrain Jol megh hantak vetetek, Az My Illet keolchegebe Es Meltan leot, azt Beh veottek, varoswlis Jowa hattak, Az my Nem meltan keolt eli azt megh kewannyak Theole [Kv; TanJk V/3. 6a]. 1598: Az bechysek el menenek velünk oda az hul en nekem buzam vala az Kis Antochy (?) Mihaly hazához, fel haghanak megh latak az búzat Joúa hagiak, hogy Jo buza megh bechillek, egy egy forinton hagiak eődte fel kalongyaia-ra [UszT 13/38]. 1711: Az szanto földeket mind az ha-rom Hatarokba I(ste)nesen el intezen, magok is jova hagván, és Sorsokra vetven az osztozo Atyafiak közöt a Sors hozta . . . harom reszre [A.csernátón Hsz; BLev.]. 1712: az Nemes Ország deliberatuma ellen nem reluctáltunk, hanem azt jóvá hadtuk [Torockó; TLev. 13/1].

jóváhagyás approbare; Genehmigung, Bewilligung. 1810: Commissariusok . . . jóvá hagyása nélkül nem szabad tenni [Kv; ACSzám. 10]. 1830: erre nézve Méltoztatott ő Felsőge . . . Decretuma által azt parantsolni, hogy a' Hazai Törvények által az exequitiok (!) dol-gára nézve ki szabott norma szoros meg tartás végett oly hozzá ádással hirdetessék ki, hogy ennek utánna a' exe-quotarok (!) az exequutio folyamatyában ne talám az ök jóvá hagyásokból esendő hibáikról felelni kötelesek lesznek [Kv; Borb. II gub.]. 1857: én ebbe a' Tekintetes vr jóvá hagyása nélkül nem egyeztem [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

jóváhagyatik a fi aprobat; genehmigt/bewilligt wer-den. 1794: (A) Consistoriumnak feles Tagjai keresték meg az iránt a' Domest. Consistoriumot, hogy a' Vár-ban benn lakoknak légyen azon Jussok és szabadságok hogy a magok halottjaikat a' belső Templomban vitet-hessék utolsó tisztességek meg adása véget, ezen kíván-ság jóvá hagyatott és meg engedtetett [Kv; SRE 515].

jóváhagyattatik a fi aprobat; bewilligt/genehmigt werden lassen. 1794: Tiszt. Professor Bodoki Iosef Uram jelenté hogy a' Deákok a' temetésekre egy egy ga-rasért az eddig valo szokás szerént nem örömet kíván-nának menni illendőnek láttzik hogy . két garas adattassék egynek. Közönségesen jóvá hagyattatott ezen feltétel [Kv; SRE 295].

jóvátesz 1. megtérít; a repara (o pagubă); (wieder) gutmachen, (rück)erstaten. 1708: Polgári Gábor . az maga késedelmességéért, és el vesztegléséért, Vasba(n), és Lánczba(n) mind addig dolgozzék, valamig vagi az Város Magistrátussa az iránt valo kárt ő Császári Ma-jestássának jóvá teszi, vagi elégséges Cautiot állít [Kv; KvLt I/194].

2. átv helyrehoz; a repara/índrepta (o greșeală); (wieder)gutmachen, zurechtbringen. 1811: Hogy az el követett hibát tegyük jóvá . . . építünk Templomot [ÁrÉ 165]. 1819: Nagy Sándor — Impraegnálnván Halász Su-sánnát, és attol gyermeke is születvén ezen hibáját azzal tette jóvá: hogy az impraegnált személyen törvényes Há-zassági életre kívánt lépni [Dés; REAk 31].

jóvért nemes fajta/vérű; pürsinge, de rasă pură; edel, von edlem Blut. XVIII. sz. eleje: Az ki azért a Ménas tár-sásra adgya elméjét . . . Mén Lovat igyekezék elsőben is Szépet, nagyot és jó vért Szerezni mert inkább fajzik minden féle állat a Bakjára, mint a Nostinyire [JHb 17/10 lőtartási ut.].

jóvolta 1. jósága vkinek/vminek; bunátate a cuiva/cer-va; js/einer Sache Gültigkeit/Gutheit. 1608: de hogy az eo kegme hozzank valo atyafisagos io voltat tellyes-sigget halaadatlanul ne vegywk . . . attuk eo kegnek [Kv; JHb XXVI/49]. 1655: Urunk ő nagysága onnat ha-za szállván hadaival, Istennek a győzedelemért nagy há-lákat ada, egy bizonyos napot rendelvén arra, hogy or-szágszerte minden rend a templomba felgyűljön kétszer, és legyen praedicatio és háladás az Úrnak minden jó-voltáért, hogy a rút veszedelmet jóvoltából elfordította rollunk [ETA I, 159—60 NSz]. 1702: Melly hozzánk gyámoltalan hiveihez meg mutando jóvoltáért Felső- és Kegyelmes Császárunknak miis ez élet szerént Is-tentől erőt, hatalmat, Birodalmat, országlást, békessé-get, és tsendességet kívánunk [Torockó; TLev. 4/3. 3a]. 1758: Egyébféle betegséget soha sem kóstitlam . . . hi-deglelésen kívül; hanem 16 esztendő koromban voltam pleuritisben . . . Akkor közel voltam az halálhoz, de Is-ten ő szent felsége a természetnek jóvolta által meggyó-gyita [RettE 78].

Szk: vkinek a ~ból. 1542: Az Vrysten az ew zenth jo volthabol tarcha meg the k: nag sok jo ezthendeyg [Fog.; LevT I, 19 Daczo Mathe es Olah Balas Maylath Gaborhoz, Fog. vára urához]. 1653: A mi egieb iokal az

isten latogatot ingien ualo kgmes io úoltabol, azokbolis kerem fiamat hogi az houa mit hagiok keresztien kötelesege szerint, mindenek meg agia [JHbK XLII/3. Kovacsoczy Zsuzsánna végr.]. 1736: az nagy jó Isten felgerjeszte némely szent hitekhez buzgó erdélyi lelkeket, vgy hogy ma Isten jövótából annyi fundatiot tettek, hogy .. bővön vannak fundálva az clericusok (így!) [MetTr 423—4]. 1857: égy hétig hevertem ágyba reomatismusos hidegleléssel; de már aztis meg láboltam Isten jo veltából [Dés; Újf. 2 id. Pataki Dániel lev.].

2. *becsm* jómadár/pipa volta vkinek; fapdul de a fi poamá buná; das Wesen js als sauberer/loser Vogel, lokkerer Zeisig. 1572: az Annja^a egy lewelet vezen Eleh Mond hogy te Bestie Ihol meg vagion Minden Jo voltod Irwa fely kwldeom vradnad, Mert tegnapi ket latoral talaltalak hogi It yzol vala [Kv; TJK III/3. 18. — "Ledér leányához].

józan I. mn 1. treaz; nüchtern. 1574: Minden kapun Minden Nap egy egy tyzed Eoryzzen Towaba senky keozzwlek keowetes nelkwl ely Ne tawozzek az kapurol .. Towaba hogy lozanok legienek vigazzanak [Kv; TanJk V/3. 103a]. 1763: Baroti Sámuel Uram részeg volté ? vagy pedig Jozon volt ? [Mv; Told. 33/29 vk]. 1767: tudom mikor ittas hogy moszlagos ember, mikor pedig józan nem tapasztaltam [Majos MT; i. h. 26/5]. 1772: Dancs Ignát józan vala, de az többi igaz hogy ittasok valának [Szentlászló TA; TL. Vask Von (50) jv vall.]. 1812: Mitsoda életü jözoné vagy iszákonyos volt ? [Kézdizsütlelek Hsz; HSzJP]. 1827: Néhai Dobolyi István ur többször volt részeg fővel mint jözonon bizonyoson tudom, és tsak halálát meg előző hosszas betegségiben látván halálát közelíteni kezdett jözonobb lenni [Koppánd AF; DobLev. V/1109 Illye Juon hel batrin (70) zs vall.].

Szk: ~ *korában*. 1747: Jozon korában ... mindenekkel nyájassággal élt Csimponjer David [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1763: sem a' Fassio tenorát, sem a' Contractust nem tudta, nem tsak az ittasságaért, hanem jözon korában, máig sem tudja, miben légyen ez a' dolog [Mv; Told. 33/26]. 1829: Andorka Josef ... jözankorában alamszta, és mord tekintétü; ittas korában káronkodo [DLt 1042 nyomt.]. * ~ *óra*. 1580: eo kegmeke tanachywl gywlylenek Rea Iozan orara Regwel, es visgallyak megh az varas Zabadsagat minde(n) rendekről [Kv; TanJk V/3. 210a].

2. mértékletes, mértéktartó; cumpátat, moderat; mäßig, maßhaltend. 1578: ha penig Iambor Iozan es wygiazoz zemelyeket talal eo kegmeke ... ellent nem tartnak benne Erre is penig eo kegmeke wygiaztasso(n) hogy . korchiomara ne Iarianak, mint hogy ekeidig giakorlot-tak az czegert [Kv; TanJk V/3. 159c]. 1662: a jó magist-rátusban e kívántatik, hogy mértékletes legyen mind éte-lében, mind italában, s mind öltözetiben s egyéb magavi-selésében . Azt jelenti Salamon, hogy az ő anyja tanúságu adta s hagyta volt neki ... hogy józan legyen s ne tobzódó [SKr 693]. 1796: az Exponens egy tiszta életü jözan és jámbor embernek esmertem, akiről kép-zelni sem lehet hogy egy olyan feslet erkölcsü Személy-hez adta volna magát [Déva; Ks 101].

Szk: ~ *élet*. 1662: Azminthogy pedig maga igen jó-zan és mértékletes életet szeretne és követne, úgy mások-ban is ... nagy józan életet kíván vala [SKr 293]. 1679/

1681: Udvarbiro Vramis ... kegyes es Tiszta józan ele-teb(en) peldat adgyon [Vh; VhU 668]. 1790: A le tett hite szerént mind azokat megtartsa, ki vált a jözon életet [Drassó AF; TSb 24]. — L. még CsVh 106; Csetri, Kő-rösi 12 * ~ *életü*. 1662: De ezt, hogy igen kedvekereső, jözan életü, tudós, istenfélő ... volna, gyakrabban ma-gok mellett tartják vala [SKr 196]. 1819: néhai Rákosi Boldisár jözan életü jámbor emberséges ember volt a ki a maga kolosvári borát betsületesen meg itta [Kv; Pk 2]. 1826: Minden a' ki a kalandos czéhban bé akar állani ... megkívántatik, hogy józan, jámbor életü, jo hirü, tisztességes és becsületes jó magaviseletü ember legyen [EM XI, 373 a külközép-utcai Kalandos-társaság art.].

3. elfogulatlan, tárgyilagoss; impartial, obiectiv; un-(vor)ingenommen/beteiligt | higgadt, megfontolt; calm, chibzuit; bedachtsam, überlegt. 1662: nem türhet-vén el a jözan tudományt ... humorunk szerént magok-alkalmaztatókon kapdostunk inkább [SKr 715]. 1765: ezen fatensek fassioinak hitelt adni, és annak valóságát bizonyítani éppen nem engedi a jözon okosság [Torda; TJKt V. 290]. 1784: a' jözon okoskodas és az egyenes lelkü Biro nem is itelhet arendat hanem tsak azt itélheti hogy ha mit a' jöszágból magam hasznára fordítottam annak adjam meg az árrát [Msz; MbK XI. 71]. 1807: jó-zanobb gondolkodásra ... fog térítettni [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1816: Kigyelmetekis jöza-nabb megfontoláslból az előre véghez vitt Törvénytelen te-lekedeteknek valamely Törvényes szint kívánvan fes-teni ... az előre elfoglalt Marha legelő helyet azzal a magak ki Nyilatkoztatásokkal kéretek fel, hogy ha azt az Exponens Közönség nem remittalna, ezen esetben Törvény uttanyis kezek alá venni el nem mulattýák [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék asszesszora nyil.].

Szk: ~ *életü* megfontolt életvitelü. 1765: jözan életü Jffiuak ... nem itilljük, hanem futo eszünek [Bodok Hsz; HSzJP St. Bjrnád (23) jv vall.]. * ~ *elmével* higgadt észsel. 1700: Mint hogi Rationista Uramék Ratiojok bé adásáb(an) valo késedelmek miatt, sok károkat vallott a' T. Ecclesia, melyet jözan elmével fel vévén, tettzett ő kglnek ... hogi ennekutanna minden Rationisták a' mi-kor a' T. Consistoriumtot tisztek iránt butsuznak edgy-szer s — mind Ratiojokat is ugjan akkor adgiak be a' T. Consistorium(na)k [SRE 65].

4. *átv* kb. tiszta; curat, rein, klar. 1849: Nem a kötelesség — hanem a becsület jözon érzése követke-zésül szollitom még mostan föl magát, s emlékeztetni kí-vánom ... szoros kötelevele 3ik pontja alatti kötelezésé-re [Csapó KK; DobLev. V/1275 Wízy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

Szk: ~ *elmével*. 1608: Annak okairt mosta(n) még az vr Jsten egissiget adot, s iob ennekem ioza(n) Elmiuel gondolkodno(m) az En utolso dolgaimnak io moggiaual ualo re(n)delise fölöl [Kv; RDL I. 84 Tölcséres Ádám kezével]. 1719: En Orbay Szeki Imecs-falvi^a Imecs Mátyás Sullyos nyavallyakott szenvedek, de lelkem-ben csendes es jözon elmével vagyok [Borb. II. — "Hsz"]. 1816: mi előttünk jelen lévén a Tövisi Gergely Felesége Finta Anna Aszszony, ép es jözon elmével tön ilyen va-lamást, és végre egy Testamentaria dispositiot [Asz; Borb. I] * ~ *eszén* (van). 1604: En garda gabor Noha testemben betegh vagiok, de lelkemben eges-seges es iozan ezemenis leuen Tezek azert az en iauaym-

rol . ilien testamentomot [Halmágy NK; JHb XVI/50].

5. átv éber; vigilant, treaz; wachsam. 1718: illj esős időben á Malomra éjfel nappali jozan Provisio kel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

◇ Szn. 1602: Józon Benedek (szab). Józon Albert (jb) [Martonos Hsz; Barabás, SzO V, 186]. 1614: Jozan Benedek (ppix). Jozan Gergely (jb). Jozan Jstván (jb). Jozan Albert (jb) [uo.; BethU 351—2]. 1668: Iozan Janos [Nyújtód Hsz; HSzjP].

II. *fn* ~ában józan állapotában; in stare(a sa) de trezie; in seiner/ihrer Nüchternheit. 1600: Barassay Mathyas varos eskeott zolgaya vallya, Soha Iozanaban Darabos Janosnak Kis Caspar es felesége ellen semmy-nemeeo Zydalmott nem hallott, de rezegeben ... Jakab deak kvrwayanak Zitta Kis Casparnet [Kv; TJK VI/1. 515].

III. *hsz* józanon, józanul; treaz, in (stare de) trezie; nüchtern. 1800: a' midőn haza mentem Gazdámot jozon láttam [Kvh; HSzjP Bartok Anna Kézdi Szt. Lélek (19) szolgáló vall.].

Ha. 1714: józon [Ne; DobLev. I/85]. 1741/1745: józon [Kv; Told. 18]. 1761: jozon [Koronka MT; i. h. 26]. 1763: jozon [Kv; KvRLt VII. 23]. 1772: jozon [Ikafva Hsz; HSzjP]. 1814: jozon [Sszgy; i. h.] | józon [Banyica K; BfR 117/1]. 1817: jozon [K; KLev.]. 1842: jozon [A.torja Hsz; i. h. Bardocz Páll pp és Márton Ignázt (62) vall.].

józanodik kijózanodik; a se trezi din betje; sich ernüchtern. 1586: Barbara Lakatos Ianosne Vallia, Megh hagiak a' leghenieknék hogy Leorinczet a Mihelbe vigiek, de semmi keppen Nem Akaria Vala Leorincz vichorgatta fogat, de vgia(n) be toliak Iozanodny a Mihelbe [Kv; TJK IV/1. 545].

józanon 1. józan állapotban; treaz, in (stare de) trezie; nüchtern. 1717: tudom, hogy mikor részeg mindeneket bajra hiv Becski Ura(m) ... azt is tudom egy alkalmazással hogy Dobai Ura(m) ebédre hivta Becski Uramat s össze veszet Rettegi Urammal és más nap jozanon bajra hivta ki ő kgylmét [M.köblös SzD; RLt Pataki Sámuel (40) ns vall.]. 1758: Az utrizált Tisztartó az házbon bé ment jozonon es mikor az hazbol ki jöt az Lábán alig álhatott résesége miatt s vgy tántorgot [O.kocsárd KK; Ks 8. XXIII]. 1767: rendeletlen (!) indulatu embernek tudom lenni Moldován Andrét mind ittason mind pedig jozanon [Majos MT; Told. 26/5]. 1819: a' Decan ... az halattas Házoknál idején jelenjék még . tisztességesen fel öltözve jelenjen meg jozanon [Kv; MészCLEv.]. 1827: Nehai Dobolyi István ur ... többször volt részeg fővel mint jozonon [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109]. 1839: részegen vagy jozanon ... foglalatoskodott ? [Dés; DLT 20 vk]. — L. még EM XI, 224.

2. megfontoltan; chibzuit, cumpănit; überlegt, besonnen. 1577: keryk azert eo kegmek Byro vramat hogy az waras penze(n) tarchion oly zolgakat kik az varasnak hwen zorgalmatoson Iozanon es Io embersegel zolgalyanak [Kv; TanJk V/3. 141a]. 1662: ha ki ugyan valójában megtekintí vala a környülálló dolgokat, és ugyan józanon gondolkodhatik vala felőle, könnyen általláthatná csak abbul is a következendő veszélyeket [SKr 306]. 1737: azon földnek határozásáról jozanon beszélgetvén, meg egyezet akaratból így határo-

zák meg [Berz. 15. XXXIV/11]. 1774: Nehai Providus Thoma Dragánt ki ? hol miképpen üttötte ... jozanon szászándékal kívántaé ötet halalasan ütni ? [Matskási lt I. XVII]. 1787: ha jozonon gondolora vétetődik a Fateneknek Fassiojok ... tsupán tsak temondán fundáltatik [Martonfva Hsz; HSzjP]. 1862: nehogy ebben^a történhető halálkozásunk esetével a hátra maradtott félnek, leg kevésbe is háboríttatása történjen; jozanon gondolkodva, ép elmével teszünk ... vég rendeletet [Kv; Végr. — ^a A szóban forgó vagyónban]. — L. még VKp 162—3.

józsánság 1. józan lét; trezie; Nüchternheit. 1581: Az kapuknak őrzessere eo kegmek vyssletesse(n) io modo(n) gondot ... Az drabantokat penigh kenzerchynek zorgalmatos vigyazásra es Iozonsagra [Kv; TanJk V/3. 242a]. 1600: Megh ertettek eo kgmek biro vramtol az eo kgme kerezteny modo(n) valo Jsteny felelemre, es tizteletre valo Ammonitioiat kewantatik felette igen az iozsansaghis mindenek felet Tetczyk azert hogy ... megh tiltodgyek kywaltkeppen az echakanak Jdejen valo rezegeskedes [Kv; i. h. I/1. 353].

2. mértékletesség; cumpătare, moderatie; Mäßigkeit. 1775: nem tapasztaltam az egi Joságnál, Jámbozságnál, Jozonságnál egyebet [Szentkatolna Hsz; HSzjP].

józsantalanság szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ban viseli magát kb. az ivásban mértékletlenkedik/szertelenkedik; a se deda betje; sich unmäßig/maßlos/zügellos benehmen. 1583: Elseoben vezik eo kgmek varosul minden Rendbely zolgaknak Nag zabatlansagokat, kerik azert eo kmeket Thanachul hog megh Inchek eoket ... De feo keppen az Trombitast inchek meg eo kgmek Mert feyenkent lattiak Minemeeo Iozantalansagba Visely magat, Menniegzeoben se Mennyen kweombe(n) hane(m) ha hiak, Amikoron penig el hiak, oly gondwiseleót es vigiazot haggion az Toronyban hog az eo tiztiben az varosnak vezedelmenekwl larhasson el [Kv; TanJk V/3. 270b].

jő, jön 1. a veni; kommen, sich nähern. 1570: Erzebet Dabo Thamasne, Ma hogy Jew volt az piachrol haza fele, fekete Mathene be hytta hazahoz [Kv; TJK III/2. 70]. 1574: Barany Pal, Zas Andras tèmeswary Andras azt valliak hogy Nemely Nap egy vasarnapon ky leot Adam az varga lazlo hazatwl ... Es aggia Agoston Melle Magat, Mykor egymass mellet leonek volt, Eok hallotak valamý feddeodest keoztek vgy veottheek ezeket hogi egybe haborotak [Kv; TJK III/3. 345]. 1590: Thwdom mert en az Predikattoral valem Ebeden, onnet Jeowenk vala ala, meg allek ott az Pribek haza alat, nezem vala hogy Jeonek az kereztel, hogy szinten ot az eo haza alat Jeonek vala vgy leowe az zazlohoz ... Az papirossotis latam hogy oda keozikbe(n) esek az pwska-bwl. mongia vala Ihol jeonek az erdeogeok [Szu; UszT]. 1631: enis uisza tekentek mondom enis, ne jőj Szantaj Uram nem uetet neked semmit Zilagi Janos [Mv; MvLT 290. 257b]. 1665: az elmolt Viragh Sokadalomkor iővünk vala haza Vasarhelyről egy nehanyan [Körispatak U; Pf]. 1732: latam Medgyes Janos Uramot hogy jő vala az uton le meztelen kardal s rutul szidgya vala Balog Sandort [Szentimre MT; BalLev.]. 1780: a Czigányok majd minden Nap részegen gyűnnek az Hajos Uttzábul [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: *arcul ~ reá szembe jön vele.* 1573: Matthe kowach Azt vallia hogy eo haza eleot wlt volt leh Azomba Zaygast hal . Altal Indul es chisar Ianos Archwl Ieo Rea homlokat teorly volt Kerdy my lelte Mond hogi am egy hitwan zas haita Zabo gergiet Az eo feiereol az enymre pattana az keo [Kv; Tjk III/3. 209]. 1574: Zeoch gergy Azt vallia hogi . fegweret kezebe veyz Megien az Aytora hogy Be Akar Menny az Ayton, Archwl Ieo egi Ember Rea Meztelen hegesteorrel [Kv; i. h. 357] * *szembe ~ szemből közeledik vki felé.* 1582: Vida Miklos Barat Peter zolgaia vallia, hogi chak latam hog' ereossen leó az lowal, es három Azzony Ieo vala Zembe velle [Kv; Tjk IV/1. 16]. 1745: akkor mingyárt Gyanoban estem felöllek hogy nem jo emberek, mint hogy enis gyalog ember lévén az utbol el tértek és hogy velem szemben az utban nem merite(ne)k jönni hanem távol el kerültenek [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1769: találok Andonia szimiont ismét velünk szembe jüni [Nagyercse MT; Told. 3a].

2. (a beszélőhöz) ide/eljön; a veni íncoace; hin/herkommen. 1570: Makaj Benedek vallia Lattha hogy . Zewch Demeteris ky Jew es kezd az lean vian kyalantany, hogy Jewy Masszer es megh adom az myth kers vala [Kv; Tjk III/2. 80]. 1599: kjalantani kezd az olah hogi Jeoiének, mert mind vizik az Juhot [UszT 14/19]. 1631: Hallotta(m) hogy mondotta Beóruetine Szekely Miklosnak edes lelkem akar mikor jeő te ide eyell, de ha Ania szült meztelen leszekis fel kelek es be bocziatalak hozam [Mv; MvLt 290. 47a]. 1703: az Gyekeiket azzal biszatom hogy vasárnapra Gyekeben jűsz | Kornis Sigmond bár erre az földre ne jűt volna mert ugy fel ijesztette eszt az népet hogy Szekere hátán vadnak [Gyeke K; Ks 96 Kornis István feleségéhez]. 1718: az Utrumb(an) fel tét major ház efel tajban . gyult meg kjalntani kezdek az falura hogy jűjjenek, erkezenek az emberek és az kertel le vonatam [Brányicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.]. 1725: a Feleségem . egjenesen gűjőn Mehre [ApLt 2 Apor Péter aláírásával]. 1750: szivem holnap ebédre győj ide [Zágon Hsz; Ks 98 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1832: Én a' Molnár Károly Ur képebe solemniter répellálok, ide ne jőjjön a' ki szereti az életét [Vártelek Sz; TGSz 59].

Szk: *csudájára ~.* 1619: Én megragadám az szekeret és az szekérnek az vasai kezembe maradának. Mintha vásárhelyi utcán volna, nagy sok ember kezd csudájára jöni, és urunk önagsága az parton áll vala [BTN² 221] * *feléje is nem/sem ~.* 1632: Hallotta(m) Pattantius lázlonetol hogi panazolkodua(n) neke(m) azt mondgia uala, edes Kis Andrasnem engemet az leani(m) megh utettek, megh utaltak . mar eők nekem csak felemis ne(m) jönek [Mv; MvLt 290. 107a]. 1655: mi helt értettem az budai vezer változását, midjárást irtam és moldovai kallarásoktúl küldeni akartam; de az moldovaiak felénk sem jönek [RákDiplÖ 253 Jac. Harsányi a fej-hez Konstantinápolyból]. 1807: Szekelly Mihally Uram . nekem maga panaszalta, hogy eleget adtam a Léanyomnak meg is felém sem jó [Sinfva TA; Borb. II Gombosi Péter (26) ns vall.]. 1828: Tkts Gál Miklos Uris, akit leg alább a sokadalomra vártam felém se jött [Mv; Pk 2] * *követségben/követségén ~.* 1579: Az 10 Aprily chükat peter zalot wala Nalam . kewettsegeben Iwt wolt búday basa hoz (!)^a [Kv; Szám. 1/XVIII. 11. — ^aElírás]. 1653: Ezenközben a kurtánság kettőt választá-

nak el ő magokban, hogy a mi hadunkhoz jőjjön követ-ségen [ETA I, 64 Nsz] * *soha affelé sem ~* soha érrefelé/ide nem jön el. 1710: mar Emberek gyalazatjára ugj nem hagjom ha nem megh készitétém mind adig sunjogok tiszt uramek utan noha Kiralj biro uram soha affele sem jot egiszernel többször akaris haragiaba jot vala oda [Szentkirály Cs; BCs].

3. (útításként) együtt tart/utazik vkivel; a veni cu cineva; mitgehen/fahren. 1593: hogy az florentiay koweteket Innet el wittek Makaj Janost ky az olaz kowetekel Jwt witte tordara zigjarto Daniel 2 lovon f — d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 102]. 1599: Masas Thamas Zolgaloia Cathalin azzony . vallja . engemet az testamentum tetelnek Jdejen keoldeottek Makraj Catalinert en el mentem vala hywam, es eo azt monda hogy nem Jeo mert eo nallanelkeol is el vegezhetik dolgokat az Jamborok [Kv; Tjk VI/1. 350]. 1604: Az Theórek Janos halála vtan mi(n)dgiart Czikba jeóúe en velem Gergely Marto(n), lo vennj [Úlke U; UszT 18/142 Michael Gergiy de Ilke vall.]. 1629: az Hertel Giör szekere egjűt iőt az teób masas szekerekkel [Mv; MvLt 290. 149a]. 1647: En megiek wala az erdeoben Marto(n) Mateis welem ieo uala [Csz; CsAlt F. 27. 1/13]. 1838: jön-ne őis vüllünk jární egyet [Dés; DL:]. 1840: Vizi István Urhoz így szolla: hová, meddig bátja, melyre úgy mondott győjjön nézzünk egy új helyett a kalaposok számára [Kvh; HSzjP].

4. vmerre/vmilyen irányban/irányból vmerre utazik; a veni spre/către/dinspre/din direcția; nach/aus einer Richtung fahren/kommen. 1573: Beke gergel . azt vallia hogi mykor Segeswarrol Ieouenek Meggies fele, hatwl erte Baly gergy kochiat [Kv; Tjk III/3. 270]. 1601: Keohalmy Pal vallia ez azzonys erkezek az Tabor feleol . le ewlwen eoys egy kevesnet mikor kerdekedet volna teollem melyre volna Job Coloswar fele Jeony vgy igazitam az eoswenyre [Kv; Tjk VI/1. 560]. 1711: ha karácson után találsz le jüni jűj Károly^a felé [Ks 96 Haller Gábor lev. Szentpálról (KK)]. — ^aNagykároly. 1728: En ā Havadról Széna csinálóból akkor jövök vala az el mult őszszel, mikor ē tājekán ā hol mostan vagjunk lövés esék [Hidvég Hsz; Mk I. I. Joan. Oláh (50) jb vall.]. 1792: elig tudék enis télnék idein ide gyüni, üveges hintoba kellett nekemis beteges állapotam mián gyüni [Szökefva KK; BálLt 1]. 1793: a Groffnének . . . Levelet vettem hogy a Vásárlást minél előbb bé külgyek . . a Szekér a mely bé mégyen erre felé jőjjön [Kraszna Sz; IB. Vay Ábrahám lev.]. 1851: még bányabüknél^a el setétettünk de Iosi lampást és viasz gyertyát vett, mind setébe jűttünk [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez. — ^aKvtól délre Felekkel tőszomszédos település].

Szk: *vkinek a hátán ~* vkinek a nyomában tart vhová. 1662: Ibrányi Mihály . azt állítja vala: hogy az nagy sok ellenség egész Váradig a hátakon fogna jöni, azért mentől futóbb löval élven, az harc helyéről estvétől fogva négy mérföldön Váradá tiz óra tájban érkezett vala éjszaka [SKr 175].

5. (fel)vonul; a veni în coloane (organizate); auf/anrücken. 1736: (Étkezéshez) az leányok az asszonyok előtt jötenek . , egy öreg rend szolga, mint egy hoptester lassan jött előtők | Fenesről penig s Bácsból és Jegenyéből az szegény együgyű catholicusok kereszt-zászlóval, processióval jötenek, mert Isten csudájára, annyi sok különb-különbféle vallások, üldözések között

is, noha földesurok is más vallásúak voltak, mégis ezek az faluk az apostoli római szent hitet állhatatosan megtartották [MetTr 324, 435].

6. *jöttést/jöttön/jövést* ~ a. rögvést indul ide (a beszélő/nyilatkozattevő irányába); a veni incoace imediat/in-datā; sofort her/hinrücken/kommen. 1596: Wrünk ö fge paranczolatlyat, hogy sietűe, feiek, Jozzagok vesztése alatt, minden Warmegye jötteen jöien, vitte Nouaiban^a, Horuat Ianos l. loüal . . d 50 [Kv; Szám. 6/XXI. 17. — ^aNovaj K]. 1613: Mint hogy bizonyos okokból az portara sietseggel kel boczatiannunk Haggiuk es serio parancziolliuk Ked(ne)k . . Jeotest ieioion ide hozzank, hogy kesedelemnelkwl indulhasso(n) [Törzs. fej.]. 1615: Hadgiuk es paranchiolliuk is serio kegteknek . . minden ember valaki hazankat, abban ualo jouait, felesaget, giermeket szereti . . minden hadi apparatussal fegiue-reuel, Elseuel megh indultuan, szep lassu ballagassal Maros Vasarhely fele, ki ki maga szemmelieben jwtest ieioien [i. h. fej.]. 1637: szalai Tamas . . iöteön iöt oda hozzank [Mv; MvLt 291. 100b]. 1659: ha ez levelünk el vételég Váradot előbbi urunk^a nem resignálta, avagy mindjárt nem resignálja, akármí kicsin akadályt tött legyen is fel, de Kegyelmetek se órát s napot ne várjon jötest jüjjen onnét [EOE XII, 213 fej. — ^aII. Rákóczi György. A követek]. 1662: Jöttejőnek vala az urak, főrendek az fejedelem udvarához látogatására s köszöntésére [SKr 207]. 1664: Ez orában érkezék bizonyos hírnök hogj ok vetetlen Estvere bé érkezik Taborunkb(a) a Fő Vezernek ujjab Kapucsi Passaja; Minekokaert bősülletire parantsoljuk Kgl(me)d . . ejjel nappal mindgarast jötest jüjjon Taborunkb(a) Országos gjulesre [WassLt fej.]. — b. sietve jön; a veni in grabā; sich beeilend kommen. 1653: Székely Móses . . Dévába Sigmondnak írta: hogy igen sietve mind a székelységet, s ha mi hada volna udvari hada is, küldje melléje, mert Bástá Enyednél volna, és jöttejő ide Fejérvár felé [ETA I, 67—8 NSz]. 1662: (A) fejedelem . . hogy im, maga is minden hadaival kiérkezett volna, mindjárt jövest-jőnének maga személye mellé táborba | Patakon létek alatt mindenfelől az evangelicus urak, főrendek, nemesek mindennap jöttejőnek vala udvarához | jöven híre, hogy a vezér Barcsai Ákossal s minden hadaival Lugas, Karánsebes tájára érkezett, és jöttejő-jőne a Vaskapu felé, hasznosabbnak itilé, hogy ő előzze meg ötet Vaskapuban az ellenséget, mintsem hogy megelőztessék azok-tul [SKr 181, 210, 519]. 1663: minden dögát elhagyván, jütest jüjjon személy szerint ki [TML II, 597 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. — c. kb. futótűzként terjed; a se räspindi cu iujeala fulgerului; verbreitet sich wie ein Lauffeuer. 1702: jöttejő jö bé az Hir hogy immár ma holnap funditus praedaltátnak mind városostól^a [Torocok; TLev. 4/3. 2a. — ^aA Thoroczka familia a szabadságukat kereső torockókat].

7. vmi (el)jut/érkezik vhová/vkihez; a sosi ceva undeva/la cineva; etw. zu jm gelangen/raten. 1581: az tanach wrak Engemet meg tartoztatanak es . . hitem alatt keotelezenek It feywarat lennem mind addig mig fel(segedj) Erteszere aggyak es valazzok Jw fel(segedj)teól [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály foly.]. 1587: Mind ket fel azt monda hogy onnat ollyan valozok Jeoth hogy ha az azzon Eppen fel veyz az ket zaz forinthat tehát az Eotwen haz Jobagyt cois eppen ky erezze kezebeol Vessele ni Ferencznek [Hada Sz; WLT]. 1674: onnen fellyül

kérdés jüt arról, fizettettette azon adosságh nemé [Kv; TJK VIII/11. 314]. 1741: ha nem akarnak obtemperalni jöjjen positivum mandatum a Melgos Gubernumbol akkor osztan kételenségbölis meg keletik lenni [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1753: Orbán Miklos Vitalis György és Antal Josef eő Kglmek nevek alatt jött vala falunkban egi Cursus, melyet a falu Gyülesibe fel olvasék [Altörja Hsz; Törzs. L. Mike (38) pp vall.]. 1820: a' Mlgs Itélő-Mester Ur pedig meg értvén honnan jött ezen paquet, le fejté tüstént külső boritékját [Mv; Pk 2].

Szk: *elébe/elönkbe* ~ (vmilyen ügy) vmely hivatalos fórum elé jut/kerül. 1765: Jöven előnkbe Nánási Andrásnak és Rátz Kalárának Hazasságbeli igen tövisses Causajok tapasztalta Vener. Consistoriumunk mind a két félnek igen ifjuji eretlen és egy mast meg nem értő alapotját [Kv; SRE 213]. 1841: Ha pedig valamely becsületes ifjú dékányok rend szerént való parancsolatjának nem engedne s azt violálná . . cum denaris 50 büntetessék, ha pedig ezen büntetésnek sem annualna s a nemes céh elejibe jönne a dolog és méltó lenne in pecuniam cum flor. hung. 1 büntessék [Dés; DFaz. 38] * *hir(e)* ~ a. vmilyen hír érkezik vhová/vkihez. 1687: Ez múlt őszel Hadnagy ur(am), hir jüven, az kapút fel vonatta, az Urunk eő Nga borai előtt [Szilágycseh; GramTr VIII]. 1732: az Aszony ő Nga es hugom Aszony . . innen ki mentenek mivel azon szomorú hírek^a jüve [Kv; Ks 99 Kornis Ferenc lev. — ^aA hűg férjének halálhíre]. 1757: az most el mult Karácson harmad napján hírnök jöven minékünk hogy az Springiek az mi Falunk Erdejére jötenek volna . . Sebesen a mi Erdőnkre kimentünk [Gergelyfája AF; BK sub nro 834]. — b. vkinek/vminek a híre eljut vhová/vkihez. 1574: Kalara az nehay Hegedws Mathene . . Az vey zamara azt vallya . . ky Ment volt . . az pap Battya latni Bereczoba, kinek oly híre Jeot volt hogy ely vittek az Tatarok [Kv; TJK III/3. 347]. 1602: Sala Istwanne kerte az en Uramat hogy az had megh veresenek hyre Jeowe hogy megh nissa az ladat vgy nita megh vram [Kv; TJK VI/1. 601]. 1779: Tordai Sámuel uram . . még idekedett is, hogy legelsőbb is az őkegyelme házába jött a békességnek híre, mert amely gyaloghadnagyot Kolozsvárról stafétán indítottak az őkegyelme házáan szállott meg [RettE 395] * *híre* ~ *fülebe* vminek a híre eljut vkihez. 1661: az Szom-szed hatalmas nemzetek(ne)k minden felől derekas kezületeknek is híre sürűden jöven fuleinkben . . szük-segesnek iteltük sem magunknak sem Kgtek(ne)k nem kedvezhetvén országul keves napok alatt valo consultatoria convocaltassuk [UssLt 33 fej.] * *kezebe/kezehez* ~ *kezehez* eljut/érkezik vmi. 1621: Tanaczul adattak volt eo kegmek enneke(m) Egy Com(m)issiot hogi az Directoroktól p(er)cipialnek 5. forintot, De abban az en kezemhez egi penz sem Jeot [Kv; Szám. 15b/IV. 31]. 1780: mihejesleg a pénz a kezemben jö mindjarast asztan tudositam edes Aszszony Anyámat [Kp III. 203 Újfalvi Sámuel édesanyjához]. 1803: el-multhatatlanul megkivántatik hogy meg-kerüllyen 's kezembe jöjjen [M. dellő TA; DobLev. IV/868] * *novellában* ~ újdonságtól/újságtól vminek a híre eljut vkihez. 1770: Novellában jött az is, hogy a török a közte lakó keresztényeknek impatálja, hogy nem triumphálhat a muszkan [RettE 233] * *panasz* ~ (*előnkbe/hozzánk*) panasz eljut vkinek a színe elé. 1588: sok panaz leő erreolis hogy sokan eoreoksegeket Seowenyeket gyepwyeket killieb vetik

az város feoldere es az vtakat zorossokat zorittiak [Kv; TanJk 1/1. 66]. 1592: sok panaz ieo hozzank hogy nem vgy elnek az mynth Nagod engetthe [Kv; ÖCLev.]. 1654: Töb parantsolatunkat erről ne varia hwseged mindeneket megh adgyon az szegensegnek, mert ha meghis panasz jeö előnkbe(n) felölle, bizonynyal el hidgye hwseged megh busul erette [IB. a fej. parancsa I. Bethlen Domokoshoz]. 1737: Míoltatól fogva a Tarló fel szabadúlt, igen sok panaszok jötenek előnkbe(e), hogj betsülletes atyánkfiainak marhájakat reggetik és taxallják [Dés; Jk 486a] * *panasz/panaszolkodás* ~ *red/vkire 'ua'* 1570: Az varga vrain dolga feleol Ig zoltak hogi vgi Arwlyak Myweket es oly arron aggyak hogi Az Beort eokis olchoban vezik, vgi hogi panaz Reaiok Neh Ieoen feletleb valo draga volta feleol [Kv; TanJk V/3. 11b]. 1589 k.: Tudom aztis hogy sokkar³ (!) kezdett vala az hatarban lenni es panaszolkodasis sok io vala az birora vgy gywte eoze az biro az varast [Sz; UszT. — ³Olv.: sok kár]. 1632: mindenfelé commissiót bocsátván ki ónagysága, hogy valahun falu földé vagy királyi föld taláztatik, hadviselő emberek lesznek, ott ilendő árán hely adassék nekik, mert ha többé panasz jü reám, fejedelmi hütemre mondam, hogy az bírókban vagy esküttekben akasztatok fel [Udvarfva MT; Barabás, SzO 366—7] * *átár hír* ~ *tatárbetörés* híre érkezik. 1621: 25 Die Octobris, Attunk Biro Vram Parancziollatiara az Tanatshazhoz Taraczkhöz ualo port, Mikor az Tatar hir jeot uolna, hir Leouesre ualot [Kv; Szám. 15b/VIII. 3] * *újság* ~ *újdonság/friss hír* érkezik. 1759: Ezen alkalmatossággal jött medicinae doctor Patáki Sámuel uramtól ez az újság is: Most ezek az újságok. A prussus Moraviába bement, Erfurdum nevű várost Thuringiában megvett [RettE 82] * *veszekedés* ~ *előnkbe veszekedés ügye* vmely hivatalos fórum elé jut/körül. 1697: Mint hogy Isten aldasabol Só Varadi Uramnak annyira meg szaporodtak hogy előnkbe nagy veszekedés jött az Templom beli szekek mia . . . Mentenek azért eö keglmek közonseges meg edgyező akarattal arra hogy meg egy rend szekek az szekek meg bővüllyenek [Sóvárád MT; MMatr. 210]. 8. vki (meg)érkezik/jön vhová; a sosi/veni cineva undeva; ankommen. 1547: Ez zewrzechth mohay Laios megy nem Akarya wala Allany . . . Annak wthanna magath megy Gondola Iewwe My hozank Az Segewsvary Sokadalomban . . . Jewwe Retthewny Mihaliel es Morgonday Ferrenchely. Ezewk elewth Jsmegy Bochiatta My Kezwknben Az tho helt [Sv; MNy XXXVI, 53]. 1566: Jwe En hoggaz meg az fywz kwthy Bal. Az En vram es Battany Jobaggy Gylwaj Mihal vram Jobagia [Szentmihálytelke K; BesztLt 12 Sebastianus Erdelyi Aulicus Regiae Ma(ies)t(a)t(is) a besz-i bíróhoz]. 1585: farkaslaki fanchiali ferencz Jeowe palffalwara az iktataskor [UszT Korondi Jacob Kowach jb vall.]. 1622: Zent Jmrehen az mely eöreóksegh feleöl perelnek Szep Jstuannal mostan, Tudom aztis hogj Zep Jstuan eö maga Jeöt uala Beczj Jmrehnj Czjato Peterrel eggiwt [Szentsimon Cs; BLt 3 Thomas Madár (32) col. vall.]. 1633: az Azoniys masnap oda az en hazamhoz gyuuu [Göc SzD; WassLt Ratony Anna Borbely Istvan felesége (40) ns vall.]. 1649: Vegerstük egész Czéhu, Hogy mikor Fejedelem Ur(un)k ö Nsga Városunk(ban) jóvend, az szükséghez képest valamelyik ifiú mesternek az Dekany parantsoland s nem tselekedné, tehát egész mesterséggel büntel-

tödyek minden engedelem nélkül [Kv; MészCLev.]. 1769: arra egyezének az emberek minthogy sokán jüttek volt oda hogy ne büntessék meg [Bögöz U; IB. Csáki János (58) jb vall.].

Sz. 1846: kupával jönn, fertáljal megy a betegség [JHb br. Jósika Jánosné gr. Csáky Rozália Jósika Samuhoz].

9. (had/haddal) be/vonul/érkezik vhová; (a veni/sosi cu armatá) undeva; (mit Heer) aufziehen/einrücken. 1600: miteöl fogwa Mihaly Vajda ez orszagban iwt | Az wayda magiar lovas hadanaksy io reze hozzank iw [Torda; DLt 263]. 1612: Forgacz mind Taborostol nagy hirtelen Ieoué városok alá [Kv; PLPr 27]. 1634: Az tudom hogi mikor Betlen gabor Fejedelmwnk Jöue özzel Tata-rokal Bathori Gabor Fejedelmwnk ellen ez orzagban Akkor itt az ket homorod mellett Nagy Rablast tönök az Tatarok [TSB 21]. 1667 u.: közönsiges hir hogy az Nimet erdelyben akart iwni [Kozárvár SzD; GramTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Beldi Pálhoz]. 1707: én haromszor Solicitaltam, hogi eö Nga hadgjon mas Hadakat itt(en) ugj Commendotis . . . de eö Nga neke(m) semmi valaszt maga nem adott, hanem Forgats Uramtol Eö Ngától izent eö Nga, hogy há Portas (?)^a jön az var ala annak fol ne adgjam de ha Darek erő jö ne vesztegessen se magamat sem az több bën valokat, hane(m) adgjam fel a' várat nints mit tenni [WassLt Jrsaj István volt szív-i ub vall. — ^aPortázó csapat?].

Sz. 1716: Kertész István szidalmazta ördög áttával teremtetével mondotta: Házába égetem az ördög adta teremtetete Sodomita fiát, ha Tatár jó, tatárrá leszek, megis boszzut állok rajta [MNy XXXVI, 269].

10. (vmilyen célból) ide/odaérkezik/jön; a veni/sosi incoace (cu un anumit scop); (mit irgendeiner Absicht) hingelangen/kommen. 1572: Markos Antal . . . vallya Seres Martonne Mond hogy My lele koma(m) azzon, Mond, Ne(m) tudom my lele a Labomat, Jm ne(m) Alhatok rea tanitya erre Seres Martonne hogy zedye(n) három Zemeten harom kapza foltot és főzze Meg a leüeuél Mossa a fayadalmas (!) helt es Az kapczat kösse rea, ha valaky hazahoz keereo kerny Jó Semmit Ne Aggion Neki [Kv; TJk III/3. 86c]. 1584: Zappanos Gergely vallya, Az feleségem Jeót vala a' piacra fa venny [Kv; TJk IV/1. 222]. 1596: az medeseri legeni az-zonyo(m) latnj ieött uolt, rezegh uala [Kadicsfva U; UszT 11/55 Catharina relicta quondam primipili Michaelis Nagy vall.]. 1604: Az medüe búkibe . . . mikor eöz kergetni jeöttek keoszileónk oda az tajra Szekel Moses ideyebe, megh fogtak s be hoztak [Kápolnásoláhfalu U; i. h. 18/103 Gregorius Andras (50) lib. vall.]. 1645: Jwttek ide Szwlkerekre aratni Katona Palne Azzonjom Szamara Sziluason^a lako Jobbagy [Szűkerék SzD; RLt O. 5 Teőreók Lóórucz (50) jb vall. — ^aA tőszomszédos Kecssetszilváson]. 1722: poljva kedviért Haricskát és egyéb Tavasz Gabonat kellett eddig Csépelletni, nem jünek az átkozottak résziben hogy csipellje(ne)k [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1791: A Győrtelki Vintzellér éppen ma volt itt és pénzért jött volt azon bé rakott helynek az árraért [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1805: a Kovatsok közül magokra Cziganykodni eleg gyüt de én el pirongattam őket [Torockó; TLev. 9/41].

Szk: *békességre* ~ *hozza* megbékélés céljából jön hozzá. 1728: azt tudam bizonyosan, hogy most Esztendeje . . . Ládámát meg lopta Mária mely Vászszon káramért is hozzám jüt békességre de én nem békéllettem

meg [F.árpás F; TKI BB. XIII/15 Juon Robul (45) j6 vall.] * *feredőre* ~. 1753/1781: Én jól ismértém az idős Kun Istvánt . . . , mikor a fejedelem Apafi Mihály a feredőre^a jött, a fejedelemmel is egy nehányszor láttam sétálni, és beszélni [Bozes H; JHb LXXI/3. 329. — ^aA híres algyógyi furdőre]. 1813: megkérdezték hová valo, akiis azt felele, hogy idegen faluból a feredőre jöt [Oltszem Hsz; HSzJP Málnási Török János felesége Kondor Éva (30) vall.] * *látoul* ~ látogatóba jön. 1801: a' mint maga Sándor Jantsi mondotta az Nénnyihoz Argya Évához látoul jött volt [Erdősztyörgy MT; WH. Nagy Dániel (37) szabad székeléi vall.] * *vendégségbe* ~. 1619: az én uram^a oly ember és oly fejedelem, hogy hq vendégségbe jó nagyságod, meg is tud vendégelni [BTN^a 260. — ^aBethlen Gábor].

Sz. 1645: ā fogoly maga vallotta maga feolel, hogy ā kire eo megh haragzik el arullya s hamissannis megh eskszik reaja, ha az Eordeogók taligan jeonenek-is a lelkejert [Kv; TJK VIII/4. 29].

11. vmely helységbe költözik/letelepszik; a se muta/stabili într-o localitate; in irgendeine Ortschaft übersiedeln. 1569: vagyon Negywen Ezteneye, mykor . . . Madarassra^a Jeottem vala akkor az három falunak gywlese vala az feketén . . . az Toth ferencz Rezet akkor Mutatak ky [Marossztykirály MT; VLT 7/692. — ^aMező-madaras MT]. 1572: Keore Iacab azt vallia hogy twgia Dorko azzony Baniay Eothues Myklosne Az vra halala vtan Jeot Ide ez varosra, Es az Lakatos Balint hazanal zalott, fekwtis otth hogi Beteges volt, Az vtan zerzetek volt Zabo Simonnak [Kv; TJK III/3. 47]. 1607: mostan vyolan Jeottem, es telepettem az varasra Deesre [Dés; DLt 299]. 1631: Kis Mihaly Magyar fratarol iwt vala feleső zouatra [A.szovát K; SLt R. 5 Deseo István (70) j6 vall.]. 1673: hallottam Tordan lako Dirincz Martontol hogy az ő Apja Dirunchi (!) Miklos Szovatroi jut Tordara Veres Janoshoz ot tartottak felis ugyan onnan hazasodot meg is [Torda; SLt R. 33]. 1720: Mikor és honnon jött volt ide a Sokszor említett Kerekes Thodor; azt nem tudom [M.újfalú K; Ks 25. V]. 1817: a' nemes Beke Uramék elejek Oláh kesziből ugyan tsak a' magok Lakó helyéről változtatták ide Lakásokat 's ezen Helyre a' hol most a' Helység vagyon, telepedtek meg, s annál fogva hogyt Oláh kesziből^a jöttek, a' köznép által Nemes keszinek vagy P. keszinek neveztetett [Peleszarvad Sz; EHA. — ^aHatsek térképe 1880-ban még önálló településként szerepelteti Nemeskeszi szomszédságában].

Szk: ~ *lakni*. 1635: hogy en ez varosra jöttem lakni, Zent márgith Azzony naptol fogva fordult huzo(n) hat ezteneyebe(n) [Mv; MvLt 291. 45a]. 1670: Szent Maria^a integra Possessio Az Veszedelembe el pusztulva(n) Középlakra^a jüttek lakni az még maradott emberek [WassLt. — ^aK]. 1770: nem felette régen jöttöm ide Lakni [Ádamos KK; JHb LXVII/127] * *zsellérképpen/zsellérnek* ~. 1715: sállér képpén iött az Ur eő Naga földire Csizmadiasagaval szolgált [Bethlen SzD; BK]. 1771: az én Földemre jöjjen 'Sellér(ne)k [Mv; Told. 26/11].

12. (hivatalos ügyben) megjelenik, előáll; a se înfățișă/prezenta (cerind rezolvarea unei probleme oficiale); (in amtlicher Angelegenheit) erscheinen/sich einstellen. 1553: ha . . . valamely fel <E>len valamely foghast tenne az mas fel Az keth By<ro>hoz menyen Az megh hagyot napra Es Az tyzen ötöd <na>pra lewel<et> kyryen es Az

vr zekyre Jeoyd<n> [Kv; BfR VI. 295/1]. 1570: Balinht Thywadar Byzonsagy Janos kenez ellen Lazlo kenez . . . vallia, hogy . . . hytta^a Biro pechetywel ne(m) Jeot, Es ez okaert meghfogatta volt Byro vram Thywadart [Kv; TJK III/2. 12. — ^aJános kenéz Bálint Tivadart]. 1598: lata(m) tahagh azo(n) Zent Martoni . . . ^aBenedek bele ment ekeyewel, ne(m) león mit tenne(m), ki choúalam belölle, menek az falus birohoz, kerem hogy meg ne zabadicha teórúenj latatlan az choúat, teórúenj napotis hagia ben(n)e my Arra az napra me(n)tink, sem Jeott sem kyldett [UzT 13/18. — ^aOlvashatatlan vn]. 1609: Ivtt az vra lewellewelj Ide panozlanj [Dés; DLt 318]. 1641: Gál Borbara . . . Jöven jelenti, hogi az eő hitötlen parazna ferie Kis Haidu Istua(n) ötet el hatta es Sombori Borbaraual földes Azzoniuale el szeőköt [SzJk 55]. 1791: minden fel szentelendő személyek mikor fel szentelés végett a Gen. Synodusra jönek Canonja Papi Tisztje (igy!) Helvet Confessioja Hejdelbergai Catechesise még pedig tulajdon magae magaval légyen [M.bikal K; RAK 9 esp. kl]. 1806: jövének két rendbéli személyek egy részről a' F. Rákosi Falusi Közönség Birája Biro János, Maga mellett valo két Hütössivel. Más részről pedig két pásztori emberek, Kerekes János és Vaszi Tamás [F.rákos U; Falujk 16 Sebe János pap-not. kezével].

Szk: *füstére* ~ vkinek illetőségi helyére eljön, ott megjelenik. 1592: Lajos kiraly lewele, hogy Senki a' Coloswary Embert, vagy marhaiaht, Ne tarthassa, Ne tilthassa semmi modon megh az Birodalomban hanem ide fws-tire Jwiön, s teórüeniel keresse [Kv; DiösyLnd. 30] * *panaszba* ~ panaszt tenni megjelenik. 1809: Az Also Malomban . . . A' Falus Bironak Biro Mihály(na)k egy sák buzájáb(an) félvéka kár esvén panaszba jött [F.rákos U; Falujk 31c Szepesi Sándor szb kezével] * *szembe* ~ a. szemben áll, megjelenik. 1605: Az Exequutorokkal el mentwnk az feold ziniere megh izenuen az Alperesnek teorueny modgia zerint Zent Pali hazahoz . . . es Tiztartója zembe az feold zinyere Jeouen Statuallattuk [UzT 19/51]. — b. *jog a törvény előtt megjelenik*. 1606: Bezed wy falwi Laios matene Zolította wolt törwinhez wgian Bezed wj falwi Siklodi pal elejbe, Kis soljmossi simo Andrast, meljne az Törwiniet Jde az mj Zekwnkre napositota wolt az biro, miért hogi Zembe nem Jöwé az peres laios matene; az apellaiaora (!), az peres földben ördögös patakaban meg Zabadita az törwin simo Andrast [i. h. 20/298]. 1797: A Kosesdi Pap lova(na)k el lopásában az Atyád Menyiben elegyes? Nem elegyes teljességgel | Jöjjen szembe mert en nem vagyok elegyes [Déva; Ks 115 Vegyes ir.] * *törvényre* ~ a törvény előtt megjelenik. 1573: p(ro)testal az peres hogi Zeoch gérget ketczer Idezte volna es Nem Jeot Teorwñre sem az feolet Massat Nem veotte volna [Kv; TJK III/3. 200b].

13. *hiv* (a helyszínrre) kijön/szál; a se deplasa (la fața locului); eine Besichtigung an Ort und Stelle vornehmen. 1560: Jeottunk . . . ebesfaluara hog az Minemee per Indultatot wolt, Petky Katalin azzon keozot es harinnaj farkas ura(m) keozoth hog Attiafiusagkeppen^{es} walami nemeo Jgenessege hozhatnok eoket [Ks 101]. 1584: akkoris Contendaltunk egimassal Capitan Vram eleot es az eskwt Ass(ess)orok eleot, kiket mind ket feolel meg biraltunk mikor Capitan Vram ide az zekre Jeot volt, mind az ket feel meg biralta volt [Mv; BálLt 80]. 1597: Ez pentek nap vala az teórüeny, heifeo napra napzottak volt . . . eők ne(m) vartak, az alatt sententiaztak

enge(m), ebből jeottek volt exequálnj, s ezért tiltottam el. Tilalmannak ez oka hogy ne(m) az napzott napra jeottel ide, hanem az eleött [UszT 11/30]. 1701: mikor az ő Felsege Deaki ide az Falub(a) jötteknek

Haczagan Bukur és László fel kérésére akkor ők itt az Falub(an) jelen nem volta(na)k [Keresztényalmás H; Szer. Georgius Hercz (30) ns vall.]. 1722: Tegnap jövöt haza felé mondá Váradí Sig(mon)d Ur(am), hogi . Inquisitorok jöné(ne)k Fogarasföldre [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1733: Hallattam hogi jöttek volt határ járok [Hévíz NK; JHBT]. 1765: oly sokszor, és csoportosan jöttek az Executorok az helyiségekre, hogy magamis tsudalkoztam hogy subsistalhat a szegény contri buens nép [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 47].

Szk: *exekucióra* ~ végrehajtás végett kiszáll. 1826: nem is szükséges a' Co(mmi)ssiot most akadályoztatni, mert nem jött executiora csak oculatoria, 's ez által a' tisztelt Grof Ur, ha mi helyes és törvényes okai lesznek, annak a' maga után való orvoslásától el nem rekesztetik az által [Ms; GyL] * *határ járni* ~ határjárás végett kiszáll. 1588: 17 Septemb(ris) Az War Megye Ispanok Masod úttal hogy határ Jarny Jötteknek volt voltanak en nallam estwere [Kv; Szám. 4/III. 27—8] * *rea* ~ vki ingatlanára foglalás/végrehajtás céljából kiszáll/rea megy. 1590: ahul azt mongia hogi teoruenj keozbe egi darab feoldet Az botosba foglaltam volna Arrolis Azt mon do(m) Az varos reaia jeot fel oztotta, ki ereztettem kezembeol, Jstuanfi Keleminen adta az varos mostis eo birya megh byzonittom [Szu; UszT]. 1638: az Czirkalok jöuenek reajok, szittak rutul eöket teörtek az aiot reajok, hogi azt tutta(m) hogi ream szakad az hazis [Mv; MvLt 291. 132a]. 1765: mikor Kornis Gábor Uram hajtattya fel a qvantomot, tizen egy versen jöttek militaris Executorok reánk [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. Sárdi csomó].

14. vkire/vmire ráront/támad; a se nápusi asupra cuiva/unui lucrui; über jn/eine Sache herfallen, jn/eine Sache angreifen. A. személyre, seregre von.; referitor la persoană/armată; in bezug auf eine Person/ein Heer. 1584: Coloswary Ianos vallia Negszeris leottek tamattak az eleött a' legenekre semmj intesemet Nem fogadak hogy bekewel el mennenek maga keozbe Alwa(n), Altal toltam az hidonis hazaiok fele eoketth [Kv; Tjk IV/1. 349]. 1591: Jloná Nagi Balintne vallia . . . Annak vtanna mikor egi keues vartatva ki mente(m) volna latam hogi egi czakannial ereossen iw Kecskemethi feierdinere, es igen mongia hogy megh verj [Kv; Tjk V/1. 112—3]. 1662: Melly ostromlás és a várbéliek ellen való kemény viadal . . . hajnali, világosodni kezdett időtől fogva, mintegy kilenc órakorig tartott vala . . . az ellenség . . . mindenszer újabb sívalkodással, Alláh, Alláh kiáltással jöven a mieink ellen, s a mieink . . . Jézus, Jézus méltóságos nevének segítségül való hívásával . . . nagy keménységgel és bátorsággal fogadják és viselik vala öket [SKr 606—7]. 1738: itten az Persákról hirtelen oly hír futtamodott, hogy igen nagy erővel gyűne (!) az Törökre [Ks 99 Kornis Antal lev.].

Szk: ~ *rea* a. vkire rátámad. 1582: Martha Repas Mihalne fassa est . . . Latam hog Zaz Georgy hozza vagdaldogal vala Molnar Albert még mongia vala hog, hag bekett mostan ez fele dolognak Ne leoy ream, Azonba vgian hozza vagh vala vegre meg Akada czondoraya ban Albertnak az Zaz Georg chakannia [Kv; Tjk IV/1.

30]. 1597: zent balint nap tayatt Jeowe ream fegweres kezzel zekercheyewel, zidnj keszde bestie lelek kwrwa fianak, kit holt diomert fel ne(m) wete(m) wolna [UszT 12/39]. 1783: ő jött volt reank Ferencz Janosnitt [Malomfva MT; Ben.]. — b. had támad rá vkikre. 1604: Kis Farkas hada rank Jöue az Zekel gyrgy (!) kertiben zaila meg [Korond U; UszT 18/167 Ambrus gergely pp vall.]. 1653: Az had nem a Básta akaratóból gyűlt és jött reánk [ETA I, 69]. — c. nővel erőszakoskodik, nőn erőszakot követ el. 1573: Martha Zigiarto Iacabne, azt vallia hogi az Santa azzonjt kerdetta mynt leot volna dolgok keres twywal, Azt Monta hogi Mint leot az Neste kwrwafy haromzot leot Rea(m) Mezitelen Megh az samatis be dwgta vala [Kv; Tjk III/3. 50, 64]. 1637: mihelt Uram el ment valahova ki az haztol, mindgiart ream jót s ugi erőltetet hogi bort hozassak neki, s ketelen volta(m) vele mert el nem tudta(m) rolam vetni [Mv; MvLt 291. 96b]. — d. álmában/látomásként megjelenik. 1584: az lean kammal othon mint Zegeny eo zwegy Azzony le fekwem, es Egkor ezen Sos Ianosne kepeben ream leowe a' haia mat megh foga | Jgiarto Thamasne vallia egkor vgia(n) ebren valek hogy egy fias dizno kepeben leowenek ream es a' malaczokal zoptatak teyemet ky | egy fiachkam Egy eyel monda: Apa, Apa Ihol Nem tudom michoda Ieo rea(m) . . . ahol Apa A kemenczebe Bwwek [Kv; Tjk IV/1. 243—4, 262].

B. vkinek vmilyen tulajdonára von.; referitor la posesiunea cuiva; in bezug auf js Eigentum. 1573: satoromra iot es minemw egtelen bezedekkel rutolt . . . en busul tomban sokra tudomant nem tehettem [Kv; Tjk III/3. 268a. — ^aÉrtsd: e szókra]. 1588: chyan Benedek, Bathori Elekne Azzonyom Jobbagia, wgyan Perechenben. Ieött nemes vdwarhazamra ektelem zo(kka)l zidalma zott, rwtolt [Somlyó Sz; WLT]. 1598: Jöt hazamra eynek eyuesteghssegenben, Aytomat be uagttak en magamat adigh vagdaltagh az migh akarttak az hattalmak hott chelekette itt wdwarhelj warossaban az en magam hazamon [UszT 13/33]. 1632: toliuajsag az hog' ejel az hazamra jönek es az ablako(m) kerezitit be uagiak [Mv; MvLt 290. 100b]. 1659: ejnek czienesegiben hazamra ieot az I az ablakomot be verte [Sszgy; HSzJP]. 1752: Most harmad ideje volt a Télen az midön a sz. szent Annaiak azon utrizált erdönkre jüttek volt [Nyárádszereda MT; LLT 55/22]. 1779: Ollyan hurtzolodás volt itt akkor mikor a Gornyik az Ádám házára jött volt, hogy minnyáján féltünk, mert mind szüntelen káromkodott, s forgatta puskáját a Gornyik [M.lapád AF; Mk 5/3 Tzigány Hina cons. Tzigány Vaszi (20) jő vall.].

Szk: az *ajtóra* ~ vkinek házára rátámad. 1647: En megiek wala az erdeoben Marto(n) Mateis welem ieo uala kerdem teolle hogi kikkel uezekedet Cziszer Peter monda hogi senkiuel ne(m) hane(m) az Benedek Jstuan szolgaia ieoue az aytora ruga az aytot meg ismere(m) hogi az Benedek Jstuan szolgaia [Cszs; CsÁLT F. 27. I/13] * *rea* ~ vkinek házára/jöszágra rátámad. 1584: Nagy suhaitwa monta Daroczy Janos es feleségeis halalok eleött a' fiok Daroczy Peter feleol, Mondwa(n) Im az hitwa(n) essez, mayd ky veszt minden Marhambol, Azt sem tudom mely oraban rea(m) Ieonnek es ky pechetelnek hazambol [Kv; Tjk IV/1. 229]. 1803: a' Feleségemtől nékem azt izenték, hogy ha vélek meg nem békéllem, szekerekkel jönek réam, s mindenemből fel prédálnak [Toplica MT; Born. XVC. 1. 108 Márk Juon (43) col. vall.].

Sz. 1831 k.: mint a' Krími Tatárok Házomra jöttek [Torda; Kath.].

15. meg/visszajön/tér vhová/vkihez; a reveni/se întoarce undeva/la cineva; zurückkommen. 1572: Meg Ertettek eo k. Az esptotal Jozaga felewl Mynemw valas-sal leot az feiedelemtlw Byro vra(m) [Kv; TanJk V/3. 66b]. 1592: Kadar Boldisar vallia, Tudom hogi az Ceklas Mihali halalakor idestova budosot felteben, es ne(m) mert ez varosra jwni [Kv; Tjk V/1. 209]. 1630: ugi megien el hogj teöbbe soha az Urahoz nem jeö [Mv; MvLt 290. 189a]. 1679: Egynihanszor hivatta hüti mel-le^a ne(m) jött s nemis akar jüni [SzJk 139. — ^aHites házastársa mellé]. 1827: Gergelyfi Borbéj Ihmre . Falunkbol el szökött, el bodorgott maga tudgya hová, és az uj Esztendő első ejtzakáján jöt ujira Falunkban, és most itt vagyon közöttünk, lappang [Nagylak AF; DobLev. V/1125]. 1831: Jfjabb David Antal a Feleséginek azt irta hogy ő a világra mennyen ötet soha többé Járába nem fogja látni s Járába soha sem fog jönni hanem elmenyen a' világra [A.jára TA; TLt Közig. ir. 403 Ujfalvi Nagy Ferenc hites assz. kezével].

Szk: hadból ~ háborúból tér vissza. 1600: mostanis Moldouaból az hadból leowenk iamborok vagiunk [Kv; Tjk VI/1. 456]. 1618: Ezek, azkik az hadból jönek mondják azt is, hogy az maga hada és országa népe is ugyan reatámadott volt az kazul pas(á)ra, hogy miért vesztí országát, hogy nem békéllik meg véle [BTN² 170—1].

16. (vhová, vmilyen célból) bejön/gyűl; a veni, a se aduna (undeva, cu un anumit scop); (her)einkommen. 1554: Az kik az gywlesre nem jcwthenek, azoknak megh bynheteseth az vrak az zekely orzagnak engetek [Mv; SzO II, 108]. 1566: Mijrt penig hog' . gyűlis-be iűnek, az kössigtűl segítsegek es költsigeik mindenkor uag'on [i. h. 187]. 1571: mykoron Byro vram az Zaz vramat Beh gywtene, Es valaky az harangozasnak Ideyewtl fogwa egy oraiglan fely Nem leone, hane(m) az vtan Erkeznék mykor az orah ely teolt volna, Tyz penzt vegenek rayta Zemel walogatansnelkw, ha penigh hon lewen vgian azon oranak ely Theolte wtan sem Akarna leony d 25 vegenek rayta kedwezesnelkw [Kv; TanJk V/3. 31a]. 1688: midön az falusi Biro eczakanak ide(jen) az falut eösze kialtak (!) . . minden ember fegiveressen jött az falu közé [M.köblös SzD; RLt I Hossu Gabor (38) jb vall.]. 1692: Jűttek az urak Szebenbe gyűlésre [IIAMN 330]. 1740: az Gyűlésünk végben ment Emberek is sokan gyűttek, az ide valok ugyan kételkedtek az le jűvetelemben, ugy enis kételkedtem, az ök öszve Gyűlésekben, az sok Arvizek és roszt utak miá [Ks 99 Kornis Antal lev. Déváról]. 1763: a' Sugye Bukur Plátos (!) járta el a' Falut hogj minden ember jöjjen az ő Házához és ottan meg fogják hallani mitsoda parantsolatot fognak ki adni az Urak [Szecsel SzB; JHb Johannes Dsurka (40) jb vall.].

17. (birtok/faluhatáron) átcsap/lép; a trece/íncálca (hotarele unei posesiuni/unui sat); (über Landgut/Dorfgrenze) überschlagen/treten. 1572: tsak kychyn hya hog maryan wayda az desy hatarba nem Jeot^a az malom chinalassal [Dés; DLt 184. — ^aVmelyik tőzsomzédos falu, talán éppen Somkút határából]. 1626: a' Valia Majra(n) jn(n)et ne Jwy [WassLt „Saion az felso Jarasban” lakó Ifju Donka Simon (25) vall. F.szócs (SzD) határperében]. 1643: nem volt szabad az Bikfalvi határra jöni az

Lisznyai marhának sem az Bikfalvinak az Lisznyai határra [Bikfva Hsz; EHA]. 1767: eleinten csak nem három esztendőkgi annak határát mindenüt békességesen bírák, de azután lassanként . . . kezdenék az Kis Kapusi lakosak bellyeb jöni s . . . fűveltető helyeket gyarapítván, bennünköt onnan tilalmazván, marháinkat reggetni [Gesztirágy K; Born. III. 2 Avordán Gavrilá (40) zs vall.]. 1792: Bardocz Lajos Vr(am) . . . egj Bián Juon nevezetű embert igj fenyegetett, Te Bián, mikor másszor ide akarsz jöni ezen szöllőben az ősvenyen felyül, akkor végj fejér inget, a' kommunikaturát vedd fel, s' hozz gjer tyátis, és mindent a' Ti vallástok szerint vigj véghez, mert soha több kenyeret nem eszel menydörgös teremtetie mihent ezen az barazdan felyül kaplak [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692. 4a].

18. jár vhová/vkihez; a merge/veni des undeva/la cineva; irgendwohin/zu jm gehen. 1597: Sas Iakab Monostor kapúba(n) szolga^a . . . az Daika gyakorlatossággal jöt oda, minden nap szűnetlen löt [Kv; Tjk V/1. 136. — ^aTollban maradt: vallja]. 1696: Stercze Antal es Simon Apával Anyával egy testvérek voltanak elég-szer jöt Stercze Simon Stercze Antalhoz, egy testvér battyahoz [Szentmihálytelke K; SLt AF. 3]. 1770: kérem az Vrat bár csak egy vagy két szakasz szénát csinálhatnánk az idén a Bűdöstoban . . . mert ide Mársinár elég jö a ki meg étesse, a Radnoton lévő nagy gazdais itten akar telelni [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. 1840: Feleségem el tiltotta hogy hozzám ne gyöjjön [Dés; DLt 344].

Szk: ~ s megy a. ide-oda/ki-bejár(kál). 1599: Myert-hogy kewanatik az Zorgalmatos viziazassis az mostany felemes eodeonek allapattiahoz kepest minthogy az zolgakis felette restessek az viziazasban, mindenek penigh az varosnak kapwjn zabadon leonek s mennek, kewanatnek penigh hogy minden leoweweniek az kapukon megh examinaltattnanak [Kv; TanJk I/1. 341]. 1640: azt elegge latta(m) hogj az katonak iottek s mentek ottis haltak itak dorbezlottak ot, de en nem tudom mit czinaltak [Mv; MvLt 291. 246a]. — b. odamegy és visszajön. 1843: Varga Katalint esmérem . . . nálunk a muntári kerületben senkinél sem szállott bé, hanem csak jött s ment kétszer [VKp 74 muntári^a erdőgornnyik Zsurka Juon (73) gkel. vall. — ^aBucsum-Muntárról (TA) való]. — c. ? csapkod, csattog (pálca). 1631: De az bizony dologh hogj ha my megh nem oltalmazuk vala Varga Mihalt ugjan megh ölik uala az sok paraszt embe-rek, mert ugjan jöt s ment az.sok palcza s bot szablia miczoda rajta [Mv; MvLt 290. 245b].

19. férjhez jön; a se mărita/căsători; jn heiraten, sich mit jm verhelichen. 1758: Minemű értekel jött^a Palffi Ersok nem tudam [Aranyosrákos TA; Borb. Joannes Ballo (59) vall. — ^aA férjéhez].

Szk: feleségül ~ hozzá. 1823—1830: minthogy maguk között bizonyosan beszéltek arról, hogy adják-é, jöjjön-é hűgomasszony hozzám feleségül vagy ne, tegyék félre a ceremóniát s adják ki a feleletet egyenesen [FogE 299] * férje mellé ~. 1794: Csipkés Mări Aszszony . . . midön említett Férje mellé jött 1. Szuszékat, 4. Hordot és . . . a' féle aprosz Hăzi portékákat hoz-zatt [Asz; Borb. I] * férjhez ~. 1791: Kalmán Mihály Uramhoz ide Fiat falvára Ferhez jöttem [Fiátfva U; Borb. II Juditha Menjhárt consors quondam Michaelis Kalmánj senioris (78) vall.] * hozzá ~ férjhez jön hoz-

zá. 1649: Foristól hallottak hofi el veszi, es aztis mondta Esse leania, tudode hogy kezud hűteőd va(gyo)n ennal(m) hofi hozza(m) jedsz [Kv; TJK VIII/4. 416]. 1705: Mikor feleségül el vőtte másod magával volt^a, meg csalt engemet hozza(m) jővén, azért valaszso(n) el a sz. szék [SzJk 350. — ^aÉrtsd: terhes volt].

20. (föld) vmédig (le)nyúlik/terjed, vmire rüg; (tere-nul) se intinde piná undeva; (Bodenfläche) bis irgend-wohin hinunterragen/reichen. 1503^a: a föld az falu felete a magam kert yegyre Jő [Szentlélek Hsz; MNy LX, 105. — ^aA szerk. a közlés évét írástört-i okokból kétesnek tartja]. 1595: Vagion az varos tilalmasa melletth egy eőreők feöldwnk mely tilalmas erdeő Jő az Nemeth Mihaj tanoroka fele ala labbal [Szu; EHA]. 1633: Az mas-syk feold . . . az sz: Myklos utara jeo ueggel [Borzsova Cs; EHA]. 1641: Vagion más egy földis, ki ueggel az boligora iu ala [Csepegőmacskás; SLT AM. 19. — ^aValószínűleg azonos M. macskással (K)]. 1657: az kut fo-liamjara iwh ueggel egy darab ret [M. fodorháza K; SLT HI. 38]. 1659: az nagy Górczo(n) felül valo bércc . . . az porgalátra jőü véggel [Gyula K; SLT AQ. 17]. 1750/1797: Az Alsó fordulón tudok egy szántó földet . . . végivel . . . a' pusztára jün [Kisdoba Sz; Borb. II Szabó Palkó (50) jő vall.]. 1840: a tetőről jő egy sorok bé az olt-ra nagy hajtás sorkának nevezetődik [Bükszad Hsz; MkGj].

21. vmi vezet/visz vhová, vmi tart vmilyen irányba; a duce undeva/in direcția . . . ; (hin/her)führen. 1570: Eleozoór az Kys veolgybeol, mely patak ala Jw [Gyalakuta MT; BálL 1]. 1584: az mely wt Jeo Az Ehezeo dombrol az to partho(n) . . . egy kor Bachy Janos felesége vtan el Borozdoltha vala [Csapó KK; JHb XX/45]. 1625: az Koro(n)d uize melj iu Korond felol ala [UstT 22a]. 1715: Vagyon egy nagy Tanorok . . . az közepin Jő ala egy Patak az Malomra [Pálos NK; LLT Fasc. 140] | á határ ki mégien a begire igenesen, a Kalocsa felől valo Csupra . . . Onnét jü a határ a Hegien le [Csákgörbő SzD; JHb XXXIV/20.]. 1754: az árok, mely Szappanyos búkkiből jő [Ördögkeresztúr K; BHn 159]. 1806: az ut . . . jővén . . . keresztül az egres utyán, itt keresztül lépik az hidnál valo Pál György földének a' bútin [F. rákos U; Falujk 7-8 Sebe János pap-not. kezével].

22. folyik/ömlik vmire; a curge pe ceva; auf etw. flie-ßen/strömen. 1572: Azonis panazolnak hogy Igen zok vyz leo az Malomra [Kv; TanJk V/3. 63a]. 1690: Ezen Malom helyre jő az Viznek folyamottja [Huréz F; Szád.]. 1702: az holt viz egészzen az Felső Viz kérék alá jü az hamar töig [WassL Komáromi Péter kv-i malom-mester kezével]. 1715: fele arra, fele pedig erre jött az viz-nek [Gyalmár H; BK ad nro 434]. 1772: most a' Viznek kitisseghez képest a' két also Kerekek alatt; a' holt Viz is nem igen nagy . . . ha Viz jőne reajok forganának [Mikélya KK; JHb XX/27. 26]. 1783: vagion . . . egy egy kövü két Líztelő Malom, igen derekas; ezek Télien is el nem fagnak, minthogy meleg feredő viz jő réája [Nagy-rápol H; JHb XXXI. 28]. 1814: valamit segítettek rajta, hogy ha megintlen nagy viz jőne, nagyobb rontást a' Gá-ton a' viz ne tehessen [Kv; KmULev. 3 Hintyován luon (20) molnár vall.].

23. közeledik, közeleg; a se apropia; sich nähern/nah-en, herankommen. 1590: Jhon Jő az törwenj nap, kiből Engem Palaticzy Geörgj wram, capitalisra keres [UstT]. 1591: Jhol iw Z Antal napja [Kv; TJK V/1. 61 Zilahi

Eottues Mihalne Dorottia Azzoni vall.]. 1817: az közöl-gető dolgozo napok is jőnek [Póka MT; TLt 542].

24. rákerül a sor vkire/vmire; va veni rândul cuiva/pentru ceva; die Reihe kommt an jn/etw. 1781: Tud-gyuk hogy ez előtt 8. 9. esztendőkel a Biroság Szerre járt, és ezen részre 12 esztendőbe Szokott jőni [CU].

Szk: *red/vkire ~ a sor/szer*. 1633: Egy fiam volt az Jart az eo Naga dolgara mikor az szer rank Jött [F. venice F; Szád. Sztan Puttiul (42) vall.]. 1792: a midőn az Exponensre jött a sor maga is szép Mulatságot adott [Laszó H; Ks 80. XLVII. 5].

25. vmiből következik vmi; a decurge/rezulta ceva din ceva; aus etw. folgen. 1570: Megh gondollyak eo K. Ez Ideiglenis Menye karok es gonoz dolgok az Igenet-lensegbeol haborgasbol leottenek [Kv; TanJk V/3. 21b]. 1573: (Az adó) Nagiob Resze Restanciaba al . . . Az okaert zediek fely es viselienek oly gondot Rea hofi Na-giob kar az varosra Ne Ieoién beleole [Kv; i. h. 88a]. 1620: De hogy nagiob dissensio perpatvarkodas eo kgeek keoziben ne Jeoion, Egy massal beszeluen szolank eo kgeek keoziben hofi ne perlekednenek hanem bekel-lenenek megh Eő kgeek [Berz. 15. XXXIX/6]. 1636: ha . . . ualamy alkhatatlansagh jeőne keozikbe [Várdotfva Cs; LLT Fasc. 155]. 1662: Petki Istvánra bizatván már a főgondviselés, megparancsoltatt vala, hogy a kozák-ság jövetelére is úgy vigyázna, miattok az velek való nép-ben vigyázatlanság miatt kár ne esnék, s az országra is veszély ne jőne [SKr 325–6]. 1826: a gyomor igaz ki-vánja az ételt de elégtelen a meg főzésre innen jó a crudi-tás, az emésztetlenség ebből a fő szedelgés, hánýás, leg-alább emelygés [Dés; Ks 101 Bod Elek lev.].

Szk: *harag/neheztség ~ (red) vmiből harag/nehezte-lés következik vkire/vkikre*. 1571: az polgar wraim . . . az myh adot vetnek eo kegek zedyek fel hogy legen megh az feiedelem parancholatya, Es Ne Jeoien haragh az feie-delemtwl eo kegre varoswl [Kv; TanJk V/3. 34b]. 1621: az Fulek alat valo gialogok^a haza Jeottek. Azert hogy Kyráli Vrnuk eo felesgeteol valami nehezseg reank ne Jeone . . . ezen meg tert gialogokat esmet el kuldem, es fizetéseket meg Jobbitua(n) atunk [Kv; Szám. 15b/IX. 276. — ^aBethlen Gábor hadjárata rendjén a Nógrád m-i Fülek vidékén harcoló gialogok. ^bKöv. a fels.].

Sz. 1572: Nem illik eo kegnek vytaist Tenny Mert hofi az vysagokbol giakrabban gonosbak zoktak Ieony hofi Nem Iobak [Kv; TanJk V/3. 54a].

26. vkire/vmire hárul vmi; a reveni cuiva să se achite de o obligatie/sarcină; jm etw. obliegen/zufallen. 1595: mutogattia eo kgme^a az naponkent valo kwleomb kw-leomb fele sok rendbeli zwksegeket, melliczek nem hofi valami rezibe keonniebednenek, de inkab naprol napra sulliosban jwnek ez zegeni varosra [Kv; TanJk I/1. 252. — ^aA bíró]. 1782: A Donatio ki váltására fog kívántatni 948 Rfl: ebből gyün a Batyám Uramék részire Rfrint 192 [Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Ist-vánhoz Désről].

Szk: *nyakára ~ ráhárul*. 1736: kemény portiozo em-ber vagyok és Sok egjeb féle Szolgalatis jő a nyakamra [Récse F; JHbT] * *teher(viselés) ~ red/vkire*. 1573: Ertyk eo k. Biro vramtl Az vam dolgat . . . Ne kemell-iek az Mwntat valamely fele az zwksege Mwntatya, hofi vezteg halgatas myatt Ne Jeoien teob tereh eo kegre es az varosrais keozenssegi [Kv; TanJk V/3. 78a]. 1736: Az Néhái M: Ur holta utan is nekünk terhessebb szolgala-

tunk nincsen, hanem az egjeb közenezes tere viseles bővebben jö réánk [Récse F; JHbT].

27. *red* ~ eléri vmi baj/betegség; a-l apuca/prinde (o boalä); überkommen/befallen (Übel, Krankheit). 1773: Este felé lelni kezdett az hideg s hát én olyan rosszul vagyok, hogy a világhoz sem tudtam ugyannyira, hogy két éjszaka a szegény feleségem virrasztott . Istené a dicsőség réám nem jött többször [RettE 317–8]. 1781: tegnap del után nem tudom mi okból csak hirtelen egyszer köhintettem és az fulladás réám jött de nem tartott sokáig mindjárt egy keves székfüves herbathéat ittam s el mult hasonloképpen az éjjel almomból fel serkenvén minden hurut nélkül réám jött úgy hirpélt az Melyem mint tavaj [Sáromberke MT; Tsb 13 gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsanna lev.]. 1829: még sok bajak jöttek azután réám . . . a bajamis el következett [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1855: September elejétől a forró hideggel bajlodom hol el hagyott hol ujbol rám jöt éppen ma van a napja nem tudom kegyeskedike az el maradás-sal [Uzon Hsz; Kp V. 405 Kispál György Kispál Lajoshoz].

28. vmiből vmi lesz/származik; a ieşi; entstehen. 1558 k.: egy Nehanzor Egy Nyomo aranyból töb lucrum Jö . . . Mikor a be vöth arany Jol vagyon Meg frisselue [Nsz; MKsz 1896. 292]. 1574: My okból egy Nehanzor Egy Nyomo aranyból töb lucrum Jö, hogy Nem Mazor [Nsz; i. h.]. 1691: a' mi lucrum az Bor fogasbul az idő alatt jü [Dés; Jk]. 1801: Törvényesen állította meg elegetendő rátióval, hogi minden féle lotsadékból s állott Sepréből, bizonyoson jöni kell annyi palinkának, mind a jo, s fris Sepréből [Adámos KK; JHb Jósika Miklós ir.].

Szk: *haszon* ~ *belöle*. 1734: Az Eccla pénzze jo helyekre jo kötés alatt adattassek ki hogy jöjjen haszon belöle [SVJk]. 1781: eddig igen kevés haszon jött belöle^a [Mákó K; Hr. — ^aAz erdőkből]. 1810: Az Mgs Exponensek Territoriale Jussaik meg vagy(nak) de nem jöven haszon belöle^a nem gyakorolják [Varsolc Sz; Ks 76 Consr. 333] * *nyereség* ~ *red*. 1573: Kalmar Istwan azt vallia . . . Az vitan eo tarswl leot volt puskarral es egygywt laktak orgonas Janos hazanal . . . az orgonas Ianos adot fl. 158 kes penzt nekik Ille zowal Io fiaim vigetek ely kereskedietek vele, Es mykor Meg leoték az my Neresseg Ieo Rea az ty penzetekel egetemben aggiatok meg Nekemis az my Jwt az penzre [Kv; Tjk III/3. 171] * *vmi nyereségül* ~ *vmin*. 1583: Ha ualamellykunk az piaczon barmot venne, es az arrat ualami keppen megh nem adhatna, Az masikunk . . . tartozzek neki anny penzt adni keolczion De az is ugy adgia neki oda az penzt, hogy mihelt azt az barmot a' veueo fel meg uagia tartozzek mingiarast ugian azon tablan meg fizetni . . . Touabba ualamy azon az Eökreon Jeöne nieresegul, egy arant oztozzanak ucle, hogy az Joertt io legien [Kv; MészCLev.].

29. vhová kerül vmi; a fi pus undeva (ceva); etw. irgendwohin gelangen/geraten. 1638: Azt lattam hogi az sok szeker jarassal gerezdelesel, mind el romlot az fal . . . killieb jöt az Fal [Mv; MvLt 291. 163a]. 1711: az küfalon felyül gerendák jünnek keresztüls [Ks 96 Kornis István feleségéhez].

30. bizonyos állapotba/beosztásba/helyzetbe jut/ke-
rül vki/vmi; a ajunge cineva/ceva într-o anumită stare/
funcție/situație; in bestimmten Zustand/bestimmte

Lage kommen/geraten. 1782: Urunk Bátyánk Tisztyének amovealtatasat kéri a Communitas remélvén azt hogy helyyében olyan jöne, a ki miatt ennek előtte valok közzül némellyekett sokakat Datumakkal corruppalhatnak, és akkor mostan lankodozni kezdett hamisságokat el árosztanak [Thor. XX/4].

Szk: *annyira* ~ *dolga* olyan helyzetbe kerül. 1801: Proponáltatott a Curator ur által mostani fungens Pap T. Vas Daniel Uram az Ecclesia előtt sok versen unalmat okozott cselekedeti melyek miatt annyira jött dolga hogy . . . az E(cc)la bizonyos és annak idejében és helyyén bővöben elé adando okokra nézve többé nem kívánnya meg tartani [M.köblös SzD, RLt] * *asszesszornak* ~ *asszesszori állásba* kerül. 1823—1830: Balia Sámuel úr a királyi táblán asszesszornak jöven, három fiait Marosvásárhelyre hozta taníttatni [FogE 210] * *diffikultásba* ~ a számadás kifogásai közé kerül. 1754: In serie erogationis Tritici exponál Tisztek asztalára per integrum annum, hogy erogált búzát Cub. 30 m(e)t. 1. citált Documtuma sub Nro 25to éppen csak 20. köblöt, egy vékát indigítál, melly szerént difficultásban jó ad solvendum, aut in natura restituend(um), Trit. Cub. 10 [Déva; Ks 107 Vegyes ir.] * *divisióba* ~ *felosztásra/rég osztályra* kerül. 1771: Azt is fel tészik a' Somlyaiánus Urak, hogy a' Fekete nevű kaszálo^a is jöjjen Divisióban; de ezis Divisióban nem jöhet [Fejér m.; DobLev. II/428. 8b. — ^aAz elekesi (AF) határban] * *ellenkezésbe* ~ *ellentétbe* kerül vkivel. 1833 k.: (Férjem) Sok napokott 's ejtzakakat Kezdettt tölteni; olly Házaknal, 's olly társaságokb(an), a mellyek a mü békességünkött öszve rontották . . . mind én s mind Házunknak jo akaroji s barátai hijjába kérjük nevezet férjemet; hogy azokrol végye le az eszitt; mert külömb(en) Gyanu alá jöven Házassági tisztá élete; Velem a ki a Házassági tisztatalkandóást Lelkemből Gyüölölöm ellenkezésb(en) kel jönie [Usz; Borb. II] * *ellenzésbe* ~ *magával ellentmondásba* kerül saját magával. 1843: Következőleg ellenzésbe jönnek a kamarai tisztek magokkal, amidön egyfelől azt állítják, hogy ők csakis az 1789. egyezményben foglalt szolgáltatot kívánják, másfelől elismerik, hogy a kérelmesek a jegyzőkönyv 2. és 3. számba alatt elősorolt szolgáltatot tészik, mellyel az 1789-béli egyezmény szerént nem tartoznak [VKp 136] * *gyalázatba* ~ *gyalázatba* kerül/keveredik. 1823—1830: Ez a Máthé László vakmerő, durva és otromba székely volt. Emlékezem, hogy egykor az anyám összefogta a kezét s úgy kérte, hogy menjen el s ne járjon oda, így szólván: „A Krisztus kinszenvedéséért kérem az urat, ne járjon hozzám, mert látja, milyen mocskba és gyalázatba jöttünk [FogE 83] * *gyamú alá* ~ *gyanúba esik/kerül/keveredik*. 1823—1830: az ifiabb Báro Daniel István is . . . Gyanu alá jött volt, de nem merték bántani [FogEK 29] * *indulatba* ~ *felingerlődik*. 1812: a' Groff is . . . éppen nem kedvek^a szerint valo Feleleteket téven a Groffné nagyon indulatban jött, és a' Groffot nagyon kissebitette, sőt motskolta, gazolta [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall. — ^aA grofné és anyja tetszése]. 1826: mikor az ökrökkel haza érkeztem . . . a' feleségem Zugolodott réám, hogy miért vettem ökröket s ollyan indulatba jött a' Feleségem hogy ki akart verni az ökrökkel együtt [Dés; DLt 1039/1840-hez] * *ismeretsébe* ~ *ismeretsébe* kerül. 1823—1830: Körmendi Gábor prokuratorságot folytatott . . . Az apámnak is prokurátora lévén, úgy jöttünk volt is

meretségbe [FogE 89]. 1843: Varga Katalint esmérem ... Ösmeretségbe jött előbb a bucsumiakkal, mielőtt az öfelségéhez beadott instantia megíródott [VKp 103—4] * *kázusba* ~ perbe kerül/keveredik. 1823—1830: borzadva gondolkoztam azután is, hogy én a' ki soha verekedő, annyival inkább vérengző soha se voltam, szinte Casusba jöttem [FogEK 242—3] * *kétségbe nem* ~. 1770: nemes Hazámban az hunnan vagyon eredetem nemes Udvarhelyi Székben, és nemes Fejér vár(me)gyében az hol bővőbb lakásom vagyon, igaz nemességem mindenek előtt publica notorietate constalvan kétségben nem jött [SLt XLIII. 16 Marothi István kezével] * *keze alá* ~ tanítványként keze alá kerül. 1823—1830: Ez az asszony Görög Mária volt Mikor Bakcsi elvette idősecske leánynak kellett lenni, mikor gyermekei kezem alá jöttek, már nagyon csorba volt | 1792. november 15-ik napján jött kezem alá tábla regius actualis adessor méltóságos Szentpáli Elek úrnak fia, Elek, és adtam be a grammatica classisba [FogE 99, 111] * *kontroverziába* ~ ellentétbe kerül. 1818: Sibisel Ohabai Mitu Sian Juon Pestyillával Controversiában jöven egy Darab egres határa felett mely Controversia el igazítására az hely szinére ki menvén az határ ki mutattattott [H; JF 36 Prot. 10] * *(köz)osztály alá* ~ elosztásra/rég osztályra kerül. 1795: A Maradott Lovakból edgy meg dögölven Osztály alá jött 17 darab [Monostorszeg SzD; BeLt 6]. 1804: a mi illeti a Szent Imrén fekvő Jokot ki vétetődnek ebből és osztály alá nem jönek" [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 4b. — ^aKöv. a fels.]. 1850: A buza földekre nézve köteles leendő haszonbérliő sogorom, annyi bé vetett földet adni visszá az örökösöknek, a hány földet jelenleg bé vetve vészen által . ha lehet köz osztály alá, parlagban lévő földek ne jöjjenek [Ne; i. h. V/1298] * *lőfőségében való állapotba* ~ lőfősorba jut/kerül. 1571: Wannak zeginsig miat es az hadakozas myatt sok zeginy lofew attiankfia, kiket az keosseg keozzy zamlattatának, kyk az keossegel mind ado fyeztesbe minden zolgalatban egy terhet viselnek kiket kyvannank hogy az eo regy lofeosegekben valo állapotba joienek es az teobbyvel egyutt hadakozasban zolgallyanak [SzO II, 327 a székely nemzet az ogy-hez] * *mocsokba* ~ → *gyalázatba* ~ * *módiba* ~ divatba jön. 1823—1830: a régieknek hegyes orrú csizmájok is ez előtt valami húsz esztendőkkel módiba jött volt, de kevés ideig tartott, és már most minden ember vágott orrú lábbelit visel | akkor még nem jött volt erősen módiba az egész hajlenyiratás, hanem a kurtacopfekerés volt még szokásban [FogE 65, 272] * *napfényre* ~ vmi nyilvánosságra jut/kerül, vmi kiderül. 1671: Végeztük azért hogy ha melly Felnagyok vagy Birák afféle szacoltatóknak valamit confernalnak, és az per Inquisitionem Magistratum et Officialium Napfényre jüne és elucsalna, mikor az ollyan Felnagyoknak és Biráknak esztendejek el-telik, a' Falu ne vegye az ollyan helytelen expensat számban, ne-is acceptaltassék, hanem legyen a' magok károk, az ollyan Felnagyoknak és Biráknak [CC 31]. 1711: szép szerént vallja meg Ungvari, velle kik, és ő is kikkel paranzalkodot s mi indította, erre az gonosz munkára . melljelt ha ne(m) cselekszik hogy minden gonoszszagi nap fenyre jöjjenek hoher által meg torturaztatik, meg csepegtetik [Kv; TJk XV/1. 69]. 1766/1802: nap fenyre jött hogy a Mlgs Actorak duplici via fundáltanak praetensiojakkban [BSz; JHb LXVII/3. 8]. — L.

még CC 78 * *nyilvánosságra/nyilvánásra* ~ 'ua' 1814: nyilvánásra jöven hogy a csordából egy sánta malattzok vissza veretett [A.csernáton Hsz; HSzjP]. 1841: mind az ök együtti vallamások confrontatiojából, mind az al őri tsordásnak szemtől szemben, amazok(na)k le hazuttolásából, nem egyéb fortélyoknál jön nyilvánosságra [Dés; DLT 1541]. 1843: ottan lopása nyilvánosságra jöven [Dés; DLT 1371] * *nyughatatlanságok közé* ~. 1823—1830: Már én nagy nyughatatlanságok közé jöttem és harmadnapig az orvossághoz nem nyúltam^a, azon törvén eszemet, hogy mitévő legyek, mert ha azzal az orvossággal élek s meghalok, én leszek az oka [FogE 131. — ^aMivel hallotta beszélni, hogy előtte a neki is rendelt orvossággal már vki halálát okozta] * *szusz-picióba* ~ gyanúba kerül/keveredik. 1766: A tavaszon azt referálták a generalisnak, hogy valaki elárulván Lázárt, ki ott^a vatáffságra ment volt, nagy suspitioba jött volt [HalmágyiNlr 257. — ^aMoldvában] * *termésre* ~ termőre jut/fordul. 1783: vagyon . Ujj Szöllő . minnekutánna termésre jö, és az hátra lévő Réseis bé ültetődik meg terem 1500 Vedret [Nagyrapolt H; JHb XXXI. 28] * *ugar alá* ~. 1830: mivel Jövendőbe Ugar alá jönnek^a míg a gyakran tisztelt Ur Aszszony két Esztendei termést azokrol el nem vészen, addig ki ne vált-hassák [Szentbenedek AF; DobLev. V/1159. 1b—2a. — ^aA zálogba vett földek] * *uzusba* ~ a. szokásba jön, szokásossá válik. 1585: Amikor penig oly uzusba leó, hogy az kessegh keozet ez Artikulusok acceptaltatik, es Ereossé giwkeresse valik, Az vitan zolhatnak eo kgmek az Jdegen procatoroknak be hozassa feleollis [Kv; TanJk I/1. 9]. 1723: Igen usub(an) jött az Parasztságh között hogy Vasárnapokon illetlen tánczolóso-kott . . . nagy kiáltásokkal, rikotasokatt visznek vég-be(n) [K; Told. 2]. — b. beleszókik (vminek a használ-tába). 1807: méltotzassék engemet plenipotentiázni, és . . . én azonnal a Plenipotentiában ki fejezendő hatalmamnál fogva, meg mutatom, hogy a Mlgs Báro Uris Kedves Testvérevel edgyütt nem sokára usuban fognak jönni a Praedium hasznában [Kv; Incz. XII. 3b br. Josinczi József lev.] * *veszekedésbe* ~. 1823—1830: Az anyám kérdi: Ugyan, a lelkiért, hol jár kend ilyen időben? Az apám felel: Ne kérdd, kurva, tudom én, hol járok. Ezzel teméntelen veszekedésbe jönek, s talán verekedtek is [FogE 82] * *vetékedésbe* ~. 1823—1830: Szigeti Mihály . . . A marosvásárhelyi professzorokkal . olyan vetékedésbe jött, hogy az akadémiai útját felfüg-gesztette a Főconsistorium, csakugyan megkövetvén a professzorokat, felbocsáttatott [FogE 76] * *világosságra* ~ a. nyilvánosságra kerül, kiderül. 1721: ő kglme nagyon suspectus az orgazdasagról . . . melly minden orán világosságra jü nagy mértékben, mihelt azon gonosz emberekre inquiraltat(na)k [Ne; Ks 95]. 1730: ha eddig valo vétkeimet meg ujjitánám karomkodásimmal, vagj paráznaságimmal mellyek Világosságra jönének Törvény nélkülis . . . meg fogattatva(n) halállal büntettessem [Dés; Jk 400a]. 1849: Kelemen Béni az efélé vallo-másaival ártatlanságát kívánná ugyan Szinlelni de ravasz-sága igen könnyen világosságra jö [Kv; Végr. 50]. — b. tisztázódik vmi, vmi tisztán/világosan áll vki előtt. 1733: az Malombeli proventust az holnapnak utolso napján, vagj az holnapnak első napján merjék ki Malombirák Atyankfiai eo kglmek es minden holnapban provenialando Proventusrol Extractust Csinállyá(na)k

hogj jojjön Vilagosságra naponkent mi proventussa provenialhat a Ne(m)es Városnak [Dés; Jk 433b]. 1765: Ma pedig hogy világosságra jöjjen a dolog az Mlgs Exponens urfi minket a nevezett Erdőnek felmérésére ki citáltattott [Hosszútélke AF; JHb XXVII/25. 4] * *viszontagságba* ~ nézeteltérésbe jut/kerül/keveredik. 1822: Balog Márton . . . az Orbán István és János részetskéjeketis meg Vásárlotta . . . kegyelmek mind ezekért az Exponensel viszontagságban jöven; melljet az Exponens el akarván kerülni, azért Admoníaltattya s kinaltattya kegyelmeket, hogy . . . 8ad napok alatt Tessék Kegyelemte(ne)k azon Csérét melljet Orbán Mihálynak adott volt attol akinek az el adta viszá hozni s az Exponensnek kezében adni [Szentimre MT; BalLev.].

31. (járandóság/jövedelem) bejön/gyűl; (drepturi bányesti, venituri) a intra; (Gehalt, Bezüge) einkommen. 1569: az zaz vram keozwl kettew, Az Thanachbelj vram keozwlis kettew, Az varas Erdeyere ki Mennye-nek Megh Jaryak Lassak, es az my ely adható lezen benne Ely aggyak, Es valamy belewle Jew aggyak eo kegek kezébe [Kv; TanJk V/3. 1b]. 1573: Bonchokne es Eottues gergine Azt valliak hogi pecine Borayt atta volna zalagwl adossagaert . . . az my leo beleole eoneky aggya [Kv; TJK III/3. 206]. 1671: En Rosnyai Lőrincz semmi állapotbéli kereskedő rendeket nem háborgatok az mi az harminczad pénz jő, gyűl tőkéletesen, igazán szolgáltatom [Törcsvár F; Bfr. — "Törcsvári harminczad". 1684: az mely proventus eddigh a korcsmákról jűt, az sok rendbeli Conventionatusokra mind erogalodott [Gyf; UtI]. 1697: Suhunnot egy pénz proventus is nem jűt [Szilágycseh; BK. Kűmives Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1706: Mak bér azon őszön nem jöt az határról [Fehéregyháza NK; KvAkKt Mss 261]. 1721: merettem Malom Vamot ugj mint Török buzat a felső Malombul egyszer 14 vekat eddegh jűt 50 veka [Lezsnek H; Szer].

Szk: *kezébe/kezéhez/kezhöz* ~. 1589: Kóuetkezik rend zerent A menj pénz mind eggiunen s mind masonnen en kezemhez iott | Pincze ber haro(m) bortul iot kezemhez f. 1 [Kv; Szám. 4/XI. 15—6]. 1601: az mely pinz penigh ez ideig kezhez iwt, az Bizonios zwksegos hellekre . . . el keölt [Gyf; Ks 100]. 1796: Egyed János bodosi bíró percipiált és erogált ezek szerint . . . A tavalyi bírótól jött kezembe 1 Rft 40 krajcár [Bodos HSz; RszF 296—7]. 1826: Ami Málét ott találtunk el tsépelítettük . . . Dézma Málé jött kezibe veka 10 [Bábahalma KK; RLt O. 1].

32. vkire száll, vkinek birtokába jut/kerül vmi; a ajunge ceva în posesia cuiva; etw. in js Besitz kommen. 1725: Nekem jöve az Bet falván lévő Barna kanczacska [Usz; Pf]. 1756: Ezen Nemes Udvarház hely regentén vala Néhai Mlgs Báro Branyitskai Josika István Ure, ennek decessussán Szállot ugyan Néhai Mlgs Báro Branyitskai Josika Daniel Urta, innen ment vala birtokában . . . Néhai Mlgs Josika Agnesnek a honnan nem sokára jött . . . Néhai Mlgs B. Branyitskai Josika Moyses Ur eo Ngara [Branyicska H; JHb LXX/2. 9].

Szk: *birodalma alá* ~ birtokába jut/kerül. 1769: (Az erdő) miképpen jöt azután Balog Sigmund Ur birodalma alá azt Sem tudom [Dicósóztmárton; Ks 19/VIII. 41]. 1791: ez a Fiatfalvi jóság Kálmán jóság levén a több itt lako Kálmán fjakkal osztattott és mais ugj bi-

ratik más része pedig a' Kereszturi Kristof Fiahtol jött birodalmunk alá [Fiátfva U; Borb. II Juditha Menjhárt consors quondam Michaelis Kalmánj Senioris (78) vall.] * *birtokába* ~ 'ua' 1783: a Szolg(á)lo emberek . . . az Exponens Aszszony ő Ngā birtokába jűttek [Buza SzD; LLt Csáky-per 110. L. 17]. 1832: (A kúria) Szánto Rosalia Aszszony jussán birtokában jött [Fejér m; DobLev. V/1183] * *kezébe/kezhöz* ~ 'ua'. 1674: Az mely bonumok . . . kezűnkhez nem jeottenek igit keovetkeznek [Kv; Szám. 34/L. 22]. 1699: Az Arany és ezűst Res mobilisek Testamentum szerént jűttenek kezemben [Meggyesfva MT; BálLt 93]. 1856: Nékem azon Birtok 1848ba Augustus 10kén jött kezembe [Kop-pánd AF; DobLev 1403].

Sz. 1753: a' pénznek szőre nintsen, nem lehet azt könnyen megh ismerni meljik honnan jött [Harasztos TA; Ks 14. XLIIIb].

33. vkinek részébe/részére jut/kerül vmi; a ajunge ceva în folosința cuiva; jm etw. zuteil werden/zukommen. 1733: Kaszalo Rett pedig minden Haz utan negy negy nyil vagyón, az Szomszedcságit pedig nem mont-hattuk meg, mivel közös Szena fűünk lévén minden esztendőb(en) fel oszlik és az melyik egyczer jő madczor nem az jő [Kincses KK; SLt 8. K. 5]. 1771: Az tavallyi rehabeált Parkaláb rész deserta sessio után ő Nga reszire jött nyil szerint az F. Biroság viseltetés [Kocsárd KK; Ks 92].

34. jár vkinek vmiből vmennyi; a-i reveni cuiva o parte din ceva; etw. zu bekommen haben. 1719: küldöttem 32 mása darabot, kiért szokás szerént az Ső vágok-(na)k 32. Pólturát attam, ostor pénzt pedig 8. polturát, az Máglásnak pedig kellenék jőni 4. Tyuk [Kolozs; Ks 95 Endes Péter lev.].

35. hozzáadódik/kapcsolódik vmihez; a se adăuga la ceva; hinzukommen, mit einer Sache verbunden sein. 1570: Jeo ez Melle az Masik azzon Byzonsaga ky Nilwan hallota az fely peres azzon zayabol^a [Kv; TJK III/2. 166c. — "Köv. a nyil.]. 1787: Ide jőnn már azon Mobilíáknak Specificatioja, melyeket ezen Inventarium confectioja előtt a két Majorennis György, és Maria magokkal el vittének, és Licitatio alá nem bótstották [Mv; MvLev. Csiszár György hagy.].

36. vmi vmennyibe kerül; a costa; kosten. 1751: Az Havasalföldi borok . . . vedre mennyibe jőne [Ks 28. VII Árva Daniel Zsófia kezével]. 1808/1809: Pataki István Uram a sequestralt szalonnákot . . . dragábban adta volt el mint a hogy a Tördaiknak el alkutta volt, Én is vettem belőle 's . . . a' mint fel vetettük masájában dragábban jött két forintal [UszLt ComGub. 1753u]. 1819: milyen dragába jőn egy Betsi öll Tüzi Bükkfa [Dés; DLt 48].

◇ Szk: *arra a gondolatra* ~ az a gondolata támad; ii trece o idee prin minte, a-i veni o idee; auf den Gedanken kommen. 1844: Már ara a' gondolatra is jöttem volt hogy itt fogadjak lovakat, de le beszéltek rolla nints ki el jöjjen véllem s egyedül tsak nem indulak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1846: arra a gondolatra jöttem hogy a Nyitrai Sikátorján jöjnek le hogy a Rosahegy alá hamarabb haza mehessek [Dés; EHA] * *arra ~ a dolog* úgy fordul/alakul a dolog; așa evoluează lucrurile; so gestaltet sich die Sache. 1804: Ha arra talális a Dolog jöni hogj tsak Rákosi Boldisar Ötsém jöhet bé ugy is el igazítottuk [Ádamos KK; Pk 5] * *becsü alá* ~ becslés

alá kerül, fel/megbecsültetik; a fi evaluat; ab/eingeschätzt werden. 1792: (A gáton) azon fa lemenő hely és réá tétetett munka betsü alá ne jöjjen, és mi Fenesi Possessorok azért bonificálni semmit ne tartozunk [Egeres K; Ks 89] * *békességre* ~ békés megegyezésre jut, megbékélik; a se împăca, a ajunge la o înțelegere; zu einem friedlichen Einverständnis kommen. 1560: kezwnkbe bochyaták, Az minemw per patúar tahamadott volt ... az maros vizenn, vyonnan valo Malom chynálás felől ... az malom felől valo perpatúarokat mindnesteól fogua hatra ffog'úann Jlyen egyenessegre es bekesssegre ieöttenek [Mv; JHbK XII. 7]. 1574: Akkoron allanak my Eleonkbe egy feleol az Vytezleo zanyzloffy Bathory Elek perecheny' es mas feleol horwatt gergely zechy Az felewl megh mozdott horwatt gergelnek nemynemw hazanak zechben' walonak meg égesseért, Jeowenek my eleottwnk jlyen bekesssegre es egyenessegre' [Somlyó Sz; Wlt. — ⁴Perecsenben (Sz) birtokos. Szécs Sz. Köv. a részl.]. 1583: My Eleottunk, wgy-mint Arbiterek Eleot Egy feleol az wytezleo Almadj Gaspar zawaj, mas feleol Orros Kelemen palotkkaj, Az my Theorekedesunkre es keozikbe walo zolasunkra leowenek Jlyen Igyenessegre es Bykesssegre, Hogy az Myne-meo perek keozteok leottek wolna Ez May Napiglan . . . tellyesseggel le zalitottak [M.palatka K; JHbK IX. 21] * *bolygásba* ~ buzogni kezd; a da in clocot; zu quellen/sprudeln beginnen. 1664: Bojgo kut egy az földből felbuzgo forrás, és a' mely olykor idő szakonként zavaros bojgásba is jön [Zsobok K; KHn 324] * *egyenessegre* ~ megegyezik, egyezséget köt; a cădea de acord; sich vereinbaren, übereinkommen. 1564: lepseny Mate Marhaya, Arania ezustj es egyeb fele Ingo marhaya felol, Jndultat volt per pathwar kozotthok, Jowenek Jlyen Jgyenessegre my elottunk Attya ffwy zeretetbol^a [SLt A. 35. — "Köv. a részl.] * *eszébe* ~ eszébe jut; a-i veni in minte, a-și aduce aminte; einfallen. 1600: ha izentis miert hogy ne(m) mostani dologh, nemis wolt gondom rea, most ne(m) ieött ezembe [ÚszT 15/3 Nagy Thamas Bogartfalui vall.]. 1780: Sokakat láttam ottan innya de éppen most nem gyűn Eszemben kik voltak legyen [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. 1831: Dregan Vonutz . . . azt mondgya most jó ezembe hogy a Feleségem Iditlennyt a sógoram temette bé a Telkünk [Dés; DLt 332. 12] * *eszére* ~ észhez tér; a-și băga mințile in cap; zur besseren Einsicht kommen. 1614: Bocskai István Noha azelőtt elég sok bolondoskodási lönek, de végre annyi nyavalyái után eszére jött vala, és in terponálván magát török császár és német császár között, Erdély között is, békességet akara szerezni [BTN² 55]. 1619: most jöttek eszekre az én kegyelmes uram^a sok intési után, hogy ne harcoljanak az muzulmán nemzettel [i. h. 329. — "A török szultán] * *fejébe* ~ eszébe jut, gondol vmire; a se gîndi la ceva, a-i trece ceva prin minte; an etw. denken. 1619: Mikor ezeket tolmácsolá Szöflikár^a, az vezér ugyan az százára tevé az kezét, és fellelte igen attente, devote mind elhallgatá és alkalmas ideig gondolkodván felőle monda: Nem tagadom, mert az dolog az én fejemben nem jött volt [BTN² 301. — "A török portán az erdélyi követek állandó tolmácsa] * *feledékenységre* ~ feledésbe megy, elfelejtődik; a se da uitării; in Vergessenheit geraten. 1802: Jollehet ... 1780ba hasznos, és igen ditséretes Constitutioink jo rendben szedegettetvén az Mlgs Familia általís Appro-

báltattak s meg erősítették Mindazonáltal már ma az Abusus annjára bé tsusztot, hogy tsak nem minden Articulusai Constitutionknak feledékenységen jötte-nek [Torockó; TLev. 9/35]. 1850: akkor midőn pénzt, és gabonat adtam szükségbebe segitettem, de azok az jótékony-ságok feledékenységre jöttek [Nagylak AF; Dob-Lev. V/1282 Dobolyi Bálint kérv.] * *fergeteg* ~ vihar; zivatar kerekedik; a se stîrni furtuna; Gewitter ausbrechen. 1771: Tavaj nyáron . . . Bánátus felől egy nagy fergeteg jöven, sok élő fát döjtött ki [Páncszelistye H; JHb 93. XIX. 6] * *foga* ~ a foga bújik/jön ki; a-i ieși/apărea dinții; Zahn herauskommen. 1847: megint aggodalmunk, bánatunk volt a' kítsi Rozával, szája fájt sokáig, úgy hogy néhány nap lévnel egyebet nemis ehetett; e' miatt megis huttyant ismét, 's a' mint gyanítjuk, foga is jön [Rozának éppen zápfogai jönek, 's megint meg-huttyant [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.] * *gyanúba* ~ gyanúja támad; a intra la bănuială; Verdacht drängt sich auf. 1823—1830: Midőn az elebb nevezett köves utakon gyalogolnánk, egyszer veszem észre, hogy az én úrfim alig jöhet Gyanúba jövök, hogy nyavalyát kapott [FogE 180] * *homályba* ~ homályba vész (vmilyen dolog), elfelejtődik; a se pierde în întineric/negură, a fi dat vutării; in Vergessenheit geraten, die Spur verliert sich im Dunkel. 1803: Vagyon . . . egy ugyan Allodiális szépen fel nevelkedett tilalmas Nyil erdejek . . . annak

Határa az erdők sűrűsége miáh homályba jöven . . . azon emlegetett Nyil erdejek meg tévelyeztetett határát ki jártatni akarván ezen ki jártotást az Nsgod mostani Tisztje fegyveres erővel való ellent állásánál fogva meg akadályoztatta [Ádamos KK; JHb XIX/63] * *kezébe* ~ vmit elnyer; a obține ceva; etw. gewinnen. 1676: ha Isten dolgomot bodogitya s az portussi Inspectorságh kezembe(n) jön . . . [Gyf; Told. Ia] * *konsziderációba* ~ tekintetbe vétetik; a fi luat in considerare; in Betracht genommen werden. 1737: a jó Consideratioba, hogj midőnn a Nms Város in negotio Oppidi, valakit delegált maga Erdemes Tagjai közül, mindenkor denominált melléje egy szolgat, pro Viatico [Dés; Jk 246b]. 1766: Az A. Vr Productumából igazán ki jó az I. ellen fel tett praetensioban lévő tolvajzatok között a Pele Péter tehenének általa lett meg nyuzatása . . . de consideratioba jöven 20. Holnapaktól való terhes raboskodása, az réaja háramalható büntetés tollaltatván simpliciter absolváltak [Torda; TJKt V. 334—5]. 1804: ha . . . Ezen Joszagokhoz ezek(ne)k éppen fő szomszédságában valamelyik Testvér a köz Határból fel fogott vagy víz móssással szapartott a mennyen a Communis Subdividenda massához úgy pedig hogy ezekben a lehető Melio-ratio (!) vagy deterio ratio (!) Consideratioba jöjjön [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 3b] * *különösen* ~ különö-snek tetszik; a párea ciudă/straniu; sonderbar/ besonders erscheinen. 1857: Gondolom különö-sön jön, hogy midőn most pénzt kell vala küldenem az urbé-resektől, ujra egy kopacz Levéllel állok elő [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.] * *ostromnak* ~ ostromra indul; a porni la asalt; sich zum Sturm begeben. 1662: És hogy látnák, a közköfalón levő nagy törösen is ostromnak jöhetnének s jöni is akarnának . . . árok szél-in elő latorkert formájában való sáncokkal kezdettek vala azon árkot megkeríteni és a köfalhoz foglalni, az is-tállókon felül pedig mozsarakat, kartácsokkal töltöttek állítani, úgy, hogy ha elkészülhetne, az ellenségnek

valóban nagy lúgkészítés léssen vala az főmosásra, mert mihelyt ostromnak jönek vala a törésen belől . . . a mozsarakkal is a kő istállóról valóban nagy károk lehet vala [SKr 604—5] * *(5)melléje* ~ hadakozásban vki mellé áll, vkihez csatlakozik; a se alátura cuiva in război; in Kriegsführung sich jm anschließen an die Seite stellen. 1600: Az egész Maros Zeky hadis mellékelt [Torda; DLt 264]. 1614: Bástia . . . kényszerítették . . . hogy az székelyeknek az szabadságot megadja, és ömelléje jöjenek [BTN² 50—1]. 1653: Akarván Móses^a már által menni a Maroson, elsőbben szép levelét bocsátja mindenüve a székelyek közé, kérvén őket: „hogy mindjárt felkeljenek és melléje jöjjenek, ha hol pedig valaki ebben ellentartó lenne, tehát annak nem barátja hanem ellensége léssen” [ETA I, 79 NSz. — ^aAz 1603-ban három hónapig fejedelmi süveget viselő Székely Mózes] * *a per batorságra* ~ kb. vkinek a pere jól áll; a fi pe cale de a ciștiga procesul, a avea ciștig de cauză; js Prozeß gut gehen. 1806: a' Ngod Perei, Jussai háborítás nélkül fenn állanak, és batorságban jöttek [Ks 94 Thuroczy Károly lev.] * *pretenzióba* ~ igényeltetik; a fi pretins/revendicat; beansprucht werden. 1808: Továbbá praetensioban jöven a' praetendens Leányok részekről . . . egy darabotska földön fekvő Summa két részinek Deliberatum szerént valo meg fordítása, onszoltatott a praetensus fiu, hogy producállyá a Contractust annak acquisitiojáról [Asz; Borb. II] * *rothadásba* ~ rothadásnak indul, rothadni kezd; a intra in putrefacție, a începe să se putrezească; zu verfaulen beginnen. 1830: a sok eső mián rothadásba jött [Dés; DLt 985] * *szenvedés alá* ~ szenved; a suferi; leiden. 1840: Szemibe is meg mondom a' Sogoromnak Szász Istvánnak hogy . . . ő adta nékem a' nállam lelt hamis ön huszasokat . . . En csupa csak azért vallottam magamra azoknak készítettét hogy . . . a' Sogorom szenvedés alá ne jöjjön [Usz; KLev. Molnár Tamás vall.] * *szóba* ~ kb. egybevész; a se lua la ceartă; in Streit geraten. 1801: Midőn a Kolos Monostori Béres Biro edgy más oda tartazando Béressel szóba jöttek, en is a fogadoba voltam, végre a' Béres Biro midőn a Bérest meg tépte, 's verte volna, maga az kortsomáros más Béressel választatta el őket edgy mástól [Kajántó K; FiscLt Markasán Szimnyina (18) vall.] * *teje* ~ (kisgyermekes anyának) teje megjön; a-i apărea laptele (la o lăuză); (die Mutter eines Kleinkindes) beginnt Milch zu geben. 1584: Zigiarto Esaisa ne valia hogy ket gyermekewel volt Egkor teyem el vesze a Baba neke(m) meg hagyta hogy le fekegie(m) es mingyart elegh teyem leszen, Azert Ne(m) tudom miteől, de Zinte elegh teyem leowe mingyarást [Kv; TJK IV/1. 244—5] * *tisztába* ~ a. kiismer vkit; a cunoaște (bine) pe cineva; jn durchschauen. 1836: rövid üdön bele tisztába fogok jönni [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.] — b. kiismeri magát/tájékozódik vmiben; a se lămuri (asupra unui lucru); sich zurechtfinden. 1861: a' lehető kétszeri feljegyzés^a által is az Akadémia, nem tisztába, hanem Zavarba jönne [Gyalu K; RAK 57 esp. kl. — ^aAz adatoké]. — c. tisztázódik vmi; a se clarifica/lămuri ceva; sich klären. 1810: most már sogor Vram Törvényesen osztáljra szollított a talám meg érem, hogy kitsiden tisztába jő s sok p(rae)tensioim elé fordulnak [Nagylak AF; DobLev. IV/927 Dobolyi Sigmund Bartók Ádámhoz]. 1823: a' midőn tisztába jött —, hogy azok is éppen akkora, és olyan valoru arannyak, mint a más 110

— azért meg is corrigáltatott általunk veresténtával azon második Positio [Ns; i. h. V/1080. 6b] * *űrességbe* ~ (hivatali állás/tisztség) megüresedik; a deveni vacant (un post); (Amtsstelle) frei werden. 1842: Űrességbe jöven Vásártelki Megyénk, Egeresi születésű papi tudományokat végzett Oprea Pétert pappá szentelve azon megyére népésznek rendelttem [Kv; KLev. Lemény János fogarasi püspök ir.]. 1861: A' Széki Egyház megyében a' T. Fő Pásztori levél következtébe hírlul adatik, hogy 3rom Papi állomás űrességbe jött . . . Pályázat ezekre már meg nyílt és tart Mártyusz végéig [Gyalu K; RAK 57] * *vád alá* ~ vmivel megvádoltatik; a fi acuzat cu ceva; angeklagt/schuldigt werden. 1823—1830: sok volt a dolgom . . . Dési Gábor sokat is szidott, sokszor volt az a gondolatom, hogy odahagyjam . . . De ez az érzés megtartóztatott, hogy . . . ha esztendőt nem töltök, majd vád alá jövök, hogy egy korhely, haszontalan ifjú vagyok, azért azon esztendőben ott laktam [FogE 91—2] * *vér* ~ vkinek vére folyik/kibuggyan; a curge/își singele cuiva; js Blut hervorquellen. 1631: Miklos niargal vala . . . s latam hogy el ütette az szegeny aszont az sarba(n), megh az szajabolis erőssen jeő vala az ver [Mv; MvLt 290. 50b]. 1633: hagi az leani enni nem akart, arczul czipadso az azzonnia, hagi ver jeő vala az orrabol [Mv; i. h. 141a] * *vezetékre* ~ ügye? 1600: Ott wolta(m) mikor ez Chiki Agatha zola az annianak hogy chenallio(n) walamit Albert Palmak zemebe(n) waloth, Arra azt monta Chiki Marta, en chenallhatok chenalogis, de a mas zemeis megh merghehezik, wegre wezetekre ieött igye [UszT 15/124 Bencze Albertné, Anna, Almási vall.] * *zavarba* ~ → *tisztába* ~ b. al. * *zavarodásba* ~ megbomlik/bolydul, összezavarodik; a se destrăma; sich verwirren, in Unordnung geraten. 1802: minden törvényes jo rend Zavaradásban jöven nyomban követi a' kár, és hátra maradás [Torockó; TLev. 9/35].

◇ Sz: *gazol/lepiskol/szid vkit ami/amint/ügy ahogy a szájára* ~ ahogy a száján kifer mocskol/szidalmaz vkit; a injura pe cineva spunind tot ce-ji vine pe limbă; jn aus Leibeskräften rügen/beschimpfen. 1807: a Papot irtoztato képpen a mint jött a szájára öszve gazalta [K; KLev.]. 1825: Szidott-gazlott, a' mint a' Szájára jött [K; i. h.]. 1835: az Exponens Dobolyi Ur a Midőn is . . . Udvara körül Czigánnnyival a maga Météiban Sántzolt akart ki takarittatni az Urnak mind két fiai erő hatalommal előbb Czigánnnyajt, annakutanna magát az Exponens Urat minekutanna le piszkolták, úgy ahogy Szájakra jött magánakis az Sántz ki hányatásban ellent állottanak [Fejér m.; DobLev. V/1212]. 1844: Istenit Xsát Szüz Máriáját, a mi tsak a' szájára jött Cseresnyés Danielné szidta [A.sófa U; DLt 1441].

Ha. 1598: Jeoweok [Kv; TJK V/1. 233]. 1764: jüvök [Bögöz U; IB]. 1826: jövek [Szentdemeter U; MLev. Usz-i anyag 8]. 1584: Ieoz [Kv; TJK IV/1. 272]. 1637: jüsz [Mv; MvLt 291. 90a]. 1765: jösz [Gyeke K; Ks 4. V/20]. 1772: jüsz [Tarcsafu U; Pf]. 1570: Jew [Kv; TJK III/2. 82]. 1589: ieoe . . . auagi nem ieo [Kv; Szám. 4/X. 64] | Jewh [Dés; DLt 226]. 1604: Ju [UszT 18/139]. 1618: iw [Kisfalud MT, EHA]. 1631: jü [Mv; MvLt 290. 253b]. 1645: iu [Ne; EHA]. 1651: jüh [BK. Kemény Jánosné Kállai Susanna lev. Fog-ból]. 1659: Jü [Kide K; BHN 86]. 1661: jü [Bádok K; BHN 23]. 1674: jü [Kv; TJK VIII/11. 313]. 1676: iü [Gyalu K; EHA]. 1679: jün [Szk

139]. 1681: jü [Körtvélyfája MT; BálLt I]. 1685: jü [M.köblös SzD; EHA]. 1693: jü [Pulyon SzD; WassLt]. 1694: jü [Dés; Jk]. 1697: jün [Dés; Jk]. 1711: jü [M.bé-nye KK; LLt 8/5]. 1712: jün [Kál MT; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1713: jü [Backamadaras MT; EHA]. 1717: jü [Me-zőbánd MT; EHA]. 1737: jü [Marosbogát TA; EHA]. 1738: gyün [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1745: jü [Nagykend KK; EHA]. 1764: jü [Bögöz U; IB]. 1608: Juteok [Dés; DLt 301]. 1638: iüteők [Mv; MvLt 291. 157b]. 1590: Ieonek [Kv; Tjk V/1. 10]. 1655: jőnek [Kv; CartTr II Mart. Sós ötvös kezével]. 1744: jünek [Ne; EHA]. 1776: jőnek [Backamadaras MT; CsS]. — 1756: jüttem [Hosszútelke AF; Kath.]. 1846: jüttem [Dés; EHA]. 1589: Jüttel [Márfva U; UszT]. 1630 k.: jöttel [Mv; MvLt 290. 44b]. 1577: Jüth [Alparét SzD; Ks]. 1656: iöt [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Szaz Janos (25) jb vall.]. 1662: jüt [Vajdasztiván MT; BálLt 52]. 1772: jütt [Szentháromság MT; Sár.]. 1804: jött [Nagysolymos U; UszLt ComGub.]. 1832: gyött [K; KLev.]. 1702: jüt-tünk [Kobátfva U; Pf]. 1782: jöttetek [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 13]. 1570: gyöttek [Erked K; JHbK XIII. 23]. 1581: Jeottenek [Kv; Szám. 3/IV 16]. 1597: Jwdtenek [Kv; i. h. 7/XIV 14]. 1606: Jöttek [UszT 20/173]. 1702: jüttenek [Keresztinyalmás H; Szer.]. 1729: jüttenek [Ső-nyévfva KK; TSb 51]. 1747: jötte(ne)k [Torda; TjkT III. 164]. 1749: jöttenek [Futásfva Hsz; ApLt I Dombi János szb kezével]. 1756: jüttek [Hosszútelke AF; Kath.]. 1762: jüttek [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1763: jüttenek [Szabéd MT; Berz. 5. 44. S. 29]. 1770: jötte(ne)k [Mosóbánya Sz; BK]. 1772: jüttek [Szenthá-romság MT; Sár.]. 1783: jüttenek [Buza SzD; LLt Csá-romsper 110. L. 17]. 1820: jöttek [Várfva TA; JHb Fasc. 48 Biro István (57) ns vall.]. 1844: jöttek [Bágyon TA; KLev.]. — 1572: Jeowek [Kv; Tjk III/2. 82]. 1600: Iőek [Kv; Tjk VI/1. 498a]. 1593: iwuel [Kv; Tjk V/1. 362]. 1671 k.: jövel [A.csernáton Hsz; HSzJP]. 1570: geowe [Erked K; JHbK XIII. 23]. 1585: Jöwe [Kv; Szám. 3/XXII. 70]. 1591: jüve [Mv; Told. 27]. 1593: jeoue [Kv; Tjk V/1. 362]. 1594: Jewe [Kv; Szám. 6/VIII. 73]. 1598: Jwwe [Kv; i. h. 7/XVIII. 27 Th. Massas sp ke-zével]. 1630: jőue [Ne; BálLt 82] | jőue [Mv; MvLt 290. 200]. 1664: Jüve [Mezősámsond MT; Berz. 5. 41. S. 7]. 1672: jüve [Marokháza K; SLt Z. 9 Kenderesi Sándor (28) ns vall.]. 1674: iüve [Bethlen SzD; BLt 9]. 1697: jőue [Kotormány Cs; CsJk 2]. 1721: jüve [Kv; Tjk XV/3. 43]. 1732: jüve [Türe K; Told. 21]. 1736: jüve [Kibéd MT; Sár.]. 1744: jüve [Mv; Told. 27]. 1762: jüve [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 3]. 1734: jövének [Sárd AF; Szer.]. 1582: Jeowenek [Kv; Tjk IV/1. 7]. 1585: Jeowenek [Galac BN; WLt]. 1588: Jöwenek [Szenttamás Cs; LLt 49. A]. 1590: Jouenek [Kv; Szám. 4/XX. 14]. 1593: Jwenek [Szu; UszT 9/51]. 1599: jüvenek [Papolc Hsz; SzO V. 163]. 1607: iwuenek [Dés; DLt 297]. 1624: Jwuenek [Mi-hályfva NK; JHb XXIII/6]. 1631: jovenek [Mv; MvLt 290. 241a]. 1632: Jövinek [Márkod MT; Berz. 15. XXIV/13]. 1652: Jövenek [Körspatak U; Pf]. 1668: Jüuenek [Mikháza MT; LLt Fasc. 70]. 1674: jüvennek [Ne; DLv. 1. VI. B. 22] | Jüvenek [M.zsákod U; Told. 21]. 1684: Jüvinek [Beresztele MT; Told. 25]. — 1603: Jouok ualla [UszT 18/67]. 1570: Jew volt [Kv; Tjk III/2. 82]. 1573: Jeoh volt [Kv; Tjk III/3. 292]. 1590: ieo vala [Kv; Tjk V/1. 45]. 1603: Jő wala [Nagygalambfva U; UszT II/3. B. 40]. 1633: Iüü vala [Kv; RLt I Nagi Iános

alias Varga (26) vall.]. 1636: joo uala [Mv; MvLt 291. 70b]. 1639: iü vala [Mv; i. h. 205b]. 1644: Jw vala [Mv; i. h. 434a]. 1703: Jő vala [O.solymos KK; SLt AQ 24 Ba-lonoz (!) Simon (26) jb vall.]. 1769: jő vala [Nagyercse MT; Told. 3a]. 1769: jü vala [Bögöz U; IB. Veres János (57) szabad személy vall.]. 1771: jön vala [Mezőmadaras MT; BK]. 1635: Jőuunk uala [Buza SzD; Ks 42. G]. 1584: Jeonek volt [Kv; Tjk IV/1. 227]. 1591: Jwnek vala [Kv; Tjk V/1. 107]. 1872: jőnek vala [Esztelnek Hsz; HSzJP Andreas Szóts (26) prov. vall.]. — 1605: jeottem vala [Oroszhegy U; UszT 19/12 Vrsula filia quondam Nicolaj Demeter vall.]. 1796: jöttem vala [Albis Hsz; BLv. Vall. 3. Tot András (29) jb vall.]. 1573: Jeot volt [Kv; Tjk III/3. 156 Ilona Kadas István deakne vall.]. 1579: Jot vala [Kv; Szám. 1/XVIII. 24]. 1582: jeott vala [Lécfva Hsz; HSzJP]. 1590: Jott volt [Kv; Szám. 4/XXI. 86] | Jeott vala [UszT]. 1593: iöt vala [Kv; Tjk V/1. 383]. 1595: jöt vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 170 ifj. Heltai Gás-pár sp kezével]. 1597: Jwt vala [Kv; i. h. 7/XIV. 77 Th. Masas sp kezével]. 1603: Jöt wala [UszT 17/27]. 1610: iéot uolt [i. h. 4. 9e]. 1622: Jeöt uala [Szent Simon Cs; BLt 3 Th. Madar (32) col. vall.]. 1634: jeot vala [Mv; MvLt 291. 3b]. 1657: jütt vala [KemÖn. 85]. 1783: jüt volt [Buza SzD; LLt Csáky-per 110. L. 17]. 1804: jütt volt [Nagysolymos U; UszLt ComGub.]. 1638: Jwtwnk uala [Jára MT; Told. 1]. 1572: Jeottek volt [Kv; Tjk III/2. 82]. 1589: ieottenek volt [Kv; Szám. 4/X. 39]. 1591: Jettenek valah [Kv; i. h. 5/I. 8]. 1597: Jeottek uala [UszT 12/132 Blasius Beres de Kisfalud jb vall.]. 1759: jöttenek völt [Hosszútelke AF; Kath.]. — 1604: Jeouek vala [UszT 20/266]. 1585: Jeowenk vala [Kv; Tjk IV/1. 486a]. 1590: Jeoweonk vala [Szu; UszT]. 1599: Jeoweonk vala [Kv; Tjk VI/1. 379]. 1605: jeoue(n)k vala [UszT 19/35]. — 1574: Jeowend [Kv; TanJk V/3. 103a]. 1738: jövénd [Dés; Jk 504b]. 1824: jövénd [Dés; DLt 206] | 1570: Jeoneh [Kv; Tjk III/2. 82]. 1768: jüne [Aba-fája MT; Told. 17a Huszár lev.]. 1806: jőnne [Dés; DLt 250/1808]. 1655: jőnenek [Kv; CartTr II Mart. Sós ötvös kezével]. — 1585: Jeot volna [Kv; Tjk IV/1. 429a]. 1629: jeot volna [Kv; Tjk VII/3. 58]. 1702: jüt volna [Kobátfva U; Pf]. 1767: jöt volna [Bukuresd H; Ks]. 1570: Jüttunk volna [Oroszfalu²; BesztLt 114 Demyen Janos vall. — ^aA. v. F. oroszfalu SzD]. 1814: jöttünk vol-na [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1760: jöttenek volna [Szászörményes KK; Ks 92] | 1586: Jeoj [Kv; Tjk IV/1. 540]. 1644: jüi [Mv; MvLt 291. 422a]. 1766: jöjj [Szilágy-cseh; BfR 104/2 St. Betsi (25) zs vall.]. 1586: Jeioeon [Kv; Szám. 3/XXIV. 53]. 1600: iwyone [Dés; DLt 264]. 1610: jeójen [Köbor/Derzs U; UszT 49d]. 1638: jüjön [Mv; MvLt 291. 150a]. 1670: jüjön [Szamosújvárnemeti SzD; RLt I St. Szecei (30) ns vall.]. 1690: jüjjün [Dés; Jk]. 1693: jüjjön [Dés; Jk]. 1731: jőjen [Gyulatelke K; Pf]. 1765: jőjen [Nagyiklód SzD; Ks X. 26]. 1776: jőjen [Nyarádszbenedek MT; Told. 28]. 1777: jüjjen [Szent-iván Hsz; BLv.]. 1787: jőjen [Kackó SzD; Kp II. 27 Újfalvi Sámuel lev. Máthéné Újfalvi Krisztinához]. 1801: jőjen [A.detrehem TA; KCsl 16]. 1804: jőjjön [Farnas K; KLev. Barta István (48) jb vall.]. | jőjen [Csapó KK; Berz. 17b]. 1806: jőjjön. jőjen [Dés; DLt 250/1808]. 1844: jőjen [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. 1570: Joietek [Kv; Tjk III/3. 343]. 1591: jőjetek [Mv; Told. 27]. 1606: Jöyetek [UszT 20/173]. 1638: jüjetek [Mv; MvLt 291. 157b]. 1570: Jwyenek [Nagysajó BN; Beszt-

Lt 97 Lwcas Chyewy nagysajói officialis Zwch Gáspár beszt-i bíróhoz). 1690: jújienek [Dés; Jk]. 1731: jöenek [Hosszútelke AF; JF] || 1598: Jeonj [Kv; Tjk V/1. 233]. 1650: júni [Sárd AF; KvAKt Mss]. 1692: júni [Dés; Jk]. 1698: jöni [Gyulatelke K; Ks]. 1723: jünni [Ludvög K; Told. 29/7] | júni [Hodák MT; VGy]. 1729: júni [Ajton K; WassLt Ebeni Éva lev.] | júni [Sövényfva KK; Tsb 51]. 1786: júni [Torockó; TLev. 4/13. 42]. 1792: gyüni [Szökefva KK; BálLt 1]. — 1723: jöniek [Hodák MT; VGy]. — 1621: ieöuen [Kv; Szám. 15b/XI. 275]. 1647: jeoue(n) [Kv; Tjk VIII/4. 230]. 1650: jüvin [Sárd AF; KvAKt Mss]. 1679: iüven [Csikfva MT; Berz. 1. 20/13]. 1682: jüven [Felőr SzD; Ks 21. XVII. 12]. 1688: jüven [Dés; Jk]. 1691: jüven [IIAMN 329]. 1707: jüven [Ród K; Ks 33. II. 1]. 1709: jüven [Szászernye KK; UtI]. 1749: jövin [Vecel H; Ks 112. Vegyes ir.]. 1752: jövin [Diösad Sz; Wlt Juhos Pál (57) ns vall.]. 1764: jüven [Bögöz U; IB]. 1769: jüven [Agyagfva U; IB. Követsi Samuel (21) pp vall.]. 1775: jövin [Csaba SzD; LLt Csáky-per 107. L. 14]. 1786: jüven [Torockó; TLev. 4/13. 14]. 1798: jüven [Adámos KK; JHb XIX/58]. 1804: jöven [Farnas K; KLev. Barta István (48) jb vall.]. 1805: jüve [Dezmér K; LLt Fasc. 115].

Az ide beiktatott paradigmikus idealakok természetesen kiegészíthetők a főjelentések és tartozékaik alá bedolgozott szövegekben jelentkező igealakokkal, hiszen itt csak az amott fel nem használt kijegyzések igei formáit soroljuk fel.

jödögél 1. jövőget; a veni incet/alene; langsam (heran)kommen. 1590: Zent Marthon napba(n) fel keolt Vasar helyre me(n)t az Sokadalomba(n), ott Egy Jambornak leaniat el hitette es el is hitta az hegieke(n) veolgieke(n) Erdeokeon által ketten egy mas kezét fogtak ... Neholy penigh egy mas vtan Jeodeogeltek vgy hozta el Jtt most vgy lakik velle mint parazna paraznawal [UszT]. 1755: ezzel jödögeltünk, megis ismét én viszzá tekinték [Faragó K; Told. 36]. 1762: a mint hazafelé jödögeltem, visszá Tekintvén Láttam az Téglást az Udvaron [Hagymásbodon MT; i. h. 48]. 1766: egybe találkozáz Nagy Ajtai Henter Mihaly Urammal, és edgyütt jödögeltünk le a Kokosi uton Kőkös^a fele [Kp I. 231 Nic. Györbőri (49) miles equ. vall. — ^aHsz]. 1770: kün az utzzán jödögelvén hallottuk kötődnek ... szobol ellenkeznek [Nagyercse MT; Told. 3a]. 1774: mikor haza felé mentünk volna a Falus Biro Jánosi Péter ő kme is velünk jödögelvén s mikor négyen mendegéltünk volna ott szembe jöve velünk egy fával rakott szekér [Vaja MT; Told. 46/14]. 1787: gyalog jödögelttem [Tasnád Sz; KLev.]. 1846: el esteledvén későn valami hét ora tájt jödögelttem haza felé [Dés; DLT 315].

2. (had/haddal) vonul, közeledik/közeleg vhová; a inainta (armata/cu armată) spre ...; (mit Heer) aufrücken/sich nahen. 1604: mikor nekwnk Jromos Lukacz meg monda hogy ot wadnak az raczak, Sokadon latokis hogy weczkere Jödögelnék, hat egi felől meg keritöttek, ketten walank el futamodank, es Be dölek egy giepwn gaspar az Erdő fele foga hat ötöt el Ertek [Rava U; UszT 18/139 marossy Janos Rauay lib. vall.]. 1678/1683: My az alat, Kemenj Janossal, es az Nemet Generallo Monte Cuculjal, s, az egas haddal Kolosvar fele jödögélünk vala [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1703: csatájok volt a németeknek a kuruccal, aholotj mondatik, hogy amint a kuruc Fehérváron^a felyül Sárd^a felé lött volna, a német és némettel való magyarság jödögélvén fel azon

Ompoly patak mellett, öszvepróbálnak, és elsőben ... lassan-lassan csalogatták a kurucot ... csalogatták alá Fehérvár felé [Kv; KvE 279. SzF. — ^aGyf. ^bAF].

3. közeleg; a se apropia; sich nahen. 1653: 1622 esztendőben ösz felé nagy pestis támada oda ki, és elebb-elebb jödögelni láttuk lassan-lassan ide felénk^a [ETA I, 139. NSz. — ^aMv felé].

A címszövebeli igenek a történeti adalékokban jelentkező és a székely nyokban maig megőrződött -dögél képzős alakjával szemben az 1. és 2. jel. alattú 1703- és 1846-beli szövegben adatolt irodalmi nyelvi -dögél képzős forma közül az első alkalmasint csak a saját alá rendezők átírásaként kerülhetett bele a szövegbe. A -dögél képzős alakoknak a székely nyelvjáráskorban való megőrződésére a MTsz ugyan csak egy adalékot idéz Hsz-ből, de — bár Kriza nem iktatta be a Vadr. tájszótárába, ő is azt az alakot ismerhette. Egyik remek balladájában, a »Julia szép leány«-ban kétszeri előfordulásban (Vadr. 123–4) találkozzunk vele: ... Egy szép gyalog ösvény hát ott jödögél le ... (Az első előfordulásban az első szótagbeli rövid hangzós jödögél alak alkalmasint sajátóiba. Nem zárható azonban teljes bizonyossággal ki a rövid és hosszú magánhangzós alak nyí-e egymás mellé élése sem.) Adalékaink a -dögél képzős forma széles körű erdélyi régi-ségben használatáról tanúsítanak; e formát Horger, MNy 142 csak a szé-lyeségből ismert változatként adatolja.

jöhöt 1. bír/tud jönni; a putea veni; kommen können. 1661: magam ... kglmes uram haza is alig jühettem Szebenből, az lábom annira elorbánczosodott. Ha valamire könnyebbednék az lábom, az Ngod szolgálatja mellé menten magam is elmennék, mivel az lóra nem ülhettek [Bágyon TA; SzO VI, 256 Csegezi Tamás, Asz kapitánya a fej-hez]. 1721: kérdi az egházfi, te rosz aszony hogi jühetél gjalog oly mesze annyi léhende ruhátis hozván fejednen, akar mongia az menyecske nem jüttem gjalog, hane(m) ... az oda valo Pap kanczájat ellopták s arra ültetvén ugi hoztak ell edig^a [Kv; Tjk XV/3. 11. — ^aFelekre]. 1790: A mult napok(an) fel indított Jantso ur Guraszadárol^a három ürmös átalag és holmi konyhá- ra valokat ... a sok jég és alkalmatlan ut mián Foitnál tovább ökörrrel nem jöhettek, ott egy hétig mulattak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — ^aH]. 1791: sokatis havazott Erre ... mellyből ugi el ázott a föld, hogy Medgyestől fogva az Oltig a Nagy Sárban alig jöhetttem [Sztrézakercsesora F; TL. Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. 1823–1830: Midőn az elebb nevezett köves utakon gyalogolnánk, egyszer veszem észre, hogy az én úrfim alig jöhöt [FogE 180].

Szk: mehet és ~ elmehet és visszatérhet. 1677: A' Kereskedő rendek penig, ha a' határos és békességes szomszédságu helyekre és Országokra mennek, előtők járo Tisztviselőjökötöl vegyenek hiteles Testimonialisokat, és azokat a' Harminczadoko(n) praesentalván, mehesse- nek és jöhessenek [AC 87].

2. (a beszélőhöz ide) eljöhöt, el tud jönni; a putea veni (incoace); herkommen können. 1559: Az kalugyereket még el nem küldhettem az Nsgod parancsolattja szerént, mert valami prédikátorjok jöt volt közikbe, azért nem jöhettének [TT 1911. 462 Gr. Sombory Nádasdy Tamáshoz]. 1567: te k. Azerth Jstvan vram azt Jrta Ne- keonk hogy Ne siesseonk Addeg az dologban ... Myg Eo maga Kezynykbe Nem Jeoheth [Besenyő BN; BesztLt 16 Nic. Thomory a beszt-i bíróhoz és az esküdtekhez]. 1592: Borbeli Georgi vallia ... ez Jstuan Deaknak zaiab- ol hallotta, miethogi az Annia kj nem atta az w rezit, ha Koloswarra Jwhet, fel giutia az Majort [Kv; Tjk V/1. 188]. 1598: ma volt az napia hogy Ide iceojenek, de eo kgmek ne(m) Jeöhethnek hane(m) engemet kyldettek [UszT 13/38]. 1602: Nagy Bartalius ... Beteg alapattal ... leuen ... ezt mo(n)duan ... Jo fiaim^a en most azert

Jeottem hozzatok engem ne haggyatok tarchjatok, tápláljatok, mert en Jmar igen el Estem talam en teobzeor sem Jeohetek hozatok [Kászonimpérfa; BCs. — ^aLeányát és ennek férjét szólítja így.]. 1639: Kegldet kérem hogi engemet tudositzon ha jeoheté én hozzám beszélgetésnek okáért vagy ne(m) [Homoródsztpál U; Szád. Redej János Nagy Tamás de Fogaras szu-i vár-provizorhoz]. 1771: az Atyám .. világtalansága miá most ide nem jöhetett [Királyfva KK; JHb LXVII. 170].

Szk: *segítségére* ~. 1823: Csernátoni Samuel Uram ... reá vett a rosza .. kezeimet hátra fogván ugy elkinzott, hogy egészen vérbe küpiült, eleget kiáltottam de hogy másoktól távol lakunk senkisé hallotta, segítségemre nem jöhetett én pedig vele nem birtam [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez].

3. esetleg (el)jön; a trece eventual/probabil (pe la.); eventuell vorbeikommen. 1596: lehet hogy Jeohetot En hon Nem letemben Kosa Istok oda, de hogy En hitta(m) volna En soha Nem hitta(m) [UszT 11/21].

4. vmi eljuthat/érkezhet vkinek; a putea ajunge/parveni ceva la cineva; etw. zu jm gelangen/geraten können. **Szk:** *hír* ~. 1737: el ne távozzék Abosfalváról, mivel minden órán jöhet kedvtelen hír [Abosfva KK; Ks 99 Bálintit György lev.]. * *kezébe/kezehez* ~. 1689: az este késén jüüen ide Sz.lászlora, kgld levelei kezemhez nem iühetek eddig [Szentlászló TA; SLt AU. 35 Sárosi György P.Horvát Miklóshoz]. 1749: nékömis igen jól esött volna ha maga ideiben kezemben jöhetött volna, mivel éppen most érköztem meg Nemös Kólósvármegje Generalis Szekiről [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.].

5. (meg)érkezhetik vhová; a putea veni undeva; irgendwo ankommen können. 1631: soha oly rosz Aszoniallat nem jöhetet az varasra az kit eö^a nem ismert ki attia fia, ki mie, de szemlatomast nem latta(m) hozzaja [Mv; MvLt 290. 237a. — ^aSzalontai Gergely].

6. vhová (be)költözhetik/letelepedhetik; a putea să se mute/stabilească; irgendwohin umziehen/übersiedeln können. 1592: Az paraztsagh, megh adwan Vranak az feold bért minden marhayaual Colosuara ieohessen es meg maradhasson [Kv; DiósyInd. 15]. 1755: Hallottam hogy ... Homorogyán Filimon ... izengetett volna Folti Susánna Aszszonyhoz hogy ha a' Mlgs Nagy Aszszony Josika Mária Aszszony nem akarja Gratzijában venni, allaborálja hogy az ő Ngok földére jöhhessen [Bún H; BK ad nro 1126].

7. vhol vmilyen céllal megjelenhetik; a putea să se înfățișeze/prezinte undeva cu un anumit scop; irgendwo erscheinen können. 1561: Ha az mesterek kozot a wag' legenyek kozot valami haborszag wezedelmes ézwezes (!) tamad .. meg' nem Bekelhetwen egy elozor biro eleiben iutnanak Onnat ismek (!) bekeseget kiuanan ismet az ceh eleibe iohessenek meg Bekelny [Kv; ÓArt.]. 1599: Vgy wago(n) hogy az A Palfi Istha(n) hiut wolt engemet Zalasdi Daniel Vram kapitan eleibe teörwenyhez mely napra hatta wolt kapita(n) vram annak a teörwenit, az napra ne(m) ieohette(m) [UszT 15/193]. 1602: Simenfalwj fabian matenak beteg haladekot kerenek az zek meges Engede de Jgy hogy ez Jöwö Zek napan törwen mogia zerint hitesse meg hogi beteg wolt: hog Ide ne(m) Jeohettet [i. h. 16/90].

Szk: *asztalhoz* ~ étkezésnél megjelenhetik/meg kell jelennie. 1776: Baro Henter Urfi Beszellette nekem, mintegy Kedvetlenségéből, hogy a' Kis Aszszony Groff

Kornis Anna el idegenitetett ő tölle, és véle már beszélteni sem akar, gyakorta magát betegís teszi, hogy az asztalhoz se jöhhessen [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) káplán vall.]. * *őfelsége székére* ~ a törvényszék előtt megjelenhetik. 1571: myndenik fel két két Zemelt fogianak Jamborokath es azok eleybe aggyak az dolgokat, ha azok el wegezhetik keozteok az dolgoth jo modal el wegezek, ha hol penig el nem wegezhetik, tehat ... Ide az eo felsege Zekyre Jwhessenek wele^a [Mv; BálLt 79. — ^aA perrel].

8. *red* ~ ráronthat/törhet; a putea să se napustească asupra cuiva; über jn herfallen können. 1590: En ram nem jeohettel volna merth en velem teörüenjbe sem volth [UszT].

9. (vmilyen terület határán) átléphet/csaphat; a putea trece (hotarele unui teritoriu); (die Grenze eines Gebiets) überschreiten/passieren können. 1587: Az my az feleky Juhot Nezy .. ot ... tarchiak azon keozep hidigla(n) Azon^a felseo bwn(te)tes Alat^b Ne Jeohessenek [Kv; TanJk I/1. 49. — ^aUtána tollban maradhatott: alól. ^bÉrtsd: a fennebb megszabott büntetés alatt].

10. származhatik; a (se) putea aduce; herrühren können. 1595: Amy Nezy Azokath, kik az varos keonyweben^a magokat be nem irattak volna, vegheztek erreol eorookeoseon, hogy .. ezeket eleob megh examinalwa(n) minemeeo zemely, ha ninche(n) valamy Niawalia es tereh alat kinek it lakasa miat kar ez varosra ne(m) leohetne, Be iratasra magat kenzerithessek annak moggya zerent [Kv; TanJk I/1. 250. — ^aA városi lt-ban ma is meglévő PolgK-be]. 1718: Ezenközben hozodék elé hogy az Inas sok versb(en) az Urat el hatta, két hete-kigis oda koborlott, az Ura mégis soha az B: Céhet el hagyása felől nem tudositotta fel sem panaszoalta mellyből proventussa jöhetett volna az Céhnek [Kv; ACJk 102]. 1815: többetske haszonis jöhetne belölle^a más Esztendökben [O.nemegye BN; Ks 77. 19 Consr. 496. — ^aA pálinkafőzőből]. 1822: mitsoda haszon jöhetett belöllek [Dés; DLt az 1823. évi iratok házon].

11. keletkezhetik; a putea să se producă; entstehen können. 1843: még jöhet olyan nagy viz, mint volt most három esztendeje olta minden esztendőben — akkor elhordja, s elfogja pusztítani az egész helyet — s megbecsülhetetlen kárt fog okozni [A.jára TA; BLt 12 Joannes Jancsi (70) figulus, col. vall.].

12. vkinek vmi részébe juthat; a-i putea reveni ceva cuiva; etw. in js Besitz gelangen können. 1856: különösen nem találom fel — mi jöhetne nekem a Curiaért hason értékű [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

13. vmiből vmennyi kijöhet; a putea ieși o anumită cantitate din ceva; aus etw. eine bestimmte Menge herauskommen. 1775/1781: Török buza is terem ... el tsépetlétvén jöhet belölle szem őt, hat véka [Algyógy H; JHb LXXI/3. 365].

14. *mehet* ~ a putea să meargă și să vină în voie; gehen und kommen können. 1592: Az feiedelmek tartoznak megh kialtatni, hogy az Colosvariak, az orzagban minden helieken leueő Sokadalmakba zabadoson bekelwel mehessenek Ieohessenek [Kv; DiósyInd. 15].

◇ **Szk:** *becsü alá sem* ~ becsülés alá sem kerülhet, fel/meg sem becsültethetik; a nu putea fi evaluat; nicht einmal abgeschätzt werden können. 1814: in Pojána Ráká-teuluj vagy on egy darabotska tseplesz Tilalmos Erdőjek mely nem régen fogatott fel, és olyan állapotban vagyon

még hogy betsu alá sem jöhet [Benedekfva Sz; BetLt 3] * *büntetés alá* ~ megbüntethet; a putea fi pe-desit; bestraft werden können. 1812: az allperesek Bűntetés alá Jöhötnöke mint Commissusok, vagy nem? [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16] * *büntetés* ~ *vki fejére* vmilyen büntetés szakadhat vki nyakába, vmilyen büntetés sújthat vkit; a putea cădea pedeapsa pe capul cuiva; jn mit irgendeiner Strafe treffen können. 1805: a' Mivelő kovácsok gyülekeket tartva azt végezték hogy tellyességgel senki kost nélkül dolgozni ne mennyen . . . azon instálunk nagy alazatossággal hogy a' Kost adásra meltoztassek minket^a ne szorítani (igy!) mert ennél nagyobb büntetés nyomorult fejünkre nem jöhetne [Torockó; TLev. 9/40. — ^aA munkaadó bánya-tulajdonosokat] * *diszputáció alá nem* ~ nem vitatható; a nu putea fi discutat; es ist nicht diskutabel sein. 1805: azon Itélet mint Judiciális Veritas, most Disputatio alá nem jöhet, nem critizáltathatik 's meg sem változtathatik [Mv; DobLev. IV/893. 1b tábl.] * *divizióba nem* ~ osztásra/osztásra nem juthat/kérülhet, nem osztódhatik fel; a nu putea fi împărțit; nicht aufgeteilt werden können. 1771: Azt is fel tessük a' Somlyaiánus^a Urak, hogy a' Fekete nevű kaszálo^b is jöjjen Divisio-ban; de ezis . . . Divisio-ban nem jöhet [Fejér m.; i. h. II/428. 8b. — ^aA Somlyai jusszon örökös. ^bAz elekesi (AF) határban] * *elméjére* ~ eszébe juthat; a-i putea veni cuiva in minte; in den Sinn kommen/einfallen können. 1811: Igy lévén egy Kolósvári Papnak . . . az élet terhe által való el-nyomtatása; így lévén öltözet dolgáb(an)-is el-mazurodása . . . tsuda, ha egy egészséges, eleven gondolat jöhet elméjére, mely a' Publicum-nak tessék; nem tsuda, ha Hivatala méltóságán(a)k kevéssé felelhet-meg [Kv; REkLt Konz. lt ad nr. 32/811 Krizbai Deső Elek ref. pap kezével] * *az igaz hitre* ~ az igaz hitre térhet; a putea trece la adevărata credință; sich zum wahren Glauben wenden können. 1736: Az más vallású embernek adjon isten szent lelket, hogy jöhessen az igaz hitre^a; személyiben miért lehessen ellenségem, nem látom [MeTr 359. — ^aA rk egyház kebelébe] * *gyanúba* ~ gyanúba keveredhetik; a putea fi bănuir; in Verdacht geraten können. 1823: Nms Szabo Josef Uram . . . nemis olyan féle ember hogy még tsak gyanuba is jöhetne az aféle dolgok iránt, hogy mással a Feleségin kívül magát tégye [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez. Vészi Jánosné Fülep Anna (38) ns vall.] * *gyanú* ~ *vmire* gyanú támadhat vmire; a putea trezi bănuiri in privința unui lucru; Verdacht vorliegen können. 1821: Bonya Dumának Felesége Mitu Cserna Léányát vádollya azzal hogy hités társával allatamas utokon titkos életet élnek . . . Itélet meg intetik mind Mitu Cserna, mind Léánya hogy az olyan alkalmatosságokat Kerüllyék mellyekből gyanu jöhetne tsak leg kisebb rosra is, mert ha tsak valami kicsi kivilágosodik is, a' bűntetést mind a' Szülék, mind pedig a' Léányak terhesen fogják kapni [H; JF 36 Prot. 11] * *követségbe* ~ követként küldethet; a putea fi trimis ca sol; als Abgesandter abgeordnet werden können. 1619: Ne adta volna az Isten soha, hogy az jó Kamuti uram követtségbe Portára jöhetett volna ! Azmi megvagyon, megvagyon, csak Nagyságod igyekezzék preveniálni in tempore [BTN^a 213. — ^aKamuthi Farkassal, Erdély portai főkövetével az alája rendelt emlékirónak súlyos nézeteltérései voltak; másutt még elítélőbben nyilatkozik Ka-

muthiról] * *méltó gyanú alá* ~ méltán gyanúba keveredhetik, jogosan gyanúsíthatatik; a putea fi bănuir pe bună dreptate; mit Recht in Verdacht geraten können. 1831: Ezen Cryteriumaknak Collorariumából méltó gyanu alá jöhet Dregán Vonutz [Dés; DLt 332b] * *ostromnak* ~ ostromra indulhat; a putea porni la asalt; sich zum Sturm begeben können. 1662: És hogy látnák, a közköfalón levő nagy törésen is ostromnak jöhetnének s jöni is akarnának, az közköfalnak töltésén belől nagy mély árkot ásattak valla [SKr 604] * *szukcesszióba* ~ örökölhet; a putea moșteni; erben können. 1836: a' Fiu ág kihálásával Leányra is regulázott Donatios Jóságokban a' Fiu ág kihálásával nem a' K. Fiscus, hanem az Impetrans után származott in Genere minden Leányok jöhetnek a' successioba [SLt Vegyes perir.] * *világosságra* ~ kiderülhet, nyilvánosságra juthat; a putea fi clarificat/lămurit; zum Vorschein kommen können. 1760: Petru Popa Szelistyére visszaindult, a kalugyer pedig ott maradt-e, vagy pedig ötlet is valamely felé ell viték az oláhok ? az világosságra nem jöhetett [Dragomir, Ist.desr. I, 191]. 1762: kötelességéb(en) lé-szen vala, mint Ötves Mester embernek hogy az Kolosvári Ötves Céh Constitutioja szerint a Tisztnek híré tégye minemű gyanus partekák találtottak . . . hogy igi inkább világosságra jöhet vala tolvajsága [Torda; TJkT V. 132]. 1769: Mihály nevű fiam Tyu Györgyöt Ejtzakának idején nehai Oprán Opra özvegyénél látván az ház-ban), az ajtott réjáok kötötte . . . az említett özvegy pedig azon üdő tájban inpregnálódván megis fattyazot, de világosságra nem jöhetet akkor, kitől kapta fattyát [Bukured H; Ks].

Ha. 1706: jühetett [Fejéregyháza NK; KvAkKt Mss 261]. 1743: jühetet [Marossztgyörgy MT; Berz. 17 Fasc. XII].

jühetett szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: *minden pecsét alá* ~ *javai* minden elpecsételhető/zárolható javai; toate bunurile care pot intra sub sechestru; alle seine/ihre sperrbaren Güter. 1797: minden petsét alá jühetett Jovait ki porontsolattýából petsételték el, én nem tudom [Korona MT; Told.] * *minden szájára* ~ szó kb. minden nyelve hegyére kívánczó szó; toate cuvintele de ocară care pot veni pe limba cuiva; jedes seine/ihre Zungenspitze verlangende Wort. 1846: Darvas János el távozott a Fogadobol . . . hátam meget engemet szájára jühetett minden ki gondolható szavakkal érdekelt, hutzfutnak (!), Tolvajnak, gazembernek neve-zett [Dés; DLt 530/1847. 27].

jühet-mehet 1. ide-oda járhat-kelhet; a putea umbla de ici-colo in voie; hin und her gehen und kommen können. 1662: a fejedelem^a táborostul igen erős helyen volna, úgy hogy . . . a csaták is éjjel-nappal úgy és akkor jühet-nének-mehetnének, valamint és valamikor magának^a kedve tartaná, táborának pedig az ellenség felől . . . senki felé sem jühetne [SKr 250—I. — ^aI. Rákóczi Györgynek].

2. hozhatná-vihetnék (a leveleket); a putea aduce și duce (scrisorile); (Schreiben) abholen und bringen können. 1662: a levelek jühetnének-mehetnének [SKr 254].

jühető 1. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: *becsű alá* ~ becsű alá eshető, felbecsülhető; evalu-

bil, estimabil; abschätzbar. 1814: Az egész Curia körül tsupán tsak az Oláh Czinterem felől volt betsű alá jöhető Kert [Benedekfva Sz; BetLt 3] * *napfényre* ~ napvilágra kerülhető; care poate fi scos la iveală/lumină; ans Tageslicht kommen könnend. 1675: meltoztassék Fei-delmi nagyra születet természetü szerint az illien union-kal ellenkező és gyűlölséghet neuelő kissirtetet contem-naluan keglis resolutiojat effektualtatni, es . bizonyos ahoz értő személyeket denominálúan reuidealtatni, es toab mégis az ighaz vért nap finre nem jöhető ighassa-gaban, ne(m) keseríteni [JHbK XVIII/28 Mikola Zsigmond a fej-hez] * *szubdivízió alá* ~ osztály alá kerülhe-tő, felosztható; divizibil, care se poate diviza/impărți; aufteilbar. 1816: Mind ezen . tizen négy Tanuk . . hitelesen disztigválják, mellyek légyenek a' subdivisio alá jöhető Terrenumok [Letka SzD; EHA].

2. kb. jelentkezhető, jelentkező; care poate să apară; auftretend, sich bemerkbar machend. 1825/1826: Instálunk alázatosan a' Tekintetes Nemes Tisztiségnek, mëltoztassanak ezen fenn már nevezett Csukoláj völgyiből^a lefolyó víz veszedelmeit, kártételeit oculaltatni, ezen völgybeli víznek többségét ahoz illő sánczoltatással oda a' hová illik vétettetni határozni, és így további kárainkat, az Országutain utazóknak a' víz kiáradással jöhető akadályait elkerültetni [Msz; Gyl. — ^aGyalakuta és Kelelementke (MT) határában].

3. vmiből származható; care poate să provină; aus einer Sache entstehen/herrühren können. 1819: jól va-gyon calculálva, mostani kortsoma árron el árulando 80 veder boromból jöhető nyereség [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1863: A' bé vallásokat két példányban kell meg ten-ni, 's edgyik maradjon meg az Egyház ládájában, a' jö-hető Zavar elkerülése végett [Gyalu K; RAK 79].

4. vkinek részébe szállandó/jutható; care poate să revină cuiva; in js Teil/Besitz fallen/geraten können. 1823: meg esmérém hogy NLaki gazdaságom jobban folyha-tása tekintetéből vásároltam légyen hitelbe Tks Doboly Sigmund Uram Bátyámtól . . egy pár járomra valo bihaj tulkokat 60 — Hatvan Rh forint válto czedulá fo-rintokban (igy!) ily feltételek alatt Hogy a minket Komaromianusokat illető negyed részből . . . jöhető részt által engedem Kokósi Idősb Dobolyi Sigmund Uram Bátyámnak hogy abból ezen Summatskát ki von-ván . . engem ki fizessen [Nagylak AF; DobLev. V/1072 Horvath Elek kezével].

jö-megy 1. ide-oda jár; a umbra de colo pină colo; hin und her gehen. 1660: ide júni menni [KJ]. 1662: (A mé-hecskék) a gyűjtemény megszerzéséért nagy szorgalma-tossággal jönnek-mennek, fáradnak | Az csaták^a pedig jö-nek-mennek vala, s mindenkor nagy jó szerencsén jár-nak vala [SKr 70, 183. — ^aItt 'csapat' jel-sel]. 1819: Mi-hent a Tanorok kapun kijöttünk akár mellyik uton sza-badon jöttünk, mentünk [Szacsva Hsz; HSzjP Kováts András (50) vall.]. 1823—1830: Göttinga igen szép helyt fekszik, sáncal körülvéve, melynek töltésén igen szép sétálóhely vagy on és ámbátor sokan jönnek-men-nek rajta, csakugyan nagy csendesség uralkodik^a [FogE 230—1. — ^a1796-ra von. feljegyzés]. 1842: Moritz László Urat Sánta Mártonni jönni, menni gyakran láttam [Sszgy; Bogáts 46]. — L. még SKr 424, 520, 647.

2. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivisch gebraucht: *jövök-menyek* jövő-menő,

ide-oda járó (személy); hoinar, nestatornic; der/die Hin-und Hergehende. 1771: emberei közül én töbet nem: üsmerek, mert mind olyan jövök menyek voltanak [BálLt 87].

jöszte I. *tlan ige* jöjj ide; gyere ide; vino încoace; komm her! 1585: Sophia Gergely kowachne vallia . . Ezen keozben Iuta ky eg sywegetlen Drabont, S monda: leozte vizza ha Curwa Nem Az Anyad [Kv; TJK IV/1. 524]. 1586: Catalin Keomywes Istwané vallia . . el kwideom vala borert leanomat, de Abram Istwané megh tartoztata, Mondwa(n) Jeozte chiak leany Jeozte, de vgia(n) el futa a' leany, es azolta hazamhoz Ne(m) leót [Kv; i. h. 569]. 1590: hozzv georgy monda Jeoz-te the, oda mene monda, mas felljeb aggya a' sert hogy ne(m) mint the [Kv; TJK V/1. 21 Petrus Veres jun. vall.] | Balasi Gergeli . . mo(n)da Jeozte eochem, meniünk fel oda [Kv; i. h. 44 Andreas Varadi vall.]. 1599: búsiult le-lekkel(is) valek, Mondam hogy ha ferfj volnal megh ne(m) engedne(m), mind az altal gondom lezen rad, monda erre Jeozte yszé^a megh [UszT 14/45. — ^aOlv.: üss sze!]. 1600: Lazlo monda Dekan Gergelnek, Juzte Ger-gely, oda mene [Szu; i. h. 15/141 Nagy Mathiasne Erse-bet Wdwarhely vall.]. 1630: Hallotta(m) azt hogj ezt az Varga Andrast szolitotta, Szanto Marton, s mondotta ezt neki, hogj te beste hitetlen kurua te Andras mester giezte (!) ugj mond [Mv; MvLt 290. 206a]. 1644: Czizar Andrasne zolita Georeogh Thamasnet hogy Jezet te cif-ra egi keuest, hogj oda mene Monda neki hogy Mint hi-res kuruak hogj Mindenkor igj ragtok engemet [Mv; i. h. 291. 430b]. 1756: jöszte Biro nézd meg le arattatá á Ku-tja Hohér Teremtette Gazdag kutjaja az földemben Ter-mett búzámat [Petek U; Hr 3/15]. — L. még RettE 328.

II. *isz kb. no megállj!*; ásteaptă numai!, Las' c-ă-ji arăt eu!; warte nur! 1572: Zakal Ambrus Azt vallia . . Ieo . . . az Illies New chigan oda Es hogj Syweg vetwe Bezel volt otth velek Megh Ryastia Gaspar Illen zowal, Minek allas Syweg vetthwe Eleotek Minem feoldes vrad, Mond Mate kowach neky teis Syweget vethetnel En eleottem, Azonnal ely Indwl onnat Mond Jeozte esse lelek Im Mayd Syweget vetek En Neket [Kv; TJK III/3. 45]. 1582: Cathalin Somogy Palne . . vallia, hog megh erte Igiarto Georg az Rengeo Anna Zowat, Monda Igiarto Georgy, leozte Neste kwrwa vgianys kellez vala, sok wdeoteól fentem fogat read, Azonkeozben vonny es verna kezde es en el futamam onnet, ez Rengeo Annanal penig semmy egieb Ne(m) vala eg Babnal, Alaknal [Kv; TJK IV/1. 53]. 1598: az gyermek . . el futa eleótte, az kartiat az feöldhez Vere Nagy Gaborne, de azert nem teórek el, Kochisne oda juta, mo(n)da ad megh az kar-tiat, mo(n)da Nagy Gaborne, Jeozte rongios beste kúrúa, ozton be mene a pitüarba suiteó hazaba ki hoza az kartiat az feöldhez yté [UszT 13/30 Catherina consors agilis Lucae Somogy ppix vall.].

jött I. *mn* I. (ide) érkezett; sosít, venit; (da) angekom-men. 1573: Fazakas myhal es chinek Balint Azt vallia hogj Nemely Nap Mentenek volt paxy^a thamas hazához Bor Innya . . otth Mas hazban lakozik volt paxy tamas egy onnat kywl leot deakal [Kv; TJK III/3. 143. — ^aOlv.: Paksi]. 1586: megh ertettek eo kgmek Vrunknak eo Nganak mind ez eleót s mind mostan lewele Altal ez va-rosra valo kgmes gondviseletet, hogy my modon kelles-

sek az deóghéós helyreól leot emberekteol Magunkat megh oltalmaznünk [Kv; TanJk 1/1. 31]. 1621: Zekeli Jstuan es az Lengiel jnast Gub. Vrunk Huztrol jeot Zol-gajt vizi Kőmjes Bartos ket loan Zekeren zinten Fejeruarig attam) nekj f 1/75 [Kv; Szám. 15b/IX. 150]. 1676: Hűségtek Levelet vettük, mit írjon azok felől, a Császár Levelevel Berbecsek vásárlására hűségtek városáb(a) jött kereskedeő emberek felől megh ertettük [BesztLt 45 a fej. a beszt-i főbíróhoz]. 1772: meszszünnen jött esméretlen . . . Ember [Kozárvár SzD; DLt]. 1780: Tsáki Gyögné Aszszonyom . . . inné á Városlul . . . egy Veder Bort hozott maga házához, melyet azután meg ittan egy Hunyadrul gyütt kedves vendégével [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: vele ~. 1849: láttam Cseh Sándort . . . Sordán Nonuj, es velem jött Sánta Vaszt Lepadát Mikulájt hogy egy puszka csövel ütötték, és jobbanis, mind addig volt vérbe keverték [Héjjasfa NK; CsZ. Pap Ferencz (33) vall.].

2. (munkára/szolgáltatásra) ide érkezett; sosít/venit (la lucru); (zur Arbeit/zum Dienst) hier angekommen. 1572: Byro vram Neged Magawal az feyedelemhez Mennyen, keoneregien Az vyonan leot p(rae)dicatorert, Megh Jelentwen hogi Nem oly ember kyhez valamy kethsege lehetne hogi orzagnak Bantasara lenne, hane(m) Iambor Twdos Ember [Kv; TanJk V/3. 62b]. 1583: Mikoron ualamey Jdegen Meszaros mester akar na keozinkben Jeóni mindeneknek eleőte mind az masünnet Jeót Mester, s mind penig az keozunk tanult es Mesterre leyedeő legeni tartozzek Jambor nemzetsegerul es iamborul ualo eleterul hazaiarol leuelbely megh hihendeő bizonsagot hozni [Kv; MészCLEv.]. 1589/XVII. sz. eleje: Az masunnat Jeótt Legeny, az ki faragast ne(m) tudna, hanem czia rakast; Seőt minden Rako Legenyek czia az bolt czinalast tartoznak . . . Mester Remekwl megh köuetni [Kv; KőmCART. 11]. 1673: Koslosvarrul jött Ifju Eötvősnak egy pár török kengyel csinallasra [Uti]. 1716: Még a szőlőket a sok éssőet üdő mján el ném végészheték az vármegyéről jött kaszások is, nagyob részén héába töltöték el az napot 4 utal verté ki az ésső ököt az kaszálásból [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1752: á Dévai kevés Vétésre Dallacsról¹⁸ jött Czigányok . . . nékiek ezer jól ki égetet Cseréptől két M Forintot, ezer ki égetet Teglatol egy M Forintot á midőn számban adnak kellett ki fizetni [Déva; Ks 107. — ¹⁸Darlac KK.]. 1845: a Bujdosból¹⁹ jött pénzes aratokat ki fizettem [Dés; KvNJ 39. — ¹⁹SzD].

3. (ide) bejött/telepedett; venit să se stabilească; (hier)hereingekommen/gesiedelt. 1638: Serfeozeo Janos szekeli feoldereol jeótt veres drabant volt ide jeótt ante annos 20 . . . zolgallia eghetbor es Zalad ser feozessel [Km; GyU 28]. 1643: Szerény^a vármegyében más országról jött montánok megmarhásodván, micsoda állapattal bocsátassanak viszsza [Gyf; EOE X, 376. — ^aAlább Szörény alakban. Ugyanezekre von. 1677-beli törvénykönyv-szöv.: Zörény Vármegyében jöt es ot meg-marhásodot Muntjánok ha viszsza akarnak menni avagy vitetni, harmadrész marhájokkal bocsássák-el, két részét meg-tartván a' Földes Urok (AC 233)]. 1724: Idegen más helyről jött ember az ki országot adóját nem agra korcsomát és mérszázékot nem szabad tartani ha valamely falusi ember szállást adna neki s korcsomát tartana az Gazda büntetődgyék forintig [Kisborosnyó

Hsz; SzékFt 33]. 1746: az itt valo mostani Nemes Eltető familia Zilahi tős gyökeres varosi lakos emberek voltak; amazok pedig Nagy Bányáról jött Jövevények [Zilah; WassLt St. Pető (77) vall.]. 1769: az régi veszedelmeiben az Hazának ezenn Sz Nyires is el pusztulván, annak utánna ímínnel Amonnat jött . . . Jobbágyokkal ugy telepítették volt meg . . . mostani Földes Uraink eő Ngok^a eleji ezen Falut [Szászníres SzD; Ks 33 Szászníres III. — ^aA gr. Kornisok]. 1777: egy nem Unitus ola Popa . . . epítette volna ezen Házot . . . halála után két gyermeke maradván egy ideig a Házban, azok is innen el pusztulván, azután Tit. Also Péter Uram Sármasrol^a jött embert szalított belé [Mezőpagocsa MT; BK. Petrus Fejér (60) ns vall. — ^aVagy Kis- v. Nagysármás K].

4. becsm származott; zámislt; entsprossen. 1590: Latam hogy Pribek Gergely hozzáia leowe az kerezthez . . . Ereossen szida a papas Balwaniozo Eordeogh lelek kwrwak Eordeogh az á kerezs s pokolbol Jeott zazlos este lelek kwrwak azokis mind Eordeogeok az kik allata vadnak Eretnekek [Szu; UszT].

5. érkezett; sosít, primit; erhalten, bekommen. 1740: Az Commissionalit(er) jött Parancsolatokat veghez vittem [Ikafva Hsz; ApLt 4 Dombi János Apór Péterhez]. 1774: a' Mlgs K. Gubernium látván a' Czéhnak hoszszas káros Macellálását azt a' Nms város az onnan jött Commissio^a mellett tselekedte [Kv; MészCLEv. — ^aItt 'meghagyás' jel-sel]. 1786: az Thoroczkai Communitasnak sok rend béli panaszsakra jött Felséges Királyi Decisiot jelen létemben . . . Publicaltak [Torockó; TLev. 4/13. 63]. 1816: legjobbnak láttya, ha ezek a' Deliquensek^a meg tsapatnak, és kezességen elbótsáttatnak, ha ez az ezen Tárgyba jött Rendelésekkel nem ellenkezik [Gyéréssztkirály TA; TLT 1215 Mezei János lev. — ^aA szökésgyanús jobbágyok].

6. adódott, felmerült; ivit (pe neaşteptate); sich ergeben, aufgetaucht. 1860: Együtti egyezésünknel fogva, a Malom vásárt már meg letnek tartván, kérem az árába, a mit lehetne most meg adni, mert véletlen jött ki adásra, elmulthatatlanul penzre ván, mái napon Szükségem [Pf Pálfi Dénes lev.].

7. bejött; intrat, obținut; eingekommen/laufen. 1669: Az Udvarban Vagion hízalzo sertes marha Nro. 8. Majorsagh őregh sertes marha gölje es artany Nro. 35 . . . Recseről jöt dezmbeli sertes marha Nro. 4 [Királyhalm NK; Ks 67. 46. 24a]. 1676: Húsz Veka Vetéstől jött buzáb(an), az Árvák(na)k jutott öreg kőböllel Cub. 6 melynek vékája volt d. 25. stumma facit f. 12 [Kv; RDL I. 155a]. 1752: vittének . . . Dézmába(n) jüt ősz buzát 37 kalong(yát), Dézmáb(an) gyült Zabbal elegyes alakort 3 kal(ongyát) [Buzd AF; Ks 22. XXIIa]. 1760: mindenkor nagyobb volt az ő kglme discretioban jött bora, mint az ő Nga Dézmája, de micsoda praetextus alatt gyűjtette magának én azt nem tudom [Bethlen SzD; BK].

Szk: vmiből ~ jövedelem vmiből származó/származott bevétel/jövedelem. 1790: ezen meg írt Birságnak pedig Exequutorai a' Szőlős Gazdák légenek és ámie talaltatik az ollyatén hibázat Szemelly(ne)k abbol végyenek Contentumat, és abbol jöt Jövedelem á közönséges haszanra fordíttassék [Karácsonfva MT; Told. 76].

8. vkinek részébe/tulajdonába jutott/került; care a intrat în posesia/proprietatea cuiva; zu js Anteil geworden, in js Besitz gelangt/geraten. 1747: Kalota Szegreiss ki jártaték hogj a' Mlgs Ur poronsolatlyta szerint a'

Nyilban jött Jobbágyokot Motsra szolgálatra bé álitassam [Szentdemeter U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. 1805: Gyümölcsös beli Krisztina részére jött: szálló és gyümölcs fák árra Hf 111 Dr 64 [Marosszitimre AF; DobLev. IV/874. 21a]. 1807 k.: minék utánna az Ex(po)ne)ns hazasulása után külön kenyérre vette magát . . . az Exp(onen)s az üdők alatt mind az Felesegetől jött ökrekkkel és edgyütt Felesegevel Szerzet s ennek jovaiból Szerzet Marhákkal vitte a Gazdaságot [Sinfva TA; Borb. II Fülep Mihály (49) ns vall.].

9. esett, kirótt; impus; auferlegt, verhängt. 1742: az tavalyi Quotta szerint reank jött Summának egy részét tőstént repartialtuk, hogy az szegény adozo rend lassan lassan meg szerzévén obtingensit praecoccupalhatnok az következő Militarís Executiót [Hsz; ApL 4].

10. meghonosodott; inrädäcint; gewohnt. Szk: *szokásba* ~. 1799: az illetén példák^a által szokásban jött félelem, és tartozkodás nélkült valo szemtelenség meg zaboláztassék, és az erköltstelenségre vezető alkalmatosság el távoztassék [Kv; EM XLVIII, 488 gub. — ^aA Szamos árkában való mezelen fürdőzés].

11. *átv* kerekedett; stírnit, pornit, iscat; entstanden. 1767: 4-ma Maii iszonyú nagy hó esék a virágos gyümölcsfákra, mely még ma, ugymint 7-ma helyben áll. Elrontott az előtte jött hideg éjszaki szél minden zöldséget, szőlőt, mindent [RettE 209].

12. sarjadt; räsärit, crescut; gesprossen. 1797: Ezenn Erdő a' mult Tavaszig mind vágatott, hordattatott . . . mig osztán végképpen el fogyott, és ma már tsak következőképpen, a' le vágott Fáknek gyökereiről jött és nőtt csirák vagynak meg [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 362].

13. 1844: vetetem . a Köpadra a Miskáné mé-tájába lévő egy tpusos kő tájáig vetett tisztádon tiszta utolsó vasrosta jukon jött nagy szemű búzát Cir(citer) 7 vékát, aláb azon vas rostán másod aprot semű de kevésé rososabát 8 vékát [M.köblös SzD; RLt].

◇ Szk: ~ s ment kb. szedett-vedett (népség); (de) strínsurá; hergelaufen. 1764: Más derekasabb emberek nem voltak^a, hanem afféle elegy-belegy jött s ment [RettE 166. — ^aA váradi fürdőn] * *elejébe* ~ szeme elé került; care a apărut în fața cuiva; zu sehen bekommen, unter die Augen gekommen. 1820: a Néhai Báro Ur . . . az eleibe jött Aszszanyakat csipdeste, mellyet halála órája előtt egy hetig . . . folytatatt [Aranyosrákos TA; JHb 48 Opra Juon (25) majoros vall.] * *kérdésbe* ~ szóban forgó; in discutié/chestiune; sich um etwas handelnd. 1805: a' Kérdésbenn jött Kaszálo, az Erge széléig biratott és kaszáltatott az én értemre [Dés; DLt Jenei János (80) ns vall.] * *keze alá* ~ vki keze alá került; care a în-căput pe mîna cuiva; unter js Hand gelangt. 1823—1830: Az 1793. esztendőben lettem a logica classisban publicus praeceptor . . . kezem alá jött tanítványok neveik^a [FogE 118. — ^aKöv. a fels.] * *kontroverziába* ~ vitás; controversat; strittig. 1766/1802: a Controversia-ban jött helyek Separaltatassanakis kinek kinek maga része ad possidendam assignaltassék, ki bocsattatott és bocsattando Commissarius Urak által [BSz; JHb LXVII/3. 6] * *osztályra* ~ osztózásra/rég osztályra került; care urmează să fie împărțit; zur Verteilung gelangt. 1796: Ezen Nyilhaz tétetnek még Alparétrol . . . a' mostan Osztályra jött Joszágok után Competalo köz terrenumoknak fele része [Kv; Ks 74. 56] * *ürességbe* ~

megüresedett; care a devenit vacant; frei/vakant geworden. 1844: Partialis Junius 3án fog tartatni . . . Az Ürességbe jött Fő notárius Hivatal mikénti be tölthetése érdekében tárgya, fog ekkor szönyegre kerülni [Nagykapus K; RAk 20 esp. kl] * *világosságra* ~ napfényre jutott/került; care a ieși la iveală/lumină; ans Tageslicht kommen. 1740: a' világosságra jött adosságokról semmi remediumokra való orvosságok nem találtnak [Dés; Jk 349a].

II. fn-i jell-ű szk-ban; în construcții substantive; in substantivartigen Wortkonstruktionen: *szájára* ~ek nyelve hegyére jött becsmélő szavak; vorbe/cuvinte de ocară venite pe limba cuiva; auf seine/ihre Zungenspitze geratene schmähende Worte. 1847: Darvas János azon kívül, hogy leg kissebb szoval érdekeltem volna az érintett Fogado Házba: engemet Tolvajnak, huntuftutnak, gaz embernek, s minden szájára jöttékkel érdekelve — nevezett . . . nekem hirül hozták ellenemi méltatlan piszkolódásait [Dés; DLt 530c].

jött 1. jövelete; venire; Herkommen. 1684: Dállyán, mivel a' Tatárok jüte miatt nem administralhatták jütt Tavalyi Dez(ma) Bár(ány) n. 63 [Gyf; UtI].

2. *jöttömben* (A), ~ben (B), *jöttünkben* (C), *jöttükben* (D) jövelelem/jövelete/jövetelünk/jövetelük közben (amint jöttem/jött/jöttünk/jöttök); in timpul venirii mele/sale/noastre/lor; während meines/seines/ihrer/unseres/ihrer Ankommens. A. 1660: Jüttemben Barmos Andrásal találkoztam haza júni [TML I, 524 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1755: Sibarol jöttömben másokkal edgyütt tanalkozván . . . az B. Inczedi Samuel Vr fogadoja előtt . . . fel ejtel bort hozattam ki [Kékes SzD; WLt Nagy András (30) jb vall.]. 1769: Csőtörtökön Vissza jövőleg á Melgos Urnak udvarolok . . . arra jöttömben . . . minden haladék nélkül effectualok mindekét [SLt XXXIX Henter János Suki Jánoshoz Kv-ról]. 1775: én a mezőről valo haza jöttömb(en) látám, hogj a Hoszszu Gergely Uram szolgai meg szántották^a [Bodok Hsz; Eszt-Mk. — ^aA szóban forgó földet]. 1784: Ludesdenis^a meg fordultam Hättzegeiről jöttemb(en), ottis jotskán trágyáztak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — ^aH]. — L. még RettE 404.

B. 1596: Vtannok indúlek az eökreknak, s monda(m) hogy, bizonj el yzem, vtanna(m) ieóue nagy Peter, Jeóteb-é kj ragada az eggik rakonchat eleimbe alla, s monda ally el, merth ugi hagitlak hogy zernyw halált holz [UszT 11/34]. 1668: fel lévén tekerve á puská, megh találta szoritani á hona alat, el süle, egy oláh yöttében le esék á feoldre [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 10]. 1729: tudam azt hogy az Onya Nóvák két kosár Meheit ell lopták Dobrota fia . . . vit valami böreket az patakra meg mosni, s onnan haza fele jüttében az Juon Novak Felesége Sztánka az nyomából Sárt vet volna fel s azt mandatta az után hogy valaki az ő Meheit ell lopta meg kel annak hálnia [F.árpás F; TKI BB. XIII/15 Onya Mőga (30) vall.]. 1768/1771: Tyiu György Brádrok Haza felé jöttében vakmerőül . . . meg vert [Bukuresd H; Ks 114. 61].

C. 1632: Pete Istua(n) el ere bennvnek Kvköllő varbol jvtvknbe(n) mert mi harma(n) eg' szekeran jóvünk uala [Mv; MvLt 290. 100a]. 1762: jöttünkben kezdém szánakozással beszélni miyen oknélkült raboskottatták a szegény Podár Jyifort [Gyeke K; Ks 4. VII. 12]. 1800: jöttünkbe eső ért [Dés; DLt].

D. 1570: Marthon varas zolgaya azt vallia hogy Mykor fogwa leot volna zekely peter . . . ely keserte volt, És Jeotekben hallotta teole^a [Kv; TJK III/2. 15. — ^aKöv. a nyil.] | Jeottekbe Mond az leannak Demeter Nem hyttem volna hozzád hogy ezt Mywelyed [Kv; i. h. 88 Marthon es Demeter varas zolgay vall.]. 1662: jöttökben nagy sok barmot hajtottak [SKr 327]. 1809: Alperes De-tentusok . . . a' Beretzki Vámnál tilalmas tolvaj ösvenyeken Molduvába bé szöktének . . . és azon tiltot tolvaj ösvenyeken . . . vissza jöven jöttökben 4 Lovakat loptanak [ÚszLt ComGub. 1668—9].

3. patak ~ *felé/le* a patak mentén; de-a lungul pârului; entlang des Bach(es). 1761: a' patak jötire fel az alsó Udvarház felé Egetetlen téglából épített, és mészszel bé vakolt Istáló | (Az) Istálokön feylül . . . az Patak jöte felé . . . vagion . . . alkalmas épségű Kéményes konyha [Szászvevsszöd NK; JHbK LXVIII/1. 198—9].

jöttén/jöttést/jöttön jö 1. jö 6.

jövedelem 1. bevétel; venit; Einkommen. 1559: Az Tana-ch az Negywen emberel egyetembe walazanak keth polg(art)h, kyk kezében Jarion minden Jewedelem, Egyk Magyar masyk szaz legyen [Vizakna AF; TT 1881. 189]. 1561: Ha vala melly az mesterek kozwl hozzá ydeyg ualo betegség mia a' vag' ualami modon meg' nyomorodnek es az mesterek annak valami segitséggel akarnanak lenny azt az egez Cehnek kozpséges iquedelméből myelley [Kv; ÖCART.]. 1613: Eo felsege^a Magatt, vduaratt, es mindennemeo allapattiat, az zegeni el puztult orzagunknak ieouedelméhez, es prouentussához zabia s rendellie, zokatlan es el uiselhetetlen adozással, ez orzagott ne banczia es ne ereoltesse [KJ. — ^aA könnyelműen költelező Báthory Gábor fej.]. 1664: mivel az B: Cehnek jeovedelmé nem lévén, az maga propriumából kellett az szeoleot műveltetni [Kv; SzCLev.]. 1692: ő klme költséget az közönséges jüvödölemből le nem teszik [O.újfalu F; DLev. 1. VI. B. 10]. 1723: az kik ellenzikis^a nem Sökán vadnak . . . azért inkább hogy kicsiny jeovedelmemet eö kglmekkel osztanám mint magok kárakert injuriálnak [Sövényfva KK; MbK 163. — ^aA malom fennállását].

Szk: ~ *esik*. 1623: valami jeovedelmek vásár napján avagy sokadalmak napján estenek, tudnia illik vámok es egyéb hasznos jeovedelmek, aequaliter az főtiszt és város közt elosztatott [Hsz; EMLt követet.] * *jeovedelmet vesz*. 1572: Seredi ferencz vram procatora által Borsolo Janos által Jlyen feleletet teon kez vagiok ez drullia erdeo feleol es az ith valo versengeo wth feleol teorwent allanom, Es meg bizonitanom hogy en az erdeoth mind mind az falwal Breddel^a es maygraddal^a egyetembe per manus Apprehendalta(m) Es Dragfi Janos vtan Menny vrak voltanak ehez ez Jozaghoz mind a<(ti)>am Elteig czyak azok bjrtak Es Jeowedelmet azok veottek [WLt. — ^aBréd Sz. 'Moigrád Sz]. 1662: azokbul^a annyi időknél fogva elég sok hasznokat és nagy jeovedelmeket vettenek [SKr 123. — ^aAusztriai jószágokból] * *belső* ~. 1853: Harinak Belső Jövedelme az Kortsomárlási Jog miből szép Jövedelem Forrás merül [Nagylak AF; Dob-Lev. V/1365] * *pénzbeli* ~ készpénz-bevétel. 1662: ha csak az egy collégium voltaképpen való épületi mehet vala is úgy végben, amint . . . Bethlen Gábor és üdösbik Rákóczi György fejedelmek magokban ábrázolják, és el

is indíttatott vala (így!) . . . az haza fiai a tisztességes tudományokban magok honjokban vehettek vala annyi épületet . . . hogy az hazának rettenetes kárával, pénz-beli jeovedelminek fogyatásával, idegen országokban nem kellene esztendőnként temérdek sok költséggel a tanulás kedvéért fásasztanjok [SKr 303]. 1679/1681: Arrais vigiazzo(n) eö kglme^a, hoga valakikkel az e(n) pinz beli jeovedelem forog, aszt magok hasznokra ne forditzak . . . hanem szölgaltattassák annak kezib(en) az hova illik [Vh; VhU 675—6. — ^aAz ub]. 1830: Malam Porból kerül Pénzbeli Jövedelem [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. hozam, hozadék; beneficiu, venit; Ertrag. 1570: Molnokys penyglén az kyk wolnanak Myndenwth Mydeneknek gattyok keth fele ozlazzanak es ky ky az Ew Rezet chynaltassa az Jeowedelme keozteok Meg ozlassék [Bh; Eszt-Mk Mogyoró cs.]. 1589 k.: Az Malom Jövedelmét tudom, mertt en voltam harom eztendeigh malo(m) biro [Szu; UszT]. 1618: Vorga Istuannal edgiüt mentek volt Szentelkere^a es mindenik Falukra ahun szettek az erdők iöuedelmet [Kalota K; Ks 14. XLV. 4. — ^aA tözsomszédos Zentelke K]. 1631: hol mi adossaghink es szolgainknak fizetese, es egieb akarmi contentatiok es rea maradnak, az egezh ioszaghnak jeovedelmebeol contentalhasson mindenek [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 4 Sükösd György végr.]. 1667: kerde az Attyam az Révisztül ennek az rivnek az jeovedelme kinek jar [Szászyúkos NK; Ks 67. 46. 24a]. 1677: A' Kiké a' Vámok jeovedelme, azok tartás a' hidakat, és egyéb szükséges töltéseket, mások arra ne erőltessenek [AC 246]. 1706: Ezen Jozsagn(a)k jeovedelme volna az mezei oeconomiaiból is ha az korszomat folytathatn(a)k [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1817: ezen Fiscale Dominiumnak a jeovedelme pro 1818ra meg ne tsökkönnék [Déva; Ks 118 Vegyes ir.]. — L. még AC 148; GyU 122; SKr 201, 422.

Szk: *tiszta* ~. 1810: a' Gátra esztendőnként meg kívántato költség — a' Malomnak Esztendei tiszta jeovedelmét könnyen fejjül haladhattya [Rákos Sz; Ks 77. 20. Conscr. 65] | az egy esztendei egész Nyereség 276 Mfr kihuzván ebből 123 Mf. és 98 pönt (!) lészen a' Fogadóbeli esztendi középszerű Tiszta Jövedelem Száz ötvenkét Magyar Forint és két idest 2 Pénz [Doboka; Ks 76 Conscr. 100]. 1827: Az Exponens Aszszony ezen rész Jozsága esztendei tiszta jeovedelme nem mégyen többre 150. Rfor(int)nál [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 6 Boros Mihály (43) zs vall.]. 1840: Vagyon benn a' Faluba egy jo állásos vendég fogado . . . esztendei tiszta jeovedelme 240 Rf [Varsolc Sz/Kv; Ks 100 Nyilak könyve 37].

3. természetbeli jobbágyi szolgáltatás; dare in naturá a iobagilor; Naturalbezüge der Fronbauern. 1584: Balogy Farkasnak az harom falu^a Jeouedelmereol valo Zam adasa . . . Az harom faluknak hatariban lutot Eotwendlesbe (!) a' Varos Reszere Milwara es feyeós Juh Barannial egietembe es egy nehany Zakalos Barannial eozwe, zam zarent 93 [Kv; Szám. 3/XIV. 15—7. — ^aKv három jb-faluja, A. és F. füle meg Asszonyfva (TA)]. 1594: Thretina tehenet az varhoz adnak No 7. Az mi az egezh jeouedelmet nezi mind az varhoz mind penigh az Ispansaghoz valott egjenleó rendtartassok vagion mindenbeol az kereszthelkiekkel [Somlyócshehi Sz; UC 113/5. 61]. 1632: Adaiokat szölgalattiókatt, Dezma ada-

sokatt, es egjeb jeöuedelmek administratioiat az szerent prestaliak, mint az teöb apro faluk, fogaras feölden [Mondra F; UC 14/38. 42]. 1688: Volt kétt Döröczkö-leöis ezen patakon, meljék most el pusztultak Volt egy Vánjolois, ezis el pusztult . ha meg epitik, eszten-dönkent abbol szokott jövedelmetis percipialtassa^a Rationistajaval minden döröczkölöböl az kétt kétt eöl Zeke posztot. Az vanjolobol penigh egy egy Pokroczo annuatim [F.ucsá F; ALt Urb. 33. — ^aAz ub].

4. jövedelem-részesedés; parte de/din beneficiu; Einkommensanteil. 1570: menek Banffy Istwanhoz kerem vala hogy az vram rezere valo Jeouedelmet az Erdeo vambol meg adna vram zamara [Magyaró MT; Eszt-Mk]. 1618: ot nem volt mikor Zikzay György Uram kerette az felesége Banfi Judit Aszony rezere valo juuedelmet rezeq uagion az Banfi Boldisar gyermekinekis az h<a>uassok es erdök iöuedelméből [Bh; Ks 14. XLV 4]. 1774: minthogy neveletlen . két Leányimat el-nem készíthettem, ha hirtelen ki-készítések előtt holtom történnék . két Leányimnak jutandó Jövedelemből vegyenek számokra Gyöngyöt s egyéb Leányi készület [Kozárvár SzD; Told. 22].

5. járandóság; leafá, salariu; Gehalt, Bezüge. 1570: Az Myklos pap zolgalatyat Byro vram(m) adassa megh Az Templum penzebeol, Es az vchabely Jeowedelmek fely zedesereis Aggion zolgat eo k. neky [Kv; TanJk V/3. 7b]. 1573: ely vegeztek volt, hogi plebanos vramnak ez Ideig valo leowedelmé feol sem vtyast sem Teobitist sem valtozast Nem akarnak tenny [Kv; i. h. 73b]. 1622: Praedicator Jovedelme . Az Malombol ismegg Sabbatalis iar mostannis, mint regenten [Bonchida K; SzJk 7]. 1671: Vadnak oly Emberek-is kik az Praedikatori rendeknek szokot jövedelmeket, dézmájokat ki-adni nem akarják minden rendek az Országnak erről irt Constitutioi szerint minden szokott jövedelmeket tartozzanak meg-adni^a [CC 2. — ^aIlyen értelmű törvény-cikk az AC 9. l-ján is!]. 1792: a' G(ene)ralis Synodus jonak tanálja hogy Márkodot Berekereszturto^a el szakszsa, ily kötelezések alatt . Hogy azon Márkodi Ekla Törvényes Contractussal le kösse magát arra, hogy a' papnak tartására meg kívánta elégséges jövedelmet adjon; nevezetesen minden kezéző ember Három kalongya Buzát, egy kalongya Zabot, a' szokott mod szerint [Mv; MMatr. 452. — ^aMindkettő MT-ban]. 1802: Valami tsonkulás esetté a Papi Jövedelemben ? [M.bikal K; RAK 34].

Szk: szombati ~ sabbatalé. 1681: Ezen malombol provenialando minden féle proventus az Ur számára administraltatik; (: szombati jövedelem itt senki számára nem observaltatik :) [Plop H; VhU 607].

A sabbatalé a helybeli malom szombati vámjából vkinek (papnak, tisztviselőnek) a földesúr által adományozott rendszeres járandóság.

jövedelem-forrás bevételforrás; sursă de venituri; Einnahmequelle. 1853: Harinak Belső Jövedelme az Kortsomarlási Jog miből szép Jövedelem Forrás merül [Nagyak AF; DobLev. V/1365]. 1853/1854: Jövedelem Forasak [Mezőbergenye MT; MRLt].

jövedelem-kütfő jövedelemforrás; sursă de venituri; Einnahmequelle. 1855: A' számadó gondnokok számadásaikkal készen legyenek . A számadás elején a' jövedelem kutfők ki legyenek írva [Gyalu K; RAK 97].

jövedelem-számadás bevétel-számadás; decont asupra încasărilor; Einnahmerechnung. 1600: Erreol leowedelm zamadassal tartozyk [Kv; Szám. 9/XIII. 10 Damas Máté isp. m. kezével].

jövedelmecske 1. bevételcske; venit modest/mic; Ertrågchen, Einkünften. 1621: Zam vewoeket zoktanak valasztanj, kik az varosnak kewes Jeöwedelmeczkejenek exitusarol, es mindenfele erogatiokrol az Tiztviselő vrainktol zamot zoktanak vennj [Kv; TanJk II/1. 335]. 1649: akkori kiczid iövedelmecskéből Postakra Ország szolgálatiában forgolodo rendekre . az mire érkeszhettünk abbol költöttünk [Dés; DLt 424]. 1657: az honnan mi kevés jüvedelmecském jü vala, én azt az hadakra, kémeke és uram dolgai mellett költöm vala [KemÖn. 237]. 1709: Az Ecclesiákban sok helyeken az Ecclesiák jövedelmecskéjét, ugjmint, borát, buzáját és egyszer s mászszor gyült pénz kölcségét rész szerént egymás közt régen ki osztottanak, és mostan is osztogattyák az Ecclesiák kárara [REkLt Cons. jk I. 30]. 1726: egy kevés cameraticai jövedelmecskének okáért szabados lévén [Csz; SzO VII, 328]. 1764: a' két féle jövedelmecskéből inkább élhetne [Szökefva KK; BálLt 1]. 1840: nem tartozik osztolni azon kitsiny Jövedelmecskéből [Dés; DLt].

2. hozamocská; beneficiu modest/mic; Ertrågchen. 1605: minden ember joszágnak jövedelmecskéjéből táplálta magát [SzO VI, 14]. 1622: annak^a jeövedelmecskéjében semmit ide nem szolgaltattanak [Dés; KGy. — ^aA révnek]. 1643: Mivel azon ioszagoczkamnak jeövedelmebeol egyebüttis az decimat ki szoktam vetetni Azert az mi kiczin az ott valo jeövedelmecskéből jut annak mind exigalasabol s mind erogatiojabol ehez tarcza magat [ETA V/2. 75 I. Bethlen István ut. a bethlenös dézma felhasználása felől].

3. járandóságocská; lefuşoară, leafă modestă/mică; Gehältchen. 1683 k.: az Pástor jövedelmecskéjének része Fa hordas es marhacskáinak táplálására valo szena adás [Szilágycseh; SzVJk 123]. 1739: mivel a' Felleki Taxát a' Quartas szokta percipálni . a' mely Jövedelmecske az említett Falu(nak) Proventusaiból szokott eddig járnai a' Curatorok(nak) az ennekutánna legyen és cöláljon a Quartas(nak) [Kv; SRE 173]. 1793: minthogy a' Papoknak és Professoroknak a külső közös Joszágoiból régtől fogva járnai szokott egy 's más aproság jövedelmecskéjek ez előtt bizonyos Esztendökel olly ígérlet mellett el vonatott vala, hogy az más moddal ki fog potoltatni, ez pedig mind ez ideig is nem tellyesítettett, jónak láttott és közönségesen helyben hagyattott, hogy azon szokásban volt jövedelmecskéek adattassanak ki [Kv; SRE 292]. 1794: nintsen hatalmokban jövedelmecskéinkben minket megszorítani s abban minket meg károsítani [Mv; Berz. 7. 71/7].

jövedelmes jövedelmező, hasznót hajtó; rentabil, care aduce cistig; gewinn/nutzbringend. 1703: vagyon-e jövedelmes valami örökség? [Kv; KvE 277 SzF]. 1781: nekem az Faluban, tsak most kezdett, egy kevés Gazdaskodasom lévén nagyobbra is akarom terjeszteni . . . Azért ha az Vrnak jövedelmesebbnek tettezenek . . . én kívánnám azon részetskét kezemhez venni [BetLt 4 St. Ujjvárossy adv. Coronensis^a lev. — ^aBrassói]. 1797: Grof Csáki Sigmond Urnak és feleségének . . . sok és jö-

veldeles Jóságaiik lévén nagy gazdagsággal birtanak. Csáki Borbára Aszszonynak sokkal több és Jövedelmessebb Jóságai lévén mint Haller György Urnak, tehát bizonyosan a proventus is több volt [O.fenes K; JHb].

Szk: *nagy* ~ nagyjövedelmű, sokat jövedelmező, nagy hasznót hajtó. 1662: mennyi accessiója, nevedekése lön mind birodalmának s magyarországi jóságának s azokbul való jövedelminek az egész hegyek aljai fő boros és nagy jövedelmes városok, faluk birodalmába^a kerülven, akárki is megítélheti [SKr 281. — ^aI. Rákóczi Györgynek]. 1691: Ezen háznak Nagy jövedelmes Kertye, melynek edgy Részében kukuritza Vettetik [Kálna SzD; Ks 39. XV. 2].

jövédelmetlenség jövedelem/bevétel nélküli állapot/helyzet; situatia omului lipsit de venituri; Einkommenlosigkeit. 1737: M: Haller Kata Asz(sz)ony eo Nga . maga tehetségé szerént, egyszer is mászszor is az M: Vr kívántato szükségere interesre kölcsön Pénzt adgyon, mivel ha ez mostani jövédelmetlenségre nézve másolt kéntelenítettik kérni, nétalám az meg irt Méltóságos Atyafiaknak esik károkkal [Kv; JHbK XLV/23].

jövedelmez hasznót hajt; a aduce cîstig/olos; Nutzen bringen. 1864: Kakashegyészka 3da ezen düllőnek egész kaszáló, és egy 3da pedig fiatal fenyves erdő — nagyon keveset jövedelmez — mert silány természetűek [Teke-rópatak Cs; GyHn 57].

jövedelmező szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ *forrás* jövedelemforrás; sursă de venituri; Einnahme/Einkommenquelle. 1847: A Torotzkoi Kőzönség . . minden Jövedelmező forrása csupán a Bányaasztból, és Vastermesztési iparból áll, a melynek fenntarthatására edgyik ág az elkerülhetetlen Erdőség [Torokó; TLev. 10/9].

jövedelmű vmilyen hasznót hajtó; care aduce un cîstig/olos; ertragreich, nutzbringend. 1662: confiscáltak vala . . az dési, széki, kolosi, tordai és vizaknai nagy jövedelmű sóaknak [SKr 201]. 1710: a régi kegyes fundátor magyarok sok ezerekből álló jövedelmű jóságokat conferáltak a jesuitáknak [CsH 387]. 1758: az Relicta azzal nem Contentalodik, hanem tovább mégyen . . az Öss Jóságbol estimalni kell Dosához illendő jövedelmű részeczkét, és az Férje Házában meg kell hadni [Asz; Borb. I]. 1775/1781: az a Jóság . . most nem nagyobb jövedelmű mind akkor volt [Algyógy H; JHb LXXI/3. 368]. 1823—1830: A bonyhai papság is szép jövedelmű, de ő maga madarászott, vadászott s bolondoskodott, és eszerént rossz gazda volt [FogE 154]. 1840: szép jövedelmű Gyümölcsös és benne egy gazdaságos Szilva aszalo [HSzj *szilva-aszáló* al.].

jövel jöjj el, gyere (ide), jer; vino incoace!; komm her! 1567: Agatha vxor francisci Seres, se audisse Quod ita dixisse vxor Valentini ad Dorotheam Toothazy Hallode ha en Nem Mosom az en vram labath Jowel te Mosd a fazat [Kv; Tjk III/1. 92]. 1573: Magiary peter azt vallia hogi . . Botos Marton es chiuka Mathias vonznak volt egi karot egimas kezebeol, Ez keozbe kialt volt Marton Illen zowal Ieowel Benedek Ieo (!) hamar Im meg fogtam chiuka Matias kezembe vagion [Kv; Tjk III/3.

228]. 1619: monda Beczj Jmre Vram Jm feyet keöte neke(m) Gwteo Peter, s leuelet Jrattam rolla, s neke(m) Boczkjor Janosnak monda te Iffiu legenj uagi s Jeöuel peczjeteld megh, s ugi pecsetle(m) megh s abban ugian birala engem Beczj Jmreh Vram [BLt 3 Boczkjor Janos Zent Géorgy^a (40) ns vall. — ^aCs]. 1644: az Aszoni monda hogi ha rad megjek az villaval ugi megh verlek hogi, amazis monda hogi iöuel de az Aszoni nem iöue ozt(a)n el [Mv; MvLt 291. 422b]. 1742: Marti Janos arra tanyitatta Bodor Mártont . . hogi verjenek agyon mint a kutyát . . az el mult hétenis ki álla az kapun azt kialcsa gyövel ki ilyen teremtette mit csinálók a' lellednek [Szemerja Hsz; ApLt 4 Gazda Mihály Apor Péter-néhez]. 1756: monda Kovács Lászlo Uram szolgálója énnékem jövel Anna, mert tolvaj vagion az házatokba [Kvh; HSzjP Pap Anna (16) hajadon vall.].

jövendő I. *mn* 1. következő; următor; folgend. 1546: Banffy Magdolna azony . . Ew kegyelme Ez mostan yewendet (!) hushagyo kedden^a keez penzyl aad Bogathy Chasparnak keeth forinythoth [Panot^b; DanielO 5. — ^aMárc 10. ^bPaná (KK)]. 1556: az keth Negwen forinythyath az Jowendo Zent Esthwan Kyrál Napyara^a tarthozyk Eccersmynt helysesseleg meg Adny [Mikefva KK; BfN VI. 283/3. — ^aAug. 20]. 1570: Az Masfelyzaz keobewl Zabot ez Jeowendeo eztendére Restanciaba . . haggyak kezenel [Kv; TanJk V/3. 2b]. 1591: En Bathorj Ferench Zanizlofi de Perechen kertem az Nehai Bathori Elekne Jakchi Anna Azzontull, harom zaz magyar tallerth iljen okkal hogi ez Ieouendő wzőgeos Zenth Peter napiara^a . . tartozam va kgnek . . eppen ollian penzwl meg adno(m) [Perecsen Sz; Wlt. — ^aJún. 29]. 1595: Capitan Vra(m) eo kegme Mindzenty Benedek es a' Zek hadgia az public(us) notariusnak hogi az Jeóüendeó hetfeón megh kjaltassa hogi . . valakik belyegh nelkyl ualo beórth Arúlnak . . el vegiek es eo magokot megh foghiak [UszT 12/108]. 1623: az nemes vraynkott kik vyolentiakot chelekedtek citaltassa az iéüendő kezelbyk orszagh giulesere ok adasra [Szereda Cs; Törzs]. 1726: azon jövendő összel a buza ki kelvén a földekből, . . járják ki azon most félb(en) maradt utakat borozdákat és helyeket [Koronka MT; Told. 19/1.].

2. ezutáni, jövendőbeli; viitor, care va veni; nachher folgend, zukünftig. 1570: az ely mwlt Jdeobely vegezest azon állapotba Megh thartyak, ha Byro vram Thanachawal egetembe az Mele akarnah allany, Es az Jeowendeo Bekesege es pernek leh zallassa feleol lewelet adnak az zaz vraymnak [Kv; TanJk V/3. 7b]. 1577: Miért hogi penig naprol napra howa towab az balwanyozas mind erot ezen, kybol Ieowendeo romlast es vezedelmet Remelnek lenny, es az iste(n)nek haragianak fel gerjedest, Annak okaert eo kegmet Byro vramat tanachywal keryk hogi venne eleyt eo kegme [Kv; i. h. 156b]. 1581: eo kegme az lowendő Nyavalyanak eleyt Akarwa(n) wenny wegeztek, hogi ezt a dolgot eo kegme Tanachywl kezekbe vegiek [Kv; i. h. 240b]. 1621: Veottem 36. font Czukat melljet az barkaba(n) raktam(m) ieuouende zuksege . . /44 [Kv; Szám. 15b/IX. 25]. 1646: az melj Ezer forintot az Chanadine Succory perelnek, Es az minemű difficultasa, kara auagi iuuendő haszna juhette ki az harmados Atiafiak(na)k, az Szölösi Gabos juuendő szamadasabol, auagi Vramkal (!) ualo

Contractussabol, azokhoz az harmados Atiafiak(na)k semmi közök ne legyen se reszek [Kv; RDL I. 133]. 1657: Vasarlottam hat sing landis postot, singt f 2 ... jövendő művelésre facit f. 12 [Kv; ACJk 48b]. 1668: igertem volt jövendő szent házasságnak rendire, szerelmes leányomat ... Kun Ilonát ... Kis Buni Bethlen Miklos Uram(na)k [JHb Lakodalmi meghívó Steph. Kún de Osdola^a kezével. — ^aHsz].

Szk: ~ időbeliek jövendőbeli nemzedékek. 1816: adgyuk tudára és örök emlékeztetére mindeneknek az kiknek illik, mostaniaknak és Jövendő idő bélieknek ezen Örökös Vásárral iratott örökös Contractuális leve-lünknek rendében [Szentimre MT; BalLev.] * ~ idő-k ezután korok. 1592: Ammi nezi az pwspeoksegh dolgat mindenben az priuilegiumhoz akariak eo kegmek tartany magokat hagi Ieouendeo wdeokbennis, ebeol valami abusos ne keouettezzek [Kv; TanJk 1/1. 194]. 1677: Noha a' Judaizansok felől az Országnak sok féle végzési voltanak ... mellyek mostan-is helyben hagyattatnak, jövendő időkre-is peng azon articu-lusok mostani végezések által ujttatnak [AC 9. — ^aLap-szálen hivatkozás több évbéli egy-i végzésre].

Sz. 1681: az jövendő dolgoknak forgásit Isten és Isten után az idő szokta hordozni [Szúv; CsVh 109. — Záradékbán: ... extractum per ... Petrum Alvinczi mp].

3. a jövőnek/az azutáni időknél szóló; pentru viitor/viitorime; (zu)künftig. 1626: ö kmekek kezbe adasaval-is ez dolgot mind az ket fel megh crossitek ... mellet mys Iouendő Bizonsagra jrtunk az mi hótónk szerent [Dés; RLt O. 5]. 1633: kiuanom, hagi ez testamentum tetelemet az fellül denotalt Vraym peczietekkel confir-malliak ez leuelet ieövendő bizonsagert [Kv; RDL I. 102]. 1734: adgyuk miis a' mi Tanu bizonyásg tévő Leve-lünkert jövendő bizonságnak okáért igaz hitünk szerent [Szécs Sz; Borb. II]. 1760: Mi-is azért mind ezeket ezek Szerint irtuk-meg jövendő bizonságul ezenn vásár-nak meg-másolhatotlan erősségére és állandóságára [Mv; DLev. 5. XVII/2].

4. ezután forgalomba kerülendő; care urmeazá sá intre in circulaie; nachher in Umlauf setzend. 1811: Barrabás Antal meg vívén az Zalag sumát az mostani fojo Bango (!) Czedulákban meg is kínálá vele előtünk; melyre tön iljen feleletett. En Barthos uram el nem vészem az mig ez az fel lázadott hir másként nem változik s ha a pénz Változik adja meg nékem az uj jövendő penzből [Albis Hsz; BLev.].

5. befolyandó/jövendő/származandó; care va intra; eingehend/kommand/ließend. 1781: a' volt tzélunk hogy ... nem Hellyhez hanem Reformáta Szent Hitün-kön s igaz Apostoli vallásunkon valok(na)k a' hol leg szükségesebb leszsz használjon haltunk után is ezen mi adományunk és ebbol jött s jövendő Haszon [MMatr. 294 özv. gr. Rédei Zsigmondné br. Vesselényi Kata nyil.] | élelményekre eddig elé ki Szakasztott Portiojokból még ez esztendőben jövendő hasznotságokban Részt a Leány Testvérek is ne kíványanak [Told. 27].

6. érkezendő, ezután idejövő; care va veni/sosi (mai tírziu); nachher an/herkommend. 1653: Sigmond^a is ... látván a német császár haragját, látja vala a jövendő hadnak reája jövetelit [ETA I, 60 Nsz. — ^aBáthori]. 1677: Az Uj Keresztyéneknek, kik az Országban bé-jöt-tenek, és Alvinczen^a laknak, s' ez után-is melléjük jöven-dök lennének, mesterségek szerint való minden mivek-

nek exercealása megengedtetik [AC 138—9. — ^aAF]. 1801: a' Tekintetes Főbiro Ur éppen Tordára jövendő, és akkor végeznek az ide fel jöversől [Torockó; TLev. 5/7]. 1818: a' vásárokrá jövendő Szekerek és szánok mindenkor tartozzanak égy égy kosárnyi kováts követ bé hozni, azt a' piatz sorba tsomokba rakni [Dés; DLT 174].

7. leendő, születendő; care se va naşte; (zu)künftig. 1714: Falubely és Fundussat ... mind a' felesége képpé-ben mind pediglen az mostani életben levő fiai liany es mint ez után jövendő fiai és liany fide sua mediante adgya el [Szaráta F; Borb. II].

8. vkire/vmire következő; care urmeazá sá se aba-tá asupra cuiva/ceva; auf jn/etw. folgend. 1662: Kinek^a teste felett való prédikálásban mint jövendőltetett volt meg a szegény hazára jövendő romlás, és hogy az napke-let felől volna leendő, szem elejbe lévén bocsátatva, aki akarja, megláthatja Medgyesi Pál harmadik jajos prédi-kációjában [SKr 285. — ^aBethlen Gábor öccsének Bethlen Istvánnak. ^bMedgyesinek «Erdély ... Hármás jajja» címen 1653-ben jelentek meg I. Rákóczi György, Rákóczi Zsigmond és Bethlen István felett mondott gyászbeszédei].

Szk: red ~. 1700: a' mostan csak legközelebb reank jövendő ... dragasagban es sovany szük időb(en), nem leven majd semmi majorkodasa Varasunknak es hogy hijaba(n) ne mullyon minden szöleinkre teendő mun-kank, kölcsögünk es farattsagunk: vigeztük ... hogy senkinek ne legyen szabad az idegen Bort be hozni es annal inkább ki korcsosmarolni [Dés; Jk 312b].

II. /n 1. jövő; viitor; Zukunft. 1589: Emlkezik Biro vram eo kgme a' fanak zuksege feleol Eo kgmekis ebben varosul tekintwen a' Ieowendeot valasztottak eo kgmek keozwll Negy vramait ... kik megh lassak az erdeot ha lehete el Adhato benne vagy Nem [Kv; TanJk 1/1. 117]. 1848: teljes reményel vagyok, hogy ötsém Uram engemet mint ki előtt négy gyermekeim bizonyta-lan jövendője áll, a' dolgok ily reménytelen fordulatával nem fog hibáztatni [Ipp Sz; Végr. Veres József lev.] | ha pedig elgondolam életemnek jelenlégi állását, meg remé-lek az 'e részbeni jövendőből [Dés; DLT]. 1850: le vadnak verve az emberek a' bizontalan jövendőért — 100 pen-goért adnak 300 bankot, az aranyis rémitoleg fel hágot [Kv; Pk 6].

Sz: a ~ t nem lehet tudni. 1867: a jövendőt nem lehet tudni az Isten aláz is felez is [Uzon Hsz; Kp V. 413 Kis-pál Károly Kispál Lajosnéhoz] * ki tudja, hogy mit rejt a' ~. 1861: Ki tudja? ... hogy mit rejt a' jövendő a' maga méhében [Gyalu K; RAK 64] * szép reményekkel kecsegtet a ~. 1862: ma egy fiatal életének alig kezdő tavaszán tűnik le a világ színpadáról, hol öt rózsaszínű szép reményekkel kecsegtette a jövendő [Kv; Végr.].

2. eljövendő/következendő (dolog); urmare, ceea ce urmează, consecință; das Kommende/(Zu)künftige. 1660: Visszajöven az vezér a diadalomról, az város mel-lett elmenvén, némely, az jövendőt meg nem gondoló ember az várfokon fegyverét kidugván; meglátván az vezér, nagy haragra indult a város ellen [Kv; KvE 184 LJ]. 1736: hűsvét másod napján az az vízből vető hétfűn rendre járták az falut, erősen öntözték egymást, az leányokat hányták az vízből ... reggel csak könnyen öltöztek, tudva már az jövendőt [MetTr 359]. 1837: Mint hogy pedig a jövendő és az események története

bizonytalan az Isten rendelményei pedig el fordíthatatlanok Czelarányoson jegyeztetik meg, hogy azon szentsétsélen tűzi vesszelyek kárárt a Zállagba vevő Ur tartozik viselni [Dés; BetLt 5].

3. *tsz* jövendőbeliek; viitorime, posteritate; die Zukünftigen. 1561: Annak okaert myes esz leuel Rendi zerezt mind mastaniaknak mynd iouendeknek tudasara akariwk nvtatni^a [Kv; ÖCART. — ^aAz 1627-i másolatban is aligha helyesen: mutatni; utána köv. a részl.].

4. *ben a.* a jövőben; in viitor; in der Zukunft, zukünftig. 1545 k.: En Sombori Janos Sombori mihalyal az en atyam fiaual tewtem illien igenesseget, hogy az mi rezem ennekem ozlasba jutot volna az wagy Jewendewbe Jutni kellene . attam az en atyamffianak Sombori Mihálnak eskwlewbeli^a rezeyerth ewrewke fiwrol fiwra megh hywathatatlanol [Zsombor K; MNy XL, 137—8. — ^aKis- v. Nagyeskülli K]. 1570: Megh Ertettek varoswl eo k. az Bwza Dezmanak Jeowendeobe valo megh haboritassa feleol Az myth zol eo k. Byro vram [Kv; TanJk V/3. 17b]. 1571: Mys Jwendőben az Jamboroknak wyzontak walo zomzedsagal Megh fyztünk [Szeszárma SzD; BesztLt 3522]. 1600: Ezen kiwolis wadnak teob salubeliekis kik ott woltak az hatalmaskodasba, p(ro)testalunk hogy iowendeobben azokrais gondunk lezen, ne legyen kesoé [UstT 15/53]. 1671: Hogy az Országnak közönséges és egyenlő akarattal valo végezésit, articulust, mellyek per contrarias constitutiones nem tolláltattak, és jövendőben is nem tolláltatnának, maga-is meg-tartya, másokkal-is meg-tartattya^a [CC 9. Barcsay Ákos fej.]. 1695: ne legyen késő jövendőbenis eő kegyelme(ne)k meg kéresem erettek eő Nags(sag)jokott s eő kegyelmekett [Csernek SzD; RLt 1]. 1711: vagj harmincz Berbecse vagion ura(m) kegd(ne)k it ha akarja ur(am) s arosa is találkozik én él adom ne egjek jövendőben az szenat hijaba [Kászón; BCs]. —

b. jövőre, a jövő esztendőben; in anul viitor; nächstes Jahr. 1733: az mostan küldött hordoja után kk el küldök és ha ide adgják gongját viseum, s jövendőben(en) elé adom [Borosbocsárd AF; Borb. II Récesei Boér Samuel lev.]. 1741: a' mi és mennyi Gabona szémül kezem alá jött az annectált Invéntarium) szerint jövendőben(en) énis annyí Gabonát tartozom ... ál(ta)l adni [M. derzse SzD; RLt]. 1770: A vetéssel elkétek mindenfelé, a törökbúzáat most vetjük, mely ha meg nem érik, bizonyosan leszen ára a gabonának jövendőben, nem úgy mint most [RettE 231]. 1830: mivel Jövendőbe Ugar alá jönnek^a mig a gyakran tisztelt Ur Asszony két Esztendei termést azokrol el nem vészen, addig ki ne válthassák [Szentbenedek AF; DobLeb. V/1159. 1b—2a. — ^aA zálogba vett földek].

5. *re a.* a jövőben; in/pe viitor; (zu)künftig. 1542: kegelmedeth kernem mynth kegelmes wramoth, hog k: adathna Cristof wramwal neg zantho ewkrewth az en puztamba, kynek jowendore ne keresne walaky az arath raytham [Fog.; LevT I, 18 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. isp-jához, Fog. vára urához]. 1568: kere(m) kegtetek ... hog kegtetek ez mostony szwgsages dolgaimat meg teky(n)tw(en) vga(n) ezen mellet iowendore walo attafywsagomat es szolgálatomat is tekynche meg kegtetek [Erked K; BesztLt 38]. 1579: az Inue(n)tariumot az plebanosnak oly modo(n) aggyak kezebe hogy leowendore is semmy haborusagh zur zawar ne tamadhasson belolle [Kv; TanJk V/3. 196b]. 1603: Kedet

kerem mintt bizodalmas vramot hogy ennek Vtannays legye(n) az Ked gonduissele alatt^a de az el Adassara Vram mostan ne legye(n) semmi gondunk mert itt az my hatarunkon sok Ezer lowakkal ammy kewes Veteiseinket Igen el etek es leouendeore kellettik [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési bíró G. Franck beszt-i esküdt polgárhoz. — ^aA búza]. 1648: hogy ezen egymás keozott valo Atyafisagos vegezes jeouendeoreis extendaltassek illyen mutua es reciproca successiotis chinalanak, azon Bonumok feleoll^a [O.fenes K; JHbK XLIX/32. — ^aKöv. az örökösödés részl.]. 1746: jövendőre ... az A'nak viszsza ititeltik mint örökösse a' Szőlő egészen [Torda; TJkT III. 79]. 1801: a számadonak nem is illik a konyhán leszködni ... jövendőre szerezzen egy lézengő tekergőt, aki affélékre érkezék [Ádamos KK; JHb Jósika Miklós levelezése]. — b. a jövő számára; pentru viitor; für die Zukunft. 1837: adgyukki ezen Contractualis Levelünkett Jövendőre bizonyiságul [Asz; Borb. I Fogarasi Huszti István ns. Sinfva hites not. kezével]. — c. jövőre, a jövő esztendőre/évre; pentru/pe anul viitor; für nächstes Jahr. 1570: Myklos predicator feleol Jgh vegeztek, hogi Az fertal Ezterdere kyre zolgalt Byro vram elegitessé megh, Azonkeppen plébanos vramis az My ew Theole Jllik, Jewendore penigh ha Megh Alkhatna vele az Magiarwchay vram, Ezterdere zerzedyenek megh vele [Kv; TanJk V/3. 3]. 1587: Valaztottak ky az Johok keozze ezen baranyok keozzw Jeowendore walott 45 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 26 Zabo György isp. m. kezével]. 1692: Az Ecclanak ugy tettett hogy a' mikeppen inteztettek a' Rovatalok, az also Füleiek^a fizessenek öt rovatalrul, a' felső Füleiek^a hatrul, az Asszonyfalviak^a hétrül, ebben az esztendőbenn, jövendőre meg lattyuk az idő mit hoz magával [Kv; SRE 5. — ^aA. és F.füle meg Asszonyfva (TA) lakosai Kv jib-ai voltak]. 1770: En az Somjaji hegyeken Levő Szüretet elvegeztem ... most igen jo faja indult a Ven szolonekis jövendőre Lehet bizni a jo termeshez [Somlyó Sz; Borb. II Szathmári János lev.]. 1786: méltóztassanak Nsgtok a Juhokrol parantsolni hogy ... ha ezt a pásztort jövendőre meg szegődjemé melléjek, vagy mi tévő légyek? arról a Nsgtok vri parantsolatját hová hamarabb el várom, mert az esztendeje el tölt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1795: Két Nagy Tehén, egyik meddő, vagyis jövendore bornyuzo számbéli [Szarhegy Cs; LLt].

Szk: *re nézt/nézve* a jövőre/a jövőt tekintve. 1677: Földes Uroknak proprietassa hogy jövendőre nézve annal inkább ne periclitallyon, az Oláh Papok annuatim bizonyos honorariummal, de csak állapottyokhoz és értekekhez illendővel tartozzanak [AC 15]. 1697/1752: eő vélek ... mind most s mind jövendőre nézve az mig élnek jól tenne [Kászónfelsőfalu; LLt]. 1752: Tisztarto Gondos Mihály Vram felele nekem parantsolt az Vr(am) eő Nga hogi el vágossam a Gátot mivel ő Nga Földin vagyon tuvább eő Nga meg nem szenvedj jövendőre nézve nagy kára forog benne [Disznajó MT; Ks 8. XXI. 23]. 1843: ezen árok ásás által a hely becse is jövendőre nézt nagyon Csökkent, mert már egy szekér szénát sem fog teremni [A.jára TA; BLt 12].

jövendőbeli I. mn 1. ezutáni, ezután következő; viitor, care va avea loc in viitor; hiernach folgend, zukünftig. 1604: Az niomorult Zegeniek el temetesen az temetesre

rendeltetett embereknek iuxta Commissionem Senatus tartoznak fizetni, kireol czedulat Jeouendeobelj Zamasokra az biraktol es Tanachtol vegienek^a [Kv; RDL I. 77. — ^aAz egyházfiak]. 1617: Mely dolognak nagjeb bizonsagara es erossegere, ieouendobeli magok otalmara keuanak az mi peczetunk alat valo leuelunkot [Abrudbánya TA; Törzs]. 1668: Moldvay Janos cigany vayda

ada magat örökös Jobbadgysagra . ha alhatatos leszen az igaz jambor szolgatban jövendő beli jo akarratiokatis eő kegmek meg nem vonszak tölle [Sófva BN; Ks 42. G]. 1738: A Nms Vniversitas, nagj jövendő beli kárát Subolfacialván, a Nms Város Malma Gáttyán(a)k el-romlásáb(an) solemniter Protestál [Dés; Jk 503b]. 1781: Csikjenőfalvának közönséges végezése a bikák kitartása iránt. Minthogy régi szokás szerint pénzfizetéssel nem találunk aki kitartja, fordítottuk a jövendőbeli kitartásokat minden ember az faluba adjon egy-egy szekér ganyét az kettőnek kitartásáért [Jenőfva Cs; RSzF 178]. 1817: A . Hivatalokban lévőnek jövendőbeli illendő fizetésekről a Város annak idejében provideállyon [Sz; UszLt VIII. 68].

2. jövőbeli, leendő; viitor; (zu)künftig. 1614: Miuel hogi penigh Feiuruar lezen ennekutannais, az Ngd es Jeouendeobelj feiedelmek Lako helie, annak epwletitis (igy!) ., igirwnk Ngd(na)k minden kaputol egi egi forintot, az Adoual egiwt . be szolgaltatni [Ks 87 egy-i végzés]. 1651/1682: Az Füzesi^a Schola Mester Pauai Janoss kívana hogi az Füzesi Molnunkbol az ot valo predicatoroknak kegmessegunkbol conferalt Sabbathalis Buzanak harmadat nekie conferalnok. Melyre kegmek tekintetünk leven, nekie conferaltuk harmadat annak az Sabbathalis Buzanak, mind penigh iövendőbeli Mestereknek mostantol fogva ennek utanna [SzJk 180. — ^aAz ördögösfüzesi (SzD)]. 1664/1684: Mind ezekben . mostani, es jövendőbeli Hunyadi tisztviselők Szikszai Mihaly Deakott, es Maradekijat megh tarcsatok, több Annuntiamot erről nem várván [Vh; VhU 221—2]. 1702: Tetetaz az Nemes Szek(ne)k hogi ezen kereset alol az Menes pasztorok simpliciter absolvattassanak. Mind az által jövendőbeli menes pasztorok példat az illyentül ne vegyenek, hanem szorgalmatos vizgazzal legyenek mert ezutan az ilyen színű kart magok fizetik meg [Dés; Jk 332a]. 1749: Szentkatonai (!)^a Vajna Gabor Vram veszi jövendőbeli hazas tarsul Barta Juczi Aszszont [Altörja Hsz; ApLt 5 Veres Sámuel Apor Józsefhez. — ^aTollvétség Szentkatolnai h.].

Szk: eljegyez vkit ~ házasságra. 1656: jegyezuen el magamnak jeouendeobelj hazzassagra Nemzetes Bethlen Borbarat Lakodalmunk napjat rendeltük az keozeleb jeoueo Februariusnak 15 napjan Kis Bunon^a lenni [JHb Paulus Haller lakodalmi meghívója. — ^aKK].

3. a jövőnek szóló/megmaradó; pentru viitor; erhalten bleibend, bestehend. 1624: mely Dolognak nagyob erossegere, es Jwendeobely bizonsagara, Attuk ez mi Jelen ualo peczetes Lewelwnket [Mihályfva NK; Jhob XXIII/6]. 1638: Nagy Tamas Vr(am) tön illien modon ualo feleletet . Vettem egy Martin neuű cigiant hazas fiaual egiűt Kiról enis az eő Naga szekitű Consensust Keuanok iövendőbelj igassagomert [Fog.; Szád.]. 1647: Melynek nagjub es erőseb Jeövendeöbelj bizonsagara es erőseghere [Retteg SzD; Told. I. 1a]. 1707: Levala . Nemzetes Abrud bányai Lasádi Szabo Gjörgj Ur(am) . . . hetven ött Magyar Forintokat . . .

Melynek Jovendőbeli bizonságára attük (!) es irtuk e kezünk irása s szokot pecsetünk alat emanált Recognicionalis Testimonialisunkot fide nostra mediante [Ne; DobLev. I/61]. 1800: (A) földet mely vagyon a Tonál én En általam eddig birottatat kibocsattam melyről adom ezen hiteles levelemet jüvendőbeli bizonsagul Jeney Josef mp Nemes Ember [Asszonynepe AF; DobLev. IV/834]. 1858: Mely kölcsönözés hogy valósággal a feladás szerént iratodott légyen meg általunk, arról adjuk e jelen irásunkat, jövendő beli bizonságul, Egerbegyen^a [Tolvaly lev. — ^aTA]. — L. még RSzF 139, 197—8.

4. jövő esztendei/évi; din anul viitor; vom nächsten Jahr. 1595: Kerik varosul Biro vramat eo kegmt zere-tettel, hogi eo kegmt Tanachbeli vrammal egietembe keolcheoneozes által tegiek zeret valami pinznek addig ammegh az jeouendeo beli Adobol refundalhattiak [Kv; TanJk I/1. 268]. 1615: asztis kiüana^a, hogy w neki egy iövendőbeli wnő boriut adgion^a ki után wis elhessen [Vaja MT; Törzs. — ^aHaydu Ferenc jb. ^bFöldesura, Vári Miklos].

II. *fn tbsz* szokványos bevezető formulában; in formule introductive uzuale; in usueller einleitender Formel: jövendőben élők; urmaşi; die Zukünftigen. 1613: My Colosuarat lako Cromerus Andras, az Colosuary Scholanak az Ovarban Lectora . Es . Hary Mihaly Deak . adgiuk tuttara es emlekezetire, az kiknek illik, mind Jelenualoknak es Jeouendeobelieknek, ez my Jelen ualo leüelwnknk rendibe(n), Hogy Jeóüenek my eleónkbe(n) egy feleol Radnothy Jstuan Deak vram, . . Mas feleol az Jstenbe(n) el njügt Aztalos Geörgynek, megh maradot fia^a [Kv; RDL I. 92. — ^aKöv. az ügy részl.]. 1662/1673: Adgyuk tudtara mindenek(ne)k az kik(ne)k illik ez mü jelenvalo levelunknek rendib(en), mind mostaniak(na)k mind Jüvendőbeliek(ne)k^a [Csók-fva MT; Törzs. — ^aKöv. a nyil.]. 1673: Adgiuk tuttara mindeneknek, mind mostaniaknak, mind jüvendőbelieknek, az kiknek illik ez mi levelünknek rendiben^a [Marossztkirály AF; IB. — ^aKöv. a nyil.]. 1692: Adgiuk tuttara mindeneknek, mind mostaniaknak mind jüvendőbelieknek, az kiknek illik ez mi levelünknek rendiben^a [O.újfalú F; DLev. I. — ^aKöv. a nyil.]. 1724: Adgyuk Tudtara mindeneknek mostoniak(na)k es jövendőbeliek(ne)k^a [Ne; DobLev. I/107. I. — ^aKöv. a nyil.]. 1787: Mü kis (!) subscribalunk adjuk tudtara mindenek(ne)k a^a kik(ne)k illik mostaniak(na)k es jövendőbeliek(ne)k^a [Csegez TA; Borb. I. — ^aKöv. a nyil.]. 1816: adgyuk tudtara, es örök emlékezetére mindéneknek mostaniaknak es jövendőbelieknek ezen Contractuális Levelünknek rendiben^a [Szentimre MT; BalLev. — ^aKöv. a nyil.]. — L. még Barabás, SzO 367: RSzF 195, 198—9.

Ha. 1647: jeouendeo beli [Kv; TJk VIII/7. 234]. 1697: jövendőbeli [Kv; KvLt I/186]. 1701: jövendőbeli [Kv; SLt FG. 55]. 1725: jövendőbeli [Ménés MT; BK]. 1737: jövendőbeli [Kv; SRE 164]. 1753: jövendő beli [Mv; MvRLt]. 1758: Jövendőbeliek [Mészko TA; Borb. I]. 1762: Jövendőbeliek [Torockó TLv. 7/1.]. 1763: jövendőbeli [Ne; DobLev. II/342]. 1795: jövendő beli [Ádamos KK; JHb XIX/46]. 1797: jövendőbeli [Koppánd AF; DobLev. IV/760. 3]. 1804: jövendőbeli [Szentimre AF; i. h. IV/874. 4a]. 1806: jövendőbeli [F.rákos U; Falujk Sebe János pap-not. kezével]. 1807: jövendőbeli [Is-pánlaka AF; DobLev. IV/906]. 1811: jövendő beli [JHb 5. 3/3 Fogarasi Lészai Sándor K-i hites assz. kezével].

1818: jövendőbéli [Hadrév TA; TlT Adminisztratív ir. 1527]. 1820: jövendőbéli [Egerberg TA; Tolvaly lev.]. 1824: jövendő béliék [Szentimre MT; BalLev.] | jövendőbéli [Asz; Borb. II]. 1828: jövendőbéli [Nagylak AF; DobLev. V/1131]. 1829: jövendőbéli [Ne; i. h. V/1155]. 1831: jövendő béliék [Szentimre MT; BalLev.].

jövendői jövő esztendei/évi; din anul viitor; vom nächsten Jahr. 1780: Ha Tavalí sok kárunkat ez^a által Nsgtak valamennyiben nem compensálnak, nyomorultabbak lennének a nyomorultnál is; ez idén is ugyan; de sokkal inkább a jövőben; mert e' mi életünk olly, hogy ha az idén fundamentumot nem vetünk a jövendőre, a dologtot egészen el esünk [Torockó; TLev. 9/18. — ^aAz elmaradt vasművelés engedélyezése]. 1816: ha Sogor Vrnak tettik és Váto Czédoláitól akar menekedni, az jövendői utolsó fél esztendőre való 65 forintot is felveszem [Kv; DobLev. V/993. 2a].

jövendői jósol; a prezice; weis/wahrsagen. 1662: Váradban létében^a egy nap ... egymásután kétszer ütötte vala meg a mennykő a várat ... Mellyet mindenek, hogy az ifjú fejedelem^a fejedelemségének nem jó kimeneteletit portentálná, s ki egy, ki más gonosz ömennek jövendőli vala [SKr 198. — ^aMég az apja életében 1642-ben fej-mé választott, valóban szerencsétlen véget ért ifjabb (II.) Rákóczi György]. 1703: Ez néhány napokban, kivált tegnapelőtt éjjeltől fogva, tegnap és ma mód nélkül való szelek annyira, hogy még a házak fedelét is fétették ... jövendőnek némelyek valami rosszat [Kv; KvE 277 Szf]. 1762: Régen jövendölök, hogy kiforgat a szász bennünket a praedominatióból, ihon megesék! [RettE 145]. 1793: a' Majornéhoz egy öreg tudákos Aszszony vetődven, a' hoz le ment a Mlgs Grofné, azt mondá nékem, hogy azon öreg szüle azt jövendölte, hogy a' Néhái Gróf Ur három esztendeig még fog élni, de tovább nem; mert meghal [Koronka MT; Told.]. — L. még RettE 69, 326; SKr 706, 708.

jövendölés jóslás; prezicere, ghicire, ghicit; Weis/Wahrsagung. 1662: sokak, s nevezet szerint Csáki László Batthány Adámnak játékképpen megmondották volna: úgy menjetek által a Tiszán, egy-egy csolnakot is vigyetek szablya-tarsolyotokban. Melly tréfa és játék jövendölés gyanánt esett volt [SKr 141]. 1758: Szakmáriné gyakran járt ki az árva gyermekhez, míg himlőben feküdt. Egy alkalmatossággal mondja a Szakmári nagyobb fiacskája az anyjának: „Anyó, ne járj ki Gondoshoz, mert az himlő Zsigóba csipeszkdedik s onnat Misuba s osztán meghal” ... gyermek jövendölése volt s számba sem vettem. De úgy lett, meghimlőzék az ő gyermeke [RettE 68–9].

Szk: a ~ betelik. 1678: jövendölésem betölt, tudja nyavalyás Kubinyi uram [TML VIII, 218 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1815: én előre tudtam, esmérven igaz Magyaros Chategoriját, hogy kudurtzat nyeredünk, de nem volt annyi erőm, hogy a' Tks Soo Tisztseget az iránt Capacitállyam, már az Ur Feleletiből látom is, hogy az én Jövendölísem bé-tölt, és az Ur Galuskát hányt előnkben Pirula modra [Kolozs; SLt évr. Koronka Lajos Margitai Jánoshoz] * ~t mond. 1772: a következő versek azt mutatják, mintha szent Dávid a Krisztusról szólott volna, aki különben is sok szép jö-

vendöléseket és tanúságokat mond maga zsolnáiban a Krisztus eljövételéről és országáról [RettE 280] * ~t tesz. 1823–1830: Dósa . Irtozatos nagy fekete ember volt ... sok jövendöléseket tett, mint proféta, de egy sem teljesedett be [FogE 117] * madárszóból való ~sel él. 1662: ezt cselekedte Manasse: oltárokat emele a Baálnak, és berkeket ültete . . . és szemfényvesztésekkel, madárszóból való jövendölésekkel éle, s mind nézőt, s mind varázslókat szerze [SKr 404].

jövendölhet jósolhat; a putea prezice/ghici; wahrsagen können. 1836: ha valami pletyka száju vén asszony volnék, sokat jövendölhetnék [Kv; Pk 7].

jövendölő I. mn jósoló, jövendőmondó; care prezice/ghiceste viitorul; wahrsagend. 1664: Mert, Uram, nem tudom az úr Isten mire adja, de én az ő felsége tavalyi 7. Junii költ levelében kiirt jövendőlió sententia mellől, úgy tetszik, el nem mehetek [TML III, 190 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

II. fn jós, jövendőmondó; prezicátor, ghicitor; Wahrsager. 1789: Vannak még itten olyanok is a' kik az afféle Babonaságoknak, és jövendőliőknek hisznek, melyetis hogy ez után ne hidgyenek intimáltatott [Szk; UszLt XIII, 97].

jövendöltet jósoltat; a pune pe cineva să-i ghicească; sich wahrsagen lassen. 1614: az Czegeres vetkeseknek bwnteteseken kezdue el, teczik nekwnkis orzagul, hogi az Nezeok Ieouendeo mondok, varaslok, Beobaioosok ugi mint Eordeogi tudomaniok, seot nem cziak azok, hanem az kik Istennek kemeni paranczolattia ellen azok utan iarnanakis, Ieouendeoltetnenek, varasoltatnanak uele ... teorueni zerint bunte<tt>essenek erdemek zerint [Ks 89 ogy-i végzés].

jövendőmondó jós; prezicátor, ghicitor; Wahrsager. 1614: az Nezeok Ieouendeo mondok, varaslok, Beobaioosok . . . teorueni zerint bunte<tt>essenek erdemek zerint [Ks 89 ogy-i végzés. — A teljesebb szöve. jövendöltet al.].

jövés 1. jövetel; venire; Kommen | (meg)érkezés; sosire; Ankunft. 1586: 6 octob vetetet volt Biro vram egi szeker fat az Tanachj hazhoz hogi Bathorj Istuan ioveset ertette eo kegme —/24 [Kv; Szám. 3/XXIV. 60]. 1589/XVII. sz. eleje: Ha teörtennék az Varosra valamely farago, vagy Rako Legennek jöuese, miuenek giakorlasanak okaert, annal az Mesternel az hova be ment volna, tizen eötöd napnál touab ne lakhassek [Kv; KömCart. 10—1]. 1590: Mykoron. Gardinal Ieouesse volt Attam egy Eöl fath f. 1 d. 20 [Kv; Szám. 4/XXI. 10a Kis István sp kezével]. 1619: Az követnek jövése felől ezen levelemben irtam Nagyságodnak [BTN² 246]. 1739: öt hat Fatensek világosan subinferallják az I Kibédi Mária Asz (sz)onyn(a)k, ezen Nms B. Szólnok V(á)r(me)gieb(en) Örmény Városn^a; Nehai Férjével ... egygyütt Lakásokb(an), ferjén kívül való paráznságát. Holta után pedig Ferjének, Désre való jövést, és itt is promiscue idegenekkel való titkos és nyilván való társalkodását, Csokolódását [Dés; Jk 299a. — ^aSzűv].

2. közeledés, vminek közeledte; apropiere; (Heran-)Nahen. 1605: nem tagadom en azt hogy Berze mihály

nem adoth volna en kezemhöz flor 100. de meg az Zekely moses meg veresenek előtthe mikor az hadaknak Jöueset Erteötthe volt feluen az Jdegen nepnek puztittasatul, nem hogy az mas Ember marhait vöttem volna kezemheöz tartanj Illyen vezedelmes wdeóban de söt Jnkab az magamenak meg tartasabanis nagy sok busulasom gondüiselem volt hún tartsam meg [UszT 19/9]. 1653: Ezenközben eljőve az híre a Básta jövéseinek, hogy nem messze volna Kolosváron túl. És a nagy Csáki az urakkal eleibe méne | hallván a tatár jövéseit, csatát bocsát elejekbe Kemény János uram, és egynehány úttal megűzték ugyan a tatár előljáróját [ETA I, 55, 164 NSz].

3. vkire/vmire való rontás/támadás; napustire/návárlire asupra cuiva/unui lucru; Anfall/sturm. **Szk:** házára ~. 1595: Az decreto(m) tartasa szent haszamba Jöuesedert felesége(m) el uiteledert az nagy hatalmat mondom hozad [UszT 10/96]. 1598: Azert azt mondom hazamba Jöueset hattalmas Töluaynak mondo(m) erte, söt azt mit el akarttak viny el uitek [i. h. 13/33] * *red* ~. 1606: Asz J riam Jöüe egj nehaniad magaua... ram tamaduan meg is sebesitet, ugy hogy eligh zalatam el asz ram Jöuesert asz nagy hatalomnak^a terhin uagyon erte [i. h. 20/197. — ^aA hatalmo(n)-ból az eredetiben javítással].

4. hozzá ~ vkinek meglátogatása; vizitarea cuiva; js Besuch. 1639: ha azért Kglndek tagassága vagion az hozzám jeovéshez Sz. Georgyre jeoyeon had beszélgethessek Kegldel [Homoródsztpál U; Szád. Redej János Nagy Tamás de Fogaras szu-i vár-provisorhoz].

5. fiatal hajtás; lástar; Spröbling. 1716: I(ste)n(n)ek hálá, szépen induly az szőlő jövése [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1726: Ördög harapást nem küldhettem mert még sem(m)i jövése nincsen, hogy Leveleiről megismerhetné az Ember [Fog.; LLt 1 Miss.]. 1752: ugy rontotta volt a hideg á szőlők jövéseit, hogy az koronkai hegyekben egy jövésnél többet épít nem talált a bíró [Backamadaras MT; Told. 37/44]. 1772: Az Nagy Bük nevezetű Erdőben nevezetes karokot szoktak tenni az Fákban mind magok a körül lévő Falubéliek, mind pedig Marhájok az nevedeko Fákban, és Jövésekben [Szászzenes K; BethKt Mikes conscr]. 1793: (A kecskék) a tilalmas Erdőkben a fákat meg hantják, a' jövéseket le rágiák [Peselnek Hsz; HSzJP Jos. Opra (78) jb vall.]. 1798: az Vradalom . . . a' Besán erdejét ell tsóváltatta . . . azért, hogy az ell vágott részeiben nevedetni indult Jövéseket általmazza a' Marhák(na)k rágásától [Déva; Ks 76. VIIc. 183]. 1809: Cziheres Bokros helyeken Sarjadzó, Nevedékeny Gyenge Sarjadzásoknak teteit az ott járó kallango Marha meg észí és a Tsemeték jövéseit tapasztalható képpen akadajoztattya s pusztitya [Szent-háromság MT; Sár.]. 1852: Csungán Iliá kötelezi magát . . . a' tökeket ezen első esztendőben meg takarítani 's a' szőlő tökéik között hogy az új jövések jobban tenyész-szenek török buzát természetni [Ne; DobLev. V/1136]. — L. még RettE 213, 231; VKp 239.

Szk: gerezdes ~. 1721: ultimis Dieb(us) Aprilis . Szőlő hegyeink(ne)k szép reménségű gerezdes jövéseit mind el sütötte az hóharmat, Sírnak rinak szeginy embe-reink [Ne; Ks 95 Brullyai György lev.].

6. sarj, sarjadzás; mládjí, lástar; Aufschöbling, Sprob. 1785: határunkon a ketskék(ne)k vagy egyebbféle Marhák(na)k szabados járásai miatt az új jövések meg

évődtek és úgy el tseplyesedtek^a hogy kevés vagy semmi nevedekest nem igérték [Torockó; TLev. 44/11. 1b. — ^aAz erdő]. 1844: A' sétáló ösvények a kert és gyepek mellett sok akázt, Jegenye, fűz és egyéb vad, 's gyümöls termő fákis lévén, azokat 's azoknak jövéseiket az arendatornak ki vagdaltatni szabad nem lészen [Mv; TSb 37]. 1847: ezentúl szabadon vágthatják az erdőt, az új jövéseket s ültetéseket kitephetik, s ha még új erdőt akarnak ültetni, meg ne engedjék [VKp 239].

Szk: gyertyános ~ gyertyánhajtás/sarjadzás. 1814: ezen erdő a' szünet nélkül való erdőlés által nagyon elpusztult, ma tsak tsepleszből áll, vagynak benne Tölgy, és Gyertyános jövések [Septér K; BetLt].

jövésecske sarjacska, sarjadzásocska; lástáraş, lástárel; Spröbling, Anwuchs. 1821: Doboka vármegyében Ós nevű Falu Határán La Saleo nevű helyen egy erdős-ke haszontalan apro jövésetskéek láttzanak tsak [TSb 18].

jöves-menés umblat (de ici-colo/încoace şi încolo); Hinund Hergehen. 1657: Péternek . . egykorban ugyan meg is mondotta vala: szabad jüvése, menése lenne árulkodni, az hol akarja [KemÖn. 26].

jövet I. hsz 1. erre felé jöve/tartva; venind; auf dem Herwege, herwärts kommand. 1574: Veres Lenardt meg eskuen ezt valla, hogy mykor tymar Lukachynehoz ez vallo es Zechy marton az zeoleobeol Jeoúet be terthenek volna eokys oth Innanak volt oth Nagy Simon [Kv; Tjk III/3. 387]. 1722: Tegnaj jövöt haza felé mondá Váradí Sig(mon)d Ur(am), hogi . . Inquisitorok jóné(ne)k Fogarasföldre [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1764: ezen kiserő Legények hányon voltak s mi idő tájb(an) tértek viszsza s honnan, meneté vagy jövétté eset általak vagy köztök a' Lódözés . . ? [KS táblai vk]. 1797: Nagy Váradon, és Onnat Percsen felé jövet az uton, vgy a Zoványi Feredőn, és Ujlakon Költségek(ne)k rendi^a [IB III. XCLV. 22. — ^aKöv. a fels.]. 1802: az uton jövet Szép kérései és kötelezése mellett kérte, hogy az Ekéket, Ökreket, Embereket botsáttanak el [Felőr SzD; Fráter lev.]. 1818: En most a nagy Havasrol haza felé jöve Kis Fenesen^a keresztül jövet ottan találtam a Szent Lászlai^a Gornyikot [Torda; TLt 1817—1818. évi főispáni lev. szt-lan. — ^aTA].

2. visszajövet, visszafelé jövőben; venind inapoí, la intoarcere; auf dem Rückweg, rückwärts kommand. 1786: instálók alázatosan Nsgtok(na)k, méltostassanak Nsgtok Doctor Zágoni Vrral közölni az én állapotomat talám praescribálna s készítettne ottan valami hasznos orvosságot, ez az ember elhozna jövet [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1823—1830: Másnap Artz-cal együtt elsetáltunk Hettstädtbe . . Itt láttuk a Seiger-Huttet, ahol az ezüstet választják el a réztől. Azon innen jövet megnéztük a Dampf vagy Feuer Maschinét, ahol tüzzel hajtják ki a bányából a vizet [FogE 207—8].

Szk: ~ és menet v. menet és ~ odamenne és visszajöve, oda-vissza. 1646: Kakas Mihály uramis erkezek iöuet es menet Negied magaval [Mv; MvLt AAll. 6]. 1843: 'A Maroson menet 's jövet vám fizetődött, a hajon 30 xr [Born. F. IIIc] | Varga Katalint esmérem, mert én voltam véle Bécsben. Gyalog decemberben 1841-ben indultunk volt el Csernyicáról, utaztunk menet és jövet hét hetet, és

helyt Bécsben is ültünk hét hetet [VKp 104 Petrinka Györgye bucsum-száti^a] közlakos (40) disunitus vall. — ^aAF] * *mind* ~ (*s*) *mind menet* v. *mind menet* (*s mind*) ~. 1582: Indultanak Byro vramek feierwarra At-tam az Gazdanak mynd menett Jeowett valo Gazdasa-gaertt es faianak egetesseiert f.—d. 18 [Kv; Szám. 3/VIII. 29, 32]. 1653: Volna sok dolog a mit megirhat-nék, mind menet s mind jövet — szép dolgok. De mostan ebben hagyom [ETA I, 139 NSz]. 1736: Az ifju legény hogy azon napra^a elérjen, elindult, mindenütt azelőtt az hol mentenek, szállást szerezetett, oda bort, vágó-mar-hát, szénát, zabot, egy szóval mindent szállíttatott, hogy mind jövet s mind menet, mind ebéd s mind vacsorán, valamig az leányos házhoz mentenek és onnét vissza az legény házához, bővön megérjék vele, mert menet jövet mindenkor vígan voltak [MetTr 378. — ^aÉrtsd: az eskü-vő napjára]. 1753/1781: ezt a Bátyám énnékem számta-lan beszéllette mind jövet, mind menet a hintób(an) [Bencenc H; JHb LXX/3. 338 Fr. Olosz (48) ns vall.].

II. *fn* jövétel; venire; Kommen. 1735: Mikor Bíró Uram Brasoban a Gyenerallis ó Exc-hoz Csűrkekel be-ment ó keg s Csuk tojással, attunk az utra jövetere menet-re kenyert pecsenyet bort, Den 30 [Kvh; HSzjP].

jövétel 1. (meg)érkezés; sosire; Ankommen/kunft. 1574: Meg Ertettek eo K. varosul Byro vramnak az postak myat valo Nywghatatlansagat, Es azoknak Eyely Alkolmatlan Ideoben valo Jeoweteleket az kapura es be-keoweczeseket [Kv; TanK V/3. 103b]. 1587: Meg Vrunk Jeovetelj eleot giwteotwnk vala ket ket penses keniereket volt f. 34/1 Vrunk eo Naga Jeowetelikor kere-te az hóp Mester ket Christaly pohart ki vgian odais ve-sze —/50 [Kv; Szám. 3/XXX. 36, 40 Seres István sp ke-zével]. 1590: Az feyedelemnek Jouetelire . . . Vyzat veot-tem p(ro) f. 4 [Kv; i. h. 4/XXI. 40 Kis István sp ke-zével]. 1659: nem tartom sem kesoőnek sem latogatasomra ualo Jüvetelit sok sok okokert szüksegesnek az egymas-sal szemben letelünkert [Marosvécs MT; BK. Kemény János lev.]. 1727: Mgos Erdelyi Commenderozo G(ene)-ralis Urunk eo Exja jövele hallatván, Mgos Fő Ispán Ur szoros parancsolatyából . . . Sárral vizzel el áradott Utzainkat kellettven meg Csinaltatunknunk vegeztük^a [Dés; Jk 388b. — ^aA végzés a hibás kötetés miatt hiány-zik]. 1732: ő Naga jüvetelere Tehén hust Den. 24 [Szent-benedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. 1797: Untig ell-várván én a' Falusi Biro jövetelét [Kolozs; Told. 42/24].

Szk: *ide lett* ~ ideérkezés/jövétel. 1816: Krotkevits Károly . . . szem orvos mestersége folytatása végett ezen városra jüvén, ezen K. Guberniumhoz bé adott könyör-gő Levelében ide lett jövetelét az országban abból az ok-ból ki hirdettetni kérte, hogy akinek az ő orvoslására szüksege lenne, őtet könnyen feltalálhassa [Kv; DLt 103 gub.]. * *szemből szerint való* ~ *e személyes megjelenése*. 1635: eo kegielmek közben személyunk szerent valo jö-vetelünkeot nem szantuk [Kvh; BLt].

2. (ide)jövés/utazás; venire; Herkommen/reise. 1661: előbbi fejedelemnek^a erre Kolozsvár felé való jüve-telit nem érttettem [Bágyon TA; SzO VI, 256 Csegezi Ta-más, Asz kapitánya I. Apafi Mihályhoz. — ^aKemény Já-nosnak]. 1702: illjen kitsid okért^a városunkat vég kép-pen fel praedáltatni akarták 's ha az Bölts Isten Mél-tóságos Commissio Jövetelit nem siettette volna elis kö-vették volna rajtunk [Torockó; TLev. 4/3. 1b. — ^aAz el-

fogott bíró megszabadításáért]. 1752: egésze(n) az szá-nom az Jég mortról úgy dötözne, hogy magom a közö-pettib(en) béle estem, el lépet az viz . . . egy fogadó ház-ban valamenyire Szikottam s úgy continuáltom Motsra való jöveletemet [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1827: a' Neni Kolosvárra jövele felőlís, hogy mostanság megeshessék, szinte szinte desperáltam [Kv; Pk 7]. 1843: egy Szekérről sok Szűr posztokat lop-tak le melyet alig birhattak ki a' Sos vizen haza felé jöve-telekkel [Bágyon TA; KLev.].

Szk: ~ *menetel* ide- és visszautazás. 1802: Certifica-toria Instructio készítettésért Dr 50. 60 . . . Négy napi Diurnuma jövetellel menetellel edgyütt F hung 9 Dr. 60 [BLt 12 Végla Horváth Gáspár szb kezével].

3. az idejövés/jövétel ideje/időtartama; durata veni-rii/cálătoriei incoace; Dauer des Herkommens. 1662: Ekképpen a tatárságnak elei a megirt napon, szerdán reggel érkezvén, jövetelének vége pénteken estve lott vala [SKr 449]. 1791: az Uraság Szolgálatyát úgy visz-szük veghez; hogy Nyári időben kaszálásra Sármasra^a ménvén (: a' menetelnek s jövetelnek minden feltudása nélkül :) ottan helyben 3 Heteket tartozik minden Gaz-da Ember . . . kaszával Szolgálatot tenni [Büzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 92. — ^aK].

Szk: *menetel és* ~ *menet-jövet* az út időtartama. 1820: Eddigelő külön külön, a szokás szerint való szol-gálatunk, hetenkint abból állott, két ökörről minden hé-ten két nap . . . szolgálni tartozván, menetlünk, és jöve-telünk mindenkor feltudodott [Báld K; BLt 6] | mais szolgálatnak, a Kolosvári épürendő Lycaum Számára meszet vinni, de mindenkor a menetel, és jövetel tsak fel-tudatik a Rendes Uri szolgálatba [Bogártelke K; KmU-Lev. 2].

4. *vkinek* ~ *e jötte/közeledte/közeledése* vkinek; apro-pierea cuiva; js Nahen. 1653: E tájban^a egy Horváth Lá-zár nevű fő ember magát állítván, hogy hallja a tatár jö-vetelét Brassó felül, elkéredzik a fejedelemtől eleibe, hogy nyelvet fogjon [ETA I, 113 NSz. — ^a1613-ban Bá-thory Gábor uralkodása vége táján]. 1662: a strázsára meghozatván hire a török jövetelének, hirt adának a tá-borra az uraknak felőle [SKr 173]. 1744: insinualtotta Az R. Gubernium aztis hogy az előtt szalmák hordaltot-tak (így!) a magas hegyekre hogy ha az ott lévő Strása valami idegen népet látna jöni, azt meg gyujtván a Nep-ség ebből eszre vévén jövetelit el szaladhatna, de eztis nem approbalta a Regius Co(mmi)ssarius Ur Ex(ce)l-(entia)ja [ApLt 4 Árkosi Benkő Raphaél és Imreh Jó-zsef Apor Péterhez Nsz-ből].

5. *reája* ~ *reárontás/támadás; nāvālire/nāpustire* asupra cuiva; An/Herfallen. 1653: 1601 esztendőben Sigmond is azon télen, hogy már nyúgvék 1601-k esztén-dőre kelve, de az alatt látván a német császár haragját, látja vala a jövendő hadnak reája jövetelit, mert megér-tette vala, hogy Mihály vajda és Básta készül, és reája jö-nek [ETA I, 60 NSz].

6. *közben lett* ~ *közbenjárás; intervenție; Vermitt-lung, Fürsprache*. 1808: én Dobolyi Sigmond az . . . Íté-letet . . . Törvényesen resuscitáltatván, és az irt árvakra exequitiot akarván ki vinni azon érdeket Ítélet ereje mellett, betsületes jo Atyánkfiak közben lett jöveletekre jova-lásokra Törvényes jussát az árváknak magam is meg esmértem . . . a sokszor nevezett Hemke rész tel-yes hasonfelét . . . által botsátám [Ne; DobLev. IV/921].

◇ Szk: *előnkbe való* ~ vmely hivatalos fórum előtt való megjelenés; infājišare/prezentare în fața unei instanțe; Erscheinen vor irgendetem amtlischen Forum. 1677: nagyio b engedelmesseget Éles György Partialisunkhoz mutatta hivatva(n) hūti melle feleségét ki tellyesselgeal redealni nem akart sem fia sem maga ne(m) concordaltanak a vizsamenetelben, sőt előnkbe(n) való jöveteltől mind mostanra, s mind jövendőre beszedeke szerent magokat subtraháltak [SzJk 130] * *kezébe való* ~ kezéhez kerülés/jutás; primire în mină, ajungere în minăle cuiva; in die Hände Geraten/Fallen. 1762: az fel olvastatott Inquisitoriakból nem jó világoságra azon p(rae)tendalt partékáknak az mostoni A. keziben való jövelete [Torda; TJkT V. 85].

jövet-menet idefelé jövet és oda/vissza felé menet; la dus și întors; im Kommen und im Gehen, auf dem Herwege und auf dem Hinwege. 1653: Házamtól is vittem el sok élest, kivel sokadmagammal jövet-menet mind megértük^a [ETA I, 146 NSz. — ^aKöv. a fels.]. 1830: bé jöven Ényedre Utrumakot készítettini, jövet, menet itt ülések, 2 napot foglalt ell [Ne; DobLev. V/1165. 1b]. 1834: Pünkösdi Innepekre a Szilágyban jövet menet töltöttem egy hetet 3 cseléddel [Somb. II].

jővevény 1. nou venit; Ankömmling. 1587: Weggezettett, hogy minden Ifiaki mind Warossy Eos fiak, smind penigh Sellerek Ieowewenyek, magoknak walo kereskedekteol Nagy tilalomba legienek es bwnntesbe, ameddygh ez varosban megh nem hazasodnak [Kv; KvLt Vegyes III/65]. 1592: Keonieorgeottene az feleki Eos fiak az varosnak, hagi az zena rett chak eo keozteok ozlatnek fel, es az Ieoueuenieknek semmi rezek se lenne az rettekbe vegeztek hagi az Ieoueueniek harom eztendeore fizessenek zaz forintott : Es igit az Rett kinek kinek az eo adaia zerent ozlassak fel annak vtanna hagi ennek vtanna semmi vezekedesek ne legien [Kv; TanJk I/1. 197]. 1606: az zegeny hazank Dees eleiteol fogua ieoueuinbeol allott mostannis romlot puztasagabul ieoueunekbeol kezd uala epeolnj [Dés; DLt 285]. 1640: vagio(n) ennek felette 19. muntanis Jövevények kiknek valami hazikoioikis vagio(n) szabadosak el mennyi vagi ot lakni [Szevesztrény F; UC 14/48. 78]. 1681: Trinczeni Gombkötő György Jövevény. Trinczenből^a [VhU 36. — ^aTrencsén m-ből]. 1753/1781: Vadnak még ezenn Faluban jeles Gazda emberek Abrugyán vezetének neven az kik nem ide való őss lakosak, hanem Jövevények [Nagyalmás H; THbK LII. 4. 74]. 1809: ha egy városi örökös, és Törökös Gazda minden közös köteles terheket köteles vinni, s vittis, Diak Imre a ki jövevény nem menekedhetik a köz terheknek supportálása alól, hogy a Tisztelt Grofné Aszony elő Ngának^a Kortsomárossa [UszLt ComGub. 1715. — ^aGr. Korda Annának]. 1834: ezen gyűlés alkalmatosságában elvégeztetvén az is, hogy vannak a mű falunkba sok idegény jövevények, kik itten tartózkodnak, sok marhákot, lovakot tartanak, egyszóval molnárok s több effélék fizessenek a nemes communityásnak törvény szerént való határbért minden marhájáról, különben a határra marháik ki nem bocsátatnak [Jenőfva Cs; RSzF 155—6]. — L. még GyU 47, 53; SKr 187; SzO VI, 342.

Szk: *bejáró* ~. 1780/1804: bé álván a Mlgos Possessoratus kortsomárlása senkinek a Torotzkói Jobbágyok

és szolgáló 'Sellerek között úgy bé járó jövevények(nek) is bort vagy egyéb italt bevinni, annyival inkább eladni szabad ne legyen [Torockó; TLev. 38—9] * *külső* ~. 1602: az varosnak mindenesteol fele reze vigiazzon eyel es nappal, huzon negy egez oraigh, senky etteol penigh Immunis ne legyen se keplseo Ieowewenjek se varosbeliek [Kv; TanJk I/1. 400] * *taksás* ~. 1681: Taxás nemes ember Pers. 21. Taxás paraszt ember Pers. 40. Taxás Sellaer Pers. 2 Taxás jövevény Pers 3 [VhU 76].

2. *becsm* jött-ment (idegen) személy; venetic; Hergelaufene(r). 1604: hallottam hagi zitta georfi pal Antalfi mihalt arulonak Jeoueuenyek, mondotta hagi wgian nem adom En neki az Enimet, nem hallottam hagi wiza monta volna Antalfi mihalj mert nem wolt zembe cziaak hon hazamnal zitta [UszT 18/130 gagi^a miklosj pal lofw vall. — ^aGyagyból (U) való]. 1698: Sigismundus Horvat az Dees resp(ondit) Sic: . . . azt kívánom hogy azon dolgokat elő kme ellenem Szava be vehető hiteles személyekkel elegendes keppe(n) meg bizonyítsa igaz N. Emberekkel es nem valami jövevényből álló miel lesz (!) személyekkel [Dés; Jk 271 b]. 1840: Bodo Samuel eképpen kezdete Petrovskit szidni, az ilyen korhel jövevények bitangolják Városunkat [Kvh; HSzjP]. 1843: hallottam Szabó János Pekáriknak Teremtésit szidta — mondván nékie hogy bitang, lipitor jövevény [Dés; DLt 586].

3. sarjfa; lástar; Jungwuchs, Sprößling. 1820: A Gyümölcstös, melybe találtnak 3. Nagy es igen jó félé körtve fák, 20. Alma fák, 4. Eper fák, 200. Nagy Elő Szilva termő Fák, s több fiatalabb aprobb jövevények [K; KLev.]. 1824: Kőteles a' még fen álló darab erdőben négy száz darab fákát . . . az aprobb jövevényeken 's cseplesezken kívül meg hagyni [Körtvélyfája MT; LLt 10/4].

4. *vki vmiben* ~ vki vmiben járatlan/tájékozatlan; a fi neiniijat/lipsit de experiență în ceva; in einer Sache unerfahren sein. 1674: úgy tetszik, hogy most is jövevény vagyok az dolgokban és ha mi rút volna, azt széppé nem tehetem [TML VI, 560 Béli Pál Teleki Mihályhoz]. 1675: Kegyelmed levelét szeretettel vettem . . . Mit írjon az Veselényi Pál állapotjáról, látom, de mik lehessenek azok megvallom, én bizony azokban jövevény vagyok, kihez képest ha tudósít . . . Kegyelmednek megszolgálom [TML VII, 59 ua. ua-hoz].

5. Jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: a. strāin; landfremd. 1570: Iлона yēwewe(n) lean ezt valya, hogy ew Zeoch adam hazanal Tart zallast, Es hogy vigadtnak ez eyel sokaygh Mwlatanak [Kv; Tjk III/2. 70]. 1599: Az mely zegeni ieoweweny Azzony allat az Veres Thamas Vram swteohazaban meg holt volt, Annak temetessere attunk f — d 50 [Kv; Szám. 8/XVI. 28]. 1627: Olah Blagu jövevény menes pasztor [Kányád U; UszLt IV. 50. 140]. 1649/1681: méltónak ítéltém, hogy Haczok nevű Varosomban megh telepedet Jövevény kereskedő Görögöket^a az több Taxas jövevény Görögim közbe be venném, melyel az en Successorimatis, inkab fel Serkenthetném az jonak gyakorlássara, az Jövevényeket penigh Joszagomban való megh telepedésekre [Vh; VhU 311—2. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1677: Jövevény, idegen, Sellér emberek, kik sem Zászlók alattalók, sem bizonyos Földes Urok nincsen, ha magokat jobbágyul kötik valakinek, az ollyanokat sem Vármegyéken, sem Székelységen a' Fiscus másnak ne conferralja [AC 240]. 1680: tudom azt, hagi

szépvízi Máthé Balás és az elejek, Nagy Páál jővevény és idegen ember volt [CsVh 82 Michael Szakács de Szépvíz^a (80) vall. — ^aCs]. 1750: A' kis Tekenös nevű erdős bokros oldal egészen maradván Jővevény Szegények, Czigányok és Pásztorok számára [Koronka MT; EHA]. 1770: Szekeres János jővevény Molnar Mester Ember [Dés; RKAK 15]. — b. *becsm* jött-ment; venetic; hergelaufen. 1602: Amely ket vrait az Ieoweweny kuldusoknak ky irtogatasara rendeltenek volt Adgyanak penzt kezekhez, es az ket natiobol fogadgyanak negy legent kik zorgalmatoson mind Zeontelen az piaczkokat es vchakat Jarjak es minden ondoksagot ki tiztittassanak Jeoweweny kuldusokat ky igazittchyanak [Kv; TanJk I/1. 424]. — c. vmiben járatlan, tájékozatlan; neiniijat, fără experiență; unerfahren. 1662: A szentírásban a jó törvényekben jővevény és tudatlan magistratus vak magistratus, üdvözítőnk igaz szava szerént a vak vezetvén a vakot, mindketten verembe esnek [SKr 690].

Ha. 1606: ieoueui [Dés; DLT 285].

jővevényember un nou venit, venetic; Ankömming. 1608: Holt megy hidelue(n) egy szegeni Ieoueue(n) Ember Berethalmy^a z az el temetette(m) valammi parast Emberekkel [Kv; Szám. 126/IV. 125. — ^aNK]. 1649/1681: meltonak íteltem, hogy VHunyadi varossomban megh telepedet jővevény embert Görög szőcs Nicolat az idvezült Groff Bethlen Peter Batyam U(r)amtol neki adot Immunitasb(an) megh tartanam [Vh; VhU 230]. 1692: az jővevény emberek^a ígírek arra magokat, hogy míg ebben az országban lesznek az Kálnaki Sámuel uram ő kegyelme földérül s keze alól el nem bujdosnak [Köröspatak Hsz; Barabás, SzO 386. — ^aAz előbb név szerint felsoroltak]. 1735/1760: a Faluban osztatlan köz helyen meg telepedett Őt jővevény emberek eddig egygyik Possessornak sem p(rae)stáltak semminémű szolgálatot [Elekes AF; DobLev. I/164. 6]. 1759: Hordon Szekujézt alias Kosbukéknak^a Elejek jővevény Ember volte? másunnan szőkölt volté oda? [BSz; SLt 24. J. 3 vk. — ^aA George Cosbuc családjára von.; I. NNy 67–70]. 1760/1776: afféle jővevény emberek magok-(na)k Hurubakat építetnek, és hol benne laktanak, hol pedig üressen hagyták, kivált midőn valami bajokat érzették lenni [Málom SzD; Ks 92]. 1761: akik ma ezt a Ballavásárát^a lakjuk minyájon másunnan be származott jővevény emberek vagyunk [Hr 5. — ^aKK]. — L. még AC 113, 236; CSVh 81; RSzF 107; SKr 200, 320.

Ha. 1782: Jőveuin ember [Szentrontás MT; Sár.].

jővevényfi jővevényyszármazék; descendant din nou veniți; Fremdlingabkömming. 1722: az a' Horvat Mihaly Deak itt Jovevény fi volt, s a' Felesége egy test vér volt a' Nagy Apámmal [Szárhegy Cs; LLt Szabo Gabor (55) pp vall.].

jővevényjobbággy iobag venit din altă parte; landfremder Fronbar. 1591: Ha penig Almadj balint Legenbe(n)^a az ott valo lakasaba(n) walamy Jőweweny Jobbagyot zalitana ky nem az Almadj Jozagaból walo volna, mykor ky megien legenből el vihesse [Szava K; JHbK XIV/6. — ^aK]. 1596: Biro wram kwldi Caspar deakot Dobokara, Egi Ieoueueni jobbaginak Apahidinak lowat veottek volt el, ment Innet teoruenire fizettem f — d 25 [Kv; Szám. 6/XXIX. 30 Bachi Tamas sp kezé-

vel]. 1606: az Jeoueui Jobbagiokat ki nem engettik vinnj [Dés; DLT 285].

Szk: *taksás* ~ taksafizető betelepülő jobbággy. 1649/1681: meltonak íteltem, hogy VHunyadi varossomban megh telepedet jővevény embert Görög szőcs Nicolat az idvezült Groff Bethlen Peter Batyam U(r)amtol neki adot Immunitasb(an) megh tartanam, es az töb Taxas jővevény jobbággyim közzé, de novo bé szamlalnam es venném [Vh; VhU 230].

jővevénylegény jöttment/sehonnai legény; flăcău care umblă haimana/haihui; hergelaufener Kerl/Bursche. 1577: Az koczka kartya Jaczas felol eo kegme vezegtek hogy affele lezegeo Ieoweweny legent ky korchyma(n) iszyk es dologra ne(m) Jar. azt az kalitkaba wytesse be eo kegme Biro vram, de meg ne fozzak, hane(m) vagy egy nap estig vagy towab tartassa ot eo kegme [Kv; TanJk V/3. 154a].

jővevény-taksás taksafizető betelepülő; persoană care a plătește taxa de stabilire (unde va); Taxe/Gebühr zahlender Ansiedler. 1675/1681: Haczokon lako Klopotivai Paszkul Balas Supplicatiojara valo valasz tétel. Min az töb Haczoki Jővevény Taxasok, hogy ez Supplicansis négy forint Taxat fizessen annuatim megh engedtem [VhU 470 Thökoly Imre vál.].

jővevényzsellér 1. újonnan települt zsellér; moșnean/răzeș stabilit recent unde va; neu angesiedelter Inquilin. 1681: Más hata meget lako jővevény Sellaer Pers. 24 [VhU 76] | Mind ezek a' jővevény Sellaerek, mint hoga a' földes Úr réteböl magok(na)k ingyen fogtak fundust, es ugi epultek rajta, azert ha szinten valaki közzüllök el akarnais adni örökségét, a superaedificiumnal egyebet el nem adhat [Hátszeg; VhU 125–6]. 1694: Juan Muntjanne . . egi egész örökségen lakik háro(m) fiaival: azon kívül semmiel sinte az Apjok is, tsak jővevény seller volt [Kápolna AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: al unui moșnean/răzeș stabilit recent unde va; von einem neu angesiedelten Inquilin. 1678: Druza al(ia)s Porfyrus Janos . . nekemis kinallia vala magat jobbággyul akkoris hoga cziak váláljam fel az aránt valo bajat én kérdezém a' Gorbojakat . . hoga miczioda legini lehet eők aszt mondák hoga edgi idegen jővevény sellér molnar(na)k Mustoha fia cziak ugi Czelleng ott en nem valala(m) fel bajat [Kde K; RLt 1 Henczes Gyeörgy ns nyil.].

jővő 1. mn 1. erre/idefelé tartó/haladó; care vine; (hier)herkommend. 1677: Az sok rendbéli Postálkodók-nak mind szegénységeinken, mind Nemesi renden lévő Atyánk fiain való sok insolentiajokat látván, . . . Mivel ezek a helyek^a a' Szászságnak szélén-is vadnak, kiket szüntelen talál a jővő járo kelő és Postalkodo, kihez képest végeztük egész Országul úgy, hogy a' mely Postálkodók illetlen sok Exactioakat ló és marhabéli húzásokat, vonásokat cselekednek panaszt tévén a' Fiscalis Directornak, mox et de facto exequaltassa az Articularis poenat . . az olyanokon, akar hol található javokból, jóságokból [CC 28–9. — ^aAz előzőleg felsoroltak: Fületelke, Kisszölös, Szénaverős és Zágór KK]. 1781: ha a' Strásák mezei vagy kohó verőbéli munkáról

jövő vagy arra menő Gazda embert tanálnak s ismériek hogy nem rossz ember ... az ilyeneket lámpás nélkül el bortsáthatták [Torockó; TLv. 2/5]. 1788: midőn Arany nevű faluban érkezém ... látám közelíteni az ... parasztságnak nagy kiáltással jövő Sokaságát, kikől meg rémulván, azonnal viszsza tértem [Branyicska H; JHb XXXI. 26]. 1796: Ugy Vagyóné Hogy az Exponens Ur Kedves élete Párjának azon üres Szekerekkel jövő Személyek az Ország Uttyából ki nem állottak és Utat nem adtak ? [Dob.; RLt vk].

Szk: ~ és menő ide-oda járó/menő. 1831: (A) F. Sukon keresztül szüntelen jövő és menő Katonáknak Statiojok nem egybűve, hanem tsupán ide F. Sukra assignaltatik [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1840: az itt körül belől majd minden nap, 's Heteken jövő és menő remonda hordozó különböző és alkalmatlan katonaságnak Quartelyozkodásaitol nemes városunk mentté tétetett [Dés; DLt 935] * ~ s visszamenő útja. 1820: Mik Luka ... az Urbarialis regulatioig, vagy a Nms Vár(me)gye Tks Tisztsége előtt inelando Contractusig esztendőnként a Nyári Napakon a mikor fogom kívánni kézi Munkával tégyen négy hetet az az 24 Napszámot, az ötödik hetet jövő s viszsza Menő Uttyára, és az örökségen lévő Ház, és Kerítésnek reparatiójára condonálván [Ne; DobLev. V/1032 Bartók Ádám kezével] * ~ útban vagyon errefelé jövőben van/tart. 1653: Mikor immár ostromolni készülének, hogy a várat ostromolják, érkezék a Bocskai levele: „hogy a várvivásnak hagyjanak békét, addig meg ne ostromolják; mert jövő-útban vagyon, s hadd lássa ő maga először, mint kelletik lenni a dolognak [ETA I, 99 NSz] * menő (é)s ~ útja. 1751: Mlgs Nagy Berivoj Bóer István Ur Kolosvárra menő, s jövő utyát continuálva, Fell őri ket Jobbágy inassi el szökvén: incaptivaltatta(na)k [BetL 7]. 1820: Ugy hosszabb utat igen ritkán tészünk, de közelebből két Esztendő alatt sohová se hajtottanak, s amidőn hajtának bor után Megyünk, de a menő és jövő utunk mindenkor árendás uri szolgálatban fel tudatott [Bács K; KmULev. 2]. 1843: Mind a három helység lakosai ... hajtának Offenbányára a vízből ölfákat kivenni és ölbe rakni ... téssen egy-egy gazda öszvesen évenként ... két-, némelykor háromheti szolgálattal. Egy öl bikkfáért fizet a kamara 10, a fenyőfáért 8 ezüstkrajcárokat, de a menő és jövő újtokra semmit sem fizetnek [VKp 128–9] * útban-~ben van errefelé tart. 1653: a sákmányosokkal a mely vitézek kimentek volt, tehát fogtanak valami törököket; azok között hát a török császár tábornokmesterét is elhozák, ki megmondotta, hogy a hatalmas császár útban-jövőben volna [ETA I, 48 NSz].

2. ide érkező; care vine/soseste aici; hier ankom-mend. 1586: Vrunck eo Nga ... Int hogi ne elegied-gywnk eo zwe az deogeós helyreöl leoweo emberekkel, Ne bochatanank be ollyan Infectusokat [Kv; TanJk I/1. 33]. 1731: 13 7bris hoztatt az Processiora jövő T. Pá-terek(ne)k Tehén hust d. 34 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. 1746: Szent György napi Sokadalomnak előtte lejendő barom Vásárban jövő S. V. Marhakat az Hidon az Vamos által ne bottsága jó és hiteles Passus nélkülűt [Torda; TJkT III. 25]. 1750: Mlts Gubernator Ur eő Excellentiája Tár Szekerivel jövő szolgálknak va-csorára kenyeret d 9 [Kv; Szám. 69/XXV. 10]. 1792: Tegnáp Szászvároson is jártom a Postán meg vizgáltom

a Nsgod számára Delisántzon jövő Iskatulát, de már ed-dig meg nem érkezett [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1818: Hétí vásárra jövő szekerek általis gyűjtessék, és hozassék Kovats [Dés; DLt 319].

3. (vmilyen munkára/szolgálatra) odajáró/jövő; care merge/vine (la lucru/muncă); (zu irgendeiner Arbeit/ir-gendeinem Dienst) hingehend. 1729: Tudom aztis bizo-nyosson hogy az vtrumb(an) meg említett Ókrós mezeje-re be függő berczenek orrokon s oldalokon, szabados-on jartatták marhájokot ezen ókrósre dolgozni jövő Mikes Hazak(na)k tselédi [Bita Hsz; Szentk. St. Deme-ter (80) jv vall.]. 1832: az ezen jóságból Szolgálatra jövő embereket ... erőszakos hatalommal ki akarta vinni az Curialis Telekről, de az akkori Arendas nem engette melyre való nézt ötöt az Udvarbiro meg arestáltatta [Kisjenő SzD; TGsz 51].

4. ide származó; originar din altă parte; herstem-mend. 1803: Mivel hogy az Betsületes Czéhnek meg egyezett akaratytya lévőhogy Makkai Dánielt Prénótiora vegye Prénotalyuk olyan moddal hogy semmi Idegen helyről jövő Mester Legeny eleibe ne vétetessék [Kv; FésCJk 68].

5. ~ útban/újtában jöttében (idefelé tartó útjában); venind, cind venea; auf seinem/ihrem Herweg. 1618: Akkor Duna^a jövő útban Kamuti^b vramot találta elől Csorlyán^c és megadta neki az urunk levelét [BTN^d 106. — ^aFej-i futár. ^bKamuti Farkas portai főkövet. ^cCsorlya városa a Drinápoly-Konstantinápoly közötti útszaka-szon [i. h. 464]. 1748: Karátson előtt valo hetfűn ki tá-madta vagy verte meg papoltzról jövő uttyában Bitai Mihályt ... ? [Zágon Hsz; HSzjP vk]. 1767: meg rak-ván a szekereket egy idő mulva Hoza indulánk s midőn már egy Darabig jöttünk volna, Béres András el uestzet-te vala az jövő utunkban az Tarisnyáját, ki utanis visz-szá térvén meg kapá [Betlensztmiklós KK; BK. Gom-bucz Gyurka (36) jv vall.]. 1782: találkozám vele jövő uttyában ... kiis hiripelve betegem jó vala [HSzjP Fr. Batz (46) miles pedestris de Zágon^e vall. — ^eHszj. 1840: ötöt jövő útyában találta a' Hágok között [Dés; DLt 370].

6. reá ~ rárontó/támadó; care se năpustește asupra cuiva; anfallend/greifend. 1662: (A vezér) azonnal rájok küldé, és noha azon pórság egynehány ezerekből álló so-kaság volna, de hogy a hadakozó vitézi életet nem szok-ta s tanulta volna, s az rájok jövő ellenség ellen csak jó rendben kiállani sem tudnának, őket többire csak felgá-zoltatták, s mintegy ötszázig valót közülök levágván, a többi elfuttatták, oszlatták, szélesztették vala [SKr 521].

7. leendő; viitor; anghend. 1619: Más leszen ezután még az főkövet ... Azért nagyságod ebből megíülheti, ha nagyságod ettől ez mostani jövő követtől várhat-e minden teljes választ [BTN^d 269]. 1838: Közelebb jövő szent Mihályi Cantor [Kv; ACProt. 7].

8. vhoval (le)nyúló/rúgó; care se întinde (în jos) pină undeva; irgendwohin hinunterreichend. 1647/1687 k.: A' Görgényi utra jövő edgy hold föld a' Vizeiben [Nyá-rádsztbenedek MT; MMatr 95]. 1656: 3 reszre oszlott 3 Auas uttjara iöuo nagy föld [Csobotfva Cs; CsÁLT F. 28]. 1693: A' felső határban(an) a' Lokb(an) a' revre lábbal jövő egi föld (sz) [Szkr]. 1731: also határban a füves utra jövő lábban (sz) [Szentiván Hszj. 1757: a' Falura jövő Labban (sz) [Szépvíz Cs]. 1769: az Apahidi Nap nyugott

felől való oldalról alá felé jövő kitsin gödrös hely [Pusztasztmiklós K; JHbK XLVI/26]. 1835: A' Határ patakra jövő véggel (sz) [Bodola Hsz].

Szk: *reá* ~. 1852: vagyon a' Nagj Ajtai^a Határon Miklósvára fele forduloba Szilbokornál egy Déllő ött vékás Szántó földgyök Szomszédgya Napnyugotrol Nimet János, más felől a réája jövő földek [Berez lev. — ^aHsz].

9. vhonnan erre/idefelé vezet; care duce încoace; herwärts führend. 1624: Balint fualara jeouó porgolat kapun alol [Bálintfva MT]. 1713: A Hidra jövő Pataknak a Fejib(en) (k) [Fejérd K]. 1749: Tudok egy Nobilitaris Curiat, melyi is a' Vágó Hidra jövő Uttzában . . . ruínáb(an) szinte omilolag vagyon [Ne; DobLev. I/335]. 1764: ezen erdőnek határát a Szent királyi erdő felől a Csesztvei erdő felől jövő ut tartya [Ispánlaka AF; JHb XXVIII. 48]. 1832: a' Lándór felől jövő utan fellyül [Csekélaka AF]. 1843: a Dimoszka porondgyán . . . lévő Deresztte, az arre jövő Viz árkával együtt, azon Deresztére jövő Árok tisztítására, és szükséges gátak töltése helyre állítására . . . az irtt Deresztte használhatásától erőszakoson megfosztotta [Bodola Hsz; BLt 10].

10. folyó, ömlő; care curge/se revarsă; fließend, strömend. 1723: A Sövényfalvi Territoriumra jövő árvizet ez a Sövényfalvi Malom Gáttya Causállyae nagyobbára . . . ? [Kük.; MbK 150 vk] | a Sövényfalvi territoriumra jövő árvizet inkább az Ádámosi gát ontja ki mint a Sövényfalvi [Királyfva KK; MbK 162]. XVIII. sz. köz.: a Szármány végin Malomra jövő Gúdüzt vizet nem kusto-diáltattya az ország uttyában szántó földeinkbe és Réteinkbe sok károkat tött, es teszen [Szárhegy Cs; LLt]. 1826: Nemis lehet Kelementékének az a' czélja ezen pataknak deriváltatásában, hogy a' mostani árok tisztításával ne bajlodjék, 's azt Gyalakutára tolja mert ezen patak árkát csakugyan meg kell tovább is tartania, hogy egy más a' faluból jövő kisebb patakat a' Küküllőbe deriválhasson [Msz; Gyl].

11. következő; următor; folgend. 1546: az menes zam zerenth harmyncz negy, ha therek men, Loh yar benne, thahath, Ez yewe Nyaron, el ne walazak, Egy masthol [Radnót KK, JHbK XXXVIII/19]. 1570: kegtke kwlgwe el az karos Emberth kynek lowath haza wyttek, hogy Jeoyen heted Maghawal Ez Jeowe kedre esthwere legyenek yth Meggyesen Merth zerdara wasyon az Napya [Medgyes; BesztLt 4]. 1582: Az procatorok dolga felől vegeztek eo kegmek hogy az procatorokat marazzak azon előbbely fizettesse(n), ha hun penig semmykeppe(n) megh ne(m) Akarnak maradny é leoweó gywlesbe aggya eleybe az warosnak [Kv; TanJk V/3. 251a]. 1591: Capitánj Vra(m) megh paranchiolta hogy az lo feiek ez Jeowe Szombatigh kart ne tegienek az szena fwbe(n) [Uoszt]. 1607: ez Jwueó húshagio kedre kez penzwl Jgazat fogada [Mv; MvLt 290. 8a]. 1690: Csillágh Jánoson dolga Brassai Mihályne iránt haladot az jövő szekre [Dés; Jk]. 1710: iouó nyáron a ki azt eri szénát né(m) csinál [Kászonújfalú; BCs]. 1793: Már az Aszalott el csakugyan a jövő hétén aszaltattni^a hozzáfogatok [Hadad Sz; JF 36 LevK 286 Benkő Elek lev. — ^aCseresznyét].

Szk: *közben* ~. 1827: Szeptember Holdnapja 24-k napján (: a' közben jövő 23-k napja Vasárnap lévén :) meg jelentem, a' holott mind kettőjeket személyesen meg találván az . . . Instructiot olvasás végett által ad-

tam [Fejér m.; DobLev. V/1126. 8] * *közelebb/közlebb* ~. 1662: minden haza szabadságit és az ország lakosinak oltalmazását s megmaradását illetendő dolgokban hogy mindjárt a közelebb jövő gyűlésben valami bizonyosok végeztetnek avagy amik immár végezve volnának, ugyanott azonnal véghezvitetettnek, hasonlóképpen végeztetett^a [SKr 272—3. — ^aA linzi békekötés pontjaiból]. 1850: én látván a jelenlegi üdö s ut alkalmatlan voltát, ugy egyezék vele^a, hogy ha a' követ mig az ut alkalmasab nem lesz el nem hozhatjuk is ne adja el mert a közlebb jövő Udvarhelyi sokadalom bé állásával az árát udvarhelyre bé viszem [Kadács U; Pf Pálffy Dávid lev. — ^aA malomkő-faragóval].

12. közelgő; iminent; bevorstehend. 1662: Volt még Erdélynek annyi ereje s olly titkos correspondentiaink is másokkal . . . hogy ha ökegyelme akart volna a Barcára kimenni táborba, onnanfelől jövő veszedelmet elteríthették volna [SKr 467—8. — II. Rákóczi György vádja a vele szemben fej-mé választott Barcsay Ákos ellen].

13. jövő esztendei/évi; din anul viitor; vom nächsten Jahr. 1583: Herencheny Mathias Mezaros Miklos Zolgaia vallia . . . az a' tulok . . . ez leoweó fwweon penig harmad few lezen [Kv; TJk IV/1. 122]. 1690: En Gyergio széki Uyfalvi Solyom Thamás levalta(m) Feő Kiraly Biro, Tekint(etes) Nemzetes Apor Istva(n) vramtol flor. 100 idest száz Magyar forintokat . . . Zabrá, ugy hogy a jöveő következő az uyn zabnak bé jövelete utan tartozunk székesztől (: az kik levállak :) Csik Somlyora szallitanj [KaLt Apor István ir.]. 1695: En Allörb(en)^a lako Jenei Bálint Recognoscalom per p(rae)sen(tes) hogy szükségemtől viseltetvén kértem Tekintet(e)s Nemz(e)t(e)s Petki Nagj Pál U(ram)tol eo kgtől husz véka buzát, ea conditione hogi ő Kkg ez jövő uj buzából tartozom igen szép Tiszta vetni valo buzául meg adni [TKI Petki Nagy család szám. 47a. — ^aAlör SzD].

14. *termés alá* ~ termés alá kerülő, megművelendő (föld); (párint) care trebuie cultivat/lucrat; unter Anbau kommend(es Feldstück). 1852: Alldialias Buza földek mik az 1853ik évre Termés alá jövéők Buzával vetve 283 véka vetetlen mit Tavasszal Zabnak Tönkölynek és Törög buzának lehet használni . . . 85 véka [Nagylak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezévell].

15. vkinek járó; care revine cuiva; jm gebührend/zukommend. 1823—1830: a leány anyja mondotta^a, hogy a leány szegény Melyre én is mondtam, hogy én is nagyon szegény vagyok, nincs egyebem papságomnál, s abból esztendőként jövő kevés jövedelem [FogE 300. — ^aA leánykérőben lévő emlékirónak]. 1825: az 1825ik eszt(endőre) jövő arendát is ha meg küldení Bátyám Uram nagyon hasznos és szükséges lenne [Szentbenedek AF; DobLev. V/1097 Mohai Lörintz Dobolyi Sigmondhoz].

16. befolyó/gyűlő; care provine; einkommend/lau-fend. 1742: Vagyon . . . Sendelyes kő Malom ebből jövő haszon mennyire extendálodhatnék nem tudatik [Pálos NK; Ks 10. XL. 19]. 1753: Mind a' két fél igyekezzék olly Vendég fogadosokat tartani, a' kik a Fogadokból jövő Proventust és emolumentumokat, semmi uton . . . ne praeripiallyák [DobLev. I/299. 2a gub.].

17. kirovandó; care trebuie impus; zu verhängend. 1799: Ha kik pedig találatának Communitasunkban olyanok kik nem a köz jonak elé mozdítását, hanem pure pure^a Csak az magok privatumát hogi mások felett

hejazhassanak munkálodgyák az vármegjéről ottan ottan jövő terhelteésekben a szegénységet nem adjuválják, hanem tsak az magok obtingentiájokat tészik le és viszik véghez mindenekb(en) [Torockó; Thor. 2/20. — ^aIgy kétszer!].

18. kezébe ~ kezébe/kezéhez jutó/kerülő; care ajunge în minile lui/cuiva; in/unter die Hände geratend. 1671: En Rosnyai Lőrincz ... az harminczadot ez eddigh valo vectigal szerint exigalom ... az kezembe jövő czedulakatis megh tartom, és bé szolgáltatom [Töröcsvár F; BfR Rosnyai Lőrincz harmincados reverzálisa].

II. fn 1. errefelé/a beszélő felé tartó személy; persoană care vine/se apropie; Herwärtskommende. 1796: Azon üres Szekerekkel jövők kik és hányan Voltak ... minémű szitkozodásnak s Káromlásnak nemével illeték motskalták az Exponens Ur Kedves élete Párját és Cselegyeit [Dob.; RLt vk]. 1822: Benn a Városban a Kodor felől le folyo Szajka patakán ... a Szamos Ujjvár felől jövöket a piatzra vezető uttzán égy Hängverkes fa hid Hoszsza 5° 2' 3" [Dés].

Szk: ~ s menő járókelő. 1825: az uttzákon rakásba lévő Kövek a' jövő, s menőknek akadályára vadnak [Torda; TLt Köz. ir. 252].

2. (ide)érkező személy; persoană care sosește; Ankommande(r). 1586: hywasson Biro vram Minde(n) fertálybely Capitanokat megh hogy Minden Vczakat azon vczabeliek vagy Seowenniel vagy theowissel Menel hamareb lehet be chinallia(na)k, es Eorizzekis minde(n) nap ket ember hywsegesen senkyt, deogeos helyreol leoweot, be ne bochassanak [Kv; TanJk I/1. 33]. 1742: Kolos Vármegjében Somboron van egy városi hindunk vgjan Somboron vagjon egy Contra mellyet ... az Somboron lako Posta mesterek szoktanak tartani idegen és irresidentiatus emberek Ns Vármegjénkben, kikis ... az visa czedulajért vésznek denar(um) 12 nem csak az kereskedő és más országból jövöket taxálván hanem ezen Principatusbelieket is [Somb. I].

Szk: ~ s járó érkező és távozó személy. 1646: Ket görgegni darabontokis érkezének s teőb eféle sok iöueős iarokra, kikre ualo keoltsegh teszen zab szena varose leven teszen az költsegh fl. 28/16 [Mv; MvLt AAl. 6].

3. ~ben hr-os alakban; cu sufixul adverbial -ben; mit dem Adverbialsuffix -ben: jövet; la venire; auf dem Herweg. 1638: az mikor Szabo Dauittal fel menenk eperjesre, az az Szeocz Daudid szekere jo vala ... s akkoris penigh marhaja volt Szabo Dauitnak rajta s jöueöbenis eő hozot marhat rajta [Mv; MvLt 291. 137b].

Szk: ~ben és menőben v. menőben, ~ben jövet-menet. 1591: Az feyedellem Szakachyniak es Dobosinak es Trombyttasynak Menebe Iewebe kylen kylen valo kelchgyreh tt f 8 d 67 [Kv; Szám. 5/I. 8]. 1593: Gazdasagert attunk ioweoben es meneoben gazda azonnak es gyermeknek tordan f 1 d 50 Enieden attam gazdasagert f 1 [Kv; i. h. 5/XXI. 13].

4. errefelé nyúló/rúgó földterület; parcelă care se întinde în direcția aceasta; herwärts reichendes Feldstück. Hn. 1585: az Nagy Tyweosreo Jeoweben Darab feoldet ... meg akarnanak (igy!) waltani [Galac BN; WLt]. 1606: az Barolt vize teouere Iöueöbe [Ágostonfva NK]. 1607/1685: Az pipes dombnak a' vegere jöveoben [Karácsnyfva MT]. 1618: Az Veolgjre iöueoben az Also mezeoben (sz) [A.csernáton Hsz]. 1619: czyky vt ala leoveoben (sz) [Jakabfva Cs]. 1633: Az Kerek Nadra jeo-

veoben (sz) [Szentimre Cs]. 1670: Az Keringeore jeöveoben (sz) [Uzon Hsz]. 1692: az malmon alol az holomra jövöb(en) [Sszgy]. 1693: A' Templom(m)on felljel vásáros utra jövöb(en) (sz) [Szentmiklós U]. 1728: Vagyon két föld ... a templomra jövöben Pape [Réty Hsz; SVJk]. 1737: a Város Rétye mellett, lábbal a kis kerek Tóra jövö (sz). az hátan, a Miriszlai Utra jövö (sz). azon túl, az Hátan, lábbal a Miriszlai utra jövö (sz) [Ne]. 1744: a' porgolátra jövöben (sz) [Gógánváralja KK]. 1755: Farkas Vesz patakara jövöb(en) (sz) [Szentimon Cs]. 1759: A Szent László Uttyára jövöb(en) (sz) [Borzsova Cs]. 1772: Az Hoszszy Kertre Jüvöbe (sz) [Kozmás Cs]. 1773: Az Aranyos palagnál az ujjalvi uton jövöben (sz) [Tekerőpataka Cs]. 1844: Ravaszas árkaara jövöben (sz) [Bölön Hsz].

5. jövendő; viitor; Zukunft. 1854: Balsorsunk sebére irt, a jövöre biztatást nem nyújt a' búskomor jelen: a borúlt láthatárról reménysugár nem mosolyog felénk [Újre 3].

6. ~ben az ezutániakban; pe/in viitor; in der Zukunft. 1599: Jöveobe eő kigielmet es maradvanyt zolgalia Fiúra Fiúra (igy!) [Papolt Hsz; HSzJP].

7. ~re 'ua.; idem'. 1864: a' M. K. Kormány ... a' szent czélok elősegélésére eddig gyakorolt segély kéregetést ... meg szüntette, és a' hasonló segély gyűjtesnek saját hatás körökben hiveik közötti el intézését, jövöre az illető Egyházi felekezeti Fő hatóságokban bizván [Gyalu K; RAK 85].

Ha. 1573: Jeowe [Kv; Tjk III/3. 200a]. 1579: leowe [Kv; TanJk V/3. 190b]. 1580: leowe [Kv; i. h. 213a]. 1583: leoweo [Kv; i. h. 272a]. 1585: leoweó [Kv; i. h. 1/1. 11]. 1590: leowe [Kv; i. h. 152]. 1595: jöue [Kv; Szám. 6/XVIIa. 229 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1597: jeoweo [UszT 12/121]. 1620: Jeöueó [Kovácsna Hsz; Borb. I]. 1633: jöüő [Mv; MvLt 290. 111b]. 1635: [Mv; i. h. 291. 45a]. 1642: jeöve [Beszt; Hurm. XV/II, 1089]. 1661: jüvő [Bágyon TA; Szó VI, 256 Csegezi Tamás, Asz kapitánya a fej-hez]. 1787: jüvő [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy.].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

jövöget a veni mereu/in repetate rinduri; wiederholt kommen. Ha. 1787: jövegetett [Tasnád Sz; KLev.].

jövő-járó I. mn jövömenő; care vine sau pleacă; kom-mend und gehend. 1735: Zabolaj Istvan Atyankfia ordert adjon, hogi amellyik strasán mit fognának eszre venni, mingjart ... eo kme(n)ek Passust kervén, minden jövő járo ismeretlenektől, kikitis a Passussal Hadnagi Atyankfiához eo kglmehez vezessenek be | Nztes Irsaj Sigmond Atyankfia eő kglme a Szamoson tul a Hidasrol ki járonál valo földiből excindállyanak annyi földet, amennyin a jövő járo szekeresek, lovasok s gyalogok meg fordulhatnak [Dés; Jk 456a, 457b].

II. fn 1. jövő-menő/utazó/úton levő személy; călător; Hinund hergehend(e)r/reisende(r). 1567: walamikor Jöue Jaro az folnagynal Zal, az Waros prouentussabol kölcsen az zalora az mint az züksegh mutattiais annyra [Vizakna AF; TT 1181. 191]. 1575: Az kapukon Minden leowe Iarot Tyztesssegesen Megh kerdezenek es ha valamely oly Ember leowend Eo K. biro vramnak Erteny agiak [Kv; TanJk V/3. 122a]. 1625: Hat holnap alat

Vrunk(na)k eo felgenek diuersaira Ieoueo Jarokra es postakra keolt f 1102/33 1/2 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 261]. 1690: Brassai Istva(n) az Nemes Varos vegezese ellen allatomb(an) idegen Bort hozat be, Melyhez kepest végeztük hogy Hadnagy vram azon idegen Bort Varos szamara vonatossa ell; jövők jaroknak Gazdalkodasokra jo lesz [Dés; Jk]. 1739: adattatott egy darabotska rét, egy Szegeletetske, minthogy a jövő jaroktól Semmiképen azon szegeletetskét meg nem tarthattuk .. azon Vámosok vagy Révészsek usualtak eddigis [Dés; Ks 28. V]. — L. még MNy XXXVIII, 206.

2. járókelő; trecător; Vorübergehende(r), Passant. 1840: tellyesselgi ki szorityák a jövő Járokat, a Korts-mába menöket [Dés; DLt 784].

jövőleg 1. (idefelé) jövet; la venire; auf dem Herweg. 1629: Nemes Ferencz el marat vala teölünk jeöueöleg [Mv; MvLt 290. 176a].

Szk: mind menőleg, mind ~ mind menet, mind jövet, menet is, jövet is. 1785: mind menőleg mind jövőleg szer felett valo Tereht rakott az ökrös Jobbágyok(na)k Szekerekre [M.bikal K; KLev.].

2. idefelé jöve; venind; herwärts kommend. 1815: a halomtól Délre jövőleg ez a régi ut [Albis Hsz; BLev.].

jövő-menő I. mn 1. ide-oda járó/utazó; care umblă/călătorește mult; hin- und hergehend/reisend. 1625: Keo-uetkezik az mjt Vrnk eo felséghe szuksegeben auagi dolgajban Ieoueo meneo Vrakra: postakra es egieb rendekre Keolteottem [Kv; Szám. 16/XXXV. 7]. 1662: Ezenközben a kémekek, de már a jövő-menő debreceni lakosok es csak a parasztság is kik az vezér hadait mind a hídon való általköltözésekben jól eszkebe vették és meg-nézelték volna, Gyulai Ferencnek hírért, s a kállai kapitány-nak, hozton-hozzák vala [SKr 538]. 1821: a szomszéd szél Havasalföldin nem szűnek meg a Zavarok amint a köz tudás es onnan jövő menő Emberek beszél-lik hogy a Török a Boérokot ugy nevezet Possessorokot Gyilkolja a Föld népét a Polgári rendet nem bántya [A.porumbák F; RLt Kállay János Rettégi Sándorhoz].

2. odamenő-visszajövő; pentru dus și întors; hingehend und zurückkommend. 1830: A két Esketést be vi-vén a Fellperes Ur Enyedre ... Procuratort szegődött, és ekkor praenumeralt 5 Rfot, jövő, menő, helybéli költség 3 napokat véven fell 6. Rft edgyütt Rft 11 [Ne; Dob-Lev. V/1165. 1b].

Szk: ~ útja vkinek oda-vissza útja. 1827: Ezen telken lako két gazdák ... jövő menő Uttyok szolgatlatba fel tudodik | Ezen Telkét Biro Colonus ... jövő menő uttya fel tudodik szölli el fedésitől szölli ki kötéség [Balázsháza Sz; WassLt Conscr. 335, 359].

3. le-feljáró-menő; care navighează în aval și în amonte; (strom)auf- und abwärts fahrend. 1662: (A söt) a portusi^a perceptor mind csak adton-adja vala a Maroson kikelettől fogva egész nyaratszaka szüntelenul jövő-menő hajókra [SKr 114. — "Marosportuson, Gyf-tól délre rakták át a sóaknákról szekeren szállított söt a Maroson közlekedő sóhajókra].

4. csellengő, lézengő; hoinar; umherstreifend/strolchend. 1677: Ha kik residentia nélkül valo, és csak jövő menő, csavargo embereket, köteles szolgaság nélkül, Fejedelem vagy Vármegyéknek, Váraknak, és Székeknek fő Tiszteinek hirek nélkül hátok meget tartnak és lap-

pangtatnak, kik ugyan-is nem egyebet hanem ló lopást, fosztogatást, és egyéb rosz dolgokra valo alkalmatosságot lesnek; meg-tudván a' Tisztek kéressék kézhez, és a dolog meg-bizonyosodván két száz forinton convinctassanak [AC 216—7].

II. fn 1. ide-oda járó/utazó személy; călător, drumet; Hinund hergehend(e)r/reisende(r). 1714: emlékeztetjük mélt uram Ngodat ..., hogy az mi falunk^a micsodás vég helyen vagyón, úgy mint az egész Csíkszéknak az legalsó végén, az melynek az terhinek jobb része a mű falunkon tér meg s Tusnádon. Mert uram valamennyi jövő-menő jár egészen, az csak megszáll s meghál | kényszerítettünk az egész nemes ország gyűlésire mennünk, ha a nemes szék meg nem tekint az mi romlásinkot s nagy inségünköt; mert ngos uram az sok jövőre menőre az költségünk mind éjjel és nappal mind meghaladja az portionkot [SzO VII, 199—200. — "Kozmás Cs]. 1780 k.: Királyi rendeletek szerint legyenek mint más helysegek-be, a kivetancijak melet a jövő menőkre valo minden költség is (így!) [Torockó; TLev. 15/5].

2. csellengő/lézengő személy; hoinar; Umherstreifende(r). 1592: ez varosba(n) sok Ieoueo Meneő vagion mindenek idegenekis Jobbágio, tarchak ez varossy modhoz magokat [Kv; TanJk I/1. 176].

3. jövőben-menőben jövet-menet; la plecarea și la întoarcere; im Kommen und Gehen. 1578: mindenkor mind Jeoweobe Meneobe hogy Az Annyahoz Ment Frwsinazzony Ez wallonal Zallott ... Az Egez falw chydalkozott Rayta Mennye Sok Egygettmast hozott az Annyatwl [Torda/Hidas TA; Thor. V/14 Mathias Pap (80) jb vall.].

jubiláció nyugdíjazás, nyugállományba helyezés; pensionare, scoatere la pensie; Versetzung in den Ruhestand, Pensionierung. 1760: Br. Henter Dávid úr gubernális consiliarius és provincialis cancellarius urat öfelség felhivatván Bécsbe exuáltott minden tisztségeitől. Ez a gyümölcsa a minapiban becsúszott jubilationak, mivel ha kétszinkedni nem tud, vagy hazája mellett felettébb híven viseli magát, hamar jubilálnak akárkit is [RettE 114].

jubilál nyugdíjaztat; a dispune să fie pensionat/scos la pensie; pensionieren lassen. 1760: ha kétszinkedni nem tud, vagy hazája mellett felettébb híven viseli magát, hamar jubilálnak akárkit is [RettE 114. — A teljesebb szölv. jubildáció al.]. 1765: (Kornis Ferenc) főispánja volt sok ideig Küküllő vármegyének, de minthogy igen simplex ... ember vala szegény, nem jubilálák, hanem úgy kiveték szegényt a főispánságból | Kászoni Bornemissza (Ignácot), ki thesaurarius és consiliarius gubernális vala, jubilálták [i. h. 191, 193]. — L. még i. h. 103, 211.

jubilált nyugállományos, nép obsitos; liberat din serviciul militar; ausgedient. 1810: Gáspár József jubilált strázsamester úr [Szárhegy Cs; RSzF 265]. 1811: Bartalis Imre gyalog jubilált káplár [uo.; i. h. 169]. 1841: gyalog katona és jubilált káplár Miklós János [Taploca Cs; i. h. 201].

jubiláltat nyugdíjaztat; a dispune să fie pensionat/scos la pensie in den Ruhestand; versetzen/pensionieren lassen. 1778: (Teleki László) nagy, tanult, okos, értel-

mes tanácsúr, amelyből két vagy három esztendővel előlt Brukenenthal, másokkal együtt jubiláltatá [RettÉ 387].

jubiláltatik nyugdíjaztatik; a fi scos la pensie; ver-setzt/pensioniert werden. 1761: holt meg gr. Mikes István úr Fehér vármegyének főispánja, ki is a múlt esztendőben jubiláltatott vala [RettÉ 115]. 1763: br. Henter Dávid . igaz hazafi vala s ugyanezért venségeben jubiláltaték [i. h. 148]. 1777: A Királyi Tábláról is Szentkereszti^a és gr. Toldalagi László jubiláltattak [i. h. 379. — ^aSzentkereszti Sámuel].

jubilátus nyugállományos, nép obsitos; liberat din serviciu militar; ausgedient. 1821: Bagotaji Samuel jubilátus Káplár [Köpec Hsz; Köpeczi lev.]. 1838: Jubillatus Strázsmester Szócs Daniel Ur, 42 Esztendő [Kvh; HSzJP]. 1843: Egerbegyi^a Jubilatus Székely Lovag Káplár nemes Tolvaj Ferentz Magistraualis assessor Ur [Tolvaly lev. — ^aTA].

jubiler követ; sol; Abgesandte(r), Bote. 1625: Erkezen Fejer varrol egj feő Francziaj keövett vagj Jubiler, Vrnk hintojaval Attam^a Vgjan ez Jübilernek, es az teőb velle leveőknek . . . gazdalkotta(m) igr^b [Kv; Szám. 16/XXXIV 20. — ^abKöv. a fels.].

jubileum (évforduló) emlékünnap; jubileu; (Jahres) Gedenkefeier, Jubiläum. 1866: (A) Köz synat Fő Tárnya lévén a' Mlgs Fő Tiszteletű Püspök Jubileuma . az emlék egy dízesen ezüst csattokkal ellátott Biblia legyen [Gyalu K; RAK 111 esp. kl].

jubilál kb. fennhangon nyilatkozik; a se pronunța cu glas tare; sich mit lauter Stimme äußern. 1639: Eő Naga tőb Jambor szolgálival: armatis manibus elünkben alvan, Jubilálanak Contradicalanek és ugian az Porgolat kapun belől be sem bocztanak [H; JHbK XLV/32].

judabéli judeai; din Iudeea; von Judäa. 1662: Jósias, a judabéli király . valóban Istenhez meg-megtért szent király vala [SKr 631].

judaizás szombatos, ek zsidózó; sabatarian; Sabbatarier. 1677: . . . a' Judaizansok felől az Országnak sok fele végezési voltak^a . . . melyek mostan-is . . . helyben hagyattatnak úgy hogy ha kik ennek utánna is effélék találtatnak . . . minden ingo és ingatlan javokat magok személyekre nézendőket, fejeket pedig redemptibiliter amittallyak | Judaizansok ellen processus s' poena [AC 9, 260. — ^aA lapszéli jegyzet az 1618-, 1622-, 1635-és 1638-beli egy-i art-ra utal].

judaizmus szombatoság; sabatarianism; Sabbatarierium. 1657: Pécsi Simon . . . az judaismust publice kezdven exercealni . . . esmét convincaltaték, legitime megfogaték, javaitól priváltaték [KemÖn. 15—6]. 1677: A' Judaismus, a' mint régi időktől fogva, nem hogy a' négy recepta religiok közzé számláltatott volna, de sőt publicis regni constitutionibus sub animadversione ac severa poena interdicáltatott | Judaismus a' régi Articulusokban denotált poena alat interdicáltatik [AC 3, 260].

judási de Iuda; Judaser. 1710: Húszat . . . a praedikátorok közül Leopoldus Kolonich, aki győri püspök és a praedikátorok romlásának, fogságának császártól rendeltetett commissarius vala, judási kalmárságból egy Constantinápolyból nem régen szabadult német officérnek ajándékoza (: hallatlan dolog kereszténynek keresztényt, papnak papokat barom módon eladni :), hogy akár a gályára küldje 's akár eladja, vagy hová tegye, lásas^a [CsH 99. — 1674-re von. feljegyzés].

judicáltatik ítéltetik; a fi adjucecat; zuerkannt/gesprochen werden. 1694: kászalo Irtoványom. — Judicialtassek ennekem [Dés; Jk].

judicia ? naptár; calendar; Kalender. 1594: 29 Decemb(ris) Vitem az 2 Aztatla az Birak Wraim eleiben 2 Magyar Iúdiat, az egyik pappirossas tt d 10 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 13]. 1597: Héltus Gaspar vram Adot a' Tanachihazhoz 2 Jrni valo Judiciat d 12 [Kv; h. 7/XII. 37].

A valószínű jel-re, ill. e jel. kialakulására l. alább a *judicium* 6.-hoz csatlakozó jegyzet.

judicium 1. ítélet; judecată, sentință; Urteil. 1584: Az Zam wetel feleol penigh aminemeeo Tractatusok it leznek az Zam Adok feleol, es aminemeeo voxok Iudiciumok tamadnak, azrol eggik az mastokat ki nem Newezjtek Aggyatok [Kv; Szám. 3/XIV. 1]. 1691: az eo Nga szekitül Judiciumot várok [Dés; Jk 121a]. 1737: vagyon a Nms Tanatstol Judiciumom, és annak nem annuall^a [Torda; TJkT I. 138. — ^aA felperes]. 1782: (A malomhelyről) die 3-tid Juny judicium ment a hütösök előtt, hogy nincs az incusnak jussa hozzá [Árkos Hsz; RSzF 251]. 1788: Tábla Judiciuma szerént nem én egyedül hanem hárman mű testvérekül^a együt tartozunk [Kilyén Hsz; HSzJP. — ^aKöv. a nevek fels.].

Szk: ~a lesz vkin. 1670: ha mostani admonitionkra nem redeal az asszony, Porkolab Uraimék(nek) azvagy közönsegesen Tiszt Uraimék(nek) judicioma leszen rajta [SzJk 111]. * ~ot tehet. 1760: (Ha) valamelyik félnek ellen vetése lenne ~a Szék(ne)k hír tétetvén hogy ~a parsok készen vadnak ~a Ns Szék ujjolag ki jöhessen és finaliter Judiciumot tehessen [Oroszfalu Hsz; BLev.] * ~ot tesz. 1732: Ezekről az Uratlan vizekről olyan juditiumat tettünk, hogy ha senki meg nem keri s meg is valamely halasz ott halászatb(an) találtatik, büntessek meg a taxaig [Aldoboly Hsz; SVJk]. 1764: azért exmittaltottak innen az oculatorok hogy azok előtt producalván Judiciumot tegyenek, a mely ha valamelyik félnek nem tettik apellalhattyá ad revisionem a Ns M(a)g(ist)arus eliben [Torda; TJkT V. 231] * ~ot vehet. 1772: (A malom) bizanyas disinteressatus Malom Mesterek által vjra oculáltatnék, s azon oculatio meg Lévén a Parsok in merito Judiciumat vehessenek [Kük.; JHb LXVII/2. 387—8] * ~ot vesz. 1696: mivel . . . egyéb inmobile bonvmokrol Judiciumot nem vőttenek; Annak Divisiojához nem nyulhatunk [Mv; MbK 80. 3—4]. 1772: (A) Tekintetes Actor Ur leváztatván abbéli Causáját, történt az, hogy a' Mlgs Baro Vr ellen, per non venientiam Judiciumot vétt [Örményszékes AF; JHb XXVI. 30].

2. ítélőkéesség; capacitate de judecată; Urteilsfähigkeit. 1773: Bogáti Sára . . . leánya . . . igen szép sze-

mélyű aszszony volt, de csekély judiciummal birt nyavalys [RettE 299]. 1777: A szegény gr. Wass György úr ... igen jó forma, nagy magas szál ember vala, de jámbor, szelid erkölcsű, elméje s judiciuma is szép volt, de promotiója sohasem vala, pedig bizony megérdemelte volna [i. h. 377].

3. ítélet, megítélés; judecare, apreciére; Beurteilung. 1778: mind azokat, a melyekben a fenn irt Condividens Felek mű előttünk egymás között atyafiságosan meg edgyeztek, mind pedig azokat, a melyek iránt primá fronte meg nem edgyezhetvén Judiciumunknak Submittaltak ad Sequentia puncta reducaltuk^a [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 1b. — ^aKöv. a fels.].

Szk: ~ában lesz. 1693: ha mi erőszakoskerzek (igy!) melly ellen edgyikünk is nem alhat (igy!) s valami oly remtelen kar kereszhetik, emberseges emberek judiciumában leszen [Ne; i. h. I/38. 2] * ~ára bocsát. 1752/1785: minden Atyai, és Anyai ingo, és ingatlan Jok Conscribáltassanak, annakutánna ... Divisorok által mindenek igasságosan fel osztassanak, és az Exponensek részek excindáltassék, Judiciumára botsátván azon Divisoroknak mindenik részről valo praetensiókat [Szentbenedek AF; i. h. III/596. 266]. 1755: el akartam adni a Csúrt és a Házat ... de ő nem engedte. Enis annak okáért supersedeáltam, nem akarván véle motskolodni addig mig Nygd^a kegyes, és bölts judiciumára bocsattom ezen dolgot [Albis Hsz; BLev. — ^aGr. Mikes Antal, hsz-i főkirálybíró] * ~ra bocsát. 1776: Én most is kész vagyok judiciumra bocsátani, ítéljk meg ha adós vagyok-e vagy nem [RettE 364] * ~ra terjeszt. 1781: Lévéen controversiája Daragits Istvánnak Útő Andrásal egy darabocsa kaszálóhely felett ... Melyet judiciumra terjesztvén, tetszett a hűtösöknek, hogy amint 40 font széna ítéltetett a foglaláson lenni, melyet Útő András erőszakosan elvitt ... azt refundálva Daragits Istvánnak [Árkos Hsz; RSzF 136]. 1782: Bedőházi Mihály senior ki akarván váltani Bakó János huszártól egy tanorokat ...; nem akará Bakó János kibocsátani ... Melyet a hűtösök judiciumára terjesztvén ilyen determinatio lön róla^a [uo: i. h. 251. — ^aKöv. a végzés].

4. ítélőszék; scaun de judecată; Richt(er)stuhl. 1747: (Egy ember) midőn az tömlőczben edgj nap s edgj étszaka detinealtatott volna, irtoztato karomkodást Teremtettézt vitt végben tettzett az Judicium(na)k, hogy három szombatn meg pénteketessék huszon öt öt kemény ictussal [Torda; TJKt III. 167]. 1775: (A fogoly) minek utánna examináltatott volna és némellyekb(en) in contrarium fassioji latzatta(na)k, tetzet a Iudicium(na)k ... egj néhány páltzaval büntetetni [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1812: Méltóztatik által lát(ni) a Tekintetes Iudicium, hogy ez tupa meritalis, és merőbe helytelen kifogás [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16].

5. kb. vélemény, vélekedés; pärere; Meinung. 1618: Nagyságod személye ellen kinek micsoda judiciuma volt, azelőtt is és most is serspál, az nem szinte nekem incumbál megírni [BTN² 110].

6. naptár; calendar; Kalender. 1592: 1591 die 27 Decembris veottem az Tanachi hazhoz ket Judiciumot ... d 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 115]. 1594: 8. Januar(y) Heltey (!) Ghasparnak 2 Judiciomerth Biro vram akarattiabol attam f —/10 [Kv; i. h. 6/VI. 4].

A jel-re I. RMNy I, 257, 800. — A címszó eredetileg alkalmasint csak a korabeli naptárak elmaradhatatlan tartozékára, az időjárásbeli részre vonatkozhatott.

judiciumú (vmilyen) ítélőképességű; cu capacitate de judecată; von Unteilsfähigkeit. 1775: Meghala szegény Sombori János uram Alkalmas judiciumú ember volt szegény, lecturája is volt [RettE 344].

judikáltat (el/meg)íteltet; a face să fie condamnat; verurteilen lassen. 1688: Gabor Annok constitutallyia Procuratoranak Pulyoni^a Molnar Mihalt Nagy Peter ellen de B. Varallyia^b ... In instanti meg probalo(m) hogy Atyank es Anyank meg egyezeséből volt az matkasagh. Azert judicáltatni kivano(m) mint matkamat [SzJk 187. — ^aSzD. ^bBálványosváralja SzD].

judikátus ítélőszék; scaun de judecată; Richt(er)stuhl. 1763: az Ilok ... mint olyas utan álló tolvajok, vérengzők halálra erdemesek volnanak, mindazáltal abban meg gratiazván az Nmes Judicatus, hogy Hajdu által külön külön a két következendő vásár napokon 50, 50, in toto 100 palcza ütésekkel büntetessenek mindenik itiltetett vagj Mortuum Homagiumakat tegyék le [Torda; TJKt V. 174].

jug I. suk

jugernyi vány holdnyi; de ... iugäre; von ... Joch/Morgen (groß). 1828: a Klitzi^a legnagyobbik lábamat, mely huszonnegydfél jugernyi termékeny föld ... le kötöm Bátyám Uramnak — s Introdúcaltam beleje [Tihó Sz; BetLt 1 Cserei Miklós Vajna Istvánhoz. — ^aKlic: vagy Csúrfva SzD, vagy Csúrfva, később: Csúrany SzD].

jugerum hold; iugär; Joch, Morgen. 1794: A' Felső Áj nevezetű Erdő egészen ... 69 Jugerum [Erdősztyörgy MT; MMatr. 145—6]. 1800: találtanak ... Szőlő helyeket 82 Nyoltzvan két Jugerumat | A Kákás Hegy nevű Erdő ... tézen 27 ~ Huszan hét Jugerumat [Mv; TSb 24]. 1824: minden Allodiumok felmértetettek s reducaltattanak is Jugerumakra és □ ölekre [Szásznyires SzD; Ks 79 Conscr. 132]. 1827: találtanak készen ki irtott Allodialis Szántó Szőlő, és Kaszáló Helyeket 82 ~ Nyoltzvan két Jugerumat [Erdősztyörgy MT; TSb 51]. 1835: Csürös, Veteményes, és Gyümölcses kertek ... hány Jugerumat és □ öllőket foglalnak magokban? [Kv; BetLt 1 vk]. 1841: (Az erdő) öszvesen 747 Jugerumat és 101 quadr(at) ölet foglaló [Gyulakuta MT; EHA].

jugerumnyi vány holdnyi; de ... iugäre; von einigen Joch. 1785: egy Jugerumnyi hely megterem kilentz Mása Szénát [Torockó; Tlev. 6/1 Transm. 10a]. 1800: 58 Jugerumnyi Irtasokból örök Biradalmakba maradt [Mv; TSb 24]. 1814: 3 Jugerumnyi erdő hely [Kisdebrece SzD; BetLt 3]. 1815: az erdő tisztássain és a' ritkább Fák alatt találtató 3 Jugerumnyi Kaszáló [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 917].

juh 1. oaię; Schaf. A. joh, johó. 1546: Aranyon^a, es Gernyezege^b, zam zerenth wagoon, thyz heyen, heeth zaz yoh [Radnót MT; JHbK XXXVIII/19. — ^aH. ^bMT].

1558: Az Barnazyboknak haggyak megh hogy hozza lassanak az wetheshez Merth sok panaz wagyon az Joh ees egyeb Barom sok karth thezen [Kv; TanJk V/1. 48]. 1577: Etedy nagy giörgy feiedelem Jobagia tugia hogy az cziaok Janos orotassat szabaddon birta es Johot tartot raita senkitől semi bantasa nem wolt [UszT]. 1587: Az Johok walchagaba attam az Barnasiboknak hogy az Zenafwbe talaltak d. 20 [Kv; Szám. 3/XXXIV 14 Zabo György isp. m. kezével]. 1590: Az Varos Johajra koltottunk Eol 4^a [Kv; i. h. 4/XVII. 12. — ^aSzénát]. 1592: az ket falyka Johnak wagyon 40 Eoreg barom hija [UszT] | Az olahokon veottem zena árraba kit az Johak etettek volt megh f 6/15 [Kv; Szám. 5/XIV. 384 Eppel Peter sp k kezével]. 1623: bekesegeten iartam az Johal az kapolna mezeon senki nem haborgatot sohul [Szováta MT; JHb Albertus Bako (50) jb vall.]. 1626: Becz Páálne marhajat fejost tehénit díznayt azon hajottak fel s johaitis [Kozmás Cs; BLt Giorphy Damokosne Ersebett (60) vall.] | előnkben allanak az tőkesiek^a s azt mondak, ne hajczjatok oda az Johokat mert az mi Vrunke az Havas [Rogoz SzD; Wassl Pap Györgi (40) jb vall. — ^aTőkés tőszomszédos Rogozsal]. 1629: az Johokott be haytottak [Egerpaták Hsz; BLt]. 1634: bergenj ualo Joh 154 [Hsz; LLt] | Tima Giörgjöt elle huan az Johert perleni kezde [Kásonújfalú; BLt] | en sido mihaljnak zamba attam az en Johomot mert paztoro(m) Vala | latta(m) az tima Giörgy Johay közot az en Johomot | másunat iót az az Jo ide | megh hozza Sido Mihaj az Johot [BLt Szabo Matthe Kazon(n) Uy falui (34) ns vall.]. 1635: az Balogh Zuchy Mihaly kis Leanykayanak . johát inuentalko [Mv; MvLt 291. 51b]. 1636: 7 Bornjos üñö es 31 Joh [Fráta K; SLt Y. 37]. 1640: ha czak egy Joha volnais tartozik az Ztronga barannal de penzel valtia megh [Hévszamos K; GyU 60]. 1646: azt az szazhatua(n) Johokot raitta megh uhessek | szaz hatuan Johot fizettek erte [Alfalu Cs; LLt 29. Litt. A]. 1647: vagion ket hauasok mostis Johokat, disznaiokat ott tartiak [Drassó AF; BK. 48. 16]. 1654: oda uittem uolt az Johajmot [Kozmás Cs; BLt]. 1656: Csizsér Ferencz a iohokot is Szamba adgia . . . Bonzosis ot vala akkor az iohok mellet [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Kelemen János ns vall.]. 1699: Constal hogi az melj ket johok . György Janos Kezenel talaltattak lopat Marhak voltak [Gerendlóna TA; Törzs]. 1720: Johok Száma^a [Szurdok SzD; JHbK XXVI. 12. — ^aKöv. a fels.]. 1732: hallottam egytül és másutis, hogi Johot lopott volna, De nyilván nem tudom | hajtotta élő a Pakulár a Johokat [Szásznyires SzD; Ks 27/XVII]. 1754: titkon jártatta volna johát, s ketskéit [Alfalu Cs; LLt Csáky-per 537. L. 3]. 1755: az Pestis előtt Iffia legény voltam, és a johokkal az maroson tul ott jártam [Ditró Cs; LLt. Gáfftona Mihály (60) jb vall.]. 1761: ez előtt 20 esztendőkkal az Johokkal jártam [M. zsákod U; Told. 69]. 1774: a johok mellett, ember, és kutyák lévén jozon ember sem lophattott volna báránt [Egerszeg MT; Berz. 15. XXVII/21]. 1784: Vagyon . négy Joha 's egy Disznaja [Diós K; JHbK LX/19. 63]. 1791: Igaz-e hogy a Szeplaki Johok Tavaj nem Metejesedtek meg [Kük.; SLt évr. vk] | a Fel Fogadot Johokat . . . Februariusb(an) hajtották haza [F. kápolna KK; i. h. Tolán Kosztin (36) col. vall.]. 1795: ki is be hajtot Johokért fizette(m) a' 1/2 xr [Déva; Ks 95]. 1798: Mén Lovát Johait a feleségem adta el [M. dellő TA; DobLev. IV/802. 2a]. 1799: Négy Ökret Johokat,

Disznyokat az Udvarba tartottanak [Backamadaras MT; CsS]. 1861: 9 August(ti) le ölettem egy fekete Johot az arato káláka számára [Sorostély AF; Tsb 24].

A *joh* ~ *johó* ~ *juh* alakváltozat használatabeli ingadozásának szemléltetésére beiktatott adalékokat l. alább B és Ha al.

B. juh. 1562: Az ombozy haztwl Enny zamw bar-moth Agyanak, Eötwenöth Johot az Bwkössy Negwen-öth Jwhoz Agyanak hath Eökröth [K; KP]. 1570: Thorsa peter vallia, hogy Ez Arataskorba, Janos ken-nez Thyltotta volt megh Balinth Thywadart, hogy Ne haytana Jwhait Az Tharlora hwl megh az gabonanak wgy mint felen kywn volt [Kv; TJk III/2. 9—10]. 1577: Thowabba az eo keozteok megh allando bekesegetnek megh maradására ez Lazar Anna aszszon' ada Beldy Janosnak szaz Jwhott es tyz kabolat [Uzon Hsz; BLt 7]. 1584: Az Neg valasztot vram penig tarchahazat(is)^a el lariai es a' Menes paztorokat hwt zeren(is) meg kerdez-zek ha kinek oth Juha talaltatik ky haychak, Ennek vthanna penigh oly paztort fogaggianak Aky Iuhot ot ne tarchon, De ha zinte Juha lenneis az paztornak, fell-ieb valo zamw Iohot oth ne tarchon [Kv; TanJk V/3. 283b. — ^aA városnak ma is egyik határrésze]. 1590: hett Juhat hagianak az keseobby beoczwkor az aruanak tartassara | tiz Juhot hattanak vala az aruak tartassara [UszT]. 1591: A szeles kwtnal valank szallasso(n) ket falka Juual En Eggik falka Juual valej kweleon [i. h.]. 1594: Zenth Georgi Napban az kinek tiz Jha vagion egi Jhot es egi barant ad giapiasthul s az kinek zaz auagi ket zaz uagionis chiak annit ad Ha karachion vthan valaki Juhott veszen keözzeóleok abban az eztendőben ne(m) foghnak ki juhott Niaia keözzeól hanem egi baranial tartozik chiak az konihara [Baksa Sz; UC 113/5. 42. — Az alakváltozatok ingadozó használatára l. még az *ih* alakváltozat ez évi adalékát] | Zenth Gieörgi napban az kinek tiz jwha vagionis egi juhott es egi Barant ad giapiasthol [Máron Sz; i. h. 30] | Hitek szerent valliak az vaida Buka lukach es az Rez alliai videdkbeli krainikok. hogi . . . tartoznak . . . az Jühokkal egi Juhal Baranios-tul^a [i. h. 57. — ^aA szilágysági Rézalja 14 faluja]. 1595: menth rah Lazlo Gergelj Johajmra . . . egiet megh fogott Johaymba teób tarsaiual egyetembe fegyue-res kezzel el is vittek az Juhot kit megh fogtak volth [UszT]. 1606: adott uala Becz Imre 8 Jühótt (!) [Szentmárton Cs; BLt 3]. 1683: Juhak száma. Eöreg ber-becs nro 60 . . . Juh nro 230. Notin nro 116^a [Utl. — ^aFolyt. a fels.]. 1731: az Maros partan egi csoport juhát talalek | feles juhát adván keze alá [Fejér m.; KGy]. 1732: azt is tudom, hogi égi Pakulár valami Gyanut fog-got réa a Juha iránt [Szásznyires SzD; Ks 27. XVI] | fi-zetnek edj Júért Den. 1^a [M. gyerómonostor K; Told. 11/67. — ^aA legeltetésért]. 1813: Veresegyházi Johok Bárányozni valo nagy Juhok [Veresegyháza AF; Told. 18].

Az alakváltozatok használatabeli ingadozásának szemléltetése céljából B alá A-hoz tartozó adalékok is kerültek. — L. még Ha al. is.

C. ih. 1594: Janos Kowach . . . habet Bos(es) ló. Iha 55 [Bagos Sz; UC 113/5. 10] | Zenth Georgi Napban^a az kinek tiz Jha vagion egi Jhot es egi barant ad giapiasthul . . . Ha karachion vthan valaki Juhott veszen keözzeó-leok abban az eztendőben ne(m) foghnak ki juhott Niaia keözzeól hanem egi baranial tartozik chiak az konihara

ra [Baksa Sz; i. h. 42. — ^aÁpr. 24.] | Chiser^a Portio. Babos Gergeli Waida h(ab)et Bo(ves) 6 Jha 10 ... Boyan^a Portio Krainik. Mehess Jstuan ... ha(be)t Bo(ues) 6 Jha 20 ... Bogdanhaza^c Portio ... Crainik Hozzu Janos ha(be)t Bo(ue)s 4 Jha 10 [i. h. 68—70. — ^{a-c}Sz.] | Az Rez alliai videkbeli^a tizen negi faluban ... Szent Georgi napban minden ember kinek 13 Jha vagion egy jhott es egy barant ad Giapiastol az varhoz^b s az kinek zaz auagi kett zaz vagionis cziak egy juhott ad [i. h. 57. — ^aSz. Szilágyosomlyó várához].

Hn. 1720: Juhod mellett (k) [Parajd U; EHA]. 1781: A' Juh köben (sz) [Szucság K; KHn 254]. 1795: a Juhak gödrinél (sz) [Váralmás K; KHn 312]. 1843: juhokberke nevezetű hely [Körtvélyfája MT; EHA].

Szk: ~ából kipusztul. 1775/1781: Ennek előtte minden esztendőben bément két három bárány, de most elig megyen bé egy Dézmában, mivel a Juhainkból ki pusztultunk [Porkura H; JHb LXXI/3. 433—4] * a ~ *éhel döglök meg*. 1711: Hallottam az ur eo naga majorjátol Untyos Oprától hogy az eo naga juhái meg halnak mind, mert betegesek is azonban Széna is nem lévén éhel is meg kell döglönie [Buzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26] * a ~ *elhull*. 1774: ot Juhok a' Métélyben ell hullottanak [Szentdemeter U; LLt Vall. 30]. 1800: el döglött három Jármás ökre négy Tehene és két Kantza Lova Juhai-is hullattak el de nem tudom menyi szamuak [Msz; DLev. 3. XXXV. 6] * a ~ (el/meg)döglök. 1714: it elsőben 13 juh vala de cak hamar meg doglenek [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1716: egy Juh vetette el az bárányát másnap a' Juh maga is meg döglött [Méhes TA; ApLt 2 Makkai Mihály Apor Péternéhez]. 1722: Marhái Bialai Menessi Juhai ugy döglöttek [Szárhegy Cs; LLt]. 1732: Csudalom hogy tavaly az juhok meg döglötte(ne)k [Noszolyi SzD; ApLt Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. 1743: harmad idén mind el döglöttek volt Juhaim [A.csernátón Hsz; ApLt 5 id. Cserei János Apor Józsefhez]. 1791: az melj Johakot némely Széplaki Gazdák ithon hagítak azok tsak alig vándoragtak de Météjb(en) azok közül egy sem döglöt el sot azokból akiket O Országbol haza hajtottak ... azok közül se döglöt meg Météjb(en) edjis [Széplak KK; SLt évr. — Veres György (50) col., vall.] * a ~ (el/meg)hal. 1573: Vayda Balas Azt vallia hogi ... mykor tarchahazara^a akarta volna haytany az abram Jwhaz az Jwhokat az Bornemyzza towa gatjanal holt meg 50 vagy 60 | Lazar Simon Zwky Benedekne Jobagja azt vallia ... Az Maior Abraham swk Jwhay holtak volna Meg [Kv; TJK III/3. 215. — ^aA város egyik határreszének máig élő neve.]. 1587: Deog miat holtanak 56 Jühok [Kv; Szám. 3/XXVI. 9]. 1667: Álljon elő az Alperes hetedmagával tizta személyekkel, mongjon rolla, hogi nem az rosz széná miatt holtanak meg az Juhok hanem csak dög volt [Cege SzD; WassLt]. 1771: az eo Naga itt leuó juhái ruhben, s himlőben derekason holtak [Buzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Csato Ferencz jb vall.]. | Azan juhok tudom hogy rüh mia, himlő mia, és éség mia is holtak erősen [uo.; i. h. Dávid Márton (45) jb vall.]. | az eo naga juhái meg halnak mind mert betegesek is azonban Széna is nem lévén éhel is meg kell döglönie [uo.; i. h.]. | az ur eo naga juhái abban az üdőben derekason holtak ruhben [uo.; i. h. Delei György (50) jb vall.]. 1721: Dög által hogy annyi szamu juh holt meg hiteles(en) doceallya [Dés; Ks 26 XIV. 1]. 1749: Az fel számlalas utan Ez Nia-

ro(n) halt meg Eoregh Juh Nro 16 [Kv; Szám. 26/VI. 477]. — A ~ *elhull*, ~ *el/megdöglök* és a ~ *el/meghal* szk történetére l. SzE 422—5 és *eldöglök* 2., vmint *elhal* 2. al. * a ~ *elromlik* → a ~ (el/meg)hal * a ~ *kitelet*. 1735: az juhok ... az mi az Madarasi es pagocsai határon van aval ki telelnek [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. * a ~ *ok nyárolnak*. 1754: Ezen legelő helyeken a' Jobbagyok Juhai nyárolnak [F.oroszi MT; CU] * a ~ *megvérül* ? 1805: egykor egy Juh meg verülven meg nyusztta s az üstben belé rakta ... s talám meg ette utóbb pakularokkal [Libánfva MT; Born. G. XVI/1 Gliga Gligore a Szánduluj a luj Szimion (30) vall.]. — A sejtethő jel-re l. MPaszt. 417 *megvérhüdni* al. * ~ *ot kitelettel*. 1795: Berár Juvont olly Conditionokkal fogadták volt meg itthon az Alperesek az Marhák mellé hogy négy Tulkmát és 21 Darabokból álló Juhaimat ki telettetik (igy!) [Msz; MbK 104] * ~ *ot tart*. 1727: Az itt valo barom Pásztor Peter felől irhatom Ngod(na)k hogi igen sok szénát gazol és veszteget el, 17 juhott tart itt szénán mod nekül adgia nekik [Szemerja Hsz; ApLt 2 Bora Sigmond Apor Péternéhez] * a ~ *szénára kel* a juhott szénára fogják. 1737: az juhok az miota Szénara költek már meg ettek vagi 6 Szekér Szénát megis meg döglőt vagy 10 bennek [Noszolyi SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez] * *bárányos* ~. 1551: Baranyos Jwh ewthwen hat [Mezőszengyel TA; MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztózólev.]. 1631: Szentgeorgy Daniel Pap Vramnak ... az Bodosi Predicatornak aggion az feleségem eo kegielmenek husonöt baranyos iuhot [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 7]. 1770: A Juhok es Sertesekből tizből egy Bárányos Juhot vettenek vagy egy Sertést [Egerbegy Sz; IB]. 1830: Bárányos Juhatt [Mezősztmárton MT; HG]. 1831: fizessen egy Bárányos johot [Szentdemeter U; Told. 39] * *bárányos fejős* ~. 1648: Az havason vagynak most juhok promiscue ez szerent: Baranyos feiős juh ... no 1733 Baranytalan feiős juh ... no 351 [Fog.; RákGir. 524—5] * *bárányozó* ~. 1676: Bárányozo Juh nro 3 [Utl]. 1689: örög bárányozo fejér s fekete Juh no 158 [Bucsum F; MvRK-Lev.] * *fejér* ~. 1679: Morvai, fejér juh, gyapja nro 8 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János lelt. 83]. 1747: Fejér örög Juh 114 [Királyhalmá NK; Ks 23. XXIIb] | egy fekete pofaju fejér juh [Kőrispatak U; Pf] * *fejő* ~. 1634: adam az Zabo Maté feió Johat ... ha meg ne(m) tallalo(m) az Johot [Kásonújfalú; BLt] * *fejős* ~. 1585: Barbul ... Adott egy feyeos Juhott [Kv; Szám. 3/XVI. 4]. 1592: Jutoth ez Jdeón az Varas Zámara dezmba(n) feieós Jwh 22 [A.füle TA; i. h. 5/XII. 7]. 1627: Eoregh feiós Juh vagion Nro 217 [Kozmás Cs; BLt 1 Inv.]. 1840: Salamon Májer ... még Négy fejős juhakatis Tart [Barlázsháza Sz; RLt Pap Tyimofia (52) vall.]. — L. még AUt 68—9 és *fejős* al. * *fekete* ~. 1766: Szavabol^a hajtottak 8 Fekete Juhat [Küssármás K; RLt O. 1. — ^aK]. 1799: Fekete Nagy Ju 100 ... Fejér Nagy Ju ... 47 [Köteland K; Ks Vegyes perir.]. * *fiadzó* ~. 1761: Szürke fiadzo Juh Nro 15 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 16—7] * *fias* ~. 1635: adot negi fias iohot [Kőrispatak U; Pf]. 1770: A Juhok Dezmalasaban tudom hogy tizből egy Fias Juhnal többet nem vettek [Babuca Sz; IB. Volf. Száraz (60) jb vall.]. 1773: Adnak ... két két fias juhát taxában [Gysz; LLt Gr. Lázár conscr.]. * *foltos* ~ nyájbeli juh. 1681: Ha összel a' havasi Esztenako(n)^a foltos Juh marad fen, minden folt Juhot szoktanak adni

ötven ötven pinzt [VhU 56. — ^aVh környékén] * *kos alá való* ~ folytató juh. 1678: Adtam számban Salamon Mathenak 53 kos alá való Juhot [HSzj *kecske* al.] * *mardzsínán* ~. 1749: valami vere-segyhazi^a Mardsinán Juhok itt egy embernek a Buzájára jöven éjjel az ember meg tudta, de ők meg békéltenek [Tóhát AF; Told. 3. — ^aA tőzsomszédos Vere-segyházáról való.]. 1754: ket izben fogadott volt ... Teleki Lajos Ur a' Gernyeszegi Udvarhoz tartozó határra számtalan Mardsinán Juhokot [Gernyeszeg MT; TGSz 33] * *meddő* ~. 1551: huz meddo Jwh [Mezőszengyel TA; MNy LVIII, 492]. 1631: Meddw joh 4 [LLt]. 1638: medü Johom vagio(n) keteő [Hsz; LLt]. 1647: Meddú Juh nro 3 [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1773: a Gróf ... tsak a Meddó Juhait Legeltette edj Esztendőben a Magyar es Oláh Letai Hatarokan Léven a sztrungája [O.léta TA; JHb III. 3] — L. még *berbécs* és *cáp* al. * *mételyes* ~. 1789: Egy Météjes Juh meg döglött [Déva; Ks 95] * *szürke* ~. 1734: Szürke fejős juh no 17 [Datk NK; JHb B. D. 1]. 1770: Öreg Szürke Juh Nro 11 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. — L. még *fiadzó* ~ al. * *tejes* ~ tejelő juh. 1637: Baranynéklwl való Tejes Juhok Nro 25 [Teremi KK; Ks 69. 50. 44].

Sz: *elhagyja* ~ *ait a farkasoknak*. 1824 k.: (Kanyaró Mihály) ottan-ottan elhagyja juhait az farkasoknak, és mint nagy korcsomáros borok válogatására, vásárlására az országban bogaradzik [Csetri, Körösi 198 Várfalvi Pálfi József verespataki un. lelkész beadványa abrudbányai lelkészterése viselkedése ügyében] * *visszaveszi az elitévelyedett* ~ *ot az eklézsia kebelébe*. 1760: Somkerek Kertész András azon tselekédetűt meg bánván, vissza jőne Reformata Sz. Vallásunkra Látván a' Venerab. Consistorium ezen embernek igaz Contritioját, vissza vevők az ele teveltyedet Juhot Eklésiank kebelében [Kv; SRE 193. — ^aMás vallásra való áttérését].

2. juhnyáj; turmá de oi; Schafherde. 1572: Johal Jart de altal az hegyen az Byrczen menny Zabab nem volt [Dés; DLT 184]. 1592: egycczer mikor ez vallo Juhaz volt akkor az Juhtul haza menth [Dés; DLT 235]. 1600: En Farkaslakan laktam paztorsago(n), a hon most az Oroz-hegyi kosar wagyo(n) ott eleget iartam haltamis a Juhal, de minket senki megh nem ellenzt sem bantoth, en Farkaslaki hatarnak tutta(m) [UstT 15/104 Balas Kowach Zowatai Maros zeki Zabab Zekely (49) vall.]. 1604: monda Dobai Andras eben az Juhban ennekem chiak egy berbeczet adgiatok az többre az Köpeczi niailbol adgiatok [i. h. 18/160 Balas Pal Antal Almasi pp vall.]. 1633: felsó Söczy Ember tyztogatta Vonsor hausasat az Iuhual lakua(n) [Rogoz SzD; WassLt Vlasin János (65) jb vall.]. 1682: az mult őszel ... az pakulárom haza jüt az jutol [M.köblös SzD; RLt Abrahám Farkas (60) jb vall.]. 1754: Groff Teleki Lajos Ur fogadott a' Sárpataki határra Mardsinánokot, de hány számbol álo Juh volt, s mit fizettenek nem tudom [Gernyeszeg MT; TGSz 33].

Ha. 1572: Johal [Dés; DLT 184]. 1589: Johoknak [Kv; Szám. 4/VI. 25 Stentzely András sp kezével]. 1590: Juhokot [UstT]. 1599: Juhual [i. h. 14/11]. 1603: Johokot [i. h.]. 1606: juhokot ... juhunkot [i. h. 20/73—4]. 1623: Johot. Joh. Johal [Msz; JHb]. 1683: Juhak [Küküllővár KK; UtI]. 1687: Juhakhöz [Hurez F; Szád.]. 1711: juhokot [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26]. 1717: juhokot [Celna AF; TGSz 51]. 1721: juhát [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1725: Juhakot [Ivánfva KK; Ks 83] | Ju-

hat [Velkér K; Ks 7. XV. 12a Muntján Szimion (48) vall.]. 1728: Juhát [Fárpás F; TKl BB. XIII/15]. 1731: juhát. juhak. juhakat [Cintos AF; KA] | juhát [Mezőpá-gocsa MT; Ks]. 1734: juhakkal [Vadverem AF; Told. 24]. 1735: Juhokot [Szentlélek Hsz; ApLt 2]. 1736: juh-aiokot [SzO VII, 382 a székely nemzet a gub-hoz]. 1739: Juhát [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. 1740: Juhokat. Juh-at [Cége SzD; WassLt]. 1744: Juhát [K; Ks vk]. 1747: Juhak. Juhakot [Kük.; LLt 47/2]. 1749: Juhak [Magura TA; DobLev. 1/236. 21a]. 1758: juhát [Aranyosrákos TA; Born. II. Kis Peter (34) vall.]. 1763: Juhak [Mezősá-lyi TA; Mk]. 1765: Juhamatt [Marosbogat TA; Mk V. V/97 László János (58) jb vall.] | Juhaimott [uo.; i. h. Bükkösi Mihály (45) jb vall.]. 1766: Juhakat [Szénthá-romság MT; Sár.] | Juhakat [Kv; Ks 8. XXV vk]. 1768: Juhaimat [Katona K; Born. XL. 81]. 1771: Juhak [Rücs TA; Ks 21. XV. 23]. 1774: Juhakbol [Mezőerkek K; LLt]. 1788: Juhakot [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1797: Juhakan [Mv; Told. 42/1]. 1808: Juhakat. Johait. Juhoknak [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1814: Juhak [Pusztakamarás K; CU]. 1832: juhakat [Dés; DLT 491]. 1849: Juhokot [Héjjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.]. 1864: Juhak [Mihálcfva AF; HG].

juha a szekerrúd két ágát/szárnyát összekötő kereszt-fa; crucea căruței; Reibschelt. 1780 k.: a Társzekeretis ökeme küldötte az éhára egy hoszszu pántatskát xr 12. az nyuto alá egy pléhet magam vasambol [Szászvá-ros; BK]. 1781: Az öreg Grof Vr ő Nága kotsijára ... a Hidlársra egy plehet ujjat xr 12 ... a juhára egy plehet ujra ki-tottam xr 7 [uo.; BK]. 1849: az Agyus szekérhez egy rud 2 f 30 x. egy sémelyt 1 f 15x egy juha 1 f 50x ket lóts 1 f 70x [Dés; DLT]. 1850: (A társzekerén) az rudat meg fordítottam és egy Juhát ujjat^a xr 46 [Kv; Újf. 1. — ^aÉrtsd hozzá: tettem]. 1864: a tár Szekérhez égy uj rudat és égy juhát Csináltattam [Kv; TGSz 37].

juhakol karám, juhszállás; jarc, ocol; Schafstall/hür-de. 1752: az Intre Valcseva nevezetű helyben lévő darab föld igen Nagy Erdő lévén az Exponens Bradanik Attya még a Kurucs (!) Világ előtt oda menvén azon földre Juh oklot csinált elsőben ott és annak utanna azon darab helyet irtotta ki és fogta fel [Pecsétszeg SzD; Szentkgy To-dora relicta quondan szaraka Dumitru (60) vall.]. 1772: (A földnek) a Ganyozás (!) is nem sokot használ hanem ha Juh Akolnak alkalmaztattnék [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1781: Néhai Gutí Sándor Vram a' kérdésbeli helyre Juh Aklot tsináltatván, fel fogta volt [Perecsen Sz; IB. Andreas Veres (86) lib. vall.]. 1840: Sz. Miháj^a ... Gyalagassai Juh aklot tsináltak a Dézma Ju-hak(na)k [Born. G. XXIVb. — ^aMT].

juhállás juhakol/szállás; jarc, ocol; Schafhürde. Ha. 1696: az Ju állás nevű helyben (sz) [Cége SzD; EHA].

juhar, jáhor, jávor juharfa; Acer sp.; arjar, paltin; Ahorn. 1634: a' holot fenyő fábol való deszka metczetés nem lehetne, bik, javor, harsfa, tölgy, es egyeb nemű fabolis az minek szeret tehety, deszkát mentől bőuebben metteszen az Udvarbiró [UF I, 331 fej-i gazd-i ut.]. 1773: magas bukk és Jáhor [Szárhely Cs; EHA]. 1774: a Fia vágott le egy küsdég Jáhor fát hogy kalányokat csinál-hasson belőlle [Csóka MT; Ks 31. XXXLxb].

Hn. 1734: Juhar kut [Kide K; BHn 89]. 1752: A Jáhar Barázdabon (sz) [Jára MT; EHA]. 1758: A Jáhor Kuttja mellett (sz) [Kiskapus K; EHA]. 1784: Juharkut árkanál (sz) [Kide K; BHn 95]. 1794: A' Juhar Barázdába (sz) [Jára MT; EHA]. 1809: Juhor borozdáb(an) (sz) [uo.; EHA]. 1818: A' Juhar előtt (k) [Árapataka Hsz; EHA]. 1822: A Juhar Barázdába [Jára MT; EHA].

Vö. a jávoros címszóval.

juharcsemete juharfa-csemete; puiet de arjar/paltin; Ahornpflanzling. 1844: Ültettem el a' hozott barkocza, kőrís, som, s juhar csemetéket [Újf. 3].

juharfa 1. Acer sp; arjar, paltin; Ahorn. XVI. sz. e. f.: De asero — vulgo Javorffa vocato [MNY XXI, 142]. 1744: Az Kis erdőben . egy Juhor fátt vágot [Gyeke K; Ks]. 1754: az mező szélj meg gödröztetet egy kis vad alma fa mellett, feljeb öszve tekerve gánja fa, varju tövis fával . . . jhor fával, kutja fával [Mezőmadaras MT; Told. 18]. 1760: Wagyon . Fálka nevezetű Erdő ebben teremnek, Csere, Juhar, Gyertyan, Mogyoró, Vad alma, és Vatzkor fák [Novoly K; BLt]. 1764: egy nagy juhorfa [Hidalmás K; RLt O. 2]. 1768: meg keresztezett Elo Johor Fák [Kide K; BfN]. 1778: Ezen Erdő jo Tüzre valo Gyertyán és Johar fákbol allott [Koronka MT; Told. 79]. 1823: Wagyon . . . egy alkalmas Nagyságu sziget, melly . . . jegenye, Füz, juhor, szil és helylen helylen Cser és Mogyoró Fakkal bővölködik [Marossztkirály AF; EHA].

Hn. 1676: Azon fellyúl az Juhor fara megyen (sz) [Kebelesztiván MT; EHA]. 1699: az juhor fánál [Nagykend KK; LLt Fasc. 153]. 1779: A' Juharfánál a' Ráglai Láb (sz) [Nagysajó BN; EHA].

2. juhar-anyagfa; lemn de arjar/paltin; Ahornholz. 1688: Juhar fabol csinált szegeletes Tangyer no 19 egy hitván sakban [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. 1793: egy kis szilva fa rakott asztal, juharfával bandirozott, közepe török magyarofa, 4 szegelete le vann veve [TL. Conscr.]. 1850: Szép pipa tarto álvány-juhar fabol 30 vft [Algyógy H; Born. F. II].

juharfa-bándirozás juharfa-szalagdiszítés; ornamentatie în formă de bandă din lemn de paltin; Bandverzierung aus Ahornholz. 1793: a' Grofné Teleki Laszlóné hazában egy cseresznye fa trikrátos asztal gravirozott juharfa bándirozással s rakással [TL Conscr.].

juharfa-csutkó juharfa-tuskó; butuc de arjar/paltin; Ahornklotz. 1768: Juhor Fa tsutkok [Kide K; BfN].

juharfa-fiatal juharfacsemete; puiet de arjar/paltin; Ahornpflanzling. 1785: egy Kis Johor Fa fíjatól [Kál MT; Berz. 15. XXVII/32].

juharos juharfás; cu arjari, cu paltini; mit Ahorn bewachsen. **Hn.** — **A.** 1614: Az Juharos eleott ualo feold [Egrestő KK]. 1677: Juharos farkon (sz) [Balla Sz]. 1734: az Juharos Kut arkan innét (sz) [Kide K; BHn 89]. 1741: a Juharos nevű Tsere [M. fráta K]. 1744: Juharosba (sz) [Vécke U]. 1755: A Juharasban (sz) [Egrestő KK]. 1772: Joharos gyepeje mellett (irt., sz) [Vécke U]. 1785: A' Juhoros foran (sz) [Balla Sz]. 1821: Juharos Pa-

takban (sz) [Makfva MT]. 1883/1889: Juharas (sz, k) [Etéd U].

B. 1710: vagyon egy darabotska föld Jáhoros Tonál [Csókfva MT]. 1750: A Jáhorosba (e) [Papalc Hsz]. 1794: A Jáhorosban (e) [uo.]. 1808: Jáhoros [M.bodza Hsz]. 1825: vagyon az Jáhoros nevű Havas [Papalc Hsz]. 1846: Jáhoros alatt (sz) [Etéd U]. 1860: Jáhoros allya nevezetű helyen fejl (sz) [Makfva MT]. 1860 k.: jáhoros mege (sz) [Etéd U]. 1864: Jáhoros allya (k, sz) [uo.] | Jáhoros egészen használhatatlan hegyes köves oldalak romlásos erdőből ál legelőnek használtatik [Kilyénfva Cs; GyHn 47] | Jáhoros alja [Alfalu Cs]. 1883/1889: Jáhoros alat (sz) [uo.]. 1889: jáhoros alja [uo.]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

juhász oier, cioban; Schäfer. 1549: az Johazoknak Ez fogaras felden fizethynk thelben Azon Joh haznabol Brenzeth . Nyarban Azon Joh theyebewl vagyon Elesse, ordabol, Semthyczebwl [Fog.; NyIRK VI, 375—6. Daczó Máté Nádasdy Tamáshoz]. 1573: Vayda Balas Azt vallia hogi mykor tarchahazara^a akarta volna haytany az abram Iwhaz az Iwhokat az Bornemyzza towa gatyanal holt volt meg 50 vagy 60 [Kv; TJK III/3. 215. — ^aA város egyik határrésze]. 1585: a' Juhaznak zolgalattiaban, attunk 1^a [Kv; Szám. 3/XVI. 44. — ^aÉrtsd: forintot]. 1594: Johassz. Laall Pether [Somlyócsehi Sz; UC 113/5. 60—1]. 1600: Miert hogy ez Vristen ő felsege az Johoknak Ellésekor Jgen niavalvas vezedelmes hidegh wdót zolgaltata, ki miatt az Baraniokban sok meg holt az Ellékor Annakokaert hoztanak haza az Johazok meg holt Baranioknak beorit 28 [Kv; Szám. 9/XII. 99 Igyarto Simon isp. m. kezével]. 1637: Az Porumbaki^a es Komanay^b Jobbagyok keözw . az kik kweömb kweönbfele állapotba(n) zolgalnak . . . Batsy N. 2 Juhasz N. 3. Zkutar N. 1. [UC 14/42. 196 — ^{a-b}Fj. 1687: (A) hetes szegény Jobbagyok . . . Juhászok mellet szoktanak telet szaka ki vált hetelni [Máramarosziget; Törzs.]. 1752: az ide (!) Abosfalvi Plebanus Miska nevű Juászától hallottam [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29].

Szn. 1566: Relicta Ambrosii Juhaz [Hagymászlápos Szt; Makkai, SzDPuszt. 58]. 1589: Juhaz Mihalne Eorzebet Azzonj [Dés; DLt 226—7]. 1602: Johaz Balás szab. [Kászonújfalú; SzO V, 217]. 1608: Blasius Johasz Libertinus de Vyfalu (78) [uo.; BLt 3]. 1614: Juhaz Balas lib. [uo.; BethU]. 1792: Andreas Johász (42) [Bh; KszTJ].

Hn. 1658: Juhasz hegy [Somlyó Sz; MNYTK 132. 118]. 1664: a Juhász földék alatt (sz) [M.déce SzD; EHA].

Ha. 1595: Johaznak [Kv; Szám. 6/XV. 42]. 1597: Johaznak [Kv; i. h. 7/X. 18]. 1598: Johaznak [Kv; i. h. 8/III. 20]. 1652: fejedelem Juhazza [Lapupatak K; GyU 108].

juhász-eb juhászkutya; ciine ciobănesc; Schäferhund. 1682: Tudode . . . hogy . . . juhát Bárányát, s juhász ebét lopta volna el eö kglmétöl? [Dob.; RLt I vk. — ^aA vk-ben megnevezett szökött jb.].

juhászházikó juhászkunyhó; colibă de/pentru ciobani; Schäferhütte. 1777: egy földetskének a vegire tsi-

nált volt Nehai Pap Gábor előklme egy Juhász Házikot azután a maga Nemes Curiáját ugj vitte azon földet végeiben való nyilatkskara [Marossztygörgy MT; MkG 36. 5/5 Bojtos Todor (63) zs vall.].

juhászkodik a ciobăni, a slugi ca cioban; Schäfererei treiben. 1839: itten Kávason^a Születtem Juhászkodtam is Nemes Nagy András Uramnál [Borb. II. — ^aSz].

juhászkomondor juhászkutya-fajta; un soi de ciine ciobănesc; Art Schäferhund, Schäferkomondor. 1818: Toma Bárb panaszsza fel vétetik Györgye Sián ellen egy Juhász Komondora agyon veretéséért [H; JHb 36. Prot. 3].

juhászkutya ciine ciobănesc; Schäferhund. 1781: ha ketskéjit, Juhait, Juhász Kutyaait Gutí Kristina Aszszony ott tartotta volna, nagy kárára lett volna . . . szőlőinek [Percsen Sz; IB. Kis Togyer (35) jb vall.].

juhászmajor juhászgazda, számadójuhász; baci (cioban care conduce o stână); Schäfermeister. 1589: Attúnk (!) Az Mayornak az Johaz mayornak zegotsege volt. Attúnk nekye cbol (!) 6 | Az Johaz Mayoral meg Zegottunk p(ro) 6 f kyt meg attúnk nekye [Kv; Szám. 4/XII. 19]. 1681: Conventioja Hunyadi Juhasz-Majornak [Vh; VhU 642].

juházmór juhászbojtár; ciobănaș, strungar; Schäferknecht. 1592: megh egyczer mikor ez vallo Juhaz volt akkoron az Juhtul haza menth es hagioz egy Morechikat az Juhual, Ez a' Tot Mihaly Jeot le az Erdeorwl az Tulkos Janos eori ember fyawal, ez az Juhaz Morett az Eori hataron megh fogtak, Eorbe^a fogua, be vittik volt [Dés; DLt 235. — ^aA várossal tózsomszédos Alór.].

juhászné soția de cioban, ciobănițe; Frau des Schäfers. 1574: Egy hold buzat hagiok az Juhaznenak [Gyf; JHbK XXI/12. 4].

juhászpakulár cioban, oier, păcurar; Schäfer. 1634: Conventioia hat Juhasz Pakularok(na)k [Gyf; UtI].

juhász-süveg juhászkucsma; căciulă de cioban; Schäfer-Pelzmütze. 1829: Pétru Csorba magával el vitt, egy fejér oláh juhász süveget [DLt 882 nyomt. kl].

juházik megjuhászkodik, megcsendesedik/enyhül; a se potoli/liniști/calma; zahm/kirre werden. 1672: A sok veszekedés után csendesítettem, az mind lehetett, juháztak is valamit [TML VI, 169 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

juhbeli szk-ban; în constructii; in Wortkonstruktion: ~ vásár juh-adásvétel; cumpărare și vânzare de oi; Schaf-Handelskauf. 1787: volt ökegyelmek között valami jubeli vásár, akit Mihály István vásárolt volt Nyaskuj János ökegyelmétől [Jenőfva Cs; RSZF 281].

juhbedő rumen/burtă de oaie; Schafranzen. 1812: Dumitru Dedelég elő hivatvan azt adgya fel hogy ő látott . . . egy Juh Bendőtt és Tüdőtt egy patakban [Petrilă H; JF 36 Prot. 12].

juhbor piele/blană de oaie; Schaffell. 1568: mikor Timar Janos Brassai Ide Monostorra hozot vala ket ezer Juh borth, es zaz kezcke bort ennek vagyon 20 ezende, azert az borth my monostoron wottwk meg, egez Czehwl [Kv; Tjk III/1. 189 Ladislaus Varga, Antonius Varga, Vincencius Varga vall.]. 1587: Attak wala . . . kezemheoz Joh beort keckhe beorrel egygywth 56 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 26 Zabo György isp. m. kezével]. 1594: Restal az Somlai maior hazban juh beór No. 9 [Somlyó Sz; UC 78/7. 10]. 1600: el wittek . . . Azzon nepeknek wala ruhakat, zokniakat, Barany beőreket, Juh beőreket, Eöker beört cőreget 40 [UszT]. 1657: Adtam el penzen . . . roszt Juh Bőreket per fl. 3 N. 37 [Borberek AF; WassLt Perc. 15]. 1673: 16 Januar(ii) adtam Meszáros Mihályhoz elis hajtani Almakereki ju bürök árrából Ebesfalvan f 18 [UtI]. 1675: roszt semire kelő ju bürök [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1741: Fejer Juh bór 7 Fejer kirlán bór 1 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10].

Szk: csávátlan ~. 1632: Also Porumbaki Uduar ház . . . Saffar ház . . . Cziaualatla(n) barani beór N 16. Cziaualatla(n) Juh beór N 16 [A. porumbák F; UC 14/38. 178]. 1679: Csavaltlan fekete, Gyapias Juh bór nro 28 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 62]. 1746: Tizenhat csávátlan nyirett juh bór [Vargyas U; Daniel-Ad. 260]. 1836: Hét csávátlan Juh bőrek [MNy XXXVIII, 55] * csávált ~. 1652: Csavált régi hitván juh és barány bór N. 100 [Görgény MT; Törzs.]. 1681: Béllesnek való csavalt fejer Juh bór Nro 25 [Vh; VhU 556]. 1714: az csavált juh bőrrőket küldöttem fejért 27 feketét 12 [O. csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. * cserzett ~. 1676: Juh bór Gyapjustol nro 1. Cserzet Juh bór 80 [Porumbák F; UtI]. 1681: Timár késétette cserzet Juh bór Nro 22 [Vh; VhU 563] * gyapias ~. 1706: Szürke elegyes juh bór ki gyapias ki gyapiatlan no 50 [Görgény MT; Born. G. VII. 4] * gyapiatlan ~ → gyapias ~ * gyártatlan ~. 1627: (Vagyon) Czismasia Janosnal . . . kilencz juh beór nr. 9, giartatlan juh beór 282 [Nagyalmás K; CsákyO I/2. 677 a vár lett.]. 1670: Gyartatlan berbets és ju bőrrők [MNy XXXVIII, 54] * gyártott ~. 1570: ennek eleotte Mint 25 Eztendeowel Jwt Ezebe hagi egy Brassay Thymar hozot volt Monostorra egy falka gyartott Jwh beort, Es kenalta az Monostory vargakat eotetis vele [Kv; Tjk III/2. 152a Varga Sándor vall.]. 1628: Egy falka fel kótót giartot Juh beór [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12] * készitetlen ~. 1785: Készitetlen Juh bür . . . No 4 [Katona K; Born. Jos. Katonai ns vall.]. * készitetlen ~ csávátlan juhbor. 1756: készitetlen Juh Bór 2 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 13] * kikészitetlen ~. 1680: Kikesztetlen nyers juh bor es notin nő 63 [Fog.; UtI]. 1785: Ki készitetlen Juh bürből való berles No 1 [Katona K; Born. Jos. Katonaj ns vall.]. * kikészített ~. 1680: Kikesztet juh bor no 19 [Fog.; UtI]. 1749: Menyhárt Sigmond mentéjének berletetésére erogáltam ki készített juh Bőrrőköt Nro 5 [Kiskend KK; Ks 70. 51 szám.]. * kikészített ~. 1677: Két vereses abrasz es egy Paraszt abrasz egy asztalon allo ki készitett Juh bőrből allo fedel [Mezőmadaras MT; Borb. II].

juhbor-fedel juhbor-terítő; acoperitoare din piele/blană de oaie; Tischdecke aus Schaffell. 1675: egi asztalra való fekete ju bür fedel [Mezőmadaras MT; Borb. II].

juhbör-bunda cojoc din blană de oaie; Pelz aus Schaffell. 1777: midon profugus Hadesán Alexa Házához mentünk volna ... tétettünk ... két párnahajban Három Bőr mellyre valo rövid Bündát ... Egy Nagy Juh Bőr hoszszu Búndát [A.detrehem TA; DobLev. III/503. 1a].

juhbör-szattyán juhbőrfajta; un fel de piele de oaie; Schafaffian. 1844: a csizma szára ju bőr szottyán [Dés; DLt 827].

juhdézma juhtized; dijmă din oi; Schafzeh(e)nt. 1633: Juh Dezma. Juhokbolis hasonlokeppen huzoneót baranios Juhbol Dezmban tartoznak edgyel, az kinek pedig huszoneótre nem telik más ember Juhaiual azon faluban eőszue computalua(n) ugj dezmaliai, es ha mi keőzre marad, azokatt két két penzel ualtiak fel [Grid F; UC 14/38. 5]. 1746: A' Juh Dézma iránt illje(n) rendet tartanak, hogj annak idejéb(en) a' M. Vraság Tiszte fel men-vén hozzájok; kér tőlők juh Dézmát a' mennyi facultás-sokat gondollja lenni, ahöz képest, melljről osztán conveniálnak a' Tisztel; a' mennyib(en) conveniálhatnak [Runk TA; Ks 89. 58]. 1770: A Juh es Sertes Dezma, e' szerint volt, a kinek tiz volt, abbol egy Baranyos Johot vettek, vagy, egy sertést tizből [Sülelmed Sz; BK]. 1818: A Pipeick Juh Dézmát nem akarnak adni ... azt mon-gyák hogj nem emlékeznek reá hogj attak volna juhból, ha nem baránybol attak dézmát, és válto pénzt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

juhdézmálás juhdézma-szedés; strîngerea dijmiei din oi; Einhebung des Schafzeh(e)nten. 1652: Mikor Juh Dezmalas volt mindenkor az Ud<var>b<irő> tartozot az Keneznek adni Egy baranyos Juhot. De Fabian Ist-van, es ez mostani Ud<var>biro B<alog> Peter nem adot mostannis meg' kiuanna az Kenez [Hévszamos K; GyU 112]. 1740: Ezen Juh dézmálás ... eleitől fogva így practicáltatt más Mlgs Possessor Vrak részéről is [Runk TA; Ks 89 Inv. 59]. 1767/1781: itt Kis Fenesen lako Bogyáék eredetekre nézve Nagy Aranyosi Örökös Fiscalis Jobbágyok el vetemedések(ne)k pedig, és ide valo telepedések(ne)k olyan híré hallottam, hogj Juh Dézmálás idején egy Bogya László Nevű hasón Fiai-val, és az Juhaival az Havasokon el bujván ... ide Szők-tenek Kis Fenesre [Kisfenes TA; JHbK LII/4. 114—5].

juh-evősaroglya juhetető; hrănitor în formă de grătar pentru oi; Schaf-Futtertrog/schragen. 1836: ujj Rücs vagj Juh évő Sarogja [MNY XXXVIII, 285].

juhfaggyú seu de oaie; Schaftalg. 1679: Tehen, s ökör olvasztatlan fadgya libr. 168. Juh fadgyu olvasztatlan libr. 56 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 63]. 1855: Sütéssel, főzéssel csundán bännak, hájszir és vaj helyett rendesen marha- vagy juhfaggyuval főznek [ÚjFE 324].

juhfejő galáta juhfejő sajtárféle; gäleatä, vas de muls (sistar folosit la mulsul oilor); Art Schaf-Melkeimer. 1758: egy kártos ... egy gyertya mártó kártya, egy so-tarto dása, egy Juh fejő galáta [Nagylak AF; KGy]. 1797: Az Isztina mellyben ... Egy Krimpta ... Ket ju fejő galyáta ... Három ordának valo Zatsko [Mezőbo-

don TA; MkG Conscr.]. 1837: Egy Juh Fejő Galátáért adtam 28 xr [Budatelke K; Born. F. Ih].

juhfejő kert ? juhfejő-rekesz; strungă; Schafmelk-stand. 1781: Gutí Kristina Aszszony ... igaz hogj tsináltatott volt ... azon helyre egy kis Juh fejő kertet, és egy fél kajiba formát ... de azon hitván kertetske azon-nal mindjart azon esztendőbe el pusztult, és nem emléke-zem hogj tsak egyszer is fejtek volna benne a' Juhokat [Perecsen Sz; IB. Valentinus Máthé (60) jb vall.].

juhfejő veder juhfejő-sajtár; gäleatä, vas de muls (sistar folosit la mulsul oilor); Schaf-Melkschaffel. 1680: Juh fejő veder nő 4 [A.porumbák F. ÁLt. Inv. 16]. 1776: Juh fejő veder Nro 2 [Mezősámsond MT; Berz. 17]. 1777: A' Bács Házában találtatott ... Nagy Orda főző Úst Nro 1 Juh fejő Tejes veder Nro 1 [Mezőméses TA; WassLt]. 1783: Juh fejő veder 2 Krinta 1 [Náznánfva MT; Berz. 13. VII/24]. 1813: Juh Fejő veder fonyasztó Sir benne circ 2 Kupa [Veresegyháza AF; Told. 18 Tol-dalagi Kata lelt.]. 1830: Juh Fejő Veder vagy Galáta [Nagyikland TA; TLt 174]. 1840: Juh fejő veder kettő, egy Klinta, s két Turos Dézsa R. frt. 2 [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 104 Bencze Illyés lelt.].

juhferesztő tó lac pentru scăldatul oilor; Teich zum Schafbaden. Hn. 1655: az Ju feresztő tonal (sz) [Lázárfva Cs; EHA].

juhgané juhrágya; gunoi de oaie; Schafmist. 1607: ott az helyben valo major hazambol kegteket keőue-te(m) Juh ganet ker vala [UzsT 19/104]. 1828: Az Bére-sek hordattanak trágyát ... Juh ganét 8 szekér [M.kőb-lös SzD; BetLt 3]. 1835: valami száraz szalmás Juh ga-nét hordottak ki a Ganéj dombra a' Báro Emberei [Zsi-bó Sz; WLt].

juhgyapjú línä de oaie; Schafwolle. 1657: Adtam el penzen Juh Giapjut per fl. 18//60 N. 124. Barany Giap-jutis per fl 1 // 60 N. 32 [Borberek AF; WassLt Perc. 14]. 1679: Fekete öreg Juh gyapju nro 23. Fejér öreg Juh gyapju nro. 24 Morvai fejer Juh gyapju no 15 | mosatlan fejer Juh gyapju nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi Já-nos inv. 8]. 1682: Szamos juh Gyapju van Centr. 20. Ba-rany Gyapju Centr 6. Nyiredek Gyapju Centr 7. [Fog.; UtI]. 1687: Az Kocsisok(na)k nyügek(ne)k és pányvák-(na)k erog(áltam) juh gyapjut nrő 10 | Sándor Fallajtar-(na)k erog(altam) örög juh gyapjut nro 3 [Bucsum F; MvRKLev.]. 1728: Felesége ... három Juh gyopjat lo-pat ele [F.árpás F; TK1 BB. XIII/15. Bukur Mogos (60) jb vall.]. 1756: Avatag fedeletlen Szuszek, melyben va-gion 20. Juh Gyapjú [Nagyrápolc H; JHb XXXV/35. 19]. 1841: Birka gyapju — Czigara gyapju paraszt juh gyapju [Kv; DLt 1040 nyomt. kl].

juhgyapjúára-pénz kb. juhgyapjú-váltáspénz; bani de răscumpărare pentru lina de oaie; Lösegeld für Schafwolle. 1686: Berbécs- és juhgyapju-ára pénzt fl. 141, 02 [Zalatna AF; AUt 479].

juhgyapjú-matéria gyapjúszőttes-anyag; material/stofă de lînă; wollener Gewebestoff. 1840: Fáin juh gyapju portékák. U.m. posztó szövet, kásimir és merinó,

juh gyapju és teveször minden némű matériák [DLt 938. nyomt. kl].

juhgyapjú-portéka kb. gyapjú-szöttesnemű; jésături de lină; wollenes Gewebe. 1840: szőnyegek, sita-szöve-tek, rásák, juh gyapju portékák | Fáin juh gyapju porté-
kák [DLt 938. nyomt. kl].

juhgyűjtemény juhtejtermék; produse din lapte de oaie; Schafmilcherzeugnis. 1675: Az juh gyűteménre, sajtra, tőrora, ordára igen rá vigyázz, mint adgyák be, arról igaz számot tarts [Csicsó Cs; SzO VI, 351 Petki János ut. csicsai jé-birájának, Farkas Máténak]. 1685: Juh gyűjtemény. Kömény magos turo tömlőkben nro 2. Turo Puttonakban nro 30. Nyari turo tömlőkben nro 8. Orda Puttonakban nro 8 [A.porumbák F; Utl]. 1732: igen kérem Nsagodot az juh gyűjteményt és bőrös pecse-njé(ne)k öltt Sertesekei vitesse el Ngsad [Noszolyi SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez] | Juh gyűjteménynek való Désa nro 4 [Szentjakab TA; JHb XI/9. 5]. 1748: lőnek kezések . . . Udvari Ju Majorjáért, Bács Peterert hogy minden keze és Juhokról, Bárányokról, Gyapjokról, bőrokról, és minden fele Juh Gyűjteményekről számot ad [Mezőzáh TA; Told. 28]. 1757: constitualtatot udvari Bátsnak Lázár Mátének lészen fizetése . . . egy véka kukuruza, egy hold kukuruza föld . . . , az juh gyűtemént pedig az mint hűtét le tőtte, azon hűte után igassággal be adni köteles lészen [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. 1830: Juh Gyűjtemény lo Közőnséges Sajt vagyon in Nro 34 [Nagyikland TA; TLt Köz. ir. 1748]. 1851: (A tisztartó) Felesége . . . az Juh gyűjtemény öszve Takarítására különösen a' Déli sajt csálására . . . ügyelvéen Tisztán gyűjtse [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut.].

juhgyűjtés 1606: Az Gaal Jánosban megfoggyatkoz-tam az kegyelmednek való joh gyűjtésben, immár azért alá hajtattá azt mondá, az ki kevés vagyon [Csernáton Hsz; DanielAd. 8 Mich. Daniel Petky János usz-i kapi-tányhoz].

juhhalás juhszállás/karám, juhkosár, táj esztana; stî-nă; Schafhürde. Hn. 1632/1664: Az Kapura menőbe(n) az Juh hálásban (sz) [Koronka MT; EHA]. 1650: Teke-nyesben Juh halasban [Dicsősztmárton; EHA]. 1699: A Juh Hálásb(an) (k) [Buzásbesenyő KK; EHA]. 1783: A Juh hálás nevezetu helyen (k) [Dombó KK; EHA]. 1828: A' Juh hálásba (sz) [Mikefva KK, EHA].

juhhaszna juhtermék; produse provenite de la oi; Schaferzeugnis. 1. 1549: az Johaszoknak Ez fogaras fel-den . . . Ez fele zertharhassal fizethynk . . . Azon Joh hasznabol Brenzeth [NyIrK VI, 375—6 Daczó Máté fog-i várnagy Nádasdi Tamáshoz].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: juhtermékbeli; de produse provenite de la oi; von Schaferzeugnis. 1773: viszek . . . két juh haszna mostani öszi turot [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149].

juhimlő bárányhimlő; varicelá; Schafblattern. 1806: a jú himlő ki ütött Susikán [Dés; KMN 171]. 1855: Meg-halt Csati Josef fiacsakja István 3 hónapos . . . Betegség neve: Juh himlő [Dés; RkHAK 151—2].

juhhús carne de oaie; Schafffleisch. 1571: Ez ely mwlt gywlesbenis vegeztek volt eo K. Dyzno hwznak Jwh hwznak es egieb fele hálnakis fontal valo Meresse feleol, De mynd azaltal semmy megh Tartas Ninchen benne [Kv; TanJk V/3. 51a]. 1584: Az diszno hwsnak mas fel fontiat . . . d 11 Az Jüh hwst mas fel fontiaawal aggiak d 1 Azon keppen aggiak az wreü hwstis [Kv; PolgK 8]. 1602: Ertwen penigh az hadnakis ide felenk valo igyeke-zetit hogy annakokaert az mezaros Vraim elegendeob hwst ertessenek az keozeonseges zewksegre pro tempo-re mostan rendelte eo kegmek fontiat az tehen hws-nak harom penzre, az Jwh husnak fontiat ket penzre [Kv; TanJk I/1. 414]. 1621: attam) . . . Ket fertaly Juh hust varoset [Kv; Szám. 15b/XI. 136]. 1668: Juh hust, kecske hust, ürü hust fontal adgyanak [KvTOKl. II, 407].

juhhús-keresés juhhús-felvásárlás; cumpărare/achizi-
ție de carne de oaie; Schafffleisch-Ankauf. 1595: Meza-ros Miklost az Zam vevő Wraim igazjítottak az Suppli-cacioual az 2. Saffarra: Munkaiat miért hogy tudnok, az mellyet ez esztendőben mellettünk czelekedet, minden fele Alat keresessel, foglalással, es meg vetelel, Az mine-mű az meszarosoktól Gazdalkodasnak ideien, keüanta-tik, vgy mint Borjú, Malatz, Jühús keresessel etc.: Tüt-tünk ez okaert rea f 3 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 314].

juhhús-vágás juhvágás; tăierea/sacrificarea oilor; Schafschlachten. 1828: Ami (!) Piatzunkan valo Nagy Szarvas Marha hus Vágás tsak K. Szent János napotól fogva Sz.Mihály napig tart jobb Modjával, a' több ré-szeibe pedig az Esztendőnek a Bárány, Juh, berbéts és Diszno hus vágás van nagyobb Divattjába [Torockó; TLev. 13/3. — Jún. 24. Szept. 29].

juhjárás juhlegeltetés; pășunatul oilor; Schafweide. 1584: Myerthogy penigh Emlekeznek Biro vramnak Fe-renczy Antalnak Ifhusagatol fogwant valo Jambor Zol-galattiarol, Eo kgmenek az ket Espotaly Mester Juha-wal egiembe eleiteiglan (!) megh zabadittiak Az meg Ne-wezet veolgben a' hatarba(n) a' Juh Jarast, amint az Reghy Attiainkis Jambor Biraioznak zoktanak [Kv; TanJk V/3. 283a]. 1585: Biro vra(m) . . . Az Juh dolgá-rol igiekeztek vrunk eo Nganal minden keppen pa-naszt tenny, hogy az Juh larsasnak miatta Az keozeon-seges Zegenysegnek Barma Ne fogiatkozzek [Kv; i. h. I/1. 16. — A fej-nél; alkalmasint a vándorló juhnyájak legeltetése dolgában]. 1727: az mi erdeinken penig ab anti-qua az juh-járás, legeltetés, esztana csinálás sem falubeli embernek, sem idebirósnak semmi úton-módon, semmi szín és praetextus alatt meg nem engedtetik [Sze-merja Hsz; SzO VII, 332].

juhjegyző vas juhbélyegző/bilog; pecete pentru înfi-e-rat oile; Schafmerkeisen. 1838: Juh jegyző vas [M.bogá-ta SzD; BetLt 2]. 1851: Juh jegyző vas [uo.; i. h.].

juhheverés 1746: A Falu végin valo Meleg oldal-b(an) két helyen lévő Ju heverést két részre osztván a fa-lu felől való része jutott Mlgs Groff Bánffi Clára Asz-szony ó Exj(ána)k, alól felől való része hagyatik a két részről való Jobbágyok(na)k egymás között való fi-delis el osztásra [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 10].

juhkiadás dézmajuh-bevallás; declararea oilor de dijmă; Schafzeh(e)ntangabe. 1818: A Pipeiek Juh Dézmát nem akarnak adni . . . azt mongják hogj nem emlekeznek réa hogj attak volna juhbol, ha nem baránybol attak dézmát, és válto pénzt . . . én hűtök után valo Juh ki adásokat meny légjen fell irtám [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

juhkert juhakol/kosár, karám; țarc pentru oi; Schafhürde. 1726: tavaly késő őszel vagy tél kezdetin a tilalmas Erdő sziliben Csináltak vekony tőgy fa fíjatalakbol Juh kertet vagy Esztrűngt [Esztyén SzD; Told. 29].

juhkosár juhakol, karám; țarc pentru oi; Schafhürde. 1570: Zugoran Janos, Martha az felesége, Marynna (!) Vajda Janosne Lattak hogj Az Vayda Myhal lowat Zugoryan Matthias Keótete volt megh az Jwh kosarnal [Kv; TJK III/2. 190]. 1571: eo K. varosswl az kayanto veolgiebe harom lab feoldet Megh zabaditanak zantany Tawas gabonanak . . . Ha penig valakinek otth Jwh kosara volna ely bonchak Masswa keolteozzek vele [Kv; TanJk V/3. 35a]. 1591: Az Juh kosar mellet a' patak Zelben A Lomby Erdő mellet egy darab feöld [Kv; AggmLt A. 53]. 1600: 22 Juny Kwldeőttem ket kazast kajantho veolgybe Ahol az Joh kosar veolgybe Ahol az Joh kosar vagion [Kv; Szám. 9/XII. 69 Igyarto Simon isp. m. kezével]. 1650: az Olah Fenesi Vduarhazat minden kerülle valo épületekkel az d(omi)na Relictanak kezibe resignalok, vgjmint az Dinnyes kertel, Borynyu kertel . . . Menes Akollal . . . az mezeon leveo Juh kosarokkal [O.fenes K; JHbK XLVIII. 31]. 1715: az az ház helyly mcllyen most a Tekint(e)t(e)s Nemzetes Boér Ferentzné Aszszony Stephan Gergely nevű jobbgya fiaí Juh kosárt tsínáltanak . . . vagyon a Falu felső végén [Rücs TA; WH. St. Fabian (63) jv vall.]. 1775: Dalan Vaszilnak Juh kosara vólt a dendrált szőlőhegyen [Topasztírály K; JHbK LVII/21. 6]. 1781: A' kérdésben forgo helylyet Néhai Guti Sándor vram fogta vólt fel annyiban, a' mennyiben oda maga számára Juh kosárt kerteltetett volt [Perecsen Sz; IB. Kis Togyer (35) jv vall.].

Hn. 1651: Az Ju kosarban (sz) [Szűkerék SzD; RLt O. 5]. 1665: az Juh kosarban (sz) [Várhegy MT; EHA]. 1690: Az juh kosar Verneben (sz) [Dányán KK; EHA]. 1690/XVIII. sz. köz.: Juh kosaron alol az Verneben ket föld [M.fodorháza K; RLt I]. 1695: Juh kosár felett (sz) [Kakasd MT; EHA]. 1699 k.: Az juh kosár oldalaban . . . edgy darab irtás föld [Pinárd MT; MMatr. 431]. 1767: a Jukasár alatt [Dányán KK; EHA]. 1781: A' Juh kosár felett (sz) [Nagyólyves MT; EHA]. 1782/XIX. sz. köz.: Juh kosár nevezetű helyen (sz) [Szentimre Cs; EHA]. 1842: Nagy Ju Kosár nevezetű helylyen (e) [Kakasd, MT; EHA].

Szk: juhkosarat csinál. 1801: a Nehai Teleki Sándor Ur ő Nagysága, egy Duda Gligori boldogtalan Jobbgya . . . arra a helyre Juh kasarakat tsínált [F.szócs SzD; TKI Rusz Kretsun (80) col. vall.] * ~t csináltat. 1777: Nehai Pap Farkas eő klme a Juhainak csináltatott volt egy Juh kosárt [Marossztygyörgy MT; MkG 36. 5/5 Sornya Kira (80) zs vall.].

juhkosár-csinálás juhakol/karám-állítás; aşezarea țarcului pentru oi; Aufstellen der Schafhürde. 1781: azon

darab földet . . . most a' közelebbi Tavaszsza volt esztendeje, hogj Guti Kristina Aszszony Juh Kosár tsínálással, annak utánna a' Pakulár Ház építésénél fogva legelőbb fel kezdette fogni [Perecsen Sz; IB. Andreas Botzidai (57) jv vall.].

juhkosárhely juhakol/karám-hely; loc pentru țarc; Schafhürdenstelle/platz. 1715: a hol . . . juh kosár helylyek van . . . Stephan Gergely fiainak bizonyos hogj az volt Antal Gligoré [Rücs TA; WH].

juhlópás furatul oilor; Schafdiebstahl. 1632: Eleitől foguan ualo rend tartas szertent Fogaras feölde birsagh szedesben egienlő modot es rendett tartott . . . Louat az ki Lopp f 40. Tehen lopas f. 6. Dizno lopas f. 6. Juh Lopas f. 3. [Grid F; UC 14/38. 6].

juhmajor juhászgazda, számadójuhász; baci, cioban care conduce o stină; Schäfermeister. 1657: Az Kis Enyedi Biro Bukur Buika (?) altall percipaltam a' Juh Majortul saitokat N. 10 [Borberek AF; WassLt Perc. 13]. 1701: A Juh Majort sístállya ő kglme a Jövő Csőtörtökre ket Számtartonak való Számodásra [H; UtI]. 1706: Blös György . . . Juh Major Fiscuse [Orsova MT; Born. G. VII. 4]. 1713: megyen velek a két Juh major és Bialos Vaszil fia Pintye, akartam ur(am) csak a két Juh majort el küldení . . . de a két Juh major együtt nem alkhatik meg mert Buta János Kosztint nem agnoscalja Pakularjának aszt mondgya hogj ő inkább el hagyja a Majorságot, hogj nem mint Kosztinnal lakjék [Kendilóna SzD; Hodor lev.]. 1717: A Juh major iránt alázatosan akartam Ngodnak jelenteni . . . egy számadása Sincsen kár nélkül [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1748: lőnek kezések . . . Udvari Juh Majorjáért, Bács Peterert [Mezőház TA; Told. 28].

juhmajorné juhászgazdáné, számadó-juhászné; soția baciului; Frau des Schäfermeisters. 1654: Az Juh Majorné juh vaját adot vr. nro 3/4 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51].

juhmajorság juhjószág; oi, oile dintr-o gospodărie; Schafvieh. 1623: Ne cziak Fogarasban hanem Porombakonnis thehen barom es juh dizno maiorságot tarscion menteől teőbet [BGU 121].

juhmarha oaie; Schaf. 1794: Tű . . . bizonyos számu Juh Marháit . . . viszsza hajtottátok [Kük.; SLt évr.]. 1795: a Falu Turmájába egyben tsapott Juh és Ketske Marhainknak az időtől fogva negy tejet el-vesztettünk [Bód SzD; RLt].

juhnyáj juhsereg; turmă de oi; Schafherde. 1775: mikor kivált ugarban fordult az Felső hatar . . . az Oltszemi Juh nyajat mindenütt bátron legeltettem [Zalán Hsz; Mk II/2. 71]. 1796: Nékünk Kézdí-Martonosi Berszányoknak, kik juh nyájaink után keressük élelmünket és adónkat, mindenkor a' volt szokásunk, hogj juhaink számára a' következendő Esztendőre előbb majd egy Esztendővel Havast fogadgyunk [HSzj berszány al.]. 1806: ezen N(em)jes FFejér vármegyéi FRákosi Közönség megfogadván Juhnyája melle Batsokul ugyan FRákosi Somka Todort, és Oláh Nyikulájt, kézbe-adás, és

áldomás ital által [F.rákos U; Falujk 18a Sebe János pap-not. kezével]. 1808: ezen helyen a Batsok, s palukárok a Ju nyájukat békessegesen legeltettek [Zágon Hsz; SzentkZs Porsolt László barátsági gy. kat. vall.]. 1839: Noskolatban a pádina úgyannyira megkövéredett az eddigi ott nyárolás által, hogy a további ott nyárolás veszedelmezeti az juhnyájoikat, mert a legküsőbb eső is nagy sárt csinál a sok ganében [Jenőfva Cs; RSzF 186]. 1850: Nékem Istennek hálá feles szarvas marháim s egy külön kis juh Nyájom mintegy 260. darabból álló volt [Nagyak AF; DobLev. V/1289 Dobolyi Bálint kérv.].

juhnyáj-kosár juhakol, karám; țarc pentru oi; Schafhürde. 1769: Tudom világossan, hogy azon kérdésben forgó Lá Bastyine nevezetű helyet N. G. Kornis Ferencz Ur körülette való nagy darab helyel edgyült circ. 40 Esztendőkkel ez előtt Isztinázta és Trágyázta Juh nyáj kosárokat készítettven oda [Szentmargita SzD; Ks 19/VI. 12 Filip Lupás (50) jb vall.].

juhnyirő olló foarfece de tuns oile; Schafschere. 1656: Egy Juh nyirő olló [Dobak; Mk Inv. 3]. 1778: adtam által . Juh nyirő Allót (!) egyet [Agárd MT; Told. 8]. 1830: Juh Nyirő Ollo Nro I [Nagyikland TA; TLt. Köz. ir. 174]. 1836: öt pár Juh nyirő olló [Majos MT; Told. 35].

juhocska oitja; Schäflein/chen. 1599: Iffüi koromban(n)is volt Juhoczkank es ott a' taiban tartottak neha [Uszt Antonius Thormiay de Zataloka (!) (60) pp vall.]. 1614/1777: Iván István . valami kevés Juhotskaja es vagyon [Zágon Hsz; Szentk.]. 1633: Tudom hogy Nagy Thamas Vram Ide jöue Komanara Mindenfele marhayatt ide hozza, Juhát, disznajat, Teneket, Eökrit Menesit, es itt is adogattak az emberek Juhaczikakat [A.venice F; Szád. Radul Juonie (70) vall.]. 1659: ez fekete juhoczkanak meghalt az barania [HSzj fekete al.]. 1711: egy nehany Juhotskamis van talam azis nem veszi el tollem [Ks 96 Árva Kemény Kata leányához, Gyerőfi Borbárához]. 1729: az Atjám adot neki két tulkot edgy fojato tino és egy nehany juhocskát [A.oroszfalu SzD; BK A.oroszfalusi jb-ügyek. Pap Jonák (40) vall.]. 1742: a Fatens, kevés Juhocska Lévén közikb(en) sem egyeltette magát [Kovácskapolnok Szt; TKhf Dancs Adám (30) vall.]. 1814: Ezeknek felette hallom, hogy Kevés Juhacska Juhocskái lennenek Barabás Uramnak [Banyica K; Bfr 117/1 Ladislaus Dorgo (49) ns vall.]. — L. még Hurm. XV/II. 1024; UF I, 318, 326.

juhok I. mn juhtartó; care ține oi; Schafe haltend. Szk: ~ ember juhogazda; proprietar de oi, oier; Schafbesitzer. 1584: Ez koloswary Juhos embereknek mostan ez esztendőben teob foldet nem Adunk | Zeoch Demeterrel, Eotweos Adorjannal vgmint Juhos emberek el adattak Juhokat es ez varos hatarabol telliessegei zamky vetettek [Kv; TanJk V/3. 283a]. 1588: Az Juhos emberek ... keonicoreognek ezen, hogy, amégh az Zenan tartiak, Adegh lehessen az hatarban, Annak vtanna el haytanak, Az Baraniozast ith Ne(m) variak [Kv; i. h. I/1. 68. — "A juhnyáj]. 1714: 4 jó Tehetős szénás Juhos Emberre répartáltam [Szurdok MM; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz. — "Köv. a fels.]. 1766: Idősb Ugtron

István Ur(na)k Esztényi Juhos embereitől mi Dézma obvenialhat [Esztény SzD; Told. 29].

Szn. 1567: Petrus Johos de Beltek [Kv; Tjk III/1. 9]. 1583: Juhos miklos [Kv; Tjk IV/1. 171]. 1584: Juhos Balas, Tanacsi beli Eskwt zemely [Mv; BálLt 80]. 1592: Emericus Johos Nobilis p(er)sona [Kv; Tjk V/1. 182]. 1602: Johos Balás szab. [Nagyborosnyó Hsz; SzO II, 201]. 1613: Joannes Juhos patricius Hungarus [Kv; PolgK 125]. 1614: Johos Balint jb. Juhos Janos jb. Juhos Georgi jb. Juhos Mihaly jb [Kisborosnyó Hsz; BethU 261]. 1640: Johos Janos . Ez Zilahrol jeot Fazakas [Daróc K; GyU 51]. 1652: Juhos Janos . Fazakassagual szolgál [uo.; GyU 115]. 1696: Georgius Juhos [Dés; Jk]. 1746: Asztalos al(ia)s Juhos János alkudt meg . Egy bélélt ajtóért Szemöldök bélélestől H:f: 1 // 70d [Torda; TJKT III. 59].

Szk: ~ népek juhogazdák; proprietari de oi; Schafe besitzende Personen. 1597: Bagy juhos nepek Zolia Lukachj es a teobby zolitotak Sandorffalúat es a' birot Juhoknak be haitasaerth [UszT]. 1603: Ilkei Pal Ferenc es István Pater szabadiattiak Juhokat az mochiar berchig valo vtigh ., hogy el iarahassanak vellek, Az Ilkey Biro es teob juhok nepek tilalmok ellen teorwe(n)re [i. h.].

II. fn 1. juhogazda; proprietar de oi; Schafbesitzer. 1690: Todor ola iohos [Rugonfva U; UszLt X. 78]. 1833: innét mentem Nemes Szabo György Uramhoz megtaláltom menven a Juhosok Gyűlésébe [Sinfva TA; Borb. I].

2. "Hn. 1622: az iohost eo^a kaszaltattya [Szentsimon Cs; BLt 3. — "Becz Pál]. 1759: Az Juhoson az Olt vize es az erdő szomszéd(ságában) (sz) [Tusnád Cs; EHA]. 1806: A' Juhosembe (k) [Buzásbocsárd AF; EHA]. 1823: Juhoson (k) [Lázárfva Cs; EHA].

juhogazda proprietar de oi, oier; Schafbesitzer. 1759: mikor a' Juhos Gazdakhoz eleségért bé mentenek a' Faluba a' mint a' Juhos Gazdák nékiek adtanak, azt egy Satskotskába rakták [A.ilosva SzD; SLt 24. J. 3 St. Turi de Boros Jenő (60) ns vall.]. 1761: A keseriákból való Proventus áll abban, hogy ha valaki az édes sajtot a Juhos Gazdától a Törtsvári Territoriumban meg arendallya, azért szokott annualis Taxát fizetni [Törtsvár F; BrÁlt Conscr. Dom. Törtsvár 112. — Binder Pál ki-jegyzése]. 1784: Simon János ki is . Esztena biro lévén a' Juhos Gazdákkal egybe a' behajtott Juhokat kezünk-höz vettük vala [A.csernáton Hsz; HSzJP Joh. Hangán (33) jb vall.]. 1791: a töb széplaki Johas Gazdák az edjezés szerént . meg atták a fél fizetést [F.kápolna KK; SLt évr. Tolán Kosztin (36) col. vall.]. Télen az Moczkának adtam 210 Rfr . . . Vgyan azon Mocz Juhos Gazdától 287 darabból álló Juhaknak az Határon való Legelésiért Rfr. 11 xr. 57 1/2 [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1813: az marháikat teletelés végett innen oda által hajtani szokott Mokányok vagyis juhok gazdák [DLt 344 nyomt. kl]. 1816: Juhas gazdák [K; KLev.].

juhörzö kuvasz juhászkutyafajta; un soi de cüne cio-bănesc; Art Schäferhund. 1734: adok néked egy jo juh örzö kuaz(t) [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXVIII. 14.].

Sz. 1650 k./1715 k.: Nem Juh Örző kuvasz, Farkassal bellett Eb Ki Nemes Farkas bórrel, kos hussal bellett [Rosnyai, HorTurc. 173].

juhpásztor juhász; cioban; Schafhirt, Schäfer. 1588: Az mely fel ber hatra marat volt . . . az Joh paztornak ky teott f 3 attan az felesegenek f. 3 [Kv; Szám. 4/I. 66]. 1600: Janos olah, Ferencz Janos Zal Dobosi Juh paztora hiti vtan azt feleli, minth az első bizonsagh [UszT 15/129]. 1736: a még magam birtam Juh és Sertés pásztor voltam [Gyszm; LLt Fasc. 161]. 1761: az Al Torjai juh Pásztorok az egész esztina juhót szántszándékkal fegyveresen a pásztorok mellett len szerre bocsáttja a buzában [Kvh; HSzJP]. 1790: ott a' viz mellett vagy on egy régi puszta torony-is, melyet a' pakulárok (berke v. juhpásztorok) tsináltak, hogy onnan el-tévelyedett juhaik után nézhessenek [Andrád, An. II, 367]. 1808: ezen helynek posztás helyeit it Eszakfelől is az ezen helyen lévő juh Pásztorok a Bikkos erdő szeliig még etettek szabadon legeltettek az juhokot [Zágon Hsz; SzentkZs Peter Samuel (45) barátosi gy. kat. vall.].

juhpásztorság juhpásztori foglalkozás/szolgálat; slujbă de cioban; Dienst des Schafhirten. 1760: Portsira Szabad Személy volt, Nem volt hitel Senkihez köteles, mikor . . . Felső Ilosván, egy Lengyel Országból származott Rátz Todor Nevű nőtelen, a mezőn meg nevelte volt a' hasát Juh pásztorságában [F.ilosva SzD; BK Kisbajomi lev. Bikizán Urszully (70) zs vall.]. 1811: (A pátriárkáknak) mi volt életek' neve? Juh Pásztorság [ArÉ 77].

juhprém ? juhszörme; blană de oaie; Schafpelz | juhszörme-szegély; tiv din blană de oaie; Schafpelzsaum. 1793: Egér-szin teve szőr ma(teri)a mente, juh premmel [TL Conscr.].

A kettős jel. lehetőségére l. NySz és TESz prém al.

juhsajt caș de oaie; Schafkäse. 1594: Ratio Caseorum. Restal az Somloi Maiorban juh Sait No. 32 . . . az varban juh Saitbol Chinalt Brencza hat altalagall [Somlyó Sz; UC 78/7. 11]. 1681: Ez ideji Juh Sajtbol csinalt Turo egi atalagb(an) libr. 175 | Belső Sáfár ház . . . Vagyon itt Ez idei őszi Juh Sajt Nr 20 [Vh; VhU 561, 563].

? **juhsajt-túró** juhtúró; brânză de oaie; Schafquark. 1681: Tavalji Juh Sajt Turo egi bödönb(en) libr. 65 más bödönb(en) libr. 84 [Vh; VhU 561].

juhsereg juhnyáj; turmă de oi; Schafherde. 1804: a Juh serget egy versen bé hajtották [F.gezés NK; Told. 30]. 1845: Angyaloson^a lakó közrendű Berszán Miklos . . . Juhai a' Juh seregbe jártak [Fotos Hsz; HSzJP. — ^aHsz].

juh-sóstej sós/sózott juhtej; telemea de oaie; gesalzene Schafmilch. 1591: Vagion 5 tele Deberke Sostey, es egi Deberke, Juhj Sostey [Kv; Szám. 5/VII. 2].

juhszállás juhakol; stină; Schafpferch/hürde. 1599: Az Bekes hada eleott tudom hogy Gal Pal eczenat Juh zallast chinalt uala az peres feöldre [UszT Paulus Emreh de Abastfalua (50) jb vall.].

Hn. 1770: Az Juh szalas mellett (sz) [Csekelaka AF; EHA].

juhszám numărul oilor; Schafzahl. 1721: egi bizonyos ember volt rendeltetve . . . ki az Czedulában specificalt

marha vagj Juh szám szerent vette be a Taxat^a [M.gyerőmonostor K; KCsl 5. — ^aLegeltetésért].

juhszemű cu ochi de oi; schafäugig. 1824: Fregler Antal röth juh szemű [DLt 162 nyomt. kl].

A MPásztMut-jában a szerk. nem leli e szót.

juhszín juh-ól; grajd de oi; Schafstall. 1753: negyven két tölgy fa ágasokra szaru fákra s tölgy fa folyó Gerenákra egész végig bé deszkázott szalmafedél alatt Tapa-szos sövény oldalú hoszszu juh szin benne valo Jászlalval edjütt [Székásbesenyő AF; Told. 18].

juh-szkutár számadójuhász; scutar; Schäfermeister. 1633: 2 juh skutár [A.komána F; EM IX, 626].

juhtanya juhakol/karám; țarc pentru oi; Schafhürde. Hn. 1838: a Jútanya kútja környéke. Csere megett a Jutanya mellett (sz) [Csekelaka AF; EHA]. 1843: Csere megett jú-tanya mellett tengeri [uo.; EHA].

juhtej lapte de oaie; Schafmilch. 1549: az Johazoknak Ez fogaras felden . . . Ez fele zertharthassal fizethynk . . . Azon Joh haznabol Brenzeth. Meg Jntezwe, Nyarban Azon Joh theyebewl vagyon Elesse, ordabol, Semthyczebawl [NyIrk VI, 375—6 Daczó Máté fog-i várnagy Nádasdi Tamáshoz]. 1599: Az Juh tei dolgabol, miert hogy az weghez me(n)t dologh wolt es fel haborította, azon l az A ellen patwaro(n) marat [UszT].

juhtej-túró juhtúró; brânză de oaie; Schafquark. 1783: Az gyűjtő Simó György az 48 juhtej-túróból fizessen meg 13 juhtej-túrót és 6 veder ordát [Jenőfva Cs; RSzF 183]. 1794: (A szolgál) intertentiojára tartozik Kozma István esztendeig két véka búzával, két véka árpával, egy köből rossal, juhtej-túróval [uo.; i. h. 240].

juhtized juhdézma; dijmă din oi; Schafzeh(e)nt. 1721: az Juh tizedet tartozik meg adni . . . minden meddű Juhért négi négi pénzt [M.gyerőmonostor; KCsl 5].

juhtúró brânză de oaie; Schafquark. 1681: Tavalji Juh Turo Tömlövel . . . Nro 10 [Vh; VhU 561]. 1823—1830: Debrecenben Eszényi Mihály^a magához szállított Az öcsém mind Eszényinél lakott és ett, én csak egy vacsorán voltam nála . . . Eszényi a feleségével túrós dere lyét csináltatott tehéntúróval mert juhtúrót sohasem ettem [FogE 266—7. — ^aDebreceni földmivészcív].

juhtüdő plămîn de oaie; Schaflunge. 1812: Dumitru Dedeleg elő hivatvan azt adgya fel hogy ő látott egy Juh Bendőtt és Tüdött egy patakban [Petrilla H; JF 36 Prot. 12].

juhúszató juhfürösztő; loc de scăldat pentru oi; Schafbadestelle/platz. 1843: Jú-usztató csinálásához körülbelül 4 marha napsz(ám) 20 Tenyeres napsz(ám) [Csekelaka AF; KCsl 3].

juhvaj unt de oaie; Schafbutter. 1589: 57 Eytely vno way 37 Eytely Juy (!) vay [Kv; Szám. 4/VIII. 3]. 1592: Tawali Juh es wnéo vaiat attunk el f 13/15 [Kv; i. h. 5/XIV. 384]. 1621: Die 23 7bris Azzoniunk Eöfge be

Jeöutelekor adtunk Pulacher Istuan vr(am) kezehez Juh vayat ort: 17 és 1/2 [Kv; i. h. 15b/VII. 18]. 1647: Tehen Uaj Just No 20. Taüalyi Juh vay Just. No 4 [Drassó AF; BK 48. F. 16]. 1654: Az Juh Majorné juh vayat adot vr. nro 3 // 4 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51]. 1785: Juh vaj 1 deberkében font 28 [Katona K; Born. Jos. Katonaj ns lelt.].

juhváltó-péNZ pénzbeli juhdézma-váltság; bani pentru răscumpărarea dijmei din oi; Ablösegeld für Schafzehr(e)nt. 1768 k.: Juh váltó pénz az egész Jozságból Hf 6. Dr 38 [DobLev. II/390. 19b].

juhvas. 1565: Andreas Offenberger ... vnu(m) mangnu(m) (!) ferrum Juh was dictum fecisset [Kv; Szám. 1/XIII. 83].

juh vétel juhvásárlás; cumpărare de oaie; Schafankauf. 1589: A három falubely^a Espanok Alkolmatossagot Adwan ez Wegezse hogy Jghen haznos volna Az Jühok Maiorsaga, a' három faluba, Tecczet egienleó voxal hogy az zamweweo Vraim penzt Aggyanak Juh vetelre [Kv; TanJk I/1. 104. — ^aA város három jb-faluja: A. és F.füle, vmint Asszonyfva TA].

jukét-lajbl vászonmellény; vestá/jiletcá de pínzá; leinenes Leibchen. 1814: Heinrich Josef ... Drezdai születésű ... visel tsikos válsiz vagy jukét lajblit [DLt. 894 nyomt. kl].

július iulie; Juli. 1587: Juljusban az feredeo hazat hatk eo kegmeok: hogi meg heiaztassam [Kv; Szám. 3/XXX. 19 Seres István sp kezével]. 1590: Juliusba ueöttem az olainak fontiat d. 12 [Kv; i. h. 4/XIX. 8]. 1684: Julius 5 ... végezték el az alsó-máli szőlőknek levelezését [Torda; SzZs 266]. 1794: Juliusnak közepitől fogva az Udvarában bé járás nem vagyok [Udvarfva MT; Told. 42/13]. 1853: A zongoráért Julius holdnapra 3 Tallér 20 garas [KCsl 3 Fizetési jegyzék (Berlin)].

júliusi din luna iulie; Juli-, für Monat Juli. 1856: Az 1855be el fizetett Júliusi Angariát köz végzés szerint vissza kelletvén osztanom ide kelletet 21Rf 15 xr [Firtosváralja U; Borb. II Szederjesi Sigmond jegyző kezével].

jungfereskedik hajadonkodik; a trái ca fatá; als Jungfer leben. 1812: Aztis tudom továbbá, hogy most M. Vársárhelyi nyergesné akkor pedig itten Jungfereskedett Susitol, a' Groffnének vett a Groff valami Niderlandi Csipkéket [Héderfája KK; IB. Takáts Josef (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztjének vall.].

? **jungár** ? 1806: Hontárok és Iungarok. Ugyan Slikárok is Josef Czigler Selikár (!) Czigle Aromid Trif Petru ... Buda Iuon Stompár Perian Péter [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.].

jungáta 1710 k.: a bálmot, botsajtót, jungátát, édes tejet igen szerettem [BethÖnél. 130].

Noha hangalakjára és szövegkörnyezetére nézve román eredetű kölcsönszónak látszik, a román szótárakban nem leljük, és a DAC kötetét szerkesztő kolozsvári Nyelvtudományi Intézet munkaközösségének nyelvészei sem ismerik e szót.

júníus iunie; Juni. 1586: Juniusban adattatot vala velem Biro vram keo zegoó Jstvannak^a [Kv; Szám. 3/XXIV. 41. — ^aKöv. a fels.]. 1589: Az uiz Vetelhez kezdettem Juniusnak 16 napian. 16 Juny volt 13 penzes Miesem [Kv; i. h. 4/XI. 25—6]. 1677: A' Székelységnek első Terminussa kezdődött Vizkereszt után nyolczad nappal, es tartot harmincz napokig; második kezdődött Juniusnak első napján, és duralt harmincz napokig [AC 175]. 1767: Nehai édes Atyánk ... Juniusnak 9dik Napjan ... Lelkét Teremtőjének nagy buzgósággal megadá [ArJk 57]. 1819: 15ik Juny ki ment egy meszej pálinkája ... Junius 25ik ki ment egy véka Törökbuza [Kémer Sz; Incz.].

júníusi din luna iunie; Juni-. 1806: az említett Tordai emberek az Közelebről el enyészett Juniusi hónapnak az Közepén, azon Szalonnáért ... el-is jöttek volt Udvarhelyre [Szu; UszLt ComGub. 1753u.].

junktura kötés; legáturá; Bindung. 1781: ā malom házának falait felső gerendáit, oldal falait minden juncturáit velle edgyütt tettük és tsináltuk [Mihálcfa AF; Eszt-Mk].

jurál megesküszik; a jura; schwören. 1590: ha pedigh azt mo(n)dgia hogi ne(m) marat Jurallyon [UszT]. 1597: Jtaque iuralion mind az ketteo ... Az azzony penig iambor tiztessegbeli teobeli zomzediwal, hogi soha sem minemew ideobe affele paraznasagban egygyewt nem wetkeztek, hame(m) telliesseggel immúnisok es artatlanok attol az vetekteol, ha Juralnak absolútusok leznek [Kv; Tjk VI/1. 26]. 1599: Ha megh eskezik asolualtassék, Ha pedigh nem Jural, Si Juris, feyhez Zolok eo kegminek [Dés; Eszt-Mk]. 1670: az Incta penes testes jurállyon ... jurálva(n) absolvalodik [Kv; TanJk II/1. 729]. 1724: jurallyon eo kgime hogy az az bor meg nem fizetödet [Asz; Borb. I]. 1808: Léven a Praetendenseknek bizonyos 10. Forintokból allo adosság iránt a praetensus ellen formalt praetensioja, melyről azt kívánták hogy hanemha a Felesége jurál, külömben fizesse meg annak két részit [Asz; i. h. II].

Szk: ~ azon/ezen. 1598: az J. tertio se honestis personis azon Iuralnj kell, hogy eo zanzandekkal az A^a az puskabol nem leott, kin ha Jural absolualtatik így az A.keresetiteol, hahol penigh Nem Iural holt dian marad az J. a felperesnek [Kv; Tjk V/1. 234. — ^aÍgy, de A.-ra h.]. 1646: Az megh irt kezesekis eze(n) iuralanak hogi az prefixus napra megh szerevue(n) be hozzák^a megh adgiak [Thor. II/16. — ^aA pénzt]. 1771: tetszett a törvénnek, hogy jurálljon az actor 3-ad magával azon, hogy az incta szoknyájába megalált <pénzek>, az hozott sertések árából valók [M.hermány U; RSzF 268] * ~ *rajta*. 1782: Vádoltatván Damokos István, hogy a más ember vetésin járt az ekével. Jurálván rajta, hogy nem szánszándékkal esett, hanem tudatlanok lévén az ökrei, elcsapták magokat, s ugy futottak félre [Árkos Hsz; RSzF 152] * ~ *vki ellen*. 1641: Jurallyon Jancso Jacob Uram az Pavaí Falus biro ellen mit költöt az Török Salagvardiara [Páva Hsz; HSzjP]. 1690: kesz vala jurálni Vayna Ferencz Uram Pal Deak Uram ellen [Kovászna Hsz; i. h.] * ~ *vmi felől*. 1648: Vas Istvan Osdolaj Jurala az harmad fw berbecz feleol, hogi igaz marha gianant veotte [HSzj harmaďű al.] * ~ *vmi*

iránt. 1702: Csere István az Controversias Kanavacz iránt hogy hazanal nem latta jurallyon, hanem (!) Jural fizesse meg [Dés; Jk 325]. 1772: Mint-hogy Cancellista Uramék olyan dolog iránt fognak engemet juralni és fateálatni, a' melly mind Néhai Jó Kegyelmes Uram és Asszonyom ő Excljokat, mind Mlgs Báro Principalis Uram ő Nsgát és engemetis fognak ferialni, azért én Juramentumomat le nem tésem s nem is fatealok, mivel az Ur ő Nsga és magam ellenis fatealni nem szabad s nem is tartozom [Drág K; TSb 21] * ~ *vmennyire/vmire.* 1650: az Almasiak fizessek meg az karos ember el lopot marhainak az arrat, az menyre az karos ember jural [UszT 39b]. 1705: ha meg esküszik a suplicans vrasol, Dosa Mihályne fizesse meg a hat forintokat vagy a mire juralnak [Dés; Jk 350a] * ~ *vmiről.* 1599: nem tartozunk sem bizonitanj erreol sem Juralnj, Mert eo maga historice ezenkeppen felelthe meg hogy az dologh Indultatott [Dés; Eszt-Mk]. 1613: teczét az törvénynek iurallyon az I arrol, ha pedig nem iural az I iurallyon az A., hogy nem ő akarattyabol mivelte fel az vasat, melyről iurala is az I [Szentegyházasoláhfalu U; Törzs]. 1704: David János Csorda Pásztor ... azt kívannya hogy a Dadai ur(am) Biraja jurallyon arrol, hogy az elveszett marhák akkor be ne(m) jöttek a Dadai ur(am) udvarára [Dés; Jk 344a].

jurált megeskettett/esküdt; pus sã jure, care a depus jurãmintul; be/vereidigt. 1771: Mik . Legitime Citãlt és Juralt személyek egyenlő képpen Fátéálunk [Dombó KK; JHb XX/26. 3].

juráltat (meg)eskettett/esküdtet; a pune pe cineva sã jure; be/vereidigen/schwören lassen. 1652/1687 k.: Sz. Istvánon a Praedikátor és a Schola mester között lévén valami contencio a Parochialis szántó földek és széna rétek felől . . . juraltattunk szám szerint 6. embereket [Szentistván MT; MMatr. 181]. 1722: Pap Gáboris egj Asszony embert juráltat; juráltatván . . . azt mondotta volna hogy az másik Pap Társát Ganéjjal hajigállják ki az meg irt Onakiak^a [Kecsed SzD; TL. Pap Gábor tőrtőri pap (36) vall. — A szomszédos Onok lakosai. A szomszédos Tőtörön szolgálól].

juráltatik megeskettetik/esküdtetik; a fi pus sã jure; be/vereidigt werden. 1762: Ezek a Bizonyosságok legitimé Citãltattak, mü általunk Juraltattak és examinãltattak [Usz; IB]. 1765: Ezenn fellyeb nevezett fatensek . . . minyájan mind az tizen egygyen Compellãltotta(nak), és általunk Iurãltotta(nak), s meg examinãltotta(nak) [Záh TA; Mk V. VII/19. M.Bogáti Horvát István hités assz. kezével]. 1784/1805: Ezen vallok . . . minnyájan Legitime Citãltattak, Jurãltattak, Examinãltattak, és a fenn irt mod szerént fatealtattak [K; SLT XLVI. 7].

juramentális szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *levél* eskető-levél; porunca pentru luarea jurãmintului; Eidesschreiben. 1589/1592: hoza minekewnk az witezleo was Georgy Czegei Kiraly eo felsege Juramentalis leuelet, kiben eo neky zent Ferencz napian kedden az el mwltón Eothvened magawal Nemes zemelekkel meg kellett volna it Boncida(n) (!) eskenny [Bonchida K; WassLt].

A litterae juramentales — Bartal szerint — 'eskülvél' azaz az esketés fogantatását tanúsító levél. A közölt szöveg csak az esketés elrendeléséről tanúskodik, és így fennebb megadott jelentéssel kell számolnunk.

juramentum 1. eskü, esküvés; jurãmint; Eid, Schwur. 1602: Amy az Juramentumnak Tabulayat nezy arrol tettzet Tanachbely Vraimekkal egyetemben hogy meg Egy exemplart pechetellyenek, az Juramentumnak helyet Abban hagywan [Kv; TanJk 1/1. 400]. 1640: az Al peresek . . . az Vyab Itilett mellet azt proponalak, hogi az A praedecessoranak akkori Juramentuma . . . annihilãltatott volna [Mv; DLev. 5]. 1670: holmi fogjatkozások estenek az hitles dolgaban. Primo Hogy a' rendes hitlesnek tellyes formãját el ne(m) mondotta Azert kellessekké (!) ujjolag valo hittel eo kglmeket egyben kötni, avagy hogy ezen hazassag(na)k consummalására a' meg löt juramentu(m) elég h leszen [SzJk 107—8]. 1737: az A . . . arra eskütt meg hogi a Nms Város Hadnagyával egjjet ért, tölle dependeál, de . . . juramentumát violálta akkor, mikor mind Hadnagi mind Nms Tanács dispositiojának Contramandált, és a Communis Consensust transgredialta [Dés; Jk 246b]. 1766: a Hüttlők ellen semmi probaja nintsen, mellyel Juramentumokat s fide diguitassokat a Fatenseknek infringalhatnak [Torda; Tjkt V. 300]. 1818: Én az Districtualis Tabla Deliberatumat Soha ne(m) látom, nem is hallattam hogy nekem is Juramentumat itilt volna [Várfva TA; JHb 48 br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz]. — L. meg UF II, 641.

Szk: ~ *ot deponál.* 1647: melj cziakanjert Juramentumot kellett deponalnom [HSzj csákány al.]. 1699: Szalontai Lakatos Ferencz feleségestül in Sedria Nra juramentumat deponala, hogy a' p(rae)scribalt Szatthmari György ladajaban nem nyúlt egyebkor ha ne(m) mikor a' szolgálja mentejet ki vette [Dés; Jk 281b]. 1764: Mint hogy az I(nct)a Aszsz(on)y maga offerallya magát a Levelek ki adására, a végre Exmittaltatnak Viski Mihály és Szolga-Biro Czako Márton eökegyelmek, kik elötis Juramentumat deponalván tartozzék minden Leveleket hüt szerent elő adni, consequenter az A.eökegyelme(ne)k által adni [Torda; Tjkt V 233] * ~ *ot deponáltat.* 1641/1775: az Colosvari vagy Fejervari Captalanokban tartozzanak be vinni az Attyok es Annyok gyermekekett akar fiak es akár Léányok legyenek es ott(an) Juramentumott deponaltatni velek az Kaptalanok előtt, hogy mindenekben az attyok es annyok Contractussahoz tartjak magokott ökis [DobLev. II/460. 13] * ~ *ot imponál.* 1637: Most penigh miuel Juramentumat imponalt az Teörüeni Demök(ne)k, hogi salualia magat, nem Comparealhat, miuel Citatioba(n) nem volt Mosa Gergeliel [Mv; MvLt 291. 106a] * ~ *ot letesz.* 1760: Interim a' fiak p(ro)ducaáltak minden literalékok egy ládáb(an) és Juramentumokat le tettek hogy a' melek kezeken forgottak mind ott vadnak, egyetis belőlők el nem rejtettek félre nem tettek el nem egettek [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1802: rövid idő alatt . . . minek utánna egyik Itélő Mester Ur előtt Corpare Juramentumokat le tészik az után hozzá fogunk a Levelek regestrumához [Ne; DobLev. IV/853. 1b] * ~ *ot prestál.* 1610: Az Jüramentumat Catha Azzonj praestalu(n) foktuk (!) az Adosagokhoz [Kv; RDL I. 6]. 1629: tertio se expurgallya magat az Incta hogy eo nem boszorkanj es az boszorkanj búabajossaghoz semmit nem tud nem ert Juramentumat conjuratorival tartozik p(rae)stálni ad

octavam diem [Kv; TJK VII/3. 207] * ~ot pretendálhat. 1796: mint hogy maga parasztyának Törvényesen efféle Privilegium fel keréshez, jussa sinten, azért paraszt, maga Földes Urától, effélében Juramentumot sem praetendálhat [Mv; TLev. 5/16 Transm. 54. tábl.].

2. eskütétel; depunerea jurământului; Eid(es)leistung. | eskütételi jog, az eskütétel joga; dreptul de a depune jurământ; Recht zur Eid(es)leistung. 1798/1799: a' Juramentum meg-ítélésének semmi helye sem lett volna [Torockó; i. h. 5/16 Transm. 420].

jurasszor esküdt/hites táblabíró; consilier la curtea de apel care a depus jurământul; beedeter Tafelrichter. 1790/1797: poroncsoltatik Fő Biro Atyánkiának, hogy maga mellé vévén egy Processualis Tisztet vagy Juraszort mennyen el késedelem nélkül Torotzkora [TLev. 5/16 Transm. 409]. 1808/1809: (A vallatólevél) költ az 1806dik Esztendőben Juniusnak 30dik Napján. Szombatfalvi Gálfi Ferencz Ns Udvarhelyszéknek Jurasszora, és Kis Solymosi Simo Ferencz Ns Udvarhelyszék(ne)k Hűtös Assessora ngy Felső Boldog Aszszonyfalvi Kerekes Ferencz Nemes Személy Regiusságok alatt [UszLt ComGub. 1753u.]. 1832: Néhai Pataki Joseff Uram . . . Léány Testvérei oda hívták Néhai Jurassor Lőrintzi Miháj és Szile Elek Urakat, a Leveles Ládát ezek le petsétellék [Récekeresztúr SzD; RLt Bálint Merinka (56) özv. vall.].

juratéria esküdt tanítóság/tanítói testület; invājatori-mea/corpus invājatorilor care au depus jurământul; beedite Lehrerschaft. 1870 k./1914: a juratériának — esküdt köztanítók testülete — egyik idősebb, erélyesebb tagja, a collegiumban a rend őre, kisebb kihágások rögtönös bontetője [MvÉrt. 8].

jurátus I. mn esküdt; care a depus jurământul; beedite. 1784: Ezek a bizonyságok mingy(á)jan laknak Nemes Udvarhely székben Bétában . . . Legitima Citatusak, Juratusak és Examenatusak lévén igaz hitük után tett Feleleteket Etassakat és Condiçiojakat fel irtuk [IB].

II. fn I. esküdt; jurat; Geschworene(r). 1780: Tit. Kováts Péter uram el tartotta 10. Márvás fizetésit de ő azt a Juratusok eleibe támaszsa judiciumra [Kőrispatak U; Pf].

2. jurista, joghallgató, jogász; student în drept; Jurist, Rechtsstudent. 1823—1830: rector professor Csernátóni azt mondotta, hogy ha most engedünk a jurátusoknak: actum est de nobis. Azért a neutralistáknak parancsoltak, s az Albert portékait az udvarra kirakták, én Szabó Andrásal az házba beköltöztem [FogE 107]. 1870 k./1914: a Szózatot legelőször 1846-ban Molnár János, kitűnő fuvolista jurátus tanította be 4 szólamra a poetikanak [MvÉrt. 16]. — L. még i. h. 95, 127, 137, 139.

jurátusság osztálytanítói foglalatosság; funcție de invājator; Tätigkeit als Klassenlehrer. 1870 k./1914: (A) Bika: (Biga) olyan végzett theologus, ki a végzést követő szeptemberre nem kapott valamelyik collegiumnál jurátusságot (osztálytanítót) s így vagy ott, hol a theológiát végezte, vagy ott, a honnan theológiára jött: kitarás alá jutott. Cipót . . . fött ételt, privátitanítványt,

legációt s így az évet kihúzta; míg vagy osztálytanítóságot, vagy papságot kapott [MvÉrt. 5].

juridikum jogtudomány; drept(ul), știința juridică; Rechtswissenschaft, Juristerei. 1823—1830: Minden doktoroknak, licentiatuosoknak, magisztereknek és baccalareusoknak, ha nem professorok is, szabad legyen tanítani, sőt a professoroknak rendes professziójokon kívül szabad privatim tanítani, amit akar, hanem teológusnak juridicumot, medicumot, s megfordítva tanítani nem szabad [FogE 234. — A göttingai egyetemnek VI. Károly császártól biztosított beneficiumok 21. pontja].

jurista 1. jogász; jurist; Jurist. 1647: az juristak keozonseges regulaja az hogi Inctus debet ductu(m) Actoris sequi [Kv; TJK VIII/4. 218]. 1699: A' Jurista közönseges regulaja szerint: Contra tacentes et absentes omnia Jura clamant [Dés; Jk 297b]. 1718: klmnd nalamnal job juristakotis consualjon, azoknakis had lassuk az opiniojokot [Ks 96 Apor Péter lev.]. 1770: (Inczédi Sámuel) idejében hatalmas jurista, minthogy jó deáksga is volt, sokszor candidálatott ítélőmesterségre, de nem consequálta [RettE 229]. 1817: méltotassék Tiszt Kováts Urammal a ki a Secretumot magaban tudja tartani, azon Leveleket copiaztatni s nekem a végre el küldeni hogy azokat tudos Juristákkal közölven titkon vélekedéseket vehessem [Kv; Pk 3]. — L. még RettE 186; TML III, 488.

2. jurátus, jogász, joghallgató; student în drept; Rechtsstudent. 1784: Pozsonyban a patvaristak, juristák s több effélék ex composito ki magyar, ki német köntösben mind kimentek többen ötvennél a piacra és ott szörnyű nagy lármával a magyar köntösben levők azokat, akiknek legkisebb német ruhájuk volt is megtámadván, mind leszaggatták, hasogatták róluk [RettE 426]. 1823—1830: a professorok a fakultások szerint való süvegben, vagyik inkább sapkában és palástban megjelennek az universitás templomában, a teológusok fekete palástban, a juristák gránátszínben, a medicusok világosabb színűben, a filozófusok veresben^a [FogE 239. — ^aA göttingai egyetem tanáira és hallgatóira von.].

juriszdikció 1. joghatóság; jurisdictie; Jurisdiktion, Gerichtsbarkeit. 1625: Sepsí és Kézdi székekben való várasinkot: Sepsí Szent Györgyöt, Illye falva városát, Kézdi Váshelyt és Bereket ezutan magunk arra rendelt bizonyos emberünk által akarván dirigáltatni, hűségtek^a jurisdictioja alól őket eximáltuk [Barabás, SzO 361. — ^aSepsí- és Kézdiszék rendei]. 1677: (A székeleyeknek) ő Naga Kapitányokat, Király-Birákat, Generalisokat, magok nemzetéből álokat, és köztök lakokat adgyon elejekben; meg-maradván mindazonáltal mindenekből az ő Naga jurisdictioja és méltosága | A' Fiscalis Jobbágyok a' mint cirkálás gonosz tévőknek büntetések, ugy egyéb törvény szerint valo Executiok dolgabol a' Vármegeyék Tiszteinek Jurisdictioja alól ki nem vétetnek [AC 26, 46—7]. 1745: Hadnagy V(ramna)k ab off(icio) intimitaltatik, hogy valakik . . . ő Kglme Jurisdictioja alatt lévő személyek hozzaja folyamodnak . . . in jus attrahallya méltó büntetés(ne)k elvételére [Torda; TJKt II. 88]. 1778: Kolos különös Iurisdictio alatt van, ott Szolga Biroval procedaltatni nem lehet [Kv; SLt XL

Ágoston Márton Suki Jánosoz]. — L. még FogE 232—3, 278, 306.

2. hatalom; putere, autoritate; Macht, Gewalt. 1743: (A rücsiek) annyire el merültenek a' Törvénytelenességben, hogy magoknak ventialván a' Jurisdictiont ... nem szegjenlették a' Possessorokat a' Falu közönséges határának ussától arcealni, excludalni, és totis Viribus impiedalni [Ks 14. XXXII. 4]. 1794: Felséges örökös Fejedelmünk kívánja az Erdellyi Nemes Regimenteket a' mennyire lehet egysebbe fen tartani, de a fogyatkozásokat nem a' Verbulások által ki potolni, hanem az önkent magokat Katonaságra szánt ... Ifjak(na)k, mind a' külső mind a' belső Jurisdictiont folytato Embebrek(ne)k ösztönzések és hathatos jóvállások által [M. bikal K; RAk 7].

3. törvénykezési hatalom; dreptul de a judeca; Gerichtsgewalt. 1693: Micsoda jussal küldött Hadnagy Uram és a' N.Tanács szolga-birakat Bls Praedikatorunk, s Professorunk házaira, nem lévén eö Kglmeknek semmi jurisdictionja a' mi Ecclesiasticusinknak sem házán, sem személynén [Kv; SRE 9]. 1740: (A) Dési Pater Praesidens Dónát N.N. ö Atyasága, és a Tisztelőd Catholicusok Megyéje, Hadnagy atyánkiától azt kívánnák, hogj minden Malefactorok(na)k, kik Catholicusok poenáztatásokat adja által a Tktes Nms Dési Tanács, és a' Catholicusokat ne poenázza a' Secularis Magistratus, hanem engedje a' Megje Jurisdictionja alá [Dés; Jk 528b]. 1796: a' Torotzkai Esküttek ... azért a' néhány Pernek kifolytatásáért in sensu legali még magoknak Törvényes Jurisdictiont nem ventialhatnak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 87 tábl.].

4. földesúri hatalom; puterea/autoritatea stăpînului de pământ; Gutsbesitzermacht. 1740: Oltyán Serbán ... Dobolyi István uramat és Feleségét igaz és örökös Földes úrán(a)k s Aszszonyán(a)k esmeri és tartya, nem külömb(en) ... Fiaival esmerteti s tartattya ... eö keglemek hírek s akarattjak és jurisdictionjak alól ... nem afulgial [Ne; DobLev. I/179]. 1742: (A jobbágyok) hogya ... haza nem szállának, vagy haza szálván is el szöknének és ... Borberek Daniel Uram posteritasinak Jurisdictionja alól el bodorog(na)nak, tehát a kezesek ... akarhonnan is es akarmi ido jartaban tartozanak reducalni és sistalni [Elekes AF; i. h. 198]. 1757: (A föld) mindenkoron ... eö Ngok és Melgs N. Praecessorai jurisdictionjak alatt volt [Galgó Sz; JHbK LIV/6. 13]. 1772: Mások Jurisdictionja alá Transmigrált Jobb(ágy) Czigányok [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Conscr. 79]. 1784: Hatzegán Angyel ... Tordosra a Vass Jurisdiction alá származván ott többire szabadosi futkosással tette a maga Szolgálatját [Fejér m.; BK 465].

Szk: dominális ~ földesúri hatalom. 1758: A Város Biráinak küldtetet ily parontsalot. Thoroczkai Birákok (!) Esett értésünkre hogj némely vakmerő Embebreink, az fel hagyott ezüst Bányákat fel fogták, holott a Dominalis Jurisdiction kívül is azon Bányához senkinek semmi Jussa nintsen rajtunk kívül [Torockó; TLev. 8/6]. 1832: a' K Gubernium ... Határozásiban a' Tekei M(a)g(istra)tus hatalmát el rontotta 's D(omina)lis Jurisdiction és V(ár)j(m)(e)gyei Directio alá rendelte [Borb. II. —^aTeke K].

5. törvényhatóság; municipalitate; Munitipalbehörde, Munitipium. 1810: Thoradi Musikus Czigány Suki

Vojcsa Latzi az itten Quartélyban lévő Baro Knézovits N Dragonos Regementyéhez tartozott Káplárt agyon ütven, azonnal el-szökött, kinek-is fel-kerestetése, és ide Thordára léjendö küldése minden Jurisdictionnak ajáltatik [Torda; DLt 151]. 1823—1830: A falusi tisztek a várostól hat mérföldnyire, ha vagy egy delikvenst megölnek, tartoznak azt a medica facultasnak előre hírré tenni és ha az kívánja, az holttestet fizetés nélkül elküldeni, mégpedig jurisdictionról jurisdictionra, mint az életben lévő delikvenseket is vinni szokták [FogE 233].

6. magisztratuális ~ hatósági jogkör; competența autorităților; behördliche Zuständigkeite. 1796: Mitsoda Magistratuális Jurisdictionjok légyen a' Torotzkaiaknak, annak meg vilagosítására bé adgya az All Peres. N. Felséges Josef Tsászárnak 1784ben Martius 27dik Napiján költ udvari végezesit [Mv; TLev. 5/16 Transm. 86 tábl.].

7. jogállapot; condiție juridică; Rechtszustand. Szk: civilis ~ polgári jogállapot. 1832: Teke Közönsége Instantiájában Kéretik privilegiumaiknak meg tartatása, Magistratusok egész erejébe állithatása, a' Város Civilis és nem Colonialis Jurisdictionjának meg erősítése [Borb. II.] * kolonikális ~ jobbágyi jogállapot; starea iobăgească; leibeigener Rechtszustand. 1832: Kéretik a' Város civilis és nem Colonialis Jurisdictionjának meg erősítése [i. h.].

8. vmi feletti jog; drept asupra unui lucru; Recht auf etw. 1760: ez ös háznak Jurisdictionja cedál á kisebb fu(na)k [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1793: A' Somosdi^a Visita(t)oba a' fellyebb irt Személyek, magok és falus felekezetek nevekben és képekben, oly conditiok alatt kötelezek magokat, hogj a' Csokai^b Filialis Ekklának azon földhöz semmi része és jurisdictionja ne légyen [MMatr. 91. —^{a-b}MT].

jurisprudencia jogtudomány; jurisprudentja, stiinja dreptului; Rechtswissenschaft, Jurisprudenz. 1710: (A jezsuiták a) politiában felette hasznos mesterségeket, mint a jurisprudentiát, medicinát, architecturát tanítani nem akarnak [CsH 387].

juss 1. jog; drept; Recht. 1560: az mely Jozagot eo Zolgalattiaual leolt ... ky wolt volna Ennekeleotte Az meg holt wyzaknaj ferencze, kit Romaj Kiral Magwa zakattül, harinaj farkas wrannak adot volna, Minden Jýssaual atta ... Attiafianak, Petky Katalin Azzonnak, Jllien ok alat, hog otalmazza magát Benne, Ezen Jýssal, minth farkas Wramnal wolt [Ebesfva; Ks 101]. 1618: Nemzetes Buda SusAnna Azzoni ... Dees varosanok ada eoreok arron irreuocabil(ite)r Egy hazat vduarostol kertesteol es de Jure minde(n) hozza tartozando Eoreoke-sguel szanto feoldeiucl kaszalo Reteiuel Szeoleiuel, mi(n)d az Desi hatarban, s mi(n)d penigh egieb faluk hariban leveo portioiual, iussauál, leueleiuel ... f 275. Magiari forinton [Mv; DLt 340]. 1624: Az chjeke faluialkott perly vala, Beldj Kelemen Vram: Eléöttéók: s azkor Beldi Vramott megh Nyerek az chjeke faluyak: flos: 3: valtanak Sententia Leuelett, Beldj Vram ellen: az Vtton Nyerek megh Chjeke faluaban^a Semmj Jussa nem leon Beldi Vramnak [BLt 3 Fodor Gergelj chjekefalui pix vall. —^aCs]. 1664: minden azok béli jussat es ighasagat ada Ozdi Judith Aszoninak [Zsögöd Cs; Berz. 1]. 1775: azon Ház ... nagyobb Summab(an) és több

Jussal ne adodgyék ell, mint a mennyiben ... Ngod Praedecessoraitol acquiraltatott [Kv; JHb VII/6.]. 1791: Ez előtt mint egy husz esztendőkkel a M Sákodi erdő olj tilalmas volte mint most, vagi pedig akinek tettzet belé mehetett, s azon okból járt oda Tordai Miháljs de a fen-nebi jóság ki váltása után ebéli jussától egészen el esett a Leány ág [Uisz; Borb. II]. 1814: minthogy a Certificans Urak a Törvénnel nem meg edgyezőleg ágáltak, 's ágálnak a Nemes Uradalom jussa ellen a Felsőes Királyi Guberniumhoz recurraltam [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. — L. még FogE 211.

Szk: ~át *fenntartja* jogát érvényesnek tekinti. 1764: a mostan közelebb örökösön fel osztatott . helyekben jutatt nyilainak Dominiához jussát fen tartya az meg nevezett földeknek Dominiumat, és az mostani Poss(ess)ornak Bedő Jóseff Vramnak azokhoz való Jussát annihillallya [Torda; TJkT V. 192] * ~át *keresheti* joga érvényesítését igényelheti. 1713: ha valamely Atyafi magát Injuriata félnek tanálná Semmiképpen annak Törvényes uttya ne pracludálthassék, hanem maga jussát in foro Competenti keresesse [Várfva TA; JHb XXXV. 19] * ~át *kiveszi belőle/vmiből* vmihez való jogáról lemond. 1632/1634: Czakany Georgy azon nap mindenekből minden jussat, keozit ki veuc [Koronka MT; EMKt VI. E. 2. 248a]. 1677: látvan azan házak(na)k Marhatartásra alkalmatlan voltát . Ada eő kglme Salanki Jan(os) Ur(am)n(a)k . in paratis 27 ki veven az megvett házból minden eő kglmekett illethető Jövendőbeli Jussakatt [Ne; DobLev. 1/25]. 1705: Ezen örökséget ... meg vásárolván . Boros István ur(am) mint Töbéli szomszéd, az meg irt Aszszonyis minden jussát kivéven belőlle szabad Dominiumb(an) hagjá Boros István urat [Déva; Ks 92. I. 21] * ~át *megismeri vkinek* elismeri vkinek vmihez való jogát. 1828: az intető Urnak tellyes jussát meg ismervén Perre patvarra alkalmatosságot nem adok, hanem ... a miket ki fizet azonnal ki adom [Nagyesküllő K; RLt O. 2] * ~át *pretendálhatja* jogát igényelheti/követelheti. 1606: Valakinek minemy teourint tettek fel nem — bomol, hane(m) ha valami iussat p(rac)tendallhattja az malomhoz referallia [UiszT 20/267] * ~át *transferálja vkire* jogát átengedi/ruházza vkire. 1689: Nemzetes Jarmi Ersebeth Aszszony abbeli jussat transferala Szeplaki Horvat Miklos Uramra . minden ingo, bingo és ingatlan joivaival edgyutt [Buzásbesenyő KK; SLt AU. 55]. 1701/1720: RácZ Jánosra hogj üdösb Gjörgj ur(am) Jussát Transferálta volna vagi edgszer vagi maszszor en nem Tudom, sem halottam [WassLt Nic. Santa de Pulyon^a (45) ns vall. — ^aSzD] * ~ával *élhet* jogát igényelheti. 1761: az I ... nemis vendicalhattya magának azon just ... a' ki magának azon just vendicallya, nem élven eddig igasságával, nem élhet jussávalis [Torda; TJkT V. 64] * ~t *enged* jogot ad. 1802: Az Határ fel osztására téjendő költség megtérítették ... Ami azon Jóságból el idegenedett, annak visszá váltására Just engedni, s az arenda ki téleskor azon zálog summais viszá térittették [Kv; JHb XX/12] * ~t (*fenn*)*hagy/tart* (*magának*) fenntartja magának a jogot. 1710: Mind ezek felett peng Csonot Bálint Ur(am) hagyá fenn azt az just. Hogj mind ezek(ben) az determinált bonumokb(an) .. valami resz azokból eo kglmet concernálhatná szabados dispositioja lehessen azokból disponálni eő kglménék [Küküllő-

vár KK; DobLev. 1/67]. 1786: ennekutánna-is ezen Just fenn hagyom és tartom, hogy ne legyen késő, idő jártával egyeb és mostan elő nem fordult 's adott Documentumokkal azon excisio ellen meg mutatnom nékem és Condivisionalisnak meg mutatni 's edocealni, hogy azon bizonyos öl számokra szorítottatott helynél nagyobb extensioju légyen azon Curia [Magyak AF; DobLev. III/607. 11]. 1814: ezen vellem tett Barattságának vizsontaglásául azon Keresetemrölis, melyet egy Két Esztendő Kanta Csitkonnak a Mlgos Grof Ur Szgyorsán (!) Györgye nevezetű Erdősze által p(rac)tendált el-károsítása felett indítottam vala, egészen, és örökösön le mondok, és az irt Erdősön legkisebb Keresetreis e Tárgyban magamnak Just nem hagyok [Somkerék SzD; Ks 92] * ~t *tart vmihez* jogot formál vmihez. 1798/1799: (A torockóiak) a' magok Privilegialis Szabadságokhoz Just tartottanak, sőt ... Annó 1782, ezen Privilegialis Ususokról, még pedig a' Mlgos Thorotzkai Familia Gravamennyekre Investigatio-is tétetett [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 423] * ~t *tarthat* (*vmilyen cselekvésre*) jogot igényel (vmilyen cselekvésre). 1761: A' Börkeszittő Timárinkis olyan tsekély tehetségű Emberek, hogj nemhogj a' szegényebb Mészárosokat a' kész penzen való vásárlással segíthetnék, sőt ha vásárolnakis töllök hitelbe, hogy hamarébb bé fizethessenek és a' többszöri Contozásra just tarthassanak vásárokra vizsik kész Munkájokat el adni [uo.; i. h. 13/3] * ~t *vendikál* magának jogot követel/tulajdonit magának. 1761: az I ... nemis vendicalhattya magának azon just ... a' ki magának azon just vendicallya, nem élven eddig igasságával, nem élhet jussávalis [Torda; TJkT V. 64]. 1775: ő is mint egy Falusi ember magának just vendicál [Kisoklos H; BK sub nro 303 Dantsu Bruzan (60) jb vall.] * földesúri ~ földesúri minőségében megillető jog. 1795: itéltetett, hogy ezen erdő, vgy a mint eddig volt osztatlanul a Falu értelmére meg hagyattassék, fenn lévén azon a' Földös Urak(na)k, s Aszszonyoknak Földös Uri jussok mindenkor [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 7b]. 1812: Földös Uri jussához tartozik [Dés; DLt 323] * igaz ~ vkit megillető törvényes jog. 1710 k.: nékünk az Zabolaj^a Cálvinista templomnál Levő harangokhoz az my Attyaintól ránk szállot igaz Iussunk hogy valamikor közöttünk az Papisták között halott esik ugy harangozzanak mint az Calvinistaknak . . Sz: Anna Uram Zabolára származván, mi töllünk el fogta az harangoztatást [ApLt 3. — ^aHsz] * *korcsmabeli/korcsmárlási* ~ italmérési/korcsmatartási jog. 1768: eő Ngok(na)k két Antiqua Sessiojok után circiter nyolcz, vagy kilencz Napokig duráló kortosmabéli jus obtingál [O.kocsárd KK; Ks 74. 55]. 1819: az egész minden korcsmabéli Just Néhai Mélgos I Apafi Mihály Fejedelem az Mélgos Exponens Urnak jure Donationi conferalta, mellynek virtusával az Exponens Ur az egész Korcsmabéli Just mind eddig pacifice birta [T; Born. G. XI. 1 instr.]. 1847: Jelenleg is helységünk a korcsmárlási jussér száz pengő forintokat fizet [VKp 284] * *magános* ~ vki személyét megillető jog, személyi jog. 1807: meg intettettem Ágh Josef ő kegyelmét, hogy az erőszakaskodástól ... szűnnyék meg ...; de ezt egy látom foganat nélkül, mivel magánas Jussainak képzelődésénél fogva Elöl jároinak a' köz bátorságra intézett rendeléseit meg vétessel fogadgya [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII] * *nemesi* ~ nemes megillető jog. 1666/1681: Faczadrul

Török földéről ki bujdosot Hunyadi Városomban . bizonyos ideig Taxa adozasba(n) lakot Sebesan alias Racz Janosnak Házát . az Görög Uczaban . mindennemű adozas, dézma, kilenczed, szedő vivő külö- avagy paraszti szolgálat alol eximalom . ugy hogy mind maga . es mind ket agon lévő maradékjok, igaz Nemessi Jussal es szabadsággal birhassak . serio pa- rancsolom, így ertven azon . praespecificalt hazanak- is Uri jo akaratomból megh Nemessitését [Vh; VhU 258] * (nemesi) ~át általadja vkinek (nemesi) jogát vkire átruházza. 1827: talám tsak nem egyeztethető do- log lenne, hogy azon tsekély hasznotskáért Házomnak Nemessi jussát és Jussomatis valakinek által adjam [H; Ks 111 Vegyes ir.] * *preferens ~ a megvételtre* a megvé- telre elsőbbségi/elővételi jog. 1815: Ha a' Jozsághoz rés- zes atyafiak között tanálatnának olyanok a' kik vagy a' helytől valo távol létel miatt, vagy más akár mi okból a' magok részeket nem akarnák kezekhez venni . az olyan atyafiak résziben legyen nekem mindenek felett praefrens jussom a' meg vételtre [DobLev. V/979. 2a] * *privátum ~* magánjog. 1796: az illyen Privilegium a' Ci- talt Törvény szerént Perpetuum. Tehát perpetuis semper temporibus szabad az ollyan Privilegialis Levelet azon Közönség számára, a' kinek adatattott viszsza kérni, onnan az hol tanálatik, a' nélkül, hogy ezen Kérés, vagy Repetitio által, akárkinekis privatum Jussa meg sértetődhessek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 64 tábl.] * *privilegiálé ~* kiváltságlevél által nyert jog, kiváltságból fakadó/kiváltsági jog. 1796: a' Fell Peres Ur . disputál- ja, hogy a praetendenseknek, mind a Vásár Vámhoz, mind a' Jozságok szabados el adásához, mind az erdők- höz, mind a Bányákhoz Privilegiale Jussok vagyon [Mv; i. h. 60 ua.] * *privilegiálé/privilegiált ~*ába visszatéttetik a maga kiváltságába visszahelyeztetik, a maga kivált- ságból fakadó/nyert jogába visszahelyeztetik. 1796: a' Torotzkaiak magok praetendalt Privilegiale Jussokban viszsza tétetessenek | a' praetendensek magok privile- gialt Jussokba . viszsza tétessenek [Mv; i. h. 61, 81 ua.] * *privilegiálé ~* t *exerceál* kiváltságos jog gyakorlá- sával él. 1796: a' Level Törvénytelen, erőnelkül valo; illyen Privilegium mellett . . . akár kinekis Privilegiale Jusst *exerceálni* lehetetlen [Mv; i. h. 84 ua.] * *privilegia- lis ~* t *kér* kiváltságos jog gyakorlását kívánja. 1796: te- gyük fel hogy a' Torotzkai Lakosok, most ezen Proces- sus mellett, semmi Just nem feszegetnek, hanem tsak Pri- vilegialis Just kérnek [Mv; i. h. 91 ua.] * *semmi ~* t *fenn nem hagy* vmihez semmi jogot magának fenn nem tart. 1674: azon Tohati tellyes egész portiot . . . adák vallák, es hagiak Banffi Sigmond Vr(amna)k, ő kglme két agon lévő maradékinak es Legatariussinak, jure perpe- tuo et irrevocabili, semmi just es Tulajdonsagot, se ma- gok(na)k se semminemű Successorinak abb(an) fen ne(m) hagyván [Havadtó MT; BLI 11 Isák György ke- zével]. 1792: Vagion . egy fertálj szőlő melj is ollj ki- tsinj lévően hogj három részre nem birhatnák, tehát Joseff és Sára a magok részeket Cedálak Annanak fiurol fiura Posteritátsrol Posteritásra örökösön meg hihatatlanul tovább magoknak Sem Posteritassoknak Semmi just fenn nem hagyván, Sub Evictione pro Flr. hung. 8 [Aranyos- rákos TA; Borb. II]. 1828: Ezen ki szomszédalt Fel Hold szántó Földnek az Eszak Felől valo vegiből . . . által ad . . . Huszan ött ölott Cserében örökösön Semmi Just Se magának Sem maradékinak Fen nem Hagyván

[i. h. Aranyas Rákasi Csipkés István ns nyil] * *semmi ~* t *nem apprehendál* magának vmihez semmi jogot nem szerez. 1734: az Haz fundusban Néhai Fekete Mihály Ur magának semmi interestentiat es just nem apprehendalt [Branyicska H; JHb XXXV/51. 30] * *személyes ~* vmely személyt illető jog. 1832: Tisztelettel kérem is a' Tekintetes Tanátsot, Birtokom lételét, Hazafiuságo- mat 's ebből Törvényesen eredő Személyes Jussomat tekintetbe véve, méltotzasson nekem a' Város Porondjá- ból, mint Törvényesen oszlani kellett Köz helyből a több részesedett Birtokos Hazafiakkal bár egyenlő mér- tékbe . . . részt adni [Dés; DLt 693] * *teljes ~* a van vmire teljes (cselekvési) joga van vmire. 1804: Hogy ha valamelyik osztózo Testvér más Atyafitól vagy régi elei- től el Idegenített Jokot váltott és szerzett magának olly- kot tudniilik mellyek más oldalos Atyafiak által ide- genítették el ezen Jok az acquirens mostani birtokosnál hagyatnak a több osztózo Testvérek sem ezek(ne)k szer- zések(en) fáradozásokb(an) bé nem folyván, sem pe- reltetésekben a mikor kellett volna ingerálni nem inge- rálván, és ezek(ne)k tellyes Jussok lévően hasonló el ide- genített Joknak ki szerzésekre perlésekre [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 4a] * *territoriale ~* földbirtoki jog. 1810: Az Mgs Exponensek Territoriale Jussaik meg vagy(na)k, de nem jöven haszon belöllek nem gyakorol- yák [Varsolc Sz; Ks 76 Conscri. 333] * *vmilyen ~* ban ré- szeltet valamilyen jogban részesít. 1698: Felséged mélt- otzassék azan oláh Papokat és Görög Vállalon lévő szerzeteseket azon Privilegiumb(an) és Jussokban ré- szeltetni, a mellyel nem csak a Catholicus, hanem az Arianus, Lutheranus és Calvinista Papok élnek [UszLt IX. 76. 64 gub.] * *vmilyen ~* on/sal bír vmilyen jogon birtokol. 1713: adgja okát Eó nga miczoda Jussan birja sztanysa^a nevu falut [Ribice H; JHb XXXVII. 5. — ^aH]. 1797: Hallottam az öregektől hogy Bukur Korna adta legyen Zesztrába az említett földeket edgy Leányának Lábas Marhák helyet, és hogy azon jussal birta légyen Avel Popais [F.árpás F; TL] * *vmilyen ~* sal megörökös- sít vmilyen jogon örökös tulajdonává tesz. 1849: Ezen Contractusban irt Jovakott s' ugy a Kádár János Urtol cserélt Jokotis Bözödi Vass János uramnak és nőjének Osváth Máriának . . . 300. három száz válto magyar fo- rintokért, azon jussal a meljel mü meg örökkösítettük volt által adok [Bözöd U; Borb. II] * *vmilyen ~* sal száll vkire vmi vmilyen joggal öröklődik/átruházódik vmi. 1684: azokat az ház helyeket pertinentiaival edgjütt né- hai Lipcsei Györgj Ur(am) az mig Urunktol meg ne(m) kerte s nem iktatta magát mint paraszt fundusokat ugj birta, az után penig az mig elt mind nemessi szabadság- gal birta bekessegeessen, az eo kglme maradékirais azon jussal szállottak [M.igen AF; Incz. V. 53b] * *vmilyen ~* t *feszeget* vmilyen jogot firtat/vmilyen jog megszerzé- se érdekében érvel. 1796: Minthogy pedig Parasztnak Földes Ura ellen, és Földes Ura Jozságában, akár mi szín és praetextus alattis Just feszegetni, és kérni nem szabad, és nem illik, azért meg kívánnya az All-Peres, hogy az irt Paraszti Communitas^a az efféle képzelt Jussának, és szabadságának feszegetésétől penitus praeccludaltassék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 43—4. — ^aTorockó] | a' Torotzkai Lakosok . . . semmi Just nem feszegetnek [Mv; i. h. 91 tábl. — ^aA teljesebb szöv. *privi- legialis ~* t *kér* al.] * *vmilyen ~* t *kér* → *vmilyen ~* t *fe- szeget* * *vmilyen ~* t *magának tart* vmilyen jogot ma-

gáénak tekint, vmihez maga formál jogot, vmilyen jogot magának tart fenn. 1782/1799: Kriza István s más Társai a' Város akarattya ellen mentenek volt arra, hogy a Mészárszéket el árendálják, mert a' Város ezt a' jussát magának tartotta, s tartja még mais [TLev. 379] * *vminek ~át fenntartja* vmilyen cselekvéshez való jogát fenntartja magának. 1808: tartozik minden a' praetendált zálogság ideje alatt tett Jovittásokat megfordítani az ellenkező nem reménylett esetben pedig az azok iránti bővebb bizonyítások meg-tétethetése jussát, egészen fen tartom, s a' ne talán történhet meg-károsításainkra nézve ezen Executiot reportalom [Rücs MT; IB. Székely Mihály kezével]. 1821: a fen meg irt helyeket sem örökös sem Zallagos jussan nem-bírlak, kit ki orottak kit pedig el foglaltak [Bordos U; Told. 40a] * *zálogos ~on pretendál* vmit zálogosítás jogán keres/követel/igényel vmit. 1748: az A. eo Kglme zálogos jussom p(rae)tendallja az litigiosum bonumot, én pedig örökös Jussom birom, mellyről hitelesen recipialt documentumot exhibealom [Torda; TJKT III. 208].

Sz. 1818: a' ki nékie hat napet kaszál, a' vagy egy napp szánt, annak ada adja a' Menyországbeli jussát [M. frata K; KLev.].

2. örökösödési/öröklési jog/jogosultság/jogigény; drept de succesiune/mostenire; Erbrecht. 1577: Ezekben kediglen <a>z kytt meg mondotam Jussom vagyon mellyekett meg byzonytok [Mv; Bállt 79]. 1590: Giermekimnek pedig ha my Jussok volna vagj lehetne az megh newezett Cybrefalwj^a Eörekségben, azt most nem perlem, mivel hogy giermekim pupillusok, neuéletlenek [UzT. — "Ciberfva, később Szu-be olvadit település]. 1818: meg esmerjük az Ötsémnek a Borzasi sessiohoz való jussát s nem is tartoztatnyuk el [Egrestő KK; Kp II. 91 Szeredai Borbála lev.]. — L. még EOE XIV, 193; FogE 70; RSzF 236.

Szk: ~át *amitálhatja* örökösödési/öröklési jogát elveszitheti. 1781: Csiktaplocai Antal György, Mihály és János néhaik egy testvérek lévén, ezen három testvérek között kisebb volt Antal János, kinek fia mostani Antal Márton, tehát: az belső fundus, ő örökös lakóhelye kibebb fiat törvényesen szokta illetni; úgyannyira, hogy ennek előtte circiter 8,9 esztendőkel is praetendálta maga jussát de szegénysége mián nem promoválhatta. De az ember tehetetlensége mián jussát nem amitálhattya [Taploca Cs; RSzF 231] * ~át *bejelenti* vmely örökségre való jogigényét kinyilvánítja. 1840: ezennel az egész osztály munkát ellen, az osztály jobbítás ki egyenlősítésére jussomat Tutelatom részre bé jelentem, fenn tartom a' törvényesen fenn tartandokot [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 68] * ~át *evinkálhatja* örökösödési/öröklési jogát igazolhatja/érvényesítheti. 1800: Ha kik ezen Ujj-Budai^a El erdőhöz magok reale Jussokat nem evincálhatták, s mégis az igaz véreket költettnék, és fárasztanak, az olyanak, convinctassanak, mely Debita exequutioban vétetödni rendeltessék [K; JHb LXVII/4. 16. — "Egybeolvadit Burjánosóbudával (K)"] * ~át *formálhatja* vmihez vmely örökséghez jogigényét bejelentheti, öröklési jogát támaszthatja vmihez. 1816: Valamelyeket Finta Anna... férjével Tovissi Gergellyel szeretének, ezekhez Senki jussát ne formálhassa, hanem mindazok Tövissi Gergellyé legyenek azokban Senki ő kegyelmét meg ne háboríthassa [Asz; Borb. I] * ~(a)t *pretendál*(ja) örökösödési/öröklési jogát igényeli, követeli. 1599: Chyanady Ferencz Danchyak Ersebet vallja: En semmy my hozzank valo verseget Tasnady Casparnak nem thwdom azt sem thwdom mi chyoda iussat Praetendálja benne [Kv; TJK VI/1. 361]. 1677: Ha penig valamely josságnak állapottjában a' Dotalisták valami oly just praetendálnának, 's nem penig csak Dotalitio jure bírnák, az olyanokban jól meg-értvén és vizsgálván a' dolgot... finaliter decidállyák a' Causát [AC 101]. 1844: Ratz Kövi Istvánnak relatoriája arról a mint Borberek István Gyermekei Just pretendálván a N.laki Henke reszhez meg kínáltatta őket a Jozsaggal [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1248] * ~át *tarthatja* vkihez/vmihez örökösödési/öröklési jogát formálhatja vkihez/vmihez. 1717: sem maga Kis Péter, sem Felesége Váradai Susánna... Nztas Besenyei Györgj Uramat eo Kglmet ne háborgathassák, semmi részt se törvényesen se törvénytelenül többé ne kérhessenek s jussokat ne tarthassak Besenyei Györgj Uramhoz... avagy az ő kglmek akár mi nével nevezendő, s akár mikor acquirált s acquirálendo bonumihoz [Vajdas AF; i. h. I/93] * ~t *formál hozzá/vmihez* jogot igényel hozzá/vmihez. 1721: bizanjas üdöktül fogva kezdet viszázkodni s hozzájuk just formálván praetendálni Samariai Samuel uram eo kglme [Kozárvár SzD; KGy]. 1811/1815: bir Dobollyi Josef etsém egy rétét az Enyedi határon... ha... ahosis Just formálna az ötsém... az ellennis contradicalok, és minden ahoz való jussát semmivé tésem [Szentbenedek AF; DobLev. IV/941. 1b] * ~t *formálhat* vmihez örökösödési/öröklési jogot támaszthat vmihez. 1804: valami just formálhatnak, az Instansok, a Moses Jozsághoz, ugy Szakács Györgynekis jussa lehetett volna hozza [Szenterszéb U; Borb. II] * ~i *keres* örökösödési/öröklési jogot igényel. 1763: Meghala a szegény Ujhelyi András Némában... Rettegről^a származván pedig ki az apja, ottan just keresett, de azon az uton nem boldogulhatott, minthogy mostohaapja volt az az innét Rettegről kiszármazott ember [RettE 156. — "SzD] * ~t *tart hozzá/vmihez* örökösödési/öröklési jogot igényel hozzá/vmihez. 1760: Tudom hogy ezen Tiszillye, alias Rekitze nevű hely a' Vákai Határhoz tartozik... á nevezett Trifesztur nevezetű emberek tartottanak, 's tartanak just hozzá, mint Mosiájokhoz való jure Successorio. Elehjekhez birott helyhez [Lunka H; TL. Dávid Péter (60) j b vall.], 1785: Hogy az Tartsafalvi Atzél Jozsághoz vérek volnának soha nem hallottam miért tartanának just ahoz, mert ahoz nem vérek [Szentlélek U; Pf]. 1817: Baro Bornemisza János Ur eo Nagysága edes Attya... Just tartván a' Harsányok azon Papi Házokhoz törvényesen őket meg nyerte, és onnét expellalta [Görgényszimre MT; Born. G. XVIII. 5 Lászlófi Josef (70) ns vall.]. * *anyai ~* anya utáni örökösödési/öröklési jog. 1720 k.: Mi azért igaz vérünköt s tagunkot az természetnek törvénye ellen meg nem tagathatván, sem pedig a praetitulalt Groff Urral^a minket egjenlő Anyai Jussal illető Specificalt Jozsagunkot idegentől birattatni behunt szemmel nem nezhetvén által Adgjuk Zalog keppen... Branyitskai Josika Imreh Uram(na)k eo nsgan(ajk) [JHb XVIII/3. — "Gr. Székely Ádám] * *atyafiság ~án* rokonsági jogigény alapján. 1828: Kardos János Szamszédtság, s Atyafiság Jusánis magához vévé a mingyárt Szamszidalt Földöt egygyezés szerént 33. az az harminzt három Rforintak

ba, melyekért kötölőzi magát Kardos György, hogy Kardos Jánost a többszöris Szamszedalt fel hold földnek békességes bírásában Tíz be vetéseik meg tartja, meg oltalmazza [F.sinfva TA; Borb. I Huszt István kezével] * *atyai ~on* atyja utáni örökösödési/öröklési jogon. 1758: ezen lako fundushoz edgyűt Coacquiraltak Csongvai Fiaiktól darab (igy!) Jozságot, ennekis fele illeti az Actort, Atyai jussan megént felinck az harmada [Asz; Borb. I] * *egész ~át fenntartja* teljes örökösödési/öröklési jogigényét fenntartja. 1724: Az Avasban az Darabont régi Erdőkben az három Atyafiak egész jussokat fen tartják benne, ha pedig Posteritassi maradnának eo kglme(ne)k az magok jussokat apprehendallják belölle [Asz; i. h.] * *egyenes ~a vagyon hozzá* törvényes örökösödési/öröklési joga van hozzá. 1724: azt tudodé . . . hogi a' ki most kapdosna azon ház-on, vagioné heljes, es egyenes jussa hozzá? [Ne; DobLev. I/106. 2b vk] * *gyökeres ~ vértokonságon/leszármazáson alapuló örökösödési/öröklési jog*. 1789: mindenkor elég az örökkös Possessornak azon eredendő gyökeres Jushoz ragaszkodni, valameddig az ellenkező fél maga kívánságát ellenkező fundamentumra nem állítja [JHb II/7 Szentlászlóra (TA) von. perirat] * *helyes ~a vagyon hozzá → egyenes ~a vagyon hozzá* * *idegen ~t hoz/visz be a dologra nem vonatkozó jogigényt támaszt*. 1716/1761: ugy cselekedgyék Dobolyi Samuel Vr(am) hogy valami szin és praetextus alatt a fenn declarált Házban idegen Juss be ne hozzan, mert egy általjában azt ő kglmek meg nem engedik [DobLev. II/329. 10—11]. 1724: azt tudodé, vagj bizonyoson halottadé, hogi azokban a' bonumokban . . . mind a' Fel-peres, mind az Alperes idegenek vóltanak, mást illető jus felett perlódtének, és a' Procurator agiaszkodásából az örökös jusbán idegen just akartanak be vinni, s azértis lótt volna jure merito az Repusio? [Ne; i. h. I/106. 1b vk] * *idegen vmihez való ~ban* jogosulatlan vmihez való jogban. 1724: Mind a' Fel-peres, mind az Alperes idegen lévén azon házhoz való jusbán, méltán esett a' repusio [Ne; i. h. 4a Daniel Borberekj (59) ns vall.] * *igaz/igazságos ~ vmely örökséghez való törvényes öröklési jogigény*. 1724: Minthogy Gonos Istváné volt a' meg nevezett ház azon uton az igaz jusbán azon házban a' Gonos Familiából valóknak kell lenni [Ne; i. h. 5a Elizabetha Szólga cons. Pauli Bus (57) ns vall.]. 1737: azon Arvák(na)k igaz Jussok vólt az el-adott Házhoz [Dés; Jk 261a]. 1782: Mellj igazságos Jussábon esett meg Karosittatásat eddig az Atyafiságos Szeretnek fel állásáért illj hosszszá ideig turte s nyegte a Méltóságos Baronisza Exponens Aszszony ő Nagysága [Kv; JHb V/9] * *igaz ~át megmutogathatja* törvényes öröklési jogát bizonyíthatja. 1668: üdvözült Sulyok Vram Adamosi Curijához tartozó Sulyok rész Jozságokhoz legitima et immediata successioja nem másnak, hanem egyenessen eo keglnek vagion De mivel az Aszszony-nak eo keglnek néminémű azon Jozságokat illető levelei manibus alienis rekettenek, melyekkel tudniillik igaz jussát és p(rae)tensioját . . . megh mutogathatná eo keglme. Azért nagytok s kegltek az eo keglme p(rae)judiciumára ugj arbitrályon . . . hogj egyálttalyában eo keglme Successioján fen tartván, azon Jozságokat birni akarja [Szénaverős KK; JHbK XXXIV/23] * *kisebb vér ~a* legkisebb testvér örökösödési/öröklési joga. 1651: Szeőreős Andras vra(m) . . . nyughatatlan elmeje-

nek ductussat keőuetue(n) Dioszegy Kis Anna kepe-be(n) minemeo protestatiot, es haza(n) eppittese elle(n) ualo contradictiott exhibealt kisseb uer kepeben, holot penig az kisseb uer jussat tempore diuisionis az eősrőől szállot haz(na)k apropiatiasaval el uete [Kv; PolgK 142] * *kollacionális örökös ~* adományozott jország öröklési joga. 1780: Noha a' törvények szerént kezdették vala a' verős kovátsok a' verőket fel fogni, de félbe szakadatt a' szép törvény szerént való rend, mert vagj három Gazdák^a nem harmintz, hanem négyven öt, s némelyike hatvan vas tsinálást akar fel fogni, mely végre igen tsinosen a' törvénnel való ellenkezést el palástoló Instantiat adván Natságtaknak, hogy tudni illik valamennyi verőt vérség vagj Collationalis örökös Jussal sőt zálagulis birnak [Torockó; TLev. 9/16. — ^aKöv. a nevek fels.] * *leányi ~* leányági örökösödési/öröklési jog. 1677: A' hol szabad örökségek, Lofője Darabanté találtnék, kiknek fiu ágon defectusok volna, azokat leányi jussal Jobbágy örökséggé a' Tisztek semmiképpen ne engedgyék tenni, vagy lenni [AC 153]. 1803: Szakáts Moseséknek is ugy hallottam hogy tsak adosságba adtak egy néhány darabotska földet nem pedig Leányi Jusson [Szenterzsébet U; Borb. II Szakáts Ádám (58) ns armalista vall.] * *levélbéli ~* oklevelesen igazolt örökösödési/öröklési jog. 1695: mindenik fél magha praetensiojáról való levélbéli jussat arra praerigalt bizonyos terminus alatt, arra denominált becsi etes személyek előtt producalna [Désfva KK; Pk . . .] * *maga ~ára* von saját örökösödési/öröklési jogigényét kiterjeszti vmire. 1803: hejtelenül erőlködnek most a Successorok magok Jussokra vonni ellenkezőt bizonyítván a' Levelek [Dés; Ks 79. 29. 321] * *minden ~át kiveszi* örökösödési/öröklési jogáról teljesen lemond. 1621: Teghla Kata az megh neuezett darab feőldheöz es kerthez valami versege Jussa es keozí eo neki ahoz, es abba(n), vagi most, vagi Jeouendeoben volna, es lehetne, matol foguan abból minde(n) Jussat es keozít beleölle ki veugen, ada es Transferala . . . Colosi várga Janosnak es maradekinak [Kv; RDL I. 115] * *minden ~át neki atribudlja* minden örökösödési/öröklési jogát neki átadja/ruhazza. 1601: abban az haz helyben . . . minden Jussunkath Abbanis neki Attribualua(n), elebbi neki addott lewlnk tartasa es tenora zerent Confirmallyuk libere, Es Adgjuk minden haborgatok ellen in filios filior(um) et heredu(m) per heredes [Szilágycseh; Borb. II Ladislaus Giulafi de Ratot comes com. Zolnok aláírásával] * *mindennemű abbéli ~át* transzferálja vmire vonatkozó minden jogát átadja/ruhazza. 1651: mindennemű abbéli igazságokat jusokat es successioiokat transferalok [Mv; Berz. 5. 41. S. 3] * *nullum ~al* semminemű jogigénnyel. 1684: Alvinczi Péter és Incédj Pal vramek ő kglmek le tévék nemz. Keserűi Frater Gjörgine Aszsz(ony) Baló Susanna Asz(szony)nak Praeszákában^a és Fogaras földén Bucumban lévő Inscriptio-nalis summabeli részét . . . mely summát lévala Baló Susán-na Aszszony is ille(n) declaratioval hogj minde(n) közét Praeszákából s Bucumból ki vette, nullu(m) jussal soha se maga, se maradekja, ezért ő kglmeket ne(m) busittják, haborgattják, impetállják [Gyf; Incz. V. 28. — ^aAF]. 1730: Melj szőlött Vagias Jstvan Uram es Felesege Peter Ilona Aszszony adanak jure perpetua irrevocabiler örökösön Fiúrol Fiura nullum Jussal . . . Thordai Györgj Uramnak es Feleségének Veres

Sophia Aszszonyinak [Aranyosrákos TA; Borb. II Joan. Csipkés nob. de Rakos vall.]. 1763: amely pusztá Fundussa volt. Nagy Ajtán Galgotzi István Ur(am)nak azokat in toto ugy azokhoz tartozó minden Jussát által adta örökösön Tserébe nullum Jussal Tit. Cserei György Ur(am)nak, és Nagy Borbára Aszszonyinak és két ágon levő Heresek(ne)k és posteritások(na)k transponálta [M.fráta K; JHb XVIII/28] * *semmi ~ át nem tartja (hozzá)* vmely örökséghez semmi jogát nem tartja. 1622: adak <a>z megy irt örökseget örök orokbe maradurol maraduara, semmi igassagot (!) és jussokat ez utha(n) hozza nem tartua(n) [Szentivány Hsz; Kp I. 29]. 1652: Sothi Janos Ur(am) azért az fellyeb megy irt pusztá nemes szőlő helyet adá ... Tisza Istva(n) Uram(na)k örökösén és megh hihatatlanul, nem tartva(n) sem magának sem successorinak semmi jussat, hanem minde(n) igassagot transferala, es transfundálá Tisza Istva(n) Uramra es mind ket ágon leuó maradékira s legatariussira [Déva; Szer. Sothi János ref. esp. kezével] * *semmi ~ át ne mondja vmihez* vmely örökséghez semmi jogigényét ne tartsa fenn. 1631: Ennek utanna penigh az megh nevezőt Malomhoz és Annak heliéhez mw Miniaian Attiafian semmi Jussunkot es biradalminkot ne mondjiuk, es ne mondhasuk Se Fiaink, se Leanink se azoknak posteritasy, se semmi nemzetsegwnk, akar mi néuel neuezendők legienek [F.venice F; Szád.] * *szomszédi ~ szomszédsági jog(igény).* 1815: Jakab Mihállynak antiqua sessioja, mellynél fogva magát Possessornak nevezhetné nintsen, a' mije van a' mind szerzeménye, s szerzeménybe lakik, a' nevezett Rethéz a mostani birtokosnak Jakab Mihállynak sem vérségi sem szomszédi Jussa nintsen [Szentimre MT; BalLev.] * *szomszédi ~ át cedálja vkinek* szomszédsági alapon való jogigényét átadja/engedi vkinek. 1838: meg edgyezvén. Dobai Sigmond Úrral az íránt hogy ... szomszédi Jussát nékem tellesleg cedálja ugy hogy én azt a' Tekintetes Ur Neve alatt pleno lure ki perelhessem [M.orbó AF; DobLev. V/1179] * *szomszédsághbeli ~ t pretendál szomszédsági jogot igényel.* 1671: nemelleyk(ne)k Urok el raboltattua(n), oda vad(na)k, eletek feleől semmi hir nem leuen, egyeb versegekett nem mondhattua(n) hozzájuk hanem hogy azon eőreöksegek(ne)k, jo akaroja volna, Ura: vagy azt, vagy szomszédsághbeli just, pratenalnak^a vagy valami szolgalatott gondolnak ki, vagy adossaghatt s teób effe praetextusokál biryak [Borb. I. — ^aIgy tollvétséggel praetendálnak h.] * *szomszédság ~ án szomszédsági jog/jogigény alapján.* 1784: énis tsak szomszédság jussán küldöttem embereimet hogy arassanak Nádat [Arany H; JHb XXXI/51. 44]. 1828: Kardos János Szomszédság, s Atyafiság Jussánis magához vévé a mingyárt Szamszédalt Földöt egygyezés szerént 33. az az harminzt három Rforintakba [F.sinfva TA; Borb. I Huszti István kezével. — A teljesebb szöv. atyafiság ~ án al.] * *törvényes ~ törvény rendelkezésén alapuló jog.* 1808: én Dobolyi Sigmond az Itéletet Törvényesen resuscitáltatván, és az irt árvaakra exequitiot akarván ki vinni azon érdeket Itélet ereje mellett, betsületes jo Atyánkfnai közben lett jövetelekre jóvaslásokra Törvényes jussát az árvának magam is meg esmértem ... a sokszor nevezett Hemke rész teljes hasonfelét által bostátám [Ne; DobLev. IV/921] * *valóságos ~ törvényes jogigény vmely örökséghez.* 1767: Josika Da-

niel Urffi méltóztatott is valóságos Jussamat méltó consideratioban vévén, a Josságot énnékem remittálni, és resignálni [Örményszékes AF; JHb] * *vérség ~ a vérrokonságon alapuló örökösödési/öröklési jogigény.* 1760: Mellyik a' legg első acqvisituma, és azt, -ugy valamiket azután is acqvirált sallyát maga, Feleségei vagy Gyermekiei Vérségeken Vasárlatta é? a' Vérség jussát ha tudgya a Tanu vallyá meg miből áll. ...? [BSz; BK]. 1795/1800: a' mi már a' Vérség Jussát illeti Osvát-nak semmi Vérségét nem tudom, sem hallottam azon Jossághoz [Told. 30] * *vérségi ~ a vagyoni vmihez vérrokonságon alapuló örökösödési/öröklési joga van vmihez.* 1765/1766: ő Nagyságok azon Csekelaki Portiot tsere mellett örökösítették is meg, chez nem lévén vérségi Jussok a' meg örökösítésben, hanem a' Nagylakihoz, mind vérségek lévén, mind pedig nagyobb Jussok lévén, magokéva tehettek [Kv; DobLev. III/754]. 1790: tessék Nságad(na)k, vagy a több Osztozoinak azon Házat, mint a melyhez Vérségi Jussok vagy magokhoz váltani különben az Exponensek annak fogják adni, aki megvérszi [Ne; Incz. XI. 19a]. 1815: Jakab Mihállynak a' mije van a' mind szerzeménye, s szerzeménybe lakik, a' nevezett Rethéz a mostani birtokosnak Jakab Mihállynak sem vérségi sem szomszédi Jussa nintsen [Szentimre MT; BalLev.]. 3. tulajdonjog; drept de proprietate; Eigentumsrecht. 1606: az felperes. Azok felett ha az fen megh irt kortouel fában ualami igazsagat remillette uolnais attulis ell esett, de abbannis nincz semmj iussa, mert ha mondana igazsagat hozza, azzal mondana hogy az hul az gepuben az az kortouel uagion, eő birja az foldett de az nilfoldett mikor uotte mastul akkoris mienk uolt az az kortouelj [UszT 20/275]. 1619: Ex altera parte ökegyelmek is az főkövettel az Lippa felől való instructiójok szerént serio tractálták az római császár öfelsége jussát, ki vagy in ditionibus Hungariae, azmelyet Bocskai fejedelemnek az bécsi pacificatióban engedtek, kiben implicite mind Lippa s mind Jenő benne vagyon [BTN² 196]. 1677: A' Fugitivus, vagy akarmint el-idegenedet Jobbágnak reductionjában, annak gyermeki vagy iffiui aetassa semmit nem obstat a' Földes Ura jussának, egyaránt repetalhattyá, és reducalhattya specificatis modis^a [AC 194. — ^aLapszálen az 1650. évi egy-írt art-ra való hivatkozás].

Szk: ~ *ának végére megy vmihez való tulajdonjogát tisztázza.* 1740 k.: Minthogy azért doceálható magunk eredetünköt így tudgyuk alazátoson könyörgünk Excellentiad(na)k mint Kglmes jo Urunk(na)k szegeny szabad személyeket ne igyekezze Excellentiad meg rontani, hanem bizonyosabban maga Excellentiad jussá(na)k vegire menvén, el bocsáttatassunk felől méltóztassék kglmesen determinálni mert ha máscent volna soha Excellentiad Kglmes szárnyai alol magunkat nem vonogatnok [TKI] * *~ át amittálja tulajdonjogát elveszíti.* 1679: mely egyszer végben ment vásárt és örökös tserét vala melyik fél vagy egy vagy más szin alatt révokálná és meg igyekezne bontani, Száz Magyar forintaknak vinkuluman maradjon érette és az mellett az maga Jussát is in aeternum amittálja [Káposztásszmtiklós MT; DLv. 6] * *~ (á)t fennhagy(ja magának) tulajdonjogát fenn tartja.* 1662: A német fejedelemasszony, Catharina^a nem sok idő múlva az hazában való maradásától meg-unatkozván, és az országnak nem kicsiny szerencsájével

Erdélyből nemzete közé kívánczván, búcsúját vévén Erdélytől, elment vala jó békességgel. Munkácsbéli jussát, igazságot fennhagyván, mely aztán a megírt eperjesi tractán igazodott volt [SKr 142. — ^aBrandenburgi Katalin, 1626-tól Bethlen Gábor második felesége. A rendek Bethlen kívánságára férje halála évében (1629) fejedelemmé választották, de Bethlen halála után lemondott és rövidesen visszatért hazájába]. 1717: Az mint hallatik hogy valami el rejtett bonumok volnának azon háztályn kiért nagyobbára kívánnak manutentiaját azon Háznak, ha mik olyak találatnának, magunknak az Just, abbanis fenn hagván ő kglmek(ne)k nem transferrjuk [Kv; Ks 90] * ~*át komplanálja* tulajdonjogát elintézi/eligazítja. 1717: Micsoda meg bántodásáru való panaszsza léjén Onutz Basiliusnak az accludalt Instantiája Copiajából meg láthattya, Kld azért azon dolgot vagy pro justitia accomodálja, vagy authenticum Documentumokkal maga jussát comproballa és complanálja, ne busittassék többször az Regium Gubernium [WassLt a gub. Nsz-ből] * ~*át komproballja* → ~*át komplanálja* * ~*át pretendálja* hozzá tulajdonjogot formál hozzá. 1628: Kovacs Istuannak egi Magiar Orzaghy Istuan neuw feie keőteótt Jobbagia, az Gal Peter Vra(m) feőldén léuen, mellet parancziolattal megh keretett volt teőlle, és megh ne(m) adott volt nemw nemw Jussat praetendalwan hozzáia [Mezőmadaras MT; Berz. 12. 92/99] * ~*(á)t tart(ja) hozzá/vmihez* 'ua.' 1766: azon sikórt nem Város fundussábol valo, hanem különösen akquirált fundusbol hagjatot sikórtanak a malom kedviért, azért az Nemes Mag(istra)tus mint nem Város földihez just nem tart [Torda; TjKt V 336]. 1837: a Falu Erdeje, a melyhez régi traditio szerént a Falu Just tart és magais használja [Méra K; EHA] * ~*t appropriál* tulajdonjogot szerez. 1734: (A) specificál Vén hegyi kisbe szőlőt N.Fekete Mihaly ur(am) első feleségével coacquiralta de azon első Feleségének bonumibol lévén az acquisitionnak fundamentuma, és azon szőlőnek pusztaságábol valo meg építésével is (: mint hogy ep volt :) magának N Fekete Mihaly ur(am) just nem approprialt [Torda; TjKt I] * ~*t csinál* 'ua.' 1716/1764: (A szőlőt) En nem ugy zalogsítottam hogy magamnak azzal valami Just csináljak azon kerti szőlőkb(en) hanem hogy pusztulásra ne jussanak, és éppen mennyen az árva keziben azért fogtam inkább fel [Ne; DobLev. II/352] * ~*t formál* hozzá tulajdonjogot igényel vmihez. 1812: Ezen Berket örökké a Nagy Laki ref. eklésia használta, Nevelte pásztoroltatta másnak használni, vágni nem szabadott Just pedig senki hozzá nem formált, tsak két három esztendeje, hogy a Kotsárdiak praetensiot akarnak formálni hozzá, de micsoda Jusson nem tudom [Káptalan AF; i. h. IV/943. 13b Isztrátye Kosztán (68) jb vall.]. 1823: a' Kis Almásiakkal' szomszédos Faluk . . Lakossai, a' Kis Almásiaknak egy rész erdejeket és Hatarjokat Just formálván hozzájuk, Hatar felett valo Reambulatio uttyán ugyan el tsavázták és az erdő máigis sequestum alatt van [Alpestes H; Told. 6. — ^aH] * ~*t formálhat* tulajdonjogot igényelhet. 1796: a' Torotzkai Parasztok ha szintén ez előtt valo időkbén bitangoltákis az Uraság Erdéjét, valamint szintén más erdős helyeken lako paraszt Communitásokis, ezzel mind azon által Földes Uraiknak Donationaliter conferalt, és örökké optimo Jure birt erdekhez Just nem formálhatnának [Mv; TLev. 5/16

Transm. 51—2] * *inszkripció* ~ jutalomként adományozott tulajdonjog. 1677: Végeztetett hogy valakik ez ideig házoknak, és azokhoz tartozó örökségeknek bírodalmokban meg-maradtanak, és azokat akár örökös, akár inscriptio jussal Donatiojoknak continentiaja szerint birták, a' szerént magok és Posteritássok birhassák, salvo tamen jure alieno [AC 58—9] * *örökös* ~ öröklött/ősi/örök tulajdonjog. 1671: Mikola Sigmond Atyáknfiának Colosvármegyében lévő Pusztza Szent Miklos nevű örökös Falu helye határán, néha az lovakat hatalmasul az Possessornak Nemessi szabadsága meg-bántodásával és sok kárával az Colosvárat quartélyozó Katonák füvelték, de sokszori alázatos instantiáját és örökös jussát látván ifiabbi boldog emlékeztető Rákoczi György Fejedelem in 1653 remittalta volt meg-irt Mikola Sigmond Atyáknfiának in perpetuum, melyet előttünk exhibealt testimonialissából világosan láttunk [CC 92]. 1694: vagjo(n) egj Vetemenjes kert Ezt az néhai üdösbik Bpataki János Ur(am) vette volt eörökös jussal Böldis Miklos nevű emb(e)rtől [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leir.]. 1780: adjak pedig a fellyebb irt szőlőket örökösen és be is valván előttünk engedik meg irt emptor Ur(am)nak és két ág Posteritássinak, Fiúrul Fiura Nemzetségről Nemzetségre örökös jussal meg hihataltanul [Zilah; Borb. II] * *semmi* ~ (á)t nem/sem tart(ja) hozzá/vmihez semmi tulajdonjogot/jogát nem tart(ja) fenn vmihez. 1772: En Zaránd V(á)rmegyei Popa Juon nevű Sztanizai Oláh Pap . . a Sztanizai határban . . a Nyikulac nevű Bányában lévő részből attam által négy kukszt, ahaz közel a Maria Ainsiedel nevű Bányában lévő Részből nyolczat; Báro Josika Daniel Ur Ó Ngságának örökösön irrevocabiliter, adott ő Ngsága énnekem Száz ötven id est 150 Rhenens Forintokat Semmi Jussamat azért tovább ezen által adott tizenkét kukszokhoz nem tartam [Sztanizsa H; JHb XXXVII. 18—9]. 1812: ezen Fok nevezetű újabb Berketskét örökké a Nagy Laki Ref. Eklésiájának lenni tudom miolta ekkorát nőttem, soha senki annak használásában az Eklésiát nem turbálta senki ahoz semmi Just nem tartott [Nagyalk AF; DobLev. IV/943. 27. Marosinán Luka (60) col. vall.]. 1817: A reptalt ember Uram ő Nsga heljére hirünk nélkül transmigrálván semmi Jussunkat sem tartjuk hozzá [Dob.; Somb. II] * *szabados* ~ al bírő szabad jogállású (személy). 1785: az Thorotzkai Lakosok Joszágak elvesztésére sententiaztattak, mely Sententia tsak királyi Beneficiumbol Joszágat Szabadas Jussal biro Személlyekre extendálhat, és nem sonálhat olyan örökös Jobbágyakra minemüekről itt a kérdés vagyon, kiknek Joszágot az Földös Uraságok adnak, mert így nem a' magok tulajdon, hanem az Uraságét kellettnek el veszteniek [Torockó; TLev. 6/1. 20b. — ^aTollban maradt: joszágát] * *teljes* ~ al bírő. 1813: azon zsidók, akiknek Borsán magoknak fűrészmalmok vagyon, a fűrészmalomhoz szükséges butukokat, vastagabb fűrészeszkáknak s más materialéknak való fenýődarabokat nem magok szokták az erdőből kívágni, hanem azt a borsai erdőt teljes jussal bírő lako soktól veszik [Erdő III, 178—9 Mm határozata az erdők tilalom-zár alá vétele dolgában] * *tulajdonosi* ~ on birt örökség tulajdonjoggal birt/öröklött jóság. 1817: Az Görgény Vidéken az Erdőkbe, és Erdős Helyekbe magokat bé vont, és ottan irtogatatt Harsányokrol

annyi bizonyást tudok. Hogy nekik, se közönségesen, sem Személyenként soha tulajdonasi Jussakan birtoksegek nem volt, és ma sintsen [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5 Árkosi Antal (60) ns vall.] * *vmilyen ~ a fenn vagyon* vmilyen tulajdonjoga érvényben van. 1671: ha valamely Rabnak felesége, az maga saját jóságának árán váltja ki az Urát, addig az summáig való jussa fenn vagyon az Ura jóságában az mely jóságot az maga jóságának el-adásával tartott-meg, ha pedig az az Aszszony meg-talál halmi, az az juss azokra az vérekre száll, a' kikre az el-adott, vagy zálogosított Aszszony jósága immediate devolvalodott volna, melyet igaz vér e'szerént vehet kezéhez [CC 62—3] * *zálogos ~ zálogosítással* szerzett birtoklási jog, zálogjog. 1662: az abalienált jóságoknak zálogos jusra való hozzátartásoknak alkalmatossága [SKr 87]. 1714/1793: Etzken András ur(am) . . . a' pénz . . . meg fizetésire magát nem bízathatván, által adá a' Zálogos Jusról örökös jusra Etzken András Uramnak [Albis Hsz; BLv. Transm. 3—4] * *zálogos ~ t pretendál hozzá* zálogos birtoklási jogot formál hozzá, zálogjogot formál hozzá. 1737: Penzek után Zálagos just praetendálnak hozzájuk [Szépmező KK; MúzRadák] * *zálogság ~ án* zálogos birtoklási jog/zálogjog alapján. 1825: ezen előszámlált Tanuk a Blozsa^a Birtokosok(na)k mind Cointeressatus Zálogság Jussán s bébirok attyafiai, ki Sogorság, ki pedig más attyafiságos nexusson, s közönségesen ugy tudom hogy Karakterekre nézveis Mediocris híru nevű emberek [TSb 47. — ^aSzD].

4. jogalap/igény; temei juridic, pretenjie (de drept); Rechtsgrund. 1668: Mivel Recsei Boér Sigmund Ur(am) Désanyba(n)^a lako Raduly Vladhoz való jussát praetensioját világossá(n) és eléghegesse(n) dócéallja. Teczczik az eo Nga Szekinek mint saját Jobbgyát reducalhassa s birja pacifice [Fog.; Szád. — ^aF].

5. jogcím; titlu de drept; Rechtstitel. 1753/1781: Jósi-ka Imre ur Betsben létében a kapu szám után való adaját a Mostoha fiainak meg kissebbitette Juszágokonn, nem egyéb más Jussón, hanem az akkor tett költségeinek fírodtságának recompensatiojában [Máda H; JHb LXXI/3. 272]. 1759: Szentpáli Uram Csáklya nevű Falubol reducaltatott Jobbgyakat, ide ez előtt cir(citer) három esztendőkkal de mitsoda Jussan nem tudjuk [Girbó AF; JHb Trif Rula (60) jb vall.]. 1784: Hatzegán Avramot jól esmérem. Olosz jussón . . . kértették fel Ő Ngok MBényéről, Milgos L. Báro Radák István Urtol, a kinek ott lévő Malmáb(an) bujdosojában molnárkodott [O. tordos AF; BK ad 465 Iuonutz Szimion (50) zs vall.]. 1794: Ki birja mostan ezen szánto Földet . . . s mitsada Jussal Dézmájáraé vagy mint tulajdon extirpatumat birni praetendállya. ? [Kük.; JHb XX/9. 2 vk.]. 1837: azon Kaszálom volt Arendator Meltzer Vilhelm ügyeletlensége miatt az Uji-székelí Unitária Ecclesia minden leg kisebb Jussa nélkül érő hatalommal elfoglalta [Újszékelí U; WassLt].

Szk: *barátságna ~ án*. 1823—1830: 1797-ben április 7. napján Göttingából Isten hírével elindultam. Barátságna jussán eljövén velem egy debreceni seniorból való Lengyel József nevű barátom is [FogE 250] * *idegen ~ felett perel* jogcím nélkül pereskedik. 1724: sem az Felperesnek, sem az alperesnek Semmi jussa nincsen az kérdésben forgó házhoz, hanem csak idegen jus felett perlettenek [Ne; DobLev. I/106. 6a].

6. jogtudomány; drept (ştiinţe juridice); Rechtswissenschaft. 1671: Die 12 Octobris Doctoráltak egy Déakot az, Jusban^a, et solennit(er) in choro Templi majoris kappázták palástot ad(na)k réa az also Cathedralot fel szolítván az Professor maga mellé, ott vetkezteti öltözteti, az Pandectót^b bé fedve eleib(en) teszi Arany lánczat vetvén az nyakáb(a) és egy arany gyűrővel meg ajándékozzák [PatN 50a. — ^aNémetországban. ^bPandecta a római jogi tételek gyűjteménye, római törvénykönyv]. 1762: A juris correction most dolgoznak bizonyos számú arra rendelt ország membrum^a azok között Kolozs vármegyei főbíró Geréb Elek. Melyen minden ember csudálkozik, hogy adhibeáltatott oda, holott egy tisztességes deák constructiot nem tudna magától mondani, a jushoz sem sokkal tud többet Katónál [RettE 146. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1776: Meghala szegény Török András is akadémiákra is ment volt s tanult just [i. h. 370]. 1823—1830: Dósa Gergelytől mit hallgattam a jusban [FogE 141].

7. (uralkodói) előjog; prerogativă; Prærogative. 1584: az felseged ywsath az wr ysten felseged whan ew Nnak atha [Komlód K; WLt Petrichewich Kozma lev.]. 1677: A' Székelységen Kapitányokat a' Fejedelmek szoktak praeficiálni, magok conditiojokban specificalt mód szerint, a' Fejedelmek authoritassának reservatiojával, a' Fő Király Birák pedig praecise a' Székeknek szabados választásokban ál meg-tartatván mindazáltal a' Fejedelmek jussa és authoritassa abban-is^a [AC 148. — ^aLapszálen hivatkozással 1613. és 1630. évi arta].

8. (méltóságbeli) utódlási jog; drept de succesiune (al unei demnităţi); Nachfolgerecht. Szk: *vkire száll a ~*. 1620: Bethlen Gábornak nagy szolgálatjáért adják az erdélyi fejedelemséggel együtt az magyarországi palatinusságot jure perpetuo fiúrol fiúra; ha pedig herese nem lenne Bethlen Gábornak, az öccsére Bethlen Istvánra és annak posteritására szálljon ez az jus és successio [BTN² 399—400].

9. birtok(rész); posesiune/moşie (parte de posesiune/ moşie); Landbesitz(teil). 1614/1616: Az mi Jussunkat egyik fejedelemsen senkinek el nem adhatta sem arendalhatta, és ugyan nemis atá [Kolozs; RDL I. 100]. 1677: Fiscalitás alol non bono modo abalienaltatot hazhelyeket es just kezemb(en) kevanom Donatiomnak es pure emanaltatot statutiom(na)k tenora szerént adjudicaltatni [Szád. Joh. Sarosi kezével]. 1725: Cserei János Uramatis ne lacrimabunda onszolá és kénszerite hagi vegje meg azon jussat [Bölon Hsz; HSzJP]. 1750/1797: (A telek) azótától fogva egy néhány kézen fordult meg ugy hogy most Jankó András birja zálogképpen és rajta is lakik azon a' Jussón a' kit Kun Mihály Vr maga örökössé-nek tartott [Vervölgy Sz; Borb. II]. 1775: Szánto Földek A Tizedes nevű helyb(en) . . . az Eszakrol való vége a' Biro Jus heverőib(en) álló Suháráb(an) útköznek [Beretz prédium^a; Mk. — ^aÚsz; a szerk. nem tudja helyhez kötni]. 1828: Vagyon itten Szt Egyeden a' kérdett jussón 15 ~ tizen öt Régi, és 3 ~ három ujj (: Huruba :) ülés [Szentegyed SzD; WassLt]. 1841: építgetéseikkel keritgetéseikkel most is naponként harapoznak bennebb bennebb a' Fekete jussba [Etéd U; NkF].

Szk: *~ át kiveszi vmiből* (birtok)részét kiveszi vmiből. 1742: az erdőköl . . . ezen Curia és Colonialis Sessio után való jussát annak rendi szerint ki vészi [Koróna

MT; Told. 26] * *bennvaló* ~ belsőség. 1744: A Sepsi Fel Dobolyi benn való Jussit, Mellyek még indivise voltak Czinkus szerint subdividálák e szerint^a [Feldoboly Hsz; DobLev. I/211. — ^aKöv. a fels.] * *falusi* ~ faluközösségi birtok. 1791: azonn terhes Summa pénz még mais a költsönözönek a sok szükségektől a rend kívül esett tereh viselésektől okoztatott Hellység tehetetlensége miánn meg nem fizettetvén, kéntelenítettnek a fenn irt falusi Lakosak ezenn eléggé meg határozott Falusi Just avagy Jozságot, annak el adni ki mostan szükségek ki potlására mentől Summasobban pénzt ad [Ádamos KK; JHb XIX/32] * *jegyruhabeli* ~ jegyajándékként kapott birtok(rész). 1662: azután ugyan elváltak vala egymástól^a, és az asszony dévabeli és Tasnában való jegyruhabeli jussát bizonyos alkuvás által fejedelmnek adta vala, melyet Bethlen István nem is offensió és megbántódás nélkül szenvedett vala [SKr 154. — ^aIfj. gr. Bethlen Istvánné Széchy Mária és Rosályi Kun István] * *örökös* ~ ősi/örökölt birtok. 1760: praetendallyak a fiak, hogy azon aqvistumok valamelyek vának találattnak, mint hogy az örökös Jus perse igen kevés volt, mind azok maradgya(na)k a fiu haereseknek [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1782: Kovásznai János, Péter, István és András négy Testvérek örökkessen és kiváltathatlanul által adgyák, és adák Batzka Madarassan^a lévő erdejeket, és örökkös Jussakkat [Mv; Born. XIV. 17. — ^aMT]. 1793: (A) Kaszálot az én értemre mindenkor mind maga örekes jussát ugy birta [Mezősámsond MT; Berz. 5. 43. S. No. 88] * *ős* ~ 'ua' 1761: a relicta kíványa Fekete Rebeka Asz(szony)na)k mint in capillis maradt leány(na)k de bonis tam Aviticis quam Aquisitiis rátáját excindálatni, de medio tempore férjhez menvén parafernizáltatván de rebus mobilibus igitur Nem tsak ős Jusbol a mely igen kitsin hanem de bonis aqvistiis et Vi Testamenti devenialt jókból része nem lehet [Oroszfalu Hsz; BLev.] * *vmilyen* ~ *t* *illető/koncernáló levelek* vmely nemzetség birtokához/birtokrészéhez tartozó/azt illető iratok. 1764: a N. váradi Balog just illető Levelekhez többet tud mint Jármí György Uram, mert a Balog just Concernalo Levelek nálla vának [Makfva MT; DLev. 5] * *zálogos* ~ elzálogosított birtok(rész). 1781: Lévéen controversiája Daragits Istvánnak Ütő Andrással egy darabocska kaszálohely felett Korgatakban, melyet a falu terrenumából a maga zálagos jussához potentioese elfoglalt volt Daragits István [Árkos Hsz; RSzF 136].

10. vkit megillető örökség/örökrész; successiune/moštenire/parte de moštenire cuvenitá cuiva; Erbteil. 1572: (A berket) hadriui Ferencz vram meg engette azonionnak fiurul fiura es az w meg maradekira vizontak Azzonion Orsoliaazson az my Jussat Reminleotte volna Hadriui Ferencz vramnak Lw kertiben molnaban, hat Myndeneket meg engedote azzonion Ferencz vramnak Es az w maradikinak eoreogbe [Gerend TA; BK]. 1578: Mostan az my kereswnkre Almady Ghaspar az w öchének kachkan marthonnak myndeneket az marhakbol, az kybwl Jussat Remyllene meg engede [Szava K; JHbK XV. 25]. 1590: egy darab zeolonk Az Nadas Teribe, Annak az darab zeolonk, Az my az en Jussom volt volna Aztis Angalit Azzonak az en portiomot meg engtem, es semy portiom ennek vtana ne legyen es Byrhassa mint Eorokseget [Kv; RDL I. 3]. 1634: Kynek kinek az eő reze zerint valo iusa [Kászonújfalú; BLt].

1695: láttatot mindenik fél magha rata portiojara cedalandó jussán kívül, más azon lineal levő condicionalis attyafiai jussat maghanak apoprialni [Désfva KK; Pk 7]. 1766: Sára a' Susanna jussából s Rátájából Semmit el nem vehetett [Torda; TJkT V. 306]. 1806: Kalara néném el adván ős örökös hazunkat 105 forintot adott nekem is ki szurván szemem velle azt kíványa hogy Jussam ki adodott legyen holott el adván az öreg telket 410 forintokon a többi pénzt el tette és halgat velle [Dés; DLt 17/1809-hez]. 1844: Berei István eő Kegyelme, édes attya Berei Miklos neve után meg állított I. Sessio-ból a magát tisztán illető jussából által ad 1/4 rész vagyis egy fertály Sessio után jutando erdőt [Bözöd U; Borb. II].

Szk: ~ *kérni* örökséget/örökrészt igényelni. 1806: Ersok sok versenn bé jövénn ide Déésre Jus kérni az ide való Dési Attyafiaihoz Sokszor panaszolt nekemis hogy just nem akarnak adni | gyakorta járvánn Jus kérni edzer sem kapott, a melyért Sok versenn Sirva ment el Déésről [Dés; DLt 17/1809-hez] * *~t ad* örökséget/örökségrészt kiad. 1806: a Jo nemem nem akarvann Just adni most már tagadasra vette dolgát hogy nem esmere attyafianak | Ersok Sokszor panaszolt nekemis hogy just nem akarnak adni [Dés; i. h.] * *akvizitumbeli* ~ szerzeménybirtokból való örökség. 1747: az ő Acquisitumbeli Jussa nem diminualodhatik [Torda; TJkT III. 125] * *anyai (ős)* ~ vkire az anyja után szállott (ősi) örökség/örökrész. 1747: a' specifical Bonumok mind coacquisitumok, az Actrix Aszszony Néhai Ferjével Bőjte Nagy Samuellel coaquiralta volt, Melly sz(e)r(in)t mind azok in duas aequales partes az A. es J. között subdividaltassa(na)k itilletett, nem obstalvan hogy az J. az jozságot kertel tartotta; sem pedig hogj az A' az Aviticu(m) Anyai Jusbol distrahált légejn, azzal az ő Acquisitumbeli Jussa nem diminualodhatik, mivel az Anya az ő Anyai ős Jussát életében nem tartozik ált(al) adni fíanak [Torda; i. h.]. 1758: ezen Örökségből és épületekből az Actor felit kívánnya Anyai jussan, és az Anyai jusbol harmadát [Asz; Borb. I] * *erdőbéli* ~. 1716: Az fen Specifical Curia után tartazo erdőbéli jussan mak termesnek idején meg hízhatik Sertes nro 200 ~ kett száz [Grid H; BfN 92/4]. 1842 k.: A Jakab Jánostól örökösítet Erdőbéli Jusrol valo levél [Bözöd U; Borb. II] * *igaz* ~ törvényes örökség. 1673: Belenyesi Szabo Istva(n) Vr(am). Hadnagy Vr(am) által megh fogattassék és mind addégh fogságban tartassék valamig igaz Divisiot ez városnak Successioja szerent az kikkel illik nem celebrál, és így extorqueallgá eő kglnek azok(na)k az eő igaz Jussokat az kiket concernál [Kv; PolgK 143]. 1680: az eő igaz jussokat ki adatni kevannyák [Kv; RDL I. 158] * *jószágbeli* ~ ingatlan örökség/örökségrész. 1742/1760: hallották ketek, hogy a Szilágyi családnak azon helységben Jószágbeli Jussok volna [Pujon SzD; WassLt G. Szász Városi (70) zs. vall.]. * *osztózásbéli* ~ osztózásból járó örökség. 1803: adott volt Moses János a Léányának Szabo Mihálynénak egy kis Jozságot és egy darabotska Földet valami dajkaságért, de nem része szerint valo osztózásbéli Jussába [Szentersébet U; Borb. II id. Szakács Josef (67) ns armalista vall.] * *részesülésbéli* ~ részesedésből járó örökségrész. 1803: az Ebenianumban lehető részesülésbéli Jussának quantitassát meghatározni, a' Bizottság maga Operatioja tárgyának lenni nem esmerheti [Torda; JHb XIII/68].

11. tulajdon; proprietate; Eigentum. 1693: az Ecclesia azon sequestrált decimát vissza kívánja, és Solemniter protestal, hogy semmi képpen az Ecclesia, sem most, sem ennekutánna, afféle bonumokat a' város jussa alá nem engedi [Kv; SRE 8—9].

12. járandóság; remuneratie, redevenjă; Gehalt, Bezüge | járandóságrész; parte de remuneratie/redevenjă; Bezügeteil. 1655: Jussomot le teven kulde el Engemet Tordavarmegieb(en) Vajdaszentivanon^a lako Vitezleő Lippaj Andras Ur(am) az Tekentes es Nagisagos Kemenj Simonne Alia Maria Aszszony eő Nagisaga Vajdaszentivanj Nemes Udvarhazanak hites biraiahoz

hogy Tiztem szerent kernem fel el szeőkeőit

Peteő illies Nevű Jobbagiat Felesegevel, Giermekuel es minden Jngo es Jngatlan Jovaival Nicolaus Bodi (!) De Poka Vice Judl. Nobilium Comitatus Tordensis [BLt 1. — ^aMT]. 1667: Dali Miklos es Nagi Istvan mindgiarast az Kirali Birotol Tilalomra törvent kereknek, es szokot jussat az Kirali Bira(na)k meghadvan vezetere azt mondak hogy arra az Szekre tilt(na)k az mellien az az Cau(s)a forgot [Asz; Borb. I]. 1699: egynehanszor töttem le jussat az Falusbironak [Rücs TA; AkL 344]. 1730: Az Becsületes Cse(!) együt leven vegesztek hogy ha az venseg közzül vagyon az lató Mester ojan just vegyen mint egy venseg, hogy ha az üdös közzül vagyon tartoznak csak felel [Kv; KCJk 10b]. 1780: Pro(vi)d(us) Bartok Andras ökgle a' Padmon kö Nevezetü helylen lévő gabonájában esett Nevezetes kára iránt requirálván bennünket Junsunk letétele mellett B. Hites Társainkat Vernes Jakab ökglet, és Botár Andor a' fen irt helyre ki küldvén minekünk illyen Relatiot tőnek^a [Torockó; Bosla. — ^aKöv. a részl.]. 1792: Tekintetes Szanto Sándor Ur szokott jussunknak le tétele mellett kéré hogy mennénk el O: Aszszon-népre^a, és ottan jártatnok ki es gödröztetnok ki a Szelistye nevű földék végében valo Pérén nevezetü szöllöt [DobLev. IV/703. — ^aAF]. 1847: Tkts Dobolyi Balint Uram szokot Jussunk meg adása mellett ada kezünkbe(e) egy Instruictio hogy azzal ahol illik procedalnank [Fejér m.; i. h. V/1269].

Szk: *interesbéli* ~ kamatbéli járandóság/részesedés. 1711: Interesbéli jussais mindenek(ne)k egy irányu légyen [Dés; DLt 489].

Ha. 1640: (az ő) iussokat [F.vist F; UC 14/48. 124]. 1674: jussamat [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1712/1781: jussunkot [Algyógy H; JHb LXXI/3. 462]. 1713: Jussan [Ribice H; JHb XXXVII. 5]. 1714: jussan [Nagylak AF; DobLev. 1/88]. 1716: jussan [Torda; JHb XV/6]. 1717: jussakat [Vajasd AF; DobLev. I/93]. 1723: jussamat [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/27]. 1731: Jussomot [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1735: jussamat [uo.; i. h.]. 1739: jussakat [Ne; Incz. IX. 10a]. 1744: jussan [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/45]. 1748: (az ő) Jussok [Koronka MT; Told. 26]. 1753/1781: (az ő) Jussokot [Máda H; JHb LXXI/3. 264]. 1758: jussan [Aranyosrákos TA; Borb. II Andras Biro (79) ns vall.]. 1760: (az ő) jussokot [Tarcsafva U; Pf]. 1765: (az ő) jussak [Torda; TJkt V. 293]. 1767: Jussamat [Mezősztmárton MT; JHb VIII/16]. 1768: jussan [Mezőmadaras MT; Ks 74. 55 Conscr. 57]. 1774: Jussakann [Kük.; Lt 47/8]. 1776: Jussan [Malomfva MT; MvLev.]. 1782: (az ő) Jussok [Torockó; Thor. XX/2]. 1784: jussokot [Árkos Hsz; RSzF 237] | Jussan [K; JHb XXIII/1]. 1778: (az ő) Jus-

sakat [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1790: jushaz [Ms; LLt 10/2]. 1792: Jussan [Fületek U; Hr Conscr.]. 1793: (az ő) jussokot [Ádamos KK; JHb XIX/38]. 1798: Jussam [Aranyosrákos TA; Borb.]. XVIII. sz. v.: jussok [Seprőd MT; MMatr. 238]. 1800: (az ő) jussak [Ádamos KK; JHb XX/19] | (az ő) Jussak [Déda MT; Told. 12/113]. 1804: Jussak (tbsz) [Jedd MT; EHA]. 1805: Jussam [Mv; Ks 92]. 1807: jussaihaz [Ms; VH]. 1810: Jussan. magok jussoktol [Albis Hsz; BLev.]. 1816: a magak jussak(na)k [Asz; Borb. II]. 1820: azon Jushaz [Nyáradgálfa MT; Told. 37]. 1834: magok jussakon [Asz; Borb. I]. 1835: tulajdon jussak [Asz; i. h. II]. 1839: jussam [Torockó; Bosla].

juss-kívánás jogigény/követelés; pretenție (juridică); Rechtsanspruch, Anrecht. 1828: De hogy Mészáros Atyánkfiainak ki kiáltattatott jus kívánása egészen helytelen, meg tarthatatlan és mind réájak mind Nagyságtokra nézve felette káros [Torockó; TLev. 13/3].

jussocska 1. birtokocska; posesiune mică, moșioară; kleines Gut, Güthen. 1791: Jussatskájoknak terjesztésében töröködvén itt valo kicsiny s majd haszon vehetetlen Jussatskajokot által adák [Ádamos KK; JHb XIX/33]. 1815: Mü, ide alább subscribált nemes Szárhely falvának^a hűtös bírái és esküttjei . . . szárhelyi Czimbalmos Albert gyalog katonának . . . Szárhely Alszez tűiben addó(n)k egy kicsin particula jőszágot, vagys belső lakhelyet vitzinusa napnyugatról az Páll Andrásh gyalog katona moston kapott jussocskája örökre [RSzF 110. — ^aCs]. 1845: Berei István Uram által adá minden Köz helyekből jutando jussát örökösön 7 az az hét magyar forintokért evictziot is vállalja Berei István Uram magára hogy azon Vas János Uramnak által adot kis Jussotskában Vas János Uramot meg tartsa és oltalmazza minden háborgatok ellen 3 válto magyar forint vin Culom (!) terhe alatt [Bözöd U; Borb. II].

2. örökszezske; örökségecske; pârțică de succesiune/moștenire; Erbteilchen. 1751: Tts Basa Istvan ura(m)n(a)k Sepszi Székben Egerpatakon holmi Jussotskája volt és vagyon most a Ttes Basa Istvan Uram Relictaja be jövőn ide mü közűnkben azon Jussotskanak ki keresésére Basa Ferentz uram is mint igaz Attyafi nem denégálja, hogy az ő kme Eg(er)patakon levő jussaban része nintsen [DLev. 5. XIV I]. 1774: leven . . . egy harmad részni Jussotskaja [Bölön Hsz; Berecz lev.]. 1847: Mivel már mind a férjem mind pedig az atyámfiai háborgattak, hogy a szüleimtől maradt jussocskámat eljászottam . . . azonba válást is indítottam [VKp 153 Varga Katalin kezével].

Szk: *anyai* ~. 1817: Reám jövőn által ezen köteleesség hogy Sárdi Nemes Szilágyi Adám, és Felesége Várad Kata jussán bíró kevés Anyai jussotskájok iránt a Tit Urhoz tudositást tegyek [M.igen AF; KmUlev. 3 Benkö Sámuel lev.] * *jőszágbeli* ~. 1791: Léven . . . Néhai éves Annyok, és nagy Annyok . . . Jussán Adamoson, bizonyos rész Jőszágbeli portiótskájok . . . mely Jőszágbeli Jussotskájoknak sok felé szakadozások de efllett távol lakások mián teljességgel semmi hasznát is nem vehetvén által adák . . . eő Exceletiajanak | Jussatskájoknak terjesztésében töröködvén itt valo kicsiny s majd haszon vehetetlen Jussatskajokot . . . által adák [Ádamos KK; JHb XIX/33].

jussú 1. vmilyen tulajdonjogi; cu drept de proprietate; eigentumsrechtlich. 1782/1785: (A szőlőt) Ambrus Ferentz építette, mitsoda jussu helylyre építette pengi én nem tudom [Szentbenedek AF; DobLev. IV/596. 333]. 1816: az Also Sinfalvi Határház tartazonak lenni praetendalt Törökbuzával vetetni szokott Helyhez való jussakat Törvény uttyán kívánták experéalni . s a mint . Kegielmetek által praetendaltatik amazzal egi jussu és természetü helyhez való jussakatis Tessék Törvény uttyán experálni [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János, a szék asszesszora kezével].

2. vki vmihez nagyobb ~nak tartatik vki vmihez jogosultabbnak tartatik; cineva e considerat cu drept mai mare la ceva; jd zu etw. für berechtigter gehalten werden. 1737: Nms Városunk Constitutiojának Continentiája 's vigora azt tarttya, hogy a melyly betsülletes Nms atyánkfának Háza nintsen, az tartassék inkább az Ház vételhez 's szerzéshez nagyobb jussúnak, mint akinek már Háza vagyon [Dés; Jk 237a].

justicia igazságszolgáltatás; justípie; Justiz. 1590: deliberatur hogy ighen ereosse(n) megh veriek, es soha ez varoson ne lakhassek ha ez hatarba talaltatik minde(n) teorwen nelkwl fel akaztassek, mert motis ha az Iustitiat ne(m) elegytenek irlalmassaggal, halalt erdemlene [Kv; Tjk V/1. 54].

justiciárius (ítélő)bíró; judecător; Richter. 1657: Fogarassi fő udvarbíró N. Berivoi Nemzetes Boér Istvan uram tisztí szerint protestaltat a Fogarasi fiscalis procurator Illyes Deak uram által, hogy mivel az eo Nga felseő szeki egészben nem consentialt az immediate praemittalt deliberatummal, hogy ha az mi Kgl's Aszszonyunk eo Nga mas justiciáriusok által akarna ezen dolgot ujjolaghal valo revisioban vetetni, kesoő ne legyen, hanem valamikor eo Nganak fog tettzeni, salvum legyen meghczeledni [UF II, 190].

justifikál 1. igazol vkit; a justifica; jn bestätigen/zeugen. 1671: Gyarmathi Ur(am)at justificáljuk Sanczanak befizeteséről [SzJk 114].

2. tisztáz vkit (vmilyen vád alól); a justifica pe cineva; jn rechtfertigen. 1761: a' Kolosvári Tekintetes Magistratus, Tordai Annát, Deák János Feleséget justificálta, nem találván benne semmi tisztátalan Eletet [Kv; SRE 201].

3. ~ja magát tisztázza magát; a se justifica; sich rechtfertigen. 1674: Nimett György proponaltat felesége Salamo(n) Borbara ellen Mert Gyermeket el egette Az Magistratusok szekire bocsáttatua(n) hogy mentse magát az gyermek el egetese ellen nem purgálta magát, hane(m) el ment. ma is oda vago(n). Deliberatum. Miuél az melly törvint eleiben adtak a' szerint nem justificálta hanem halni hagyta magát feriet es Gyermeketis hűtlenül el hagyta absolváltatik [SzJk 138]. 1678: (Ferencz Mihályt) Megh eskütték egyszer haza hozvá(n) hogy feleségével lakik, es az felesége kívánta tüle hogy justificállya magát hol járt, s kész hozza allani akkor es el ment ily praetextus alatt hogy justificállya magát azonba(n) ne(m) redealt, mellyel tölt negy esztendőre^a [i. h. 131. — ^aTi. elmenése]. 1699: Sebesi János(na)k meg izentessék hogj ha a' városba bé jöne is, a' Templomban ne járhasson mind addig míg magát nem justificállya [Kv; SRE 60].

justifikálhatja magát tisztázhatja magát; a se putea justifica; sich rechtfertigen können. 1745: leg közelebb két lopott ló találatotot kezekén, melljek iránt magokat nem justificálhattják [Torda; Tjkt II. 19].

jut 1. vki (meg)oda) érkezik/jön; a sosi/veni; ankommen, hingelangen. 1568: Antonius zochy fassus e(st), hogy mikor o az Kalmar Lazlo hazahoz Jutoth. Kakas Andrasnal egy both volt [Kv; Tjk III/1. 240c]. 1572: Innet az Birak Tetheyn el Indwlan Jwthank oda Ahol az Somkwthy hatar egybe zakad az pesthesywel bal kez feleol es Job kez feleol az Chatany hatarral [Dés; DLt 184]. 1576: mykor Eyel posta lwtand oda Jgazicak hwl az lowak lesznek Mehessen ily kesedelemnelkw [Kv; TanJk V/3. 135b]. 1588: En az bwzawal mindeneoth bekesegeesen Jeottem hanem mikor Jwtottam volna az Galponyai feoldre egygy az zekerem kereknek hat beleol hagoth az vagason [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1597: Miklos Janosne hiua kj az mezeore, monda hogy az Vra megh haborodot Simon Janossal, kj menek, vgj Jutek, lata(m) hogj mind harma(n) veztegh alnak vala [Szk; UstT 12/17 Gr. Zabo de Kerezur ns vall.]. 1646: Erkezek egy Geörgeny Louaz. Item mas rendbeli Cancellarista Deakokis jutának [Mv; MvLt AA:l. 6]. 1651: Mikor ide köblös fele az falu vighire iutek hallek az faluba(n) puska löuest [M.köblös SzD/Doboka; RLt I Racz Peter (28) ns vall.]. 1776: a' Praepost Ur midön a Barátok Residentiajának Portájához jutott volna, oda bé mene [Gyl. Adalbertus Biro sculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva^a vall. — ^aMT].

Szk: követtségén ~ követtségbe érkezik. 1585: Haúas-elfoldebol Júta Vrúnkhöz Egy Boer kowetsegen Vrúnk megh Jsene B. Vramnak hogy Gazdalkodgiunk Nekié [Kv; Szám. 3/XVIII. 31—2 Gellien Imre sp kezével].

2. vmi eljut/érkezik vkihez/vmihez/vhová; a parveni (cuiva/undeva); etw. zu jm/etw./irgendwohin gelangen. 1584: Esmegh most ywta leweleónk hogy az Bassa kezwlten kezwl [Báthory, ErdLev. 227]. 1620: az flandriai követ referálá, hogy a flandriaiak irtak neki, kinek tegnap jutott az levele Flandriából, hogy meglássa jól s végére menjen az török ha Ferdinandusnak^a faveálé inkább, vagy Magyarországnak és Bethlen Gábornak [BTN^a 397. — ^aII. Ferdinánd]. 1653: 1610 esztendőben die 18 augusti délután jutának a sáskák ide hozzánk, kiknek az idén mind hallottuk az híreket [ETA I, 103 NSz]. 1789: az ante acták ugy mutattyák, hogy ezen most említett Relatio a K. Gubernium eleibe jutott [T; Thor. XX/10]. 1790: Magának az ifju Grófnak is adgratuláltam volna, de míg ezen levelem Pestre jutna, addig ő Nga Pestről el megyen a' Posoni Coronatoria [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.].

Szk: fülébe ~. 1662: De ezen erélyi újabb változások császárnak és a portának fülébe jutván, elméjekben már a fejedelem ellen nemcsak haragot, hanem feldühödtséget és bosszúállásra való gerjedezést indítottak vala [SKr 407] * **kezebe ~.** 1582: Regeny Georg kowach Az lewel el zagatasat ezzel teóbbity, Az lewelet Az vrain mind eg Masnak Adogatak, es hog en kezembe Iuta vg zakaztam ketteő azt az lewelet [Kv; Tjk IV/1. 89]. 1593: Az mi keppen Nagy Benedek cziki Hadnagy Bodo mathewal vetekedik az Kapitany vra(m) lewele fel szakasztassa feleol. Deliberatum est: Az hadnagy bi-

zonicha megh, hogy mikor az eo szolgálának atta Bodo Matheis az levelet akkoris fel volt zakaztva mikor eo maga kezében Jutot akkoris [UszT 10/90]. 1604: nem tudom, ha kk kezebe jutott leuelem hogy mogia leuen benne kk Valami eggi io altalag Zalaserit (!) iktatna Penzwnkert [Gerend TA; Ks 38. I. 10 Sarvasay Zs. Pettky Jánoshoz. — ^aOlv.: szaladsert] * *tatárhir* ~ tatárbetérés (közlekedésének) híre eljut/érkezik. 1621: hogy az Tatar hjr Juta öt vasbol Czinaltatta(m) Marton Kouaczial az Keozepkapun valo belseo sarampohoz huz zeget /20 [Kv; Szám. 15b/IX. 24].

3. vkié lesz, vkinek részébe/tulajdonába kerül/jut vki/vmi; a deveni/ajunge de partea/in proprietatea cuiva; jd/etw. in js Besitz gelangen/kommen. 1551: Dienesy Katha azzon rezere az on myben Jwtot ozlas zarent eg ewreg on tal, eg kozep tal, eg kjs thal Az keth Gyermek Rezere Jwtot, Eg rez Medencze ket on kanna neg on tal [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienesy Kata és gyermekei osztózólevele]. 1560: az Magdala lean rezebowl feuldwarat mely puzta haza Jutotth vala Tudny Jlik az zylwa demeter puzta helye ahhoz az Buryan ket fyanak egyket haggyuk es ez keth helyre mind az Jnasokkal egyetembe Nyilat vonjwnk es az kynek az Bwr Jan Kelemen haza Jwt az felet Bewcyw zerynt megh fizese az haznak az attyafianak [Kozárvár SzD; SLt DE. 2]. 1570: Goltar peter vallyia, hogy Ewele wgj zymboral volt Eothues adoryanne hogy egygye Zanthsanak Es hogy az ew lowaywal zantottak volna Es az okaert ad neky egy keobel Bwzat loway Munkayaba, Es Mongia volt Nagy Symonnak hogy Eo is aggyon egy keoblet Mert Neky es Jwtot az zantot feoldbe [Kv; TJK III/2. 166]. 1590: azt az helyet az falú Farchadfalwa fel oztotta tizes zamra, cöt tizesre, ez J azzal az eő rezebeli feöldel megh nem elegendett, Jeótt rah ez my rezzinkre, ki nekink Jútott oztas zerint fel tizeswl megh szantotta be vetette [UszT]. 1617: Tudom hogj Nem Donatios Jobagi Volt Boldjsar Peter, hanem oszlasbajs, mikor Becz Palneual megh osztozok, Becz Tamasnak Jutot Vala es eot szolgaltta holtaigh [Kozmás Cs; BLt 3 Mihály Peter pp vall.]. 1666: magam nyilamban jutát ket ház hely [Abafája MT; Told. 21]. 1756: Kabala hágó mellett az én részemre juta a Juda helye [Szentmihály Cs; EHA]. 1805: minden nyilas embernek hat, Kupásnyi Jussan, egyikből egyikből^a [Gambuc AF; TGsz 48. — ^aEgyik-egyik földből].

Szk: *harmadban* ~ harmadrészben vkinek jut. 1669: Egy veres barsony premes valbol jut harmadban f. 1/33 [Kv; RDL I. 150] * *kezébe/kezéhez* ~ tulajdonába jut. 1607/1608: Az meli Marhak Nemzetes Moises Kata aszoni kezehez Jutottanak megh adni Tartozzek [JHbK XII. 6]. 1619: Tudom azt hogj szolgalt Beczj Palnet, Szep Janos, Varga Miklos, Mihaly Kouaczj de en ne(m) tudom mikeppe(n) Juttak uolt kezebe, es mikeppen szolgaltak [Szent Simon Cs; BLt 3 Endes Peter (45) ns vall.]. 1642: Az melj Ebeni Jstuanne Gyuriu (!) feoleol emlekezik Veleo Jstu<an> hogi cotett szorongatiak erette, nyulan uagion maga is fatealia, hog<i> az az gyuru kezehez iutott Veleo Jstuannek, de maga temeitette (!) el houa teotte eo tugia [Kv; RDL I. 128] * *kezére* ~ 'ua' 1764: azon ház hely Nehai Szilágyi Mihály Vrnok jutván kezére, Nyisztor Mihályt Szállitá abban a' ház hely(en) [Nagycséred KK; Ks 65. 44. 12]. 1769:

az Attya háza magára Bálintra szállott s' maradtott; ház beli portékais elég maradt Légyen, de ki kezére jutott légyen nem tudom, minthogy régi dolog [Ne; DobLev. II/408. 4b Anna Dobolyi Samuelis quondam Sipos Ricta (75) ns vall.] * *nyilában* ~ osztálykor/osztózáskor részében jut. 1577: Wgjan ercezen^a az Barathok Rezen kwwl megh oztottwk ercezen az barattok Rezen kywl, három haz hellj wolth, egiket el cherelte Tholdalagy Andras, az mit Raitta cherelt az Jwttot Nillaban tholdallagi ferencznek [Vajdasztiván MT; BfN 71/19. — ^aNagyercse MT]. 1600: Ezeken kjeuölis saiat maga Jozagabulis mely Annak eleotte Bodoni Janos vramnak Nylaban Jutot volt Abbulis ada egi haz Jobagiot [M.köblös SzD; Ks 90]. 1789: Meg osztozván engemet, László, és Joseph testvéreimmel, édes Anyám eő Nsga juta nyilamba énnékem, az Mihátfalvi Jozság [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] * *nyil szerint (részében)* ~ 'ua' 1671: Ez kiul az mint ennek elotte kinek kinek nyl szerint iutottanak az Jobagyok Nadason Rodon Djosba(n) mostanis a' szerint helyben hattak eo kegyemek [Kv; RLT I]. 1716: az Elekesi hatarban adom és Impignoralom az Also Feketben levő nemes retemet, mely nekem nyil szerint, reszembe jutat volt [Hari AF; DobLev. I/90] * *oszlásban* ~ 'ua' 1545 k.: En Sombori Janos az mi rezem ennekem ozlasba jutot volna az wagy Jewendewbe Jutni kellene . . . atam az en atyamfianak Sombori mihálnak eskewlewmbeli^a rezeiert ewrewe fiwral megh hywathatatlanol [Zsombor K; MNy XL, 137–8. — ^aKisessküllön (K) levő]. 1628: Annak utanna az mi Oszlasba iutot . . . az meliek mind Egiwt tesznek tt f. 7 d. 50 [Kv; RDL I. 137] * *osztály szerint részében* ~ 'ua' 1781: a' Leányaknak a' mi némű Jok és Portékák adatattanak, azak mind osztály szerint részekben Jutottanaké . . . ? [Mv; DLev. 4. XXXVI. I vk]. 1845: adá T. Kádár Lajos Ur T. Kováts Sándor Urnak azon jussát Bözödön, mely is részibe jutott osztály szerént azon Jozság utánna járandóival [Bözödújfal U; Borb. II] * *részében* ~ 1650: megh bizottotta az A(ctr)x, hogy az Compositiot violatta, s az mi reszeb(en) jutot megh ne(m) atta; Azert . . . az exturbatioert(is) potentian vagion tizen harmad fel forinton, s az mi reszeb(en) jutot adgia megh [UszT 7a]. 1744/1767: a Széna Füvek és öt darab Szántó Földek részemben jutottanak, én bizony nem adom [Kökös Hsz; Kp IV 245]. 1793/1794: a' ki valamit fel foglalt ante divisionem, és azon akkár minémű industriát tett, az ollyan hely, ha ezen osztálynak alkalmatosságával más Compossessor(na)k jutna részében, a' kinek részében jut, az helyen lévő industriát . . . tartozik ki fizetni, minek előtte a' helyet birodalma alá vehetné [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 9a] * *vkinek sors szerint* ~ vki. 1823–1830: Ezen négy urfiak^a . . . nagy barátságban élvén, megegyeznek, hogy a négy kisasszonyt^a elveszik, nyilat húznak, s a legidősebb Sára jut sors szerint a legifjabb úrfinak, Bethlen Pálnak [FogE 109. — ^aEgy Bánfi, egy gr. Lázár és két gr. Bethlen. ^bTeleki Mihály paszmosi birtokos négy leányát].

4. vkire marad/száll vmi; a reveni cuiva, a fi transmis cuiva; jm etw. zukommen/anheimfallen. 1665: vagyon egy szántóföld, az mely Hosszú Tamás uramtól jutott [Kv; KvE 201 LJ]. 1746: az Vas Urak Selli eleitől fogva mint magok földes Urak Erdeiből nem tsak ki irtottak de magok Saját kezeknel is Sokáig tartottak edgyik

közülők meg halván azan hazban a mely Seller bé Szállott, a kiből az elebeni meg holt, az be szállora jutatt az földis [Szentegey SzD; WassLt Kezan Alexandru (36) zs. vall.]. 1774: Keszeg Pált jól üsmertük s tudgyuk hogy minden vagyonyait anyiban el vesztegette sőt adossággokkalis magát annyira meg terhelte s végtére a kreditorok kevés házi portékátskájára reájöttek az Fiaira Keszeg Györgyre csak egy Fazakatska sem jutot [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c].

5. vki/vmi vhová (oda)kerül; a ajunge undeva; jd/etw. irgendwohin (hin)gelangen. 1584: Catalin Thakach Andrasne vallia Zanizlonak Adak az Kapa Bartosne vnokayat, es eo Iuta az hazba [Kv; TJk IV/1. 332]. 1717: a kérdésb(en) specificalt resz földetske Nagy Istvanek sessiojához jutott [M.csesztve AF; JHb XXVIII/21]. XVIII. sz. köz.: Major Marjának az Teleke fel tétetődött ebbe a Nyilba de az másikba jutott [WassLt]. 1819: én mostan is hátulso házba lakam, és hogy hátulso szobába ujjolag is jussak azért férjhez mení nem kívánkozom [Kv; Pk 2].

Szk: (fogott) bíró elébe ~ a törvény elé kerül. 1561: Ha az mesterek kozot a wag' legenyek kozot vag' masok kozot valami haborszag wezedelmes éwzezes (!) tamad zabadsagok leg'enek az mestereknek azt az Cehbe le teni ha penig effele versenysek meg' nem Bekelhetwen egy elozor biro eleiben iutnanak Onnat ismek bekeseget kiuananak ismet az ceh eleibe iohessenek meg Bekelny [Kv; ÓCART.]. 1598: eze(n) Jelen ualo esztendőben punktot nap tayat Vgia(n) otogio(n) Zetelaka(n) Jutunk uolt valami fogot birak elejben de az dolognak Nagj uoltat megh ertek mi koztunk, Nem latanak toruint ugy boczatanak keg(mete)k eleibe [UszT 13/117] * idegen kézbe ~ 1666: leven Fianak egygy pusztulasra jutott, és többire sorvadolog vesző félben levő öröksegskeje Mező Bándon kerek. Kovats Istva(n) Uramot, hogy ne hadna eő kgyime idegen kezben mennj és jutni [Mv; MbK] * kezéhez ~. 1604: az arua mi(n)dgiart Gherendj Palne Aszonio(m) kezehez iútott [UszT 20/128]. 1666: akar mi uton modon az Urtol el praedaltot (!) jokba(n) kezehez mentenek es juttanak, megh adgya, annak igaz valora szerent [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

Sz. 1830: fenyegetett hogy véremet meg issza. — már kün járni is félek nehogy én is a szegény Csipkés tántzára ne jussak [Dés; DLt 902].

6. hozzá/odaferé vmihez; a ajunge, a avea acces la ceva; einer Sache beikommen. 1695: kevés respectusba veszik^a az Ecclesiának becsületes tagjait Praedicatorit Professorit Cantorit es mas rendbeli szolgait hanem holmi hitván Sütönéket a' kik egetborozzák őket elől bocsáttják az örülésben, amazok penig sok várakozással jutnak az örüléshez, ezt az Ecclesia meg nem engedí, Mivel a' Malom magáé [Kv; SRE 41. — ^aA molnárok].

7. vmire jut, vmilyen (kedvezőtlen) állapotba kerül; a ajunge într-o situație (nefavorabilă); in irgendeine (ungünstige) Lage/(ungünstigen) Zustand geraten. 1566: gjakorlatossaggal inditot mwnekeot az my nagy zwkse-gwnk, es nagy nyomorusagban walo esetwnk, felsegedet keoneorgeswnk által megh lelnwnk, Mely nyomorusagba a keosseg gonoz tamadasa mia Iwtottwnk kybe nekwk bwnwnk ninczen [SzO II, 190—1]. 1584: Kadas Balintne Catalin vallia haza Ieo leaniom es a' vizebe(n) Lugot chinalwan a' feyet Mossa volt, es a' Mosas-

ba Az zeme fayni kezd ki miat annieba Iutot hogy mostis haliogh Az Zemen [Kv; TJk IV/1. 247]. 1604: Azt mon-dotta en nekem Galfy Mihali, Jm hul edes eőczem, tudod az eleőt Skallatba granatba iarok uala, de im(m)ar a' Zentegiedj iozagh waltsaga mia ahoz iutek hagi czak ruham sinch [UszT 20/128]. 1610: annira jutott allapa-tunk, hagi sem adonkat, sem Felgnek naponkent valo zolgalattiat amint keuantatnek be nem telliesithettiwk [Dés; DLt 322]. 1698: mar tellyesseggel a rajtunk forgo sok Portiozas miatt mind a sullyos Qvartely tartas miatt annyira jutottunk, hogy tellyesseggel el pusztulolag va-gyunk [M.bece AF; Told. 24]. 1718: Minémű utolso al-lapotjáb(a) Legien szegénj székünk még jrtuk . az Vad almából, Cseremakbol ki fogván Mogjoro rügre, Lo husra, s macskákra is jutott az Militianak sem penz, sem naturalek jrant ném satisfacialhatunk [Som-lyó Cs; Ks]. 1770: Olosz Ferentz ur anyéra jutatt; hogy a' maga Láda koltsait, petsét nyomoját eő Nsgának által adta volna; hogy gongyát viselje, mig Isten meg gyógyitanná betegségéből [Algyógy H; BK sub nro 1017 gr. Kun István lev.]. 1851: Lelkem Anyám sokat sír, mire jutat okuláral sem lát olvasni pátzanélkül nem lép-het [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: boldogtalan állapotba/állapotra ~. 1767: Nehai Kovats Margit Medeseren laktaban boldogta-lan alapotban jutot vala öreg allapottyaban egészen meg tiboljodot vala [Medesér U; Ks 20. XIV. 1]. 1774: Férjem boldogtalanságára nézve ha tovább élne-is Há-zunk és kedves Gyermekeink mely nagy tehetetlenségre 's boldogtalan állapotra jutnának, különös Gyámolok, Tutorok és Curatorok nélkül [Kozárvár SzD; Told. 23] * derekas veszedelembé ~ 1662: Több és nagyobb haszon is láttatván forogni mind az egész magyar nem-zetségre, s mind a szegény házara nézve, a palatinus önagsága életében, mintsem az haza mellett méltóságos véret kiontván, úgy fordulhatna, az hazával együtt ma-gának is derekas veszedelembé kellene jutni [SKr 489] * éhhalálásra ~ a. éhhalálra jut. 1662: Kiknek quartir-jokban való kegyetlenkedések és tékozlások miatt sok helyeken éhhalálásra jutott csak máris a szegénység [SKr 679]. 1741: a Szegénység maga minden napi susten-tatiojara valo mediumaktolis privaltattván ehvel halás-ra jutatt [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1833: ne-hogy magam, Feleségem 's sok apro neveletlen Gyerme-keim ehel halásra jussunk, és ehel el vesszünk [M.zsom-bor K; SL]. — b. éhendőglésre/pusztulásra jut. 1776: Sz Lászlai Tehen Pásztor Moldán János földemen de-lelteti a Tsordát az akkori igen szűk kost idein midőn Marhai tsak nem ehel halásra jutottak [Sár.] * éhségre ~. 1782: azon malmok . hoszas idők alatt nem forog-ván, az örletlenség mián, kivált kik(ne)k marhájak nintsen, külső helyekre nem mehetvén éjségeis Jutot-tak [Déva; Ks 75. VIIIb. 122] * erőtelen állapotra ~. 1799/1800: néhai Rákosi István igen el-őregedett, s erőtelen állapotra jutott volt [Harasztkerék MT; Told. 30] * erőtlenségre ~ → vénségre ~ * gyámoltalansá-gra ~. 1631: az szegeny aszszoni allatok mikor Vroktol megh fosztatuan eszuegisegben maradnak meli ighen giamoltalansagra iussanak, es mely igen szwkeőlkod-gyenek otalom nélkül es conduiselesnel kül [Nagyteremi KK, JHb XXI/1. 20 Sükösd György végr.]. 1753: édes Atyám meg halván én pedig gyámoltalanságra jut-ván debito modo nem colalhattam . . . és ugj devenialo-

dott az I. eo kegyelme kezére [Asz; Borb. I.] * *gyűlölségre* ~ gyűlölködés tárgyává válik. 1678—1683: soha senki olj kedves, és, hiteles nem lehet, hogy neha gyűlölségre, s megh vettetésre ne iussan, s minel hitelesb, s kedvesb Ura előtt valakj, annal inkább tamod, ellen valo s igiekező tarsa [Ks Kornis Gáspár kezével] * *halálára* ~. 1765: jöttem ide Kőkösbe^a szolgálni Nehai Simon Peter Vramhoz eo kglme halalara jutvan halo szajaval hajot nekem edgj darab földet [Kp I. 132. — ^aHsz] * *késérüségre* ~. 1702—1764: késérüségre jutat haz nepe nek szolgálja s: faradoja [Torockó; MNy IV, 233] * (*keserves*) *koldulásra* ~. 1661: Fegyvereket mind elszedvén az városiaknak, kenyereken, borokon, mindenféle kosztjokon élvén az praesidium, hallatlan executiókat tevén némelyeken úgyannyira, hogy nemhogy az szegények, de még az gazdagok is csaknem koldulásra jutottak, sokan elbudosván az városról [Kv; KvE 186 LJ]. 1756: (A püspök) tévén-vévén a papokat s iskolamestereket és eszerént koldulásra jutnak [Hsz; Csetri, Kőrösi 33] essék meg rajtam a' Nms V(ár)(me)gjének könyörülő Szive és tanáljon fel olyan p(rop)ria Cautiot, utat modot, hogy ne jussak éppen Végső romlásra és pusztulásra, és a' Nms V(ár)(me)gjéből ne kellessék ki pusztulnom, s gyermekeimmel együtt keserves koldulásra jutnom [M.köblös SzD; RLt] * *két krajcár* ~. 1823—1830: Bécsben elmentem egy özvegy kapitánynéhoz, aki erdélyi, csiki születés volt Ehhez a kapitánynéhoz azért mentem, hogy tőle vagy Bikfalvitól kérjek pénzt, mert utoljára csak két krajcár jutottam volt [FogE 256—7] * *koldusi állapot* ~. 1770: Az én Édes Anyám Attyától hallotta s Az Atyám Nékem beszelle, hogy Koldusi állapotra jutván a jobb Apám egyik háztól fogva a más hazig vezette [Bh; BfN Vegyes 32/23 Paulus Bethlendi (74) vall.] * *második/utolsó gyermek* ~. 1745: a Természet Törvénye azt Tarta, hogy az Apákat és Anyákat a fiak és Lányok örög Atyjokat és Annjokat második gyermekre jutván és meg njaváltságodván, tartsák és táplálják [Torda; TJkt II. 76]. 1766/1800: beteg ágyban lévén a' Feleségem régtől fogva tsak nem éppen világtalan, ugy hogy Mind ketten utolsó gyermekre jutván, magunk életünk táplálására éppen elégtelenek vagyunk [Harasztkerék MT; Told. 30] * *megvettetésre* ~ → *gyűlölségre* ~ * *nagy szegénységre* ~. 1673/1681: Hunyad várához tartozó Szabadossim, — alazatos Instantiajokat megh tekintvén Paranczsolom Hunyadi Tiszteimnek mentül rendesebben lehet, ugy szolgáltatassak őket, szegény embercimis nagyobb szegénységre ne jussanak ennélis [VhU 400 Thökölyi Imre ad. lev.]. 1761: (Barcsai János) Utoljára oly nagy szegénységre jutott, hogy fejér cernával volt megfoldsza az uniformja [RettE 118] * *nagy szükség* ~. 1756: oly nagy szükségre jutattak hogy mivel éljenek, és mivel ruházkodjanak majd éppen nintsen [Ne; DobLev. I/269. Ia]. 1776: Kolosvári Dániel és Dobai Klára minden Vagyonnokat el élvén, nagy szükségre jutva költöztek ki e Világbol [M.köblös SzD; RLt O. I. 4] * *nagy tehetetlenségre* ~ → *boldogtalan állapot* ~ * *öreg állapot* ~ *öregségre* ~. 1648: mivel Simon György Ur(am) feleségiuel jmar öreghségre juttnak Gal Laslo Uramot feleségivel egjüt oda melleje hiva Kőkösbe hogy egy marhara és kenyerre alljon vele [Dálnok Hsz; Kp I. 63]. 1795/1800: Rákosi Ferentz ... Meg-vénhedett Öreg állapot-

ra jutván, vele Nehai Osváth Ferentz Dajkálodott [Harasztkerék MT; Told. 30] * *özvegyiségre* ~. 1829: özvegyiségre és meg Üdösedett alapatra juttnan [Aranyosrákos TA; Borb.] * *pusztaságra* ~. 1662: Ésaia is így jövendölt ellenek: Országtok pusztaságra jut, várositok felégettetnek tüzzel és kicsinybe hogy úgy is nem jár, mint Sodoma, Gomora [SKr 708]. 1677: mint hogy pedig minden nemü ioszagom 1661 ezendőben pusztasagra iutot volt semmi épület rajta nem volt aztis io gonduisseles által tizeseges épületekkel fel allította [Szentgyörgy Cs; CsÁlt] * *pusztulásra* ~. 1610 k.: pusztulásra iut az my állapotunk [Dés; DLt 322]. 1694: (A pusztia fundusnak) az helynek Távul lete mijatt semmi hasznát nem vehetvén, házamis éppen pusztulásra jutott [Alvinc AF; Incz. VII. 2a]. 1736: az Pojani Possessorok az ő kglmek kezek alatt levő szőlőket pusztulásra jutni ne engedgyék [Torda; TJkt I. 115] * *tartásra* ~ eltartásra szorul. 1778: Etzken András Uram világtalan valo öregegiben, Felesége pedig Nyavajás Ember labán nem járhotott, az Leanyara Etzken Ilonára szorula, juta mind a kettő tartásra, öklmek dajkalkottak vélek mind halalig [Albis Hsz; BLev.] * *utolsó gyermek* ~ → *második gyermek* ~ * *ügyefogyott állapot* ~. 1794: Melly ügyefogyott állapotra jutottanak Üdvozült Méltóságos Baro Nalázi Elek Úrnak Árvai történt példátlan meg ölettetése után talán közönségesenis tudva vagyon [Kv; CsS] * *vakságra* ~. 1778: jo gazda Embernek ismértem utrizált Etzken András, de utollyára vakságra jutott vala feleségeis Miklos Anna megbetegesedett állapotra [Albis Hsz; BLev.] * *végso inségre* ~. 1780 u.: adoságokkal azon kivülis terhelettek lévén végső inségre jutunk [Torockó; TLev. 14/2] * *végso romlásra* ~. 1703: tapasztaltunk ez háromon olyan fogyatkozást, hogy ha meg nem orvosolatik, lehetetlenség semmi hasznát venni, sőt végso posztulásra és romlásra jut dolga [CsVh 119] * *vénségre* ~. 1629: mi is immár feleségestül vénségre és erőtlenségre jutván magunkat is nem hadtuk egjeb res mobilisek nékült, nem tudván, Isten meddig életet [BTN 422 Borsos Tamás végr.]. 1683: akkor nem reménlettem, hogy halálom ennyire halad, es ilyen magammal jo tehetle(n) erőtlenségre, vénséghre jussak [Torockó; Pk 2].

8. vmit elér; a ajunge la ceva; etw. erreichen. Szk: *egyenességre* ~ megegyezést ér el, megegyezésre jut. 1569: alatt^a megh irt egyenessegre jwttottak [Várhegy Hsz; HSzjP. — ^aAz előzőkben felsorolt személyek] * *gazdaságra* ~. 1724: több kárt tett nekem a hörcsök ... , talam miolta gazdaságra jutottam oly keves gabonám nem lett mint az iden, de ellenben nem is volt oly eresztős régtől fogva mint most [Darlac KK; ApL2 2 Gr. Haller János anyósához] * *méltóságos fejedelmi állapotokra* ~. 1662: Mellyre a megöszült fejedelmi ember fehér szakállát megfogván ilyen választ tett vala: Látjátok-e — ügymond — jámbor szolgálaim, az én megöszült hajam, szakállam fehérségére méltóságos fejedelmi állapotokra jutottam, minémüképpen mindenkor nagy tekintetem, becsüiletem lévén, nyomorúságot nem kóstoltam [SKr 164].

9. hozzájut vmihez; a obține ceva; zu etw. gelangen. 1585: Kalachswteó ferencz vallia semmit tudomással nem tudok bizonnial ezt hallottam hogy Danchak az Adossagert iutot az eggik Daroczy Ianos towahoz

[Kv; TJK IV/1. 393]. 1592/1594: Ammit Marton megh fizet benne es ammi hatra vagion fizetetlen, tartozik azutis Moldowaj Geörg' éppen megh fizetni, es igit jut az haznak vrasagához [Kv; RDL I. 63]. 1629: Azki Imre keotette volt az en hazamat az kiben lakom es ez peres zeoleot az Attyoknak, es azon keotes leuel erejevel jutot eo mind az Zeoleoheoz mind az hazhoz s beleis iktattak [Kv; TJK VII/3. 83]. 1751: ne kéntelenitsem kesvesért kedvetlen módon, a' magaméhoz jutni [Karácsonfva MT; Told. 25]. 1781: kilencvenegy Mforintokat és 37 pénzeket . tartoznak megfizetni a' Szegedi István posteritassi, és ugy jutnak a magok(na)k jutatt ratajokhoz [Asz; Borb. I]. 1783: mivel az Épületekhez pénzzel jutott az afféle vásáros Jobbágy, azt pénzen másnak el is adhatta [Torockó; Thor. XX/5. 53—4]. 1812: (A) Hellyekhez mtsoda utan modan jutattanak meg-vallani nem-tudam [Szövérd MT; Hr.].

Szk: áron ~ vmihez. 1699: (A házhöz) árron jutottam és az sok rendeletlen portiozás rettenetes sok exactiok árrátis feljül munkájá ugj hogj egészen pénzemben áll, magam saját keresménjemet expendálván erette s reája [Mv; MbK 89].

10. (ráeső részként) vkinek/vminek kijár, vmi/vmenyi jut neki/belőle; a reveni cuiva/pentru ceva (ca parte din ceva); (als zuffallender Teil) jm/einer Sache etw./sowie gebühren. 1552: az keth negwen veder halbol kyt frathay gergelj az bilak thoba hordathot, az my rez pesthy alberthra Jwthna benne, annakes az arrath tartozzek le teny [M.fráta K; SLt V 19 Pesty Albert zálogosító levele]. 1564: Biro Vram es Polgar vraym marat tak adossa Pyntek Janosnak Kyth Ew felsege zwksegeore mywelfth V (?) azyerth az Polgar vraym adoyara Jwtanak (igy!) f. 1 d. 63 [Kv; Szám. I/VIII. 45]. 1570: Taligas Thamas fya Gërgh Byro vram Zolgaya . vallya Lattha hogz zeoch Myhal . az Iweges Gërgh fiat very volt egy zekerkewel ferdeos Kelemen penigh . . kery volt Zeoch Myhalt hogz Ne Mywelne azt, Zeoch Myhal megh ydzia Ilzen zowal Neste lelek ageb ezennel nekedis Jwt benne [Kv; TJK III/2. 187]. 1595: 1. Tehenhús peczenye p(ro) d 10 . Kellet böuen Lennj, Mert nagy fúto-sasokra az szolgaknakis hogy lussan tekintetem Miert hogy nemely Wrainhoz egy nehanzor fúttak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 17 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1764: az Exponens Mlgs Asszony ö Ngá(na)k itten Alsó Szováton vagyon annyi Jozságbéli része, hogy ha a Kortsoma béli Limitatio szerint arulná(na)k is a Poss(ess)orok, jo darab szakaszu ideje jutna ö Nga(na)k . a Limitatio meg van az Papirosan, de nem observályák [A.szováat K; GyK]. 1863: Vigyázzon minden T. Pap csupán saját illetékét vegye ki, nehogy másnak ne jusson vigyázatlanságból [Gyalu K; RAK 78].

Szk: része ~. 1655: Kolos várát hallottam Razmány Istvantol Csepreghi Mihályt ilyen formán fenyegette, hogy ha el törvennyel bizony ugy megh tekergeti, hogy még az gyermekeknek is reszek jutt, egyéb fenyegetést nem hallottam [CartTr II Paulus Literatus de Alba Julia fej-i fizetómester vall.].

11. vmilyen célra vmiből vmennyi kerül/marad; a ajunge/rămîne din ceva pentru un scop; für irgendeine Sache von etw. übrigbleiben. 1671: Ha kik penigh akar Kalmarok, akar más rendbeliek, külseo es elado sarukat hoznanak be . ugy hogy két része az Tanacznak, harmada penigh az Vargak Tornyának meg erősítésere jus-

son, arestalhassak, es el vennj tartozzanak [Kv; KvL Céhír. I. 17]. 1731/1768: Tisztségem után járandó fizetéből kezdettem újonnan, lassan lassan, a' menyire jutott, 's érkezhettem el-pusztult Jozságimatt, ab ovo restaurálni, zállagosokat ki-váltogatni. Ezüst és Arany művet szerezgetni, köntösököt tsináltatni [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.]. 1768: A kuts mákhöz

Gidobör alájok nem jutott béliésnek erogaltam ^{3a} [K; DobLev. II/390. 13a. — ^aBáránybört]. 1783: készítették 22 Verőb(en) 49.896 számú Vasakat Ebből jutna elég, ha fel nem dorbéználnak, a' Verők építésére [Torockó; Thor. XX/5. 43].

12. (vmilyen foglalkozásra vkik közül) kikerül vki; a ajunge/a se gási cineva (dintre mai mulji pentru o profesiune/îndeletnicire); (beruflich) irgendetwas werden. 1823—1830: (A bonyhai papnak) tíz gyermekei voltak, azokból jutott csizmadianak is, papnak is, egyébként is [FogE 71].

13. (járandóság/jövedelem) bejön/folyik; a ajunge/reveni (dintr-un venit); (Bezüge) einkommen/fließen. 1582: Balas Kowach az Alpreth Malom Bironak zama-dasza Az Alpreth Malomból ez tellies eztendeoben Jutot az varos zamara c(u)b. 109 Hayloth ebbeől czedulakra c(u)b. 14. Mellyeth ky wewen az Derek keobeől zambol, marad még fen c(u)b 95 [Kv; Szám. 3/VI. 12 Diósy Gergely not. kezével]. 1587: Keouëtkezik az Merai Dezma-ból valo Jeouedelem. Az elmúlt 1586 eztendeoben, az falw dezma-ból, melj búza Jútott vala, azt az buzatt ezen mostani 1587 eztendeoben ki Cspellettem Jútott kerül-be 26 1/2 keobeol búza az meh dezma-ból iútott kerülbe d. 15 az Bor dezma-ból iútott kerülbe d. 36 [Kv; i. h. 3/XXVI. 4]. 1590: Merabolis Jutot dezma bor 53 Vider melljet arultanak ki f. 7 [Kv; i. h. 4/XIX. 3]. 1656: diszno valtsagh jutott az Havasról f. 6/30 [UtJ]. 1695: Mint hogy eddégis sok kára es scrupulussa volt az Ecclesiának a' szorátáskor valo szakasztásban . . annak okáért a mi Ecclesiánk részére jutni szokot, minden buza és leguminai szakasztás az Ecclesia boltjában jöjön be, ahoz semmi nemű praetensiojok nem lévén Quartas Uramek(na)k [Kv; SRE 34—5]. 1740: A(nn)o 1740 Die 14 Juny öszve Czimborálvan Az Mlgs Ur Czegei Vass Daniel ur(am) dezma Juhaít, jutot minden rendben két tej, második kerülőb(en) hármot, Szent Peter^a Tajban az Harmadik Tejből tartozunk Blaga Steffánnak egy Tejet adni, mint hogy eő Potolta ki [Cege SzD; WassLt. — ^aSzent Péter nap: jún. 29]. 1756: Vámolo hely is mind eddig nem tapasztaltatott hanem a Maroson által járó hidas a midőn ezen részre jutand Hid vám jövedelmét ha mi kevessetis lehet remelleni [Branyicska H; JHb LXX/2. 43].

Szk: dézmában ~ tizedben begyül. 1585: Zent Mihály nap^a diszno valtsag in vniuersu(m) mind a' haro(m) faluból f 4. d. 76 . Az negj diznot a kj dezma-ban Jútot bechwltem megh f. 1 [Kv; Szám. 3/XVI. 32. — ^aSzept. 29. ^bKv három jb-faluja: A. és F.füle, megh Asszonyfva TA]. 1647: Itt az Arendat megh Tarnoszi Sebestyen idejeben engettek volt megh, mostis megh attak az Arendat, de meghis az Dezmasok ki mentek volt, es három kosar meh jutott Dezma-ba; de nem vittek el, mostis itt vagion [M.királyfva KK; BK 48. 16]. 1672: Dezma-b(an) jutot Artany nro 26. Geöllye nro 15 [A.porumbák F; UtJ] * kvártára ~ dézmanegyedben bejő. 1590: Bachy Peter es Velten Kirschner Q(ua)rtasok . . . amely bor, buza,

1589 esztendeobe termet, es a Q(ua)rtara Jutoth Jghaz irast tegienek [Kv; Szám. 4/XXIII. 1] * *ötvenedlésben* ~. 1584: Az három faluknak^a hatariban Iutot Eotwendlesbe (!) a' Varos Reszere Milwara es feyeos Juh Barannial egietembe es egy nehany Zakalos Barannial cozwe, zam zerent 93 [Kv; i. h. 3/XIV. 17. — ^aKv három jb-faluja: A. és F.füle meg Asszonyfva TA] * *tizedben* ~. 1587: Tizedben jutott eot diznochka, es egy Meh [Kv; i. h. 3/XXXII. 6] * *vámban* ~. 1592: Az Zamuetó Vraim attak mi kezunkben az Jnuentalaskor, Eöreg diznokat es Swldókett, No 60. Vamban Jutoth Apro es Eöreg dizno No 04 [Kv; i. h. 5/XII. 6—7].

14. vmely időpontra elérkezik/jut vki; a ajunge la un moment/termen; zu irgendeinem Zeitpunkt hingelangen/ankommen. 1573: Segeswary Gaspar Azt vallia hogi Zent Janos Nap eleot valo vasarnap Mester aztal volt az zabok hazanal, Es mykor estwere Iwtottak volna 9 orakor ozlottak ely onnat az Mesterek [Kv; Tjk III/3. 277]. 1607: mikor az Electionak ideiere iút az Nemes Orzag suffragalé az eő Fel(se)ge tetcesenek az Orzag Consensusa auagy nem, az nem touab mw igazgatásunk [Lompért Sz; Törzs]. 1610: Ebben az esztendőben szintg aratásra jutva lött ez világra az leányom, Judit [BTN² 58]. 1653: Szinán bassa Nagy-Györt hogy megvevé, akkor irának vala 1594-ben. Onnan megtérven a bassa 1595-k esztendőre jutván, méne minden hadával Havasalföldére [ETA I, 30 NSz]. 1660: Midőn estve lött volna, imádkozni akarván térden állva az több rabokkal egy nagy karódarabot ragadván az törökök, kezdenek verni bennünket az imádságért. Éjszakának idejére jutván, adának bennünket az szemjenek kezekben [Kv; KvE 180 LJ]. 1782: Házasodásának idejére jutván éngemet ezen Fattyu Todor küldött . Bocska Gligorhoz engedelmet kérti azon személ'yel lehető öszve kelésre és vellek eg'yütt lakhatásnak ki-nyerésére [Sólyomkó K; Eszt-Mk].

Szk: emberkorba ~. 1619: Admoneálni kell serio az pasát, hogy a békességtől ne fussanak egyikért, mert az hatalmas császár igen gyermek, és igen szükség zürzavartól óltalmazni az hatalmas császárt az ő birodalmába, az még emberkorba nem jut . Neveljétek most az csendességben az hatalmas császárt; mikor öreg állapotba jut, akkor is vagyoni módjok minden dologban [BTN² 265]. 1662: Zólyomi Miklóson kívül egy leánya is maradt, ki azon rabságban nemzetetett vala, és emberkorba jutván, Prinyi Gábornak házassított volt [SKr 153] * *öreg állapotba* ~ → *emberkorba* ~.

15. sor kerül a dologra/vmire; a-i veni in/ritul la ceva; zu einer Sache/an die Reihe kommen. 1619: addig akkor egyet sem szólhattam nekik, valamé az több derék tractatushoz nem fogok . Más az, hogy ha mikor arra jut is az dolog, Kegyelmes uram, én nem tudom, mint lehessen az ígret | Meghiggye az urad, hogy ha akarnék itt is árthatnék, de ugyan szolgálai akarok; te itt benn lész s meglátod, jussunk csak az Jenő^a dolgára, mint szolgálók én az uradnak abban is | az fővezérrel szemben löttem ... Azmeddig az öfelsége római császár^b urunk levelére jutott az dolog, addig mind csak az volt a szava, hogy, Ejder, ejder^c [BTN² 192, 194, 198—9. — ^aBorosjenőnek, Erdély délnyugati végvárának át- v. át nem adására von. erdélyi-portai tárgyalásokra való utalás. ^bII. Ferdinánd. ^cTörökül: úgy van, úgy van].

16. 1577: Jwttthank az dengellegy porchjonak, az djwissioiara tholdalagi ferencz arról Sem lewellet nem p(ro)ducalla, Sem az Jozagot megh ereztenj, wagi oztani . nem akara [Vajdasztván MT; BfN 71/19].

17. *reá* ~ rájön/eléri vmi (betegség); a-l apuca (o boalá); jn befallen (Krankheit). 1671: Tudom aszt hogy nehái Bartok Andrasne Kelemen Ilona nem vala jo Eszin, Elmein, mert füves vala, mikor rea jutot el futot, imit amot ugy iart az falun [Kvh; HSzjP Agilis Thomas Szalany de Sz.Katolna (55) ns vall.].

18. *eszébe* ~ a. vkire/vmire rá/visszaemlékezik; a-si reaminti, a-si aduce aminte; an jn/etw. sich zurückerinnern. 1568: Mw egy embert kwltwnk vala be Daczo Palne aszszonyomhoz az hazzhoz. Meli embernek newe Nekwnk ezwnkbe nem jut [Sszgy; SzO II, 326]. 1570: Lakatos peter es Bernald peter Ezt vallyak hogi eok semyt arról Nem Emlekeznek Minth es hogi vegezet Klok Jacob Az fiawal vincewel ha zinthen eeket oda hittak volnais, de eonekyk Ezekben Nem Jwth [Kv; Tjk III/2. 133]. 1589: Az vtan jutot ezyben [Dés; DLt 226]. 1593: Juta ezembe hogy az en fiam Ruhaya ott az Solymosi Mattiasne haza hyan volna [UszT]. 1642: Jól iut eszembe, hogi terhesen vagion Az Ania Bennedeknek, az en hazamnal lakek, veóm eszembe hogi terhesen vagion [Dëshaza Sz; BK]. 1767: midőn Lázár Imreh ur Szent Annán meg holt volna azzal vigasztalta a' keservesekeket ne sirjan Kglmetek, ne sirjan jussan esziben Kglmetek(ne)k az Szent Job^a uram eő kglme peldaja [Demeterfva MT; Ks 20. XIV. 9. — ^aUtálás a bibliai Jób megpróbáltatásaira]. — b. rágondol, eszébe ötlök; a-si aminti, a-i veni in/mente; jm einfallen. 1591: az Christus mo(n)-dasa jut eszembe(n) hogy mikor Egy feleol archul chiapnak az masikatis fordichia Ember [Szk; UszT Fazekas András fej-i jb vall.]. 1619: Felséged az Istenért kegyelmesen meg bocsássa, mint olyan rettenetes discursusban azmi eszembe jut, úgy írhatom meg [BTN² 346]. 1670: Asztis halottam Szilagy Jánosetol, az kesi^a nem jutot eszeben, mert bizony belé verte volna az Kotsisb(a) az hamis lelküb(e) [Görgénysztimre MT; RLt Andreas Toth (25) jb vall. — ^aOlv.: kési, értsd: kése]. 1720: adgya l(ste)n szolgálhassam meg az Ur(na)k hogi meg is eszibe jutottam illy nyomoru betegségemben [Ks 96 Apor Péterné Kálnoki Borbára vejéhez, Haller Jánoshoz]. 1851: Maftyej ... az ökröket csapdossa, kinazza, kergeti s' minden vágásba, árokba belé zökenti a' szekeret s' eszibe nem jut — az elátalkodottság miatt — valyon nem török é a' szekér [BetLt 3].

◇ **Szk:** *elméjébe* ~ *eszébe* jut; a-i veni in/mente; jm etw. einfallen. 1676/1681: Distractioja között, ha mik elméjé(e) nem jut(na)k Udvarbiro Vramnak . jelenecze meg eő kglmenek Szám tarto Vram [Vh; VhU 659] * *javai tékozlóba* ~ *nak* javai eltékozlódnak; a i se risipi (cui-va) bunurile; seine/ihre Güter werden verschwendet. 1618: Én^a mondam ... Köpelli Oglinak az felesége megholt ... s egyéb javai mind tékozlóba jutottanak [BTN² 116. — ^aA naplóiró] * *mi szájára* ~ ami a szájára jön; ce-i vine pe limbá/la gurá; was über die Lippen kommt. 1573: Katalin Nehay Nagy Menhartne Azt vallia hogi Archwl chapa az eo gazdaia Azzon germetek az Mazas peterne leankaia . . . Azon fel Indwltatik az Azzon Ben hazaba, Mind Besteyevel Mind lelkelwel Mind kwrwawal hwl My zayara Iwtot Eroszen zit-

kozodot az germekert [Kv; Tjk III/3. 271] * *szóba* ~ szóba elegyedik; a intra in vorbă cu cineva; sich mit jm ins Gespräch einlassen. 1585: Mathias papne Chatus azoñ valasza . . . Mykoron Enyeden Aldožo Sokadalmaban^a volnek Menę En az En Anyammal Szabo gergelnehez es mykoron zoba Jutottunk volna kerdezwk wala mynt volnanak es mynt ilnenek, Erre igr felele zabo gergelne vgy ilwnk mintt zegin Emberek [Kv; Tjk IV/1. 487a. — ^aAldožocsütörtök táji országos vásár].

◇ *Sz: mint egy álom, úgy ~ eszébe* csak álomszerűen emlékszik rá; a-și aduce aminte ca prin vis; sich nur traumhaft daran erinnern. 1584: Iannes Orelt vallia Mikoron penig egkorba(n) eomogat(is) Zabo Georgyeot kerdettem volna, igen iol Nem emlekezem rea hane(m) chak homalioson mint egy Alom vgy Iut eszembe hogy azt felelte volná Zabo Georgy hogy megh Adot volna egy darabot akor az Adossagban cheób Georgy | Neb Ianos . . . vallia Ez rezben penig vgmint eg Alomra emlekezem hogy monda Marton vra(m) hogy Az Attia hazabaz(n) valo Rezebe(n) meg otalmazna Olaios Georgeót de mint eg Alom ug' Iut ezembe [Kv; Tjk IV/1. 211, 291] * *úgy megderékazlak, hogy mindétig eszedbe ~ úgy el/megdöngetlek, hogy holtodig megemlegeted/emlegetsz; te bat, de má vei pomeni toatá viaja/piná* la sfîrșitul zilelor tale; ich verprügele dich, daß du es zeitlebens nicht vergißt. 1658: vgy megh derekzrak hogj mindetigh eszedben) jut [Kv; MészCLEv.].

Ha. 1676: jutatt [Torda; IB VI. 225/20]. 1695: jutatt [Ilencfva MT; DLev. 2. XIII. B/b. 4]. 1700: jutatt [Ne; DobLev. I/50]. 1718: jutatt [Baca SzD; LLt 213]. 1721: jutatt [Gergelyfája AF; JHb XXVII. 1]. 1722: jutatt [Szecsel Szb; KvAKt Mss 344]. 1728: jutatt [O.dellő kör. TA; DobLev. I/132]. 1755: jutatt [Perecsen Sz; CU]. 1758: jutatt [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1760: jutatt [Somkútpataka Szt; KS]. 1766: jutatt [Tompá MT; SLt XLVI. 6. Nic. Nagy (37) ns vall.]. 1769: jutatt [Marossztyörgy AF; Ks 99 Kornis István lev.]. 1773: jutatt [Nyárádsztlázló MT; Sár.] | jutatt [M.köblös SzD; Becski lev.]. 1775: jutatt [Jára MT; DobLev. III/515. 3b]. 1777: jutatt [Kük.; IB]. 1781: jutatt [Nyárádmogyorós MT; EHA]. 1792: jutatt [Mezőbánd MT; MbK]. 1793: jutatt [Kakasd MT; DLev. 2. XIII/b. 16]. 1778: jutattunk [Torockó; Bosla]. 1592: Jutottanak [Pókafva AF; JHb XXV. 38]. 1595: Jutottanak [Zsombor K; SL Reg.]. 1611: iutottanak [Kv; RDL. I. 88]. 1683: iutttanak [Kv; Sár.]. 1693: jutottanak [Ne; DobLev. I/38. 13]. 1727/1767: jutatta(na)k [Vajdasztván MT; JHb XI/10]. 1754: jutottanak [Koronka MT; Told. 22]. 1771: jutattak [Girbo AF; JHb]. 1773: jutattanak [Mezőerdek K; Sár]. 1777: jutattanak [Kük.; IB]. 1780: jutattanak [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1783: jutattak [H; JHb XXX. 55]. 1803: jutattak [M.fellak SzD; Becski lev.]. 1805: jutattanak [Özd AF; MúzRadák]. 1807: jutattak [Sinfva TA; Borb. II]. — 1585: Iutek [M.valkó K; KP]. 1574: Jwta [M.fráta K; SLt S. 13]. 1579: Juta [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1620: iuta [Disznajó MT; Tsb 21]. 1585: Jutank [Kv; Szám. 3/XVIII. 18]. 1586: Jwtanak [Kv; i. h. 3/XXIV. 17]. 1745: jutának [Szurduk SzD; JHbK XXVI/5.]. — 1573: Juth vala [Kv; Tjk III/3. 255]. 1579: Jut wala [Néma MT; Told. 31/1]. — 1578: Jutot vala [Zsibó Sz; WLt]. 1596: iutott uala. iutott volt [UstT 11/87, 11/45]. 1809: jutatt volt [Nyárádszbenedek MT;

Told. 45] || 1597: Jutott volna [Galac BN; WLt]. 1718: jutatt volna [Baca SzD; LLt 2/3]. 1785: jutatt volna [Bede MT; LLt 59/7]. 1582: Iuttunk volna [Kv; Tjk IV/1. 38]. 1586: Iuttunk volna [Kv; i. h. 602]. 1570: Jwtotak volna [Kv; Tjk III/2. 80] || 1792: Jussan [Mezőbánd MT; MbK]. 1815: jussan [Szentgerice MT; VH] || 1747: (kelletik) jutniok [Déva; Ks 92].

jutalmas jutányos; convenabil; preiswert. 1736: (A bornak) ejtele egy egy pólturán árultassék, vévén horostól Borbirák Atyánkfiak úgy mentül jutalmasabb lehet [Dés; Jk 460]. 1810: (A) Házat építeni igyekezővén előre annak Mátériáléit . . . azon voltam hogy vagy Várfalván, vagy itten Tordán meg szerezhessem de olly drága volt, millyent én eddig soha nem értem s mindég jutalmasabb fákra váarakozván azalatt á viz el apadt [Torda; Pk 7].

Szk: ~ áron. 1820: a' Mátériálék valami egészben oltsobb és jutalmasabb áron adassanak [Kolozs; SLt évr. hiv.]. 1842: a Szinyei Zsido . . . bizonyos fákat adminisztrált a kérdett időbe a Hidhoz melyek közt ujabb es régebb vágások voltak . . . ekkor Roth Pál kérdezte tőlem — tudja é az ur micca fák lehetnek ezek . . . láttya az Ur folytattya Roth Pál ezek mind a Bátyám fái a mi csak régi vágás, a város nem akarta meg venni jutalmas áron, — a Zsido Ungvarival trafikálva^a fél áron meg vették — s most edgyütt két áron adminisztrálják [Dés; DLt 1480/1843. — ^aA hidépítő mérnökkel összejátszva].

jutalmasabban jutányosabban; mai convenabil; preiswerter/würdiger. 1663: Akaram Vram kegdet tudositanni az my keppen kegdt koztünk hadta uolt az kegdt johait mostan Vram igeny megh fogiatkoztanak az szena felol ugan uottunk uolt uagy tiz szikes szenat minel jutalmasabban uehattük azon igen jükekeztem (!) [Szárhegy Cs; Ks 41. H]. 1677: ^aA' Réz Bányáknak gondviselőjés, a' Haza fiainak requisitiojokra szokot árrán tartozék adni elegendendő rezet, távozattván minden szines praetextust, melyben a' ki-viendő embereknek adhatná iutalmasabban [AC 236. — ^aLapszéli hivatkozással az 1614. évi egy-i art-ra]. 1720: övet . . . nem kaphattam ha késő nem lenne az Szebeni Sokadalom nem meszsze lévén válogatván jutalmasabban vehet az ember [Ks 96 Bornemisza Imre Haller Jánoshoz Nsz-ből]. 1790: T. Perceptor Atyánkfia ő Kgytne circiter 400 vagy 500 véka jo kenyérnek valo buzát a' hol jutalmasabban találhat szerezen kész pénzen, a' Communis Fundusbol fizetvén ki az árrát [Kv; SRE 268].

jutalmasan jutányosan; convenabil; preiswert. 1667: kész pénzzel olcsóbban vásárolhatni; az pénzt ha látja a török, jutalmasan alkuszik [TML IV. 152—3 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz]. 1765: a N(c)mes Mag(istra)tus nem szenvedhetvén a sok panaszt, s' a Czebbellek szán szándékos excessussakat, s' consideralván, az helységnek miattok az talp, es botskor vételében lévő feletébb valo karosittatását, hogj a botskor bőrt a szegénység bővebben, és jutalmason vehesse, s' ebben a helység szükségét ne lássan, a' szórós bocsor árulás közensége sen minden rendbeli embernek fél szabadtítatik [Torda; TJKt V. 269]. 1793: vasat és lisztet, ugy Botskor bőrtis vettem jutalmason [Páva Hsz; HSz]P Nemes Miháltz

Klára Simon Istvánné (50) vall.]. 1827: Bort csak abban az esetben vegyenek . . ha ugyan fáint kapnak, s jutalmason [Kv; Pk 7]. 1836: Ezeknek leveresire küldék len fonalat vagy ha lehetne kapni fejezetlen Suster fonalat jutalmasan, ugy azt venék örömetst meljeokról sietve tudositass [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.]. 1839: Ha kedve volna két szép jászágat venni jutalmasan, kérem tudositass engemet [A.szentmihályfva TA; Bosla br. Miske Ferenc Bosla Ferenchez].

jutalmatlan jutalmazatlanul; neräsplätit; nicht belohnt, ohne Belohnung. 1676/1681: Szakats György . . hiven s jamborul kötelezven magat szolgálni, nem akarom hogy ebbeli szolgaltatja jutalmatlan legyen, hanem megh maradékibanis, az en vele valo jo tetemnek emlékezeti fen maradhasson, es töb érdemes szolgálaimis felölem valo jo remenségben az által megh erősödgyenek, adtam és inscribaltam neki es ket agon lévő maradékának . . Vajda Hunyad Várossomban Alsözgh nevű Uczaban egy hazat . . minden ahoz tartozo határrival [Vh; VhU 340—2 Thököly Imre ad. lev.].

jutalmaz 1. vkinek jutalmad ad; a recompensa; belohnen. 1864: orvos urnak a mi kevés fáradságot tett dusan jutalmaztam [Kv; Végr.].

2. ts vkit megjutalmaz/jutalomban részesít; a da cuiva o recompensă; jm eine Belohnung zukommen lassen. 1851: eddig is csak azt jutalmazta Nságod a' ki jól tudot sápitani [Széplak KK; SLt évr. Sípós Miklós P. Horváth Ferenchez].

3. juttat vmiből vkinek vmít; a face să revină cuiva ceva/o parte din ceva; jm etw. zukommen lassen. 1810: erőm felettis háza 's felesége gondját viseltem 's ezen fáradságomértis leányomtól maradtakból semmit sem jutalmaz [F.rákos U; Falujk 47].

4. jövedelmez; a aduce venit(uri); (ein)tragen, Nutzen bringen. 1852: az szántok sok költséggel fáradsággal jutalmaznak valamit [Nagyak AF; DobLev. V/1351].

jutalmazás jutalom; räsplatä; Belohnung. 1662/1681: Boldogh emlékezetű Eleimnek kiváltképen valo nyomdokit igyekezem mindenkben el követni, Emlékeztven egyszer s mind Jambor szolgálaihoz (!) s Jobbagyi(m)hoz hűséges fáradságokért változo alapatokban megh mutatott tökéletességeikért el vött jutalmazásokra, kire nevez enis annuáltam annak, mivel hogy . . Örökös Östül maradt Erdőhát Jobbagyom . . . Sok rendbeli változo alapatimban . . feje fen allattaigh hiveseg tökéletesen megh mutatta, halálavalis kész lévén megh peczetelni, mellőlem el nem allat . . hűségéért . . Erdőhátságon Leleszen^a lako Vojt Mihályt az örökös Jobbagyságbul mind magat Feleségét és két agon lévő maradékot eximáltuk [Vh; VhU 333 Zólyomi Miklós ad. lev. — ^aH].

jutalmaztat megjutalmaz, jutalomban részesít; a recompensa (pe cineva); belohnen. 1676: tekéntetben vévén Tekéntetes és Nemzetes Keresdi Bethlen Gergely Uramnak . . mi hozzánk s édes Hazájához is gyakorlott hűséges kedvességét; Udvarhelyszéki Székbéli Fő Kapitányság(na)k hivatallyaval jutalmazta<tni> kíványuk kglsségünkéből [UszLt IX. 76. 4 fej.]. 1712: Ha Nagyob veszedelm(en) költség(en) ejtett volna, ide-

geny országban valo hoszas mulatásom . . tartoznék kglmd engemet, abban subleválni; mint hogy kgedért mente(m) fel^a nem ugy igiri vala kglmd Atyafiságát néke(m) s nem ugi siettetni vala felmenetelemet, s mint most jutalmaztattya [JHb Jósika István Jósika Imréhez. — ^aBécsbe].

jutalmaztatás jutalomjuttatás, megjutalmazás; acordarea unei recompense; Belohnung. 1662: De hogy azután üdö múlva nagy gyakorta emlegetvén s számlálván hűséges szolgálatját, hogy azokért semmi méltó és érdemlett jutalmaztatása avagy immár hacsak Pocsaj is, azokért neki nem adatott volna, nagyon sóhajtoz vala! [SKr 406—7]. 1792: az egi által semmiképpen végben nem vihető fáradságos munkának két Notárius által fojtatni Szokott dolgok(na)k tsak 30. forintokkal valo tsekély jutalmaztatását fel fedezvén, ezen kevés fizetéseket nem tsak azért szaporittatni tehetségek szerént törekedjenek, hogy a jobb fizetésre alkalmasabb Személyek állittatván a Törvény és ezen Város terhes dolgai fojtatása mellé, azok(na)k jobb moddal valo fojtathatások iránt remenség lehetne, hanem kiváltképpen azért, hogy ha ezen kevés fizetésnek nevedekése nem remenlithetnék mind a Senatori, mind pedig kivált a Notariusi Székek üressen fognak maradni [Zilah; Borb. II hiv.]. 1823—1830: Ami pedig hazajövetelünkorra való jutalmaztatás ígérétét nézi, abban legkisebket sem biztam mert fösvenységének^a már több jelét tapasztaltam. Nevezetesen nekem a praeceptorságért szeptemberig 100 Rhf. fizetés volt ígérve. Mégis mikor elindultunk, azt sem adta ki egészen [FogE 155. — ^aGr. Bethlen Pál generálisra von.]. — L. még SKr 567—8.

jutalmaztatik gúny (rosszul) viszonoztatik; a fi räsplätit (prost/räu); (schlecht) erwidert werden. 1662: becsületes atyafiaival csaknem egész familiástul, hozzátartozóival becstelenségekkel, károkkal, injúriákkal illetett, s jóraváló indulatja azféllel jutalmaztatott volna [SKr 639].

jutalom 1. räsplatä; Belohnung. 1642: az Vr Isten kd igaz attiafiui szerettettit, es az keöz igassagottis fogia beö iutalomal recompensalni, s enis kiczin tehetsegem szerent megh szolgálni [Ks 41. K]. 1662: Az szegény hajdúk vévén eszkebe hogy csak a nagy veszedelem torkában volnának, nagyon megzendülének, s háborgani, zúgolódni kezdenek s morgolódni is: hol volna hát az ő sok vérek hullásával való hűséges szolgálatjoknak érdemes érdeme és jutalma? [SKr 539]. 1712: Ugy reménlettem hagi idegeny Országban valo hoszas szenyvedéssimmet, kölctzégemmel, káráimmal, ne vásárlottam volna magamnak, továbbra valo prostitutiót, és gyűlölséget, hanem Atyafiságos jutalmat [JHb XLVIII br. Jósika István kezével]. 1756: Istentől vészi Excellentiátok jutalmát, enis eiletem fogytáig még hálálni Excellentiátok gratiáját magamat obligálom [Feldoboly Hsz; DobLev. 1/270. 2a Bartok Áron foly.]. 1809: a' varokozásért szives barátságnaál egyebb jutalmat nem kívánván [Dés; DLt]. 1830: eddig az erdőpásztorok az mely falusi lakosokat megtanáltak erdei praevaricációba, azért semmi jutalmat nem kaptak [Árkos Hsz; RSzF 118].

Szk: ~mal megjutalmaz. 1676/1681: Boldog emlékeztű diczértes Eleimnek jo példajoktul viseltetvén, kik

jambor Szolgai(na)k Jobbagyinak hűséges szolgálattyokat illendő jutalo(m)mal megh jutalmaztak Dan Milotin nevű . . . jobbagyunknak . . . hűséges szolgálattyat megh tekintvén, ez eddig való Jobbagyi es paraszti allapattyabul, eximalvan immunitalom [Vh; VhU 367] * ~ul ad. 1760: Az is meg volt, hogy a menyasszony részéről kimentek jó paripákön, kik közül egynek a keziben perez volt, kik eleibe menvén a nász népének, invitáltak, hogy ki meri magát biztatni s velek futtatni . . . Olykor pedig, mikor látták, hogy be nem éri a nász népe közül való futtató amazt, egy kecskét tartottak készen az útjában, melyet jutalomul adtak neki, de nem vette el a rossz futó, hanem inkább szégyenlette [RettE 99].

2. jutalomdíj; recompensā; Belohnung. 1817: Felsőes Urunk, Nagyobb mértékben leendő mivelésének előmozdítása tekintetéből méltóztatott meg engedni, hogy az olá falukban azon Lakosok közül, kik . . . nagyobb mennyiségű földi Magyarot természetni találtnak jutalom adassék [Kv; DLt 632]. 1823—1830: 1788-ban nyári examenkor a logica classisból cenzurázván . . . a classisokba nem volt hétmárjásos jutalom, és ezt nékem ítéltek, s ki is adták egy két R. forintot ezüst tallérba [FogE 95]. 1826: A vadászok . . . a szorgalmasabb vigyázatra serkentetvén, mindenkor megkaphassák a megírt jutalmat, ide nem értvén az idegeneket [Árkos Hsz; RSzF 222]. 1845: az alsóbb Classisták között, némi kézi könyveseknek szereztesse, és osztassanak jutalomul [Mv/Gerend TA; DE 2].

Szk: jutalmat (el)nyer. 1823—1830: egy Bikfalvi Falka Sámuel nevű székely ifjú . . . belékapott volt a pecsétnyomó metszésbe. Ezt a generális gróf Bethlen Pál felvitte volt Bécsbe metszést tanulni, s csakhamar annyira vitte a metszést, hogy jutalmat is nyert^a | Szent Györgynapkor ülik meg a király születése napját. Ekkor osztanak ki a feltett matériákra írott munkákra kitett jutalmak. 1796-ban az három fákultásból három ifjak nyerék el a jutalmat, mert a medica facultásból kitett kérdésre senki is a jutalomig nem felelt [FogE 171. —^a1795 tájára von. feljegyzés].

3. járandóság; retribujie; Gebühr/halt. 1625: Henczler Benedek vram eo kglme czjnalattva(n) 6 Ezwt kalant Cziātj Gaspar Hoffmester vra(m) zamara mellicenek munkajanak Jutalmat Tanacziul eo kglmek magokra veöttek es Hoffmester vramatt velle fel tizteltek, En penigh az Arrat megh Advan tt f 3 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 270]. 1647: Nemeth Janosne . . . citaluatvan (!) Benkeó Balintnet, proponal ellene taliter Az Atyadot szolgálta(m) mind eddighis szolgálatomnak jutalma megh nem attak, Azert az (!) keuano(m) hogy szamot uetuen contentali rolla [Kv; TJk VIII/4. 224]. 1657/1667: Bontakozása történnén az malomnak . . . az építő félnek igaz munkájának s expensájának jutalma suppleáltassék [Gyalakuta MT; Ks NN. 25]. 1762: Haydu Janos . . . fel veötte voltis az Lo herélésnek jutalmát [Kv; TJk VIII/11. 245]. 1774: A Szótsók menték bérliéséhez premezésilhez Szükséges bórörköt eo kegyelmétől vásároljanak és magok bérelvén meg a béreltető gazdától Szokot jutalmokat elvegyék [Déva; Ks 78. 20/8. 1/4]. 1791: En ugyan ezeket igiretem szrint igazán hiven véghez vinni és még többeket is igyekeztem, de beszél a' Barát de Alaminát is vár és szeretném fáradságomnak jutalmat miben állana : mert szemérmes Kuldusnak

üress a' Tarisnyája [Új-Torda; IB. Boér András ref. kántor kezével]. 1808: ezen Törökbuza földét Balás András és Néhaj Funár Petro Podárok vagyis Révészék az ók Révészégek jutalmául . . . birták és használták [Árpástó SzD; BetLt 6 Marosán Vilok (70) zs vall.].

4. díj; taxá; Preis. 1572: valaky az Templumokba akarya halotyat Temethny Eleosser vagi penzwl vagy zalagwl Megh aggya az Egyhaz fiaynak Az templum jutalmat, Addegh Ne Engedyek az Egyhaz fyay Syrt assatny [Kv; TanJk V/3. 60b]. 1580: Biro vramnak . . . tellesy Authoritast adnak hogy Az keonyeorgoknak Allapattioiok zerent Az engedelmet Motalhassa, de vgy hogy tellesysegel ne vezesse el az Lato mestereknek Az eo Jutalmokat [Kv; i. h. 221b]. 1624: Szakacz Thamast az Ecclesia parazna es ördeöngöcs feleségeitől fel szabadi(to)ttá az törüennek foliasa szarent contentalua(n) az <Ecc>!(es)iat jutalmarol [SzJk 16]. 1630: Czegej Vas Janos es Vas György Vramek nekem Jutalommat megh kölduin, hjuatanak engemett . . . czegeben^a Vasas Zentivanra^b kölduen (!) eo kegyelmek engemett, Certificaltak . . . Főzesi Janos Vramat . . . ez Jóuendő Quasimodo Vasarnapra^c Judicaltatot Colosyvarat Celebrando Brevis Terminusra [WassLt. —^{a-b}SzD. ^cA hűsvét utáni első vasárnap; ez évben: ápr. 7]. 1677: az minemű állapottal Fel Csik szeki Danffalvi Christof Geörgy lo fo nemes személy ennek előtte való 1657 esztendőben kezdte uolt el az en hazamnál az szolgálatot szolgálatyanak pedigh jutalma abban az üdőben Praecessorimtol volt igirue annuatim kilencz forint es három veka arpa vetes [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F. 27]. 1699: Osztán nekem szokott jutalommat meg adván Kenseritte Engem, hogi a Falut, es Eskütt társaimot öszve gjüjczem [Hagymásbodon MT; BálLt 62]. 1795: közönséges Czéh Gyűlése tartatván, a' több Voks ál-(ta)l, meg-határozatott; hogy . . . a' Czéh Mester . . . esztendőnként midőn a' Czehn(a)k pénze lészen 2 ~ két Nemet Forintot vehessen fáradsága jutalmául [Kv; FésCJk 21]. 1814: (A bíró) 20 tőkét magának fáradsága jutalmául el tartván, ez máj napig kezemhez nem kaphattam [Hadrév TA; TLt Adm. ir. 1527 Miksa Imre nyil.]. — L. még AC 74, 130—1, 244.

5. vérdíj; prej pe capul cuiva; Wergeld. 1784: Felsőes Tsászári, és Királyi Fejedelmünknek értésére esvén, hogy némely helységeken, mely fel háborodása legyen az Oláh parasztságnak . . . ezen Tsászári, és Királyi Felsőg arról kegyelmesen Rendelést tenni méltóztatott, hogy . . . valaki ezen Zenebonának Előljároját, vagy mást, a' ki ennek főbb Inditojának, Gyarapitojának, és Vezérének tanálthatik, el fogja, es Személyesen, illendő Helyre által adja 300 Arany jutalmak legyen [Borb. II a gub. Nsz-ből].

6. ajándék; dar, atenje; Geschenk. 1807: a tizenkét Kraitzáros akkori Monetáknak járása meg Szünik . . . tud maga egy olyan Regius Perceptort . . . hogy az minden pénz és jutalom nélkül Bánko Czédulákal Örömet fel váltáya [Torockó; TLt Torockói jb-ok perei földesurukkal]. 1823—1830: (Strudelnec hívják) a Dunában igen veszedelmes és közsiklás és mély esésű helyet; a hajók ott gyakran elpusztulnak ha . . . szerencsésen elhaladtak azon veszedelmes helyet, a hajóslegények tartják a vízhányó lapátokat, s (az) utazók jutalmul, hogy jól kormányozták a hajót, hányják a krajcárokat [FogE 262].

7. ellenszolgáltatás; contraserviciu; Gegenleistung, Entgelt. 1812: Samuel Fia . Szavai részszekejében temett borát minden Esztendőben Somborra vitetvén az Asszony házána minden jutalom nélkül költ el, meg történt továbbra az is hogy gabana dolgában meg szűkölt, ezt is mind Samuel fia potolta [Nagyesküllő K; RLt O. 2]. 1843: Varga Katalin fáradtsága jutalmára nézve, amint értettem, úgy egyezett a három falu közönségeivel, hogy ha megnyeri a pert, minden háztól legyen egy pengő forintja [VKp 95].

8. (megérdemelt/méltó) büntetés; pedeapsă (merita-tă); (verdiene/gebührende) Strafe. 1592: megh wagyon Ira (!) werböci első dekretomanak szaz es hwzon három rezeben hogy az kjk twtorok haborgattiak az arwakot mi legyeon Jwttalma [UstT]. 1626/1770 k.: Hamis Papok, Iras Tudok es Prokatorok az igazat hamisra forditok jutalma [ItK 1931. 79 Fiafalvi György Pokolbeli látomása]. 1696: ha többé ilyen színű dologb(an) avatna magát az I és megbizonyosodnak cselekedeteinek milto jutalmat nagyub gradusb(an) fogja magan megh tapasztalni [Dés; Jk].

Szk: jutalma megadattatik (megérdemelt/méltó) büntetést elnyeri. 1662: A nyavalás pórok látván, hogy mindenfelől környülvétettek . fegyvereket elhánván mindenfelé szaladni és szélledni kezének s Császár Péter vezérek is Kassára béragadtatván, és ott felnégyteltes által jutalma megadattatván, az több helyeken való gyülekezést is eloszlek, rezgelődések megszünnek [SKr 146] * vminek jutalmát elveszi. 1662: Tömösvári passával való ökegyelme^a conclusiója nem volt titokban, nemcsak nálunk; de más tovább ülhett volna ideig odaengedett székünkben, talán hamarabb elvötte volna ökegyelme jutalmát elfogott levelekből kinyilatkozott practiciájának, melytől való félelem hozá ökegyelmét hozzánk Monostorra Fejérvárról a megyesi gyűlés előtt, és farba rugatá mászhoz való hűségét [SKr 466—7 II. Rákóczi György vádja a vele szemben fej-mé választott Barcsay Ákos ellen. — ^aBarcsay Ákos]. 1698: eretlen cselekedetimnek méltó jutalmat elvegyem [Dés; Jk]. 1703: Szász Janos immár el vötte jutalmát, tegnap előtt fejét vötték a Szebeni piacon [ApL 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez Nsz-ből]. 1766: világosságra jöven a' Biráknak ezen vigyázatlanságok vagy conniventiajok, méltó animadversio nélkül . . . ne maradvanyak, el vévén Hivatalokban valo Restségeknek illendő jutalmat [Torockó; TLev. 9/11].

Ha. 1643: Iutalmamot [Dob; JHb III/46]. 1694: jutalmomot [Mezőbánd MT; MbK]. 1849: jutalam [Várfva TA; Borb.].

jutalomadás díjfizetés; plata/achitarea unei taxe; Gebührenzahlung. 1788: Vgj tapasztaltatik hogi a Robbottás Parasztoknak ejg néhány Instantiajok nem az arra rendeltetett tulajdon Agensek hanem mások által is készítették Parontsoltatik az officialatusnak hogi az egész Vármegijében lévő Robbottás Parasztoknak adassa azt világosan értesekre hogi ennek utánna az arra rendelt Agensek jutalom adás nélkül valo segítségek által, minden Szükségtelen költséget el kerülhetnek [UstL X. 80 gub.].

jutandó I. mn I. vkinek részébe/tulajdonába kerülendő; care urmează să intre în proprietatea cuiva/să ajun-

gă în partea cuiva; in/zu js Besitz/Anteil kommand/gelangend. 1574: Az mely fl 17 Az varos penzebeol ely keoltet az Espotal mester . . . ky veteszek vgian az espotal mesternenek Iwtando Marhabol [Kv; TanJk V/3. 98a]. 1679: Az ló árra, az ökor árra gyermek részére jutando 80 pénz facit omnibus cum putatis flor 4P den. 80 [Zágon Hsz; Barabás, SzO 382]. 1774: mindhogy nevetlen . . . két Leányimat el-nem készíthettem, ha hirtelen ki-készítések előtt, holtom történnék . két Leánymnak jutandó Jövedelemből vegyenek számokra Gyöngyöt s egyéb Leányi készületet [Kozárvár SzD; Told. 22]. 1787: iffiab Császár Györgynek jutando Rézsébe a Lakadalmának alkalmatosságával adattott Hf 29 Dr. 74 1/2 [Mv; MvLev. Császár György hagy. 14]. 1795: Hogy ha Valamellyikünknek ezen Felkelhetők-ből, és Naturalekból jutando része azon Ingatlan Joszá-gokban találato Felkelhetők-ből ki telnek, a melyly Joszá-g résziben jutott, adattassék ott ki az Vecturázásnak el kerülésére nézve [Ádamos KK; JHb XIX/47]. 1837: Mint hogy mind a loszágot el Zállagositó mind pedig a' Zállagban vevő Urak, külön birtoknokká válnak Also Szötsön^a olyan formán edgyeznek . . . meg az határon létező Erdők hasznában, hogy az Also Szötsön lévő egész Szepesianum Joszá-g után . . . osztály szeresen jutando erdőbéli haszonnak egy aránti részesedése legyen [Dés; BetLt. 5. — ^aSzD].

2. járandó; care se cuvine, care revine; zukommand, gebührend. 1801: tetvén az Conpossessoratusnak az föld mérövel egy egyezni hogy az Föld mérésért minden 200 holdért, vagy 400 köböl alá valóért fizessenek 20 Rfor arranéze minden antiqua sessio után jutando 92 köböl alá valo földért, vagy annak fell mérésiért esik 4 Rfor 36 xár [M. nagyzsombor K; Somb. I]. 1844: Berei István eö Kegyelme, édes attya Berei Miklos neve után a sessiok figálása Sora 92ik pontya alatti meg állított I. Sessióból a magát tisztán illető jussából által ad 1/4 rész vagyis egy fertály Sessió után jutando erdőt [Bözöd U; Borb. II].

3. vkinek járandó; care revine cuiva; jm zustehend/kommand. 1851: ha nevezett feleles Máthé György . . . hanyagsága miatt a' tulajdonos Úr asszony-részbe jutandó fele rész termékbe bár minő kárt vallana, . . . köteles lesz meg téríteni tulajdonos Úr asszony(na)k [A. esküllő K; RLt O. 4].

4. elérendő; care trebuie atins; reichend, langend. 1677: Ö Nagyságának peniglen holta után a' Mostani választot Iffiu Fejedelmünk^a az Ország guberniumjára jutando időig, . . . a' Fejedelem mellé az egész Tanács és Ország által Gubernator választassék [AC 35. — ^aI. Rákóczi Ferencznek].

5. befolyandó, vkinek járó; care urmează să intre, care i se cuvine cuiva; einkommand. 1671: valaki más ember földéről jutando Dézmát engedelem nélkül elhordaná vagy hordatná a' Nemes ember kárára, ha Paraszt ember, cum poena duodecim florenorum, ha pedig Nemes ember sub poena florenorum két száz restitultassák az el-vett Dézmát [CC 26—7]. 1675/1681: Attam es Conferaltam . . . földek . . . mely földek hogy az dézmaktul Nonaktul etc es minden nekem s praeicise en részemre jutando avagy jaro adozastul immunisok legyenek, akarom [Vh; VhU 278 Thököly Imre ad. lev.]. 1694: a' sebeseliek, az eö magok majorsagokból jutando Dézmát, kiki közzüllök, az eö magok földes urok(na)k

contribuallják [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

6. *pusztulásra* ~ *pusztulófélben levő*; *care e pe cale de nimicire*; *dem Untergang nahe stehend*. 1716: *meltoztaſsek* olj modot talalni, hogy azon utolſo puſztuláſra jutando falu, had conſolalodgyék [Ks 95 Apor Péter Kornis Iſtvánhoz].

II. *fn* vkinek részébe/tulajdonába kerülendő jószág; *bun care urmează să intre în posesiunea/proprietatea cuiva/să ajungă în partea cuiva*; *das in js Besitz Komende (Gut)*. 1804: Amellyeket ... valamellyik Testvér a más testvér nyiljában jutandokból kezéhez váltott, vagy a szüleiktől Zálogosított az ugyan immediate illesse azt a Testvért a kinek Nyiljában mégyen, de ez a másiknak rajta fekvő Summa és jobbittás árrát tartozik le fizetni [Marossztime AF; DobLev. IV/874. 3a].

jutányosabban kedvezményesebb áron; *mai convenabil*; *preiswerter*. 1878: a curátor vegyen ölfát hol jutányosabban vehet [M.bikal K; RAK 343].

jutás 1. *vhová való érkezés*; *sosire*; *Ankunft*. 1634: Ha mikor idegen Országból awagy magunk hazankból való követ awagy egieb rendbeli uton járo emberseges emberek, hazunkba vagy jóságunkban megh talannak szállany ... ugy igiekezzeſek gazdalkodny, kiből se az my boczületünk megh ne sertődgiék, se tékozlás, vesztegetés ne legyen élésünkben [UF I, 329 I. Rákóczy György gazd. ut. gyf-i gondviselőjéhez]. 1662: (A) palatinusnak Kassához való jutásában kedve nem telnék [SKr 228–9].

2. *vhová való kerülés*; *ajungere/sosire undeva*; (*irgendwohin*) *Geraten, Kommen*. 1662: azon fő nevezetes vőghelynek az vőrmegyével együtt tisztek által való hasznos igazgatásiban esett ennyi szerencsétlen változások és nagy boldogtalanságok is láttattak bizonyos valóságos jelül lenni, és mintegy csak mutogatni azoknak nem messze levő romlásokat és a hatalmas török nemzet kezibe való jutásokat [SKr 336].

3. *vmilyen állapotba kerülés*; *ajungere într-o situație oarecare*; (*in irgendeinen Zustand*) *Kommen*. 1571: Igyryuk Az regy zabsdag felet magunkat, latwan es ertwen az orzagnak az hatalmas teoreok Chazar birodalma ala valo jutassat, eztendeot altal kezek lezunk egy egy forint adot fizetny [SzO II, 391 a székelység panasza az egy-hez]. 1662: Azért meggondolván annak az erősségnek^a, Magyarország kulcsának s egyik erős bástyájának török kézbe jutásából következő nagy károkat, a magok javáért is, ne néznék hivalkodó szemmel szomszédjok háza égését, annak tüze oltásában segítséggel lennének [SKr 573. — ^aA váradi várnak]. 1731: Tapasztalván ... Ne(m)es Városunk Malma Gáttjának az következhető Arvizeknek hirtelen valo áradási miatt eshető végső, és utolſo puſztulásra jutásat ... vegeztetett hogy ... azon Gat építésére vigen minden kesedelem nélkül két két szekér tövissel [Dés; Jk 413b]. 1738: Mit érdemlett légyen Rákotzi Joseph, Isten, ember Törvényeivel ellenkezo gonosz tételeivel ... Felsőes Vrunck parantsolattyából, azon formában minden helységre nyomtatásban ki küldöttük, hogy ... értenék meg jól vétségben esséssel tusakodo elhagytott állapotra jutását [Borb. II a gub. Nsz-ből]. 1840: Bentze Illyés ... el szegényedése okának azt tudjuk ... A Tutajjal valo kereskedésibe történt

több rendbeli károsodásai, és Szerentsétlenségei okai Hanyatlott állapotra valo Jutásának [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042].

4. *a levélnek kézbe/kezébe való* ~ *a a levél kézhez vétele*; *primirea scrisorii*; *Erhalt des Briefs*. 1640: Leven ketseghes edes Batjam Ur(am) ez el mult vasarnap kg(ne)k innen irot leuelem(ne)k kezeben valo jutasa felől holot semmj valazo(m) kgteol előttem allo kereztségeről kjcsin leankamnak nem jüue kjhez kepest tuthattam volna magamat teob jo akaro Uraimnakis hjvatalljakhoz, s mjnd penig az kerezteleo napjanak prefigalasahoz alkolmaztatno(m) [Barcsa H; GramTr V. 359 Barcsay Zsigmond Bornomizza Palhoz]. 1864: En Nago(dna)k irtam és tudositattom az mellyek felől Nagd neke(m) parancsolt, de véleked(e)m levelemnek kézbe(e) valo jutása felől [TL. Fogarasy Sámuel gr. Teleki Lászlóhoz Franekérből].

5. *vmihez való hozzájutás*; *ajungere în posesiunea unui lucru*; *zu einer Sache Kommen*. 1787: tudom hogy nem is kíványa Nagyságod, perlekedéssel valo Jozságotskámhoz jutásomat [F.detrehem TA; Born. IX. 57].

juthat 1. *vki (meg/oda)érkezhetik*; (*despre cineva*) *a putea sosi (acolo)*; *ankommen können*. 1619: Ezt immár az főkövet magára veszi, hogy valamihet ő az lengyel királyhoz juthat, és azt az hatalmas császár megerősített békességének frigylevelét odaviszi, ezt meglátván lengyel király ... mindjárt hadat indít az kozákokra [BTN² 263]. 1743: egy keskeny karfás fa gradisocskán juthatni egy folyosocskában [Boroskrakkó AF; BfN Dobozolt anyag VI]. 1847: A' gőz e csuda-erejének köszönhetém én is, hogy egy nap alatt jó társaságban, minden rázódás, roncsolódás nélkül kevés költséggel Bécsből Prágába juthaték [Méhés 2–3].

Szk: *vkinek színe eleibe* ~ 1847: minden erőmet arra fordítottam, hogy az őfelsége kegyes színe eleibe juthassak [VKp 153 Varga Katalin kezével].

2. *vmi eljuthat/érkezhetik vkihez*; (*despre ceva*) *a putea ajunge la cineva*, *a putea parveni cuiva*; *etw. zu jm gelangen können*. **Szk:** *kezébe* ~. 1619: igyekeztem keresni, hogy akárcsak brassai bíró uram kezébe juthasson ez levelem, kit hűszek, hogy őkegyelme Nagyságodnak meg is küld [BTN² 270]. 1767: azon lesznek, hogy a' Levelei kezébe hova hamarább juthassanak [Torda; Ks 67. 48. 31].

3. *vkinek részébe/tulajdonába kerülhet/juthat vmi*; *a putea ajunge în proprietatea/parte a cuiva*; *etw. in js Besitz kommen/geraten können*. 1618: Miuel hogy sok uolt az Adossagh, meljel tartozot az Apiok így ne(m) juthatot egyeb hane(m) az hass belj (!) ingo bingo marhakból a' mint rendel keüetkezik^a [Kv; RDL I. 104 Andreas Junck kezével. — ^aKöv. a fels.]. 1740: Ezen el zálogolt Sessio az Osztozáskor melljik M. Pssor Vr részére juthatott, azt a' Lakosok nem tudják [Runk TA; Ks 89 Inv. 54–5].

Szk: *kezéhez* ~ *tulajdonába kerülhet*. 1677: a' mely Városoknak határin valamely Szőlők három esztendőnek eltélése alatt parlagban hagyáttatnak a' Haeresektől, ... admonealtassák a' Haerest, bizonyos terminust adván a' Szőlők mivélésének rendi és modgya szerint, úgy hogy a' mivélésnek el-télése előtt alkalmas időbe juthasson az Exponensnek-is kezéhez [AC 109].

4. *hozzájuthat vmihez*; *a putea obține ceva*; *zu etw. kommen können*. 1621: Es ha ualamikeppen el ado len-

neis, az a' haz, Tehat nem mas, hanem . feleségem Attiafiay, Jussanak hozzáis es uehessek megh, senki ne Juthasson ahoz az rend hazhoz [Kv; RDL I. 112]. 1662: Az tatársággal amely része Kolosvár alól a Szilágság felé fogott vala, Almás várát futott néppel rakva lenni hogy jól tudná, es ott nagy gazdag préda-nyereséghez juthatni állítaná minden mesterségét arra fordítá, hogy azon várbán szorult sok népet kezére mint keríthetné [SKr 442]. 1681: Az Taxát fizető emberek Taxajais azért iratott itt le hogi a' Generalis Extractushoz ember könnyebben, s hamareb juthasson [VhU 206]. 1769: addig nem is juthatott a káros Ember Marhahijhoz mig el nem esküdte Heted Magaval [Mezőmadaras MT; BK. Prütüte (!) Pintye (62) zs vall.]. 1786: a ki egy Disznót vagy malatzacskat vehet vegjen, és hajtassák az makra, hogy annal hasznasabban juthassanak az Szallannához [Torokó; TLev. 4/13. 14]. 1818: Kedves Bátyám Wajna István Ur . a' mely Jóságokat Ördög-Jusson Perrel vagy akár mi módon ki-szerzett, vagy ezután ki-szerezne azokban Kedves Bátyámat nem háborgatom sőt Successoraim-is csak úgy juthassanak azon Lineámat illető Rész-Jóságocskákhoz, ha a' fennebb-említett ezer két száz Rhforintokat meg-fizetik [Ördögkiesztúr K; BetLt 1].

5. vmi/vmenyit juthat/kerülhet vkinek/vhová vmi-ből; ceva/un număr oarecare din ceva poate să ajungă undeva; etw./eine bestimmte Menge von etw. jm./irgendwohin (zu)kommen können. 1619: Kegyelmed egy leveleiben írta volt nekem az lengyel hadnak nagy voltát . Annál nagyobb nyilvánban való dolgokat hallottam itt én, kit az vezérnek én meg is mondtam, félén attól, hogy ha az úgy lenne, juthatna Erdélynek is abban [BTN² 222—3 az emlékiró Pécsi Simon kancellárhoz]. 1629: Die 4 Nowembris Ki menu(n) esmegh Dizno tizedleni, miuel hogy Makk ne(m) volt, tizedbe(n) nem juthatott, valto penz jutott ezen Felső Jozsagba(n) f 5 d 21 [Kv; Szám. 15b/VI-hoz 10]. 1671: Ennek utánna mikor Makra hajtának a' Fiscus sertés marhái, a' Regius fundusra és Erdőkre, azon Széknek Tisztei illendőképpen intézzék-el honnat juthatna illendőképpen makk s' ahoz képest a' szerént hajtassanak a Fiscus marhái a' regius funduson lévő erdőkre [CC 51]. 1780: ambár főszűk a pálinkát nem juthatott a rüdegeknek^a anny braha hogy csak azzal el lehessenek [Buza SzD; TSb 24. —^aDisznóknak].

6. elérhet vmit; a putea obține ceva; etw. erreichen können. 1662: Kolosvár pedig kikelettül fogva megszorítva lévén a köfalon belől is olly sánccal kerítették vala meg az egész várost akárhol ronthatnék is meg a köfal, de a belső sánctól a törés mindenütt mindjárt feles muskatérossal s sűrű lövésekkel oltalmaztathatnék, s igen sok emberbeli kár nélkül a város megvételehez nem juthatnának [SKr 674—5].

7. sorra kerülhet; a-i putea veni rândul; an die Reihe kommen können. 1709: azonkívül is mi ur(am) itt a Jozsaggal nem aszt cselekedhettyük mikor a' mit akarnánk hanem csak a' mit lehet és a' Több dolgoktól juthat [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

8. oly időre ~ megérhet vmit; a putea apuca ceva/să ...; etw. erleben können. 1704: tart attól is hogy mint másokkal mas sokakkal Erdelyben megh történt, oly időre juthat melyben Megyet sem tarthat [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 71].

9. eszébe ~ a. vmire visszaemlékezhetik; a-și putea aduce aminte de ceva; sich an eine Sache (zurück)erinnern können. 1662: Eszünkbe juthat méltán nekünk ama szomorú beszéddel íratott história, az első Királyi könyvnek 22. részében, az Achát királyról^a [SKr 100. —^aAz erre von. jegyzetét i. l. h. 732]. 1805: verettedése után mint juthat eszembe két vagy talám három napig fogott fekünni [Farnas K; KLev.]. — b. rágondolhat, eszébe ötlöhetik; a se putea gândi la ceva, a-i putea trece ceva prin minte; an etw. denken können, einem einfallen können. 1840: De kinek is juthatott volna az eszeben, hogy . . . akar ki által is világosságra jöjjön a gyujtogató [Dés; DLt 277 id. Ferenczi Károly kezével].

◇ Szk: traktába ~ tárgyalást kezdhet; a putea începe tratative; Unterredung beginnen können. 1619: Mehmet pasa^a urammal sokszor voltam tractába . minden dolgot csendesen s jó békességgel igazitsón el Nagyságod, csak önagysága is Nagyságoddal juthatna tractába [BTN² 272. —^aA török nagyvezír].

juthatás 1. vmilyen állapotba kerülhetés/kerülés lehetősége; posibilitatea de a ajunge într-o situație oarecare; die Möglichkeit des in irgendeinen Zustand Kommens. Szk: vkinek/vminek gráciájába való ~ vki/vmilyen testület kegyeibe kerülés lehetősége. 1662: az országtól az itilömester által többek között hittel való assecuratóriát ilyen dolgokru kívánt vala^a: I. Hogy császár s porta gráciájába való juthatását sem az ország, sem Barcsai Ákos semmi kigondolható utakon, módokon, színek és okok alatt nem impedálják, gátolják, sőt minden jó alkalmatosságokkal mind portán, s mindenütt elősegíteni igyekezik [SKr 476. —^aA szerencsétlen lengyelországi hadjárat után, 1659-ben II. Rákóczi György].

2. vmihez való hozzájuthatás; posibilitatea de a obține ceva; die Möglichkeit des zu einer Sache Gelangens. 1662: a palatinus Szendrőt néppel nagyon megerősítette s Regéc várát is Örsi Zsigmonddal olly állapottal hagyta vala, hogy azokhoz való juthatását is már fegyver nélkül nem remélhetné^a [SKr 243. —^aI. Rákóczi György].

jutó szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: eszébe nem ~ eszébe nem ötlő; care nu-i vine în minte; nicht einfallend. 1812: a' Groffné édes anyja Leányastól edgyütt a Groff Ur eő nsga Házára menvén ott szidták alatonították ezen szokkal Te Samuka, Mamujka, Tőkös, Bolond 's több eféle eszembe nem jutó motskolodo szokkal [Héderfája KK; IB].

jutott I. mn I. vkinek részébe/tulajdonába került; ajuns în proprietatea cuiva/in partea cuiva; in js Besitz gelangt. 1570: Vernyka (!) Taligas Janosne, Erzebet Dabo Thamasne Ezekis azt valyak hogy More Ambrus Az ew Rezere Jwttot Marhaba adot zabad akaratya zerint vizza az azonnak egy paplant egy lazna-kert, egy Nozolyat, egy Ladat, egy derekalt es egy lepe-deot [Kv; TJK III/2. 69]. 1619: Ennek az Radák Uram reszire jutott Szóló(ne)k az teteje(n) va(gyo)n ket Diofa [Dombó KK; IB VI. 225/23]. 1655: azon meg irt Péterocz Havašinak Brasso Várossa számára jutott dimidiatas-hoz . . . semminemű jussat se maga se successori fen nem tartják [Brassó; BLt 3]. 1700: ugj hallattam, az meg irt vérek részire jutott bonumok mind Ifju Fodor Gjörgy kezire mentenek [Abrudbánya; Berz. 17]. 1732: Az né-

kem jutot reszecskeket már el küldtettem Korondra [Köröd KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1780/1784: A Kús Nyárasból jutatt nyilak [Galambod MT; Told. 29]. 1792: elfoglaltatatt ... A Kis erdő lapassán ... Hajdu István és Egerházi Uramék szomszédságában lévő Falut jutatt Kaszálonak hasanfele [Msz; MbK XII. 86]. 1825: Ezen Nyilas sessiók után jutott Erdőket Josa György az erdők fel Táblázásakor emberei részére egy Contignitásba vévén ki, egészen maga használta [M.ből-kény MT; Born. G. XIII. 28 br. Bornemisza Leopold lev.].

Szk: *becsü szerint* ~. 1669: Egj Veres Barsonyas Ezüstös Kardnak az árabol böcsü szent jutott negyed resze kilencz forint [Fog; Szád.] * *divizio mellett/szerint* ~. 1781: a' Fiunak a Divisio szerint jutatt könyveken kívül, ruházatyára, és Academiai bujdosására adaté valami pénz. ? [Mv; DLev. 4. XXXV. 1 vk]. 1813: mely Divisio mellett jutott nyilamban < nem > szabad kegyelmednek erdőlni [Martonos Hsz; HSzjP Pap Ferenc (56) col. vall.] * *kezére* ~ tulajdonába került. 1677: Végeztet volt ennek előtte valo időkben, hogy Fejérvárat kiki házat meg-építse bizonyos terminus alatt, alioquin töle el-vétetessék, és másnak conferaltassék, melyben noha a' kitől mint lehetet igyekeztenek-is ugyan, és a' Fejérvári Háznak külön kezekre jutot s' forgot állapottyok-is eléggé meg-lőtt; de a' Possessorok . házoknak építésében szorgalmatosbak legyenek [AC 58] * *nyíl(á)ban* ~ nyíl/sorshúzással részébe került. 1762: (A kaszálólhelyecske) Néhai Szolga Mihály nevezetű Sellére Házhelye után, és Nyilába jutott Földé, avagy nem ? [Cege SzD; WassLt]. 1789: meg engedte Mlgs Thorotzkai Sándor Ur . most nyiljában jutot erdő helyekről erdőt két esztendő alatt ... magok kötölezések szerint le vagni [Torockó; Bosla]. 1805: az Osztažáskor Nyilban jutatt Erdők [Özd AF; MúzRadák] * *nyíl szerint/jután* ~ 'ua'. 1742: Nyíl szerint Falu cseréjéből jutatt Erdő | Dósa részekre jutatt nyilak [Kiskerek AF; JHb XXV/58. — ^aUa-ban az iratban még többször előfordul ez az alak]. 1761: nem egjeb okbol vizalkodnak eő Ngok, hanem azért hogj Daniel Urfi az maganak nyíl szerint jutatt Udvarat az Melgos Battja Uralval nem akarja el cserelni [Branyicska H; JHb XXXV/45. 18]. 1774: nyíl szerint jutatt része [Kük.; LLt 47. F. 2]. 1808: nyíl után jutot kitsid kaszálo [Százrapatak Hsz; Hr] * *osztály/osztózás szerint (részébe)* ~. 1770: azon Malom mikor épült . . . gáttyaival, és a Malomra menő viz árkával együt nem de nem eleitől fogva az Exponens Ur Praecessorai birtáké mint osztály szerint részék(e) jutott örököket ? [H; JHb XXXI/17. 2 vk]. 1792: Végezetre fel tévén magok között az Osztozo Felek aztat hogj valamelljik Félnék ez osztózás szerint jutatt rata portioja Csonkulást szenvedne, azakból akármí nével nevezendő jok Jóságók vagj elpereltetnének vagj akár mi úton él Vetetnének, tehát a meg kárasittatnak része bonificáltassék hasanlo Jozsaggal [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1816: Kis Bunan osztály szerint jutatt avitükale ingo jok [Cikmántor KK; KCsl 5] * (*örökös*) *rátájába* ~. 1752: Bottz Pintyet, és Botz Jakobot ugy Botz Nyikorátis értük mator ell bujdosnak, kikis az Ur ő Nadságának örökös rátajab(a) jutott Jobbagyi Voltak [Búzamező SzD; Ks 16. LXXXVIII]. 1777: Tekintetes Continua Tábla . . . Sérelemmel jelentyük Rátánk-b(an) jutot Jozságunkban valo nagy meg háborításun-

kat Tit Krizbai Mojses, es Markus Theresia Aszszony által kik(ne)k midőn által nem adtuk volna Jozsagunkat . hatalommal meg kaszáltak [Hsz; BLev.] * *részébe/részére* ~. 1639: az Tar Marton kett Arvainak vgj mint Istoknak es Annoknak reszekre jutott keues jokat Lakatos Peterne kezében hattuk [Kv; RDL I. 116]. 1757: őstől maradt, és nékem részemben jutott Jozságaskáim . holtam után eőket illetik [Torockósztygyörgy; Berz. 3. 1/4]. 1761: Igenis jelen voltam az osztózo Urak ő Ngok között és tudom hogj mind a két részről valo Mlgsos Urak contentálodtak magok reszekre jutott Sessiókkal Jobbagjokkal, Sellérekkel [Branyicska H; JHb XXXV/46. 19]. 1854: a Feleségemmel tet edgyezés szent halalunk utan mind kettőnknek reszünkre jutott jóvaink az vér atyankfiakra kelletik szállani ezen edgyezésünköt ezennel is meg erősitem [Uzon Hsz; Kp V. 398 Kispál György kezével] * *sors szerint* ~ nyíl/sorshúzással részébe került. 1830: kinek kinek Sors szerént jutott Nyiljának az also vége 15. öl, a Felső vége 10. öl [Galponya Sz; Somb. II].

2. vmilyen állapotba került; ajuns într-o situație oarecare; in irgendinen Zustand gekommen. 1700: Méltó consideratioban veven Csatani Czörke Varacsuj Janosnak, kedvetlen öreg állapotra jutott erőtelen venseget circumscibaltuk . . . esztendeig valo immunitaltatanak állapottyat ad fl. 3. Hungaricales azon három forintokat adgya az uj Hadnagy kezében es azon esztendőben minden Jobbagyi szolgálattal immunitaltassek [Dés; Jk 302a].

Szk: *árvaságra* ~. 1729: Kapronczaj István Uram Özvegye Árvaságra jutott állapottyát, de inkább abbol emegált adosságit . . . szomorán említe [Aranyoslóna TA; JHb XXVIII/31] * *bénaságra* ~. 1756 k.: ketteje közüllök^a világatlan, és bénaságra jutott állapottyokkal haszontalanokká lévén, nem akarják magokot . . . annuális taxa alá adni [Déva; Ks 94. 24. 3. — ^ajb-ok közül] * *bujdosásra/bujdosásbeli sorsra* ~. 1663/1681: megh tekintvén Palotai Kallai Janos Ur(amna)k regi jambor szolgálattat, nem akarom mostani Vénségre jutot idejében, hogj továbbá valo nyomorúsagos napokkal telley bujdosas szorongassa Hunyadi Városomba(n) az Magiar Templom mellett . . . adok ó kgnék egy házat Negy Szaz magyar Summaban [Vh; VhU 297 Zólyomi Dávid ad. lev.]. 1676: en megh emlekezvén Szakats Györgynek minden kori alhatatos hűségérül, melyet boldogtalan bujdosasbeli Sorsra jutot alapatomban, es hozzám is hasonló hűséggel igyekezvén lenni, életének koczkatatasával ez házában utannam be jót . . . es hűségesen szolgált [Vh; VhU 340 Thökoly Imre ad. lev.] * *éhelhalásra* ~. 1740: csak nem ehel halasra jutot ügyőkben szanna meg, és adna eletek tapalasaras valo gabonat [Kilyén Hsz; LLt]. 1765: Mind ezen személyekről tudjuk hogj tsak nem ehel halásra jutott emberek voltak [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1771: senki más rajtunk Falusiakon kívül az mi Erdőnkől nemis vágatt; nemis ittatt, aztis ollyankor cselekttük, mikor a Széna es szalmabéli kostunk egészen el fogyatt s nem volt mivel gédelgessük éhel halásra jutatt marháinkat [Batrina H; JHb 93. XIX. 6] * *erőtelenségre* ~. 1742: illendő respectusban vévén, hogj Tiszt. Sós Ferentz Uram öreg rend és erőtelenségre jutott Atyánkfia helyett Tiszt. Tudos Batzoni Máté Uram helyett mind eddig ditséretesen a' Kaplani Hivatalban

szolgált: mostan-is Consistorialis gyűlésünk lévén kívánta ő kglmét azon Hivatalban meg-marasztani és manuteneálni [Kv; SRE 177] * *őszsége* ~ megőregette/őszült. 1662: Az öreg fejedelemtől maradt tanácsurak is pedig Haller István, szép őszsége jutott becsületes öreg úr, Rédei Ferenc, Kemény János, Serédy István, Bethlen Farkas valának [SKr 306] * *parlarságra* ~. 1773: Nemes Zemplén Vármegyében Bodrok Keresztur Várossában ... Lévo pusztás Curia, és parlarságra jutott Szölöbéli Örökségnek, távol Lette miatt . gondját nem Viselhetvén . . Bodrok Keresztur Várossában Lakozó (!) Nemzedes Nyári Intzédi György Ura(m)mal azon . . . Jóság iránt, Léptünk illyen alkalomra, és meg egyezésre^a [Alvinc AF; Incz. XI. 15a. — ^aKöv. a részl.] * *pusztulásra* ~. 1666: kerek Kovats Istva(n) Uramot, hogy ne hadna eő kgyime idegen kezben mennj és jutni, hanem . . . venné meg az denotalt pusztulásra jutott, és többire sorvadolag vesző és dölő felben levő örökseget [Mv; MbK]. 1689: az Ujkeresztynyek . . . pusztulásra jutot . . . malma [Alvinc AF; EHA]. 1715: néholt az derekais köből néholt pedig egyetlen Föld Teghlából fel rakot épen pusztulásra jutot, romlázozot, el ebetet, köve teghlája le hullot veszet, külömb féle rekeszekre csinált és nevezetlet Paloták s házak [Pálos NK; LLt Fasc. 140] * *sorvadozásra* ~. 1843: a Solymosi Határon a régiség miatt Sorvadozásra jutott Lisztelő malmot egészen ujjobban fel emeltette [O.solymos KK; LLt Fasc. 67] * *utolsó gyermeksegre* ~. 1759: illyen utolsó gyermeksegre jutott árvasagomb(an) <h>ogi élyjek ha semmivel szabad nem lések s dologra is tehetetlen vagjok [Albis Hsz; DobLev. I/292. 52] * *utolsó nyomorúságra* ~. 1706: ketelenittetet confugialni utolsó nyomorúságra jutot ügyeben [Tarcasfva U; Pf] * *vénsegre* ~ → *bujdosásra/bujdosásbeli sorsra* ~.

Sz. 1678—1683: mint az ut melle vetet borsó mindentől saggattatik, igi az boldoghtalanságra jutot ember maganál alabvaloktolis megh vetetik [Ks Kornis Gáspár kezével].

3. rá esett, neki jutott; care ii revine; jm zugekommen/geteilt. 1596/1820: . . . Az ő reá jutott porgolót fel nem tsínaltat<a> [Byrthalom~], MvAlt. Fogaras-vidéki úrbéri összeírás 1820-ból. Fog. 580. 20 Mária Christierna 1596. okt. 1-én kiadott zárt levelének más. — Kiss András kijegyzése. — ^aBerethalom NK].

4. (ráeső részként) vkinek járt; care i se cuvine cuiva (ca parte aferentă); (als Anteil) jm zugekommen. 1746: Hujetz Jank Exponállya: Ez elmúlt Tavaszkor midon éppen a Cseresnye meg ért volna, az Inctus ugy mint ortákom az maga rész Cseresnyjét el adta Kaloza Ivonnak, midon pedig én az Mostoha Fiamat küldöttem volna, hogy nekem jutott Cseresnyét az Varjuktól örizzen (!); az Inctus . . . minden ok nélkül ötöt meg verte [Válye-brád H; Ks 62/22]. 1806: a' . . . Dosa Ádám Urnak jutott mustat áltól hoztuk ide Sárosra [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII].

5. begyült/folyt (járandóság/jövedelem); (despre retribujie, venit) intrat, strins; (Einkünfte/kommen) eingekommen/geflossen. 1740: vagjon Remetén^a Jutot igen szegén Csenkészes rostalotlan buza [Szakatura SzD; TLMiss. — ^aSzt].

Szk: *dézmában* ~ tizedben begyült. 1672: Dezmab(an) jutot Artany nro 26 Geöllye nro 15 [A.porumbák F; UtI]. 1677: Dezmaban jutot minden marháknak le-

guminaknak el-szállításának ideje Sz.Márton nap után két hét; az után lehető kárt a' dézmások fizetik [AC 254]. 1685: A Nyomtato Szinben. Dézmáb(an) jutot buz(a) gell. 77 // 1 [A.porumbák F; UtI] * (*piaci vámban* ~. 1681: Ezek négyen fűrészt mesterek egyéb fizetések nincs az hadi menccsénél, azomban az vámban jutott deszkákban mindenkor harmadik részt veszik etc. [CsVh 100] | Penzen vött tehen fadgyu Libr. 118 Piaczi vámb(an) jutott fadgyu Libr. 85 [Hátszeg; VhU 597].

II. fn vkinek részébe/tulajdonába került/jutott dolog; lucru ajuns în proprietatea/in partea cuiva; in js Anteil/Besitz gekommene/gelangte Sache. 1676: Kisannának jutotbol egy sebesi pokroc kün hagyatott [Kv; RDL I. 155a].

Ha. 1780/1784: jutatt [Galambod MT; Told. 29] | jutatt [Koronka MT; i. h.]. 1781: jutatt [Asz; Borb. II]. 1803: jutatt [Kv; Pk 3].

juttat 1. vkit vhová/vkinek színe elé hoz/kerít; a aduce pe cineva undeva/in fața cuiva; jn irgendwohin/vor jn bringen. Szk: *szembe* ~ *vkivel*. 1588: attam az gubernator Jnassanak Kapinak myuelhogy az vrral zembe lutatta es Zemtwl zembe bezellettek Ayandokban attak Egy Tallert . . . f. l d. 15 [Kv; Szám. 4/I. 23]. 1618: ha nagy dolog talál lenni az uradnak, add értesemre, nekem az az császár hocsjája atyámfia s én szembejuttatlak véle, de titkon [BTN^a 151]. 1620: Végre sollicitálák azon, hogy akár csak juttassák szembe császárral Korlát uramat, és adja meg ő maga Korlát uram az országnak levelét . . . Végre sok szó után megigiré, hogy szembejuttatja császárral Korlát uramat is [i. h. 408]. — L. még i. h. 389.

2. vmit vkihez elküldet, vkinek kezéhez kerít; a face ca ceva să fie trimis cuiva/să ajungă în mîinile cuiva; etw. zu js. Hand geraten lassen. Szk: *kezébe* ~. 1802: Mint-hogy én ezen fenn forgo panasznak investigatiojára nem érkezem, tehát magam helyett Substitualom Processualis szolgál Biro Nagy Pál Uramat, a Vármegye Adressora pedig . . . léssen Mezei István Ur, kikis az Investigatio Munkáját annak bé Végzésével Nékem kezemben juttatni kötelezetnek [Torockó; TLev. 10/8]. 1814: (A posszessorok) juttaták kezünkben Ttkts Kis László és Posoni Áronn Uraknak . . . a Ttkts Tiszt-séghez bé nyujtatt tudositatasakat [Kövend TA; Borb. II]. 1835: Várfalvi Ttkts Barla Beniámin Ur mint az A. Singfalvi Birtokosságnak Fő Biztossa . . . eő Klmek juttoták kezemben ezen alább irt Instructiot [Asz; i. h. — ^aKöv. a birtokosok nevének fels.].

3. vmire/vmilyen állapotba taszit; a face ca (cineva) să ajungă într-o situație/stare oarecare; in irgendeinen Zustand stoßen/stürzen. 1630: Istentelen dologh, az hogj eő rea ket forint adot vetetek. az Jsten megh az maradokokatis erre jutassa [Mv; MvLt 290. 223a]. 1662: Ha ezeket szivből megcselekedesszük, ihol nagy valóban rajtunk az Isten haragja, siralmas igen az állapot, melyre az igaz ítéletű Isten igaz érdemünk szerént juttata benünkelt! [SKr 719].

Szk: *bujdosásra* ~. 1600: Az Vristen egy vdvarhazatis bekesegezen Nem hagyja birnj eo magatis budo-sásra Jutata mint Istentelen [Kv; TanJk I/1. 364] * *éhelhalásra* ~. XVII. sz. m. f.: Kglmes Asszonyom ige(n) alaz(at)o(son) jelentem(m) Ngd(na)k, már ednehány esztendeje mult el hogj hazomtol magam hon nem letemben ettzakanak edcin lopvan el nyolcz köből gabonamat . . .

csak nem ehel halásra juttatván magamat cseledecskeimmel együtt [Szkora F; UtI]. 1774: tökéletlenül a kertbe félen menvén tejedet ki fejtet ... hogy a kisedet tejet ne kapon s láttassék tejed nem lenni az Aszszony előtt ... Sellyeben hazamentél ... és így a kisedet Sok Siránkozás között el hadni, tsak nem ehel halásra Juttatni nem Sajnálván, mint egy Szánszándékkal való gyilkosság(na)k Spéciessit végben vinni nem általattad [Msz; BetLt 7]. 1802: nem akarván az Ur nyughatatlanságai miatt Contribuens embereit, jövődre ehel halásra juttatni, s magának is illy Szenvedhetetlen kárt szerezni [M.zsombor K; Somb. II] * *koldulásra* ~. 1745: Illyen actiom vagyon az J. ellen, hogy ő el hitetvén az emberekkel, hogy ő a régi eltett kintset az ő bűvös bájós mesterségivel a földnek mélljsegiből ki hozza ezen mestersége által majd az egész Országot bűben ejtette, feles fizetést vévén sokakat koldulásra juttatott [Torda; TJkT II. 66] * *pusztulásra* ~. 1850: ha Malmunkot pusztulásra nem akarjuk juttatni a kő árát ki mivel tartozik szolgáltatassa kezembe [Kadács U; Pf Pálffy Dávid lev.].

4. vki vmely időpontra eljuttat, vmit megérni enged; a lása sá apuce ceva/sá ajungá la...; irtendeinen Zeitpunkt erleben lassen. 1586: Amikor legh vtolba Az Iste(n) Beoyt keozepre Iutat, Az wdeob(en) eo kgme^a Giwche be Az varost hogy zwkgeseg dolgokrol vezeghessenek [Kv; TanJk I/1. 26. — ^aA város bírāja]. 1596: Ertys ew kegme^k Warosul Biro Vramnak beoseges yelentessebeol michoda felelmes ideöbe(n) iúttatot Iste(n) bennwnket, hogy my keges Vrunk ew fege orzagabol ki mozdulwa(n) az pogan ellensegh ellen mas feleol wyab ellensegh az Tatar keozelgetne [Kv; i. h. 288]. 1699: tudtomra az én házomnál semmi egyéb nem maradt, valamije az én megh holt Feleségem(ne)k maradot volt ... I(s-te)n azért az időre juttatván hogy tölle valo édes Leányomat ... ki házasítottam, mindeneket kezében attam [Mezőbánd MT; MbK 91].

Szk: fejedelmi méltóságos állapotra ~ *fejedelemségre* segít. 1619: Így azért az szent Isten hogy őnagságát az fejedelmi méltóságos állapotra juttatta, szinte most kelené magát abban úgy viselni, hogy ha most ... az Portáról megerősödhetik az őnagsága Bethlen familiá(ja) az fejedelmi méltóságban, nagy reménsége lehet benne, hogy az Bethlen familia ugyan megerősödhetik jövődöben is az erdélyi fejedelemségben [BTN² 274—5 Memoriale] * *(Isten) az ő ismeretere* ~ *(Isten) őt megismerni segít*. 1591: Legelőzzer nag' halakat adok az en kegmes Istene(m)nek, hogy Engemet e wilagra teremtet, sok youaual meg látogatot, es leg fellieb hog' az ew Esmeretire ywttatot, Zent lelkewel még aiandekozoth [Gyf; BálLt 93] * *Isten értebb időre* ~ *Isten a felnött kort megérni engedi*. 1669: Nemes es Vitezleő Harinnai Ferencz edgyik mellettünk lévő Inasunk ... Szülejetől nevetlenül maradván el ... már Isten értebb időre juttatvan majd három esztendeje hogy bennünket is szolgálna [Told. 1a fej.] * *Isten (öreg) emberkorba* ~ *(ja) 'ua'*. 1598/1635: Mely ingo jouaimat mind azo(n) által megis hagio(m), hogy az kett megh neuezett gyermekimnek ha ualamellyike, az en halalomnak ideigh (!) megh halna, tehat annak rezzett az Testamentumosok, avagy Tutörök meg tarciak es mikor annak gyermekit Jsten öregh emberkorban jutattia, akkor adgiak eppen megh

nekik, ha penigh az üdöben személyek szerent elnek, eo magoknak adgiak [Mv; APol. I. 68]. 1603: En az megh holt Aztalos Georgynek fia Aztalos Miklos, Minthogy mind Attiam es Aniam megh holtak ... latuan giamoltalan uoltomat ... en az felliw megh neuezet hazamat adtam Radnoti Istuan Deak vra(m)nak kezpenzen niolczuan forinto(n) .. de en az megh neuezet niolczuan forintot .. hattam ugian eo kelmenel Radnoti Istuan Vramnal, ily conditio alat hogi mikor Jsten engem emberkorba iutat, ismet ennekem kezemben adgia [Kv; RDL I. 74].

5. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *eszébe* ~ *ja* emlékeztetébe idézi; a-ši reaminti; ins Gedächtnis zurückerufen. 1662: Végre az véle valók eszébe juttaták: hiszen tudná, hogy nem szokás a vár kapuját éjszaka megnyitni [SKr 175]. 1673: csak jűj oda, s juttasd eszémben [Gyf; UtI]. 1676/1681: Distractioja közt, ha mik elmjéb(e) nem jut(na)k Udvarbiro Vramnak ... jelencez meg eo kglmenek Szám tarto Vram, Vdvarbiro ur(am), sem veszi nehez névén, ha Collegaja eszébe(je) juttatja a' fogiatkozast [Vh; VhU 659]. 1800: azt gondoltam ki jövők Kolosvárból, és it meg nyukszom, de látom hijában mind ked látom mind (!) gondolattya az hogy juttassa eszemben a miről nem tudtam gondolkozni soha [Borsa K; IB. Petykó Rozsa lev.] * *vki eszébe* ~ *ja* magat vkivel emlékeztetbe idézti magát; a face ca cineva sá-ši aducă aminte de el/ea; sich in js Gedächtnis zurückerufen lassen. 1712: látván Naghságodnak rollam valo ugy (!) el feletkezesit, akartam magamot Naghságodnak esziben juttatni [Torja Hsz; JHb III/9 Kálnoki Borbára gr. Csáky Istvánhoz].

◇ *Szk: siróba* ~ *megsiratatt*; a face pe cineva sá plingă; beweinen lassen. 1762: azon két gyermek edgyütt jatzadván történik hogy ezen árva Gyermek siroban juttattya Boldor Juon unakáját [A.kosály SzD; JHb Veres Gavrilla (34) jb vall.].

juttatandó vkinek részébe/tulajdonába kerülendő; care urmează să ajungă in partea/proprietatea cuiva; zu/in js Anteil/Besitz zu kommand. 1803: köteleztetett Ő Excellya a' Motsi Articularis Subdivisio alkalmatosságával a' köz osztattlanbol juttatando Részt a' maga tulajdon részétől meg különböztetni, és különössön ki szakosztatni [JHb VI/21].

juttatás szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: *kezébe* ~ *vki kezébe* küldetés; faptul de a face să ajungă ceva prin cineva în mîinile cuiva; in js Hand Bringen. 1857: ezen pénznek a' Doktorné kezebe lejendő juttatása [Kv; DE 2].

juttathat szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: *kezébe* ~ *kezébe* küldethet; a putea face ca prin cineva să ajungă în mîinile lui/ei; zu js Hand schicken/ge-langen lassen können. 1762: en külömb(en) kesz leszék mentől hamarabb Uram eo Exllja előtt az (!) alloboralni, hogy a Venitzei Joszagrol valo Leveleket ki veven töstent kezeiben juttathassam [Fejéregyháza NK; Borb. II].

juttathatik vhová/vmilyen állapotba taszittathatik; a putea face ca să ajungă undeva/intr-o situație oarecare;

irgendwohin/in irgendeinen Zustand gestürzt werden können. 1662: Ez szóval való biztatás pedig s hidnak is olly hirtelen való csináltatásának ígéreti, mind csak arra való vala, mint inkább minden javok mellől miképpen a várbéliek kitudattathassanak és azok a jancsárságnak torkokban juttathassanak [SKr 616—7].

juttattató szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *éhhel halálra* ~ éhhalálra kergető; care face să ajungă la moarte prin inanție; in den Hungertod treibend. 1719: közeleb levő Attyamfiai az mostani Szűk és Sokakott ehel halálra jutatato Szűk időben mellettem nem voltak [F.csernáton Hsz; HSzjP].

juvelir-munka ékszerésmunka; giuvaere; Juwelierarbeiten. 1814: Orientál gyöngy, gránát gyöngy, és egyéb juvelir munka [DLt 698 nyomt. kl].

jülep ? szirupféleség; un fel de sirop; Art Sirup | hűsítő ital; un fel de răcoritoare; Sud, Erfrischung. 1792/1812: A szőlőből, és Törökbuza kotsánból, és Burgundiai tzeklából, nem különben más hasonló tápláló növényekből készített Jülepnek a német örökös Biradalomba, és Magyar országra el adás végett léendő ki, és bé vitelére minémű vám tetetett [BesztLt gub.].

A jel-re l. PP: Syrupus . Sirup vagy Julep, Nádmézzel össze-főtt nedvesség. — A fennebb közölt második jel. a TESz-ben, de az ugyancsak ott olvasható 'főzet' jel. aligha állja meg a helyét.